

श्रीपद्ममहापुराणम्

THE PADMAMAHĀPURĀṆAM

सृष्टि खण्ड SRṢṬI KHANḌA

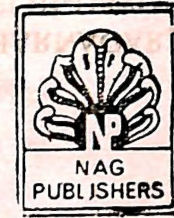
खेमराज श्री कृष्णदासेन सम्पादितस्य मुम्बई श्री वक्तेश्वरस्टीम मुद्रणालयेन प्रकाशितस्य पुनर्मुद्रणम्

श्रीपद्ममहापुराणम्

THE PADMAMAHĀPURĀNAM

प्रथम भाग : [सृष्टि खण्ड]

देहलीस्थेन प्रो० डा० चारुदेवशास्त्रिणा प्रणीतया भूमिकया सनाथितम्
नागशरणसिंहसम्पादितश्लोकानुक्रमण्या च संहितम्

N A G P U B L I S H E R S

11-A/U.A. (POST OFFICE BUILDING) JAWAHARNAGAR, DELHI.

*This publication has been brought out with the financial assistance from
the Government of India, Ministry of Education & Culture.*

© NAG PUBLISHERS

1. 11A/U.A. (Post Office Bldg.) JAWAHARNAGAR, DELHI-7
2. 8A/U.A. 3, JAWAHARNAGAR, DELHI-110007
3. JALALPURMAFI (Chunar, Mirzapur), U.P.

With Introduction, Verse-Index and Textual Corrections

1984

PRICE : Rs. 215.00 (Set of four Vol.)

(PRINTED IN INDIA)

Published by Nag Sharan Singh for Nag Publishers, Jawahar Nagar, Delhi-7
Text printed at Gian Offset Printers, 308/2, Shahzada Bagh, Dayabasti Delhi-35 and
Introduction and Index at Amar Printing Press, 8/25, Vijay Nagar, Delhi - 9

ओं नमः परमात्मने ।

नमः सहशिष्याय भगवते कृष्णद्वैपायनाय व्यासाय ।

मत्कृतां भूमिकां दृष्ट्वा नारदीये विवेचिकाम् ।
प्रासदन्सुरयो भूरि मां च तेनोदहर्षयन् ॥ १ ॥

पादोपि तां तथाभूतां प्रणिनीषामि यत्नतः ।
आत्मनः परितोषाय विनोदाय विदामपि ॥ २ ॥

अष्टाशीतिसमश्चाहं कृशोपि पलिती जरी ।
कृत्ये कष्टे प्रवृत्तो यत् तत्र हेतुरनुग्रहः ॥ ३ ॥

कारुण्याब्धेः परेशस्य गुरुणामाशिषोऽपि वा ।
अन्यथा निःसहायस्य कथं मे स्यादुपक्रमः ॥ ४ ॥ (युग्मम्)

देवीं वाचमुपासीय कुर्वीय च क्रियाः^१ शुभाः ।
सन्ततं, मे वरं देयाद् वरेशः परमेश्वरः ॥ ५ ॥

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

भूमिका

पुराणमहिमा

पुराणं सर्वशास्त्राणां प्रथमं ब्रह्मणा स्मृतम् (१।१।४५) । बहुशास्त्रं समभ्यस्य बहुवेदान् सविस्तरान् । पुंसोऽश्रुतपुराणस्य सम्यग्याति न दर्शनम् (५।१०६।१३) ॥ पिशाचाः प्रायशो नाम ब्रह्मराक्षसनामकाः । वेद-मन्त्रस्य वेत्तारो दृश्यन्ते न पुराणवित् (५।११।४५) ॥ पुराणविमुखो नैव सर्वः सर्वं हि पश्यति (४६) ॥

पुराणश्रवणस्य फलम्

पुराणं शृणुयान्नित्यं महापापदवानलम् (३।६।५६) । पुराणं सर्व-तीर्थेषु तीर्थं चाधिकमुच्यते । यस्य पादैकश्रवणाद्धरिरेव प्रसीदति (६०) ॥ यथा सूर्यवपुर्भूत्वा प्रकाशाय चरेद्धरिः । सर्वेषां जगतामेव हरिरालोकहेतवे (६१) ॥ तथैवान्तःप्रकाशाय पुराणावयवो हरिः । विचरेदिह भूतेषु पुराणं पावनं परम् (६२) ॥ तस्माद्यदि हरेः प्रीतेरुत्पादे धीयते मतिः । श्रोतव्य-मनिशं पुंभिः पुराणं कृष्णरूपिणः (६३) ॥

पाद्यम् इति समाख्यायां हेतुः

एतदेव महापद्ममद्भुतं यन्मयं जगत् । तद्वत्तान्ताश्रयं तस्मात्पाद्य-मित्युच्यते बुधैः (३।१।२६) ॥

पाद्यस्य पुराणस्य परिमाणम्

सृष्टिखण्ड इदं परिमाणमुक्तम्—सहस्रं पञ्चपञ्चाशत् पञ्च-खण्डैः समन्वितम् । तत्रादौ सृष्टिखण्डं भूमिखण्डं ततः परम् । स्वर्गखण्डं ततः पश्चात्ततः पातालखण्डकम् । पञ्चमं ततः ख्यातमुत्तरं खण्डमुत्तमम् (१।१।५४-५५) ॥ स्वर्गखण्डे (३।१।२३) तु सप्त खण्डान्युक्तानि । तत्र ब्रह्मखण्डं क्रियासारखण्डं चेति द्वयमतिरिक्तम् इति विसंवादः । श्लोक-संख्यायां तु भयत्र संवादः । पर्वण्योऽप्यस्य विभागो लक्ष्यते—पञ्चभिः पर्वभिः प्रोक्तं संक्षेपाद् व्यासकारितात् । पौष्करं प्रथमं पर्वं यत्रोत्पन्नः स्वयं विराट् (१।१।५६) ॥ द्वितीयं तीर्थपर्वं स्यात्सर्वग्रहगणाश्रयम् । तृतीयपर्वग्रहणा राजानो भूरिदक्षिणाः (६०) ॥ वंशानुचरितं चैव चतुर्थे परिकीर्तितम् ।

पञ्चमे मोक्षतत्त्वं च सर्वतत्त्वं निगद्यते (६१) ।।

समुद्रमन्थने बीजम्

समुद्रमन्थनं नाम सृष्टिखण्डे (१।४।६-३३) इत्यत्राख्यायते । तत्सार इहोपाख्यायते—आत्रेयो रोषण ऋषिर्दुर्वासा विद्याधरीहस्ते सुगन्धाढ्यां मालां दृष्ट्वा साभिलाषस्तामाह—इमां मे देहि, जटाजूटे करिष्यामीति । सा च प्रमनास्तस्मै तां प्रदिदेश । स च शिरसि तां बद्ध्वा न्मत्तप्रेतवद् रराज, आत्मानं चोवाह—नाहं कामविचक्षणः, क्षुभ्यति च मे मनः, तेन स्वं सौभाग्यं प्रदर्शयन्नन्यत्र यामि । अथ मेदिनीं परिभ्रमन् स दिवौकसां पतिं महेन्द्रमैरावतमारूढं व्रजन्तमद्राक्षीत्, भ्रमदुन्मत्तषट्पदां तां मालामुन्मत्तवत्तस्मिन्निक्षेप । स चेन्द्रस्तामादाय गजमूर्धनि प्रास, वारणश्च गन्धाघ्राणेन मदन्धस्तामिमां पृथ्वीतले निचिक्षेप । तद् दृष्ट्वा महतीयं मेऽवमानना देवराजेनैश्वर्यमदमत्तेन कृतेति मत्वा भृशं चुकोप शशाप च—मूढ, यतो दृप्तस्त्वं मामेवमवहेलयसि ततस्त्रैलोक्यं नष्टलक्ष्मीकं भविष्यतीति । इन्द्रश्च शापभोतो गजस्कन्धादवरुह्यामर्षणं तं मुनिमनुनेतुं येत, परं प्रकृतिवक्रोऽसौ कस्यानुनयं ग्रहीष्यति । ततो मुनिः स्वमध्वानं प्रतस्थे, महेन्द्रश्चाप्यमरावतीम् । ततो निःश्रीकं सशक्रं त्रिभुवनं जज्ञे । न केचिद् दानानि ददुः, न केचिदीजिरे, न केचित्पांसि तेपिरे । सुराश्चामुरैर्विजिग्यरे । एवं दुःसंस्थिता विषममापन्नाः सुराः समेत्य पितामहं शरण-

मुपेत्य सर्वं वृत्तं यथावदाचक्षिरे, पितामहश्च सुरैः सङ्गत्य क्षीरार्णवे शयानं भगवन्तं पुण्डरीकाक्षं पुरुषोत्तममुपसद्योदाजहार—उत्तिष्ठ विष्णो, शीघ्रं देवानां हितं कुर्विति । सपदि प्रबुद्धः करुणावरुणालयः कमलापतिः स्माह—मा भैष्ट, भवतां करिष्यामि तेजस आप्यायनम् । यद् ब्रवीमि तदनुष्ठीयताम् । दैत्यैः सम्भूय सर्वा ओषधीः समाहृत्य मन्दरं मन्थानं कृत्वा वासुकिं च नेत्रम्, मथ्यतां क्षीरोदधिः, ततः समुद्भूतेनामृतेन पीतेन बलिनो यूयं भविष्यथेति ॥

दक्षयज्ञे रुद्रस्यानिमन्त्रणे हेतुः

शृणु वत्से यथातथम् (१।५।३५) । येनाद्य कारणेनेह पतिस्ते न निमन्त्रितः । कपालपात्रधृक् चर्मी भस्मावृततनुस्तथा (३६) ॥ शूली मुण्डी च नग्नश्च श्मशाने रमते सदा । विभूत्याङ्गानि सर्वाणि परिमाष्टि च नित्यशः (३७) ॥ व्याघ्रचर्मपरीधानो हस्तिचर्म-परिच्छदः । कपालमाला शिरसि खट्वाङ्गं च करे स्थितम् (३८) ॥ कट्यां वै गोतंसं बद्ध्वा लिङ्गेऽस्थनां वलयं तथा । पन्नगानां तु राजानमुपवीत च वासुकिम् (३९) ॥ भ्रमन्ति चानेन सततं क्षितौ (४०) ॥ त्रिनेत्रश्च त्रिशूली च गीतनृत्यरतः सदा । कुत्सितानि तथान्यानि सदा ते कुरुते पतिः (४१) । त्रपाकरो भवेन्मह्यं देवानां सन्निधिः कथम् । कीदृक् च वसनं तस्य केतनं प्रतिनार्हति (४२) ॥

रुद्रेण ब्रह्मणः शिरसः कर्तनम्

ब्रह्मणः पञ्चमं वक्त्रमूर्ध्वमासीन्महात्मनः । ततो ब्रह्माऽभवन्मूढो
रजसा चोपबृंहितः । ततोऽयं तेजसा सृष्टिमन्यत मया कृताम् (१।१४।६०-
६१) ॥ मत्तोऽन्यो नास्ति वै देवो येन सृष्टिः प्रवर्तिता । सहदेवा सगन्धर्वा
पशुपक्षिसमाकुला (६२) ॥ एवं मूढः स पञ्चास्यो विरिञ्चिरभवत् पुनः ।
साङ्गोपाङ्गतिहासांश्च सरहस्यान् ससङ्ग्रहान् । वेदानधीते वक्त्रेण
पञ्चमेनोर्ध्वचक्षुषा (६५) ॥ इतस्यासुरसुराः सर्वं वक्त्रस्याद्भुतवर्चसः ।
तेजसा न च प्रकाशन्ते दीपाः सूर्योदये यथा (६६) ॥ स्वपुरेऽपि सोद्वेगा
ह्यवर्तन्त विचेतसः । न कश्चिद् गणयेच्चान्यं तेजसा क्षिपते परान् (६७) ॥
नाभिगन्तुं न च द्रष्टुं पुरस्तान्तीपसर्पितुम् । शेकुश्च तत्र संतस्ताः पद्मयोनि
महाप्रभुम् (६८) ॥ गच्छामः शरणं शम्भुं निस्तेजसोऽस्य तेजसा (१००) ॥
(उपेत्य च तमित्थं प्रार्थयामासुः) यदस्माकं महद् वार्यं तेज ओजः पराक्रमः ।
तत्सर्वं ब्रह्मणा शस्तं पञ्चमास्यस्य तेजसा (१०४) ॥ जायते तु यथापूर्वं
तथा कुरु महेश्वर (१०५) ॥ इत्थं विनीतवत्प्रार्थितः शन्तातिः शिवस्तत्र
जगाम यत्राहङ्कारविमूढात्मा विरिञ्चिरास, मोहेन परवांश्च भूतेशं
भवं नाभिजज्ञौ । इत्थं लब्धावसरस्त्रिपुरारिस्तस्यातितेजस्वि वक्त्र-
मभिलक्ष्यादृहासं हसित्वा वामाङ्गुलनखाग्रेण कदलीगर्भमिव कररुहैस्त-
च्छिरश्चकर्त ॥

ब्रह्महत्याफलम्

ब्रह्मशिरश्छेदेन शिवो ब्रह्महा बभूव । ब्रह्महत्यादूषितं तं वर्णयन्नाह-
ब्रह्महत्याभिभूतोऽसौ भ्रमंस्त्राणं न विन्दति (१।१४।१६५) त्रपान्वितः
कपालं तु पश्यन्हस्तगतं सदा । करौ विधुन्वन्बहुशो विक्षिप्तश्च मुहुर्मुहुः
(१६६) ॥ यदाऽस्य धुन्वतो हस्तौ कपालं पतते न तु । तदास्य बुद्धिरुत्पन्ना
(निष्कृतिं करवाणि वै) (१६७) ॥

को नाम ब्राह्मणः

येन पूर्णमिवाकाशं भवत्येकेन सर्वदा । शून्यं येन समाकीर्णं तं देवा
ब्राह्मणं विदुः (१।१५।३६७) ॥ येन केन चिदाच्छन्नो येन केन चिदाशितः ।
यत्र-वक्त्र-शायी च तं देवा ब्राह्मणं विदुः (३६८) ॥ अहेरिव जनाद्धीतः
मुहदो नरकादिव । कृपणादिव नारीभ्यस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः (३६९) ॥
विमुक्तः सर्वसङ्गेभ्यो मुनिराकाशवत् स्थितः । विष्णुप्रियकरः शान्तस्तं देवा
ब्राह्मणं विदुः (३७०) ॥ निवारितसमारम्भं निर्नमस्कारमस्तुतिम् । अक्षीणं
क्षीणकर्माणं तं देवा ब्राह्मणं विदुः (३८०) ॥ इह सामान्यो ब्राह्मणो न
लिलक्षयिषितः किन्तर्हि मोक्षाश्रमं समाश्रितो ब्राह्मणो यतिः । ब्राह्मण एव
चतुर्थ आश्रमेऽधिक्रियत इति ब्राह्मणस्य यतेश्चाभेदमभिमत्येयं लक्षणो-
क्तिरिति वेद्यम् ।

गोपकन्या सौन्दर्यम्

इह सृष्टिखण्डे षोडशेऽध्याये यदाभीर्याः सौन्दर्यमुपवर्णितं तदनुत्तमं काव्यमिति रसिकजनास्वादाय समस्य विन्यस्यते—नीलाभ्रकनकाम्भोजविद्रुमाभां सददर्शताम् (?) । त्विषं विभ्रतीमङ्गलैः केशगण्डेक्षणाधरैः । मन्मथाशोकवृक्षस्य प्रोद्भिन्नां कलिकामिव (१३७) ॥ (इन्द्रो ददर्शेत्यनुषङ्गः) । (इदं च चिन्तयामास—) प्रदग्धहृच्छयेनैव नेत्रवह्निशिखोत्करैः । धात्रा कथं हि सा सृष्टा प्रतिरूपमपश्यता (१३८) ॥ कल्पिता चेत्स्वयं बुद्ध्या नैपुण्यस्य गतिः परा । उत्तुङ्गाग्राविमौ सृष्टौ यद्धि मे पश्यतः सुखम् (१३९) ॥ पयोधरौ नातिचित्रं कस्य संजायते हृदि । रागोपहतदेहोऽयमधरो यद्यपि स्फुटम् (१४०) ॥ तथापि सेवमानस्य निर्वाणं सम्प्रयच्छति । वह्निद्विरपि कौटिल्यमलकैः सुखमर्प्यते (१४१) ॥ दोषोपि गुणवद् भाति भूरि सौन्दर्यमाश्रितः । नेत्रयोर्भूषितावन्तावाकर्णाभ्याशमागतौ (१४२) ॥ कारणाद् भावचेतन्यं प्रवदन्ति हि तद्विदः । कर्णयोर्भूषणे नेत्रे नेत्रयोः श्रवणाविमौ (१४३) ॥ कुण्डलाञ्जनयोरत्र नावकाशोऽस्ति कश्चन । न तद् युक्तं कटाक्षाणां विधाकरणं हृदि (१४४) ॥

प्रतिज्ञाभङ्गे तत्तत्पापप्रसङ्गः

यूथपरिभ्रष्टा नन्दा नाम गौर्वने तृणलिप्सया विचरन्ती कदाचिद् व्याघ्रस्य संमुखे स्थिता । व्याघ्रश्च तामभ्यद्रवदवोचच्च—तिष्ठ तिष्ठ रे

धेनुके, विधात्रा विहितो मे भक्षस्त्वमुपस्थितासीति । रोमहर्षणं निष्ठुरमिदं वचो निशम्य गोष्ठस्थं स्वं वत्सं स्मरन्ती स्नेहावता तद्दर्शने निराशा तं व्याघ्रं सगद्गदमगादीत्—क्षन्तुमर्हसि मे नाथ, नात्मानं शोचामि, जानामि क्षणभङ्गुरं जोवितमिति । प्रथमे वयसि वर्तमानाया मम प्रथमजातः पुत्रकः क्षीरपायी नाद्यापि तृणमत्ति । स गोकूले बद्धो मां प्रतीक्षते क्षुधार्तः । तं शोचामि । तं स्तनं पाययित्वा मूर्धन्युपाध्याय सखीभ्यः परिदाय हिताहितं चोपदिश्यावश्यं प्रतिनिवर्त्यामि, तदा त्वं मां यथेष्टं भक्षयिष्यसीति । कः प्रत्ययस्त्वं प्रत्यागमिष्यसीति व्याघ्रेणानुयुक्ता सा तं तैस्तैः शपथैः प्रत्याययति । प्रतिज्ञां चेदतीयां शास्त्रोक्तानीमानि पापानि मयि सन्तिवति । एतैर्विक्रयैः पापस्वरूपं निरवशेषं निरूपितं भवतीति तानीह सङ्ग्रहेणानुक्रम्यन्ते—यत्पापं ब्रह्मवध्यायां मातापितृवधेषु च (१।१८।३२०) । तेन पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः । यत्पापं लुब्धकानां तु म्लेच्छानां गरदायिनाम् (३२१) ॥ तेन पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः । गोषु विघ्नांश्च ये कुर्युः स्वपन्तीं ताडयन्ति च (३२२) ॥ तेन पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः । सकृद् दत्त्वा तु यः कन्यां द्वितीये दातुमिच्छति (३२३) ॥ तस्य पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः । यस्त्वनर्हान् बलीवर्दान् विषमे वाहयेत् पुमान् (३२४) ॥ कथायां कथ्यमानायां विघ्नं कारयते तु यः । तेन पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः (३२५) ॥ गृहे यस्या-

गतं मित्रं निराशं प्रतिगच्छति । तस्य पापेन लिप्यऽहं यद्यहं नागमे पुनः
(३२६) ॥

अगस्त्येन समुद्रस्य पाने हेतुः

वृत्रवधाभितप्ता दितिजा समेत्य मन्त्रयाञ्चक्रिरे, उपायांश्च चिन्त-
याञ्चक्रिरे, जगद्-विनाशे च घोरां मतिं शिप्रियिरे । ते रात्रौ क्रोधाविष्टा
यत्र तत्र मुनीनामाश्रमानुज्जासयमासुः, शतसहस्रशश्च तापसान् पातया-
मासुः । एवं नक्तं कदनं कुर्वन्तः प्रविविशुरर्णवं दिवा । न चैतानवा-
बुधन्मनुजा मुनयोऽपि वा भोताश्च प्राद्रवन् दिशो दश । महेश्वासाः शूरा
अपि ये केचन समुद्रसंश्रितास्तान् नानुजग्मुः । इत्थं कदर्थिताः प्राणान् परो-
प्सवस्ते त्रिदशा आपन्नानुकम्पितं भगवन्तं चक्रपाणिं शरणं ययुः, आत्म-
त्राणं च विभिक्षिरे । वेदाहं प्रजानां क्षयकारणम् । समुद्रस्य जलराशेः
शोषणेऽभ्युपायश्चिन्त्यताम् । इत्युक्तास्ते तपोराशिं ज्वलन्तमिवादित्यं भग-
वन्तं मैत्रावरुणिमगस्त्यमभिगम्योचिरे—त्रायस्व दितिजैः पीडितान्,
त्वं नो गतिरसि । वरमेकमद्भुतं वृणमहे पिबार्णवं महात्मन् समुद्रम् । पीते
च तस्मिन्नशरणान्देतेयान्सहेलं हनिष्यामः सानुबन्धान् । एवं प्रश्रितं
प्राथितो दयाद्रंचेता मुनिपुङ्गवोऽगस्त्यः सन्निहितर्षिस्तोम ऊर्मिमन्तं निर-
वशेषं पपौ, निर्ववार च दिविजवर्गः (१११६-१७२) ॥

नारदकृता हिमवत्प्रशस्तिः

अहो धर्मोचितस्तेस्ति संनिवेशो महागिरे । पृथुत्वं मनसा तुल्यं
कन्दराणां तवानघ (११४५।१२२) ॥ गुरुत्वं ते गुणौघानां स्थावरादति-
रिच्यते । प्रसन्नता च तोयस्य मुनिभ्यश्चाधिका तव (१२३) ॥ न लक्ष-
यामः शैलेन्द्र कुत्राविनयता स्थिता । नानातपोभिर्मुनिभिर्ज्वलनार्कसमप्रभैः
(१२४) ॥ पावनैः पावितो नित्यं त्वं कन्दरसमाश्रयैः । अवमत्य विमा-
नानि स्वर्गवासविरागिणः (१२५) ॥ पितुर्गृह इवासीना देवगन्धर्व-
किन्नराः (१२६) ॥

गजाननस्योत्पत्तिः

कदाचिद् गन्धतैलेन गात्रमभ्यज्य शैलजा । चूर्णैरुद्धर्तयामास मलेना-
पूरितां तनुम् (११४५।४४५) ॥ तदुद्धर्तनकं गृह्य नरं चक्रे गजाननम् । पुरुषं
क्रीडती देवी तच्चाक्षिपदम्भसि (४४६) ॥ जाह्नव्या शिवया सख्या ततः
सोऽभूद् बृहत्तनुः । कायेनातिविशालेन जगदापूरयत्तदा (१२६) ॥

शङ्करस्य पार्वत्या समं नर्मालापः

वक्रोक्तिः काव्यजीवितमित्येके । सा च चेतश्चमत्कारी पदघटना-
विशेषः, यं चर्चयन्नेव चित्रीयते विदग्धो जनः । न हि बहवो वक्रोक्तेरी-
शते नाम । अत्र पुराणैकदेशे स्थितां सरसां नर्मालापविषयां वक्रोक्ति-
मुदाहरामः—

शङ्कर उवाच

शरोरे मम तन्वङ्गि सिते भास्यसितद्युतिः । भुजङ्गीवासिता शुभे
संश्लिष्टा चन्दने तरौ (१४६।१) ॥ चन्द्रातपेन सम्पृक्ता रुधिराम्बर-
संवृता । रजनीवासिते पक्षे दृष्टिदोषं ददासि मे (२) ॥

देव्युवाच

स्वकृतेन जनः सर्वो जाड्येन परिभूयते । अवश्यमर्थी प्राप्नोति खण्डनं
शशिमण्डन (४) ॥ तपोभिर्दीर्घाचरितै र्या त्वां प्रार्थितवत्यहम् । तस्या मे
नियतस्त्वेष ह्यवमानः पदे पदे (५) ॥ नैवास्मि कुटिला शर्वं विषमा न
च धूर्जटे । सविषस्त्वं जगत्ख्यातो व्यक्तदोषाकराश्रयः (६) ॥ त्वं हि
मुष्णासि दशनान् (पूष्णः) नेत्रहन्ता भगस्य च । आदित्यस्त्वां विजानाति
भगवान् द्वादशात्मकः (७) ॥ मूर्ध्नि शूलं जनयसि स्वै र्दोषैर्मामधिक्षिपन् ।
यस्त्वं मामात्थ कृष्णेति महाकालोऽसि विश्रुतः (८) ॥ यास्याम्यहं परित्य-
क्तुमात्मानं तपसा गिरिम् । जीवन्त्या नमया कृत्यं धूर्त्तेन परिभूतया (९) ॥
कापालिकेन क्षुद्रेण श्मशाने नित्यवासिना । विभूत्या लिप्तस्वाङ्गेन
मातृमध्यस्थचारिणा (१०) ॥

शर्व उवाच

अगात्म जाऽसि गिरिजे नाहं निन्दापरस्तव । चादृक्त्ति बुद्ध्या तु मया
कृत उन्मादसंश्रयः (१२) । नर्मवादी भविष्यामि (=भवामि) जहि कोपं शुचि-

स्मिते । शिरसा प्रणतेनैव रचितस्ते मयाञ्जलिः (१४) ॥ सत्यं सर्वैरवय-
वैस्तनोषि सदृशं पितुः । हिमाचलस्य शृङ्गस्थमेघजालाकुलं मनः (१६) ॥
तथा दुरवगाह्येभ्योऽगहनो हि तवाशयः । काठिन्यमश्मसारेभ्यो वनेभ्यो
बहुलं गता (२०) ॥ कुटिलत्वं निम्नगाभ्यो दुःसेव्यत्वं हिमादपि । सङ्क्रान्तं
सर्वमेवैतत् तन्वङ्गि हिमभूधरात् (२१) ॥

वेव्युवाच

स्यात्सर्वं दोषदानेन निन्दायां गुणिनो बलात् । तवापि दुष्टसम्पर्कात्
सङ्क्रान्तं सर्वमेव हि (२३) ॥ व्यालेभ्योऽनेकजिह्वत्वं भस्मनोऽस्नेह-
वृत्तिता । हृत्कालुष्यं शशाङ्कोत्थं दुर्बाधत्वं विषादपि (२४) ॥ किं चात्र
बहुनोक्तेन अलं वाचां श्रमेण ते । श्मशानवासान्निर्भीस्त्वं नग्नत्वात्तव न
त्रपा । निर्धृग्वत्वं कपालित्वाद् दया ते विगता चिरम् (२५) ॥ इत्युक्त्वा
मन्दिरात्तस्मान्निजगाम हिमाद्रिजा (२६) ।

गणानामेकतमेन वीरकेण क्व मातर् यासीति पृष्टा साऽऽह—

कृष्णेत्युक्ता हरेणाहं स्तम्भितास्म्यवमानिता । साहं तपः करिष्यामि
येन गौरीत्वमाप्नुयाम् ॥

क्षुद्वेदना

महत्यामनावृष्टौ भिक्षामलभमानाः कृच्छ्रिण ऋषयो राज्ञः प्रतिग्रह-
मप्रतीच्छन्तः प्रसङ्गात् क्षुद्वेदनां वर्णयन्ति । सा वर्णना हृदयग्रहणीया

प्रत्यक्षरं सत्येति संगृह्यते—

शक्तिखड्गगदाभिश्च चक्रतोमरसायकैः (१।१६।२७८) । बाधिते वेदना या तु क्षुधया सापि निर्जिता । श्वासकुष्ठक्षयाष्ठीलीज्वरापस्मार-
शूलकैः (२७९) ॥ व्याधिभिर्जनिता सापि क्षुधाया नाधिका भवेत् । हिरण्या-
ङ्गदकेयूरमुकुटोज्ज्वलकुण्डलाः (२८०) ॥ क्षुधायां न विराजन्ते तत्र ये
संस्थिता नराः । यथा भूमिगतं तोयं रविरश्मिं विकर्षति (२८१) ॥ तद्व-
च्छरीरजः । नाड्यः शोष्यन्ते जठराग्निना । न शृणोति न चाघ्राति चक्षुषा
नैव पश्यति (२८२) ॥ दह्यते क्षीयते मूढः शुष्यते क्षुधयादितः । न पूर्वा
दक्षिणां चापि पश्चिमां नोत्तमामपि (२८३) ॥ न चाधो नैव चोर्ध्वं च क्षुधा-
विष्टोहि विन्दति । मूकत्वं बधिरत्वं च जडत्वमथ पङ्गुता (२८४) ॥ भैरव-
त्वममर्यादं क्षुधायाः संप्रवर्धते । जनकं जननीं पुत्रान्भार्यां दुहितरं तथा
(२८५) ॥ भ्रातरं स्वजनं चापि त्यजति क्षुधयादितः । न पितॄन् पूजयेत्
सम्यग्देवं चापि गुरुं तथा (२८६) ॥ ऋषीनुपागतांश्चापि क्षुधाविष्टो न
वन्दते (२८७) ॥

एकादश रुद्राः

निर्ऋतिश्चैव सन्ध्यश्च तृतीयश्चाप्ययोनिजः । मृगव्याधः कपर्दी च
महाविश्वेश्वरश्च यः (१।४२।८४) ॥ अहिर्बुध्न्यश्च भगवान् कपाली चैव
पिङ्गलः । सेनानीश्च महातेजा रुद्राश्चैकादश स्मृताः (८५) ॥

द्वादशादित्याः

इन्द्रो विष्णुर्भगस्त्वष्टा वरुणोऽशोऽर्यमा रविः । पूषा मित्रश्च वरदो
धाता पर्जन्य एव हि (१।४२।१०१) ॥ इत्येते द्वादशादित्या वरिष्ठास्त्रि-
दिवौकसाम् (१०२) ॥

विश्वेदेवाः

विश्वेदेवाश्च विश्वायां धर्माज्जाता इति स्मृताः (१।४२।६३) ॥
दक्षश्चैव महाबाहुः पुष्करस्तम एव च । चाक्षुषश्च ततोऽत्रिश्च तथा भद्र-
महेश्वरो (६४) । विश्वान्तकवसुर्बालो निकुम्भश्च महायशः । रुरुदुश्चाति-
सिद्धौजा भास्करप्रमितद्युतिः (६५) ॥

शशलक्ष्म

लोकच्छायामयं लक्ष्म तवाङ्कः शशविग्रह (१।४३।१२८) ॥ कालि-
दासो प्येतत्संवादिनमर्थमाह रघो—छाया हि भूमेः शशिनो मलत्वेनारो-
पिता शुद्धिमतः प्रजाभिः ।

चन्द्रमसः स्थितिः

न विदुः सोम ते मायां ये च नक्षत्रयोनयः । त्वमादित्यपथाद्
ऊर्ध्वं ज्योतिषां चोपरि स्थितः (१।४३।१२९) ॥ तदिदं वैज्ञानिका न सहन्ते ।
किमिदमज्ञानविजृम्भणमुत स्तुत्यातिशयोक्तिः ।

कालनेमे दानवस्य भयदं रूपम्

भास्कराकारमुकटः शिञ्जिताभरणाङ्गदः । मन्दराद्रिप्रतीकाशो
महारजतसंवृतः (१४३।१७१) ॥ शतप्रहरणोदग्रः शतबाहुः शताननः ।
शतशीर्षः स्थितः श्रीमाञ्शतशृङ्ग इवाचलः (१७२) ॥ कक्षे वहति संवृद्धो
निदाघ इव पावकः । धूम्रकेशो हरिश्मश्रु दन्तुरो विकटाननः (१७३) ॥
त्रलोक्यान्तरविस्तारं धारयन् विपुलं वपुः । बाहुमिस्तुलयन्व्योम । क्षिप-
न्पद्भ्यां महीधरान् (१७४) ॥ ईरयन्मुखनिश्वासै वृष्टिकारान् बलाहकान् ।
तिर्यगायतरक्ताक्षं मन्दरदोग्रवर्चसम् (१७५) ॥ दिघक्षन्तमिवायातः सर्वान्
देवगणान्मृध । तर्जयन्तं सुरगणांश्छादयन्तं दिशो दश (१७६) ॥

षड् आततायिनः

अग्निदो गरदश्चैव धनहारो च सुप्तगः । क्षेत्रदारापहारो च षडेते
ह्याततायिनः (१५०।५८) ॥

का नाम पतिव्रता

पुत्राच्छतगुणं स्नेहाद्राजानं च भयादथ । आराधयेत्पतिं शौरिं या
पश्येत्सा पतिव्रता (१५२।५७) ॥ कार्ये दासी रतौ वेश्या भोजने जननी-
समा । विपत्सु मन्त्रिणी भर्तुः सा च भार्या पतिव्रता (५८) ॥ भर्तुराज्ञां न
लङ्घयेद् या मनोवाक्कायकर्मभिः । भुवते पत्यौ सदा चात्ति सा च भार्या

पतिव्रता (५९) ॥ नैव मत्सरमायाति न कार्पण्यं न मानिनी । मानेऽमाने
समानं च या पश्येत् सा पतिव्रता (६१) ॥ सुवेषं वा नरं दृष्ट्वा भ्रातरं
पितरं सुतम् । मन्यते च परं साध्वी सा च भार्या पतिव्रता (६२) ॥

न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्हति

पिता रक्षति कोमारे भर्ता रक्षति यौवने । पुत्राश्च स्थाविरे भावे
न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्हति (१५४।२३) ॥ अरक्षणाद्यथा पाकः श्वकाकवशगो
भवेत् । तथैव युवती नारी स्वच्छन्दा दुष्टतां व्रजेत् (२५) ॥

षट्सु कन्या न देया

अत्यासन्नेऽतिदूरस्थे चात्याढ्ये चातिदुर्गते । कुलहीने च मूखे च
षट्सु कन्या न दीयते (१५४।६७) ॥

सदाचारः

आचारः परमो धर्म इत्युक्तम् । स आचारः किलक्षणस्तत्राह—
न भुञ्जीतैकवस्त्रेण न स्नायादेकवाससा । न धारयेत् परस्यैव
स्नानवस्त्रं कदाचन (१५१।८६) ॥ संस्कारं केशदन्तानां प्रातरेव समाचरेत् ।
गुरुणां च नमस्कारं नित्यमेव समाचरेत् (८७) ॥ हस्तपादे मुखे चैव
पञ्चार्द्रां भोजनं चरेत् । पञ्चार्द्रकस्तु भुञ्जानः शतं वर्षाणि जीवति

(८८) ॥ देवतानां पुरो राज्ञां स्नातकाचार्ययोरपि । नाक्रामेत् कामतश्छायां
विप्रस्य दीक्षितस्य च (८९) ॥ गोविप्रावग्नविप्रौ च विप्रौ द्वौ दम्पती तथा ।
तयो र्मध्ये न गच्छेत स्वर्गस्थोपि पतेद् ध्रुवम् (९१) ॥ न क्षौरं कारयेद्
धीरः कुजस्याह्नि कदाचन । मलं न धारयेद् दन्ते नखं न वदने क्षिपेत्
(९७) ॥ पतितं कुष्ठसंयुक्तं चाण्डालं च गवाशिनम् । निर्धूतं ज्ञानहीनं
च दूरतः परिवर्जयेत् (१०२) ॥ शयनं चार्द्रपादेन शुष्कपादेन भोजनम् ।
नान्धकारे च शयनं भोजनं नैव कारयेत् (१२४) ॥

दुर्वाससः शापेन धर्मराजस्य त्रैलोक्येण जन्म

भरतानां कुले जातो धर्मो भूत्वा युधिष्ठिरः । विदुरो दासीपुत्रस्तु
अन्य चैव वदाम्यहम् । यदा राजा हरिश्चन्द्रो विश्वामित्रेण कषितः ।
तदा चाण्डालतां प्राप्तः स हि धर्मो महामतिः (२।१२।१२७, १२८) ॥

वृत्रासुरोत्पत्तिः

हिरण्याक्षादिषु दितिपुत्रेषु चक्रपाणिना हतेषु देवाः स्वं स्वमास्पदं
प्रतिलेभिरेऽतिमात्रं च मुमुदिरे । दितिस्तु शुचा परीता पतिं कश्यपमुपेत्य
प्रार्थयाञ्चक्रे—हतपुत्रा दीनास्मि जाता, पुत्रं मय्युत्पादय सर्वतेजोहरं देव-
राजसमप्रभम् । बाढं त्वयीत्यम्भूतः पुत्रो जनिष्यत इत्युदीर्य तस्या मूर्ध्नि
स्वकरं निधाय मेरुं गिरिं तपसे प्रतस्थे । अत्रान्तरे दिति गर्भमादधे वर्ष-

शतात्यये च पुत्रं सुषुवे । कश्यपश्च प्रतिनिवृत्तस्तस्य बल इति नाम चक्रे
विधिवच्च तमुपनिन्ये । ततो बलस्तिग्मं तपस्तेपे, ब्रह्मचर्यं च साग्रं वर्ष-
शतमुवास । तप्ततपाः संशितव्रतो महातेजाः स मातरं ददर्श । हर्षप्रकर्ष-
पर्यन्तं गता माता तमभिसम्बोध्याह—वैरं निर्यातय पुत्र, प्रथमं पाकशासनं
शातय, ततो गरुडवाहनं ततोऽन्यांश्च देवतान् । मातुराज्ञां शेषामिव
शिरसाऽऽदाय सन्ध्याय जलधिमुपशिष्रिये । अत्रान्तरे विदितवृत्तान्तो
महेन्द्रो महतीं चिन्तामापन्नस्तद्वार्थमुद्यमे । तत्रैवोपेत्य परमं जपं जपन्तं
परमं तत्त्वं च चिन्तयन्तं दिव्येनाशनिना सहसा जघान जहर्ष च । भूयोपि
दुःखसागरे निमग्ना दितिः करुण क्रन्दन्ती पतिं कश्यपमुपेयाय दुःखं च स्वं
व्यक्तिं निनाय । क्रोधेन प्रज्वलन्निव स महामुनिरिन्द्रस्य वधार्थाय पुत्र-
मेकमुत्पादयामीति ब्रुवन् जटामेकामवलुच्य शुचावग्नौ प्रचिक्षेप । ततो
हुताशनकुण्डाद् धीरः कृष्णाञ्जनसवर्णो दंष्ट्राकरालवक्त्रः खड्गी
चर्मो कश्चित्सत्त्वः समुत्तस्थौ । समुत्तिष्ठन्नेव च निजगाद—कस्मादह-
मुत्पादित इति । एवं पृष्टः कश्यपः प्रत्याह—पुत्र मम च दित्याश्च मनो-
रथं पूरय, जहि महेन्द्रं दुरात्मानमिति । योऽयं जज्ञे स एव वृत्रो न चान्यः ।

सेयं पौराणी कथा किन्निबन्धना किम्प्रमाणा वेति मीमांस्यम् ।
तैत्तिरीयिणस्तत्त्वव्याख्याऽऽक्षते । दुष्टः शब्दः स्वरतो वर्णतो वा मिथ्या-
प्रयुक्तो न तमथमाह । स वाग्वज्रो यजमानं हिनस्ति यथेन्द्रशत्रुः स्वरतो-

ऽपराधात् इत्यत्र व्याकरणमहाभाष्य एषाऽऽरात् प्रत्यवमृष्टा । अत्रेत्य-
मामनन्त्येतिह्यम्—विश्वरूपे स्वे पुत्रे इन्द्रेण हते तस्य घातायाभिचारयागं
प्रकुर्वाणस्त्वष्टा स्माह—इन्द्रशत्रुवर्धस्व । अत्रानवधानात्स स्वरेऽपरा-
ध्यत् । शत्रुशब्दं शातयितर्यथेऽभिप्रयन्नपि षष्ठीसमासमनाश्रित्यान्तो-
दात्त चाकृत्वा बहुव्रीहिसमाश्रयेणाद्युदात्तमुदीरयामास । तेन जायमानस्य
घातुकस्य सत्त्वस्येन्द्रः शातयिता घातकः सम्पेदे, अनिष्टं च महदापेदे ।

वृत्रवधकथा

इह पुराणे वृत्रवधकथाऽप्यन्यथाऽऽख्याता । तत्रापि मूलं मृग्यम् । अयमत्र
कथासारः । वृत्रवधे सचिन्तो भीतभीतो महेन्द्रः सप्तर्षीन्प्रेषयति वृत्राय ।
ते तमुपेत्यैवं सन्दिशन्ति—देवराजस्त्वया समं मैत्रीमिच्छति, तत्कथं न
कुरुषे । वरं समुत्सार्य सन्धास्ये, यदि तत्र कपटप्रयोगो न स्यात् । प्रत्ययो
मे दीयतामिति वृत्रोऽगदीत् । इन्द्रं प्रति निवृत्ताः सप्तर्षयः प्राहुः—प्रत्ययं
वृत्रोऽभिवाञ्छति, स प्रदीयतामिति । छद्मना चेत् प्रवर्तिष्ये ब्रह्महत्यादोषेण
लेप्स्य इत्यृषीन् समदिशद् वृत्राय । एवं प्रलोभ्य विश्वास्य च तं दिवं प्रत्या-
गमेन न्यमन्त्रयत महच्च तं सममानयत, अर्थं च स्वं पदं सुमार्पयत ।
जिह्मवृत्तिं च नाहापयत । सततं तद्वधमचिन्तयत । येन केनोपायेन स
हन्तव्य इति सततं चिन्तयति । अप्सरसामुत्तमां रम्भां च तद्विमोहाय
प्रयुङ्क्ते । सखीसमेता सा कमनीयं नन्दनं काननं प्रविशति सविभ्रमं च

क्रीडति, दोलारूढा च सखीभिः समं गायति । वृत्रोपि कतिपयैर्दानवैः सह-
चरितो विहर्तुकामस्तत्रैवायाति । सा च ततो नातिदूरेऽलक्ष्या सती
भ्रमति । अथ वृत्रस्तद्गीतमाधुर्येण हृतचेताः पञ्चशरशराहतस्तत्रैवो-
पैति पृच्छति च कात्रभवती, केन सम्प्रेषिता किमर्थमिहागतेति । अहमस्मि
रम्भा नामाप्सराः क्रीडार्थं वनमिदमुत्तमं प्रविष्टेति सा प्रत्याह । ततो वृत्रः
स्वं प्रत्याययति । त्रिलोक्यां सर्वस्य विदितो वृत्रो नाम दानवोऽहम्, तवं
तु कथमविदितः । इन्द्रेण दत्तार्धराज्यः परं मैत्रकं गत इह प्राप्तः । त्वां
दृष्ट्वा कामाकुलितोऽस्मि जातः, भज मां भजमानम्, त्वं हि मे शरणम-
सीति मितं व्याहरद् वचः । अद्यैव ते वशगा भविष्यामि यदि यद् यदहं
वक्ष्यामि तत्तदेव त्वं करिष्यसि । अयं मे कामः—सुरापानं कुरुष्व पीयस्व
मधुमाधवीमिति रम्भोक्तिमाकर्ण्य वृत्रो वक्ति—पुत्रोहं ब्राह्मणस्यापि वेद-
वेदाङ्गपारगः । सुरापानं कथं भद्रे करिष्यामि विनिन्दितम् इति ।
अथ रम्भया स बलात् सुरां पायितः, अतिमोहं च सम्प्रापितः । ततश्छि-
द्रान्वेषी छद्मिको लब्धावसर इन्द्रो ज्ञानभ्रष्टं वृत्रं वज्रेणैकपदे हन्तीति
वृत्रवधकथा । वृत्रो जायमान एव ननाशेति तु तैत्तिरीयिणः ।

मरुतां समुत्पत्तिः

मरुतो नाम देवाः संख्ययैकोनपञ्चाशद् इन्द्रस्य सहायाः प्रसिद्धाः ।
तेषामिन्द्रः प्रभुरीशः तस्मात्स मरुत् उच्यते मरुत्वानिति च । बलवता-

मुत्तमस्य तस्य नाच्छलं कृत्यमस्ति । मरुतामुत्पत्तावपि च्छलप्रयोगः स्थितो यथान्यत्र । एषाऽत्र तत्कथा सङ्गृह्यते पुराणस्था (१।७) —बलवृत्रयो-
रिन्द्रेण हतयो दुःखिनी दितिः पुनरपि पतिं कश्यपं प्रार्थयते—पुत्रघातक-
स्येन्द्रस्य घाताय पुत्रान्तरमुत्पाद्यतां येनाहं सफलं सपुष्पं तस्मिन्वेरं
निर्यात्य सुखिनी स्यामिति । कश्यपश्च तां सान्त्वयन्नाह—पुत्रं ते दास्यामि
यो दुरात्मानं महेन्द्रं हनिष्यति, वर्षशतं त्वं व्रतस्था भवेति । ततो दितेः
शिरसि करं न्यस्य मेरुं निर्जंगाम तपसे महीयसे । सापि पुत्रार्थिनी मह-
त्तपश्चचार । इन्द्रोपि सर्वमुदन्तमुपलेभे चिन्तां चानलां लेभे । पञ्चविंशति-
वर्षो विप्रवेष्टो भूत्वा दितेरन्तिकमियायान्तरं प्रतीक्षमाणः । कस्त्वमिति
दित्या पृष्ठः स आह—मातर् वेदविद् धर्मज्ञो वाडवोऽहं त्वच्छुश्रूषया त्वा-
मुपेतस्ते तपसि सहायो भविष्यामीति । नित्यमुपचर्यमाणा विविधं चारा-
ध्यमाना दितिरिन्द्रं धर्मपुत्रं विजानती तस्मिन्नितरां तुष्यति विस्रम्भते च ।
विस्रब्धा सती कदाचित्तमभिसम्बोध्याह—मयि पुत्रे जाते इन्द्रे च निघनं
नीते तेन मे पुत्रेण साकं राज्यं करिष्यस्योति । एवमस्त्विति प्रीयमाणः
स्माह महेन्द्रः । नित्यं चान्तरं प्रेप्सुरभूत् । अथ पूर्णेऽब्दशते स चिरप्रतीक्षित-
मन्तरं विवेद । एकदा दितिःपादशोचमकृत्वा शयनीयमध्यशेत । शयनीयान्ते
शिरः कृत्वा व्याकुलमूधजा विह्वला निद्रामुपैत् । तत इन्द्रो वज्रपाणिः
कुक्षिं प्रविश्य वज्रेण तीक्ष्णेन सप्तधा विचकतं गर्भम् । उदरे कृतः
स गर्भोऽरूढत् । शतक्रतुश्चावोचन्मा रोदीरिति । रुदन्तं तं गर्भं मा स्म

रुद इति भूयो प्यवादीत् । रोदनं च न व्यरंसीत् । ततो भूयः सप्तधाऽक-
र्तीत् । एवमेकैकं सप्तधाऽच्छेत्सीत्, तेन त एकोनपञ्चाशज्जिरे । यस्मा-
दिन्द्रेण मा रुदतेत्युक्तास्तस्मान्मरुतो नाम संववृतिरे, इन्द्रमेव च संशि-
श्रियिरे ॥

स्त्रीणां सुभगंकरणा गुणाः

रूपमेव गुणः स्त्रीणां प्रथमं भूषणं शुभे । शीलमेव द्वितीयं च
तृतीयं सत्यमेव च (२।३४।३०) ॥ आर्जवत्वं चतुर्थं च पञ्चमं धर्ममेव वरा-
नने (३१) ॥ शुद्धत्वं सप्तमं बाले अन्तर्बाह्येषु योषिताम् । अष्टमं हि पितु-
र्भावः शुश्रूषा नवमं किल (३२) ॥ सहिष्णुर्दशमं प्रोक्तं रतिश्चैकादशं तथा ।
पातिव्रत्यं तथा प्रोक्तं द्वादशं वरवर्णिनि (३३) ॥

न जातु कश्चिददोषो नाम

अत्र निदर्शनान्युदाहरति पुराणकारः—ब्रह्महत्या प्रयुक्तोऽसौ देव-
राजोपि पश्य भोः । देवैः सार्धं महाभागो भुङ्क्ते लोकत्रयं महान् (२।३४-
२०) ॥ गौतमस्य प्रियां भार्यामहल्यां गतवान्पुरा । परदाराभिलाषी स
देवत्वे परिवर्तते (२१) ॥ ब्रह्महत्योपमं कर्म दारुणं कृतवान्हरः ।
ब्रह्मणस्तु कपालेन चाद्यापि परिवर्तते (२२) ॥ देवा नमन्ति तं देवमृषयो
वेदपारगाः । आदित्यः कुष्ठसयुक्तस्त्रैलोक्यं च प्रकाशयेत् (२३) ॥
लोका नमन्ति तं देवं देवाद्याः सचराचराः । कृष्णो भुङ्क्ते महाशापं भार्ग-

वेण पुरा कृतम् (२४) ॥ गुरुभार्या गतश्चन्द्रः क्षयी तेन प्रजायते । भविष्यति महातेजा राजराजः प्रतापवान् (२५) ॥ पाण्डुपुत्रो महाप्राज्ञो धर्मात्मा स युधिष्ठिरः । गुरोश्च वै वधार्थाय अनृतं स वदिष्यति (२६) ॥ एतेष्वेव महत्पापं वर्तते च महत्सु च । वैगुण्यं कस्य वै नास्ति कस्य नास्ति च लाञ्छनम् (२७) ॥

वेनस्य क्षत्रियत्वप्राप्तिः

वेनो नामात्रितनयादङ्गाद् धर्मसुतायां सुनीथायां जज्ञे । जन्मना वेदवेदाङ्गविद् विप्रो बभूव । सहजेन तेजसा दिवि दिवाकर इव बभौ । चाक्षुषवैवस्वतयोर्मन्वन्तरयोः सन्धौ लोकोऽयं प्रजापालविरहेण भृशमसीदत् । तत्र ऋषयः समेत्य मन्त्रयाञ्चक्रिरे धर्मज्ञं जयपण्डितं वेनमुपलभ्य तं पृथ्वीराज्येऽभिषिषिचुः । स च धर्मतः प्रजाः स्वाः प्रजा इव चिरं शशास यावदस्य सुशङ्खर्षेः शापान्मतिविपर्ययो नाभूत् ।

दाने पात्रापात्रयोर्विमर्शः

ब्राह्मणं सुकुलोपेतं वेदाध्ययनतत्परम् । शान्तं तपोयुक्तं शुक्लमेव विशेषतः (२१३६।१०) ॥ प्रज्ञावन्तं ज्ञानवन्तं देवपूजनतत्परम् । सत्यवन्तं महापुण्यं वैष्णवं ज्ञानपण्डितम् (११) ॥ धर्मज्ञं मुक्तलौल्यं च पाखण्डेस्तु विवर्जितम् । एवं पात्रं समाख्यातमन्यदेवं वदाम्यहम् (१२) ॥ एवमेतैर्गुणै र्युक्तं स्वसृपुत्रं नरोत्तम । एतं पात्रं विजानीहि दुहितुस्तनयं ततः

(१३) ॥ जामातरं महाराज भावैरेतैश्च संयुतम् । गुरुं च दीक्षितं चैव पात्रभूतं नरोत्तम (१४) ॥ वेदाचारसमोपेतस्तृप्ति नैव च गच्छति (१५) ॥ वर्जयेत् किल तं विप्रं तथा काणं सुधूर्तकम् । अतिकृष्णं महाराज कपिलं परिवर्जयेत् । (१६) । कर्कटाक्षं सुनीलं च श्यावदन्तं विवर्जयेत् । नीलदन्तं तथा राजन्पीतदन्तं तथैव च (२७) ॥ गोदन्तं कृष्णदन्तं च बर्बरं चातिपांसुलम् । होनाङ्गाधिकाङ्गं च कुष्ठिनं कुनखं तथा (१८) ॥ दुश्चर्माणं महाराज खल्वाटं परिवर्जयेत् । अन्यायेषु रता यस्य जाया विप्रस्य कस्यचित् (१९) । तस्मै दानं न दातव्यं यदि ब्रह्मसमो भवेत् । स्त्रीजिताय न दातव्यं शाखारण्डे महामते (२०) ॥ व्याधिताय न दातव्यं मृतभोजिषु भूपते । चोराय न दातव्यं स यद्यत्रिसमो भवेत् (२१) ॥ वेदशास्त्रसमायुक्तः सदाचारेण वर्जितः । श्राद्धे दाने च राजेन्द्र नैव युक्तः कदा भवेत् (२३) ॥

गीतस्तुतिः

गीतं सर्वरसं प्रोक्तं गीतमानन्ददायकम् । शृङ्गाराद्या रसाः सव गीतेनापि प्रतिष्ठिताः (२१४६।२६) ॥ शोभामायान्ति गीतेन वेदाश्चत्वार उत्तमाः । गीतेन देवताः सर्वास्तोषमायान्ति नान्यथा (२७) ॥

गार्हस्थ्यस्य सर्वातिशायिता

पुण्यभार्याप्रयोगेण गार्हस्थ्यं सम्प्रजायते । गार्हस्थ्य्यात्परमो धर्मो

द्वितीयो नास्ति भूतले (२।५६।१६) ॥ गार्हस्थ्यं चैव समाश्रित्य सर्वे जीवन्ति जन्तवः । तादृशं नैव पश्यामि अन्यमाश्रममुत्तमम् (१८) ॥ नास्ति भार्या-समं तीर्थं नास्ति भार्यासमं सुखम् । नास्ति भार्यासमं पुण्यं तारणाय हिताय च (२४) ॥

मातापितृशुश्रूषा

वेदैरपि च किं विप्रः पिता येन न पूजितः । माता न पूजिता येन तस्य वेदा निरर्थकाः (२।६३।१६) । यज्ञैश्च तपसा विप्रः किं दानैः किं च पूजनैः । प्रयाति तस्य वैफल्यं न माता येन पूजिता (२०) ॥ न पिता पूजितो येन जीवमानो गृहे स्थितः । एष पुत्रस्य वै धर्मस्तथा तीर्थं नरेष्विह (२१) ॥ एष पुत्रस्य वै मोक्षस्तथा जन्मफलं शुभम् । एष पुत्रस्य वै यज्ञो दानमेव न संशयः (२२) ॥

सृष्टिखण्डे किञ्चिदधिकमुक्तम् । तदपीह संगृह्यते प्रतिपाद्यस्य कात्स्न्यायि—पिता धर्मः पिता स्वर्गः पिता हि परमं तपः । पितरि प्रीति-मापन्ने प्रीयन्ते सर्वदेवताः (१०) ॥ सर्वतीर्थमयी माता सर्वदेवमयः पिता । मातरं पितरं तस्मात्सर्वयत्नेन पूजयेत् (११) ॥ मातरं पितरं चैव यस्तु कुर्यात् प्रदक्षिणम् । प्रदक्षिणीकृता तेन सप्तद्वीपा वसुन्धरा (१२) ॥ जानु-नी च करौ यस्य पित्रोः प्रणमतः शिरः । निपतन्ति पृथिव्यां सो अक्षयां लभते दिवम् (१३) ॥

गर्भस्थस्य जन्तोः क्रमिकोद्गाद्युपचयः

शुक्रस्य सहरक्तस्य एकाहात्कललं भवेत् । पञ्चरात्रेण कलले बुद्बुदत्वं ततो भवेत् (२।६६।३०) ॥ मांसत्वं मासमात्रेण पञ्चधा जायते पुनः । गोवा शिरश्च स्कन्धश्च पृष्ठवंशस्तथोदरम् । (२।६२।३१) ॥ पाणी पादौ तथा पाश्वौ कटिर्गात्रं तथैव च । मासद्वयेन पर्वाणि क्रमशः संभवन्ति च (३२) ॥ त्रिभिर्मासैः प्रजायन्ते शतशोङ्कुरसन्धयः । मासैश्चतुर्भिर्जायन्ते अङ्गुल्यादि यथाक्रमम् (३३) ॥ मुखं नासा च कर्णौ च मासैर्जायन्ति पञ्चभिः । दन्तपङ्क्तिस्तथा जिह्वा जायते तु नखाः पुनः (३४) ॥ कर्णयोश्च भवेच्छ्रुद्रं षण्मासाभ्यन्तरे पुनः । पायुमेढ्रमुपस्थं च शिश्नश्चाप्युपजायते (३५) ॥ सन्धयो ये च गात्रेषु मासं जायन्ति सप्तभिः । अङ्गप्रत्यङ्गसम्पूर्णं शिरः केशसमन्वितम् (३६) ॥ विभक्तावयवं स्पष्टं पुनर्मासिष्ठमे भवेत् । पञ्चात्मकसमायुक्तः परिपक्वः स तिष्ठति (३७) ॥ मातुराहारवीर्येण षड्विधेन रसेन च । नाभिसूत्रनिबद्धेन वर्धते स दिने दिने (३८) ॥

भावशुद्धिः परं शौचम्

भावशुद्धिः परं शौचं प्रमाणं सर्वकर्मसु (२।६६।८६) ॥ अन्यथाऽऽलिङ्ग्यते कान्ता भावेन दुहिताऽन्यथा । मनसा भिद्यते वृत्तिरभिन्नेष्वपि वस्तुषु (८७) ॥ अन्यथैव सती पुत्रं चिन्तयेदन्यथा पतिम् (२।६६।८८) ॥

को नाम व्याधिः, कतिविधश्च मृत्युः

वातपित्तकफदीनां वैषम्यं व्याधिरुच्यते (२।६६।११६) ॥ रोगै-
र्नानाविधैर्याति देही दुःखान्यनेकधा । तानि च स्वात्मवेद्यानि... (१२१) ॥
एकोत्तरं मृत्युशतमस्मिन्देहे प्रतिष्ठितम् । तत्रैकः कालसंयुक्तः शेषाश्चा-
गन्तवः स्मृताः (१२२) ॥ ये त्विहागन्तवः प्रोक्तास्ते प्रशाम्यन्ति भेषजैः ।
जपहोमप्रदानैश्च कालमृत्युर्न शाम्यति (१२३) ॥ पीडितं सर्वरोगाद्यै-
रपि धन्वन्तरिः स्वयम् । स्वस्थीकर्तुं न शक्नोति कालप्राप्तं न चान्यथा
(१२६) ॥ नौषधं न तपो दानं न माता न च बान्धवाः । शक्नुवन्ति परि-
त्रातुं नरं कालेन पीडितम् (१२७) ॥

तृष्णा दुःखा च लाघवकरी च

...मरणात्प्रार्थनाद् दुःखमधिकं हि विवेकिनाम् (२।६६।१३८) ॥
क्षणिकं मरणो दुःखमनन्तं प्रार्थनाकृतम् । जगतां पतिरर्थित्वा द्विष्णु र्वा-
मनतां गतः (१३९) ॥ अधिकः कोऽपरस्तस्माद्यो न यास्यति लाघवम्
(१४०) ॥ न नरं प्रार्थयेद् भूयस्तृष्णा लाघवकारणम् । आदौ दुःखं तथा
मध्ये दुःखमन्ते च दारुणम् (१४१) ॥

जरायाः पञ्च हेतवः

शीतमध्वा कदन्नं च वयोतीताश्च योषितः । मनसः प्रातिकूल्यं च

जरायाः पञ्च हेतवः (२।७८।२६) ॥

कालमहिमा

अन्तर्जलचरो मत्स्यः सोपि जालेन बध्यते २।८१।३३ ॥ मरुत्समान-
वेगोपि मृगः प्राप्नोति बन्धनम् । योजनानां सहस्रेषु आमिषं वीक्षते खगः
(३४) ॥ स कण्ठलग्नपाशं च न पश्येद् दैवमोहितः । स वैषम्यकरः कालः
कालः सम्मानहानिदः (३५) ॥ परिभावकरः कालो यत्र कुत्रापि तिष्ठतः
(पुरुषस्य) । नरं करोति दातारं याचितारं च वै पुनः (३६) ॥ भूतानि
स्थावरादीनि दिवि वा यदि वा भुवि । सर्वं कलयते कालः कालो ह्येक
इदं जगत् (३७) ॥ अनादिनिधनो धाता जगतः कारणं परम् । लोकान्कालः
स पचति वृक्षे फलमिवाहितम् (३८) ॥ अयः कालकृताः पाशाः शक्यन्ते
नातिर्वर्तितुम् । विवाहो जन्म मरणं यदा यत्र तु येन च (४०) ॥

अपरिहार्यः कर्मविपाकः

यथा ऽधेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् । तथा शुभाशुभं कर्म
कर्तारमनु गच्छति । उपभोगाद्वते तस्य नाश एव न विद्यते (२।८१।
५३-५४) ॥ प्राक्तनं बन्धनं कर्म कोऽन्यथा कर्तुं मर्हति । सुशीघ्रमपि धावन्तं
विधानमनुधावति (५५) ॥ शेते सह शयानेन पुरा कर्म यथा कृतम् । उप-
तिष्ठति तिष्ठन्तं गच्छन्तमनुगच्छति (५६) ॥ करोति कुर्वतः कर्मच्छाये-

वानु विधीयते । यथा च्छायातपो नित्यं सुसम्बद्धौ परस्परम् (५७) ॥ पीड-
यन्ति नरं पश्चात् पीडितं पूर्वकर्मणा । येन यत्रोपभोक्तव्यं सुखं वा दुःखमेव
वा (५८) ॥ स तत्र बद्ध्वा रज्ज्वा वै बलाद् दैवेन नीयते (६०) ॥ तैलक्षयाद्
यथा दीपो निर्वाणमधिगच्छति ॥ कर्मक्षयात्तथा मृत्युस्तत्त्वविदिभरुदाहृतः
(२।८१।६४-६५) ॥ स्वकृतं भुज्यते वैश्य काले काले पुनः पुनः । एकः
करोति कर्माणि एकस्तत्फलमश्नुते (३।३१।८) ॥ अन्यो न लिप्यते वैश्य
कर्मणाऽन्यस्य कुत्रचित् (९) ॥ विनाशहेतुः कर्मास्य सर्वे कर्मवशा वयम् ।
कर्मदायादका लोके कर्मसम्बन्धिवान्धवाः (२।८४।१०) ॥

को ब्रह्महा भवति

ब्राह्मणं यः समाहूय याचमानमकिञ्चनम् । पश्चान्नास्तीति यो
ब्रूयात्स वै ब्रह्महा नृप (२।६७।५१) ॥ यस्तु विद्याभिमानेन निस्तेजयति वै
द्विजम् । उदासीनं सभामध्ये ब्रह्महा स प्रकीर्तितः (५२) ॥ मिथ्यागुणैरथा-
त्मानं नयत्युत्कर्षतां पुनः । गुरुं विरोधयेद्यस्तु स च वै ब्रह्महा स्मृतः (५३) ॥
क्षुत्तृषातप्तदेहानामन्नभोजनमिच्छताम् । यः समाचरते विघ्नं तमाहु-
र्ब्रह्मघातकम् (५४) ॥

देवत्रय्या एकत्वम्

त्रयाणामपि देवानामन्तरं नास्ति शोभने । ब्रह्मा समर्चितो येन
शङ्करो वा वरानने (२।८८।४३) ॥ तेनाहम् (हृषीकेशः) अर्चितो नित्यं

नात्र कार्या विचारणा । एतौ ममाभिन्नतरो, नित्यं चापि त्रिरूपवान्
(४४) ॥

दानस्य माहात्म्यम्

दानान्न दुष्करतरं पृथिव्यामस्ति किञ्चन*** (२।९४।४३) ॥ परि-
त्यज्य प्रियान् प्राणान् धनार्थं लोभमोहिताः । प्रविशन्ति नरा लोके समुद्र-
मटवीं तथा (४४) ॥ सेवामन्ये प्रपद्यन्ते श्ववृत्तिरिति या स्थिता । हिंसा-
प्रायां बहुक्लेशां कृषिं चैव तथा पुनः (४५) ॥ तस्य दुःखार्जितस्यापि
प्राणैर्भ्योपि गरीयसः । अर्यस्य पुरुषव्याघ्र परित्यागः सुदुष्करः (४६) ॥
विशेषतो महाराज तस्य न्यायार्जितस्य च (४७) ॥

के निरयगामिनः

कैः कर्मभिर्नरा नरकं यान्तीति सुबाहुना नृपतिना पृष्ठो मुनि-
जैमिनि निरयगामिनः साकल्येनाह—नास्तिका भिन्नमर्यादाः कन्दर्पविषयो-
न्मुखाः । दाम्भिकाश्च कृतघ्नाश्च ते वै निरयगामिनः (२।९६।३) ॥
ब्राह्मणोभ्यः प्रतिश्रुत्य न प्रयच्छन्ति ये घनम् । ब्रह्मस्वानां च हर्तारो नरा
निरयगामिनः (४) ॥ सुकूपानां तडागानां प्रपाणां च परन्तप । सरसां
दूषकाश्चैव ते वै निरयगामिनः (८) ॥ प्रव्रज्यादूषका राजन्ये चैवाश्रम-
दूषकाः । सखीनां दूषकाश्चैव ते वै निरयगामिनः (१०) ॥ काष्ठैर्वा
शङ्कुभिर्वापि शूलैरश्मभिरेव वा । ये मार्गमुपरुन्धन्ति ते वै निरय-

गामिनः (१४) ॥ नियमान् पूर्वमादाय पश्चादजितेन्द्रियाः । अतिक्रामन्ति
चाञ्चल्यात्ते वै निरयगामिनः (१६) ॥

के स्वर्गगामिनः

मुनिशार्दूलः स एव प्रसङ्गात्स्वर्गगामिनो लक्ष्यन्नाह—सत्येन तप-
सा क्षान्त्या दानेनाध्ययनेन च । ये धर्ममनुवर्तन्ते ते नराः स्वर्गगामिनः
(२१६।२१) ॥ मातापित्रोश्च शुश्रूषां ये कुर्वन्ति सदाहताः (२४) ॥ सर्व-
हिसानिवृत्ताश्च साधुसङ्गाश्च ये नराः । सर्वस्यापि हिते युक्तास्ते नराः
स्वर्गगामिनः (२५) ॥ शुश्रूषाभिस्तपोभिश्च गुरुणां मानदा नराः । प्रति-
ग्रहनिवृत्ता ये ते नराः स्वर्गगामिनः (२७) ॥ ये याचिताः प्रहृष्यन्ति प्रियं
दत्त्वा वदन्ति च । त्यक्तदानफलेच्छाश्च ते नराः स्वर्गगामिनः (३२) ॥
ये परेषां श्रियं दृष्ट्वा न वितृप्यन्ति मत्सरात् । प्रहृष्टाश्चाति नन्दन्ति ते
नराः स्वर्गगामिनः (३५) ॥ ये नराणां वचो वक्तुं न जानन्ति विप्रियम् ।
प्रियवाक्यैकविज्ञातास्ते नराः स्वर्गगामिनः (३७) ॥ असत्येष्वपि ये सत्याः
ऋजवोऽनार्जवेष्वपि । रिपुष्वपि हिता ये च ते नराः स्वर्गगामिनः (४०) ॥
ये चापि भयसंत्रस्तान्ब्राह्मणांश्च तथा स्त्रियः । सार्थान्वा परिरक्षन्ति ते
नराः स्वर्गगामिनः (४४) ॥ भूमि यः प्रतिगृह्णाति यश्च भूमिं प्रयच्छति ।
उभौ तौ पुण्यकर्माणौ नियतं स्वर्गगामिनौ (६।३३।३३) ॥

प्रकृते विषये पातालखण्डे षण्णवतितमेऽध्याये पुनः प्रक्रान्तम् ।
आवृत्तौ किं प्रयोजनमिति न विद्मः ।

भारतस्य वर्षस्येयता

प्रागायता (हे) महाप्राज्ञाः षडेते रत्नपर्वताः । अवगाढा ह्युभयतः
समुद्रौ पूर्वपश्चिमौ (३।३।२१) ॥ हिमवान् हैमकूटश्च निषधश्च नगोत्तमः ।
नीलश्च वैदूर्यमयः श्वेतश्च शशिसन्निभः (२२) ॥ सर्वधातुपिनद्धश्च
शृङ्गवान्नाम पर्वतः । एते वै पर्वता विप्राः सिद्धचारणसेविताः (२३) ॥
तेषामन्तरविष्कम्भा योजनानि सहस्रशः ।... इदं तु भारतं वर्षम् (२५) ॥

तीर्थफलभागिनः

यस्य हस्तौ च पादौ च मनश्चैव सुसंयुतम् । विद्या तपश्च कीर्तिश्च
स तीर्थफलमश्नुते (३।११।६) ॥ प्रतिग्रहादपावृत्तः संतुष्टो नियतः शुचिः ।
अहङ्कारनिवृत्तश्च स तीर्थफलमश्नुते (१०) ॥ अकल्हिको निराकारोऽल-
ब्धाहारो जितेन्द्रियः । वियुक्तः सर्वदोषैर्यः स तीर्थफलमश्नुते (११) ॥
आत्मोपमश्च भूतेषु स तीर्थफलमश्नुते (१२) ॥

इदमिह चिन्त्यम्—यो हि प्रागेव संयतेन्द्रियोऽन्तः शुचिरनहङ्कृत
आत्मारामो नित्यसन्तुष्टोऽदाम्भिकोऽकल्मषः स्वर्गाय राध्यत्यपवर्गाय वा,
तेन तीर्थाटनेन किं नु प्राप्यम् । नेमाः पुराणकारोक्तयः क्षोदक्षमाः, रभ-
सोक्तय इमाश्चिन्त्यप्रयोजनाः ।

पञ्च ह्रदाः

इह स्वर्गखण्डे षड्विंशेऽध्याये तीर्थमाहात्म्यप्रसङ्गे न पञ्चह्रदास्तीर्थ-

भूता उदाहृताः । क्षत्रमुत्साद्य रामेण भार्गवेण कुक्षेत्रे पञ्चहृदा रुधिरस्य पूर्णनिर्मिताः । तत्र तेन पितरस्तर्पिताः पितामहाः प्रपितामहाश्च । पितृ-भक्त्या प्रीतास्ते पितरस्तं वरेण च्छन्दयामासुः । भार्गवश्च प्रगृहीताञ्ज-लिरूचे—यदि मय्यनुग्राह्यताऽस्ति तर्ह्ययमेव वरो मे दीयताम्—अत्रोत्सादेन पापेन रोषवशात्कृतेन यन्मे क्षरितं तपस्तत्पुनराप्यायताम्, हृदाश्चेमे तोर्यायन्तां विश्वस्मिन्नस्मिन् विश्रूयन्तामिति । रुधिरपूर्याणां तेषां तीर्थत्वं कथं स्यात् कथं च तत्राप्लुप्तानां स्वर्गसौख्यं स्यादिति नेक्षितम् । अनघजन-कदनकृतशोणितशोणा इमे गभीरास्तटाकाः स्पर्शमात्रेणापि दूषकाः स्युरिति तीर्थत्वप्रार्थना कथमुपपत्तिमती स्यादिति नेषदपि चिन्तितम् । मन्ये संरम्भकलुषितस्य भार्गवस्याद्याप्यस्वस्थं मनः ।

नित्यं स्नानम्

प्राणिनां जीवनं वारि प्राणा वारिणि संस्थिताः । नित्यं स्नानेन पूयन्ते येऽपि पातकिनो नराः । प्रातः स्नानं हरेद् वैश्य बाह्याभ्यन्तरजं मलम् (३।३१।५३-५४) ॥ प्रातः स्नानेन निष्पापो नरो न निरयं व्रजेत् । स्नानं विना तु यो भुङ्क्ते मलाशी स सदा नरः (५५) ॥

पञ्च गुरवः

यो भावयति या सूते येन विद्योपदिश्यते । ज्येष्ठो भ्राता च भर्ता च पञ्चैते गुरवः स्मृताः (३।५१।३६-३७) ॥

अनभिवाद्यः क्षत्रियो ब्राह्मणेन

नाभिवाद्याश्च विप्रेण क्षत्रियाद्याः कथञ्चन । ज्ञान कर्मगुणोपेता यद्यप्येते बहुश्रुताः । ब्राह्मणः सर्ववर्णानां स्वस्ति कुर्यादिति श्रुतिः (३।५१।४६-५०) ॥

कः कस्मै पन्थानं दद्यात्

पन्था देयो ब्राह्मणाय स्त्रियै राज्ञे विचक्षणे । वृद्धाय भारभग्नाय रोगिणो दुर्बलाय च (३।५१।५४-५५) ॥ मानवे धर्मशास्त्रे चक्री (= रथा-द्यारूढः) स्नातकश्चेति द्वावतिरिक्तौ कीर्तितौ याभ्यां पूर्वं पन्था देयः । अत्र च वृद्धशब्देन मनुक्तो दशमोस्थो ग्राह्यः । राजस्नातकयो र्युगपत्समवेतयोः स्नातको मानमर्हतीति च मनौ विशेषः ।

विष्मूत्रविसर्गस्य प्रवेशविशेषे प्रतिषेधः

छायाकूपनदीगोष्ठचैत्याम्भःपथिभस्मसु । अग्नौ चैव श्मशाने च विष्मूत्रं न समाचरेत् । न गोमये न काष्ठे वा महावृक्षेऽत्र शाद्वले । न तिष्ठन्न च निर्वासा न च पर्वतमण्डले । न जीर्णदेवतायतने वल्मीके न कदाचन (३।५२।३६—) ॥ न ससत्त्वेषु गर्तेषु न गच्छन्न समाचरेत् । तुषा-ङ्गार कपालेषु राजमार्गे तथैव च (४०) ॥ न क्षेत्रे न बिले वापि न तीर्थे न चतुष्पथे । नोद्यानेऽपि समीपे वा नोषरे न गराशये (४१) ॥ प्रत्यादित्यं प्रत्यनलं प्रतिसोमं तथैव च (५४) ॥

ब्रह्मचारिणो धर्माः

एवं दण्डादिभिर्युक्तः शौचाचारसमन्वितः । आहूतोऽध्ययनं कुर्याद् वीक्षमाणो गुरोर्मुखम् (३।५३।१) ॥ नित्यमुद्यतपाणिः स्यात् साध्वाचारः सुसंयतः । आस्यतामिति चोक्तः सन्नासीताभिमुखं गुरोः (२) ॥ नीचैः शय्यासनं चास्य सर्वदा गुरुसन्निधौ । गुरोस्तु चक्षुर्विषये न यथेष्टासनो भवेत् (४) ॥ नोदाहरेदस्य नाम परोक्षमपि केवलम् (=निरुपपदम्) । न चास्यानुकुर्वीत गतिभाषितचेष्टितम् (५) ॥ गुरोर्यत्र परीवादो निन्दा वापि प्रवर्तते । कर्णौ तत्र पिधातव्यौ गन्तव्यं वा ततोऽन्यतः (६) ॥ न पादौ प्रसारयेदस्य संनिधाने कदाचन । जृम्भितं हसितं चैव कण्ठप्रावरणं तथा (११) ॥ लौकिकं वैदिकं वापि तथाध्यात्मिकमेव वा । आददीत यतो ज्ञानं तं न द्रुह्येत् कदाचन (२४) ॥ गुरुपत्नी तु युवती नाभिवाद्या तु पादयोः । कुर्वीत वन्दनं भूम्यामसावहमिति ब्रुवन् (३३) ॥ सृष्टिखण्डे चेदमधिकं पठ्यते—कर्मातिरेकेण गुरोरध्येतव्यं बुभूषुणा । जघन्यशायी पूर्वं स्यादुत्थायी गुरुवेश्मनि (१।१५।२८७-८८) ॥

वेदोपाकरणकालः

श्रावणस्य तु मासस्य पौर्णमास्यां द्विजोत्तमाः । आषाढ्यां प्रोष्ठपद्यां वा वेदोपाकरणं स्मृतम् (३।४३।५९) ॥

गृहस्थस्य धर्माः

वेदं वेदो तथा वेदान् वेदाङ्गानि तथा द्विजः । अधीत्य चाधिगम्यार्थं ततः स्नायाद् द्विजोत्तमः (३।५४।१) न जीर्णमलवद्वासा भवेद् वै विभवे सति । न धर्मं ख्यापयेद् विद्वान् न पापं गूहयेदपि (१६) ॥ येनास्य पितरो याता येन याताः पितामहाः । तेन यायात् सतां मार्गं तेन गच्छन् दुष्यति (१६-२०) ॥ न राज्ञः प्रतिगृह्णीयान्न शूद्रात्पतितादपि (३।५५।३) ॥ शुद्रराज्ये च न वसेन्न पाखण्डजनैर्वृते (२१) ॥ न कुर्याद् बहुभिः सार्धं विरोधं बन्धुभिस्तथा । आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत् (३३) ॥ वेदनिन्दां देवनिन्दां प्रयत्नेन विवर्जयेत् (३६) ॥ नेक्षेतोद्यन्तमादित्यं शशिनं वाऽनिमित्ततः । नास्तं यन्तं न वारिस्थं नोपसृष्टं न मध्यगम् (४३-४४) ॥ न नग्नां स्त्रियमीक्षेत पुरुषं वा कदाचन (४५) ॥ नाश्नीयाद् भार्यया सार्धं नैनामीक्षेत चाश्नतीम् (४८) ॥ न हीनानुपसेवेत न च तृष्णामतिः क्वचित् । नात्मानं चावमन्येत दम्यं यत्नेन वर्जयेत् (५४) ॥ न लौकिकैः स्तवैर्देवांस्तोषयेद् वाक्पतेरपि (६४) ॥ न वह्निं मुखनिःश्वासैर्ज्वलियेन्नाशुचिर्बुधः (८१) ॥ न भिक्षात्पूर्वसमयमभ्युपेतं कदाचन (८२) ॥ न वार्यपि प्रयच्छेत्तु नास्तिके हैतुकेपि च (३।५७।६८) ॥ अविद्वान् प्रतिगृह्णीयाद् भस्मी भवति काष्ठवत् (६९) ॥

त्रिविधाः संन्यासिनः

ज्ञानसंन्यासिनः केचिद् वेदसंन्यासिनोऽपरे । कर्मसंन्यासिनस्त्वन्ये

त्रिविधाः परिकीर्तिताः (३।५।६।५) ॥ यः सर्वत्र विनिर्मुक्तो निर्वन्द्वश्चैव निर्भयः । प्रोच्यते ज्ञानसंन्यासी आत्मन्येव व्यवस्थितः (६) ॥ वेदमेवाभ्यसे-
न्नित्यं निराशीनिष्परिग्रहः । प्रोच्यते वेदसंन्यासी मुमुक्षुर्विजितेन्द्रियः (७) ॥
यस्त्वग्निमात्मसात्कृत्वा ब्रह्मार्पणपरो द्विजः । ज्ञेयः स कर्मसंन्यासी महायज्ञ-
परायणः (८) ॥ त्रयाणामपि चैतेषां ज्ञानी त्वभ्यधिको मतः । न तस्य
विद्यते कार्यं न लिङ्गं वा विपश्चितः (९) ॥

यतिधर्माः

जीर्णकोपीनवासाः स्यान्नग्नो वाऽध्यात्मतत्परः (३।५।६।१०) ॥
ब्रह्मचारी जिताहारो ग्रामादन्नं समाहरेत् । अध्यात्मरतिरासीन्निरपेक्षो
निराशिषः (११) ॥ आत्मनैव सहायेन सुखार्थं विचरेदिह । नाभिनन्दे-
न्मरणं नाभिनन्देत् जीवनम् (१२) ॥ कालमेव प्रतीक्षेत् निर्देशं भूतको
यथा । नाध्येतव्यं न वक्तव्यं श्रोतव्यं न कदाचन (१३) ॥ मुण्डी शिखी
वाथ भवेत् त्रिदण्डी निष्परिग्रहः । काषायवासाः सततं ध्यानयोगपरायणः
(१५) ॥ ग्रामान्ते वृक्षमूले वा वसेद् देवालयेपि वा (१६) ॥

भक्तेः फलम्

अनायासेन मरणं विनायासेन जीवनम् । अनाराधितगोविन्द-
चरणस्य न जायते (३।६।१। ६२-६३) ॥ दुस्तरं च तरन्त्येव हरिभक्तितरि-
स्थिताः (३।६।१।७५) ॥

षड् जयन्त्यः

जन्माष्टमी च नवमी चैत्रे मासे सिता शुभा । कृष्णा चतुर्दशी कुम्भे
मेघे शुक्ला चतुर्दशी (४।४।६) ॥ दुर्गाष्टम्याश्विने शुक्ला द्वादशी श्रवणा-
न्विता । महापुण्याश्च शुभदा जयन्त्यः षट् प्रकीर्तिताः (४।४।७) ॥ विष्णु-
भक्तिपरा नित्यं जयन्तीव्रतमानसाः । ते धन्यास्ते कुलीनास्त ईश्वरास्ते च
पण्डिताः (४।४।४३) ॥

अपुत्रत्वे हेतुः

पूर्वजन्मनि यो मर्त्यो वर्तनं ब्राह्मणस्य च । हरेद्वा हारयेदत्र पुत्र-
हीनो भवेत् किल (४।५।७) ॥ पूर्वजन्मनि या नारी परबालकघातनम् ।
करोति कपटेनैव बालहोना भवेद् ध्रुवम् (१०) ॥ जले निमग्नं बालं यो
दृष्ट्वा या न समुद्धरेत् । इह जन्मन्यपुत्रो वै साऽपुत्री च भवेद् ध्रुवम् (१३) ॥
पूर्वजन्मनि यो मर्त्यो निराशं चातिथिं द्विज । कुर्यात्क्रोधेन दण्डं च पुत्र-
हीनो भवेद् ध्रुवम् (१६) ॥

मातृचरणशुश्रूषाशून्यस्य रामस्यानुतापः

मातर्मया त्वच्चरणौ चिरकालं न सेवितौ । ततः क्षमस्वापराधं
भाग्यहीनस्य मामकम् (५।४।३४) ॥ किं कुर्वे जनकाज्ञातो गतो वै दण्डकं
वनम् (३६) ॥

रामराज्यम्

प्रजाः पुत्रानिव स्वीयाँलालयँल्लोकनायकः (५।५।२१) यस्मिञ्छासति लोकानां नाकालमरणं नृणाम् । न रोगादि पराभूतिर्गृहेषु च महोयसी (२२) । नेतिः कदापि दृश्येत वैरिजं भयमेव च । वृक्षाः सदैव फलिनो महो भूयिष्ठ-धान्यका (२३) ॥ पुत्रपौत्रपरीवारसनाथीकृतजीवनाः । कान्ता संयोगज-सुखैर्निरस्तविरहक्लमाः (२४) ॥ नित्यं श्रीरघुनाथस्य पादपद्मकथो-त्सुकाः । कदापि परनिन्दासु वाचस्तेषां भवन्ति न (२५) ॥ कारवोपि कदा पापं नाचरन्ति मनस्यहो । रघुनाथकराधातदुःखशङ्काभिर्शंसिनः (२६) ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः । सुपुष्पकृत्रिमोद्यानाः सुस्वादुफलपादपाः (२७) । सपद्मनीककासारा यत्र राजन्ति भूमयः । सद्भूमा^१ निम्नगा यत्र न यत्र जनता क्वचित् (३२) ॥ कुलान्येव कुलीनानि^२ वर्णानां न धनानि च । विभ्रमो^३ यत्र नारीषु न विद्वत्सु च कर्हिचित् (३३) ॥ नद्यः कुटिलगामिन्यो न यत्र विषये प्रजाः । तमो^४युक्ताः क्षपा यत्र बहुले^५षु न मानवाः । रजो^६युक्ताः स्त्रियो यत्र न धर्मबहुला नराः (३५) ॥ धनैरनन्धो^७ यत्रास्ति जनो नैव च भोजने । अनयः^८ स्यन्दनो यत्र न चैव राजपूरुषः (३६) ॥ दण्ड^९ः परशुकुट्टालवालव्यजनरा-जिषु । आतपत्रेषु नान्यत्र क्वचित्क्रोधोपरोधजः (३७) ॥ अन्यत्राक्षिक-वृन्देभ्यः क्वचिन्न परिदेवनम् । आक्षिका एव दृश्यन्ते यत्र पाशकपाणयः^{१०} (३८) ॥ जाड्य^{११} वार्ता जलेष्वेव स्त्रोमध्या^{१२} एव दुर्बलाः । कठोर-

हृदया यत्र सीमन्तिन्यो न मानवाः (३९) ॥ औषधेष्वेव यत्रास्ति कुष्ठ-योगो^{१३} न मानवे । वेधो यत्र सुरत्नेषु शूलं मूर्तिकरेषु वै (४०) ॥ कम्पः सात्त्विकभावोत्थो न भयात् क्वापि कस्य चित् । सञ्ज्वरः कामजो यत्र दारिद्र्यं कलुषस्य च । दुर्लभत्वं सदैवस्य सुकृते न च वस्तुनः (४१) ॥ इभा एव प्रमत्ता वै युद्धे वीच्यो जलाशये । दानहानि^{१४} गर्जेष्वेव तीक्ष्णा एव हि कण्टकाः (४२) ॥ बाणेषु गुणविश्लेषो बन्धोक्तिः पुस्तके दृढा । स्नेह-त्यागः खलेष्वेव न चैव स्वजने जने (४३) ॥

अत्र पुराणकारोऽतिसुन्दर्या परिसङ्ख्ययाऽलङ्कृत्या कथ्यं कथयन् कवि-कुञ्जराब्जाणादीनाह्वयत इव ।

अश्वरक्षणे नियुक्ताय शत्रुघ्नाय रामस्यानुशासनम्

ये योद्धारः प्रतिरणगतास्ते त्वया वारणोयाः । वाहं रक्ष स्वक-गुणगणैः संयुतः सन्महोर्व्याम् (५।१०।५६) ॥ सुप्तान् भ्रष्टान् विगत-

१. शोभनजलाः, दम्भयुक्ताः । २. कुलजानि, कौ पृथिव्यां लीनानि, निहितानि निखातानि । ३. विलासः, भ्रान्तिः । ४. अन्धकारः, तमोगुणः । ५. बहुलः कृष्ण-पक्षः । ६. रजः पुष्पमार्तवम्, रजोगुणः । ७. अनन्नः । ८. अविद्यमाननायकः, नीतिरहितः । ९. यष्टिः, निग्रहः । १०. अक्षः, बन्धनरज्जुः । ११. शैत्यम्, मौख्यम् । १२. कटिः । १३. कुष्ठो रोगविशेषः, ओषधिविशेषश्च । १४. दानं मदन्नुतिः ।

वसनान्भीतभीतांस्तु नम्रान् । तान्मा हन्याः सुकृतकृतिनो ये नः शंसन्ति
कर्म (५७) ॥ विरथा भयसंत्रस्ता ये वदन्ति वयं तव । ते त्वया नहि
हन्तव्या शत्रुघ्न सुकृतैषिणा (५८) ॥

भार्यया कान्तिमत्या भारतेः पुष्कलस्य समुद्धर्षणम्

नाथ ते विजयो भूयात्सर्वत्र रणमण्डले । शत्रुघ्नाज्ञा प्रकर्तव्या
हथरक्षा यथा भवेत् (५१२।२) ॥ स्मरणीया हि सर्वत्र सेविका त्वत्पदा-
नुगा । कदापि मानसं नाथ त्वत्तो नान्यत्र गच्छति (३) ॥ परमायोधने कान्त
स्मर्तव्याऽहं न जातु चित् । सत्यां मयि तव स्वान्ते युद्धे विजयसंशयः
(४) ॥ पद्मनेत्र तथा कार्यमूमिलाद्या यथा मम । हास्यं नैव प्रकुर्वन्ति
मां वीक्ष्य करताडनैः (५) ॥ इयं पत्नी महाभीरोः सङ्ग्रामे प्रपलायितुः ।
कातरा यदि युध्यन्ति शूराणां समयः कुतः (६) ॥ इत्येवं न हसन्त्युच्चैर्यथा
मे देवराङ्गनाः । तथा कार्यं महाबाहो रामस्य हथरक्षणम् (७) ॥ योद्धा
त्वमादौ सर्वत्र परे ये तव पृष्ठतः । धनुष्टङ्कारबधिराः क्रियन्तां बलिनः
परे (८) ॥ तव प्रोद्यत्कराम्भोजकरवालभिया बलम् । परेषां भवतात्
क्षिप्रमन्योन्यभयसङ्कुलम् (९) ॥ कुलं महदलङ्कार्यं परान् विजयता
त्वया । गच्छ स्वामिन्महाबाहो तव श्रेयो भवत्वह (१०) ॥ इदं धनु-
र्गुहाणां महद् गुणविभूषितम् । यस्य गर्जितमाकर्ण्य वैरिवृन्दं भयातुरम्
(११) ॥ इमौ ते त्विषुधी वीर बध्येतां शंयथा भवेत् । वैरिकोटि-

निष्पेषबाणकोटिसुपूरितौ (१२) ॥ कवचं त्विदमाधेहि शरीरे काम-
सुन्दरे । वज्रप्रभामहादीप्तिहतसन्तमसं दृढम् (१३) ॥ शिरस्त्राणं निजो-
त्तसे कुरु कान्त मनोहरम् । इमे वतसे विशदे मणिरत्नविभूषिते (१४) ॥

चयवनाश्रमवर्णनम्

यत्र गावस्तु हरिणा (=सिंहेन) पाल्यन्ते पालनोचिताः । मूषका न
खनन्त्यस्मिन्बिलस्य भयाद् बिलम् (५।१४।१८) ॥ मयूरेनकुलैः सार्धं
क्रीडन्ति फणिनोऽनिशम् । गजैः सिंहैर्नित्यमत्र स्थीयते मित्रतां गतैः (१९) ॥
एणास्तत्रत्य नीवारभक्षणेष्ु कृतादराः । न भयं कुर्वते कालाद्रक्षिता मुनि-
वृन्दकैः (२०) ॥ गावः कुम्भसमोघस्का नन्दिनीसमविग्रहाः । कुर्वन्ति
चरणोत्थेन रजसेलां पवित्रताम् (२१) ॥

तीर्थेषु वपनविधेर्हेतुमत्ता

मनुष्याणां च पापानि तीर्थानि प्रतिगच्छताम् । केशानाश्रित्य
तिष्ठन्ति तस्माद् वपनमाचरेत् (५।१६।२१) ॥

तीर्थे पादचारादिना गमने फलभेदः

पादचारी गतिं कुर्यात्तीर्थं प्रति महोदयः (५।१६।२६) । यानेन गच्छ-
न्पुरुषः समभागफलं लभेत् । उपानदभ्यां चतुर्थांशं गोयानेन गोवधादिकम्
(२७) ॥ व्यवहर्ता तृतीयांशं सेवयाष्टमभागवान् । अनिच्छया व्रजंस्तत्र
तीर्थमर्धफलं लभेत् (२८) ॥

सीताहरणकालः

ततो (वनवासस्य त्रयोदशे वर्षे) माघासिताष्टम्यां मुहूर्त्ते वेदसंज्ञिते । राघवाभ्यां विना सीतां जहार दशकन्धरः (५।३६।२३-२४) ॥

सुबाहुमुतेन चित्राङ्गेण समं युद्धे पुष्कलस्य प्रतिज्ञानम्

बाणेनानेन चेत्त्वां वै न कुर्यां प्राणवर्जितम् । सतीं सन्दूष्य वनितां शीलाचारसुशोभिताम् (५।२७।३१) ॥ यो लोकः प्राप्यते लोकैर्यमस्य वशवर्तिभिः । स लोको मम वै भूयात् सत्यं मम प्रतिश्रुतम् (३२) ॥ यदि रामाङ्घ्रियुगलं निष्कापट्येन चेतसा । उपासितं मया तर्हि मम वाक्यं भवत्वृतम् (४०) ॥ यदि स्वमहिलां भुक्त्वा नान्यां जानामि चेतसा । तेन सत्येन मे वाक्यं सत्यं भवतु सङ्गरे (४१) ॥

रुक्माङ्गं प्रति पुष्कलस्य वचः

सनिहितस्ते मृत्युरिति ध्वनयन्पुष्कलो वीरमणिमुतं रुक्माङ्गमाह—स्वर्गं प्राप्नुहि वीराग्र्य सर्वदेवैश्च सेवितम् (५।४१।२३) ॥ त्वादृशाः पृथिवीयोग्या न भवन्ति नृपोत्तमाः । शतक्रतुसमा योग्यास्तद् गच्छस्व सुरालयम् (२४) ॥

पुष्कलस्य रामे भक्तिः

हनुमान् पुष्कलं ज्ञापयति वृद्धो वीरमणी राजा शिवे द्वाभक्तिः

शिवश्च स्वं लोकं विहाय तस्य पुरीमधिवसति तेन त्वया दुर्जयोसाविति तेन सम्प्रहारं परिहरेति । ततः पुष्कलः प्रत्यूचे—मच्चिन्तां मा स्म कृथाः । सविस्त्रम्भं चाह—शिवो भक्त्या वशीकृत्य स्वपुरे स्थापितोऽमुना । परमस्याशु हृदये न तिष्ठति महेश्वरः (४।४२।१७) ॥ सदाशिवो यमाराध्य परमं स्थानमागतः । स रामो मन्मनस्त्यक्त्वा न क्वापि परिगच्छति (१८) ॥ यत्र रामस्तत्र विश्वं सर्वं स्थास्तु चरिष्युः च । तस्मादहं जयिष्यामि रणे वीरमणि नृपम् (१९) ॥

भक्तवत्सलस्य रुद्रस्य भक्तार्थं रणोद्यमः

वीरभद्रेण गणेन संस्थापिते पुष्कले शत्रुघ्नेन समं योद्धुं साक्षादुपतस्थे महेश्वरः । येन साक्षाद् मदपमानकृद् दक्षो न्यग्भावितो दैत्यपुरवास्तव्याश्च निषूदितास्तस्मै मे युद्धं देहीति शत्रुघ्नमाजुहुवे । भीषणं विक्रान्तवच्च तावेकादशाहं सम्प्रजह्लाते । अन्ते शत्रुघ्नो मोहमापेदे विजिग्ये च देवदेवेशः (५।४३) ॥ तदसहमान आञ्जनेयः परं प्रकुपितो रामभक्त्या बलवत् प्रयुक्तो जयिनापि तेन चिरं सङ्ग्रामयाञ्चक्रे, शिलया महत्या तस्य रथं ताडयामास तं च शकलानि चकार । विरथो हताश्वो हतसारथिश्च शिवो नन्दिपृष्ठमारोह । वह्निमालाज्वालामुद्वमन्तं त्रिशूलं त्रिशूलं हनुमति प्रचिक्षेप तच्च हस्तेनादाय वज्राङ्गो बभञ्ज तिलशः क्षणात् । ततो महादेवस्तरसा शक्तिं करेणादाय कपीन्द्रवक्षसि

प्राप्त, येन स वैक्लव्यमाप, सहसा च तद् व्यथामतीत्योत्बणं वृक्षं रुद्रोरसि प्रजहार, येन प्रहृतास्तत्रस्थाः फणीन्द्राः सन्त्रेसुरुज्जवाश्च पातालमुपेयुः । मुक्ते तस्मिन्नगे परं संरब्धः पिनाकी तस्मिन्मुसलं महाकायं पातयामास, मारुतिश्च तन्महता वेगेन वञ्चयामास । एवं शिलादिवर्षेण सम्पराये वर्तमाने पावनिर्नन्दिनं भीषयामास चन्द्रं च शकलीचकार । एवमत्यन्त-विह्वलः कोपनो महेशस्तद्वीर्येण परं परितोषं गतो वरेण तं छन्दयामास । वरं वृणुष्व, प्रोतो स्मि ते विक्रमेणेति (५।४४) ॥

सुरथस्य रामदिदृक्षया हयनिग्रहः

हिमवत उपत्यकायां कुण्डलनाम्नि नगरे परमधार्मिको रामभक्तः सुरथो नाम भूपो बभूव । सप्त मासान् निरवग्रहं विचरन्हयो यदा तन्नग-रोपकण्ठमाससाद तदा राजसेवकास्तत्र तत्र पर्यटन्तस्तं मनोहरं तुरङ्ग-मं लक्षयित्वा राजानं निवेदयामासुरयं निगृह्यतामिति । ज्ञायतां कस्याय-मश्व इत्युक्तास्ते भाले पुरटपत्रं विलोक्य तदनुवाच्य तं ज्ञापयामासुर्महा-राजस्य त्रिभुवनचन्द्रस्य श्रीरामचन्द्रस्यायमश्वमेधीयो हय इति । इति विज्ञाय स परं प्रहर्षमाप हयं निग्रहोष्यामश्चेद्रामदर्शनं पुण्यतमं सुदुराप-माप्स्याम इति च मेने । ततः स्वभटान् व्यादिक्षद् गृह्यतां हय इति । शत्रु-घ्नश्च हयहरणं श्रुत्वा दशनैरोष्ठं सम्पिषन् सृविकणी च लेलिहान उवाच केन वीरमन्येन हृतो मेऽश्व आत्मनो वधमिच्छता । सुमति मन्त्रिणं च

पप्रच्छ कस्येदं पुटभेदनमिति । स आह सुरथस्य परमधार्मिकस्येति । कथ-मत्र कर्तव्यम् इति मन्त्रिणा संमन्याङ्गदं दौत्येन सम्प्रेषयच्छत्रुघ्नः, इदं च समदिशत्, अर्पयाश्वं ज्ञानतोऽज्ञानतो वा हृतं नोचेच्छत्रुघ्ननिर्मुक्त-नाराचैः क्षतविग्रहः । पृथ्वीतलमलं कुर्वञ्शयिष्यसे विशीर्षक इति ॥ इति दूतवाक्यमाकर्ण्य भूपतिराह—सत्यं ब्रूषे दूत, मया धृतोऽश्वः । नाहं शत्रुघ्नादिभयान्मोक्षये, रामश्चेद् स्वयम् आगत्य दर्शनं मे दास्यते, तच्चरणौ नत्वा सुतसहितोऽश्वं दास्यामीति । क्षत्रियाणामयं धर्मो स्वामिनापि विरुध्यते धर्मेण युद्धमभीष्यते तत्रापि रामदर्शनमिच्छताऽभी-ष्यतेतराम् । भूयोपि विविधं भीषितः सुरथः स्वं निश्चयं न जहौ । दशभिः सुतैः समेतस्य तस्य पुष्कलादिभिस्तुमुलमायोधनं बभूव, महच्च कदनं सम्बभूव । सुरथसुतश्चम्पको हतः, महावीरः पवनसुतश्च बद्धः । तं बद्धं सुरथ आह—स्मर श्रीरघुनाथं त्वं दयालुं भक्तपालकम् (५।५३।१०) । यथा त्वां बन्धनात् सद्यो मोचयिष्यति सुष्ठुधीः । नान्यथाऽयुतवर्षेण मोच-यिष्यामि बन्धनात् (५।५३।११) । इत्थं प्रचोदितः पवनात्मजो रामेऽनन्य-मना भूयो भूयो भक्तवत्सलं भगवन्तं रामं मनसा जगाम बन्धनान्मां मोच-येति च विनीतवन्ममार्गं । एवं स्मृतो रामो विमानमारुह्य सपद्मपाजगाम । बन्धनाच्च तं मुमोच ॥ श्रीरामभद्रमायान्तं वीक्ष्यासौ सुरथः क्षणात् । नतयः (=नतीः) शतशश्चक्रे भक्तिपूर परिप्लुतः (५।५३।२२) ॥ इदमुत्तमं निदर्शनं भक्तेरहेतुकायाः संविदश्चाहार्यायाः, वाचां च स्थाने प्रयुक्ततायाः ॥

लवेन हयस्य ग्रहः

गतः प्रातः क्रियां कर्तुं समिधस्तत्क्रियार्हकाः । आनेतुं जानकीं सूनु-
वृत्तो मुनिसुतैर्लवः (५।५।४।१) । ददर्श तत्र यज्ञाश्वं स्वर्णपत्रेण चिह्नितम् ।
कुङ्कुमागरुकस्तूरीदिव्यगन्धेन वासितम् (२) । विलोक्य जातकुतुको मुनि-
पुत्रानुवाच सः । अर्वा कस्य मनोवेगः प्राप्तो दैवान्ममाश्रमम् (३) ॥ आगच्छन्तु
मया सार्धं प्रेक्षन्तां मा भयं कथाः । इत्युक्त्वा लवस्तूर्णं वाहस्य निकटे गतः
(४) ॥ गत्वा मुनिसुतैः सार्धं वाचयामास पत्रकम् । भालस्थितं स्पष्टवर्ण-
राजिराजितमुत्तमम् (६) ॥ विवस्वतो महान् वंशः सर्वलोकेषु ॥ विश्रुतः
(७) ॥ सूर्यवंशध्वजो धन्वी धनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ॥ यं देवाः सासुराः सर्वे नमन्ति
मणिमौलिभिः (८) ॥ तस्यात्मजो वीरबलदर्पहारी रघूद्वहः ॥ रामचन्द्रो
महाभागः सर्वशूरशिरोमणिः (९) ॥ करोति हयमेधं वै ब्राह्मणेन सुशिक्षितः ।
रावणाभिधविप्रन्द्रवधपापापनुत्तये (११) ॥ मोचितस्तेन वाहानां मुख्योऽसौ
याज्ञिको हयः । महाबलपरीवारो महाबलसुरक्षितः (१२) ॥ तद्रक्षकोस्ति-
तद्भ्राता शत्रुघ्नो लवणान्तकः । हस्त्यश्वरथपादातसङ्घसेनासमन्वितः
(१३) । यस्य राज्ञ इति श्रेष्ठो मानो जायेत्स्वकान्मदात् । शूरा वयं धनुर्धा-
रिश्रेष्ठा वयमिहोत्कटाः (१४) ॥ ते गृह्णन्तु बलाद् वाहं रत्नमालाविभूषितम्
(१५) ॥ ततो मोचयिता भ्राता शत्रुघ्नो लीलया हठात् । शरासनविनिर्मुक्त-
वत्सदन्तकृतव्यथात् (१६) ॥ ये क्षत्रियाः क्षत्रियकन्यकायां जाताश्च सत्क्षेत्र-
कुलेषु सत्सु । गृह्णन्तु ते तद्विपरीतदेहा नमन्तु राज्यं रघवे निवेद्य (१७) ॥

इति संवाच्य कुपितो लवः शत्रुघ्ननुर्धरः । उवाच मुनिपुत्रांस्तान् रोषगद-
गदभाषितः (१८) । पश्यत क्षिप्रमेतस्य धृष्टत्वं क्षत्रियस्य वै । लिलेख यो
भालपत्रे स्वप्रतापबलं नृपः (१९) ॥ को सौ रामः कः शत्रुघ्नः कीटाः
स्वल्पबलाश्रिताः । क्षत्रियाणां कुले जाता एते, न वयमुत्तमाः (२०) ॥
इदानीं क्षत्रियत्वादि दर्शयिष्यामि सर्वतः । यदि क्षत्रियभूरेष भविष्यति च
शत्रुहा (२२) ॥ ग्रहोष्यति मया बद्धं वाहं यज्ञक्रियोचितम् । नो चेत्
क्षत्रियत्वमुन्मुच्य कुशस्य चरणार्चकः (२३) ॥ अधुना मद्धनुर्मुक्तैः शरैः
सुप्तो भविष्यति । अन्ये ये च महावीरा रणमण्डलभूषणाः (२५) ॥

केनचित्पारेण कान्तया सहालापे राममहिम्नो वर्णनम्

साक्षाद्राम इवासि ममेति कान्तयोक्तः कश्चित्कम्नो रामस्य च स्वस्य
चान्तरं निदर्शयन्नाह—पतिव्रतानां तद्योग्यं स्वकान्तो राम एव हि (५।५।५।
३४) ॥ परं क्वाहं मन्दभाग्यः क्व रामो भाग्यवान् महान् । क्व चाहं कीटव-
तुच्छः क्व ब्रह्मादिसुरार्चितः (३५) ॥ खद्योतः क्व नु नभोरत्नं शलमः क्व नु
पामरः । गजारिः क्व मृगेन्द्रो सौ शशकः क्व नु मन्दघीः [३६] ॥ क्व च
सा जाह्नवी देवी क्व च रथ्याजनमुत्पथम् । क्व मेरुः सुरसंवासः क्व
गुञ्जापुञ्जकोऽल्पकः [३७] ॥

रामाचारं विनिन्दन्त्यो रजकस्य गिरः

मामन्तरेण प्रजाः किं चिन्तयन्तीति निश्चेतुं रामः षडपसर्पान्प्रेरयति ।

त पृथक्त्वशः प्रजासु चरन्ति तत्र तत्र प्रवर्तमानान्विस्मभालापान् शृण्वन्ति । तेषु पञ्च तु सर्वत्र रामप्रशस्तिपराणि वाक्यानि निशाम्यन्ति प्रसीदन्ति च । षष्ठस्त्वेको रजकोक्तीराकर्णयन्दुःख्यति । रजकः कश्चिदेकरात्रं परगृहो-
पितां प्रत्यागतां भार्यामाक्रोशति पादघातं चाहन्ति । कर्कशं च निब्रवीति
गच्छ त्वं मदगृहात्तस्य गेहं यत्रोषितासि नक्तम्, नाहं गृह्णामि त्वां दुष्टां
मद्वचनविलङ्घनीम् (५।५।५।६६) ॥ तदाऽस्य माता प्रोवाच मा त्यजेनां
गृहागताम् । अपराधेन रहितां दुष्टकर्मविवर्जिताम् (७०) ॥ मातरं प्रत्यु-
वाचायं रजकः क्रोधसंयुतः । नाहं राम इव प्रेष्टां गृह्णाम्यन्यगृहोषि-
ताम् (७१) ॥ स राजा यत्करोत्येव तत्सर्वं नोतिमद् भवेत् । गृह्णामि नो
भार्या परवेशमनि संस्थिताम् (७२) ॥ पुनः पुनश्चाचेदं नाहं रामो
महीश्वरः । यः परस्य गृहे संस्थां जानकीं वै ररक्ष सः [७३] ॥

रामस्य कीर्तिः प्रियतमा

वंशे वैवस्वते राजा न कश्चिदयशःक्षतः । मत्कीर्तिरद्य कलुषा
गङ्गा यमुनया गता (५।५।५।४३) ॥ लोकापवादात् त्यक्ष्येहं जानन्नपि विपा-
पिनीम् (५।५।५।३५) ॥ स्वयशः कारणेऽहं स्वं देहं त्यक्ष्याम्यशोभनम् । त्वा-
मपि भ्रातरं त्यक्ष्ये लोकापवादाद् विगर्हितम् (३६) ॥ किमुतान्ये गृहाः
पुत्रा मित्राणि वसु शोभनम् । स्वयशःकारणे सर्वं त्यजामि किमु मैथि-
लीम् (३७) ॥ न तथा मे प्रियो भ्राता न कलत्रं न बान्धवाः । यथा मे

विमला कीर्ति वल्लभा लोकविश्रुता (३८) ॥

दोहदूर्तिमिश्रेण वनाय विसृष्टायाः सीतायाः प्रस्थाने दुर्निमित्तानि

लक्ष्मणं प्रतिगच्छन्ती देहत्यां चास्खलत्तदा (५।५।५।५६) ॥ अविचार्य
तदौत्सुक्याल्लक्ष्मणं प्रियकारिणमुवाच कुत्र स रथो येन मां प्रापयिष्यसि
(६०) ॥ स निःश्वसन्नरथं हैमं जानक्या सह निर्विशन् । सुमन्त्रं प्रत्युवाचासौ
चालयाश्वान् मनोजवान् (६१) ॥ आहतास्तेन कशया वाहास्तस्या-
पतन्पथि (६३) ॥ स्वामिश्चलन्ति नो वाहा प्रयत्नेन परिचालिताः । किं
करोमि न जानेऽत्र कारणं वाहपातने (६४) ॥ तदास्फुरद् दक्षनेत्रं जानक्या
दुःखशंसकम् (६६) ॥ तदैव पक्षिणः पुण्याः कुर्वन्ति परिवर्तनम् (६७) ॥
तदा साशङ्का साऽह—रामे भूयाद्वि कल्याणं भरते वा तथानुजे । तत्प्रजासु
च सर्वत्र मा भवन्तु विपर्ययाः (६८) ॥ सा गच्छन्ती मृगान् वामं परि-
वर्तनकारकान् । अपश्यद् दुःखसंघातकारकान् समभाषत (७१) ॥
अद्य यन्मे मृगा वामं वर्तयन्ति तदिष्यते । श्रीरामचरणौ मुक्त्वा
गच्छन्त्या युक्तमेव तत् (७२) ॥ महिलानां परो धर्मः स्वभर्तृचरणाचनम् ।
तन्मुक्त्वाऽन्यत्र यान्त्या यद्भवद्युक्तमेव तत् (७३) ॥

पुष्कलेन लवाय स्वरथे निवेदिते लवस्योक्तिः

रथस्थेन पादचारिणा समं न योद्धव्यमिति साङ्ग्रामिकं नयं स्मर-
न्पुष्कलो लवाय रथं निवेदयति तत्र लवस्य क्षत्रियोचिता उदात्ता गिरः—

त्वया दत्ते रथे स्थित्वा युद्धं कुर्यामिहं रणे । तदा मे पापमेव स्याज्जयः
सन्दिग्ध एव हि (५।६१।२४) ॥ न वयं ब्राह्मणा वीर प्रतिग्रहपरायणाः । वयं
तु क्षत्रिया नित्यं दानकर्मक्रियारताः (२५) ॥ इदानीं त्वद्रथं कोपाद् भनज्मि
प्रत्यहं भवान् । पादचारी भवत्येव पश्चाद्युद्धं करिष्यति (२६) ॥

लवकृतं शत्रुघ्नसैन्यनिवर्हणम्

सेनान्यां कालजिति लवेन निहते सति शत्रुघ्नसैन्यास्तं परिवव्रु-
र्महच्च जन्यमजनि । तदित्थं वर्णयति कविः पुराणकारः—लवस्तान् स्व-
शराघातैः पलायनपरान्वयधात् । (५।६०।४८) ॥ छिन्ना भिन्नाङ्गाः
केचिद् गताः केचिदरणाङ्गनात् । संनिवार्याखिलान् योधान् विजगाह
चमूं मुदा (४९) ॥ वराह इव निःश्वस्य प्रलये सुमहार्णवम् । गजा भिन्ना
द्विधा जाता मौक्तिकैः पूरिता मही (५०) ॥ पतितास्तत्र दृश्यन्ते वीरा रण-
विशारदाः । सुस्त्राव शोणितसरिद्धयमस्तककच्छपा (५४) ॥ महाप्रवाह-
लसिता वैरिणां भयकारिका । केषां चिद् बाहवश्छिन्नाः केषां पादा
विकर्तिताः (५५) ॥

कुशस्य शत्रुघ्नसंमुखे स्थितस्य प्रतिश्रवः

त्रिमिः शरैश्चेत्त्वां न पातयामि—यो मनुष्यवपुः प्राप्य दुर्लभं पुण्य-
कोटिभिः । तन्नाद्रियेत संमोहात् तस्य मेऽस्त्वत्र पातकम् (५।६३।६९) ॥

जिताहवौ कुशलवौ प्रति पतिदेवतायाः सीताया उदारं वचनं तयोश्च नीतिमत् प्रतिवचनम्

युवाभ्यामनयः सुष्ठो हृतो रामहयो महान् (५।६४।६७) ॥ अनेके
पातिता वीरा इमौ बद्धौ कपीश्वरौ । पितुस्तव ह्यो वीरौ यागार्थं मोचितो
ऽमुना (६८) ॥ तस्यापि हृतवन्तौ किं वाजिनं मखसत्तमे । मुञ्चतं
प्लगावेतौ मुञ्चतं वाजिनां वरम् (६९) ॥ क्षाम्यतां (=क्षम्यतां) भूपते
भ्राता शत्रुघ्नः परमकोपनः । जनन्यास्तद्वचः श्रुत्वा ऊचतुस्तां बलान्वितौ
(७०) ॥ क्षात्रधर्मेण तं भूपं जितवन्तौ बलान्वितम् । नास्माकमनयो भावी
क्षात्रधर्मेण युध्यताम् (७१) ॥ वाल्मीकिना पुरा प्रोक्तमस्माकं पठतां
पुरः । दुष्यन्तेन समं युद्धं भरतेन कृतं पुरा (७२) ॥ कण्वस्याश्रमे बाहं
धृत्वा यागक्रियोचितम् । तस्मात् सुतः स्वपित्रापि युध्येद् भ्रात्रापि चानुजः
(७३) ॥ गुरुणा शिष्य एवापि तस्मान्नो पापसम्भवः । त्वदाज्ञातोऽधुना
चावां दास्यावो ह्यमुत्तमम् (७४) ॥

अदृष्टमहिमा

अदृष्टमेव कार्येषु सर्वशोप्यनुगच्छति । ईशनीयाः कुतो नैतदन्वीयुः
सुखदुःखयोः (५।६६।८०) । धनुर्भङ्गे मतिभ्रंशे कैकेय्या, मरणे पितुः ।
अरण्यगमने तत्र हरणे तव, वारिधेः (८१) ॥ तरणे, रक्षसां भर्तु मारणे
पि रणे रणे । सहायीभवने मह्यमृक्षवानररक्षसाम् (८२) ॥ लाभे तव,

प्रतिज्ञायाः सत्यत्वे च सतीमणे (=सीते) । पुनः स्वबन्धुसम्बन्धे राज्य-
प्राप्तौ च भामिनि (८३) ॥ पुनः प्रियावियोगे च कारणं यदवारणम् ।
प्रसीदति तदेवाद्य संयोगे पुनरावयोः (८४) ॥ इति वाल्मीक्याश्रमसंस्थायै
सीतायै तद्दर्शनकामो रामो लक्ष्मणं सन्दिशति ।

वामुदेवस्य सविशेषं प्रियाः

रुक्मिणी सत्यभामा च नाग्नजिती सुलक्षणा (५१७०।३२) ॥ मित्र-
विन्दाऽनुविन्दा सुनन्दा जाम्बवती प्रिया । सुशीला चाष्टमहिला वामुदेव-
प्रियास्ततः (३३) ॥

मथुरामाहात्म्यम्

अहो न जानन्ति नरा दुराशयाः पुरीं मदोयां परमां सनातनीम् ।
सुरेन्द्रनागेन्द्रमुनीन्द्रसंस्तुतां मनोरमां तां मथुरां पुरातनीम् (५१७३।४३) ॥
काश्यादयो यद्यपि सन्ति पुर्यस्तासां तु मध्ये मथुरैव घन्या । यज्जन्म-
मौञ्जीव्रतमृत्युदाहैर्नृणां चतुर्धा विदधाति मुक्तिम् (४४) ॥ यदा विशु-
द्धास्तप आदिना जनाः शुभाशया ध्यानधना निरन्तरम् । तदैव पश्यन्ति
ममोत्तमां पुरीं न चान्यथा कल्पशतैर्द्विजोत्तमाः (४५) ॥

तुलसीमाहात्म्यम्

या दृष्टा निखिलाघसङ्घशमनी स्पृष्टा वपुः पावनी, रोगाणामभिव-

न्दिता निरसनी सिक्तान्तकत्रासिनी । प्रत्यासत्तिविधायिनी भगवतः कृष्ण-
स्य संरोपिता, न्यस्ता तच्चरणेविमुक्तिफलदा तस्यै तुलस्यै नमः (५१७८।
६८) ॥

नैत्यकं चरितं हरेः

नारदेन पृष्ठा वृन्दा नैत्यकं हरेश्चरितमित्यमाह—मध्ये वृन्दावने रम्ये
पञ्चाशत्कुञ्जमण्डिते । कल्पवृक्षनिकुञ्जे तु दिव्यरत्नमये गृहे (५१८३।१६) ॥
निद्रितौ तिष्ठतस्तल्पे निबिडालिङ्गितौ मिथः । (राधाकृष्णौ) मदाज्ञाका-
रिभिः पश्चात्पक्षिभिर्बोधितावपि (२०) ॥ गाढालिङ्गनजानन्दमाप्तौ तद्भङ्ग-
कातरौ । न मनः कुरुतस्तल्पात्समुत्थातुं मनागपि (२१) ॥ ततश्च सारिका-
सङ्घः शुकाद्यैः परितो मुहुः । बोधितौ विविधैर्वाक्यैः स्वतल्पादुदतिष्ठाम्
(२२) ॥ गच्छतः स्वस्वभवनं भीत्युत्कण्ठाकुलौ ततः (२४) ॥ कृत्वा कृष्णो
दन्तकाष्ठं बलदेवसमन्वितः (२५) ॥ मात्रानुमोदितो याति गोशालां सखि-
भिर्वृतः (२६) ॥... दुग्धवा गाः काश्चिद् दोहयित्वा जनैः पराः । आगच्छ-
ति पितुर्वाक्यात्स्वं गृहं सखिभिर्वृतः (३५) ॥ अम्यङ्ग मर्दनं कृत्वा दासैः
संस्नापितो मुदा । धौतवस्त्रधरः स्रग्वी चन्दनाक्तकलेवरः (३६) ॥ मुहु रा-
कारितो मात्रा प्रविशेद् भोजनालयम् । अवलम्ब्य करं सख्युर्वलदेवसम-
न्वितः (३६) ॥ मुङ्क्ते विविधान्नानि भ्रात्रा च सखिभिर्वृतः । हासयन् वि-
विवेर्हस्यैः सखींस्तैर्हंसति स्वयम् (४०) ॥ इत्थं भुक्त्वा तथाचम्य दिव्य-

खट्वोपरि क्षणम् । विश्रम्य सेवकं दत्तं ताम्बूलं विभजेन्नदन् (४१) ॥ गोप-
वेषधरः कृष्णो धेनुवृन्दपुरः सरः ।...पितरं नत्वा...वनं ब्रजेत् (४२-४३) ॥
वनं प्रविश्य सखिभिः क्रोडयित्वा क्षणं ततः । विहारं विविधैस्तत्र वने क्रीडते
मुदा (४४) ॥ वञ्चयित्वा ततः सर्वान् द्वित्रैः सखिभिर्वृतः । सङ्गे तं ब्रजे-
द्धर्षात् प्रियासन्दर्शनोत्सुकः (४५) ॥ सापि कृष्णं वनं यातं दृष्ट्वा स्वगृह-
मागता । सूर्यादिपूजाव्याजेन कुसुमाहृतये तथा (४६) ॥ वञ्चयित्वा गुरु-
न्याति प्रियसङ्गमेच्छया वनम् । इत्थं तौ बहुयत्नेन मिलित्वा कानने ततः
(४७) ॥ विहारैर्विविधैस्तत्र दिनं विक्रीडतो मुदा । दोलायां समारूढौ सखि-
भिर्दोलितौ क्वचित् (४८) ॥ क्वापि वेणु करसस्तं प्रिययापह्नुतं (=प्रच्छ-
न्नं) हरिः । अन्वेषयन्नुपालब्धो विप्रलब्धप्रियागणैः (४९) ॥ हसितं बंधुधा
ताभिर्हंसितस्तत्र तिष्ठति । वसन्तवायुना जुष्टं वनखण्डं मुदा क्वचित्
(५०) ॥ प्रविश्य चन्दनाम्भोभिः कुङ्कुमादिजलैरपि निषिञ्चतो यन्त्रमुक्ते-
स्तत्पङ्कैर्लिम्पतो मिथः (५१) ॥ उपविश्यासने दिव्ये मधुपानं प्रचक्रतुः ।
ततो मधुमदोन्मत्तौ निद्रया मीलितेक्षणौ (५२) ॥ मिथः पाणौ समालम्ब्य
कामबाणवशंगतौ । रिरंसु विशतः कुञ्जं स्खलद्वाङ्मनसौ पथि (५३) ॥
सख्यो पि मधुभिर्मत्ता निद्रया पीडितेक्षणाः (५४) ॥ अभितो मञ्जुकञ्जेषु
सर्वा एव शिष्यिरे । पृथगेकेन वपुषा कृष्णो पि युगपद्विभुः (५५) ॥ सर्वा-
सां सन्निधिं गच्छेत् प्रियया प्रेरितो मुहुः (५६) ॥.... पणीकृत्य मिथो हार-
चुम्बनाश्लेषपिच्छदान् (५७) ॥ अक्षौ विक्रीडतः प्रेम्णा नर्मलापपुरः सरम्

(७२) ॥ सङ्गम्य सखीन्कृष्णो गृहीत्वा गाः समन्ततः । आगच्छति व्रजं
हर्षान्नादयन्मुरलीं मुने (८२) ॥ सभागृहं व्रजेत् तैश्च जुष्टं वन्दिजनादि-
भिः (९४) ॥

ईश्वरस्वरूपम्

उपनिषत्सु यदृषिदृष्टमोश्वरस्वरूपं स्थितं तच्छायानुकारीह तदुपन्य-
स्तं शब्दतोऽर्थतश्च साधारणम् इति तदत्र संगृह्यते प्रणतजनप्रमदाय—यो-
ग्युक्ता महात्मानः परमार्थपरायणाः । यं न पश्यन्ति मुग्धास्तु सर्वज्ञं सर्वद-
र्शकम् (५।८।८।८) ॥ हस्तपादविहीनस्तु सर्वत्र परिगच्छति । सर्वं गृह्णाति
त्रैलोक्यं स्थावरं जङ्गमं पुनः (८८) ॥ नासामुखविहीनस्तु घ्राति भक्षति
भूपते । अकर्णः शृणुते सर्वं सर्वसाक्षी जगत्पतिः (८९) ॥ अरूपो रूपसम्बद्धः
पञ्चवर्गवशंगतः । सर्वलोकस्य यः प्राणः पूज्यते स चराचरैः (९०) ॥
अजिह्वो वदते सर्वं वेदशास्त्रानुगं तथा । अत्वचः स्पर्शमेवापि सर्वेषामेव
विन्दति (९१) ॥

मानस्यादिर्नानारूपा भक्तिः

विविधा भक्तिरुद्दिष्टा मनोवाक्कायसम्भवा (५।८।५।४) ॥ लौकिकी वै-
दिकी चापि भवेदाध्यात्मिकी तथा । ध्यानधारणया बुद्ध्या वेदानां स्मरणं
हि यत् (५) ॥ विष्णुप्रोतिकरी चैषा मानसो भक्तिरुच्यते । मन्त्रवेदसमुच्चा-
रैरविश्रान्तविचिन्तनैः (६) ॥ जाप्यैश्चारण्यकैश्चैव वचिकी भक्तिरुच्यते ।

व्रतोपवासनियमैः पञ्चेन्द्रियजयेन च (७) ॥ कायिकी संवर्निर्दिष्टा भक्तिः सर्वार्थसाधनी । भूषणैर्हर्मरत्नाङ्कैश्चित्राभिर्वाग्भिरेव च (८) ॥ वासः प्रतिसरैः सूत्रैः पावकव्यजनोच्छ्रितैः । नृत्यवादित्रगीतैश्च सर्वबल्युपहारकैः (९) ॥ भक्ष्यभोज्यान्नपानैश्च या पूजा क्रियते नरैः । नारायणं समुद्दिश्य भक्तिः सा लौकिकी मता (१०) ॥ ऋग्यजुः सामजात्यानि संहिताऽध्ययनानि च । क्रियन्ते विष्णुमुद्दिश्य वैदिकी भक्तिरुच्यते (११-१२) ॥

वैशाखमाहृत्यम्

यथोमा सवनरीणां तपतां भास्करो यथा । आरोग्यलाभो लाभानां द्विपदां ब्राह्मणो यथा (५।८२।६४) ॥ परोपकारः पुण्यानां विद्यानां निगमो यथा । मन्त्राणां प्रणवो यद्वद् ध्यानानामात्मचिन्तनम् (६५) ॥ सत्यं स्वधर्मवर्तित्वं तपसां च यथा वरम् ॥ शौचानामर्थशौचं च दानानामभयं यथा (६६) ॥ गुणानां यथा लोभश्रयो मुख्यो गुणः स्मृतः । मासानां प्रवरो मासस्तथाऽसौ माधवो मतः (६७) ॥ यथा न वारिधिसमो लोके कोपि जलाशयः । तथा मासो न वैशाखसदृशो माधवप्रियः (५।८६।१६) ॥

सूक्ष्मा धर्मगतिः

धर्मस्य गतयः सूक्ष्मा दुर्ज्ञेया हीश्वरैरपि । मुह्यन्ते चात्र विद्वांसः..... (५।८७।४) ॥ विश्वामित्रादयो राजन्धर्माधिक्येन बाहुजाः । ब्राह्मण्यं समुपायाताः सूक्ष्मा धर्मगतिस्ततः (५) ॥ अजामिलोपि भूपाल दासीपतिरिति

श्रुतः । धर्मपत्नीपरित्यागो नित्यं पापपथे स्थितः (६) ॥ म्रियमाणः सुतस्नेहात्प्रोच्य नारायनेति च । तद्व्याजनामग्रहणात्पदं लेभे सुदुर्लभम् (७) ॥ अनिच्छयापि दहति स्पृष्टो हुतवहो यथा । तथा दहति गोविन्दनाम व्याजादपोरितम् (८) ॥ कानो नस्य मुनेः पीत्रा भ्रातृजायाभिगामिनः । गोलकस्य च वै पाण्डोः पुण्डाः कुण्डाः स्वयं तथा (९) ॥ ते पञ्चापि भूपाल पाण्डवा द्रौपदीरताः । तेषां च पुण्यश्लोकत्वं सूक्ष्मा धर्मगतिस्ततः (१०) ॥ विचित्राणि च भूतानि विचित्राः कर्मशक्तयः (११) ॥ कदाचित्सुकृतं कर्म कूटस्थं यदवस्थितम् । केन चित्कर्मणा भूयः शुभेन परिवर्धते (१२) ॥ फलं ददाति सुमहत् कस्मिन्नपि च जन्मनि । सूक्ष्मो धर्मोऽतिगहनो मीयते न यथा तथा (१३) ॥ नैतस्य फलदानस्य श्रूयते भूप निश्चयः । यत्किञ्चित्सुकृतं कर्म च्छन्नं पापान्तरंरपि (१४) ॥ तदागत्य कुतः क्वापि स्वं फलं च प्रयच्छति । कृतस्य नेह नाशोऽस्ति पुण्यस्य दुरितस्य च (१५) ॥

सतां शीलम्

पवित्रयन्ति जननीमवनीमपि ते नराः । परतापच्छिदो ये तु चन्दना इव चन्दनम् (५।१०।३५) ॥ परोपकृतये ये तु पीडयन्ते कृतिनो हि ते । सन्तस्त एव ये लोके परदुःखविदारणाः (३६) ॥ आर्तानामार्तिनाशार्थं प्राणा येषां तृणोपमाः । तैरियं धार्यते भूमिर्नरैः परहितोद्यतैः (३७) ॥ मनसो यत्सुखं नित्यं तत्स्वर्गो नरकोपमः । तस्मात्परसुखेनैव सुखिनः

साधवः सदा (३८) ॥ वरं निरयपातोऽत्र वरं प्राणवियोजनम् । न पुनः
क्षणमार्तानामार्तिनाशमृते सुखम् (३९) ॥ ऐश्वर्यस्याभिजात्यस्य गुणानां
सुकृतस्य च । सन्तः फलं हि गण्यन्ते (गणयन्ति) यद्धीतपरिरक्षणम् (५।
१०२।२) ॥

अष्टादशोपपुराणानि

आद्यं सनत्कुमाराख्यं नारसिंहमतः परम् । तृतीयमाण्डमुद्दिष्टं
दौर्वाससमथैव च (५।११।१५४) ॥ नारदीयं तथान्यच्च कापिलं मानवं तथा ।
तद्वदौशनसं प्रोक्तं ब्रह्माण्डं च तथा परम् (६५) ॥ वारुणं कालिकाह्वानं
माहेशं साम्बमेव च । सौरं पाराशरं चैव मारीचं भार्गवाह्वयम् (६६) ॥
कौमारं च पुराणानि कीर्तितान्यष्ट वै दश ॥ अष्टादशपुराणानां व्या-
कर्ता तु भवेन्मनुः (६७) ॥

सुखदुःखसमाहारः संसारः (युधिष्ठिरनारदसंवादः)

तमुवाच ऋषिर्दुःखं त्यज त्वं पाण्डुनन्दन । सुखदुःखसमाहारे
संसारे कः सुखी नरः (६।३।३) ॥ ईश्वरोपि न स्थायी पीड्यते देहसंचयैः
(अवतारेषु नानाविग्रह परिग्रहात्) । न दुःखरहितः कश्चिद् देही दुःखसहो
यथा (४) ॥ शरीरं सवितुर्यस्माद्राहुस्तद् ग्रसते बली ॥ राहोरपि
शिरश्छिन्नं शौरिणामृतभोजने (५) ॥ सोपि शाङ्गधरो देवः क्षिप्तः

सागरगह्वरे । जालन्धरेण वीरेण निहतः सोपि शम्भुना (६) ॥

जालन्धरनाम्नः पुरस्य वर्णनम्

गङ्गासागरसङ्गमेन जालन्धरस्य वीरस्योत्पत्तिराख्यायते । मन्नि-
वासोचितं मे स्थानं देहीति स जातमात्रस्तातं सागरं प्रार्थयामास । इत्थं
प्रार्थितः स पुत्रप्रणयेन ततोऽपसर्प जले च स्थलं दर्शयाम्बभूव । सोऽयं
देशो योजनशतं विस्तीर्णः शतत्रयं चायतो बभूव । जालन्धरनाम्नैव च तं
प्रथयामास । ततोऽस्मिन्पीठे दैत्यवर्येण मयेन नगरं निर्मापयामास जाल-
न्धरम् । तदित्थमुपवर्णयति कविः पुराणकारः—प्राकारगोपुरद्वारं सोपान-
गृहभूमिकम् (६।४।१६) ॥ यत्रेन्द्रनीलसम्बद्धप्रासादतलसंस्थिताः । मेनिरे
जलदोद्योगं ताण्डवस्थाः शिखण्डिनः (२०) ॥ यत्र प्रवालमाणिक्यभव-
नोत्था मरीचयः । सेव्यन्ते शकुनैश्चूतश्चिराङ्कुरशङ्कुया (२१) ॥ यत्र
काञ्चनहर्म्येषु त्विषो वह्निषु कातराः । विलोक्य प्रपलायन्ते दावशङ्काः
शिखण्डिनः (२२) ॥ यत्र स्फटिकशालोत्थप्रभासंमिश्रिता दिशः । विभान्ति
मन्दरोद्भ्रान्ताः सफेनार्णवसन्निभाः (२३) ॥ यत्र वातायानोद्धूतधूप-
धूमस्य लेख्या । नभो बभूव तद्गङ्गाकालिन्दीसङ्गमोपमम् । (२७) ॥
यत्रानेकगृहोद्भूतप्रभया सकलं नभः । विभातीन्द्रायुधाकीर्णः शरन्मेघ
इवोन्नतः (२८) ॥ यत्रानिशं भ्रमभ्रान्ताः सूर्यवाहाः प्रपीडिताः । विश्रामं
यान्ति मध्याह्ने प्रासादशिरसि स्थिताः (२९) ॥

जालन्धरेण क्षीरोदधिमन्थनकारणज्ञानाय शक्रं प्रति राहोर्दूतस्य
सम्प्रेषणं तयोरुक्तिप्रत्युक्ती च

राहुमुखेन जालन्धरस्य वचनम्—पितृव्यो मम दुग्धाब्धिस्त्वया
कस्माद् विलोडितः । मन्दराद्रिविधानेन हृतः कोशो महाधनः (६।५।१४) ॥
श्रीचन्द्रामृतनागांश्च तन्मणिं विद्रुमादिकम् । देहि सर्वं तथा स्वर्गं शीघ्रं
त्यज पुरन्दर (१५) ॥ किं केकीव शिखण्डमण्डिततनुः सारीव किं सुस्वरः,
किं वा हन्त शकुन्तबालकपितुः कर्णामृतस्यन्दनः । किं वा हंस इवाङ्ग-
नागतिगुरुः किं कीरवत् पाठकः, काकः केन गुणेन काञ्चनमयेऽलङ्कारितः
पञ्जरे (१६) ॥ स त्वं मद्वचनात्पूर्णं कुरु सर्वं यथोचितम् । तं क्षमापय
भूपालं यदि जीवितुमिच्छसि (१७) ॥ शृणु दूत समासेन सिन्धोर्मथन-
कारणम् । पुरा हिमवतः सूनुर्मनाको नाम मे रिपुः (१८) ॥ स कुक्षौ
विधृतस्तेन सागरेण जडेन च । दग्धं चराचरं येन वह्निना ह्यरूपिणा
(२०) ॥ स चापि विधृतस्तेन सागरेण दुरात्मना । धर्मेद्विषां दानवाना-
मसौ वा आश्रयः प्रभुः (२१) ॥ नित्यं दधि घृतं क्षीरं दानवेभ्यः प्रयच्छति ।
अत एवायमस्माभिर्दुर्वारण विलोडितः (२२) ॥

जालन्धरस्य राज्यमपरः स्वर्गः

समुद्रतनये राज्यं भुवो राजन्प्रशासति । न कश्चिन्म्रियते मर्त्यो नरकं
कोपि न व्रजेत् (६।६।१८) ॥ न कलिः प्रणयादन्यो न भोगादपरः क्षयः ।

न बन्ध्या दुर्भगा नारी नालङ्कारैर्विवर्जिता (१९) ॥ कुरूपा दुर्गता
दुष्टाऽयशस्या न च दृश्यते । न तत्र विधवा नारी न कश्चिन्निर्धनो जनः
(२०) ॥ दातारः सन्ति सर्वत्र न प्रतिग्राहिणः क्वचित् । पुण्या जनाः
प्रयच्छन्ति द्विजेभ्यो ह्यात्मनो धनम् (२१) ॥ रूपयौवनशालिन्यः सीम-
न्तिन्यो गृहे गृहे । गोक्षीरं दधि सर्पिश्च यत्र निर्जरसो जनाः (२२) ॥
मङ्गलं तत्र सर्वेषां न क्वचिद्दुःखद्वन्द्वनम् । मरणं न च हिंसास्ति न कश्चित्
केन बाध्यते (२३) ॥ ऋणं न दृश्यते राजन् धनिनः सन्ति सर्वतः । सन्तुष्टाः
सर्वसस्याढ्याः प्रजाः सर्वत्र पार्थिव (२४) ॥ केलीक्षुदण्डप्रभवश्च दुग्ध-
रसोतिस्वादुतरो गृहे नृणाम् । शुश्राव नारीनरयो हितं वचो न चाप-
हर्ताऽध्वनि गच्छतां सदा (२५) ॥ पतन्त्यखण्डा नभसो यतस्ततो धाराश्च
कर्मारविमिश्र सर्पिः । संमिश्रिताः शकैरया परिश्रिताः समुद्रसूनोः स्मरणा-
न्मुखे नृणाम् (२६) ॥

शूलिनो गेहे किं रत्नजातमस्ति यदर्थं तेन युध्येतेति जालन्धरस्य
नारदे प्रश्नः, तत्प्रश्नं तदुत्तरं च

किमस्ति शूलिनो गेहे रत्नजातं महामुने । तन्ममाचक्ष्व सकलं
नास्ति युद्धं निरामिषम् (६।११।२) ॥ भूतिं गर्त्रे वृषो जीर्णः फणिनोऽङ्गे
विषं गले । भिक्षापात्रं करे, पुत्रो गजाननषडाननो (३) ॥ इत्यादि विभव-
स्तस्य यदन्यत् तन्निबोध मे । तनया गिरिराजस्य विशाला ह्युन्नतस्तनी

(४) ॥ दग्धस्मरोपि भगवान् यस्य रूपेण मोहितः । महेशो यद्विनोदाय कुरुते नित्यकौतुकम् (५) ॥

राहो दूतस्य शम्भवे जालन्धरसन्देशः

ईश्वरोऽसि कथं लोके भिक्षाभोजी प्रतिष्ठितः । संगोपयसि योगीन्द्र गौरीं रम्यां प्रयच्छ मे (६।१।४७) ॥ स्कन्दलम्बोदराभ्यां त्वं पुत्राभ्यां सहितोऽधुना । भिक्षापात्रं गृहीत्वा तु भ्रम नित्यं गृहे गृहे (४८) ॥

जालन्धर नाम्नोऽन्वर्थता

इहैवोत्तरखण्डे षण्णवतितमे अध्याये जालन्धरस्योपाख्यानं पुनरुक्तम् । किञ्चिदतिरिक्तं चोक्तम् । जातमाश्रयस्य बालस्य निनादेन स्वर्गश्च सत्यलोकश्च बधिरीकृतौ । तच्छ्रुत्वा शतधृतिः स्वयं तत्रोपेयाय बालं च समुद्रोत्सङ्गे निशामयामास । समुद्रश्च तं प्रार्थयामास जातकर्मादिः संस्कारोऽस्य क्रियतामिति । एवं वदति पितरि समुद्रजो ब्रह्माणं कूर्चं जग्राह । कूर्चं धुन्वतोऽस्य नेत्राभ्यां जलं सुस्नाव, तज्जलं सङ्बालो नेत्राभ्यां विदधारेति ब्रह्मोक्तेन जालन्धर इति नाम्ना प्रथामाप ।

कलासस्य रामणीयकम्

दिव्यकेसरमन्दाररजःपुञ्जपरिश्रिताः । शीताम्बुशीकरासारैः प्रभुगना वान्ति वायवः (६।१।३२) ॥ यत्र सिद्धाङ्गनापीनस्तनोत्तुङ्गतरङ्गिणः । मन्दारमकरन्दाद्याः सुन्दरा वान्ति वायवः (३३) । प्राप्नुवन्ति

सुराः प्रीति स्वबिम्बालोकहर्षिताः (३५) ॥ यत्र चन्दनकस्तूरीगन्धोन्मत्ता-
लिसंचयाः । विभान्ति दग्धकन्दर्पनिवार्णाङ्गारसन्निभाः (३७) ॥ यत्रा-
ङ्गानानां सकलं विलाक्य सौरभ्यमत्युत्तमकान्तिमित्रम् । मन्ये परित्यक्त-
मनोविनोदा कस्तूरिका गाहति कालिमानम् (३८) ॥ क्वचित्प्रवरगैरिका-
समसमुल्लतत्पङ्कजं लवङ्गदलसन्निभासनचलच्चकोरं क्वचित् । क्वचि-
दिगिरिसरित्तटोतरणिवत् स्फुरत्कुण्डलं चलन्निचुलमञ्जरीविनयनम्र-
भृङ्गं क्वचित् (३९) ॥ क्वचिद् दलितकोकिलाकुलितनूतनचूताङ्कुरं
कुरङ्गकुलसेवितं प्रबलशालिमूलं क्वचित् । क्वचित्प्रवरसुन्दरैः सुरवधू-
पदैः पावनं वनं नयति विक्रियामिह मनो मुनीनामपि (४०) ॥

यत्र देशकालयो वंज्या रतिः

महाविषादे पतिते भये च कृते समाधौ वमने महाज्वरे । श्राद्धे
प्रयाणे गुरुवृद्धसन्निधौ रति बुधाः शङ्कर वर्जयन्ति (६।१।४३) ॥

काशीमाहात्म्यम्

किं सत्तीर्थमसेवि किं द्विजकुलं पूजादिभिः सत्कृतम् । येन प्रापि
सदाशिवस्य शिवदा सा राजधानी स्वयम् (६।२।३७) ॥ किं भीत्या दुरित-
व्रजात् किमु मुदा पुण्यैरगण्यैः कृतैः, किं विद्याभ्यसनान्मदेन जडतादोषाद्
विषादेन किम् । किं गर्वेण धनोदयादधनतातापेन किं भोजनैः, स्नात्वा
श्रीमणिकर्णिकापयसि चेद् विश्वेश्वरो दृश्यते (४१) ॥

तुलस्या गुणगरिमा

यत्र यत्र गृहे ग्रामे वने वा तुलसी भवेत् (६।२५।२६) ॥ गृहे तस्मिन् दारिद्र्यं नायोगो बन्धुसम्भवः (अयोगः=वियोगः) । न दुःखं न भयं रोगस्तुलसी यत्र तिष्ठति (३०) ॥ तुलसीगन्धमाघ्राय यत्र गच्छति मारुतः (३३) ॥ दिशो दश च ताः पूता भूतग्रामश्चतुर्विधः । यस्मिन्गृहे मुनिश्रेष्ठ तुलसीमूलमत्तिका (३४) ॥ सर्वदा तत्र तिष्ठन्ति देवताश्च शिवो हरिः (३५) ॥

वृक्षरोपी नरकं न याति

अतीतानागतौ चोभौ पितृवंशौ महामुने (६।२८।१३) ॥ तारयेद् वृक्ष रोपी च तस्माद् वृक्षास्तु रोपयेत् । पुत्रपौत्रा भवन्त्येते पादपा नात्र संशयः (१४) ॥ पुष्पैः सुरगणान्सर्वान् पत्रैश्चापि तथा पितृन् । छायाया चातिथीन्सर्वान्पूजयन्ति महीरुहान् (१५-१६) । दशकूपसमा वापी दश-वापीसमो ह्रदः । दशह्रदसमा कन्या दशकन्यासमो द्रुमः (१।४।४५५) ।

नीलवृषस्य लक्षणम्

लोहितो यस्तु वर्णन पुच्छाग्रे यस्तु पाण्डुरः । श्वेतः खुरविषाणाभ्यां स नीलो वृष उच्यते । नीलपाण्डुर लाङ्गूलः (६।३३।२२-२३) ॥

ब्रह्मस्वहरणे महती विनष्टिः

ब्रह्मस्वे नो रतिं कुर्यात् प्राणैः कण्ठगतैरपि । अग्निदग्धाः प्ररोहन्ति

ब्रह्मदग्धो न रोहति (६।३३।४२) । ब्रह्मस्वेन च पुष्टानि अङ्गानि च मुहु-र्मुहुः । कार्यकाले विशीर्यन्ते सिकताभित्तयो यथा (४४) ॥ न विषं विष-मित्याहु ब्रह्मस्वं विषमुच्यते (४५) ॥ विषमेकाकिनं हन्ति ब्रह्मस्वं पुत्र-पौत्रकम् । लोहचूर्णं चाश्मचूर्णं विषं संजरयेन्नरः (४६) ॥ ब्रह्मस्वं त्रिषु लोकेषु कः पुमाञ्जरयिष्यति (४७) ॥

जागरस्य नवधात्वम्

...जागरं नवधा मतम् । सशास्त्रं जागरं यच्च नृत्यगान्धर्वसंयुतम् (६।३८।५४) ॥ सवाद्यं तालसंयुक्तं सदीपं मधुभिर्युतम् । उच्चारंस्तु समायुक्तं यथोक्तं भक्तिभावितैः (५५) ॥ प्रसन्नं तुष्टिजननं समूढं लोकरञ्जनम् । गुणैर्द्वादशभिर्युक्तं जागरं माधवप्रियम् (५६) ॥

गोदावरीस्थस्य प्रतिष्ठानस्य वर्णनम्

यत्र गोदावरीतीरशोकरैरवशीतलैः । हंसाः पत्रपुटेः कीर्णैर्हरन्ति यमिनां श्रमम् (६।१८०।३) ॥ स्फुरत्पद्मावलीकोशपरागसुरभीकृतम् । श्लाघ्यं गोदावरीतोयं येन ते निजेरा जनाः (४) ॥ धिक् सुधामोषधी-शस्य विकृत्क्षयविधायिनीम् । महाराष्ट्रवधूकानां मज्जन्तीनां मुनीश्वराः (५) ॥ स्पृशन्ति यत्र वक्त्राणि फुल्लपङ्कजशङ्कया । यत्र खेलन्महाराष्ट्राः क्वणत्कङ्कणसुन्दराः (६) ॥ हरन्ति ध्वनयोऽलीनां मनांस्यपि तप-स्विनाम् । अत्युच्चसौधशिखरविहारि वनितामुखम् (७) ॥ पश्यन्-

नुदिनं यत्र क्षीयते मृगलाञ्छनः । अत्युच्च-सौधवलभीमहामणिमरी-
चिभिः (८) ॥ चुम्ब्यन्ते मुनिगन्धवैर्दूर्वाचन्दनचञ्चलैः । यस्मिन्नाधूयमा-
नानां पताकानां समीरणैः (९) ॥ गतश्रमा रवेर्यानि भवन्ति रथवाजिनः ।
राशीकृतैर्मलयजैरसंख्यातैर्वणिगणैः (१०) यस्मिन्नुपलशेषोऽसौ लक्ष्यते
मलयाचलः । पुञ्जीकृतानि दृश्यन्ते यत्र मुक्ताफलान्यपि (११) ॥ नगरी-
देवताहास्यस्तबका इव सर्वतः (१२) ॥ नित्यमध्वरधूमेन श्यामला
कल्पशाखिनः । असाधारणदातृत्वं पश्यन्त इव लज्जया (१४) ॥ स्वल्प-
मात्रमपि क्वापि न पदं प्रापुरीतयः । नीतयः प्रसरन्ति स्म यस्मिन् (ज्ञान-
श्रुतौ राज्ञि) शासति मेदिनीम् (१७) ॥ वापीकूपतडागानां छद्मना
योऽनुवासरम् । हृदयस्थानीव मेदिन्या निधानानि व्यलोकयत् (१८) ॥

काश्मीरनगरसुषमा

यत्राभ्रं लिहगेहानां पङ्क्तयः शङ्खपाण्डुराः । ता जाता धूर्जटेः
स्पष्टा अट्टहासदशा इव (६।१८०।६९) ॥ यत्र काश्मीरमाश्रित्य नित्यं
वसति भारती । नो चेद् युगपदेवेदं कथं लिखति वाङ्मयम् (७२) ॥
विश्रामन्त्याः सरस्वत्याश्चिरं यत्र मदालसाः । मृणालचञ्चवो हंसा वाह-
नानि चरन्त्यमी (७३) ॥ कलाविशेषं प्रहिता यत्र बोद्धुं विरिञ्चिना । तारा
इव विराजन्ते हंसा याताः समन्ततः (७४) ॥ उपन्यासै द्विजातीनां
यत्र न श्रूयते स्फुटम् । मूकोपि निर्जरो वाचा पदकल्लोलडम्बरः (७६) ॥

जन्माभ्यासवशादेव पठन्ति बटवः स्वयम् । यत्रोपाध्यायसान्निध्यमाश्रि-
त्य सकलाः कलाः (७९) ॥ यत्र ब्राह्मणपत्नीनां कपोलफलकं मुहुः । स्पृश-
न्समीरणो वाति मन्दं शापभयादिव (८१) ॥

भक्तिः

इह वयं भक्तिमधिकृत्य बह्वधस्तादवोचाम । पौराणिकानां भक्तिः
प्रधानमिति भक्तिं पुनरुपयति पुराणकारोऽवितृप्यन्निव—येषां चित्ते भवेद्
भक्तिः सर्वदा प्रेमरूपिणी (६।१६४।१६) ॥ ते न पश्यन्ति कीनाशं स्वप्ने प्य-
मलमूर्त्तयः । न प्रेतो न पिशाचो वा राक्षसो वाऽसुरोऽपि च (१७) ॥ भक्ति-
युक्तमनस्कानां स्पर्शने दर्शने प्रभुः (१८) ॥ हरिर्हि साध्यते भक्त्या प्रमाणं
तत्र गोपिकाः (१९) ॥ दुर्वासा दुःखमापन्नः पुरा भक्तिविनिन्दकः । अलं
वृत्तरलं तीर्थरलं योगैरलं मखैः (२१) ॥ अलं ज्ञानकथालापैर्भक्तिरेकैव
मुक्तिदा (२२) ॥

शुकेन परीक्षिते भागवतश्रावणस्य कालः

श्रीकृष्णनिर्गमात् त्रिंशद्वर्षावधिगते कलौ । भाद्रशुक्लनवम्यां वै कथारम्भं
शुकोऽकरोत् (६।१६८।७०) ॥

नारायणशब्दनिरुक्तिः

नारा इत्यात्मनां सङ्घास्तेषां गतिरसौ पुमान् (६।२२६।५०) ॥ त एव

चायनं तस्य तस्मान्नारायणः स्मृतः । सर्वं हि चिदचिद्वस्तु श्रूयते दृश्यते जगत्
(५१) ॥ योऽसौ व्याप्य स्थितो नित्यं स वै नारायणः स्मृतः (५२) ॥ नरा-
ज्जातानि तत्त्वानि नाराणोति विदुर्बुधाः (५३) ॥ तान्येव चायनं तस्य
तेन नारायणः स्मृतः (५४) ॥

तामसा ऋषयः

काणादं गौतमं शक्तिमुपमन्युं च जैमिनिम् (६।२३५।२६) ॥ कपिलं
चैव दुर्वासं मृकण्डुं च बृहस्पतिम् । भार्गवं जामदग्न्यं च दशैतांस्तामसानृ-
षीन् (विदुः) (२७) ॥

तामसानि पुराणानि

मात्स्यं कौर्मं तथा लैङ्गं शैवं स्कान्दं तथैव च । आग्नेयं च षडेतानि
तामसानि निबोध मे (६।२३६।१८) ॥

उमायाः कृष्णे पारदार्यशङ्का, शङ्करकृतः समाधिश्च

पार्वतो शशङ्के—धर्मसंरक्षणार्थाय जगत्यामवतीर्य सः । परदाराभि-
गमनं कथं कुर्याज्जनार्दनः (६।२४५।१७६) शङ्करः समादधे—स्वशरीरे
परेष्वङ्ग भेदो नास्ति शुभानने । सर्वं जगच्च तस्याङ्गं पृथगत्र न विद्यते
(१७५) ॥ स्त्रीपुंभेदो न वै तस्य पुरुषस्य महात्मनः । नैसर्गिकस्य भर्तृत्वा-
दात्मेऽतश्चाज्जगत्पतेः (१७६) ॥ तथापहृतपाप्मत्वसामर्थ्याद् व्यापिनः
प्रभोः । दोषोऽत्र नास्ति सुभगे देवस्य परमात्मनः (१७७) ॥

विष्णोर्धाम

अत्र षष्ठे खण्डेऽष्टाविंशत्युत्तरद्विशततमेऽध्याये शिवायै समुत्सुकायै
शिवेन विष्णोर्धाम मितैरक्षरै ऋक्छायाश्रयेण वर्णितम् । तत्र कीदृशो
वाग्योगः, कियच्च शब्दतोऽर्थतश्च साम्यमिति कुतूहलि स्याच्चेतः सचेत-
सामिति स सन्दर्भो यथातथमिहोद्दिध्यते टिप्पणैश्च विमर्शपरैरभि-
सम्बध्यते—हरेः पदं वर्णयितुं न शक्यं मया च धात्रा च मुनीन्द्रसङ्घैः ।
यस्य पदे ह्यच्युत ईश्वरो यः सो अङ्ग वेद यदि वा न वेद (६०) (ऋ०
१०।१२९।७) ॥ यदक्षरं वेदगुह्यं यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः (ऋ०
१।१६४।३६) । यस्तन्न वेद किमृचा करिष्यति ये तद्विदुस्त इमे समासते
(ऋ० १।१६४।३६) (६७) ॥ तद्विष्णोः परमं धाम सदा पश्यन्ति सूरयः ।
अक्षरं शाश्वतं दिव्यं देवि (=पार्वति) चक्षुरिवाततम् (ऋ० १।२२।२०)
(६८) ॥ विष्णोः पदे हि परमे पदे तत्सशुभाह्वयैः । यत्र गावो भूरि शृङ्गा
(ऋ० १।१५।६) आसते सुसुखाः प्रजाः (७१) ॥ आदित्यवर्णं तमसः पर-
स्ताज् (वा० सं० ३।१।१८), ज्योतिरच्युतम् (७३) ॥ यतः स्वसारो युवती
भूलीले विष्णु वल्लभे । अत्र पूर्वे ये च साध्या विश्वे देवाः सनातनाः (७५) ॥
ते ह नाकं महिमानः सचन्ते (ऋ० १।१६४।५०) शुभदर्शनाः । तत्र विज्ञानि-
नो विप्रा जागृवांसः समिन्धते (ऋ० १।२२।२१) (७६) ॥ यत्ननिर्वर्त्या
समस्यालोकपूर्तिरेषा भात्यनुकार्यार्थसम्बन्धविनिर्मुक्ता । नारदीये पुराणे
जैमिनेरुपज्ञा यो वेदपादस्तवः स्थितस्तस्य षोडशीमपि कलां नार्हतीयं

वाचोयुक्तिः । ते त ऋक्पादाः स्वार्थं परित्याजिताः प्रकृतेषु पद्येषु हठात् प्रक्षिप्ता इवानङ्गभूता अनन्विताः किञ्चिदुद्वेगाय भवन्ति । बह्वत्र चिन्त्यम् । यस्य पदे ह्यच्युत ईश्वरो य इत्यादौ पद्ये यस्येत्यनेन प्रकृतो वर्ण्यो हरिरेव परामृश्यते । अच्युतो हरिरेव । तेन हरेः पदे हरिरित्युक्तिर्न सङ्गता भवति । ऋचि तु इयं विसृष्टि र्यत आबभूव सोऽस्या अध्यक्षो पोमां वेद न वा वेदेति विशयः । विसृष्टिश्च कर्मेति व्यक्तमुदितम् । इह पुराणे तु हरिरसौ किं वेद न वा वेदेत्याकाङ्क्षा न पूर्यते । तेन नेदं साध्वनुकरणम् । ऋचो अक्षरे परमे व्योमन् इत्यस्य स्थाने पुराणे यदक्षरं वेदगुह्यमिति पठितम्, तेन किमूचा करिष्यतीत्यनेनान्वयो विघटितः । गाव इत्यनेन रश्मय उच्यन्ते इति यास्कः, तेन सुसुखाः प्रजा इत्यनेनान्वय-
दुर्घटता व्यक्ता । तत्र विज्ञानिनो विप्रा जागृवांसः समिन्धते इति पुराण-
पाठे तत्रेत्यस्थाने । ऋचि यदिति श्रूयते । युज्यते तत्, इन्धेः सकर्मकत्वस्य प्रसिद्धेः, क्वचिद् दैवादिकत्वस्य परिग्रह एवाकर्मकत्वात् । त्रिइन्धो दीप्ता-
वित्यर्थनिर्देशस्तु भ्रमकः । आदित्यवर्णमित्यादेर्याजुषस्य मन्त्रस्य विष्णु-
धामवर्णनेऽनुपकारित्वं विस्पष्टम् । तत्र वेदाहमेतं पुरुषं महान्तमित्युपक्रमान्महान् पुरुषो लिलक्षयिषितो न तु विष्णोः परमपुरुषस्य पदं धाम ।

इन्द्रकृतो विष्णुस्तवः

अन्यत्रापि (६।२४५।१८६-२०६) इह ऋगंशगुम्फनेनेन्द्र उपलोकयत्युपे-

न्द्रम् । तद् द्रष्टव्यम् । दाशतेये हिरण्यगर्भ इत्यादि प्राजापत्यं सूक्तमाप्नायते दशर्चम् । तस्येत्यमनुकरोति पुराणकारः—अग्रे हिरण्यगर्भस्त्वं भूतस्य सम-
वर्तत । त्वमेवैकः पतिरसि पुरुषस्त्वं हिरण्मयः (१८६) ॥ पृथिवीं धामिमां देव धृतवानसि नित्यदा । आत्मदः फलदो यश्च स्यादेवं जगदीश्वरः (१९०) ॥ अवाप्तं तच्च त्रिदशैः प्रकाशं जगतां पतेः । अमृतं चैव मृत्युश्च छाया तव सनातन (१९१) ॥ तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम् । हेमवन्त इमे यस्य समुद्भूता हिरण्मयाः (१९२) ॥ समुद्रा रसना यस्य बाहस्तस्यैव केशव । इमा दिशः प्रतिदिशो वायुर्यस्य तवाव्यय (१९३) ॥ तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम् । येन त्वया समारूढा पृथिवी वर्धता पुनः (१९४) ॥ स्वर्लोकः स्तम्भितो येन त्वया ब्रह्मन्महेश्वर । त्वमन्तरिक्षे रजसो वसानः सर्वगोऽव्ययः (१९५) ॥ तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम् । यं क्रन्दसी राजमने तप्तभासे गुणान्विते (१९६) ॥ अभ्यैक्षेतां च मनसा अवश्यं श्रीश्च सर्वदा । यत्रास्ते सूर उदितो विभाति परमे पदे (१९७) ॥ तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम् । यदापो बृहती विश्वब्रह्ममायं जनार्दनाः (१९८) ॥ गर्मे दधाने सर्गोऽत्र जनयन्ती रघौघकृते । समवर्तत देवानामसुरेकोऽव्ययो विभुः (१९९) ॥ तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम् । या आपो महिना दक्षं पर्यपश्यत्प्रजापतिम् (२००) ॥ यज्ञं दधानास्तत्रादौ जनयन्ती हविः पुमान् । यो देवेष्वेक एवासोदधिदेवः परात् परः (२०१) ॥ तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम् । मा नो हिंसीज्जनिता यः पृथिव्या अव्ययः पुमान् (२०२) ॥

यो दिवं सत्यधर्मा जजानाव्यय ईश्वरः । यश्चन्द्रो बृहतीरापो जजान स-
कलं जगत् (२०३) ॥ तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम् । एतानि वि-
श्वजातानि बभूव परिता प्रति (२०५) ॥ त्रयाणां पतयः स्याम तव कारुण्य-
वोक्षणात् । हिरण्यमाख्यः पुरुषो हिरण्यश्मश्रुकेशवान् (२०६) ॥ तद्वै देवस्य
सवितुर्वरेण्यं भग उत्तमम् । सदा धीमहि ते रूपं धियो यो नः प्रभाति हि
(२०८) ॥

अत्रानुकार्यानुकरणयोर्महान् विसंवादः । प्रतिपद्यमर्थानन्वयः ।
सोऽयमपपाठनिबन्धनः प्रायेण, क्वचिदभिसन्धिकृतोऽज्ञानकृतोऽपि वा ।
प्रथमे पद्ये समवर्ततेति हिरण्यगर्भे कर्तरि युक्तः प्रथमपुरुष ऋचि । अत्र तु
युष्मद्युपपदे न युक्तः । द्वितीये ऋक्स्थं 'बलदा' इत्युपेक्ष्य फलद इति धृतम् ।
तत्कस्मात् । चतुर्थे हेमवन्त इत्यनर्थको न्यासः, हिरण्यमा इत्यनेनैव गतार्थ-
त्वात् । ऋचि तु हिमवन्त इति पाठः स्थितः । पञ्चमे दिशः प्रतिदिशो वायु-
रित्युक्तम् । तत्र वायुरिति जघन्यः पाठः । दिशां प्रतिदिशां तेनारादपि सा-
म्याभावात् । ऋचितु 'बाहू' इति सुतरां समीचीनः । षष्ठे येन (त्वया) समा-
रूढा पृथिवीति पठ्यते । येन द्यौरग्रा पृथिवी च दृढा इति ऋग्वर्णः । पृथिव्या
विष्णुना समारोहणं तु न क्वचिदन्यत्र श्रूयते । सप्तमे स्वर्लोकः स्तभितो येने-
त्युक्तम् । ऋचि तु लोकद्वयोपन्यासः स्वश्च नाकश्च । तदिदमन्तरमन्तर्धापितं
पुराणकारेण । अष्टमेऽन्तरिक्षे रजसो वसान इत्यास्थितम् । रजसो विमा-
न इत्याम्नायस्थपाठस्त्वनवबोधान्निराकृतः । नवमे (मनसा) रेजमने इत्यु-

क्पदार्थमनवगत्य 'राजमाने' इति पाठोऽङ्गीकृतः । तदिदमज्ञानविजृम्भणम् ।
एकादशे यदापो बृहती विश्वब्रह्ममायम् इति स्फुटं पाठभ्रंशः । ऋचि विश्वमा-
यन् इत्यवदातः श्लिष्टार्थकः पाठः । द्वादशे जनयन्तीरित्यस्य कर्म नोक्तम् ।
ऋचि तु जनयन्तीरग्निम् इति सर्वथा सङ्गतं वचः । गर्भं दधाना इत्युक्ता-
ठः, स च निदुर्लभः । त्रयोदशे सर्वमाकुलं न किमप्यनाकुलम् । यश्चिदाप
इत्युचि । यइति प्रजापतिं प्रत्यवमृशति । आप इति कर्मणि द्वितीया । वेदे
ऽनभ्यन्तरः पुराणकारो दक्षशब्देन पुराणप्रसिद्धं प्रजापतिमभिप्रेति । य
आप इति पठित्वा प्रथमान्तं च तदभिमत्य पर्यपश्यदित्येकवचनान्तायाः
क्रियाया अनौचित्यं न पश्यति । ऋषि त्वप उद्दिश्य दक्षं दधाना इत्यु-
क्तम् । यश्चन्द्रो बृहतीरप इत्यप्यपपाठः । आपश्चन्द्रा इत्युग्वर्णः । चन्द्रा
आह्लादिकाः । चन्द्र इत्येकवचनान्तोऽपपाठो लेखकप्रमादजः । अन्त्ये
एतानि विश्वजातानि बभूव परिता प्रति इत्यपार्थकं पदकदम्बकम् । लिपि-
करप्रमाद एवायम् । त्रयाणां पतयः स्यामेत्यपि पूर्वेण समोऽपार्थकः
पदसंनिपातः । ऋचि तु वयं स्याम पतयो रयीणामित्यर्थवान् प्रसन्नः
पदचयः ॥

रामनामशतकम्

इह पुराणेऽष्टोत्तरं रामनामशतकं स्थितम् (६।२५।३०-४७) ।
विष्णुनामसहस्रमपीह । तच्च सर्वस्य विदितमिति तत्र विषये वचनं नापे-

क्षयते । रामनामशतके तु जायते विवक्षा । तेषु बहूनि तद्विक्रमसामर्थ्यादि-
निबन्धनानि, अल्पानि तु तच्छीलप्रतिबद्धानि । तानि यथा—जितेन्द्रियः
शरण्यः, ब्रह्मण्यः, स्मितवक्त्रः, मितभाषी, पूर्वभाषी, सुन्दरः, महोदार इत्या-
दीनि ।

धनप्रशंसा

धनाद्धर्मः प्रभवति धनाच्च विपुलं यशः । धनात्कुलमवाप्नोति भवेत्
किं वा धनादृते (७।४।२५) ॥ धनहीनं जनं दृष्ट्वा सखापि वा पलायते ।
मघः शरद्यम्बुहीनः खण्डं खण्डं नयेन्महत् (२६) ॥ खादितुं प्राप्यते याव-
त्तावदेव हि बान्धवाः । धनं यस्य कुलं तस्य बुद्धिर्यस्य निवर्तते (२८) ॥
ज्ञेयः त मूर्खः सुतरामधिकस्याधिकं फलम् (२९) ॥

अतिथिपूजा

गृहिणां परमो धर्मः प्रोक्तश्चातिथिपूजनम् (७।२५।२९) । वहन्त्य-
तिथिपूजायां दक्षतां गृहिणो यदि । तदा प्रयोजनं तेषां किमन्यैः पुण्य-
कर्मभिः (१३) ॥ यस्य न श्रूयते नाम न च गोत्रं न च स्थितिः । अकस्माद्
गृहमागच्छेत्सोऽतिथिः प्रोच्यते बुधैः (३१) ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वापि वैश्या
वा वृषलास्तथा । गृहागता हि पूज्या हि विष्णुवत् तत्त्वदर्शिभिः (३२) ॥

अपवृक्तं पुराणप्रतिपाद्यपरीक्षणम् । कालोऽयं शब्दतोऽपीदं
पुराणं लेशतः परिच्छेत्तुम् । सन्त्यत्र ह्युपा उपमोत्प्रेक्षाः, सन्ति च हृदयङ्गमाः

शतशः सूक्तयः, याः सान्निध्यमात्रेण काव्यशरीरं मण्डयन्ति चिन्तिताश्च
रसिकजनचेतो हरन्ति । अनुप्रासोपि क्वाचित्कः प्रकृतिमधुरो वमतीव
कर्णयोर्मधुधाराम् । इतीदं कृत्स्नमुदाहरणैः समर्थयिष्यामः । दूषणान्यपि
कानिचिद् विजृम्भन्ते वाग्विषयाण्यतिङ्कराणि । न वयमभिप्रेमः शाब्दि-
कान्दुन्वन्तोऽपप्रयोगा वाचं दूषयन्तः स्थिता इति । ते यथा पुराणान्तरेषु
तथेहापीति न तान् गणयामः । लिङ्गव्यत्ययादयो नानोल्बणा व्यतिक्रमाः
प्रचुराः प्रबन्धं दूषयन्तः श्रवणशूलायन्ते । तांस्तावदनुक्रमेण निदर्शयि-
ष्यामः । मधुरेण समापयेदिति परस्तादुपमाद्यलङ्करणानि सुभाषितानि
च ।

लिङ्गव्यत्ययः

भोजयित्वोपकरणांस्तेभ्यो दत्त्वा विसर्जयेत् (१।५।५।९) । उपकरणं
नपुंसकं न पुमान् । ग्रहणे वाऽधुना चास्य अलोभं नष्टमेव मे (१।५।५।३२) ।
यथा लोभः पुमांस्तथा नञ्त्तत्पुरुषोऽलोभोपि । काममभावेऽव्ययोभावे
नपुंसकत्वं निर्दुष्टम् । तस्य तस्य भवन्त्येव मित्राः सर्वत्र भामिनि (२।७।९) ।
मित्रशब्दः सूर्यवचन एव पुमान्नान्यत्र । बलहीनाथ दीनार्पि व्यापिता वलि-
ना तदा (२।८।५६) । वलिः स्त्री । अन्येन क्रियते क्लेशमन्येनापि
प्रभुज्यते (२।१२।१११) ॥ घत्रन्तः क्लेशः पुमान् । पालितं लोभमेवैकं त्य-
क्त्वा धर्मं सदैव हि (२।१७।४२) । सुखेन स्थीयतामत्र गृहोऽयं तव सुव्रत
(२।१८।१८) । एकवचनान्तस्य गृहशब्दस्य पुंस्त्वं मर्मस्पृगिव भवति

यस्माद् भयाः प्रवर्तन्ते (२।१६।१६) । भयं नियमेन नपुंसकम् । तस्यैव तेजसा दग्धा भस्मतां यान्ति किल्बिषाः (२।३६।५१) । पापं किल्बिष कल्मषमित्यमरः क्लीबे पठति । कपिलादो महाराज सर्वसौख्यान् प्रभुञ्जति (२।४०।१५) । स्वार्थव्यग्रन्तं सौख्यं क्लीबम् । कन्दमूलान् सुभक्षन्ति निर्भयास्तव तेजसा (२।४२।३६) । इन्द्रियाणां बलं वर्गं जितं येन महात्मना (२।४६।३६) । वर्गः पुमान् । ओषध्यो मन्त्रदेवाश्च निमित्ताः स्युर्न संशयः (२।५१।२१) । निमित्तं नपुंसकम् । तद्वच्च वायुभक्षं तु कृतं तेन महात्मना (२।६१।२८) । भक्षः पुमान् । उपकाररताः पुण्या घन्यास्ते कीर्तिभाजनाः (२।७४।१६) । भाजनमित्यजहल्लिङ्गं नपुंसकम् । दैवः प्रभुर्हि भूतानां मुखदुःखोपपादने (२।८१।६०) । दैवं भागधेयं नपुंसकम् । ब्रह्महत्यादिकाः पापाः प्रलयं यान्ति नान्यथा (२।८६।५७) । पापमंहो भवति । अर्श आदि-त्वादच्चेव पुमान् अहंस्वीत्यर्थश्चेत् । भिक्षार्थं तस्य भागानि प्रकुर्वन्ति च भूपते (२।९५।२८) । भागः पुंसि नियतः । सर्वान्दोषान्परित्यज्य संयम्य विषयेन्द्रियान् (२।१२४।१४) । इन्द्रियस्य पुंसि प्रयोगोऽस्याहितमिव । बिलम्बे बहुविघ्नं स्यात् (४।२६।२४) ॥ छत्रर्थे के विघ्नशब्दो नियतं पुमान् । तदा शप्तोऽतिदुःखार्तोः जग्राहाङ्घ्रिचाशुशुक्षणिः (५।१४।४१) । अङ्घ्रिः पुमान् । चरणस्तु क्वचिन्नपुंसकमपि । अब्दानि त्रीणि सलिले (५।१२।६६) । अब्दः पुमान् सर्वस्य विदितः । सृष्टिस्थित्यादिना युक्तास्तिष्ठन्ति यस्य वैभवाः (५।६६।११२) । भावेऽणि वैभवं नपुंसकम् ।

जागरं नवधा मतम् (६।३८।५४) । भावे घञि पुंसि जागरः । जागतरकारो वेति अकारे कृत्प्रत्यये टापि जागरेति स्त्रियामपि । आरोपितः स वै शूल्यां कर्मणा तेन दुःखितः (६।१४।३६) । अस्त्री शूलं रुगायुधम् इत्यमरः । शूला स्यात्पण्ययोषिति इति च मेदिनी । तेन शूलोत्पशब्दः । तदाङ्गाराणि बहुशो मुखे चास्य निचिक्षिपुः (६।१६।७।१५) । अथ न स्त्री स्यादङ्गार इत्यमरवचनादङ्गारमित्यपि साधु । विवासनं च रामस्य वत्सराणि चतुर्दश (६।२४।२।१८५) । वत्सरः पुमान् । संवत्सरो वत्सरोऽब्दइत्यमरे पुंसि पाठात् । महापराधमेतत्ते वत्सापहरणं मया (६।२४।५।१२२) । घञन्तोऽपराधः पुमान् । तव नामानि कर्माणि गुणानि शाश्वतानि च (६।२५।०।६३) । गुणानोति भयदोऽपभ्रंशः । चतुर्मुखमुखा अपि देववृन्दाः (७।१६।३३) । वृन्दं नपुंसकम् । स्त्रियां तु संहति वृन्दं निकुरम्बं कदम्बकम् इत्यमरे पाठः ।

पुरुष व्यत्ययः

य इह क्वाचित्कः पुरुषव्यत्ययो लक्ष्यते स दुःखाकरोति नः । स कस्मादिति न विजानीमः । कांश्चिदेव प्रदेशान्स्थूलोच्चयेन निर्दिशामः—तत्तदेव मया दत्तं यद्भवानर्थितोसि मे (१।३०।१२५) । यूयं तिष्ठन्तु गच्छन्तु यद्भव्यं तत्तु नान्यथा (२।४३।४१) । यदि तुष्टोसि देवेश यदि देयो वरो मम । आदिकृच्चैव सर्वेषां यक्षाणामधिपो भवेत् (३।१६।१०) । स्थानि-

न्यस्मद्युपपदे उत्तमपुरुषो युज्यते । भवेयमिति तु वाच्यम् । तस्माद् व्रज महावीर शत्रुघ्नसविधे भवान् (५।४२।११) । शेषे प्रथम इति व्रजत्विति तु युक्तम् । उभयोः किं मया कार्यं तत्तथ्यं ब्रूहि मे भवान् (५।५६।५८) । कथं त्वं निष्कृपस्याहो राज्ञोऽहर्षीद्वयोत्तमम् (५।६३।११) । अग्रं हिरण्य-गर्भस्त्वं भूतस्य समवर्तत (६।२४५।१८६) । समवर्त इति प्राप्ते ।

लङादेः स्थाने लिङ्

इह पुराणे यत्र तत्र लङः स्थाने लिङ्प्रयोगो दृश्यते भूयसा, यत्रानद्यतनापरोक्षकाला क्रिया विवक्षिता भवति ताच्छील्यं च दिद्योतयिषितम् (क्वचित् लटः स्थानेऽप्यनिच्छार्थकेभ्यो धातुभ्यः) । सोऽयमस्थाने लिङ् प्रयोगः सप्तापि खण्डानस्य पुराणस्य व्यश्नुते । कांश्चित्तु प्रदेशानुदाहरामः—अनेन क्रमयोगेन नित्यमेव प्रसादयेत् । सोमशर्मा सुधर्मात्मा पितरौ परिपूजयेत् (२।४।२६) । प्रासादयत्, पर्यपूजयदिति प्राप्ते । प्रसादनं परिपूजनं चाशीलयदित्यर्थः । सोमशर्माणमाहूय पिता कुत्सति निष्ठुरः । निन्दितैर्निष्ठुरैर्विक्रियैस्ताडयेन्मुष्टिभिस्तदा (२।४।३०) ॥ पूर्वार्द्धे लट्, उत्तरार्धे च लिङ् इति स्पष्टं लिङ् स्थाने । गीतं गायन्ति गन्धर्वाः स्तुवन्ति स्तावकाः स्तवैः । मन्त्रपाठैस्तदा विप्रान्माता स्नेहेन पूजयेत् (२।१४।३१) ॥ शयने याति धर्मात्मा तदा कृष्णं प्रचिन्तयेत् (२।२१।३२) । प्रेषिता नैव गच्छेत्सा विघ्नमेव समाचरेत् (२।३०।५६) । अगच्छत्, समा-

चरदिति च प्राप्ते । स वै शान्तो जितात्मा च ताडयन्तं न ताडयेत् (२।३१।१०) । अताडयदिति प्राप्ते । गतेषु तेषु देवेषु पिप्पलो द्विजसत्तमः । ब्रह्मण्यं साधयेन्नित्यं विश्ववश्यं प्रचिन्तयेत् (२।६१।३६) ॥ असाधयत् प्राचिन्तयदिति च प्राप्ते । यथा सूर्यवपुर्भूत्वा प्रकाशाय चरेद्धरिः । सर्वेषां जगतामेव हरिरालोकहेतवे (३।६१।६१) । चरतीति प्राप्ते । तथैवान्तः-प्रकाशाय पुराणावयवो हरिः । विचरेदिह भूतेषु... (३।६१।६२) ॥ इहापि चरतीति पूर्ववत् प्राप्ते । न कोपि तत्र हीयेत जीयेत महाबलः (५।४३।३३) । अहीयत अजीयतेति च प्राप्ते । वसेद्राजा सुषेणाख्यः सोमवंशसमुद्भवः (७।५।१६६) । भूतानद्यतनी क्रिया विवक्षितेति लङ् यवसदिति स्थाने स्यात् ।

अस्थान उपसर्गयोगः

गत्योवाच ततः सा च वरोऽस्मत्तो विगृह्यताम् (१।५६।४८) । अस्थाने विः । विपूर्वो ग्रहि वियोजने आयोधने वा रूढः । अगारजठरे कृत्वा स चैनां प्राक्षिपत्क्षपाम् (१।५७।५) । प्रो विप्रकर्षमाह । केवलः क्षिपिः प्रयुज्यतां धात्वन्तरं क्षपयति वा । ततस्तं प्राह सा विप्रं वृद्धं प्रलालसम् (१।५७।८) । सोऽत्यर्थं लालसा द्वयोर् इत्यमरे तदा सर्वं नाम्ना तृतीयचरणगतस्तर्षः परामृश्यते । अतिरिक्तस्तर्षो लालसोच्यते । अर्श आदित्वादचि तर्षवानपि लालसो भण्यते । प्रशब्दस्तर्ह्यस्थान एवेत्यभ्युपेयम् । यदा यदाऽसुरोऽस्माकं बाधां परिदधाति भोः (५।५।१५) । परिधानं परिवेष्टनं

प्रावरणं भवति । विस्तु प्रयोज्यः । यदादिष्टं नृपेणेह तोर्थयात्रां समिच्छता (५।१६।४३) । इषेरिच्छार्थकस्य सम्पूर्वत्वं न क्व चिदन्यत्र लक्ष्यते । न हि यः कश्चिद् धातुर्येन केनाप्युपसर्गेण शक्यो योक्तुम् । व्यवहारो हि वारयति । इति संवाच्य कुपितो लवः (५।५४।१८) । अपूर्वो ब्रुवः समा योगः । स्तनन्वयन्तं निजगौ वाक्यं सुमनोहरम् (५।५४।२२) निपूर्वो गायतिरिहैव श्रूयते । मूढोऽहङ्कारसंयुक्तो द्विजानां परिनिन्दकः (६।१३६।१०) । बुद्धि केवलो निन्दिः प्रयुज्यते प्रायेण । आचार्येणापि (३।२।१४६ सूत्रे) केवला-
निन्दे बुद्धि शिष्टः । दुष्टात्मा सर्वजीवप्रबन्धकः (६।१६०।३०) । केवलो बध्नातिर्बन्धने नियन्त्रणार्थे प्रयोगमवतरन्दृष्टः । प्रपूर्वस्त्वर्थान्तरमाचष्टे । आस्थितः स्वगृहे नक्तं दूयमानेन चेतसा (६।१५।१४४) । आङ् पूर्वस्ति-
ष्ठतिः सकर्मक आश्रयणे परिग्रहणे प्रतिज्ञाने वा वर्तते । तेन स्थित (=अवस्थितः) इत्येव साधु । बलिं संददते तु यः (६।१६२।३) । प्रदान-
मादानं व्यादानं परिदानम् इत्यादयस्तु विश्रूयन्ते प्रयोगाः, सन्दानं त्विहैव श्रोतव्यं भवति । व्यलभत द्विजमेतत्तीर्थप्रसादात् (६।२१०।७०) । केवलो-
लभिस्तु प्रयोज्यः । विपूर्वस्य प्रयोगाभावात् । कामं वञ्चनेर्थे विप्रपूर्वः प्रसिध्यति । कतिभिर्वासरैः सा तु पूर्णाहारा व्यजायत (६।२२०।३८) । अस्थाने विः । विपूर्वो जनिः प्रसवे गभविमोचने रूढः । एकदा तस्य काकस्य भार्याण्डद्वयमालये । प्रतिमुच्य गता (६।२२२।४) । अस्थाने प्रतिः । प्रति-
मुचिस्तु ग्रहणे बन्धने वा वर्तते । विश्वार्णवं निम्नमिमं विन्नोर्य (७।१०-

७७) । अवतीर्येति वक्तव्यम् । वितरतिस्तु दाने रूढः ।

व्यवहारातिक्रमोऽर्वाचीनव्यवहारानुकारश्च

अस्तीह कश्चिच्छिष्टशीलितः परम्परीणोऽभिधेयाभिधानप्रकार-
विशेषः, यो वागात्मा । यस्मिन्नतिक्रान्ते वाक् स्वरूपात्प्रच्यवते । इह पुराणे क्वचित्प्राचीनः स हापितो नूतनश्च भाषान्तरप्रभावप्रसूतः समा-
स्थित इति तस्य दिङ्मात्रमुदाहरामः—प्रश्नभारो महानेषः (१।१६।४०) । एष प्रश्नो महान् भार इत्येवं व्यवहारोऽनुगतो भवति । प्रश्ने महाभारत्वमा-
रोप्यते । व्यासं नैव विधेयत्वं व्यक्ततरं भवति । अहं कथं सखीनां तु दर्शयि-
ष्यामि वै मुखम् (१।१७।१४७) । एषोर्वाचीनो व्यवहारः । अहं कथं सखी-
नामभिमुखी भविष्यामीति तु पुरातनः । दैनन्दिनीं पितृणां तु पूजाम् (१।३३।१२१) । दैनन्दिनीत्यसम्प्रदाय आगन्तुकः शब्दः । पूर्वं तु प्रात्यहिकी, आन्वाहिकीति वा व्यवहरन्ति पुरा । मृतानां पृष्ठतः कश्चिद् गतो नैव च दृश्यते (१।३३।१२८) । मृताननुगच्छन् दृश्यत इति, मृताननुगतो वा न दृश्यत इत्येवं व्यवहारः पुराणः पुरस्कृतो भवति । मुखं प्रेक्ष्य सदा कालं वर्तते तव सुन्दरि (१।३४।२६) । कालमिति व्यतिरिक्तं व्यवहारं दूषयति । अनन्वयश्च । सदेति सप्तम्यर्थे दाप्रत्ययः । कालमित्यत्यन्तसंयोगे द्वितीया । सवनस्यापरां सन्ध्यां कर्तुं मन्दाकिनीं गतः (१।४५।३६३) । सन्ध्यामुपासितु-
मित्येव पुरातनो व्यवहारः । दिव्यं वर्षशतं यातं तपन्त्यां देवमातरि (२।

५।७८) । अस्थाने भावलक्षणा सप्तमी । यस्याऽनिर्जितकाला क्रिया कस्य चिदन्यस्य निर्जितकालया क्रियया लक्ष्यते तत्र सप्तमीति यस्य च भावेन भावलक्षणम् इति सूत्रार्थः । अत्र तु तपन्त्या देवमातुरिति शैषिक्या षष्ठ्या वक्तव्यम् । तस्माद् विरज्य शरणं तव आगतो स्मि (२।२२।२४) । शरणं त्वामागतोस्मीति वक्तव्यम् । शरणं रक्षितारमाह । एष शिष्टव्यवहारः । षष्ठीप्रयोगस्तु भाषान्तरप्रभावजोऽर्वाक्कालः । गलदश्रुचलन्नेत्रा परिरेभे पतिं निजम् (५।१२।२१) । इत्युक्त्वा तां निजां पत्नीम् (५।१२।२३) । सम्बन्धिशब्देषु प्रयुज्यमानेषु सम्बन्धवाचकाः स्वादयो न दीयन्ते । एष व्यवहारः । मातरं नमति, पितरं नमतीत्युच्यते न तु स्वां (निजां) मातरं स्वं पितरं नमतीति । या यस्य माता तां नमति, यो यस्य पिता तं नमतीति गम्यते । आधुनिकास्तु सम्बन्धवाचकं रोचयन्ते व्यवहारं चोच्चरन्ते । न जगाम तपः कर्तुं रेवां लोकैकपावनीम् (५।१४।४६) । चरतेः प्रयोग एव शिष्टामिष्टः । चेन्मत्तः प्राणिनां सौख्यं भवेदिह तदा पुनः (५।हु०।३९) । चेच्छब्दो वाक्यादौ न प्रयुज्यते, पूर्वं वाक्ये चेच्छब्दे प्रयुक्ते सत्युत्तरवाक्ये तदाशब्दो न दीयत इति पुरातनो व्यवहारस्तं प्रास्मरन्नर्वाचीनाः । एवं धेनुं पूजयतो गतास्तु दिवसा घनाः (५।३१।२।२३) । घना बहुलाः । अत्रार्थे हिन्द्यां प्रचरति प्रयोगो न संस्कृते । उपयेमे विवाहेन रम्यां सीतामयो-निजाम् (५।३६।१६) । उपयेमे इत्येव व्यवहारः । उपयमिरात्मनेपदी विवाहविशिष्टं स्वकरणमाह न स्वकरणमात्रमिति काशिका । षट्त्वा

षाणान् निजविमोचितान् (५।४२।३६) । निजशब्द आत्मीयार्थो न त्वा-मार्थ इति पूर्वं वाग्योगविदः । तत्र लग्ना विरेजुस्ते त्रिकूटशिखराणि किम् (५।४२।३७) । किशब्द इवार्थः । अत्रार्थोऽयमव्यवहृतचरः । शरणं पालय मुने कालो मे निर्गमिष्यति (५।१०६।७१) । यास्यतीत्यस्यस्थाने ऽधुनातनः प्रयोगः । जीवितायामथो पत्न्याम् (५।११०।१२) । प्राचीनास्तु जीवन्त्याम्, जीवायामिति वा स्म प्रयुञ्जते । जीवितम् इति नपुंसके भावे क्तान्त-मिच्छन्ति प्रायेण । भोगार्थं किं प्रयच्छामि तुभ्यं भावुक कथ्यताम् (६।१२।१३) भावुक इति सहृदयेऽर्थे प्रयोगो यथा हिन्द्याम् । संस्कृते तु भावुकं कल्याणमाह । भावुकं भविकं भध्यम् इति कोषश्च । ततः संन्यास-मादाय (६।२१६।२०) । आदानं परतः कस्यचिदर्थस्य ग्रहणं भवति । इहा-ङ्पूर्वस्य ददातेः प्रयोगोऽसमीचीनः । तमालक्ष्य समीपस्थं स जनः प्रहरप्रदः (६।२१७।२०) । द्वौ यामप्रहरौ समाविति प्रहरशब्दो यामपर्यायः प्रसिद्धः । प्रहरप्रद इति नियतं भाषान्तरप्रभावजो नूतनः कल्पितः शब्दः । कृष्णस्त-माक्रोशं श्रुत्वा तूष्णीमुवास (६।२५२।४३) । तस्थाविति वक्तव्यम् । उवा-सेति प्रयोगोऽर्वाक्कालः ।

संस्कृते यत्रैकेन धातुना क्रियोच्यते तिङा प्रत्ययेन सहायेन, तत्रा-र्वाक्तनीषु भाषासु करोतिना कृत्प्रत्ययान्तेन कर्मणा सहचरितेन सोर्यो भिधीयते । तामिमां शैलोमनुकरोति पुराणकारः, अर्वाचीनतां च स्वस्य वाचः प्रसाधयति । इत्यम्भूतानां प्रयोगाणां दिङ्मात्रमुदाहरामः—कृपां कृत्वा

ममोपरि (५।६।१५) मां कृपयन्निति वक्तव्ये । भोगं कुरु सत्तपःफलम् (५।१३।६) भुङ्क्ष्वेति वक्तव्ये । पर्णानां भक्षणं चरन् (=कुर्वन्) (५।१२।६५) । (पर्णानि) भक्षयन्निति वक्तव्ये ।

हृदयङ्गमा उपमोत्प्रेक्षाः

शोभन्ते धातुसंकाशेऽङ्कुरैः प्रावृता द्रुमाः । कुलीनैरिव निश्छिद्रैः स्व-
गुणैः प्रावृता नराः (१।१५।२६-३०) ॥ पवनाविद्धशिखरैः स्पृशन्तीव
परस्परम् । आजिघ्रन्तीव चान्योन्यं पुष्पशाखावतंसकाः (३०-३१) ॥ नाग-
वृक्षाः क्वचित्पुष्पैः द्रुमवानोरकेसरैः । नयनैरिव शोभन्ते चञ्चलैः कृष्ण-
तारकैः (३१-३२) । अतिमुक्तकवल्लीभिः पुष्पिताभिस्तथा द्रुमाः । उपगूढा
विराजन्ते स्वनारीभिरिव प्रियाः (३६-३७) ॥ अन्योन्यमर्चयन्तीव पुष्पैश्चैव
फलैस्तथा । मारुतावेगसंश्लिष्टैः पादपाः सालबाहुभिः (३६) ॥ कदम्बपुष्पस्य
जयं घोषयन्तीव षट्पदाः । क्वचित्पुष्पासवक्षीबाः सम्पतन्ति ततस्ततः
(४७) ॥ जातीचम्पकवत्पुष्पैः शाखालग्नैः शुक्रैः शुभैः । केतकीव बलाकाभिर-
शोभत सरिद्वरा (१।१८।६३) ॥ कोकिलाभिः समालेव फेनकैः पुष्पितेव सा ।
हरेणेव यथा गङ्गा प्लक्षेणेव हि सा तथा (६४) ॥ भवतैव विनिर्मितमा-
दियुगे सुरहेतिसमूहवरं कुलिशम् । दितिजस्य शरीरमवाप्य गतं शतधा
मतिभेदमिवाल्पविदः (१।४५।३५-३६) ॥ तयोश्चम्बोस्तदानीं तु बभूव स
समागमः । द्यावापृथिव्योः संयोगो यथा स्याद्युगपर्यये (१।४३।२०५) ॥

अस्त्ररन्ये विनिर्भिन्ना रक्तं वेमुहता युधि । क्षरज्जलानां सवशा जलदानां
समागमाः (१।४३।२१६) ॥ नृत्यन्तमिव चोर्मिभिर्बलान्तमिव वायुना ।
हसन्तमिव फेनोघैः स्खलन्तं कन्दरेषु च (समुद्रम्) (१।१६।१६७-६८) ॥
नराः प्रभञ्जनोद्धृता मुक्तकेशा निरोजसः । पतन्तोऽत्र समोक्ष्यन्ते
वेताला इव भूगताः (५।२४।५०) ॥ ते बाणाः पपुरेतस्य रुधिरं
बहु दारुणाः । पोत्वा पेतुः क्षितौ कूटसाक्षिणः पूर्वजा इव (५।२७।२७) ॥
शिरोधरां चकर्तांश्च पद्मनालमिव क्षणात् (५।२७।४५) । अनेकबाण-
निर्भिन्नस्रवद्रक्तकलेवरः । पुष्पितः किशुक इव शुशुभे रणमध्यगः (५।६२।
२५) ॥ गौरिव श्रोत्रहोनस्य लोलाक्षीव विचक्षुषः । परासोः पुष्पमालेव
श्रीः कदर्यस्य निष्फला (६।७।२१) ॥ यथाङ्गनानां सकलं सौरभ्यमत्युत्तम-
कान्तिमित्रम् । मन्ये परित्यक्तमनोविनोदा कस्तूरिका गाहति कालिमा-
नम् (६।१२।३८) ॥ ततः सम्पूरयामास मुखं शुम्भस्य पत्रिभिः । यथा
पर्णचयैर्वातो मन्दरस्येव कन्दरम् (६।१३।८) ॥ ऋते सुतमृणी लोके
पितृणां धनवानपि । सजलोऽपि विना वर्षं चातकानां यथा धनः (६।२०।१२२)
उदयस्थेन पुत्रेण वर्धते स्वयशः पितुः । निर्मलद्विजराजेन नीरं नीरनिधे-
रिव (२५) ॥ धनिनो न विमुञ्चन्ति बन्धवोऽन्ये च ये जनाः । मधुमत्सुमनो-
युक्तं पादपं मधुपा इव (३६) ॥ धनाभावेन गृहिणां कृशत्वमुपजायते ।
सर्वतो ग्रीष्मसमये नभसां सरसामिव (४०) । दुष्टस्वभावं न मुञ्चन्ति
दुष्टाः सत्सङ्गमादपि । गङ्गाम्बु सङ्गमेनापि क्षारतामिव नीरघोः (६।२१।५)

४०) ॥ साधवोपि न मुञ्चन्ति स्वभावं दुष्टसङ्गताः । वृता विषाग्नियुक्सर्पैः
श्रीखण्डा इव शीतताम् (४३) ॥ कुतश्चित्कारणात् साधोः क्रुद्धस्य प्रकृतिः
क्षमा । हुताशनप्रतप्तस्य शीतत्वमिबाम्बुनः (५०) ॥ क्षुधाग्निना सुमह-
च्छरीरं गय दह्यते । यथैव ज्वलितो वृक्षः कोटरस्थेन वह्निना (७२०।६०) ॥
नारायणयशोगीतं प्रतिकण्ठं विनिःसृतम् । श्रुत्वा मूढा न नृत्यन्ति श्वानो
वीणाक्वणं यथा (७२२।१३०) ॥ सन्तो हर्षं समायन्ति श्रुत्वा गीतं जग-
त्पतेः । समस्तपापविध्वंसं वीणाक्वणं यथा मृगाः (७२२।१३१) ॥

अनुप्रासच्छटा

पक्वं कुङ्कुमकिञ्जल्कपुञ्जपिङ्गजटासटम् (१।४५।२२६) ।
प्रेङ्खत्कपोलपर्यन्तचुम्बिलम्बिजटाचयम् (२३२) । बन्ध बन्ध ग्रसच्छिन्धि
भिन्धि भिन्धीति वादिनः (५।२०।६४) । केवलं काम कलना-ललना ललित-
स्थितः (५।६६।२) । कलकण्ठ-कलालापकल्लोलितदिगन्तरे (६।१८।१६) ।
चण्डमुण्डभुजादण्डखण्डदोर्दण्डमण्डिते (६।१८।३०) ।

सुभाषितावलिः

रविर्हि रश्मिजालेन दिवा हन्ति बहिस्तमः । सन्तः सूक्तिमरी-
च्योघैश्चान्तध्वान्तं हि सर्वदा इति नारदीये पुराणे (४।३७) । सन्ति नाम
विरलाः केचन प्रवाचः कवीन्द्रा येऽविप्लुतार्थाः सार्वाश्चेतोहराः प्रस्ताव-
प्रस्तव्या गिरः सन्द्भन्ति । तादृशश्चेह पुराणेऽनल्पाः समुल्लसन्ति विप्र-

कीर्णाः । ता इमा विचायं विचायं सङ्गृह्णीमो रलिकजनास्वादाय विनेय-
विनयाय च—भारतं (=महाभारतं) भानुमान् विष्णुर्यदि न स्युरमी
त्रयः । ततोऽज्ञानतमोन्धस्य काऽवस्था जगतो भवेत् (१।१।४२) ॥ एको
मुनिस्ताम्रकराग्रहस्तो ह्याम्नेषु मूले सलिलं ददाति । आम्नाश्च सिक्ताः
पितरश्च तृप्ता एका क्रिया द्वयर्थकरी प्रसिद्धा (१।१।७५) ॥ यज्ञं कृत्वा
पशुं हत्वा कृत्वा रुधिरकर्दमम् । यद्येवं गम्यते स्वर्गो नरकः केन गम्यते
(१।३।३२३) ॥ गोपीमन्थनशब्देन बालवत्सरवेण च । गवां हुंकारशब्देन
अलक्ष्मीः प्रतिहन्यते (१।१८।३१३) ॥ प्रायः कृतार्थो लोकोऽयं मन्यते नोप-
कारिणम् । वत्सः क्षीरक्षयं दृष्ट्वा परित्यजति मातरम् (३३३—३३४) ॥
आत्मैव धञ्चितस्तेन यः परं वञ्चयिष्यति (३३८) । न विश्वसेदविश्वस्ते
विश्वस्ते नातिविश्वसेत् (३६७) । यथा हि पथिकः कश्चिच्छायामाश्रित्य
तिष्ठति । विश्रम्य च पुनर्याति तद्वद् भूतसमागमः (३७१-३७२) ॥ लोको
वदति वाक्यानि चन्दनं किल शीतलम् । पुत्र-गात्रपरिवृज्जश्चन्दनादति-
शीतलः (३७८-३७९) ॥ राजन्प्रतिग्रहो घोरो मध्वास्वादो विषोपमः
(१।१६।२३४) । यस्य धर्मार्थमर्थेहा तस्यानाहा गरीयसी । प्रक्षालनाद्वि-
पङ्क्तस्य दूरादस्पर्शनं वरम् (१।१६।२५१-२५२) ॥ सर्वत्र सम्पदस्तस्य
सन्तुष्टं यस्य मानसम् । उपानद् गूढपादस्य तस्य चर्मावृतेव भूः (१।१६।
२५८-२५९) ॥ कामानभिलषन्मोहान्न नरः सुखमेधते । श्येनालयतरुच्छायां
व्रजन्निव कपिञ्जलः (१।१६।२६३-६४) ॥ तपो यज्ञस्तथा दानं दमादेव

प्रवर्तते । किमरण्ये त्वदान्तस्य दान्तस्यापि किमाश्रमे (१११६।३१३) ॥
 वनेपि दोषाः प्रभवन्ति रागिणां गृहेपि पञ्चेन्द्रियनिग्रहस्तपः । अकुत्सिते
 कर्मणि यः प्रवर्तते निवृत्तरागस्य गृहं तपोवनम् (३१५) ॥ सुखं च दान्तः
 स्वपिति सुखेन प्रतिबुध्यते । समः सर्वेषु भूतेषु मनो यस्य प्रबुध्यते (३१६) ॥
 न रथेन सुखं याति न ह्येन न दन्तिना । यथात्मना विनीतेन सुखं याति
 महापथे (३२०) ॥ न तु कुर्याद्वरिः स्पृष्टः सर्पो वाप्यतिरोषितः । अरिर्वा
 नित्यसंक्रुद्धो यथात्मा दमवर्जितः (३२१) ॥ न यमं यममित्युहुरात्मा वै
 यम उच्यते । आत्मा वै यमितो येन स यमस्तु विशिष्यते (३२२) ॥ दमेन
 हीनं न पुनन्ति वेदा यद्यप्यधीताः सह षड्भिरङ्गैः । साङ्ख्यं च योगश्च
 कुले च जन्म तीर्थाभिषेकश्च निरर्थकानि (३३८) ॥ अपमानात्तपोवृद्धिः
 संमानाच्च तपः क्षयः । अर्चितः पूजितो विप्रो दुग्धा गौरिव गच्छति
 (६४०) ॥ आक्रोशेन समो लोके सुहृदन्यो न विद्यते । यस्तु दुष्कृतमादाय
 सुकृतं स्वं प्रयच्छति (३४२) ॥ एकः क्षमावतां दोषो द्वितीयो नोपपद्यते । य-
 दिमं क्षमया युक्तमशक्तं मन्यते जनः (३५०-३५१) ॥ श्रूयतां धर्मसर्वस्वं
 श्रुत्वा चैतत् प्रधार्यताम् । आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत्
 (३३५-३५६) ॥ अवमाने वधः प्रोक्तः पुत्र संभावितस्य तु (११४४।१३) ।
 प्रायः प्रसादे कोपेऽपि सर्वं हि महतां महत् (११४५।२१३) । असदग्रहस्य का
 कीर्ति व्यसनस्य क्व यन्त्रणा । विपरीतार्थबोद्धारः सत्पथे केन योजिताः
 (३४२) ॥ कुलजन्मवयोरूपविभुत्वैः सहितोऽपि यः । वरस्तस्यापि नाहूय

सुता देया ह्ययाचतः (३६८) ॥ यथोन्मादादिदुष्टस्य मतिरेव हि सा भवेत् ।
 इष्टानेव पदार्थान् वै विपरीतान् हि मन्यते (३५४) ॥ कस्य नो मनो
 विशृङ्खलं जगति हि कन्यकापितुः (११४५।४४२) । शिशुः कष्टो भुजङ्गमः
 (११४६।१६५) । विप्रपादतलोद्धृष्टिक्षती भवति यः करः । स करः श्रीकरो
 नाम अन्यः कर्मकरः करः (१४८।११०) ॥ न विप्रपादोदककर्दमानि न
 वेदशास्त्रप्रतिघोषितानि । स्वाहास्वधास्वस्तिविवर्जितानि श्मशानतुल्यानि
 गृहाणि तानि (१२२) ॥ जन्मनः ब्राह्मणो ज्ञेयः संस्कारैर्द्विज उच्यते ।
 विद्यया याति विप्रत्वं त्रिभिः श्रोत्रियलक्षणम् (१२६) ॥ नदीनां जाह्नवी
 श्रेष्ठा प्रमदानां प्रतिव्रता । मनुष्याणां प्रजापालो देवानां च जनार्दनः
 (१५२।५१) ॥ संसारे यस्य सत्पुत्रा भक्तिमन्तः सदैव हि । सुशीला ज्ञान-
 सम्पन्नाः सत्यधर्मरताः सदा । संभवन्ति गृहे तस्य यस्य विष्णुः प्रसीदति
 (२।१६।५५-५६) ॥ पुत्रिण्यश्चैकपुत्रेण नार्यो लोके भवन्ति हि (२।६।३) ।
 उन्नता गिरिदुग्णं वृक्षाः सन्ति सुपुष्टकाः । पतन्ति वातवेगेन समूलास्तु
 घनास्तथा । सत्यधर्मविहीनास्ते तथा यान्ति यमक्षयम् (२।१०।१६-१७) ॥
 लोभः पापस्य बीजं हि मोहो मूलं च तस्य हि (२।११।१६) । धनं धान्यं कलत्रं
 तु पुत्रपौत्रमनन्तकम् । स भुङ्क्ते मर्त्यलोके वै यस्य विष्णुः प्रसन्नवान् (२।
 १७।५७) ॥ यथा वह्निप्रसङ्गाच्च मलं त्यजति काञ्चनम् । तथा सतां हि
 संसर्गात् पापं त्यजति मानवः (२।३३।२१) ॥ एकैव सार्थिका चिन्ता धर्मस्यार्थं
 विचिन्त्यते (२।३३।२८) । द्वितीया सार्थिका चिन्ता योगिनां धर्मनन्दिनि ।

अन्या निरर्थिका चिन्ता तां नैव परिकल्पयेत् (२।३३।३०) ॥ कायनाशकरी
चिन्ता बलतेजः प्रणाशिनी । नाशयेत् सर्वसौख्यं तु रूपहानिं निदर्शयेत्
(३१) ॥ तूष्ण्यां मोहं तथा लोभमेतांश्चिन्ता हि प्रापयेत् । पापमुत्पादये-
च्चिन्ता चिन्तिता च दिने दिने (३२) । गङ्गातोयेन सम्पूर्णाः कुम्भ एव
प्रदृश्यते । सुराया विन्दुना लिप्तो मद्यकुम्भः प्रजायते (२।३४।६) ॥ आचा-
रेण विना मर्त्यो ज्ञानहीनो यति र्यथा (२।४२।४३) । कैवर्तेन विना नौर्वा
सम्पूर्णा परिसागरे । न भात्येव यथा सार्थः सार्थवाहेन वै विना (४४) ॥
द्वयोश्च सिंहयोर्मध्ये जलं पिबति सूकरः । द्वयोः सूकरयोर्मध्ये सिंहो नैव पि-
बत्यपः (२।४३।६१-६२) ॥ पृथक्द्रव्या यद्वा नारी तदा सा पुंश्चली मता
(२।५०।४५) ॥ अग्नेः शिखां कः परिसंस्पृशे द्वै तरेद्वि कः सागरमेव मूढः । गले
तु वद्ध्वा सुशिखां भुजाभ्यां को वा सतीं वश्यति (=वशयति) वीतरागाम्
(२।५५।१३) ॥ न तत् सुखाय मन्तव्यं परमार्थेन पण्डितैः । मृतोपमश्च यः
शेते सर्वकार्यविनिर्गतः (२।६६।१४८) ॥ अर्थस्योपार्जने दुःखं दुःखमर्जित-
रक्षणे (१५१) ॥ नाशे दुःखं व्यये दुःखमर्थस्यैव कुतः सुखम् । चौरैभ्यः सलिले-
भ्योऽग्नेः स्वजनात्पाथिवादपि (१५२) । भयमर्थवतां नित्यं मृत्योर्देह-
भूतामिव । खे यथा पक्षिभिर्मांसं भक्ष्यते श्वापदैर्भुवि (१५३) ॥ जले च
भक्ष्यते मत्सैस्तथा सर्वत्र वित्तवान् (१५४) । कुटुम्बचिन्ताकुलितस्य
पुंसः श्रुतं च शीलं च गुणाश्च सर्वे । अपक्वकुम्भे निहिता इवापः
प्रयान्ति देहेन समं विनाशम् (१६२) ॥ राज्येऽपि हि कुतः सौख्यं सन्धिविग्रह-

चिन्तया । पुत्रादपि भयं यत्र तत्र सौख्यं हि कीदृशम् (१६३) ॥ न ह्यस्ति
सर्ववित्कश्चिन्न वा मुखोऽपि सर्वतः । यावद्यस्तु विजानाति तावत्तत्र स
पण्डितः (१७६) ॥ एवं वस्त्रयुगं राज्ञां प्रस्थमात्राऽम्बुभोजनम् । यानं
शय्यासनं चैव शेषं दुःखाय केवलम् (१७९) ॥ प्रत्यूषे तूर्यनिर्घोषः समं पुर-
निवासिभिः । राज्येऽभिमानमात्रं हि ममेदं वाद्यते गृहे (१८१) ॥ सव-
माभरणं भारः सर्वमालेपनं मलम् । सर्वं प्रलपितं गीतं मृत्युरपहतचेष्टि-
तम् (१८२) ॥ नरैः पुण्यफलं स्वर्गे मूलच्छेदेन भुज्यते । न चान्यत् क्रियते
कर्म सोऽत्र दोषः सुदारुणः (१८६) ॥ पञ्चैतानीह सृज्यन्ते गभस्थस्यैव
देहितः । आयुः कर्म च वित्तं च विद्या निधनमेव च (२।८१।४७) ॥ यथा
मृत्पिण्डतः कर्ता कुरुते यद् यद् इच्छति । तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनु-
गच्छति (४८) ॥ मरणे यादृशो भावः प्राणिनां परिजायते । तादृशाः
स्युस्तु सत्त्वास्ते तद्रूपास्तत्परायणाः । तद्गुणास्तत्स्वरूपास्ते भावपूर्ता
भवन्ति हि (२।१२३।४६-४७) ॥ अचिन्तयाः खलु ये भावास्तान्न तर्कण
साधयेत् । (३।३।१२) योजयेदित्यन्यत्र पाठः । तावदेव नयधी विराजते
तावदेव जनताभयं भवेत् । तावदेव धृतचित्तता भृशं तावदेव गणना कुलस्य
च (३।२२।४०) ॥ तावदेव तपसः प्रगल्भता तावदेव शमसेवनं नृणाम् ।
यावदेव ललनेक्षणासवैर्माद्यते द्रुतमर्देन पूरुषः (४१) ॥ तावद् विद्या प्रभ-
वति तावज्ज्ञानं प्रवर्तते । तावत्सुनिर्मला मेधा सर्वशास्त्रविधागिणी ।
तावज्जपस्तपस्तावत् तावत्तीर्थनिषेवणम् (३।६१।१६।१७) ॥ तावच्च

गुरुशुश्रूषा तावद्वितरणे मतिः । तावत्प्रबोधो भवति विवेकस्तावदेव हि (१७) ॥ तावत्सत्यं सङ्गरुचिस्तावत्पोराणलालसा । यावत् सीमन्तिनी-
लोलनयनान्दोलन नहि (२८) ॥ या जिह्वा रघुनाथस्य नामकीर्तनमाद-
रात् । करोति, विपरीता या फणिनो रसनासमा (५१६।३६) ॥ गुरवः
कृपया युक्ता भाषन्ते सेवकेऽखिलम् (५१३६।२) । रामस्मारी कदाप्येव न
भवेद्विपुतो भयी (५१५।६४) । सूर्यो जगत्प्रकाशाय समुदेति जगत्यहो ।
उलूकानां रुचिकरो न भवेत्तत्र का क्षतिः (५१५।११-१२) ॥ फलं हि
साधनायत्तं हेतुः फलवशो न तु (५१६।६६) । संसारे स्मिन् क्षणार्धोपि
सत्सङ्गः शेवधिर्नृणाम् । यस्मादवाप्यते सर्वं पुरुषार्थचतुष्टयम् (५१८४-
२४) ॥ यजन्ति ये यथा देवान् देवा अपि तथैव तान् । छायेव कर्मसचिवाः
साधवो दीनवत्सलाः (२७) ॥ नास्ति चिन्तासमं दुःखं कायशोषणमेव हि
(५१८७।४७) । सन्तः प्रतिष्ठा दीनानां देवादुद्भूतपाप्मनाम्, आर्तानामार्ति-
हन्तारो दर्शनादेव साधवः (५१६४।२२) ॥ न तृप्तिरशनादन्या न गुरुर्जन-
कादपि । न पात्रमन्यद् विप्रेभ्यो न देवः केशवात् परः (४६) ॥ न गङ्गाया
समं तीर्थं न दानं सुरभीसमम् । न गायत्र्या समं जाप्यं न द्वादश्या समं
व्रतम् (५०) ॥ न भार्यया समं मित्रं न धर्मो दयया समः । न स्वातन्त्र्य-
समं सौख्यं गार्हस्थ्यान्नाश्रमो वरः (५१) ॥ न सत्यात्पर आचारो न
सन्तोषात्परं सुखम् (५२) । यत् कृष्णप्रणिपातधूलिधवलं तद्वर्णं तद्वच्छु-
भम्, ते नेत्रे तपसार्जिते सुरचिरे याभ्यां हरिर्दृश्यते । सा बुद्धि विमलेन्दु-

शङ्खधवला या माधवव्यापिनी, सा जिह्वा मृदु भाषिणी नृप मुहुर्या
स्तोति नारायणम् (५१६५।१७) ॥ उन्नता गिरिदुर्गेषु वृक्षाः सन्ति
सुपुष्टकाः । पतन्ति वातवेगेन समूलास्तु घना अपि (५१६६।१३६) ॥ सत्य-
धर्मविहीनास्ते तथा यान्ति यमालयम् । सामान्यं सर्वजन्तूनां बलं धर्मस्तु
केवलः (४०) ॥ व्यसनस्य च मृत्याश्च व्यसनं कष्टमुच्यते । व्यसन्यधोऽधो
व्रजति स्वर्गाम्यव्यसनी नृप (५१६६।३१) ॥ धर्मं शनैः संचिनुयाद् वल्मीक-
मिव पुत्तिकाः । धर्मेण हि सहायेन तमस्तरति दुस्तरम् (५१६६।१६) ॥
विनयो रत्नमुकुटं सत्यधर्मौ च कुण्डले । त्यागश्च कङ्कणो येषां किं तेषां
जडमण्डनैः (२८) ॥ अविश्राममनालम्बमपाथेयमदेशिकम् । मृतः कान्तार-
मध्वानं कथमेको गमिष्यसि (२३) ॥ भूतिभिर्नष्टदृष्टाभिर्नृत्यन्ते न महा-
शयाः । नागताभिर्न याताभिर्नदीभिश्चोद्यतेऽम्बुधिः (३०) ॥ ध्यानमेव
कृते श्रेष्ठं त्रेतायां यज्ञ एव च । द्वापरे चाचनं तिष्ये दानं च हरिकीर्तनम्
(५१११।३६५) ॥ अन्नं हि प्राणिनां प्राणाः प्रत्यक्षं सर्वदेहिनाम् (५१११।७-
३४) । गीरिव श्रोत्रहीनस्य लोलाक्षोव विचक्षुषः । परासोः पुष्पमालेव
श्रीः कदर्यस्य निष्फला (६।७।२१) ॥ महात्मानो न गृह्णन्ति हिंसमानान्
रिपूनपि । सपत्नीं प्रापयन्त्यब्धिं सिन्धवो नगनिम्नगाः (२२) ॥ सुजनो
न याति विकृतिं परहितनिरतो विनाशकालेऽपि । छिन्नोपि चन्दनतरुः
सुरभयति मुखं कुठारस्य (२३) ॥ देवं परं विनश्यति तनुरपि न श्री निवे-
दिता सत्सु । अवशिष्यते हिमांशोः सैव कला शिरसि या शम्भोः (२४) ॥

ते साधवो भुवनमण्डलमौलिभूता ये साधुतामनुपकारिषु दर्शयन्ति । आत्म-
प्रयोजनवशात् कृतच्छिन्नदेहाः पूर्वोपकारिषु खलोपि हितानुरक्तः (२५) ॥
मुनीन्द्रास्तं न शंसन्ति यस्त्यजेच्छरणागतम् (६।८।५६) । गृह्णन्तीति ग्रहाः
सर्वे ग्रहाः षोडाशराः स्मृताः (६।३।४।४०) । न लिङ्गं धर्मकारणम् (६।८०।
१०६) । अवैष्णवो हतो विप्रो हतं आद्धमयोगि च । अब्रह्मण्यं हतं क्षत्र-
मनाचारं हतं कुलम् (६।१२।५।१६) ॥ सदम्भश्च हतो धर्मः क्रोधेनैव हतं
तपः । अदृढं च हतं ज्ञानं प्रमादेन हतं श्रुतम् (२०) ॥ उपजोव्या हता
कन्या स्वार्थं पाकक्रिया हता । शूद्रभिक्षो हतो यागः कृपणस्य हतं धनम्
(२२) ॥ अनभ्यासहता विद्या हतो राजा विरोधकृत् । जोवनार्थं हतं
व्रतम् (२३) ॥ असत्या च हता वाङ्मयी तथा पैशुन्यवादिनी । सन्दिग्धश्च
हतो मन्त्रो व्यग्रचित्तो हतो जपः (२४) ॥ हतमश्रोत्रिये दानं हतो लोकश्च
नास्तिकः । अश्रद्धया हतं सर्वं कृतं यत् पारलौकिकम् (२५) ॥ कर्पूरा-
गरुभारं हि उष्ट्रो वहति नित्यशः । मध्यगन्धं न जानाति तथा विष्णुं
बहिर्मुखाः (६।१३।१।५१) ॥ मृगाः शालं हि जिघ्रन्ति कस्तूरीगन्ध-
मिच्छन्तः । स्वनाभिस्थं न जानन्ति तथा विष्णुं बहिर्मुखाः (५२) ॥ उपदेशो
हि मूर्खाणां वृथा वै नगनन्दिनि । तथैव विष्णुभक्ते हि उपदेशो
बहिर्मुखे (५३) ॥ बुद्धिं परेषां दास्यन्ति लोके बहुविधा जनाः ।
स्वयमाचरते सोपि नरः कोटिषु दृश्यते (६।१३।२।३५) ॥ यत्कर्म विष्णु-
देव्यं नहि गर्भस्य कारणम् (८४) । सर्वेषामेव भावानां भावशुद्धिः प्रश-

स्यते (६२) । स्वकरे कङ्कणं बद्ध्वा दर्पणैः किं प्रयोजनम् (६६) । स्व-
धर्मेणागतं द्रव्यं शुक्लद्रव्यं तदुच्यते (११०) । रज्जुबद्धाश्च पशवः प्रभुणा
स्वेच्छया यथा । नीयन्ते कर्मबन्धेन मनुजा अपि भूतले (११६-११७) ॥
पङ्केनेव यथा पङ्कं रुधिरं रुधिरेण वै । हिंसया कर्मणा कर्म कथं क्षाल-
यितुं क्षमः (१४०-१४१) ॥ अनपत्यः सुखी नित्यं कुपुत्रो दुःखदायकः
(६।१६६।७४) । न चेन्द्रस्य सुखं किञ्चिन्न सुखं चक्रवर्तिनः । विरक्तस्य
सुखं तात मुनेरेकान्तशीलिनः (७६) ॥ कर्मणां च लयो मोक्षः सुखदुःख-
प्रदायिनाम् । तदुत्पत्तिस्तु बन्धः स्यादित्यसौ शास्त्रनिर्णयः (६।२०।४।२३) ॥
निधनं पुरुषं लोके सर्वे मुञ्चन्ति बान्धवाः । न मुञ्चन्ति सखायस्तु तद-
दुःखेन दुःखिताः (६।२०।७।६६-६७) ॥ समस्तसम्पत्समवाप्तिहेतवः समु-
त्थितापत्कुलधूमकेतवः । अपारसंसारसमुद्रसेतवः पुनन्तु मां ब्राह्मण-
पादपांसवः (६।२५।५।५१) ॥ ज्ञानं सम्प्राप्य संसारे यः परेभ्यो न यच्छति ।
ज्ञानरूपो हरिस्तस्मै प्रसन्न इव नेक्षते (७।३।१८) ॥ यस्मिन्दिने मुनिश्रेष्ठ
श्रूयते न हरेः कथा । तद्दिनं दुर्दिनं मन्ये धनच्छन्नं न दुर्दिनम् (७।१।३०-
३१) ॥ निःश्रेयसं दानलभ्यं बललभ्या तु मेदिनी (७।३।२६) । परेण दत्तः
सन्तापः सदा तिष्ठति नोत्तमे । सलिलं सन्तप्तं क्षणाच्छीतलतां व्रजेत्...
(७।५।८५) ॥ सरोजिनीगुणं वेत्ति भृङ्ग एव न दर्दुरः (७।५।१०५) । कार्यं
सिद्धे श्रमो न स्यादसिद्धे श्रम एव हि (११४) ॥ वनं परित्यज्य कृशानु-
भीत्या जलं प्रविष्टा नलिनी मुखार्थम् । सन्दह्यते तत्र हिमानलेन यद्यस्य

कर्म न तदन्यथा स्यात् (१५५) ॥ चकोरपेयं पोयूषं गगने रोहिणोपतेः । किं शक्तुवन्ति तत् पातुं वायसा बलिनोऽपि च (७।७।८६-८७) ॥ पुत्रप्रयोजना भार्याः पुत्राः पिण्डप्रयोजनाः (७।६।८६) । न प्राप्नोति सुखं जातु नोचस-
ङ्गान्महानपि । प्रेतसङ्गान्महादेवो नग्नो भग्नविभूषणः (७।६।१०२-१०३) ॥ मनस्येकं वचस्येकं कर्मण्येकं महात्मनाम् । मनस्यन्यद् वचस्यन्यत्कर्मण्यन्यद् दुरात्मनाम् (७।६।१०८-१०९) ॥ पापेभ्यः पुण्य कर्माणि न रोचन्ते कदापि च । न रोचते मक्षिकाभ्यः सुगन्धि चन्दनं यथा (७।१७।२१५-२१६) ॥ यस्मिन् सिन्धौ शशी जातस्तत्र क्ष्वेडोद्भवोऽपि च (७।१६।१२) ।

इत्यवसिता सुभाषितावलिः ।

आदेरान्तं परामृश्य पुराणं पाद्मसंज्ञकम् ।

आदेयं व्यक्तिमानोतमनादेयमुपेक्षितम् ॥ १ ॥

अर्थः परीक्षितः सर्वः शब्दश्चेहापि लेशतः ।

अर्थः प्रधानमाख्याने शब्दस्तत्रोपसर्जनम् ॥ २ ॥

पुराणे स्मिन्यथान्यत्र वाञ्छांशे नाम सत्यपि ।

इत्युपेयं क्वचित्कोणे स्थितं काव्यमनुत्तमम् ॥ ३ ॥

मया बद्धेन तीर्थेन ह्युदाहारेण यत्नतः ।

प्रवेक्ष्यन्ति सुखं सन्तो गभीरा पाद्मनिम्नगाम् ॥ ४ ॥

कीदृशीयं कृतिर्मे स्याद् गुण्याऽगुण्या च नोभयो ।

कृष्टयोऽत्र कषायन्ते तूष्णीकामास्महे वयम् ॥ ५ ॥

इति श्री चारुदेवशास्त्रिणः कृतिषु पाद्मे पुराणे भूमिकेयं पर्यवसिता ।

शुभं भूयादध्यापकानामध्यायकानां च ।

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1911

1911

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे प्रथमं सृष्टिखण्डं प्रारभ्यते ॥

सृष्टिरांडाचीं चित्रे.

अथ पद्मपुराणस्थविषयानुक्रमणिका प्रारभ्यते ॥

अ० प०

विषयाः

प्रथमं सृष्टिखण्डम् ॥ १ ॥

- १— १ मंगलाचरणम्, लोमहर्षणेनोग्रश्रवसऋषिप्रतिसर्वधर्मकथनायाज्ञादानम्, नैमिषारण्योत्पत्तिप्रस्तावः, नैमिषारण्यप्रतिगतस्योग्रश्रवसस्तत्रत्यमहर्षिभिः सहसंवादः, पुराणश्रवणायज्ञौनकार्यना, सूतोत्पत्तिवर्णनम्, व्यासजन्मकथानिरूपणम्, पुराणप्रशंसायां पाद्मपुराणस्याधिकप्रशंसावर्णनम्, तत्रत्यमुख्यविषयवर्णनम्, श्लोकांकाः ६७ ॥
- २— २ सूतकृतमंगलाचरणम्, सृष्टिखण्डस्थविषयवर्णनम्, पुराणप्रशंसा, गंगाद्वारे पुलस्त्यभीष्मसंवादः, पुलस्त्येन ब्रह्मणः सृष्टिप्रकारवर्णनम्, महदादिसकलसृष्टिवर्णनम्, श्लोकांकाः ११९ ॥
- ३— ४ कालपरिमाणम्, प्रलये जलनिमग्नानां पृथिव्या उद्धारणाय वाराहरूपस्य जलप्रविष्टस्य भगवतः पृथ्वीकृतस्तुतिवर्णनम्, भगवत्कृतपृथिव्युद्धारणम्, ब्रह्मदेवकृतनवविधसृष्टीनां संक्षेपवर्णनम्, सुरादिस्थावरांतचतुर्विधप्रजानां विस्तरेण सृष्टिवर्णनम्, मुखाद्यवयवविशेषाद्ब्रह्मणा दिवर्णोत्पत्तिवर्णनपुरःसरं यज्ञानिष्पत्त्यर्थमोषध्यादिवर्णनम्, सृष्टिप्राणिनां स्थानवर्णनम्, मानससृष्टिकथने भृगुवाद्युत्पत्तिरुद्रोत्पत्तिः, स्वायंभुवोत्पत्तिः, स्वायंभुवप्रजासर्गवर्णनम्, भृगोर्लक्ष्म्युत्पत्तिवर्णनम्, श्लोकांकाः २०६ ॥

अ० प०

विषयाः

- ४— ७ समुद्रमंथनप्रस्तावे दुर्वाससइन्द्राय शापप्रदानवर्णनम्, देवदैत्यैरेकत्र मिलित्वासमुद्रमन्थनम्, मथ्यमानात्समुद्रात्सुरभ्यादिरत्रोत्पत्तिः, लक्ष्म्युत्पत्तिः समन्तरं लक्ष्म्या विष्णुवरणम्, अमृतोत्पत्तौ देवानाममृतप्राशनम्, पुनर्भृगोः ख्यात्यां लक्ष्म्युत्पत्तिः, नर्मदातीरे लक्ष्मीपुरयाचना वसरे भृगुणा विष्णोः शापदानम्, ब्रह्मणा पुनः सृष्टिकरणम्, नारदेन ब्रह्मणः सृष्टिस्वरूपवर्णनम्, ब्रह्मणानारदाय वरप्रदानम्, श्लोकांकाः १३७ ॥
- ५— १० दक्षयज्ञविध्वंसकथानकम्, तत्र दक्षेण यज्ञे समारब्धे सति सत्याः दक्षेण सहसंवादः, दक्षकृतसतीसंत्वनम्, सत्या देहत्यागः, दक्षकृतशंकरस्तुतिः, शिवेन दक्षाय वरप्रदानम्, सतीनिमित्तं शिवस्य गंगाद्वारं चिंताकरणम्, हिमवदुत्पन्नायाः पार्वत्याः शिवेन सह विवाहः, श्लोकांकाः ९५ ॥
- ६— ११ दक्षात्प्राकृतं कल्पदर्शनस्पर्शजन्मा सृष्टिः, दक्षादूर्ध्वं मेथुनतः सृष्टिः, हर्यश्वानां शबलाश्वानां च नारदोपदेशेन मोक्षपथाश्रयणम्, विश्वदेववसुरुद्रादित्यदेत्यानामुत्पत्तिः, तत्र दैत्योत्पत्तौ संक्षिप्तवाणचरित्रम्, दानवशुक्रादिगण्डादि-समुत्पत्तिः, श्लो० ७९ ॥
- ७— १२ मरुदुत्पत्तिकथानकवर्णनम्, तत्र दितित्रतकरणम्, कश्यपादूर्ध्वं प्राप्तिवर्णनम्, गर्भिणीधर्माः, व्रतलोपे सतीद्वेण दित्याः कुक्षौ प्राविश्य वज्रेण गर्भस्थं कोनपंचाशत्वं डकरणम्, तेषां जीवतां गर्भखंडानां मरुदित्यभिधाकरणम्, तन्निरुक्तिश्च,

अ० प०

विषयाः

प्रतिसर्गवर्णने पृथुप्रभृतीनामाधिपत्यवर्णनम्, स्वरोचिषौत्तमितामसरैवतचाक्षुषवै
वस्वतसावर्ण्यरौच्यमेरुसावर्णिऋभुऋतुधामविष्वक्सेनानां चतुर्दशमनूनामुद्देशे
नतत्तदंतरवर्णनम्. श्लोकांकाः ११५ ॥

८-- १४ पृथुराजकथानकम्, तत्र संक्षिप्तपृथूपत्तिसमनंतरं पृथुना वत्सपात्रपयोदोग्ध
भेदेन पृथिवीदोहनम्, दोहनोत्तरं पुरग्रामादिव्यवस्थाकरणपूर्वकं पृथिव्याः पृ
थुदुहित्ववर्णनम्, सूर्यवंशवर्णनम्, यमयमुनोत्पत्तिः, सावर्णिमनूत्पत्तिः, छाया
याः सूर्यपत्न्याः संक्षिप्तचरित्रम्, संज्ञाया वडवारूपधारणम्, सूर्यतेजःशासनम्,
सूर्यमूर्तेः पादावयवाकरणहेतुः, अश्विनीकुमारोत्पत्तिः, शनेग्रहत्ववर्णनम्, य
मुनातपत्योर्नदीत्वम्, विष्टिघोरयोः कालत्वम्, वैवस्वतमनुवंशवर्णनम्, वैवस्व
तपुत्रस्येलस्यशंभूपवनगमनात्स्त्रीत्वप्राप्तौबुधेन सहसंयोगः, इक्ष्वाकादीनाभिल
आतृणांशिवाराधनम्, तदाराधनतुष्टशंकरेण वरप्रदानादिलस्य मासप्राप्यपुरु
षत्वमासप्राप्यस्त्रीत्ववर्णनम्, इलातृपुत्रोत्पत्तिः, इलावृतवर्णनामधेयम्, इलस्यवंश
वर्णनम्, इक्ष्वाकुवंशवर्णनम्. श्लोकांकाः १६१ ॥

९-- १७ पितृवंशानुचरितम्, तत्रमायाव्यभिचाराद्भूलोके मत्स्ययोनिजसत्यवतीत्वप्रा
प्तिः पितृणांश्राद्धश्राद्धीयद्रव्यश्राद्धकालश्राद्धस्थानश्राद्धविधिवर्णनम्, अनु
पनीतविधुरयोः साधारणश्राद्धविधिः, शूद्रस्यामंत्रकंश्राद्धम्, आभ्युदयिकश्राद्ध-
म्. श्लोकांकाः १९२ ॥

१०-- २० एकोद्दिष्टश्राद्धविधिः, वर्णानुपूर्व्येण जननाशौचशावाशौचनिर्णयः, अस्थिसंच
यनादिभेतकर्म, लेपभाक्सपिंडपितृगणनिर्णयः, विप्रादिभोजनेन पितृगणतृ
प्तिविषयकशंका निराकरणम्, श्राद्धविषये कौशिकसूनुकथानकम्. श्लोकांकाः १२७

अ० प०

विषयाः

११-- २३ श्राद्धयोग्यप्रशस्तदेशवर्णनम्, सत्यदयेंद्रियनिग्रहशमानामपि तीर्थत्वम्, श्राद्ध
योग्यप्रशस्तकालवर्णनम्. श्लोकांकाः १९॥

१२-- २४ सोमवंशवर्णनम्, तत्र चंद्रोत्पत्तिः, चन्द्रकृतयज्ञवर्णनम्, चंद्रेणताराहरणे कृते
सतिबृहस्पतियाश्चयाप्यदत्तायां तस्यां रुद्रकृतयुद्धोत्तरं चंद्रेणबृहस्पतये तारा
दानम्, चंद्रवीर्यात्तारायां बुधोत्पत्तिः, बुधात्पुंरुवसोजन्म, पुंरुवसश्चरित्रम्, पु
रुवसः पुत्रादिवंशवर्णनम्, बृहस्पतिकृतं रजिपुत्रमोहनम्, कार्तवीर्यनामस्म
रणमाहात्म्यम्. श्लोकांकाः १४० ॥

१३-- २७ क्रोष्टुवंशविस्तारवर्णनम्, तत्र वंशानुवंशस्थस्त्रीपुरुषाणां संक्षिप्तचरित्रवर्णन-
पुरःसरं स्यमंतकमणिसंक्षिप्तचरित्रम्, कुंतीतः पांडवोत्पत्तिवर्णनम्, देवक्यांकु
ष्णोत्पत्तिवर्णनम्, वसुदेवदेवकीनंदयशोदानां पूर्वजन्मवर्णनम्, कृष्णसंतान
वर्णनम्, पृथिव्यां भगवदवतारकारणवर्णने देवपराजितदैत्यप्रार्थितशुककृत
दैत्योत्कर्षार्थिकतपश्चर्याकरणम्, दैत्यानां शुकमातृकृतरक्षणे विष्णुकृतशुकमातृ
वधवर्णनम्, भृगुणाविष्णवेशापदानम्, भृगुणास्वपत्नीसंजीवनम्, इंद्रेणस्वकन्याया
जयंत्याः शुकसमीपेसेवार्थं प्रेषणम्, जयंत्याशुकशुश्रूषणम्, शुकस्य शिवेनवरप्रदा
नम्, जयंत्यासह शुकस्य शतवर्षपर्यंतम् गुप्तागरेऽहश्चतयानिवासः, बृहस्पतिना
शुकवेषेण दैत्यमोहनम्, बृहस्पतिशुकयोः सरोषवचनानि, शुकस्य दैत्यान्प्र-
तिशापः, गुरुणा दैत्यान्प्रति धर्मभ्रंशकरोपदेशदानम्, बृहस्पतिसाहाय्यार्थं
विष्णुनामायामोहसमुत्पादनम्, दिगंबरं मायामोहेन दैत्यान्प्रति जैनधर्मोपदे-
शः, दानवानां मायामोहमोहतां गुरुणा दिगंबरजैनधर्मदीक्षादानम्, गुरोः
देवलोकेप्रति गमनोत्तरमिंद्रेण दैत्योपहासकरणम्, पुनः शुकेण दैत्यानां बोध-
नोत्तरं दैत्यानां त्रैलोक्यहरणयोगः. श्लोकांकाः ४१३ ॥

१४— ३४ अर्जुनकर्णयोरुत्पत्तिकथनपुरःसरं वैरकारणकथनम्, तत्र शिवकृतशिर-
च्छेदकुद्धब्रह्मस्वेदात्पुरुषोत्पत्तिः, तस्माद्वीतस्य शिवस्य विष्णोः समीपेगमनं
प्रार्थनाच, स्वेदजविरूपाक्षयाचितेन विष्णुना स्वदक्षिणभुजसमर्पणम्, विरूपाक्षे
ण विष्णुभुजच्छेदनोत्तरं तद्रक्तेनतस्य भिक्षापात्रपूर्तिः, मध्यमानात्तद्रक्तात्पु-
रुषोत्पत्तिः, स्वेदजरक्तजयोः पुरुषयोर्युद्धवर्णनम्, विष्णवाज्ञया सूर्यशुक्राभ्यां त-
यो रक्षणपुरःसरं द्वापरांते पृथायां कर्णार्जुनरूपेणोत्पत्तिवर्णनम्, शिवकृतब्रह्म
शिरःछेदकारणम्, ब्रह्महत्याभीतशंकरकृतब्रह्मस्तोत्रवर्णनम्, ब्रह्माज्ञया शिवकृत
विष्णुस्तोत्रम्, शिवं प्रति विष्णुना ब्रह्महत्याप्रायश्चित्तकथनम्, शिवकृततीर्थ
क्षेत्रपर्यटनम्, पुष्करे शिवकृतकापालिकव्रतम्, ब्रह्मणा शिवाय वरप्रदानम्,
कपालमोचनतीर्थस्योत्पत्तिः, संक्षेपतो वाराणसीक्षेत्रमाहात्म्यम्, शंकरस्य वारा-
णसीं प्रति गमनम्. श्लोकांकाः २१३ ॥

१५— ३७ मेरोरुपरि वैराजभवने कांतिमत्याख्यसभायां ब्रह्मदेवस्य चिंताकरणोत्तरं पृथि-
व्यां प्राक्स्थानं प्रति गत्वा तत्र वृक्षवरप्रदानप्रसंगेन तत्र वासवर्णनम्, विष्णुना
सह सर्वदेवानां गमनम्, देवेभ्यो ब्रह्मणोपदेशकरणम्, पुष्करतीर्थोत्पत्तिकारण-
वर्णनम्, पुष्करक्षेत्रवासविधिवर्णनम्, त्रिविधभक्तिभेदवर्णनम्, पुष्करमरणनिवा-
सफलम्, पुष्करस्थितानामाचारव्रतानुष्ठानवर्णनम्, ब्राह्मणानां लक्षणानि, आ-
श्रमधर्मवर्णनम्. श्लोकांकाः ३९१ ॥

१६— ४४ ब्रह्मदेवकृतयज्ञवर्णनम्, तत्र ब्रह्मदेवकृतगोपकन्यारूपगायत्रीपरिणयनम्,
तत्रेद्रेण गोपकन्यानयनोत्तरं विष्णुसंमत्या ब्रह्मणा तत्परिणयनम्, ब्रह्मणा सह
स्वयुगपर्यन्तयज्ञकरणम्. श्लोकांकाः १९१ ॥

१७— ४७ ब्रह्मदेवकृतयज्ञे शिवस्य भिक्षोद्देशेनागमनम्, सदस्यकृतोपहासकुद्धेन शिवेन

कपालोद्धरणम्, तत्र भूयोभूयो भवनाश्चर्यम्, ब्रह्मरुद्रसंवादः, उपहासकराब्राह्मणे-
भ्यः शिवशापवर्णनम्, अन्येभ्यो वरप्रदानम्, गोपकन्यया सह यज्ञकुद्धह्मणं
प्रति सावित्रीकृतनिर्भर्त्सनम्, ब्रह्मणा सावित्रीसमीपे स्वापराधक्षमापनम्, ब्रह्म-
विष्णवादिदेवान्प्रति सावित्रीशापः, पर्वते सावित्र्या निर्गमनम्, विष्णुना सावि-
त्रीस्तोत्रकरणम्, सावित्र्या विष्णवे वरदानम्, गायत्र्या ब्रह्मव्रतकथनम्, सावि-
त्रीदत्तशापस्योच्छापकरणंच, गायत्र्या सर्वदेवेभ्यो देवीभ्यश्च वरप्रदानम्, रुद्र-
कृतगायत्रीस्तोत्रम्, गायत्र्या रुद्राय वरदानम्. श्लोकांकाः ३३१ ॥

१८— ५३ ब्रह्मदेवकृतयज्ञस्य विस्तरेण वर्णनम्, विष्णुदानववैरवर्णनम्, पुष्करस्नानादृषी-
णां मुख्यवैरूप्यनाशनपुरःसरं सुमुखत्वप्राप्तिः, प्राचीसरस्वतीचरित्रम्, तत्र मं-
कणकब्राह्मणस्य चरित्रम्, प्राचीसरस्वतीमाहात्म्यवर्णनम्, सर्वदेवप्रार्थनयावडवा-
ग्रिं गृहीत्वा नदीरूपेण सरस्वत्याः क्षारोदसमुद्रगमनेनान्तर्धानेन पुष्करं प्राप्ति गम-
नम्, पुष्करस्यसरस्वतीमाहात्म्यम्, पुष्करक्षेत्रसंहितखर्जूरिवनेसरस्वत्युद्भवः,
तस्या नंदाभिधानकरणे प्रभंजनराजकथानकम्, खर्जूरिवनात्रंदायागमनम्,
सरस्वत्यां स्नानदानादिप्रशंसावर्णनम्. श्लोकांकाः ४७३ ॥

१९— ६१ ऋषिभिर्यज्ञोपवीतैः पुष्करस्य तीर्थविभागकरणम्, ब्रह्मणाऋषिभ्यो वरप्रदानम्,
पुष्करक्षेत्रस्य माहात्म्यवर्णनम्, पुष्करस्य ब्रह्मण्याद्याश्रमवर्णनम्, अगस्त्यप्रभावक-
थनम्, वृत्रासुरवधाश्रितकथानकम्, तत्र कालेयभीतदेवप्रार्थितब्रह्माज्ञया देवानां
दध्यंचमृषिंप्रति प्रार्थना, दधीचा देवेभ्यो निजास्थिदानम्, तेनास्था वज्रनिर्माण-
म्, तेनवज्रेण शक्रेण वृत्रहननम्, वृत्रहत्याभीतस्य शक्रस्य सरःप्रवेशः, कालेया
सुराणां देवत्रस्तानां समुद्रप्रवेशः, कालेयकृतोपद्रववर्णनम्, देवकृतविष्णुस्तोत्रम्, वि-
ष्णवाज्ञसदेवानामगस्त्याश्रमं गत्वागस्त्यप्रार्थनम्, अगस्त्येन विंध्यनामनवर्णनम्,
अगस्त्यकृतसमुद्रप्राशनम्, देवकृतकालेयवधः, ब्रह्मणा भागीरथीकृतसमुद्रस्थल

- पूरणस्यकथनम्, पुष्करक्षेत्रेश्राद्धादिविधिवर्णनम्, अवर्षणदुर्भिक्षत्रस्तऋषिभिर्मृ-
तकुमारप्रेतपचने राज्ञःसंवादः, प्रतिग्रहदोषः, सुवर्णपूर्णद्विंदुरदर्शने तद्रहणविषये
निषेधविषये च वसिष्ठप्रभृतिमुनीनामभिप्रायाः, शांतिप्रशंसावर्णनम्, द्रव्यसंग्रह-
णयोर्दोषः, संतोषप्रशंसा, कामदोषवर्णनम्, अप्रतिग्रहफलम्, बुभुक्षितानां
मवस्थावर्णनम्, अन्नप्रशंसा, अन्नदानस्य प्रशंसावर्णनम्, दमादिवर्णनम्, शांत-
स्य लक्षणानि, शांतिक्षमाप्रशंसा, मध्यपुष्करप्रशंसा. श्लोकांकाः ३६९ ॥
- २०— ६७ मध्यपुष्करमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र पुष्पवाहननृपत्याख्यानम्, विभूतिद्वाद-
श्यादिषष्टितलक्षणकथनम्, स्नानतर्पणादिविधिः. श्लोकांकाः ११२ ॥
- २१— ७१ धर्मभूतिराजकथानकम्, धान्यपर्वतादीनां दानविधिः, विशोकद्वादशीव्रतम्, गु-
डादिदशविधधेनुदानविधिः, धान्यादिदशविधशैलदानविधिः, सौरधर्मवर्णने
विशोकशर्कराकमलमंदारशुभाख्यानां सप्तमीनां व्रतविधानादिवर्ण-
नम्. श्लोकांकाः ३१९ ॥
- २२— ७६ भूरादिसप्तलोकानामाधिपत्यप्राप्त्युपायवर्णनप्रसंगेऽग्निमारुतयोरिंद्रकृतसमु-
द्रशोषाज्ञायाअपरिपालनादिद्रदत्तशापेन पृथिव्यां जन्मवर्णनम्, संक्षिप्ततया
गस्त्यचरित्रवर्णने ब्रह्मादिकृतवरप्रदानम्, अगस्त्यार्घ्यदानविधिः, पार्वत्या शिवं
प्रत्यात्मनःसावित्र्यपेक्षयाधिक्यप्राप्तिप्रश्ने शिवोत्तरसकल्याणिनीपापनाशिनीगौरी
तृतीयाव्रतविधानम्, रुद्रस्य गौरीसमाश्लासनोत्तरं ब्रह्मणो यज्ञं प्राप्तिगमनम्, रुद्रं
प्रति स्वधर्मरूपापनाय विष्ण्वाज्ञा, सारस्वतव्रतविधानवर्णनम्. श्लोकांकाः ९४ ॥
- २३— ७९ वैष्णवधर्मवर्णनम्, भीमस्यवैष्णवधर्मप्रवर्तकत्ववर्णनम्, माघशुक्लपक्षेभीमद्वा-
दशीव्रतविधानवर्णनम्, वर्णाश्रमोत्पत्तिवर्णनम्, तत्र वेश्याधर्मवर्णनप्रस्तावे
श्रीकृष्णपत्नीनांदाशोपभुक्तानां द्वारिकायां दालभ्यमहर्षिणा सह संवादे दा-

- ल्भ्येनसमुद्रमंथनसमुद्रतवेश्याभ्योभगवदुक्तकल्याणिनिविश्याव्रतविधानवर्णनम्.
श्लोकांकाः १४२ ॥
- २४— ८२ श्रावणकृष्णपक्षीयद्वितीयायामशून्यशयनव्रतविधानवर्णनम्, अंगारकचतुर्थी-
व्रतविधानम्, तत्रादौवीरभद्रस्यमंगलग्रहत्वप्राप्तिवर्णनपुरःसरंव्रतविधिवर्णनम्.
श्लोकांकाः ६१ ॥
- २५— ८३ आदित्यशयनव्रतविधानवर्णनम्, तत्रोमामहेश्वरार्चाप्रकारः. श्लो० ॥ ३७ ॥
- २६— ८४ रोहिणीचंद्रशयनव्रतविधानम्. श्लोकांकाः ३१ ॥
- २७— ८४ तटाकारामकूपवापीसरोवरविधानवर्णनम्. श्लो० ६० ॥
- २८— ८५ वृक्षारोपणविधिवर्णनम्, तत्राश्वत्यादिवृक्षाणां पृथक्पृथक्फलवर्णनम्.
श्लो० ॥ ३२ ॥
- २९— ८६ सौभाग्यशयनव्रतविधानवर्णनम्, तत्रसौभाग्याष्टकोत्पत्तिकथनपुरःसरं ल-
लिताराधनविधानवर्णनम्. श्लो० ५८ ॥
- ३०— ८७ पुष्करक्षेत्रेविष्णुपदपद्धतिकारणप्रश्नेवामनावतारचरित्रवर्णनम्, तत्र वाष्कलि-
दैत्यव्रतदेवप्रार्थितब्रह्मघ्नातविष्णुना तद्रथनिवारणार्थमदितिगर्भप्रवेशेस्त्य-
दित्यामुस्त्राग्निरगतवाणीवर्णनम्, वामनोत्पत्तिसमारंभवर्णनम्, वामनस्य शुक्रेण
सह वाष्कलिपुरं प्रतिगमनम्, तत्र वामनार्थेद्रेणपादत्रयभूमियाचनायांवाष्कली-
द्रसंवादः, वामनकृतबलिबंधनम्, बलिः पातालप्रवेशः. श्लोकांकाः २०२ ॥
- ३१— ९० नागतीर्थवर्णनम्, तत्र ब्रह्मणा सर्पान्प्रति जनमेजयादाहोभविष्यतीति शाप-
दानम्, सर्पकृतप्रार्थनयाब्रह्मणा जरत्कन्यातनयादास्तीकाद्वोरक्षणं भविष्यतीत्यु-
च्छापदानम्, पुष्करक्षेत्रे नागागमनतो नागतीर्थोत्पत्तिवर्णनम्, श्रावणपंचम्यां
नागतीर्थं स्नानं श्राद्धादिमाहात्म्यम्, शिवदूतीचरित्रवर्णनम्, तत्र रुरुदैत्यव्र-
तदेवानां नीलगिरौतपःस्थितांदेवीप्रतिगमनम्, देवप्रार्थनयादेवीवदनादनेकदे-

वीनामुत्पत्तिः, देवीगणदैत्यगणयुद्धवर्णनम्, ततो देव्याः शिवदूत्याः पुष्करे देवीगणैः सह स्थितौ बुभुक्षितदेवीगणभरणया शिवदूती प्रेरितरुद्रकृतस्वरूपवच्छागवृषण-कल्पिततद्भोजनप्रकारवर्णनम्, शिवकृतशिवदूतीस्तोत्रम्, शिवदूत्यारुद्राय वरदानम्, स्तोत्रमहिमाच. श्लो० १५४ ॥

३२-- १३ प्रेतपंचककथानकम्, तत्र पृथुब्राह्मणस्य पुष्करक्षेत्रे पंचप्रेतैः सह समागमे पृथुना प्रेतत्वानिर्दत्तकर्मकथनम्, प्रेतत्वकरकर्मकथनम्, पृथुसंभाषणात् प्रेत-मुक्तिः, पंचप्रेतकथाफलम्, अंतरिक्षपुष्करस्थितौ दक्षिणापथस्थमहर्षिप्रार्थनया तस्य भूमावागमनम्, पुष्करे स्नानार्थं कार्तिकीपौर्णिमादिप्रशस्तयोगवर्णनम्, उदुंबरवनादिभ्यः प्रादुर्भूतयासरस्वत्यः पुष्करतीर्थपूरणम्, सरस्वत्याः पंचस्रोतो-भिधानम्, सरस्वतीतीरमाहात्म्यवर्णनम्, सरस्वत्याः प्राङ्मुखत्वे कारणवर्णनम्, पुनः पश्चिमायां गमनम्, शुद्धावटतीर्थमाहात्म्यम्, प्राचीनेश्वरदेवाग्रत आदितीर्थ-माहात्म्यम्, ब्रह्मादिभिरनेकसखीसमुत्पत्तिपुरःसरं ताभिः सह सरस्वत्याः पश्चिमा-यां गमनम्. श्लो० १५६ ॥

३३-- १६ मार्कंडेयोत्पत्तिकथानकवर्णनम्, पुष्करक्षेत्रसमीपे मार्कंडेयाश्रमवर्णनम्, अवि-योगवापिं प्रतिरामचंद्रस्य गमने मार्कंडेयेन सह समागमः, मार्कंडेयाश्रमे रामस्य स्वप्ने दशरथदर्शनम्, ऋष्याज्ञयारामेण श्राद्धकरणम्, श्राद्धे समागतानां द्विजानां गे-सीतायाः प्रत्यक्षदशरथदर्शनाल्लज्जाकारणकथनम्, रामादीनां ज्येष्ठपुष्करे गमन-पूर्वकमासपर्यंतस्थितिः, तत्र लक्ष्मणस्य मतिविपर्यया लक्ष्मणकृतविरोधवर्णनम्, अजगंधशिवं प्रतिरामादीनां गमने रामकृता जगंधशिवस्तोत्रवर्णनम्, अजगंधरुद्र-कृतरामप्रशंसा, लक्ष्मणस्य पश्चात्तपे रामेण पुष्करक्षेत्रस्थजनानां मतिवैपरीत्यपुरःसरस्वार्थतत्परतावर्णनम्. श्लो० १८५ ॥

३४-- १९ ब्रह्मकृतयज्ञकालविंशदक्षिणादिसर्वकृत्यवर्णनम्, ब्रह्माज्ञया लक्ष्मीसहितविष्णु-नासावित्रीमोहनम्, गौर्यासहशिवेन सावित्रीप्रार्थनम्, सावित्र्या ब्रह्मसमीपं प्रत्यागम-नम्, गायत्रीसावित्र्योः संवादः, यज्ञांतस्नाने ब्रह्मणा सर्वदेवेभ्यो वरप्रदानम्, विष्णुकृत ब्रह्मस्तुतिः, रुद्रकृतब्रह्मस्तोत्रम्, ब्रह्मणा स्वस्य निवासस्थानकथनम्, ब्रह्मस्थान-माहात्म्यवर्णनम्, पुष्करादितीर्थैर्विविधदानमहिमा, पुष्करे गुरुदीक्षादितविस्त-रविधिवर्णनम्, ग्रहाणां सौम्यत्वकरणोपायविधिः, श्वेतराजकथानकप्रसंगेन नाना-विधदानादिमहिमा. श्लो० ४१८ ॥

३५-- १०६ अन्नदानमाहात्म्यवर्णनप्रस्तावाद्रामकथानकवर्णनम्, तत्र रामेण रावणं निह-त्य राज्यासने क्रियमाणेऽगस्त्यादिकृतप्रशंसनम्, रामेण भीमनामकतपस्विशूद्रा-पचारान्मृतस्य ब्राह्मणपुत्रस्य संजीवनार्थं भीमशूद्रं हत्वा ब्राह्मणबालसंजीवनम्. श्लो० १०० ॥

३६-- १०८ रामस्यागस्त्याश्रमं प्रति गमनम्, रामागस्त्यसंवादः, प्रतिग्रहविषयविवेके अक्षयराजकथानकम्, अगस्त्यदत्ताभरणस्य रामेण ग्रहणम्, अगस्त्यस्य आभरण-रत्नादिप्राप्तिप्रशंसागस्त्येन श्वेतराज्ञो निजशिवभक्षणप्रभृतिवृत्तांतिनिवेदनपुरःसरसं-वादवर्णनम्, अगस्त्येन श्वेतराज्ञः सकाशात् लंककं कणप्रतिग्रहवर्णनम्. श्लो० १३१ ॥

३७-- ११० दंडकारण्योत्पत्तिवर्णने दण्डराजकथानकम्, रामस्य संध्योपासनादि, गृध्रो-लूकयोर्गृहविषयकविवादिरामकृतनिर्णयवर्णनम्, गृध्रस्य पूर्वजन्मवृत्तांतः, रामस्या-योध्यां प्रत्यागमनोत्तरं राजसूययज्ञविषयकविचारप्रस्तुत्यमाने भरतेन युक्त्या तस्मा-न्निवर्तनम्, रामस्य कान्यकुब्जे वामनस्थापनप्रतिज्ञा. श्लो० १७१ ॥

३८-- ११३ विभीषणवृत्तजिज्ञासया भरतेन सह विमानमारुह्य रामचंद्रस्य दक्षिणापथग-मनम्, तत्र च भरतपुत्राहूनिरीक्षणानंतरं दक्षिणस्यां दिशि पूर्वं वनवाससमयेऽ

अ० प०

विषयाः

धुषितस्थलानां भरताय दर्शनम्, किष्किधायां सुग्रीवादिसंगमः, ततः सुग्रीवं गृहीत्वा लंकां प्रति गमने समुद्रतीरादिप्रदेशेषु वृत्तांतवर्णनम्, लंकायां विभीषणसंगमः, चतुर्थे दिवसे केकसीनाम्न्या विभीषणमातुः रामदर्शने केकसी रामसंवादः, सरमारामसंवादः, रामेण विभीषणाय नीतिशिक्षणम्, विभीषणेन रामाय नानालंकारसमेतश्रीवामनमूर्तिसमर्पणम्, रामेण तां मूर्तिं गृहीत्वा विमाने स्थापयित्वाऽयोध्याभिमुखं गमनावसरे विभीषणप्रार्थनया समुद्रनिबद्धसेतोस्त्रिधा भंगकरणम्, रामेश्वरमहादेवस्य श्रीरामकृतस्तुतिः, शिवरामयोः संवादः, पुष्करे विमानप्रतिबंधे जायमाने सुग्रीवेण प्रतिबंधकारणान्वेषणे विमानादुत्तीर्य श्रीरामेण ब्रह्मस्तवनम्, ब्रह्मरामसंवादः, ततो मथुरायां शत्रुघ्नराज्ये गमनम्, ततो महीदयपर्वणि गंगातीरे वामनं प्रतिष्ठाप्य तस्य द्रव्येण वृत्तिं कल्पयित्वा सुग्रीवस्य किष्किधां प्रति प्रेषणम्, इत्थं वामनप्रतिष्ठावर्णनम्. श्लो० १९४ ॥

३९—११६ भीष्मस्य पुलस्त्यं प्रति विष्णोर्नाभिपद्मोत्पत्तिपूर्वकं जगत्सृष्टिविषयः प्रश्नकरणम् पुलस्त्येन सृष्टिवर्णने प्रस्तूयमाने परब्रह्मतत्त्वनिर्देशपुरःसरं कृतादियुगतत्कालबंध्यंशादियुगधर्मादि सृष्टितत्संहारवर्णनम्, सहारकालीनभगवत्स्थितिवर्णनम्, एकार्णवे प्रसूतस्य भगवतो मुखं प्रविष्टेन मार्कण्डेयमुनिना भगवतो जठरेऽनेकविधप्रपंचदर्शनम्, भगवता सह मार्कण्डेयस्य संवादे भगवतास्वात्मनो माहात्म्यवर्णनम्, ततः परमेश्वराद्वैतसंभवः पद्मसंभवश्च. श्लो० १५४ ॥

४०—११९ पद्ममध्याद्ब्रह्मण उत्पत्तिकथनम्, पद्मस्य पृथिवीत्ववर्णनपूर्वकं पद्मकेसराणां हिमवदादिपर्वतत्वम्, पद्मपत्रानुसारेण देशवर्णनम्, मधुकैटभोत्पत्तिः, मधुकैटभविनाशकथनम्, कपिलयोगाचार्योत्पत्तिपूर्वकदक्षादिप्रजापत्युत्पत्तिवर्णनम्, प्रजापतिभ्यः सकाशात्प्राजापत्यानामुत्पत्तिः, तारकामयसंग्रामवर्णनम्. श्लो० १९६ ॥

अ० प०

विषयाः

४१—१२२ देवसैन्यानां तारकासुरसैन्यैः सह तुमुलयुद्धे संप्रवृत्ते उर्वस्योरोः सकाशादौर्वानलोत्पत्तिकथानकवर्णनपुरःसरं कालनेमिवधवर्णनम्, कालनेमिप्रमुखदेवत्ववधानंतरं ब्रह्मकृतविष्णुस्तुतिः, विष्णुर्नेत्रादिभ्यो वरदानादिपूर्वकब्रह्मलोकगमनवर्णनम्. श्लो० ३२० ॥

४२—१२७ शंकरमाहात्म्यवर्णनारंभः, तत्र दित्या वज्रांगपुत्रोत्पत्तिः, वज्रांगेन दित्याज्ञयेद्रं वद्धा मातुः समीपं प्रत्यानयनोत्तरं ब्रह्मकश्यपवचनादिद्रोमोचनम्, ब्रह्मणा तदर्थं वरांगीनामकन्यामुत्पाद्य वज्रांगायपत्न्यर्थं कन्यादानम्, वज्रांगस्य वरांग्या सह तपोवने गत्वा तत्र ब्रह्मणः प्रीतये तपश्चरणम्, तत्तपस्तुष्टेन ब्रह्मणा तस्मै वरप्रदानम्, इंद्रव्रत्तायां वरांग्यां वज्रांगात्तारकासुरोत्पत्तिः, तपस्विनेतारकासुराय ब्रह्मणा वरप्रदानम्, तारकासुरस्य देवैः सह महायुद्धम्, तत्र देवानां पराजयवर्णनम्. श्लो० १११ ॥

४३—१२९ इन्द्रविटंबना, सवेदवकृतब्रह्मस्तोत्रम्, ततो ब्रह्मणा शंकरमुतात्तारकासुरवधं कथयित्वा रात्रिदेवीं प्रति शंकरसुरतभंगविषयेऽनुज्ञाकरणपुरःसरं वरप्रदानम्, हिमाचलपत्न्यां मेनायां पार्वतीजन्मकथनानंतरं नारदेन पार्वत्याः सामुद्रिकलक्षणस्पष्टीकरणम्, देवराजाज्ञतमदनविद्धमहेश्वरकृतमदनदाहः, रतिकृतमहेशस्तोत्रम्, महेशेन मदनस्यानंगत्ववरदानम्, पार्वतीकृततपश्चर्या, ऋषिपार्वतीसंवादे शंकरेतरं पतिं न करिष्यामीति पार्वतीप्रतिज्ञा, शिवपार्वतीविवाहः, गणेशवर्णनम्, वीरकगणस्य पार्वत्या पुत्रीकरणम्, पार्वतीशरीरे ब्रह्माज्ञप्तराज्याः प्रवेशः, पार्वत्या-असितांगत्ववर्णनम्. श्लो० ५१६ ॥

४४—१३९ कृष्णवर्णायाः पार्वत्याः शंकरेण विनोदकरणम्, पार्वत्या शंकरभर्त्सना, शिवकृतभर्त्सनारुष्टायाः पार्वत्या हिमाचलं प्रति गमनम्, वीरकगणस्य द्वारक्षार्थिन्यो

स० अ०

जनम्, शिवंप्रत्याडिदैत्यस्यपार्वतीरूपधृत्वायोनौवज्रदंतं प्रवेक्ष्य वीरकगणं सर्परूपेणवंचयित्वा गमनम्, तस्य पार्वतीरूपधरस्याडिदैत्यस्यवामपार्श्वेपार्वती-वामपार्श्ववत्पद्मचिह्नमनिरीक्ष्य पार्वत्यभावं निर्णयिशिवकृताडिदैत्यवधः, वायुमुखाच्छिवस्मपारदारिकत्वश्रवणतः क्रुद्धयातपःस्थितयापार्वत्याद्वारपालननियुक्त-वीरकगणशापदानम्, क्रोधेनसिंहोत्पत्तिः, तन्मुखं प्रति प्रवेष्टुकामायाःपार्वत्या ब्रह्मणाविर्भूयनिवारणम्, ब्रह्मवरेण पार्वत्या निजदेहकाण्यंकररात्रित्यागः, रात्रिदेव्याश्चब्रह्मणा एकानंशेति कौशिकीति च नामकरणपूर्वकं विंध्याद्रिं प्रति-प्रेषणम्, स्वमंदिरं प्रति प्राप्तायाः पार्वत्या वीरकेण निवारणे पार्वतीकृतवीरक-शापपश्चात्तापः, वीरकगणकृतपार्वतीस्तोत्रम्, पार्वतीशिवसमागमः, कार्ति-केयोत्पत्तिवर्णनम्, देवकृतकार्तिकेयस्तुतिः, कार्तिकेयकृततारकासुरवधः. श्लो० २१८ ॥

४५—१४२ श्रीनृसिंहावतारवर्णनम्. तत्र हिरण्यकशिपुसभास्थानवर्णनम्, नृसिंहहिरण्य-कशिपुयुद्धे महोत्पातवर्णनम्, नरहरिणा हिरण्यकशिपुविदारणम्, ब्रह्मकृतनरह-रिस्तुतिः, क्षीरोदोत्तरकूलेभगवता नृसिंहरूपं स्थापयित्वास्वस्थानंप्रति गमनव-र्णनम्. श्लो० १९७ ॥

४६—१४६ अंधकासुरकथानकम्. तत्र शिवकृतादित्यस्तुतिः, अंधककृतं शिवस्तोत्रम्, अंधकासुरस्य गणत्वप्राप्तिः, ब्रह्मकथितासंवादे ब्राह्मणानां प्रशस्तिः, ब्राह्मणल-क्षणकथनम्, गायत्रीमाहात्म्यम्, गायत्रीजपविधिः, गायत्रीजपफलवर्णनम्. श्लो० २०८ ॥

४७—१५० अधमब्राह्मणलक्षणम्, पंचविधस्नानानि, अधमब्राह्मणवधेऽपिपापकथनम्, नष्टब्राह्मण्यपुनःप्राप्तिवर्णनम्, तत्रैकस्यब्राह्मणपुत्रस्यकथा, तत्प्रसंगेन गरुडक-

थानकम्, प्रतिदिक्षु यवनोत्पत्तिवर्णनम्, यवनानामस्पृश्यत्वेऽपि कलौ यवनस्पृशं करिष्यंतीति वर्णनम्, गरुडाय विष्णुदत्तवरदानादिप्रसंगवर्णनम्, मात्राज्ञया गरुडेनेंद्रं पराजित्य स्वर्गादमृतानयनम्, कद्वे पीयूषं दत्त्वा मातुर्विनतादासीत्वा-न्मोचनम्, इंद्रेण कद्वः सकाशादमृताहरणम्. श्लो० १७३ ॥

४८—१५३ कश्यपोपदेशेन चांडालपतितद्विजस्य सदाचाराचरणेन स्वर्गप्राप्तिः, ब्राह्म-णपीडनादौ नानाविधदुःखप्राप्तिवर्णनम्. आतताध्यादिब्राह्मणवधेऽपापत्वम्, ब्राह्म-णानामुपजीव्यवृत्तिवर्णनम्, स्ववृत्त्योपजीवनाभावे क्षत्रियादिवृत्त्यधिकारकथनम्, तुलायामसत्यकरणे नरकवर्णनम्, सत्यस्य स्तुतिः, वाणिज्यकष्टलब्धनस्य दानेनाक्षयत्वप्राप्तिः, वैश्यवृत्त्योपजीवनाभावेकृषिकर्मतदाचारवर्णनम्, ब्रह्मणो-मुखाद्देवाग्निगोद्विजोत्पत्तिवर्णनपुरःसरं गोमाहात्म्यम्, गोपूजाविधिः, कपिलादि-गोदानविधिः, गोदानस्य फलम्. श्लो० १९५ ॥

४९—१५६ ब्रह्मतेजोवर्द्धनार्थकनित्यकर्मवर्णनम्, स्वर्गगतानां नरकागतानां च नराणां-लक्षणम्, धर्मबीजपापबीजप्रसूतनरलक्षणम्. श्लो० १३४ ॥

५०—१५८ पित्रर्चाप्रशंसायां मूकाख्यानम्, पित्रनादरेकृतेसति पापम्, पत्यर्चाप्रशंसायां पतिव्रताख्यानम्, पतिव्रतालक्षणवर्णनम्, सर्वजनसमत्वप्रशंसायां तुलाधारक-थानकम्, मित्राद्रोहप्रशंसायामद्रोहकथानकम्, विष्णुभक्तिप्रशंसायां वैष्णवा-ख्यानम्, पुत्रस्यकर्तव्यनिरूपणम्, श्राद्धस्यमाहात्म्यं फलं च, वाराणस्यादि-क्षेत्रेषु श्राद्धस्यविशेषफलकथनम्, पवित्रशेषेषु श्राद्धविधिः, नांदीश्राद्धविधिः, ग-णेशस्याग्रपूजावर्णनम्, चूडामणियोगवर्णनम्, पितुः पुत्रेणकर्तव्यवर्णनम्, मृ-तस्यप्रथमादिदिनकर्तव्यकर्मनिर्णयः, आशौचकालनिर्णयः श्राद्धप्रशंसा, श्रा-द्धासमर्थस्य कर्तव्यनिर्णयः. श्लो० ३१३ ॥

अ० प०

विषयाः

- ५१—१६४ पतिव्रतामाहात्म्यवर्णनम्, तत्रसैव्यापतिव्रतायाः पतिशुश्रूषाकथानकम्, माण्ड-
व्यमुनिकथा, सूर्यानुदयवित्रस्तब्रह्मादिदेवैस्तस्याः सात्वन्पूर्वकं तत्पतेः कामसुं
दररूपवरप्रदानाश्वासनात्तया सैव्यया सूर्योदयायानुमोदनम्, सूर्योदयः,
तत्पतेरुज्जीवनम्, पतिव्रतामाहात्म्यश्रवणपठनफलम्. श्लो० ८८ ॥
- ५२—१६५ माण्डव्यस्यशूलारोपणे पतिव्रतापतेः कुष्ठप्राप्तौचकारणवर्णनम्, दुष्टस्त्रीदोष
वर्णनम्, कुलहीनस्त्रीविवाहनिषेधः, पतिव्रतास्त्रीत्यागेन निरयः, रजस्वलादिग
मनेनरकः, अगम्यागमनेदोषः, पत्यासहगमनविषयेनिर्णयः, विधवाधर्माः, क
न्यादानविधिफलवर्णनम्, शुल्कग्रहणनिषेधः, अपात्रवराय कन्यादानेदोषः, दा
सीदानविधिः. श्लो० १०३ ॥
- ५३—१६७ तुलाधारचरित्रम्, सत्यस्यप्रशंसा, निर्लोभत्वप्रशंसायां शूद्रकथानकम्, वित्ता
कामदयासंतोषालोभाहिंसाप्रशंसावर्णनम्. श्लो० ७७ ॥
- ५४—१६८ कामस्यदुर्जयत्वकथनेऽहर्ल्येद्वचरित्रम्. श्लो० ५१ ॥
- ५५—१६९ कामदुर्जयत्वकथने परमहंसचरित्रम्, ब्रह्मणोरेतसः सकाशाद्लौहित्यस्योत्पत्ति
पूर्वकं तीर्थराजत्ववर्णनम्, लौहित्यतीर्थे परशुरामस्य स्नानमात्रेण क्षत्रवधजनित
पापक्षालनम्. श्लो० ५६ ॥
- ५६—१७० कामाख्याने गंधर्वादिस्त्रीभिः सहशिवक्रीडा, क्षेमंकर्माख्यानम्, मूकादीनां
वैकुण्ठागमनकथनम्, पंचाख्यानसमाप्तिवर्णनम्. श्लो० ४५ ॥
- ५७—१७१ जलदानमाहात्म्यवर्णनम्, निर्जलदेशेषुखातादिफलम्, जलदानविषयेधनि
सुतकथानकम्. श्लो० ४६ ॥
- ५८—१७२ अश्वत्थादिवृक्षरोपणविधानफलवर्णनम्, प्रपाविधिः, धर्मघटदानविधिः.
श्लो० ५६ ॥

अ० प०

विषयाः

- ५९—१७३ सेतुबंधनफलम्, पङ्कादौ निर्गमाय पाषाणादिमार्गकरणफलम्, कंटकादिविद्धदु
र्मर्गिशोधनफलम्, तत्राख्यानफलम्, गोप्रचारफलम्, गोचारविघ्नकरस्य दण्ड्य
त्ववर्णनम्, विष्ण्वादिदेवताप्रासादकरणफलम्, दीपाद्यनेकदानानि, देवलकवि
प्रवृत्तिवर्णनम्, स्वयंभूर्लिगार्चनफलम्, देवमंडपकरणफलम्, श्रोत्रियगृहनिर्मा
णफलम्, रुद्राक्षमाहात्म्यवर्णनपुरःसरं रुद्राक्षधारणविधिफलवर्णनम्, तत्ररुद्राक्षो
त्पत्तिविषयकाख्यायिकाकथनम्. श्लो० २११ ॥
- ६०—१७६ धात्रिमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रामलकीस्तानधात्रीफलभक्षणफलवर्णनम्, वारादि
विशेषेणधात्रीफलभक्षणनिषेधः, प्रेताख्यायिका, तुलसीमाहात्म्यवर्णनम्.
श्लो० १४२ ॥
- ६१—१७९ तुलसीस्तोत्रवर्णनम्. श्लो० ४३ ॥
- ६२—१७९ गङ्गामाहात्म्यकथनम्, तत्रगङ्गायांस्नानादिविधिवर्णनम्, गङ्गायाभुव्यागमन
पूर्वकत्रिस्त्रोतस्त्वकारणवर्णनम्. श्लो० १२५ ॥
- ६३—१८२ गणपतेरग्रपूज्यतावर्णनम्, तत्रपार्वतीप्रभकथा, गणेशद्वादशनामस्तोत्रम्.
श्लो० ३१ ॥
- ६४—१८२ गणपतेरन्यस्तोत्रम्. श्लो० ११ ॥
- ६५—१८२ नांदीमुखादिषु प्रथमं गणेशपूजनवर्णनम्, गणेशपूजाविधिः, गणेशस्याग्रपूजा
याअकरणाहेवासुरसंग्रामे देवानांपराजयेदेवानांशंकरसमीपंप्रत्यागमनम्, शंकरो
पदेशेन देवैर्गणेशस्तोत्रपूर्वकपूजाकरणम्, देवभ्योगणेशेन वरप्रदानम्, गणेशज्ञया
देवानांविष्णुंप्रतिगमनम्, विष्ण्वाज्ञयादेवानामसुरैःसहसंग्रामे चित्ररथकृतकाले
यवध. श्लो० १२० ॥
- ६६—१८४ जयंतेन कालियवधः. श्लो० १९ ॥

अ० प०

विषयाः

- ६७—१८५ इंद्रेणवलनमुचिवधः. श्लो० ५१ ॥
 ६८—१८६ इंद्रेणनमुचिवधः. श्लो० ९ ॥
 ६९—१८६ षडाननेन तरेयवधः. श्लो० २३ ॥
 ७०—१८७ यमेनदेवांतकदुर्धर्षदुर्मुखवधः. श्लो० २१ ॥
 ७१—१८७ इंद्रेण अन्यनमुचिवधः. श्लो० २८ ॥
 ७२—१८७ विष्णुनामधुदैत्यवधः. श्लो० ३७ ॥
 ७३—१८८ इंद्रेण वृत्रासुरवधः. श्लो० ४० ॥
 ७४—१८८ गणेशेन त्रैपुरिवधः. श्लो० ४५ ॥
 ७५—१८९ देवदैत्यानां द्विद्वयुद्धम्, तत्रहिरण्याक्षपराजितदेवप्रार्थनया विष्णोर्हिरण्याक्षेण सहयुद्धम्, हिरण्याक्षस्यपातालगमने विष्णुनावाराहरूपं धृत्वा हिरण्याक्षस्यवधकरणम्, देवकृतविष्णुविजयस्तोत्रम्. श्लो० १०२ ॥
 ७६—१९१ रणेमृतानां दैत्यानामुत्तमगतिप्राप्तिः, रणपराङ्मुखानांचनीचगतिप्राप्तिवर्णनम्, मनुष्ययोनिगतदैत्यानांस्वभावतोदैत्यत्ववर्णनम्, दैत्यवंश्यानामपि प्रह्लादादीनांसौम्यस्वभावत्वपूर्वकदेवत्वप्राप्तिवर्णनम्, एकेनापिवैष्णवपुत्रेण कोटिकुलोद्धारवर्णनप्रसंग आख्यायिका, मनुष्येष्ववतीर्णानां देवानांलक्षणानि, मनुष्येष्ववतीर्णानांकर्णादीनां दैत्यत्ववर्णनम्, भीष्मद्रोणाश्वत्थामकुण्ठधर्मभीमाजुनकुलसहदेवान्धारीकुन्तीद्रौपदीनां देवत्वम्, पृथिव्युद्धारकपृथिवीक्षयकृतांचलक्षणवर्णनम्. श्लो० १४२ ॥
 ७७—१९३ सूर्यमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रसूर्यदर्शनात्पातकनिरसनम्, संक्रान्त्यादिषु दानादिविधिः, तुलाद्यनेकदानानि, सूर्यव्रतानि, अर्कसप्तमीव्रतविधिः. श्लो० १०५ ॥
 ७८—१९५ सूर्यस्यानेकव्रतवर्णनम्, सूर्यस्तोत्रम्. श्लो० ६५ ॥

अ० प०

विषयाः

- ७९—१९६ सूर्यमाहात्म्यप्रसंगाद्भद्रेश्वरनामकमध्यदेशनृपतिकयानकम्. श्लो० ३७ ॥
 ८०—१९६ सूर्यपूजाविधिः, सोमस्यच पूजाविधिः, चंद्रार्थदानानि. श्लो० २९ ॥
 ८१—१९७ शंभोःसकाशाद्रौमयहस्योत्पत्तिवर्णनम्, अंगारकचतुर्थ्या भौमपूजनविधिवर्णनम्. श्लो० ४९ ॥
 ८२—१९८ बुधगुरुशुक्रशनिराहुकेतुनांपूजाविधिवर्णनम्, नवग्रहमंत्राः, कृतत्रेताद्वापरकलियुगानुक्रमेण तपोज्ञानयज्ञदानानांप्रशंसा, अभयदानस्य सर्वदानापेक्षया महत्त्वम्, शूद्रस्यमुख्यत्वेनदानवर्णनम्, पद्मपुराणसृष्टिखण्डपठनश्रवणफलम्. श्लो० ४५ ॥

इति पद्मपुराणांतर्गतसृष्टिखण्डस्यविषयानुक्रमणिका
 संपूर्णा ॥ १ ॥

॥ अथ द्वितीयभूमिखण्डस्थविषयानुक्रमणिका ॥

- १— १ ऋषीणांसूतं प्रति प्रह्लादचरित्रजिज्ञासया प्रश्नः, सूतेन सर्वानृषीन्प्राति ब्रह्मव्याससंवादवर्णनम्, ब्रह्मव्याससंवादे शिवशर्मब्राह्मणारूपावर्णनम्, शिवशर्मणापुत्रपरीक्षणवर्णनम्, तत्र माययापत्नीमरणे एकपुत्रद्वारातस्याःखण्डकरणम्, द्वितीयपुत्रद्वारामायाकल्पितान्यख्यानयनम्. श्लो० ५८ ॥
 २— २ तृतीयपुत्रद्वारा मृतपुत्रसंजीवनम्, चतुर्थपुत्रायस्वर्गलोकादमृतानयनायाज्ञाकरणम्. श्लो० २७ ॥
 ३— २ इंद्रलोकं प्रतिगच्छतःशिवशर्मपुत्रस्य विष्णुशर्मणोर्मध्येमार्गमिंद्रेप्रेरणया मे-

निकाकृतविज्ञानम्, मेनिकानिराशिकरणम्, इंद्रकृतानेकविघ्नभस्मीकरणपूर्वक-
भिद्रं प्रति शापदानाद्योद्यमः, शापभयभीतेनेद्रेणविष्णुशर्मणेऽमृतकुंभदानम्, कुंभ-
मादायविष्णुशर्मणः पितरंप्रत्यागमनम्, शिवशर्मणा मायागोपितपत्न्या उर्जावि-
नमिषेण प्रकटीकरणम्, मातापितृसंतोषात्पुतानां तेषां चतुर्णामपि दाहवर्जित-
गोलोकप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ७२ ॥

४-- ३ शिवशर्मद्विजेन कनिष्ठपुत्रस्यसोमशर्मणः सत्वपरीक्षणम्, तत्र सोमशर्मणः स-
मीपेकुंभदेवतातीर्थयात्रामिषेणबहिर्गत्वादशवर्षपर्यंतं पत्न्यासह तपश्चरित्वा मायया
ऽऽत्मनः पत्न्याश्चशरीरं कुष्ठरोगग्रस्तं विधायपुत्रसमीपंप्रत्यागमनम्, सोमशर्मणा
गृहागतमातापितृशरीरशुश्रूषणेन नानाविधक्लेशसहनम्, पित्राऽमृतकुण्डस्थामृत
मपहत्य पुत्रंप्रतिपूर्वं स्वदत्तामृतकुण्डयाचनम्, पुत्रेणरिक्तकुंभं दृष्ट्वा स्वतपोबलेन
तस्मिन्नमृतमापूर्य पितुःसमीपंप्रत्यागमनम्. श्लो० ६० ॥

५-- ५ शिवशर्मकृता पुत्रप्रशंसा, शिवशर्मणः सभार्यस्यविष्णुलोकावाप्तिः, सोमशर्म-
णः शालिग्रामक्षेत्रे तपस्तपतो दैत्यभयेन मरणोत्तरं प्रह्लाददैत्यत्वप्राप्तिवर्णनम्, प्र-
ह्लादस्य वासुदेवेन सह युद्धे मरणम्, प्रह्लादहनेन कमलानामतन्मातुरोदनम्, ना-
रदेन कमलायाः सांत्वनम्, प्रह्लादस्येन्द्रत्वप्राप्तिप्रभृतिचरितस्य संक्षेपतो वर्णनम्, दे-
वादिप्राथनया वासुदेवेन देवान्प्रति इंद्रो भविष्यतीतिकथनम्, कश्यपादित्यामि-
द्रोत्पत्तिः, इंद्राभिषेकः. श्लो० १११ ॥

६-- ६ इंद्रस्य स्वाराज्यश्रियं दृष्ट्वा दनुदुःखम्, दित्याविलापकरणं च, कश्यपेन दिति
सांत्वनम्. श्लो० ३३ ॥

७-- ७ कश्यपेन दित्यैपंचमहाभूतैर्द्वयैः सहात्मनो मेघ्या ज्ञानविवेकतिरस्कारपूर्वकैः
सहगर्भागारं प्रति प्रवेशवर्णनम्. श्लो० ८३ ॥

८-- ९ देहदुःखानुभवोद्विग्नस्यात्मनो वैराग्येण सहसमागमः, वैराग्यस्यात्मना सहसं-
वादः, वीतरागोपदेशेनात्मनो विवेकप्रसंगः, विवेकद्वारा ज्ञानसमागमः, ज्ञानिना
त्मानं प्रति स्वस्य प्राक्तनस्वरूपवर्णनम्, ध्यानादिसमाश्रये ज्ञानेनात्मन उपदेश
करणम्. श्लो० १०५ ॥

९-- १० ध्यानाश्रयेणात्मनो देहबंधविनिर्मुक्तिपुरःसरं स्वरूपावगतिवर्णनम्, कश्य-
पेनेत्यमात्मोपदेशेन दित्याः सांत्वनम्. श्लो० २० ॥

१०-- ११ हिरण्यकाशिष्वादिदैत्यानां पितरं कश्यपंप्रत्यागत्य स्वकष्टविनिवेदनम्, कश्य-
पेन तान्प्रति देवानां जयकारणवर्णनम्, दैत्यान्प्रति कश्यपेन तपस्याकरणाया-
ज्ञाकरणम्, बलिप्रभृतिदैत्यानां परस्परं मंत्रं कृत्वा तपःकरणम्. श्लो० ५० ॥

११-- १२ सुव्रतचरित्रवर्णनम्, तत्र रेवातीरवर्तिवामनक्षेत्रवासिसोमशर्मब्राह्मणाय तस्य
पत्न्यासुमनानामन्यासां सारिकदुःखप्रदर्शनोपदेशकरणपुरःसरं ऋणसंबंध्यादि-
चतुर्विधपुत्राणां लक्षणवर्णने प्रथमं न्यासापहारकपुत्रलक्षणकथनम्. श्लो० ४६ ॥

१२-- १२ ऋणसंबंधिपुत्रलक्षणवर्णनम्, रिपुपुत्रलक्षणम्, लाभप्रदपुत्रलक्षणम्, उदासी-
नपुत्रलक्षणम्, सुमनयेत्थपुत्रलक्षणकथनोत्तरं पतिसांत्वनम्, पत्युःसोमशर्मणः
पुत्रप्राप्तयेऽत्युत्कटेच्छां दृष्ट्वा सुमनया पत्युःपुत्रप्रशंसापूर्वकं धर्माख्यानकथनेदुर्वा-
सआख्यायिकावर्णनम्, दुर्वाससाधर्मस्य राजत्वदासीपुत्रत्वचाण्डालत्वरूपशापदा-
नम्, दुर्वाससःशापेन धर्मस्य त्रिविधावतारवर्णनम्. श्लो० १२८ ॥

१३-- १५ ब्रह्मचर्यतपःसत्यदाननियमक्षमाशौचाहिंसाशांत्यस्तेयदमशुश्रूषाणां लक्ष-
णानि. श्लो० ३५ ॥

१४-- १५ सोमशर्मप्रश्नोत्तरं सुमनया स्ववृत्तांतनिरूपणम्, धर्ममृत्युलक्षणवर्णनम्.
श्लो० ४७ ॥

- १५— १६ पापिमरणलक्षणवर्णनम्. श्लो० २२ ॥
 १६— १६ पापिनामरणोत्तरं नानाविधकेशयोनिवर्णनम्. श्लो० २१ ॥
 १७— १७ सुमनोपदेशेन सोमशर्मणः पुत्रप्राप्त्युपायजिज्ञासयावसिष्ठप्रति गमनम्, व-
 सिष्ठसोमशर्मसंवादेवसिष्ठेन सोमशर्मणः पूर्वजन्मवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ५८ ॥
 १८— १८ सोमशर्मणोब्राह्मणत्वकारणवर्णनम्, वसिष्ठोपदेशात्सोमशर्मणा गृहप्रत्यागत्य
 भार्यायै निजमनोरथकथनम्, भार्यायातत्प्रशंसनम्. श्लो० ४२ ॥
 १९— १९ सुमनयासह सोमशर्मणोरेवाकापिलासंगमतीर्थे तपःकरणम्, तपोविघ्नेभित्तेन
 सोमशर्मणा नृहरिस्मरणम्, भगवतआविर्भावः, सोमशर्मकृतविष्णुस्तोत्रम्. श्लो० ७५
 २०— २० हरिणा सोमशर्मणे वंशतारकपुत्रवरप्रदानम्, अमरकंठकेआश्रमं विधायबहु-
 कालपर्यंतमुभयोर्निवासः, कदाचिन्मुगौस्नानंविधायाश्रमाभिमुखेसति शक्रेण
 तदाश्रमांगणं समागत्यसुमनायाः समर्हणवर्णनम्, आश्रमागतमुनिप्रतिसुमनया
 सर्वदेवदेवीगणकृतस्वसमर्हणचरित्रवर्णनम्, अनंतरं कियताकालेनसुमनायां सोम-
 शर्मणः सकाशात्सुव्रतनामपुत्रोत्पत्तिः, उभयोरपि सोमशर्मसुमनयोः पुत्रपौत्रध-
 नसमृद्धिसौख्यवर्णनम्. श्लो० ६० ॥
 २१— २१ सुव्रताख्यानकथनम्, तत्रबाल्यादारभ्यसुव्रतस्यक्रीडादिष्वपि कृष्णावधानम्,
 सुव्रतस्यनर्मदादक्षिणतटवर्तिसिद्धेश्वरमहादेवसमाश्रयपुरःसरंतपःकरणम्.
 श्लो० ३७ ॥
 २२— २२ सुव्रतस्य पूर्वजन्मचरित्रवर्णनम्, तत्रप्रागजन्मनितस्य सुव्रतस्यरुक्मंगंद-
 राजस्य संध्यावलीभार्यायां धर्मागदनाम्ना प्रसिद्धिः, द्वितीयजन्मनि सोमश-
 र्मणःसुमनायां सुव्रतनाम्ना प्रसिद्धिः तस्यचतपस्तुष्टेनविष्णुनावरप्रदानम्, सुव्रतेन

- विष्णुस्तोत्रकरणम्, सुव्रतस्येन्द्रपदप्राप्तिः, व्यासेनधर्मागदादिविषयेसमयसंशयाप-
 नुत्यर्थप्रश्रेकृतेब्रह्मणापुनःसृष्टिक्रमानुकथनेनतत्संशयनिराकरणम्. श्लो० ४९ ॥
 २३— २३ सृष्टिसंहारकारणवर्णनम्, तत्र हिरण्यकशिपोर्नृसिंहरूपेणवधः, वाराहरूपेण
 हिरण्याक्षवधः, पुत्रवधसंतताया दित्याः पतिसमीपेखेददर्शनपुरःसरंसर्वलक्षणसं-
 पन्नपुत्रयाच्ञा, कश्यपवरेणदित्यागर्भधारणानंतरंवलनामकपुत्रप्रसवः, वलस्यस-
 र्वसामर्थ्यसंपन्नत्वंवीक्ष्यशक्रेणसागरोपकण्ठेसंध्यासनोपगतस्यतस्यवज्रेणहननम्.
 श्लो० ४५ ॥
 २४— २३ इंद्रात्पुत्रवधंश्रुत्वादुःखितयादित्या कश्यपायपुत्रवधेनिवेदितेकश्यपेनशक्रं प्र-
 तिकोधादप्रिकुण्डेजटाप्रक्षेपाद्वृत्रासुरोत्पादनम्, वृत्रासुरमसंह्यमत्वाशक्रेणमह-
 र्षिद्वारावृत्रासुरंप्रतिसंधिकरणपुरःसरमर्धासनसमर्पणोत्तरं रंभयासमुन्मादनम्.
 श्लो० ५१ ॥
 २५— २४ रंभासक्तस्यवृत्रस्यरंभाऽऽग्रहेणमधुपानम्, मधुपानप्रमत्तस्यवृत्रस्यशक्रेणव-
 ज्रेणहननम्. श्लो० २६ ॥
 २६— २५ शक्रेणवृत्रवधादुःखितयादित्याकश्यपप्रार्थनयाशक्रवधार्थगर्भधृत्वामेरुपर्वतेक-
 श्यपेनसहतपस्याकरणार्थगमनम्, तत्रेद्रेणवेपांतरंविधायतत्तपश्चिद्रान्वेषणार्थत-
 स्याःशुश्रूषाकरणम्, पादाशौचरूपतत्तपश्चिद्रंसमीक्ष्येद्रेणतदुदरेप्रविश्यवज्रेण
 तद्गर्भस्यैकोनपंचाशत्खंडकरणम्, तेषामरुद्रामकरणकारणवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
 २७— २५ पृथुनासर्ववर्गेपुराज्यासनेराजवर्गस्थापनम्. श्लो० ३१ ॥
 २८— २६ पृथुचरित्रवर्णनम्, तत्र वेनस्यौद्धत्यवर्णनम्, ऋषिभिर्वेनस्यसव्योरुमंथनम्,
 तस्मान्निषादोत्पत्तिः, वेनस्यदक्षिणपाणिमंथनात्पृथूत्पत्तिः, सर्वैर्मिलित्वा पृथो रा-

ज्याभिषेककरणम्, पैतामहे यज्ञे सूतमागधयोः पृथुस्तवनायानुज्ञायां पृथुचरित्रसंबंधं विदित्वातत्कृतं पृथुस्तवनम्, पृथुनाविविधोपायैः पृथिवीदमने पृथिव्याः पृथुप्रार्थनम्. श्लो० १२१ ॥

२९ — २८ धरणीप्रार्थनया पृथुना पृथिव्याः समीकरणपुरराष्ट्रादिप्रतिष्ठापनपुरःसरं विविधवत्सदोर्धुदुग्धकल्पनयादोहनम्. श्लो० ११ ॥

३० — २९ वेनस्य पापांशनिर्गमनानन्तरं शुद्धिविषये संशयानानां महर्षीणां प्रश्नोत्तरम्, सूतेन वेनस्य चरित्रवर्णनम्, तत्र सत्संगमाहात्म्यवर्णने लुब्धकशफरघ्नोरितिहासवर्णनम्, मातामहदोषेण वेनस्य पापबुद्धित्ववर्णनम्, तत्र सुनीथाया वेनमातुः सुशंखनामकगंधर्वतनयापचारेण पापाचारमयपुत्रप्राप्तिरूपशापप्राप्तिः, अत्रिपुत्रस्यांगस्येन्द्रसंपत्तिं दृष्ट्वा तत्सदृशपुत्रप्राप्तिविषयकाभिलाषवर्णनम्. श्लो० ८५ ॥

३१ — ३१ अंगस्याऽप्युपदेशेनेन्द्रसदृशपुत्रावाप्तये तपस्याकरणाय मेरुपर्वतं प्रति गमनम्. श्लो० १९ ॥

३२ — ३१ मेरुपर्वते गंगातीरेऽगस्य तपःकरणात्प्रादुर्भूतवासुदेवस्यांगेन स्तोत्रकरणम्, तत्स्तुतिसंतुष्टेन भगवतांगाय शक्रसमपुत्रप्राप्तिरूपवरप्रदानम्. श्लो० ७५ ॥

३३ — ३३ सुनीथाचरित्रम्, सुशंखगंधर्वताडनालुब्धकुपुत्रशापया सुनीथया पितृकृतप्रतिबोधेन खिन्नयानिर्जनवनं प्रति गमनम्, तत्र तत्सखीभिरागत्य चिंतापरित्यागविषये तस्या उपदेशकरणम्. श्लो० ३५ ॥

३४ — ३३ सुनीथयासखीभ्यो निजदुष्कर्मनिरूपणानंतरं सखीभिर्ब्रह्मैन्द्रहरादित्यकृष्णचंद्रयुधिष्ठिराणां दोषित्ववर्णनपुरःसरं सुनीथायाः प्रशंसाकरणपूर्वकं मोहनीविद्यो-

पदेशकरणम्, सखीभिः सह भ्राम्यन्त्या सुनीथयानंदनवने तपस्यतोऽत्रिपुत्रस्यांगस्यदर्शनम्. श्लो० ४७ ॥

३५ — ३४ रंभामुखादंगवृत्तं श्रुत्वा तदा तपये सुनीथायानिश्चयः. श्लो० १५ ॥

३६ — ३४ रंभासहायेन मेरुपर्वते सुनीथया गायनप्रभावादंगवशीकरणम्, अंगसुनीथयोर्गांधर्वेण विधिना विवाहः, सुनीथायामंगाद्वेनाख्यपुत्रोत्पत्तिः, सुनीथया तस्य भाविदुष्कर्म विचिंत्य मुहुर्मुहुस्तस्मै धर्मोपदेशकरणम्. श्लो० ५७ ॥

३७ — ३५ धर्मेण प्रजापालयतो वेनस्य पापोदयसमये छद्मलिंगधारिणा पापपुरुषेण सह संवादे धर्मश्रद्धाविध्वंसः. श्लो० ६१ ॥

३८ — ३६ पापपुरुषोपदेशेन नास्तिक्यबुद्धिप्रादुर्भावाद्देनस्य वैदिकधर्मकर्मपरित्यागपुरःसरमुन्मार्गवर्तने मातापित्रादिविद्यजनतिरस्करणम्, ऋषिभिर्धर्मोपदेशेन वेनबोधकरणम्, ऋषीणां वेनेन निरादरकरणम्, कुपितमहर्षिभयाद्देनस्य वल्मीकेनिलयनम्, ऋषिभिर्वेनं वलादानीय तस्मान्निषादपृथुत्पादनवर्णनम्. श्लो० ४१ ॥

३९ — ३७ रेवातीरे तृणविंदोराश्रमे वेनस्य तपस्याकरणम्, तत्तपस्यासंतुष्टत्वात्सुदेवनाविर्भूय वेनायस्वरूपकथनम्, दानमाहात्म्यवर्णनं च, दानोपयोगिकालदेशवर्णनम्. श्लो० १२७ ॥

४० — ३९ नित्यनैमित्तिकदानफलवर्णनम्. श्लो० ४६ ॥

४१ — ४० भार्यातीर्थवर्णनप्रस्तावे वाराणसीस्थकृकलवैश्यपत्न्याः सुकलानाम्न्याः पातिव्रत्यचरित्रवर्णनम्, तत्र पत्यौ तीर्थयात्रां प्रयाते सति सुकलया दृढतरपातिव्रत्यपालनम्, सखीभिः सुकलायाः शरीरशोषणाद्विवर्तनाविषये विज्ञासिकरणेऽपि सुकलया ताभ्यः पतिव्रताधर्मकथनपूर्वकेतिहासकथनम्. श्लो० ८४ ॥

- ४२— ४२ पातिव्रत्यविषये सुदेवायाश्चरित्रवर्णनम्, तत्र सुदेवयापत्न्या सहैश्वराकुभू-
पस्य मृगयार्थमरण्यगमने तत्र वराहयूथपतेः सपरिवारजनेन नृपेण सह योद्धुं
रणभूमिं प्रत्यागत्य युद्धकरणार्थं परस्परमंत्रकरणम्. श्लोकांकाः ७५ ॥
- ४३— ४३ इक्ष्वाकुभूपस्यसैनिकैः सह मेरुपर्वते गंगातीरे महायुद्धे लुब्धकसैनिकानां
वराहाणां च महायुद्धेलुब्धकानां बहूनां वराहाणां चनाशः. श्लोकांकाः ८२ ॥
- ४४— ४५ इक्ष्वाकुणा वराहयूथपतिहननम्. श्लोकांकाः १११ ॥
- ४५— ४५ स्वपतिं हतं दृष्ट्वा तत्पत्न्याशूकर्या लुब्धकैः सह महायुद्धकरणे शार्ङ्गरेण
तस्याङ्गे शरवेधकरणम्, तथा शूकर्यामहावेगेन शार्ङ्गरेण शरवेधकरणम्, शार्ङ्ग-
रकृतखड्गघातेन शूकर्या मह्यापतनम्. श्लोकांकाः ३२ ॥
- ४६— ४६ भूमौपतितायाः श्वसंत्याः शूकर्याः सुदेवयाशीतलजलेनमुखसेचनम्,
तत्सिक्तजलसंपर्कात्सूकर्यामानुषीवाण्या सुदेवाप्रशंसनम्, इक्ष्वाकुमतमादाय
सुदेवया पृष्टे सति शूकर्या स्वभर्तुः शूकरस्यात्मनश्च पूर्वजन्मचरित्रवर्णनम्,
तत्रादौभर्तुश्चरित्रवर्णने तस्य पूर्वजन्मनिगंधर्वस्य गीतपंडितस्य पुलस्त्यमुनि-
त्रासनाद्विशेषेन शूकरजन्मप्राप्तिवर्णनम्. श्लोकांकाः ६६ ॥
- ४७— ४७ शूकर्या आत्मनः पूर्वजन्मचरित्रवर्णने कलिंगदेशीयश्रीपुरनगरवास्तव्यवसु-
दत्तब्राह्मणतनयायाः सुदेवानाभ्यामुदराचारदूषितायाः पतिवंचनादिवर्णनम्,
तत्पतिना शिवशर्मणातस्याः परित्यागः, सुदेवामात्रातत्पतिरंवसुदत्तप्रति अपत्य-
शिक्षणप्रकारवर्णनम्. श्लोकांकाः ६५ ॥
- ४८— ४८ वसुदत्तभार्याया भर्तारंप्रति निर्गलकन्यादोषवर्णनप्रसंगेन वैदर्भदेशीयो-

- ग्रसेनराजतनयाया माथुरोग्रसेनराजभार्यायाः पद्मावतीनाभ्याः पतिं विनापित-
गृहमागताया उच्छृंखलतयोपवनभूमिपुविक्रीडनवर्णनम्. श्लोकांकाः २७ ॥
- ४९— ४८ कदाचिद्वनक्रीडाहृतचेतसस्तस्याः कस्यचित्सरसस्तीरे गोभिलेन दैत्येन
दर्शनम्, तत्कामपरितप्तेन गोभिलेन माययातत्पतिरूपविधायतस्या धर्ष-
णवर्णनम्. श्लोकांकाः ५४ ॥
- ५०— ४९ दैत्यंप्रति शत्रुकामांतां प्रति गोभिलेन दैत्येन पतिव्रतानां पुंश्चलीनां च कर्म-
वर्णनपुरःसरं तस्याः पद्मावत्याः पुंश्चलीत्वनिर्णयकरणम्, उदरे गर्भस्थापन-
कथनंच. श्लोकांकाः ६३ ॥
- ५१— ५० पित्रादिभिर्ज्ञातदोषायाः पद्मावत्याः पतिगृहंप्रतिप्रेषणम्, तद्गर्भात्कंसोत्पत्तिः,
एवं वसुदत्तेन पत्नीमुखात्कन्यादोषं श्रुत्वा सुदेवायाः कन्यायाः परित्यागः, सु-
देवायाः पर्यटंत्या अदृष्टवशात्पतिगृहंप्रति गमनम्. श्लोकांकाः ५३ ॥
- ५२— ५१ तत्र पतिगृहेमंगलानाभ्याः स्वसपत्न्याः पातिव्रत्यदर्शनेन व्रीडितायाः सुदेवा-
यारात्रौपश्चात्तापेन मरणम्, यमलोकेऽनेकदुःखप्राप्तिपूर्वकं शूकरीजन्मप्राप्ति-
वर्णनम्. शूकर्या सुदेवानाभ्यामिक्ष्वाकुराजभार्यायाः समीपे स्वोद्धारार्थं एकदिन-
पातिव्रत्यपुण्ययाचनायामिक्ष्वाकुप्रेरणया सुदेवयातस्या एकदिनपातिव्रत्यपु-
ण्यदानाच्छूकरीयोनितउद्धरणम्, सुदेवानाभ्यामब्राह्मणकन्यायाः स्वर्गा-
रोहणम्. श्लोकांकाः ४६ ॥
- ५३— ५२ सुकलायाः पातिव्रत्यभंगार्थं समुद्युक्तस्येंद्रस्य श्रमवैफल्यम्, तत्र तन्मोह-
नायेंद्रेण कंदर्पायाज्ञाकरणम्, इंद्रस्य पुरुषरूपं धृत्वा कंदर्परतिप्रभृतिमोहनवर्ण-
मादाय सुकलासमीपंप्रत्यागत्य तन्मोहनाय विविधोपायविधानम्, इंद्रप्रेषितया दू-

त्यासुकलांप्रति पातिव्रत्यभंगार्थं चातुर्येणपिदेशेकृतेऽपितस्याः पुरुषांतरेऽप्रीति-
दर्शकशरीरविकारवर्णनम्. श्लोकांकाः १०९ ॥

५४— ५४ इंद्रस्यस्वयं सह रतिकंदर्पाभ्यां सुकलासमीपंप्रतिगमने सुकलयातंदृष्ट्वा
स्वगृहमध्ये प्रवेशकरणम्. श्लोकांकाः २५ ॥

५५— ५४ सुकलासाधने शक्रमदनयोः साध्यासाध्यत्वविषये विवादानंतरं
मदनेन सुकलांप्रति क्रीडादूतीप्रेषणम्, मदनस्यस्वयंशक्रेण सह गम-
नंच. श्लोकांकाः २५ ॥

५६— ५५ तन्मदनैंद्रचरित्रं दृष्ट्वा सत्यधर्मादीनांपरस्परं संवादः, धर्मेण सत्यसंरक्ष-
णार्थमुपायचित्तया भर्त्रागमनसूचकशकुनकरणाय प्रज्ञायाः प्रेषणम्, प्रज्ञया
शकुनशब्दकरणोत्तरं शकुनार्थजिज्ञासया सुकलया ब्राह्मणसमीपंगत्वाब्राह्मणमु-
खात्तन्निर्णयनम्. श्लोकांकाः ३७ ॥

५७— ५६ क्रीडया मदनदूत्या सुकलां प्रत्यागत्य तांवाक्यैर्मोहयित्वा तयासहोपवनं
प्रति गमनम्, मदनस्यैंद्रदेहे प्रवेशः, श्लोकांकाः ३८ ॥

५८— ५६ इंद्रसुकलयोः संवादे सुकलयेंद्रस्य निराशीकरणम्, इंद्रादीनां स्वस्वस्थानं
प्रति गमनम्. श्लोकांकाः ४३ ॥

५९— ५७ तीर्थयात्रां कृत्वा गृहं प्रति प्रयातुकामस्य कुकलस्य मध्येमार्गं धर्मेणपितृवं-
धनदर्शनम्, धर्मकुकलसंवादे धर्मेण पातिव्रतामाहात्म्यकथनम्. श्लोकांकाः ३४ ॥

६०— ५८ कुकलवैश्येन धर्मोपदेशाद्गृहमागत्यपत्नीहस्तेनान्नं विपाच्य श्राद्धकरणेतेतिप-
तमुक्तिवर्णनम्, सुकलाचरित्रमाहात्म्यम्. श्लोकांकाः ३२ ॥

६१— ५८ पितृतीर्थवर्णनम्, तत्र पितृभक्तस्य कुंडलब्राह्मणपुत्रस्यसुकर्मणः कथानकवर्ण-

नम्, पिप्पलब्राह्मणस्यतपस्यया विश्ववश्यत्वप्राप्त्यामहागर्वः, सारसवचना-
त्पिप्पलस्य सुकर्माणं प्रत्यागमनम्. श्लोकांकाः ६० ॥

६२— ५९ सुकर्मपिप्पलसंवादः, सुकर्मणेंद्रादिदेवानयनम्, अर्वाचीनपराचीनगतिज्ञान-
वर्णनम्, सुकर्मणा स्वकर्मवर्णनम्, पितृभक्तिमाहात्म्यवर्णनम्. श्लोकांकाः ८२ ॥

६३— ६१ मातपितृतीर्थमाहात्म्यम्. श्लोकांकाः २९ ॥

६४— ६१ मातापितृतीर्थमाहात्म्यवर्णने नहुषस्य ययातिश्च चरित्रवर्णनम्, इंद्रेण स्व-
पदभ्रंशशंकाययातिनृपंप्रतिस्वर्गमानेतुं मातलिदूतप्रेषणम्, मातलिययाति-
संवादः, शरीरोत्पत्तिविनाशादिवर्णनम्. श्लोकांकाः ९५ ॥

६५— ६३ शरीरदोषवर्णनम्. श्लोकांकाः ९ ॥

६६— ६३ प्रथमतः शरीरोत्पत्तिपूर्वकशरीरवर्णनम्, गर्भावस्थायां जीवचेष्टितम्,
शरीरस्याशुचित्वम्, विविधसुखदुःखादिविवेकः. श्लोकांकाः २३५ ॥

६७— ६७ मर्त्यलोकेमनुष्यकृतानां सुकृतदुष्कृतकर्मणां विपाकः. श्लोकांकाः ११५ ॥

६८— ६९ सुकृतकर्मफलकथनम्. श्लोकांकाः १७ ॥

६९— ७० विविधशिवधर्मकथनम्. श्लोकांकाः ३९ ॥

७०— ७० महादारुणयमलोकपीडावर्णनम्. श्लोकांकाः ११ ॥

७१— ७१ देवलोकासंस्थानवर्णनम्. श्लो० २७ ॥

७२— ७१ ययातिना स्वशरीरप्रशंसापूर्वकं स्वर्गगमनास्वीकरणम्, मातले
रिंद्रंप्रतिगमनम्.

७३— ७२ मातलौ स्वर्गं गते सति ययातिना स्वराज्ये विष्णुसेवाज्ञोद्घोषणम्. श्लो० १७ ॥

७४— ७२ नृपाज्ञाव्रणोत्तरं सर्वैः प्रजाजनैर्भागवतधर्मस्वीकरणम्. श्लो० २९ ॥

- ७५— ७३ वैष्णवधर्माचरणेन ययातेः सदा तारुण्यं तत्प्रजानां च मृत्युराहित्यवर्णनम्. श्लो० ३५ ॥
- ७६— ७३ अमृत्युभूतलं दृष्ट्वा यमधर्मस्य स्वर्गं प्रति गमनोत्तरभिर्द्राय ययातिकर्मनिवेदनपुरःसरं ययातेः स्वर्गानयनाय प्रार्थनम्, इंद्राज्ञया कामदेवस्यगंधर्वादिभिः सह नाटककरणार्थं ययातिं प्रति गमनोत्तरं तस्य सभास्थले संगीतकारम्भणम्. श्लो० ३३ ॥
- ७७— ७४ नृत्यगीतपरवशतयाऽज्ञौचलेशमात्रेण ययातेः शरीरे जराप्रवेशः, जरामजानतोययातेर्मृगयार्थं कस्यचित्सरसस्तीरं प्रति गमनम्, तत्रातिमधुरगानश्रवणाकृष्टमनसो ययातेर्विशालानामसखीमुखादश्रुविंदुमत्या वृत्तांतश्रवणम्, आत्मनो भावं दर्शयितारं ययातिं प्रति विशालया जरागृहीतत्वकथनम्, जरापरित्यागं कृत्वाऽस्यामनोरथं पूरयिष्यामीति प्रतिज्ञाय ययातेः स्वपुरं प्रत्यागत्य पुत्रान्प्रत्याज्ञाकरणम्. श्लो० १०८ ॥
- ७८— ७६ पितुराज्ञां श्रुत्वा त्रिभिः पुत्रैस्तदाज्ञाप्रत्याख्याने ययातिना तान्प्रति शापदानम्, चतुर्थपुत्रात्पूरोः सकाशात्तारुण्यं गृहीत्वा जरां तस्मै दत्त्वा ययातेरश्रुविंदुमतीं प्रति गमनम्. श्लो० ६४ ॥
- ७९— ७७ शर्मिष्ठादेवयानीसपत्नीभ्यां क्लेशो न भविष्यति सर्वथा त्वन्मनोरथान्पूरायिष्यामीति प्रतिज्ञां कृत्वाऽश्रुविंदुमत्या गांधर्वविवाहेन वरणम्, अश्रुविंदुमत्या दोहदपूरणकामनया ययातिनापूरुद्वारा संभारानानीयाश्वमेधयज्ञकरणम्, अश्रुविंदुमत्या ययातिसमीपेस्वर्गं प्रति जिगमिषया प्रार्थनाकरणम्. श्लो० ४० ॥
- ८०— ७८ शर्मिष्ठादेवयान्योर्वर्तनवर्णनम्, सर्वलोकानां सर्वसुखावाप्तिवर्णनम्. श्लो० १९ ॥

- ८१— ७८ इंद्राज्ञया मेनिकाप्सरसोऽश्रुविंदुमतीं प्रत्यागमनम्, मेनिकावोधितयाऽश्रुविंदुमत्या ययातिं प्रति स्वर्गगमनायाग्रहकरणम्, ययातिराज्ञोऽन्तर्मनसि चिंताकरणम्. श्लो० ७४ ॥
- ८२— ७९ अश्रुविंदुमत्याः स्वर्गगमनायात्प्राग्रहं दृष्ट्वा ययातिनापूरुपुत्राय नीत्युदेशं कृत्वा राज्यं समर्प्य तस्मै तारुण्यं दत्त्वा जराग्रहणम्. श्लो० २८ ॥
- ८३— ८० राज्ञो ययातेः सर्वप्रजाश्वासनपुरःसरं बहुभिः प्रजाजनैः सहतयाश्रुविंदुमत्या च सहैन्द्रादिलोकान् गत्वा पश्चाद्वैष्णवलोकं प्रति गमनम्, सहनीतप्रजाजनैः सह ययातेर्विष्णवाज्ञया विष्णुलोकावस्थानम्. श्लो० ८३ ॥
- ८४— ८१ एवं पितृसेवां कृत्वा पूरोराज्यप्राप्तिरूपफलावाप्तिः, सुकर्मणा निवेदितपितृतीर्थमाहात्म्यं श्रुत्वापिप्पलस्यविलज्ज्यगमनम्. श्लो० २१ ॥
- ८५— ८२ गुरुतीर्थमाहात्म्यवर्णनेच्यवनचरित्रम्, च्यवनस्य द्विजस्य तीर्थयात्राप्रसंगेन पर्यव्यनर्मदादक्षिणकूलओंकारेश्वरं समागत्यवटच्छायायांस्थितिः, तत्र कुंजलनामशुकस्यचतुर्भिः पुत्रैःसहसंवादः, तत्र ज्येष्ठपुत्रमुज्ज्वलं प्रतिपित्रावार्ताश्रवणायप्रश्नेकृतेसतितेनपुल्लदीपस्यदिवोदासराजपुत्र्यादिव्यादेव्याविवाहसमयेएकविंशत्यधिकशतभर्तृमरणदोषनिरूपणम्. श्लो० ७६ ॥
- ८६— ८३ कुंजलेनतस्यादिव्यादेव्याःपूर्वजन्माचरितदुष्कर्मकथनम्, राजपुत्रीत्वप्रापकसिद्धसेवनसुकर्मवर्णनंच, दिव्यादेवीवरजीवनायतदुरितभंगायचभगवद्ध्यानवर्णनम्. श्लो० ९६ ॥
- ८७— ८५ अशून्यशयनव्रतकथनम्, कृष्णशतनामाख्यस्तोत्रवर्णनम्. श्लो० ३९ ॥
- ८८— ८५ पित्राज्ञयोज्ज्वलपुत्रेणपुल्लदीपंगत्वादिव्यादेवीं प्रतिपिबुद्धिप्रव्रतस्तोत्रादिकथ

- नम्, तदुत्तरीत्या दिव्यादेव्या व्रताचरणेन स्तोत्रजपेन च पापनिरसनपुरःसरं भगवत्प्रसादादिव्यलोकावाप्तिवर्णनम्. श्लो० ५४ ॥
- ८९— ८६ द्वितीयपुत्रं समुज्ज्वलाख्यं प्रति वार्ताश्रवणाय कुंजलेन प्रश्ने कृते सति समुज्ज्वलेन नर्मदातीरे व्याधोद्धारपूर्वकं कृष्णहंसकथावर्णनम्. श्लो० ५१ ॥
- ९०— ८७ कुंजलेन कृष्णहंसकथानकावसरे तीर्थचरित्रवर्णनम्, तत्रेद्रेण सर्वतीर्थानि समाहूय प्रयागादीनां चतुर्णां महातीर्थानां प्रशंसाकरणम्. श्लो० ५४ ॥
- ९१— ८८ ब्रह्महत्याऽगम्यागमनदोषदूषितस्य शक्रस्य मालवदेशे सुरैः स्नापनं कृत्वा वाराणस्यादितीर्थेषु स्नापनेन शुद्ध्यन्तरं शक्रेण मालवदेशाय चतुर्भ्यस्तीर्थेभ्यश्च वरप्रदानम्, विदुरक्षत्रियचंद्रशर्मब्राह्मणवेदशर्मब्राह्मणवंजुलवैश्यानां चतुर्णां महापापकृतमेकत्र संवीभूय कालंजरगिरिं प्रति गमनम्. श्लो० ४० ॥
- ९२— ८९ तत्रकस्यचित्सिद्धस्योपदेशेनैतेषां चतुर्णां वाराणस्यादितीर्थेषु स्नानान्मुक्तिः, तेषां च पातकस्पर्शेन पुष्करार्थतीर्थप्रयागवाराणसीतीर्थानां पापलेपेन कृष्णत्वप्राप्तिः, हंसरूपेण चात्मनः पावनेच्छया प्रतितीर्थं भ्रमणम्, तत्संपर्केण च सर्वेषामपि कृष्णवर्णत्वम्, तैः सह हंसरूपेण भ्रमणं च, सर्वेषां रेवाकुब्जासंगमे स्नानमात्रेण पातकान्मुक्तिः, ब्रह्महत्याशुरुहत्यासुरापापानां गम्यागमनानां हंसरूपाणां तत्र संगमे स्नानेन भस्मता, रेवाकुब्जासंगममाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३७ ॥
- ९३— ९० तृतीयपुत्रेण विज्वलेन निजवृत्तनिवेदनवसरे मेरुपृष्ठवर्त्यानंदकानने कस्यचित्सिद्धस्य च सपत्नीकस्य विमानेनागत्य सरस्तीरवर्तिनिजनिजशवमांसभक्षणचमत्कारवर्णनम्, तद्भक्षणकाले च कयोश्चित्त्रियोस्तत्संमुखं स्थित्वा हास्यकरणवर्णनम्. श्लो० ४३ ॥

- ९४— ९० कुंजलेन तदुत्तरकथनम्, तत्रादौ कर्ममाहात्म्यकथनम्, अनंतरं चौलदेशीयसुबाहुराजवृत्तांतवर्णनम्, सुबाहुना जैमिनिसमीपे धर्मश्रवणार्थं प्रश्ने कृते सति जैमिनिना दानधर्मकथनम्. श्लो० ६१ ॥
- ९५— ९२ जैमिनिना स्वर्गगुणवर्णनपुरःसरं दानस्यातिश्रेष्ठ्यवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
- ९६— ९२ नरकगामिनां स्वर्गगामिनां च वर्णनम्. श्लो० ५२ ॥
- ९७— ९३ भार्यया सह सुबाहुनृपस्य दानमकृत्वा तपस्तप्त्वा तत्तपःप्रभावेण विष्णुलोकं प्रति गमनेऽपि विष्णोरदर्शनम्, उभयोरपि क्षुधाव्याकुलत्वम्, वामदेवमहर्षिसमागमोत्तरं वामदेवेन दानमाहात्म्यकथनोत्तरं स्वस्वं कायं नित्यपुष्टं भुक्त्वा कालमतिक्रमेथामिति कथनम्, विविधदानफलवर्णनं च, तद्वचनमाकर्ण्य सुबाहोः सह भार्यस्य स्वस्वशवभक्षणम्, तत्र प्रज्ञाश्रद्धयोः स्त्रियोर्हास्यकथनम्. श्लो० ११४ ॥
- ९८— ९५ कुंजलाद्वासुदेवस्तोत्रं गृहीत्वा विज्वलेन तत्र गत्वा सभार्यं सुबाहुं प्रति तस्य वासुदेवस्तोत्रस्य श्रवणम्. श्लो० ७४ ॥
- ९९— ९७ वासुदेवस्तोत्रश्रवणात्सभार्यस्य सुबाहोः क्षुत्तृणितृप्तिपूर्वकं विष्णुदर्शनपुरःसरं विष्णुलोकावाप्तिः, श्रीवासुदेवस्तोत्रस्य सविधानफलवर्णनम्. श्लो० ४५ ॥
- १००— ९८ विज्वलेन पितरं प्रत्यागत्य स्तोत्रमाहात्म्यकथनम्, वेनेन राज्ञा विष्णुप्रशंसनम्. श्लो० १४ ॥
- १०१— ९८ कुंजलस्य चतुर्थपुत्रेण निजवृत्तनिवेदने कैलासपर्वतपरिसरे गंगातीरस्थितस्त्रीनेत्राश्रुपतितर्बिंदुसमुत्पद्यमानकमलानि समादाय केनचिन्मुनिवेषधारिणा प्ररुषेण शिवार्चनकरणवर्णनम्. श्लो० ५७ ॥

- १०२—१९ कुंजलेन कमलवृत्तवर्णनारंभे पार्वतीदोहदूरणेच्छया महादेवस्य पार्वत्या सह नंदनवने कल्पवृक्षतले स्थितिः, पार्वतीं प्रति महादेवेन कल्पवृक्षगुणवर्णनोत्तरं पार्वत्या चिंतनमात्रे कृते सत्यकस्मात्स्त्रीरत्नोत्पत्तिः, पार्वत्या तस्याः स्त्रिया अशोकसुंदरीनामकरणम्, नहुषपत्नीत्ववरदानं च. श्लो० ७४ ॥
- १०३—१०० हुंडदैत्येन कामुकतयाऽशोकसुंदरीं प्रति पतिव्रतावेषच्छलेन वंचयित्वा स्वगृहं प्रत्यानयनम्, अशोकसुंदर्या तद्विनाशाय गंगातीरे तपःकरणम्, आयुराजेन पुत्रप्राप्तये भार्यया सह अत्रिपुत्रस्य दत्तात्रेयस्य सेवाकरणम्, तत्सेवासंतुष्टादत्तात्रेयात्पुत्रप्राप्तिरूपवरलाभः. श्लो० १३९ ॥
- १०४—१०३ आयुराजादिंदुमत्यांगर्भप्राप्तिः, गर्भिण्येन्दुमत्यासुस्वप्नप्रदर्शनम्, शौनकेन तस्य स्वप्नस्य शुभफलवर्णनम्. श्लो० २४ ॥
- १०५—१०३ इंदुमत्याः प्रसवसमये तत्पुत्रं नहुषं प्रति हुंडदैत्येनापहत्य स्वगृहं प्रत्यानयनम्, तस्य सूदेन सैरंध्या च कृगालुतया तं न हत्वा रात्रावेव वसिष्ठाश्रमे पर्णकुटीद्वाराग्रे निक्षेपणम्, वसिष्ठेन प्रभाते तं स्वीकृत्य नहुषेतिनामकरणम्, नहुषेण वसिष्ठाद्वनुर्विद्याग्रहणम्. श्लो० ६४ ॥
- १०६—१०४ पुत्रापहरणेन आयुराजेन्दुमत्योः शोकवर्णनम्. श्लो० १९ ॥
- १०७—१०५ नारदेनागत्य नहुषवृत्तांतं कथयित्वा आयुराजेन्दुमत्योः सांत्वनम्. श्लो० १६ ॥
- १०८—१०५ वसिष्ठादेशेन नहुषस्य हुंडदैत्यहननोद्यमः. श्लो० ३५ ॥
- १०९—१०५ नहुषवधाश्वासितमनसाहुंडेनाशोकसुंदरीं प्रति गत्वा नहुषमरणवृत्तांतनिरूपणादशोकसुंदर्याः शोकवर्णनम्, विद्वरकिंनरेण तस्याः सांत्वनम्. श्लो० ६३ ॥
- ११०—१०७ नहुषस्य वसिष्ठादिमहर्षिदत्ताशीर्ग्रहणपुरःसरं शक्रप्रहितरथमारुह्य सर्वदेवदत्तायुधानि गृहीत्वा हुंडदैत्यनिवासं प्रत्यागमनम्. श्लो० २५ ॥

- १११—१०७ तत्रतत्र नहुषस्यागमेन मंगलगायनाद्युत्सवः. श्लो० १५ ॥
- ११२—१०७ गंधर्वैर्नहुषमुद्दिश्यकृतं गायनं श्रुत्वाऽशोकसुंदर्यास्तपसश्चलनम्. श्लो० ८ ॥
- ११३—१०८ रंभासखीं गृहीत्वाऽशोकसुंदर्या नहुषदर्शनाय गमनम्, नहुषस्य हुंडवधप्रतिज्ञां श्रुत्वाऽशोकसुंदर्या हर्षः. श्लो० ४८ ॥
- ११४—१०८ नहुषेण सह योद्धुं हुंडदैत्यस्य सैनिकैः सहागमनम्. श्लो० ३० ॥
- ११५—१०९ नहुषेण हुंडसैनिकान्हत्वा हुंडवधः. श्लो० ४५ ॥
- ११६—११० अशोकसुंदरीं गृहीत्वा नहुषस्य वसिष्ठाश्रमं प्रत्यागमनम्, वसिष्ठेन तयोर्विवाहकरणोत्तरं पितृमंदिरं प्रत्यागमनम्, मातापित्रोरित्यानंदवर्णनम्. श्लो० ३३ ॥
- ११७—११० इंद्रादिभिर्देवैर्नागपुरे नहुषस्य राज्याभिवेककरणम्, अंगेन्दुमत्योर्हरिलोकप्राप्तिः. श्लो० ३३ ॥
- ११८—१११ अश्रुविंदुकमलारुयानवर्णने हुंडपुत्रस्य विहुंडस्य कथानकवर्णनम्, तत्र विहुंडेन पितृवधामर्षेण सुरमानवादिजगज्जिघांसयोपद्रवकरणम्, उपद्रुतदेवशरणवत्सलेन विष्णुना मोहिनीरूपं धृत्वा तं प्रति विमोहनम्, सप्तकोटिकामोदपुष्पाण्यानीय शिवपूजनं कुरु ततोऽहं ते भार्या भविष्यामीति विहुंडस्य समीपे प्रतिज्ञाकरणम्, विहुंडस्य शुक्रात्कामोदकुसुमसंभवमभिज्ञाय तदानयनायोद्यमवर्णनम्. श्लो० ४० ॥
- ११९—११२ कामोदायाः समुद्रमंथनादुत्पत्तिवृत्तांतवर्णनम्, विष्णुप्रेषितनारदेन अहमेव कामोदपुष्पाणि तव हस्ते यथा पतिष्यंति तथा यतिष्य इत्युक्त्वा विहुंडस्य कामोदां प्रति गमनप्रतिषेधनम्. श्लो० ४३ ॥
- १२०—११२ नारदस्य कामोदपुरं प्रति गत्वा कामोदया सहसंभाषणावसरे स्वप्रावस्थावर्णनम्. श्लो० ५० ॥

१२१—११३ विष्णोर्भृगोः शापतो दशावतारधारणकृत्कथावर्णनेन नारदेन तस्याः शोकोत्पादनम्, शोकनिर्विण्णायाः कामोदाया दुःखाश्रुविंदुभ्यो निर्गधपुष्पोत्पत्तिः, तैः पुष्पैर्विंदुडकृतशिवार्चना, ब्राह्मणवेषधारिण्या देव्या हुंकारमात्रेण विंदुडस्य वधः. श्लो० ५२ ॥

१२२—११४ कुंजलपक्षिणा सह च्यवनब्राह्मणस्य संवादे कुंजलेनात्मवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र काश्यपवंशप्रसूतविद्याधरब्राह्मणतृतीयपुत्रस्य धर्मशर्मणो मूर्खस्य यदृच्छया केनचित्सिद्धेन सह समागमवर्णनम्. श्लो० २९ ॥

१२३—११५ सिद्धाज्ज्ञानप्राप्तिः, शुकयोनिप्राप्तिकारणवर्णनम्, गुरुतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, वेनं प्रति विष्णुनेत्यमुत्तवेप्सितवरप्रदानपूर्वकमंतर्धानवर्णनम्. श्लो० ६२ ॥

१२४—११६ वेनकृतपृथुप्रशंसा, पृथुना प्रजाशासनम्. श्लो० २६ ॥

१२५—११६ वेनस्याश्वमेधादियज्ञकरणपूर्वकं विष्णुलोकं प्रतिगमनम्, पद्मपुराणपठनपाठनश्रवणविधिपूर्वकफलकथनम्. श्लो० ५१ ॥

इति पाद्मपुराणान्तर्गतभूमिखंडस्थविषयानुक्रमणिका संपूर्णा ॥ २ ॥

॥ अथ तृतीयस्वर्गखंडस्थविषयानुक्रमणिकाप्रारंभः ॥

१—१ नैमिषारण्यवासिशौनकादिमुनीन्प्रति सूतमहर्षिणाऽऽगत्याऽऽदिखंडापरपर्याय स्वर्गखंडकथनारंभवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥

२—१ अव्याकृतब्रह्मणः सकाशात्सिद्धसूक्ष्मात्मये महाभूतादिब्रह्मांडोत्पत्तिवर्णनम्. श्लो० ३४ ॥

३—२ द्वीपभूविभागवर्णने सुदर्शनद्वीपवर्णनम्, तत्रमेरुपर्वतपरिसरप्रांतवर्णनपुरःसरं दक्षिणप्रदेशवर्तिसमीपस्थद्वीपखंडवर्षविभागवर्णनम्. श्लो० ७५ ॥

४—३ मेरुपर्वतस्योत्तरप्रदेशवर्णनम्. श्लो० २६ ॥

५—३ मेरुपर्वतस्य दक्षिणप्रदेशवर्णनम्. लो० १९ ॥

६—४ विस्तरेण भारतवर्षवर्णनम्, तत्र भारतवर्षस्थकुलपर्वतमहानदीदिशवर्णनम्. श्लो० ६५ ॥

७—५ भारतवर्षस्थकालनिर्णयपुरःसरं लोकस्थितिवर्णनम्. श्लो० १५ ॥

८—५ जंबूद्वीपविष्कंभपरिमाणम्, शाकद्वीपवर्णनम्. श्लो० ३९ ॥

९—६ घृततोयसमुद्रप्रभृतिसर्वाविशिष्टद्वीपविभागवर्णनम्. श्लो० ४१ ॥

१०—७ पृथिवीस्थतीर्थवर्णनम्, तत्रनारदयुधिष्ठिरसंवादे नारदेन तीर्थमाहात्म्यविषये गंगाद्वारे दिलीपस्यवसिष्ठेन सहसमागमकथनम्. श्लो० २५ ॥

११—७ वसिष्ठदिलीपसंवादे वसिष्ठेनदिलीपंप्रति पुष्करतीर्थमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ३६ ॥

१२—८ जंबुमार्गदुलिकाश्रमागस्त्याश्रमकन्याश्रमधर्मारण्ययातिपत्तनमहाकालकोटि-तीर्थभद्रवटतीर्थनर्मदातीर्थानां माहात्म्यकथनम्. श्लो० १३ ॥

१३—८ नर्मदातीर्थमाहात्म्यविजिज्ञासया युधिष्ठिरप्रश्नोत्तरं नारदेनवसिस्तरं तन्माहात्म्यवर्णनम्, तत्रामरकंटके जनेश्वररुद्रकोटिमहेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्, क्षेत्रपालमाहात्म्यम्, रुद्रकोटौ जालेश्वरमहिमा, नर्मदादक्षिणतीरवर्णनम्, तत्रकपिला-विशलयकरणामाहात्म्यम्. श्लो० ५४ ॥

१४—९ ज्वालेश्वरतीर्थोत्पत्तिवर्णनम्, तत्र बाणभयत्रस्तमहर्षिप्रार्थनया महादेवेन नारदस्य त्रिपुरंप्रतिप्रेषणम्, नारदेन त्रिपुरे बाणासुरंप्रति गत्वानौपम्याख्याया बाणपत्न्याव्रतदानोपदेशेन मनोहृत्वास्वस्थानंप्रतिगमनम्. श्लो० ३७ ॥

- १५-- १० हरस्यप्रेरणया वह्निना त्रिपुरदहनम्, बाणासुरेण शिवस्तोत्रकरणोत्तरं शंकरेण बाणासुरायवरप्रदानम्, दग्धयोः पुरयोर्मध्यादेकस्य पुरस्य श्रीशैलेपातनम्, द्वितीयस्यामरकंटकेपातनम्, अमरकंटकपातितपुराज्ज्वालेश्वरोत्पत्तिः, तन्माहात्म्यं च. श्लो० ८२ ॥
- १६-- ११ कावेरीनर्मदासंगममाहात्म्यवर्णनम्, तत्रकुबेराख्यानम्. श्लो० १९ ॥
- १७-- १२ नर्मदोत्तरतीरस्थपत्रेश्वरतीर्थमाहात्म्यम्, गर्जनमेधरावब्रह्मावर्त्तागारेश्वरकपिलातीर्थकांचीतीर्थकुण्डलेश्वरपिप्पलेश्वरविमलेश्वरपुष्करिणीमाहात्म्यपूर्वकनर्मदास्तोत्रकथनम्. श्लो० २२ ॥
- १८-- १२ शूलभेदतीर्थभीमेश्वरतीर्थादित्येश्वरमल्लिकेश्वरवरुणेश्वरनीराजेश्वरकोटितीर्थागस्त्येश्वरविस्तवशक्रतीर्थपितीर्थनारदतीर्थदेवतीर्थांमरकंटकतीर्थवामनेश्वरद्वितीयपितीर्थवटेश्वरभीमेश्वरवारुणेश्वरसोमतीर्थपिंगलेश्वरसुरभिकेश्वरनारकेश्वरकोटिकेश्वरगंगावतरणनंदीतीर्थद्वीपेश्वरव्यासतीर्थरेंडीतीर्थेधुनदीसंगमतीर्थस्कंदतीर्थागिरसतीर्थलांगलतीर्थवटेश्वरसंगमेश्वरभद्रतीर्थागारेश्वरायोनिसंगमपाण्डवेश्वरकंबोतिकेश्वरचन्द्रभागाशक्रतीर्थब्रह्मावर्ततीर्थकपिलतीर्थनर्मदेश्वरतीर्थादित्यायतनतीर्थमासेश्वरनागेश्वरतपोवनकुबेरभवनकालेश्वरतीर्थमरुत्तालयनारदतीर्थाहल्यातीर्थसोमतीर्थस्तंभतीर्थयोगिनीपुरस्थविष्णुतीर्थतापसेश्वरामोहकतीर्थसिद्धेश्वरगणपतिलिंगजनार्दनकामतीर्थाधोनतीर्थसिद्धेश्वरक्षेत्रपालदंडपालकुसुमेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १२२ ॥
- १९-- १४ भागवेश्वरतीर्थमाहात्म्यम्, शुक्लतीर्थोत्पत्तिवृत्तांतमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३६ ॥
- २०-- १५ नरकतीर्थास्थिविलयतीर्थगोतीर्थकपिलातीर्थपितीर्थगंगावदनतीर्थगंगारहर्कसं

- गमदशाश्वमेधिकतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, रुद्रवेदीतीर्थोत्पत्तिविषये भृगुकृतशिवस्तोत्रवर्णनम्, भृगुक्षेत्रमाहात्म्यम्, नर्मदास्थितवृषतीर्थमाहात्म्यम्, गौतमेश्वरतीर्थघोतपापतीर्थरेंडीतीर्थहिरण्यद्वीपतीर्थकनखलतीर्थशतीर्थवाराहतीर्थसोमतीर्थद्वीपेश्वररुद्रकन्यादेवतीर्थशिखितीर्थभृगुतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ८२ ॥
- २१-- १६ विहगेश्वरतीर्थनर्मदेश्वरश्वतीर्थापेतामहतीर्थसावित्रीतीर्थमनोहरतीर्थमानसतीर्थकतुतीर्थत्रिदशद्योतिदशकन्यातीर्थस्वर्गविन्दुतीर्थाप्सरेशनरकतीर्थभारभूततीर्थाटवीतीर्थशृंगतीर्थरेंडीनर्मदासंगमतीर्थनर्मदोदधिसंगमवर्तिजमदप्रितीर्थविमलेश्वरकेशिनीतीर्थसागरेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५२ ॥
- २२-- १७ नर्मदामाहात्म्यवर्णने प्रमोहिन्यादिगंधर्वकन्यानामितिहासवर्णनम्, तत्र तासांगौरीसमाराधनायाच्छोदसरोवरं गत्वागौरीमभ्यर्च्य स्नानार्थमागतस्य मुनिपुत्रस्यवीक्षणम्, तदृष्टातासां कामावस्थावर्णनम्, तस्यमुनिपुत्रस्य स्वाश्रमगमनानंतरंतासांविष्णवावस्थावर्णनम्, द्वितीयदिवसे पुनस्तस्मिन्सरोवरे तेनमुनिसूनुनासह तासांसंगमेसंवादेच गंधर्वकन्याभिस्तदंगवेष्टनम्, तत्कृत्यकुद्धेन मुनिपुत्रेण गंधर्वकन्यानां पिशाचत्वशापदानम्, ताभिश्चतस्य पिशाचत्वशापदानम्, तासांतस्यच पिशाचरूपेणावस्थानम्. श्लो० १०८ ॥
- २३-- १९ यदृच्छागतलोमशमुनिना सहपिशाचीगणसहितस्य पिशाचस्यतस्य द्विजपुत्रस्यसंवादः, लोमशेननर्मदास्नानेन तस्यतासांच पिशाच्यान्मोचनम्. श्लो० ३४ ॥
- २४-- २० अन्यतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रदक्षिणसिंधुचर्मवत्यर्बुदाचलपिंगातीर्थसरस्वतीसागरसंगमतीर्थवरदानतीर्थद्वारवतीपिण्डारकसिंधुसागरसंगमशंकुकर्णेश्वरतिमितीर्थवसुधारासिंधूत्तमवसुतीर्थब्रह्मतुंगकुमारीतीर्थशक्रतीर्थरेणुकातीर्थपंचनदभीमास्थानगिरिकुंजविमलतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३८ ॥

अ० प०

विषयाः

- २५— २० काश्मीरस्थतक्षकनागभवनवितस्तातीर्थमलदरुद्रास्पदतीर्थमणिमतीर्थदेविका-
तीर्थकामाख्यतीर्थयजनयाजनब्रह्मबालकतीर्थदर्विसत्रविनाशनतीर्थचमसोद्रेद
शिवाद्रेदनागोद्रेदशशयानकुमारकोटिरुद्रकोटिसरस्वतीसंगमतीर्थमाहात्म्यव-
र्णनम्. श्लो० ३९ ॥
- २६— २१ कुरुक्षेत्रमत्तर्णकपारिपुत्रतीर्थशकिनीतीर्थसर्पनीवीपंचनदकोटितीर्थाश्विनीती-
र्थवाराहतीर्थजयिनीस्थसोमतीर्थकहंसतीर्थमुंजावटजयानदीरामहदवंशमूलतीर्थ-
लोकोद्धारतीर्थश्रीतीर्थकपिलातीर्थगोभवनतर्थगंगातीर्थकवितीर्थलवर्णकद्वारपाल-
ब्रह्मावर्तसुतीर्थककाशीश्वरतीर्थमातृतीर्थशीतवनस्नानलोकार्तितीर्थस्वर्णलोमापन-
यनतीर्थदशाश्वमेधिकतीर्थमानुषतीर्थब्रह्मानुस्वरतीर्थसप्तपिंडुकपिलकेदारकपि-
ष्ठलकेदारसर्वकतीर्थरुद्रकोटिकूपहदेलास्पदतीर्थकलशीतीर्थरामजन्मतीर्थपुंडरीक-
तीर्थत्रिविष्टपतीर्थफलकीवनदृषत्पानसर्वदेवतीर्थपाणिख्यातमिश्रकतीर्थव्यासवनम-
नोजवतीर्थमधुवनीकौशिकीदृषद्वतीसंगमव्यासस्थल्यृणांतकूपवेदीतीर्थाहःसुदिन-
तीर्थमृगधूमरुद्रपदशूलपाणिमहेश्वरकोटितीर्थवामनकतीर्थविष्णुपदपवनहदामरह-
दशालिसूर्यसरस्वतीस्थश्रीकुंजतीर्थनैमिषिकुंजमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १०६ ॥
- २७— २३ कन्यातीर्थसोमतीर्थसप्तसारस्वततीर्थोशनसतीर्थकपालमोचनतीर्थीश्रतीर्थवि-
श्रामित्रतीर्थपृथ्वदकतीर्थमधुसूत्रतीर्थसरस्वत्यरुणासंगमावकीर्णतीर्थशतसहस्रक-
तीर्थसाहस्रकतीर्थरेणुकातीर्थविमोचनतीर्थपंचवटतैजसवारुणतीर्थकुरुतीर्थस्वर्गद्वा-
रनरकरुद्रवेदीतीर्थास्थिपुरस्थगंगाहदतीर्थस्थानुवटदरीवनवसिष्ठाश्रमेत्रमार्गा-
दित्याश्रमसोमतीर्थदधीचतीर्थकन्याश्रमसंनिहितीतीर्थमचकुक्कद्वारपालमाहात्म्य-
वर्णनम्, कुरुक्षेत्रसीमावर्णनंच. श्लो० ९६ ॥

अ० प०

विषयाः

- २८— २५ धर्मतीर्थकलापवनसौगंधिकवनेशानाध्युषिततीर्थसुगंधाशतकुंभापंचयज्ञत्रिशू-
लपात्रतीर्थराजगृहशाकंभरीदेवीसुवर्णतीर्थधूमावतीधरातीर्थगंगाद्वारसप्तगंगत्रिगंग-
शक्रावर्तकनखलकपिलावटनागराजतीर्थकपिलतीर्थशंतनुस्थापितललितकातीर्थ-
माहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३४ ॥
- २९— २५ यमुनातीर्थस्नानमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५१ ॥
- ३०— २६ यमुनातीर्थमाहात्म्यवर्णनेहेमकुंडलवैश्यपुत्रयोःश्रीकुंडलविकुंडलयोरितिहास-
वर्णनम्, तत्रतथोरुन्मार्गगामिनोर्मरणानंतरमेकस्यनरकाज्ञापरस्यस्वर्गाज्ञाकथ-
नम्. श्लो० ४१ ॥
- ३१— २७ विकुंडलपृष्ठेन देवदूतेनविकुंडलस्यपूर्वजन्मवृत्तांतवर्णनम्, यमलोकाप्रापका-
नेकसत्कर्मकथनम्, विकुंडलेनभ्रातुः श्रीकुंडलस्य नरकान्मुक्तिकामनयापृष्टेसति
देवदूतेनतंप्रति स्वकीयातीताष्टमजन्मकृतपुण्यदानोपदेशेतज्जन्मवृत्तांतवर्णनम्,
विकुंडलस्य श्रीकुंडलं सुकृतदानेन संतार्य तेनसहस्वर्गंगमनम्. श्लो० २१० ॥
- ३२— ३१ सुगंधतीर्थरुद्रावर्ततीर्थगंगासरस्वतीसंगमकर्णहृदकुञ्जाम्रकारुंधतीवटसामुद्र-
कब्रह्मावर्तयमुनाप्रभवदर्वीसंकमणतीर्थसिंधुप्रभवदेवीतीर्थपिंकुल्यावरिप्रमोक्षविद्या-
तीर्थमाहेश्वरतीर्थवेतसिकासुंदरिकातीर्थब्राह्मणिकातीर्थनैमिषतीर्थगंगोद्रेदसरस्वती
बाहुदारजनीविमलाशोकगोप्रतारसरयूगोमतीस्थरामतीर्थशतसाहस्रकतीर्थध्वंस्या-
नकोटितीर्थकपिलाहृदमार्कण्डेयतीर्थगोमतीगंगासंगममाहात्म्यम्. श्लो० ४४ ॥
- ३३— ३१ विस्तरेणवाराणसीमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र मेरुशृंगेदेवीपृष्ठेन महादेवेनवाराण-
सीक्षेत्रमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ६५ ॥
- ३४— ३३ वाराणसीस्थानां धिमलंकारपंचायतनमत्स्योदरीतटस्थोंकारेश्वरकृत्तिवासेश्वर
मध्यमेश्वरविश्वेश्वरोंकारेश्वरकंदर्पेश्वराणांमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २५ ॥

स्व० अ०

- ३५— ३३ वाराणसीस्थकपदीश्वरपिशाचमोचनतीर्थमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ५० ॥
- ३६— ३४ वाराणसीस्थमध्यमेश्वरमाहात्म्यम्. श्लो० १३ ॥
- ३७— ३४ वाराणसीस्थप्रयागतीर्थविश्वरूपतीर्थतालतीर्थकाशतीर्थार्धभतीर्थसुनीलतीर्थगौरीतीर्थप्राजापत्यतीर्थस्वर्गद्वारतीर्थजंबुकेश्वरधर्मतीर्थगयातीर्थमहानदीतीर्थनारायणतीर्थवायुतीर्थज्ञानतीर्थवाराहतीर्थयमतीर्थसमूर्तिकतीर्थप्रतीर्थकलशेश्वरनागतीर्थकापिलसोमेश्वरतीर्थभूतेश्वरधर्मसमुद्रवतीर्थगंधर्वतीर्थवाह्मितीर्थदेवांसिकतीर्थव्योमतीर्थचंद्रतीर्थचितांगदेश्वरतीर्थविद्याधरेश्वरतीर्थकेदारतीर्थप्रतीर्थकालंजरतीर्थसारस्वतप्रभासरुद्रकर्णहृदकोकिलमहालयतीर्थहिरण्यगर्भतीर्थगोप्रेक्षतीर्थोपशांतेश्वरव्याघ्रेश्वरत्रिलोचनतीर्थलोलाकोत्तरतीर्थकपालमोचनतीर्थशुक्रेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १९ ॥
- ३८— ३५ गयातीर्थाक्षयवटब्रह्मरूपस्थब्रह्मसरोवरब्रह्मयूपधेनुकतीर्थगृध्रवटोद्यत्पदसावित्रपदयोनिद्वारफलगुतीर्थधर्मपृष्ठब्रह्मतीर्थराजगृहयक्षिणीतीर्थमणिनागतीर्थगौतमवनाहल्याहदश्रीतीर्थजनककूपवनाशनतीर्थगंडकीतीर्थध्रुवतपोवनकर्मदानदीविशालानदीमहेश्वरीधारामहेशपदतीर्थकोटिनारायणशालग्रामस्थानवटेश्वरपुरवामनभरताश्रमकौशिकीनदीचंपकारण्यगोविंदतीर्थकन्यावसथनिष्ठावासतीर्थवसिष्ठाश्रमदेवकूटकौशिकहृदवीराश्रमस्थकुमारनंदिनीकूपकालिकाकौशिक्यरुणासंगमोर्वशीतीर्थकुंभकर्णाश्रमकोकामुखर्षभद्वीपौद्यानकतीर्थब्रह्मतीर्थचंपातीर्थदंडार्पणतीर्थलाविटिकातीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ७३ ॥
- ३९— ३६ संध्यातीर्थविद्यातीर्थलोहित्यतीर्थकरतोयानदीगंगासागरसंगमगंगाद्वीपवैतरणीनदीविरजतीर्थशोणज्योतिरथ्यासंगमशोणनर्मदासंगमर्षभतीर्थकोशलास्थकालती-

- र्थपुष्पवतीवदरिकातीर्थमहेंद्राचलस्थरामतीर्थमतंगकेदारश्रीपर्वततत्रत्यदेवहृदर्षभपर्वतकावेरीसमुद्रतीर्थस्थकन्यातीर्थगोकर्णतीर्थगायत्रीस्थानसंवर्तवापीवेणानदीगोदावरीनदीवेणासंगमवरदासंगमब्रह्मस्थूणाकुब्जावनकृष्णवेणासंगमोद्भूतदेवहृदजातिमात्रहृदशरभंगाश्रमशूर्पारकरामतीर्थससगोदावरीदेवपयतुंगकारण्यमेधावनकालंजरचित्रकूटस्थमंदाकिनीगुहस्थानकोटितीर्थयशःस्थानस्थचतुःसमुद्रकूपशृंगवेरपुरमुंजवटप्रयागत्रिवेणीसंगमभोगावतीनामवासुकितीर्थहंसप्रपतनदशाश्वमेधिकगंगामाहात्म्यवर्णनानंतरं वसिष्ठस्यांतर्धानवर्णनम्, नारदस्ययुधिष्ठिरप्रातितीर्थमाहात्म्यं कथयित्वांतर्धानवर्णनम्, युधिष्ठिरस्यमहर्षिभिः सहतीर्थयात्राकरणम्. श्लो० १२७ ॥
- ४०— ३८ प्रयागस्य विशेषमाहात्म्यजिज्ञासया शौनकादिप्रश्ने सूतेन धर्ममार्कंडेयसंवादवर्णनम्. श्लो० ४० ॥
- ४१— ३९ प्रयागक्षेत्रसीमादिमाहात्म्यकथनम्. श्लो० २२ ॥
- ४२— ३९ प्रयागतीर्थमरणदानादिमाहिमा. श्लो० २४ ॥
- ४३— ४० तीर्थयात्राविधिपूर्वकप्रयागस्थतत्तत्स्थलमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रवटमूलंगायमुनासंगमप्राणत्यागमाहात्म्यम्, कंबलाश्वतरनागसामुद्रतीर्थप्रतिष्ठानहंसप्रपतनतीर्थोर्वशीपुलिनकोटितीर्थभोगवतीदशाश्वमेधिकतीर्थगंगामाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५७ ॥
- ४४— ४१ प्रयागस्थमानसतीर्थर्णमोचनतीर्थमाहात्म्यम्. श्लो० २२ ॥
- ४५— ४१ प्रयागस्थगंगायमुनयोर्माहात्म्यम्. श्लो० ३६ ॥
- ४६— ४२ प्रयागस्यपूज्यत्वकथनम्. श्लो० ॥ २६ ॥

अ० प०

विषयाः

- ४७— ४२ सर्वतीर्थेभ्यः प्रयागस्याधिक्यवर्णनम्. श्लो० २० ॥
 ४८— ४३ प्रयागस्य प्रजापतितीर्थत्वकथनम्. श्लो० १५ ॥
 ४९— ४३ युधिष्ठिरेण मार्कण्डेयाय महादानदानम्, मार्कण्डेयस्य स्वाश्रमप्रतिगमनम्,
 वासुदेवेन प्रयागमाहात्म्यानुमोदनम्. श्लो० १७ ॥
 ५०— ४३ विष्णुभक्तिप्रशंसनम्. श्लो० ॥ ३९ ॥
 ५१— ४४ कर्मयोगवर्णनेवर्णाश्रमसामान्यधर्मकथनम्.
 ५२— ४५ कर्तव्यनिषिद्धकर्मकथनम्. श्लो० ४७ ॥
 ५३— ४६ ब्रह्मचारिधर्मकथनम्. श्लो० ९० ॥
 ५४— ४८ गृहस्थधर्मकथनम्. श्लो० ४० ॥
 ५५— ४९ गृहस्थाचारनीतिवर्णनम्. श्लो० ९४ ॥
 ५६— ५० भक्ष्याभक्ष्यनिर्णयः. श्लो० ४६ ॥
 ५७— ५१ दानधर्मवर्णनम्, विविधदानमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ७८ ॥
 ५८— ५३ वानप्रस्थाश्रमाचारधर्मकथनम्. श्लो० ३६ ॥
 ५९— ५३ यतिधर्मकथनम्. श्लो० ३१ ॥
 ६०— ५४ यतिनियमविधानकथनम्. श्लो० ४३ ॥
 ६१— ५५ सर्वधर्मेभ्योऽपि संसारदुःखकथनपूर्वकं विष्णुभक्तेराधिक्यवर्णनम्. श्लो० १०३ ॥
 ६२— ५६ पाञ्चपुराणमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २५ ॥

इति स्वर्गखंडानुक्रमणिका संपूर्णा ॥ ३ ॥

अ० प०

विषयाः

अथ चतुर्थब्रह्मखंडस्थविषयानुक्रमणिका प्रारभ्यते ॥ ४ ॥

- १— १ कलिकालीनलोकोद्धरणाय प्रश्ने सूतेन व्यासजैमिनिसंवादवर्णनम्, विष्णुभ-
 क्तिवैष्णवलक्षणवर्णनम्. श्लोकांकाः ३४ ॥
 २— १ हरिमंदिरलेपनमार्जनादिमाहात्म्यदंडकनामकचौरवृत्तांतकथनम्. श्लो० ३७ ॥
 ३— २ कार्तिकमासमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र कार्तिकव्रतनियमकथनम्, दीपदानमा-
 हात्म्ये वैकुण्ठब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्, दीपप्रोद्बोधनेन मूषिकस्योद्धारवर्ण-
 नम्. श्लोकांकाः ३५ ॥
 ४— ३ जयन्तीव्रतमाहात्म्यकथनम्, तत्र जयंतीपङ्कम्, जयंतीदिने भोजननिषेधः,
 जयंतीव्रतकारिणां माहात्म्यम्. श्लोकांकाः ५३ ॥
 ५— ३ स्त्रीणां पुत्रराहित्यबंधात्कन्याप्रसूत्वह्नीवसंतानत्वमृतपुत्रात्कारणविषयक-
 प्रश्ने तत्तत्प्रापकर्मविपाकवर्णनम्, श्रीधरब्राह्मणस्य चरितम्. श्लोकांकाः ३८ ॥
 ६— ४ विष्णोर्ब्राह्मणस्य च मंदिरलेपनादिमहिमा तत्र वारांगनायाश्चरित्रम्.
 श्लोकांकाः ३७ ॥
 ७— ५ भाद्रपदशुक्लपक्षे राधाजन्माष्टमीमाहात्म्यम्, तद्रूपप्रभावेण कलाविश्यासमुद्धारः,
 श्लोकांकाः ४४ ॥
 ८— ६ समुद्रमथनकथनवर्णनम्, तत्र शक्रं प्रति दुर्वाससः शापः, विष्णोरनुज्ञया
 देवकृतसमुद्रमथनारंभवर्णनम्. श्लोकांकाः २३ ॥
 ९— ६ विष्णुना कूर्मरूपं धृत्वा मंदरोद्धरणम्, विषोत्पत्तौ शंकरेण विषप्राशनम्, अ-
 लङ्घ्युत्पत्तिः, तस्यानिवासाय स्याननिर्देशः. श्लोकांकाः २२ ॥

अ० प०

विषयाः

- १०— ६ ऐरावतादीनामुत्पत्तिः, द्वादश्यां महालक्ष्म्युत्पत्तिः, अलक्ष्म्युद्दालकविवा-
हानंतरं विष्णुकृतलक्ष्मीपरिणयनम्, अमृतोत्पत्तौ विष्णुना मोहिनीरूपधृत्वादित्य-
विमोहनंकृत्वादेवानाममृतदानम्, राहोः शिरश्छेदनम्, चंद्रसूर्यग्रहणेस्नानदाना-
दिमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २५ ॥
- ११— ७ गुरुवारव्रतमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र भद्रश्रवोराज्ञः इयामलानाश्यास्तत्कन्या-
याश्चवृत्तांतकथनम्. श्लो० ८६ ॥
- १२— ९ ब्राह्मणप्राणरक्षणपुण्यकथनेदीननाथराजवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र दीननाथराज्ञा
गालवंप्रति पुत्रप्राप्त्युपायप्रश्ने गालवेन नरमेधयज्ञकथनम्. श्लो० ६४ ॥
- १३— १० कृष्णजन्माष्टमीव्रतमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र दिलीपंप्रतिवसिष्ठेन संक्षेपतः श्री-
कृष्णजन्मबाललीलादिकथनम्, जन्माष्टमीनिर्णयः, चित्रसेनराजवृत्तांतवर्ण-
नम्. श्लो० ८५ ॥
- १४— ११ ब्राह्मणमाहात्म्यवर्णनम्, ब्राह्मणपादोदकमाहात्म्यम्, तत्र भीमनामकशूद्रवृ-
त्तांतवर्णनम्. श्लो० ३३ ॥
- १५— १२ एकादशीमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रैकादशीदिनेऽन्नभोजने दोषः, एकादशीनि-
र्णयः, महारूपापत्नीसमेतस्य बल्लभनामकवैश्यस्यवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ६० ॥
- १६— १३ पौर्णमासीदिने विष्णुपूजनमाहात्म्यम्, आश्विनपौर्णमास्यां विष्णोर्ला-
जादिदानम्. श्लो० २९ ॥
- १७— १४ विष्णुपादोदकमाहात्म्यम्, तत्रसुदर्शनब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० २८ ॥
- १८— १४ अगम्यागमनप्रायश्चित्तकथनम्. श्लो० २४ ॥
- १९— १५ अभक्ष्यभक्षणप्रायश्चित्तकथनम्. श्लो० ३० ॥

अ० प०

विषयाः

- २०— १४ कार्तिकमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र नानाप्रकारनियमकथनम्, राधादामोदरपूजन-
कथनम्, कालप्रियासहितस्य शंकरवृषलस्य वृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ३४ ॥
- २१— १६ कार्तिकमासव्रतविधाननियमकथनम्. श्लो० ३५ ॥
- २२— १७ तुलसीधात्रीमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ४२ ॥
- २३— १७ विष्णुपंचकापरपर्यायकार्तिकांतिमपंचदिनमाहात्म्यम्, तत्र दंडकचौरवृत्तांत-
वर्णनम्. श्लो० ३३ ॥
- २४— १८ पृथिव्याद्यनेकविधदानमाहात्म्यफलवर्णनम्. श्लो० ५८ ॥
- २५— १९ नारदसनत्कुमारसंवादे भगवन्नाममाहात्म्यवर्णनम्, नामापराधकथनम्, पु-
राणश्रवणफलकथनम्. श्लो० ३७ ॥
- २६— २० प्रतिज्ञापालनस्यफलम्, प्रतिज्ञात्यागेदोषः, अत्रार्थे सुंदरश्वपचवृत्तांत-
वर्णनम्. श्लो० ४२ ॥

इति ब्रह्मखंडस्थविषयानुक्रमणिकासंपूर्णा ॥ ४ ॥

अथ पंचमपातालखंडस्थविषयानुक्रमणिका प्रारभ्यते ॥ ५ ॥

- १— १ शौनकादिक्रूषीन्प्रति सूतेन शेषवात्स्यायनसंवादद्वारा रामाश्वमेधचरित्रक-
थनारंभः, तत्र रामस्य रावणं हत्वाऽयोध्यायामागमनाय लंकातो विमानमारुह्य
परावृत्तिः, रामागमनायभरतकृतसूर्यप्रार्थना, रामस्य विमानमध्यात् नंदिग्राम-
दर्शनम्. श्लो० ४५ ॥

अ० प०	विषयाः
२	—१ रामप्रहितस्यमारुतेर्भरतं प्रत्यागमनम्, रामभरतसमागमः, रामस्यायोध्यां प्रत्यागमनम्. श्लो० ४० ॥
३	—२ रामस्यायोध्यायां प्रवेशः, मातृदर्शनम्, रामागमनप्रहृष्टपौरनारीणां परस्परं संवादः. श्लो० ३४ ॥
४	—३ रामवियोगाद्राममातुर्विलापकरणम्, रामेणमातृदर्शनपूर्वकं मातृभिः सह संवादकरणम्, रामचंद्रस्य राज्याभिषेकः, राज्याभिषेके रामे प्रजानां सुखवृत्तवर्णनम्. श्लो० ५४ ॥
५	—४ सर्वदेवकृतरामस्तुतिः, देवेभ्योरामकृतवरप्रदानम्, रामराज्यस्यव्यवस्थितिप्रकारकथनम्. श्लो० ५० ॥
६	—५ रामेणागस्तिस्वागतकरणम्, अगस्तिना रावणादिजन्मवृत्तांतवर्णनम्, कुबेरजन्म, कुबेरसंपत्त्या परितत्तया रावणादिभ्रात्रा रावणादीनां धिक्करणम्, रावणादिभिर्मातुःसमीपे कुबेराधिकसंपत्तिप्राप्त्यर्थं प्रतिज्ञाकरणम्. श्लो० ४३ ॥
७	—५ रावणकुंभकर्णविभीषणानामत्युग्रतपःकरणेन संतुष्टाद्ब्रह्मणः सकाशाद्व्रप्राप्तिः, तत्प्रभावपरितत्तदेवैः कृतया प्रार्थनया भगवतो रामादिरूपेणावतरणकथनम्, रामस्यब्राह्मणरावणवधश्रवणोत्तरं मूर्छाप्राप्तिः. श्लो० ३८ ॥
८	—६ ब्रह्मवधपरितत्तस्यरामस्य पश्चात्तापकरणम्, ब्रह्मवधविषण्णं रामं प्रति कुंभयोनिना मुनिना सांत्वनम्, अश्वमेधविधिज्ञास्यया रामस्यागस्तिं प्रति प्रश्नः. श्लो० ३७ ॥
९	—७ अगस्तिनाऽश्वलक्षणकथनम्, मंदुरायायज्ञयोग्याश्वपरीक्षणम्, अश्वमेधयज्ञाय महर्षिजनान्मन्त्रणम्, रामस्य महर्षीनां प्रति वर्णाश्रमधर्मविषयकप्रश्नकरणम्, ऋषिभिर्वर्णाश्रमधर्मकथनम्. श्लो० ६७ ॥

१०	—८ वसंततौमहर्षिगणैः सह रामस्य यज्ञमण्डपं प्रत्यागमनम्, यज्ञदीक्षास्वीकारः, दिग्विजयार्थमश्वस्य सज्जीकरणम्, सुवर्णनिर्मितसीतया सह रामस्य वसिष्ठाज्ञया कुंडमंडपादिकरणम्, अश्वमूर्धनिस्वमुद्राचिह्नितसुवर्णपत्रबंधनम्, अश्वरक्षायै शत्रुघ्नं प्रत्याज्ञाकरणम्, प्रयाणावसरे शत्रुघ्नं प्रति रामकृतशिक्षाकथनम्. श्लो० ७४ ॥
११	—१० पुष्कलाख्यस्य भरतपुत्रस्य भरतभ्रातुः शत्रुघ्नस्य पाणिंग्राहरूपेण प्रेषणायाज्ञाकरणम्, शत्रुघ्नेन मातुराज्ञाग्रहणम्, जानकीभ्रात्रा लक्ष्मीनिधिना शत्रुघ्नमुद्दिश्यरामस्य विनोदकरणम्, शत्रुघ्नेनप्रयाणकालीनशुभशकुनदर्शनम्, प्रयाणावसरे पुष्कलस्य भार्याप्रति शीलरक्षणोपदेशकरणम्. श्लो० ८३ ॥
१२	—११ पुष्कलपत्न्या स्वपतिं विजयमात्रोत्सुकं वीक्ष्य तदभिनंदनम्, यज्ञियाश्वस्य परिजनैः सह नगरात्रिःसृत्याहिच्छत्रापुरीं प्रत्यागमनम्, सुमंत्रेणाहिच्छत्रापुरीवृत्तांतकानाक्षादेवीचरित्रवर्णनपूर्वकं सुमदराजचरित्रवर्णनम्, तत्र सुमदस्य तपःकुर्वतस्तपोभंगार्थेद्रेण कामायाज्ञाकरणम्, रंभया सह कामस्य सुमदतपोवनं प्रत्यागमनम्, सुमदस्यताः स्वयुवतीर्दृष्ट्वा चिंताकरणम्. श्लो० ८६ ॥
१३	—१३ सुमदाप्सरःसंभाषणम्, रंभाद्यप्सरसां कामस्य च सामर्थ्यक्षयः, सुमदस्य कामाक्षादेवीदर्शनम्, सुमदकृतदेवीस्तुतिः कामाक्षादेव्या सुमदाय वरप्रदानम्, सुमदस्यशत्रुघ्नेनसहसमागमः, अहिच्छत्रापुर्यां शत्रुघ्नस्य प्रवेशः, सुमदेन शत्रुघ्नाय सर्वस्वसमर्पणम्. श्लो० ६७ ॥
१४	—१४ सुमदस्य शत्रुघ्नेन सह संवादः, अश्वेन सह शत्रुघ्नस्य च्यवनाश्रमं प्रति गमनम्, च्यवनसुकन्यावृत्तान्तवर्णनम्, तत्र तपःकुर्वतश्च्यवनस्य सुकन्याख्यया मनुकन्यया शलाकीयमिच्छेत्, मनुनाच्यवनस्य सकन्यायाम्. श्लो० ८८ ॥

१५ -- १५ सुकन्याया स्वपतिशुश्रूषणम्, अश्विनीकुमाराभ्यां संतुष्टाभ्यां च्यवनस्य सु-
रूपकरणम्, सुकन्याया सह च्यवनस्य विमानं निर्मायानिकविधभोगवर्ण-
नम्. श्लो० ५४ ॥

१६ -- १६ शर्यातियज्ञं प्रति गतयोः सुकन्याच्यवनयोः शर्यातिना सुकन्याभर्त्सनम्,
सुकन्यापतिसुरूपत्ववृत्तांतकथनम्, शर्यातिकृतयज्ञेऽश्विनीकुमारयोश्च्यवनेनशक्र
वज्रंस्तंभयित्वा यज्ञभागदानवर्णनम्, शत्रुघ्नाश्वस्यच्यवनाश्रमंप्रतिगमनम्, त-
दाश्रमस्थमहर्षिगणकृतरामप्रशंसा, शत्रुघ्नेन हनूमद्वारा च्यवनंप्रत्ययोध्यायां
प्रेषणम्, रामेणच्यवनस्य स्वागतकरणम्. श्लो० ५४ ॥

१७ -- १७ शत्रुघ्नस्याश्वेन सह वाजीपुरं प्रति गमनम्, वाजीपुरनरेशेन विमलेन शत्रुघ्ना-
य सर्वस्वसमर्पणम्, नीलपर्वतं प्रति गमनम्, नीलपर्वतमाहात्म्यकथनम्, तत्प्रसं-
गेन च रत्नग्रीवराजवृत्तांतवर्णनम्, तत्र रत्नग्रीवं प्रति केनचिद्ब्राह्मणेन नीलपर्व-
तमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ८२ ॥

१८ -- १९ नीलपर्वतवासाञ्चतुर्भुजस्वरूपप्राप्तिवर्णनम्, तत्र भिल्लवृत्तांतः. श्लो० ३० ॥

१९ -- १९ नीलगिरियात्राविवर्णनम्, रत्नग्रीवस्य नीलगिरिं प्रतिगमनम्, श्लो-
कांकाः ६० ॥

२० -- २० गंडकीशालग्राममाहात्म्यवर्णनम्, तत्र पुलकसशवरवृत्तांतः. श्लो० ९३ ॥

२१ -- २२ रत्नग्रीवेण नीलगिरिं गत्वा तत्र पुरुषोत्तमस्तोत्रकरणम्, तस्य स्तोत्रकर-
णानंतरं केनचित्संन्यासिवीषणागत्यागामिदिने भगवद्दर्शनकथनम्. श्लो० ४८ ॥

२२ -- २३ तस्मिन्दिने स्वप्ने रत्नग्रीवेण भगवद्दर्शनम्, अपरेद्युर्मध्याह्ने साक्षाद्भगवद्दर्श-
नम्, रत्नग्रीवेण भगवत्पूजापूर्वकं स्तुतिकरणम्, रत्नग्रीवाय भगवत्प्रसादाञ्चतुर्भु-

जत्वप्राप्तिपूर्वकवैकुण्ठलोकप्राप्तिवर्णनम्, अश्वस्य नीलपर्वतसमीपे गमनम्, शत्रु-
घ्नकृतभगवद्दर्शनम्. श्लो० ६३ ॥

२३ -- २४ हयस्य सुबाहुराजपालितचक्रांकनगरं प्रत्यागमनम्, सुबाहुराजात्मजेनदमने-
नाश्वबंधनम्, प्रतापाश्वदमनयोर्युद्धम्, दमनकृतप्रतापाश्ववधवर्णनम्. श्लो० ८८

२४ -- २६ दमनपुष्कलयोर्युद्धम्, तत्र पुष्कलस्य जयवर्णनम्. श्लो० ६० ॥

२५ -- २७ सुबाहोः सैन्येन सह युद्धभूमिं प्रत्यागमनम्, तत्सेनाध्यक्षेण निजसैन्यानां
क्रौंचव्यूहविन्यासकरणम्. श्लो० ३५. ॥

२६ -- २८ शत्रुघ्नं प्रति सुमतिनाम्ना मंत्रिणा सुबाहुराजस्य बलपराक्रमकथनम्,
लक्ष्मीनिधिसुकेत्वोर्युद्धे सुकेतोर्वधवर्णनम्. श्लो० ६९ ॥

२७ -- २९ चित्रांगपुष्कलयोर्युद्धे चित्रांगवधवर्णनम्. श्लो० ४८ ॥

२८ -- ३० चित्रांगवधात्सुबाहुराजः पुत्रशोकः, सुबाहुहनूमतोर्युद्धम्, मूर्च्छागतस्य सुबा-
हुराजस्य स्वप्ने रामदर्शनम्, सुबाहुना पूर्ववृत्तांतस्मरणम्. श्लो० ७५. ॥

२९ -- ३१ सुबाहुशत्रुघ्नसमागमः, सुबाहुना सह अग्रेऽश्वस्य नानादेशेषु प्रयाणम्.
श्लोकांकाः ५३ ॥

३० -- ३२ अश्वसमेतस्यशत्रुघ्नस्य तेजःपुरं प्रति गमनम्, तत्रत्यस्यऋतंभरनृपस्य वृत्तां-
तवर्णनम्, तस्यापत्यकामनया जावालिंप्रति प्रश्नः, जावालिना गोमाहात्म्यकथने
जनकवृत्तांतवर्णनम्, जनकेन नरकस्थप्राणिमोचनम्. श्लो० ७७ ॥

३१ -- ३४ जनकस्य नरकमार्गगमनकारणवर्णनम्, गोपूजाविधिकथनम्, ऋतंभरतु-
र्पणसमागमः, ऋतुपर्णोपदेशादृतंभरस्य रामस्मरणेनसुरभ्यापुत्रवरप्रदान-
म्. श्लो० ५७ ॥

- ३२— ३५ सत्यवद्राजवृत्तांतवर्णनम्, शत्रुघ्नसत्यवतोः समागमवर्णनम्, श्लो० २६ ॥
 ३३— ३५ विद्युन्मालिराक्षसेनाश्वहरणम्, विद्युन्मालिनो वधाय शत्रुघ्नसैनिकैः प्रतिज्ञा-
 करणम्, श्लो० ६३ ॥
 ३४— ३६ विद्युन्मालिनोवधः, श्लो० ८१ ॥
 ३५— ३८ रेवातीरे आरण्यकाश्रमेऽश्वस्यागमनम्, आरण्यकेनस्वचारित्रवर्णनम्, श्लो-
 कांकाः ७१ ॥
 ३६— ३९ आरण्यकेन स्वस्मै लोमशमहर्षिप्रोक्तसमयसमेतरामचरित्रवर्णनम्, श्लो-
 कांकाः ९३ ॥
 ३७— ४१ आरण्यकस्यायोध्यामागत्य रामदर्शनकृत्वा महानंदेन मस्तकस्फोटान्मु-
 क्तिवर्णनम्, श्लो० ६७ ॥
 ३८— ४२ नर्मदाहदेऽश्वस्य निमज्जनम्, नर्मदाहदे शत्रुघ्नपुष्कलहनूपतांप्रवेशानंतरं
 योगिन्या शत्रुघ्नाय मोहनास्त्रदानम्, जलमध्याद्वाहप्राप्तिवर्णनम्, श्लो० ६३ ॥
 ३९— ४३ अश्वस्य देवपुरं प्रतिगमनम्, वीरमणिराजपुत्रेण रुक्मांगदेन हयग्रहणम्,
 शिवेन सह वीरमणेर्मंत्रकरणम्, श्लो० ५७ ॥
 ४०— ४४ वीरमणिनासह युद्धाय शत्रुघ्नस्य निश्चयः, वीरमणिवृत्तांतः, श्लो० ५७ ॥
 ४१— ४५ रुक्मांगदस्य पुष्कलेन सह युद्धम्, तत्र पुष्कलस्य जयवर्णनम्, श्लो-
 कांकाः ३३ ॥
 ४२— ४६ पुष्कलेन वीरमणिना सह तुमुलयुद्धकरणम्, वीरमणिपराभवः, पुष्कलस्य
 विजयश्च, श्लो० ७८ ॥
 ४३— ४७ वीरभद्रेण युद्धे पुष्कलस्य वधकरणम्, वीरभद्रशत्रुघ्नयुद्धम्, शत्रुघ्नस्य परा-
 भववर्णनम्, श्लो० ६२ ॥

- ४४— ४९ शिवेन सह हनूमतो युद्धम्, हनूमत्संग्रामसंतुष्टेन शिवेन युद्धभूमिरक्षणे
 कृते सति हनूमता द्रोणाचलानयनायगमनम्, द्रोणाचलसंनिधौ देवैः सह हनूमतो
 युद्धम्, श्लो० ८० ॥
 ४५— ५० द्रोणाचलाद्देवदत्तमृतसंजीवनीमानीय युद्धे मृतानांपुष्कलादीनांसंजीवनम्,
 पुनर्युद्धे शंकरकृतशत्रुघ्नपराभवे शत्रुघ्नेन रामस्मरणम्, युद्धभूमौरामस्या
 गमनम्, श्लो० ६० ॥
 ४६— ५१ शंकरेणसह श्रीरामस्यसमागमः, वीरमणिप्रभृतीनामानंदवर्णनम्, वीरमणेः
 शत्रुघ्नेन सहाश्वरक्षणार्थं प्रयाणम्, श्लो० ३८ ॥
 ४७— ५२ हेमकूटपर्वतेऽश्वगमनम्, तत्र शिलायां वाहस्य गात्रस्तंभः, शत्रुघ्नपृष्टेन
 शौनकेनाश्वगात्रस्तंभकारणकथनम्, श्लो० ५५ ॥
 ४८— ५३ शत्रुघ्नाय शौनकेन नानाकर्मविपाकवर्णनम्, अश्वस्यमुक्तिवर्णनम्,
 श्लोकांकाः ७६ ॥
 ४९— ५४ सुरथराजपालितकुंडलपुरेऽश्वस्य गमनम्, सुरथेनाश्वस्य ग्रहणम्, सुरथरा-
 जस्यराज्यरीतिवर्णनपूर्वकसुरथवृत्तांतवर्णनम्, श्लो० ६९ ॥
 ५०— ५५ शत्रुघ्नेन सुरथं प्रति दौत्येनांगदप्रेषणम्, अंगदसुरथसंवादः, श्लो० ५७ ॥
 ५१— ५६ चंपकाख्येन राजपुत्रेण सह पुष्कलस्य युद्धम्, चंपकेन पुष्कले वद्धे सति
 हनूमता युद्धे चंपकं पराजित्यपुष्कलस्य मोचनम्, श्लो० ७१ ॥
 ५२— ५८ सुरथहनूमतोः संवादपूर्वकंभयंकरं युद्धम्, रामाख्येन सुरथकृतहनूमद्वधनम्,
 सुरथेन सह पुष्कलस्य युद्धम्, सुरथशत्रुघ्नयुद्धे शत्रुघ्नपराभववर्ण-
 नम्, श्लो० ६९ ॥
 ५३— ५९ सुरथकृतमर्विरामयोधवधनम्, योधनायकस्य हनूमत्पराभववर्णनम्, श्रीराम

स्यागमनम्, सुरथरामसमागमानंतरं सर्वेषां मोचनम्, अश्वस्यवाल्मीक्या-
श्रमंप्रतिगमनम्. श्लो० ३७ ॥

५४— ६० वाल्मीक्याश्रमे लवेनाश्वबंधनम्, लवेनशत्रुघ्नसैनिकानामश्वक्षणकराणां हस्त-
च्छेदनम्. श्लो० ३७ ॥

५५— ६० वात्स्यायनस्य सीतात्यागविविदिषयाप्रश्ने शेषेणतद्विषयकवृत्तवर्णनम्, तत्र
रामंप्रतिसीतयादोहदकथनम्, प्रजाप्रेमजिज्ञासयानगरेरात्रौचारगमनम्, चारैः
पुरे जनमुखाद्यतस्ततोरामकीर्तिश्रवणम्, रजकमुखादपकीर्तिश्रवणं च. श्लो० ७९ ॥

५६— ६२ प्रातःकालेचारैःसभामागत्यरामायरजकोक्तिकथनम्, रामस्यापकीर्तिश्रवण-
जन्यमूर्छावर्णनम्, भरतेनसहसंवादवर्णनम्. श्लो० ६४ ॥

५७— ६३ सीतायाभर्तृवियोगकारणकथनम्, रजकस्यपूर्वजन्मवृत्तांतः. श्लो० ६७ ॥

५८— ६४ भरतस्य सीतात्यागाज्ञास्वीकारे शत्रुघ्नायाज्ञाकरणम्, तेनाप्यस्वीकारे
लक्ष्मणाय सीतात्यागाज्ञाकरणम्, दोहदपूरणं भिषं कृत्वा सीताया वने गम-
नम्, सीताकृतगंगादर्शनम्. श्लो० ७८ ॥

५९— ६६ गंगामुत्तीर्य परपारतीरे सीताया लक्ष्मणेन सहसंवादः, सीतायास्त्यागः,
सीताकृतशोकः, वाल्मीक्याश्रमं प्रति सीताया गमनम्, तस्मिन्नाश्रमे सीतायाः
कुशलवपुत्रोत्पत्तिवर्णनम्. श्लो० ८६ ॥

६०— ६७ कालजिह्वाघ्नः शत्रुघ्नसेनाध्यक्षस्यलवेनसह युद्धम्, युद्धेकालजितो मरणम्.
श्लो० ६७ ॥

६१— ६९ लवस्य पुष्कलेन सह युद्धम्, हनूमताच सह युद्धे हनूमतो मूर्च्छयापतनम्.
श्लो० ६२ ॥

६२— ७० शत्रुघ्नेन सह घोरयुद्धे लवस्य मूर्च्छावर्णनम्. श्लो० ४७ ॥

६३— ७१ लवस्यपतनात्सीतया शोककरणम्, कुशस्यमहाकालपुरादाश्रमं प्रत्यागमनम्
शत्रुघ्नकुशयोर्युद्धम्, शत्रुघ्नस्य मूर्छनाप्रातिवर्णनम्. श्लो० ७९ ॥

६४— ७२ कुशेन हनूमत्सुग्रीवौ विजित्य वद्धा स्वाश्रमं प्रति नीत्वा सीतायै तौ
प्रदर्श्य युद्धवृत्तांतनिवेदनम्, सीतया स्वकीयपातिव्रत्यप्रभावाद्रामसैन्यसंजी-
वनम्, सीतानुज्ञया कुशलवाभ्यां शत्रुघ्नाप्रेऽश्वस्य त्यागकरणम्. श्लो० ८० ॥

६५— ७४ अश्वेन सह शत्रुघ्नादीनामयोध्यां प्रत्यागमनम्, सुमतिमान्त्रिणा रामाय
जैत्रयात्रावृत्तांतकथनम्. श्लो० ८० ॥

६६— ७५ रामस्य वाल्मीकिमहर्षिणा सह संवादः, सीताया आनयनाय लक्ष्मण-
प्रेषणम्, सीतालक्ष्मणसंवादः, कुशलवयोः सीताज्ञया लक्ष्मणेन सहायो-
ध्यायामागमनम्, वाल्मीकिप्रेरणया कुशलवाभ्यां श्रीरामचरित्रगायनम्,
रामेण तयोः स्वपुत्रौ ज्ञात्वांकारोपणम्, वाल्मीकिपूर्ववृत्तांतवर्णनम्, रामेण
सीतायाः स्मरणम्. श्लो० १८२ ॥

६७— ७८ सीतामानेतुं पुनः प्रहितेन लक्ष्मणेन सह सीतायाः श्रीरामयज्ञमंडपे आग-
मनम्, रामसीतासमागमानंतरं सुवर्णसीतां परित्यज्य प्रत्यक्षसीतया सह यज्ञ-
कर्मकरणम्, यज्ञपरिसमाप्तिवर्णनम्, तत्र यज्ञियाश्वस्य रामस्पर्शेनोद्धारे कर्पूरेण
देवेभ्यो हविर्भागदानम्. श्लो० ८७ ॥

६८— ८० रामस्य यज्ञांतस्नानम्, रामाश्वमेधपठनश्रवणमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३८ ॥

६९— ८१ श्रीकृष्णचरित्रवर्णनम्, तत्र वृन्दावनादिषोडशदलात्मकश्रीकृष्णक्रीडा-
किंजल्ककथनपूर्वकक्रीडास्थानवर्णनम्, श्रीकृष्णस्य सौंदर्यकथनम्, वृन्दाव-
नमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ११८ ॥

७०— ८३ श्रीकृष्णपार्षदगणवर्णनम्, ऋषीणां गोपीत्वप्राप्तिकारणकथनम्, जन्मांतरी

- यपुण्यवर्णनं च, राधाप्राहात्म्यम्, राधाकृष्णपरिचरानेकगोपीवर्णनम्, गोपीगणमध्यवर्तिश्रीकृष्णस्वरूपवर्णनम्. श्लो० ६५ ॥
- ७१—८४ नारदस्य राधाकृष्णयोर्वृंदावनेदर्शनपूर्वकप्राहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १०३ ॥
- ७२—८६ श्रीकृष्णस्य श्रेष्ठसुंदरीगणकथनम्. श्लो० १५४ ॥
- ७३—८९ श्रीकृष्णस्वरूपवर्णनपुरःसरं मथुरामाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५६ ॥
- ७४—९० अर्जुनस्य राधास्वरूपदर्शनपूर्वकस्त्रीत्वप्राप्त्या श्रीकृष्णसंगवर्णनम्, भगवन्महिमवर्णनं च. श्लो० २०४ ॥
- ७५—९३ नारदस्य स्त्रीत्वप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ५५ ॥
- ७६—९४ श्रीकृष्णस्य संक्षिप्तं गद्यमयं मध्यतएवचरित्रम्. श्लो० ९ ॥
- ७७—९५ श्रीकृष्णतीर्थवर्णनम्, श्रीकृष्णस्य स्वरूपवर्णनम्, गुणवर्णनं च. श्लो० ६५ ॥
- ७८—९६ वैष्णवशुद्धिपूर्वकं शालग्रामशिलालक्षणादिकथनम्. श्लो० ४६ ॥
- ७९—९७ वैष्णवानां तिलकधारणाद्यनेकविधिवर्णनम्. श्लो० ६८ ॥
- ८०—९८ कलियुगे हरिनामप्राहात्म्यवर्णनम्, हरिपूजाविधिवर्णनम्. श्लो० ६९ ॥
- ८१—९९ श्रीकृष्णमन्त्रार्थवर्णनम्. श्लो० ६६ ॥
- ८२—१०१ मंत्रदीक्षाविधिवर्णनम्. श्लो० ९१ ॥
- ८३—१०२ वृंदावने श्रीकृष्णस्य दैनंदिनीयलीलावर्णनम्, तत्र राधया सह विलासादिवर्णनम्, वृंदावनमाहात्म्यपरिसमाप्तिः. श्लो० ११७ ॥
- ८४—१०५ अथ वैशाखमाहात्म्यम्, तत्र नारदांबरीपसंवादाः, वैष्णवधर्मकथनम्, विष्णुध्यानप्रकारवर्णनं च. श्लो० १०९ ॥
- ८५—१०७ भक्तिलक्षणभेदवर्णनम्, सर्वमासेषु वैशाखस्य महत्त्ववर्णनम्. श्लो० ७७ ॥
- ८६—१०८ वैशाखमासत्रतविधानकथनम्. श्लो० ४७ ॥

- ८७—१०९ वैशाखस्नानमाहात्म्ये देवशर्मब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्, तत्र सुमनया भार्ययाऽनपत्यत्वतस्तस्य पत्युः सांत्वनार्थं संसारस्वरूपवर्णनम्, अनेकविधपुत्रवर्णनम्. श्लो० ८५ ॥
- ८८—१११ ऋणसंबंध्यादिपुत्रकथनपूर्वकं संसारनिःसारतावर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
- ८९—१११ पुत्रप्राप्तये सुमनया देवशर्मणं प्रति वसिष्ठसंनिधौ प्रेषणम्, देवशर्मणो वसिष्ठप्रतिगमनम्, वसिष्ठदेवशर्मसंवादे वसिष्ठेन देवशर्मणः पूर्वजन्मवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ६९ ॥
- ९०—११२ देवशर्मणो विप्रत्वप्राप्तिकारणवर्णनम्, संतानप्राप्तये वैशाखमासत्रतानुष्ठानोपदेशवर्णनम्, देवशर्मणः स्वगृहं प्रत्यागमनम्. श्लो० ५८ ॥
- ९१—११३ सुमनया सह देवशर्मणः गंगावर्तिकनखलतीर्थे वैशाखनियमसेवनतो विष्णुप्रीत्या सुतप्राप्तिः. श्लो० १४ ॥
- ९२—११४ वैशाखसेवनफलम्, अत्र विषये दिवोदासराजपुत्र्या दिव्यादेव्याः कथानकवर्णनम्, तत्र तस्या दिव्यादेव्या विविधवरमरणानुत्तमेन दिवोदासेन जातुकर्ण्यं प्रति तत्पतिमरणकारणजिज्ञासया प्रश्नकृते सति जातुकर्ण्येन तस्याः प्राक्तनजन्मचरित्रवर्णनम्, पूर्वजन्मनि दुश्चरित्रायास्तस्याः कस्यचित्सिद्धस्य सेवापुण्येन राजपुत्रीत्वप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० १२३ ॥
- ९३—११६ वैशाखमासे रेवास्नानोपदेशवर्णनम्. श्लो० १५ ॥
- ९४—११६ पापप्रशमनस्तोत्रमाहात्म्यवर्णने मुनिशर्मणो ब्राह्मणस्य प्रेतपंचकस्य च कथानिरूपणम्, पापप्रणाशनस्तोत्रकथनं च. श्लो० १५९ ॥
- ९५—११९ वैशाखमासीयसंक्षिप्तविधिवर्णनम्, अंबरीपस्य पूर्वजन्मवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० १५० ॥

अ० प०

विषयाः

- १६—१२२ वैशाखमाधवार्चनमाहात्म्यम्, यमब्राह्मणसंवादे यमेननारकिणांपावर्णनम्, स्वर्गिणां पुण्यवर्णनं च. श्लो० १४२ ॥
- १७—१२५ विविधतनियमस्नानदानादिवर्णनम्. श्लो० १०७ ॥
- १८—१२७ वैशाखमासे विष्णुपूजाविधानवर्णनम्, तत्रधनशर्मब्राह्मणस्य प्रेतोद्धारकथान-
कवर्णनम्, वैशाखस्याधिक्यवर्णनम्. श्लो० १२८ ॥
- १९—१२९ महीधरराजवृत्तांतवर्णनम्, तत्रमहीधरकश्यपसंवादे कश्यपेन शरीरानि-
त्यतादिसविस्तरशरीरस्वरूपवर्णनम्. श्लो० ९३ ॥
- १००—१३१ कश्यपेन महीधरस्य वैशाखे स्नापनम्, स्तोत्रश्रावणं च, महीधरस्य नि-
यमाचरणपुरःसरं मृत्युवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
- १०१—१३१ महीधरदेवदूतसंवादिद्यमलोकस्थानेकविधपापिपापविपाकानिरूपणम्. श्लो० ५७
- १०२—१३२ महीधरप्रदत्तेन वैशाखमासार्थैकदिवसनियमानुष्ठानपुण्येन नारकिसमुद्घा-
रवर्णनम्, महीधरस्य परमपदावाप्तिः. श्लो० ३२ ॥
- १०३—१३३ विष्णुमूर्तिध्यानवर्णनपुरःसरं वैशाखमाहात्म्यसमाप्तिवर्णनम्. श्लो० ५७ ॥
- १०४—१३५ अश्वमेधकृतेरनंतरं शंभुब्राह्मणरूपेण शंकरस्यायोध्यां प्रत्यागमनम्, रामेण
विभीषणबंधवार्ताश्रवणम्, पौराणिकलक्षणवर्णनम्, शकुनयोग्यपुराणकथनम्,
पुराणश्रवणविधिकथनम्, पुराणमध्याच्छकुनेन विभीषणबंधनकारणज्ञानम्,
रामेण विमानमारुह्य श्रीरंगे गत्वा विभीषणस्य मोचनम्, विप्रावज्ञापापजनित-
दुःखवर्णनम्. श्लो० १७० ॥
- १०५—१३८ शंभुब्राह्मणमुखनिर्गतज्वालायाकस्यांचिद्ब्राह्मण्यामुपद्रुतायां तन्मोचनमिषेण
रामस्य लोकोलोकान्तरतो नारायणपुरं गत्वा तत्र नारायणेन सह संवादः,
रामस्य लक्ष्म्या सह संवादः, रामस्य गौतमीतटवर्तिभरद्वाजाश्रमं प्रत्यागम-

अ० प०

विषयाः

- नम्, तत्र श्राद्धदिनेसंप्राप्ते श्राद्धकर्तृभोक्तृनियमश्राद्धकालनिर्णयवर्णनम्, शि-
वार्लिङ्गस्थापनपूजनविधिवर्णनम्, शिवार्लिङ्गमाहात्म्यकथनम्, भस्ममाहात्म्यवर्ण-
नम्, तत्र धनंजयब्राह्मणपुत्रस्य करुणस्य तत्पत्न्याः शुचिस्मितायाश्च वृत्तांत-
वर्णनम्, भस्मस्नानमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २३१ ॥
- १०६—१४२ भस्ममाहात्म्यवर्णने कस्यचिच्छुनो मुक्तिः, शुनः पूर्वजन्मवृत्तांतवर्णनम्.
पत्या सह गमनकर्तृस्त्रियाः माहात्म्यवर्णनम्, तत्राव्ययाचरित्रम्. श्लो० ११२ ॥
- १०७—१४४ भस्ममाहात्म्यवर्णने कश्यपाष्टपिवृत्तांतः, तत्र वीरभद्रचेष्टितम्. श्लो० ९५ ॥
- १०८—१४६ भस्मनिर्माणविधानम्, भस्मग्रहणधारणपुण्यनिरूपणम्. श्लो० ७९ ॥
- १०९—१४७ शिवलिङ्गार्चनमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रेक्ष्वाकुब्राह्मणचरित्रवर्णनम्, शिवार्लिङ्गा-
र्चननियमाः. श्लो० ११२ ॥
- ११०—१४९ अग्निमुखाभिधशिवगणवृत्तांतवर्णनम्, तत्राग्निमुखवीरभद्रसंवादे काराङ्किक-
राज्ञः कस्याश्चिद्रेष्यायाश्च वृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ९८ ॥
- १११—१५१ शिवनाममाहात्म्यवर्णनम्, तत्र विधृताभिधनृपचरित्रवर्णनम्. श्लो० ५४ ॥
- ११२—१५२ शिवनाममाहात्म्यवर्णने देवरातमुतायाः कलाया वृत्तांतवर्णनम्, गौरीकृत-
सोमवारव्रतवर्णनम्, तत्र शिवचेष्टितम्. श्लो० १४७ ॥
- ११३—१५५ पुराणश्रवणमाहात्म्यम्, पौराणिकपूजाविधानवर्णनम्, तत्रदिलीपवृत्तांतः.
श्लो० ५६ ॥
- ११४—१५६ रामेण विमानस्थविपवृत्तांतजिज्ञासया प्रश्नेकृते सति गौतमगृहवृत्तांतव-
र्णनम्, तत्र गौतमगृहे बाणादीनामागमनम्, ब्रह्मविष्णुशिवादीनां चागमनम्,
विष्णुशिवकृतजलक्रीडाः, गौतमगृहे सर्वदेवकृतभोजनम्, हनूमत्कृतशिवार्लिङ्गपूजा-

अ० प०

विषयाः

विधिः, चतुर्युगधर्माः, कलियुगे दानप्रशंसा, हरिकीर्तनपुराणश्रवणमाहात्म्यक-
थनम्, पुराणपठनश्रवणाधिकारिवर्णनम्, गौतमब्राह्मणवृत्तांतः. श्लो० ४९४ ॥

११५—१६५ पठनकर्तृणां लक्षणानि, पुराणश्रवणपुराणवाचनाविधिः, पुराणसंख्यापूर्वकम-
हापुराणोपपुराणपरिगणनम्. श्लो० ९७ ॥

११६—१६७ जांबवदुक्तपुराकल्पीयरामायणकथावर्णनम्. श्लो० ३०५ ॥

११७—१७४ भरद्वाजाश्रमात्सुदेवगृहं गत्वा तत्र सभायां स्थित्वा गौतमगृहचरित्रजिज्ञा-
सया रामेणप्रश्ने कृते सति शंभुब्राह्मणेन रामप्रति गौतमगृहवृत्तांतकथनम्,
तत्रन्यायार्जितधनेन देवपूजादिमाहात्म्यवर्णनम्, अत्र विषये मंकणकपुत्रस्याक-
थस्य वृत्तांतवर्णनम्, रामकृतकौसल्यामासिकश्राद्धविधिः, श्राद्धकाले कस्यचि-
दभ्यागतस्यागमनम्, तेनातिथिनारामसीतयोः सत्वपरीक्षणम्, अन्यायार्जितद्र-
व्येण देवपूजाकर्तुः किल्बिषप्राप्तिः, अत्रार्थे रूपकराक्षसस्य वृत्तांतवर्णनम्,
उपहतद्रव्येण पूजानिषेधः, तत्र चेकितानिब्राह्मणवृत्तांतः, उपहतघंटाकारण-
वर्णनम्, तत्र मन्दस्यवृत्तांतवर्णनम्, पातालखंडश्रवणफलवर्णनम्, पुराणवाच-
कपूजाकथनम्. श्लो० २४२ ॥

इति पाञ्चपुराणपातालखंडस्थविषयानुक्रमणिका संपूर्णा ।

अथ पाञ्चपुराणोत्तरखण्डस्थविषयानुक्रमणिका.

१— १ महेशनारदसंवादे धर्मबीजसमुच्चयवर्णनम्. श्लो० ७० ॥

२— २ नारदोमापातिसंवादे बदरीनारायणमाहात्म्येरुद्रप्रसादवर्णनम्. श्लो० १८ ॥

अ० प०

विषयाः

३— २ युधिष्ठिरनारदसंवादे जालंधरोत्पत्तिवर्णनम्, तत्र ब्रह्मण आगमनवर्णनम्.
श्लो० ५२ ॥

४— ३ जालंधरोपाख्याने वृंदाविवाहः, जालंधरस्याभिषेकवर्णनम्. श्लो० ५२ ॥

५— ४ क्षीरोदधेर्मथनकारणज्ञानायजालंधरेण शक्रं प्रतिदूतप्रेषणम्, दैत्यसैन्यानां
देवसैन्यैः सह युद्धवर्णनम्. श्लो० ९३ ॥

६— ६ विष्णवादीनां कालनेम्यादिभिः सह द्वंद्वयुद्धम्, इंद्रबलयोर्द्वंद्वयुद्धे इंद्रकृतमु-
द्गरप्रहारेण बलदैत्यस्यांगविशरणम्, तेन तदंगेभ्यो रत्नाद्युत्पत्तिः, इंद्रेण बलस्य
वधकरणम्, तत्पत्न्याः प्रभावत्याः पत्याज्ञयानदीरूपप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ४१ ॥

७— ७ जालंधरेणेंद्रपराभवकरणम्, विष्णुजालंधरयोर्युद्धम्, विष्णुकृतजालंधरसे-
नावधः, जालंधरेणद्रोणाचलानयनम्, जालंधरकृतवाणप्रहारेण विष्णोर्मूर्च्छा-
प्राप्तिः, लक्ष्मीप्रेरणया कृतनमस्कारस्य जालंधरस्य विष्णुनावरदानम्, जालंध-
रप्रार्थनया विष्णुना तद्गृहे वासकरणम्. श्लो० ८६ ॥

८— ८ जालंधरस्य सकलदेवपराजयपूर्वकंसौराज्यप्रतिष्ठापनम्. श्लो० २६ ॥

९— ९ सर्वदेवप्रार्थनयाशंकरेण सर्वदेवतेजोमयचक्रनिर्माणम्. श्लो० ३८ ॥

१०— ९ नारदमुखाजालंधरेणपार्वतीसौंदर्यं निशम्य शंकरं प्रति राहुदूतप्रेषणम्, रा-
हुणाशंभवे जालंधरसंदेशकथनम्, अत्रांतरे शिवं जटाजूटात्कीर्तिमुखगणोत्पत्तिः,
राहोः प्रत्यागमनम्. श्लो० ५३ ॥

११— १० जालंधरस्य युद्धार्थयात्रावर्णनम्, नंदिप्रमुखैः शिवगणैर्जालंधरसैन्यपराभ-
वकरणम्. श्लो० ६८ ॥

१२— १२ शुभादीनां नद्यादिभिः सह युद्धम्, तत्र नद्यादीनां पराजयः, शंकरेण
दैत्यपराभवकरणम्. श्लो० ६४ ॥

अ० प०

विषयाः

- १३— १३ शिवजालंधरयोर्वोरसंग्रामः, मायाशंकरस्यजालंधरस्यपार्वतीं प्रत्यागमनम्, पार्वत्या सह तस्य संवादः, पार्वतीकृतचिंतावर्णनम्. श्लो० ५१ ॥
- १४— १४ विष्णुना जालंधरकृतपार्वतीच्छलं परिज्ञायवृंदाहरणविषयकोद्योगकरणम्, स्वप्ने वृंदाकाळीकृतपतिशिरोभक्षणदर्शनम्, दुःस्वप्नदर्शनानुततायावृंदायावन-गमनम्, तत्र राक्षसदर्शनंच. श्लो० ७१ ॥
- १५— १५ विष्णुना तापसवेषधारणम्, राक्षससकाशावृंदायाः परिमोचनम्, व्याधभी-तायावृंदायास्तापसस्य विष्णोराश्रमगमनम्, विष्णुवचनाच्चित्रशालायां वृंदाया गमनम्, मायाजालंधरेण विष्णुना वृंदारतिकरणम्, सुरतान्ते वृंदया विष्णुं ज्ञात्वातद्गर्त्सनम्, वृन्दयाविष्णवे भार्याहरणरूपशापदानम्, वृंदया योगवलेन शरीरत्यागपूर्वकं ब्रह्मपदंप्रातिगमनम्, वृंदादेहस्य तत्सख्या दहनकरणम्, वृंदादेहत्यागस्थलस्यवृंदावनत्वप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ७२ ॥
- १६— १७ मायाशिवस्य जालंधरस्य परीक्षार्थं पार्वत्याऽग्रे सखीप्रेषणम्, सखीदर्शना-ल्लङ्घनमात्रेणैव जालंधरवीर्यच्युतिं सखीमुखाज्ज्ञात्वा नाथं शिवइति निश्चित्य पार्वत्याः कमलकोशे प्रवेशः, तत्सखीनांचभृंगरूपेणकमलपरिसरे भ्रमणम्, चंडमुंडप्रेषितरक्तलोचनदूतमुखात्स्वभार्याया वृंदाया विष्णुकृतपातिव्रत्यभंग-वार्ताश्रवणानंतरंजालंधरस्य संग्रामं प्रत्यागमनम्. श्लो० ३९ ॥
- १७— १७ जालंधरस्य शंकरेण सह युद्धम्, जालंधरसैनिकानां वीरभद्रादिभिः सह युद्धम्, शुक्रेण मृतदैत्यानांपुनरुज्जीवनम्, शंकरेण कृत्योत्पादनम्, कृत्ययास्व-योनौ शुकस्यस्थापनम्. श्लो० ८९ ॥
- १८— १९ दैत्यानां शिवगणैः सह युद्धवर्णनम्, जालंधरेण मायया पार्वतीं निर्माय

अ० प०

विषयाः

- तस्याः शिवसंमुखेवधकरणाच्छंकरस्य मोहप्राप्तिः, ब्रह्मकृतबोधेन शिवेन दैत्य-मायां विज्ञाय जालंधरस्यवधकरणम्, जालंधरस्य शिवसायुज्यमुक्ति-प्राप्तिः, कैलासोत्तरदिशिस्थितस्यनगरस्य जालंधररक्तपातेनशोणितपुरत्वप्राप्तिव-र्णनम्, शंकरस्याज्ञया योगिनीभिस्तत्पुरपतितमांसभक्षणम्, शंकरेण योगिनीनां वरप्रदानम्, जालंधरवधाख्यानश्रवणफलम्, वृंदापसंगेन तुलसीप्रशंसा. श्लो० १५५ ॥
- १९— २२ श्रीशैलमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १८ ॥
- २०— २२ हरिद्वारमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र भंगोत्पत्तिकथाप्रसंगेन सगरवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ४२ ॥
- २१— २३ गंगायाः पृथिवीतले गमनवृत्तांतवर्णनपुरःसरंहरिद्वारप्रशंसावर्णनम्. श्लो० २८
- २२— २३ गंगामाहात्म्यवर्णनम्, तत्र गंगायमुनाप्रयागकाशीस्तोत्राणि, गयाप्रशंसा. श्लो० ४९ ॥
- २३— २५ तुलसीशालग्राममाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४६ ॥
- २४— २६ प्रयागतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २३ ॥
- २५— २६ तुलसीधिरात्रव्रतविधिमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४३ ॥
- २६— २७ दानेपुमुख्यस्यात्रदानस्य प्रशंसा, अत्रदाने पात्रापात्रनिरीक्षणप्र-योजनम्. श्लो० २१ ॥
- २७— २७ पानीयदानतडागाद्युत्सर्गवृक्षारोपणसत्यतपोऽध्ययनपात्रदानपृथ्व्यादिदानानां प्रशंसा, इतिहासपुराणपठनविधिकलवर्णनंच. श्लो० ५८ ॥
- २८— २८ इतिहासपुराणपठनप्रशंसावर्णने धरापालवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ४३ ॥

- २९— २९ गोपीचन्दनमाहात्म्यम्, तस्यविलेपनाविधानवर्णनम्. श्लो० २६ ॥
 ३०— ३० कार्तिकशुक्लैकादश्यां दीपव्रतविधानवर्णनम्, तत्फलवर्णनं च, तत्रसिद्धाश्रम-
 स्थकपिलब्राह्मणस्य तद्रहस्यमार्जारस्य च वृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ११८ ॥
 ३१— ३२ हरिश्चंद्रसनत्कुमारसंवादे जन्माष्टमीव्रतविधानवर्णनम्. श्लो० ४५ ॥
 ३२— ३२ पृथ्वीदानवस्त्रदानयोः प्रशंसा, गयागमनप्रशंसा, नीलवृषलक्षणकथनम्, द-
 तायाः पृथिव्याः पुनर्हरणे दोषवर्णनम्, हिरण्यार्थेऽस्त्यवचने ब्राह्मणधनहरणे च
 दुर्गतिप्राप्तिः, पात्रेदानस्य प्रशंसा, वाप्यादीनामुत्सर्गे फलम्, जलदानमाहात्म्य-
 म्, भूमिधेनुस्त्रीणां बलाद्धत्वा पुनरदाने ब्रह्महत्याप्राप्तिः, दीपदानस्य फलम्, वि-
 वाहयज्ञादिषु विघ्नकरस्य दुर्गतिवर्णनम्, फलमूलभक्षणप्रायापवेशनतः स्वर्गलोका-
 वाप्तिः, नित्यस्नानाग्निप्रवेशरसत्यागोपवासभूमिशयनकराणां तत्तत्फलवाप्तिवर्ण-
 नम्. श्लो० ७१ ॥
 ३३— ३४ दशरथेन वसिष्ठवचनाद्रथमारुह्य रोहिणीपृष्ठे स्थित्वा शनिं संमुखे संहारास्त्रे यो-
 जिते सति शनिना दशरथाय वरत्रयप्रदानम्, दशरथेन शनिस्तोत्रकरणम्, शनि-
 स्तोत्रपठनफलवर्णनम्. श्लो० ५१ ॥
 ३४— ३५ माधवजाह्नवीसंवादे त्रिस्पृशैकादशीव्रतविधानम्, तत्र त्रिस्पृशैकादशीलक्षण-
 कथनम्. श्लो० ९५ ॥
 ३५— ३६ उन्मीलिन्यैकादशीव्रतविधानवर्णनम्. श्लो० ६८ ॥
 ३६— ३८ पक्षवर्द्धन्यैकादशीव्रतविधानकथनम्. श्लो० ३२ ॥
 ३७— ३८ एकादश्यां जागरणस्य फलविधानलक्षणवर्णनम्. श्लो० ९२ ॥
 ३८— ४० जयाविजयाजयंत्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्, मार्गशीर्षकृष्णपक्षे एकादश्यु-

- त्पत्तिकथानकवर्णनम्, तत्र मुरदैत्यवधार्थं विष्णुदेहादेकादशीकन्याप्रादुर्भावः,
 तथा मुरदैत्यवधकरणम्, विष्णुना तस्यैवरप्रदानवर्णनम्. श्लो० ११८ ॥
 ३९— ४२ मार्गशीर्षशुक्लपक्षमोक्षदैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४७ ॥
 ४०— ४३ पौषकृष्णपक्षसफलेकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४९ ॥
 ४१— ४४ पौषशुक्लपक्षपुत्रदैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५३ ॥
 ४२— ४५ माघकृष्णपक्षषट्तिलैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५२ ॥
 ४३— ४६ माघशुक्लपक्षजयैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५४ ॥
 ४४— ४७ फाल्गुनकृष्णपक्षविजयामाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
 ४५— ४७ फाल्गुनशुक्लपक्षमलक्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ६७ ॥
 ४६— ४९ चैत्रकृष्णपक्षपापमोचन्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४९ ॥
 ४७— ५० चैत्रशुक्लपक्षकामदैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३९ ॥
 ४८— ५० वैशाखकृष्णपक्षवक्रथिन्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २५ ॥
 ४९— ५१ वैशाखशुक्लपक्षमोहिन्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३९ ॥
 ५०— ५२ ज्येष्ठकृष्णपक्षपारैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २० ॥
 ५१— ५२ ज्येष्ठशुक्लपक्षनिर्जलैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ६४ ॥
 ५२— ५३ आषाढकृष्णपक्षयोगिन्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३४ ॥
 ५४— ५४ आषाढशुक्लपक्षदेवशयन्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३७ ॥
 ५४— ५४ श्रावणकृष्णपक्षकामिकैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २९ ॥
 ५५— ५५ श्रावणशुक्लपक्षपवित्रारोपण्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४४ ॥
 ५६— ५६ भाद्रपदकृष्णपक्षजैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २३ ॥

अ० प०

विषयाः

- ५७— ५६ भाद्रपदशुक्लपक्षैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४१ ॥
 ५८— ५७ आश्विनकृष्णपक्षैदिरामाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३६ ॥
 ५९— ५८ आश्विनशुक्लपक्षपाशांकुशैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २८ ॥
 ६०— ५८ कार्तिककृष्णपक्षरथैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५४ ॥
 ६१— ५९ कार्तिकशुक्लपक्षप्रबोधिन्वैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ६८ ॥
 ६२— ६१ पुरुषोत्तमसासकृष्णपक्षकमलैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४३ ॥
 ६३— ६२ पुरुषोत्तमसासशुक्लपक्षकामदैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २२ ॥
 ६४— ६२ चातुर्मास्यव्रतविधिमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १२१ ॥
 ६५— ६४ चातुर्मास्यव्रतोद्यापनविधिवर्णनम्. श्लो० २० ॥
 ६६— ६५ यमाराधनम्, वैतरणीव्रतम्, तत्रमुद्रलवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ८५ ॥
 ६७— ६६ गोपीचन्दनमाहात्म्यकथनम्. श्लो० १३ ॥
 ६८— ६६ वैष्णवलक्षणमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २० ॥
 ६९— ६७ श्रवणद्वादशीव्रतविधानकथनम्, तत्रमरुदेशस्थप्रेतकथानकवर्णनम्. श्लो० ७५ ॥
 ७०— ६८ नदीत्रिरात्रव्रतमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
 ७१— ६९ भगवन्नाममाहात्म्यवर्णनम्, तत्रपार्वतीशिवसंवादे विष्णुसहस्रनामस्तोत्रवर्णनम्. श्लो० ३३१ ॥
 ७२— ७५ विष्णुसहस्रनाममाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १७ ॥
 ७३— ७५ रामरक्षास्तोत्रवर्णनम्. श्लो० १२ ॥
 ७४— ७६ धर्मप्रशंसापूर्वकदानधर्ममाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २६ ॥
 ७५— ७६ गंडिकातीर्थमाहात्म्यम्. श्लो० २६ ॥
 ७६— ७७ आभ्युदयिकौर्ध्वदेहिकस्तोत्रवर्णनम्. श्लो० ४२ ॥

अ० प०

विषयाः

- ७७— ७७ ऋषिपंचमीव्रतविधानम्, तत्र देवशर्मब्राह्मणस्य वलीवर्देत्वप्राप्तिप्रभृत्यारूपा-
 यिकाकथनम्. श्लो० ६२ ॥
 ७८— ७९ अपामार्जनस्तोत्रवर्णनम्. श्लो० ९१ ॥
 ७९— ८० अपामार्जनस्तोत्रपाठविधिकथनम्, तत्फलमाहात्म्यवर्णनं च. श्लो० १६ ॥
 ८०— ८१ विष्णुमाहात्म्यवर्णनम्, विष्णुमंत्रमाहात्म्यवर्णनम्, पुंडरीककथानकवर्णनम्,
 तत्र नारदेन सह पुंडरीकस्य समागमः, नारदेन पुंडरीकाय शास्त्रसिद्धांतरह-
 स्योपदेशकरणम्, पुंडरीकस्य नारदोपदेशं श्रुत्वा भगवदाराधनेन भगवतः प्रत्य-
 क्षदर्शनम्, पुंडरीककृतभगवत्स्तुतिः, भगवतः प्रसादात्पुंडरीकस्य मोक्षवर्णन-
 म्. श्लो० १६९ ॥
 ८१— ८४ गंगामाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४२ ॥
 ८२— ८५ वैष्णवलक्षणवर्णनम्, वैष्णवप्रशंसा, विष्णुमूर्तिपूजनफलवर्णनम्, शाल-
 ग्रामपूजनफलवर्णनम्. श्लो० ३९ ॥
 ८३— ८५ सर्वमासविधिवर्णनम्, तत्र चैत्रशुक्लैकादश्यां दोलामहोत्सवविधिवर्णनम्.
 श्लो० ३४ ॥
 ८४— ८६ चैत्रशुक्लद्वादश्यां दमनकमहोत्सववर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
 ८५— ८७ वैशाखज्येष्ठापादेभ्यो भगवतो जलशयनमहोत्सववर्णनम्. श्लो० ३० ॥
 ८६— ८७ श्रावणे पावत्रारोपणविधिवर्णनम्. श्लो० ४१ ॥
 ८७— ८८ चैत्रादिमासक्रमेण चंपकादिपुष्पैर्विष्णुपूजनवर्णनम्, तत्फलकथनं च.
 श्लो० २७ ॥
 ८८— ८९ कार्तिकमाहात्म्यारंभः, तत्र नारदस्य कृष्णदिदक्षया द्वारकायामागमनम्,
 नारदेन कृष्णाय कल्पवृक्षपुष्पोपहारदानम्, कृष्णेन सत्यभामां विसृज्या-

न्यस्त्रीभ्यो विभज्य पुष्पदानम्, पुष्पालाभरुष्टायाः सत्यभामायाः कल्पद्रुम-
दानाय तथा सह गरुडमारुह्य स्वर्गं प्रति गत्वेन्द्रं विजित्य स्वर्गात्कल्पद्रुममानी-
य सत्यभामाया अंगणेतस्यरोपणम्, सत्यभामया तुलापुरुषदानकरणम्, श्री-
कृष्णसत्यासंवादे सत्यभामया महाभाग्यशालित्वप्रापककारणजिज्ञासया प्रश्ने
कृते सति कृष्णेन तस्याः पूर्वजन्मवृत्तांतवर्णनम्, तत्र मायापुरीस्थदेवशर्मब्राह्म-
णकन्यायाश्चरित्रम्. श्लो० ४५ ॥

- ८९— ९० तस्या गुणवत्याः कार्तिकसेवनात्सत्यात्वप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ३० ॥
९०— ९० पृथुनारदसंवादे शंखामुरारुह्यानवर्णनम्, तत्र शंखामुरकृतवेदहरणवर्णनम्,
विष्णुना कार्तिकप्रशंसाकरणम्, श्लो० ६१ ॥
९१— ९१ विष्णुना मत्स्यावतारं धृत्वा शंखामुरवधकरणम्, प्रयागोत्पत्तिमाहात्म्यव-
र्णनम्. श्लो० ३० ॥
९२— ९१ कार्तिकव्रतिनां नियमवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
९३— ९२ कार्तिक स्नानार्ध्यादिवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
९४— ९३ कार्तिकमास्यनुष्ठेयानां नियमानां वर्णनम्, कार्तिकव्रतवतां प्रशंसा. श्लो० २८ ॥
९५— ९३ कार्तिकव्रतोद्यापनविधानवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
९६— ९४ तुलसीमाहात्म्यवर्णनप्रसंगेन जालंधरोत्पत्तिवर्णनम्. श्लो० ३३ ॥
९७— ९४ जालंधरदैत्यकृतदेवपराजयपूर्वकममरावतीविजयवर्णनम्. श्लो० ३३ ॥
९८— ९५ जालंधरदैत्यभयत्रस्तदेवकृतसंकष्टनाशनविष्णुस्तोत्रम्, विष्णोर्जालंधरेणसह
युद्धम्, विष्णोर्जालंधरेणसह युद्धे संतुष्टस्य तस्मैवरप्रदानम्, तद्यच्चितवरपूर्तये
लक्ष्म्या सह विष्णुना जालंधरगृहेवासकरणम्, जालंधरस्य राज्यस्थितिवर्णनम्.
श्लो० २९ ॥

- ९९— ९६ जालंधरेण नारदमुखात्पार्वत्याः सौंदर्यातिशयं निशम्य शिवं प्रति राहो-
दैत्येन प्रेषणम्, शिवभ्रूमध्यात्कीर्तिमुखगणोत्पत्तिवर्णनम्, कीर्तिमुखपूजावश्य-
कत्वकथनम्, कीर्तिमुखोत्सृष्टस्य राहोर्विर्वरदेशेपतनम्. श्लो० ३४ ॥
१००— ९६ शंकरेण सर्वदेवतेजोभिः सुदर्शनचक्रनिर्माणम्, शिवगणानां दैत्यगणैः सह
संग्रामः. श्लो० ३२ ॥
१०१— ९७ नंदादीनां शिवगणानां कालनेम्यादिभिः सह द्वंद्वयुद्धवर्णनम्, तत्र शिव-
गणानां पराजयवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
१०२— ९७ शिवेन दैत्यपराभवकरणम्, शिवजालंधरयुद्धम्, जालंधरेण गांधर्वमायय
शंकरं मोहयित्वा शिवरूपं धृत्वा पार्वतीसमीपं प्रति गमनम्, पार्वत्या तस्य
दानवत्वं परीक्ष्याकस्मादन्तर्धाय मानसोत्तरं प्रतिगमनम्, पार्वतीमदृष्ट्वा जालं-
धरस्य रणांगणं प्रत्यागमनम्, पार्वतीकृतस्मरणेन विष्णोस्तत्समीपं प्रत्यागम-
नम्, तद्भूतांतंश्रुत्वा विष्णुना वृंदापातिव्रत्यभंगाय प्रतिज्ञाकरणम्. श्लो० ३२ ॥
१०३— ९८ वृंदाया दुःस्वप्नं दृष्ट्वा द्विप्रया वनांतरे भ्रमणम्, तत्र राक्षसोपद्रुताया वृंदायाः
तापसवेवधारिणा विष्णुना राक्षसौ निवार्यरक्षणम्, मायया गगनात्कपिभ्यां
जालंधरशिरःकबंधानयनम्, वृंदायाः स्वपतिशिरःकबन्धनिरीक्षणेन शोकक-
रणम्, विष्णुमायया जालंधरवेवं धृत्वा वृंदायाः पातिव्रत्यभंगकरणम्,
कदाचिद्वृंदाया जालंधररूपधारिणं विष्णुं विज्ञाय तस्य भार्याहरणरूपशापं
दत्वाग्रौ प्रवेशनम्, विष्णोस्तच्चिताभस्मावगुण्ठनम्. श्लो० ३१ ॥
१०४— ९९ शंकरेण युद्धे जालंधरस्य वधकरणम्, जालंधरस्य शिवसायुज्यप्राप्तिः,
शिवाज्ञयादेवैवृंदामोहितविष्णुमोहविनाशायादीमायास्तत्राकरणम्, आदिमा-

अ० प०

विषयाः

- याज्ञया गौरीलक्ष्मीस्वराभिर्देवेभ्यः स्वस्वबीजदानम्, वृंदाचितास्थानेदेवैर्गौर्याज्ञया तद्वीजारोपणम्. श्लो० २९ ॥
- १०५—१९ तद्वीजत्रयोत्पन्नानां स्त्रीरूपधारिणीनां धात्रीमालतीतुलसीनां दर्शनेन विष्णोर्भ्रातिनिरासः, मालत्या बर्बरीनामप्राप्तिकारणवर्णनम्, धात्रीतुलस्योर्माहात्म्यम्. श्लो० २९ ॥
- १०६—१०० कलहाचरित्रवर्णनम्, धर्मदत्तब्राह्मणेन सह राक्षसीत्वं प्राप्तिप्राप्तायाः कलहाया मध्येमार्गं समागमः, धर्मदत्तेन तस्या उपरि तुलसीमिश्रजलसेचनम्, कलहया धर्मदत्तायै स्वपूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
- १०७—१०१ धर्मदत्तेन द्वादशाक्षरमन्त्रं जपित्वा तदङ्गे तुलसीमिश्रजलप्रक्षेपात्कलहाया दिव्यदेहावाप्तिवर्णनम्, वैकुण्ठं प्रति कलहां नेतुमागताभ्यां विष्णुदूताभ्यां धर्मदत्तं प्रति कलहयान्याभ्यां च स्त्रीभ्यां सह दशरथोभविष्यसीति वरप्रदानम्. श्लो० २६ ॥
- १०८—१०१ धर्मदत्तविष्णुगणसंवादे विष्णुव्रतमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र विष्णुदासविप्रचो-
लराजयोः कथानकवर्णनम्. श्लो० ३० ॥
- १०९—१०२ विष्णुदासविप्रचो-
लराजयोर्भगवन्निरतिशयभक्त्या वैकुण्ठप्राप्तिवर्णनम्, मुद्गल-
गोत्रोद्भवानां शिखाहीनत्वकारकवर्णनम्. श्लो० ३३ ॥
- ११०—१०२ जयविजयद्वारपालयोः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, कलहाया विष्णुगणैर्वैकुण्ठ-
प्रापणम्. श्लो० ३२ ॥
- १११—१०३ कृष्णावेण्याद्यनेकनदीनां माहात्म्यवर्णनम्, तत्र कृष्णावेण्योरुत्पत्तिवर्ण-
नम्, तत्र ब्रह्मदेवकृतयज्ञवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥

अ० प०

विषयाः

- ११२—१०४ एकादशीमाघकार्तिकतुलसीद्वारकानां भगवप्रियत्वम्, संसर्गवशात्पुण्यपापं
शप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ३० ॥
- ११३—१०४ कार्तिकव्रतप्रशंसायां धनेश्वरविप्रवृत्तांतवर्णनम्, धनेश्वरस्य कार्तिकव्रतिसंसर्गः.
श्लो० ३४ ॥
- ११४—१०५ धनेश्वराय यमेन नरकदर्शनानंतरं धनेश्वरस्य धनयक्षेति नाम्ना कुबेरा-
नृत्यप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० २९ ॥
- ११५—१०५ सत्यभामायै कृष्णेन कार्तिकमाहात्म्यमुक्त्वा सायंसंध्योपासनार्थं जननी-
गृहं प्रति गमनम्, अश्वत्थवटप्रशंसाकरणम्. श्लो० २९ ॥
- ११६—१०६ अश्वत्थवृक्षस्यास्पृश्यत्वकारणवर्णनेऽलक्ष्मीवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० २८ ॥
- ११७—१०७ शिवषट्ठाननसंवादे कार्तिकस्नानमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
- ११८—१०७ कार्तिके तिलधेन्वादिदानवर्णनम्, कार्तिकव्रतिनां पराव्रजवर्जनादिविविध-
नियमवर्णनम्, विष्णुपूजनफलवर्णनम्. श्लो० ६० ॥
- ११९—१०९ माघमासस्नानमाहात्म्यम्, शूकरक्षेत्रमाहात्म्यवर्णनम्, मासोपवासव्रतविधा-
नवर्णनम्. श्लो० ५३ ॥
- १२०—११० शालिग्रामशिलाचर्चनविधिमाहात्म्यवर्णनम्, शालिग्रामशिलायां वासुदे-
वादिमूर्तिलक्षणवर्णनम्, कार्तिकमासे शालिग्रामपूजाफलवर्णनम्. श्लो० १२ ॥
- १२१—१११ धात्रीवृक्षच्छायायां पिण्डदानमाहात्म्यवर्णनम्, केतकीप्रभृतिभिः पूजनस्य
फलवर्णनम्, दीपदानविधिवर्णनम्. तत्र गोपवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ३७ ॥
- १२२—११२ दीपावलीदिनपंचके त्रयोदश्यादिद्वितीयान्तर्गतव्यकृत्यनिर्णयः, दीपा-
वलीमहोत्साहेराज्ञां कर्तव्यवर्णनम्, यमद्वितीयामाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १०३ ॥

अ० प०

विषयाः

- १२३—११४ मासोपवासविधिमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ४२ ॥
 १२४—११५ प्रबोधिन्वेकादशीमाहात्म्यवर्णनम्, भीष्मपंचकव्रतमाहात्म्यवर्णनम्, कार्ति-
 कमाहात्म्यश्रवणपठनफलवर्णनम्. श्लो० ९६ ॥
 १२५—११६ माघमासमाहात्म्यारंभः, माघमाहात्म्यजिज्ञासया सूतं प्रति मुनीनां
 प्रश्नः, सूतेनोमामहेश्वरसंवादेनमाघमाहात्म्यकथनम्, तत्र दिलीपस्य
 मृगयार्थं वनप्रवेशवर्णनम्, तत्प्रसंगेन वनशोभावर्णनम्, मृगयां विधाय पुरं
 प्रत्यावृत्तस्य दिलीपस्य हारीतेन मुनिना सह समागमः, हारीतानुज्ञया दिली-
 पस्य वसिष्ठं प्रत्यागमनम्, वसिष्ठदिलीपसंवादः, माघमासे प्रातःस्नानदान-
 माहात्म्यवर्णनम्, तत्र मणिकूटपर्वतस्थव्याघ्रमुखविद्याधरस्य भृगुमहर्ष्युपदे-
 शेनमाघशुक्लैकादश्यां स्नानात्सुमुखत्वप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० १७१ ॥
 १२६—१२० माघस्नानमाहात्म्यवर्णने कार्तवीर्यदत्तात्रेयसंवादवर्णनम्, तत्र दत्तात्रेयेण शरी-
 रानित्यतादिरहस्यकथनपुरःसरं माघस्नानमाहात्म्यवर्णनम्, तत्प्रसंगेन कुब्जि-
 काब्राह्मणीचरित्रमुंदोपसुंदवधवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० ८० ॥
 १२७—१२१ माघस्नानविधिवर्णनम्, तत्र कांचनमालिन्यप्तरसाराक्षसस्य धर्मोपदेश-
 करणम्, तदुपदेशेनराक्षसस्य स्वर्गप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० १७७ ॥
 १२८—१२५ माघस्नानमाहात्म्यवर्णने गंधर्वकन्यानां वेदनिधिमुनिपुत्रस्याग्निपस्यच
 परस्परं शापदानेन पिशाचत्वप्राप्तौ दैववशाल्लोमशसमागमः, लोमशेन माघ-
 मासस्नानमाहात्म्यकथनम्, तत्रावृत्तिदेशस्थवीरसेनराजवृत्तान्तनिरूपणम्,
 पिशाचमोचनेतिहासवर्णने पूक्षप्रस्वणस्थदेवद्युतिविप्रचरित्रवर्णनम्, देवद्युतिना
 विष्णुस्तोत्रकरणम्. श्लो० २९६ ॥

अ० प०

विषयाः

- १२९—१३० द्राविडदेशस्थचित्रनामकभूपतेरधर्माचारतया पैशाच्यप्राप्तौ देवद्युतिना
 सहसमागमः देवद्युतिना तस्य प्रयागे माघस्नानाज्ञाकरणपूर्वकंमाघस्नानमाहात्म्य
 कथनम्, तत्र केरलस्थवसुनामकब्राह्मणवृत्तांतकथनम्, तस्य वसुब्राह्मणस्य
 प्रेतत्वप्राप्तौ केनचित्कार्पटिकेन सहसमागमः, कार्पटिकाय केरलपिशाचेन
 स्ववृत्तांतनिवेदनम्, तत्र सारसवानरवृत्तांतवर्णनम्, तत्र सारसेनवानराय निज
 वृत्तांतकथनम्, प्रेतप्रार्थनयाकार्पटिकेनमनसिचिचार्यं प्रेतायगंगाजलप्रदानम्,
 तेनगंगाजलप्राशनेन केरलवसुपिशाचस्यमुक्तिः, प्रयागमाहात्म्यश्रवणाद्द्राविडदे-
 शपतेश्चित्रराजस्यमोक्षः, लोमशवचनात्पिशाचीनांपिशाचस्यच व्योममार्गेणभूग-
 तलोमशेनसहप्रयागं प्रतिगमनम्, लोमशेन तेभ्यःप्रयागदर्शनपूर्वकंप्रयागमा-
 हात्म्यकथनम्, प्रयागे लोमशवचनाद्गंधर्वकन्यानां मुनिपुत्रस्य पैशाच्यान्मुक्तिः,
 लोमशवचनेनतासां गंधर्वकन्यानामग्निपेन सह विवाहः. श्लो० २९८ ॥
 १३०—१३५ विष्णुभक्तिमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १९ ॥
 १३१—१३६ शालिग्रामशिलामाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २९ ॥
 १३२—१३६ विष्णुस्मरणमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १५३ ॥
 १३३—१३९ जंबूद्वीपस्थविविधतीर्थवर्णनम्. श्लो० ४० ॥
 १३४—१४० वेन्नवतीनदीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
 १३५—१४० साभ्रमतीनदीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १३५ ॥
 १३६—१४३ साभ्रमतीप्रवाहागतनंदिकुंडकपालकुंडमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १९ ॥
 १३७—१४३ साभ्रमत्याःसप्तस्त्रोतोमाहात्म्यवर्णनम्, श्वेतातीर्थमाहात्म्यवर्णनंच. श्लो० २३ ॥
 १३८—१४४ बकुलासंगमे गणतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १५ ॥
 १३९—१४४ अग्निपालेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४६ ॥

अ० प०

विषयाः

- १४०—१४५ साभ्रमतीहिरण्यासंगममाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १६ ॥
 १४१—१४५ मधुरादित्यमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४५ ॥
 १४२—१४६ कपितीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १३ ॥
 १४३—१४६ सप्तधारतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २६ ॥
 १४४—१४६ ब्रह्मवल्लीतीर्थवृषतीर्थखंडहृदगोहृदमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २९ ॥
 १४५—१४७ साभ्रमतीहस्तिमतीसंगमेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. तत्रसोमेश्वरमाहात्म्यक-
 थनंच. श्लो० १६ ॥
 १४६—१४७ रुद्रमहालयतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ८ ॥
 १४७—१४७ खड्गतीर्थखड्गधारेस्वरमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ७ ॥
 १४८—१४८ मालार्कतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ९ ॥
 १४९—१४८ चन्दनेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ११ ॥
 १५०—१४८ जांबवततीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १४ ॥
 १५१—१४८ इन्द्रग्रामतीर्थधवलेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १०० ॥
 १५२—१५० बालापेंद्रतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४४ ॥
 १५३—१५१ दुर्धर्षेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २३ ॥
 १५४—१५१ खड्गधारेस्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ७२ ॥
 १५५—१५३ दुग्धेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४० ॥
 १५६—१५३ चंद्रभागानदीवर्तचंद्रेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५१ ॥
 १५७—१५४ पिप्पलादतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १११ ॥
 १५८—१५४ पिचुमंदार्कतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १४ ॥

अ० प०

विषयाः

- १५९—१५४ सिद्धक्षेत्रकोटराक्षीतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १३ ॥
 १६०—१५४ वामनतीर्थराजमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५ ॥
 १६१—१५४ सोमतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १७ ॥
 १६२—१५५ कापोतिकतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १८ ॥
 १६३—१५५ गोतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५ ॥
 १६४—१५५ कश्यपहृदमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ९ ॥
 १६५—१५५ भूतेश्वरतीर्थवृषेश्वरतीर्थवैद्यनाथतीर्थविजयितीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १० ॥
 १६६—१५६ पांडुरार्यातीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ८ ॥
 १६७—१५६ चंडेशतीर्थगाणपत्यतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ८ ॥
 १६८—१५६ वार्त्रव्रीनदीमाहात्म्यवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ७१ ॥
 १६९—१५७ वाराहतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ११ ॥
 १७०—१५७ साभ्रमतीसंगमतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५ ॥
 १७१—१५८ संगमस्थसत्तीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४ ॥
 १७२—१५८ नीलकंठतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४ ॥
 १७३—१५८ दुर्गासाभ्रमतीसमुद्रसंगमतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ६ ॥
 १७४—१५८ श्रीनृसिंहव्रतनृसिंहतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ९७ ॥
 १७५—१५९ भगवद्गीताप्रथमाध्यायमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र विष्णुलक्ष्मीसंवादे सुशर्मवृत्तांत-
 वर्णनम्. श्लो० ५४ ॥
 १७६—१६१ गीताद्वितीयाध्यायमाहात्म्यम्, तत्रदेवशर्मवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ६२ ॥
 १७७—१६२ गीतातृतीयाध्यायमाहात्म्यवर्णने जडब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ६० ॥

अ० प०

विषयाः

- १७८—१६३ गीताचतुर्थाध्यायमाहात्म्यवर्णने वाराणसीस्थभरतकृतावलंबनतोबदयोः क-
न्यात्वप्राप्तिवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ३८ ॥
- १७९—१६४ गीतापंचमाध्यायमाहात्म्यवर्णने पुरुकुत्सपुरस्थपिंगलब्राह्मणतत्पत्नीवृत्तांत
वर्णनम्. श्लो० २४ ॥
- १८०—१६४ गीताषष्ठाध्यायमाहात्म्यवर्णने गोदावरीतीरवर्तिप्रतिष्ठानपुरस्थज्ञानश्रुतिरा-
जरैक्यमहर्षिवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० १०४ ॥
- १८१—१६६ गीतासप्तमाध्यायमाहात्म्यवर्णने पाटलिपुत्रस्थशंकुर्कणब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्.
श्लो० ३४ ॥
- १८२—१६६ गीताष्टमाध्यायमाहात्म्यवर्णने आमर्दकपुरस्थभावशर्मब्राह्मणवृत्तान्तवर्ण-
नम्. श्लो० ३२ ॥
- १८३—१६७ गीतानवमाध्यायमाहात्म्यवर्णने माहिष्मतीपुरीस्थमाधवब्राह्मणवृत्तान्तवर्ण-
नम्. श्लो० ६० ॥
- १८४—१६८ गीतादशमाध्यायमाहात्म्यवर्णने काशीपुरीस्थधीरधीविप्रवृत्तान्तवर्णनम्.
श्लो० ९९ ॥
- १८५—१७० गीतैकादशाध्यायमाहात्म्यवर्णने मेघकरनगरस्थसुनंदब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम्.
श्लो० ११० ॥
- १८६—१७२ गीताद्वादशाध्यायमाहात्म्यवर्णने कोल्हापुरस्थसिद्धसमाधिवृत्तांतवर्णनम्.
श्लो० ६२ ॥
- १८७—१७३ गीताद्वादशाध्यायमाहात्म्यवर्णने तुंगभद्रानदीतीरवर्तिहरिपुरस्थहरिदीक्षित
ब्राह्मणपत्न्यादुराचारायावृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ६१ ॥

अ० प०

विषयाः

- १८८—१७४ गीताचतुर्दशाध्यायमाहात्म्यवर्णने शशशुनीवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ४५ ॥
- १८९—१७५ गीतापंचदशाध्यायमाहात्म्यवर्णने गौडदेशीयनरसिंहराजस्यतत्सैनिकस्य स-
रभभेरुंडस्यच वृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ४६ ॥
- १९०—१७६ गीताषोडशाध्यायमाहात्म्यवर्णने गुर्जरमंडलान्तर्गतसौराष्ट्रिकपुरस्थखड्गबाहु
राजवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० ३४ ॥
- १९१—१७६ गीतासप्तदशाध्यायमाहात्म्यवर्णने खड्गबाहुनृपसुतभृत्यस्य दुःशासनस्य
वृत्तांतवर्णनम्. श्लो० २७ ॥
- १९२—१७७ गीताष्टादशाध्यायमाहात्म्यवर्णने इंद्रवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० ६३ ॥
- १९३—१७८ श्रीमद्भागवतमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र सूतशौनकसंवादे नारदसनत्कुमारसं-
वादे, नारदेन भक्तिज्ञानवैराग्यवृत्तांतकथनम्, तत्र कलिदोषेण ज्ञानवैराग्य-
योर्वाद्धैक्यम्, भक्त्याश्च वृंदावनप्रभावेण यौवनम्, भक्तिनारदसमागमे भ-
क्त्यानारदाये स्वदुःखवृत्तांतनिवेदनम्. श्लो० ८४ ॥
- १९४—१७९ नारदेन भक्तिं सांत्वयित्वा तदुःखनिवारणार्थमुपायं चिंतयित्वा नारदस्य
सनकादिसमीपं प्रत्यागमनम्, सनकादिभिर्ज्ञानवैराग्ययोर्वलप्राप्तये भागवता
लापकरणोपदेशकरणम्, तत्र भागवतस्य श्रेष्ठचर्चवर्णनम्. श्लो० ७४ ॥
- १९५—१८१ कुमारानामुपदेशान्नारदस्य गंगाद्वारसमीपस्थकामदापुरे भृग्वादिभिः सह
गमनम्, कुमारैर्भागवतमाहात्म्यवर्णनम्, भागवतसत्ताहपठनमाहात्म्यवर्णनम्,
भगवतोद्भवाय भागवतोपदेशकरणम्, नारदाद्यैर्भागवतसत्ताहकरणम्, तत्र
भक्तेरागमनम्, कुमारैर्भक्तेः स्थानदानम्. श्लो० ७८ ॥
- १९६—१८२ भागवतमाहात्म्यवर्णने गोकर्णवृत्तांतवर्णनम्, तत्र तुंगभद्रानदीतीरवर्ति

कोहलपुरस्थस्यात्मदेवब्राह्मणस्य-पुत्राप्तासिखिन्नतयावनंगतस्य सिद्धेन सह समागमः, सिद्धेन तस्मै पुत्रप्राप्त्यर्थं फलदानम्, आत्मदेवेन धुंधुलीनाम्नै फलसमर्पणम्, धुंधुल्याप्रसूतिदुःखभीतया पतिं वंचयित्वा गुर्विणीवेषं विधाय अंगस्थायागोः फलदानम्, स्वभगिन्यां प्रसूतायां तस्याः पुत्रमादाय स्वस्याः प्रसूतिप्रसिद्धिकरणम्, तस्य पुत्रस्य धुंधुकारिनामकरणम्, मासत्रयानंतरं धेनोः सकाशाद्गोकर्णपुत्रप्रसूतिः, धुंधुकारिणा पितृपीडनम्, गोकर्णपुत्रेणात्मदेवस्य सांत्वनम्, गोकर्णोपदेशादात्मदेवस्य वनंगत्वा सत्संगेन मुक्तिप्राप्तिः. श्लो० ८६ ॥

१९७—१८४ धुंधुकारिपीडितायाधुंधुल्याः कूपेपतित्वामरणम्, गोकर्णस्य तां निर्हृत्य तीर्थयात्रार्थं गमनम्, धुंधुकारिणो वेश्याभिर्धनलोभेन वधकरणम्, तस्य पैशाच्यप्राप्तिश्च, कदाचित्तीर्थयात्रां विधाय गृहं प्रत्यागतेन गोकर्णेन स्वभ्रातुः पैशाच्यवस्थानिरीक्षणम्, तदुपरिगोकर्णेन तीर्थजलप्रक्षेपात्तस्य वागुत्पत्तौ पिशाचेनात्मवृत्तांतवर्णनम्, धुंधुकारिणोमुक्तयुपायार्थं गोकर्णेन ब्राह्मणविज्ञापनम्, ब्राह्मणैस्तन्मुक्तयुपायचित्नाय सूर्यस्तुतिकरणम्, सूर्येण द्विजान्प्रति धुंधुकारिणो विमुक्तये भागवतसप्ताहाज्ञाकरणम्, सूर्याज्ञया गोकर्णद्वारा भागवतसप्ताहे संपूर्णं धुंधुकारिणो मोक्षप्राप्तिः, भागवतसप्ताहश्रवणाय गतानामन्येषां द्विजानां विष्णुसारूप्यमुक्तिप्राप्तिपुरःसरं गोलोकप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ११४ ॥

१९८—१८६ सप्ताहपठनश्रवणविधिवर्णनम्, नारदसन्तकुमारादिसंवादे प्रचलति सत्यकस्मात्तत्रशुकागमनम्, शुकागमनोत्तरं विष्णुशंकरादीनामागमनम्, प्रह्लादादिकृत नृत्यगीतादिसमारंभः, तत्र भक्तिज्ञानवैराग्याणां नवरूपप्राप्तिपुरःसरं नर्तनम्,

सप्ताहयज्ञेन प्रसन्नेन भगवतावरप्रदानम्, शौनकस्य भागवतस्य निर्माणत आरभ्य सप्ताहप्रवृत्तिकालविषयकशंकायां निर्माणकालावधिसप्ताहप्रवृत्तिकालकथनम्, नैमिषारण्ये शौनकमहासन्ने तीर्थयात्रां पर्यटतो बलरामस्यागमनम्, बलरामेणोच्चासनस्थस्य सूतस्याविचार्यवधकरणम्, मुनीनां वचनमाकर्ण्य बलरामेण सूतपुत्रस्योग्रश्रवसः शास्त्रकथनविषयकसूचनम्, बलरामेण मुनीनां सुखाय बल्ललासुरस्य वधकरणम्, रोमहर्षणपुत्रेणोग्रश्रवसासूतेनावशिष्टपुराणकथनम्, व्यासेन सप्तदशपुराणानि विरच्याप्यतुष्यद्वृद्धयेन नारदोपदेशाद्भागवतपुराणनिर्माणम्, भागवतमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १२१ ॥

१९९—१८८ कालिंदीमाहात्म्यवर्णने नारदपर्वतयोः शिविराजस्य संवादे नारदेनैन्द्रकृतयज्ञवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ४७ ॥

२००—१८९ इंद्रयागसमाप्तिवर्णनपूर्वकं शिवशर्मब्राह्मणगृहे इंद्रजन्मवर्णनम्, तस्य विष्णुनामकरणम्, तस्य विष्णुशर्मणः पित्रासहेंद्रप्रस्थमागत्य तत्र पूर्वजन्मनि कृतस्य यागस्य स्मरणम्, पित्रे सर्वपूर्ववृत्तांतं निवेद्य तत्रत्यतीर्थदर्शनम्, इंद्रवाक्याच्छिवशर्मणा निगमोद्बोधकतीर्थं स्नानार्थमुद्योगकरणम्, तत्रभिर्लक्षिंहयोर्मुक्तिदर्शनम्. इंद्रप्रस्थक्षेत्रमाहात्म्यम्. श्लो० ११८ ॥

२०१—१९१ शिवशर्मणो निगमोद्बोधकतीर्थं स्नानमात्रेण जातिस्मरत्वप्राप्तिः, शिवशर्मणाऽऽत्मनः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र शरभवैश्यस्य गृहे देवर्षिगमनम्, देवलेन शरभं प्रतिपुत्रप्राप्त्युपायकथनम्. श्लो० १०४ ॥

२०२—१९३ दिलीपसुदक्षिणाभ्यां पुत्रप्राप्त्युपायजिज्ञासया वसिष्ठाश्रमं प्रतिगमनम्, वसिष्ठेन तस्मै गोसेवाज्ञाकरणम्. श्लो० ५८ ॥

- २०३--१९४ दिलीपेन गोसेवाकरणम्, तत्कृतंसेवांगवा मायया सिंहमुत्पाद्यपरीक्ष्य तस्मै पुत्रप्राप्तिकरवरप्रदानवर्णनम्. श्लो० ६९ ॥
- २०४--१९६ शरभस्यचण्डिकाराधनम्, चण्डिकावचनाच्छरभस्येन्द्रप्रस्थं प्रत्यागत्य निगमो द्रोधकतीर्थे स्नानदानादिना पुत्रप्राप्तिः, वार्द्धक्येशरभस्येन्द्रप्रस्थं प्रति गमनम्, तत्र तस्य ज्वरप्राप्तौ केनचित्पाथेन शिविकामानाद्य तस्यामारुह्य तेनैव सह स्वगृहं प्रत्यागमने मध्येमार्गकेनचिद्राक्षसेन सह समागमः, तेन राक्षसेन तदी-
यवाहभक्षणम्, शरभसमीपवर्तिनिगमो द्रोधकतीर्थजलप्राशनेन तस्य राक्षसस्य पूर्वजन्मवृत्तान्तस्मरणम्, शरभराक्षसयोःसंवादः, बाहानां पथिकस्यच कुबेरलो-
कावाप्तिः, राक्षसेन शरभं पृष्ठमारोप्येन्द्रप्रस्थं प्रति प्रत्यावृत्त्यागमनम्, इन्द्रप्रस्थेश-
रभं प्रतिपुत्रस्यागमनम्, तत्रतीर्थेशरभवैश्यस्यमरणाद्विकुण्ठलोकावाप्तिः, पुत्रस्यच
रक्षसासहेंद्रप्रस्थे स्थितिकरणम्. श्लो० १४३ ॥
- २०५--१९८ इन्द्रप्रस्थे निगमो द्रोधकतीर्थपंकनिमग्रायागुरुद्धरणं कुर्वतो राक्षसस्यांबुहास्ति-
ना जलमध्येनयनान्मृत्युप्राप्त्यनंतरं मुक्तिः, शरभपुत्रस्य तत्रतीर्थे वासवर्णनम्,
दुर्वासःशापाच्छरभपुत्रस्य शिवशर्मत्वप्राप्तिः, शिवशर्मणो निगमो द्रोधकतीर्थे देह-
त्यागान्मुक्तिप्राप्तिः. श्लो० ५१ ॥
- २०६--१९९ इन्द्रप्रस्थस्थद्वारकामाहात्म्यवर्णनम्, तत्रकांपिल्यनगरवासिपुष्पे पुब्राह्मणचरि-
त्रम्, तद्रूपमुग्धपौरैस्त्रीणां विषभक्षणात्पैशाच्यप्राप्त्यनंतरं राक्षसीत्वप्राप्तिः. श्लो० ६३ ॥
- २०७--२०१ तासामुद्धारवर्णनप्रसंगेन विमलविप्रवृत्तांतवर्णनम्, विमलस्येन्द्रप्रस्थस्थनिग-
मो द्रोधकतीर्थे स्नानात्पुत्रवरप्राप्तिः, ततीर्थादाश्रमंजगमिषोर्मध्येमार्गमित्रप्राप्तिः.
श्लो० ६९ ॥

- २०८--२०२ विमलस्यतेन मित्रेण सह पुनरिन्द्रप्रस्थस्थद्वारकांप्रतिगत्वा स्नानेन विष्णुभक्ति-
प्राप्तिवर्णनम्, मार्गे व्रजतो विमलस्य कमंडलुगतजलपानाद्वाक्षसीनां मुक्तिवर्णनम्.
श्लो० ६८ ॥
- २०९--२०३ इन्द्रप्रस्थस्थकोशलामाहात्म्यवर्णने मुकुंदद्विजवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र मुकुंदस्य
नापितचौरैणवधे कृते वेदायनस्यारगुरोगमनम्, वेदायनेन तन्मातुः शोकापनोदना-
यात्मस्वरूपवर्णनम्. श्लो० ५९ ॥
- २१०--२०४ मुकुंदस्यकोशलातीर्थेऽस्थिपतनाद्विमानमारुह्य मार्गप्रसृतयोर्वेदायनगुरुकनि-
ष्ठभ्रात्रोःसमीपं प्रत्यागमनम्, गुरुप्रश्रंसति मुकुंदेन स्वानुभूतयमयातनावर्णनम्,
कोशलातीर्थेऽस्थिपतनकारणवर्णनम्. श्लो० ७० ॥
- २११--२०६ चंडकनामकचौरनापितस्य ब्राह्मणवधाद्वाजाज्ञया शिरश्छेदोत्तरं सर्पत्वप्राप्तिः,
मातृपित्रस्थिपेटकं गृहीत्वा गच्छतः कस्यचिद्ब्राह्मणस्य सर्पवासदेशस्थितौ सर्पणा-
स्थिपेटके प्रवेशकरणम्, ब्राह्मणेन कोशलायामस्थिविसर्जने कृते सतितत्साहच-
र्येण सर्पस्यापि विसर्जनम्, कोशलाप्रभावेण सर्पस्य मोक्षावाप्तिः. श्लो० ५० ॥
- २१२--२०६ नारायणाश्रमगामिवटूनांतत्रैववासः, कस्यचिद्दोर्नारायणाश्रमंगच्छतो नारा-
यणेन विप्रवेषंधृत्वानिवर्तनम्, तस्य विष्णुवचनात्कोशलातीर्थे परावृत्त्यागमनम्,
तत्रतनुत्यजां तेषां भगवत्प्रसादान्मुक्तिप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ५५ ॥
- २१३--२०८ मधुवनस्य विश्रान्तितीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रकिरातनगरस्यकुशलब्राह्मणपत्नी
वृत्तान्तवर्णनम्, तत्र तस्यादुश्चरित्रेण गोधात्वप्राप्तिः, तत्पुत्रस्य तदुद्धरणार्थं पितु-
राज्ञाग्रहणम्. श्लो० ८२ ॥
- २१४--२०९ पितृवाक्यात्पुत्रेण मातरमुद्दिश्य श्राद्धकरणम्, तेन तस्य मातुः पितामहादीनांच
मुक्तिप्राप्तिः, तस्यपितुर्विष्णुलोकगमनम्. श्लो० १११ ॥

- २१५—२११ तस्यमुनिपुत्रस्य स्वैरिण्यांजन्मग्रहणकारणवर्णनम्, तत्र चंद्रकृतवृहस्पति-
भार्याहरणवृत्तांतवर्णनम्, तत्रबुधेन तस्यकुण्डत्वप्राप्तिरूपशापदानम्. श्लो० ५८
२१६—२१२ मधुवनस्थवदरिकाश्रममाहात्म्यवर्णनम्, तत्रमगधदेशस्थदेवदासब्राह्मण
चरित्रवर्णनम्. तत्र कलिगराजवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० १०१ ॥
२१७—२१४ इंद्रप्रस्थांतर्गतहरिद्वारमाहात्म्यम्, तत्रकालिंगश्वपचवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० ४९
२१८—२१५ इंद्रप्रस्थस्थपुष्करमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रपुण्डरीकवृत्तान्तवर्णनम्, तद्भ्रातुर्भर-
तस्यपुष्करसेवया विमानावातिवर्णनम्. श्लो० ५४ ॥
२१९—२१६ भरतपुण्डरीकयोःसंवादे भरतेनात्मपुण्यवर्णयित्वा स्वर्गप्रतिगमनम्. पुण्डरीक-
स्यपुष्करसेवनप्रभावेनतद्देहिणोःस्थितिः, पुण्डरीकस्यमुक्तिप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ५२
२२०—२१७ इंद्रप्रस्थस्थप्रयागतीर्थमाहात्म्यवर्णने नर्मदातीरवर्तिमाहिष्मतीस्थमोहिनीवे-
द्यावृत्तान्तवर्णनम्, तस्याश्रमरणावसरे प्रयागजलपानाद्भविष्यदेशराजस्यवीरव-
र्मणोभार्यात्वप्राप्तिः. श्लो० ५४ ॥
२२१—२१८ सखीगृहस्थितपुस्तकनिरीक्षीणात्तस्याः पूर्वजन्मस्मृतौ भर्त्रासहेंद्रप्रस्थस्थप्र-
यागतीर्थगमनम्, तत्र वीरवर्मतत्पत्नीभ्यां हरिहरस्तोत्रकरणम्, तत्प्रभावात्तयो-
र्वैकुण्ठावातिवर्णनम्. श्लो० ५३ ॥
२२२—२१९ इंद्रप्रस्थस्थकाशीमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रत्यशिशपातरुस्थितकाकसर्पयोर्वृत्तां-
तवर्णनम्, इंद्रप्रस्थस्थगोकर्णतीर्थमाहात्म्यवर्णने कर्कटभिल्लभार्याया जराना-
म्याश्चरित्रकथनम्, इंद्रप्रस्थस्थशिवकांचीमाहात्म्यवर्णने हेरंबनामकब्राह्मण-
वृत्तांतवर्णनम्, नारदस्यशिबिप्रतिशक्रप्रस्थमाहात्म्यमुक्ता स्वर्गगमनम्, इंद्रप्र-

- स्थमाहात्म्यश्रवणफलम्, युधिष्ठिरेणेंद्रप्रस्थं गत्वा तत्रराजसूययज्ञकरणम्. भी-
मकुण्डमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ९० ॥
२२३—२२१ नारायणमहामंत्ररत्नोपदेशवर्णनम्. श्लो० ८० ॥
२२४—२२२ शिवपार्वतीसंवादे भगवद्भक्तिमाहात्म्येसुदर्शनादिमाहात्म्यवर्णनपूर्वकमंकन-
माहात्म्यकथनम्. श्लो० ८० ॥
२२५—२२३ ऊर्ध्वपुण्ड्रमाहात्म्यविधिवर्णनम्. श्लो० ५९ ॥
२२६—२२४ मंत्रतदर्थोपदेशविधिमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ९३ ॥
२२७—२२६ सविस्तरं मंत्रार्थोपदेशवर्णने त्रिपाद्विभूतिवर्णनम्. श्लो० ८० ॥
२२८—२२७ सविस्तरं मन्त्रार्थोपदेशवर्णने परमव्योमादिवर्णनम्. श्लो० १०७ ॥
२२९—२२९ देवसर्गवर्णने विष्णुव्यूहभेदवर्णनम्. श्लो० १८० ॥
२३०—२३२ विष्णोर्मत्स्यावतारकथावर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
२३१—२३३ कूर्मावतारकथावर्णनम्, तत्र दुर्वाससःशापादिद्रुलक्ष्मीविनाशे विष्णुना देवा-
न्प्रति समुद्रमंथनायाज्ञाकरणम्. श्लो० ४८ ॥
२३२—२३४ विष्णोराज्ञया देवदानवैर्मथने समारब्धेसति समुद्रान्महाविषप्रभृतिलक्ष्म्यं-
तरत्नोत्पत्तिवर्णनम्. श्लो० ७० ॥
२३३—२३५ देवादिभिरेकादशयुपवासकरणवर्णनम्. श्लो० १९ ॥
२३४—२३६ द्वादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३९ ॥
२३५—२३६ पाषंडिलक्षणवर्णनम्, शिवस्य कपालभस्मास्थधारणकारणवर्णनम्. श्लो० ६४ ॥
२३६—२३८ तामसादिशास्त्रपरिगणनम्. श्लो० २७ ॥
२३७—२३८ वराहावतारकथावर्णनम्. श्लो० २९ ॥

- २३८—२३९ नृसिंहप्रादुर्भावकथावर्णनम्. श्लो० १५५ ॥
 २३९—२४२ वामनप्रादुर्भाववर्णनम्, तत्र बलिदैत्यपराभूतदेवप्रार्थनया भगवतोऽदितिर्गर्भ-
 प्रवेशः श्लो० ३१ ॥
 २४०—२४२ वामनेन बलेर्भूयहणादिवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ६० ॥
 २४१—२४३ जामदग्न्यावतारकथावर्णनम्. श्लो० ८१ ॥
 २४२—२४५ श्रीरामावताररामायणकथावर्णनम्. तत्र रामस्य जन्मप्रभृतिरावणवधोत्त-
 रकालीनायोध्याप्रवेशांतकथावर्णनम्. श्लो० ३६९ ॥
 २४३—२५२ रामस्य राज्याभिषेकादिविश्वरूपदर्शनांतचरित्रवर्णनम्. श्लो० ५३ ॥
 २४४—२५३ रामस्य राज्योपभोगपूर्वकसंपूर्णचरित्रवर्णनम्. श्लो० ५३ ॥
 २४५—२५४ श्रीकृष्णावतारकथावर्णनम्. तत्र श्रीकृष्णस्य जन्मादिकंसवधांतकथावर्णनम्.
 श्लो० ३९२ ॥
 २४६—२६२ कृष्णस्योपनयनादिवृत्तवर्णनपूर्वकमुचुकुंदमोक्षणांतकथावर्णनम्. श्लो० ७० ॥
 २४७—२६३ द्रारकाप्रवेशरुक्मिण्यादिहरणवैदर्भसेनाविध्वंसनवर्णनम्. श्लो० ४२ ॥
 २४८—२६४ रुक्मिणीविवाहवर्णनम्. श्लो० १९ ॥
 २४९—२६४ सत्यापरिणयनवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० १११ ॥
 २५०—२६६ अनिरुद्धविवाहप्रसंगेन बाणासुरसंग्रामवर्णनम्. श्लो० ११ ॥
 २५१—२६८ पौण्ड्रकवासुदेवनिग्रहणम्, तत्सुतस्य दंडपाणेः कृष्णमुद्दिश्य कृत्यापचारे
 सतिकृष्णप्रेरितचक्रदर्शनेन कृत्यापरावृत्त्य वाराणसीनामकदंडपाणिपुरीद-
 हनम्. श्लो० २८ ॥
 २५२—२६८ जरासंधं भीमद्वारा निहत्य तेन बन्दीकृतानां पार्थिवानां मोचनम्. इंद्र-

- प्रस्थेशिशुपालवधः, दंतवक्रस्य युद्धेवधानंतरं कृष्णस्य नंदगोकुले सर्वेषां सं-
 गमः, पश्चाद्द्वारकायां प्रवेशः, सुदामसत्कारकरणम्. भारतयुद्धवृत्तांतः, ब्राह्म-
 णबालकसंजीवनम्, कृष्णसंतानवर्णनम्, मौसलवृत्तांतवर्णनम्, कृष्णस्य स्वधा-
 मगमनम्, कृष्णपत्नीनां चौरैर्हरणम्, कृष्णमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ११५ ॥
 २५३—२७१ विष्णुपूजाविधानवैष्णवाचारवर्णनम्. श्लो० १८० ॥
 २५४—२७४ रामनाममाहात्म्यवर्णनेऽष्टोत्तरशतनामस्तोत्रवर्णनम्. श्लो० ६९ ॥
 २५५—२७४ श्रेष्ठदेवपरीक्षासमये भृगुशापेन महादेवस्य योनिर्लिङ्गस्वरूपप्राप्तिवर्णनम्,
 ब्रह्मणोऽपूज्यत्वप्राप्तिवर्णनं च, सर्वदेवेषु विष्णोः श्रेष्ठ्यवर्णनम्, भृगुकृतभगव-
 त्स्तुतिः, पद्मपुराणपठनफलवर्णनम्. श्लो० १२७ ॥
 इति पाद्मपुराणोत्तरखण्डस्थविषयानुक्रमणिका संपूर्णा ॥ ६ ॥

अथ पाद्मपुराणस्थक्रियायोगसारखण्डस्थविषयानुक्रमणिका ।

- १—१ सूतशौनकसंवादे कलिकालीनलोकोद्दिधीर्षया प्रश्ने जैमिनिव्याससंवाद-
 वर्णनम्. व्यासेन जैमिनये क्रियायोगसारवर्णनोपक्रमवर्णनम्. श्लो० ३८ ॥
 २—१ भगवद्भक्तिवर्णने सृष्ट्यादिवर्णनम्. ब्रह्मकृतविष्णुस्तुतिः, भगवता ब्रह्मणेवै-
 ष्णवलक्षणकथनम्. श्लो० १११ ॥
 ३—३ गंगाद्वारमाहात्म्यवर्णने मनोभद्रराजपुत्रयोर्वृत्तांतवर्णनम्, तत्र गृध्रेणाग-
 त्य तयोः पूर्वजन्मवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ९८ ॥

- ४— ४ प्रयागमाहात्म्ये प्रणिधिवैश्यवृत्तांतवर्णनम्, तत्रधनप्रशंसा, प्रणिधिवैश्यभार्या प्राप्तिकामस्य कस्यचिच्छपचस्य प्रयागे स्नानात्प्रणिधिवैश्यरूपावाप्तिः, विष्णो- राज्ञया पद्मावत्या एकाकारपतिद्वयेन सह वैकुण्ठगमनम्, तत्रपद्मावतीविष्णुदूत- संवादे बृहद्भुजराक्षसभीमकेशराजपत्न्योर्वृत्तांतः. श्लो० ११४ ॥
- ५— ७ विक्रमराजपुत्रमाधववृत्तांतवर्णनम्, माधवस्य मृगयार्थवने गतस्य चंद्रकलादर्श- नम्, चंद्रकला प्लक्षद्वीपस्थगुणाकरराजपुत्रीसुलोचनावृत्तांतवर्णनम्, चंद्रकला वचनान्माधवस्य श्रेष्ठहयमारुहजलधिमुल्लंघ्य प्लक्षद्वीपंगत्वा तत्र गंधिनीगृहेऽ- वस्थितिकरणम्, मालापुष्पेषु निजकार्यं विलिख्य गंधिनीद्वारा सुलोचनायै सां- गुलीयमालाप्रेषणम्, सुलोचनयाराजपुत्रवृत्तांतं पठित्वास्वप्राप्तिसंकेतं विलिख्य प्रेषणम्, स्नानव्याजेनगंधिनीगृहमागत्य तत्र माधवदर्शनम्, सुलोचनाया यक्षप्रद- क्षिणासंकेतकाले माधवस्य निद्राप्राप्तिः, प्रचेष्टेन तयोः संकेतं विज्ञाय तस्मिन्काले तस्याः सुलोचनाया हरणम्, सुलोचनया प्रचेष्टं प्रति वचनेन वंचनम्, प्रचेष्ट- स्य तत्करकं कण्ठगृहीत्वा स्वगृहं प्रति गमनम्, सुलोचनाया गंगासागरसंगमे गमनम्, तत्र सुषेणराजसभायां पुरुषवेषं विधाय सुलोचनाया गमनम्, तत्र वीरवरनाम्ना प्रसिद्धिकरणपूर्वकं तस्य सेवाकरणवर्णनम्. श्लो० २०४ ॥
- ६— ११ तत्र वीरवरेण भीमनादानामकण्डकनाशनम्. कण्डकस्य गंगासागरतीर्थे देहापातादिव्यरूपावाप्तिः, वीरवरपृष्ठेन कण्डकेन स्वकीयपूर्वजन्मवृत्तांतं वर्णयित्वा स्वर्गगमनम्, राज्ञा सुषेणेन वीरवरेण कण्डकोहत इति श्रुत्वा तस्मै ज- यन्तीनाम स्वकन्यादानम्, जयंत्या सह वीरवरवेषधारिण्याः सुलोचनायास्तपः- करणम्, गंगायां तनुत्यागोद्यतस्य प्रचेष्टस्य वीरवराज्ञया कारायां स्थापनम्,

- गुणाकरेण राज्ञाकन्याहरणं दृष्ट्वातत्कृते शोककरणम्, विद्याधरस्य सुलोचनाप्राप्त- ये गंगाब्धिसंगमे तनुत्यागोद्यतस्य वीरवरेण निवारणम्, तस्य तत्रैव स्थितिः, माधवस्य निद्रोत्थितस्य शोकपूर्वकं तदर्थं गंगासागरसंगमे तनुत्यागोद्यतस्य वीरवरेण सहसंभाषणम्, पश्चात्तं प्रति तनुत्यागान्निवर्त्यातःपुरं गत्वास्त्रीविषं विधा- यात्मनो दर्शनम्, माधवेन तयासह गांधर्वविवाहकरणम्, तेनसह सुलोचनायाः सुषेणसभां प्रति गमनम्, सुषेणेन माधवाय विवाहविधिना जयंतीकन्यादा- नम्, तत्र माधवस्य किंचित्कालं स्थितिः, प्रचेष्टस्य दोषं विचार्य निरसनम्, माधवस्य सांसारिकभोगानुपभुज्य विरागोत्पत्तौ विश्वकर्मतः शिलामयीं वि- ण्णुमूर्तिनिर्माय तद्भक्तिकरणम्, माधवकृतविष्णुस्तुतिवर्णनम्, माधवस्य मोक्ष- प्राप्तिवर्णनम्. श्लो० २०४ ॥
- ७— १४ गंगामाहात्म्यवर्णने धर्मस्वब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्, तत्र धर्मस्वेन गंगाजलं गृहीत्वा पथि गच्छता बलीवर्दविषाणविदारितस्य कालकल्पस्य मरणं दृष्ट्वातस्यो- परिगंगाजलसेचनम्, अग्रेगत्वा यमदूतनिरीक्षणम्, तैः सह धर्मस्वस्य संवादः, यमदूतैर्निजवृत्तांतनिवेदनम्, विष्णुदूतसंवादवर्णनपूर्वकगंगामाहात्म्यवर्णनम्, धर्मस्वेन गंगास्तोत्रकरणम्, गंगयाविर्भूय धर्मस्वाय वरप्रदानम्, धर्मस्वस्य मोक्षप्राप्तिः. श्लो० १२८ ॥
- ८— १७ गंगामाहात्म्यवर्णने शक्रप्रियायाः पद्मगंधाया वृत्तांतवर्णनम्, गंगायामस्थिपत- नात्तस्याः शक्रप्रियत्वकथनम्. श्लो० ११० ॥
- ९— १९ गंगामाहात्म्यवर्णने यात्राविधिवर्णनम्, तत्र सत्यधर्मराजविजयाराज्योर्वृत्तां- तवर्णनम्, तयोर्भेकत्वप्राप्तौ सर्पेणभक्षणेपि गंगानामग्रहणमात्रेण मुक्तिवर्णनम्. श्लो० १६१ ॥

- १०— २० विष्णुपूजामाहात्म्यवर्णनम्, तत्र पूजाविधानवर्णनम्, तत्रार्यावर्तस्थसुवर्ण
भूपचरित्रवर्णनम्, वेद्यादत्तंभूपतच्चंपकपुष्पंनिरीक्ष्येश्वरार्पणबुद्ध्या विमुंचतः
मरणसमये विष्णुदूतैः सुवर्णस्य वैकुण्ठं प्रतिनयनम्. श्लो० ७८ ॥
- ११— २३ विष्णुपूजाविधिवर्णनम्. श्लो० १७० ॥
- १२— २६ फाल्गुनादिवैशाखांतमासेषु श्रीकृष्णपूजाविधिमाहात्म्यवर्णनम्, अश्वत्थमा-
हात्म्यवर्णने धनंजयनामब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० १२० ॥
- १३— २८ ज्येष्ठादिकार्तिकांतमासेषु भगवत्पूजाविधिमाहात्म्यवर्णनम्, कार्तिके पद्म-
पुष्पमाहात्म्यवर्णने प्रजानामकब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० १६९ ॥
- १४— ३१ मार्गशीर्षादिमाघांतमासेषु भगवत्पूजाविधिमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४३ ॥
- १५— ३२ भगवन्नाममाहात्म्यवर्णने परशुवैश्यपत्न्या जीवंत्याख्यायाश्चरित्रवर्णनम्,
शुकपाठितरामनामप्रभावात्तस्यामुक्तिः, सर्वनामापेक्षया, रामनाम्नो महत्त्ववर्ण-
नम्. श्लो० १०७ ॥
- १६— ३४ हरिभक्तिमाहात्म्यवर्णने चक्रिकनामकशबरवृत्तांतवर्णनम्, तस्य हरये
मुखस्थफलसमर्पणतीव्रभक्त्या हरिप्रसादान्मुक्तिप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ५८ ॥
- १७— ३५ भगवद्भक्तिमाहात्म्यवर्णने भद्रतनुब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्, तत्र तस्य वेद्या-
रक्तत्वम्, वेद्योपदेशेन वैराग्योत्पत्तौ मार्कंडेयं प्रति शरणगमनम्. मार्कंडेये
न दांतसमीपे तस्य प्रेषणम्. दांतेन भद्रतनोर्मोहादिलक्षणवर्णनम् विष्णोर-
ष्टोत्तरशतनामकथनं च, दांतानुज्ञया भद्रतनुना हरिभक्तिकरणाद्धरेः प्रादु-
र्भावः, भद्रतनुना भगवत्स्तुतिकरणम्, भगवता भद्रतनोः सख्यकरणम्, दांतेन
गुरुणा भद्रतनोर्भर्त्सनायां कृतायां भद्रतनुना दांताय गुरवे भगवतो दर्शन-
करणम्, भक्तिफलार्थं देवकृतभारतवर्षप्रशंसा. श्लो० २६५ ॥

- १८— ३९ पुरुषोत्तमजगन्नाथक्षेत्रमाहात्म्यवर्णनम्. कृष्णवलरामसुभद्रादर्शनमाहिमा.
श्लो० ५५ ॥
- १९— ४० भगवदर्थे वस्तुसमर्पणमाहात्म्यवर्णने दस्युवृत्तेरुर्वीशुब्राह्मणस्य वृत्तां-
तवर्णनम्, विष्णुनैवेद्यमाहात्म्यवर्णने सर्वजनिनामकब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्, सर्व-
जनिना स्वप्ने विष्णुं दृष्ट्वा स्तोत्रकरणम्, भगवतासर्वजनेः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्ण-
नम्, भगवता सर्वजनये स्वस्य रोषकराणां तोषकराणांचवर्णनम्, हरिपूजाकर्तृ-
माहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ११७ ॥
- २०— ४३ दानमाहात्म्यवर्णने हास्तिनपुरस्थरतिविदग्धवेद्याक्षेमंकरीब्राह्मणीहरिशर्म-
ब्राह्मणानांवृत्तांतवर्णनम्. दानप्रभावात्तेषामुत्तमलोकावाप्तिः, हरिशर्मणोन्नदाना
भावात्क्षुत्प्राप्तौविष्णुना तस्य ब्रह्मसमीपे प्रेषणम्, ब्रह्मणा तस्मै विविधदान-
माहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १६० ॥
- २१— ४५ ब्रह्मणा हरिशर्मणे विविधदानपात्रवर्णनम्, ब्राह्मणपादोदकमाहात्म्यवर्णने
भद्रक्रियब्राह्मणचरणोदकस्पर्शात्कस्यचिच्छुनो मुक्तिवर्णनम्, तेन शुना भद्रक्रि-
यायाऽऽत्मनः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्. तत्रराजनीतिवर्णनम्. ब्रह्माज्ञया भद्रक्रियस्य
दीक्षितेन पुत्रंप्रति स्वप्न आविर्भूय दानानुज्ञाकरणम्, दीक्षितेन पुत्रेणात्रजलदाना-
द्भद्रक्रियस्य मुक्तिः, अत्रजलदानमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १३४ ॥
- २२— ४८ एकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. तत्र पापपुरुषांगविभागवर्णनम्. विष्णुनैका-
दशीं निर्माय यमलोकास्थपापिजनोद्धरणम्. पापपुरुषायैकादशीदिने निवासा-
यात्ररूपस्थलदानम्, एकादशीव्रतस्य सर्वव्रतापेक्षया श्रेष्ठत्ववर्णनम्, संक्षेपेणै-
कादशीव्रतविधिवर्णनम्. श्लो० १४८ ॥

अ० प०

विषयाः

२३-- ५० एकादशीव्रतमाहात्म्यवर्णने कोचरशनामकभूपतिमुप्राज्ञानामकतत्पत्न्योवृ-
त्तान्तवर्णनम्, तत्र शौरिब्राह्मणपृष्ठया सुप्राज्ञाराज्ञया तस्मै स्वस्याराज्ञश्च
पूर्वजन्मवृत्तांतवर्णनम्, पूर्वजन्मनि वेद्यायाः सुप्राज्ञाया जारस्यच कोचरशस्यै-
कादशीप्रभावाद्यमलोकं गत्वायमेन सत्कारकरणम्. यमलोकस्थसुकृतिदु-
ष्कृतिजनानुभूतसुखदुःखावस्थावर्णनम्, कोचरशमुप्राज्ञयैरेकादशीव्रतप्रभावाद्वै-
कुण्ठावासिवर्णनम्. श्लो० १७८ ॥

२४-- ५४ तुलसीवृक्षधात्रीवृक्षमाहात्म्यवर्णनम्. ६७ ॥

२५-- ५५ तुलसीमाहात्म्यवर्णने पवित्रब्राह्मणानपत्यब्राह्मणयोश्चरित्रवर्णनम्, तयोर्गृहे
लोमशमुनेरागमनम्, ताभ्यांतस्यातिथ्यसत्कारकरणम्. लोमशेनातिथिसपर्या-

अ० प०

विषयाः

माहात्म्यकथनं, तत्र ज्ञानभद्रयोगिवृत्तांतवर्णनम्, लोमशस्य पुरो विलात्रिर्ग-
त्यागच्छतः कस्यचिन्मूषिकस्य पवित्रेण घातनम्, तदा लोमशेन तस्य मुखे
कर्णयोःशीर्षं च तुलसीस्पर्शनम्, तेन तस्य मूषिकस्य मोक्षप्राप्तिः. ८७ ॥

२६-- ५६ कलियुगे वर्तमानानां जनानामवस्थावर्णनम्. कलौमनःशुद्ध्या भगवते सर्व-
कर्मसमर्पणवर्णनम्, पद्मपुराणमाहात्म्यवर्णनम्. ५५ ॥

इति क्रियाखंडस्थविषयानुक्रमणिका संपूर्णा ॥ ७ ॥

ॐ श्रीविष्णवे नमः ॥ ॐ स्वच्छं चंद्रावदातं करिकरमकरक्षोभसंजातफेनं ब्रह्मोद्भूतिप्रसक्तैर्ब्रतनियमपरैः सेवितं विप्रमुख्यैः ॥ ॐ कारालंकृतेन त्रिभुवनगुरु
 णा ब्रह्मणा दृष्टिपूतं संभोगाभोगरम्यं जलमशुभहरं पौष्करं वः पुनातु ॥ १ ॥ सूतमेकांतमासीनं व्यासशिष्यं महामतिः ॥ लोमहर्षणनाभावा उग्रश्रवसमाह
 तत् ॥ २ ॥ ऋषीणामाश्रमांस्तात गत्वा धर्मान्समासतः ॥ पृच्छतां विस्तराद्ब्रूहि यन्मत्तः श्रुतवानसि ॥ ३ ॥ वेदव्यासान्मया पुत्रपुराणान्यखिलानि च ॥ तवा
 ख्यातानि प्राप्तानि मुनिभ्यो वद विस्तरात् ॥ ४ ॥ प्रयागे मुनिवर्यैश्च यथा पृष्टः स्वयं प्रभुः ॥ पृष्टेन चानुशिष्टास्ते मुनयो धर्मकांक्षिणः ॥ ५ ॥ देशं पुण्यमभीप्सं
 तो विभुना च हितैषिणा ॥ सुनाभं दिव्यरूपं च सत्यगं शुभविक्रमं ॥ ६ ॥ अनौपम्यमिदं चक्रं वर्तमानमतं द्विजाः ॥ पृष्टतो यातनियमात्पदं प्राप्स्यथ यद्विदितम् ॥ ७ ॥
 गच्छतो धर्मचक्रस्य यत्र नेमिर्विशिर्यते ॥ पुण्यः स देशो मतं व्यइत्युवाच स्वयं प्रभुः ॥ ८ ॥ उक्त्वा चैव मृषीन् सर्वानदृश्यत्वमगात् पुनः ॥ गंगावर्तसमाहारो नेमि
 र्यत्र व्यशीर्यत ॥ ९ ॥ ईजिरे दीर्घसत्रेण ऋषयो नैमिषे तदा ॥ तत्र गत्वा तु तान् ब्रूहि पृच्छतो धर्मसंशयान् ॥ १० ॥ उग्रश्रवास्ततो गत्वा ज्ञानविन्मुनिपुंगवा
 न् ॥ अभिगम्योपसंगृह्य नमस्कृत्वा कृतांजलिः ॥ ११ ॥ तोषयामास मेधावी प्रणिपातेन तानृषीन् ॥ ते चापि सत्रिणः प्रीताः स सदस्यामहात्मने ॥ १२ ॥
 तस्मै समेत्य पूजां च यथावत् प्रातिपेदिरे ॥ ऋषय उचुः ॥ कुतस्त्वमागतः सूतकस्माद्देशादिहागतः ॥ १३ ॥ कारणं चागमे ब्रूहि वृंदारकसमद्युते ॥ सूत
 उवाच ॥ पित्राहंतु समादिष्टो व्यासशिष्येण धीमता ॥ १४ ॥ शुश्रूषस्व मुनीन् गत्वा यत्ते पृच्छंति तद्ब्रू ॥ वदंतु भगवंतो मां कथयामि कथां तु यां ॥ १५ ॥
 पुराणं चेति हासं वा धर्मानथ पृथग्विधान् ॥ तां गिरं मधुरांतस्य शुश्रूषेऽपि सत्तमाः ॥ १६ ॥ अथ तेषां पुराणस्य शुश्रूषासमपद्यत ॥ दृष्ट्वा तमतिविश्वस्तं विद्वां
 सं लोमहर्षिणं ॥ १७ ॥ तस्मिन्सत्रे कुलपतिस्सर्वशास्त्रविशारदः ॥ शौनको नाम मेधावी विज्ञानारण्यके गुरुः ॥ १८ ॥ इत्थं तद्भावमालं व्यधर्मांश्चुश्रूषुराह
 तम् ॥ त्वया सूत महाबुद्धे भगवान् ब्रह्मवित्तमः ॥ १९ ॥ इति हासपुराणार्थं व्यासः सम्यगुपासितः ॥ दुदोहि यमतिं तस्य त्वं पुराणाश्रयां शुभां ॥ २० ॥
 अमीषां विप्रमुख्यानां पुराणं प्रति सम्प्रति ॥ शुश्रूषाऽऽस्ते महाबुद्धे तद्भावयितुमर्हसि ॥ २१ ॥ सर्वे हीमे महात्मानो नाना गोत्राः समागताः ॥ स्वान्स्थानं
 शान्पुराणोक्तां चृण्वन्तु ब्रह्मवादिनः ॥ २२ ॥ संपूर्णे दीर्घसत्रे स्मिंस्तांस्त्वं श्रावय वै मुनीन् ॥ पादं पुराणं सर्वेषां कथयस्व महामते ॥ २३ ॥ कथं पद्मं स तु द्रुतं
 ब्रह्मातत्र कथं न्वभूत् ॥ प्रोद्धतेन कथं सृष्टिः कृता तां तु तथा वद ॥ २४ ॥ एवं पृष्टस्ततस्तांस्तु प्रत्युवाच शुभांगिरम् ॥ सूक्ष्मं च न्यायसंयुक्तं प्राब्रवीद्भौमहर्ष
 णिः २५ ॥ प्रीतोऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि भवद्भिरिह चोदनात् ॥ पुराणार्थं पुराणज्ञैः सर्वधर्मपरायणैः ॥ २६ ॥ यथा श्रुतं सुविख्यातं तत्सर्वं कथयामि वः ॥ धर्म एष
 तु सूतस्य सद्भिर्दृष्टः सनातनः ॥ २७ ॥ देवतानामृषीणां च राज्ञां चामिततेजसा ॥ वंशानां धारणं कार्यं स्तुतीनां च महात्मनाम् ॥ २८ ॥ इति हासपुराणे बुद्ध

घ्रायेब्रह्मवादिनः ॥ नहि वेदेष्वधीकारः कश्चित्सूतस्य दृश्यते ॥ २९ ॥ वैन्यस्य हि पृथोर्यज्ञे वर्तमाने महात्मनः ॥ मागधश्चैव सूतश्च तमस्तौ तानरेश्वरम् ॥ ३० ॥
 तुष्टेनाथ तयोर्दत्तो वरो राज्ञामहात्मना ॥ सूताय सूतविषयो मगधो मागधाय च ॥ ३१ ॥ तत्र सूत्यांसमुत्पन्नः सूतो नामेह जायते ॥ ऐन्द्रे सत्रे प्रवृत्ते तु ग्रहयुक्तेषु
 हस्पतौ ॥ ३२ ॥ तमेवैन्द्रं बार्हस्पत्ये तत्र सूतो व्यजायत ॥ शिष्यहस्तेन यत्पृक्तमभिभूतं गुरोर्हविः ॥ ३३ ॥ अधरोत्तरधारेण जज्ञेत द्वर्णसंकरम् ॥ यत्र क्षत्रा
 त्समभवन् ब्राह्मण्याश्चैव यो नितः ॥ ३४ ॥ पूर्वैर्नैव तु साधर्म्या द्वैर्धर्मास्ते प्रकीर्तिताः ॥ मध्यमो ह्येष सूतस्य धर्मः क्षेत्रोपजीविनः ॥ ३५ ॥ पुराणेष्वधिकारो
 मे विहितो ब्राह्मणैरिह ॥ दृष्ट्वा धर्ममहं पृष्टो भवद्भिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ३६ ॥ तस्मात्सम्यग्भुवि ब्रूयां पुराणमृषिपूजितम् ॥ पितॄणां मानसी कन्या वा सवं सपथ्यत
 ॥ ३७ ॥ अपध्याता च पितृभिर्मत्स्यगर्भे भूवसा अरणीव हुताशस्य निमित्तं पुण्यजन्मनः ॥ ३८ ॥ तस्यां बभूव पूतात्मामर्हं पिस्तु पराशरात् ॥ तस्मै भ
 गवते कृत्वानमः सत्यायवेधसे ॥ ३९ ॥ पुरुषाय पुराणाय ब्रह्मवाक्यानुवर्तिने ॥ मानवच्छद्मरूपाय विष्णवे शंसितात्मने ॥ ४० ॥ जातमात्रं च यवेद उप
 तस्थे स संग्रहः ॥ मतिमंथानमाविध्य येनासौ श्रुतिसागरात् ॥ ४१ ॥ प्रकाशो जनितो लोके महाभारतचंद्रमाः ॥ भारतं भानुमान् विष्णुर्यदि न स्युरमीत्रयः ॥
 ॥ ४२ ॥ ततोऽज्ञानतमो धस्य कावस्था जगतो भवेत् ॥ कृष्णद्वैपायनं व्यासं विद्विन्नारायणं प्रभुम् ॥ ४३ ॥ को ह्यन्यः पुंडरीकाक्षान् महाभारतकृद्भवेत् ॥ त
 स्मादहमुप्राश्रौषं पुराणं ब्रह्मवादिनः ॥ ४४ ॥ सर्वज्ञात्सर्वलोकेषु पूजिता दीप्ततेजसः ॥ पुराणं सर्वशास्त्राणां प्रथमं ब्रह्मणा स्मृतम् ॥ ४५ ॥ उत्तमं सर्वलोकानां
 सर्वज्ञानोपपादकम् ॥ त्रिवर्गसाधनं पुण्यं शतकोटिप्रविस्तरम् ॥ ४६ ॥ निःशेषेषु च लोकेषु वाजिरूपेण केशवः ॥ ब्रह्मणस्तु समादेशो द्रे दाना हृतवानसौ ॥ ४७ ॥
 अंगानि चतुरो वेदान् पुराणन्यायविस्तरम् ॥ असुरेणाखिलं शास्त्रमपहृत्यात्मसात्कृतम् ॥ ४८ ॥ मत्स्यरूपेण जहार कल्पादाबुदकाणवे ॥ अशेषमेतदवदुदकां
 तर्गतो विभुः ॥ ४९ ॥ श्रुत्वा जगाद च मुनीन् प्रतिवेदांश्च तर्मुखः ॥ प्रवृत्तिस्सर्वशास्त्राणां पुराणस्याभवत्तदा ॥ ५० ॥ कालेनाग्रहणं दृष्ट्वा पुराणस्य तदा विभुः ॥
 व्यासरूपस्तदा ब्रह्मासंग्रहार्थं युगे युगे ॥ ५१ ॥ चतुर्लक्षप्रमाणेन द्वापरे द्वापरे जगौ ॥ तदाष्टादशधा कृत्वा भूलोके स्मिन् प्रकाशितं ॥ ५२ ॥ अद्यापि देवलो
 केषु शतकोटिप्रविस्तरम् ॥ तदेवात्र चतुर्लक्षं संक्षेपेण निवेशितम् ॥ ५३ ॥ प्रवक्ष्यामि महापुण्यं पुराणं पाद्मं जितम् ॥ सहस्रं पञ्चपञ्चाशत्पंचखण्डैस्समन्वितम्
 ॥ ५४ ॥ तत्रादौ सृष्टिखण्डं स्याद्भूमिखण्डं ततः परम् ॥ स्वर्गखण्डं ततः पश्चात्ततः पातालखण्डकम् ॥ ५५ ॥ पञ्चमचततः ख्यातमुत्तरं खण्डमुत्तमम् ॥
 एतदेव महापद्ममुद्धृतं यन्मयं जगत् ॥ ५६ ॥ तद्वृत्तान्ताश्रयं यस्मात्पाद्ममित्युच्यते ततः ॥ एतत्पुराणममलं विष्णुमाहात्म्यनिर्मलम् ॥ ५७ ॥
 देवदेवो हरिर्यद्वै ब्रह्मणे प्रोक्तवान् पुरा ॥ ब्रह्मणाभिहितं पूर्वयावन्मात्रं मरीचये ॥ ५८ ॥ एतदेव च वै ब्रह्मा पाद्मं लोके जगाद वै ॥ सर्वभूताश्रयं तच्च पाद्म

मित्युच्यते बुधैः ॥ ५९ ॥ पाञ्चतत्पंचपंचाशत्सहस्राणीहपठ्यते ॥ पंचभिः पर्वभिः प्रोक्तं संक्षेपाद्व्यासकारितात् ॥ ६० ॥ पौष्करं प्रथमं पर्वयत्रो
 त्पन्नः स्वयं विराट् ॥ द्वितीयं तीर्थपर्वस्यात्सर्वग्रहगणाश्रयम् ॥ ६१ ॥ तृतीयपर्वग्रहणाराजानोभूरिदक्षिणाः ॥ वंशानुचरितं चैव चतुर्थे परिकीर्तितम्
 ॥ ६२ ॥ पंचमेमोक्षतत्त्वं च सर्वतत्त्वं निगद्यते ॥ पौष्करेण वधासृष्टिः सर्वेषां ब्रह्मकारिता ॥ ६३ ॥ देवतानां मुनीनां च पितृसर्गस्तथापरः ॥ द्वितीये पर्व
 ताश्चैव द्वीपाः सप्तसागराः ॥ ६४ ॥ तृतीये रूद्रसर्गस्तु दक्षशापस्तथैव च ॥ चतुर्थे संभवो राज्ञां सर्ववंशानुकीर्तनम् ॥ ६५ ॥ अन्त्ये पर्वगं संस्थानं मोक्ष
 शास्त्रानुकीर्तनम् ॥ सर्वमेतत्पुराणेऽस्मिन्कथयिष्यामि वो द्विजाः ॥ ६६ ॥ इदं पवित्रं यशसो निधानमिदं पितृणामतिवल्लभं स्यात् ॥ इदं च देवस्य सुखाय नित्यमि
 दं महापातकमिच्छं पुंसाम् ॥ ६७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे पुराणावतारे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ नमस्ये सर्वलोकानां विश्वस्य जगतः
 पतिम् ॥ मम इदं कुरुते भावं सृष्टिरूपं प्रधानवित् ॥ १ ॥ लोककृत् लोकतत्त्वज्ञो योगमास्थाय योगवित् ॥ असृजत्सर्वभूतानि स्थावराणि चराणि च ॥ २ ॥ तमजं विश्वकर्माणं
 चित्पतिलोकसाक्षिणम् ॥ पुराणारूपां जज्ञासुर्ब्रजामिशरणविभुम् ॥ ३ ॥ ब्रह्मविष्णुगिरीशेभ्यो नमस्कृत्वासमाहितः ॥ इन्द्राय लोकपालेभ्यः सवित्रे च स
 माधिना ॥ ४ ॥ मुनीनां च वरिष्ठाय वसिष्ठाय महात्मने ॥ तद्वक्त्रे भाततपसे जातूकर्णाय चाक्षुषे ॥ ५ ॥ तस्मै भगवते नत्वा वेदव्यासाय वेधसे ॥ पुरुषाय
 पुराणाय भृगुवाक्यानुवर्तिने ॥ ६ ॥ तस्मादहमुपाश्रौषं पुराणं ब्रह्मवादिनः ॥ सर्वज्ञात्सर्वलोकेषु पूजिता दीप्ततेजसः ॥ ७ ॥ अव्यक्तं कारणं यत्तन्निर्द्वन्द्वं सदसदा
 त्मकम् ॥ महदादिविशेषांतं सृजतीति विनिश्चयः ॥ ८ ॥ अण्डे हिरण्ये पूर्वब्रह्मणः सूतिरुत्तमा ॥ अंडस्यावरणं चाद्रिरपामपि च तेजसा ॥ ९ ॥ वायुना तस्य
 वायोः स्वात्तद्भूतादित आवृतम् ॥ भूतादिर्महता चापि अव्यक्तेनावृतो महान् ॥ १० ॥ प्रादुर्भावश्च लोकानां मंडलवोपवर्णितः ॥ नदीनां पर्वतानां च प्रादुर्भावो
 नुवर्ण्यते ॥ ११ ॥ मन्वंतराणां संक्षेपात्कल्पानां चोपवर्णनम् ॥ ब्रह्मवृक्षलयब्रह्मप्रजासर्गोपवर्णनम् ॥ १२ ॥ कल्पानां संचरश्चैव जगतः स्थापनं तथा ॥
 शयनं च हरेरप्सु पृथिव्युद्धरणं पुनः ॥ १३ ॥ दशधा जन्मसंचारो भृगुशापेन के शवे ॥ सन्निवेशो युगादीनां सर्वाश्रमविभाजनम् ॥ १४ ॥ स्वर्गस्थानविभा
 गश्च मर्त्यानां स्वर्गचारिणां ॥ पशूनां पक्षिणां चैव संभवः परिकीर्तितः ॥ १५ ॥ तथानिर्वचनं कल्पं स्वाध्यायस्य परिग्रहः ॥ प्रतिसर्गाः पुनः प्रो
 क्ता ब्रह्मणो बुद्धिपूर्वकाः ॥ १६ ॥ त्रयोन्येऽबुद्धिपूर्वास्ते तथा लोकानकल्पयत् ॥ ब्रह्मणो वदनेभ्यश्च भृगवादीनां समुद्रवः ॥ १७ ॥ कल्पयोरंतरं प्रोक्तं
 प्रतिसंधिश्च सर्गयोः ॥ भृगवादीनां मृषीणां च प्रजासर्गोपवर्णनम् ॥ १८ ॥ वसिष्ठस्य च ब्रह्मर्षे ब्रह्मत्वं परिकीर्तितम् ॥ स्वायंभुवस्य च मनोस्ततश्चाप्यनुकी
 र्तनम् ॥ १९ ॥ उक्तो नाभेर्विसर्गश्च रजसश्च महात्मनः ॥ द्वीपानां च समुद्राणां पर्वतानां च कीर्तनम् ॥ २० ॥ द्वीपभेदसमुद्राणामन्तर्भावश्च सप्तसु ॥

प० पु०
॥ २ ॥

कीर्त्यन्तेयोजनाग्रेणयेचतत्रनिवासिनः ॥ २१ ॥ तदीयानिचवर्षाणिनदीभिःपर्वतैःसह ॥ जंबूद्वीपादयोद्वीपाःसमुद्रैःसप्तभिर्वृताः ॥ २२ ॥ अंडस्यां
तस्त्विमेलोकाः सप्तद्वीपाचमेदिनी ॥ सूर्याचंद्रमसोश्चारोग्राणां ज्योतिषांतथा ॥ २३ ॥ कीर्त्यतेध्रुवसामर्थ्यात्प्रजानांचशुभाशुभम् ॥ ब्रह्मणानि
र्मितःसौरः स्यंदनोर्थवशात्स्वयम् ॥ २४ ॥ कल्पितो भगवांस्तेनप्रसर्पतिदिवाकरः ॥ सूर्यादीनांस्यंदनानांध्रुवादेवप्रवर्तनं ॥ २५ ॥ कल्पितःशिशु
मारश्चस्यपुच्छेध्रुवःस्थितः ॥ संभवांतेचसंहारःसंहारांतेचसंभवः ॥ २६ ॥ देवतानामृषीणांचमनोःपितृगणस्यच ॥ नशक्यंविस्तराद्वक्तुमित्युक्तंचसमासतः
॥ २७ ॥ अतीतानागतानांवैसमंस्वायंभुवेनतु ॥ मन्वंतरेषुदेवानांप्रजेशानांचकीर्तनम् ॥ २८ ॥ नैमित्तिकःप्राकृतिकस्तथैवात्यंतिकः स्मृतः ॥ त्रिविधः
सर्वभूतानांकल्पितःप्रतिसंचरः ॥ २९ ॥ अनावृष्टिर्भास्कराच्चघोरः संवर्तकानलः ॥ मेघाश्चैकार्णवायेतुतथारात्रिर्महात्मनः ॥ ३० ॥ संध्यालक्षणमुद्दिष्टं
तथाब्राह्मविशेषतः ॥ भूतानांचापिलोकानांसप्तानामनुवर्णनम् ॥ ३१ ॥ संकीर्त्यतेमयाचात्रपापानारौरवादयः ॥ सर्वेषामेवसत्त्वानांपरिणामविनि
र्णयः ॥ ३२ ॥ ब्रह्मणःप्रतिसर्गश्चसर्वसंहारवर्णनम् ॥ कल्पेकल्पेचभूतानांमहतामपिसंक्षयः ॥ ३३ ॥ सुसंख्यायचबुद्धवैब्रह्मणश्चाप्यनित्यताम् ॥ दौ
रात्म्यंचैवभोगानांसंसारस्यचकष्टताम् ॥ ३४ ॥ दुर्लभत्वंचमोक्षस्यवैराग्यादोषदर्शनम् ॥ व्यक्ताव्यक्तंपरित्यज्य सत्त्वंब्रह्मणिसंस्थितम् ॥ ३५ ॥
नानात्वदर्शनात्सुस्थस्ततस्तदभिर्वर्तते ॥ ततस्तापत्रयातीतोविरूपाख्योनिरंजनः ॥ ३६ ॥ आनंदंब्रह्मणःप्राप्तोनविभेति कुतश्चन ॥ इतिकृत्यसमुद्देशः
प्रमाणस्योपवर्णितः ३६ ॥ कीर्त्यतेजगतोयत्रसर्गप्रलयविक्रियाः ॥ प्रवृत्तिश्चापिभूतानांनिवृत्तीनांफलानिच ॥ ३७ ॥ प्रादुर्भावोवसिष्ठस्यशक्तेर्ज
न्मतथैवच ॥ सौदासान्निग्रहस्तस्यविश्वामित्रकृतेनच ॥ ३८ ॥ पराशरस्यचोत्पत्तिरदृश्यन्त्यांयथाविभोः ॥ जज्ञेपितृणांकन्यायांव्यासश्चापियथा
मुनिः ॥ ३९ ॥ शुकस्यचयथाजन्मपुत्रस्यसहधर्मितः ॥ पराशरस्यविद्वेषोविश्वामित्रकृतोयथा ॥ ४० ॥ वसिष्ठसंभृतश्चाग्निर्विश्वामित्रजिघांसया ॥ संधा
नहेतोर्विभुनाजीर्णःकण्वेनधर्मिता ॥ ४१ ॥ देवेनविप्राविप्राणांविश्वामित्रहितैषिणा ॥ एकंवेदंचतुःपादंचतुर्धापुनरीश्वरः ॥ ४२ ॥ यथाविभेदभगवान्व्यासः
सर्वेष्वनुग्रहात् ॥ तस्यशिष्यप्रशिष्यैश्चशाखाभेदाः पुनः कृताः ॥ ४३ ॥ प्रयागेमुनिवयैश्चयथापृष्टः स्वयंप्रभुः ॥ कृष्णेनचानुशिष्टास्ते
मुनयोधर्मकांक्षिणः ॥ ४४ ॥ एतत्सर्वयथातत्त्वमाख्यातंद्विजसत्तमाः ॥ मुनीनांधर्मनित्यानांलोकतंत्रमनुत्तमम् ॥ ४५ ॥ ब्रह्मणायत्पुराप्रोक्तं
पुलस्त्यायमहात्मने ॥ पुलस्त्येनाथभीष्मायगंगाद्वारेप्रभाषितम् ॥ ४६ ॥ धन्यंयशस्यमायुष्यंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ कीर्तनंश्रवणंचास्यधारणंचवि
शेषतः ॥ ४७ ॥ सूतेनानुक्रमेणेदंपुराणसंप्रकाशितम् ॥ ब्राह्मणेषुपुरायच्चब्रह्मणोक्तंसविस्तरम् ॥ ४८ ॥ पादमस्यविदन्सम्यग्योधीयीतजितेन्द्रियः ॥

प्र०सृ०खं
अ० २

॥ २ ॥

तेनार्धातंपुराणस्यात्सर्वनास्त्यत्रसंशयः ॥ ४९ ॥ योविद्याच्चतुरोवेदान्सांगोपनिषदोद्विजः ॥ पुराणंचविजानातियः सतस्माद्विचक्षणः ॥ ५० ॥
 इतिहासपुराणाभ्यांवेदंसमुपबृंहयेत् ॥ विभेत्यल्पश्रुताद्वेदोमामयंप्रतारिष्यति ॥ ५१ ॥ अधीत्यचैकमध्यायंस्वयंप्रोक्तंस्वयंभुवा ॥ आपदःप्राप्यमुच्येतय
 थेषांप्राप्नुयाद्भूतिम् ॥ ५२ ॥ पुरापरंपरांक्तिपुराणंतेनैवैस्मृतम् ॥ निरुक्तिमस्ययोवेदसर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ५३ ॥ ऋषयोह्यब्रुवन्सूतंकथंभीष्मेणस
 ज्ञतः ॥ ब्रह्मणोमानसःपुत्रः पुलस्त्योभगवानृषिः ॥ ५४ ॥ दुर्लभंदर्शनंयस्यनरैः पापसमन्वितैः ॥ अत्याश्चर्यमिदंसूतक्षत्रियेणकथमुनिः ॥ ५५ ॥
 आराधितोबृहद्भूतस्तन्नोवदमहामते ॥ कीदृशंवातपस्तेनकोवान्योनियमः कृतः ॥ ५६ ॥ येनतुष्टोमुनिर्ब्राह्मस्तथातेनप्रभाषितः ॥ पर्ववाप्यथपर्वार्धं
 समग्रंवाप्रभाषितम् ॥ ५७ ॥ यस्मिन्स्थानेयथादृष्टःपुलस्त्योभगवानृषिः ॥ तन्नोवदमहाभागकल्याः स्मश्रवणेवयम् ॥ ५८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥
 यत्रगंगामहाभागासाधूनांहितकारिणी॥विभिद्यपर्वतंवेगान्निःसृतालोकपावनी ॥ ५९ ॥ गंगाद्वारेमहातीर्थेभीष्मः पितृपरायणः ॥ शुश्रूषुःसुचिरंका
 लंमहतांनियमेस्थितः ॥ ६० ॥ यावद्र्षशतंसाग्रंपरमेणसमाधिना ॥ ध्यायमानः परंब्रह्मत्रिकालंस्नानमाचरत् ॥ ६१ ॥ पितृन्देवांस्तर्पयतःस्वा
 ध्यायेनमहात्मनः ॥ आत्मानंकर्षतश्चास्यतुष्टोदेवःपितामहः॥६२॥उवाचतनयंब्रह्मापुलस्त्यमृषिसत्तमम् ॥ सत्त्वंदेवव्रतंभीष्मंवीरंकुरुकुलोद्भवम् ॥ ६३ ॥
 तपसःसंनिवर्तस्वकारणंचास्यकीर्तय ॥ पितृन्भक्त्यामहाभागोध्यायमानस्समास्थितः ॥ ६४ ॥ योह्यस्यमनसःकामस्तंसंपादयमाचिरम् ॥ पितामह
 वचः श्रुत्वापुलस्त्योमुनिसत्तमः ॥ ६५ ॥ गंगाद्वारमथागत्यभीष्मं वचनमब्रवीत् ॥ वरंवरयभद्रंतेयत्तेमनसिर्वर्तते ॥ ६६ ॥ तुष्टस्तेतपसावीरसा
 क्षादेवःपितामहः ॥ ब्रह्मणाप्रेषितस्तेहंवरान्दास्यामिकांक्षितान् ॥ ६७ ॥ भीष्मोपितद्रचःश्रुत्वामनःश्रोत्रसुखावहम् ॥ उन्मील्यनयनेदृष्ट्वापुलस्त्यं
 पुरतः स्थितम् ॥ ६८ ॥ अष्टांगप्रणिपातेननत्वातंमुनिसत्तमम् ॥ उवाचप्रणतोभूत्वासर्वांगालिङ्गितावनिः ॥ ६९ ॥ अद्यमेसफलंजन्मदिनंचेदंसुशोभनम् ॥
 भवतश्चरणौदृष्टौजगद्रंघ्रौमयात्विह ॥ ७० ॥ तपसश्चफलंप्राप्तंयदृष्टोभगवान्मया ॥ वरप्रदोविशेषेणसंप्राप्तश्चनदीतटे ॥ ७१ ॥ इयं व्रसामि याकृता
 आस्यतां सुखदाकृता ॥ अर्घ्यपात्रेतुपालाशेदूर्वाक्षतसुमैःकुशैः ॥ ७२ ॥ सर्पपैश्वदधिक्षौद्रैर्यवैश्चपयसासह ॥ अष्टांगोह्योपनिर्दिष्टोह्यघौहिमुनिभिःपुरा॥७३॥
 श्रुत्वैतद्वचनंतस्यभीष्मस्यामिततेजसः ॥ उपविष्टोब्रह्मसुतःपुलस्त्योभगवानृषिः ॥ ७४ ॥ विष्टरंसहपाद्येनअर्घपात्रमुदान्वितः ॥ जुजोषभगवान्प्रीतःसदा
 चारेणतेनतु ॥ ७५ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ सत्यवान्दानशीलोसिसत्यसंधिनरेश्वरः॥ह्रीमान्मैत्रःक्षमाशीलोविक्रान्तःशत्रुशासने ॥ ७६ ॥ धर्मज्ञस्त्वंकृतज्ञस्त्वंदयावा
 न्प्रियभाषिता॥मान्यमानयिताविज्ञोब्रह्मण्यःसाधुवत्सलः॥७७॥तुष्टस्तेहंसदावत्सप्रणिपातपरस्यवै॥प्रब्रूहित्वंमहाभागकथनंतेवदाम्यहम् ॥ ७८ ॥ भीष्मउ

वाच ॥ भगवन्भगवान्ब्रह्माकस्मिन्कालेस्थितोविभुः ॥ सृष्टिचकारवैपूर्वदेवादीनांवदस्वमे ॥ ७९ ॥ स्थितिर्वाभगवान्विष्णुःकथंरुद्रस्तुनिर्मितः ॥ कथंवा
 ऋषयोदेवास्सृष्टास्तेनमहात्मना ॥ ८० ॥ कथंपृथ्वीकथंव्योमकथंचमेतुसागराः ॥ कथंद्वीपाःपर्वताश्चग्रामारण्यपुराणिच ॥ ८१ ॥ मुनीन्प्रजापतींश्चैवसप्तर्षी
 न्प्रवरानपि ॥ वर्णान्वायुपुरास्थानगंधर्वान्यक्षराक्षसान् ॥ ८२ ॥ तीर्थानिसरितोवाथसूर्यादीन्ग्रहतारकान् ॥ यथाससर्जभगवांस्तथामेत्वंवदस्वह ॥ ८३ ॥
 पुलस्त्यउवाच ॥ परःपराणांपरमःपरमात्मापितामहः ॥ रूपवर्णादिरहितोविशेषणविवर्जितः ॥ ८४ ॥ अपक्षयविनाशाभ्यांपरिणामर्द्धिजन्मभिः ॥ गुणैर्विव
 र्जितःसर्वैःसभातीतिहिकेवलम् ॥ ८५ ॥ सर्वत्रासौसमश्चापिवसन्ननुपमोमतः ॥ भावयन्ब्रह्मरूपेणविद्वद्भिःपरिपठ्यते ॥ ८६ ॥ तंगुह्यंपरमंनित्यमजमक्षय
 मव्ययम् ॥ तथापुरुषरूपेणकालरूपेणसंस्थितम् ॥ ८७ ॥ तंनत्वाहंप्रवक्ष्यामियथासृष्टिचकारह ॥ पूर्वतुपद्मशयनादुत्थायजगतःप्रभुः ॥ ८८ ॥ गुणव्यं
 जनसंभूतःसर्गकालेनराधिप ॥ सात्त्विकोराजसश्चैवतामसश्चत्रिधामहान् ॥ ८९ ॥ प्रधानतत्त्वेनसमंतावीजादिभिर्वृतः ॥ वैकारिकस्तैजसश्चभूतादिश्चै
 वतामसः ॥ ९० ॥ त्रिविधोयमहंकारोमहत्तत्त्वादजायत ॥ भूतेंद्रियाणांपंचानांतथाकर्मैन्द्रियैःसह ॥ ९१ ॥ पृथिव्यापस्तथातेजोवायुराकाशमेवच ॥
 एकैकशःस्वरूपेणकथयामियथोत्तरम् ॥ ९२ ॥ शब्दमात्रमथाकाशंभूतादिःखंसमावृणोत् ॥ अथाकाशंविकुर्वाणंस्पर्शमात्रंससर्जह ॥ ९३ ॥ बलवानेपवै
 वायुस्तस्यस्पर्शोऽगुणोमतः ॥ आकाशंशब्दमात्रंस्पर्शमात्रंसमावृणोत् ॥ ९४ ॥ ततोवायुर्विकुर्वाणोरूपमात्रंससर्जह ॥ ज्योतीरूपन्तुतद्वायुस्तद्रूपगुणमु
 च्यते ॥ ९५ ॥ स्पर्शरूपस्तुवैवायूरूपमात्रंसमावृणोत् ॥ ज्योतिश्चापिविकुर्वाणंरसमात्रंससर्जह ॥ ९६ ॥ संभवंतिततोभांसिरूपमात्रंसमावृणोत् ॥ विकु
 र्वाणानिचांभांसिगंधमात्रंससर्जिरे ॥ ९७ ॥ संघातोजायतेतस्मात्तस्यगंधोमतोगुणः ॥ तैजसानींद्रियाण्याहुर्देवावैकारिकादश ॥ ९८ ॥ एकादशम्भन
 श्चात्रदेवावैकारिकाःस्मृताः ॥ त्वक्चक्षुर्नासिकाजिह्वाश्रोत्रमत्रचपंचमम् ॥ ९९ ॥ एतेषांतुमतंकृत्यंशब्दादिग्रहणंपुनः ॥ वाक्पाणिपादपायूनिचोपस्थं
 तत्रपञ्चमम् ॥ १०० ॥ विसर्गशिल्पगत्युक्तिगुणाएषांविपर्ययात् ॥ आकाशवायुतेजांसिसलिलंपृथिवीतथा ॥ १०१ ॥ शब्दादिभिर्गुणैर्वीर्युक्तानित्युत्तरोत्तरैः ॥
 शांताघोराश्चमूढाश्चविशेषास्तेनतेस्मृताः ॥ १०२ ॥ नानावीर्याःपृथग्भूतास्ततस्तेसंहतिंविना ॥ नाशक्रुवन्प्रजाःस्रष्टुमसमागम्यकृत्स्नशः ॥ १०३ ॥
 समेत्यान्योन्यसंयोगात्परस्परसमाश्रयात् ॥ एकसंघातलक्षाश्चसंप्राप्यैक्यमशेषतः ॥ १०४ ॥ पुरुषाधिष्ठितत्वाच्चव्यक्तानुग्रहेतथा ॥ महदादयोविशेषां
 ताह्यंडमुत्पादयंतिवै ॥ १०५ ॥ तत्क्रमेणविवृत्तंतुजलबुद्बुदवत्समम् ॥ तत्राव्यक्तस्वरूपोसौव्यक्तरूपीजनार्दनः ॥ १०६ ॥ ब्रह्माब्रह्मस्वरूपेणस्वयमेवव्यव
 स्थितः ॥ मेरुरुत्वमभूतस्यजरायुश्चमहीधराः ॥ १०७ ॥ गर्भोदकंसमुद्राश्चतस्यासंश्रमहात्मनः ॥ तत्रद्वीपास्समुद्राश्चसज्योतिलोकसंग्रहः ॥ १०८ ॥

तस्मिन्ब्रह्मेऽभवन्वीरसदेवासरमानुषाः ॥ वारिवह्नयनिलाकाशैर्वृतेर्भूतादिनाबहिः ॥ १०९ ॥ वृत्तं दशगुणैरंडं भूतादिर्महता तथा ॥ अव्यक्तेनावृतो राजस्तैः स
 वैः सहितो महान् ॥ ११० ॥ एभिरावरणैः सर्वैः सर्वभूतैश्च संयुतम् ॥ नारिकेलफलं यद्ब्रह्म जंवा ह्यदलैरिव ॥ १११ ॥ ब्रह्मास्वयं च जगतो विमृष्टौ संप्रवर्तते ॥ सृष्टिं च पा
 त्यनुयुगं यावत्कल्पविकल्पना ॥ ११२ ॥ स संज्ञायाति भगवानेक एव जनार्दनः ॥ सत्त्वभुग्गुणवान् देवो ह्यप्रमेय पराक्रमः ॥ ११३ ॥ तमोद्रेकं च कल्पांते रूपं रौद्रं करो
 ति च ॥ राजेंद्राखिलभूतानि भक्षयत्यतिभीषणः ॥ ११४ ॥ भक्षयित्वा च भूतानि जगत्येकार्णवीकृते ॥ नागपर्यंकशयने शेते सर्वस्वरूपधृक् ॥ ११५ ॥ प्रबुद्धश्च पुनः
 सृष्टिं प्रकरोति च रूपधृक् ॥ सृष्टिस्थित्यंत करणाद्ब्रह्म विष्णुशिवात्मकः ॥ ११६ ॥ स्रष्टा सृजति चात्मानं विष्णुः पालयं च पति च ॥ उपसंह्रियते चापि संहर्ता च स्वयं
 प्रभुः ॥ ११७ ॥ पृथिव्यापस्तथा तेजो वायुराकाशमेव च ॥ स एव सर्वभूतेशो विश्वरूपो यतो व्ययः ॥ ११८ ॥ सर्गादिकं ततो स्यैव भूतस्थमुपकारकम् ॥
 स एव सृज्यः स च सर्गकर्त्ता स एव पाल्यं प्रति पाल्यते यतः ॥ ब्रह्माद्यवस्थाभिरशेषमूर्तिर्ब्रह्मावरिष्ठो वरदो वरेण्यः ॥ ११९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे पुराणा
 वतारे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ भीष्म उवाच ॥ निर्गुणस्याग्रमेयस्य शुद्धस्याथ महात्मनः ॥ कथं सर्गादिकर्त्तृत्वं ब्रह्मणो ह्युपपद्यते ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ शक्तयः
 सर्वभावानामर्चित्या ज्ञानगोचराः ॥ यत्ततो ब्रह्मणस्तस्तु सर्गाद्याभावशक्तयः ॥ २ ॥ उत्पन्नः प्रोच्यते विद्वांश्चैवोपचारतः ॥ निजेन तस्य मानेन आयुर्वर्षशतं
 स्मृतम् ॥ ३ ॥ तत्पराख्यं परार्द्धं च तदूर्ध्वं परिकीर्तितम् ॥ काष्ठापंचदशाख्यातानि मे पातृपसत्तम ॥ ४ ॥ काष्ठास्त्रिंशत्कलास्त्रिंशत्कलामौहूर्तिकोविधिः ॥
 तावत्संख्यैरहोरात्रं मुहूर्तैर्मानुषं स्मृतम् ॥ ५ ॥ अहोरात्राणि तावन्ति मासः पक्षद्वयात्मकः ॥ तैष्पद्यभिरयनं वर्षमयने दक्षिणोत्तरे ॥ ६ ॥ अयनं दक्षिणं रात्रिर्देवा
 नामुत्तरं दिनम् ॥ दिव्यैर्वर्षसहस्रैस्तु कृतत्रेतादिसंज्ञितम् ॥ ७ ॥ चतुर्युगं द्वादशभिस्तद्विभागं निबोध मे ॥ चत्वारित्रीणि द्वैचैकं कृतादिषु यथाक्रमम् ॥ ८ ॥
 दिव्याब्दानां सहस्राण्युगेष्वाहुः पुराविदः ॥ तत्प्रमाणैः शतैः संध्यापूर्वात्त्राभिधीयते ॥ ९ ॥ संध्यां शकश्च तत्तुल्यो युगस्यानंतरो हि यः ॥ संध्यासंध्यां शयो
 रंतः कालो यो नृपसत्तम ॥ १० ॥ युगाख्यः स तु विज्ञेयः कृतत्रेतादिसंज्ञितः ॥ कृतं त्रेता द्वापरं च कलिश्चैव चतुर्युगम् ॥ ११ ॥ प्रोच्यते तत्सहस्रं तु ब्रह्मणो दिवसं नृप ॥
 ब्रह्मणो दिवसे राजन्मनवश्च चतुर्दश ॥ १२ ॥ भवंति परिमाणं च ते पां कालकृतं शृणु ॥ सप्तपर्यः सुराः शक्रो मनुस्तत्सूनवो नृप ॥ १३ ॥ एककाले हि सृज्यंते संह्रि
 यंते च पूर्ववत् ॥ चतुर्युगानां संख्या तासां धिकाह्येकसप्ततिः ॥ १४ ॥ मन्वंतरं मनोः कालः सुरादीनां च पार्थिव ॥ अष्टौ शतसहस्राणि दिव्यायां संख्यया
 स्मृतः ॥ १५ ॥ द्विपंचाशत्तथान्यानि सहस्राण्यधिकानि च ॥ त्रिंशत्कोट्यस्तु संपूर्णाः संख्याताः संख्ययानृप ॥ १६ ॥ सप्तपष्टिस्तथान्यानि नियुतानि महामते ॥
 विंशतिश्च सहस्राणि कालो यमधिकं विना ॥ १७ ॥ मन्वंतरस्य संख्येयं मानुषैरिह वत्सरैः ॥ चतुर्दशगुणो ह्येव कालो ब्राह्म महः स्मृतम् ॥ १८ ॥ ब्राह्मो नैमित्तिको

प० पु०
॥ ४ ॥

नामतस्यातिप्रतिसंचरः ॥ तदाहिदह्यतेसर्वत्रैलोक्यंभूर्भुवादिकम् ॥ १९ ॥ जनंप्रयातितापार्तामहलोकनिवासिनः ॥ एकार्णवेतुत्रैलोक्येब्रह्माब्रह्मविदां व
रः ॥ २० ॥ भोगिशय्यागतःशेतेत्रैलोक्यग्रासवृंहितः ॥ जनस्यैर्योगिभिर्देवैश्चित्यमानोजगद्विभुः ॥ २१ ॥ तत्प्रमाणांहितांरात्रितदंतेसृजतेपुनः ॥ ए
वंतुब्रह्मणोवर्षमेवंवर्षशतंचतत् ॥ २२ ॥ शतंहितस्यवर्षाणांपरमायुर्महात्मनः ॥ एकमस्यव्यतीतंतुपरार्धंब्रह्मणोनव ॥ २३ ॥ तस्यान्तेभून्महाक
ल्पःपाद्मइत्यभिविश्रुतः ॥ द्वितीयस्यपरार्धस्यवर्तमानस्यवैनृप ॥ २४ ॥ वाराहइतिकल्पोयंप्रथमःपरिकल्पितः ॥ ब्रह्मानारायणारूपासौकल्पादौभग
वान्यथा ॥ २५ ॥ ससर्जसर्वभूतानितदाचक्ष्वमहामुने ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ प्रजाःससर्जभगवाननादिस्सर्वसंभवः ॥ २६ ॥ अतीतकल्पावसानेनिशामुप्तो
त्थितःप्रभुः ॥ सत्वोद्रिक्तस्तथाब्रह्माशून्यलोकमवैक्षत ॥ २७ ॥ तोयान्तस्समर्हीज्ञात्वानिमग्नावारिसंप्लवे ॥ प्रविचिंत्यतदुद्धारंकर्तुकामःप्रजापतिः ॥ २८ ॥ विष्णु
रूपंतदाज्ञात्वापृथ्वीवोढुंस्वतेजसा ॥ मत्स्यकूर्मादिकांचान्यांवाराहीतनुमाविशत् ॥ २९ ॥ वेदयज्ञमयंरूपमाश्रित्यजगतःस्थितौ ॥ स्थितःस्थिरात्मासर्वात्मा
परमात्माप्रजापतिः ॥ ३० ॥ प्रविवेशेतदातोयंतोयाधारेधराधरः ॥ निरीक्ष्यतंतदादेवीपातालतलमागतम् ॥ ३१ ॥ तुष्टावप्रणताभूत्वाभक्तिनम्रावसुंधरा ॥ पृथिव्यु
वाच ॥ नमस्तेसर्वभूतायनमस्तेपरमात्मने ॥ ३२ ॥ मामुद्धरास्मादद्यत्वंत्वत्तोहंपूर्वमुत्थिता ॥ परमात्मन्नमस्तेस्तुपुरुषात्मन्नमोस्तुते ॥ ३३ ॥ प्रधानव्यक्तरू
पायकालभूतायतेनमः ॥ त्वंकर्त्तासर्वभूतानांत्वंपातात्वंविनाशकृत् ॥ ३४ ॥ सर्गादौयःपरोब्रह्माविष्णुरुद्रात्मरूपधृक् ॥ भक्षयित्वाचसकलंजगत्येकार्णवी
कृते ॥ ३५ ॥ शेषेत्वमेवगोविन्दचिन्त्यमानोमनीषिभिः ॥ भवतोयत्परंरूपंतन्नजानातिकश्चन ॥ ३६ ॥ अवतारेषुयद्रूपंतदर्चन्तिदिवौकसः ॥ त्वामाराध्य
परंब्रह्मयातामुक्तिमुमुक्षवः ॥ ३७ ॥ वासुदेवमनाराध्यकोहिमोक्षमवाप्स्यति ॥ यद्रूपंमनसाग्राह्यंयद्राह्यंचक्षुरादिभिः ॥ ३८ ॥ बुद्ध्याचयत्परिछेद्यंतद्रूपम
खिलंतव ॥ त्वन्मय्यहंत्वदाधारात्वत्सृष्टात्वामुपाश्रिता ॥ ३९ ॥ माधवीमिति लोकोयमभिधत्तेततोहिमाम् ॥ एवंसंस्तूयमानस्तुपृथिव्यापृथिवीधरः ॥ ४० ॥
सामस्वरध्वनिःश्रीमान्जगर्जपरिघर्घरम् ॥ ततःसमुत्क्षिप्यधरांस्वदंष्ट्रयामहावराहः स्फुटपद्मलोचनः ॥ रसातलादुत्पलपत्रसन्निभःसमुत्थितोनीलइवा
चलोमहान् ॥ ४१ ॥ उत्तिष्ठतातेनमुखानिलाहतंतदाष्टवांभोजनलोकसंश्रयान् ॥ सनंदनादीनपकल्मषान्मुनींश्चकारभूयोपिपवित्रतास्पदम् ॥ ४२ ॥
प्रयातितोयानिखुराग्रविक्षतेरसातलेऽधः कृतशब्दसंततिः ॥ बलाहकानांचततिस्तुतस्यश्वासानिलास्तापरितःप्रयाति ॥ ४३ ॥ उत्तिष्ठतस्तस्यजलाद्रंकुशेर्भ
हावराहस्यमर्हीविदार्य ॥ विधून्वतोवेदमयंशिरीरंरोमांतरस्थामुनयोजुषंति ॥ ४४ ॥ जनेश्वराणांपरमेशकेशवप्रभुर्गदाशंखदरासिचक्रधृक् ॥ प्रभूतिनाशस्थिति
हेतुरीश्वरस्त्वमेवनान्यत्परमंचयत्पदम् ॥ ४५ ॥ पादेषुवेदास्तवयूपदंष्ट्रादंतेषुयज्ञाःश्रुतयश्चक्रे ॥ हुताशजिह्वोसितनूरुहाणिदर्भाःप्रभोयज्ञपुमांस्त्वमेव ॥ ४६ ॥

प्र०सू०खं
अ० ३

॥ ४ ॥

द्यावापृथिव्योरतुलप्रभावयदंतरंतद्रुषातवैव ॥ व्याप्तंजगद्वापिसमस्तमेतद्धितायविश्वस्यविभोभवत्वम् ॥ ४७ ॥ परमात्मात्वमेवैकोनान्योस्तिज
 गतःपते ॥ ४८ ॥ तवैषमहिमायेनव्याप्तमेतच्चराचरं ॥ ज्ञानस्वरूपमखिलंजगदेतदबुद्धयः ॥ ४९ ॥ अर्थस्वरूपंपश्यंतोभ्राम्यंतेतमसःपृवे ॥ येतुज्ञान
 विदश्शुद्धचेतसस्तेऽखिलंजगत् ॥ ५० ॥ ज्ञानात्मकंप्रपश्यंतित्वद्रूपंपरमेश्वर ॥ प्रसीदसर्वभूतात्मन्भवायजगतस्त्विमाम् ॥ ५१ ॥ उद्धरोर्वीममेयात्मन्नि
 मग्रामब्जलोचन ॥ सत्त्वोद्विक्तोसिभगवन्गोविंदपृथिवीमिमाम् ॥ ५२ ॥ समुद्धरभवायेशकुरुसर्वजगद्धितं ॥ एवंसंस्तूयमानश्चपरमात्मा महीधरः ॥ ५३ ॥
 उज्जहारक्षितिंक्षिप्रंन्यस्तवान्समहार्णवे ॥ तस्योपरिजलौघेस्यमहतीनौरिवस्थिता ॥ ५४ ॥ ततःक्षितिंसमांकृत्वापृथिव्यामचिनोद्विरीन् ॥ यथाविभागंभगवा
 ननादिःपुरुषोत्तमः ॥ ५५ ॥ भूविभागंततःकृत्वासप्तद्वीपान्यथातथं ॥ भूराद्यांश्चतुरोलोकान्पूर्ववत्समकल्पयत् ॥ ५६ ॥ ब्रह्मणेविष्णुनापूर्वमेतदेवप्रद
 र्शितं ॥ तुष्टेनदेवदेवेनत्वंदेवःपुरुषोत्तमः ॥ ५७ ॥ त्वयामयाजगच्चेदंधार्यपाल्यंचयन्नतः ॥ येषांत्वसुरमुख्यानांविरोदत्तोमयाधुना ॥ ५८ ॥ देवानांहितकामेनहंत
 व्यास्तेत्वयाविभो ॥ अहंसृष्टिकरिष्यामिसाचपाल्यात्वयाविभो ॥ ५९ ॥ एवमुक्तोगतोविष्णुर्देवादीनसृजद्विभुः ॥ अबुद्धिपूर्वकस्तस्यप्रादुर्भूतस्तमोम
 यः ॥ ६० ॥ तमोमोहोमहामोहस्तामिस्रोह्यन्धसंज्ञकः ॥ पंचधावस्थितःसर्गोऽध्यायतस्तुमहात्मनः ॥ ६१ ॥ बहिरंतश्चाप्रकाशःसंवृतात्मानगात्मकः ॥
 मुख्यानागायतश्चोक्तामुख्यसर्गस्ततस्त्वयं ॥ ६२ ॥ तंदृष्ट्वासाधकंसर्गममन्यदपरंप्रभुः ॥ तस्याभिध्यायतस्सर्गस्तिर्यक्स्रोतोभ्यवर्तत ॥ ६३ ॥ यस्मात्ति
 र्यक्प्रवृत्तिःस्यात्तिर्यक्स्रोतस्ततःस्मृतः ॥ पश्चादयस्तेविख्यातास्तमःप्रायाह्यवेदिनः ॥ ६४ ॥ उत्पथग्राहिणश्चैवतेज्ञानेज्ञानमानिनः ॥ अहंकृतास्त्व
 हंमानाअष्टाविंशद्विधात्मकाः ॥ अंतः प्रकाशास्तेसर्वेआवृतास्तेपरस्परम् ॥ ६५ ॥ तमप्यसाधकंमत्वाध्यायतोऽन्यस्ततोभवत् ॥ ऊर्ध्वस्रोतस्तृतीयस्तुसात्वि
 कोर्ध्वमवर्तत ॥ ६६ ॥ तेसुखप्रीतिबहुलाबहिरंतरनावृताः ॥ प्रकाशाबहिरंतश्चऊर्ध्वस्रोतास्ततःस्मृताः ॥ ६७ ॥ तुष्टात्मनस्तृतीयस्तुदेवसर्गस्तुसंस्मृतः ॥ तस्मि
 न्सर्गेभवत्प्रीतिर्निष्पन्नेब्रह्मणस्तदा ॥ ६८ ॥ ततोऽन्यंसतदादध्यौसाधकंसर्गमुत्तमम् ॥ असाधकांस्तुतानज्ञात्वामुख्यसर्गादिसंभवान् ॥ ६९ ॥ तथाभिध्या
 यतस्तस्यसत्याभिध्यायिनस्ततः ॥ प्रादुर्भूतस्तदाव्यक्तादर्वाक्स्रोतस्तुसाधकः ॥ ७० ॥ यस्मादर्वाक्प्रवर्ततेततोऽर्वाक्स्रोतस्तुते ॥ तेचप्रकाशबहुला
 स्तमोद्विक्तारजोधिकाः ॥ ७१ ॥ तस्मात्तेदुःखबहुलाभूयोभूयश्चकारिणः ॥ प्रकाशाबहिरंतश्चमनुष्याःसाधकाश्चते ॥ ७२ ॥ पंचमोऽनुग्रहःसर्गःसचतुर्ध्वर्व्यवस्थितः ॥
 विपर्ययेणसिद्ध्याचशक्त्यातुष्ट्यातथैवच ॥ ७३ ॥ विवृत्तंवर्त्तमानंचतेनजानंसि वैपुनः ॥ भूतादिकानांभूतानांपष्टःसर्गःसउच्यते ॥ ७४ ॥ तेपरिग्राहिणःसर्वेसवि
 भागतरास्तुते ॥ चोदनाजाप्यशीलाश्चज्ञेयाभूतादिकास्तुते ॥ ७५ ॥ इत्येतेकथिताःसर्गाःषड्वत्तनृपसत्तम ॥ प्रथमोमहतस्सर्गोद्वितीयोब्रह्मणस्तुयः

प० पु०
॥ ५ ॥

॥ ७६ ॥ तन्मात्राणां द्वितीयस्तुभूतसर्गो हि सस्मृतः ॥ वैकारिकस्तृतीयस्तुसर्गश्चैन्द्रियकः स्मृतः ॥ ७७ ॥ इत्येष प्राकृतः सर्गः संभूतो बुद्धिपूर्वकः ॥ मुख्यसर्गश्चतुर्थस्तु मुख्यवैस्थावराः स्मृताः ॥ ७८ ॥ तिर्यक्स्रोतश्च यः प्रोक्तस्तिर्यग्योन्यस्स उच्यते ॥ ततोर्ध्वस्रोतसां पष्ठो देवसर्गस्तु स स्मृतः ॥ ७९ ॥ ततोर्वाक्स्रोतसां सर्गः सप्तमः स तु मानुषः ॥ अष्टमो नुग्रहः सर्गः सात्त्विकस्तामसस्तु सः ॥ ८० ॥ पंचैते वैकृताः सर्गाः प्राकृतास्तु त्रयः स्मृताः ॥ प्राकृतो वैकृतश्चैव कौमारो नवमः स्मृतः ॥ ८१ ॥ एते तव समाख्यातानवसर्गाः प्रजापते ॥ प्राकृतो वैकृताश्चैव जगतो मूलहेतवः ॥ ८२ ॥ सृजतो जगदीशस्य किमन्यच्छ्रोतुमर्हसि ॥ भीष्म उवाच ॥ संक्षेपात्कथिताः सर्गा देवादीनां गुरोस्तथा ॥ ८३ ॥ विस्तराच्छ्रोतुमिच्छामित्वत्तो मुनिवरोत्तम ॥ ८४ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ ८५ ॥ कर्मभिर्भाविताः सर्वे कुशलाकुशलैस्तु ते ॥ ८६ ॥ ख्यात्या तया ह्यनिर्मुक्ताः संहारे ह्युपसंहृताः ॥ स्थावरान्तास्सुराद्यास्तु प्रजाराजंश्चतुर्विधाः ॥ ८७ ॥ ब्रह्मणः कुर्वतः सृष्टिं जज्ञिरे मानसाः स्मृताः ॥ ततो देवासुरपितृन्मानुषांस्तु चतुष्टयं ॥ ८८ ॥ सिंस्रक्षुरं भास्येतानि स्वमात्मानमयूयुजत् ॥ मुक्तात्मनस्ततो जाता दुरात्मानः प्रजापते ॥ ८९ ॥ सिंस्रक्षोर्जघनात्पूर्वजज्ञिरे त्वसुरास्ततः ॥ तत्याजतां ततो दुष्टान्तमोमात्रात्मिकां तनुं ॥ ९० ॥ सा तु त्यक्ता तनुस्तेन राजेंद्राभूद्विभावरी ॥ सिंस्रक्षुरन्यदेहस्थः प्रीतिमापुस्ततः सुराः ॥ ९१ ॥ सत्वोद्रिक्ताः समुद्रूता मुखतो ब्रह्मणो नृप ॥ त्यक्ता सापितनुस्तेन सत्वप्रायमभूदिनं ॥ ९२ ॥ ततो हि वलिनो रात्रावसुरा देवतादिवा ॥ सत्वमात्रात्मिकां चैव ततो न्यां जगृहे तनुम् ॥ ९३ ॥ पितृवन्मन्यमानस्य पितरस्तस्य जज्ञिरे ॥ उत्ससर्ज पितृन्कृत्वा ततस्तामपि सप्रभुः ॥ ९४ ॥ सा चोत्सृष्टा भवत्संध्यादिननकांतरा स्थितिः ॥ रजोमात्रात्मिकामन्यां जगृहे स तनुं ततः ॥ ९५ ॥ रजोमात्रोत्कटा जातामनुष्याः कुरुसत्तम ॥ तामप्याशु स तत्याज तनुमाद्यां प्रजापतिः ॥ ९६ ॥ ज्योत्स्ना समभवत्चापि प्राक् संध्यायाभिधीयते ॥ ज्योत्स्ना गमेतु वलिनो मनुष्याः पितरस्तथा ॥ ९७ ॥ राजेंद्रं संध्या समये तस्मात्ते प्रभवन्ति वै ॥ ज्योत्स्नारात्र्यहनी सन्ध्या च त्वार्येता निवैविभोः ॥ ९८ ॥ ब्रह्मणस्तु शरीराणि त्रिगुणोपाश्रयाणि च ॥ रजोमात्रात्मिका मेव ततो न्यां जगृहे तनुं ॥ ९९ ॥ ततः शुद्धब्रह्मणो जाता जज्ञे कोपस्तया कृतः ॥ शुत्क्षामो ह्यंधकारे तु सोऽसृजद्भगवांस्ततः ॥ १०० ॥ विहृपा अक्षु कामास्ते समधावन्तं तं प्रभुम् ॥ रक्षतामेष यैरुक्ते राक्षसास्ते ततो भवन् ॥ १०१ ॥ ऊचुः खादाम इत्यन्ये ये ते यक्षास्तु ते भवन् ॥ अतिभीतस्य तान् दृष्ट्वा केशाः शिर्यन्ति वेधसः ॥ १०२ ॥ हीनाश्च शिरसोभूयः समारोहन्ति तेशिरः ॥ सर्पणात्ते भवन् सर्पा हीनत्वा दहयः स्मृताः ॥ १०३ ॥ ततः क्रुद्धेन वैष्णवाक्रोधात्मानो विनिर्मिताः ॥ वर्णेन कपिशेनोग्राभूतास्ते पिशिताशिनः ॥ १०४ ॥ धयतो गांसमुद्रूता गंधर्वास्तस्य तत्क्षणात् ॥ पिबन्तो जज्ञिरे वाचं गंधर्वास्तेन तेऽभवन् ॥ १०५ ॥ एतानि सृष्ट्वा भगवान्ब्रह्मा तच्छक्तिचोदितः ॥ ततः स्वच्छंदतोऽन्यानि वयांसि वयसोऽसृजत् ॥ १०६ ॥ अवयो वक्षसश्च क्रेमुखतो जांश्च सृष्टवान् ॥ सृष्टवानुदराद्वाश्च महिषांश्च

प्र० सू० ख०
अ० ३

॥ ५ ॥

प्रजापतिः ॥ १०५ ॥ पद्भ्यांचाश्वान्समातंगान् रासभान् गवयान् मृगान् ॥ उष्ट्रानश्चतरांश्चैव न्यूनान्याश्च जातयः ॥ १०६ ॥ ओषध्यः फलमूलिन्यो रोमभ्यस्त
 स्यजज्ञिरे ॥ त्रेतायुगमुखे ब्रह्माकल्पस्यादौ नृपोत्तम ॥ १०७ ॥ सृष्ट्वा पशुषोषधीस्तस्य क्यु योजसतदाध्वरे ॥ गामजं महिषम्पशुं श्वतरगर्दभान् ॥ १०८ ॥
 एतान् ग्राम्यपशूनाहुरारण्यांश्च निबोधमे ॥ श्वापदो द्विखुरो हस्ती वानरः पञ्चमः खगः ॥ १०९ ॥ उष्ट्रकाः पशवोष्पष्टास्तसमास्तु सरीसृपाः ॥ गायत्रं च ऋचश्चै
 व त्रिवृत्सोमं रथन्तरम् ॥ ११० ॥ अग्निष्टोमं च यज्ञानां निर्ममे प्रथमान्मुखात् ॥ यजूंषि त्रैष्टुभं छन्दःस्तोमं पञ्चदशं तथा ॥ १११ ॥ बृहत्सामतथोक्थं च द
 क्षिणादसृजन्मुखात् ॥ सामानि जगती छन्दःस्तोमं सप्तदशं तथा ॥ ११२ ॥ वैरूपमतिरात्रं च पश्चिमादसृजन्मुखात् ॥ एकविंशमथर्वाणमप्तोर्यामाणमे
 व च ॥ ११३ ॥ आनुष्टुभं सवैराजमुत्तरादसृजन्मुखात् ॥ उच्चावचानि भूतानि गात्रेभ्यस्तस्य जज्ञिरे ॥ ११४ ॥ सुरासुरपितृन् सृष्ट्वा मनुष्यांश्च प्रजाप
 तिः ॥ ततः पुनः ससर्जा सौ स कल्पादौ पितामहः ॥ ११५ ॥ यक्षान् पिशाचाङ्गधर्वास्तथैवाप्सरसाङ्गणान् ॥ सिद्धकिन्नररक्षांसि सिंहान् पक्षिमृगोरगान् ॥ ११६ ॥
 अव्ययं च व्ययं चैव यदिदं स्थाणुजंगमम् ॥ तत्ससर्जतदा ब्रह्मा भगवानादिकृद्भिः ॥ ११७ ॥ तेषां येयानि कर्माणि प्राक्सृष्ट्यां प्रतिपेदिरे ॥ तान्येव प्रतिपद्यंते
 सृज्यमानाः पुनः पुनः ॥ ११८ ॥ हिंसा हिंसे मृदु क्रूरे धर्मा धर्मावृत्तानृते ॥ तद्भाविताः प्रपद्यंते तस्मात्तत्स्य रोचते ॥ ११९ ॥ इन्द्रियार्थेषु भूतेषु शरीरेषु च स प्र
 भुः ॥ नानात्वं विनियोगं च धातैर्व्यसृजत्स्वयं ॥ १२० ॥ नामरूपं च भूतानां कृत्यानां च प्रपञ्चनम् ॥ वेदशब्देभ्य एवादौ देवादीनां चकार सः ॥ १२१ ॥ ऋषीणां
 नामधेयानि यथा वेदेषु तानि वै ॥ यथानियोगं योग्यानि अन्येषामपि सो करोत् ॥ १२२ ॥ यथर्तावृत्तुल्लिङ्गानि नाना रूपाणि पर्यये ॥ दृश्यंते तानि तान्ये
 व तथा भावा युगादिषु ॥ १२३ ॥ करोत्येवं विधां सृष्टिं कल्पादौ स पुनः पुनः ॥ सिसृक्षुः शक्तियुक्तो सौ सृज्यशक्तिप्रचोदितः ॥ १२४ ॥ भीष्म उवाच ॥ अर्वाक् स्रोतास्तु
 कथितो भवता यस्तु मानुषः ॥ ब्रह्मन्विस्तरतो ब्रूहि ब्रह्मा तमसृजद्यथा ॥ १२५ ॥ यथा सवर्णान् सृजद्गुणान्श्च समहामुने ॥ यच्च तेषां स्मृतं कर्म विप्रादीनां
 तदुच्यताम् ॥ १२६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सत्त्वाभिध्यायिनः पूर्वसि सृक्षो ब्रह्मणः प्रजाः ॥ अजायंत कुरुश्रेष्ठ सत्त्वोद्रिक्ता मुखात् प्रजाः ॥ १२७ ॥ वक्षसोरजसोद्रिक्तास्त
 थान्या ब्रह्मणो भवन् ॥ रजसस्तमसश्चैव स मुद्रिक्तास्तथोरुतः ॥ १२८ ॥ पद्भ्यामन्याः प्रजा ब्रह्मा ससर्ज कुरुसत्तम ॥ तमः प्रधानास्ताः सर्वाश्चातुर्वर्ण्यमिदं ततः
 ॥ १२९ ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्च नृपसत्तम ॥ पादोरुवक्षस्थलतो मुखतश्च समुद्गताः ॥ १३० ॥ यज्ञनिष्पत्तये सर्वमेतद्ब्रह्माचकार ह ॥ चातुर्वर्ण्यं
 महाराज यज्ञसाधनमुत्तमम् ॥ १३१ ॥ यज्ञेनाप्यायिता देवा वृष्ट्युत्सर्गेण मानवाः ॥ आप्यायंते धर्मयज्ञायतः कल्याणहेतवः ॥ १३२ ॥ निष्पद्यंते नरैस्ते तु सुकर्म
 निरतैः सदा ॥ विरुद्धा चरणापेतैः सद्भिः सन्मार्गगाभिः ॥ १३३ ॥ स्वर्गापवर्गमानुष्यात्प्राप्नुवंति नरानृप ॥ यच्चाभिरुचितं स्थानं तद्ग्यातिमनुजा

विभो ॥ १३४ ॥ प्रजास्ताब्रह्मणासृष्टाश्चातुर्वर्ण्यव्यवस्थितौ ॥ सम्यक्शुद्धाः समाचाराचरणानृपसत्तम ॥ १३५ ॥ यथेच्छावासनिरताः सर्ववाधानिवर्जिताः ॥
 शुद्धांतःकरणाः शुद्धाधर्मानुष्ठाननिर्मलाः ॥ १३६ ॥ शुद्धेचतासां मनसि शुद्धांतः संस्थिते हरौ ॥ शुद्धज्ञानं प्रपश्यंति ब्रह्माख्यं येन तत्पदं ॥ १३७ ॥ ततः कालात्म
 को यो सौ विरिंचावास उच्यते ॥ संसारपातमत्यर्थं चोरमल्पाल्पसारवत् ॥ १३८ ॥ अधर्मबीजभूतं तत्तमोलोभसमुद्भूतम् ॥ प्रजासुतासुराजेंद्ररागादिक्रमसा
 धनम् ॥ १३९ ॥ ततः सासहजासिद्धिस्तेषां नातीव जायते ॥ राजन्वश्यादयश्चान्याः सिद्धयोऽष्टौ भवंति याः ॥ १४० ॥ तासु क्षीणास्वशेषा सुवर्द्धमाने च पातके ॥
 द्रं द्राभिभवदुःखार्तास्ता भवंति ततः प्रजाः ॥ १४१ ॥ ततो दुर्गाणि ताश्च कुर्वार्क्षपार्वतमौदकम् ॥ धान्वनं च तथा दुर्गपुरं स्वार्वटकादियत् ॥ १४२ ॥ गृहाणि च यथान्यायं
 तेषु चक्रुः पुरादिषु ॥ शीततापादिबाधानां प्रशमाय महामते ॥ १४३ ॥ प्रतिहारमिमं कृत्वा शीतादेस्ताः प्रजाः पुनः ॥ वार्तोपायं ततश्च कुर्हस्तसिद्धिचक
 र्मजाम् ॥ १४४ ॥ ब्रीहयश्च यवाश्चैव गोधूमा अणवस्तिलाः ॥ प्रियंगुकोविदाराश्च कोरदूषाः सचीनकाः ॥ १४५ ॥ माषामुद्गामसूराश्च निष्पावाः सकुलुत्थकाः ॥
 अठकाश्च नकाश्चैव शणास्सप्तदश स्मृताः ॥ १४६ ॥ इत्येता ओषधीनां तु ग्राम्याणां जातयो नृप ॥ ओषध्या यज्ञियाश्चैव ग्राम्या वन्याश्च तुर्दश ॥ १४७ ॥ ब्रीहयः
 सयवामाषागोधूमा अणवस्तिलाः ॥ प्रियंगुसप्तमाह्येता अष्टमास्तुकुलुत्थकाः ॥ १४८ ॥ श्यामा कस्त्वथनीवारो वर्तुलस्सगवेधुकः ॥ अथ वेणुयवाः
 प्रोक्तास्तद्वन्मर्केटकानृप ॥ १४९ ॥ ग्राम्या वन्याः स्मृता ह्येता ओषध्यश्च तुर्दश ॥ यज्ञनिष्पत्तये तद्वत्तथासां हेतु रत्तमः ॥ १५० ॥ एताश्च सह यज्ञेन प्रजा
 नां कारणं परम् ॥ परापरविदः प्राज्ञास्ततो यज्ञान्वितन्वते ॥ १५१ ॥ अहन्यहन्यनुष्ठानं यज्ञानां पार्थिवोत्तम ॥ उपकारकरं पुंसां क्रियमाणं फलार्थिनाम् ॥ १५२ ॥
 येषां च कालसृष्टौ सौ पपाविंदुर्महामते ॥ मर्यादां स्थापयामास यथास्थानं यथागुणम् ॥ १५३ ॥ वर्णानामाश्रमाणां च धर्मान् धर्मभृतां वर ॥ लोकांश्च सर्व
 वर्णानां सम्यग्धर्मानुपालिनाम् ॥ १५४ ॥ प्राजापत्यं ब्राह्मणानां स्मृतं स्थानं तु पार्थिव ॥ स्थानमैंद्रक्षत्रियाणां सङ्ग्रामेष्वनिवर्तिनाम् ॥ १५५ ॥ वैश्यानाम्मा
 रुतं स्थानं स्वधर्ममनुवर्तिनाम् ॥ गान्धर्वं शूद्रजातीनां परिचर्या सुवर्तिनाम् ॥ १५६ ॥ अष्टाशीतिसहस्राणां यतीनामूर्द्ध्वरेतसाम् ॥ स्मृतं तेषां तु यत्स्थानं
 तदेव गुरुवासिनाम् ॥ १५७ ॥ सप्तर्षीणां च यत्स्थानं स्मृतं तद्वैवनौकसाम् ॥ प्राजापत्यं गृहस्थानां न्यासिनां ब्राह्मसंज्ञितम् ॥ १५८ ॥ योगिनाममृतं स्था
 नं ब्रह्मणः परमं पदं ॥ एकांतिनः सदोद्युक्ता ध्यायिनो योगिनो हि ये ॥ १५९ ॥ तेषां तत्परमं स्थानं यत्तत्पश्यंति सूरयः ॥ गतागतानि वर्तते चंद्रादित्यादयो
 ग्रहाः ॥ १६० ॥ अद्यापि न निवर्तते नारायणपरायणाः ॥ तामिस्रमंधतामिस्रमंहारौरवरौरवम् ॥ १६१ ॥ असिपत्रवनं चोरं कालसूत्रमवीचिमत् ॥
 विनिदकानां वेदस्य यज्ञव्याघातकारिणाम् ॥ १६२ ॥ स्थानमेतत्समाख्यातं स्वधर्मत्यागिनश्च ये ॥ ततो भिध्यायतस्तस्य जज्ञिरे मानसाः प्रजाः ॥ १६३ ॥

तच्छरीरसमुत्पन्नैः कायस्थैः करणैः सह ॥ क्षेत्रज्ञाः समवर्तत गात्रेभ्यस्तस्यधीमतः ॥ १६४ ॥ ते सर्वे समवर्तत ये मया प्रागुदाहृताः ॥ देवाद्याः स्थावरांताश्च त्रैगुण्यविष-
ये स्थिताः ॥ १६५ ॥ एवं भूतानि सृष्टानि स्थावराणि चराणि च ॥ यदा स्यताः प्रजाः सर्वानव्यवर्द्धतधीमतः ॥ १६६ ॥ अथान्यान्मानसान् पुत्रान्सदृशानात्मनोऽसृजत् ॥
भृगुमां पुलहं चैव क्रतुमंगिरसं तथा ॥ १६७ ॥ मरीचिं दक्षमत्रिचवसिष्ठं चैव मानसान् ॥ नवब्रह्माण्डित्येते पुराणे निश्चयंगताः ॥ १६८ ॥ सनंदनादयो ये च पूर्वसृष्टास्तु-
वेधसा ॥ न तेलोकेष्वसजंत निरपेक्षाः प्रजासुते ॥ १६९ ॥ सर्वे ह्यागतविज्ञाना वीतरागा विमत्सराः ॥ तेष्वेवं निरपेक्षेषु लोकसृष्टौ महात्मनः ॥ १७० ॥ ब्रह्मणो भून्महा-
न्क्रोधस्त्रैलोक्यदहनक्षमः ॥ तस्य क्रोधात्समुद्भूतं ज्वालामालावदीपितम् ॥ १७१ ॥ ब्रह्मणस्तु तदा ज्योतिस्त्रैलोक्यमखिलं दहत् ॥ भ्रुकुटीकुटिलात्तस्य लला-
टात्क्रोधदीपितात् ॥ १७२ ॥ समुत्पन्नस्तदारुद्रो मध्याह्नाह्नर्कसमप्रभः ॥ अर्द्धनारीनरवपुः प्रचण्डोतिशरीरवान् ॥ १७३ ॥ विभजात्मानमित्युक्त्वा तं ब्रह्मा तदधे-
ततः ॥ तथोक्तो सौ द्विधा स्त्रीत्वं पुरुषत्वं तथा करोत् ॥ १७४ ॥ विभेदपुरुषत्वं च दशधा चैकधा च सः ॥ सौम्या सौम्यैस्तथारूपैः शांतैः स्त्रीत्वं च सप्रभुः ॥ १७५ ॥ विभेदव-
हुधा चैव स्वरूपैरसितैः सितैः ॥ ततो ब्रह्मा स्वयं भूतं पूर्वस्वायं भुवं प्रभुम् ॥ १७६ ॥ आत्मानमेव कृतवान् प्रजापत्ये मनुं नृप ॥ शतरूपां च तां नारीं तपोनिर्द्धूतकल्मषाम् ॥ १७७ ॥ स्वायं भुवो मनुर्नाम पत्नी त्वेजगृहे प्रभुः ॥ तस्माच्च पुरुषा द्वे वीशतरूपा व्यजायत ॥ १७८ ॥ प्रियव्रतोत्तातनपादप्रसूत्या कृतिसंज्ञितम् ॥ ददौ प्रसूतिं द-
क्षाय आकूतिं रुचये पुरा ॥ १७९ ॥ प्रजापतिः सजग्राह तयोर्जज्ञे सदक्षिणः ॥ पुत्रो यज्ञो मदाभागदं पत्योर्मिथुनं ततः ॥ १८० ॥ यज्ञस्य दक्षिणायां तु पुत्रा द्वादश ज-
ज्ञिरे ॥ यामा इति समाख्याता देवाः स्वायं भुवे मनौ ॥ १८१ ॥ प्रसूत्यां च तथा दक्षश्च तस्त्रोर्विशतितथा ॥ ससर्ज कन्यास्तासां तु सम्यङ्नामानि मे शृणु ॥ १८२ ॥
श्रद्धालक्ष्मीर्धृतिः पुष्टिस्तुष्टिर्मेधा क्रिया तथा ॥ बुद्धिर्लज्जा वपुः शांतिर्ऋद्धिः कीर्तिस्त्रयोदशी ॥ १८३ ॥ पत्न्यर्थप्रतिजग्राह धर्मो दाक्षायिणीः प्रभुः ॥ ताभ्यः-
शिष्टाय वीय रूपेण दशमुलोचनाः ॥ १८४ ॥ ख्यातिः सत्यथ संभूतिः स्मृतिः प्रीतिः क्षमा तथा ॥ सन्नतिश्चानसूया च ऊर्जा स्वाहा स्वधा तथा ॥ १८५ ॥ भृगुर्भ-
वो मरीचिश्च तथा चैवांगिरा मुनिः ॥ अहंच पुलहश्चैव क्रतुर्मुनिवस्तथा ॥ १८६ ॥ अत्रिर्वसिष्ठो वह्निश्च पितरश्च यथाक्रमम् ॥ ख्यात्याद्या जगृहुः कन्यामुनयो-
राजसत्तम ॥ १८७ ॥ श्रद्धा कामं बलं लक्ष्मीं नियमं धृतिरात्मजम् ॥ संतोषं च तथा तुष्टिर्लोभं पुष्टिरमूयत ॥ १८८ ॥ मेधाश्रुतं क्रियादण्डं नयं विनयमेव च ॥
बोधं बुद्धिस्तथा लज्जा विनयं वपुरात्मजम् ॥ १८९ ॥ व्यवसायं प्रजज्ञे वैश्वं शान्तिरमूयत ॥ सुखमृद्धिर्दयः कीर्तिरित्येते धर्मसूनवः ॥ १९० ॥ कामान्नं दीप्तु-
तंहर्षं धर्मपौत्रममूयत ॥ हिंसा भार्यात्वधर्मस्य तस्य जज्ञे तदानृतं ॥ १९१ ॥ कन्याचनिकृतिस्ताभ्यां भयं नरक एव च ॥ माया च वेदना चैव मिथुनं द्वंद्वमेव च ॥ १९२ ॥ तयोर्जज्ञे तथैवायामृत्युं भूतापहारिणम् ॥ वेदनायास्ततश्चापि दुःखं जज्ञे तथैव रावात् ॥ १९३ ॥ मृत्योर्व्याधिजराशोकवृष्णाक्रोधाश्च जज्ञिरे ॥ दुःखोत्तराः

प० पु०
॥ ७ ॥

स्मृताह्येतेसर्वेचाधर्मलक्षणाः ॥ १९४ ॥ नैषांभार्यास्तितुत्रोवातेसर्वेद्वृद्धरेतसः ॥ रौद्राण्येतानिरूपाणिब्रह्मणोनृवरात्मज ॥ १९५ ॥ नित्यंप्रलयहेतुत्वंजगतो
स्यप्रयांतिवै ॥ रुद्रसर्गप्रवक्ष्यामियथाब्रह्माचकारहा ॥ १९६ ॥ कल्पादावात्मनस्तुल्यंमुतंप्रध्यायतस्ततः ॥ प्रादुरासीत्प्रभोरंकेकुमारोनीललोहितः ॥ १९७ ॥
रुदनवैसुस्वरंसोथद्रवंश्चनृपसत्तम ॥ किरोदिषीतितंदेवोरुदंतंप्रत्युवाचह ॥ १९८ ॥ नामधेहीतितंसोथप्रत्युवाचप्रजापतिम् ॥ रोदनाद्रुद्रनामासिमारोदीर्घैर्य
मावह ॥ १९९ ॥ एवमुक्तःपुनस्सोथसत्कृत्वोरुरोदह ॥ ततोऽन्यानिददौतस्मैसत्तनामानिवैप्रभुः ॥ २०० ॥ मूर्त्तीनांचैवमष्टानांस्थानान्यष्टौचकारह ॥ भवंशर्वमथे
ज्ञानंतथापशुपतिंनृप ॥ २०१ ॥ भीममुग्रंमहादेवमुवाचसपितामहः ॥ सूर्योजलंमहीवह्निर्वायुराकाशमेवच ॥ २०२ ॥ दीक्षितोब्राह्मणः सोमइत्येतेनतवः ॥
क्रमात् ॥ एवंप्रकारोरुद्रोसौसर्तीभार्यामविंदत ॥ २०३ ॥ दक्षकोपाच्चतत्याजसासतीस्वंकलेवरम् ॥ हिमवद्बुहितासाभून्मेनायानृपसत्तम ॥ २०४ ॥ उपयेमेपुनश्चैव
याचित्वाभगवान्भवः ॥ दाक्षीधातृविधातारौभृगोःख्यातिरसूयत ॥ २०५ ॥ श्रियंचदेवदेवस्यपत्नीनारायणस्यया ॥ २०६ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमे
सृष्टिखंडेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ भीष्मउवाच ॥ क्षीराब्धौतुतथालक्ष्मीः किलोत्पन्नामयाश्रुता ॥ ख्यात्यांभृगोः समुत्पन्नाएतदाहकथंभवान् ॥ १ ॥ कथंच
दक्षदुहितादेहंत्यक्तवतीशुभा ॥ मेनायांगर्भसंभूतिमुमायाजन्मएवच ॥ २ ॥ किमर्थंदेवदेवेनपत्नीहैमवतीकृता ॥ विरोधंचाथदक्षेणभगवांस्तुब्रवीतुमे ॥ ३ ॥
पुलस्त्यउवाच ॥ इदंचशृणुभूपालयत्पृष्टोहमिहत्वया ॥ श्रीसंबंधोमयाप्येषश्रुतआसीत्पितामहात् ॥ ४ ॥ अत्रिपुत्रस्तुदुर्वासाः परिभ्राम्यन्महीमिमाम् ॥
विद्याधरीकरेमालांदृष्ट्वासौगन्धिकींशुभाम् ॥ ५ ॥ याचयामासमेदेहिजटाजूटेकरोम्यहम् ॥ इतिविद्याधरीतेनपृष्टासाऋषिणातथा ॥ ६ ॥ ददौतस्मैमुदायुक्तातां
मालांसतदानृप ॥ गृहीत्वासुचिरंकालंशिरोमालांबंधह ॥ ७ ॥ उन्मत्तप्रेतवद्विप्रः शोभमानोब्रवीदिदम् ॥ इयंविद्याधरीकन्यापीनोन्नतपयोधरा ॥ ८ ॥
शोभालंकारसौभाग्यैर्युक्तादृष्टाततोमनः ॥ शोभमायातिमेचाद्यनाहंकामेविचक्षणः ॥ ९ ॥ ब्रजामितावदन्यत्रसौभाग्यंस्वंप्रदर्शयन् ॥ एवमुक्त्वासरा
जेंद्रपरिबभ्राममेदिनीम् ॥ १० ॥ ऐरावतंसमारूढंराजानंत्रिदिवौकसाम् ॥ त्रैलोक्याधिपतिंशक्रंभ्राजमानंशचीपतिम् ॥ ११ ॥ तामात्मशिरसोमालांभ्रमदुन्मत्त
पट्टपदाम् ॥ आदायामरराजायचिक्षेपोन्मत्तवन्मुनिः ॥ १२ ॥ गृहीत्वादेवराजेनमालासागजमूर्द्धानि ॥ मुक्तारराजसामालाकैलासेजाह्नवीयथा ॥ १३ ॥
मदांधकारिताक्षोसौगंधाघ्राणेनवारणः ॥ करेणादायचिक्षेपतांमालांपृथिवीतले ॥ १४ ॥ ततश्चक्रोधभगवान्दुर्वासामुनिपुंगवः ॥ राजेंद्रदेवराजानं
कुद्धश्चेदमुवाचह ॥ १५ ॥ ऐश्वर्यमददुष्टात्मन्नातिस्तब्धोसिवासव ॥ श्रियोधामस्रजंयस्मान्महत्तात्राभिनंदसि ॥ १६ ॥ त्रैलोक्यश्रितोमूढविनाशमुपयास्य
ति ॥ महत्ताभवतामालाक्षितायस्मान्महीतले ॥ १७ ॥ तस्मात्प्रणष्टलक्ष्मीकंत्रैलोक्यंतेभविष्यति ॥ यस्यसंजातकोपस्यभयमेतिचराचरम् ॥ १८ ॥ तंमां

प्र०सृ०खं०
अ० ४

॥ ७ ॥

त्वमतिगर्वेण देवराजा वमन्यसे ॥ महेंद्रो वारणस्कंधादवतीर्य त्वरान्वितः ॥ १९ ॥ प्रसादयामास मुनिर्दुर्वाससमकल्मषम् ॥ प्रसाद्यमानः सतदा प्रणिपात
 पुरः सरम् ॥ २० ॥ नाहं क्षमिष्ये बहुना किमुक्तेन शतक्रतो ॥ इत्युक्त्वा प्रययौ विप्रो देवराजो पितं पुनः ॥ २१ ॥ आरुह्यैरावतं नागं प्रययावमरावतीम् ॥ ततः
 प्रभृतिनिःश्रीकंसशक्रं भुवनत्रयम् ॥ २२ ॥ नयज्ञाः संप्रवर्तते न तपस्यंति तापसाः ॥ न च दानानि दीयंते नष्टप्रायमभूजगत् ॥ २३ ॥ एवमत्यंतानिःश्रीकैत्रैलो
 क्ये सत्त्ववर्जिते ॥ देवान् प्रतिबलोद्योगं चक्रुर्दैतेयदानवाः ॥ २४ ॥ विजितास्त्रिदशादैत्यैरिन्द्राद्याः शरणं ययुः ॥ पितामहं महाभागं हुताशनपुरोगमाः ॥ २५ ॥
 यथावत्कथिते देवैर्ब्रह्मा प्राह तथा सुरान् ॥ क्षीरोदस्योत्तरं कूलं जगाम सहितः सुरैः ॥ २६ ॥ गत्वा जगाद भगवान् वासुदेवं पितामहः ॥ उत्तिष्ठ विष्णोः शीघ्रं त्वं
 देवानां हितं कुरु ॥ २७ ॥ त्वया विना दानवैस्तु जिताः सर्वे पुनः पुनः ॥ इत्युक्तः पुंडरीकाक्षः पुरुषः पुरुषोत्तमः ॥ २८ ॥ अपूर्वरूपसंस्थाना
 न्दृष्ट्वा देवानुवाच ह ॥ तेजसो भवतां देवाः करिष्याम्युपवृंहणम् ॥ २९ ॥ वदाम्यहं यत्क्रियतां भवद्भिस्तदिदं सुराः ॥ आनीय सहितादैत्यैः क्षीराब्धौ स
 कलौषधीः ॥ ३० ॥ मंथानं मंदरं कृत्वानेत्रं कृत्वा च वासुकिम् ॥ मथ्यताममृतं देवाः सहाये मय्यवस्थिते ॥ ३१ ॥ सामपूर्वचदैतेयांस्तत्र सम्भाष्य कर्मणि ॥
 समानफलभोक्तारो यूयचात्र भविष्यथ ॥ ३२ ॥ मथ्यमाने च तत्राब्धौ यत्समुत्पद्यतेऽमृतम् ॥ तत्पानाद्बालिनो यूयममराः संभविष्यथ ॥ ३३ ॥ तथैवाहं
 करिष्यामि यथा त्रिदशविद्विषः ॥ न प्राप्स्यंत्यमृतं देवाः केवलं क्लेशभागिनः ॥ ३४ ॥ इत्पुक्ता देवदेवेन सर्व एव ततः सुराः ॥ संधानमसुरैः कृत्वा यत्नवंऽतो मृ
 ते भवन् ॥ ३५ ॥ सर्वौषधीः समानीय देवदैतेयदानवाः ॥ क्षित्वा क्षीराब्धिं पयांसि शरदभ्रामलत्विषि ॥ ३६ ॥ मंथानं मंदरं कृत्वानेत्रं कृत्वा च वासुकिम् ॥ ततो
 मथितुमारब्धाराजेंद्रतरसामृतम् ॥ ३७ ॥ विबुधाः सहिताः सर्वे यतः पुच्छंततः स्थिताः ॥ विष्णुना वासुकेदैत्याः पूर्वका ये निवेशिताः ॥ ३८ ॥ ते तस्य प्राण
 वातेन वह्निना च हतत्विषः ॥ निस्तेजसोऽसुराः सर्वे बभूवुरमरद्युते ॥ ३९ ॥ तेनैव मुखनिःश्वासवायुनाथ बलाहकैः ॥ पुच्छप्रदेशे वर्षाद्भिस्तदा चाप्पयिताः
 सुराः ॥ ४० ॥ क्षीरोदमध्ये भगवान् ब्रह्मा ब्रह्मविदवारः ॥ महादेवो महातेजा विष्णुपृष्ठनिवासिनौ ॥ ४१ ॥ बाहुभ्यां मंदरं गृह्य पद्मवत्सपरंतपः ॥ शृंखले च तदा कृ
 त्वा गृहीत्वा मंदराचलम् ॥ ४२ ॥ देवानां दानवानां च बलमध्ये व्यवस्थितः ॥ क्षीरोदमध्ये भगवान् कूर्मरूपी स्वयं हरिः ॥ ४३ ॥ अन्येन तेजसा देवानुपवृंहित
 वान् हरिः ॥ मथ्यमाने ततस्तस्मिन् क्षीराब्धौ देवदानवैः ॥ ४४ ॥ हविर्धान्यभवत्पूर्वसुरभिः सुरपूजिता ॥ जग्मुर्मुदंतदा देवा दानवाश्च महामते ॥ ४५ ॥ व्याक्षिप्त
 चेतसः सर्वे बभूवुस्तमितेक्षणाः ॥ किमेतदिति सिद्धानां दिवि चिंतयतां तदा ॥ ४६ ॥ बभूव वारुणी देवी मदाधूर्णितलोचना ॥ कृतावर्ता ततस्त
 स्मात्प्रस्खलंती पदे पदे ॥ ४७ ॥ एकवस्त्रा मुक्तकेशी रक्तांतस्तब्धलोचना ॥ अहंबलप्रदा देवी मां वा गृह्णन्तु दानवाः ॥ ४८ ॥ अशुचिवारुणी

मत्वात्यक्तवंतस्तदासुराः ॥ जगृहुस्तांतदादैत्याग्रहणान्तसुराभवत् ॥ ४९ ॥ मंथनेपारिजातोभूदेवश्रीनंदनोद्भूतः ॥ रूपौदार्यगुणोपेतास्त
 तश्चाप्सरसांगणाः ॥ ५० ॥ षष्टिकोट्यस्तदाजातास्सामान्यादेवदानवैः ॥ सर्वास्ताःकृतपूर्वास्तुसामान्याःपुण्यकर्मणा ॥ ५१ ॥ ततःशीतां
 शुरभवदेवानांप्रीतिदायकः ॥ ययाचेशंकरोदेवोजटाभूषणकृन्मम ॥ ५२ ॥ भविष्यतिनसंदेहो गृहीतोयंमयाशशी ॥ अनुमेनेचतंब्रह्माभूषणा
 यहरस्यतु ॥ ५३ ॥ ततोविषंसमुत्पन्नंकालकूटंभयावहं ॥ तेनचैवार्दितास्सर्वेदानवाःसहदैवतैः ॥ ५४ ॥ महादेवेनतत्पीतंविषंगृह्ययदृच्छया
 तस्यपानात्रीलकंस्तदाजातोमहेश्वरः ॥ ५५ ॥ पीतावशेषंनगास्तुक्षीराब्धेस्तुसमुत्थितम् ॥ ततोधन्वंतरिर्जातःश्वेतांबरधरःस्वयम् ॥ ५६ ॥ विभ्रत्क
 मंडलुंपूर्णममृतस्यसमुत्थितः ॥ ततःस्वस्थमनस्कास्तेवैद्यराजस्यदर्शनात् ॥ ५७ ॥ ततश्चाश्वःसमुत्पन्नेनागश्चैरावतस्तथा ॥ ततस्फुरत्कांतीमतिविका
 सिकमलेस्थिता ॥ ५८ ॥ श्रीर्देवीप्रयसस्तस्मादुत्थिताधृतपंकजा ॥ तांतुष्टुर्मुदायुक्ताःश्रीसूक्तेनमहर्षयः ॥ ५९ ॥ विश्वावसुमुखास्तस्यागंधर्वाःपुरतोजगुः ॥
 घृताचीप्रमुखास्तत्रननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ६० ॥ गंगाद्याःसरितस्तोयैःस्नानार्थमुपतस्थिरे ॥ दिग्गजाहेमपात्रस्थमादायविमलंजलम् ॥ ६१ ॥ स्नापयांच
 क्रिरेदेवींसर्वलोकमहेश्वरीम् ॥ क्षीरोदस्तुस्वयंतस्यैमालामम्लानपंकजाम् ॥ ६२ ॥ ददौविभूषणान्यंगेविश्वकर्माचकारह ॥ दिव्यमाल्यांबरधरांस्नातांभूषणभूषि
 ताम् ॥ ६३ ॥ इंद्राद्याश्चामरगणाविद्याधरमहोरगाः ॥ दानवाश्चमहादैत्याराक्षसाःसहगुह्यकैः ॥ ६४ ॥ कन्यामभिलपन्तिस्मततोब्रह्माउवाचह ॥ वासुदेव
 त्वमेवैनामयादत्तांगृहाणवै ॥ ६५ ॥ देवाश्चदानवाश्चैवप्रतिषिद्धामयात्विह ॥ तुष्टोहंभवतस्तावदलौल्येनेहकर्मणा ॥ ६६ ॥ सातुश्रीब्रह्मणाप्रोक्तादेविगच्छ
 स्वकेशवं ॥ मयादत्तंपतिंप्राप्यमोदस्वशाश्वतीःसमाः ॥ ६७ ॥ पश्यतांसर्वदेवानांगतावक्षस्थलंहरेः ॥ ततोवक्षस्थलंप्राप्यदेवंवचनमब्रवीत् ॥ ६८ ॥ नाहं
 त्याज्यासदादेवसदैवादेशकारिणी ॥ वक्षस्थलेनिवत्स्यामिसर्वस्यजगतःप्रिय ॥ ६९ ॥ ततोवलोकितादेवाविष्णुवक्षस्थलस्थया ॥ लक्ष्म्याराजेंद्रसहस्रापरां
 निर्वृतिमागताः ॥ ७० ॥ उद्वेगंचपरंजगमुदैत्याविष्णुपराङ्मुखाः ॥ त्यक्तास्तुदानवालक्ष्म्याविप्रचित्तिपुरोगमाः ॥ ७१ ॥ ततस्तेजगृहुदैत्याधन्वंतरिकर
 स्थितम् ॥ अमृतंतन्महावीर्य्योदैत्याः पापसमन्विताः ॥ ७२ ॥ माययालोभयित्वातुविष्णुःस्त्रीरूपसंश्रयः ॥ आगत्यदानवान्प्राहदीयतांमेकमंडलुः ॥ ७३ ॥
 युष्माकंवशगाभूत्वास्थास्यामिभवतांगृहे ॥ तां दृष्ट्वा रूपसपन्नानारिं त्रैलोक्यसुंदरीम् ॥ ७४ ॥ प्रार्थयानास्सुवपुंल्लोभोपहतचेतसः ॥ दत्त्वामृतंतदातस्यैततोप
 श्यन्ततेग्रतः ॥ ७५ ॥ दानवेभ्यस्तदादायदेवेभ्यःप्रददेमृतं ॥ ततःपपुःसुरगणाःशक्राद्यास्तत्तदामृतम् ॥ ७६ ॥ उद्यतायुधनिस्त्रिंशदैत्यास्तांस्तेसमभ्ययुः ॥ पीते
 मृतेचबलिभिर्जितादैत्यचमूस्ततः ॥ ७७ ॥ वध्यमानादिशोभेजुःपातालंविविशुश्चते ॥ ततोदेवासुदायुक्ताःशंखचक्रगदाधरम् ॥ ७८ ॥ प्रणिपत्ययथापूर्वंप्रययुः

स्तेत्रिविष्टपम् ॥ ततःप्रभृतितेभीष्मस्त्रीलोलादानवाभवन् ॥७९॥ अपध्यातास्तुकृष्णेनगतास्तेतुरसातलम् ॥ ततःसूर्यःप्रसन्नाभःप्रययौस्वेनवर्त्मना ॥८०॥
 जज्वालभगवांश्चैच्चैश्चारुदीप्तिर्हुताशनः ॥ धर्मेचसर्वभूतानांतदामतिरजायत ॥८१॥ श्रियायुक्तंचत्रैलोक्यंविष्णुनाप्रतिपालितं॥ देवास्तुतेतदाप्रोक्ताब्रह्मणालो
 कधारिणा ॥ ८२ ॥ भवतारक्षणार्थमयाविष्णुर्नियोजितः ॥ उमापतिश्चदेवेशोयोगक्षेमंकरिष्यतः ॥ ८३ ॥ उपास्यमानौसततंयुष्मत्क्षेमकरौयतः ॥
 ततःक्षेम्यौसदाचैतौभविष्येतेवरप्रदौ ॥ ८४ ॥ एवमुक्त्वातुभगवान्जगामगतिमात्मनः ॥ अदर्शनंगतेदेवेसर्वलोकपितामहे ॥ ८५ ॥ देवलोकंगतेश
 केस्वलोकंहरिशंकरौ ॥ प्राप्तातुतत्क्षणादेवौस्थानंकैलासमेवच ॥ ८६ ॥ ततस्तुदेवराजेनपालितंभुवनत्रयम् ॥ एवंलक्ष्मीर्महाभागाउत्पन्नाक्षीरसागरात् ॥ ८७ ॥
 पुनःख्यात्यांसमुत्पन्नाभृगोरेषासनातनी ॥ श्रियासहसमुत्पन्नाभृगुणाचमहर्षिणा ॥ ८८ ॥ स्वनाम्नानगरीचैवकृतापूर्वसरित्ते ॥ नर्मदायामहारा
 जब्रह्मणाचानुमोदिता ॥ ८९ ॥ लक्ष्मीःपुरंस्वप्रित्रेस्वंसहकुञ्चिकयाऽप्यच ॥ आगतादेवलोकंसाऽयाचतागत्यवैपुनः ॥ ९० ॥ लोभाद्भदत्तं
 तुपुरंप्रार्थयानायदापुनः ॥ भृगोःसकाशात्रावापतदाचैवाहकेशवम् ॥ ९१ ॥ परिभूतातुपित्राहंगृहीतंनगरंमम ॥ तस्यहस्तात्त्वमाक्षिप्यपुरंतच्चानयस्वयम् ॥
 ॥ ९२ ॥ तंगत्वापुंडरीकाक्षोदेवश्चक्रगदाधरः ॥ भृगुंसानुनयंप्राहकन्यायैपुरमर्पय ॥ ९३ ॥ कुञ्चिकातालिकेचोभेदीयेतांचप्रसादतः ॥ भृगुस्तंकुपितः
 प्राहनार्पयिष्याम्यहंपुरम् ॥ ९४ ॥ नलक्ष्म्यास्तत्पुरंदेवमयाचेदंस्वयंकृतम् ॥ भगवन्नैवदास्यामित्यजाक्षेपंतुकेशव ॥ ९५ ॥ तंप्राहदेवोभूयोपिल
 क्ष्म्यास्तत्पुरमर्पय ॥ सर्वथातुत्वयात्याज्यंवचनान्मेमहामुने ॥ ९६ ॥ ततःकोपसमाविष्टोभृगुरप्याहकेशवम् ॥ पक्षपातेनमांसाधोभार्यायावाधसेधुना ॥ ९७ ॥
 नृलोकेदशजन्मानिलप्स्यसेमधुसूदन ॥ भार्यायास्तेवियोगेनदुःखान्यनुभविष्यसि ॥ ९८ ॥ एवंशापंददौतस्मैभृगुःपरमकोपनः ॥ विष्णुनाचपुनस्तस्य
 दत्तःशापोमहात्मना ॥ ९९ ॥ नचापत्यकृतांप्रीतिंप्राप्स्यसेमुनिपुंगव ॥ शापंदत्त्वाऋषेस्तस्यब्रह्मलोकंजगामह ॥ १०० ॥ पद्मजन्मानमाहेदंदृष्ट्वादेवस्तुके
 शवः ॥ भगवंस्तवपुत्रोसौभृगुःपरमकोपनः ॥ १०१ ॥ निष्कारणंचतेनाहंशतोजन्मानिमानुपे ॥ लप्स्यसेदशधात्वंहिततोदुःखान्यतेकशः ॥ १०२ ॥ भार्या
 वियोगजापीडावलपौरुषनाशिनी ॥ त्यक्त्वाचाहमिमंलोकंशयिष्येचमहोदधौ ॥ १०३ ॥ देवकार्येषुसर्वेषुपुनश्चावाहनंक्रियाः ॥ तथाब्रुवंतंतंदेवंब्रह्मालो
 कगुरुस्तदा ॥ १०४ ॥ प्रसादनार्थंविष्णोस्तुस्तुतिमेतांचकारह ॥ त्वयासृष्टंजगदिदंपद्मनाभौविनिःसृतम् ॥ तत्रचाहंसमुत्पन्नस्तववश्यश्चकेशव ॥ १०५ ॥
 त्वंत्रातासर्वलोकानांस्रष्टात्वंजगतःप्रभो ॥ त्रैलोक्यंनत्वयात्याज्यमेषएववरोमम ॥ १०६ ॥ दशजन्ममनुष्येषुलोकानांहितकाम्यया ॥ स्वयंकर्तान्तेश
 कःशापदानायकोपिवा ॥ १०७ ॥ कोयंभृगुःकथंतेनशक्यंशतुंजनार्दन ॥ मानयस्वसदाविप्रान्ब्राह्मणास्तेतनुस्स्वयम् ॥ १०८ ॥ योगनिद्रामुपास्वत्वंक्षीरा

ब्यौस्वपिहीश्वर॥कार्यकालेपुनस्त्वांतुबोधयिष्यामिमाधव॥१०९॥भगवन्नेषतावत्तुत्वच्छत्तयाचोपबृंहितः॥सर्वकार्यकरःशक्रस्तवैवांशेनशत्रुहा॥११०॥त्रै
 लोक्यंपालयन्नेवत्वदाज्ञांसकरिष्यति॥एवंस्तुतस्तदाविष्णुर्ब्रह्माणमिदमुक्तवान्॥१११॥सर्वमेतत्करिष्यामियन्मांज्ञापयसेप्रभो॥अदर्शनंगतोदेवोब्रह्मा
 तंनाभिजज्ञिवान्॥११२॥गतेदेवेतदाविष्णोर्ब्रह्मालोकपितामहः॥भूयश्चकारवैसृष्टिलोकानांप्रभवःप्रभुः॥११३॥तद्वृद्धातारदःप्राहवाक्यंवाक्यविदांवरः॥
 सहस्रशीर्षापुरुषःसहस्राक्षःसहस्रपात्॥सर्वव्यापीभुवःस्पृशादध्यतिष्ठदशांगुलम्॥११४॥यद्भूतंयच्चवैभाव्यंसर्वमेवभवान्यतः॥ततोविश्वमिदंतातत्वत्तो
 भूतंभविष्यति॥११५॥त्वत्तोयज्ञःसर्वहुतःपृषदाज्यंपशुर्द्विधा॥ऋचस्त्वत्तोथसामानित्वत्तएवाभिजज्ञिरे॥११६॥त्वत्तोयज्ञास्त्वजायंतत्वत्तोश्चाश्वैवदंति
 नः॥गावस्त्वत्तःसमुद्भूताःत्वत्तोजातावयोमृगाः॥११७॥त्वन्मुखाद्ब्राह्मणाजातास्त्वत्तःक्षत्रमजायत॥वैश्यास्तवोरुजाःशूद्रास्तवपद्भ्यांसमुद्भूताः॥११८॥
 अक्ष्णोःसूर्योनिलःश्रोत्राच्चंद्रमामनसस्तव॥प्राणोतःसुषिराज्जातोमुखादग्निरजायत॥११९॥नाभितोगगनंद्यौश्चशिरसःसमवर्तत॥दिशःश्रोत्रात्क्षितिःपद्
 भ्यांत्वत्तःसर्वमभूदिदम्॥१२०॥न्यग्रोधःसुमहानल्पेयथावीजेव्यवस्थितः॥ससर्जविश्वमखिलंबीजभूतेतथात्वयि॥१२१॥बीजांकुरसमुद्भूतोन्यग्रोधः
 समुपस्थितः॥विस्तारंचयथायातित्वत्तःसृष्टौतथाजगत्॥१२२॥यथाहिकदलीनान्यात्वक्पत्रेभ्योऽभिदृश्यते॥एवंविश्वमिदंनान्यत्त्वत्स्थमीश्वरदृश्य
 ते॥१२३॥ह्लादिनीत्वयिशक्तिस्सात्वय्येकासहभाविनी॥ह्लादतापकरीमिश्रात्वयिनोगुणवर्जिते॥१२४॥पृथग्भूतैकभूतायसर्वभूतायतेनमः॥व्यक्तंप्रधानं
 पुरुषोविराट्सम्राट्तथाभवान्॥१२५॥सर्वस्मिन्सर्वभूतस्त्वंसर्वःसर्वस्वरूपधृक्॥सर्वत्वत्तःसमुद्भूतंनमःसर्वात्मनेततः॥१२६॥सर्वात्मकोसिसर्वेशसर्व
 भूतस्थितोयतः॥कथयामिततःकितेसर्वेवेत्सिह्लादिस्थितं॥१२७॥योमेमनोरथोदेवसफलःसत्त्वयाकृतः॥तप्तंसुतप्तंसफलंयद्वृष्टोसिजगत्पते॥१२८॥
 ब्रह्मोवाच॥तपसस्तत्फलंपुत्रयद्वृष्टोहंत्वयाधुना॥मदर्शनंहिविफलंनारदेहनजायते॥१२९॥वरंवरयतस्मात्त्वंयथाभिमतमात्मनः॥सर्वसंपद्यतेतातमयि
 दृष्टिपथंगते॥१३०॥नारदउवाच॥भगवन्सर्वभूतेशसर्वस्यास्तेभवान्रह्मादि॥किमज्ञातंतवस्वामिन्मनसायन्मयेप्सितम्॥१३१॥कृतात्वयायथासृ
 ष्टिर्मयादृष्टातथाविभो॥तेनमेकौतुकंजातंदृष्ट्वादेवर्षिदानवान्॥१३२॥पुलस्त्यउवाच॥नारदस्यपितातुष्टोब्रह्मादेवोदिवस्पतिः॥नारदायवरंप्रादादृपी
 णामुत्तमोभवान्॥१३३॥भवितामत्प्रसादेनकलिकेलिकथाप्रियः॥गतिश्चतेऽप्रतिहतादिविभूमौरसातले॥१३४॥यज्ञोपवीतसूत्रेणयोगपट्टावलं
 बिका॥छत्रिकाचतथावीणाअलंकारायतेनव॥१३५॥विष्णोःसमीपेरुद्रस्यतथाशक्रस्यनारद॥द्वीपेषुपार्थिवानांतुसदाप्रीतिंचलप्स्य
 से॥१३६॥वर्णानांतुभवान्शास्तावरोदत्तोमयातव॥तिष्ठपुत्रयथाकामेसंव्यमानःसुरैर्दिवि॥१३७॥इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डे लक्ष्म्यु

त्पात्तिर्नामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ भीष्मउवाच ॥ कथं सतीदक्षसुतादेहं त्यक्तवती शुभा ॥ दक्षयज्ञस्तुरुद्रेण विध्वस्तः केन हेतुना ॥ १ ॥ एतन्मे कौतुकं
 ब्रह्मन्कथं देवो महेश्वरः ॥ जगामाथ क्रोधवशां त्रिपुरारिर्महायशाः ॥ २ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ गंगाद्वारे पुरा भीष्मदक्षो यज्ञमथारभत् ॥ तत्र देवासुरगणाः ॥
 पितरोऽथ महर्षयः ॥ ३ ॥ समाजमुमुदायुक्ताः सर्वे देवाः सवासवाः ॥ नागायक्षाः सुपर्णाश्च वीरुदोषधयस्तथा ॥ ४ ॥ कश्यपो भगवानत्रिः पुलस्त्यः
 पुलहः क्रतुः ॥ प्रचेतसो गिराश्चैव वासिष्ठश्च महातपाः ॥ ५ ॥ तत्र वेदीं समां कृत्वा चातुर्होत्रं न्यवेशयत् ॥ होता वासिष्ठस्तत्रासीदंगिराध्वर्युस्ततमः ॥ ६ ॥
 बृहस्पतिरथोद्गाता ब्रह्मा वै नारदस्तथा ॥ यज्ञकर्म प्रवृत्तौ तु हूयमानेषु चाग्निषु ॥ ७ ॥ आगता वसवः सर्व आदित्या द्वादशैव तु ॥ अश्विनौ मरुतश्चैव मनवश्च चतुर्दश ॥ ८ ॥
 एवं यज्ञे प्रवृत्ते तु हूयमानेषु चाग्निषु ॥ विभूतिं तां परां तत्र भक्ष्यभोज्यकृतां शुभाम् ॥ ९ ॥ आलोक्य सर्वतो भूमिं समं तादृशं योजनम् ॥ महावेदीं कृत्वा
 तत्र सर्वैस्तत्र समन्वितैः ॥ १० ॥ सर्वान् देवान् शक्रमुख्यान् यज्ञे दृष्ट्वा सती शुभा ॥ तदा सा नुनयं वाक्यं प्रजापतिमभाषत ॥ ११ ॥ सत्युवाच ॥ ऐरावतं समारूढो देव
 राजः शतक्रतुः ॥ पत्न्याश्च्यासहायातः कृता वासः शतक्रतुः ॥ १२ ॥ पापानां यो यमयिता धर्मेणा धर्मिणां प्रभुः ॥ पत्न्या धूमोर्णया सार्द्धं मिहायातः सह
 श्यते ॥ १३ ॥ यादसां च पतिर्देवो वरुणो लोकभावनः ॥ गौर्य्या पत्न्या सहायातः प्रचेतामंडपे त्विह ॥ १४ ॥ सर्वयक्षाधिपो देवः पुत्रो विश्रवसो मुनेः ॥
 पत्न्या त्विह समायातः सह देव्या धनाधिपः ॥ १५ ॥ मुखं यः सर्वदेवानां जंतूनामुदरे स्थितः ॥ वेदाय दर्थमुत्पन्नास्सोऽयं यज्ञमुपागतः ॥ १६ ॥ निऋतीराक्ष
 सेन्द्रोऽसौ दिक्पतित्वेनियोजितः ॥ स च त्विहा गतस्तत्ता पत्न्या सार्द्धं कृता विह ॥ १७ ॥ आयुः प्रदो जगत्यास्मिन् ब्रह्मणानिर्मितः पुरा ॥ प्राणोपानोऽव्यान उदान
 रसमाना ह्वयस्तथा ॥ १८ ॥ एको न पंचाशत्केन गणेन परिवारितः ॥ यज्ञे प्रजापतिश्चासौ वायुर्देवः समागतः ॥ १९ ॥ द्वादशात्मा ग्रहाऽप्यक्षः चक्षुषी
 जगतस्त्विह ॥ पाति वै भुवनं सर्वदेवानां यः परायणः ॥ २० ॥ आयुषश्च वनानां च दिवसानां पतिर्हियः ॥ संज्ञापतिरिहायातो भास्करो लोकपावनः ॥
 ॥ २१ ॥ अत्रिं वंशसमुद्भूतो द्विजराजो महायशाः ॥ नयनानंदजनो लोकनाथो धरातले ॥ २२ ॥ ओषधीनां पतिश्चापि वीरुधामपि सर्वशः ॥ उडुनाथः स प
 त्नीक इहायातः शशीतव ॥ २३ ॥ वसवोऽष्टौ समायाता अश्विनौ च समागतौ ॥ वृक्षो वनस्पतिश्चापि गन्धवाप्सरसांगणाः ॥ २४ ॥ विद्याधरा भूतसंवाचे ता
 लायक्षराक्षसाः ॥ पिशाचाश्चोग्रकर्माणस्तथान्ये जीवहारकाः ॥ २५ ॥ नद्यो नदाः समुद्राश्च द्वीपाश्च सहस्रवर्तैः ॥ ग्राम्यारण्याश्च पशवो यदिदं यच्च नेद्वति ॥
 ॥ २६ ॥ कश्यपो भगवानत्रिं वंशसिष्ठश्चापरैः सह ॥ पुलस्त्यः पुलहश्चैव सनकाद्या महर्षयः ॥ २७ ॥ पुण्याराजर्षयश्चैव पृथिव्या ये च पार्थिवाः ॥ वर्णाश्चाथ
 मिणश्चैव सर्वे ये कर्मकारिणः ॥ २८ ॥ किमत्र बहु नोक्तेन ब्राह्मी सृष्टि रिहागता ॥ भगिन्यो भगिनेयाश्च भगिनीपतयस्त्वमे ॥ २९ ॥ स्वभार्या सहिताः सर्वे सपु

त्रास्सहवांधवाः ॥ त्वयासमर्चिताः सर्वेदानमानपरिग्रहैः ॥ ३० ॥ आमंत्रणामंत्रितानांसर्वेषामाननाकृता ॥ एकएवात्रभगवान्पतिर्मेनसमागतः ॥ ३१ ॥
 विनातेनत्वदंसर्वशून्यवत्प्रतिभातिमे ॥ मन्येचाहंतुभवतापतिर्मेननिमंत्रितः ॥ ३२ ॥ विस्मृतस्तेभवेन्नूनंसर्वशंसतुमेभवान् ॥ पुलस्यउवाच ॥ तस्या
 स्तदुक्तं वचनं श्रुत्वादक्षः प्रजापतिः ॥ ३३ ॥ पतिस्रेहसमायुक्तांप्राणेभ्योपिगरीयसीम् ॥ अंकमारोप्यतां बालांसाध्वीं पतिपरायणाम् ॥ ३४ ॥ पतिव्रतां महा
 भागां पतिप्रियहितैषिणीम् ॥ प्राहगंभीरभावेन शृणुवत्सेयथातथम् ॥ ३५ ॥ येनाद्यकारणेनेहपतिस्तेननिमंत्रितः ॥ कपालपात्रधृक्चर्मभिस्मावृततनु
 स्तथा ॥ ३६ ॥ शूलीमुण्डीचनग्रश्चश्मशानेरमतेसदा ॥ विभूत्याङ्गानिसर्वाणिपरिमार्ष्टिचनित्यशः ॥ ३७ ॥ व्याघ्रचर्मपरीधानोहस्तिचर्मपरिच्छदः ॥
 कपालमालांशिरसिखद्वागंचकरोस्थितं ॥ ३८ ॥ कट्यावैगोनसंबध्वालिंगेऽस्त्रां वलयंतथा ॥ पन्नगानांतुराजानमुपवीतंचवासुकिम् ॥ ३९ ॥
 कृत्वाभ्रमतिचानेनरूपेणसततंक्षितौ ॥ नन्नागणाः पिशाचाश्चभूतसंघाद्यनेकशः ॥ ४० ॥ त्रिनेत्रश्चत्रिशूलीचगीतनृत्यरतस्सदा ॥ कुत्सितानि तथा
 न्यानि सदातेकुरुतेपतिः ॥ ४१ ॥ त्रपाकरोभवेन्मह्यं देवानांसंनिधिः कथं ॥ कीदृक्चवसनंतस्यकेतनंप्रतिनार्हति ॥ ४२ ॥ एतैर्दोषैर्मयावत्सेलो
 कानांचैवलजया ॥ नाह्वानंतुकृतंतस्यकारणेनमयासुते ॥ ४३ ॥ यज्ञस्यास्यसमाप्तौतुपूजांकृत्वात्वयासह ॥ आनीयतवभर्तारंत्वयासह त्रिलो
 चनम् ॥ ४४ ॥ त्रैलोक्यस्याधिकांपूजांकरिष्यामिचसत्कृतैः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंत्रपायाः कारणमहत् ॥ ४५ ॥ नात्रमन्युस्त्वयाकार्यः सर्वःस्वंभाग
 मर्हति ॥ अन्यजन्मनियैर्यादृकृतंकर्मशुभाशुभम् ॥ ४६ ॥ इहजन्मनितेतादृक्पुत्रिकेभुंजते फलम् ॥ परितापंमाकृथास्त्वंफलंभुंक्ष्वपुराकृतम् ॥ ४७ ॥
 श्रियंपरगतं दृष्ट्वा रूपसौभाग्यशोभनाम् ॥ रूपंचकांतिसौभाग्यंरम्याण्याभरणानिच ॥ ४८ ॥ कुलेमहतिवैजन्मवपुश्चातीवसुंदरम् ॥ पूर्वभाग्यैस्तुलभ्यंतेन
 रैरेतानिसुव्रते ॥ ४९ ॥ मात्मानंपरिनिंदेयामाचभाग्यानि सुव्रते ॥ फलंचैवंविधिकृतंदातुंकस्यतुकःक्षमः ॥ ५० ॥ नास्तिवैवलवान्कश्चिन्नमूढोन
 चपंडितः ॥ पाडित्यंचवलंचैवजायतेपूर्वकर्मणः ॥ ५१ ॥ एतेदेवादिवंप्राप्ताः शोभमानाःस्थिताश्चिरम् ॥ पुण्येनतपसाचैवक्षेत्रेषुविविधेषुच ॥ ५२ ॥ यदे
 भिरार्जितंपुण्यंतस्यैतेफलभागिनः ॥ एवमुक्ताततः सातुसतीभीष्मरूपान्विता ॥ ५३ ॥ विनिंदमानापितरंक्रोधेनारुणितेक्षणा ॥ एवमेतद्यथातात
 त्वयाचोक्तंममाग्रतः ॥ ५४ ॥ सर्वो जनः पुण्यभागीपुण्येनलभतेश्रियं ॥ पुण्येनलभतेजन्मपुण्येभोगाः प्रतिष्ठिताः ॥ ५५ ॥ तदयंजगतामीशःसर्वेषामुत्त
 मोत्तमः ॥ स्थानान्येतानिसर्वेषांदत्तान्येतेनधीमता ॥ ५६ ॥ येगुणास्तस्यदेवस्यवक्तुंजिह्वापिवेधसः ॥ नशक्ताख्यापनेतस्यदेवस्यपरमेष्ठिनः ॥ ५७ ॥
 भस्मास्थिचकपालानिश्मशानेवसतिस्तथा ॥ गोनसाद्याश्चयेसर्पाः सर्वेतेभूषणीकृताः ॥ ५८ ॥ भूतप्रेतागणास्तस्यपिशाचागुह्यकास्तथा ॥ एषथा

ताविधाताचण्डपालयितादिशः ॥ ५९ ॥ प्रसादेनचरुद्रस्यप्राप्तस्वर्गः पुरंदरः ॥ यदिरुद्रेस्तिदेवत्वंयदिसर्वगतःशिवः ॥ ६० ॥ सत्येनतेनतेयज्ञंविध्वंसयतु
 शंकरः ॥ यद्यस्तिमेतपःकिंचित्कश्चिद्धर्मोथवाकृतः ॥ ६१ ॥ फलेनतस्यधर्मस्ययज्ञस्तेनाशमर्हति ॥ प्रियाहंयदिदेवस्ययदिमांतारयिष्यति ॥ ६२ ॥
 तेनसत्येनतेगर्वःसमाप्तिमभिगच्छतु ॥ इत्युक्तवायोगमास्थायस्वदेहस्थेनतेजसा ॥ ६३ ॥ निर्देहाहतदात्मानंसदेवासुरपन्नगैः ॥ किंकमेतदितिप्रो
 क्तेगंधर्वगणगुह्यकैः ॥ ६४ ॥ गंगाकूलेतदामुक्तोदेहोवैकुण्ठयातया ॥ सौनकेनामततीर्थगंगायाःपश्चिमेतटे ॥ ६५ ॥ श्रुत्वारुद्रस्तुतद्रार्त्तापत्न्यानाशसु
 दुःखितः ॥ हंतुंयज्ञंधीरभवतदेवानामिहपश्यताम् ॥ ६६ ॥ गणकोटिःसमादिष्टाग्रहावेनायकास्तथा ॥ भूतप्रेतपिशाचाश्चदक्षयज्ञविनाशने ॥ ६७ ॥
 तैर्गत्वाविवुधास्सर्वेयज्ञेनिर्जित्यनाशिताः ॥ हतेयज्ञेतदादक्षोनिरुत्साहोनिरुद्यमः ॥ ६८ ॥ उपगम्याब्रवीन्नस्तोदेवेदवंपिनकिनम् ॥ नज्ञातोसिमयादेवदेवानां
 प्रभुरीश्वरः ॥ ६९ ॥ त्वमस्यजगतोधीशःसुरास्सर्वेत्वयाजिताः ॥ कृपांकुरुमहेशानगणान्सर्वान्निवर्त्तय ॥ ७० ॥ गणैर्नानाविधैर्वोरैर्नानाभूषणभूषि
 तैः ॥ नानावदनदंतौष्ठैर्नानाप्रहरणोद्यतैः ॥ ७१ ॥ नानानागैर्द्रुसंदष्टजटाभारोपशोभितैः ॥ सुदृढोद्धतदर्पाब्जैर्वोरैर्वोरैर्निघातिभिः ॥ ७२ ॥ कामरूपैर
 कांतैश्चसर्वकामसमन्वितैः ॥ अनिवार्यबलैश्चोग्रैर्योगिभिर्योगगामिभिः ॥ ७३ ॥ व्यालोलकेसरजटैर्दंष्ट्रोत्कटहसन्मुखैः ॥ करीन्द्रकरटाटोपपाटवैःसिंहदेहिभिः ॥
 ७४ ॥ केचित्परमदाघ्राणवूर्णदीपसमप्रभैः ॥ विचित्रचित्रवसनैर्द्धीरधरिवारदिभिः ॥ ७४ ॥ मृगव्याघ्रसिंहरुतैस्तरक्ष्वजिनधारिभिः ॥ भुजंगहारबलयकृत
 यज्ञोपवीतकैः ॥ ७६ ॥ शूलासिपट्टिशधरैःपरशुप्रासहस्तकैः ॥ वज्रक्रकचकोदंडकालदंडास्त्रपाणिभिः ॥ ७७ ॥ गणेश्वरैःसुदुर्द्धैर्धृतैःसूर्योग्रहेरिव ॥ देवदेवमहा
 देवनष्टोयज्ञोदिवंगतः ॥ ७८ ॥ मृगरूपधरोभूत्वाभयभीतस्तुशंकर ॥ नमःशङ्खाभदेवायसगणायसनंदिने ॥ ७९ ॥ कृपासनायसोमायक्रतुकालांतकायच ॥ नमो
 दिक्चर्मवस्त्रायनमस्तेतीव्रतेजसे ॥ ८० ॥ ब्रह्मणेब्रह्मदेहायब्रह्मण्यायामितायच ॥ गिरीशायसुरेशायईशानायनमोनमः ॥ ८१ ॥ रुद्रायप्रतिवज्रायशिवा
 यक्रथनायच ॥ सुरासुराधिपतयेयतीनांपतयेनमः ॥ ८२ ॥ धूम्राग्रायविरूपाययज्वनेघोररूपिणे ॥ विरूपाक्षायशुभाक्षायसहस्राक्षायवैनमः ॥ ८३ ॥
 मुंडायचंडमुण्डायवरखट्वाङ्गधारिणे ॥ कव्यरूपाहव्यायसर्वसंहारिणेनमः ॥ ८३ ॥ भक्तानुकंपितेत्यर्थैरुद्रजाप्यस्तुतायच ॥ विरूपायसुरूपायरूपा
 णांशतकारिणे ॥ ८४ ॥ पंचास्यायशुभास्यायचंद्रास्यायनमोनमः ॥ वरदायवरार्हायकूर्मायचमृगायच ॥ ८५ ॥ लीलालकशिखंडायकमंडलुधरायच ॥
 विश्वनाम्नेथविश्वायविश्वेशायनमोनमः ॥ ८६ ॥ त्रिनेत्रत्राणमस्माकंत्रिपुरघ्नविधीयतां ॥ वाङ्मनःकायभावैस्तुप्रपन्नस्यमहेश्वर ॥ ८७ ॥ एवंस्तुतस्तदादेवो
 दक्षेणापन्नदेहिना ॥ दिव्येनानेनस्तोत्रेणभृशमाराधितस्तदा ॥ ८८ ॥ समग्रंतेयज्ञफलंमयादत्तंप्रजापते ॥ सर्वकामप्रसिद्धचर्थफलंप्राप्स्यस्यनुत्तमम् ॥ ८९ ॥

एवमुक्तो भगवता प्रणम्याथ सुरेश्वरम् ॥ जगाम स्वनिकेतं तु गणानामेव पश्यताम् ॥ ९० ॥ पत्न्याः शोकेनैवैवोगंगाद्वारे तदा स्थितः ॥ तां सतीं चितयानस्तु क
 तु सामे प्रिया गता ॥ ९१ ॥ तस्य शोकाभिभूतस्य नारदो भवसंनिधौ ॥ सा ते सतीया देवेश भार्या प्राणसमा मृता ॥ ९२ ॥ हिमवद्बहितासा च मनागर्भ
 समुद्रवा ॥ जग्राह देहमन्यसावे देवदार्थं वेदिनी ॥ ९३ ॥ श्रुत्वा देवस्तदा ध्यानमवतीर्णामपश्यत् ॥ कृतकृत्यमथात्मानं कृत्वा देवस्तदा स्थितः ॥ ९४ ॥
 संप्राप्तयौवना देवी पुनरेव विवाहिता ॥ एवं हि कथितं भीष्मयथा यज्ञो हतः पुरा ॥ ९५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे दक्षयज्ञविध्वंसो नाम प
 ञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ देवनां दानवानां च गंधर्वोरगरक्षसाम् ॥ उत्पत्तिं विस्तरेण मेमां गुरो ब्रूहि यथाविधि ॥ १ ॥ पुल
 स्त्य उवाच ॥ ॥ ॥ संकल्पाद्दर्शनात्स्पर्शात्पूर्वेषां सृष्टिरुच्यते ॥ दक्षात्प्राचेतसा दूर्ध्वं सृष्टिर्मेथुनसंभवा ॥ २ ॥ यथा ससर्ज चैवासौ तथैव शृणु कौरव ॥
 यदा तु सृजतस्तस्य देवर्षिगणपन्नगान् ॥ ३ ॥ नवृद्धिमगमल्लोकस्तदामैथुनयोगतः ॥ दक्षः पुत्रसहस्राणितदासिक्क्यामजीजनत् ॥ ४ ॥ तांस्तु दृष्ट्वा महा
 भागान्सिसृक्षुर्न विधाः प्रजाः ॥ नारदः प्राह हर्यश्वान् दक्षपुत्रान्समागतान् ॥ ५ ॥ भुवः प्रमाणं सर्वं तु ज्ञात्वा त्वोर्द्ध्वमधएव वा ॥ ततः सृष्टिं विशेषेण कु
 रुध्वमृषिसत्तमाः ॥ ६ ॥ ते तु तद्वचनं श्रुत्वा प्रयाताः सर्वतो दिशम् ॥ अद्यापि न निवर्तते स मुद्रा दिवसि धवः ॥ ७ ॥ हर्यश्वेषु प्रणष्टेषु पुनर्दक्षः प्रजा
 पतिः ॥ वीरिण्यामेव पुत्राणां सहस्रमसृजत्प्रभुः ॥ ८ ॥ शबलाश्चानाम ते च समेताः सृष्टिर्कर्मणि ॥ नारदो नु गतान् प्राह पुनस्तान् पूर्ववन्मुनिः ॥ ९ ॥ भुवः प्रमाणं
 सर्वं तु ज्ञात्वा भ्रातृनथो पुनः ॥ आगत्य च पुनः सृष्टिं करिष्यथ विशेषतः ॥ १० ॥ ते पिते नैव मार्गेण जग्मुर्भ्रात्रनुगास्तदा ॥ ततः प्रभृतिन भ्रातुः कनीयान् मार्गमि
 च्छति ॥ ११ ॥ अन्वेष्टा दुःखमाप्नोति तेन तत्परिवर्जयेत् ॥ ततस्तेष्वपि नष्टेषु षष्टिं कन्याः प्रजापतिः ॥ १२ ॥ वीरिण्यां जनयामास दक्षः प्राचेतसस्तदा ॥ प्रा
 दात्स दशधर्माय कश्यपाय त्रयोदश ॥ १३ ॥ विंशतिं सप्तसोमाय च तस्मोरिष्टनेमिने ॥ द्वे चैव भृगुपुत्राय द्वे कृशाश्वाय धीमते ॥ १४ ॥ द्वे चैवांगिरसे प्रादात्तासां
 नामानि विस्तरात् ॥ शृणु त्वं देवमातृणां प्रजाविस्तारमादितः ॥ १५ ॥ अरुंधती वसुजां मिलंश्चाभानुर्मरुत्वती ॥ संकल्पाचमुहूर्ता च साध्या विश्वा च भामिनी ॥ १६ ॥
 धर्मपत्न्यः समाख्यातास्तासां पुत्रान्निबोध मे ॥ विश्वे देवास्तु विश्वायाः साध्या साध्यानजीजनत् ॥ १७ ॥ मरुत्वत्यां मरुत्वं तो वसोस्तु वसवस्तथा ॥ भानोस्तु भानवो
 जाता मूहूर्तायामुहूर्तजाः ॥ १८ ॥ लंबायां घोषनामानो नागवीथीतुजामिजा ॥ पृथिवीतलसंभूतमरुंधत्यामजायत ॥ १९ ॥ संकल्पायास्तु संकल्पावसुसृष्टिनिधा
 रय ॥ ज्योतिष्मन्तश्च ये देवा व्यापकाः सर्वतो दिशम् ॥ २० ॥ वसवस्ते समाख्यातास्तेषां नामानि मे शृणु ॥ आपो ध्रुवश्च सोमश्च धरश्चैवानिलोनलः ॥ २१ ॥ प्रत्यूषश्च
 प्रभासश्च वसवोऽष्टौ प्रकीर्तिताः ॥ आपस्य पुत्राश्च त्वारः श्रान्तो वै तण्डु एव च ॥ २२ ॥ अपि शान्तो मुनिर्वभ्रुयज्ञरक्षाधिकारिणः ॥ ध्रुवस्य कालः पुत्रस्तु वर्चाः सोमादजाय

त ॥ २३ ॥ द्रविणोहव्यवाहश्चधरपुत्राविमौस्मृतौ ॥ कल्पांतस्थस्ततःप्राणोरमणःशिशिरोपिच ॥ २४ ॥ मनोहरोधवश्चाथशिवोवाथहरेःसुताः ॥ शिवो
 मनोजवंपुत्रमविज्ञातगतिप्रदम् ॥ २५ ॥ अवापचानलःपुत्रानग्निप्रायगुणांस्ततः ॥ तत्रशाखोविशाखश्चनिगमेषुस्वयंभुवः ॥ २६ ॥ अपत्यंकृतिकानांचकार्ति
 केयस्ततःस्मृतः ॥ प्रत्यूषस्यऋभुःपुत्रोसुनिर्नामाथदेवलः ॥ २७ ॥ विश्वकर्माप्रभासस्यपुत्रःशिल्पीप्रजापतिः ॥ प्रासादभवनोद्यानप्रतिमाभूषणादिषु ॥ २८ ॥
 तटाकारामकूपेषुत्रिदशानांचवर्द्धकिः ॥ अजैकपादहिर्बुधोविहूपाक्षोथरैवतः ॥ २९ ॥ हरश्चबहुरूपश्चत्र्यंबकश्चसुरेश्वरः ॥ सावित्रश्चजयंतश्चपिनाकीचापरा
 जितः ॥ ३० ॥ एतेरुद्रास्समाख्याताएकादशगणेश्वराः ॥ एतेषांमानसानांतुत्रिशूलवरधारिणाम् ॥ ३१ ॥ कोट्यश्चतुरशीतिस्तुतत्पुत्राश्चाक्षयामताः ॥ दिक्षुस
 र्वासुयेरक्षांप्रकुर्वन्तिगणेश्वराः ॥ ३२ ॥ एतेवैपुत्रपौत्राश्चसुरभीगर्भसंभवाः ॥ कश्यपस्यप्रवक्ष्यामिपुत्रपौत्रादिपत्निषु ॥ ३३ ॥ अदितिर्दितिर्दनुश्चैवअरिष्टासु
 रसातथा ॥ सुरभिर्विनताचैवताम्राक्रोधवशादरा ॥ ३४ ॥ कद्रुखसामुनिस्तद्रत्तासुपुत्रान्निबोधमे ॥ तुषितानामयेदेवाश्चाक्षुषस्यांतरेमनोः ॥ ३५ ॥ वैवस्वतंतरेचै
 वआदित्याद्वादशस्मृताः ॥ इन्द्रोधाताभगस्त्वष्टामित्रोऽथवरुणोऽर्यमा ॥ ३६ ॥ विवस्वान्सवितापूषाअंशुमान्विष्णुरेवच ॥ एतेसहस्रकिरणाआदित्यादा
 द्वादशस्मृताः ॥ ३७ ॥ मारीचात्कश्यपाज्जाताःपुत्रास्तेऽदितिर्नंदनाः ॥ कृशाश्वस्यऋषेःपुत्रादेवप्रहरणाःस्मृताः ॥ ३८ ॥ एतेदेवमणास्तातप्रतिमन्वंतरेषुच ॥
 उत्पद्यंतेविलीयंतेकल्पेकल्पेतथैवच ॥ ३९ ॥ दितिःपुत्रद्वयंलेभेकश्यपादितिःश्रुतम् ॥ हिरण्यकशिपुंचैवहिरण्याक्षंतथैवच ॥ ४० ॥ हिरण्यक
 शिपोस्तद्रजातंपुत्रचतुष्टयम् ॥ प्रह्लादश्चानुह्लादश्चसंह्लादोह्लादएवच ॥ ४१ ॥ प्रह्लादपुत्राआयुष्मान्शिबिर्वाष्कालिरेवच ॥ विरोचनश्चतुर्थस्तुसवलिपुत्रमात
 वान् ॥ ४२ ॥ बलेःपुत्रशतंत्वासीद्वाणज्येष्ठंततोनुप ॥ धृतराष्ट्रस्तथासूय्योविवस्वानंशुतापनः ॥ ४३ ॥ निकुम्भनामागुर्वक्षःकुक्षिर्भौमोथभीषणः ॥
 एवमन्येतुबहवोवाणोज्येष्ठोगुणाधिकः ॥ ४४ ॥ बाणस्सहस्रबाहुस्तु सर्वास्त्रगुणसंयुतः ॥ तपसातोषितोयस्यपुरेवसतिशूलधृत् ॥ ४५ ॥ महाकालत्वम
 गमत्सारथ्यस्यपिनाकिनः ॥ हिरण्याक्षस्यपुत्रोभूदंधकोनामनामतः ॥ ४६ ॥ भूतसंतापनश्चैवमहानागस्तथैवच ॥ एतेभ्यःपुत्रपौत्राणांकोटयःसप्तसप्ततिः
 ॥ ४७ ॥ महाबलामहाकायानानारूपामहौजसः ॥ दनुःपुत्रशतंलेभेकश्यपाद्रदार्पितम् ॥ ४८ ॥ विप्रचित्तिःप्रधानोभूदेषांमध्येमहाबलः ॥ द्विरष्टमूर्द्धाशकु
 निस्तथाशंकुशिरोधरः ॥ ४९ ॥ अयोमुखःशंवरश्चकपिलोवामनस्तथा ॥ मरीचिर्मागधश्चैवहरिर्गजशिरास्तथा ॥ ५० ॥ निद्राधरश्चकेतुश्चकेतुर्वीर्यःतश
 क्रतुः ॥ इन्द्रमित्रग्रहश्चैववज्रनाभस्तथैवच ॥ ५१ ॥ एकवस्त्रोमहाबाहुर्वज्राक्षस्तारकस्तथा ॥ असिलोमापुलोमाचविकुर्वाणोमहासुरः ॥ ५२ ॥ स्वर्भानुर्वृषपर्वा
 चएवमाद्यादनोस्सुताःस्वर्भानोः सुप्रभाकन्याशचीचैवपुलोमजा ॥ ५३ ॥ उपदानवीमयस्यासीत्तथामंदोदरीकुहूः ॥ शर्मिष्ठासुंदरीचैवचंडाचवृषपर्वणः ॥ ५४ ॥

पुलोमाकालकाचैवैश्वनरसुतेउभे ॥ बह्वपत्योमहासत्वोमारीचस्यपरिग्रहः ॥ ५५ ॥ तयोःषष्टिसहस्राणिदानवानांपुराभवन् ॥ पौलोमान्कालखंजांश्चमारी
 चोजनयत्पुरा ॥ ५६ ॥ अवध्यायेनराणांवैहिरण्यपुरवासिनः ॥ चतुर्मुखाल्लब्धवरायेहताविजेनतु ॥ ५७ ॥ विप्रचित्तिः सिंहिकायांनवपुत्रानजीजनत् ॥
 हिरण्यकशिपोर्यैवैभागिनेयास्त्रयोदशकंसः ॥ ५८ ॥ शंखश्चराजेंद्रनलोवातापिरेवच ॥ इल्वलो नमुचिश्चैवखसृमश्चांजनस्तथा ॥ ५९ ॥ नरकःकालनाभश्चपरमाणु
 स्तथैवच ॥ कल्पवीर्यश्चविख्यातोदनुवंशविवर्द्धनः ॥ ६० ॥ संह्रादस्यतुदैत्यस्यनिवातकवचाःकुले ॥ अवध्याःसर्वदेवानांगंधर्वोरगराक्षसाम् ॥ ६१ ॥ येहता
 बलमाश्रित्यअर्जुनेनरणाजिरे ॥ षट्कन्याजनयामासताम्रामारीचवीर्यतः ॥ ६२ ॥ शुकींश्येनींचभासींचसुगृध्रीं गृध्रिकांशुचिम् ॥ शुकीशुकानुलूकांश्च
 जनयामासधर्मतः ॥ ६३ ॥ श्येनीश्येनांश्चभासींचकुररानप्यजीजनत् ॥ गृध्रीं गृध्रान्सुगृध्रींचपारावतविहंगमान् ॥ ६४ ॥ हंससारसकारंडप्लवान्शुचिरजीज
 नत् ॥ एतेताम्रासुताःप्रोक्ताविनतायानिशामय ॥ ६५ ॥ गरुडः पतगश्चेष्टोरुणश्चेशःपतत्रिणाम् ॥ सौदामिनीतथाकन्यायेयंनभसिविश्रुता ॥ ६६ ॥
 संपातिश्चजटायुश्चअरुणस्यसुताबुभौ ॥ संपातिपुत्रोवभ्रुश्चशीघ्रगश्चातिविश्रुतः ॥ ६७ ॥ जटायोः कर्णिकारश्चशतगामींचविश्रुतौ ॥ तेषामसं
 ख्यमभवत्पक्षिणांपुत्रपौत्रकम् ॥ ६८ ॥ सुरसायांसहस्रंतुसर्पाणामभवत्पुरा ॥ सहस्रशिरसांकटूःसहस्रंप्रापसुव्रता ॥ ६९ ॥ प्रधानास्तेषुविख्याताष्प
 द्विशतिररिंदम ॥ शेषवासुकिर्कोटशंखैरावतकंवलाः ॥ ७० ॥ धनंजयमहानीलपद्माश्चतरतक्षकाः ॥ एलापत्रमहापद्मधृतराष्ट्रबलाहकाः ॥
 ७१ ॥ शंखपालमहाशंखपुष्पदंष्ट्रशुभाननाः ॥ शंखरोमाचनहुषोरमणः पणिनस्तथा ॥ ७२ ॥ कपिलोदुर्मुखश्चापिपतंजलिमुखास्तथा ॥
 एषामनंतमभवत्सर्वेषांपुत्रपौत्रकम् ॥ ७३ ॥ प्रायशोयत्पुरादग्धंजनमेजयमंदिरे ॥ रक्षोगणक्रोधवशासुनामानमजीजनत् ॥ ७४ ॥ दंष्ट्रिणांनियुतंतेषांभीमसे
 नादगात्क्षयम् ॥ दंष्ट्रिगोमायुकाकादीन्महिषीर्गोवराङ्गनाः ॥ ७५ ॥ सुरभिर्जनयामासकश्यपात्त्रितयंपुरा ॥ मुनिर्मुनीनांचगणगणमप्सरसांतथा ॥ ७६ ॥
 तथाकिन्नरगंधर्वानरिष्टाजनयद्बहून् ॥ तृणवृक्षलतागुल्ममिरासर्वमजीजनत् ॥ ७७ ॥ खसातुयक्षरक्षांसिजनयामासकोटिशः ॥ एतेकश्यपदाया
 दाःशतशोथसहस्रशः ॥ ७८ ॥ एषमन्वतरेभीष्मसर्गःस्वारोविषेस्मृतः ॥ ततस्त्वेकोनपंचाशन्मरुतःकश्यपादितिः ॥ जनयामासधर्मज्ञसर्वानमरवल्लभा
 न् ॥ ७९ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेष्टोऽध्यायः ॥ ६ ॥ भीष्मउवाच ॥ दितेःपुत्राःकथंजातामरुतोदेववल्लभाः ॥ देवैर्जग्मुश्चापत्नैःकस्मात्सख्यमनुत्त
 मम् ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पुरादैवासुरेयुद्धेहतेषुहरिणासुरैः ॥ पुत्रपौत्रेषुशोकातागताभूलोकमुत्तमम् ॥ २ ॥ पुष्करेषुमहातीर्थेसरस्वत्यास्तटेऽशुभे ॥ भर्तुरारा
 धनपरातपउग्रंचचारह ॥ ३ ॥ दितिर्वैदैत्यमातातुऋषिकार्येणसुव्रता ॥ फलाहारातपस्तेपेकृच्छचांद्रायणादिभिः ॥ ४ ॥ यावद्वर्षशतंसाग्रंजराशोकसमाकु

ला॥ततःसातपसातप्तावसिष्ठादीनपृच्छत ॥ ५ ॥ कथयंतुभवंतोमेपुत्रशोकविनाशनम्॥ व्रतंसौभाग्यफलदमिहलोकेपरत्रच ॥ ६ ॥ ऊर्चुर्वसिष्ठप्रमुखाज्येष्ठ
 स्यपूर्णमाव्रतम् ॥ यस्यप्रसादादभवत्सुतशोकविवर्जिता ॥ ७ ॥ भीष्मउवाच ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहंब्रह्मज्येष्ठस्यपूर्णमाव्रतम् ॥ सुतानेकोनपंचाशद्येनलेभेपुन
 र्दितिः ॥ ८ ॥ पुलस्त्यउवाच॥यद्रसिष्ठादिभिःपूर्वदित्यैसंकथितंव्रतम् ॥ विस्तरेणतदेवेदंमत्सकाशात्रिशामय ॥ ९ ॥ ज्येष्ठेमासिसितेपक्षेपौर्णमास्यांयत
 व्रता ॥ स्थापयेद्व्रणंकुंभंसिततण्डुलपूरितम्॥ १० ॥ नानाफलयुतंतद्वदिक्षुदंडसमन्वितम्॥सितवस्त्रयुगच्छत्रंसितचंदनचर्चितम्॥ ११ ॥ नानाभक्ष्यसमोपेतं
 सहिरण्यंतुशक्तितः ॥ ताम्रपात्रंगुडोपेतंतस्योपरिनिवेशयेत् ॥ १२ ॥ तस्मादुपरिव्रह्माणंसौवर्णपद्मकोटरे ॥ कुर्यात्शर्करयोपेतांसावित्रीतस्यवामतः॥ १३ ॥
 गंधंधूपंतयोर्दद्याद्वातिवाद्यंचकारयेत् ॥ तदभावेकथंकुर्याद्यथापद्मेपितामहः ॥ १४ ॥ ब्रह्माह्वयांचप्रतिमांकृत्वागुडमयींशुभाम् ॥ शुक्लपुष्पाक्षततिलैरर्चयेत्प
 द्मसंभवम् ॥ १५ ॥ ब्राह्मायपादौसंपूज्यजंघेसौभाग्यदायच ॥ विरिंचायोरुयुग्मंचमन्मथायेतिवैकटिम् ॥ १६ ॥ स्वच्छेदरायेत्युदरमतद्रायेत्युरोविधेः ॥ मुखंप
 द्ममुखायेतिबाहूवैवेदपाणये ॥ १७ ॥ नमःसर्वात्मनेमौलिमर्चयेच्चापिपंकजम् ॥ ततःप्रभातेतत्कुंभंब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ १८ ॥ ब्राह्मणंभोजयेद्भक्त्यास्वयंतुलव
 णंविना॥भक्त्याप्रदक्षिणंदद्यादिमंत्रमुदीरयेत्॥ १९ ॥ प्रीयतामत्रभगवान्सर्वलोकपितामहः॥हृदयेसर्वलोकानांयस्त्वानंदोभिधीयते ॥ २० ॥ अनेनविधिनास
 र्वमासिमासिसमाचरेत्॥उपवासीपौर्णमास्यामर्चयेद्ब्राह्ममव्ययम्॥ २१ ॥ फलमेकंचसंप्राश्यशर्वर्याभूतलेस्वपेत्॥ततस्त्रयोदशेमासिघृतधेनुसमन्विताम्॥ २२ ॥
 शय्यांदद्याद्विरिंचायसर्वोपस्कत्संयुताम् ॥ ब्रह्माणंकांचनंकृत्वासावित्रीरजतैस्तथा ॥ २३ ॥ पद्मात्मकःसृष्टिकर्तासावित्रीमुपलभ्यतु ॥ वस्त्रैर्द्विजंसपत्नीकंपूज्य
 भक्त्याविभूषणैः ॥ २४ ॥ शक्त्यागवादिकंदद्यात्प्रीयतामित्युदीरयेत् ॥ होमंशुक्लैस्तिलैःकुर्याद्ब्रह्मनामानिकीर्तयेत् ॥ २५ ॥ गव्येनसर्पिपातद्रुपायसेनचधर्म
 वित् ॥ विप्रेभ्योथधनंदद्यात्पुष्पमालांचशक्तितः ॥ २६ ॥ यःकुर्याद्विधिनानेनपौर्णमास्यांस्त्रियोपिवा॥सर्वपापविनिर्मुक्तःप्राप्नोतिब्रह्मसात्म्यताम् ॥ २७ ॥ इहलो
 केवरान्पुत्रान्सौभाग्यंध्रुवमश्नुते ॥ योब्रह्मासस्मृतोविष्णुरानंदात्मा महेश्वरः ॥ २८ ॥ सुखार्थीकामरूपेणस्मरेद्देवंपितामहम् ॥ एवंश्रुत्वाचकारासौदितिःसर्व
 मशेषतः ॥ २९ ॥ कश्यपोव्रतमाहात्म्यादागत्यपरयामुदा ॥ चकारकर्कशांभूयोरूपलावण्यसंयुताम् ॥ ३० ॥ वरैराद्यमाससातुवब्रेवरंवरम् ॥
 पुत्रंशक्रवधार्थायसमर्थंचमहौजसम् ॥ ३१ ॥ वरयामिमहात्मानंसर्वामरनिपूदनम् ॥ उवाचकश्यपोवक्ष्यमिंद्रहंतारमूर्जितम् ॥ ३२ ॥ प्रदास्याम्यहमेते
 नकिन्त्वेतत्क्रियतांशुभे ॥ आपस्तंवीतुकृत्वोष्टिंपुत्रायामद्यसुस्तनि ॥ ३३ ॥ विधास्यामिततोगर्भंस्पृष्ट्वाहंतेस्तनौशुभे ॥ भविष्यतिशुभोगर्भो
 देविशक्रनिपूदनः ॥ ३४ ॥ आपस्तंवीततश्चक्रेपुत्रेष्टिंद्रविणाधिकाम् ॥ इंद्रशत्रोभवस्वेतिजुहावचहविस्त्वरन् ॥ ३५ ॥ देवाश्चमुमुर्हुदैत्याविमुखाश्चैवदा

नवाः ॥ दित्यांगर्भमथाधत्तकश्यपःप्राहतांपुनः ॥ ३६ ॥ मुखंतेचंद्रप्रतिमंस्तनौबिल्वफलोपमौ ॥ अधरौविद्रुमाकारौवर्णश्चातीवशोभनः ॥ ३७ ॥
 त्वां दृष्ट्वाहं विशालाक्षिविस्मरामिस्विकांतनुम् ॥ तदेवंगर्भःसुश्रोणिहस्तेनोत्तस्तनौतव ॥ ३८ ॥ त्वयायत्नोविधातव्योह्यस्मिन्गर्भेवरानने ॥ संवत्सरश
 तंत्वेकमस्मिन्नेवतपोवने ॥ ३९ ॥ संध्यायानैवभोक्तव्यंगर्भिण्यावरवर्णिनि ॥ नस्थातव्यंनगंतव्यंवृक्षमूलेषुसर्वदा ॥ ४० ॥ नोपस्करेषुनिविशे
 न्मुसलोलूखलादिषु ॥ जलंचनावगाहेतश्चान्यागारंचवर्जयेत् ॥ ४१ ॥ वर्त्मकिंपुनतिष्ठेतनचोद्विग्नमनाभवेत् ॥ ननखेनलिखेद्भौनांगारेनचभस्म
 नि ॥ ४२ ॥ नश्यालुःसदातिष्ठेद्यायामंचविवर्जयेत् ॥ नतुषांगारभस्मास्थिकपालेषुसमाविशेत् ॥ ४३ ॥ वर्जयेत्कलहंलोके गात्राभ्यंगंतथैवच ॥
 नमुक्तकेशीतिष्ठे तनाशुचिःस्यात्कथंचन ॥ ४४ ॥ नशयीतोत्तरशिराःनचैवाधःशिराःक्वचित् ॥ नवस्त्रहीनानोद्विग्नानचार्द्रचरणासती ॥ ४५ ॥ नामं
 गल्यांवदेद्राचंचहास्याधिकाभवेत् ॥ कुर्याच्चगुरुभिर्नित्यंपूजांमांगल्यतत्परा ॥ ४६ ॥ सर्वौषधीभिःसृष्टेनवारिणास्नानमाचरेत् ॥ कृतरक्षातुशुश्रूषावा
 चापूजनतत्परा ॥ ४७ ॥ तिष्ठेत्प्रसन्नवदनाभर्तृप्रियहितेरता ॥ नगर्हयेच्चभर्तारंसर्वावस्थमपिक्वचित् ॥ ४८ ॥ कृशाहंदुर्बलाचैववार्द्रक्यंममचा
 गतम् ॥ स्तनौमेचलितौस्थानान्मुखंचवलिभंगुरम् ॥ ४९ ॥ एवंविधात्वयाचाहंकृतेतिनवदेत्क्वचित् ॥ स्वस्त्यस्तुतेगमिष्यामितथेत्युक्तस्तयापुनः ॥ ५० ॥
 पश्यतांसर्वभूतानांतत्रैवांतरधीयत ॥ ततःसाभर्तृवाचोक्तविधिनासमतिष्ठत ॥ ५१ ॥ अथज्ञात्वातथेन्द्रोपिदितेःपार्श्वमुपागतः ॥ विहायदेवसदनंतांशुश्रुपुरव
 स्थितः ॥ ५२ ॥ दितेःश्छिद्रांतरप्रेप्सुरभवत्पाकशासनः ॥ विपरीतोत्तरव्यग्रःप्रसन्नवदतोवहिः ॥ ५३ ॥ अजानन्निवतत्कार्यमात्मनश्शुभमाचरन् ॥
 ततोवर्षशतांतिसान्यूनेतुदिवसैस्त्रिभिः ॥ ५४ ॥ मेनेकृतार्थमात्मानंश्रीत्याविस्मितमानसा ॥ अकृत्वापादयोःशौचंशयानामुक्तमूर्धजा ॥ ५५ ॥
 निद्राभरसमाक्रांतादिवापरशिराःक्वचित् ॥ ततस्तदंतरंलब्ध्वाप्रविश्यांतःशचीपतिः ॥ ५६ ॥ वज्रेणसप्तधाचक्रेतंगर्भत्रिदशाधिपः ॥ ततःसप्तचते
 जाताःकुमाराःसूर्यवर्चसः ॥ ५७ ॥ रुदंतःसप्ततेवालानिषिद्धादानवारिणा ॥ भूयोपिरुदमानांस्तानेकैकान्सप्तधाहरिः ॥ ५८ ॥ चिच्छेदवज्रहस्तोवैपुनः
 स्तूदरसंस्थितान् ॥ एवमेकोनपंचाशद्रूत्वातेरुरुदुर्भृशम् ॥ ५९ ॥ इंद्रोनिवारयामासमारुदध्वंपुनःपुनः ॥ ततःसंचितयामासवितर्कमितिबृत्रहा ॥ ६० ॥
 कर्मणःकस्यमाहात्म्यात्पुनःसंजीवितास्त्वमी ॥ विदित्वापुण्ययोगेनपौर्णमासीफलंत्विदम् ॥ ६१ ॥ नूनमेतत्परिणतमथवाब्रह्मपूजनात् ॥ वज्रेणाभिहताः
 संतो न विनाशमुपाययुः ॥ ६२ ॥ एकोप्यनेकतामापयस्मादुदरगोपनम् ॥ अवध्यानूनमेतैवैतस्माद्देवाभवंत्विति ॥ ६३ ॥ यस्मान्मारुदइत्युक्तारुदंतोगर्भ
 संभवाः ॥ मरुतोनामतेनाम्नाभवंतुसुखभागिनः ॥ ६४ ॥ ततःप्रसाद्यदेवेशःक्षमस्वेतिदितिपुनः ॥ अर्थशास्त्रं समास्थायमयेतद्दुष्कृतं कृतम् ॥ ६५ ॥ कृत्वाम

रुद्रणंदवैःसमानममराधिपः॥दितिर्विमानमारोप्यससुतामगमदिवम्॥६६॥यज्ञभागभुजःसर्वैर्मरुतस्तेततोभवन्॥नजग्मुरैक्यमसुरैरतस्तेसुरवल्हभाः॥६७॥
 ॥भीष्मउवाच॥॥आदिसर्गस्त्वयाब्रह्मन्कथितोविस्तरेणमे॥प्रतिसर्गश्चयोयेषामधिपांस्तान्वदस्वमे॥६८॥॥पुलस्त्यउवाच॥॥यदाभिषिक्तःसक्ले
 पिराज्येपृथुर्द्धरित्र्यामधिपोवभूव॥तथौषधीनामधिपंचकारयज्ञव्रतानांतपसांचसोमम्॥६९॥नक्षत्रताराद्विजवृक्षगुल्मलतावितानस्यचरुक्मगर्भम्॥अपा
 मधीशंवैरुणंधनानाराज्ञांप्रभुवैश्रवणंचतद्वत्॥७०॥विष्णुर्वीणामधिपंवसूनामग्निचलोकाधिपतिंचकार॥प्रजापतीनामधिपंचदक्षंचकारशक्रंमरुतामधीशम्
 ॥७१॥दैत्याधिपानामथदानवानांप्रह्लादमीशंचयमंपितृणाम्॥पिशाचरक्षःपशुभूतयक्षवेतालराजंह्यथशूलपाणिम्॥७२॥प्राणेशैलंचपतिंगिरीणामीशंसमु
 द्रंसरितामधीशम्॥गंधर्वविद्याधरकिन्नराणामीशंपुनश्चित्ररथंचकार॥७३॥नागाधिपंवासुकिमुग्रवीर्यसर्पाधिपंतक्षकमादिदेश॥दिग्धारणानामधिपंचका
 रगजेंद्रमैरावणनामधेयम्॥७४॥सुपर्णमीशंपततामथार्वातांराजानमुच्चैःश्रवसंचकार॥सिंहमृगाणांवृषभंगवांचपृक्षंपुनःसर्ववनस्पतीनाम्॥७५॥पिता
 महःपूर्वमथाभ्यर्षिंचदेतान्पुनःसर्वदिशाधिनाथान्॥पूर्वैशदिक्पालमथाभ्यर्षिंचन्नाम्नासुवर्माणमरातिकेतुं॥७७॥ततोधिपंदक्षिणतश्चकारसर्वेश्वरंशंख
 पदाभिधानम्॥सकेतुमंतंदिग्धीशमीशंचकारपश्चाद्भुवनांडगर्भः॥७६॥हिरण्यरोमाणमुदग्दिगीशंप्रजापतिंमेघसुतंचकार॥अद्यापिकुर्वति
 दिशामधीशाःसदावहंतस्तुभुवोभिरक्षाम्॥७८॥चतुर्भिरैतैःपृथुनामधेयोऽनृपोभिषिक्तःप्रथमःपृथिव्याम्॥गतेतरेचाक्षुषनामधेयैवैवस्वतंचक्रु
 रिमंपृथिव्यां॥७९॥गतेतरेचाक्षुषनामधेयैवैवस्वताख्येचपुनःप्रवृत्ते॥प्रजापतिःसोऽस्यचराचरस्यवभूवसूर्यान्वयजःसचिह्नः॥८०॥॥
 पुलस्त्यउवाच॥मन्वंतराणिसर्वाणिमनूनांचरितानियत्॥प्रमाणंचैवकल्पस्यतत्सृष्टिंचसमासतः॥८१॥एकचित्तःप्रसन्नात्माशृणुकौ
 रवणंदन॥यामानामपुरादेवाआसन्स्वायंभुवांतरे॥८२॥सतैवऋषयःपूर्वयेमरीच्यादयःस्मृताः॥आग्नीध्रश्चाग्निवाहुश्चविभुःसवनएवच॥८३॥
 ज्योतिष्मान्द्युतिमान्भव्योमेधामेधातिथिर्वसुः॥स्वायंभुवस्यास्यमनोर्दशैतेवंशवर्द्धनाः॥८४॥प्रतिसर्गममीकृत्वाजग्मुस्तेपरंमपदम्॥
 एवंस्वायंभुवंप्रोक्तंस्वारोचिषमतःपरम्॥८५॥स्वारोचिषस्यतनयाश्चत्वारोदेववर्चसः॥नभोनभस्यप्रभृतिर्भावनःकीर्तिवर्द्धनः॥८६॥दत्तोऽग्निश्च्यवन
 स्तंभःप्राणःकश्यपएवच॥अर्वाबृहस्पतिश्चैवसप्तसप्तर्षयोभवन्॥८७॥तदादेवाश्चतुषिताःस्मृताःस्वारोचिषेंतरे॥हवींद्रःसुकृतोमूर्तिरापोज्योतिरथःस्मृ
 तः॥८८॥वसिष्ठस्यसुताःसप्तयेप्रजापतयस्तदा॥द्वितीयमेतत्कथितंमन्वंतरमतःपरं॥८९॥अन्यच्चैवप्रवक्ष्यामि तथामन्वंतरंशुभं॥मनुर्नामौत्तमिस्तत्र
 दशपुत्रानर्जाजन्त॥९०॥इषऊर्जस्तनूजश्चशुचिःशुकस्तथैवच॥मधुश्चमाधवश्चैवनभस्योथनभस्तथा॥९१॥सहःसहस्यएतेपामुत्तमःकीर्तिवर्द्धनः

प० पु०
॥ १४ ॥

भानवस्तत्र देवाः स्युर्हजाः सप्तर्षयः स्मृताः ॥ ९२ ॥ कौकभिण्डिः कुतुण्डश्च दाल्भ्यः शंखः प्रवाहितः ॥ मितिश्च संमितिश्चैव सप्तैते योगवर्द्धनाः ॥ ९३ ॥ मन्वंत
रंचतुर्थतुतामसं नाम विश्रुतं ॥ कपिः पृथुस्तथैवाग्निरकपिः कविरेव च ॥ ९४ ॥ तथैव जन्यधामानौ मुनयः सप्तनामतः ॥ साध्या देवगणा ये च कथितास्तामसेतरे ॥
॥ ९५ ॥ अकल्मषस्तपो धन्वी तपो मूलस्तपो धनः ॥ तपोराशिस्तपस्यश्च सुतपस्यः परंतपः ॥ ९६ ॥ तामसस्य सुताः सर्वे दशवंशविवर्द्धनाः ॥ पंचमस्य मनोस्त
द्रद्वैव तस्यांतरं शृणु ॥ ९७ ॥ देवबाहुः सुबाहुश्च पर्जन्यः समयो मुनिः ॥ हिरण्यरोमा सप्ताश्वः सप्तैते ऋषयः स्मृताः ॥ ९८ ॥ देवाश्च भूत रजसस्तथा प्रकृत
यः स्मृताः ॥ अवशस्तत्त्वदर्शी च वीतिमान् हव्यपः कपिः ॥ ९९ ॥ मुक्तो निरुत्सुकः सत्वो निर्मोहो थप्रकाशकः ॥ धर्मवीर्यबलोपेता दशैते रेवतात्मजाः ॥ १०० ॥
भृगुः सुधामा विरजः सहिष्णुर्नारदस्तथा ॥ विवस्वान् कृतिनामा च सप्त सप्तर्षयो परे ॥ १०१ ॥ चाक्षुषस्यांतरे देवालेखानामपरिश्रुताः ॥ विभवो थ पृथक् च
नुकीर्तितास्त्रिदिवौकसः ॥ १०२ ॥ चाक्षुषस्यांतरे प्राप्रे देवानां पंचमोजनः ॥ रुरुप्रभृतयस्तद्वच्चाक्षुषस्य सुता दश ॥ १०३ ॥ प्रोक्ताः स्वायं भु
वे वंशे ये मया पूर्वमेव ते ॥ अन्तरं चाज्ञुषं चैव मया ते परिकीर्तितं ॥ १०४ ॥ सप्तमंच प्रवक्ष्यामि यद्वैवस्वतमुच्यते ॥ अत्रिश्चैव सिष्ठश्च कश्यपो गौतम
स्तथा ॥ १०५ ॥ भारद्वाजस्तथा योगी विश्वामित्रः प्रतापवान् ॥ जमदग्निश्च सप्तैते सांप्रतं ते महर्षयः ॥ १०६ ॥ कृत्वा धर्मव्यवस्थानं प्रयान्ति प
रमं पदं ॥ सावर्ण्यस्य प्रवक्ष्यामि मनोर्भावितथांतरं ॥ १०७ ॥ अश्वत्थामा शरद्वांश्च कौशिको गालवस्तथा ॥ शतानंदः काश्यपश्च रामश्च ऋषय
स्मृताः ॥ १०८ ॥ धृतिर्वीर्यान्यवसुः सुवर्णो धृतिरेव च ॥ वरिष्णुर्वीर्यः सुमतिर्वसुश्शुक्रश्च वीर्यवान् ॥ १०९ ॥ भविष्यस्यार्कसावर्णेर्मनोः पुत्राः प्रकीर्तिताः ॥
रौच्यादयस्तथान्येऽपि मनवः संप्रकीर्तिताः ॥ ११० ॥ रुचेः प्रजापतेः पुत्रो रौच्यो नाम भविष्यति ॥ मनुर्भूतिस्तु तस्तद्वद्भौत्यो नाम भविष्यति ॥ १११ ॥ ततस्तु
मेरुसावर्णिर्ब्रह्मसूनुर्मनुः स्मृतः ॥ ऋभुश्च ऋतुधामा च विष्वक्सेनो मनुस्तथा ॥ ११२ ॥ अतीतानागताश्चैव मनवः परिकीर्तिताः ॥ वर्षाणां युगसाहस्रमेभिर्व्या
प्तं नराधिप ॥ ११३ ॥ स्वेस्वेन्तरे सर्वमिदं समुत्पाद्य चराचरं ॥ कल्पक्षये निवृत्ते तु मुच्यंते ब्रह्मणा सह ॥ ११४ ॥ अमी युगसहस्रान्ते विनश्यन्ति पुनः पुनः ॥
ब्रह्माद्या विष्णुसायुज्यंततो यास्यंति वै नृप ॥ ११५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे मृष्टिखंडे मन्वंतरवर्णनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ भीष्म उवाच ॥ बहुभि
र्द्धरणीभुक्ता भूपालैः श्रूयते पुरा ॥ पार्थिवाः पृथिवीयोगात्पृथिवीकस्य योगतः ॥ १ ॥ किमर्थं च कृता संज्ञा भूमेः सा पारिभाषिकी ॥ गौरितीयं च संज्ञावाभुवः कस्मा
द्ब्रवीहि मे ॥ २ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पुरा कृतयुगस्यासीदंगो नाम प्रजापतिः ॥ मृत्योस्तु दुहिता तेन परिणीतातिदुर्मुखी ॥ ३ ॥ सुनीथानामतस्यास्तु वेनोना
मसुतः पुरा ॥ अधर्मानिरतः कामी बलवान्वसुधाधिपः ॥ ४ ॥ लोकस्याधर्मकृत्वापि परभार्यापहारकः ॥ अथ तस्य प्रसिद्धार्थं जगदर्थं महर्षिभिः ॥ ५ ॥ अनुनीतो

प्र० सू० खं०
अ० ८

॥ १४ ॥

पिनददावशुद्धात्माऽभयंततः ॥ शपेनमारयित्वैनमराजकभयार्दिताः ॥ ६ ॥ ममंथुर्ब्राह्मणास्तस्यबलाद्देहमकल्मषाः ॥ तत्कायान्मथ्यमानात्तुजनिताम्लेच्छ
 जातयः ॥ ७ ॥ शरीरेमातुरंशेनकृष्णांजनसमप्रभाः ॥ पितुरंशस्यसंगेनधार्मिकोधर्मकारकः ॥ ८ ॥ उत्पन्नोदक्षिणाद्धस्तात्सधनुःसशरोगदी ॥ दि
 व्यतेजोमयःपुत्रस्सरत्नकवचांगदः ॥ ९ ॥ पृथुरेवाभवन्नाम्नासचविष्णुरजायत ॥ सविप्रैरभिषिक्तःसंस्तपःकृत्वासुदुष्करं ॥ १० ॥ विष्णोर्वरेणसर्वस्यप्रभु
 त्वमगमत्प्रभुः ॥ निःस्वाध्यायवषट्कारनिर्द्धर्मवीक्ष्यभूतलं ॥ ११ ॥ वेदुमेवोद्यतःकोपाच्छरेणामितविक्रमः ॥ ततो गोरूपमास्थायभूःपलायितुमुद्यता ॥ १२ ॥
 पृष्ठेत्वन्वगमत्तस्याःपृथुःसेषुशरासनः ॥ ततःस्थित्वैकदेशेतुकिं करोमीतिचाब्रवीत् ॥ १३ ॥ पृथुरप्यवदद्वाक्यमीप्सितंदेहिसुव्रते ॥ सर्वस्यजगतःशीघ्रंस्थावरस्य
 चरस्यच ॥ १४ ॥ तथेतिचब्रवीद्भूमिर्दुदोहसनराधिपः ॥ स्वकेपाणौपृथुर्वत्संकृत्वास्वायंभुवंमनुं ॥ १५ ॥ तदन्नमभवद्गुग्धंप्रजाजीवन्ति येनतु ॥ ततस्तुक्र
 षिभिर्दुग्धावत्सःसोमस्तदाभवत् ॥ १६ ॥ दोग्धावाचस्पतिरभूत्पात्रंवेदस्तपोरसः ॥ देवैश्चवसुधादुग्धामरुद्दोग्धातदाभवत् ॥ १७ ॥ इंद्रोवत्सःसमभव
 त्क्षीरमूर्जस्वलंबलं ॥ देवानांकांचनंपात्रपितृणांराजतंतथा ॥ १८ ॥ अंतकश्चाभवद्दोग्धायमोवत्सःस्वधारसः ॥ विलंचपात्रंनगानांतक्षकोवत्सकोभवत् ॥
 ॥ १९ ॥ विषंक्षीरंततोदोग्धाधृतराष्ट्रोभवत्पुनः ॥ असुरैरपिदुग्धेयंआयसेशत्रुपीडनम् ॥ २० ॥ पात्रेमायामभूद्रत्सःप्रालहादिस्तुविरोचनः ॥ दोग्धात्रिमूर्द्धा
 तत्रासीन्मायायेनप्रवर्तिता ॥ २१ ॥ यक्षैश्चवसुधादुग्धापुरांतर्द्धानमीप्सुभिः ॥ कृत्वाविश्वावसुंवत्संमणिमंतंमहीपते ॥ २२ ॥ प्रेतरक्षोगणैर्दुग्धावसारुधिर
 मुल्वणं ॥ रौप्यनाभोभवद्दोग्धासुमालीवत्सएवच ॥ २३ ॥ गंधर्वैश्चपुनर्दुग्धावसुधासाप्सरोगणैः ॥ वत्संचित्रथंकृत्वागंधान्पद्मदलेतथा ॥ २४ ॥
 दोग्धावसुरुचिर्नामाथर्ववेदस्यपारगः ॥ गिरिभिर्वसुधादुग्धारत्नानिविविधानिच ॥ २५ ॥ औषधानिचदिव्यानिदोग्धामेरुर्महीधरः ॥ वत्सो
 भूद्विमवांस्तत्रपात्रंशैलमयंपुनः ॥ २६ ॥ वृक्षैश्चवसुधादुग्धाक्षीरंछिन्नप्ररोहणं ॥ पालाशपात्रेदोग्धातुसालःपुष्पवनाकुलः ॥ २७ ॥ प्लक्षो
 भवत्ततोवत्सःसर्ववृक्षवनाधिपः ॥ एवमन्यैश्चवसुधातथादुग्धायथेच्छतः ॥ २८ ॥ आयुर्द्धनानिसौरव्यंचपृथौराज्यंप्रशासति ॥ नदारिद्र्यंतथारो
 गीनाधनोनचपापकृत् ॥ २९ ॥ नोपसर्गानचाघातःपृथौराज्यंप्रशासति ॥ नित्यंप्रमुदितालोकादुःखशोकविवर्जिताः ॥ ३० ॥ धनुः
 कोट्याचशैलैर्द्रानुत्सार्यसमहाबलः ॥ भूमंडलंसमंचक्रेलोकानांहितकाम्यया ॥ ३१ ॥ नपुरग्रामदुर्गाणिनचायुधधरानराः ॥ प्रियंतेयत्रदुःखंचना
 र्थशास्त्रस्यचादरः ॥ ३२ ॥ धर्मैकतानाःपुरुषाःपृथौराज्यंप्रशासति ॥ कथितानिचपात्राणियत्क्षीरंचयथातव ॥ ३३ ॥ येषांयेनरुचिस्तत्रतेभ्योदत्तांवि
 जानता ॥ यज्ञश्रीदेष्टुसर्वेषुमयातुभ्यंनिवेदितं ॥ ३४ ॥ दुहितृत्वंगतायस्मात्पृथोःपृथ्वीमहामते ॥ तस्यानुसारयोगाच्चपृथिवीविश्रुताबुधैः ॥ ३५ ॥

भीष्म उवाच ॥ आदित्यवंशमखिलं वदन्नन्यथाक्रमं ॥ सोमवंशं च तत्त्वज्ञयथावद्वक्तुमर्हसि ॥ ३६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ विवस्वानकश्यापात्पूर्वमादित्याम
भवत्पुरा ॥ तस्य पत्नी त्रयंतद्रत्संज्ञाराज्ञी प्रभातथा ॥ ३७ ॥ रैवतस्य सुताराज्ञी रेवतं सुषुवे सुतं ॥ प्रभाप्रभातं सुषुवे त्वाष्ट्रं संज्ञातथामनुं ॥ ३८ ॥ यमश्च
यमुना चैव यमलौचवभूवतुः ॥ ततस्तेजोमयं रूपमसहंती विवस्वतः ॥ ३९ ॥ नारीमुत्पादयामास स्वशरीरादनिदितां ॥ त्वाष्ट्रीस्वरूपरूपेण नाम्ना छायेति
भामिनी ॥ ४० ॥ किं करोमीति पुरतः संस्थितां तामभाषत ॥ छायेत्वं भजभर्तारं मदीयं तं वरानने ॥ ४१ ॥ अपत्यानि मदीयानि मातृस्नेहेन पालय ॥ तथे
त्युत्तवाच सा देवमगात्कामाय सुव्रता ॥ ४२ ॥ कामयामास देवोपि संज्ञेयमिति चादरात् ॥ जनयामास सा वर्णिमनुं मनुस्वरूपिणम् ॥ ४३ ॥ सवर्णत्वाच्च सा वर्णे
र्मनो वैवस्वतस्य तु ॥ ततः सुतां च तपतीं त्वाष्ट्रीं चैव क्रमेण तु ॥ ४४ ॥ छायायां जनयामास संज्ञेयमिति भास्करः ॥ छायास्वपुत्रे त्वधिकं स्नेहं च के मनौ तदा ॥
॥ ४५ ॥ न च क्षमे मनुः पूर्वस्तद्यमः क्रोधमूर्छितः ॥ संतर्जयामास तदा पादमुत्क्षिप्य दक्षिणं ॥ ४६ ॥ शशाप च यमं छाया भवतु किमि संयुतः ॥ पादो यमेको भ
विता पूयशोणितविल्लवः ॥ ४७ ॥ निवेदयामास पितुर्यमः शापेन धर्षितः ॥ निःकारणमहं शतो मात्रा देवसकोपया ॥ ४८ ॥ बालभावान्मया किंचिदुद्यतश्च
रणः सकृत् ॥ मनुः प्रवार्यमाणापि मम शापमदाद्विभो ॥ ४९ ॥ प्रायो न माता सास्माकमसमास्नेह तोयतः ॥ देवोऽप्याहयमंभूयः किं करोमि महामते ॥ ५० ॥
सौर्यात्कस्य न दुःखं स्यादथ वा कर्म संततिः ॥ अनिवार्या भवस्यापि का कथान्येषु जंतुषु ॥ ५१ ॥ कृकवाकुस्तव पदे सक्रिं भिक्षयिष्यति ॥ खंजं च रुचिरं
चैव पादमेतद्विष्यति ॥ ५२ ॥ एवमुक्तः समाश्वस्तस्तपस्तीव्रं चकार ह ॥ वैराग्यात्पुष्करतीर्थे फलफेनानिलाशनः ॥ ५३ ॥ पितामहं समाराध्य
यावद्वर्षायुतं पुनः ॥ तपःप्रभावाद्देवेशः संतुष्टः पद्मसंभवः ॥ ५४ ॥ वब्रे सलोकपालत्वं पितृलोकं तथा क्षयं ॥ धर्माधर्मात्मकस्यास्य जगत्स्तु प
रीक्षणम् ॥ ५५ ॥ एवं सलोकपालत्वमगमत्पद्मसंभवात् ॥ पितृणामाधिपत्यं च धर्माधर्मस्य चानघ ॥ ५६ ॥ विवस्वानथ तज्ज्ञात्वा संज्ञायाः
कर्मचेष्टितं ॥ त्वष्टुः समीपमगमदा च चक्षे सरोषवान् ॥ ५७ ॥ तमुवाच ततस्त्वष्टा सां त्वपूर्वमिदं वचः ॥ तवासहंती भगवंस्तेजस्तीव्रं तमो नुद
॥ ५८ ॥ बडवारूपमास्थाय मत्सकाशमिहागता ॥ निवारिता मया सा च त्वद्भयेन दिवस्पते ॥ ५९ ॥ यस्मादविज्ञातमना मत्सकाशमिहागता ॥
तस्मान्मदीयं भवनं प्रवेष्टुं न तवार्हति ॥ ६० ॥ एवमुक्ता जगामाशु मरुदेशमनिदिता ॥ बडवारूपमास्थाय भूतले संप्रतिष्ठिता ॥ ६१ ॥ तस्मा
त्प्रसादं कुरु मे यद्यनुग्रहभागहम् ॥ अपनेष्यामि ते तेजः कृत्वा यंत्रे दिवाकरम् ॥ ६२ ॥ रूपं तव करिष्यामि लोकानंदकरं प्रभो ॥ तथेत्युक्तः सरविणाभ्रमेकृत्वा
दिवाकरं ॥ ६३ ॥ पृथक् चकार तेजश्चक्रं विष्णोः प्रकल्पयत् ॥ त्रिशूलं चापिरुद्रस्य वज्रमिन्द्रस्य चापरं ॥ ६४ ॥ दैत्यदानवसंहर्तृसहस्रकिरणात्मकं ॥ रू

पंचाप्रतिमंचक्रेत्वष्टापद्यामृतेमहत् ॥ ६५ ॥ नशशाकचतद्द्रष्टुं पादरूपं रवेः पुनः ॥ अद्यापि चततः पादौ न कश्चित्कारयेत्कचित् ॥ ६६ ॥ यः करोति स पा
 पिष्ठोगतिमाप्नोति निदितां ॥ कुष्ठरोगमवाप्नोति लोके स्मिन्दुः खसंज्ञितं ॥ ६७ ॥ तस्मान्न धर्मकामार्थी चित्रेष्वायतनेषु च ॥ न कश्चित्कारयेत्पादौ देवदेवस्य
 धीमतः ॥ ६८ ॥ ततः स भगवान् गत्वा भूलोकं ममराधिपः ॥ कामयामास कामार्तो मुख एव दिवाकरः ॥ ६९ ॥ अश्वरूपेण महता तेजसा च समन्वितः ॥
 संज्ञा च मनसा क्षोभमगमद्भयविह्वला ॥ ७० ॥ नासा पुटाभ्यामुत्सृष्टं परोयमिति शंकया ॥ तस्याथरेतसो जाता वश्विनाविति नः श्रुतम् ॥ ७१ ॥ दस्रौ श्रुति
 त्वात्संजातौ नासत्यौ नासिकाग्रतः ॥ ज्ञात्वा चिरञ्चतं देवं संतोषमगमत्परं ॥ ७२ ॥ विमानेनागमत्स्वर्गोपत्न्या सह मुदान्वितः ॥ सावर्ण्यापि मनुर्मेरावद्या
 पितपतेतपः ॥ ७३ ॥ शनिस्तपो बलाच्चापि ग्रहाणां समतांगतः ॥ यमुना तपती चैव पुनर्नद्यौ बभूवतुः ॥ ७४ ॥ विष्टिर्वोरात्मिका तद्वत्कालत्वेन व्यव
 स्थिता ॥ मनोर्वै स्वतस्यापि दशपुत्रा महाबलाः ॥ ७५ ॥ इलस्तु प्रथमस्तेषां पुत्रेष्ट्या समकल्पितः ॥ इक्ष्वाकुः कुशनाभश्च अरिष्टो धृष्ट एव च ॥ ७६ ॥
 नरिष्यंतः कर्षश्च शर्यातिश्च महाबलः ॥ पृषधश्चाथनाभागः सर्वे ते दिव्यमानुषाः ॥ ७७ ॥ अभिषिच्य मनुः पूर्वमिलं पुत्रं स धार्मिकम् ॥ जगाम तपसेभूयः
 पुष्करं स तपोवनं ॥ ७८ ॥ अथाजगाम सिध्यर्थं तस्य ब्रह्मावरप्रदः ॥ वरं वरय भद्रं ते मानवे यथेप्सितं ॥ ७९ ॥ उवाच स तदा देवंपद्माक्षं पद्मजं विभु ॥
 वंशे मे धर्मसंयुक्ताः पृथिव्यां सर्वपार्थिवाः ॥ ८० ॥ भवेयुराश्वराः स्वामिन् प्रसादात्तव कंज ॥ तथेत्युत्तवा तु देवेश स्तत्रैवांतरधीयत ॥ ८१ ॥ ततो यो ध्यां
 समागत्य समतिष्ठद्यथापुरा ॥ अथैकदारथारूढ इलो निजसुतो मनोः ॥ ८२ ॥ निर्जगामार्थसिध्यर्थं मिनप्रायामहीमिमां ॥ भ्रमन् द्वीपानि सर्वाणि क्षमाभृतः
 संप्रसाधयन् ॥ ८३ ॥ जगामोपवनं शंभोरथाकृष्टः प्रतापवान् ॥ कल्पद्रुमलताकीर्णनाम्ना शरवणं महत् ॥ ८४ ॥ रमते यत्र देवेशः सोमः सोमार्द्धशेखरः ॥
 उमया समयस्तत्र पुरा शरवणे कृतः ॥ ८५ ॥ पुं नाम संज्ञं यत्किंचिदागमिष्यति नो वनं ॥ स्त्रीत्वमेष्यति तत्सर्वं दशयोजनमंडले ॥ ८६ ॥ अज्ञात समयो
 राजा इलः शरवणंगतः ॥ स्त्रीत्वं जगाम सहसा बडवाश्वोऽभवत्क्षणात् ॥ ८७ ॥ पुरुषत्वे कृतं सर्वं स्त्रीकाये विस्मृतं ततः ॥ इलेति सा भवन्नारी पीनोन्नतवच
 स्तनी ॥ ८८ ॥ उन्नतश्रोणिजघनापद्मपत्रायतेक्षणा ॥ पूर्णेन्दुवदना तन्वी विलासिन्यसितेक्षणा ॥ ८९ ॥ पीनोन्नताय तभुजानीलकुंचितमूर्द्धजा ॥
 तनुलोमा सुवदना मृदुगद्गदभाषिणी ॥ ९० ॥ श्यामागोरेणवर्णेन तनुताम्रनखांकुरा ॥ कार्मुकभूयुगोपेता हंसावरणगामिनी ॥ ९१ ॥ भ्रमणावा ने
 तस्मिन् चितयामास भामिनी ॥ कोमेपितावाभ्रातावाकोमेत्राता भवेदिह ॥ ९२ ॥ कस्य भर्तु र्हं दत्ता कियद्वर्पास्मिभूतले ॥ चितयंती च ददृशे
 सोमपुत्रेण साङ्गना ॥ ९३ ॥ इलरूपसमाक्षिप्तमनसा वरवर्णिनी ॥ बुधस्तदा तये यत्नमकरोत्कामपीडितः ॥ ९४ ॥ विशिष्टाकारवान्मुंडीसक

प० पु०

॥ १६ ॥

मंडलपुस्तकः ॥ वेणुदंडकृतावेशः पवित्रकखनित्रकः ॥ ९५ ॥ द्विजरूपः शिखीब्रह्मनिगदन्कर्णकुंडली ॥ वटुभिश्चार्थभिर्युक्तः समित्पुष्पकु
शोदकैः ॥ ९६ ॥ कालेन्विष्यांततस्तस्मिन्नाजुहावसतामिलाम् ॥ बहिर्वनस्यांतरितः किलपादपमंडपे ॥ ९७ ॥ ससंभ्रममकस्माच्चसोपालंभमिवाभ
वत् ॥ त्यक्त्वाग्निहोत्रशुश्रूषां क्रगतामंदिरान्मम ॥ ९८ ॥ इयं विहारवेलाते अतिक्रामतिसांप्रतम् ॥ एहोहिपृथुसुश्रोणिंसंभ्रांताकेनहेतुना ॥ ९९ ॥ इयंसा
यंतनीवेलाविहारस्येहवर्तते ॥ कृत्वोपलेपनं पुष्पैरलंकुरुगृहंमम ॥ १०० ॥ ॥ साब्रवीद्विस्मृताहंचसर्वमेवतपोधन ॥ आत्मानंत्वांचभर्तारिंकुलंचवद
मेनव ॥ १०१ ॥ बुधः प्रोवाचतांतन्वीमिलात्वंवरवर्णिनि ॥ अहंचकामुकोनामबहुविद्योबुधः स्मृतः ॥ १०२ ॥ तेजस्विनः कुलेजातः पितामेब्राह्मणा
धिपः ॥ इतिसातस्यवचनात्प्रविष्टाबुधमंदिरम् ॥ १०३ ॥ रत्नस्तंभसमाकीर्णदिव्यमायाविनिर्मितम् ॥ इलाकृतार्थमात्मानंमेनेतद्भवनेस्थिता ॥ १०४ ॥
अहोवृत्तमहोरूपमहोधनमहोकुलम् ॥ ममचास्यचभर्तुर्वाअहोलावण्यमुत्तमम् ॥ १०५ ॥ रेमेचसातेन सममतिकालमिलावने ॥ सर्वभोगमयेगेहेयथेंद्रभवने
तथा ॥ १०६ ॥ अथान्विष्यंतोराजानंभ्रातरस्तस्यमानवाः ॥ इक्ष्वाकुप्रमुखाजग्मुस्तदाशरवणांतिकम् ॥ १०७ ॥ ततस्तेददृशुः सर्वैवडवामग्रतःस्थिताम् ॥ रत्नप
र्यंतकिरणदीप्पमानामनुत्तमाम् ॥ १०८ ॥ संप्राप्यप्रत्यभिज्ञानात्सर्वेविस्मयमागताः ॥ अयंचंद्रप्रभोनामवाजीतस्यमहात्मनः ॥ १०९ ॥ अगमद्व
डवारूपमुत्तमंकेनहेतुना ॥ ततस्तुमैत्रावरुणिपप्रभुः स्वपुरोहितम् ॥ ११० ॥ किमेतदित्यभूच्चित्रंवदयोगविदांवर ॥ वसिष्ठोपब्रवीत्सर्वदृष्टातं
ध्यानचक्षुषा ॥ १११ ॥ समयः शंभुदयिताकृतः शरवणेपुरा ॥ यः पुमान्प्रविशेच्चात्रसनारीत्वमवाप्स्यति ॥ ११२ ॥ अयमश्वोपिनारीत्वमगाद्रा
ज्ञासहैवतु ॥ इलः पुरुषतामेतियथासौधनदोषमः ॥ ११३ ॥ तथैवयत्नः कर्तव्यआराध्यचपिनाकिनम् ॥ ततस्तेमानवाजग्मुर्नदेवोमहेश्वरः ॥ ११४ ॥
तुष्टबुर्विविधैः स्तोत्रैः पार्वतीपरमेश्वरौ ॥ तावूचतुरलंचैषसमयः किंनुसांप्रतं ॥ ११५ ॥ इक्ष्वाकोरश्वमेधेनयत्फलंस्यात्तदावयोः ॥ दत्वाकिंपुरुषोवीरः सभ
विष्यत्यसंशयम् ॥ ११६ ॥ तथेत्युक्त्वातुतेसर्वेजग्मुर्वैवस्वतात्मजाः ॥ इष्ट्वाश्वमेधेनततइलाकिंपुरुषोभवत् ॥ ११७ ॥ मासमेकंपुमान्वीरः स्त्रीत्वं
मासमभूत्पुनः ॥ बुधस्यभवनेतिष्ठन्निलोर्गर्भधरोभवत् ॥ ११८ ॥ अजीजनत्पुत्रमेकमनेकगुणसंयुतम् ॥ बुधउत्पाद्यतंपूरुंसस्वर्गमगमत्पुनः ॥ ११९ ॥ इलस्यना
म्रातद्वर्षमिलावृतमभूत्तदा ॥ सोमार्कवंशजोराजाइलोभूद्रंशवर्द्धनः ॥ १२० ॥ एवंपुहूरवाः पूरोरभवद्रंशवर्द्धनः ॥ इक्ष्वाकुरर्कवंशस्यतथैवोक्तोनरेश्वरः ॥ १२१ ॥
इलः किंपुरुषत्वेचसुद्युम्नइतिचोच्यते ॥ पुनः पुत्रत्रयमभूत्सूद्युम्नस्यापराजितम् ॥ १२२ ॥ उत्कलोथगयस्तद्वद्धरिताश्वश्ववीर्यवान् ॥ उत्कलस्योत्कलाना
मगयस्यतुगयापुरी ॥ १२३ ॥ हरिताश्वस्यदिग्याम्यासंज्ञाताकुरुभिः सह ॥ प्रतिष्ठानेभिपिच्याथसपुहूरवसंसुतम् ॥ १२४ ॥ जगामेलावृतंभोक्तुंदिव्यं वर्षफला

प्र० सू० ख०

अ० ८

॥ १६ ॥

शनः ॥ इक्ष्वाकुर्ज्येष्ठदायादोमध्यदेशमवाप्तवान् ॥ १२५ ॥ नरिष्यंतस्य पुत्रो भूच्छुको नाम महाबलः ॥ नाभागादंबरीषस्तु धृष्टस्य तु सुतत्रयम् ॥ १२६ ॥
 धृष्टकेतुः स्वधर्माथोरणधृष्टश्च वीर्यवान् ॥ आनर्तो नाम शर्यातेः सुकन्या चैव दारिका ॥ १२७ ॥ आनर्तस्या भवत् पुत्रो रोचमानः प्रतापवान् ॥ आनर्तो नाम देशो
 भून्नगरी च कुशस्थली ॥ १२८ ॥ रोचमानस्य रेवो भूद्रेवा द्वैव त एव च ॥ ककुद्नीचा परं नाम ज्येष्ठः पुत्रशतस्य च ॥ १२९ ॥ रेवती तस्य सा कन्या भार्यारामस्य विश्रुता ॥
 करूपा चैव कारूषा बहवः प्रथिता भुवि ॥ १३० ॥ पृषध्रोगो वधाच्छूद्रो गुरुशापाद जायत ॥ इक्ष्वाकुपुत्रानाम्नाथविकुक्षिनिमिदं डकाः ॥ १३१ ॥ श्रेष्ठाः पुत्रशतस्य
 सन्पंचाशच्चाथ तत्सुताः ॥ मेरोरुत्तरतस्ते तु जाताः पार्थिवसत्तमाः ॥ १३२ ॥ चत्वारिंशत्तथाष्टान्ये शतमध्ये च ये भवन् ॥ मेरोर्दक्षिणतश्चैव राजानस्ते प्रकीर्तिताः
 ॥ १३३ ॥ ज्येष्ठात्ककुत्स्थनामा भूत्सुतस्तस्य सुयोधनः ॥ तस्य पुत्रः पृथुर्नाम विश्वस्तस्य पृथोः सुतः ॥ १३४ ॥ आर्द्रस्तस्य च पुत्रो भूद्युवनाश्च स्ततो भवत् ॥
 युवनाश्च स्य पुत्रो भूच्छावस्तो नाम वीर्यवान् ॥ १३५ ॥ निर्मितायेन शावस्ती ह्यंगदेशेन राधिपः ॥ शावस्ता हृहदश्चो भूत्कुवलाश्च स्ततो भवत् ॥ १३६ ॥ धुंधुमारस्त्व
 मगमद्धुं हत्वाऽसुरं पुरा ॥ तस्य पुत्रास्त्रयोजाता दृढाश्चोष्टृणिरेव च ॥ १३७ ॥ कपिलाश्च विख्यातो धौंधुमारिः प्रतापवान् ॥ दृढाश्च स्य प्रमोदस्तु हर्यश्च स्तस्य
 चात्मजः ॥ १३८ ॥ हर्यश्च स्य निकुंभो भूत्संहताश्च स्ततो भवत् ॥ अकृताश्चोरणाश्च संहताश्च सुता बुभौ ॥ १३९ ॥ युवनाश्चोरणाश्च स्य मांधाता च ततो भवत् ॥
 मांधातुः पुरुकुत्सो भूद्धर्मसेतुश्च पार्थिवः ॥ १४० ॥ मुचुकुन्दश्च विख्यातश्शक्रमित्रः प्रतापवान् ॥ पुरुकुत्सस्य पुत्रो भूद्दुस्सहो नर्मदापतिः ॥ १४१ ॥ संभूति
 स्तस्य पुत्रो भूत्रिधन्वा च ततो भवत् ॥ त्रिधन्वनः सुतो जातस्त्रय्यारुण इति स्मृतः ॥ १४२ ॥ तस्य सत्यव्रतो नाम तस्मात्सत्यरथः स्मृतः तस्य पुत्रो हरिश्चन्द्रो हरिश्च
 द्राच्च रोहितः ॥ १४३ ॥ रोहिताच्च वृको जातो वृका द्राहुर जायत ॥ सगरस्तस्य पुत्रो भूद्राजा परमधार्मिकः ॥ १४४ ॥ द्वे भार्ये सगरस्यापि प्रभाभानुमती तथा ॥ ता
 भ्यामाराधितः पूर्वमौर्वाग्निः पुत्रकाम्यया ॥ १४५ ॥ और्वस्तुष्टस्तयोः प्रादाद्यथेष्टं वरमुत्तमम् ॥ एकापष्टिसहस्राणि सुतमेकं तथा परा ॥ १४६ ॥ अगृह्णादंशकर्ता
 रं प्रभाऽगृह्णाद्वहून्सुतान् ॥ एकं भानुमती पुत्रमगृह्णादसमंजसं ॥ १४७ ॥ ततः पष्टिसहस्राणि सुषुवेयादवी प्रभा ॥ खनंतः पृथिवीं दग्धा विष्णुना ये श्वगार्गणे ॥ १४८ ॥ अस
 मंजस्तुतनयो ह्यंशुमान्नाम विश्रुतः ॥ तस्य पुत्रो दिलीपस्तु दिलीपात्तु भगीरथः ॥ १४९ ॥ येन भागीरथी गङ्गा तपः कृत्वा वतारिता ॥ भगीरथस्य तनयो नाभा
 ग इति विश्रुतः ॥ १५० ॥ नाभागस्यांबरीषो भूत्सिंधुद्वीपस्ततो भवत् ॥ तस्या युतायुः पुत्रो भूदतुपर्णस्ततो भवत् ॥ १५१ ॥ तस्य कल्माषपादस्तु सर्वकर्माततः
 स्मृतः ॥ तस्या नरण्यः पुत्रो भूत्रिघ्नस्तस्य सुतो भवत् ॥ १५२ ॥ निघ्नपुत्रा बुभौ जाता वनमित्रसूतमौ ॥ अनमित्रो वनमगाद रिनाशकृतेनृप ॥ १५३ ॥ रवोरभूदिली
 पस्तु दिलीपाच्चाप्यजस्तथा ॥ दीर्घबाहुरजा जातः प्रजापालस्ततो भवत् ॥ १५४ ॥ ततो दशरथो जातस्तस्य पुत्रचतुष्टयं ॥ नारायणात्मकाः सर्वे रामस्तस्याग्र

प० पु०
॥ १७ ॥

जोभवत् ॥ १५५ ॥ रावणांतरस्तद्रघूणांवंशवर्द्धनः ॥ वाल्मीकिर्यस्यचरितंचक्रेभार्गवसत्तमः ॥ १५६ ॥ तस्यपुत्रःकुशोनामइक्ष्वाकुकुलवर्द्धनः ॥ अतिथिस्तु
कुशाज्जातोनिषधस्तस्यचात्मजः ॥ १५७ ॥ नलस्तुनिषधाज्जातो नभास्तस्मादजायत ॥ नभसःपुंडरीकोभूतक्षेमधन्वाततःपरम् ॥ १५८ ॥ तस्यपुत्रोभवद्वीरोदे
वानीकःप्रतापवान् ॥ अहीनगुस्तस्यसुतःसहस्राश्वस्ततःपरः ॥ १५९ ॥ ततश्चंद्रावलोकस्तुतारापीडस्ततोभवत् ॥ तस्यात्मजश्चन्द्रागिरिश्चंद्रस्तस्यसुतो
भवत् ॥ १६० ॥ श्रुतायुरभवत्तस्माद्भारतेयोनिपातितः ॥ नलौद्वावेवविख्यातौवंशेयस्यविशेषतः १६१ ॥ वीरसेनसुतस्तद्वन्नैषधश्चनराधिपः ॥ एतेविवस्वतोवंशे
राजानोभूरिदक्षिणाः ॥ १६२ ॥ इक्ष्वाकुवंशप्रभवाःप्राधान्येनप्रकीर्तिताः ॥ १६३ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ ८ ॥ भी
ष्मउवाच ॥ भगवन्श्रोतुमिच्छामिपितृणांवंशमुत्तमम् ॥ रवेश्चश्राद्धदेवस्यसोमस्यचविशेषतः ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ हंततेकथयिष्णामिपितृणांवंशमुत्तमम् ॥
स्वर्गोपितृगणाःसप्तत्रयस्तेषाममूर्तयः ॥ २ ॥ मूर्तिमंतोथचत्वारःसर्वेषाममितौजसां ॥ अमूर्तयःपितृगणवैराजस्यप्रजापतेः ॥ ३ ॥ यजन्तियान्देवगणवैराजाइति
विश्रुताः ॥ येवैतेयोगविभ्रष्टाःप्रापुर्लोकान्सनातनान् ॥ ४ ॥ पुनर्ब्रह्मदिनतितुजायंतैर्ब्रह्मवादिनः ॥ संप्राप्यतांस्मृतिभूयोयोगंसांख्यमनुत्तमम् ॥ ५ ॥ सिद्धिं प्रयांतियो
गेनपुनरावृत्तिदुर्लभाम् ॥ योगिनामेवदेयानितस्माच्छाद्धानिदातृभिः ॥ ६ ॥ एतेपांमानसीकन्यापत्नीहिमवतोमता ॥ मैनाकस्तस्यदायादःक्रौंचस्तस्यसुतोभ
वत् ॥ ७ ॥ क्रौंचद्वीपःस्मृतोयेनचतुर्थोऽधृतसंयुतः ॥ मेनातुसुषुवेतिस्रःकन्यायोगवतीस्ततः ॥ ८ ॥ उमैकपर्णापर्णाचतवित्रतपरायणाः ॥ रुद्रस्यैकाभृगोश्चै
काजैर्गापव्यस्यचापरा ॥ ९ ॥ दत्ताहिमवतावालाःसर्वलोकतपोधिकाः ॥ पितृणांलोकसंगीतंकथयामिशृणुष्वतत् ॥ १० ॥ लोकाःसोमपथानामयत्र
मारीचनंदनाः ॥ वंर्ततेयेनपितरोयान्देवाभावयन्त्यलम् ॥ ११ ॥ अग्निष्वात्ताइतिख्यातायज्वानोयत्रसंस्थिताः ॥ अच्छोदानामतेपांतुकन्याभूद्रवर्णिनी
॥ १२ ॥ अच्छोदंचसरस्तत्रपितृभिर्निर्मितंपुरा ॥ अच्छोदाथतपश्चक्रेदिव्यवर्षसहस्रकम् ॥ १३ ॥ आजग्मुःपितरस्तुष्टादास्यन्तःकिलतेवरम् ॥ दिव्यरूपध
राःसर्वेदिव्यमाल्यानुलेपनाः ॥ १४ ॥ सर्वेप्रधानावलिनःकुसुमायुधसन्निभाः ॥ तन्मध्येमावसुंनामपितरंवीक्ष्यसांगना ॥ १५ ॥ वव्रेवरार्थिनीसंगंकुसुमायुधपी
डिता ॥ योगाद्द्रष्टातुसातेनव्यभिचारेणभामिनी ॥ १६ ॥ धरात्रस्पृशतेपूर्वप्रयाताथभुवस्तले ॥ तथैवामावसुर्योयमिच्छांचक्रेनतांप्रति ॥ १७ ॥ धैर्येणतस्य
सालोकेअमावास्येतिविश्रुता ॥ पितृणांवल्लभायस्मादत्तस्याक्षयकारिका ॥ १८ ॥ अच्छोदाधोमुखीदीनालज्जितातपसःक्षयात् ॥ सापितृन्प्रार्थया
मासपुनरात्मसमृद्धये ॥ १९ ॥ विलज्जमानापितृभिरिदमुक्तातपस्विनी ॥ भविष्यमथचालोक्यदेवकार्यंचतेतदा ॥ २० ॥ इदमूचुर्महाभगाःप्रसादशुभयगिरा ॥
दिविदिव्यशरीरेणयत्किंचित्क्रियतेबुधैः ॥ २१ ॥ तेनैवतत्कर्मफलंभुज्यतेवरवर्णिनि ॥ सद्यःफलंतिकर्माणिदेवत्वेप्रेत्यमानुषे ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वंसकृतंकृत्वा

प्र०सृ०खं०
अ० ९

॥ १७ ॥

प्राप्स्यसेप्रेत्ययत्फलम् ॥ अष्टाविंशेभवित्रीत्वंद्रापरेमत्स्ययोनिजा ॥ २३ ॥ व्यतिक्रमात्पितृणांतुकष्टकुलमवाप्स्यसि ॥ तस्माद्राज्ञोवसोः
 कन्यात्वमवश्यंभविष्यसि ॥ २४ ॥ कन्यात्वेदेवलोकांस्तान्पुनःप्राप्स्यसिदुर्लभान् ॥ पराशरस्यवीर्येणपुत्रमेकमवाप्स्यसि ॥ २५ ॥ द्वीपेतुवदरीप्राये
 वादरायणमप्युत ॥ सवेदमेकंबहुधाविभजिष्यतितेसुतः ॥ २६ ॥ पौरवस्यात्मजौद्रौतुसमुद्रांशस्यशंतनोः ॥ विचित्रवीर्यस्तनयस्तथाचित्रांगदोनृपः ॥ २७ ॥
 इमावुत्पाद्यतनयौक्षेत्रजौतस्यधीमतः ॥ प्रौष्ठपद्यष्टकाभूयःपितृलोकेभविष्यसि ॥ २८ ॥ नाम्नासत्यवतीलोकेपितृलोकेतथाष्टका ॥ आयुरारोग्यदा
 नित्यंसर्वकामफलप्रदा ॥ २९ ॥ भविष्यसिपरेलोकेनदीत्वंचगमिष्यसि ॥ पुण्यतोयासरिच्छ्रेष्ठालोकेष्वच्छोदनामिका ॥ ३० ॥ इत्युक्तासांगणै
 स्तैस्तुतत्रैवांतरधीयत ॥ साप्यापचारित्रफलंमयायदुदितंपुरा ॥ ३१ ॥ विभ्राजोनामयेचान्येदिविसंतिमुवर्चसः ॥ लोकावर्हिपदोयत्रपितरःसं
 तिसुव्रताः ॥ ३२ ॥ यत्रवर्हिपियुक्तानिविमानानिसहस्रशः ॥ संकल्पपादपायत्रतिष्ठंतिफलदायिनः ॥ ३३ ॥ यदभ्युदयशालासुमोदंतेश्राद्धदायिनः ॥
 येदानवासुरगणागंधर्वाप्सरसांगणाः ॥ ३४ ॥ यक्षरक्षोगणास्तेचयजंतिदिविदेवताः ॥ पुलस्त्यपुत्राःशतशस्तपोयोगवलान्विताः ॥ ३५ ॥ महात्मानोमहाभागा
 भक्तानामभयकराः ॥ एतेषांपीवरीकन्यामानसीदिविविश्रुता ॥ ३६ ॥ योगिनीयोगमाताचतपश्चक्रेसुदारुणं ॥ प्रसन्नोभगवांस्तस्यावरंवत्रेतुसा
 ततः ॥ ३७ ॥ योगवंतंसुरूपंचभर्तारंविजितेंद्रियम् ॥ देहिदेवप्रसन्नस्त्वंयदितेवदतांवर ॥ ३८ ॥ उवाचदेवोभविताव्यासपुत्रोयदाशुकः ॥ भवित्रीतस्य
 भार्यात्वंयोगाचार्यस्यसुव्रता ॥ ३९ ॥ भविष्यतिचतेकन्याकृत्तीनामाथयोगिनी ॥ पांचालपतयेदेयासात्वतायतुसातदा ॥ ४० ॥ जननीब्रह्मदत्तस्ययोगसिद्धांतगा
 स्मृता ॥ कृष्णगौरश्चशंभुश्चभविष्यंतिचतेसुताः ॥ ४१ ॥ सर्वकामसमृद्धेषुभिमानेष्वपिपावनाः ॥ किंपुनः श्राद्धदाविप्राभक्तिमंतः क्रियान्विताः ॥ ४२ ॥
 गौर्नामकन्यायेषांतुमानसीदिविराजते ॥ सुकन्यादयितापत्नीसाध्यानांकीर्तिवर्द्धिनी ॥ ४३ ॥ मरीचिगर्भनामानोलोकेमार्तंडमंडले ॥ पितरोयत्रतिष्ठंतिह
 विष्मंतोगिरःसुताः ॥ ४४ ॥ तीर्थश्राद्धप्रदायांतियत्रक्षत्रियसत्तमाः ॥ राज्ञांतुपितरस्तेवैस्वर्गभोगफलप्रदाः ॥ ४५ ॥ एतेषांमानसीकन्यायशोदानामविश्रुता ॥
 पत्नीयांशुमतःश्रेष्ठास्तुपापंचजनस्यच ॥ ४६ ॥ जनन्यथदिलीपस्यभगीरथपितामही ॥ लोकाःकामदुवानामकामभोगफलप्रदाः ॥ ४७ ॥ सुस्वधानाम
 पितरोयत्रतिष्ठन्तितेसुताः ॥ आज्यपानामलोकेषुकर्दमस्यप्रजापतेः ॥ ४८ ॥ पुलहाग्रजदायादावैश्यास्तान्भावयंतिह ॥ यत्रश्राद्धकृतः सर्वे
 पश्यंतियुगपद्गताः ॥ ४९ ॥ मातृप्रातृपितृस्वमृःसखिसंवंधिवांधवान् ॥ अपिजन्मायुतैर्दृष्टाननुभूतान्सहस्रशः ॥ ५० ॥ एतेषांमानसीकन्याविरजानामविश्रु
 ता ॥ सापत्नीनहुषस्यासीद्ययातेर्जननीतथा ॥ ५१ ॥ एषाष्टकाभवत्पश्चाद्ब्रह्मलोकगतासती ॥ त्रयएतेगणाःप्रोक्ताश्चतुर्थेतुवदाम्यहम् ॥ ५२ ॥ लोकाःसु

प० पु०
॥ १८ ॥

मनसोनामब्रह्मलोकोपरिस्थिताः ॥ सोमपानामपितरोयत्रतिष्ठंतिशाश्वतं ॥ ५३ ॥ धर्ममूर्तिधराः सर्वे परतो ब्रह्मणः स्मृताः ॥ उत्पन्नाः प्रलयांते तु ब्रह्मत्वं
प्राप्य योगिनः ॥ ५४ ॥ कृत्वा सृष्ट्यादिकं सर्वे मानसे सांप्रतं स्थिताः ॥ नर्मदानामतेषां तु कन्यातोयवहासरित् ॥ ५५ ॥ भूतानि पुनर्तीया तु पश्चिमोदधिगामि
नी ॥ तेभ्यः सर्वत्र मनुजाः प्रजासर्गे च निर्मितम् ॥ ५६ ॥ ज्ञात्वा श्राद्धानि कुर्वति धर्मभावेन सर्वदा ॥ सर्वदा तेभ्य एवास्य प्रसादाद्योगसंततिः ॥ ५७ ॥ पितृ
णामादिसर्गे तु श्राद्धमेवं विनिर्मितम् ॥ सर्वेषां राजतं पात्रमथ वाराजतान्वितम् ॥ ५८ ॥ दत्तं स्वधां पुरोधाय पितृन्प्रीणाति सर्वदा ॥ आग्नीध्रसोमपाभ्यां तु कार्य
माय्यायनं बुधैः ॥ ५९ ॥ अग्न्यभावे तु विप्रस्य पाणौ वाथ जले पिवा ॥ अजाकर्णेश्च कर्णे वा गोष्ठे वाथ शिवांतिके ॥ ६० ॥ पितृणाममलं स्थानं दक्षिणादिक् प्रश
स्यते ॥ प्राचीनावीतमुदकं तिलसंत्यागमेव च ॥ ६१ ॥ खड्गिना मामिषं चैव मंत्रं श्यामा कशालयः ॥ यवनीवारमुद्वेक्षुः शुक्लपुष्पफलानि च ॥ ६२ ॥ बल
भानि प्रशस्तानि पितृणामिह सर्वदा ॥ दर्भमाषषष्टिका व्रंगोक्षीरं मधुसर्पिषी ॥ ६३ ॥ शस्त्राणि च प्रवक्ष्यामि श्राद्धे वज्र्यानि यानि च ॥ मसूरशणनिष्पावाराज
मापाः कुलुत्थकाः ॥ ६४ ॥ पद्मविल्वार्कदुत्तूरपारिभद्राटरूपकाः ॥ नदेयाः पितृकार्येषु पयश्चाजाविकंतथा ॥ ६५ ॥ कोद्रवोदारवरटकपितृभ्यः पधुका तसी ॥
एतान्यपि न देयानि पितृभ्यः श्रियमिच्छता ॥ ६६ ॥ पितृन्प्रीणातियो भक्त्या ते पुनः प्रीणयंतितं ॥ यच्छंति पितरः पुष्टिं स्वांगारोग्यं प्रजाफलम् ॥ ६७ ॥
देवकार्यादपि पुनः पितृकार्यं विशिष्यते ॥ देवताभ्यः पितृणां तु पूर्वमाप्यायनं स्मृतम् ॥ ६८ ॥ शीघ्रप्रसादास्त्वक्रोधानि स्मंगाः स्थिरसौहृदाः ॥ शांता
त्मानः शौचपराः सततं प्रियवादिनः ॥ ६९ ॥ भक्तानुरक्ताः सुखदाः पितरः पर्वदेवताः ॥ हविष्मतामाधिपत्ये श्राद्धदेवः स्मृतो रविः ॥ ७० ॥ एतद्वि सर्वं प्राख्यातं पितृवं
शानुर्कर्त्तनम् ॥ पुण्यं पवित्रमारोग्यं कीर्त्तनीयं नृभिः सदा ॥ ७१ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ श्रुत्वा तदखिलं भूयः पराभक्तिरुपस्थिता ॥ श्राद्धकालं विधिं चैव
श्राद्धमेव तथैव च ॥ ७२ ॥ श्राद्धेषु भोजनीयाये श्राद्धवज्र्या द्विजातयः ॥ कस्मिन्वासरभागे तु पितृभ्यः श्राद्धमारभेत् ॥ ७३ ॥ अन्नं दत्तं कथं याति श्राद्धे वै
ब्रह्मवित्तम् ॥ विधिना केन कर्त्तव्यं कथं प्रीणाति तान् पितृन् ॥ ७४ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ कुर्यादहरहः श्राद्धमन्नाद्येनोदकेन च ॥ पयोमूलफलैर्वापि पितृभ्यः प्रीति
मावहन् ॥ ७५ ॥ नित्यं नैमित्तिकं काम्यं त्रिविधं श्राद्धमुच्यते ॥ नित्यं तावत्प्रवक्ष्यामि अर्घ्यावाहनवर्जितम् ॥ ७६ ॥ अदैवतं विजानीयात् पार्वणं पर्वसु स्मृतम् ॥
पार्वणं त्रिविधं प्रोक्तं शृणुयन्मान्महीपते ॥ ७७ ॥ पार्वणेयनियो ज्यास्तु तान् शृणुष्व नराधिप ॥ पंचाग्निः स्नातकश्चैव त्रिसौपर्णः षडंगवित् ॥ ७८ ॥ श्रोत्रियः
श्रोत्रियसुतो विधिवाक्यविशारदः ॥ सर्वज्ञो वेदवान्मंत्री ज्ञानवंशकुलान्वितः ॥ ७९ ॥ त्रिणाचिकेतस्त्रिमधुः श्रुतेष्वन्येषु संस्थितः ॥ पुराणवेत्ता ब्रह्मज्ञः स्वाध्या
यी जपतत्परः ॥ ८० ॥ ब्रह्मभक्तः पितृपरः सूर्यभक्तो थवैष्णवः ॥ ब्राह्मणो योगनिष्ठा त्माविजिता त्मा सुशीलवान् ॥ ८१ ॥ एते तोप्याः प्रयत्नेन वर्जनी

प्र० सू० ख०
अ० ९

॥ १८ ॥

यानिमान्शृणु ॥ पतितस्तत्सुतः क्लीबः पिशुनो व्यंगरोगितः ॥ ८२ ॥ सर्वे ते श्राद्धकाले तु त्याज्या वै धर्मदर्शिभिः ॥ पूर्वैद्युरपरेद्युर्वाविनीतांश्च निमंत्रयेत् ॥ ८३ ॥ निमंत्रितांश्च पितरुपतिष्ठंति तान् द्विजान् ॥ वायुभूतानि गच्छंति तथा सीनानुपासते ॥ ८४ ॥ दक्षिणं जानुचालभ्य वामं पात्य निमंत्रयेत् ॥ अक्रोधनैः शौचपरैः सुस्नातैर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ८५ ॥ भवितव्यं भवद्भिस्तु मया च श्राद्धकर्मणि ॥ पितृयज्ञं विनिर्वर्त्य तर्पणारव्यं तु योऽग्निमान् ॥ ८६ ॥ पिंडान्वाहार्यं कुर्याच्छ्राद्धमिदुक्षये तथा ॥ गोमयेनानुलिप्ते तु दक्षिणापठनस्थले ॥ ८७ ॥ श्राद्धं समाभ्यर्च्य गोष्ठे वा जलसन्निधौ ॥ अग्निमान्निर्वपेत्पित्र्यं चरुं वा सक्तुमुष्टिभिः ॥ ८८ ॥ पितृभ्यो निर्वपामीति सर्वं दक्षिणतो न्यसेत् ॥ अभिघार्य ततः कुर्यान्निर्वापत्रयमग्रतः ॥ ८९ ॥ ते वितस्त्यायताः कार्याश्चतुर्दलुर्वितृताः ॥ दर्वीत्रयं च कुर्वीत खादिरं रजतान्वितम् ॥ ९० ॥ रत्निमात्रं परिशुद्धं हस्ताकाराग्रमुत्तमम् ॥ उदपात्राणिकं स्यस्य मेक्षणं च समित्कुशम् ॥ ९१ ॥ तिलपात्राणिसद्भासो गंधधूपानुलेपनम् ॥ आहरेदपसव्यं च सर्वं दक्षिणतः शनैः ॥ ९२ ॥ एवमासाद्य तत्सर्वं भवनस्योत्तरेतरे ॥ गोमयेनानुलिप्तायां गोमूत्रेण च मंडलम् ॥ ९३ ॥ साक्षताभिः सपुष्पाभिरद्भिः सव्यापसव्यवत् ॥ विप्राणां क्षालयेत्पादावभिवंद्य पुनः पुनः ॥ ९४ ॥ आसनेषूपविष्टेषु दर्भवत्सु विधानतः ॥ उपस्पृष्टो दकान्विप्रानुपवेश्यानुमंत्रयेत् ॥ ९५ ॥ द्वौ दैवपितृकृत्ये त्रीने कैकेचो भयत्रवा ॥ भोजयेद्दीश्वरोपीह न कुर्याद्विस्तरं बुधः ॥ ९६ ॥ दैवपूर्वं निवेद्याथ विप्रानर्वादिना बुधैः ॥ अग्नौ कुर्यादनुज्ञातो विप्रैर्विप्रो यथाविधि ॥ ९७ ॥ स्वगृह्योक्तेन विधिना काले कृत्वा समंततः ॥ अग्नीषोममयाभ्यां तु कुर्यादाप्यायनं बुधः ॥ ९८ ॥ दक्षिणाग्नौ प्रणीतेन स एवाग्निर्द्विजोत्तमः ॥ यज्ञोपवीतान्निर्वर्त्य ततः पर्युक्षणादिकम् ॥ ९९ ॥ प्राचीनावीतिना कार्यमेतत्स विजानता ॥ लब्ध्वा तस्माद्विशेषेण पिंडान् कुर्वीत चोदकं ॥ १०० ॥ दद्यादुदकपात्रैस्तु सलिलं सव्यपाणिना ॥ दद्यात्सर्वं प्रयत्नेन दमयुक्तो विमत्सरः ॥ १०१ ॥ विधाय रेखां यत्नेन निर्वपेदवने जनं ॥ दक्षिणाभिमुखः कुर्यात्ततो दर्भां निधाय वै ॥ १०२ ॥ निधाय पिंडमेकैकं सर्वं दर्भां परिक्रमात् ॥ निर्वपेदथ दर्भेषु नाम गोत्रानुकीर्तनैः ॥ १०३ ॥ तेषु दर्भेषु तं हस्तं विमृज्या ल्लेपभागिनां ॥ तथैव च जपं कुर्यात्पुनः प्रत्यवने जनम् ॥ १०४ ॥ जलयुक्तं नमस्कृत्य गंधधूपार्चनादिभिः ॥ एवमावाह्य तत्सर्वं वेदमंत्रैर्यथादितैः ॥ १०५ ॥ एकाग्रेणैवाद्भिर्निर्वपेदर्विकां तथा ॥ ततः कृत्वानरो दद्यात्पितृभ्यस्तु कुशान् बुधः ॥ १०६ ॥ ततः पिंडादिकं कुर्यादावाहनविस्मर्जनम् ॥ ततो गृहीत्वा पिंडेभ्यो मात्राः सर्वाः क्रमेण तु ॥ १०७ ॥ तानेव विप्रान् प्रथममाशयित्वा च मानवः ॥ वर्णयन् भोजयेदन्नमिष्टं पूतं च सर्वदा ॥ १०८ ॥ ॥ वर्जयेत्क्रोधपरतां स्मरन्नारायणां हरिम् ॥ तृप्तान् ज्ञात्वा पुनः कुर्याद्विकिरं सार्ववर्णिकं ॥ १०९ ॥ विधृत्य सोदकं त्वन्नं सतिलं प्रक्षिपेद्भुवि ॥ आचांतेषु पुनर्दद्याज्जलं पुष्पाक्षतोदकम् ॥ ११० ॥ स्वधावाचनं सर्वं पिंडोपरि समाचरेत् ॥ देवाद्यंतं प्रकुर्वीत श्राद्धनाशो न्य

प० पु०
॥ १९ ॥

थाभवेत् ॥१११॥ विसृज्यविप्रान्प्रणतस्तेषांकृत्वाप्रदक्षिणम् ॥ दक्षिणादिशमाकांक्षन्पितृनुद्दिश्यमानवः ॥११२॥ दातारोनोभिवर्द्धतांवेदाःसततिरेवच ॥
श्रद्धाचनोमाव्यगमद्बहुदेयंचनोस्त्विति ॥११३॥ अन्नंचनोबहुभवेदतिथींश्चलभेमहि ॥ याचितारश्चनःसंतुमाचयाचिष्मकंचन ॥११४॥ एतदग्निमतःप्रोक्त
मन्वाहार्यतुपार्वणं ॥ यथेदुसंक्षयेतद्ददन्यत्रापिनिगद्यते ॥११५॥ पिंडास्तुगोजविप्रेभ्योदद्यादग्नौजलेपिवा ॥ वप्रातिवाथविकिरेदापोभिरथवापयेत् ॥११६॥
पत्नीतुमध्यमंपिंडंप्राशयेद्विनयान्विताम् ॥ आधत्तपितरोगर्भपुत्रसंतानवर्द्धनं ॥११७॥ तावन्निर्वापणंतिष्ठेद्यावद्विप्राविसर्जिताः ॥ वैश्वदेवंततःकुर्यान्निवृत्तः
पितृकर्मणः ॥११८॥ इष्टैःसहततःशांतोभुंजीतपितृसेवितम् ॥ पुनर्भोजनमध्वानंयानमायासमैथुनम् ॥११९॥ श्राद्धकृच्छ्राद्धभुग्योवासर्वमेतद्विवर्जयेत् ॥
स्वाध्यायंकलहंचैवदिवास्वप्नंचसर्वदा ॥१२०॥ अनेनविधिनाश्राद्धंत्रिवर्गस्येहनिर्वपेत् ॥ कन्याकुंभवृषस्थेकैकृष्णपक्षेषुसर्वदा ॥१२१॥ यत्रयत्रप्रदात
व्यंसपिंडीकरणात्मकम् ॥ तत्रानेनविधानेनदेयमग्निमतासदा ॥१२२॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिब्रह्मणायदुदीरितम् ॥ श्राद्धंसाधारणंनामभुक्तिमुक्तिफ
लप्रदम् ॥१२३॥ अयनेविषुवेचैवअमावस्याकंसंक्रमे ॥ अमावस्याष्टकाकृष्णपक्षपंचदशीषुच ॥१२४॥ आर्द्रामघारोहिणीषुद्रव्यब्राह्मणसंगमे ॥ गजच्छाया
व्यतीपातेविष्टिवैधृतिवासरे ॥१२५॥ वैशाखस्यतृतीयायानवमकार्तिक्स्यच ॥ पंचदशीतुमाघस्यनभस्येचत्रयोदशी ॥१२६॥ युगादयःस्मृताह्येताःपितृप
क्षोपकारिकाः ॥ तथामन्वंतरादौचदेयंश्राद्धंविजानता ॥१२७॥ अश्वयुज्जन्मवीचैवद्वादशीकार्तिकेतथा ॥ तृतीयाचैत्रमासस्यतथाभाद्रपदस्यच ॥१२८॥
फाल्गुनस्यत्वमावास्यापौषस्यैकादशीतथा ॥ आषाढस्यापिदशमीमाघमासस्यसप्तमी ॥१२९॥ श्रावणेचाष्टमीकृष्णातथापाठीचपूर्णिमा ॥ का
र्तिकीफाल्गुनीचैवाज्येष्टेपंचदशीसिता ॥१३०॥ मन्वंतरादयस्त्वेतादत्तस्याक्षयकारिकाः ॥ पानीयमप्यत्रतिलैर्विमिश्रं दद्यात्पितृभ्यःप्रयतोमनुष्यः ॥१३१॥
श्राद्धंकृतंतेनसमास्तहस्रंरहस्यमेतत्पितरोगवदंति ॥ वैशाख्यामुपवासेषुतथोत्सवमहालये ॥१३२॥ तीर्थायतनगोष्ठेषुद्वीपोद्यानगृहेषुच ॥ विवि
क्तेषूपलिषुश्राद्धंदेयंविजानता ॥१३३॥ विप्रान्पूर्वंपरेचाह्निविनीतात्मानिमंत्रयेत् ॥ शीलवृत्तगुणोपेतान्वयोरूपसमन्वितान् ॥१३४॥ द्वौदैवपितृकृत्येत्रीने
कैकमुभयत्रवा ॥ भोजयेत्सुसमृद्धोपिप्रकुर्वीतविस्तरम् ॥१३५॥ विश्वेदेवान्यवैःपुष्पैरभ्यर्च्यासनपूर्वकं ॥ पूरयेत्पात्रयुग्मतुस्थाप्यंदर्भपवित्र
के ॥१३६॥ शन्नोदेवीत्यपःकुर्याद्यवोसीतियवानपि ॥ गंधपुष्पैस्तुसंपूज्यविश्वान्देवान्प्रतिन्यसेत् ॥१३७॥ विश्वेदेवासइत्याभ्यामावाह्यविकिरेद्यवान् ॥ य
वोसिधान्यराजस्त्वंवारुणोमधुमिश्रितः ॥१३८॥ निर्गुंदःसर्वपापानांपवित्रक्रुपिसंस्तुतः ॥ गंधपुष्पैरलंकृत्ययादिव्येत्यर्घ्यमुत्सृजेत् ॥३९॥ अभ्यर्च्यगंधाद्युत्सृ
ज्यपितृयज्ञंसमारभेत् ॥ दर्भासनादिकृत्वादौत्रीणिपात्राणिचार्येत् ॥१४०॥ सपवित्राणिकृत्वादौशन्नोदेवीत्यपःक्षिपेत् ॥ तिलोसीतितिलान्कु

प्र०सृ०खं०
अ० ९

॥ १९ ॥

याद्वन्धपुष्पादिकंपुनः ॥ १४१ ॥ पात्रंवनस्पतिमयं तथा पर्णमयंपुनः ॥ राजतंवाप्रकुर्वीत तथा सागरसंभवम् ॥ १४२ ॥ सौवर्णं राजतं ताम्रं पितृणां पात्रमु-
 च्यते ॥ रजतस्य कथावापि दर्शनं दानमेव च ॥ १४३ ॥ राजतैर्भाजनैरेषां पितृणां रजतान्वितैः ॥ वार्यपि श्रद्धया दत्तमक्षया योपकल्पते ॥ १४४ ॥ अद्यापि पि-
 तृपात्रेषु पितृणां रजतान्वितम् ॥ शिवनेत्रोद्भवं यस्मादुत्तमं पितृवल्लभम् ॥ १४५ ॥ एवं पात्राणि संकल्प्य यथा लाभं विमत्सरः ॥ यादिव्येति पितुर्नामगोत्रेदर्भा-
 न्करेन्यसेत् ॥ १४६ ॥ पितृनावाहयिष्यामितथेत्युक्तः सतैः पुनः ॥ उशंतस्त्वा तथा यन्तु ऋग्यामावाहयेति पितृन् ॥ १४७ ॥ यादिव्येत्यर्घ्यमुत्सृज्य दद्याद्गं-
 धादिकंततः ॥ वस्त्रोत्तरंदर्भपूर्वदत्त्वा संश्रयमादितः ॥ १४८ ॥ पितृपात्रे निधायान्युज्यमुत्तरतो न्यसेत् ॥ पितृभ्यः स्थानमसीति निधाय परिवेषयेत् ॥ १४९ ॥
 तत्रापि पूर्वतः कुर्यादग्निकार्यं विमत्सरः ॥ उभाभ्यामपि हस्ताभ्यामाहृत्य परिवेषयेत् ॥ १५० ॥ उशन्तस्त्वेतितंदर्भपाणिभक्तं विशेषतः ॥
 गुणान्वितैश्च शाकाद्यैर्नानाभक्ष्यैस्तथैव च ॥ १५१ ॥ अन्नंच सदधिक्षीरंगोघृतं शर्करान्वितं ॥ मासंप्रीणातिवै सवर्णान्पितृनित्याह पद्मजः ॥ १५२ ॥ द्वौ मा-
 सौ मत्स्यमांसेन त्रीन्मासान्हारिणेन तु ॥ औरभ्रेण च तुरः शाकुनेनाथपंचवै ॥ १५३ ॥ वाराहस्य तु मांसेन पण्मासं तृप्तिरुत्तमा ॥ सप्तलोहस्य मांसेन तथा षावाज-
 केन तु ॥ १५४ ॥ पृषतस्य तु मांसेन तृप्तिर्मासात्रैव तु ॥ दशमासांश्च तृप्यंते वराहमहिषामिषैः ॥ १५५ ॥ शशकूर्मयोस्तु मांसेन मासानेकादशैव तु ॥ संवत्सरं तु
 गव्येन पयसा पायसेन वा ॥ १५६ ॥ सौकरेण तु तृप्यंते मासान्पंचदशैव तु ॥ वार्ध्राणस्य मांसेन तृप्तिर्द्वादशवर्षिकी ॥ १५७ ॥ कालशाकेन चानंत्यं स्वप्नमांसेन
 चैव हि ॥ यत्किंचिन्मधुना मिश्रं गोक्षीरंदधिपायसम् ॥ १५८ ॥ दत्तमक्षयमित्याहुः पितरः पूर्वदेवताः ॥ स्वाध्यायं श्रावयेत्पित्र्यं पुराणान्यखिलानि च ॥ १५९ ॥
 ब्रह्मविष्ण्वर्करुद्राणां स्तवानि विविधानि च ॥ इंद्रेण सोमसूक्तानि पावमानीश्च शक्तिः ॥ १६० ॥ बृहद्रथं तरंतत्र ज्येष्ठसामाथरो वं ॥ तथैव शांतिकाध्या-
 यं मधुब्राह्मणमेव च ॥ १६१ ॥ मण्डलब्राह्मणं तद्रत्नीतिकारि च यत्पुनः ॥ विप्राणामात्मनश्चापितत्सर्वसमुदीरयेत् ॥ १६२ ॥ भारताध्ययनं कार्यं
 पितृणां परमप्रियं ॥ भुक्तवत्सु च विप्रेषु भोज्यतोयादिकं नृप ॥ १६३ ॥ सार्ववर्णिकमन्नाद्यमानयेत्सावधारणं ॥ समुत्सृजेद्भुक्तवतामग्रतो विकिरान्भुवि ॥ १६४ ॥
 अग्निदग्धाश्च ये जीवा येऽप्यदग्धाः कुले मम ॥ भूमौ दत्तेन तृप्यंतु तृप्ता यांतु परांगतिं ॥ १६५ ॥ येषां न मातानपि तानवंधुर्न चापि मित्रं न तथा व्रतमस्ति ॥ तत्तृप्तये
 त्रंभुवि दत्तमेतत्पयातु योगाय यतो यतस्ते ॥ १६६ ॥ असंस्कृतप्रमीतानां त्यागिनां कुलभागिनां ॥ उच्छिष्टभागधेयानां दर्भेषु विकिरासनं ॥ १६७ ॥ तृप्ता
 नृज्ञात्वोदकंदद्यात्सकृद्विकिरणे तथा ॥ विप्रलिप्तमहीपृष्ठे गोशकृन्मूत्रवारिणा ॥ १६८ ॥ निधाय दर्भान्विधिवद्दक्षिणाग्रान्प्रयत्नतः ॥ सर्ववर्णविधानेन
 पिंडांश्च पितृयज्ञवत् ॥ १६९ ॥ अवने जनपूर्वतु नाम गोत्रं तु मानवः ॥ उक्त्वा पुष्पादिकं दत्त्वा कृत्वा प्रत्यवने जनं ॥ १७० ॥ ज्ञात्वा पसव्यं सव्येन पाणिना त्रिः प्रदक्षि-

प० पु०

॥ २० ॥

णं ॥ पितृवन्मातृकं कार्यं विधिबर्धपाणिना ॥ १७१ ॥ दीपप्रज्वालनं तद्वत्कुर्यात्पुष्पाचनं बुधः ॥ तथा चांतेषु चाचम्य दद्याच्चापः सकृत् सकृत् ॥ १७२ ॥
तथा पुष्पाक्षतान् पश्चादक्षय्योदकमेव च ॥ सतिलं नाम गोत्रेण दद्याच्छक्त्या च दक्षिणाम् ॥ १७३ ॥ गोभूहिरण्यवासांसि भव्यानि शयनानि च ॥ दद्याद्यदिष्टं वि
प्राणमात्मनः पितुरेव च ॥ १७४ ॥ वित्तशास्त्रेण रहितः पितृभ्यः प्रीतिमावहेत् ॥ ततः स्वधावाचनं कं विश्वे देवेषु चोदकं ॥ १७५ ॥ दत्वा शीः प्रतिगृहीयाद्विजेभ्यो
पियथा बुधः ॥ अचोराः पितरः संतु संतिवत्युक्तः पुनर्द्विजैः ॥ १७६ ॥ गोत्रं तथा वर्द्धतां तु तथेत्युक्तश्च तैः पुनः ॥ स्वस्तिवाचनं कं कुर्यात्पिंडानुद्धृत्य
भक्तितः ॥ १७७ ॥ उच्छेषणं तु तत्तिष्ठेद्यावद्विप्रविसर्जनम् ॥ ततो गृहबलिं कुर्यादिति धर्मो व्यवस्थितः ॥ १७८ ॥ उच्छेषणं भूमिगतमजिह्मस्याशठस्य च ॥
दासवर्गस्य तत्पिंडं भागधेयं प्रचक्षते ॥ १७९ ॥ पितृभेनिर्मितं पूर्वमेतदाप्यायनं सदा ॥ अत्र तानामपुत्राणां स्त्रीणामपिनराधिप ॥ १८० ॥ ततः
स्थानाग्रतः स्थित्वा प्रतिगृह्यां बुपात्रिकां ॥ वाजे वाजेति च जपन्कुशाग्रेण विसर्जयेत् ॥ १८१ ॥ बहिः प्रदक्षिणं कुर्यात्पदान्यष्टावनुव्रजेत् ॥ बंधु
वर्गेण सहितः पुत्रभार्यासमन्वितः ॥ १८२ ॥ निवृत्य प्रणिपत्याथ प्रयुज्याग्रिसमंत्रवित् ॥ वैश्वदेवं प्रकुर्वीत नैत्यिकं बलिमेव च ॥ १८३ ॥ तत
स्तु वैश्वदेवांते सभृत्य सुतवांधवः ॥ भुंजीतातिथिसंयुक्तः सर्वपितृनिषेवितं ॥ १८४ ॥ एतच्चानुपनीतोपिकुर्यात्सर्वेषु पर्वसु ॥ श्राद्धं साधारणं नाम
सर्वकामफलप्रदम् ॥ भार्याविरहितोऽप्येतत्प्रवासस्थोऽपि भक्तिमान् ॥ १८५ ॥ श्रद्धोप्यमंत्रं कुर्यादनेन विधिनानृप ॥ तृतीयमाभ्युदयिकं वृ
द्धिश्राद्धं विधीयते ॥ १८६ ॥ उत्सवानंदसंस्कारे यज्ञोद्वाहादिमंगले ॥ मातरः प्रथमं पूज्याः पितरस्तदनंतरं ॥ १८७ ॥ ततो मातामहाराजं निश्वेदवास्तथैव च
प्रदक्षिणोपचारेण दध्यक्षतफलोदकैः ॥ १८८ ॥ प्राङ्मुखो निर्वपेत्पिण्डान्पूर्वांश्चैव पुरातनान् ॥ संपन्नमित्यभ्युदये दद्यादर्धद्वयोर्द्वयोः ॥ १८९ ॥ युग्माद्विजा
तयः पूज्या वस्त्राकल्पांबरादिभिः ॥ तिलकार्ययवैः कार्यं तच्च सर्वानुपूर्वकं ॥ १९० ॥ मंगल्यानि च सर्वाणि वाचयेद्विजपुंगवान् ॥ एवं शूद्रोऽपि
सामान्यं वृद्धिश्राद्धं च सर्वदा ॥ १९१ ॥ नमस्कारेण मंत्रेण कुर्याद्दानानि वै बुधः ॥ दानं प्रधानं शूद्रस्य इत्याह भगवान्प्रभुः ॥ दानेन सर्वकामाप्तिस्तस्य संजा
यते यतः ॥ १९२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे साधारणाभ्युदयकीर्तनं नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एकोदिष्टं ततो वक्ष्ये यदुक्तं ब्रह्मणा
पुरा ॥ मृते पुत्रैर्यथा कार्यमाशौचं चापितुर्यादि ॥ १ ॥ दशाहं शावमाशौचं ब्राह्मणस्य विधीयते ॥ क्षत्रियेषु दशद्वेचपक्षवैश्येषु चैव हि ॥ २ ॥ शूद्रेषु मासमा
शौचं सपिण्डेषु विधीयते ॥ नैशमाचूडमाशौचं त्रिरात्रं परतः स्मृतम् ॥ ३ ॥ जननेऽप्येवमेव स्यात्सर्ववर्णेषु सर्वदा ॥ अस्थिसंचयनार्द्धं मङ्गलरूपशौविधी
यते ॥ ४ ॥ प्रेताय पिण्डदानं तु द्वादशाहं समाचरेत् ॥ पाथेयं तस्य तत्प्रोक्तं यतः प्रीतिकरं महत् ॥ ५ ॥ यस्मात्प्रेतपुरं प्रेतो द्वादशाहेन नीयते ॥ गृहे पुत्र

प्र० सू० खं०

अ० १०

॥ २० ॥

कलत्रंचद्वादशाहंप्रपश्यति ॥६॥ तस्मान्निधेयमाकाशेदशरात्रंपयस्तथा ॥ सर्वदाहोपशांत्यर्थमध्वश्रमाविनाशनम् ॥ ७ ॥ ततस्त्वेकादशाहेपिद्विजानेका
 दशैवतु ॥ गोत्रादिसूतकांतेचभोजयेन्मनुजोद्विजान् ॥ ८ ॥ द्वितीयेह्निपुनस्तद्वदेकोद्विष्टंसमाचरेत् ॥ नावाहनाग्नौकरणंदैवहीनंविधानतः ॥ ९ ॥
 एकंपवित्रमेकोर्ध्वएकःपिंडोविधीयते ॥ उपतिष्ठतामितिवदेदेयंपश्चात्तिलोदकं ॥ १० ॥ स्वास्तिब्रूयाद्विप्रकरेविसर्गेचाभिरम्यतः ॥ शेषंपूर्ववदत्रापिकार्यवेद
 विदोविदुः ॥ ११ ॥ अनेनविधिनासर्वमनुमासंसमाचरेत् ॥ सूतकांतेद्वितीयेह्निशय्यांदद्याद्विलक्षणम् ॥ १२ ॥ कांचनंपुरुषंतद्रत्नफलवस्त्रसमन्वितम् ॥
 प्रपूज्यद्विजदांपत्यंनानाभरणभूषितम् ॥ १३ ॥ उपवेश्यतुशय्यायामधुपर्कततोददेत् ॥ रजतस्यतुपात्रेणदधिदुग्धसमन्वितम् ॥ १४ ॥ अस्थिलालाटि
 कंगृह्यसूक्ष्मंकृत्वाविमिश्रयेत् ॥ पाययेद्विजदांपत्यंपितृभक्त्यासमन्वितः ॥ १५ ॥ एषएवविधिर्दृष्टःपार्वतीयैर्द्विजोत्तमैः ॥ तेनदुष्टातुसाशय्यान्ग्राह्याद्विज
 सत्तमैः ॥ १६ ॥ गृहीतायांतुतस्यांहिपुनःसंस्कारमर्हति ॥ वेदेचैवपुरणेचशय्यासर्वत्रगर्हिता ॥ १७ ॥ ग्रहीतारस्तुजायन्तेसर्वेनरकगामिनः ॥ ग्रथितां
 वसुजालेनशय्यांदांपत्यसेविताम् ॥ १८ ॥ येस्पृशंतिनजानंतःसर्वेनरकगामिनः ॥ नवश्राद्धेनभोक्तव्यंभुक्त्वाचांद्रायणंचरेत् ॥ १९ ॥ पितृभक्त्यातुपुत्राणां
 कार्यमेवसदाभवेत् ॥ वृषोत्सर्गंचकुर्वीत देयाचकपिलाशुभा ॥ २० ॥ उदकुंभश्चदातव्योभक्ष्यभोज्यफलान्वितः ॥ यावदब्दंनरश्रेष्ठसतिलोदकपूर्व
 कम् ॥ २१ ॥ ततःसंवत्सरेपूर्णेसपिंडीकरणंभवेत् ॥ सपिंडीकरणादूर्ध्वप्रेतःपार्वणभुग्यतः ॥ २२ ॥ वृद्धिपूर्वेषुकार्येषुगृहस्थस्यभवेत्ततः ॥ सपिंडीकरणंश्राद्धं
 देवपूर्वनियोजयेत् ॥ २३ ॥ पितृनावहयेत्तत्रपृथक्प्रेतंविनिर्दिशेत् ॥ गंधोदकतिलैर्युक्तंकुर्यात्पात्रचतुष्टयम् ॥ २४ ॥ अर्घ्यार्थंपितृपात्रेषुप्रेतपात्रं
 प्रसेचयेत् ॥ तद्रत्नसंकल्प्यचतुरःपिंडान्पितृपरस्तदा ॥ २५ ॥ येसमानाश्चिद्राभ्यामन्नंतु विभजेत्रिधा ॥ अनेनविधिनाचार्घ्यपूर्वमेवप्रदापयेत् ॥ २६ ॥
 ततःपितृत्वमापन्नस्सचतुर्थस्तदात्वनु ॥ अग्निष्वात्तादिमध्येतुप्राप्नोत्यमृतमुत्तमम् ॥ २७ ॥ सपिंडीकरणादूर्ध्वपृथक्स्मैर्नदीयते ॥ पितृष्वेवचदातव्यं
 तत्पिंडयेषुसंस्थितम् ॥ २८ ॥ ततःप्रभृतिसंक्रान्तावुपरागादिपर्वसु ॥ त्रिपिंडमाचरेच्छ्राद्धमेकोद्विष्टमृतेहनि ॥ २९ ॥ एकोद्विष्टंपरित्यज्यमृताहेयः
 समाचरेत् ॥ सदैवंपितृहासस्यात्तथाभ्रातृविनाशकः ॥ ३० ॥ मृताहेपार्वणंकुर्वन्नधोयातिसमानवः ॥ संपृक्तेस्वर्गतीभावेप्रेतमोक्षोयतोभवेत् ॥ ३१ ॥
 आमश्राद्धंतदाकुर्याद्विधिज्ञःश्राद्धदस्ततः ॥ तेनाग्नौकरणंकुर्यात्पिंडांस्तेनैवनिर्वपेत् ॥ ३२ ॥ त्रिभिःसपिंडीकरणंमासैक्येत्रितयेतथा ॥ यदाप्राप्स्य
 तिकालेनतदामुच्येतबंधनात् ॥ ३३ ॥ मुक्तोपिलेपभागित्वंप्राप्नोतिकुशमार्जनात् ॥ लेपभाजश्चतुर्थाद्यास्त्रयःस्युःपिंडभागिनः ॥ ३४ ॥ पिंडदःसप्त
 मस्तेषांसपिंडाःसप्तपूरुषाः ॥ ३५ ॥ भीष्मउवाच ॥ कथंहव्यानिदेयानिकव्यानिचजनेरिह ॥ ३६ ॥ गृह्णांतिपितृलोकेवाप्रायःकैर्कैर्निगद्यते ॥ यदिमर्त्ये

प० पु०

॥ २१ ॥

द्विजोभुंकेहूयतेयदिवानले ॥ ३६ ॥ शुभाशुभात्मकाःप्रेतास्तदन्नंभुंजतेकथम् ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ वसुस्वरूपाःपितरोरुद्राश्चैवपितामहाः ॥ ३७ ॥
प्रपितामहास्तथादित्याइत्येषावैदिकीश्रुतिः ॥ नामगोत्रंपितृणांतुप्रापकंहव्यकव्ययोः ॥ ३८ ॥ श्राद्धस्यमन्त्रतस्तत्त्वमुपलभ्येतभक्तितः ॥ अग्नि
ष्वात्तादयस्तेषामाधिपत्येव्यवस्थिताः ॥ ३९ ॥ नामगोत्रास्तदादेशाभवंत्युद्भवतामपि ॥ प्राणिनःप्रीणयत्येतदर्हणंसमुपागतं ॥ ४० ॥ दि
व्योयदिपितामातागुरुःकर्मानुयोगतः ॥ तस्यान्नममृतंभूत्वादिव्यत्वेप्यनुगच्छति ॥ ४१ ॥ दैत्यत्वेभोगरूपेणपशुत्वेपितृणांभवेत् ॥ श्राद्धान्नंवायुरूपेण
नागत्वेप्युपतिष्ठति ॥ ४२ ॥ पानंभवतियक्षत्वेराक्षसत्वेतथामिषं ॥ दानवत्वेतथापानंप्रेतत्वेरुधिरोदकम् ॥ ४३ ॥ मनुष्यत्वेन्नपानादिनानाभो
गवतांभवेत् ॥ रतिशक्तिस्त्रियःकान्तेऽन्येषांभोजनशक्तिता ॥ ४४ ॥ दानशक्तिःसविभवारूपमारोग्यमेवच ॥ श्राद्धंपुष्पमिदंप्राक्तंफलंब्रह्मसमा
गमः ॥ ४५ ॥ आयुःपुत्रान्धनंविद्यांस्वर्गमोक्षंसुखानिच ॥ प्रयच्छन्तितथाराज्यंप्रीताःपितृगणानृप ॥ ४६ ॥ श्रूयतेचपुरामोक्षंप्राप्ताःकौशिकसूनवः ॥
पंचभिर्जन्मसंबन्धैः प्राप्ताब्रह्मपरंपदम् ॥ ४७ ॥ ॥ भीष्मउवाच ॥ ॥ कथंकौशिकदायादाःप्राप्तायोगमनुत्तमम् ॥ पंचभिर्जन्मसंबन्धैःकथंकर्म
क्षयोभवेत् ॥ ४८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ कौशिकोनामधर्मात्माकुरुक्षेत्रेमहानृषिः ॥ नामतःकर्मतस्तस्यपुत्राणांतन्निबोधमे ॥ ४९ ॥ स्वसृष्टः
क्रोधनोहिंस्रः पिशुनः कविरेवच ॥ वाग्दुष्टःपितृवर्तीचगर्गशिष्यास्तदाभवन् ॥ ५० ॥ पितर्युपरतेतेषामभूदुर्भिक्षमुल्वणं ॥ अनावृष्टिश्चमहती
सर्वलोकभयंकरी ॥ ५१ ॥ गर्गादेशाद्दनेदोर्ध्वारक्षतिचतपोधनाः ॥ खादामःकपिलामेतांवर्यंक्षुत्पीडिताभृशं ॥ ५२ ॥ इतिचिंतयतांपापंलघुः प्राहतदानु
जः ॥ यद्यवश्यमियंवध्याश्राद्धरूपेणयोज्यतां ॥ ५३ ॥ श्राद्धेनियोज्यमानायांपापंनश्यतिनोध्रुवं ॥ एवंकुर्वित्यनुज्ञातःपितृवर्तीतदानुजैः ॥ ५४ ॥
चक्रेसमाहितःश्राद्धमुपयुज्याथतांपुनः ॥ द्वौदैवैभ्रातरौकृत्वापित्र्येत्रींश्चापरान्क्रमात् ॥ ५५ ॥ तथैकमतिथिकृत्वाश्राद्धदः स्वयमेवतु ॥ चकारमं
त्रवच्छ्राद्धंस्मरन्पितृपरायणः ॥ ५६ ॥ तदागत्वाविशंकास्तेगुरवेचन्यवेदयन् ॥ व्याघ्रेणनिहताधेनुर्वत्सोयंप्रतिगृह्यतां ॥ ५७ ॥ एवंसाभक्षिताधेनुः
सप्तभिस्तैस्तपोधनैः ॥ वैदिकंवलमाश्रित्यक्रूरकर्माणिनिर्भयाः ॥ ५८ ॥ ततः कालेप्रणष्टास्तेव्याधादशपुरेभवन् ॥ जातिस्मरत्वंप्राप्तास्तेपितृभावे
नभाविताः ॥ ५९ ॥ तत्रविज्ञायवैराग्यंप्राणानुत्सृज्यधर्मतः ॥ लोकैरवीक्ष्यमाणास्तेतीर्थातिनश्नेनतु ॥ ६० ॥ संजातामृगरूपास्तेसप्तकालंजरेगिरौ ॥
प्राप्तविज्ञानयोगास्तेतत्त्यजुस्तांनिजांतनुम् ॥ ६१ ॥ मम्रुःप्रपतनेनाथजातवैराग्यमानसाः ॥ मानसेचक्रवाकास्तेसंजाताःसप्तयोगिनः ॥ ६२ ॥ नामतःकर्मतः
सर्वैसुमनाःकुसुमोवसुः ॥ चित्तदर्शीसुदर्शीचज्ञाताज्ञानस्यपारगः ॥ ६३ ॥ ज्येष्ठानुरक्ताःश्रेष्ठास्तेसप्तैतेयोगपावनाः ॥ योगभ्रष्टास्त्रयस्तेपांभवुश्चल

प्र०सू०खं०

अ०१०

॥ २१ ॥

चेतसः ॥६४॥ दृष्ट्वा विभ्राजमानं तमणुहं स्त्रीभिरन्वितम् ॥ क्रीडंतं विविधैर्भोगैर्महाबलपराक्रमम् ॥६५॥ पञ्चालान्वयसंभूतं प्रभूतबलवाहनम् ॥ राज्यकामो
 भवत्त्वेकस्तेषां मध्ये जलौकसाम् ॥६६॥ पितृवर्ती च यो विप्रः श्राद्धकृत् पितृवत्सलः ॥ अपरौ मंत्रिणौ दृष्ट्वा प्रभूतबलवाहनौ ॥६७॥ मंत्रित्वे च क्रतुश्चेच्छा
 मस्मिन्मर्त्यौ द्विजोत्तमौ ॥ विभ्राजपुत्रस्त्वेको भूद्वह्नदत्त इति स्मृतः ॥६८॥ मंत्रिपुत्रौ तथा चैव पुण्डरीकसुवालकौ ॥ ब्रह्मदत्तो भिषिक्तस्तुकां पिल्येन गरो
 त्मे ॥६९॥ पंचालराजो विक्रांतः श्राद्धकृत् पितृवत्सलः ॥ योगवित्सर्वजंतूनां चित्तवेत्ता भवत्तदा ॥७०॥ तस्य राज्ञो भवद्भार्या सुदेवस्यात्मजा तदा ॥
 सन्नतिर्नाम विख्याता कपिलाया भवत्पुरा ॥७१॥ पितृकार्ये नियुक्तत्वादभवद्ब्रह्मवादिनी ॥ तया चकार सहितः सराज्यं राजनंदनः ॥७२॥ कदाचिद्गत उद्यानं
 तया सह सपार्थिवः ॥ ददर्श कीटमिथुनमनंगकलहान्वितम् ॥७३॥ पिपीलिकामधोवक्त्रां पुरतः कीटकामुकः ॥ पंचबाणाभितप्तांगः सगद्गदमुवाच ह ॥७४॥
 नत्वया सदृशी लोके कामिनी विद्यते क्वचित् ॥ मध्येक्षीणातिजघनावृहद्वक्त्रातिगामिनी ॥७५॥ सुवर्णवर्णसदृशी सद्रक्ताचारुहासिनी ॥ आलक्ष्यते च वदनं
 गुडशर्करवत्सलं ॥७६॥ भोक्ष्यसे मयि भुक्ते त्वं स्नासि स्नाते तथा मयि ॥ प्रोषिते मयि दीना त्वं कुद्रे च भयचंचला ॥७७॥ किमर्थं वद कल्याणिस
 दाधो वदनास्थिता ॥ सा तमाह ज्वलत्कोपा किमालपसि रेशठ ॥७८॥ त्वयामोदकचूर्णं तु मां विहाया पिभक्षितम् ॥ प्रादास्त्वं तदतिक्रम्य मामन्यस्यैसम
 न्मथः ॥७९॥ पिपीलिक उवाच ॥ त्वत्सादृश्यान्मया दत्तमन्यस्यैवरवर्णिनि ॥ तदेकमपराधं मे क्षतुमर्हसि भामिनि ॥८०॥ नैवंपुनः करिष्यामि त्यजकोपं
 च सुस्तनि ॥ स्पृशामि पादौ सत्येन प्रणतस्य प्रसीद मे ॥८१॥ रुष्टायां त्वयि सुश्रोणि मृत्युर्मे पुरतो भवेत् ॥ तुष्टायां त्वयि वामोरु पूर्णाः सर्वमनोरथाः ॥८२॥
 पूर्णचंद्रोपमं वक्त्रं स्वादे मृतरसोपमम् ॥ निर्भरं पिब सुश्रोणिकामासक्तस्य मे सदा ॥८३॥ एतन्मत्वा शुभे कार्ये सर्वदा तु कृपामयि ॥ इति सा वचनं श्रुत्वा प्र
 सन्नाचा भवत्ततः ॥८४॥ आत्मानमर्पयामास मोहनाय पिपीलिका ॥ ब्रह्मदत्तो पितृवत्सर्वज्ञात्वा सस्मयमाह सत् ॥८५॥ सर्वसत्त्वरुतज्ञानी प्रभावात् पूर्वकर्म
 णः ॥८६॥ भीष्म उवाच ॥ कथं सर्वरुतज्ञो भूद्वह्नदत्तो नराधिपः ॥८६॥ तच्चापि चाभवत्कुत्रचक्रवाकचतुष्टयं ॥ तन्मे कथय सर्वज्ञकुलेकस्य च सुव्रतम् ॥८७॥ पुल
 स्त्य उवाच ॥ तस्मिन्नेव पुरे जाताश्चक्रवाका अथो नृपा ॥८८॥ वृद्धद्विजस्य दायादा विप्राजातिस्मरा बुधाः ॥ धृतिमांस्तत्त्वदर्शी च विद्यावर्णस्तपोधिकः ॥८९॥ ना
 मतः कर्मतश्चैव सुदारिद्र्यस्य ते सुताः ॥ तपसे बुद्धिरभवत्तेषां वै द्विजजन्मनां ॥९०॥ यास्यामः परमांसि द्विमूचुस्तो द्विजसत्तमाः ॥ तत्तेषां वचनं श्रुत्वा सुदारिद्र्यो महा
 तपाः ॥९१॥ उवाच दीनयावाचा किमेतदिति पुत्रकाः ॥ अधर्म एषवः पुत्रापिता तानित्युवाच ह ॥९२॥ वृद्धं पितरमुत्सृज्य दारिद्र्यं न वासिनम् ॥ क्रतुधर्मोत्रभविता
 मांत्यत्काः गतिमेव च ॥९३॥ ऊचुस्ते कल्पिता वृत्तिस्तव तात वचः शृणु ॥ व्रतमेतत्पुराराज्ञः स ते दास्यति पुष्कलं ॥९४॥ धनं ग्रामसहस्राणि प्रभाते पठ

प० पु०
॥ २२ ॥

तस्तव ॥ कुरुक्षेत्रे तु ये विप्रव्याधादशपुरे तु ये ॥ ९५ ॥ कालं जरे मृगाभूताश्चक्रवाकास्तु मानसे ॥ इत्युक्त्वा पितरं जग्मुस्ते वनं तपसे पुनः ॥ ९६ ॥ वृद्धोऽपि स द्वि-
जो राजन् जगाम स्वार्थं सिद्धये ॥ अणुहो नाम वै भ्राजः पञ्चालाधिपतिः पुरा ॥ ९७ ॥ पुत्रार्थं दिवदेवेशं पद्मयोनिं पितामहम् ॥ आराधयामास विभुं तीव्रतपराय-
णः ९८ ॥ ततः कालेन महता तुष्टस्तस्य पितामहः ॥ वरं वरय भद्रं ते हृदये भीप्सितं नृप ॥ ९९ ॥ अणुह उवाच ॥ पुत्रं मे देहि देवेश महाबलपराक्रमम् ॥ पारगं
सर्वविद्यानां धार्मिकं योगिनां वरम् ॥ १०० ॥ सर्वसत्त्वरुतज्ञं मे देहि योगिनमात्मजम् ॥ एवमस्त्विति विश्वात्मा तमाह परमेश्वरः ॥ १०१ ॥ पश्य तां सर्वभू-
तानां तत्रैवांतरधीयत ॥ ततः स तस्य पुत्रो भूद्रह दत्तः प्रतापवान् ॥ १०२ ॥ सर्वसत्त्वानुकंपी च सर्वसत्त्वबलाधिकः ॥ सर्वसत्त्वरुतज्ञश्च सर्वसत्त्वेश्वरेश्वरः
॥ १०३ ॥ अथ सत्त्वेन योगात्मा सपिपीलिकमागतः ॥ यत्र तत्कीटमिथुनं रममाणमवस्थितम् ॥ १०४ ॥ ततः सा सन्नतिर्दृष्ट्वा प्रहसंतं सुविस्मितं ॥ किमप्याशंकमाना-
सा तमपृच्छ ब्रह्मेश्वरम् ॥ १०५ ॥ सन्नतिरुवाच ॥ अकस्मादतिहासोऽयं किमर्थमभवत् नृप ॥ हास्यहेतुं न जानामि यदकाले कृतं त्वया ॥ १०६ ॥ अवद द्राज पुत्रो-
सौ तं पिपीलिकभाषितम् ॥ रागवद्विरसो तपन्नमेतद्वास्यं वरानने ॥ १०७ ॥ न चान्यत्कारणं किंचिद्वास्यहेतुः शुचिस्मिते ॥ न सामान्यततं देवी प्राहालीकमि-
दं तव ॥ १०८ ॥ अहमेव हसितान जीविष्ये त्वया धुना ॥ कथं पिपीलिकालापमंत्यो वै तिसुरादृते ॥ १०९ ॥ तस्मात्त्वया हमेवाद्य हसिता किमतः परम् ॥ ततो-
निरुत्तरो राजा जिज्ञासुस्तद्वचो हरेः ॥ ११० ॥ आस्थाय नियमं तस्थौ सत्परात्रमकल्मषः ॥ स्वप्नान्ते प्राह तं ब्रह्मा प्रभाते पर्यटन् पुरम् ॥ १११ ॥ वृद्धद्विजो-
त्तमाद्वाक्यं सर्वज्ञास्य तिते प्रिया ॥ इत्युक्त्वा तं दर्धे ब्रह्मा प्रभाते च नृपः पुरात् ॥ ११२ ॥ निर्गच्छन्मन्त्रिसहितः सभार्यो वृद्धमग्रतः ॥ गदंतं विप्रमायां तं वृद्धं च स-
ददर्शह ॥ ११३ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ये विप्रमुख्याः कुरुजांगलेषु दाशास्तथा दाशपुरे मृगाश्च ॥ कालं जरे सप्तचक्रवाका ये मानसे ते त्रवसंतिसिद्धाः
॥ ११४ ॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य सपपात शुचान्वितः ॥ जातिस्मरत्त्वमगमत्तौ चमं त्रिवरात्मजौ ॥ ११५ ॥ कामशास्त्रप्रणेता तु वा भ्रव्यः स तु वालकः ॥ पंचाल इति
लोकेषु विश्रुतः सर्वशास्त्रवित् ॥ ११६ ॥ पुंडरीकोऽपि धर्मात्मा वेदशास्त्रप्रवर्तकः ॥ भूत्वा जातिस्मरैः शोकात्पतिता वयतस्तथा ॥ ११७ ॥ हावयं कर्मविभ्रष्टाः
कामतः कर्मबंधनात् ॥ एवं विलप्य बहुशस्त्रयस्ते योगापारगाः ॥ ११८ ॥ विस्मयाच्छाब्दमाहाम्यमभिनंद्य पुनः पुनः ॥ स तु तस्मै धनं दत्त्वा प्रभूतग्रामसं-
युतम् ॥ ११९ ॥ विसृज्य ब्राह्मणं तं च वृद्धं धनमदान्वितम् ॥ आत्मीयं नृपतिः पुत्रं नृपलक्षणसंयुतम् ॥ १२० ॥ विष्वक्सेनाभिधानं च राजा राज्याभ्युपे-
चयत् ॥ मानसे सलिले सर्वे ततस्ते योगिनां वराः ॥ १२१ ॥ ब्रह्मदत्तादयस्तस्मिन्पितृभक्ता विमत्सराः ॥ सन्नतिश्चाभवद्दृष्ट्वा मयैव तव दर्शितम्
॥ १२२ ॥ राजन्योगफलं सर्वयदेतदभिलक्ष्यते ॥ तथेति प्राहराजापि पुरस्तादभिनंदयन् ॥ १२३ ॥ त्वत्प्रसादादिदं सर्वमयैव प्राप्यते फ-

प्र० सृ० खं
अ० १०

॥ २२

लम् ॥ १२४ ॥ ततस्तेयोगमास्थाय सर्व एव नौकसः ॥ ब्रह्मरंध्रेण परमं पदमापुस्तपो बलात् ॥ १२५ ॥ एवमायुर्धनं विद्यां स्वर्गं मोक्षं सुखानि च ॥
प्रयच्छंति सुतराज्यं नृणां तुष्टाः पितामहाः ॥ १२६ ॥ इदं च पितृमाहात्म्यं ब्रह्मदत्तस्यैव नृप ॥ द्विजेभ्यः श्रावयेद्विद्वान् शृणोति पठतेऽपि वा ॥ कल्पकोटिशतं
साग्रं ब्रह्मलोके महीयते ॥ १२७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे पितृमाहात्म्यकथनं नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ भीष्म उवाच ॥ कस्मिन् वासरभागे तु श्रा-
द्धी श्राद्धं समाचरेत् ॥ तीर्थेषु केषु वै श्राद्धं कृतं बहु फलं द्विज ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ तीर्थं तु पुष्करं नाम यत्तु श्रेष्ठतमं स्मृतम् ॥ सर्वेषां द्विजमुख्यानां मनोरथमिव
स्थितम् ॥ २ ॥ तत्र दत्तं हुतं जप्तमनन्तं भवति ध्रुवम् ॥ पितृणां बलभं नित्यमृषीणां परमं मतम् ॥ ३ ॥ नदाथललिता तद्दत्तीर्थमायापुरी शुभा ॥ तथामित्रप-
दं राजंस्ततः केदारमुत्तमम् ॥ ४ ॥ गंगासागरमित्याहुः सर्वतीर्थमयं शुभम् ॥ तीर्थं ब्रह्मसरस्तद्ब्रह्मलिलं शुभम् ॥ ५ ॥ तीर्थं तु नैमिषं नाम सर्वतीर्थ-
फलप्रदम् ॥ गंगोद्भेदस्तु गोमत्यां यत्रोद्भूतः सनातनः ॥ ६ ॥ तथा यज्ञवराहस्तु देवदेवश्च शूलधृक् ॥ यत्र तत्कांचनं दानमष्टादशभुजो हरः ॥ ७ ॥ नैमिस्तु
धर्मचक्रस्य शीर्षाय त्राभवत्पुरा ॥ तदेतन्नैमिशारण्यं सर्वतीर्थनिषेवितम् ॥ ८ ॥ देवदेवस्य तत्रापि वराहस्य च दर्शनम् ॥ यः प्रयातिसंपूतात्माना रायण-
पुरं व्रजेत् ॥ ९ ॥ कोकामुखं परं तीर्थमिन्द्रमार्गोऽपिलक्ष्यते ॥ अथापि पितृतीर्थं तु ब्रह्मणो व्यक्तजन्मनः ॥ १० ॥ पुष्करारण्यं संस्थोऽसौ यत्र देवः पितामहः ॥ वि-
रिचिदर्शनं श्रेष्ठमपवर्गफलप्रदम् ॥ ११ ॥ कृतं नाम महापुण्यं सर्वपापनिषूदनम् ॥ यत्राद्यो नारसिंहस्तु स्वयमेव जनार्दनः ॥ १२ ॥ तीर्थमिक्षुमतौ नाम पितृ-
णां च शुभावहा ॥ तुष्यन्ति पितरो नित्यं गंगायमुनसंगमे ॥ १३ ॥ कुरुक्षेत्रं महापुण्यं यत्र मार्गोऽपिलक्ष्यते ॥ अद्यापि पितृतीर्थं तु सर्वकामफलप्रदम् ॥ १४ ॥
नीलकण्ठमिति ख्यातं पितृतीर्थं नराधिप ॥ तथा भद्रसरः पुण्यं सरोमानसमेव च ॥ १५ ॥ मंदाकिनी तथाऽच्छोदा विपाशा च सरस्वती ॥ सर्वमित्रपदं तद्ब्रह्मना-
थं महाफलम् ॥ १६ ॥ क्षिप्रानदी तथा पुण्या तथा कालजं शुभम् ॥ तीर्थोद्भेदं हरोद्भेदं गर्भभेदं महालयम् ॥ १७ ॥ भद्रे श्वरं विष्णुपदं नर्मदाद्वारमेव च ॥ गया-
पिंडप्रदानेन समान्याहुर्महर्षयः ॥ १८ ॥ एतानि पितृतीर्थानि सर्वपापहराणि च ॥ स्मरणादपि लोकानां किमु श्राद्धप्रदायिनाम् ॥ १९ ॥ ॐकारं
पितृतीर्थं तु कावेरीर्कपिलोदकम् ॥ संभेदश्चण्डवेगायां तथैवामरकंटकम् ॥ २० ॥ कुरुक्षेत्राच्च द्विगुणं तस्मिन् स्नानादिकं भवेत् ॥ शुक्लतीर्थं तु वि-
ख्यातं तीर्थं सोमेश्वरं परम् ॥ २१ ॥ सर्वव्याधिहरं पुण्यं फलं कोटिगुणाधिकम् ॥ श्राद्धे दाने तथा होमे स्वाध्याये चापि सन्निधौ ॥ २२ ॥ कायावारो-
हणं नाम देवदेवस्य शूलिनः ॥ अवतारं रोचमानं ब्राह्मणावसथे शुभे ॥ २३ ॥ जातं तत्सु महापुण्यं तथा चर्मण्वती नदी ॥ शूलतापी पयोष्णी च पयो-
ष्णीसंगमस्तथा ॥ २४ ॥ महौषधीचारणा च नागतीर्थं प्रवर्त्तिनी ॥ महावेणानदी पुण्या महाशालस्तथैव च ॥ २५ ॥ गोमती वरुणा तद्दत्तीर्थं हौ-

ताशनं परम् ॥ भैरवं भृगुतुंगचंगौरीतीर्थमनुत्तमम् ॥ २६ ॥ तीर्थवैनायकं नाम वस्त्रेश्वरमनुत्तमम् ॥ तथा पापहरं नाम पुण्यावेत्रवतीनदी
 ॥ २७ ॥ महारुद्रं महालिङ्गं दशार्णचमहानदी ॥ शतरुद्राशताह्वचतथापितृपदं पुरम् ॥ २८ ॥ अंगारवाहिका तद्ब्रह्मदौर्द्वौ शोणधरौ ॥ कालिका च नदी
 पुण्यापितराचनदी शुभा ॥ २९ ॥ एतानि पितृतीर्थानि शस्यंते स्नानदानयोः ॥ श्राद्धमेतेषु यद्वत्तं तदनुत्तमं फलं स्मृतम् ॥ ३० ॥ शतावदानदी ज्वालाशर
 द्रीचनदी तथा ॥ द्वारकाकृष्णतीर्थं च तथा ह्युदकसरस्वती ॥ ३१ ॥ नदीमालवती नाम तथा च गिरिकर्णिका ॥ धूतपापं तथा तीर्थसमुद्रे दक्षिणे तथा ॥
 ॥ ३२ ॥ गोकर्णो गजकर्णश्च तथा च क्रनदी शुभा ॥ श्रीशैलं शाकतीर्थं च नारसिंहमतः परम् ॥ ३३ ॥ महेंद्रं च तथा पुण्यापुण्याचापिमहानदी ॥ एतेष्वपि सदा श्रा
 द्धमनंतफलदं स्मृतम् ॥ ३४ ॥ दर्शनादपि पुण्यानिसद्यः पापहराणि वै ॥ तुंगभद्रानदी पुण्या तथा च करशीति च ॥ ३५ ॥ भीमेश्वरं कृष्णवेणाकावेरीचांज
 नानदी ॥ नदीगोदावरी पुण्या त्रिसंध्यापूर्णमुत्तमम् ॥ ३६ ॥ तीर्थत्रैयं वकं नाम सर्वतीर्थं नमस्कृतम् ॥ यत्रास्ते भगवान्भीमः स्वयमेवात्रिलोचनः ॥ ३७ ॥
 श्राद्धमेतेषु सर्वेषु दत्तं कोटिगुणं भवेत् ॥ स्मरणादपि पापानि ब्रजंति शतधानुष ॥ ३८ ॥ श्रीपर्णाचनदी पुण्या व्यासतीर्थमनुत्तमम् ॥ तथामत्स्यनदी कारा
 शिवधारा तथैव च ॥ ३९ ॥ भवतीर्थं च विख्यातं पुण्यतीर्थं च शाश्वतम् ॥ पुण्यं रामेश्वरं तद्ब्रह्मणा पुरमलं पुरम् ॥ ४० ॥ अंगारकं च विख्यातमात्मदर्शमलंबुष
 म् ॥ वत्सव्रातेश्वरं तद्ब्रह्मणा गोकामुखं परम् ॥ ४१ ॥ गोवर्द्धनं हरिश्चंद्रं पुरश्चंद्रं पृथुदकम् ॥ सहस्राक्षं हिरण्याक्षं तथा च कदलीनदी ॥ ४२ ॥ नामधेयानि च त
 था तथा सौमित्रिसंगतम् ॥ इंद्रीलं महानादं तथा च प्रियमेलकम् ॥ ४३ ॥ एतान्यपि सदा श्राद्धे प्रशस्तान्यधिकानि च ॥ एतेषु सर्वदेवानां सांनिध्यं पश्यते
 यतः ॥ ४४ ॥ दानमेतेषु सर्वेषु भवेत्कोटिशताधिकम् ॥ बाहुदाचनदी पुण्या तथा सिद्धवटं शुभम् ॥ ४५ ॥ तीर्थपाशुपतं चैव नदीपर्यटिका तथा ॥ श्राद्ध
 मेतेषु सर्वेषु दत्तं कोटिशतोत्तरम् ॥ ४६ ॥ तथैव पंचतीर्थं च यत्र गोदावरीनदी ॥ युतालिंगं सहस्रेण सव्येतरजलावहा ॥ ४७ ॥ जामदग्न्यस्य तत्तीर्थं मोदाय
 तनमुत्तमम् ॥ प्रतीकस्य भयात्सिद्धाय त्रगोदावरीनदी ॥ ४८ ॥ तीर्थतद्ब्रह्मकव्यानामप्सरोगणसंयुतम् ॥ श्राद्धाग्निदानकार्यं च तत्र कोटिशताधिकम् ॥
 ॥ ४९ ॥ तथा सहस्रलिङ्गं च राववेश्वरमुत्तमम् ॥ सेंद्रकालानदी पुण्या तत्र शक्रोगतः पुरा ॥ ५० ॥ निहत्य नमुचिं मित्रं तपसा स्वर्गमाप्तवान् ॥ तत्र दत्तं नरैः
 श्राद्धमनंतफलदं भवेत् ॥ ५१ ॥ पुष्करं नाम वै तीर्थं शालग्रामं तथैव च ॥ शोणपातश्च विख्यातो यत्र वैश्वानराशयः ॥ ५२ ॥ तीर्थसारस्वतं चैव स्वामितीर्थं त
 थैव च ॥ मलंदरानदी पुण्या कौशिकी चंद्रका तथा ॥ ५३ ॥ विदर्भाचाथ वेगाचपयोष्णिप्राङ्मुखा परा ॥ कावेरी चोत्तरांगा च तथा जालंधरोगिरिः ॥ ५४ ॥
 एतेषु श्राद्धतीर्थेषु श्राद्धमानंत्यमश्रुते ॥ लोहदंडं तथा तीर्थं चित्रकूटस्तथैव च ॥ ५५ ॥ दिव्यं सर्वत्र गंगायास्तथानद्यास्तदं शुभम् ॥ कुब्जाग्रकं तथा ती

र्थमूर्वशीपुलिनंतथा ॥ ५६ ॥ संसारमोचनंतीर्थतथैवऋणमोचनम् ॥ एतेषुपितृतीर्थेषुश्राद्धमानंत्यमश्नुते ॥ ५७ ॥ अट्टहासंतथातीर्थगौतमेश्वरमेवच ॥
 तथावसिष्ठतीर्थचभारतंचततःपरम् ॥ ५८ ॥ ब्रह्मावर्तकुशावर्तहंसतीर्थतथैवच ॥ पिंडारकंचविख्यातंशंखोद्धरंतथैवच ॥ ५९ ॥ भांडेश्वरं विल्वकंचनीलपर्व
 तमेवच ॥ तथाचवदरीतीर्थसर्वतीर्थेश्वरेश्वरम् ॥ ६० ॥ वसुधाराह्वयंतीर्थरामतीर्थतथैवच ॥ जयंतीविजयाचैवशुक्लतीर्थतथैवच ॥ ६१ ॥ एषु
 श्राद्धप्रदातारः प्रयांतिपरमंपदम् ॥ तीर्थमातृगृहं नामकरवीरपुरंतथा ॥ ६२ ॥ सप्तगोदावरीनामसर्वतीर्थेश्वरेश्वरम् ॥ तत्रश्राद्धंप्रदातव्यमनंतफलमी
 प्सुभिः ॥ ६३ ॥ कीकटेषुगयापुण्यापुण्यंराजगृहंवनम् ॥ च्यवनस्याश्रमंपुण्यंनदीपुण्यापुनःपुना ॥ ६४ ॥ विषयाराधनंपुण्यंनदीयातुपुनःपुना ॥
 यत्रगाथाविचरतिब्रह्मणापरिकीर्तिता ॥ ६५ ॥ एष्टव्यावहवःपुत्रायद्येकोपिगयां व्रजेत् ॥ यजेतवाश्वमेधेननीलंवावृषमुत्सृजेत् ॥ ६६ ॥
 एषागाथाविचरतितीर्थेष्वायतनेषुच ॥ सर्वैमनुष्याराजेंद्रकीर्त्तयंतःसमागताः ॥ ६७ ॥ किमस्माकंकुलेकश्चिद्गयांयास्यतियः सुतः ॥ प्रीणयि
 प्यतितान्गत्वासप्तपूर्वास्तथापरान् ॥ ६८ ॥ मातामहानामप्येवंश्रुतिरेषाचिरंतनी ॥ गंगायामस्थितिचयंगत्वाक्षेप्स्यतियः सुतः ॥ ६९ ॥ तिलैःसप्ताष्ट
 भिर्वापिदास्यतेचजलांजलिम् ॥ अरण्यत्रितयेवापिपिंडदानंकरिष्यति ॥ ७० ॥ प्रथमंपुष्करारण्येनैमिपेतदनंतरं ॥ धर्मारण्यंपुनःप्राप्यश्राद्धंभक्त्या
 प्रदास्यति ॥ ७१ ॥ गयायांधर्मपृष्ठेवासरसिब्रह्मणस्तथा ॥ गयाशीर्षवटेचैवपितृणांदत्तमक्षयम् ॥ ७२ ॥ व्रजंकृत्वानिवापंयस्त्वध्वानंपरिसर्पति ॥ नर
 कस्थान्पितृन्सोपिस्वर्गंनयतिसत्वरं ॥ ७३ ॥ कुलेतस्यनराजेंद्रप्रेतोभवतिकश्चन ॥ प्रेतत्वंमोक्षभावंचपिंडदानाच्चगच्छति ॥ ७४ ॥ एकोमुनि
 स्ताम्रकराग्रहस्तोद्विग्रेषुमूलेसलिलंददाति ॥ आम्राश्चसिक्ताःपितरश्चतृप्ताएकाक्रियाद्वयर्थकरीप्रसिद्धा ॥ ७५ ॥ गयायांपिंडदानस्यनान्यदानंविशि
 प्यते ॥ एकेनपिंडदानेनतृप्तास्तेमोक्षगामिनः ॥ ७६ ॥ धान्यप्रदानंप्रवरंवदंतिवसुप्रदानंचतथामुनीन्द्राः ॥ गयासुतीर्थेषुनरैःप्रदत्तंतद्धर्महेतुंप्रवरंवदं
 ति ॥ ७७ ॥ सर्वात्मनासुरुचिनामहाचलमहानदी ॥ येतुपश्यंतितांगत्वामानसेदक्षिणोत्तरे ॥ ७८ ॥ प्रणम्यद्विजमुख्येभ्यःप्राप्तंतेर्जन्मनःफलं ॥ यद्य
 दिच्छतिवैमर्त्यंस्तत्तदाप्रोत्यसंशयम् ॥ ७९ ॥ एषतूद्देशतःप्रोक्तस्तीर्थानांसग्रहोमया ॥ वागीशोपिनशक्रोतिविस्तरात्किमुमानुपः ॥ ८० ॥ सत्यंतीर्थं दयाती
 र्थंतीर्थमिन्द्रियनिग्रहः ॥ वर्णाश्रमाणांगेहेपितीर्थंशमउदाहृतम् ॥ ८१ ॥ येषुतीर्थेषुयच्छ्राद्धंतत्कोटिगुणमिष्यते ॥ गयायांयत्तुवैश्राद्धंतच्छ्राद्धम
 पवर्गदम् ॥ ८२ ॥ यस्मात्तस्मात्प्रयत्नेनतीर्थंश्राद्धंविधीयते ॥ प्रातःकालोमुहूर्तास्त्रीन्संगवस्तावदेवतु ॥ ८३ ॥ मध्याह्नस्त्रिमुहूर्तःस्यादपराह्ण
 स्ततःपरम् ॥ सायाह्णस्त्रिमुहूर्तःस्याच्छ्राद्धंतत्रनकारयेत् ॥ ८४ ॥ राक्षसीनामसावेलागर्हितासर्वकर्मसु ॥ अहोमुहूर्ताव्याख्यातादशपञ्चचसर्वदा ॥ ८५ ॥

प० पु०
॥ २४ ॥

तत्राष्टमोऽमुहूर्तः सकालः कुतपः स्मृतः ॥ मध्याह्नात्सर्वदायस्मान्मंदीभवति भास्करः ॥ ८६ ॥ तस्मादनंतफलदस्तत्रारंभो विशिष्यते ॥
खड्गपात्रं कुतपस्तथानैपालकंबलम् ॥ ८७ ॥ रुक्मदंभांस्तिलागावोदौहित्रश्चाष्टमः स्मृतः ॥ पापंकुत्सितमित्याहुस्तस्य तत्तापकारिणः ॥ ८८ ॥
अष्टावेते यतस्तस्मात्कुतपा इति विश्रुताः ॥ ऊर्ध्वमुहूर्तात्कुतपान्महूर्तचचतुष्टयम् ॥ ८९ ॥ मुहूर्तपंचकं चैव स्वधावाचनमिष्यते ॥ विष्णुदेहसमुद्भू-
ताः कुशाः कृष्णतिलास्तथा ॥ ९० ॥ श्राद्धस्य लक्षणं कालमिति प्राहुर्मनीषिणः ॥ तिलोदकांजलिर्देयोजलांते तीर्थवासिभिः ॥ ९१ ॥ सदर्महस्ते
नैकेन गृहे श्राद्धं गमिष्यति ॥ पुण्यं पवित्रमायुष्यं सर्वपापविनाशनम् ॥ ९२ ॥ ब्रह्मणा चैव कथितं तीर्थं श्राद्धानुकीर्तनम् ॥ शृणोति यः पठेद्वापि श्रीमान्संजायते
नरः ॥ ९३ ॥ श्राद्धकाले च वक्तव्यं तथा तीर्थनिवासिभिः ॥ सर्वपापोपशान्त्यर्थं मलक्ष्मीनाशनं मतं ॥ ९४ ॥ इदं पवित्रं यशसो निधानमिदं महापातकनाशनं च ॥
ब्रह्मार्कं रुद्रैरभिपूजितं च श्राद्धस्य माहात्म्यमुशंति तज्ज्ञाः ॥ ९५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे श्राद्धप्रकरणं नाम एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ भीष्म उवाच ॥
सोमवंशः कथं जातः कथया त्रविशारद ॥ तदंशे केतुराजानो बभूवुः कीर्तिवर्द्धनाः ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ आदिष्टो ब्रह्मणा पूर्वमग्निः सर्गविधौ पुरा ॥ अनंतरं नाम त-
पः सृष्ट्यर्थं तप्तवान्विभुः ॥ २ ॥ यदानंदकरं ब्रह्म भगवन्केशनाशनं ॥ ब्रह्मरुद्रेन्द्रसूर्याणामभ्यंतरमतींद्रियं ॥ ३ ॥ शान्तिं कृत्वा त्ममनसा तदग्निः संयमे स्थितः ॥ माहा-
त्म्यं तपसो वापि परमानंदकारकं ॥ ४ ॥ यस्मादंशपतिः सार्द्धं समये तदधिष्ठितः ॥ तदृष्ट्वा च षट्सोमेन तस्मात्सोमो भवद्विभुः ॥ ५ ॥ अथ सुम्रावने त्राभ्यां
जलं तत्राग्निसंभवम् ॥ द्योतयद्विश्वमखिलं ज्योत्स्नया सचराचरम् ॥ ६ ॥ तद्दिशो जगद्गुस्तत्र स्त्रीरूपेणासहृच्छयाः ॥ गर्भो भूत्वोदरे तासां स्थितः सोप्य-
त्रिसंभवः ॥ ७ ॥ आशाश्च मुमुचुर्गर्भमशक्ताधारणे ततः ॥ समादायाथ तंगर्भमेकीकृत्य चतुर्मुखः ॥ ८ ॥ युवानमकरोद्ब्रह्मा सर्वायुधधरं नरम् ॥ स्यं-
दनेथ सहस्तेन वेदशक्तिमये प्रभुः ॥ ९ ॥ आरोप्य लोकमनयदात्मीयं सपितामहः ॥ ततो ब्रह्मर्षिभिः प्रोक्तं ह्यस्मत्स्वामी भवत्वयम् ॥ १० ॥ ऋषिभिर्देवगं-
धर्वैरप्सरोभिस्तथैव च ॥ स्तूयमानस्य तस्याभूदधिकं महदंतरम् ॥ ११ ॥ तेजो वितानादभवद्भुवि दिव्यौषधीगणः ॥ तद्दीप्तिरधिका तस्माद्वात्रौ भव-
ति सर्वदा ॥ १२ ॥ तेनौषधीशः सोमो भूद्विजेष्वपि हि गण्यते ॥ वेदधामारसश्चायं यदिदं मंडलं शुभम् ॥ १३ ॥ क्षीयते वर्द्धते चैव शुक्ले कृष्णे च सर्वदा ॥ विंशतिं च तथा
सप्तदशः प्राचेतसो ददौ ॥ १४ ॥ रूपलावण्यसंयुक्तास्तस्मै कन्याः सुवर्चसाः ॥ ततः शक्तिः सहस्राणां सहस्राणि दशैव तु ॥ १५ ॥ तपश्चाकारशीतांशुर्विष्णुर्ध्यानै-
कतत्परः ॥ ततस्तुष्टश्च भगवांस्तस्मै नारायणो हरिः ॥ १६ ॥ वरंवृणीष्वचो वाच परमात्मा जानर्दनः ॥ ततो ब्रह्मवरं सोमः शक्रलोके यजाम्यहम् ॥ १७ ॥
प्रत्यक्षमेव भोक्तारो भवंतु मम मंदिरं ॥ राजसूये सुरगणा ब्रह्माद्या ये चतुर्विधाः ॥ १८ ॥ रक्षपालः सुरोऽस्माकमास्तां शूलधरो हरः ॥ तथेत्युक्तः समाजद्वे राजसू-

प्र० सू० खं०
अ० १२

॥ २४ ॥

यंतुविष्णुना ॥ १९ ॥ होतात्रिभृगुरध्वर्युरुद्धाताचचतुर्मुखः ॥ ब्रह्मत्वमगमत्तस्यउपद्रष्टाहरिःस्वयम् ॥ २० ॥ सदस्याःसर्वदेवास्तुराजसूयविधिःस्मृतः ॥
 वसवोध्वर्यवस्तद्वद्विश्वेदेवास्तथैवच ॥ २१ ॥ त्रैलोक्यंदक्षिणातेनऋत्विग्भ्यःप्रतिपादिता ॥ सोमःप्राप्याथदुष्प्राप्यमैश्वर्यं सृष्टिसत्कृतं ॥ २२ ॥ सतलो
 कैकनाथत्वंप्राप्तस्त्वतपसातदा ॥ कदाचिदुद्यानगतामपश्यदनेकपुष्पाभरणोपशोभाम् ॥ २३ ॥ बृहन्नितंबस्तनभारखेदांपुष्पावभंगेप्यतिदुर्वलांगीं ॥
 भार्याचतांदिवगुरोरनंगवाणभिरामायतचारुनेत्रां ॥ २४ ॥ तारांसताराधिपतिःस्मरार्तःकेशेषुजग्राहविविक्तभूमौ ॥ सापिस्मरार्तासहतेनेरेमेतद्रूपकांत्या
 हृतमानसैव ॥ २५ ॥ चिरंविहृत्याथजगामतारांविधुर्गृहीत्वास्वगृहंततोपि ॥ नतृप्तिरासीत्स्वगृहेपितस्यतारानुरक्तस्यसुखागमेषु ॥ २६ ॥ बृहस्पतिस्त
 द्विरहाग्निदग्धस्तद्ध्याननिष्ठैकमनावभूव ॥ शशाकशापंनचदातुमस्मैनमंत्रशस्त्राग्निविषैरनेकैः ॥ २७ ॥ तस्यापकर्तुंविधैरुपायैर्नैवाभिचारैरपि
 वागधीशः ॥ सयाचयामासततस्तुदेवंसोमंस्वभार्यार्थमनंगतप्तः ॥ २८ ॥ सयाच्यमानोपिददौनभार्यांबृहस्पतेःकामवशेनमोहितः ॥ महेश्वरेणाथच
 तुर्मुखेनसाध्यैर्मरुद्भिःसहलोकपालैः ॥ २९ ॥ ददौयदातानंकथंचिर्दिदुस्तदाशिवःक्रोधपरोवभूव ॥ योवामदेवःप्रथितःपृथिव्यामनेकरुद्रार्चितपादप
 द्मः ॥ ३० ॥ ततःसशिष्योगिरिशः पिनाकीबृहस्पतेःस्नेहवशानुवद्धः ॥ धनुर्गृहीत्वाजगवंपुरारिर्जगामभूतेश्वरसिद्धजुष्टः ॥ ३१ ॥ युद्धायसोमे
 नविशेषदीप्तस्तृतीयनेत्रानलभीमवक्रः ॥ सहैवजग्मुश्चगणेश्वराणांविशाधिकाषष्टिरथोग्रमूर्तिः ॥ ३२ ॥ यक्षेश्वराणांसगणैरनेकैर्युतोन्वगात्स्यंदनसं
 स्थितानां ॥ वेतालयक्षोरगकिन्नराणांपद्मेनचैकेनतथाबुद्धानाम् ॥ ३३ ॥ लक्षैस्त्रिभिर्द्वादशभीरूनांसोमोप्यगात्तत्रविवृद्धमन्युः ॥ शनैश्चरांगारक
 वृद्धतेजानक्षत्रदैत्यासुरसैन्ययुक्तः ॥ ३४ ॥ जग्मुर्भयंसप्ततथैवलोकाधरावनद्रीपसमुद्रगर्भाः ॥ ससोममेवाभ्यगमत्पिनाकीगृहीतदीप्तास्त्रिशालव
 ह्निः ॥ ३५ ॥ अथाभवद्रीषणभीमसोमसैन्यद्वयस्याथमहाहवसौ ॥ अशेषसत्त्वक्षयकृत्प्रवृद्धस्तीक्ष्णप्रधानोज्ज्वलनैकरूपः ॥ ३६ ॥ शस्त्रैरथा
 न्योन्यमशेषसैन्यंद्र्योर्जगामक्षयमुग्रतीक्ष्णैः ॥ पतंतिशस्त्राणितथोज्ज्वलानिस्वभूमिपातालमलंदहंति ॥ ३७ ॥ रुद्रः क्रोधाद्ब्रह्मशिरोमुमोचसोमोपि
 सोमास्त्रममोचवीर्यं ॥ तयोर्निपातेनसमुद्रभूम्योरथांतरिक्षस्यचभीतिरासीत् ॥ ३८ ॥ तदासुयुद्धंजगतांक्षयायप्रवृद्धमालोक्यपितामहोपि ॥ ततः
 प्रविश्याथकथंचिदेवनिवारयामाससुरैः सहैव ॥ ३९ ॥ अकारणंकिक्षयकृज्जनानांसोमत्वयापीदमकार्यकार्यं ॥ यस्मात्परस्त्रीहरणायसोमत्वयाकृतंयु
 द्धमतीवभीमम् ॥ ४० ॥ पापग्रहस्त्वंभविताजनेषुपापोस्यलंबह्निमुखाशिनात्वं ॥ भार्यामिमामर्पयवाक्पतेस्त्वंप्रमाणयन्नेवमदीयवाचम् ॥ ४१ ॥
 तथेतिचोवाचहिमांशुमालीयुद्धादपाक्रामदतः प्रशांतः ॥ बृहस्पतिस्तामथगृह्यतारांहृष्टोजगामस्वगृहंचरुद्रः ॥ ४२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ततः संवत्स

प० पु०

॥ २५ ॥

रस्यांतेद्वादशादित्यसन्निभः ॥ दिव्यपीताम्बरधरोदिव्याभरणभूषितः ॥ ४३ ॥ तारोदरविनिष्क्रान्तः कुमारस्सूर्यसन्निभः ॥ सर्वार्थशास्त्रविद्विद्वानहस्तिशास्त्र
प्रवर्तकः ॥ ४४ ॥ नामयद्राजपुत्रोयं विश्रुतो राजवैद्यकः ॥ राज्ञः सोमस्य पुत्रत्वाद्वाजपुत्रोबुधः स्मृतः ॥ ४५ ॥ जनानां तु सतेजांसि सर्वाण्येवाक्षिपद्वली ॥ ब्रह्मा
द्यास्तत्राजगमुर्देवादेवर्षिभिः सह ॥ ४६ ॥ बृहस्पतिगृहे सर्वे जातकर्मोत्सवेतदा ॥ पप्रच्छुस्ते सुरास्तारां केन जातः कुमारकः ॥ ४७ ॥ ततः सालजिताते
षां न किंचिदवदत्तदा ॥ पुनः पुनस्तदा पृष्टालजयंती वरांगना ॥ ४८ ॥ सोमस्येति चिरादाहततोगृह्णाद्विधुः सुतं ॥ बुधइत्यकरोन्नामप्रादाद्राज्यं
चभूतले ॥ ४९ ॥ अभिषेकं ततः कृत्वा प्रदानमकरोद्विभुः ॥ ग्रहमध्यं प्रदायाथ ब्रह्मा ब्रह्मर्षिभिर्युतः ॥ ५० ॥ पश्यतां सर्वभूतानां तत्रैवांतरधीयत ॥
इलोदरे च धर्मिष्ठं बुधः पुत्रमजीजनत् ॥ ५१ ॥ अश्वमेधशतं साग्रमकरोद्यस्स्वतेजसा ॥ पुरुरवा इति ख्यातः सर्वलोकनमस्कृतः ॥ ५२ ॥
हिमवच्छिखरे रम्ये समाराध्यपितामहं ॥ लोकैश्चर्यमगाद्राजसप्तद्वीपपतिस्तदा ॥ ५३ ॥ केशिप्रभृतयो दैत्यास्तद्रृत्यत्वं समागताः ॥ उर्वशीय
स्यपत्नीत्वमगमद्रूपमोहिता ॥ ५४ ॥ सप्तद्वीपावसुमती सशैलवनकानना ॥ धर्मेण पालिता तेन सर्वलोकहितैषिणा ॥ ५५ ॥ चामरग्रहणाकीर्तिः
स्वयंचैवांगवाहिका ॥ ब्रह्मप्रसादाद्देवेंद्रोददावर्द्धासनंतदा ॥ ५६ ॥ धर्मार्थकामान्धर्मेण समवेतोभ्यपालयत् ॥ धर्मार्थकामास्तंद्रष्टुमाजगमुः कौतुका
न्विताः ॥ ५७ ॥ जिज्ञासवस्तच्चरितं कथं पश्यति नः समम् ॥ भक्त्या च कृतं तस्तेषामर्घ्यपाद्यादिकंततः ॥ ५८ ॥ आसनत्रयमानीय दिव्यं कनकभूष
णम् ॥ निवेश्याथाकरोत्पूजामीषद्वर्मेधिकां पुनः ॥ ५९ ॥ जग्मतुस्तौ च कामार्थावतिकोपं नृपं प्रति ॥ अर्थः शापमदात्तस्मै लोभात्त्वन्नाशमेष्यासि ॥
॥ ६० ॥ कामोप्याहतवोन्मादो भविता गंधमादने ॥ कुमारवनमाश्रित्य वियोगाच्चोर्वशीभवात् ॥ ६१ ॥ धर्मोप्याहचिरायुस्त्वं धार्मिकश्च भविष्यासि
संततिस्तव राजेंद्रयावदाचंद्रतारकम् ॥ ६२ ॥ शतशो वृद्धिमायाति न नाशं भुवि यास्यति ॥ पण्डितैर्षाणि चोन्माद उर्वशीकामसंभवः ॥ ६३ ॥ अचिरादेव भार्या
पिवशमेष्यति चाप्सराः ॥ इत्युक्त्वा तं दर्धुः सर्वे राजाराज्यंतदान्वभूत् ॥ ६४ ॥ अहन्यहनि देवेंद्रं द्रष्टुं याति पुरुरवाः ॥ कदाचिदारुह्य रथं दक्षिणां वरचारिणा ॥ ६५ ॥
सार्धं शक्रेण सोऽपश्यन्नीयमाना मथां वरे ॥ केशिनादानवेंद्रेण चित्रलेखामथोर्वशीम् ॥ ६६ ॥ तं विनिर्जित्य समरे विविधायुधपातनैः ॥ पुराशक्रोपिसमरे येन वज्र
विनिर्जितः ॥ ६७ ॥ मित्रत्वमगमत्तेन प्रादादिद्रायचोर्वशीं ॥ ततः प्रभृतिमित्रत्वमगमत्पाकशासनः ॥ ६८ ॥ सर्वलोकेति शयितं पुरुरवसमेव तम् ॥
प्राहवज्रीतु संतुष्टो नीयतामियमेव च ॥ ६९ ॥ सा पुरुरवसः प्रीत्यै चागायच्चरितं महत् ॥ लक्ष्मीस्वयं वरं नाम भरतेन प्रवर्तितम् ॥ ७० ॥ मेनकां चोर्वशीं
रंभानृत्यध्वमिति चादिशत् ॥ ननर्तसलयंतत्र लक्ष्मीरूपेण चोर्वशी ॥ ७१ ॥ सा पुरुरवसं दृष्ट्वा नृत्यंती कामपीडिता ॥ विस्मृताभिनयं सर्वयत्पुरातनचो

प्र० सू० ख०

अ० १२

॥ २५ ॥

दितम् ॥ ७२ ॥ शशापभरतः क्रोधाद्वियोगात्तस्य भूतले ॥ पंचपंचाशदब्दानिलताभूता भविष्यसि ॥ ७३ ॥ ततस्तमूर्वशीगत्वा भर्तारमकरोच्चिरं ॥
 शापानुभवनांते च ऊर्वशीबुधसूनुना ॥ ७४ ॥ अजीजनत्सुतानष्टौ नाम तस्तां त्रिवोधमे ॥ आयुर्दृढायुर्वश्यायुर्वलायुर्धृतिमान्वसुः ॥ ७५ ॥ दिव्यजायुः शता
 युश्च सर्वे दिव्यबलौ जसः ॥ आयुषो नहुषः पुत्रो वृद्धशर्मतथैव च ॥ ७६ ॥ रजिर्दंडो विशाखश्च वीराः पंचमहारथाः ॥ रजेः पुत्रशतं जज्ञे राजेया इति विश्रुतं
 ॥ ७७ ॥ रजिराराधयामास नारायणमकल्मषं ॥ तपसा तोषितो विष्णुर्वरं प्रादान्महीपतेः ॥ ७८ ॥ देवासुरमनुष्याणामभूत्सविजयीतदा ॥ अथ देवासुरं
 युद्धमभूद्वर्षशतत्रयम् ॥ ७९ ॥ प्रह्लादश्क्रयोर्भीमं न कश्चिद्विजयीतयोः ॥ ततो देवासुरैः पृष्टः पृथग्देवश्चतुर्मुखः ॥ ८० ॥ अनयोर्विजयीकः स्याद्रजिर्यत्रेति सो ब्रवीत्
 जयाय प्रार्थितो राजा सहायस्त्वं भवस्वनः ॥ ८१ ॥ दैत्यैः प्राहयदि स्वामी वो भवामिततस्त्वलम् ॥ नासुरैः प्रतिपन्नं तत्प्रतिपन्नं सुरैस्तदा ॥ ८२ ॥
 स्वामी भवत्वमस्माकं बलनाशय विद्विषः ॥ ततो विनाशिताः सर्वे ये वध्या वज्रपाणिनः ॥ ८३ ॥ पुत्रत्वमगमत्तुष्टस्तस्येंद्रः कर्मणा ततः ॥ दत्त्वेन्द्राय
 पुराराज्यं जगाम तपसे रजिः ॥ ८४ ॥ रजिपुत्रैस्तदा छिन्नं बलादिद्रस्य वैयदा ॥ यज्ञभागश्च राज्यं च तपो बलगुणान्वितैः ॥ ८५ ॥ राज्यं प्रष्टुस्त
 तः शक्रो रजिपुत्रं निपीडितः ॥ प्राह वाचस्पतिर्दीनः पीडितोऽस्मि रजेः सुतैः ॥ ८६ ॥ न यज्ञभागो राज्यमेपीडितस्य बृहस्पते ॥ राज्यलाभाय मेयत्नं विधत्स्व
 धिषणाधिप ॥ ८७ ॥ ततो बृहस्पतिः शक्रमकरोद्बलदर्पितम् ॥ ग्रहशान्तिविधानेन पौष्टिकेन च कर्मणा ॥ ८८ ॥ गत्वाथ मोहयामास रजिपुत्रान् बृहस्पतिः ॥
 जिनधर्मसमास्थाय वेदबाह्यं सधर्मवित् ॥ ८९ ॥ वेदत्रयीपरिभ्रष्टांश्चकार धिषणाधिपः ॥ वेदबाह्यान् परिज्ञाय हेतुवादसमन्वितान् ॥ ९० ॥ जवानशक्रो वज्रे
 ण सर्वान् धर्मवहिष्कृतान् ॥ नहुषस्य प्रवक्ष्यामि पुत्रान्सप्तैव धार्मिकान् ॥ ९१ ॥ यतिर्ययाति शश्याति रूतः पर एव च ॥ अयतिर्वियतिश्चैव सप्तैते वंशवर्द्धनाः ॥ ९२ ॥
 यतिः कुमारभावेऽपि योगी वैखानसो भवत् ॥ ययातिरकरोद्वाज्यं धर्मैकशरणः सदा ॥ ९३ ॥ शर्मिष्ठा तस्य भार्या भूदुहिता वृषपर्वणः ॥ भार्गवस्यात्मजा चै
 व देवयानी च सुव्रता ॥ ९४ ॥ ययातेः पंचदायादास्तान् प्रवक्ष्यामि नामतः ॥ देवयानी यदुपुत्रं तुर्वसुं चाप्यजीजनत् ॥ ९५ ॥ तथा दुह्यमणं पूरुशर्मिष्ठा ज
 नयत्सुतान् ॥ यदुःपूरुश्च भरतस्ते वैवंशविवर्द्धनाः ॥ ९६ ॥ पूरो वैशं प्रवक्ष्यामि यत्र जातोऽसि पार्थिव ॥ यदोस्तु यादवा जातयत्र तौ बलकेशवौ ॥ ९७ ॥ भा
 रावतारणार्थाय पांडवानां हिताय च ॥ यदोः पुत्रावभूवुश्च पंच देवसुतोपमाः ॥ ९८ ॥ सहस्रजित्वाज्येष्टः क्रोष्टानीलोऽजिकोरघुः ॥ सहस्रजितो दायादः शत
 जिन्नामपार्थिवः ॥ ९९ ॥ शतजितश्च दायादास्त्रयः परमधार्मिकाः ॥ हैहयश्च हयश्चैव तथा तालहयश्च ॥ १०० ॥ हैहयस्य तु दायादो धर्मनेत्रः प्रति श्रुतः ॥
 धर्मनेत्रस्य कुंतिस्तु संहतस्तस्य चात्मजः ॥ १०१ ॥ संहतस्य तु दायादो महिष्मान्नामपार्थिवः ॥ आसीन्महिष्मतः पुत्रो भद्रसेनः प्रतापवान् ॥ १०२ ॥ वाराणस्याम

भूद्राजाकथितः पूर्वमेव हि ॥ भद्रसेनस्य पुत्रस्तु दुर्दमो नाम धार्मिकः ॥ १०३ ॥ दुर्दमस्य सुतो भीमो धनको नाम वीर्यवान् ॥ धनकस्य सुता ह्यासन् च त्वारो लोका वि-
 श्रुताः ॥ १०४ ॥ कृताग्निः कृतवीर्यश्च कृतधर्मा तथैव च ॥ कृतौ जाश्च चतुर्थो भूतकृतवीर्याश्च सौर्जुनः ॥ १०५ ॥ जातो बाहुसहस्रेण सप्तद्वीपेश्वरो नृपः ॥ वर्षायुतं
 तपस्तेपेदुश्चरं पृथिवीपतिः ॥ १०६ ॥ दत्तमाराधयामास कार्त्तवीर्यो त्रिसंभवम् ॥ तस्मै दत्तो वरान् प्रादाच्च तुरः पुरुषोत्तमः ॥ १०७ ॥ पूर्वबाहुसहस्रं तु सवत्रे
 राजसत्तमः ॥ अधर्मध्यायमानस्य भीतिश्चापि निवारणम् ॥ १०८ ॥ युद्धेन पृथिवीं जित्वा धर्मेणावाप्य वै बलम् ॥ संग्रामे वर्तमानस्य बधश्चैवाधिका द्रवेत् ॥ १०९ ॥
 एतेनेयं वसुमती सप्तद्वीपा सपत्तना ॥ सप्तोदधिपरिक्षिप्ता क्षात्रेण विधिना जिता ॥ ११० ॥ जज्ञे बाहुसहस्रं च इच्छतस्तस्य धीमतः ॥ सर्वे यज्ञा महाबाहोस्तस्या सन्भू-
 रिदक्षिणाः ॥ १११ ॥ सर्वे कांचनयूपास्ते सर्वे कांचनवेदिकाः ॥ सर्वे देवैश्च संप्राप्ता विमानस्यैरलंकृतैः ॥ ११२ ॥ गंधर्वैरप्सरोग्भिश्च नित्यमेवापि सेविताः ॥ यस्य यज्ञे ज-
 गौ गाथा गंधर्वो नारदस्तथा ॥ ११३ ॥ कार्त्तवीर्यस्य राजर्षेर्महिमानं निरीक्ष्य सः ॥ न नूनं कार्त्तवीर्यस्य गतिं यास्यंति पार्थिवाः ॥ ११४ ॥ यज्ञैर्दानैस्तपोभिश्च विक्रमेण
 श्रुतेन च ॥ सप्तद्वीपाननुचरन् वेगेन पवनोपमः ॥ ११५ ॥ पंचाशीतिसहस्राणि वर्षाणां च नराधिपः ॥ सप्तद्वीपपृथिव्याश्च चक्रवर्तिविभूवह ॥ ११६ ॥ स एव पशुपालो भूतक्षे-
 त्रपालः स एव हि ॥ स एव वृष्ट्या पर्जन्यो योगेत्वा दर्जुनो भवत् ॥ ११७ ॥ यो सौ बाहुसहस्रेण ज्याघातकठिनत्वचा ॥ भाति रश्मि सहस्रेण शारदेनेव भास्करः ॥ ११८ ॥
 एष नाम मनुष्येषु माहिष्मत्यां महाद्युतिः ॥ एष वेगं समुद्रस्य प्रावृट्काले भजेत वै ॥ ११९ ॥ क्रीडते स्वसुखाये विप्रतिस्नोतो महीपतिः ॥ ललनाः क्रीडता तेन प्रतिबद्धो
 मिमालिनी ॥ १२० ॥ ऊर्मिभ्रुकुटिमालासां किताभ्येति नर्मदा ॥ एष एव मनोर्वशोत्ववगाहे न्महार्णवम् ॥ १२१ ॥ करेणोद्धृत्य वेगं तु कामिनी प्रीणनेन तु ॥
 तस्य बाहुसहस्रेण क्षोभ्यमाणे महोदधौ ॥ १२२ ॥ भवंति लीनानि श्वेष्टाः पातालस्थामहासुराः ॥ तदूरुक्षो भचकिता अमृतोत्पादशंकिताः ॥ १२३ ॥ न ता-
 निश्चलमूर्ध्नानो भवंति च महोरगाः ॥ एष धन्वी च चिक्षेप रावणं प्रति सायकान् ॥ १२४ ॥ एष धन्वी धनुर्गृह्यत्तिसत्तं पंचभिः शरैः ॥ लंकेशं मोहयित्वा तु
 सबलं रावणं बलात् ॥ १२५ ॥ निर्जित्य बद्धा त्वानीय माहिष्मत्याम्बवंधतम् ॥ ततो गतो हंत स्याग्रे अर्जुनं संप्रसादयन् ॥ १२६ ॥ सुमोच राजन् पौत्रं मे सरूयं
 कृत्वा च पार्थिवः ॥ तस्य बाहुसहस्रस्य बभूव ज्यातलस्वनः ॥ १२७ ॥ युगांताग्रेः प्रवृत्तस्य यथा ज्यातलनिःस्वनः ॥ अहो बलं विधेर्वीर्यं भार्गवः स यदाच्छिनत् ॥ १२८ ॥
 मृधे सहस्रं बाहूनां हेमतालवनं यथा ॥ यं वसिष्ठस्तु संकुद्धो ह्यर्जुनं शप्तवान् विभुः ॥ १२९ ॥ यस्माद्वनं प्रदग्धं ते विश्रुतं मम हैहय ॥ तस्मात्ते दुष्कृतं कर्म कृतमन्यो-
 हनिष्यति ॥ १३० ॥ छित्त्वा बाहुसहस्रं ते प्रमथ्य तरसा बली ॥ तपस्वी ब्राह्मणस्त्वावैवाधिष्यति स भार्गवः ॥ १३१ ॥ तस्य रामो थहंता सीन्मुनिशापेन धीमतः ॥
 तस्य पुत्रशतं त्वासीत्पंचतत्र महारथाः ॥ १३२ ॥ कृतास्त्रा बलिनः शूरा धर्मात्मानो महाबल ॥ शूरसेनश्च शूरश्च धृष्टो वै कृष्ण एव च ॥ १३३ ॥ जयद्वजः सर्वे

कर्ताभवन्तिश्चरसापतिः ॥ जयध्वजस्यपुत्रस्तुतालजंघोमहाबलः ॥ १३४ ॥ तस्यपुत्राश्शतान्येवतालजंघाइतिस्मृताः ॥ तेषांपंचकुलान्यासन्हैहयानां
महात्मनाम् ॥ १३५ ॥ वीतिहोत्राश्चसंजाताभोजाश्चावंतयस्तथा ॥ तुंडकेराश्चविकांतास्तालजंघाःप्रकीर्तिताः ॥ १३६ ॥ वीतिहोत्रसुतश्चापिअनंतोनामवीर्य
वान् ॥ दुर्जयस्तस्यपुत्रस्तुवभूवामित्रकर्षणः ॥ १३७ ॥ सद्भावेनमहाराजःप्रजाधर्मेणपालयन् ॥ कार्तवीर्यार्जुनोनामराजाबाहुसहस्रधृत् ॥ १३८ ॥
येनसागरपर्यंताधनुषानिर्जितामही ॥ यस्तस्यकीर्तयेन्नामकल्यमुत्थायमानवः ॥ १३९ ॥ नतस्यवित्तनाशःस्यान्नष्टंचलभतेपुनः ॥ कार्तवीर्यस्ययोज
न्मकथयेदिहधीमतः ॥ यथायष्टायथादातास्वर्गलोकेमहीयते ॥ १४० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेयदुवंशकीर्तनं नामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥
पुलस्त्यउवाच ॥ क्रोष्टोःशृणुत्वंराजेद्रवंशमुत्तमपूरुषम् ॥ यस्यान्ववायेसंभूतोविष्णुर्वृष्णिकुलोद्भवः ॥ १ ॥ क्रोष्टोरेवाभवत्पुत्रोवृजिनीवान्महायशः ॥ तस्यपुत्रोभ
वत्स्वातिःकुशंकुस्तत्सुतोभवत् ॥ २ ॥ कुशंकोरभवत्पुत्रोनाम्नाचित्ररथोस्यतु ॥ शशविंदुरितिरूयातश्चक्रवर्तीवभूवह ॥ ३ ॥ अत्रानुवंशश्चोकोयंगीतस्त
स्यपुराभवत् ॥ शशविंदोस्तुपुत्राणांशतानामभवच्छतम् ॥ ४ ॥ धीमतांचारुरूपाणांभूरिद्रविणतेजसाम् ॥ तेषांशतप्रधानानांपृथुसाह्वामहाबलाः ॥ ५ ॥ पृथुश्रवाः
पृथुयशःपृथुतेजाःपृथूद्भवः ॥ पृथुकीर्तिः पृथुमतोराजानःशशविंदवः ॥ ६ ॥ शंसंतित्चपुराणज्ञाःपृथुश्रवसमुत्तमम् ॥ ततश्चास्याभवन्पुत्राः
उशनाशत्रुतापनः ॥ ७ ॥ पुत्रश्चोशनसस्तस्यशिनेयुर्नामसत्तमः ॥ आसीत्शिनेयोःपुत्रोयःसरुक्मकवचोमतः ॥ ८ ॥ निहत्यरुक्मकवचोयुद्धेयुद्धविशारदः ॥
धन्विनोविविधैर्वाणैरवाप्यपृथिवीमिमाम् ॥ ९ ॥ अश्वमेधेददाद्राजाब्राह्मणेभ्यश्चदक्षिणां ॥ जज्ञेतुरुक्मकवचात्परवृत्परवीरहा ॥ १० ॥ तत्पुत्राजज्ञिरेपंचमहावी
र्यपराक्रमाः ॥ रुक्मेषुःपृथुरुक्मश्चज्यामघःपरिवोहारिः ॥ ११ ॥ परिवंचहरिंचैवविदेहेस्थापयत्पिता ॥ रुक्मेषुरभवद्वाजापृथुरुक्मस्तथाश्रयः ॥ १२ ॥
ताभ्यांप्रव्राजितोराज्याज्यामघोवसदाश्रमे ॥ प्रशांतश्चाश्रमस्थस्तुब्राह्मणेनविवोधितः ॥ १३ ॥ जगामधनुरादायदेशमन्यं ध्वजीरथी ॥ नर्मदातटए
काकीकेवलंवृत्तिकर्शितः ॥ १४ ॥ ऋक्षवंतंगिरिगत्वामुत्तमन्यैरुपाविशत् ॥ ज्यामघस्याभवद्भार्याशैव्यापरिणतासती ॥ १५ ॥ अपुत्रोप्यभवद्वाजाभार्यामन्याम
चित्तयन् ॥ तस्यासीद्विजयोयुद्धेतत्रकन्यामवाप्यसः ॥ १६ ॥ भार्यामुवाचसंत्रासात्सुपेयंतेशुचिस्मिते ॥ एवमुक्त्वाब्रवीदेनंकस्यकेयंस्तुपेतिवै ॥ १७ ॥
राजोवाच ॥ यस्तेजनिष्यतेपुत्रस्तस्यभार्याभविष्यति ॥ तस्याःसातपसोऽग्रेणकन्यायाः संप्रसूयत ॥ १८ ॥ पुत्रंविदर्भसुभगंशैव्यापरिणतासती ॥
राजपुत्र्यांतुविद्रांसौसुपायांक्रथकौशिकौ ॥ १९ ॥ लोमपादंतृतीयंतुपुत्रंपरमधार्मिकम् ॥ पश्चाद्विदर्भोजनयच्छूरंरणविशारदम् ॥ २० ॥ लोमपादात्मजोवभ्रुर्धृ
तिस्तस्यतुचात्मजः ॥ कौशिकस्यात्मजश्चोदिस्तस्माच्चैद्यनृपाःस्मृताः ॥ २१ ॥ ऋथोविदर्भपुत्रोयःकुंतिस्तस्यात्मजोभवत् ॥ कुंतेर्धृष्टस्ततो जज्ञे

प० पु०
॥ २७ ॥

धृष्टात्सृष्टः प्रतापवान् ॥ २२ ॥ सृष्टस्यपुत्रो धर्मात्मानिवृत्तिः परवीरहा ॥ निवृत्तिपुत्रो दाशार्हो नाग्रासतुविदूरथः ॥ २३ ॥ दाशार्हपुत्रो भीम
स्तुभीमाजीमूत उच्यते ॥ जीमूतपुत्रो विकृतिस्तस्य भीमरथः सुतः ॥ २४ ॥ अथ भीमरथस्यापि पुत्रो नवरथः किल ॥ तस्य चासीदशरथः शकु
निस्तस्य चात्मजः ॥ २५ ॥ तस्मात्करंभस्तस्माच्च देवरातो बभूवह ॥ देवक्षत्रो भवद्राजा देवराता न्महायशः ॥ २६ ॥ देवगर्भसमोजज्ञे देवक्षत्रस्य
नंदनः ॥ मधुर्नाम महातेजामधोः कुरुवशः स्मृतः ॥ २७ ॥ आसीत्कुरुवशात्पुत्रः पुरुहोत्रः प्रतापवान् ॥ अंशुर्जज्ञेथवैदर्भ्याद्रवंत्यां पुरुहोत्रतः ॥ २८ ॥
वेत्रकीत्वभवद्रार्यांशोस्तस्यां व्यजायत ॥ सात्वतः सत्वसंपन्नः सात्वतान् कीर्तिवर्द्धनः ॥ २९ ॥ इमां विसृष्टिविज्ञाय ज्यामघस्य महात्मनः ॥
प्रजावानेति सायुज्यं राज्ञः सोमस्य धीमतः ॥ ३० ॥ सात्वतान्सत्वसंपन्ना कौसल्यासुषुवे सुतान् ॥ तेषां सर्गाश्च चत्वारो विस्तरेणैव तान् शृणु ॥ ३१ ॥
भजमानस्य सृज्ययां भाजनामा सुतो भवत् ॥ सृज्यस्य सुतायां तु भाजकास्तु ततो भवन् ॥ ३२ ॥ तस्य भाजस्य भार्ये द्वे सुषुवाते सुतान् बहून् ॥ ने
मिचकृ कणं चैव वृष्णि परपुरं जयं ॥ ३३ ॥ ते भाजकाः स्मृता यस्माद्भजमाना द्विजज्ञिरे ॥ देवावृधः पृथुर्नाम मधूनां मित्रवर्द्धनः ॥ ३४ ॥ अपुत्र
स्त्वभवद्राजा च चारपरमंतपः ॥ पुत्रः सर्वगुणोपेतो मम भूयादिति स्पृहन् ॥ ३५ ॥ संयोज्य कृष्णमेवाथ पर्णाशयाजलं स्पृशन् ॥ सातोयस्पर्श
नात्तस्य सानिध्यं निम्नगाह्यगात् ॥ ३६ ॥ कल्याणं चरतस्तस्य शुशोच निम्नगाततः ॥ चितयाथ परीतात्मा जगामाथ विनिश्चयम् ॥ ३७ ॥ भूत्वा
गच्छाम्यहं नारीयस्यामेवंविधः सुतः ॥ जायेत तस्मादद्याहं भवाम्यस्य सुतप्रदा ॥ ३८ ॥ अथ भूत्वा कुमारी सा विभ्रती परमं वपुः ॥ ज्ञापयामास राजानं
तामियेष नृपस्ततः ॥ ३९ ॥ अथ सानवमे मासि सुषुवे सरितां वरा ॥ पुत्रं सर्वगुणोपेतं वभ्रुं देवावृधात्परम् ॥ ४० ॥ अत्रवंशे पुराणज्ञाब्रुवंतीति परि
श्रुतम् ॥ गुणान्देवावृधस्याथ कीर्तयंतो महात्मनः ॥ ४१ ॥ बभ्रुः श्रेष्ठो मनुष्याणां देवैर्देवावृधः समः ॥ षष्टिः शतं च पुत्राणाम् सहस्राणि च सप्ततिः ॥ ४२ ॥
एते मृतत्वं संप्राप्तावभ्रोर्देवावृधादपि ॥ यज्ञदानतपो धीमान् ब्रह्मण्यस्सुहृद्व्रतः ॥ ४३ ॥ रूपवांश्च महातेजा भोजो तोमृतकावतीम् ॥ शरकान्तस्य दु
हिता सुषुवे चतुरः सुतान् ॥ ४४ ॥ कुरुरं भजमानं च श्यामं कंबलवर्हिषम् ॥ कुरुरस्यात्मजो वृष्टिर्वृष्टस्तु तनयो धृतिः ॥ ४५ ॥ कपोतरोमा तस्यापि तित्ति
रिस्तस्य चात्मजः ॥ तस्यासीद्बहुपुत्रस्तु विद्वान्पुत्रो नरिः किल ॥ ४६ ॥ ख्यायते तस्य नामान्यच्चंदनोदकदुंदुभिः ॥ अस्यासीदभिजित्पुत्रस्ततो जातः
पुनर्वसुः ॥ ४७ ॥ अपुत्रो ह्यभिजित्पूर्वमृषिभिः प्रेरितो मुदा ॥ अश्वमेधं तु पुत्रार्थमाजुहावनरोत्तमः ॥ ४८ ॥ तस्य मध्ये विचरतः सभामध्यात्समुत्थितः ॥
अन्यस्तु विद्वान्धर्मज्ञो यज्ञदाता पुनर्वसुः ॥ ४९ ॥ तस्यासीत्पुत्रमिथुनं वसोश्चारिजितः किल ॥ आहुकश्चाहुकीचैव ख्यातामतिमतां वर ॥ ५० ॥ इमांश्चोदाहर

प्र० सू० खं०
अ० १३

॥ २७ ॥

त्यत्र श्लोकांश्चातिरसात्मकान् ॥ सोपासंगानुकर्षाणांतनुत्राणांवरूथिनाम् ॥ ५१ ॥ स्थानमिधघोषाणांसहस्राणिदशैवतु ॥ नासत्यवादिनोभोजानायज्ञा
 नासहस्रदाः ॥ ५२ ॥ नाशुचिर्नाप्यविद्रांसो न भोजादधिको भवत् ॥ आहुकांतमनुप्राप्तइत्येषोन्वयउच्यते ॥ ५३ ॥ आहुकश्चाप्यवन्तीपुस्वसारंचाहुकी
 ददौ ॥ आहुकस्यैवदुहितापुत्रौद्रौसमसूयत ॥ ५४ ॥ देवकंचोग्रसेनंचदेवगर्भसमाबुभौ ॥ देवकस्यसुताश्चैवजज्ञिरेत्रिदशोपमाः ॥ ५५ ॥ देवानुपदे
 वश्चसुदेवोदेवरक्षितः ॥ तेषांस्वसारःसप्तैववसुदेवायताददौ ॥ ५६ ॥ देवकीश्रुतदेवाचयशोदाचश्रुतिश्रवा ॥ श्रीदेवाचोपदेवाचसुरूपाचेतिसप्तमी ॥ ५७ ॥
 नवोग्रसेनस्यसुताःकंसस्तेषांचपूर्वजः ॥ न्यग्रोधस्तुसुनामाचकंकःशंकुःसुभूश्चयः ॥ ५८ ॥ अन्यस्तुराष्ट्रपालश्चवद्वमुष्टिःसमुष्टिकः ॥ तेषांस्वसारःपंचास
 न्कसाकंसवतीतथा ॥ ५९ ॥ सुरभीराष्ट्रपालीचक्रंकाचेतिवरांगनाः ॥ उग्रसेनःसहापत्योव्याख्यातःकुकुरोद्भवः ॥ ६० ॥ भजमानस्यपुत्रोभूद्रथि
 मुख्योविदूरथः ॥ राजाधिदेवःशूरश्चविदूरथसुतोभवत् ॥ ६१ ॥ राजाधिदेवस्यसुतौजज्ञातेवीरसंमतौ ॥ क्षत्रव्रतेतिनिरतौशोणाश्वःश्वेतवाहनः ॥ ६२ ॥
 शोणाश्वस्यसुताःपंचशूरारणविशारदाः ॥ शमीचराजशर्माचनिमूर्तःशत्रुजिच्छुचिः ॥ ६३ ॥ शमीपुत्रःप्रतिक्षत्रःप्रतिक्षत्रस्यचात्मजः ॥ प्रतिक्षत्रसुतोभो
 जोहृदीकस्तस्यचात्मजः ॥ हृदीकस्याभवन्पुत्रादशभीमपराक्रमाः ॥ ६४ ॥ कृतवर्माग्रजस्तेषांशतधन्वाचसत्तमः ॥ देवार्हश्चसुभानुश्चभीषणश्च
 महाबलः ॥ ६५ ॥ अजातश्च विजातश्चकरकश्चकरंधमः ॥ देवार्हस्यसुतोविद्रान्नज्ञेकंबलवार्हपः ॥ ६६ ॥ असमौजास्ततस्तस्यसमौजाश्चसुताबुभौ ॥
 अजातपुत्रस्यसुतौप्रजायेतेसमौजसौ ॥ ६७ ॥ समौजःपुत्राविख्यातास्त्रयःपरमधार्मिकाः ॥ सुदंशश्चसुवंशश्चकृष्णइत्यनुनामतः ॥ ६८ ॥
 अंधकानामिमवंशंयःकीर्तयति नित्यशः ॥ आत्मनोविपुलवंशंप्रजामाप्नोत्यथंततः ॥ ६९ ॥ गांधारीचैवमाद्रीचक्रोष्टोर्भायैवभूवतुः ॥ गां
 धारीजनयामाससुनित्रंमित्रवत्सलम् ॥ ७० ॥ माद्रीयुधाजितंपुत्रंततोवैदेवमीदृषं ॥ अनमित्रंशिनिंचैवपंचात्रकृतलक्षणाः ॥ ७१ ॥ अनमित्रसुतोनि
 प्रोनिग्रस्यापिचद्रौसुतौ ॥ प्रसेनश्चमहावीर्यःशक्तिसेनश्चताबुभौ ॥ ७२ ॥ स्यमंतकंप्रसेनस्यमाणिरत्नमनुत्तमं ॥ पृथिव्यांमाणिरत्नानां
 राजेतिसमुदाहृतम् ॥ ७३ ॥ हृदिकृत्वासुबहुशोमणितंसव्यराजत ॥ मणिरत्नंययाचेथराजार्थंशौरिरुत्तमम् ॥ ७४ ॥ गोविंदश्चनतंलेभेशक्तोपि
 नजहारसः ॥ कदाचिन्मृगयायातःप्रसेनस्तेनभूषितः ॥ ७५ ॥ विलेशब्दंसशुश्रावकृतंसत्त्वेनकेनचित् ॥ ततःप्रविश्यसविलंप्रसेनोदृक्षमासदत् ॥ ७६ ॥
 ऋक्षःप्रसेनंचतथाऋक्षंचापिप्रसेनजित् ॥ आसाद्ययुयुधातेतौपरस्परजयेच्छया ॥ ७७ ॥ हत्वाऋक्षःप्रसेनंचततस्तंमणिमाददात् ॥ प्रसेनंतुहंतंशु
 त्वागोविंदःपरिशंकितः ॥ ७८ ॥ सत्राजित्रातुतद्वात्रायादवैश्चतथापरैः ॥ गोविंदेनहतोनूनंप्रसेनोमणिकारणात् ॥ ७९ ॥ प्रसेनस्तुगतोरण्यंम

प० पु०
॥ २८ ॥

गिरत्नेनभूषितः ॥ तद्वद्वानिजधानाथनत्यजन्तंस्यमंतकम् ॥ ८० ॥ जघानैवाप्रदानेनशत्रुभूतंचकेशवः ॥ इतिप्रवादस्सर्वत्रख्यातस्सत्वाजिताकृ-
तः ॥ ८१ ॥ अथदीर्घेणकालेनमृगयांनिर्गतः पुनः ॥ यदृच्छयाचगोविंदोविलाभ्याशमथागमत् ॥ ८२ ॥ ततश्शब्दंयथापूर्वसचक्रैऋक्षराड्-
वली॥शब्दंश्रुत्वातुगोविंदःखड्गपाणिःप्रविश्यच ॥ ८३ ॥ अपश्यज्जांबवंतंचक्रैऋक्षराजंमहाबलं ॥ ततस्तूर्णहृषीकेशस्तमृक्षमतिरंहसा ॥ ८४ ॥ जां-
बवंतंसजग्राहक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ दृष्ट्वाचैनंतथाविष्णुंकर्मभिर्वैष्णवीतनुं ॥ ८५ ॥ तुष्टावक्रैऋक्षराजोपिविष्णुसूक्तेनसत्वरं ॥ ततस्तुभगवांस्तुष्टो-
वरेणसमरोचयत् ॥ ८६ ॥ जाम्बवानुवाच॥इष्टंचक्रप्रहारेणत्वत्तोमेमरणंशुभम् ॥ कन्याचेयंममसुताभर्तारंत्वामवाप्नुयात् ॥ ८७ ॥ योयंमणिःप्रसे-
नात्तुहत्वाचैवाप्तवानहम् ॥ सत्वयागृह्यतांनानाथमणिरेषोऽत्रवर्तते ॥ ८८ ॥ इत्युक्तोजांबवंतंवैहत्वाचक्रेणकेशवः ॥ कृतकार्योमहाबाहुःकन्यां चैवा-
ददौतदा॥८९॥ततःसत्राजितेचैतन्मणिरत्नंसवैददौ ॥ यल्लब्धमृक्षराजाच्चसर्वयादवसन्निधौ ॥ ९० ॥ तेनमिथ्याप्रवादेनसंततोयंजनार्दनः ॥ ततस्ते-
यादवाःसर्वेवासुदेवमथाब्रुवन् ॥ ९१ ॥ अस्माकंमनसिह्यासीत्प्रसेनस्तुत्वयाहतः ॥ एकैकस्यास्तुसुंदर्योदशसत्राजितःसुताः ॥ ९२ ॥ सत्योत्पन्नास्सुता-
स्तस्यशतमेकंचविश्रुताः ॥ विख्याताश्चमहावीर्याभंगकारश्चपूर्वजः ॥ ९३ ॥ सत्याव्रतवतीस्वप्राभंगकारस्यपूर्वजा ॥ सुषुबुस्ताःकुमारांश्चशिनी-
वालःप्रतापवान् ॥ ९४ ॥ अभंगोयुयुधानश्चशिनिस्तस्यात्मजोभवत् ॥ तस्माद्युगंधरःपुत्राश्शतंतस्यप्रकीर्तिताः ॥ ९५ ॥ अनमित्राह्वयोयोवैविख्या-
तोवृष्णिवंशजः ॥ अनमित्रात्शिनिर्जज्ञेकनिष्ठोवृष्णिनंदनः ॥ ९६ ॥ अनमित्राच्चसंजज्ञेवृष्णिवीरोयुधाजितः ॥ अन्यौचतनयौवीरावृषभश्चित्रएवच ॥
॥ ९७ ॥ ऋषभःकाशिराजस्यसुतांभार्यामनिदितां ॥ जयंतश्चजयंतींचशुभांभार्यामविंदत ॥ ९८ ॥ जयंतस्यजयंत्यांवैपुत्रःसमभवत्ततः ॥ सदायज्वा-
तिधीरश्चश्रुतवानतिथिप्रियः ॥ ९९ ॥ अक्रूरःसुषुवेतस्मात्सुदक्षोभूरिदक्षिणः ॥ रत्नकन्याचशैव्याचअक्रूरस्तामवाप्तवान् ॥ १०० ॥ पुत्रानुत्पादयामा-
सएकादशमहाबलान् ॥ उपलंभंसदालंभमुत्कलंचार्य्यशैशवं ॥ १०१ ॥ सुधीरंचसदायक्षंशत्रुघ्नंवारिमेजयं ॥ धर्मदृष्टिंचधर्मचसृष्टिमौलितथैवच ॥
॥ १०२ ॥ सर्वेचप्रतिहर्तारोऽरत्नानांजज्ञिरेचते ॥ अक्रूराच्छूरसेनायांसुतौद्वौकुलनंदनौ ॥ १०३ ॥ देववानुपदेवश्चजज्ञातैदेवसंसतौ ॥ अश्विन्यांत्रिचतुः-
पुत्राःपृथुर्विपृथुरेवच ॥ १०४ ॥ अश्वग्रीवोश्वबाहुश्चसुपाश्वकगवेषणौ ॥ रिष्टनेमिःसुवर्चांचसुधर्माद्दुरेवच ॥ १०५ ॥ अभूमिर्वहुभूमिश्चविष्टाश्रवणे-
स्त्रियौ ॥ इमामिथ्याभिशाप्तियोवेदकृष्णस्यबुद्धिमान् ॥ १०६ ॥ नसमिथ्याभिशापेनअभिगम्यश्चक्रेनचित् ॥ ऐक्ष्वाकीसुषुवेपुत्रंशूरमद्भुतमीदृपम्
॥ १०७ ॥ मीढुपाजज्ञिरेशूराभोजायांपुरुषादश ॥ वसुदेवोमहाबाहुःपूर्वमानकदुंदुभिः ॥ १०८ ॥ देवभागस्तथाजज्ञेतथादेवश्चवाःपुनः ॥

प्र०सृ०ख०
अ० १३

॥ २८ ॥

अनावृष्टिकुनिश्चैव नन्दिश्चैव सकृद्यशः ॥ १०९ ॥ इयामः शमीकः सप्ताख्यः पंचचास्यवरांगनाः ॥ श्रुतकीर्तिः पृथाचैव श्रुतदेवी श्रुतश्रवाः ॥ ११० ॥ राजा
 धिदेवी च तथा पंचैतावीरमातरः ॥ वृद्धस्य श्रुतदेवी तु कारुण्यं सुषुवेनृपम् ॥ १११ ॥ कैकेयाच्छ्रुतकीर्तिस्तु जज्ञे संतर्दनो नृपः ॥ श्रुतश्रवसि चैव स्य सुनीथः
 समपद्यत ॥ ११२ ॥ राजा धिदेव्याः संभूतो धर्माद्रयविवर्जितः ॥ शूरः सख्येन वद्धो सौकुंतिभोजे पृथाददौ ॥ ११३ ॥ एवं कुंती स माख्याचव सुदेवस्वसा पृथा ॥
 कुंतिभोजो ददात्तां तु पांडोर्भार्यामनिदिताम् ॥ ११४ ॥ पाण्डुर्यैः सूतदेवी सा देवपुत्रान्महारथान् ॥ धर्माद्युधिष्ठिरो जज्ञे वाताज्ज्ञे वृकोदरः ॥ ११५ ॥ इंद्राद्धनं जय
 श्वैव शक्रतुल्यपराक्रमः ॥ योऽसौ त्रिपुरुषाज्जतस्त्रिभिर्गंशैर्महारथः ॥ ११६ ॥ देवकार्यकरश्चैव सर्वदानवसूदनः ॥ अवध्याश्चापिशक्रस्य दानवा येन वा
 तिताः ॥ ११७ ॥ स्थापितस्तु शक्रेण लब्धवर्चास्त्रिविष्टपे ॥ माद्रवत्यां तु जनिता विश्वना विति नः श्रुतम् ॥ ११८ ॥ नकुलः सह देवश्च रूपसत्त्वगुणनिवितौ ॥
 रोहिणी पौरवीनाम भार्या चानकदुंदुभेः ॥ ११९ ॥ लेभे चेष्टं सुतं रामं सारणं चरणप्रियम् ॥ दुर्धरं दमनं चैव पिंडारकमहाहनुं ॥ १२० ॥ अथ माया त्वमावास्या
 देवकीया भविष्यति ॥ तस्यां जज्ञे महाबाहुः पूर्वतु स प्रजापतिः ॥ १२१ ॥ अनुजाता भवत्कृष्णा सुभद्रा भद्रभाषिणी ॥ विजयो रोचमानस्तु वर्धमानश्च देव
 लः ॥ १२२ ॥ एते सर्वे महात्मान उपदेव्यां प्रजज्ञिरे ॥ अगाव हं महात्मानं बृहदेवी व्यजायत ॥ १२३ ॥ बृहदेव्यां स्वयं जज्ञे मन्दको नामनामतः ॥ सप्तमं दे
 वकीपुत्रं रेमेतं सुषुवे सुतम् ॥ १२४ ॥ गवेषणं महाभागं संग्रामेष्वपराजितम् ॥ श्रुतदेव्या विहारे तु वने विचरता पुरा ॥ १२५ ॥ वैश्यायां समधाच्छौरिः
 पुत्रं कौशिकमग्रजम् ॥ श्रुतं धरातुराज्ञीतु सौरगंधपरिग्रहः ॥ १२६ ॥ पुत्रं च कपिलं चैव वसुदेवात्मजो वली ॥ जनानां च विपादो भूत्प्रथमः स धनुर्धरः ॥ १२७ ॥
 सौभद्रश्चाभवश्चैव महासत्त्वौ बभूवतुः ॥ देवभाग सुतश्चापि प्रस्तावः स बुधः स्मृतः ॥ २८ ॥ पण्डितं प्रथमं बाहुदेवश्च वसुसुत्तमम् ॥ इक्ष्वाकु कुलतो यस्य मन
 स्विन्याय शस्विनी ॥ १२९ ॥ निवृत्तशत्रुः शत्रुघ्नः श्रद्धातस्मादजायत ॥ गंडूषायामपत्यानि कृष्णस्तुष्टः शतददौ ॥ १३० ॥ सचंद्रं तु महाभागं वीर्यवंतं महाव
 लम् ॥ रंतिपालश्च रंतिश्च नंदनस्य सुताबुभौ ॥ १३१ ॥ शमीकपुत्राश्च त्वारो विक्रांताः सुमहाबलाः ॥ विरजश्च धनुश्चैव व्योमस्तस्य ससृजयः ॥ ३२ ॥
 अनपत्यो भवद्व्योमः सृजयस्य धनं जयः ॥ योजायमानो भोजत्वं राजर्षित्वमवाप्तवान् ॥ १३३ ॥ कृष्णस्य जन्माभ्युदयं यः कीर्तयति नित्यशः ॥
 शृणोति वानरो नित्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ १३४ ॥ अथ देवो महादेवः पूर्वकृष्णः प्रजापतिः ॥ विहारार्थं स देवो सौमानुषेष्वाजायत ॥ १३५ ॥ देवक्यां वसु
 देवेन तपसा पुष्करेक्षणः ॥ चतुर्बाहुस्तु संजातो दिव्यरूपो जनाश्रयः ॥ १३६ ॥ श्रीवत्सलक्षणं देवं हृद्वा देवैः सलक्षणम् ॥ उवाच वसुदेवस्तं रूपं संहरवै
 प्रभो ॥ ३७ ॥ भीतो हं देवकं सस्यत तस्त्वेतद्ग्रीवमिमे ॥ मम पुत्रा हतास्तेन श्रेष्ठाः षड्भीमविक्रमाः ॥ १३८ ॥ वसुदेववचः श्रुत्वा रूपं संहरदच्युतः ॥

अनुज्ञाप्यतु तं शौरिर्नंदगोपगृहेनयत् ॥ १३९ ॥ दत्वा तं नंदगोपाय रक्षयतामिति चाब्रवीत् ॥ अतस्तु सर्वकल्याणं यादवानां भविष्यति ॥ १४० ॥ अयं तु गभो देव
 कया यावत्कंसं हनिष्यति ॥ तावत्पृथिव्यां भविता क्षेमो भारावहः परम् ॥ १४१ ॥ ये वै दुष्टास्तुराजानस्तान्स्तु सर्वान्हनिष्यति ॥ कौरवाणारणे भूते सर्वशत्रु
 समागमे ॥ १४२ ॥ सारथ्यमर्जुनस्यायं स्वयं देवः करिष्यति ॥ निःशत्रियां धरां कृत्वा भोक्ष्यते शेषतांगताम् ॥ १४३ ॥ सर्वयदुकुलं चैव देवलोकं नयिष्यति ॥
 ॥ भीष्म उवाच ॥ कएषव सुदेवस्तु देवकी कायशस्विनी ॥ १४४ ॥ नंदगोपश्च कश्चैव यशोदा कामहाव्रता ॥ या विष्णुं पोषितवती यां समातेत्यभाषता ॥ १४५ ॥
 यागर्भं जनयामास याचैनं समवर्द्धयत् ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पुरुषः कश्यपश्चासावदिति स्तुतिप्रिया स्मृता ॥ १४६ ॥ कश्यपो ब्रह्मणोऽस्तु पृथिव्या अदि
 तिस्तथा ॥ नंदो द्रोणस्समाख्यातो यशोदाथ धराभवत् ॥ १४७ ॥ अथ कामान्महाबाहुर्देवक्याः समपूरयत् ॥ येतया कांक्षिताः पूर्वमजात्तस्मान्म
 हात्मनः ॥ १४८ ॥ अचिरं समहा देवः प्रविष्टो मानुषीं तनुं ॥ मोहयन् सर्वभूतानि योगाद्योगी समा ययौ ॥ १४९ ॥ नष्टे धर्मे तथा यज्ञे विष्णुर्वृष्णि कुले
 विभुः ॥ कर्तुं धर्मव्यवस्थानमसुराणां प्रणाशनम् ॥ १५० ॥ रुक्मिणी सत्यभामा च सत्यानां गिजिती तथा ॥ सुमित्रा च तथा शैब्या गांधारी लक्ष्मणा तथा ॥ १५१ ॥
 सुभीमा च तथा माद्री कौसल्या विजया तथा ॥ एवमादीनि देवीनां सहस्राणि च षोडश ॥ १५२ ॥ रुक्मिणी जनयामास पुत्रान् शृणु विशारदान् ॥ चारुदेष्णरणे
 शूरं प्रद्युम्नश्च महाबलम् ॥ १५३ ॥ सुचारुं चारुभद्रश्च सदृशं हस्वमेव च ॥ सप्तमश्चारुगुप्तश्च चारुभद्रश्च चारुकं ॥ १५४ ॥ चारुहासं कनिष्ठश्च कन्याश्चा
 रुमतीं तथा ॥ जज्ञिरे सत्यभामाया भानुभीम रथक्षणे ॥ १५५ ॥ रोहितो दीप्तिमांश्चैव ताम्रव्रं धोजलं धमः ॥ चतस्रो जज्ञिरे तेषां स्वसारश्च यवीयसीः ॥ १५६ ॥
 जांबवत्याः सुतो जज्ञे सां वश्चैवातिशोभनः ॥ सौरशास्त्रस्य कृतवैप्रतिमामंदि रस्य च ॥ १५७ ॥ मूलस्थाने निवेशश्च कृतस्तेन महात्मना ॥ तुष्टेन देवदेवेन कुपुत्रो गो
 विनाशितः ॥ १५८ ॥ सुमित्रं चारुमित्रं च मित्रविंदाव्यजायत ॥ मित्रबाहुः सुनीथश्च नागजित्यां बभूवतुः ॥ १५९ ॥ एवमादीनि पुत्राणां सहस्राणि निशामय ॥
 अशीतिश्च सहस्राणां वा सुदेव सुतास्तथा ॥ १६० ॥ प्रद्युम्नस्य च दायादो वै दभ्यां बुद्धिस्ततमः ॥ अनिरुद्धोरणे योद्धा जज्ञे स्यमृगकेतनः ॥ १६१ ॥ काम्या सुपाश्व
 तनया सां बालेभेतरस्विनम् ॥ सत्त्वप्रकृतयो देवाः पराः पंच प्रकीर्तिताः ॥ १६२ ॥ तिस्रः कोठ्यः प्रवीराणां यादवानां महात्मनां ॥ पष्टिः शतसहस्राणि वीर्यवंतो म
 हाबलाः ॥ १६३ ॥ देवांशाः सर्वे एव ह उत्पन्नास्ते महौजसः ॥ दैवासुरेह तायेवा असुरास्तु महाबलाः ॥ १६४ ॥ इहोत्पन्ना मनुष्येषु बाधंते सर्वमानवान् ॥ तेषामुद्धर
 णार्थाय उत्पन्ना यादवे कुले ॥ १६५ ॥ कुलानां शतमेकं च यादवानाम् महात्मनाम् ॥ विष्णुस्तेषां प्रणेता च प्रभुत्वे च व्यवस्थितः ॥ १६६ ॥ निदेशस्थायिनस्तस्य
 ऋद्धयंते सर्वयादवाः ॥ भीष्म उवाच ॥ सप्तर्षयः कुबेरश्च यक्षो मणिधरस्तथा ॥ १६७ ॥ सात्यकिर्नारदश्चैव शिवो धन्वंतरिस्तथा ॥ आदिदेवस्तथा विष्णुरे

भिस्तुसहदेवतैः ॥ १६८ ॥ किमर्थसहसंभूताः सुरसम्भूतयः क्षितौ ॥ भविष्याः कतिवाचास्य प्रादुर्भावामहात्मनः ॥ १६९ ॥ सर्वक्षेत्रेषु सर्वेषु किमर्थ
 मिह जायते ॥ यदर्थमिह संभूतो विष्णुर्वृष्ण्यंधकेकुले ॥ १७० ॥ पुनः पुनर्मनुष्येषु तन्मे त्वं ब्रूहि पृच्छतः ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ शृणु भूपप्रवक्ष्यामि रहस्याति
 रहस्यकम् ॥ यथा दिव्यतनुर्विष्णुर्मानुषेष्विह जायते ॥ १७१ ॥ युगांते तु परावृत्ते काले प्राशिथिले प्रभुः ॥ देवासुरमनुष्येषु जायते हरिरीश्वरः ॥ १७२ ॥
 हिरण्यकशिपुर्दैत्यैस्त्रैलोक्यस्य प्रशासिता ॥ बलिनाधिष्ठिते चैव पुनर्लोकत्रये क्रमात् ॥ १७३ ॥ सख्यमासीत्परमकंदेवानामसुरैः सह ॥ युगाख्यादश सं
 पूर्णा आसीदव्याकुलं जगत् ॥ १७४ ॥ निदेशस्थायिनश्चापि तयोर्देवासुरास्वयं ॥ बद्धो बलिर्विमर्दो यसं सुसंवृत्तः सुदारुणः ॥ १७५ ॥ देवानाम
 सुराणां च घोरः क्षयकरो महान् ॥ कर्तुं धर्मव्यवस्थां च जायते मानुषेष्विह ॥ १७६ ॥ भृगोः शापनिमित्तं तु देवासुरकृते तदा ॥ भीष्म उवाच ॥ कथं देवासुरकृ
 ते हरिर्देहमवाप्तवान् ॥ १७७ ॥ देवासुरं यथा वृत्तं तन्मे कथय सुव्रत ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ तेषां जयनिमित्तं वै संग्रामास्युः सुदारुणाः ॥ १७८ ॥ अवतारादश द्वौ च शुद्धौ
 मन्वंतरे स्मृताः ॥ नामधेयं समासेन शृणु तेषां विवक्षितम् ॥ १७९ ॥ प्रथमो नारसिंहस्तु द्वितीयश्चापि वामनः ॥ तृतीयस्तु वराहश्च चतुर्थो मृत
 मंथनः ॥ १८० ॥ संग्रामः पंचमश्चैव सुघोरस्तारकामयः ॥ षष्ठो ह्याडीवकारुण्यश्च सप्तमस्त्रैपुरस्तथा ॥ १८१ ॥ अष्टमश्चांधकवधो नवमो वृत्रघातनः ॥
 ध्वजश्च दशमस्तेषां हालाहलस्ततः परं ॥ १८२ ॥ प्रथितो द्वादशस्तेषां घोरः कोलाहलस्तथा ॥ हिरण्यकशिपुर्दैत्यो नारसिंहेन मूढितः ॥ १८३ ॥ वामनेन बलि
 र्बद्धस्त्रैलोक्याक्रमणे पुरा ॥ हिरण्याक्षो हतो द्वंद्वे प्रतिवादे तु देवतैः ॥ १८४ ॥ दंष्ट्राया तु वराहेण समुद्रस्थो द्विधाकृतः ॥ प्रह्लादो निर्जितो युद्धे द्वंद्वे
 मृतमंथने ॥ १८५ ॥ विरोचनस्तु प्राह्लादिर्नित्यमिंद्रवधोद्यतः ॥ इंद्रेणैव च विक्रम्य निहतस्तारकामये ॥ १८६ ॥ अशकुवत्सु देवेषु त्रिपुरं सोढुमासुरम् ॥
 मोहयित्वा स्मृते पीतिगोरूपेणासुरारिणा ॥ १८७ ॥ नासन् जीवयितुं शक्या भूयो भूयो मृतासुराः ॥ निहतादानवाः सर्वे त्रैलोक्येऽयं वकेण तु ॥ १८८ ॥ असुराश्च पि
 शाचाश्च दानवाश्चांधके वधे ॥ हता देवमनुष्ये स्तेऽपि तृभिश्चैव सर्वशः ॥ १८९ ॥ संपृक्तो दानवैर्वृत्रो घेरे कोलाहलेहतः ॥ तदा विष्णुसहायेन महेंद्रेण निपा
 तितः ॥ १९० ॥ हतस्ततो महेंद्रेण मायाछत्रस्तु योगवित् ॥ वज्रेण क्षणमाविश्य विप्रचित्तिः सहानुगः ॥ १९१ ॥ दैत्याश्च दानवाश्चैव संयुताः कृत्स्नशस्तुते ॥ एते देवा
 ऽसुरा वृत्ताः संग्रामाद्वा दशैव तु ॥ १९२ ॥ देवासुरक्षयकराः प्रजानां च हिताय वै ॥ हिरण्यकशिपूरा जावर्षाणामर्बुदं वभौ ॥ १९३ ॥ द्विसप्ततितथान्यानि नियुतान्य
 धिकानि तु ॥ अशीतिं च सहस्राणि त्रैलोक्यैश्चैव वानभूत ॥ १९४ ॥ यर्यायेण तुराजा भूदलिवर्षांर्बुदं पुनः ॥ पृष्टिचैव सहस्राणि नियुतानि च विंशतिं ॥ १९५ ॥
 बलिराज्याधिकारे तु यावत्कालश्च कीर्तितः ॥ तावत्कालं तु प्रह्लादो निर्वृतो ह्यसुरैः सह ॥ १९६ ॥ जयार्थमेते विज्ञेया असुराणां महौजसः ॥ त्रैलोक्यमिदमव्यग्रं

प० पु०
॥ ३० ॥

महेंद्रेणानुपालयते ॥ १९७ ॥ असम्पन्नमिदं सर्वयावद्वर्षायुतं पुनः ॥ पर्यायेणैव सम्प्राप्ते त्रैलोक्यं पाकशासने ॥ १९८ ॥ ततो सुरान्परित्यज्य यज्ञो देवान गच्छत ॥
यज्ञो देवान्थ गते दितिजाः काव्यमब्रुवन् दैत्या ऊचुः ॥ १९९ ॥ हतं मघव ताराज्यं त्यक्त्वा यज्ञः सुरान्गतः ॥ स्थातुं न शुक्रनुमो ह्यत्र प्रविशामोरसा तलम् ॥ २०० ॥ ए
वमुक्तो ब्रवीदेतान् विषण्णान् सांत्वयन् गिरा ॥ मा भैष्ट धारयिष्यामि ते जसास्वेन वोऽसुराः ॥ २०१ ॥ मंत्राश्चौषधयश्चैव धरायां यत्तु वर्तते ॥ मयि तिष्ठति तत्सर्वं
पादमात्रं सुरेषु वै ॥ २०२ ॥ तत्सर्वं च प्रदास्यामि युष्मदर्थं धृतं मया ॥ ततो देवास्तु तान् दृष्ट्वा धृतान् काव्येन धीमता ॥ २०३ ॥ अमंत्रयंत देवा वै संविभ्रास्त ज्विघृक्षया ॥
काव्यो ह्येष इदं सर्वं व्यावर्तयति नो बलात् ॥ २०४ ॥ साधु गच्छामहे तूर्णया वन्न च्यावयेत वै ॥ प्रसह्य जित्वा शिष्टांस्तु पातालं प्रापयामहे ॥ २०५ ॥ ततो देवा
स्तु संरन्धादानवानुपसृत्य ह ॥ ततस्ते वध्यमानास्तैः काव्यमेवाभिदुद्रुवुः ॥ २०६ ॥ ततः काव्यस्तु तान् दृष्ट्वा तूर्णं देवैरभिद्रुतान् ॥ रक्षाकार्येण संहृत्य देवै
भ्यस्तान् सुरार्दितान् ॥ २०७ ॥ काव्यं दृष्ट्वा स्थितं देवानिर्विशंकास्तु ते जहुः ॥ ततः काव्यो नु चिंत्याथ ब्रह्मणो वचनं हितम् ॥ २०८ ॥ तानुवाच ततः काव्यः
पूर्ववृत्तमनुस्मरन् ॥ त्रैलोक्यं वो हतं सर्वं वामनेन त्रिभिः क्रमैः ॥ २०९ ॥ बलिर्वद्धो हतो जंभोनिहतश्च विरोचनः ॥ महासुरा द्वादशसु संग्रामेषु सुरैर्हताः ॥
॥ २१० ॥ तैस्तैरुपायैर्भूयिष्ठानि हतास्तु प्रधानतः ॥ केचिच्छिष्टाश्च यूयं वै युद्धं नास्तीति मे मतम् ॥ २११ ॥ नीतयो वो विधातव्या उपासे कालपर्ययात् ॥
यास्याम्यहं महादेवं मंत्रार्थं विजयावहम् ॥ २१२ ॥ अप्रतीपांस्ततो देवान् मंत्रान् प्राप्य महेश्वरात् ॥ योत्स्यामहे पुनर्देवैस्ततः प्राप्स्यथ वै जयम् ॥ २१३ ॥
ततस्ते कृतसंवादा देवान् चुस्तदासुराः ॥ न्यस्तशस्त्रा वयं सर्वे निःस्सन्नाहारथैर्विना ॥ २१४ ॥ वयंतपश्चरिष्यामः संवृता वक्त्रैस्तथा ॥ देवास्ते पां
वचश्चुत्वा सत्याभिव्याहृतं ततः ॥ २१५ ॥ ततो न्यवर्तयन् सर्वे विज्वरा मुदिताश्च ते ॥ न्यस्तशस्त्रेषु दैत्येषु विनिवृत्तास्तदासुराः ॥ २१६ ॥ ततस्तान् ब्रवीत् काव्य उ
पाध्वंतपसि स्थिताः ॥ निरुत्सिक्तास्तपोयुक्ताः कालं कायार्थं साधकम् ॥ २१७ ॥ पितुराश्रमसंस्था वै मां प्रतीक्ष्य दानवाः ॥ तानुद्दिश्यामुरान् काव्यो महादेवं
प्रपद्यत ॥ २१८ ॥ शुक्र उवाच ॥ मंत्रानिच्छाम्यहं देवयेन सन्ति बृहस्पतौ ॥ पराभावाय देवानामसुराणां जयाय च ॥ २१९ ॥ एवमुक्तो ब्रवीद्दे
वो ब्रतं त्वंचर भार्गव ॥ पूर्णवर्षसहस्रं तु कणधूममधः शिराः ॥ २२० ॥ यदि पास्यसि भद्रं ते ततो मंत्रानवाप्स्यसि ॥ तथेति स मनुज्ञाप्य शुक्रस्तु भृगु
नंदनः ॥ २२१ ॥ पादौ संस्पृश्य देवस्य बाढमित्यब्रवीद्ब्रह्मचरः ॥ व्रतंचराम्यहं देवत्वया दिष्टोऽद्य वै प्रभो ॥ २२२ ॥ आदिष्टो देवदेवेन कृतवान् भार्ग
वो मुनिः ॥ तदा तस्मिन् गते शुक्रे असुराणां हिताय वै ॥ २२३ ॥ मंत्रार्थं तनुते काव्यो ब्रह्मचर्यमहेश्वरात् ॥ तद्बुद्ध्वा नीतिपूर्ववैराज न्यास्तु तदा सुखं ॥ २२४ ॥ अ
स्मिच्छिद्रेत दामर्षा देवास्तान्भिदुद्रुवुः ॥ दंशिताः सायुधाः सर्वे बृहस्पतिपुरःसराः ॥ २२५ ॥ दृष्ट्वा सुरगणा देवान् प्रगृहीता युधान् पुनः ॥ उत्पेतुस्सहसास

प्र० सू० खं०
अ० १३

॥ ३० ॥

वेंसंत्रस्तास्तान्वचोब्रुवत् ॥ २२६ ॥ दैत्या ऊचुः ॥ न्यस्तशस्त्रावयंदेवा आचार्यैर्व्रतमास्थिते ॥ दत्त्वा भवंतस्त्वभयं संप्राप्तानोजिघांसया ॥ २२७ ॥ अनमर्पावयंसर्वे
 त्यक्तशस्त्राश्च संस्थिताः ॥ चीरकृष्णाजिनधरानिष्क्रियानिष्परिग्रहाः ॥ २२८ ॥ रणे विजेतुं देवांश्च न शक्यामः कथंचन ॥ अयुद्धेन प्रपत्स्यामः शरणं काव्यमात-
 रम् ॥ २२९ ॥ ज्ञापयामः कृच्छ्रमिदं यावन्नाभ्येतिनो गुरुः ॥ निवृत्ते च तथा शुक्रे योत्स्यामो दंशिता युधाः ॥ २३० ॥ एवमुक्त्वा च ते न्योन्यं शरणं काव्यमातरम् ॥
 प्रापद्यंत ततो भीतास्तेभ्योऽदादभयं तु सा ॥ २३१ ॥ न भेतव्यं न भेतव्यं भयं त्यजत दानवाः ॥ मत्सन्निधौ वर्ततां वो न भीर्भवितुर्महाति ॥ २३२ ॥ तथाभि-
 रक्षितांस्तांश्च दृष्ट्वा देवास्तदाऽसुरान् ॥ अभिजग्मुः प्रसह्यैतान विचार्य बलाबलम् ॥ २३३ ॥ ततस्तान्वध्यमानांस्तु देवैर्दृष्ट्वा सुरांस्तदा ॥ देवी क्रुद्धा ब्रवीद्दे-
 वान्निद्रयामो हयाम्यहम् ॥ २३४ ॥ संभृत्य सर्वसंभारान्निद्रांसाव्यसृजत्तदा ॥ तस्तं भदेवी च बलाद्योगयुक्ता तपोधना ॥ २३५ ॥ ततस्तंस्तं भित्तं दृष्ट्वा इंद्रं देवाश्च मू-
 ढवत् ॥ प्राद्रवंत ततो भीता इंद्रं दृष्ट्वा वशीकृतम् ॥ २३६ ॥ गतेषु सुरसंघेषु विष्णुरिंद्रमभापत् ॥ विष्णुरुवाच ॥ मां त्वं प्रविश भद्रं ते राक्षस्येत्वां सुरोत्तम ॥ २३७ ॥
 एवमुक्तस्ततो विष्णुं प्रविवेश पुरंदरः ॥ विष्णुं संरक्षितं दृष्ट्वा देवी क्रुद्धा वचो ब्रवीत् ॥ २३८ ॥ एष त्वां विष्णुना सार्धं दहामि मघवन् बलात् ॥ मिषतां सर्वभू-
 तानां दृश्यतां मे तपोबलम् ॥ २३९ ॥ तथाभिभूतौ तौ देवा विद्रविष्णू बभूवतुः ॥ कथं मुच्येय सहितो विष्णुरिंद्रमभापत् ॥ २४० ॥ इंद्रो ब्रवीजहि ह्येनां
 यावन्नैनं दहेत् प्रभो ॥ विशेषेणाभिभूतोऽस्मि जहीमां जहि माचिरम् ॥ २४१ ॥ ततः समीक्ष्य विष्णुस्तां स्त्रीवधे कृच्छ्रमास्थितः ॥ अभिव्याय ततः शक्रमापन्नं सत्वरं
 प्रभुः ॥ २४२ ॥ ततः सत्वरया युक्तः शीघ्रकारी भयान्वितः ॥ ज्ञात्वा विष्णुस्ततस्तस्याः क्रूरं देव्याश्चि कीर्षितम् ॥ २४३ ॥ क्रुद्धश्च क्रमादाय शिरश्चिच्छेद वैभयात् ॥
 तं दृष्ट्वा स्त्रीवधं चोर्चुः क्रोधभृगुरीश्वरः ॥ २४४ ॥ ततो हि शतो भृगुणा विष्णुर्भार्यावधेकृते ॥ भृगुरुवाच ॥ यत्त्वया जानता धर्मवध्या स्त्रीनिपूदिता ॥ २४५ ॥
 तस्मात्त्वं सप्तकृत्वो हि मानुषेषूपयास्यसि ॥ ततस्तेनाभिशापेन नष्टे धर्मे पुनः पुनः ॥ २४६ ॥ लोकस्य च हितार्थाय जायते मानुषेऽपि हि ॥ अथ व्याहृत्य
 विष्णुं स तदादाय शिरः स्वयम् ॥ २४७ ॥ समानीय ततः कायं पाणौ गृह्येदमब्रवीत् ॥ भृगुरुवाच ॥ एषा त्वं विष्णुना देवि हता संजीवयाम्यहं ॥ २४८ ॥ यदिकृत्स्नो म-
 या धर्मो ज्ञायते चरितोऽपि वा ॥ तेन सत्येन जीवस्व यादिसत्यं ब्रवीम्यहम् ॥ २४९ ॥ ततस्तां प्रोक्ष्य शीताद्विर्जीव जीवेति सो ब्रवीत् ॥ ततो भिव्याहते त-
 स्मिन् देवी संजीविता तदा ॥ २५० ॥ ततस्तां सर्वभूतानि दृष्ट्वा सुतोत्थिता मिव ॥ साधुसाध्विति दृष्ट्वैव चस्तां सर्वतो ब्रुवन् ॥ २५१ ॥ एवं प्रत्याहृता
 तेन देवी सा भृगुणा तदा ॥ मिषतां देवतानां हितं दद्भुतमिवाभवत् ॥ २५२ ॥ असंभ्रांतेन भृगुणा पत्नी संजीविता पुनः ॥ दृष्ट्वा चेद्रोनालभत शर्म काव्यभ-
 यात् पुनः ॥ २५३ ॥ प्रजागरे ततश्चेंद्रो जयंतीमिदमब्रवीत् ॥ संधिकामो भ्यधाद्राक्यं स्वां कन्यां पाकशासनः ॥ २५४ ॥ इन्द्र उवाच ॥ एष काव्यो ह्यनिद्राय व्रतं चरति

दारुणम् ॥ तेनाहं व्याकुलः पुत्रिकृतो मतिमता दृढम् ॥ २५५ ॥ तैस्तैर्मनोनुकूलैश्च उपचारैरतंद्रिता ॥ आराधय तथा पुत्रियथा तुष्येत सद्भिजः ॥ २५६ ॥
 गच्छ त्वंतस्य दत्तासि प्रयत्नं कुरु मत्कृते ॥ एवमुक्ता जयंती सा वचःसंगृह्य वैपितुः ॥ २५७ ॥ अगच्छद्यत्र घोरं स तपो ह्यारभ्यतिष्ठति ॥ तं दृष्ट्वा च पिबंतं
 सा कणधूममधोमुखम् ॥ २५८ ॥ यक्षेण पात्यमानं च कुंडधारेण पावनम् ॥ दृष्ट्वा तं यतमानं तु देवी काव्यमवस्थितम् ॥ २५९ ॥ शत्रूपघाते श्राम्यं
 न्तं दुर्बलस्थितिमास्थितम् ॥ पित्रायथोक्तं वाक्यं सा काव्ये कृतवती तदा ॥ २६० ॥ गीर्भिश्चैवानुकूलाभिः स्तुवंती वल्गुभाषिणी ॥ गात्रसंवाहनैः काले सेवमाना
 त्वचःसुखैः ॥ २६१ ॥ व्रतचर्यानुकूलाभिरुपास्य बहुलाः समाः ॥ पूर्णधूमव्रततस्मिन् घोरैर्वर्षसहस्रके ॥ २६२ ॥ वरेण छंदयामास शिवः प्रीतो भवत्तदा ॥
 ॥ महेश्वर उवाच ॥ एतद्व्रतं त्वयैकेन चीर्णं नान्येन केनचित् ॥ २६३ ॥ तस्माद्व्रतपसा बुद्ध्या श्रुतेन च बलेन च ॥ तेजसा च सुरान्सर्वास्त्वमेकोभिर्भविष्यसि
 ॥ २६४ ॥ यच्च किंचिन्मयि ब्रह्मन् विद्यते भृगुनंदन ॥ प्रतिदास्यामि तत्सर्वं त्वया वाच्यं न कस्यचित् ॥ २६५ ॥ किं भाषितेन बहुना अवध्यस्त्वं भविष्यसि ॥
 तान्दत्त्वा तु वरांस्तस्मै भार्गवाय पुनः पुनः ॥ २६६ ॥ प्रजेश्च त्वं धने शत्वमवध्यस्त्वं च वैददौ ॥ एतान् लब्ध्वा वरान्काव्यः संप्रहृष्टतनूरुहः ॥ २६७ ॥ एवमाभाष्य देवेश
 मीश्वरं नीललोहितम् ॥ प्रज्ञान्वितस्ततस्तस्मै प्राञ्जलिः प्रणतो भवत् ॥ २६८ ॥ ततः सौतर्हि ते देवे जयंती मिदमब्रवीत् ॥ कस्य त्वं सुभगे का वा दुःखिते मायि दुः
 खिता ॥ २६९ ॥ महता तपसा युक्ता किमर्थं मां जिगीषसि ॥ अनया संस्थिता भक्त्या प्रश्रयेण दमेन च ॥ २७० ॥ स्नेहेन चैव सुश्रोणि प्रीतोऽस्मि वरवर्णिनि ॥
 किमिच्छसि वरारोहे कस्ते कामः समुद्यतः ॥ २७१ ॥ तं ते संपादयाम्यद्यद्यपि स्यात्सुदुष्करम् ॥ एवमुक्ता ब्रवीदेनंतपसा ज्ञातुमर्हसि ॥ २७२ ॥ चिकी
 र्षितं हि मे ब्रह्मं स्त्वं वैवदयथा तथम् ॥ एवमुक्तो ब्रवीदेनां दृष्ट्वा दिव्येन चक्षुषा ॥ २७३ ॥ मया सह त्वं सुश्रोणि शतवर्षाणि भामिनि ॥ सर्वभूतैरदृश्यांतः संप्र
 योगमिहेच्छसि ॥ २७४ ॥ देवि इंदीवरस्या मे वरा ह वै वामलोचने ॥ एवं वृणोषि कामांस्त्वं ददेवै वल्गुभाषिते ॥ २७५ ॥ एवं भवतु गच्छावगृहं मे मत्तकाशिनि ॥
 ततः सगृहमागम्य जयंत्या सह चोशना ॥ २७६ ॥ तया सहा वसदेव्या शतवर्षाणि भार्गवः ॥ अदृश्यः सर्वभूतानां मायया संशितव्रतः ॥ २७७ ॥ कृतार्थमागतं
 ज्ञात्वा शुक्रं सर्वोदितेऽस्सुताः ॥ अभिजग्मुर्गृहंतस्य मुदितास्ते दिदृक्षुः ॥ २७८ ॥ गताय दानपश्यंति मायया संवृतं गुरुम् ॥ लक्षणंतस्य चाबुद्धाना
 द्या गच्छति नो गुरुः ॥ २७९ ॥ एवं ते स्वानि धिष्ण्यानि गताः सर्वे यथा गताः ॥ ततो देवगणास्सर्वे गत्वांगिरसमनुवन् ॥ २८० ॥ दानवा लयेतु
 भगवान् गत्वा तत्र च तां चमूम् ॥ मोहयित्वा त्मवशां क्षिप्रमेव तथा कुरु ॥ २८१ ॥ धिषणस्तान् सुरानाह एवमेव ब्रजाम्यहम् ॥ तेन गत्वा दानवेन्द्रः
 प्रह्लादो वैवशीकृतः ॥ २८२ ॥ शुक्रो भूत्वा स्थितस्तत्र पौरोहित्यं चकार सः ॥ स्थितो वर्षशतं साग्रमुशना तावदागतः ॥ २८३ ॥ दनुपुत्रैस्ततो दृष्टः सभायां तु बृह

स्पतिः ॥ उशनाएकएवात्रद्वितीयः किमिहागतः ॥ २८४ ॥ सुमहत्कौतुकं चात्र भविता विग्रहो दृढम् ॥ किं विदिष्यति लोको यं द्वारि यो यं व्यवस्थितः ॥ २८५ ॥
 सभायामास्थितो यो यं गुरुः किं नो विदिष्यति ॥ एवं प्रजल्पतां तेषां दन्तानां कविरागतः ॥ २८६ ॥ स्वरूपधारिणं तत्र दृष्ट्वा सीनं बृहस्पतिम् ॥ उवाच वचनं क्रुद्धः किं
 मर्थं त्वमिहागतः ॥ २८७ ॥ शिष्यान् मोहयसे मे त्वं युक्तं सुरगुरोस्तव ॥ मूढास्ते त्वानं जानंति त्वन्माया मोहिता ध्रुवम् ॥ २८८ ॥ तन्न युक्तं तव ब्रह्मन्परशिष्य
 प्रधर्षणम् ॥ ब्रजत्वं देवलोकं स्वं तिष्ठ धर्ममवाप्स्यसि ॥ २८९ ॥ शिष्यो हि मे कचः पूर्वहतो दानवपुंगवैः ॥ विद्यार्थी तनयो ब्रह्मन्स्तवा योग्या गतिस्त्वह ॥ २९० ॥
 श्रुत्वा तु तस्य तद्वाक्यं स्मितं कृत्वा वदद्गुरुः ॥ संति चोराः पृथिव्यां ये परद्रव्यापहारिणः ॥ २९१ ॥ एवं विधानं दृष्ट्वा स्वरूपदेहापहारिणः ॥ वृत्रघातेन चंद्रस्य ब्रह्मह
 हत्यापुरा भवत् ॥ २९२ ॥ लोकायतिकशास्त्रेण भवता सातिरस्कृता ॥ जानामित्वा मांगिरसं देवाचार्यं बृहस्पतिम् ॥ २९३ ॥ मद्रूपधारिणं प्राप्तं सर्वे पश्यत दानवाः ॥
 एष वो मोहनायालं प्राप्तो विष्णुविचेष्टितैः ॥ २९४ ॥ तदेनं शृण्वन् लैर्बद्धा क्षिपेत लवणार्णवे ॥ पुनरेवाब्रवीच्छुक्रः पुरोधायं दिवौकसाम् ॥ २९५ ॥ मोहितानूनमेते
 न क्षयं यास्यथ दानवाः ॥ भो अहं दानवैरे ह वंचितोऽस्मि दुरात्मना ॥ २९६ ॥ किमर्थं भवता त्यक्तः कृतश्चान्यः पुरोहितः ॥ देवाचार्यो गिरः पुत्र एष एव बृहस्पतिः ॥ २९७ ॥
 वंचितोऽसि न संदेहो हितार्थं तु दिवौकसाम् ॥ त्यजस्वैनं महाभाग शत्रुपक्षजयावहम् ॥ २९८ ॥ अनुशिष्य भयाद्वातः पूर्वमेव महं प्रभो ॥ जलमध्ये स्थितः पीतो महादे
 वेन शंभुना ॥ २९९ ॥ उदरस्थस्य मे जातं साग्रं वर्षशतं किल ॥ उदराच्छुक्ररूपेण शिश्रे नाहं विसर्जितः ॥ ३०० ॥ वरदः प्राह मां देवः शुक्रेष्टं वरं वृणु ॥ मया
 वृतो वरं राजन् देवदेवः पिनाकधृत् ॥ ३०१ ॥ मनसा चिंतिता ह्यर्था मानसे यं स्थिता वराः ॥ भवंतु मयि ते सर्वे प्रसादात्तव शंकर ॥ ३०२ ॥ एवमस्त्विति देवेन
 प्रेषितोऽस्मि तवांतिकम् ॥ तावदत्रा भवच्चायं पुरोधास्ते बृहस्पतिः ॥ ३०३ ॥ दृष्टः सत्यं दानवैर्द्रमयोक्तं त्वं निशामय ॥ बृहस्पतिस्तदा वाक्यं प्रह्लादं प्रत्यभाषत
 ॥ ३०४ ॥ नाहमेतं प्रजानामि देवं दानवं नरम् ॥ मद्रूपधारिणं राजन् वंचनार्थं तवागतम् ॥ ३०५ ॥ ततस्ते दानवाः सर्वे साधुसाध्विति वादिनः ॥ पुरोधाः पौर्विको नोस्तु यो
 वाको वा भवत्विति ॥ ३०६ ॥ नानेन कार्यमस्माकं या तु ह्येष यथागतः ॥ सक्रोधमशपत्काव्यो दानवैर्द्रान्समागताद् ॥ ३०७ ॥ त्यक्तो यथा हं युष्माभिस्तथा सर्वांश्चि
 रादिव ॥ गतश्रीकान्गतप्राणान् पश्येयं दुःखजीविकान् ॥ ३०८ ॥ सुघोरामापदं प्राप्तान् चिरादेव सर्वशः ॥ एवमुक्त्वा गतः काव्यो यदृच्छातस्तपोवनम् ॥ ३०९ ॥ त
 स्मिन् गते ततः शुक्रे स्थितस्तत्र बृहस्पतिः ॥ पालयन् दानवांस्तत्र किंचित्कालमतिष्ठत ॥ ३१० ॥ ततो बहुतिथे काले अतिक्रान्ते नरेश्वर ॥ संभूय दानवाः सर्वे पर्यपृच्छंस्त
 दागुरुम् ॥ ३११ ॥ संसारे स्मिन्नसारे तु किंचिज्ज्ञानं प्रयच्छन् ॥ येन मोक्षं ब्रजामश्च प्रसादात्तव सुव्रत ॥ ३१२ ॥ ततः सुरगुरुः प्राह काव्यरूपी तदा गुरुः ॥ ममाप्येषामितिः
 पूर्वया युष्माभिरुदाहृता ॥ ३१३ ॥ क्षणं कुर्वंतु सहिताः शुचिभूय समाहिताः ॥ ज्ञानं वक्ष्यामि वो दैत्या अहं वै मोक्षदायि यत् ॥ ३१४ ॥ एषा श्रुतिर्वैदिकी या ऋग्यजुः सामसं

ज्ञिता॥ वैश्वानरप्रसादात्तुदुःखदाप्राणिनामिह॥ ३१५॥ यज्ञश्राद्धंकृतं क्षुद्रैरौहिकस्वार्थतत्परैः॥ ये त्वमीवैष्णवाधर्माये च रुद्रकृतास्तथा॥ ३१६॥ कुधर्मादारसहितै
हिंसाप्रायाः कृताहितैः॥ अर्द्धनारीश्वरोरुद्रः कथं मोक्षंगमिष्यति॥ ३१७॥ वृतो भूतगणैर्भूरिभूषितश्चास्थिभिस्तथा॥ न स्वर्गो नैव मोक्षोत्रलोकाः क्लिश्यंति वै तथा
॥ ३१८॥ हिंसायामास्थितो विष्णुः कथं मोक्षंगमिष्यति॥ रजोगुणात्मको ब्रह्मास्वांसृष्टिमुपजवति॥ ३१९॥ देवर्षयोथ ये चान्ये वैदिकं पक्षमाश्रिताः॥ हिंसाप्रायाः
सदा क्रूरा मांसादाः पापकारिणः॥ ३२०॥ सुरास्तु मद्यपानेन मांसादा ब्राह्मणास्त्वमी॥ धर्मेणानेन कः स्वर्गं कथं मोक्षंगमिष्यति॥ ३२१॥ यच्च यज्ञादिकं कर्म
स्मार्तं श्राद्धादिकं तथा॥ तत्र नैवापवर्गोऽस्ति यत्रैषा श्रूयते श्रुतिः॥ ३२२॥ यज्ञं कृत्वा पशुं हत्वा कृत्वा रुधिरकर्मम्॥ यद्येवं गम्यते स्वर्गो नरकः केन गम्यते
॥ ३२३॥ यदि भुक्तमिहान्येन तृप्तिरन्यस्य जायते॥ दद्यात्प्रवसतः श्राद्धं न स भोजनमाहरेत्॥ ३२४॥ आकाशगामिनो विप्राः पतिता मांसं भक्षणात्॥ तेषां न
विद्यते स्वर्गो मोक्षो नैवेह दानवाः॥ ३२५॥ जातस्य जीवितं जंतोरिष्टं सर्वस्य जायते॥ आत्ममांसोपमं मांसं कथं स्वादेत पंडितः॥ ३२६॥ यो निजास्तु कथं यो निसेवं
ते जंतवस्त्वमी॥ मैथुनेन कथं स्वर्गं यास्यंते दानवेश्वर॥ मृद्रस्मना यत्र शुद्धिस्तत्र शुद्धिस्तु का भवेत्॥ ३२७॥ विपरीततमं लोकं पश्य दानव्यादृशम्॥ विष्णुत्र
स्य कृतोत्सर्गोऽपि श्रापानेतु शोधनम्॥ ३२८॥ न संभारोऽस्ति वदने मृदातोयेन वा पुनः॥ भुक्ते वा भोजने राजन् कथं नापानशि श्रयोः॥ ३२९॥ क्रियते शोधनं तद्विपरी
तास्थितिस्त्वियम्॥ यत्र प्रक्षालनं प्रोक्तं तत्र ते नैव कुर्वते॥ ३३०॥ तारां बृहस्पते र्भार्या हृत्वा सोमः पुरागतः॥ तस्यां जातो बुधः पुत्रो गुरुर्जग्राहतां पुनः॥ ३३१॥
गौतमस्य मुनेः पत्नी महल्या नाम नामतः॥ अगृह्णात्तां स्वयं शक्रः पश्य धर्मो यथाविधः॥ ३३२॥ एतदन्यच्च जगति दृश्यते पापदायकम्॥ एवं विधो यत्र ध
र्मः परमार्थो मतस्तु कः॥ ३३३॥ वदस्व त्वं दानवेंद्र वदभूयो वदामि ते॥ गुरोस्तु गदितं श्रुत्वा परमार्थान्वितं वचः॥ ३३४॥ जातकौतूहलास्तत्र विविक्तास्तु भवार्णवा
त्॥ दानवा ऊचुः॥ दीक्षयस्व गुरो सर्वान् प्रपन्नान् भक्तितः स्थितान्॥ ३३५॥ येन वै न पुनर्मोहं त्रजामस्तव शासनात्॥ सुविरक्ताः स्म संसारे शोकमोहप्रदायि
नि॥ ३३६॥ उद्धरस्व गुरो सर्वान् केशाकर्षणकूपतः॥ कस्य देवस्य शरणं गच्छामो ब्राह्मणोत्तम॥ ३३७॥ देवतं च प्रपन्नानां प्रकाशय महामते॥ स्मरणेनो
पवासेन ध्यानधारणया तथा॥ ३३८॥ पूजोपहारे च कृते अपवर्गस्तु लभ्यते॥ विरक्तास्म कुटुंबे तु भूयो नात्र यतामहे॥ ३३९॥ एवं चैव गुरुश्छत्रस्तैरुक्तो दनुपुंग
वैः॥ चिंतयामास तत्कार्यं कथमेतत्करोम्यहम्॥ ३४०॥ कथमेतमया पापाः कर्तव्या नरकौकसः॥ विडं वनाच्छ्रुते र्वाह्यास्त्रैलोक्ये हास्यकारिणः॥ ३४१॥
इत्युक्त्वा धिषणो राजांश्चितयामास केशवम्॥ तस्य तच्चितितं ज्ञात्वा मायामोहं जनार्दनः॥ ३४२॥ समुत्पाद्य ददौ तस्य प्राह चेदं बृहस्पतिम्॥ मायामोहो
यमखिलांस्तान् दैत्यान् मोहयिष्यति॥ ३४३॥ भवता सहितः सर्वान्वेदमार्गं बहिष्कृतान्॥ एवमादिश्य भगवानंतर्द्धानं जगाम ह॥ ३४४॥ तपस्यभिरतान् सोऽथ माया

मोहोगतोऽसुरान् ॥ तेषांसमीपमागत्यबृहस्पतिरुवाच ॥ ४५ ॥ अनुग्रहार्थं युष्माकं भक्त्या प्रीतस्त्विहागतः ॥ योगीदिगम्बरो मुण्डोर्वर्हिषत्र
 धरो ह्ययम् ॥ ४६ ॥ इत्युक्ते गुरुणा पश्चान्मायामोहो ब्रवीद्वचः ॥ भो भो दैत्याधिपतयः प्रवृत्ततपसि स्थिताः ॥ ४७ ॥ ऐहिकार्थं तु पारक्यं तपसः
 फलमिच्छथ ॥ दानवा ऊचुः ॥ पारक्यधर्मलाभाय तपश्चर्या हि नो मता ॥ ४८ ॥ अस्माभिरियमारब्धा किं वा तत्र विवक्षितम् ॥ दिगंबर उवाच ॥ कुरु
 ध्वं मम वाक्यानि यदि मुक्तिमभीप्सथ ॥ ४९ ॥ आर्हतं सर्वमेतच्च मुक्तिद्वारमसंवृतम् ॥ धर्माद्विमुक्तेरहो यं नैतस्मादपरः परः ॥ ५० ॥ अत्रैवावस्थिताः स्वर्गमुक्तिं चा
 पि गमिष्यथ ॥ एवं प्रकारैर्बहुभिर्मुक्तिदर्शनवर्जितैः ॥ ५१ ॥ मायामोहेन ते दैत्याः वेदमार्गं बहिष्कृताः ॥ धर्मायैतदधर्माय स देतदसदित्यपि ॥ ५२ ॥
 विमुक्तये त्विदं नैतद्विमुक्तिसंप्रयच्छति ॥ परमार्थो यमत्यर्थं परमार्थो न चाप्ययम् ॥ ५३ ॥ कार्यमेतदकार्यं हि नैतदेतत्स्फुटं त्विदम् ॥ दिग्वाससामयं धर्मो ध
 र्मो यंबहुवाससाम् ॥ ५४ ॥ इत्यनेकार्थवादांस्तु मायामोहेन ते यतः ॥ उक्तास्ततोऽखिला दैत्याः स्वधर्मास्त्याजिता नृप ॥ ५५ ॥ अहं ध्वं मामकं धर्ममायामो
 हेन ते यतः ॥ उक्तास्तमाश्रिता धर्ममार्हतास्तेन ते भवन् ॥ ५६ ॥ त्रयीमार्गं समुत्सृज्य मायामोहेन ते सुराः ॥ कारितास्तन्मया ह्यासंस्तथान्येतत्प्रबोधिताः
 ॥ ५७ ॥ तैरप्यन्ये परेतैश्च तैरन्योन्यैस्तथापरे ॥ नमोऽर्हते चेति सर्वे संगमे स्थिरवादिनः ॥ ५८ ॥ अल्पैरहोभिः संत्यक्ता तैर्दैत्यैः प्रायशस्त्रयैः ॥ पुनश्चरत्कां वरधृन्मा
 यामोहो जितेक्षणः ॥ ५९ ॥ सोऽन्यानप्यसुरान्गत्वा ऊचेन्यन्मधुराक्षरम् ॥ स्वगार्थं यदि वो वाञ्छानिर्वाणार्थाय वा पुनः ॥ ६० ॥ तदलं पशुवातादिदुष्टधर्मे
 निबोधत ॥ विज्ञानमयमेतद्वै त्वशेषमधिगच्छत ॥ ६१ ॥ बुध्यध्वं मेव चः सम्यग्बुधैरेवमिहोदितम् ॥ जगदेतदनाधारं भ्रांतिज्ञानानुतत्परम् ॥ ६२ ॥ रागादिदु
 ष्टमत्यर्थं भ्राम्यते भवसंकटे ॥ नाना प्रकारं वचनं स तेषां मुक्तियोजितम् ॥ ६३ ॥ तथा तथा वदद्धर्मं तत्तजुस्ते यथा यथा ॥ केचिद्विनिंदां वेदानां देवानामपरे
 नृप ॥ ६४ ॥ यज्ञकर्मकलापस्य तथा चान्ये द्विजन्मनाम् ॥ नैतद्युक्तिसहं वाक्यं हि साधर्माय जायते ॥ ६५ ॥ हवींष्यनलदग्धानि फलान्यर्हति कोविदाः ॥ नि
 हतस्य पशोर्यज्ञे स्वर्गप्राप्तिर्यदीष्यते ॥ ६६ ॥ स्वपिताय जमानेन किं वा तत्र न हन्यते ॥ नृपये जायते पुंसो भुक्तमन्येन चेद्यदि ॥ ६७ ॥ दद्याच्छ्राद्धं प्रवसतो न व
 हेयुः प्रवासिनः ॥ यज्ञैरनेकैर्देवत्वमवाप्येद्रेण भुज्यते ॥ ६८ ॥ शम्यादियदि चेत्काष्ठं तद्वरं पत्रभुक् पशुः ॥ जनाश्च ज्ञेयमित्येतदवगम्य तु तद्वचः ॥ ६९ ॥ उपेक्ष्य श्रे
 यसे वाक्यं रोचतां न्यमये रितम् ॥ न ह्याप्तवादानभसो निपतंति महासुराः ॥ ७० ॥ युक्तिमद्वचनं ग्राह्यं मयान्यैश्च भवद्विधैः ॥ दानवा ऊचुः ॥ तत्त्ववादे वयं
 सर्वे प्रपन्नास्तव भक्तिः ७१ ॥ कुरुष्वानुग्रहं चाद्यप्रसन्नोसि यदि प्रभो ॥ संभारानाहरामोद्यदीक्षायोग्यांश्च सर्वशः ॥ ७२ ॥ प्रसादात्तव येनाशुमोक्षो हस्तगतो
 भवेत् ॥ ततस्तान् ब्रवीत्सर्वान्मायामोहो सुरांस्तदा ॥ ७३ ॥ प्रपन्नः शासनं ह्येषमदीयो गुरु रश्च्यधीः ॥ दीक्षां दास्यति युष्माकं निदेशान्मम सत्तमः ॥ ७४ ॥ एतान् दीक्ष

यभोब्रह्मन्वचनान्ममपुत्रकान् ॥ गतेमोहेदानवास्तेभार्गवंवाक्यमब्रुवन् ॥ ७५ ॥ देहिदीक्षांमहाभागसर्वसंसारमोचनीम् ॥ तथेत्याहोशनादैत्यान्गच्छा
 मोनर्मदामनु ॥ ७६ ॥ भोभोस्त्यजतवासांसिदीक्षांकारयितास्मिवः ॥ एवंतेदानवाभीष्मभृगुरूपेणधीमता ॥ ७७ ॥ आंगिरसेनतेतत्रकृतादिग्वाससोसुराः ॥ बर्हि
 पिच्छध्वजंतेषांगुजिकाचारुमालिकां ॥ ७८ ॥ दत्त्वाचकारतेषांतुशिरसोलुंचनंततः ॥ केशस्योत्पाटनंचैवपरमंधर्मसाधनम् ॥ ७९ ॥ धनानामीश्वरोदेवोधनदःके
 शलुंचनात् ॥ सिद्धिपरमिकांप्राप्ताःसदावेषस्यधारणात् ॥ ८० ॥ नित्यत्वंलभ्यतेह्येवंपुराप्राहार्हतःस्वयम् ॥ वालोत्पाटेनदेवत्वंमानुषैर्लभ्यतेत्वह ॥ ८१ ॥
 किंनकुर्वीततत्तस्मान्महापुण्यप्रदंयतः ॥ मनोरथोहिदेवानांलोकेवैमानुषेकदा ॥ ८२ ॥ अस्मिन्स्याद्भारतेवर्षेजन्मनःश्रावकेकुले ॥ तपसायुज्महे
 स्मान्वैकेशोत्पाटनपूर्वकम् ॥ ८३ ॥ तीर्थकराश्चतुर्विंशत्तथातैस्तुपुरस्कृताः ॥ छायाकृतंफणीद्विण्ध्यानमार्गप्रदर्शकम् ॥ ८४ ॥ स्तुवन्तंमंत्रवादेनस्वर्गो
 हस्तगतोर्हतं ॥ मोक्षोवाभवितानूनविचारःकोत्रकथ्यते ॥ ८५ ॥ कदास्यामर्षयोभूत्वासूर्याग्निसमतेजसः ॥ जप्त्वाविरागिणश्चैवमनुपंचांगकं
 था ॥ ८६ ॥ तथातपस्यतामृत्युंगतानांकालपर्ययात् ॥ पाषाणेनशिरोभग्नंभवतेपुण्यकर्मणाम् ॥ ८७ ॥ अरण्येनिर्जनेवासःकदावैभविताहिनः ॥ कर्ण
 जप्यंश्रावकाश्चकरिष्यंतिसमाहिताः ॥ ८८ ॥ भोभोऋषेणगंतव्यंमोक्षमार्गीयतोभवान् ॥ लब्धानियानिस्थानानिभूयोवृत्तिकराणिच ॥ ८९ ॥ त्याज्यानितेनचै
 तानिसत्यमेवचोहिनः ॥ अस्मदीयेनतपसानियमैर्विविधैस्तथा ॥ ९० ॥ ब्रजध्वंचोत्तमंस्थानंमोक्षमार्गचयंबुधाः ॥ विंदंतिभक्तिभावेनतपोयुक्तास्त
 पस्विनः ॥ ९१ ॥ अक्षेष्टुनिग्रहोयत्रदयाभूतेषुसर्वदा ॥ तत्तपोधर्ममित्युक्तंसर्वाचान्याविडंबना ॥ ९२ ॥ ज्ञात्वैतद्भवतासाध्यंगंतव्यंपरमंपदम् ॥ यावैती
 र्थंकरायातायांगतियोगिनोगताः ॥ ९३ ॥ एवंवैदेवताःपूर्वविद्याधरमहोरगाः ॥ मनोरथाभिलाषांस्तेचितयंतोदिवानिशम् ॥ ९४ ॥ यद्येषणवैयुष्माकंसंसारविर
 तौकृता ॥ परित्यजध्वंदाराणिस्वर्गमार्गगलानिच ॥ ९५ ॥ यस्यांयोनौपितायातस्तांयोनिंसेवसेकथम् ॥ आत्ममांसोपमंमांसंकथंखादंतिजंतवः ॥ ९६ ॥
 ततस्तेदानवाभीष्माञ्चुःसर्वेगुरुंवचः ॥ दीक्षस्वनोमहाभागभ्रूणकानग्रतःस्थितान् ॥ ९७ ॥ तथाकृत्वासतानाहसमयेनपुरोहितः ॥ प्रणामोनान्यदे
 वेष्टुकर्तव्योवःकदाचन ॥ ९८ ॥ एकस्थानेयदाभक्तंभोक्तव्यंकरसंपुटे ॥ तत्रस्थानेस्थितंतोयंकेशकीटविवर्जितम् ॥ ९९ ॥ तुल्यंप्रियाप्रियंकार्यनान्यद
 ष्टिहतंकंचित् ॥ भोक्तव्यमेतेनविभोआचारेणतथाकुरु ॥ १०० ॥ भवध्वंसहितायूयंतेतथामोक्षभागिनः ॥ एवमुक्त्वासनियमान्कृत्वातान्दनुपुंगवान् ॥ १०१ ॥
 जगामधिषणोराजन्देवलोकंदिवौकसाम् ॥ आचक्षेसतत्सर्वदानवानांचकारितम् ॥ १०२ ॥ ततस्तेत्वसुराजमुर्नर्मदामभितोवसन् ॥ दृष्ट्वातान्दानवांस्तत्र
 प्रह्लादेनविनाकृतान् ॥ ३ ॥ देवराजस्ततोहृष्टोन्मुचिंप्राहवैवचः ॥ हिरण्याक्षंयज्ञहन्धर्मघ्नवेदिन्दकम् ॥ ४ ॥ राक्षसंकूरकर्माणंप्रवसंविचसंतथा ॥

मुचिचैव तथा वाणं विरोचनमथापि वा ॥५॥ महिषाक्षं वाष्कलं च प्रचंडं चंडकं तथा ॥ रोचमानं तथा त्र्युग्रं सुषेणं दानवोत्तमम् ॥६॥ एतान् दृष्ट्वा तथा चान्यान् दान-
 वेदान् तथा ब्रवीत् ॥ ॥ इन्द्र उवाच ॥ दानवैर्द्राः पुरा जाताः कृतं राज्यं त्रिविष्टपे ॥ ७ ॥ इदानीं कथमेवेदं ब्रतं वेद विलोपकम् ॥ भवद्भिः कर्तुं मारुधं न ग्रसुं
 डिकमंडलु ॥ ८ ॥ मयूरध्वजधारित्वं कथंचैवेह तिष्ठथ ॥ ॥ दानवा ऊचुः ॥ त्यक्तः सर्वासुरभावः ऋषिधर्मैव यं स्थिताः ॥ ९ ॥ धर्मवृद्धिं कर्तुं कर्मचरामः सर्व-
 जंतुषु ॥ त्रैलोक्यराज्यमखिलं भुंक्ष्व शक्रव्रजस्व च ॥ १० ॥ तथेति चोक्त्वा मधवा पुनर्यातस्त्रिविष्टपम् ॥ एवमेतमोहिताः सर्वे भीष्मदेवपुरोधसा ॥ ११ ॥
 नर्मदासरितं प्राप्य स्थिता दानवसत्तमाः ॥ ज्ञात्वा शुक्रेण ते सर्वे वृत्तांतं मनुबोधिताः ॥ १२ ॥ तदा त्रैलोक्यहरणे चक्रुः क्रूरां पुनर्मतिम् ॥ १३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
 प्रथमे सृष्टिखंडे अवतारचरितं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ कथं त्रिपुरुषा ज्ञातो ह्यर्जुनः परवीरहा ॥ कथं कर्णस्तु कानीनः सूतजः परिकीर्त्य-
 ते ॥ १ ॥ वैरंतयोः कथं भूतं निसर्गादेव तद्ब्रह्म ॥ बृहत्कौतूहलं मंह्यं तद्ब्रह्म न्वक्तुमर्हति ॥ २ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ छिन्ने वक्त्रे पुरा ब्रह्मा क्रोधेन महता वृतः ॥ लला-
 टे स्वेदमुत्पन्नं गृहीत्वा ताडयद्भुवि ॥ ३ ॥ स्वेदतः कुंडलीजज्ञे स धनुष्कामो हेषुधिः ॥ सहस्रकवची वीरः किंकरोमीत्युवाच ह ॥ ४ ॥ तमुवाच विरिंचस्तु दर्श-
 यन् रुद्रमोजसा ॥ हन्यतामेष दुर्बुद्धिर्जायते न यथा पुनः ॥ ५ ॥ ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा धनुर्द्वयम्यष्टपतः ॥ संप्रतस्थेमहेशस्य बाणहस्तोतिरौद्रहृक् ॥ ६ ॥
 दृष्ट्वा पुरुषमत्युग्रं भीतस्तस्य त्रिलोचनः ॥ अपक्रांतस्ततो वेगाद्विष्णोराश्रममभ्यगात् ॥ ७ ॥ त्राहि त्राहीति मां विष्णो नरादस्माच्च शत्रुहन् ॥ ब्रह्मणानिर्मितः पा-
 पो म्लेच्छरूपो भयंकरः ॥ ८ ॥ यथा हन्यामि मां क्रुद्धस्तथा कुरु जगत्पते ॥ हुंकारध्वनिना विष्णुमोहयित्वा तु तं नरम् ॥ ९ ॥ अदृश्यः सर्वभूतानां योगात्मा विश्वदृक् प्रभुः
 तत्र प्रातं विरूपाक्षं सांत्वयामास केशवः ॥ १० ॥ ततस्तस्मिन् प्रणतो भूमौ दृष्टो देवेन विष्णुना ॥ विष्णुरुवाच ॥ पौत्रो हि मे भवान् रुद्रकंते कामं करोम्यहम् ॥ ११ ॥
 दृष्ट्वा नारायणं देवं भिक्षां देहीत्युवाच ह ॥ कपालं दर्शयित्वा त्रिप्रज्वलं स्तेजसोत्कटम् ॥ १२ ॥ कपालपाणिं संप्रेक्ष्य रुद्रं विष्णुरचिन्तयत् ॥ कोन्यो योग्यो भवे-
 द्भिक्षुर्भिक्षादानस्य सांप्रतम् ॥ १३ ॥ योग्यो यमिति संकल्प्य दक्षिणं भुजमर्पयत् ॥ तद्विभेदातितीक्ष्णेन शूलेन शशिशेखरः ॥ १४ ॥ प्रावर्तत ततो धाराशो-
 णितस्य विभोर्भुजात् ॥ जांबूनदरसाकारावह्निज्वालेव निर्मिता ॥ १५ ॥ निपपात कपालांतं शम्भुना साप्रभिक्षिता ॥ ऋज्वी विगवती तीव्रा स्पृशंती त्वां
 वरं जवात् ॥ १६ ॥ पंचाशद्योजनादैर्घ्याद्विस्तारादशयोजना ॥ दिव्यवर्षसहस्रं सासमुवाहरेर्भुजात् ॥ १७ ॥ इयंतं कालमीशो सौभिक्षां जग्राह भिक्षुकः ॥
 दत्तानारायणेनाथ कपाले पात्र उत्तमे ॥ १८ ॥ ततो नारायणः प्राह शंभुं परमिदं वचः ॥ संपूर्णवानवापात्रं ततो वै परमीश्वरः ॥ १९ ॥ सतोयांबुदनिर्घोषं श्रुत्वा वाक्यं
 हरेर्हरः ॥ शशिसूर्याग्निनयनः शशिशेखरशोभितः ॥ २० ॥ कपाले दृष्टिमावेक्ष्य त्रिभिर्नैत्रैर्जनार्दनम् ॥ अंगुल्या चटयन् प्राह कपालं परिपूरितम् ॥ २१ ॥

श्रुत्वाशिवस्यतांवाणींविष्णुर्धारांसमाहरत् ॥ पश्यतोथहरेरीशःस्वांगुल्यारुधिरंतदा ॥ २२ ॥ दिव्यवर्षसहस्रंचट्टापितैर्ममथसः ॥ मथ्यमानेततोरक्ते
 कलिलंबुदुदंक्रमात् ॥ २३ ॥ बभूवचततःपश्चात्किरीटीसशरासनः ॥ बद्धतूणीरयुगलोवृषस्कंधोद्धुलित्रवान् ॥ २४ ॥ पुरुषोवह्निसंकाशःकपालेसंप्रदृश्यते ॥
 तंदृष्ट्वाभगवान्विष्णुःप्राहरुद्रमिदंवचः ॥ २५ ॥ कपालेभवकोवाऽयंप्रादुर्भूतोभवन्नरः ॥ वचःश्रुत्वाहरेरीशस्तमुवाचविभोशृणु ॥ २६ ॥ नरोनामैषपुरुषः
 परमास्त्रविदांवरः ॥ भवतोक्तोनरइतिनरस्तस्माद्भविष्यति ॥ २७ ॥ नरनारायणौचोभौयुगेख्यातौभविष्यतः ॥ संग्रामेदेवकार्षेणुलोकानांपरिपालने ॥ २८ ॥
 एषनारायणसरवोनरस्तस्माद्भविष्यति ॥ अथासुरवधेसाह्यंतवकर्तामहाद्युतिः ॥ २९ ॥ मुनिर्ज्ञानपरीक्षायांजेतालोकेभविष्यति ॥ तेजोधिकमिदंदिव्यंब्रह्मणः
 पंचमंशिरः ॥ ३० ॥ तेजसोब्रह्मणोदीप्ताद्भुजस्यतवशोणितात् ॥ ममदृष्टिनिपाताच्चत्रीणितेजांसियानितु ॥ ३१ ॥ तत्संयोगसमुत्पन्नःशत्रुयुद्धेविजेष्य
 ति ॥ अवध्यायेभविष्यंतिदुर्जयाअपिचापरे ॥ ३२ ॥ शक्रस्यचामराणांचतेषामेषभयंकरः ॥ एवमुक्त्वास्थितःशंभुर्विस्मितश्चहरिस्तदा ॥ ३३ ॥ कपाल
 स्थःसतत्रैवतुष्टावहरकेशवौ ॥ शिरस्यंजलिमाधायतदावीरउदारधीः ॥ ३४ ॥ किंकरोमीतितौप्राहइत्युक्त्वाप्रणतःस्थितः ॥ तमुवाचहरःश्रीमान्ब्रह्मणास्वेनते
 जसा ॥ ३५ ॥ सृष्टोनरोधनुष्पाणिस्त्वमेनंतुनिषूदय ॥ इत्थमुक्त्वांजलिधरंस्तुवंतंशंकरोनरम् ॥ ३६ ॥ तथैवांजलिसंबद्धंगृहीत्वाचकरद्वयम् ॥ उद्धृत्याथकपाला
 तंपुनर्वचनमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ सएषपुरुषोरौद्रयोमयावेदितस्तव ॥ विष्णुहुंकाररचितमोहनिद्रांप्रवेशितः ॥ ३८ ॥ विबोधयैतत्स्वरितमित्युक्त्वान्तर्दधेहरः ॥
 नारायणस्यप्रत्यक्षंनरेणानेनवैतदा ॥ ३९ ॥ वामपादहतःसोपिसमुत्तस्थौमहाबलः ॥ ततोयुद्धंसमभवत्स्वेदरक्तजयोर्महतः ॥ ४० ॥ विस्फारितधनुःशब्दनादिता
 शेषभूतलम् ॥ कवचंस्वेदजस्यैकरक्तजेनत्वपाकृतम् ॥ ४१ ॥ एवंसमेतयोर्युद्धेदिव्यवर्षद्वयंतयोः ॥ युध्यतोःसमतीतंचस्वेदरक्तजयोर्नृप ॥ ४२ ॥ रक्तजंद्भिभुजं
 द्वास्वेदजंचैवसंगतौ ॥ विचिन्त्यवासुदेवोगाद्रह्मणःसदनंपरम् ॥ ४३ ॥ ससंप्रममुवाचेदं ब्रह्माणंमधुसूदनः ॥ रक्तजेनाद्यभोब्रह्मन्स्वेदजोयंनिपातितः
 ॥ ४४ ॥ श्रुत्वैतदाकुलोब्रह्मावभाषेमधुसूदनम् ॥ हरेद्यजन्मनिनरोमदीयोजीवतादयम् ॥ ४५ ॥ तथातुष्टोब्रवीत्तंचविष्णुरेवंभविष्यति ॥ गत्वातयोरणमपि
 निवार्याहचतावुभौ ॥ ४६ ॥ अन्यजन्मनिभविताकलिद्रापरयोर्मिथः ॥ संधौमहारेणजेतेतत्राहंयोजयामिवां ॥ ४७ ॥ विष्णुनातुसमाहूयग्रहेश्वरसुरे
 श्वरौ ॥ उक्ताविमौनरौभद्रौपालनीयौममाज्ञया ॥ ४८ ॥ सहस्रांशोस्वेदजोयंस्वकीयौशोधरातले ॥ द्वापारांतेवतार्योथंदेवानांकार्यसिद्धये ॥ ४९ ॥ यद्
 नांतुकुलेभावीशूरोनाममहाबलः ॥ तस्यकन्यापृथानामरूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ ५० ॥ उत्पत्स्यतिमहाभागादेवानांकार्यसिद्धये ॥ दुर्वासास्तुवरंतस्यैमंत्र
 ग्रामंप्रदास्यति ॥ ५१ ॥ मंत्रेणानेनयंदेवंभक्त्याआवाहयिष्यति ॥ देवितस्यप्रसादात्तुतवपुत्रोभविष्यति ॥ ५२ ॥ साचत्वासुदयेदृष्ट्वासा

भिलापारजस्वला ॥ चिंताभिपन्नातिष्ठन्तीभजितव्याविभावसो ॥ ५३ ॥ तस्यागर्भेत्वयंभावीकानीनःकुंतिनंदनः ॥ भविष्यति
सुतोदेवदेवकार्यार्थसिद्धये ॥ ५४ ॥ तथेतिचोक्त्वाप्रोवाचतेजोराशिर्दिवाकरः ॥ पुत्रमुत्पादयिष्पामिकानीनंबलगर्वितम् ॥ ५५ ॥ यस्यकर्णे
तिवैनामलोकःसर्वोवादिष्यति ॥ मत्प्रसादादस्यविष्णोविप्राणांभावितात्मनः ॥ ५६ ॥ अदेयंनास्तिवैलोकेवस्तुर्निकचिच्चकेशव ॥ एवंप्र
भावंचैवैनंजनयेवचनात्तव ॥ ५७ ॥ एवमुक्त्वासहस्रांशुर्देवंदानवघातिनम् ॥ नारायणंमहात्मानंतत्रैवांतर्दधेरविः ॥ ५८ ॥ अदर्शनंगतेदेवेभास्करे
वारितस्करे ॥ वृद्धश्रवसमप्येवमुवाचप्रीतमानसः ॥ ५९ ॥ सहस्रनेत्ररक्तोत्थोनरोयंमदनुग्रहात् ॥ स्वांशभूतोद्वापरांत्योक्तव्योभूतलेत्वया ॥
॥ ६० ॥ यदापांडुर्महाभागःपृथांभार्यामवाप्स्यति ॥ मार्द्रिचापिमहाभागतदारण्यंगमिष्यति ॥ ६१ ॥ तस्याप्यरण्यसंस्थस्यमृगःशापंप्रदास्यति ॥
तेनचोत्पन्नवैराग्यःशतशृंगमिष्यति ॥ ६२ ॥ पुत्रानभीप्सन्क्षेत्रोत्थान्भार्यासंप्रवादिष्यति ॥ अनीप्सन्तीतदाकुंतीभर्तारंसावदिष्यति ॥ ६३ ॥
नाहंमर्त्यस्यवैराजन्पुत्रानिच्छेकथंचन ॥ देवतेभ्यःप्रसादाच्चपुत्रानिछेनराधिप ॥ ६४ ॥ प्रार्थयंत्यैत्वयाशक्रकुंत्यैदयो नरस्ततः ॥ वचसाचमदीयेन
एवंकुरुशचीपते ॥ ६५ ॥ अथाब्रवीत्तदाविष्णुंदेशोदुःखितोवचः ॥ अस्मिन्मन्वंतरेतीतेचतुर्विंशतिकेयुगे ॥ ६६ ॥ अवतीर्यरघुकुलेगृहेदश
रथस्यच ॥ रावणस्यवधार्थायशांत्यर्थंचदिवौकसाम् ॥ ६७ ॥ रामरूपेणभवतासीतार्थमटतावने ॥ मत्पुत्रोर्हिंसितोदेवसूर्यपुत्रहितार्थिना ॥ ६८ ॥
वालिनामप्लवंगेन्द्रःसुग्रीवार्थैत्वयायतः ॥ दुःखेनानेनतप्तोहंगृह्णामिनसुतंनरम् ॥ ६९ ॥ अगृह्णमानंदेवेंद्रंकारणांतरवादिनम् ॥ हरिःप्रोचेऽशुनासीरंभुवोभाराव
तारणे ॥ ७० ॥ अवतारंकरिष्यामिमर्त्यलोकेत्वहंप्रभो ॥ सूर्यपुत्रस्यनाशार्थंजयार्थमात्मजस्यते ॥ ७१ ॥ सारथ्यंचकरिष्यामिनाशंकुरु
कुलस्यच ॥ ततोहृष्टोभवच्छक्रोविष्णुवाक्येनतेनह ॥ ७२ ॥ प्रतिगृह्यनरंहृष्टःसंत्यंचास्तुवचस्तव ॥ एवमुक्त्वावरंदेवःप्रेषयित्वाच्युतःस्वयम् ॥ ७३ ॥
गत्वातुपुंडरीकाक्षोब्रह्माणंप्राहवैपुनः ॥ त्वयासृष्टमिदंसर्वत्रैलोक्यंसंचराचरम् ॥ ७४ ॥ आवांकार्यस्यकरणेसहायौचतवप्रभो ॥ स्वयंकृत्वापुनर्नाशंकर्तुंदेव
नबुध्यसे ॥ ७५ ॥ कृतंजुगुप्सितंकर्मशंभुमेतंजिघांसता ॥ त्वयाचदेवदेवस्यसृष्टःकोपेनवैपुमान् ॥ ७६ ॥ शुद्धचर्थमस्यपापस्यप्रायश्चित्तंपरंकुरु ॥
गृह्णन्वह्नित्रयंदेवअग्निहोत्रमुपाहर ॥ ७७ ॥ पुण्यतीर्थेतथादेशेवनेवापिपितामह ॥ स्वपत्न्यासहितोयज्ञंकुरुष्वास्मत्परिग्रहात् ॥ ७८ ॥ सर्वदेवास्त
थादित्यारुद्राश्चापिजगत्पते ॥ आदेशंतेकरिष्यंतियतोस्माकंभवान्प्रभुः ॥ ७९ ॥ एकोहिगार्हपत्योग्निर्देक्षिणाग्निर्द्वितीयकः ॥ आहवनीयस्तृतीयस्तुत्रिकुंडेषुप्र
प्रकल्पय ॥ ८० ॥ वर्तुलेत्वर्चयात्मानम्मामथोधनुराकृतौ ॥ चतुःकोणेहरंदेवंऋग्यजुःसामनामाभिः ॥ ८१ ॥ अग्नीनुत्पाद्यतपसापरामृद्धिमवाप्यच ॥

दिव्यं वर्षसहस्रं तु हुत्वाग्निं शमयिष्यसि ॥ ८२ ॥ अग्निहोत्रात्परं नान्यत्पवित्रमिह पठ्यते ॥ सुकृतेनाग्निहोत्रेण प्रशुद्धयंति भुवि द्विजाः ॥ ८३ ॥ पंथानो देवलो
 कस्य ब्राह्मणैर्दक्षितास्त्वमी ॥ एकोऽग्निः सर्वदाधार्यो गृहस्थेन द्विजन्मना ॥ ८४ ॥ विनाग्निना द्विजेनेह गार्हस्थ्यं न तु लभ्यते ॥ भीष्म उवाच ॥ यो सौ कपालादुत्पन्नो
 नरो नाम धनुर्द्धरः ॥ ८५ ॥ किमेवमाधवा जात उता होस्वेन कर्मणा ॥ उतरुद्रेण जनि तो ह्यथवा बुद्धिपूर्वकम् ॥ ८६ ॥ ब्रह्मन् हि रण्यगर्भो
 यमंडजातश्चतुर्मुखः ॥ अद्भुतं पञ्चमंतस्य वक्रं तत्कथमुत्थितम् ॥ ८७ ॥ सत्वे रजो न दृश्येत न सत्वं रजसि क्वचित् ॥ सत्त्वस्थो भगवान्ब्रह्मा कथमुद्रेकमादधा
 त् ॥ ८८ ॥ मूढात्मनानरो येन हंतुं हि प्रहितो हरं ॥ ८९ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ महेश्वर हरिचैतौ द्वावेव सत्पथि स्थितौ ॥ ९० ॥ तयो रविदितं नास्ति सिद्धा सिद्धं महा
 त्मनोः ॥ ब्रह्मणः पंचमं वक्रमूर्द्धमासीन्महात्मनः ॥ ९० ॥ ततो ब्रह्मा भवन्मूढोरजसा चोपबृंहितः ॥ ततो यं तेजसा सृष्टि ममन्यत मया कृता ॥ ९१ ॥ मत्तो न्यो
 नास्ति वै देवो येन सृष्टिः प्रवर्तिता ॥ सह देवाः सगंधर्वाः पशुपक्षिमृगाकुलाः ॥ ९२ ॥ एवं मूढः स पंचास्यो विरिंचिरभवत्पुनः ॥ प्राग्वक्क्रं मुखमेतस्य क्रग्वे
 दस्य प्रवर्तकम् ॥ ९३ ॥ द्वितीयं वदनं तस्य यजुर्वेद प्रवर्तकम् ॥ तृतीयं सामवेदस्य अथर्वार्थचतुर्थकम् ॥ ९४ ॥ सांगोपांगेति हासांश्च सरहस्यान्संग्रहान् ॥
 वेदानधीते वक्त्रेण पंचमेनोर्द्धचक्षुषा ॥ ९५ ॥ तस्यासुरसुराः सर्वे वक्रस्याद्भुतवर्चसः ॥ तेजसान प्रकाशं ते दीपाः सूर्यो दयेयथा ॥ ९६ ॥ स्वपुरेष्वपि सोद्रेगा ह्य
 वर्तंत विचेतसः ॥ न कंचिद्गणयेच्चान्यं तेजसा क्षिपते परान् ॥ ९७ ॥ नाभिगंतुं न च द्रष्टुं पुरस्तात्नोपसर्पितुम् ॥ शेकुस्त्रस्ताः सुरास्सर्वे पद्मयोनिं महाप्रभुम् ॥ ९८ ॥
 अभिभूतमिवात्मानं मन्यमाना हतत्विषः ॥ सर्वे ते मंत्रयामासुर्देवताहितमात्मनः ॥ ९९ ॥ गच्छामः शरणं शंभुनिस्तेजसोस्य तेजसा ॥ १०० ॥ देवा ऊचुः ॥
 नमस्ते सर्वसत्त्वे शमहेश्वर नमो नमः ॥ १०० ॥ जगद्योने परं ब्रह्मभूतानां त्वं सनातनः ॥ प्रतिष्ठासर्वजगतां त्वं हेतुर्विष्णुना सह ॥ १०१ ॥ एवं संस्तूय
 मानो सौ देवर्षिपितृदानवैः ॥ अंतर्हित उवाचे दं देवाः प्रार्थयते प्सितम् ॥ १०२ ॥ देवा ऊचुः ॥ प्रत्यक्षदर्शनं दत्त्वा देहि देवयथे प्सितम् ॥ कृत्वा कारुण्य
 मस्माकं वरश्चापि प्रदीयताम् ॥ १०३ ॥ यदस्माकं महद्दीर्यं तेजोजः पराक्रमः ॥ तत्सर्वं ब्रह्मणाग्रस्तं पंचमास्यस्य तेजसा ॥ १०४ ॥ विनेजुः सर्वतेजां सित्वत्प्रसा
 दात्पुनः प्रभो ॥ जायते तु यथा पूर्वं तथा कुरु महेश्वर ॥ १०५ ॥ ततः प्रसन्नवदनो देवैश्चापि नमस्कृतः ॥ जगाम यत्र ब्रह्मा सौरजो हंकारमूढधीः ॥ १०६ ॥
 स्तुवंतो देवदेवेशं परिवार्य समाशिशन् ॥ ब्रह्मा तमागतं रुद्रं न जज्ञे रजसा वृतः ॥ १०७ ॥ सूर्यकोटि स हस्त्राणां तेजसारं जयन् जगत् ॥ तदा दृश्यत विश्वात्मा
 विश्वसृग्विश्वभावनः ॥ १०८ ॥ सपितामहमासीनं सकलं देवमंडलम् ॥ अभिगम्य ततोरुद्रो ब्रह्माणं परमेष्ठिनम् ॥ १०९ ॥ अहोति तेजसा वक्रमाधिकं देवराजते ॥
 एवमुक्त्वा दृष्ट्वा संतुमु मोच शशिशेखरः ॥ ११० ॥ वामांगुष्ठनखाग्रेण ब्रह्मणः पंचमं शिरः ॥ चकर्त कदलीगर्भं नरः कररुहैरिव ॥ १११ ॥ विच्छिन्नं तु शिरः पश्चाद्भवह

स्तेस्थितंतदा ॥ ग्रहमंडलमध्यस्थोद्वितीयइवचंद्रमाः ॥ ११२ ॥ करोत्क्षिप्तकपालेनननर्तचमहेश्वरः ॥ शिखरस्थेनसूर्येणकैलासइवपर्वतः ॥ ११३ ॥ छिन्नेव
 केततोदेवाहृष्टास्तंवृषभध्वजम् ॥ तुष्टुर्विविधैस्तोत्रैर्देवदेवकपर्दिनम् ॥ ११४ ॥ देवाऊचुः ॥ नमःकपालिनेनित्यंमहाकालस्यकालिने ॥ ऐश्वर्यज्ञानयु
 क्तायसर्वभागप्रदायिने ॥ ११५ ॥ नमोहर्षविलासायसर्वदेवमयायच ॥ कलौसंहारकर्तात्वंमहाकालःस्मृतोह्यसि ॥ ११६ ॥ भक्तानामार्तिनाशस्त्वंदुः
 खांतस्तेनचोच्यसे ॥ शंकरोप्याशुभक्तानांतेनत्वंशंकरःस्मृतः ॥ ११७ ॥ छिन्नं ब्रह्मशिरोयस्मात्त्वंकपालंविभर्षिच ॥ तेनदेवकपालीत्वंस्तुतोह्यप्रसीदनः ॥
 ॥ ११८ ॥ एवंस्तुतःप्रसन्नात्मदेवान्प्रस्थाप्यशंकरः ॥ स्वानिधिष्ण्यानिभगवांस्तत्रैवासीन्मुदान्वितः ॥ ११९ ॥ विज्ञायब्रह्मणोभावंततोवीरस्यजन्मच ॥
 शिरोनीरस्यवाक्यात्तुलोकानांकोपशांतये ॥ १२० ॥ शिरस्यंजलिमाधायतुष्टावाथप्रणम्यतम् ॥ तेजोनिधिपरंब्रह्मज्ञातुमित्थंप्रजापतिम् ॥ १२१ ॥ निरुक्तसूक्तर
 हस्यैर्ऋग्यजुःसामभाषितैः ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ अप्रमेयतमस्तेस्तुपरमस्यपरात्मने ॥ १२२ ॥ अद्भुतानांप्रसूतिस्त्वंतेजसांनिधिरक्षयः ॥ विजयाद्विश्वभा
 वस्त्वंसृष्टिकर्तामहाद्युते ॥ १२३ ॥ ऊर्ध्ववक्त्रनमस्तेस्तुसत्त्वात्मकधरात्मक ॥ जलशायिन्जलोत्पन्नजलालयनमोस्तुते ॥ १२४ ॥ जलजोत्फुल्लपत्राक्षजयदेवापि
 तामह ॥ त्वयाह्युत्पादितःपूर्वसृष्ट्यर्थमहमीश्वर ॥ १२५ ॥ यज्ञाहुतिसदाहारयज्ञांगेशनमोस्तुते ॥ स्वर्णगर्भपद्मगर्भदेवगर्भप्रजापते ॥ १२६ ॥ त्वंयज्ञ
 स्त्वंवषट्कारःस्वधात्वंपद्मसंभव ॥ वचनेनतुदेवानांशिरश्छिन्नंमयाप्रभो ॥ १२७ ॥ ब्रह्महत्याभिभूतोस्मिमांत्वंपाहिजगत्पते ॥ इत्युक्तोदेवदेवेनब्रह्मावच
 नमब्रवीत् ॥ १२८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ सखानारायणोदेवःसत्त्वांपूतंकरिष्यति ॥ कीर्तनीयस्त्वयाधन्यःसमेपूज्यःस्वयंविभुः ॥ १२९ ॥ अनुध्यातोऽसिवै
 नूनंतेनदेवेनविष्णुना ॥ येनतेभक्तिरुत्पन्नास्तोतुंमामतिरुत्थिता ॥ १३० ॥ शिरश्छेदात्कपालीत्वंसोमसिद्धांतकारकः ॥ कोटीःशतंचविप्राणामुद्धर्ता
 सिमहाद्युते ॥ १३१ ॥ ब्रह्महत्याव्रतंकुर्यान्नान्यत्किंचनविद्यते ॥ अभाष्याःपापिनःऋराब्रह्मघ्नाःपापकारिणः ॥ १३२ ॥ वैतानिकाविकर्मस्थानतेभाष्याःकथंचन
 तैस्तुदृष्टैस्तथाकार्यभास्करस्यावलोकनम् ॥ १३३ ॥ अंगस्पर्शकृतेरुद्रसचैलोजलमाविशेत् ॥ एवंशुद्धिमवाप्नोतिपूर्वदृष्टांमनीषिभिः ॥ १३४ ॥ सभवा
 न्ब्रह्महन्तासिशुद्ध्यर्थंव्रतमाचर ॥ चीर्णेव्रतेपुनर्भूयःप्राप्स्यसित्वंवरान्वहून् ॥ १३५ ॥ एवमुक्त्वागतोब्रह्मारुद्रस्तत्राभिजज्ञिवान् ॥ अचिंतयत्तदाविष्णुंध्या
 नगत्याततःस्वयं ॥ १३६ ॥ लक्ष्मीसहायंवरदं देवदेवंसनातनम् ॥ अष्टांगप्रणिपातेनदेवदेवस्त्रिलोचनः ॥ १३७ ॥ तुष्टावप्रणतोभूत्वाशंखचक्रगदाध
 रम् ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ परंपराणाममृतंपुराणंपरात्परंविष्णुमनंतवीर्यं ॥ १३८ ॥ स्मरामिनित्यंपुरुषंवरंयन्नारायणंनिष्प्रतिमंपुराणम् ॥ परात्परंपूर्वजमु
 प्रवेगंभीरगंभीरधियांप्रधानम् ॥ १३९ ॥ नतोस्मिदेवंहरिमीशितारंतपरापरंधामपरंचधाम ॥ परापरंतत्परमंचधामपरापरेशंपुरुषंविशालम् ॥ १४० ॥

नारायणंस्तौमिविशुद्धभावंपरापरंसूक्ष्ममिदं ससर्ज ॥ सदास्थितत्वात्पुरुषप्रधानमृशांतं प्रधानं शरणं ममास्तु ॥ १४१ ॥ नारायणं वीतमलं
पुराणं परात्परं विष्णुमपारपारम् ॥ पुरातनं नोतिमतां प्रधानं धृतिक्षमाशांतिपरं क्षितीशम् ॥ १४२ ॥ शुभं सदास्तौमिमहानुभावं सहस्रमू
र्द्धानमनेकपादम् ॥ अनंतबाहुं शशिसूर्यनेत्रं क्षराक्षरं क्षीरसमुद्रनिद्रम् ॥ १४३ ॥ नारायणंस्तौमिपरंपरेशं परात्परं यद्विदशैरगम्यम् ॥ त्रिसर्गसंस्थं
त्रिहुताशनेत्रं त्रितत्त्वलक्ष्यं त्रिलयं त्रिनेत्रम् ॥ १४४ ॥ नमामिनारायणमप्रमेयं कृते सितं द्वापरतश्चरुम् ॥ कलौ च कृष्णं तमथोनमामि ससर्जयोवक्रतएव
विप्रान् ॥ १४५ ॥ भुजांतरात्क्षत्रमथोरुयुग्माद्विशः पदाग्राच्च तथैव शूद्रान् ॥ नमामितं विश्वतनुं पुराणं परात्परं पारगमप्रमेयम् ॥ १४६ ॥ सूक्ष्ममूर्तिमहामूर्तिं
विद्यामूर्तिममूर्तकम् ॥ कवचं सर्वदेवानां नमस्येवारिजेक्षणम् ॥ १४७ ॥ सहस्रशीर्षिदेवेशं सहस्राक्षं महाभुजम् ॥ जगत्संव्याप्यतिष्ठंतं नमस्ये परमेश्वरम् ॥ १४८ ॥
शरण्यं शरणं देवं विष्णुं जिष्णुं सनातनम् ॥ नीलमेघप्रतीकाशं नमस्ये शार्ङ्गपाणिनम् ॥ १४९ ॥ शुद्धं सर्वगतं नित्यं व्योमरूपं सनातनम् ॥ भावाभावविनिर्मु
क्तं नमस्ये सर्वगं हरिम् ॥ १५० ॥ नचात्र किंचित्पश्यामि व्यतिरिक्तं वाच्युत ॥ त्वन्मयं च प्रपश्यामि सर्वमेतच्चराचरम् ॥ १५१ ॥ एवं तु वदतस्तस्य रुद्रस्य
परमोष्ठिनः ॥ इतीरिते स्तेनसनातनस्वयं परात्परस्तस्य बभूव दर्शने ॥ १५२ ॥ रथांगपाणिर्गरुडासनो गिरिविदीपयन्भास्करवत्समुत्थितः ॥ वरं वृणीष्वेति सना
तनो ब्रवीद्वरस्तवाहं वरदः समागतः ॥ १५३ ॥ इतीरिते रुद्रवरो जगाद ममातिशुद्धिर्भवितासुरेश ॥ नचास्य पापस्य हरं हिचान्यत्संदृश्यते मयं चक्रते भवंतम् ॥ १५४ ॥
ब्रह्महत्याभिभूतस्य तनुर्मैकं ण्णतांगता ॥ श्वगंधश्च मेगात्रेलोहस्याभरणानि मे ॥ १५५ ॥ कथं मे न भवेदेवमेतद्रूपं जनार्दनम् ॥ किं करोमि महादेव येन मे पूर्वि
कातनूः ॥ १५६ ॥ त्वत्प्रसादेन भविता तन्मे कथय चाच्युत ॥ विष्णुरुवाच ॥ ब्रह्मध्यापराचोग्रासर्वकष्टप्रदापरा ॥ १५७ ॥ मनसापि न कुर्वीत पापस्यास्य तु भा
वनाम् ॥ भवता देवाक्येन निष्ठा चैषानिवोधिता ॥ १५८ ॥ इदानीं त्वं महाबाहो ब्रह्मणोक्तं समाचर ॥ भस्मसर्वाणि गात्राणि त्रिकालं वर्षयेस्तनौ ॥ १५९ ॥ शिखायां क
र्णयोश्चैव करे चारुस्थानिधारय ॥ एवं च कुर्वतोरुद्रकष्टं नैव भविष्यति ॥ १६० ॥ संदिश्यैवं स भगवंस्ततो तर्द्धानमीश्वरः ॥ लक्ष्मीसहायोगतवान् रुद्रस्तं ना
भिजज्ञिवान् ॥ १६१ ॥ कपालपाणिर्देवेशः पर्यटन् वसुधामिमाम् ॥ हिमवंतं समैनाकं मेरुणा च सहैव तु ॥ १६२ ॥ कैलासं सकलं विंध्यं नीलं चैव महागिरिम् ॥
कांची काशीं ताम्रलिप्तां गगयामाविलां तथा ॥ १६३ ॥ वत्सगुल्मं च गोकर्णं तथा चैवोत्तरान्कुहून् ॥ भद्राश्वं केतुमालं च वर्षहैरण्यकं तथा ॥ १६४ ॥ कामरूपं
प्रभासं च महेंद्रं चैव पर्वतम् ॥ ब्रह्महत्याभिभूतो सौभ्रमं घ्राणं न विंदति ॥ १६५ ॥ त्रपान्वितः कपालं तु पश्यन् हस्तगतं सदा ॥ करौ विधुन्वन्वदुशो
विक्षिप्तश्च मुहुर्मुहुः ॥ १६६ ॥ यदास्य धुन्वतो हस्तौ कपालं पतते न तु ॥ तदास्य बुद्धिरुत्पन्ना व्रतं चैतत्करोम्यहम् ॥ १६७ ॥ मदीयेनैव मा

गेणद्विजायास्यंतिसर्वतः ॥ ध्यात्वैवंसुचिरंदेवोवसुधांविचचारह ॥ ६८ ॥ पुष्करंतुसमासाद्यप्रविष्टोरण्यमुत्तमम् ॥ नानाद्रुमलताकीर्णं
 नानामृगरवाकुलम् ॥ ६९ ॥ द्रुमपुष्पभरामोदवासितंयत्सुवायुना ॥ बुद्धिपूर्वमिवन्यस्तैःपुष्पैर्भूषितभूतलम् ॥ ७० ॥ नानागंधरसैरन्यैः
 पक्कापक्कैःफलैस्तथा ॥ विवेशतरुवृंदेनपुष्पामोदाभिनंदितः ॥ ७१ ॥ अत्राराधयतोभक्त्याब्रह्मादास्यतिमेवरम् ॥ ब्रह्मप्रसादात्संप्राप्तं पौष्करं
 ज्ञानमीप्सितम् ॥ ७२ ॥ पापघ्नं दुष्टशमनं पुष्टिश्रीबलवर्द्धनम् ॥ एवं वै ध्यायतस्तस्य रुद्रस्यामिततेजसः ॥ ७३ ॥ आजगामततो ब्रह्माभक्तिप्रीतो
 थकंजजः ॥ उवाच प्रणतं रुद्रमुत्थाप्य च पुनर्गुरुः ॥ ७४ ॥ दिव्यव्रतोपचारेण सोहमाराधितस्त्वया ॥ भवता श्रद्धयात्यर्थं मम दर्शनकांक्षया ॥ ७५ ॥ व्रत
 स्थामाहि पश्यंति मनुष्या देवतास्तथा ॥ तदिच्छया प्रयच्छामि वरं यत्प्रवरं वरम् ॥ ७६ ॥ सर्वकामप्रसिद्धयर्थं व्रतं यस्मान्निषेधितम् ॥ मनोवाक्कायभावैश्च
 संतुष्टेनांतरात्मना ॥ ७७ ॥ कंददामि च वै कामं वदभोस्ते यथेप्सितम् ॥ रुद्र उवाच ॥ एष एवाद्य भगवन्सुपर्याप्तो महावरः ॥ ७८ ॥ यद्दृष्टोसि जगद्व्यजगत्कर्तृर्नमो
 स्तुते ॥ महता यज्ञसाधयेन बहुकालार्जितेन च ॥ ७९ ॥ प्राणव्ययकरेण त्वंतपसा देवदृश्यते ॥ इमं कपालं देवेश न करात्पतितं विभो ॥ ८० ॥ त्रपाकराऋषी
 णां च चर्यैषा कुत्सिता विभो ॥ त्वत्प्रसादाद्भूतं चेदं कृतं कापालिकं तु यत् ॥ ८१ ॥ सिद्धमेतत्प्रपन्नस्य महाव्रतमिहोच्यताम् ॥ पुण्यप्रदेशे यस्मिंस्तु क्षिपामीदं
 वदस्व मे ॥ ८२ ॥ पूतो भवामियेनाहं मुनीनां भावितात्मनाम् ॥ ८३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ अविमुक्तं भगवतः स्थानमस्ति पुरातनम् ॥ ८४ ॥ कपालमोचनं तीर्थं तव
 तत्र भविष्यति ॥ अहं च त्वं स्थितस्तत्र विष्णुश्चापि भविष्यति ॥ ८५ ॥ दर्शने भवतस्तत्र महापातकिनोऽपि ॥ तोषिभोगान्समश्रंति विशुद्धा भवने मम ॥ ८६ ॥
 वरणापि असीचापि द्वेन द्यौः सुरवल्लभे ॥ अंतराले तयोः क्षेत्रे वध्यानविशति क्वचित् ॥ ८७ ॥ तीर्थानां प्रवरं तीर्थक्षेत्राणां प्रवरं तव ॥ आदेह पतनाद्येतु क्षेत्रं
 सेवंति मानवाः ॥ ८८ ॥ ते मृता हंसयानेन दिवं यांत्य कुतो भयाः ॥ पंचक्रोशप्रमाणेन क्षेत्रं दत्तं मया तव ॥ ८९ ॥ क्षेत्रमध्याद्यदा गंगागमिष्यति सरित्प
 तिम ॥ तदा सामहती पुण्या पुरी रुद्र भविष्यति ॥ ९० ॥ पुण्याचोदङ्मुखी गंगा प्राचीचापि सरस्वती ॥ उदङ्मुखी योजने द्वे गच्छते जाह्नवी नदी ॥ ९१ ॥
 तत्र वै विबुधाः सर्वे मया सह सवासवाः ॥ आगता वा समेष्यंतिकपालं तत्र मोचय ॥ ९२ ॥ तस्मिंस्तीर्थे तु ये गत्वा पिंडदानेन वै पितृन् ॥ श्राद्धैस्तु प्रीण
 यिष्यंति तेषां लोकोऽक्षयो दिवि ॥ ९३ ॥ वाराणस्यां महातीर्थे नरः स्नातो विमुच्यते ॥ सप्तजन्मकृता त्पापाद्गमनादेव मुच्यते ॥ ९४ ॥ तत्तीर्थं सर्वतीर्थानामुत्तमं
 परिकीर्तितम् ॥ त्यजंति तत्र ये प्राणान् प्राणिनः प्रणतास्तव ॥ ९५ ॥ रुद्र त्वं ते समासाद्य मोदंते भवता सह ॥ तत्रापि हितुं यद्दत्तं दानं रुद्रयतात्मना ॥ ९६ ॥
 स्यान्महच्चफलं तस्य भविता भावितात्मनः ॥ स्वांगस्फुटितसंस्कारं तत्र कुर्वीतियेनराः ॥ ९७ ॥ ते रुद्रलोकमासाद्य मोदंते सुखिनः सदा ॥

५० पु०
॥ ३७ ॥

तत्रपूजाजपोहोमःकृतोभवतिदेहिनां ॥ १७ ॥ अनंतफलदःस्वर्गोरुद्रभक्तियुतात्मनः ॥ तत्रदीपप्रदानेतुज्ञानचक्षुर्भवेन्नरः ॥ १८ ॥ अव्यंगंतरूपं
सौम्यरूपवंतंतुगोसुतम् ॥ योद्धयित्वामोचयतिसयातिपरमंपदम् ॥ १९ ॥ पितृभिःसहितोमोक्षंगच्छतेनात्रसंशयः ॥ अथकिंबहुनोक्ते
नयत्तत्रक्रियतेनरैः ॥ २०० ॥ कर्मधर्मसमुद्दिश्यतदनंतफलंभवेत् ॥ स्वर्गापवर्गयोर्हेतुस्तद्धितार्थंममतंभुवि ॥ १ ॥ स्नानाजपात्तथाहोमादनंतफल
साधनम् ॥ गत्वावाराणसीतीर्थंभक्तयारुद्रपरायणाः ॥ २ ॥ येतत्रपंचतांप्राप्ताभक्तास्तेनात्रसंशयः ॥ वसवःपितरोज्ञेयारुद्राश्चैवपितामहाः ॥ ३ ॥
प्रपितामहास्तथादित्याइत्येषावैदेकीश्रुतिः ॥ त्रिविधःपिंडदानायविधिरुक्तोमयानघ ॥ ४ ॥ मानुषैःपिंडादानंतुकार्यमत्रागैतस्सदा ॥ पि
ंडदानंचतत्रैवस्वपुत्रैःकार्यमादरात् ॥ ५ ॥ सुपुत्रास्तेपितृणांतुभवंतिसुखदायकाः ॥ प्रोक्तंतीर्थमयातुभ्यंदर्शनादपिमुक्तिदम् ॥ ६ ॥ स्नात्वातुसलिलेत
त्रमुच्यतेजन्मबंधनात् ॥ विमुक्तोब्रह्महत्यायास्तत्ररुद्रयथासुखम् ॥ ७ ॥ अविमुक्तेमयादत्तेतिष्ठत्वंभार्ययासह ॥ ८ ॥ रुद्रउवाच ॥ पृथिव्यां
यानितीर्थानितेष्वहंविष्णुनासह ॥ ८ ॥ तिष्ठामिभवतोक्तेनवरणषट्पुत्रोमया ॥ अहंदेवोमहादेवआराध्योभवतासदा ॥ ९ ॥ वरंदास्यामितेचाहंसंतुष्टेनांत
रात्मना ॥ विष्णोश्चाहंप्रदास्यामिवरांश्चमनसीप्सितान् ॥ २१० ॥ सुराणांचैवसर्वेषांमुनीनांभवितात्मनाम् ॥ अहंदाताअहंयाच्योनान्यो
भाव्यःकथंचन ॥ ११ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवंकरिष्येहंरुद्रयत्त्वयोक्तंवचःशुभम् ॥ नारायणश्चतेवाक्यंकर्तासर्वेनसंशयः ॥ १२ ॥ विसृज्येवंतदारुद्रंब्रह्माचांतरधी
यत ॥ वाराणस्यामहादेवोगत्वातीर्थेन्यवेशयत् ॥ १३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणप्रथमेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ भीष्मउवाच ॥
किंकृतं ब्रह्मणा ब्रह्मन्प्रेष्य वाराणसीपुरीम् ॥ जनार्दनेन किंकर्मशंकरेण च यन्मुने ॥ १ ॥ कथं यज्ञः कृतस्तेन कस्मिंस्तीर्थे वदस्व मे ॥ के स दस्याः कृत्विजश्च
सर्वास्तान् प्रब्रवीहि मे ॥ २ ॥ के देवास्तर्पितास्तेन एतन्मे कौतुकं महत् ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ श्रीनिधानं पुरं मेरोः शिखरे रत्नचित्रितम् ॥ ३ ॥ अनेकाश्चर्यानि
लयं बहुपादपसंकुलम् ॥ विचित्रधातुभिश्चित्रं स्वच्छस्फटिकनिर्मलम् ॥ ४ ॥ लतावितानशोभाढ्यं शिखिशब्दविनादितम् ॥ मृगेन्द्ररववित्रस्तगज
यूथसमाकुलम् ॥ ५ ॥ निर्झरांबुप्रपातोत्थशीकरासारशीतलम् ॥ वाताहततरुव्रातप्रसन्नापानचित्रितम् ॥ ६ ॥ मृगनाभिवरामोदवासिताशेषकाननम् ॥
लतागृहरतिश्रान्तसुप्तविद्याधराव्वगम् ॥ ७ ॥ प्रगीतकिन्नरव्रातमधुरध्वनिनादितम् ॥ तस्मिन्ननेकविन्यासशोभिताशेषभूमिकम् ॥ ८ ॥ वैराजं नाम भवनं
ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ तत्र दिव्यांगनोद्गीतमधुरध्वनिनादिता ॥ ९ ॥ पारिजाततरुत्पन्नमंजरीदाममालिनी ॥ रत्नरश्मिसमूहोत्थबहुवर्णविचित्रिता ॥ १० ॥
विन्यस्तस्तंभकोटिस्तुनिर्मलादर्शशोभिता ॥ अप्सरोनृत्यविन्यासविलासोल्लासलासिता ॥ ११ ॥ बह्वातोद्यसमुत्पन्नसमूहस्वननादिता ॥ लयतालयुता

प्र० सू० खं०
अ० १५

॥ ३७ ॥

नेकगीतवादित्रशोभिता ॥ १२ ॥ सभाकांतिमतीनामदेवानां शर्मदायिका ॥ ऋषिसंघसमायुक्तामुनिबृंदनिषेविता ॥ १३ ॥ द्विजातिसामशब्देननादितानंददा
 यिनी ॥ तस्यांनिविष्टोदेवेशस्संध्यासत्कः पितामहः ॥ १४ ॥ ध्यायतिस्मपरदेव्येनेदंनिर्मितंजगत् ॥ ध्यायतोबुद्धिरुत्पन्नाकथंयज्ञंकरोम्यहम् ॥ १५ ॥
 कस्मिन्स्थानेमयायज्ञः कार्यः कुत्रधरातले ॥ काशीप्रयागस्तुंगाचनैमिषंशृङ्खलंतथा ॥ १६ ॥ कांचीभद्रादेविकाचकुरुक्षेत्रंसरस्वती ॥ प्रभासादीनितीर्थानि
 पृथिव्यामिहमध्यतः ॥ १७ ॥ क्षेत्राणिपुण्यतीर्थानिसंतियानीहसर्वशः ॥ मदादेशाच्चरुद्रेणकृतान्यन्यानिभूतले ॥ १८ ॥ यथाहंसर्वदेवेषुआदिदेवोव्यव
 स्थितः ॥ तथाचैकंपरंतीर्थमादिभूतंकरोम्यहम् ॥ १९ ॥ अहंयत्रसमुत्पन्नः पद्मंतद्विष्णुनाभिजम् ॥ पुष्करंप्रोच्यतेतीर्थमृषिभिर्वेदपाठकैः ॥ २० ॥ एवं
 चितयतस्तस्यब्रह्मणस्तुप्रजापतेः ॥ मतिरेषासमुत्पन्नात्रजाम्येषधरातले ॥ २१ ॥ प्राक्स्थानंससमासाद्यप्रविष्टस्तद्वनोत्तमम् ॥ नानाद्रुमलताकीर्णनाना
 पुष्पोपशोभितम् ॥ २२ ॥ नानापक्षिरवाकीर्णनानामृगगणाकुलम् ॥ द्रुमपुष्पभरामोदैर्वासयद्यत्सुरासुरान् ॥ २३ ॥ बुद्धिपूर्वमिवन्यस्तैःपुष्पै
 र्भूषितभूतलम् ॥ नानागंधरसैःपक्वाःपक्वैश्चपटूद्रवैः ॥ २४ ॥ फलैःसुवर्णरूपाढ्यैर्घ्राणदृष्टिमनोहरैः ॥ जीर्णपत्रतृणयत्रशुष्ककाष्ठफलानिच ॥ २५ ॥
 बहिःक्षिपतिजातानिमारुतानुग्रहादिव ॥ नानापुष्पसमूहानांगंधमादायमारुतः ॥ २६ ॥ शीतलोवातिखंभूमिदिशोयत्राभिवासयन् ॥ हरितस्निग्धनि
 श्छिद्रैरकीटकवनोत्कटैः ॥ २७ ॥ वृक्षैरनेकसंज्ञैर्यद्भूपितंशिखरान्वितैः ॥ अरोगैर्दर्शनीयैश्चसुवृत्तैःकैश्चिदुज्ज्वलैः ॥ २८ ॥ कुटुंबमिवविप्राणामृ
 त्विग्भिर्भातिसर्वतः ॥ शोभंतेधातुसंकाशैरंकुरैःप्रावृताद्रुमाः ॥ २९ ॥ कुलीनैरिवनिश्छिद्रैःस्वगुणैःप्रावृतानराः ॥ पवनाविद्धशिखरैस्पृशंतीवपरस्परम्
 ॥ ३० ॥ आजिघ्रंतीवचान्योन्यंपुष्पशाखावतंसकाः ॥ नागवृक्षाःक्वचित्पुष्पैर्द्रुमवानरिकेसरैः ॥ ३१ ॥ नयनैरिवशोभंतेचंचलैःकृष्णतारकैः ॥ पुष्पसं
 पन्नशिखराःकर्णिकारद्रुमाःक्वचित् ॥ ३२ ॥ युग्मयुग्माद्विधाचेहशोभंतइवदंपती ॥ सुपुष्पप्रभवाटोपैस्सुवारद्रुपंतयः ॥ ३३ ॥ मूर्तिमत्यइवाभांतिपूजि
 तावनदेवताः ॥ क्वचित्क्वचित्कुंदलताःसपुष्पाभरणोज्ज्वलाः ॥ ३४ ॥ दिक्षुवृक्षेषुशोभंतेवालचंद्राडवोच्छ्रिताः ॥ सर्जार्जुनाःक्वचिद्भ्रान्तिवनोद्देशेषुपुष्पिताः
 ॥ ३५ ॥ धौतकौशेयवासोभिःप्रावृताःपुरुषाडव ॥ अतिमुक्तकवल्लीभिःपुष्पिताभिस्तथाद्रुमाः ॥ ३६ ॥ उपगूढाविराजंतेस्वनारीभिरिवप्रियाः
 अपरस्परसंसक्तैःसालाशोकाश्चपल्लवैः ॥ ३७ ॥ हस्तैर्हस्तान्स्पृशंतीवसुहृदश्चिरसंगताः ॥ फलपुष्पभरानम्राःपनसाःसरलार्जुनाः ॥ ३८ ॥
 अन्योन्यमर्चयंतीवपुष्पैश्चैवफलैस्तथा ॥ मारुतावेगसंश्लिष्टैःपादपास्सालबाहुभिः ॥ ३९ ॥ अभ्याशमागतंलोकंप्रतिभावैरिवोत्थिताः ॥ पुष्पाणामवरो
 धेनसुशोभार्थंनिवेशिताः ॥ ४० ॥ वसंतमहमासाद्यपुरुषान्स्पृशंतीतिहि ॥ पुष्पशोभाभरनतैःशिखरैर्वायुंकंपितैः ॥ ४१ ॥ नृत्यंतीवनराःप्रीताःस्रगलंकु

प० पु०
॥ ३८ ॥

तशेखराः ॥ शृंगाग्रपवनक्षिताः पुष्पावलियुताद्रुमाः ॥ ४२ ॥ सवल्लीकाः प्रनृत्यंतिमानवाइवसप्रियाः ॥ स्वपुष्पनतवल्लीभिः पादपाः कचिदावृताः ॥ ४३ ॥
भांतितारागणैः श्वित्रैश्चरदीवनभस्तलम् ॥ द्रुमाणामथवाग्रेषु पुष्पितामालतीलताः ॥ ४४ ॥ शेखराइवशोभंतेरचिता बुद्धिपूर्वकम् ॥ हरिताः कांचनच्छा
याः फलिताः पुष्पिताद्रुमाः ॥ ४५ ॥ सौहृदं दशयंतीवनराः साधुसमागमे ॥ पुष्पकिंजल्ककपिलगताः सर्वदिशासुच ॥ ४६ ॥ कदंबपुष्पस्य जयघोषयंतीव
षट्पदाः ॥ कचित्पुष्पासवक्षीवाः संपतंतिततस्ततः ॥ ४७ ॥ पुंस्कोकिलगणावृक्षगहनेष्विवसप्रियाः ॥ शिरीषपुष्पसंकाशाः शुकामिथु
नशः कचित् ॥ ४८ ॥ कीर्तयंति गिरिश्चित्राः पूजिता ब्राह्मणायथा ॥ सहचारिसुसंयुक्तामयूराश्चित्रवर्हिणः ॥ ४९ ॥ वनांतेष्वपि नृत्यंति शोभंत इवनर्तकाः ॥
कूजंतः पक्षिसंघातानानारुतविराविणः ॥ ५० ॥ कुर्वंति रमणीयं वै रमणीयतरं वनम् ॥ नानामृगगणाकीर्णानित्यं प्रमुदितां डजम् ॥ ५१ ॥ तद्वनं नंदनसमं
मनोदृष्टि विवर्द्धनम् ॥ पद्मयोनिस्तु भगवांस्तथारूपं वनोत्तमम् ॥ ५२ ॥ ददर्श दर्शवद्दृष्ट्या सौम्यया पापयन्निव ॥ तावृक्षपंक्तयः सर्वा हृष्टा देवं तथागतम् ॥ ५३ ॥
निवेद्य ब्रह्मणे भक्त्या मुमुक्षुः पुष्पसंपदः ॥ पुष्पप्रतिग्रहं कृत्वा पादपानां पितामहः ॥ ५४ ॥ वरं वृणीष्वं भद्रं वा पादपानित्युवाच सः ॥ एवमुक्ता भगवता
तरवो निरवग्रहाः ॥ ५५ ॥ ऊचुः प्रांजलयः सर्वे नमस्कृत्वा विरिंचनम् ॥ वरं ददासि चेद्देव प्रपन्नजनवत्सल ॥ ५६ ॥ इहैव भगवन्निवने संनिहितो भव ॥ एष नः
परमः कामः पितामहनमोस्तुते ॥ ५७ ॥ त्वंचेद्वससि देवेश वने स्मिन् विश्वभावन ॥ सर्वात्मना प्रपन्नानां वांछतामुत्तमं वरम् ॥ ५८ ॥ वरकोटिभिरन्याभिरलं नो
दीयतां वरम् ॥ सन्निधानेन तीर्थेभ्य इदं स्यात्प्रवरं महत् ॥ ५९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ उत्तमं सर्वक्षेत्राणां पुण्यमेतद्भविष्यति ॥ नित्यं पुष्पफलोपेतानित्यं सुस्थिरयौ
वनाः ॥ ६० ॥ कामगाः कामरूपाश्च कामरूपफलप्रदाः ॥ कामसंदर्शनाः पुंसां तपःसिद्धयुज्ज्वलानृणां ॥ ६१ ॥ श्रिया परमया युक्ता मत्प्रसादाद्भविष्यथ ॥ एवं स
वरदो ब्रह्मा अनुजग्राह पादपान् ॥ ६२ ॥ स्थित्वा वर्षसहस्रं तु पुष्करं प्राक्षिपद्भुवि ॥ क्षितिर्निपतिता तेन व्यकंपतरसा तलम् ॥ ६३ ॥ विवशास्तत्यनुर्वेलां सा
गराः क्षुभितोर्मयः ॥ शक्राशनिहतानीव व्याघ्रव्यालावृतानि च ॥ ६४ ॥ शिखराण्यप्यशीर्यंत पर्वतानां सहस्रशः ॥ देवसिद्धविमानानि गंधर्वनगराणि च ॥
॥ ६५ ॥ प्रचेलुर्बभ्रुः पेतुर्विविशुश्च धरा तलम् ॥ कपोतमेघाः खात्पेतुः पुटसंघातदर्शिनः ॥ ६६ ॥ ज्योतिर्गणांश्छादयंतो बभ्रुवुस्तीव्रभास्कराः ॥ महता त
स्य शब्देन मूकांधवधिरीकृतम् ॥ ६७ ॥ बभ्रुव्याकुलं सर्वत्रैलोक्यं संचराचरम् ॥ सुरासुराणां सर्वेषां शरीराणि मनांसि च ॥ ६८ ॥ अवसेदुश्च किमिति किमि
त्येतन्न जिह्रे ॥ धैर्यमालंब्य सर्वेथ ब्रह्माणं चाप्यलोकयन् ॥ ६९ ॥ न च ते तमपश्यंत कुत्र ब्रह्मागतो ह्यभूत् ॥ किमर्थं कं पिता भूमिर्निमित्तोत्पातदर्शनम् ॥ ७० ॥
तावद्विष्णुर्गतस्तत्र यत्र देवाव्यवस्थिताः ॥ प्राणिपत्य इदं वाक्यमुक्तं वंतो दिवौकसः ॥ ७१ ॥ किमेतद्भगवन्ब्रूहि निमित्तोत्पातदर्शनम् ॥ त्रैलोक्यं कं पितं येन सं

प्र० सू० खं०
अ० १५

॥ ३८ ॥

युक्तकालधर्मणा ॥ ७२ ॥ जातकल्पावसानंतुभिन्नमर्यादसागरम् ॥ चत्वारोदिग्गजाः किंतुबभूवुरचलाश्चलाः ॥ ७३ ॥ समावृताधराकस्मात्सप्तसागरवारि
 णा ॥ उत्पत्तिर्नास्तिशब्दस्यभगवन्निःप्रयोजना ॥ ७४ ॥ यादृशोवास्मृतः शब्दो न भूतो न भविष्यति ॥ त्रैलोक्यमाकुलं येन चक्रौ द्रेण चोद्यता ॥ ७५ ॥ शुभो
 शुभोवाशब्दो रेयं त्रैलोक्यस्य दिवौकसाम् ॥ भगवन् यद्विजानासि किमेतत्कथयस्व नः ॥ ७६ ॥ एवमुक्तो ब्रवीद्विष्णुः परमेणानुभावितः ॥ मा भैष्टमरुतः
 सर्वेशृणु ध्वंचात्रकारणम् ॥ ७७ ॥ निश्चयेनानुविज्ञाय वक्ष्याम्येष यथाविधम् ॥ पद्महस्तो हि भगवान् ब्रह्मालोकपितामहः ॥ ७८ ॥ भूप्रदेशेषु पुण्य
 राशौ यज्ञं कर्तुं व्यवस्थितः ॥ अवरोहे पर्वतानां वने चातीव शोभने ॥ ७९ ॥ कमलं तस्य हस्तात्तु पतितं धरणीतले ॥ तस्य शब्दो महानेपयेन यूयं प्रकंपिताः
 ॥ ८० ॥ तत्रासौ तरु बृंदेन पुष्पा मोदाभिर्नंदितः ॥ अनुगृह्याथ भगवान् वनं तत्समृगां डजम् ॥ ८१ ॥ जगतो नु ग्रहार्थाय वा संतत्रान्वरोचयत् ॥ पुष्करं ना
 मतत्तीर्थक्षेत्रं वृषभमेव च ॥ ८२ ॥ जनितं तद्भगवता लोकानां हितकारिणा ॥ ब्रह्माणं तत्र वै गत्वा तोषयध्वं मया सह ॥ ८३ ॥ आराध्यमानो भगवान् प्रदास्य
 तिवरान्वरान् ॥ इत्युक्त्वा भगवान् विष्णुः सह तैर्देवदानवैः ॥ ८४ ॥ जगाम तद्वनोद्देशं यत्रास्ते स तु कंजजः ॥ प्रहृष्टास्तुष्टमनसः कोकिलालापलापि
 ताः ॥ ८५ ॥ पुष्पोच्चयो ज्वलं शस्तं विविशुर्ब्रह्मणो वनम् ॥ संप्राप्तं सर्वदेवैस्तु वनं नंदनसंमितम् ॥ ८६ ॥ पद्मिनीमृगपुष्पाब्जं सुदृढं शुभेतदा ॥ प्रविश्या
 थ वनं देवाः सर्वपुष्पोपशोभितम् ॥ ८७ ॥ इह देवोस्तीति देवा बभ्रुमुश्च दिदृक्षुः ॥ मृगयंतस्ततस्ते तु सर्वदेवाः सवासवाः ॥ ८८ ॥ अद्भुतस्य वनस्यांतं न ते ददृशु
 राशुगाः ॥ विचिन्वाद्भिस्तदा देवैर्वायुर्विलोकितः ॥ ८९ ॥ सतानुवाच ब्रह्माणं न द्रक्ष्यथ तपोविना ॥ तदा खिन्ना विचिन्वंतस्तस्मिन्पर्वतरोधसि ॥ ९० ॥
 दक्षिणे चोत्तरे चैव अंतरालेषु नः पुनः ॥ वायूक्तं हृदये कृत्वा वायुस्तान् ब्रवीत्पुनः ॥ ९१ ॥ त्रिविधो दर्शनोपायो विरिंचेरस्य सर्वदा ॥ श्रद्धाज्ञानेन तपसा योगेन च
 निगद्यते ॥ ९२ ॥ सकलं निष्कलं चैव देवं पश्यंति योगिनः ॥ तपस्विनस्तु सकलं ज्ञानिनो निष्कलं परम् ॥ ९३ ॥ समुत्पन्ने तु विज्ञाने मंदश्च द्यो न पश्यति ॥
 भक्त्या परमया क्षिप्रं ब्रह्म पश्यंति योगिनः ॥ ९४ ॥ द्रष्टव्यो निर्विकारो सौ प्रधानपुरुषेश्वरः ॥ कर्मणामनसा वाचानित्ययुक्ताः पितामहम् ॥ ९५ ॥ तपश्चरत भ
 द्रं वो ब्रह्माराधनतत्पराः ॥ ब्राह्मी दीक्षां प्रपन्नानां भक्तानां च द्विजन्मनाम् ॥ ९६ ॥ सर्वकालं सजानाति दातव्यं दर्शनं मया ॥ वायोस्तु वचनं श्रुत्वा हितमेतदवे
 त्यच ॥ ९७ ॥ ब्रह्मेच्छा विष्टम तयोवाकर्षितं च ततो ब्रुवन् ॥ प्रज्ञानविबुधास्माकं ब्राह्मी दीक्षां विधत्स्व नः ॥ ९८ ॥ सदिदीक्षयिषुः क्षिप्रममरान् ब्रह्म दीक्षया ॥
 वेदोक्तेन विधानेन दीक्षयामास तान् गुरुः ॥ ९९ ॥ विनीतवेषाः प्रणता अंते वासित्वमाययुः ॥ ब्रह्मप्रसादं संप्राप्ताः पौष्करं ज्ञानमीरितम् ॥ १०० ॥ यज्ञं च का
 रविधिनाधिषणो ध्वर्युः सत्तमः ॥ पद्मं कृत्वा मृणालाब्जं पद्मदीक्षाप्रयोगतः ॥ १०१ ॥ अनुजग्राह देवांस्तान् सुरेच्छा प्रेरितो मुनिः ॥ तेभ्यो ददौ विवेकिभ्यः स वेदोक्ताव

प० पु०
॥ ३९ ॥

धानवित् ॥ १०२ ॥ दीक्षावैविस्मयंत्यक्त्वाबृहस्पतिरुदारधीः ॥ एकमग्निचसंस्कृत्यमहात्मात्रिदिवौकसाम् ॥ ३ ॥ प्रादादांगिरसस्तुष्टोजाप्यवे
दोदितंतुयत् ॥ त्रिसुपर्णत्रिमधुचपावमानीचपावनीम् ॥ ४ ॥ सहिजाप्यादिकंसर्वमशिक्षयदुदारधीः ॥ आपोहिष्टेतियत्स्नानं ब्राह्मंतत्परिपच्यते
॥ ५ ॥ पापघ्नंदुष्टशमनंपुष्टिश्रीबलवर्द्धनम् ॥ सिद्धिदंकीर्तिदंचैवकलिकल्मषनाशनम् ॥ ६ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन ब्राह्मंस्नानं समाचरेत् ॥ कुर्वतोमौनि
नोदांतादीक्षिताः क्षपितेन्द्रियाः ॥ ७ ॥ सर्वैकमंडलुयुतामुक्तकक्षक्षमालिनः ॥ दंडिनश्चीरवस्त्राश्च जटाभिरतिशोभिताः ॥ ८ ॥ स्नानाचारासनर
ताः प्रयत्नध्यानधारिणः ॥ मनोब्रह्मणिसंयोज्यनियताहारकांक्षिणः ॥ ९ ॥ अतिष्ठन्दर्शनालपसंगध्यानविवर्जिताः ॥ एवं व्रतधराः सर्वैत्रिका
लंस्नानकारिणः ॥ ११० ॥ भक्त्यापरमयायुक्ताविधिनापरमेणच ॥ कालेनमहताध्यानाद्देवज्ञानमनोगताः ॥ १११ ॥ ब्रह्मध्यानाग्निनिर्दग्धायदाशुद्वैकमा
नसाः ॥ अविर्बभूवभगवान्सर्वेषां दृष्टिगोचरः ॥ १२ ॥ तेजसाप्यायितास्तस्य बभूवुर्भ्रातृचेतसः ॥ ततोवलंब्यते धैर्यमिष्टदेव्यथाविधि ॥ १३ ॥
षंडंगवेदयोगेन दृष्टचित्तास्तुतत्पराः ॥ शिरोगतैरंजलिभिः शिरोभिश्चमर्हंगताः ॥ १४ ॥ तुष्टुवुः सृष्टिकर्तारं स्थितिकर्तारमीश्वरम् ॥ देवाञ्जुः ॥
ब्रह्मणे ब्रह्मदेहाय ब्रह्मण्यायाजिताय च ॥ १५ ॥ नमस्कुर्मः सुनियताः क्रतुवेदप्रदायिने ॥ लोकानुकंपिने देवसृष्टिरूपाय वै नमः ॥ १६ ॥ भक्तानुकंपिनेत्यर्थवेद
जाप्यस्तुताय च ॥ बहुरूपस्वरूपायरूपाणां शतधारिणे ॥ १७ ॥ सावित्रीपतये देवगायत्रीपतये नमः ॥ पद्मासनाय पद्माय पद्मवक्त्राय ते नमः ॥ १८ ॥
वरदाय वरार्हाय कूर्माय च मृगाय च ॥ जटामकुटयुक्ताय सुवसुचनिधारिणे ॥ १९ ॥ मृगांकमृगधर्माय धर्मनेत्राय ते नमः ॥ विश्वनाम्नेथ विश्वाय विश्वेशाय
नमोनमः ॥ १२० ॥ धर्मनेत्रत्राणमस्मादधिकं कर्तुमर्हसि ॥ वाङ्मनःकायभावैस्त्वांप्रपन्नास्मः पितामह ॥ २१ ॥ एवंस्तुतस्तदा देवैर्ब्रह्मा ब्रह्मविदां व
रः ॥ प्रदास्यामि स्मृतो वाढममो वंदर्शनं हिवः ॥ २२ ॥ ब्रुवंतु वांछितं पुत्राः प्रदास्यामि वरान्वरान् ॥ एवमुक्ता भगवता देवा वचनमब्रुवन् ॥ २३ ॥
एष एवाद्य भगवन् सुपर्याप्तो महान्वरः ॥ जनितो नः सुशब्दोयं कमलं क्षिपता त्वया ॥ २४ ॥ किमर्थं कं पिता भूमिलोकांश्चाकुलिताः कृताः ॥ नैतन्निरर्थकं
देव उच्यतामत्र कारणम् ॥ २५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ युष्मद्विदितार्थमेतद्वै पद्मं विनिहितं मया ॥ देवतानां चरक्षार्थं श्रूयतामत्र कारणम् ॥ २६ ॥ असुरो वज्रनाभोयं
बालजीवापहारकः ॥ अवस्थितस्त्ववष्टभ्यरसातलतलाश्रयम् ॥ २७ ॥ युष्मदागमनं ज्ञात्वा तपस्थान्निहितायुधान् ॥ हंतुकामो दुराचारः सेंद्रानपि
दिवौकसः ॥ २८ ॥ घातः कमलपातेन मया तस्य विनिर्मितः ॥ सराज्यैश्चर्यदर्पिष्टस्तेनासौ निहतो मया ॥ २९ ॥ लोकेस्मिन्समये भक्ता ब्राह्मणावेदपारगाः ॥
मैव ते दुर्गतिं यांतुलभं तां सुगतिं पुनः ॥ १३० ॥ देवानां दानवानां च मनुष्यो रगरक्षसाम् ॥ भूतग्रामस्य सर्वस्य समोऽस्मि त्रिदिवौकसः ॥ ३१ ॥ युष्मद्विदितार्थं पा

प्र० सू० खं०
अ० १५

॥ ३९ ॥

पोसौमयामंत्रेणघातितः ॥ प्राप्तःपुण्यकृतानलोकान्कमलस्यास्यदर्शनात् ॥ ३२ ॥ यन्मयापद्ममुक्तंतुतेनेदंपुष्करंभुवि ॥ ख्यातंभविष्यतेतीर्थं
 पावनंपुण्यदंमहत् ॥ ३३ ॥ पृथिव्यांसर्वजंतूनांपुण्यदंपरिपठ्यते ॥ कृतोह्यनुग्रहोदेवाभक्तानांभक्तिमिच्छताम् ॥ ३४ ॥ वनेस्मिन्नित्यवासेनवृ
 क्षैरभ्यार्थितेनच ॥ महाकालोवनेत्रागादागतस्यममानवाः ॥ ३५ ॥ तपस्यतांचभवतांमहज्ज्ञानंप्रदर्शितम् ॥ कुरुध्वंहृदयेदेवाःस्वार्थंचैवपरार्थ
 कम् ॥ ३६ ॥ भवद्विदर्शनीयंतुनानारूपधरैर्भुवि ॥ द्विषन्वैज्ञानिनंविप्रंपापेनैवार्दितोनरः ॥ ३७ ॥ नविमुच्येतपापेनजन्मकोटिशतैरपि ॥
 वेदांगपारंगंविप्रंनहन्यान्नचदूषयेत् ॥ ३८ ॥ एकस्मिन्निहतेयस्मात्कोटिर्भवतिघातिता ॥ एकंवेदांतंगविप्रंभोजयेच्छ्रद्धयान्वितः ॥ ३९ ॥
 तस्यभुक्ताभवेत्कोटिर्विप्राणांनानात्रसंशयः ॥ यःपात्रपूरणींभिक्षायतीनांतुप्रयच्छति ॥ १४० ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योनासौदुर्गतिमाप्नुयात् ॥ यथा
 हंसर्वदेवानांज्येष्ठःश्रेष्ठःपितामहः ॥ ४१ ॥ तथाज्ञानीसदापूज्योनिर्ममोनिःपरिग्रहः ॥ संसारबंधमोक्षार्थंब्रह्मणुत्तमिदंव्रतम् ॥ ४२ ॥ मयाप्रणी
 तंविप्राणामपुनर्भवकारणम् ॥ अग्निहोत्रमुपादाययस्त्यजेदजितेंद्रियः ॥ ४३ ॥ रौरवंसप्रयात्याशुप्रणीतोयमर्किकरैः ॥ लोकयात्रावितंड
 श्वक्षुद्रंकर्मकरोतियः ॥ ४४ ॥ सरागचित्तःशृंगारीनारीजनधनप्रियः ॥ एकभोजीसुमिष्टाशीकृषिवाणिज्यसेवकः ॥ ४५ ॥ अवेदोवेदनिंनदीचपरभा
 र्याचसेवते ॥ इत्यादिदोषदुष्टोयस्तस्यसंभाषणादपि ॥ ४६ ॥ नरोनरकगामोस्याद्यश्चसद्व्रतदूषकः ॥ असंतुष्टंभिन्नचित्तंदुर्मतिंपापकारिणम् ॥
 ॥ ४७ ॥ नस्पृशेदंगसंगेनस्पृष्टस्नानेनशुद्ध्यति ॥ एवमुक्त्वासभगवान्ब्रह्मातैरमरैःसह॥४८॥क्षेत्रंनिवेशयामासयथावत्कथयामिते ॥ उत्तरेचंद्रनद्यास्तु
 प्राचीयावत्सरस्वती ॥ ४९ ॥ पूर्वतुनंदनात्कृत्स्नंयावत्कल्पंसपुष्करम् ॥ वेदाह्यपाकृतायज्ञेब्रह्मणालोककारिणा ॥ १५० ॥ ज्येष्ठंतुप्रथमंज्ञेयंतीर्थं
 त्रैलोक्यपावनम् ॥ ख्यातंतद्ब्रह्मदैवत्यंमध्यमवैष्णवंतथा ॥ ५१ ॥ कनिष्ठंरुद्रदैवत्यंब्रह्मापूर्वमकारयत् ॥ आद्यमेतत्परंक्षेत्रंगुह्यंवेदेषुपठ्यते ॥
 ॥ ५२ ॥ अरण्यंपुष्कराख्यंतुब्रह्मासन्निहितःप्रभुः ॥ अनुग्रहोभूमिभागेकृतोवैब्रह्मणास्वयम् ॥ ५३ ॥ अनुग्रहार्थंविप्राणांसर्वेषांभूमिचारिणाम् ॥ सुवर्णं
 वज्रपर्यंतावेदिकांकामहीकृता ॥ ५४ ॥ विचित्रकुट्टिमार्तैःकारितासर्वशोभना ॥ रमतेतत्रभगवान्ब्रह्मालोकपितामहः ॥ ५५ ॥ ॥ विष्णुरु
 द्रौतथादेवौवसवोप्पश्चिनावपि ॥ मरुतश्चमहेंद्रेणरमंतेचदिवौकसः ॥ ५६ ॥ एतत्तेतथ्यमाख्यातंलोकानुग्रहकारणम् ॥ संहितानुक्रमेणात्रमंत्रैश्चविधि
 पूर्वकम् ॥ ५७ ॥ वेदान्पठंतियेविप्रागुरुशुश्रूषणेरताः ॥ वसंतिब्रह्मसामीप्येसर्वैतेनानुभाविताः ॥ ५८ ॥ ॥ भीष्मउवाच ॥ भगवन्केनविधिनाअर
 ण्येपुष्करेनरैः ॥ ब्रह्मलोकमभीप्सद्भिर्वस्तव्यंक्षेत्रवासिभिः ॥ ५९ ॥ किमनुष्यैरुत्सृज्यभिस्तवर्णाश्रमान्वितैः ॥ वसद्भिःकिमनुष्टेयमेतत्सर्वंब्रवी

प० पु०
॥ ४० ॥

हिमे ॥ ॥ १६० ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ॥ नरैःस्त्रीभिश्चवस्तव्यवर्णाश्रमनिवासिभिः ॥ स्वधर्माचारनिरतैर्दभमोहविवर्जितैः ॥ ६१ ॥ कर्म
णामनसावाचाब्रह्मभक्तैर्जितेन्द्रियैः ॥ अनसूयुभिरक्षुद्रैःसर्वभूतहितेतरैः ॥ ६२ ॥ भीष्मउवाच ॥ किंकुर्वाणोनरःकर्मब्रह्मभक्तस्त्वहोच्यते ॥
कीदृशाब्रह्मभक्ताश्चस्मृतानृणांवदस्वमे ॥ ६३ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ त्रिविधाभक्तिरुद्दिष्टामनोवाक्कायसंभवा ॥ लौकिकीवैदिकीचापिभवेदा
ध्यात्मिकीतथा ॥ ६४ ॥ ध्यानधारणयाबुद्ध्यावेदार्थस्मरणेहियत् ॥ ब्रह्मप्रीतिकरीचैषामानसीभक्तिरुच्यते ॥ ६५ ॥ मंत्रवेदनमस्कारै
रग्निश्राद्धादिचित्तनैः ॥ जाप्यैश्चावश्यकैश्चैववाचिकीभक्तिरिष्यते ॥ ६६ ॥ व्रतोपवासनियतैश्चितेन्द्रियनिरोधिभिः ॥ कृच्छ्रैःसांतपनैश्चान्यै
स्तथाचांद्रायणादिभिः ॥ ६७ ॥ ब्रह्मकृच्छ्रोपवासैश्चतथाचान्यैःशुभव्रतैः ॥ कायिकीभक्तिराख्यातात्रिविधातुद्विजन्मनाम् ॥ ६८ ॥
गोघृतक्षीरदधिभिः रत्नदीपकुशोदकैः ॥ गंधैर्माल्यैश्चविविधैर्धातुभिश्चोपपादितैः ॥ ६९ ॥ घृतगुग्गुलुधूपैश्चकृष्णागरुसुगंधिभिः ॥ भूपणैर्हैमरत्नाढ्यै
श्चित्राभिः स्रग्भिरेवच ॥ १७० ॥ नृत्यवादित्रगीतैश्चसर्वरत्नोपहारकैः ॥ भक्ष्यभोज्यान्नपानैश्चयापूजाक्रियतेनरैः ॥ ७१ ॥ पितामहंसमुद्दिश्यभक्ति
स्सालौकिकीमता ॥ वेदमंत्रहवियोगैर्भक्तिर्यावैदिकीमता ॥ ७२ ॥ दर्शवापौर्णमास्यांवाकर्तव्यमग्निहोत्रकम् ॥ प्रशस्तंदक्षिणादानंपुरोडाशंचरुक्रि
या ॥ ७३ ॥ इष्टिर्धृतिःसोमपानांयज्ञीयंकर्मसर्वशः ॥ ऋग्यजुःसामजाप्यानिसंहिताध्ययनानिच ॥ ७४ ॥ क्रियंतेविधिमुद्दिश्यसाभक्तिर्वैदिकीष्यते ॥ अ
ग्निभूम्यनिलाकाशांबुनिशाकरभास्करम् ॥ ७५ ॥ समुद्दिश्यकृतंकर्मतत्सर्वब्रह्मदेवतम् ॥ आध्यात्मिकीतुद्विविधाब्रह्मभक्तिः स्थितानृप ॥ ७६ ॥ सं
ख्याख्यायोगजाचान्याविभागंतत्रमेशृणु ॥ चतुर्विंशतितत्त्वानिप्रधानादीनिसंख्यया ॥ ७७ ॥ अचेतनानिभोग्यानिपुरुषःपंचविंशकः ॥ चेतनःपुरुषो
भोक्तानकर्तातस्यकर्मणः ॥ ७८ ॥ आत्मानित्योव्ययश्चैवअधिष्ठाताप्रयोजकः ॥ अव्यक्तः पुरुषोनित्यः कारणंचपितामहः ॥ ७९ ॥ तत्त्वसर्गोभावस
र्गोभूतसर्गश्चतत्त्वतः ॥ संख्ययापरिसंख्यायप्रधानंचगुणात्मकम् ॥ १८० ॥ साधर्म्यमानमैश्वर्यप्रधानंचविधर्मिच ॥ कारणत्वंचब्रह्मत्वंकाम्यत्वमिदमु
च्यते ॥ ८१ ॥ प्रयोज्यत्वंप्रधानस्यैवधर्म्यमिदमुच्यते ॥ सर्वत्रकर्तृस्यद्रह्मपुरुषस्याप्यकर्तृता ॥ ८२ ॥ चेतनत्वंप्रधानेचसाधर्म्यमिदमुच्यते ॥ त
त्वांतरंचतत्त्वानांकर्मकारणमेवच ॥ ८३ ॥ प्रयोजनंचनैयोज्यमैश्वर्यतत्त्वसंख्यया ॥ संख्यास्तीत्युच्यतेप्राज्ञैर्विनिश्चित्यार्थंचितकैः ॥ ८४ ॥ इतितत्त्वस्य
संभारंतत्त्वसंख्याचतत्त्वतः ॥ ब्रह्मतत्त्वाधिकंचापिश्रुत्वातत्त्वंविदुर्बुधाः ॥ ८५ ॥ सांख्यकृद्भक्तिरेषाचसद्गिराध्यात्मिकीकृता ॥ योगजामपिभक्तानां
शृणुभक्तिपितामहे ॥ ८६ ॥ प्राणायामपरोनित्यंध्यानवात्रियतेन्द्रियः ॥ भैक्ष्यभक्षीव्रतीवापिसर्वप्रत्याहृतेंद्रियः ॥ ८७ ॥ धारणंहृदयेकुर्याद्ध्यायमा

प्र०सू०सं०
अ० १६

॥ ४० ॥

नः प्रजेश्वरम् ॥ हृत्पद्मकर्णिकासीनरक्तवक्त्रं सुलोचनम् ॥ ८८ ॥ परितोद्योतितमुखं ब्रह्मसूत्रकटीतटम् ॥ चतुर्वक्त्रं चतुर्बाहुं वरदाभयहस्तकम् ॥ ८९ ॥
योगजामानसीसिद्धिर्ब्रह्मभक्तिः परास्मृता ॥ य एवं भक्तिमान् देवे ब्रह्मभक्तः स उच्यते ॥ ९० ॥ वृत्तिचशृणुराजेंद्रया स्मृता क्षेत्रवासिनाम् ॥ स्वयं देवेन विप्राणां
विष्णवादीनां समागमे ॥ ९१ ॥ कथिता विस्तरात् पूर्वसर्वेषां तत्र सन्निधौ ॥ निर्ममानिरहंकारानिःसंगानिष्परिग्रहाः ॥ ९२ ॥ बंधुवर्गे च निस्नेहाः समलो
ष्टाश्मकांचनाः ॥ भूतानां कर्मभिर्नित्यैर्विविधैरभयप्रदाः ॥ ९३ ॥ प्राणायामपरानित्यं परध्यानपरायणाः ॥ याजिनः शुचयो नित्यं यतिधर्मपरायणाः ॥
॥ ९४ ॥ सांख्ययोगविधिज्ञाश्च धर्मज्ञाश्चिन्नसंशयाः ॥ यजंते विधिनानेन यो विप्राः क्षेत्रवासिनः ॥ ९५ ॥ अरण्ये पौष्करेतेषां मृतानां सत्फलं शृणु ॥ व्रजंति
ते सुदुष्प्रापं ब्रह्म सायुज्यमक्षयम् ॥ ९६ ॥ यत्प्राप्य न पुनर्जन्म लभन्ते मृत्युदायकम् ॥ पुनरावर्तनं हित्वा ब्राह्मीविद्यां समास्थिताः ॥ ९७ ॥ पुनरावृत्तिरन्येषां प्रपंचा
श्रमवासिनाम् ॥ गार्हस्थ्यविधिमाश्रित्य षट्कर्मनिरतः सदा ॥ ९८ ॥ जुहोति विधिना सम्यङ्मन्त्रैर्यज्ञो निमंत्रितः ॥ अधिकं फलमाप्नोति सर्वदुःखविर्वर्जितः ॥ ९९ ॥
सर्वलोकेषु चाप्यस्य गतिर्न प्रतिहन्यते ॥ दिव्येनैश्वर्ययोगेन स्वारूढः स परिग्रहः ॥ १०० ॥ बालसूर्यप्रकाशेन विमानेन सुवर्चसा ॥ वृतः स्त्रीणां सहस्रै
स्तुस्वंच्छदगमनालयः ॥ १ ॥ विचरत्यनिवार्येण सर्वलोकान्यदृच्छया ॥ स्पृहणीयतमः पुंसां सर्वधर्मोत्तमो धनी ॥ २ ॥ स्वर्गच्युतः प्रजायेत
कुले महति रूपवान् ॥ धर्मज्ञो धर्मभक्तश्च सर्वविद्यार्थपारगः ॥ ३ ॥ तथैव ब्रह्मचर्येण गुरुश्रूत्रश्रणेन च ॥ वेदाध्ययनं संयुक्तो भैक्ष्यवृत्तो जेतो न्द्रियः ॥ ४ ॥
नित्यं सत्यव्रते युक्तः स्वधर्मेऽप्यप्रमादवान् ॥ सर्वकामसमृद्धेन सर्वकामावलंबिना ॥ ५ ॥ सूर्येणैव द्वितीयेन विमानेनानिवारितः ॥ गुह्यकानामब्रह्माख्यगणाः
परमसंमताः ॥ ६ ॥ अप्रमेयबलैश्वर्यादेव दानवपूजिताः ॥ तेषां समतां याति तुल्यैश्वर्यं समन्वितः ॥ ७ ॥ देवदानवमर्त्येषु भवत्यनियतायुधः ॥ वर्ष
कोटिसहस्राणि वर्षकोटिशतानि च ॥ ८ ॥ एवमैश्वर्यं संयुक्तो विष्णुलोके महतीयते ॥ उपित्वा सौविभूत्यैव यदा प्रच्यवते पुनः ॥ ९ ॥ विष्णुलोकात् स्वकृत्ये
न स्वर्गस्थानेषु जायते ॥ १० ॥ पुष्करारण्यमासाद्य ब्रह्मचर्याश्रमे स्थितः ॥ अभ्यासेन तु वेदानां वसतिप्रियतेऽपि वा ॥ ११ ॥ मृतोऽसौ याति दिव्येन विमानेन
स्वतेजसा ॥ पूर्णचंद्रप्रकाशेन शशिवत्प्रियदर्शनः ॥ १२ ॥ रुद्रलोकं समासाद्य गुह्यकैः सह मोदते ॥ ऐश्वर्यमहदाप्नोति सर्वस्य जगतः प्रभुः ॥ १३ ॥
भुक्तायुगसहस्राणि रुद्रलोके महतीयते ॥ प्रच्युतस्तु पुनस्तस्माद् रुद्रलोकात्क्रमेण तु ॥ १४ ॥ नित्यं प्रमुदितस्तत्र भुक्त्वा सुखमनामयम् ॥ द्विजानां सदनो दिव्ये
कुले महति जायते ॥ १५ ॥ मानुषेषु सधर्मात्मा सुरूपो वाक्पातिर्भवेत् ॥ स्पृहणीयवपुः स्त्रीणाम् महाभोगपतिर्वली ॥ १६ ॥ वानप्रस्थसमाचारी ग्राम्यौषधि
विवर्जितः ॥ सर्वलोकेषु चाप्यस्य गतिर्न प्रतिहन्यते ॥ १७ ॥ शीर्णपर्णफलाहारः पुष्पमूलांबुभोजनः ॥ कपोतेनाश्मकुट्टेन दंतोलूखलिकेन च ॥ १८ ॥

प० पु०

॥ ४१ ॥

वृत्त्युपायेन जीवेत चीरवल्कलवाससा ॥ जटीत्रिषवणस्त्रायीत्यक्तदोषस्तु दंडवान् ॥ १९ ॥ कृच्छ्रव्रतपरोयस्तु श्वपचोयदिवापरः ॥ जलशायी पंचतपाव
र्पास्वभ्रावगाहकः ॥ २० ॥ कीटकंटकपाषाणभूम्यां तु शयनं तथा ॥ स्थानवीरासनरतः संविभागी दृढव्रतः ॥ २१ ॥ अरण्यौषधिभोक्ता च सर्वभूताभयप्रदः ॥
नित्यंधर्माज्जनरतोजितक्रोधोजितेन्द्रियः ॥ २२ ॥ ब्रह्मभक्तः क्षेत्रवासी पुष्करे वसते मुनिः ॥ सर्वसंगपरित्यागी स्वारामो विगतस्पृहः ॥ २३ ॥ यश्चात्र वसते भीष्म
शृणुत स्यापियागतिः ॥ तरुणार्कप्रकाशेन वेदिकास्तं भशोभिना ॥ २४ ॥ ब्रह्मभक्तो विमानेन यातिकामप्रचारिणाम् ॥ विराजमानो न भसिद्वितीय इव चंद्र
माः ॥ २५ ॥ गीतवादित्र नृत्यज्ञैर्गंधर्वाप्सरसांगणैः ॥ अप्सरोभिः समायुक्तो वर्षकोटिशतान्यसौ ॥ २६ ॥ यस्य कस्यापि देवस्य लोकं यात्यनिवारि
तः ॥ ब्रह्मणो नुग्रहेणैव तत्र तत्र विराजते ॥ २७ ॥ ब्रह्मलोकाच्च्युतश्चापि विष्णुलोकं सगच्छति ॥ विष्णुलोकात्परिभ्रष्टो रुद्रलोकं सगच्छति ॥ २८ ॥ तस्मादपि
च्युतः स्थानाद्दीपेषु सहि जायते ॥ स्वर्गेषु च तथान्येषु भोगान् भुक्त्वा यथेप्सितान् ॥ २९ ॥ भुक्त्वैश्वर्यं तस्तेषु पुनर्मर्त्येषु जायते ॥ राजा वाराज पुत्रो वा जायते धनवा
न्मुखी ॥ ३० ॥ सुरूपः सुभगः कांतः कीर्तिमान् भक्तिभावितः ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा वा क्षेत्रवासिनः ॥ ३१ ॥ स्वधर्मनिरताराजन् सुवृत्ता
श्चिरजीविनः ॥ सर्वात्मना ब्रह्मभक्ता भूतानुग्रहकारिणः ॥ ३२ ॥ पुष्करे तु महाक्षेत्रे ये वसन्ति मुमुक्षवः ॥ मृतास्ते ब्रह्मभवनं विमानैर्याति शोभनैः ॥ ३३ ॥
अप्सरोगणसंघुष्टैः कामगैः कामरूपिभिः ॥ अथवा सर्वदीप्ताग्रौस्वशरीरं जुहोति यः ॥ ३४ ॥ ब्रह्मध्यायी महासत्त्वस्स ब्रह्मभवनं व्रजेत् ॥ ब्रह्मलोकोक्ष
यस्तस्य शाश्वतो विभवैः सह ॥ ३५ ॥ सर्वलोकोत्तमो रम्यो भवतीष्टार्थसाधकः ॥ पुष्करे तु महापुण्ये प्राणान्ये सलिलेत्यजन् ॥ ३६ ॥ तेषामप्यक्ष
यो भीष्म ब्रह्मलोको महात्मनाम् ॥ साक्षात्पश्यंति ते देवं सर्वदुःखविनाशनम् ॥ ३७ ॥ सर्वा मरयुतं देवं रुद्रविष्णुगणैर्युतम् ॥ अनाशके मृताः शूद्राः पु
ष्करे तु वने नराः ॥ ३८ ॥ हंसयुक्तैस्ततो याति विमानैर्कंसप्रभैः ॥ नानारत्नसुवर्णाढ्यैर्दृढैर्गंधाधिवासितैः ॥ ३९ ॥ अनौपम्यगुणैरन्यैरप्सरोगीतनादितैः ॥
पताकाध्वजविन्यस्तैर्नागाघण्टानिनादितैः ॥ ४० ॥ बह्वाश्चर्यसमोपेतैः क्रीडाविज्ञानशालिभिः ॥ सुप्रभैर्गुणसंपन्नैर्मयूरवरवाहिभिः ॥ ४१ ॥ ब्रह्मलोके न
राधीरारमंते नाशके मृताः ॥ तत्रोपित्वाचिरं कालं भुक्त्वा भोगान्यथेप्सितान् ॥ ४२ ॥ धनी विप्रकुले भोगी जायते मर्त्यमागतः ॥ कारीर्षी आधयेद्यस्तु पुष्करे
तु वने नरः ॥ ४३ ॥ सर्वलोकान् परित्यज्य ब्रह्मलोकं सगच्छति ॥ ब्रह्मलोके वसेत्तावद्यावत्कल्पक्षयो भवेत् ॥ ४४ ॥ नैव पश्यति मर्त्यं हि किञ्चिदप्यमानं स्वकर्म
भिः ॥ गतिस्तस्या प्रतिहतातिर्यग्धूर्ध्वमधस्तथा ॥ ४५ ॥ संपूज्यः सर्वलोकेषु यो विस्तारयन् वशी ॥ सदाचारविधिप्रज्ञः सर्वेन्द्रियमनोहरः ॥ ४६ ॥
नृत्यवादित्रगीतज्ञः सुभगः प्रियदर्शनः ॥ नित्यमम्लानकुसुमो दिव्याभरणभूषितः ॥ ४७ ॥ नीलोत्पलदलश्यामो नीलकुंचितमूर्द्धजः ॥ अजघन्याः

प्र० सू० खं०

अ० १६

॥ ४१ ॥

सुमध्याश्चसर्वसौभाग्यपूरिताः ॥ ४८ ॥ सर्वैश्वर्यगुणोपेतायौवनेनातिगर्विताः ॥ स्त्रियःसेवतितत्रस्थाःशयनेरमयंतिच ॥ ४९ ॥ वीणावेणुनिना
 दैश्वसुप्तःसंप्रतिबुध्यते ॥ महोत्सवसुखंभुंक्तेदुःप्राप्यमकृतात्मभिः ॥ २५० ॥ प्रसादादेवदवस्यब्रह्मणःशुभकारिणः ॥ भीष्मउवाच ॥ आचाराःपर
 माधर्माःक्षेत्रधर्मपरायणाः ॥ ५१ ॥ स्वधर्माचारनिरताजितक्रोधाजितेंद्रियाः ॥ ब्रह्मलोकं ब्रजंतीतिनैतच्चित्रंमंतंमम ॥ ५२ ॥ असंशयंचगच्छंतिलोका
 नन्यानपिद्विजाः ॥ विनापद्मोपवासेनतथैवनियमेनच ॥ ५३ ॥ स्त्रियोम्लेच्छाश्चशूद्राश्चपक्षिणःपशवोमृगाः ॥ मूकाजडान्धवधिरास्तपोनियम
 वर्जिताः ॥ ५४ ॥ तेषांवदगतिविप्रपुष्करेयेत्ववास्थिताः ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ स्त्रियोम्लेच्छाश्चशूद्राश्चपशवःपक्षिणोमृगाः ॥ ५५ ॥ पुष्करेतुमृताभीष्मब्र
 ह्मलोकं ब्रजंतिते ॥ शरीरैर्दिव्यरूपैस्तुविमानैरविसप्रभैः ॥ ५६ ॥ दिव्यव्यूहसमायुक्तैःसुवर्णवरकेतनैः ॥ सुवर्णवज्रसोपानमणिस्तंभविभूषि
 तैः ॥ ५७ ॥ सर्वकामोपभोगाढ्यैःकामगैःकामरूपिभिः ॥ नानारसाढ्यंगच्छंतिस्रीसहस्रसमाकुलाः ॥ ५८ ॥ ब्रह्मलोकंमहात्मानोलोकानन्यान्यथेप्सि
 तान् ॥ ब्रह्मलोकाच्च्युताश्चापिक्रमाद्रीपेषुयांतिते ॥ ५९ ॥ कुलेमहतिविस्तीर्णैर्धनीभवतिसद्विजः ॥ तिर्यग्योनिगतायेतुसर्पकीटपिपी
 लिकाः ॥ २६० ॥ स्थलजाजलजाश्चैवस्वेदांडोद्भिज्जरायुजाः ॥ सकामावाप्यकामावापुष्करेतुवनेमृताः ॥ ६१ ॥ सूर्यप्रभविमानस्थाब्रह्मलोकंप्रयांतिते ॥
 कलौयुगेमहावोरेप्रजाःपापसमीरिताः ॥ ६२ ॥ नान्येनास्मिन्नुपायेनधर्मःस्वर्गश्चलभ्यते ॥ वसतिपुष्करेयेतुब्रह्मार्चनरतानराः ॥ ६३ ॥ कलौयुगेकृतार्था
 स्तेक्लिश्यंत्यन्येनिरर्थकाः ॥ रात्रौकरोतियत्पापंनरःपंचभिरिंद्रियैः ॥ ६४ ॥ कर्मणामनसावाचाकामक्रोधवशानुगाः ॥ प्रातःसजलमासाद्यपुष्करेतु
 पितामहम् ॥ ६५ ॥ अभिगम्यशुचिर्भूत्वातस्मात्पापात्प्रमुच्यते ॥ उदयेर्कस्यचारभ्ययावदर्शनमूर्ध्वगम् ॥ ६६ ॥ मानसार्वयेप्रसंचित्यब्रह्मयोगेहरेदधम् ॥
 दृष्ट्वाविरिंचिमध्याह्नेनरःपापात्प्रमुच्यते ॥ ६७ ॥ मध्याह्नास्तमयान्तंयदिंद्रियैःपापमाचरेत् ॥ पितामहस्यसंध्यायादर्शनादेवमुच्यते ॥ ६८ ॥ शब्दादीन्वि
 पयान्सर्वान्भुंजानोपिसकामतः ॥ यःपुष्करेब्रह्मभक्तोनिवसेत्तपसिस्थितः ॥ ६९ ॥ पुष्करारण्यमध्यस्थोमिष्टान्नास्वादभोजनः ॥ त्रिकालमपिभुंजा
 नोवायुभक्षसमोमतः ॥ ७० ॥ वसतिपुष्करेयेतुनराःसुकृतकर्मिणः ॥ तेलभंतेमहाभोगान्क्षेत्रस्यास्यप्रभावतः ॥ ७१ ॥ यथामहोदधेस्तुल्योनचान्यो
 स्तिजलाशयः ॥ तथावैपुष्करस्यापिसमंतीर्थनविद्यते ॥ ७२ ॥ पुष्करारण्यसदृशंतीर्थनास्त्यधिकंगुणैः ॥ अथतेन्यान्प्रवक्ष्यामिक्षेत्रेयेस्मिन्व्यवस्थि
 ताः ॥ ७३ ॥ विष्णुनासहिताःसर्वेइंद्राद्याश्चदिवौकसः ॥ गजवक्त्रःकुमारश्चरेवंतःसदिवाकरः ॥ ७४ ॥ शिवदूतीतथादेवीकन्याक्षेमंकरीसदा ॥ अलंतपोभि
 र्नियमैःसुक्रियार्चनकारिणाम् ॥ ७५ ॥ व्रतोपवासकर्माणि कृत्वान्यत्रमहांत्यपि ॥ ज्येष्ठतुपुष्करारण्येयस्तिष्ठतिनिरुद्धमः ॥ ७६ ॥ लभतेसर्वकामित्वंयोत्रैवास्ते

प० पु०
॥ ४२ ॥

द्विजःसदा ॥ पितामहसमंयातिस्थानं परममव्ययम् ॥ ७७ ॥ कृतेद्वादशभिर्वर्षैस्त्रेतायां हायनेन तु ॥ मासेन द्वापरे भीष्म अहोरात्रेण तत्कलौ ॥ ७८ ॥ फलं
संप्राप्य ते लोके क्षेत्रे स्मिंस्तोर्थवासाभिः ॥ इत्येवं देवदेवेन पुरोक्तं ब्रह्मणामम ॥ ७९ ॥ नातः परतरां किंचित् क्षेत्रमस्तीह भूतले ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनारण्यमेत
त्समाश्रयेत् ॥ ८० ॥ गृहस्थो ब्रह्मचारी च वानप्रस्थोऽथ भिक्षुकः ॥ यथोक्तकारिणः सर्वे गच्छन्ति परमां गतिम् ॥ ८१ ॥ एकस्मिन्नाश्रमे धर्मयोनौ तिष्ठेद्यथाविधि ॥
॥ अकामद्वेषसंयुक्तः तपरत्रमहीयते ॥ ८२ ॥ चतुष्पथाहिनिःश्रेणी ब्रह्मणं ह प्रतिष्ठिता ॥ एतामाश्रित्य निश्रेणी ब्रह्मलोके महीयते ॥ ८३ ॥ आयुषोऽपि
चतुर्भागं ब्रह्मचायनसूयकः ॥ गुरौ वा गुरुपुत्रे वा वसेद्भर्माथकोविदः ॥ ८४ ॥ कर्मातिरेकेण गुरोरेष्ये तव्यं बुभूषता ॥ दक्षिणानां प्रदापी स्यादाहूतो गुरुमा
श्रयेत् ॥ ८५ ॥ जघन्यशायी पूर्वस्यादुत्थायी गुरुवेश्माने ॥ यच्चाशिष्येण कर्तव्यं कार्यमासेवनादिकम् ॥ ८६ ॥ कृतमित्येव तत्सर्वं कृत्वा तिष्ठेत्तु पाश्वतः ॥ किंकरः
सर्वकारी च सर्वकर्मसु कोविदः ॥ ८७ ॥ शुचिर्दक्षो गुणोपेतो ब्रूयादेषमथोत्तरम् ॥ चक्षुषा गुरुमव्यग्रो निरीक्षेत्तज्जितेन्द्रियः ८८ ॥ नाभुक्तवति चाश्रीयादपीतवति नोपि
वेत् ॥ न तिष्ठति तथासति न सुप्ते नैव समावेशेत् ॥ ८९ ॥ उत्तानाभ्यां च पाणिभ्यां पादावस्य मृदुस्पृशेत् ॥ दाक्षिणं दक्षिणेनैव सव्यं सव्येन पीडयेत् ॥ ९० ॥ आभेवाद्यगु
रुं ब्रूयादभिधांस्वांब्रुवन्निति ॥ इदं करिष्ये भगवन्निदं चापि मया कृतम् ॥ ९१ ॥ इति सर्वं चावेज्ञप्याने वेद्यगुरवे धनम् ॥ कुर्यात्कृतं च तत्सर्वमाख्येयं गुरवे पुनः ॥
॥ ९२ ॥ यांस्तु गंधात्रसान्वापि ब्रह्मचारी न सेवते ॥ सेवेत तान्समावृत्य इति धर्मेऽप्युनिश्चयः ॥ ९३ ॥ यो केचिद्विस्तरेणोक्तानि यमा ब्रह्मचारिणः ॥ तान्सर्वाननुगृह्णीयाद्
क्तशिष्यश्च वेद्यगुरोः ॥ ९४ ॥ स एव गुरवे प्रीतिमुपकृत्य यथाबलम् ॥ अग्राम्येष्वनाश्रमेष्वेव शिष्यो वर्तेत कर्मणा ॥ ९५ ॥ वेदवेदोत्थावेदान्वेदार्थाश्च तथा द्विजः ॥
भिक्षाभुग्न्यधःशायी समर्धात्यगुरोर्मुखात् ॥ ९६ ॥ वेदव्रतोपयोगी च चतुर्थी शो न योगतः ॥ गुरवे दक्षिणां दत्त्वा समावर्तेद्यथाविधि ॥ ९७ ॥ धर्मान्वितैर्युतो
दारैरग्नीनावाह्यपूजयेत् ॥ द्वितीयमायुषोभागं गृहमेधी समाचरेत् ॥ ९८ ॥ गृहस्थवृत्तयः पूर्वचतस्रो मुनिभिः कृताः ॥ कुसूलधान्याप्रथमा कुंभीधान्याद्वितीयका
॥ ९९ ॥ अश्वस्तनीतृतीयोक्ताकापोत्यथ चतुर्थिका ॥ तासां परापराश्रेष्ठा धर्मतो लोके जितमा ॥ ३०० ॥ षट्कर्मवर्तकस्त्वेकस्त्रिभिरन्यः प्रसर्पते ॥
द्वाभ्यां चैव चतुर्थस्तु द्विजः स ब्रह्मणि स्थितः ॥ १ ॥ गृहमेधि व्रतादन्यन्महतीर्थं न च क्षते ॥ नात्मा र्थपाचयेदन्नं न वृथा घातयेत्पशुम् ॥ २ ॥ प्रा
णी वायदिवा प्राणी संस्काराद्यज्ञमर्हति ॥ न दिवा प्रस्वपे जातु न पूर्वापररात्रयोः ॥ ३ ॥ न भुंजीतां तराकाले नानृतं तु वदेदिह ॥ न चाप्यश्रन्वसेद्विप्रो गृहे क
श्चिदपूजितः ॥ ४ ॥ तथा स्यातिथयः पूज्या हव्यकव्यवशाः स्मृताः ॥ वेदविद्याव्रतस्नाता श्रोत्रिया वेदपारगाः ॥ ५ ॥ स्वकर्मजीविनो दांताः क्रियावंतस्तपस्विनः ॥
ते पाहव्यं च कव्यं चाप्यर्हणार्थं विधीयते ॥ ६ ॥ न श्वरेः संप्रयातस्य स्वधर्मापगतस्य च ॥ अपविद्धाग्निहोत्रस्य गुरोर्वालीककारिणः ॥ ७ ॥ असत्याभिनि

प्र० सू० खं०
अ० १५

॥ ४२ ॥

वेशस्यनाधिकारोस्तिकर्मणोः ॥ संविभागोत्रभूतानांसर्वेषामेवशिष्यते ॥ ३०८ ॥ तथैवापचमानेभ्यःप्रदेयंगृहमेधिना ॥ विषसाशीभवेन्नित्यंनित्यंचामृत
 भोजनः ॥ १॥ अमृतंयज्ञशेषस्याद्भोजनंहविषासमम् ॥ संभुक्तशेषयोश्चातितमाहुर्विषसाशिनम् ॥ ३१० ॥ स्वदारनिरतोदांतोदक्षोत्यर्थजितेंद्रियः ॥ ऋत्विक्पु
 रोहिताचार्यमातुलातिथिसंहतैः ॥ ११ ॥ वृद्धबालातुरैर्वैद्यैर्ज्ञातिसंबंधिबांधवैः ॥ मात्रापित्राचजामात्राभ्रात्रापुत्रेणाभार्यया ॥ १२ ॥ दुहित्रादासवर्गेणवि
 वादनंसमाचरेत् ॥ एतान्विमुच्यसंवादान्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ १३ ॥ एतैर्जितैस्तुजयतिसर्वलोकान्नसंशयः ॥ आचार्योब्रह्मलोकेशः प्राजापत्यप्रभुः
 पिता ॥ १४ ॥ अतिथिःसर्वलोकेशऋत्विग्वेदाश्रयःप्रभुः ॥ जामाताप्सरसांलोकेशज्ञातयोवैश्वदेविकाः ॥ १५ ॥ संबंधिबांधवादिक्षुष्टिथ्य्यां
 मातृमातुलौ ॥ वृद्धबालातुराश्चैवआकाशेप्रभविष्णवः ॥ १६ ॥ पुरोधाऋषिलोकेशःसंश्रितास्साध्यलोकपाः ॥ अश्विलोकपतिर्वैद्योभ्रातातुवसुलोकपः
 ॥ १७ ॥ चंद्रलोकेश्वरीभार्यादुहिताप्सरसांगृहे ॥ भ्राताज्येष्ठःसमः पित्राभार्यापुत्रस्वकातनुः ॥ १८ ॥ कायस्थादासवर्गाश्चदुहि
 ताकृपणंपरम् ॥ तस्मादेतैरधिक्षितःसहेन्नित्यमसंज्वरः ॥ १९ ॥ गृहधर्मरतोविद्वान्धर्मनिष्ठोजितक्लमः ॥ नारभेद्बहुकार्याणिधर्म
 वान्किंचिदारभेत् ॥ ३२० ॥ गृहस्थवृत्तयस्तिस्त्रस्तासांनिश्रेयसंपरं ॥ परस्परंतथैवाहुश्चातुराश्रम्यमेवच ॥ २१ ॥ येचोक्तानियमास्तेपांसर्वकार्येषु
 भूषुणा ॥ कुंभधान्यैरुच्छशिखैःकापोतीवृत्तिमाश्रितैः ॥ २२ ॥ यस्मिंश्चैतेवसंत्यर्थास्तद्राष्ट्रमभिवर्धते ॥ पूर्वापरान्दशपरान्पुनातिचपितामहान् ॥ २३ ॥
 गृहस्थवृत्तिमप्येतांवर्तयेद्योगतव्यथः ॥ सचक्रधरलोकानांसमानाम्प्राप्नुयाद्भक्तिम् ॥ २४ ॥ जितेंद्रियाणामथवागतिरेषाविधीयते ॥ स्वर्गलोकोगृहस्थानांप्रति
 ष्ठानियतात्मनां ॥ २५ ॥ ब्रह्मणाभिहताश्रेणीद्विषायस्याःप्रमुच्यते ॥ द्वितीयांकमशःप्राप्यस्वर्गलोकैर्महीयते ॥ २६ ॥ तृतीयामपिवक्ष्यामिवानप्रस्था
 श्रमंशृणु ॥ गृहस्थस्तुयदापश्येदलीपलितमात्मनः ॥ २७ ॥ अपत्यस्यैवचापत्यंवनमेवतदाश्रयेत् ॥ गृहस्थव्रतखिन्नानांवानप्रस्थाश्रमौकसां ॥ २८ ॥
 श्रूयतांभीष्मभद्रंतैःसर्वलोकाश्रयात्मनां ॥ दीक्षापूर्वनिवृत्तानांपुण्यदेशनिवासिनां ॥ २९ ॥ प्रज्ञाबलयुजांपुसांसत्यशौचक्षमावतां ॥ तृतीयमायुपोभागं
 वानप्रस्थाश्रमेवसन् ॥ ३० ॥ तानेवाग्नीन्परिचरेद्यजमानोदिवौकसः ॥ नियतोनियताहारोविष्णुभक्तिप्रसक्तिमान् ॥ ३१ ॥ तदाग्निहोत्रमात्राणियज्ञां
 गानिचसर्वशः ॥ अकृष्टवैत्रीहियंवीवारंविषसानिच ॥ ३२ ॥ ग्रीष्मेहविष्यंप्रायच्छेत्समाधेवपिपंचसु ॥ वानप्रस्थाश्रमेप्येताश्चतस्रोवृत्तयःस्मृताः ॥ ३३ ॥
 सद्यःप्रभक्षकाःकेचित्केचिन्मासिकसंचयान् ॥ वार्षिकान् संचयान् केचित्केचिद्वादशवार्षिकान् ॥ ३४ ॥ कुर्वन्त्यतिथिपूजार्थयज्ञतन्त्रार्थमेवच ॥ अब्रावका
 शावर्षासुहेमंतेजलसंश्रयाः ॥ ३५ ॥ ग्रीष्मेपंचाग्नितपसःशरद्यमृतभोजनाः ॥ भूमौविपरिवर्तंतैतिष्ठंतिप्रपदैरपि ॥ ३६ ॥ स्थानासनेचवर्तन्तेवसनेष्वपिसंस्थि

ते ॥ दंतोलूखलिनः केचिदश्मकुट्टास्तथापरे ॥ ३७ ॥ शुक्लपक्षेपिबन्त्येकेयवागूंकथितांकचित् ॥ कृष्णपक्षेपिबन्त्येकेभुंजतेचयथागमम् ॥ ३८ ॥ मूलैरे
 केफलैरेकेजलैरेकेदृढव्रताः ॥ वर्तयंतियथान्यायैवैखानसधृतव्रताः ॥ ३९ ॥ एताश्चान्याश्चविविधादीक्षास्तेषां मनस्विनां ॥ चतुर्थश्चौपनिषदो धर्मः
 साधारणो मतः ॥ ३४० ॥ वानप्रस्थो गृहस्थश्च सततो न्यः प्रवर्तते ॥ तस्मिन्नेव युगे ताव विप्रैः सर्वार्थदर्शिभिः ॥ ४१ ॥ अगस्त्यश्च सप्तर्षयो मधुच्छंदोगवे
 षणः ॥ सांस्कृतिः स दिवो भांडिर्यवप्रोथो ह्यथर्वणः ॥ ४२ ॥ अहोवीर्यस्तथा काम्यः स्थानुर्मैधातिथिर्बुधः ॥ मनोवाकः शिनीवाकः शून्यपालो कृतव्रणः ॥ ४३ ॥
 एते कर्मसु विद्वांसस्ततः स्वर्गमुपागमन् ॥ एते प्रत्यक्षधर्माणस्तथायायावरागणाः ॥ ४४ ॥ ऋषीणामुग्रतपसां धर्मनैपुण्यदर्शिनाम् ॥ सुरेश्वरं समाराध्य ब्राह्मणा
 वनमाश्रिताः ॥ ४५ ॥ अपास्यो परतामायां ब्राह्मणा वनमाश्रिताः ॥ अनक्षत्रास्तथाऽधृष्या दृश्यन्ते प्रोषिता गणाः ॥ ४६ ॥ जरया तु परिच्यूना व्याधिना परिपीडिताः
 चतुर्थत्वाश्रमं शेषं वानप्रस्थाश्रमाद्युः ॥ ४७ ॥ सद्यस्कारी सुनिर्वाप्य सर्ववेदसदक्षिणाम् ॥ आत्मयाजी सौम्यमतिरात्मक्रीडात्मसंश्रयः ॥ ४८ ॥ आत्मन्यग्निं समा
 धाय त्यक्त्वा सर्वं परिग्रहम् ॥ सद्यस्कश्च यजेद्यज्ञानिष्टिंचैव हे सर्वदा ॥ ४९ ॥ सदैव याजिनां यज्ञानात्मनी ज्याप्रवर्तते ॥ त्रीनेवाग्नीस्त्यजेत्सम्यगात्मन्येवात्मना क्षणात्
 ॥ ५० ॥ प्राप्नुयाद्येन वायच्च तत्प्राश्नीयादकुत्सयन् ॥ केशलो मनस्वान्नयस्येद्वानप्रस्थाश्रमे रतः ॥ ५१ ॥ आश्रमादाश्रमं सद्यः पूतो गच्छति कर्मभिः ॥ अभयं सर्वभूते
 भ्यो यो दत्त्वा प्रव्रजेद्विजः ॥ ५२ ॥ लोकास्ते जोमयास्तस्य प्रेत्य चानंत्यमश्नुते ॥ सुशीलवृत्तो व्यपनीतकल्मषेन चेहना मुत्र चरन्तु मीहते ॥ ५३ ॥ अरोपमो हो
 गतसंधिविग्रहः स चेदुदासीनवदात्मचितया ॥ यमेषु चैवान्यगतेषु न व्यथः स्वशास्त्रशून्यो हृदि नात्मविभ्रमः ॥ ५४ ॥ भवेद्यथेष्टा गतिरात्मयाजिनी निस्संशये
 धर्मपरो जितेन्द्रिये ॥ अतः परं श्रेष्ठमतीव सद्गुणैरधिष्ठितं त्रीनतिवर्त्य चाश्रमान् ॥ ५५ ॥ चतुर्थमुक्तं परमाश्रमं शृणु प्रकीर्त्यमानं परमंपरायणम् ॥ प्राप्य सं
 स्कारमेताभ्यामाश्रमाभ्यां ततः परम् ॥ ५६ ॥ यत्कार्यं परमात्मा र्थतत्त्वमेकमनाः शृणु ॥ काषायं धारयित्वा तु श्रेणीस्थानेषु च त्रिषु ॥ ५७ ॥ यो ब्रजे
 च परं स्थानं पारिव्राज्यमनुत्तमम् ॥ तद्भावेन संन्यस्य वर्तनं श्रूयतां तथा ॥ ५८ ॥ एक एव चरेद्धर्मसिद्ध्यर्थं सहायवान् ॥ एकश्च रतियः पश्यन्न जहाति न ही
 यते ॥ ५९ ॥ अनग्निरनिकेतस्तु ग्रामं भिक्षार्थमाश्रयेत् ॥ अश्वस्तनविधानः स्यान्मुनिर्भावसमन्वितः ॥ ६० ॥ लघ्वाशीनियताहारः सकृदन्नं निषे
 वयेत् ॥ कपालं वृक्षमूलानि कुचेलमसहायता ॥ ६१ ॥ उपेक्षा सर्वभूतानामेतावद्भिक्षुलक्षणम् ॥ यस्मिन्वाचः प्रविशंति कूपे प्राप्तामृता इव ॥ ६२ ॥
 न वक्तारं पुनर्यातिसकैवल्यश्रमे वसेत् ॥ नैव पश्येन्न शृणुयादवाच्यं जातुकस्यचित् ॥ ६३ ॥ ब्राह्मणानां विशेषेण नैतद्भूयात्कथंचन ॥ यद्ब्राह्मणस्यानु
 कूलं तदेव सततं वदेत् ॥ ६४ ॥ तूष्णीमासीत निदायां कुर्वन् भैषज्यमात्मनः ॥ येन पूर्णमिवाकाशं भवत्येकेन सर्वदा ॥ ६५ ॥ शून्यं येन समाकीर्णं तं

देवाब्राह्मणंविदुः ॥ ६६ ॥ येनकेनचिदाछिन्नोयेनकेनचिदाशितः ॥ यत्रक्वचनशायीचतंदेवाब्राह्मणंविदुः ॥ ६७ ॥ अहेरिवजनाद्गीतःसुहृदोनरकादिव ॥
 कृपणादिवनारीभ्यस्तंदेवाब्राह्मणंविदुः ॥ ६८ ॥ नहृष्येतविषीदेतमानितोमानितस्तथा ॥ सर्वभूतेष्वभयदस्तंदेवाब्राह्मणंविदुः ॥ ६९ ॥ नाभिनं
 देतमरणंनाभिनंदेतजीवितम् ॥ कालमेवनिरीक्षेतनिर्देशंकृषकोयथा ॥ ७० ॥ अनभ्याहतचितश्चदांतश्चाहतधीस्तथा ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योनरोगछेत
 तोदिवम् ॥ ७१ ॥ अभयंसर्वभूतेभ्योभूतानामभयंयतः ॥ तस्यदेहविमुक्तस्यभयंनास्तिकुतश्चन ॥ ७२ ॥ यथानागपदेन्यानिपदानिपदगा
 मिनाम् ॥ सर्वाण्येवावलीयंतेतथाज्ञानानिचेतसि ॥ ७३ ॥ एवंसर्वमहिंसायांधर्मोर्थश्चमहीयते ॥ मृतःसन्नित्यंभवतियोहिंसांप्रतिपद्य
 ते ॥ ७४ ॥ अहिंसकस्ततःसम्यग्धृतिमात्रियतेन्द्रियः ॥ शरण्यस्सर्वभूतानांगतिमाप्नोत्यनुत्तमाम् ॥ ७५ ॥ एवंप्रज्ञानतृप्तस्यनिर्भयस्यमनी
 षिणः ॥ नमृत्युरधिकोभावःसोमृतत्वंचगच्छति ॥ ७६ ॥ विमुक्तःसर्वसंगेभ्योमुनिराकाशवत्स्थितः ॥ विष्णुप्रियकरःशांतस्तंदेवाब्रा
 ह्मणंविदुः ॥ ७७ ॥ जीवितंयस्यधर्मार्थधर्मोर्त्यर्थमेवच ॥ अहोरात्रादिपुण्यार्थतंदेवाब्राह्मणंविदुः ॥ ७८ ॥ निवारितसमारंभंनिर्न
 मस्कारमस्तुतिम् ॥ अक्षीणंक्षीणकर्माणंतंदेवाब्राह्मणंविदुः ॥ ७९ ॥ सर्वाणिभूतानिसुखंरमतेसर्वाणिदुःखानिभृशंभवंति ॥ तेषांभवोत्पा
 दनजातखेदःकुर्यात्तुकर्माणिचश्रद्धानः ॥ ८० ॥ दानंहिभूताभयदक्षिणायाः सर्वाणिदानान्यधितिष्ठतीह ॥ तीक्ष्णेतनुंयःप्रथमंजुहोतिसोनंत
 माप्नोत्यभयंप्रजाभ्यः ॥ ८१ ॥ उत्तानमास्येनहविर्जुहोतिअनंतमाप्नोत्यभितःप्रतिष्ठाम् ॥ तस्यांगसंगादभिनिष्कृतंचवेश्वानरंसर्वमिदंप्रपेदे ॥ ८२ ॥
 प्रादेशमात्रंहृदभिस्तुतंयत्तस्मिन्प्राणेनात्मयाजीजुहोति ॥ तस्याग्निहोत्रेहुतमात्मसंस्थंसर्वेषुलोकेषुसदैवतेषु ॥ ८३ ॥ देवंविधातुंत्रिवृतंसुवर्णये
 वैविदुस्तंपरमार्थभूतम् ॥ तेसर्वभूतेषुमहीयमानादेवाःसमर्थाअमृतंव्रजंति ॥ ८४ ॥ वेदांश्चवेद्यंचविधिंचकृत्स्नमथोनिरुक्तंपरमार्थतांच ॥ सर्वशरीरात्म
 नियःप्रवेदतस्याभिसर्वंप्रचरंतिनित्यम् ॥ ८५ ॥ भूमावसक्तंदिविचाप्रमेयंहिरण्ययंतंचसमंडलांते ॥ प्रदक्षिणंदक्षिणमंतरिक्षेयोवेदनाप्यात्मनिदीप्त
 रश्मिः ॥ ८६ ॥ आवर्तमानंचविवर्तमानंपण्णेमियद्वाद्दशारंत्रिपर्व ॥ यस्येदमास्यंपरिपातिविश्वंतत्कालचक्रंनिहितंगुहायाम् ॥ ८७ ॥ यतःप्रसादंज
 गतःशरीरंसर्वाश्चलोकानधिगच्छतीह ॥ तस्मिन्हिसंतर्पयतीहदेवान्सर्वैविमुक्तोभवतीहानित्यम् ॥ ८८ ॥ तेजोमयोनित्यमतःपुराणोलोकेभवत्यर्थभ
 यादुपैति ॥ भूतानियस्मान्नभयंव्रजंतिभूतेभ्योयोनेाद्विजतेकदाचित् ॥ ८९ ॥ अगर्हणीयोनचगर्हतेन्यान्सर्वैविप्रःप्रवरंस्वात्मनीक्षेत् ॥ विनीतमोहोप्य
 पनीतकल्मषोनचेहनामुत्रचयोर्यमृच्छति ॥ ९० ॥ अरोपमोहःसमलोष्टकांचनःप्रहीणशोकोगतसंधिविग्रहः ॥ अपेतर्निदास्तुतिरप्रियाप्रियश्चरुदा

सीनवदेवभिभुः ॥ ३९१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे क्षेत्रवासमाहात्म्यं नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ भीष्म उवाच ॥ यदेतत्कथितं ब्रह्मं स्तीर्थं माहात्म्यमु-
 त्तमम् ॥ कमलस्याभिपातेन तीर्थं जातं धरातले ॥ १ ॥ तत्र स्थेन भगवता विष्णुना शंकरेण च ॥ यत्कृतं मुनिशार्दूलतत्सर्वं परिकीर्तय ॥ २ ॥ कथं यज्ञो-
 हि देवेन विभुना तत्र कारितः ॥ के स दस्या ऋत्विजश्च ब्राह्मणाः के स मागताः ॥ ३ ॥ के भागास्तस्य यज्ञस्य किं द्रव्यं काच दक्षिणा ॥ कावेदी किं प्रमाणं च कृतं तत्र विरं चि-
 ना ॥ ४ ॥ यो याज्यः सर्वदेवानां वेदैः सर्वत्र पठ्यते ॥ कंच काममभिध्यायन् वेदाय ज्ञं च कारह ॥ ५ ॥ यथा सौ देवदेवो शो ह्यजरश्चामरश्च ह ॥ तथा चैवाक्षयः स्वर्गस्त-
 स्य देवस्य दृश्यते ॥ ६ ॥ अन्येषां चैव देवानां दत्तः स्वर्गो माहात्मना ॥ अग्निहोत्रार्थं मुत्पन्ना वेदा ओषधयस्तथा ॥ ७ ॥ ये चान्ये पशवो भूमौ सर्वे ते यज्ञकार-
 णात् ॥ सृष्टा भगवतानेन इत्येषा वैदिकी श्रुतिः ॥ ८ ॥ तदत्र कौतुकं मह्यं श्रुत्वे दंतवभाषितम् ॥ यं काममधिकृत्यैकं यत्फलं यांच भावनां ॥ ९ ॥ कृतश्चा-
 नेन वै यज्ञः सर्वशंसितुमर्हसि ॥ शतरूपाचयानारीसा वित्री सा त्विहोच्यते ॥ १० ॥ भार्या सा ब्रह्मणः प्रोक्ता ऋषीणां जननी च सा ॥ पुलस्त्याद्यान्मुनीन्सप्तद-
 क्षाद्यंस्तु प्रजापतीन् ॥ ११ ॥ स्वायंभुवादींश्च पन्नसा वित्री समजीजनत् ॥ धर्मपत्नी तु तां ब्रह्मा पुत्रिणीं ब्रह्मणः प्रियः ॥ १२ ॥ पतिव्रतां महाभागां सुव्रतां
 चारुहासिनीं ॥ कथं सतीं परित्यज्य भार्यामन्यामविंदत ॥ १३ ॥ किं नाम्नी किं समाचराकस्य सा तनया विभोः ॥ कसा दृष्टा हि देवेन केन चास्य प्रदर्शिता ॥ १४ ॥
 किं रूपा सा तु देवेशी दृष्टा चित्तविमोहिनी ॥ यां तु दृष्ट्वा स देवेशः कामस्य वशमेयिवान् ॥ १५ ॥ वर्णतो रूपतश्चैव सा वित्र्यास्त्वधिकामुने ॥ यामोहितवती देवं सर्वलो-
 केश्वरं विभुम् ॥ १६ ॥ यथा गृहीतवान् देवो नारीं तां लोकसुंदरीं ॥ यथा प्रवृत्तो यज्ञो सौ तथा सर्वं प्रकीर्तय ॥ १७ ॥ तां दृष्ट्वा ब्रह्मणः पार्श्वे सा वित्री किंच कारह ॥ सा वित्र्यां तु
 तदा ब्रह्मा कां तु वृत्तिमवर्त्तत ॥ १८ ॥ स त्रिधौ कानि वाक्यानि सा वित्री ब्रह्मणा तदा ॥ उक्ताप्युक्तवती भूयः सर्वशंसितुमर्हसि ॥ १९ ॥ किं कृतं तत्र युष्माभिः कोपो वा थक्ष-
 मापि वा ॥ यत्कृतं तत्र यद्दृष्टं तवोक्तं मया त्विह ॥ २० ॥ विस्तरेण ह सर्वाणि कर्माणि परमेष्ठिनः ॥ श्रोतुमिच्छाम्य शेषेण विधेर्यज्ञविधिपरं ॥ २१ ॥ कर्मणा
 मानुष्यं च प्रारंभो होत्रमेव च ॥ होतुर्भक्षो यथाऽर्चापि प्रथमाकस्य कारिता ॥ २२ ॥ कथं च भगवान्विष्णुः साहाय्यं केन कीदृशं ॥ अमरैर्वा कृतं यच्च तद्भवान्वक्तुमर्ह-
 ति ॥ २३ ॥ देवलोकं परित्यज्य कथं मर्त्यं मुपागतः ॥ गार्हपत्यं च विधिना अन्वाहार्यं च दक्षिणम् ॥ २४ ॥ अग्निमाहवनीयं च वेदीं चैव तथा मुवम् ॥ प्रोक्षणीयं मुचं चै-
 व आवभृथ्यं तथैव च ॥ २५ ॥ अग्नीं स्त्रींश्च यथा च के हव्यभागवहान्हिवै ॥ हव्यादांश्च सुरांश्च के कव्यादांश्च पितृनापि ॥ २६ ॥ भागार्थं यज्ञविधिना ये यज्ञाय ज्ञ-
 कर्मणि ॥ यूपान्समित्कुशं सोमं पवित्रं परिधीनपि ॥ २७ ॥ यज्ञियानि च द्रव्याणि यथा ब्रह्माचकारह ॥ विवभ्राजपुरायश्च पारमेष्ठ्येन कर्मणा ॥ २८ ॥ क्षणानि मेघाः
 काष्ठाश्च कलास्त्रैकाल्यमेव च ॥ मुहूर्तास्तिथयो मासादिनसंवत्सरस्तथा ॥ २९ ॥ ऋतवः कालयोगाश्च प्रमाणानि विधिपुरा ॥ आयुः क्षेत्राण्यपचयं लक्षणं ह

पसौष्ठवम् ॥ ३० ॥ त्रयोवर्णास्त्रयोलोकास्त्रैविद्यं पावकास्त्रयः ॥ त्रैकाल्यं त्रीणिकर्माणि त्रयोवर्णास्त्रयो गुणाः ॥ ३१ ॥ सृष्टालोकाः पराः स्रष्ट्राये चान्येन लपचे
 तसा ॥ यागतिर्धर्मयुक्तानां यागतिः पापकर्मणां ॥ ३२ ॥ चातुर्वर्ण्यस्य प्रभवश्चातुर्वर्ण्यस्य रक्षिता ॥ चतुर्विद्यस्य यो वेत्ता चतुराश्रमसंश्रयः ॥ ३३ ॥ यः
 परं श्रूयते ज्योतिर्यः परं श्रूयते तपः ॥ यः परं परतः प्राह परं यः परमात्मवान् ॥ ३४ ॥ सेतुर्यौ लोको सेतूनां मेध्यो यो मेध्यकर्मणाम् ॥ वेद्यो यो वेदविदुषां यः प्रभुः प्रभ
 वात्मनाम् ॥ ३५ ॥ असुभूतश्च भूतानामग्निभूतोऽग्निवर्चसाम् ॥ मनुष्याणां मनोभूतस्तपोभूतस्तपस्विनाम् ॥ ३६ ॥ विनयोनयवृत्तीनां तेजस्तेजस्विनामपि ॥
 इत्येतत्सर्वमखिलान् सृजन् लोकपितामहः ॥ ३७ ॥ यज्ञाद्गतिं कामन्वैच्छत् कथं यज्ञे मतिः कृता ॥ एष मे संशयो ब्रह्मन्नेष मे संशयः परः ॥ ३८ ॥ आश्चर्यः पर
 मो ब्रह्मा देवैर्देतैश्च पठ्यते ॥ कर्मणाश्चर्यं भूतोऽपि तत्त्वतः सद्बोध्यते ॥ ३९ ॥ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ प्रश्नभारो महानेपत्वयोक्तो ब्रह्मणश्च यः ॥ यथाशक्ति तु
 वक्ष्यामि श्रूयतां तत्परं यज्ञः ॥ ४० ॥ सहस्रास्यं सहस्राक्षं सहस्रचरणं च यम् ॥ सहस्रश्रवणं चैव सहस्रकरमव्ययम् ॥ ४१ ॥ सहस्रजिह्वं साहस्रं सहस्रपरमं प्रभुं ॥
 सहस्रदं सहस्रादिसहस्रभुजमव्ययम् ॥ ४२ ॥ हवनसवनं चैव हव्यं होतारमेव च ॥ पात्राणि च पवित्राणि वेदी दीक्षां च रंशुवम् ॥ ४३ ॥ सुक्लसोममवभृच्चैव प्रोक्ष
 णीं दीक्षिणाधनम् ॥ अद्धर्युसामगं विप्रं सदस्यान् सदनं सदः ॥ ४४ ॥ यूपं समित्कुशंदर्वीचमसोलूखलानि च ॥ प्राग्वंशं यज्ञभूमिं च होतारं बन्धनं च यत् ॥ ४५ ॥
 ह्रस्वान्यतिप्रमाणानि प्रमाणस्थावराणि च ॥ प्रायश्चित्तानि वाजाश्च स्थंडिलानि कुशास्तथा ॥ ४६ ॥ मंत्रं यज्ञं च हवनं वह्निभागं भवं च यं ॥ अग्नेभुजं होमभुजं शुभा
 चिं पमुदायुधं ॥ ४७ ॥ आहुर्वेदविदो विप्रो यज्ञः शाश्वतः प्रभुः ॥ यां पृच्छसि महाराज पुण्यां दिव्यामिमां कथां ॥ ४८ ॥ यदर्थं भगवान् ब्रह्माभूमौ
 यज्ञमथाकरोत् ॥ हितार्थं सुरमर्त्यानां लोकानां प्रभवाय च ॥ ४९ ॥ ब्रह्माथ कपिलश्चैव परमेष्ठी तथैव च ॥ देवाः सप्तर्षयश्चैव त्र्यं वक्रश्च महायशः ॥
 ॥ ५० ॥ सनत्कुमारश्च महानुभावो मनुरेहात्मा भगवान् प्रजापतिः ॥ पुराणदेवो यथा प्रचक्रे प्रदीप्तैवैश्वानरतुल्यतेजाः ॥ ५१ ॥ पुराकमलजात
 स्य स्वपतस्तस्य कोटरे ॥ पुष्करे यत्र संभूतदेवाः क्रुषिगणास्तथा ॥ ५२ ॥ एष पौष्करकोनाम प्रादुर्भावो महात्मनः ॥ पुराणं कथ्यते यत्र वेदस्मृति
 सुसंहितं ॥ ५३ ॥ वराहस्तु श्रुतिमुखः प्रादुर्भूतो विरिञ्चिनः ॥ सहायार्थं सुरश्रेष्ठो वाराहरूपमास्थितः ॥ ५४ ॥ विस्तीर्णं पुष्करे कृत्वा तीर्थं कोकामुखं हितम् ॥ वे
 दपादो यूपदंष्ट्रः क्रतुहस्तश्चितीमुखः ॥ ५५ ॥ अग्निजिह्वो दर्भरोमा ब्रह्मशीर्षो महातपाः ॥ अहोरात्रे क्षणो दिव्यो वेदांगः श्रुतिभूषणः ॥ ५६ ॥ आज्यनासः
 सुवतुंडः सामघोषस्वनो महान् ॥ सत्यधर्ममयः श्रीमान् कर्मविक्रमसत्कृतः ॥ ५७ ॥ प्रायश्चित्तनखो धीरः पशुजानुर्मखाकृतिः ॥ उद्गात्रां त्रोहोर्मलिगोफल
 बीजमहौषधिः ॥ ५८ ॥ वाय्वंतरात्मा मंत्रास्थिरापस्फिक्लसोमशोणितः ॥ वेदस्कंधो हविर्गंधो हव्यकव्यातिवेगवान् ॥ ५९ ॥ प्राग्वंशकायोद्युतिमान्नाना

प० पु०

॥ ४५ ॥

दीक्षाभिरर्चितः ॥ दक्षिणाहृदयोयोगीमहासत्रमयोमहान् ॥ ६० ॥ उपाकर्मैष्टिरुचिरः प्रवर्ग्यावर्तभूषणः ॥ छायापत्नीसहायैवैमणिशृंगमिवोच्छ्रितः ॥
॥ ६१ ॥ सर्वलोकहितात्मायोदंष्ट्रयाभ्युज्जहारगाम् ॥ ततः स्वस्थानमानीय पृथिवीं पृथिवीधरः ॥ ६२ ॥ ततो जगाम निर्वाणं पृथिवीधारणाद्धरिः ॥ एवमा
दिवराहेण धृत्वा ब्रह्महितार्थिना ॥ ६३ ॥ उद्धृता पुष्करे पृथ्वीसागरां बुगतापुरा ॥ वृतः शमदमाभ्यां यो दिव्ये कोकामुखे स्थितः ॥ ६४ ॥ आदित्यैर्वसुभिः साध्यै
र्मरुद्भिर्देवतैः सह ॥ रुद्रैर्विश्वसहायैश्च यक्षराक्षसकिन्नरैः ॥ ६५ ॥ दिग्भिर्विदिग्भिः पृथिवीनदीभिः सहसागरैः ॥ चराचरगुरुः श्रीमान् ब्रह्मा ब्रह्मविंदावरः ॥ ६६ ॥
उवाच वचनं कोकामुखं तीर्थत्वया विभो ॥ पालनीयं सदा गोप्यं रक्षाकार्यमखेत्यह ॥ ६७ ॥ एवं करिष्ये भगवंस्तदा ब्रह्माणमुक्तवान् ॥ उवाच ॥
तं पुनर्ब्रह्मा विष्णुं देवं पुरः स्थितम् ॥ ६८ ॥ त्वंहि मे परमो देवस्त्वं हि मे परमो गुरुः ॥ त्वंहि मे परमं धाम शक्रदीनां सुरोत्तम ॥ ६९ ॥ उत्फुल्लामलपद्माक्षशत्रुपक्षक्ष
यावह ॥ यथा यज्ञेन मे ध्वंसोदानवैश्च विधीयते ॥ ७० ॥ तथा त्वया विधातव्यं प्रणतस्य नमोस्तुते ॥ विष्णुरुवाच ॥ भयं त्यजस्व देवेश क्षयं नेष्या
मिदानवान् ॥ ७१ ॥ ये चान्ये विघ्नकर्तारो यातुधानास्तथासुराः ॥ घातयिष्याम्यहं सर्वान् स्वस्ति ततिष्ठ पितामह ॥ ७२ ॥ एवमुक्त्वा स्थितस्तत्र साहाय्येन
कृतक्षणः ॥ प्रववुश्च शिवावाताः प्रसन्नाश्च दिशो दश ॥ ७३ ॥ सुप्रभाणि च ज्योतींषि चंद्रचक्रुः प्रदाक्षिणम् ॥ न विग्रहं ग्रहाश्चक्रुः प्रसेदुश्चापि
सिधवः ॥ ७४ ॥ नीरजस्काभूमिरासीत् सकला हृददास्त्वपः ॥ जग्मुः स्वमार्गं सरितो नापि चुक्षुर्भुरणवाः ॥ ७५ ॥ आसन् शुभानीन्द्रियाणि नराणामंतरात्म
नाम् ॥ महर्षयो वातशोकावेदानुच्चैरवाचयन् ॥ ७६ ॥ यज्ञे तस्मिन् हविः पाकेशिवा आसंश्च पावकाः ॥ प्रवृत्तधर्मसदृता लोका मुदितमानसाः ॥ ७७ ॥
विष्णोः सत्यप्रतिज्ञस्य श्रुत्वा रिनिधनागिरः ॥ ततो देवाः समायाता दानवाराक्षसैस्सह ॥ ७८ ॥ भूतप्रेतपिशाचाश्च सर्वे तत्रागताः क्रमात् ॥ गंधर्वाप्सर
सश्चैव नागा विद्याधरा गणाः ॥ ७९ ॥ वानस्पत्याश्चौषधयो यज्ञे हेद्यज्ञे नेहाति ॥ ब्रह्मादेशान्मारुतेन आनीताः सर्वतो दिशः ॥ ८० ॥ यज्ञपर्वतमासाद्य दक्षिणाम
भितो दिशम् ॥ सुरा उत्तरतः सर्वैर्मर्यादापर्वते स्थिताः ॥ ८१ ॥ गंधर्वाप्सरसश्चैव मुनयो वेदपारगाः ॥ पश्चिमां दिशमास्थाय स्थितास्तत्र महा
क्रतौ ॥ ८२ ॥ सर्वे देवनि कायाश्च दानवाश्चासुरा गणाः ॥ अमर्षं पृष्ठतः कृत्वा सुप्रीतास्ते परस्परम् ॥ ८३ ॥ ऋषीन्पर्यचरन् सर्वे शुश्रूषन् ब्राह्मणांस्तथा ॥ ऋषयो
ब्रह्मर्षयश्च द्विजादेर्वर्षयस्तथा ॥ ८४ ॥ राजर्षयो मुख्यतमास्समायाताः समंततः ॥ कतमश्च सुरोप्यत्र क्रतौ याज्यो भविष्यति ॥ ८५ ॥ पशवः पक्षिणश्चैव तत्रायाता
दिदृक्षवः ॥ ब्राह्मणा भोक्तुकामाश्च सर्वे वर्णानुपूर्वशः ॥ ८६ ॥ स्वयंच वरुणो रत्नं दक्षश्चात्र स्वयंददौ ॥ आगत्य वरुणो लोकात्पक्वं चात्रं स्वतोपचत् ॥ ८७ ॥
वायुर्भक्षविकारांश्च रसपाचीदिवाकरः ॥ अन्नपाचनकृत् सोमो मतिदाता बृहस्पतिः ॥ ८८ ॥ धनदानं धनाध्यक्षो वस्त्राणिविविधानि च ॥ सरस्वती

प्र० सू० ख०

अ० १६

॥ ४५ ॥

नदाध्यक्षो गंगादेवीसनर्मदा ॥ ८९ ॥ याश्चान्याः सरितः पुण्याः कृपाश्चैव जलाशयाः ॥ पल्वलानितटाकानि कुंडानि विविधानि च ॥ ९० ॥ प्रस्रवा
णि च मुख्यानि देवखातान्यनेकशः ॥ जलाशयानि सर्वाणि समुद्राः सप्तसंख्यकाः ॥ ९१ ॥ लवणेशु सुरासर्पिर्दधि दुग्धजलैः समम् ॥ सप्तलोकाः
सपातालाः सप्तद्वीपाः सप्ततनाः ॥ ९२ ॥ वृक्षावल्लयः सप्तृणानि शाकानि च फलानि च ॥ पृथिवी वायुराकाशमापो ज्योतिश्च पचमम् ॥ ९३ ॥ सवि
ग्रहाणि भूतानि धर्मशास्त्राणि यानि च ॥ वेदभाष्याणि सूत्राणि ब्रह्मणानि निर्मितं च यत् ॥ ९४ ॥ अमूर्तमूर्तमत्यन्तं मूर्तदृश्यं तथा खिलम् ॥ एवं कृते तथा
स्मिस्तु यज्ञे पैतामहे तदा ॥ ९५ ॥ देवानां संनिधौ तत्र ऋषिभिश्च समागमे ॥ ब्रह्मणो दक्षिणे पार्श्वे स्थितो विष्णुः सनातनः ॥ ९६ ॥ वामपार्श्वे स्थितो रुद्रः पि
नाकीवरदः प्रभुः ॥ ऋत्विजां चापि वरणं कृतं तत्र महात्मना ॥ ९७ ॥ भृगुर्होता वृत्तस्तत्र पुलस्त्यो ध्वर्युः सत्तमः ॥ तत्रोद्गाता मरीचिस्तु ब्रह्मा वै नारदः
कृतः ॥ ९८ ॥ सनत्कुमारादयो ये सदस्यास्तत्र ते भवन् ॥ प्रजापतयो दक्षाद्यावर्णा ब्राह्मणपूर्वकाः ॥ ९९ ॥ ब्राह्मणश्च समीपे तु कृता ऋत्विग्विकल्पना ॥
वस्त्रैराभरणैर्युक्ताः कृता वै श्रवणेन ते ॥ १०० ॥ अंगुलीयैः सकटकैर्मकुटैर्भूषिता द्विजाः ॥ चत्वारो द्वौ दशान्ये च तपो दशर्त्विजः ॥ १०१ ॥ ब्रह्मणा पूजिताः सर्वे प्रणिपा
तपुरःसरम् ॥ अनुग्राह्यो भवद्भिस्तु सर्वैरस्मिन् क्रता विह ॥ २ ॥ पत्नीमेषासावित्रीयूयं मे शरणं द्विजाः ॥ विश्वकर्माणमाहूय ब्रह्मणः शीर्षमुडनं ॥ ३ ॥
यज्ञे तु विहितं तस्य कारितं द्विजसत्तमैः ॥ आतसेयानि वस्त्राणि दंपत्यर्थं तथा द्विजैः ॥ ४ ॥ ब्रह्मवोषेण ते विप्रानादयानास्त्रिविष्टपम् ॥ पालयंतो जगच्चेदं क्ष
त्रियाः सायुधाः स्थिताः ॥ ५ ॥ भक्ष्यप्रकारान्विविधान्वैश्यास्तत्र प्रचक्रिरे ॥ रसबाहुल्ययुक्तं च भक्ष्यं भोज्यं कृतं ततः ॥ ६ ॥ अश्रुतं प्रागदृष्टं च
दृष्टा तुष्टः प्रजापतिः ॥ प्राग्वाटेति ददौ नाम वैश्यानां सृष्टिकृद्भिभुः ॥ ७ ॥ द्विजानां पादशुश्रूषाशूद्रैः कार्या सदा त्विह ॥ पादप्रक्षालनं भोज्यमुच्छिष्ट
स्य प्रमार्जनं ॥ ८ ॥ तेषि च कुस्तदा तत्र तेभ्यो भूयः पितामहः ॥ शुश्रूषार्थं मया यूयंतुरीयेतु पदे कृताः ॥ ९ ॥ द्विजानां क्षत्रवन्धूनां बन्धूनां च भवद्भिधैः ॥
त्रिभ्यश्शुश्रूषणा कार्येत्युक्त्वा ब्रह्मा तथाऽकरोत् ॥ १० ॥ द्वाराध्यक्षं तथा शक्रं वरुणं रसदायकम् ॥ वित्तप्रदं वै श्रवणं पवनं गंधदायिनम् ॥ ११ ॥ उद्योतकारिणं सू
र्यप्रभुत्वे माधवः स्थितः ॥ सोमः सोमप्रदस्तेषां वामपक्षपथाश्रितः ॥ १२ ॥ सुसत्कृता च पत्नी सासावित्री च वरांगना ॥ अध्वर्युणा समाहूता एहि देवित्वरा
न्विता ॥ १३ ॥ उत्थिताश्चाग्नयः सर्वे दीक्षाकाल उपागतः ॥ व्यग्रासा कार्यकरणे स्त्रीस्वभावेन नागता ॥ १४ ॥ इहैवैनकृतं किंचिद्द्वारे वै मंडनं मया ॥ भित्त्यां वै
चित्रकर्माणि स्वस्तिकं प्रांगणेन तु ॥ १५ ॥ प्रक्षालनं च भांडानां न कृतं किमपि त्विह ॥ लक्ष्मीरद्यापि नायाता पत्नी नारायणस्य या ॥ १६ ॥ अग्नेः
पत्नी तथा स्वाहाधूम्रोर्णा तु यमस्य तु ॥ वारुणी वै तथा गौरी वायो वै सुप्रभा तथा ॥ १७ ॥ ऋद्धिर्वै श्रवणो भार्या शम्भो गौरी जगत्प्रिया ॥ मेधाश्च द्वावि

प० पु०

॥ ४६ ॥

भूतिश्च अनसूयाधृतिः क्षमा ॥ १९ ॥ गंगासरस्वतीचैव नाद्यायाताश्च कन्यकाः ॥ इन्द्राणीचंद्रपत्नीतुरोहिणीशशिनः प्रिया ॥ १२० ॥ अरुंधतीवसिष्ठस्य स
तर्षीणांचयास्त्रियः ॥ अनसूयात्रिपत्नी चतथान्याः प्रमदाइह ॥ २१ ॥ बध्वोदुहितरश्चैव सख्यो भगिनिकास्तथा ॥ नाद्यागतास्तुताः सर्वा अहंतावत्स्थि
ताचिरं ॥ २२ ॥ नाहमेकाकिनीयास्येयावन्नायांतितास्त्रियः ॥ ब्रूहिगत्वा विरंचितुतिष्ठतावन्मुहूर्तकम् ॥ २३ ॥ सर्वाभिः सहिता चाहमा गच्छामि
त्वरान्विता ॥ सर्वैः परिवृतः शोभां देवैः सह महामते ॥ २४ ॥ भवान्प्राप्नोति परमां तथा हंतुन संशयः ॥ वदमानां तथा ध्वर्युस्त्यक्त्वा ब्रह्माणमागतः ॥ २५ ॥
सावित्रीव्याकुला देवप्रसक्ता गृहकर्माणि ॥ सख्यो नाभ्यागतायावत्तावन्नागमनं मम ॥ २६ ॥ एवमुक्तोऽस्मि वै देवकालश्चाप्यतिवर्तते ॥ यत्तेद्यरुचितं ता
वत्तत्कुरुष्वपितामह ॥ २७ ॥ एवमुक्तस्तदा ब्रह्मा किंचित्कोपसमन्वितः ॥ पत्नीचान्यां मदर्थे वै शीघ्रं शक्रइहानय ॥ २८ ॥ यथा प्रवर्तते यज्ञः काल
हीनो न जायते ॥ तथा शीघ्रं विधत्स्व त्वं नारीं कांचिदुपानय ॥ २९ ॥ यावद्यज्ञसमाप्तिर्मेव णैत्वां माकृतामनः ॥ भूयो पितां प्रमोक्ष्यामि समाप्तौ तु क्रतोरि
ह ॥ १३० ॥ एवमुक्तस्तदा शक्रो गत्वा सर्वधरातलं ॥ स्त्रियो दृष्ट्वा श्रयास्तेन सर्वाः परपरिग्रहाः ॥ ३१ ॥ आभीरकन्यारूपा दद्यात्सुनासा चारुलोचना ॥ न
देवी न च गंधर्वी नासुरी न च पन्नगी ॥ ३२ ॥ न चास्ति तादृशी कन्या यादृशी सावरांगना ॥ ददर्श तां सुचार्वैर्गीश्रियं देवीमिवापराम् ॥ ३३ ॥ संक्षिपन्तीं
नो वृत्तिविभवं रूपसंपदा ॥ यद्यत्तु वस्तु सौंदर्याद्विशिष्टं लभ्यते क्वचित् ॥ ३४ ॥ तत्तच्छरीरं संलग्नं तन्वंग्या ददृशे वरम् ॥ तां दृष्ट्वा चिंतयामास यद्येषा कन्यका भ
वेत् ॥ ३५ ॥ तन्मत्तः कृतपुण्यो न्योन देवो भुवि विद्यते ॥ योषिद्रत्नमिदं सेयं सद्भाग्यायां पितामहः ॥ ३६ ॥ सरागोय दिवा स्यात्तु सफलस्त्वेवमेष श्रमः ॥
नीलाभ्रकनकां भोजविद्रुमाभां ददर्श तां ॥ ३७ ॥ त्विषं संविभ्रतीं मंगैः केशगंडे क्षणाधरैः ॥ मन्मथाशोकवृक्षस्य प्रोद्भिन्नां कालिकामिव ॥ ३८ ॥ प्रदग्धह
च्छये नैव नेत्रवह्निशिखोत्करैः ॥ धात्रा कथं हि सा मृष्टा प्रतिरूपमपश्यता ॥ ३९ ॥ कल्पिता चेत्स्वयं बुद्धानैः पुण्यस्य गतिः परा ॥ उत्तुंगाग्राविमौ मृष्टौ यन्मे संपश्य
तः सुखं ॥ १४० ॥ पयोधरौ नातिचित्रं कस्य संजायते हृदि ॥ रागोपहतदेहो यमधरो यद्यपि स्फुटम् ॥ ४१ ॥ तथापि सेवमानस्य निर्वाणं संप्रयच्छति ॥
बहद्भिरपि कौटिल्यमलकैः सुखमर्प्यते ॥ ४२ ॥ दोषोऽपि गुणवद्भाति भूरिसौंदर्यमाश्रितः ॥ नेत्रयोर्भूषिता वंता वाकर्णाभ्यां शमागतौ ॥ ४३ ॥ कारणाद्भाव
चैतन्यं प्रवदंति हितद्विदः ॥ कर्णयोर्भूषणेनेत्रे नेत्रयोः श्रवणाविमौ ॥ ४४ ॥ कुंडलांजनयोरत्र नावकाशोऽस्ति कश्चन ॥ न तद्युक्तं कटाक्षाणां यद्विधाकरणं
हृदि ॥ ४५ ॥ तव संबन्धिनो येऽत्र कथं ते दुःखभागिनः ॥ सर्वसुंदरतामेति विकारः प्राकृतैर्गुणैः ॥ ४६ ॥ वृद्धे क्षणशतानां तु दृष्ट्वा मेषामयाधनम् ॥ धात्रा कौशल्य
समिधं रूपौत्पत्तौ सुदर्शिता ॥ ४७ ॥ करोत्येषामनो नृणां सस्नेहं कृतिविभ्रमैः ॥ एवं विमृशतस्तस्य तद्रूपापहतत्विषः ॥ ४८ ॥ निरंतरोद्भूतै

प्र० सू० सू०

अ० १६

॥ ४६ ॥

श्छन्नमभवत्पुलकैर्वपुः ॥ तांवीक्ष्यनवेहेमाभांपद्मपत्रायतेक्षणाम् ॥ १४९ ॥ देवानामथयक्षाणांगंधर्वोरगरक्षसाम् ॥ नानादृष्टामयानायौनेदृशोरूपसंप
 दा ॥ १५० ॥ त्रैलोक्यांतर्गतंयद्यद्वस्तुतत्तत्प्रधानतः ॥ समादायविधात्रास्याःकृताहूपस्यसंस्थितिः ॥ १५१ ॥ इंद्र उवाच ॥ कासिकस्यकुतश्चत्वमाग
 तासुभ्रुकथ्यताम् ॥ एकाकिनीकिमर्थैचवीथीमध्येषुतिष्ठसि ॥ १५२ ॥ यान्येतान्यंगसंस्थानिभूषणानिविभर्षिच ॥ नैतानितवभूषायैत्वमेतेषांहिभूषण
 म् ॥ १५३ ॥ नदेवीनचगंधर्वीनासुरीनचपन्नगी ॥ किन्नरीदृष्टपूर्वावायादृशीत्वंसुलोचने ॥ १५४ ॥ उक्तामयापिबहुशःकस्मादत्सेहिनोत्तरम् ॥ १५५ ॥
 त्रपान्वितातुसाकन्याशक्रंप्रोवाचवेपती ॥ १५६ ॥ गोपकन्यात्वहंवीरविक्रीणामीहगोरसम् ॥ नवनीतमिदंशुद्धंदधिचेदंविमंडकम् ॥ १५६ ॥
 दध्नाचैवात्रतक्रेणरसेनापिपरंतप ॥ अर्थीयेनासितद्ब्रह्मिप्रगृहीष्वयथेप्सितम् ॥ १५७ ॥ एवमुक्तस्तदाशक्रोगृहीत्वातांकरेदृढम् ॥ अनयत्तांविशालाक्षींयत्र
 ब्रह्माव्यवस्थितः ॥ १५८ ॥ नीयमानातुसातेनक्रोशंतीपितृमातरौ ॥ हातातमातर्हाभ्रातर्नयत्येषनरोवलात् ॥ १५९ ॥ यदिवास्तिमयाकार्यपितरं
 मेप्रयाचय ॥ सदास्यतिहिमानूनंभवतःसत्यमुच्यते ॥ १६० ॥ काहिनाभिलषेत्कन्याभर्तारंभक्तिवत्सलम् ॥ नादेयमपितेकिंचित्पितुर्मैधर्मवत्स
 ल ॥ १६१ ॥ प्रसादयेतंशिरसामांसतुष्टःप्रदास्यति ॥ पितुश्चित्तमविज्ञाययद्यात्मानंददामिते ॥ १६२ ॥ धर्मोहिविपुलो नश्येत्तेनत्वांनप्रसादये ॥ भविष्या
 मिवशेतुभ्यंयदितातःप्रदास्यति ॥ १६३ ॥ इत्थमाभाष्यमाणस्तुतदाशक्रोनयच्चताम् ॥ ब्रह्मणःपुरतःस्थाप्यप्राहास्यार्थमयाबले ॥ १६४ ॥ आनीतासिविशा
 लाक्षिमाशुचोवरवर्णिनि ॥ गोपकन्यामसौदृष्ट्वागौरवर्णामहाद्युतिम् ॥ १६५ ॥ कमलामेवतामिनेपुंडरीकनिभेक्षणाम् ॥ तप्तकांचनसद्भित्तिसदृशापीनवक्ष
 सम् ॥ १६६ ॥ मत्तेभहस्तवृत्तोरुरक्तोत्तुंगनखत्विषं ॥ तंदृष्ट्वाऽमन्यतात्मानंसापिमन्मनथचरम् ॥ १६७ ॥ तत्प्राप्तिहेतुकधियागतचित्तेवल
 क्ष्यते ॥ प्रभुत्वमात्मनोदानेगोपकन्याप्यमन्यत ॥ १६८ ॥ यद्येषमांसुरूपत्वादिच्छत्यादातुमाग्रहात् ॥ नास्तिसीमंतिनीकाचिन्मतो धन्यतराभुवि ॥ १६९ ॥
 अनेनाहंसमानीतायच्चक्षुर्गोचरंगता ॥ अस्यत्यागेभवेन्मृत्युरत्यागेजीवितंसुखम् ॥ १७० ॥ भवेयमपमानाच्चधिग्रूपादुःखदायिनी ॥ दृश्यतेचक्षुषानेनयापियो
 पितृप्रसादतः ॥ १७१ ॥ सापिधन्यानसंदेहःकिंपुनर्यापरिष्वजेत् ॥ जगद्रूपमशेषंहिपृथक्संचारमाश्रितम् ॥ १७२ ॥ लावण्यंतदिहैकस्थंदर्शितंविश्वयो
 निना ॥ अस्योपमास्मरःसाध्वीमन्मथस्यत्विषोपमा ॥ १७३ ॥ तिरस्कृतस्तुशोकोयंपितामातानकारणम् ॥ यदिमानैषआदत्तेस्वलंपमयिनभाप
 ते ॥ १७४ ॥ अस्यानुस्मरणान्मृत्युःप्रभविष्यतिशोकजः ॥ अनागसिचपत्न्यांतुक्षिप्रंयातेयमीदृशी ॥ १७५ ॥ कुचयोर्मणिशोभायैशुद्धाम्बुजस
 मद्युतिः ॥ मुखमस्यप्रपश्यंत्यामनोमेध्यानमागतम् ॥ १७६ ॥ अस्यांगस्पर्शसंयोगात्रचेत्त्वंबहुमन्येस ॥ स्पृशन्नटसितर्हिनत्वंशरीरंवितथःपरम् ॥ १७७ ॥ अ

थवास्यनदोषोस्ति यदृच्छाचारको ह्यसि ॥ मुषितः स्मरन् नृनं त्वंसंरक्षस्वांप्रियारतिम् ॥ ७८ ॥ त्वत्तोपि दृश्यते येन रूपेणायं स्मराधिकः ॥ ममानेन मनोरत्नसर्वस्वं च हृतं दृढम् ॥ ७९ ॥ शोभाया दृश्यते वक्रे साकुतः शशक्ष्मणि ॥ नोपमासकलंकस्य निष्कलं केन शस्यते ॥ १८० ॥ समानभावतां याति पंकजनास्यनेत्रयोः ॥ कोपमाजलशंखेन प्राप्ताश्रवणशङ्खयोः ॥ ८१ ॥ विदुमोप्यधरस्यास्य लभते नोपमां ध्रुवम् ॥ आत्मस्थममृतं ह्येष संस्रवंश्चेष्टते ध्रुवम् ॥ ८२ ॥ यदि किंचिच्छुभं कर्म जन्मांतरशतैः कृतम् ॥ तत्प्रसादात् पुनर्भर्ता भवत्वेषममेप्सितः ॥ ८३ ॥ एवं चिंतापराधीनायावत्सागोपकन्यका ॥ तावद्ब्रह्मा हरिं प्राहयज्ञार्थं सत्वरं वचः ॥ ८४ ॥ देवी चैषामहाभागा गायत्री नाम तः प्रभो ॥ एवमुक्ते तदा विष्णुर्ब्रह्माणं प्रोक्तवानिदम् ॥ ८५ ॥ तदेनामुद्रहस्वाद्यमयादत्तां जगत्प्रभो ॥ गांधर्वेण विवाहेन विकल्पमाकृथाश्चिरम् ॥ ८६ ॥ अमुं गृहाण देवाद्यस्याः पाणिमनाकुलम् ॥ गांधर्वेण विवाहेन उपयेमे पितामहः ॥ ८७ ॥ तामवाप्य तदा ब्रह्मा जगदाद्धर्युसत्तमम् ॥ कृतापत्नीमया ह्येषा स दने मे निवेशय ॥ ८८ ॥ मृगशृंगधरा बालाक्षौ मवस्त्रावगुंठिता ॥ पत्नीशालांतदानीताऋत्विग्भिर्वेदपारगैः ॥ ८९ ॥ औदुम्बरेण दंडेन प्रावृतो मृगचर्मणा ॥ महाध्वरेतदा ब्रह्मा धाम्नास्वेनैव शोभते ॥ १९० ॥ प्रारब्धंचततो होत्रं ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ भृगुणा सहितैः कर्मवेदोक्तैः कृतं तदा ॥ तथा युगसहस्रं तु स यज्ञः पुष्करे भवत् ॥ १९१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे गायत्रीसंग्रहो नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ भीष्म उवाच ॥ तस्मिन् यज्ञे किमाश्चर्यं तदा सीद्विजसत्तम ॥ कथं रुद्रः स्थितस्तत्र विष्णुश्चापि सुरोत्तमः ॥ १ ॥ गायत्र्या किंकृतं तत्र पत्नीत्वे स्थितया तया ॥ आभीरैः किंसुवृत्तज्ञैर्ज्ञात्वा तैश्च कृतं मुने ॥ २ ॥ एतद्वृत्तं समाचक्ष्व यथा वृत्तं यथा कृतम् ॥ आभीरैर्ब्रह्मणा चापि ममैतत्कौतुकं महत् ॥ ३ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ तस्मिन् यज्ञे यदाश्चर्यं वृत्तमासीन्नराधिप ॥ कथयिष्यामि तत्सर्वं शृणुष्वैकमनानृप ॥ ४ ॥ रुद्रस्तु महदाश्चर्यं कृतवान्वै स दोगतः ॥ निंद्य रूपधरो देवस्तत्रायाद्विजसन्निधौ ॥ ५ ॥ विष्णुनानकृतं किंचित्प्राधान्ये स यतः स्थितः ॥ नाशंतु गोपकन्याया ज्ञात्वा गोपकुमारकाः ॥ ६ ॥ गोप्यश्च तास्तथा सर्वा आगता ब्रह्मणो तिकम् ॥ दृष्ट्वा तां मेखलावद्भायं ज्ञासीमव्यस्थिताम् ॥ ७ ॥ हापुत्रीति तदामाता पिता हापुत्रि केति च ॥ स्वसेति बांधवाः सर्वे सख्यः सख्येन हाससि ॥ ८ ॥ केन त्वमिह चानीता अलक्तां का तु सुंदरी ॥ शार्दीनि वृत्तां कृत्वा तु केन युक्ता च कंचली ॥ ९ ॥ केन चेयं जटापुत्रिरक्तमूत्रावकल्पिता ॥ एवं विधानि वाक्यानि श्रुत्वा च स्वयं हरिः ॥ १० ॥ इह चास्माभिरानीता पन्त्यर्थं विनियोजिता ॥ ब्रह्मणालंबिता वाला प्रलापमाकृथास्त्वह ॥ ११ ॥ पुण्या चैषा सुभाग्या च सर्वेषां कुलनंदिनी ॥ पुण्या चेन्न भवत्येषा कथमागच्छते स दः ॥ १२ ॥ एवं ज्ञात्वा महाभाग न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ कन्यैषा ते महाभागा प्राप्ता देवं विरिचनम् ॥ १३ ॥ योगिनो योगयुक्ता ये ब्राह्मणा वे

दपारगाः ॥ नलभंतेप्रार्थयन्तस्तांगतिंदुहितागता ॥ १४ ॥ धर्मवंतंसदाचारंभवंतंधर्मवत्सलम् ॥ मयाज्ञात्वाततःकन्यादत्ताचैषाविरंचये ॥ १५ ॥
अनयातारितोगच्छदिव्यान्लोकान्महोदयान् ॥ युष्माकंचकुलेचापिदेवकार्यार्थसिद्धये ॥ १६ ॥ अवतारंकरिष्येहंसाक्रीडातुभविष्यति ॥ यदानंदप्रभृत
योह्यवतारंधरातले ॥ १७ ॥ करिष्यंतितदाचाहंवसिष्येतेषुमध्यतः ॥ युष्माकंकन्यकाःसर्वासिष्यन्तिमयासह ॥ १८ ॥ तत्रदोषोनभवितानद्वेषोनच
मत्सरः ॥ करिष्यंतितदागोपाभयंचनमनुष्यकाः ॥ १९ ॥ नचास्याभवितादोषःकर्मणानेनकर्हिंचित् ॥ श्रुत्वावाक्यंतदाविष्णोःप्रणिपत्यययुस्त
दा ॥ २० ॥ एवमेष्टवरोदेवयोदतोभविताहिमे ॥ अवतारःकुलेस्माकंकर्तव्योधर्मसाधनः ॥ २१ ॥ भवतोदर्शनादेवभवामःस्वर्गवासिनः ॥ शुभदाक
न्यकाचैषातारिणीमेकुलैःसह ॥ २२ ॥ एवंभवतुदेवेशवरदानंविभोतव ॥ अनुनीतास्तदागोपाःस्वयंदेवेनविष्णुना ॥ २३ ॥ ब्रह्मणाप्ये
वमेवंतुवामहस्तेनभाषितम् ॥ त्रपान्वितादर्शनेतुबंधूनांवरवर्णिनी ॥ २४ ॥ कैरहंतुसमाख्यातायेनेमदेशमागताः ॥ दृष्ट्वातुतांस्ततःप्राह
गायत्रीगोपकन्यका ॥ २५ ॥ वामहस्तेनतान् सर्वान्प्रणिपातपुरःसरम् ॥ अत्रचाहंस्थितामातर्ब्रह्माणंसमुपागता ॥ २६ ॥ भर्ताल
ब्धोमयादेवःसर्वस्याद्योजगत्पतिः ॥ नाहंशोच्याभवत्यातुनपित्रानचवांधवैः ॥ २७ ॥ सखीगणश्चमेयातुभगिन्योदारकैःसह ॥ सर्वेषांकुशलं
वाच्यंस्थितास्मिसहदैवतैः ॥ २८ ॥ गतेषुतेषुसर्वेषुगायत्रीसासुमध्यमा ॥ ब्रह्मणासहितारेजेयज्ञवाटंगतासती ॥ २९ ॥ याचितोब्राह्मणैर्ब्रह्मावरान्नोदेहिचे
प्सितान् ॥ यथेप्सितंवरंतेषांतदाब्रह्माप्ययच्छत ॥ ३० ॥ तयादेव्याचगायत्र्यादत्तंतच्चानुमोदितम् ॥ सातुयज्ञेस्थितासाध्वीदेवतानांसमीपगा ॥ ३१ ॥
दिव्यंवर्षशतंसाग्रंसयज्ञोववृधेतदा ॥ यज्ञवाटकपर्दांतुभिक्षार्थसमुपागतः ॥ ३२ ॥ बृहत्कपालंसंगृह्यपंचमुण्डैरलंकृतः ॥ ऋत्विग्भिश्चसदस्यैश्चदूरा
त्तिष्ठन्जुगुप्सितः ॥ ३३ ॥ कथंत्वमिहसंप्राप्तोनिंदितोवेदवादिभिः ॥ एवंप्रोत्सार्यमाणोपिनिन्द्यमानःसतैर्द्विजैः ॥ ३४ ॥ उवाचतान्द्विजान्सर्वान्स्मितंकृत्वाम
हेश्वरः ॥ अत्रपैतामहेयज्ञेसर्वेषांतोषदायिनि ॥ ३५ ॥ कश्चिदुत्सायंतेनैवऋतेमाद्विजसत्तमाः ॥ उक्तःस तैःकपर्दांतुभुक्त्वाचाग्रंततोव्रज ॥ ३६ ॥ कपर्दिनाचते
उक्ताभुक्त्वायास्यामिभोद्विजाः ॥ एवमुक्त्वानिषण्णःसकपालंन्यस्यचाग्रतः ॥ ३७ ॥ तेषांनिरीक्ष्यतत्कर्मचक्रेकौटिल्यमीश्वरः ॥ मुक्त्वाकपालंभूमौतुतान्द्वि
जानवलोकयन् ॥ ३८ ॥ उवाचपुष्करंयामिस्नानार्थद्विजसत्तमाः ॥ तूर्णगच्छेति तैरुक्तःसगतःपरमेश्वरः ॥ ३९ ॥ वियत्स्थितःकौतुकेनमोहयित्वादेवौकसः ॥
स्नानार्थपुष्करंयतेकपर्दिनिद्विजातयः ॥ ४० ॥ कथंहोमोत्रक्रियतेकपालेसदसिस्थिते ॥ कपालांतान्यशौचानिपुराप्राहप्रजापतिः ॥ ४१ ॥ विप्रोभ्य
धात्सदस्येकःकपालमुत्क्षिपाम्यहं ॥ उद्धृतंतुसदस्येनप्रक्षिप्तंपाणिनास्वयम् ॥ ४२ ॥ तावदन्यत्स्थितंतत्रपुनरेवसमुद्धृतम् ॥ एवंद्वितीयंतृतीयंविंशति

त्रिशदप्यहो ॥ ४३ ॥ पंचाशच्चशतंचैवसहस्रमयुतंतथा ॥ एवंनांतःकपालानांप्राप्यतेद्विजसत्तमैः ॥ ४४ ॥ नत्वाकर्पादिनंदेवंशरणंसमुपागताः ॥
 पुष्करारण्यमासाद्यजप्यैश्वर्यैदिकैर्भृशम् ॥ ४५ ॥ तुष्टुषुःसहिताःसर्वेतावत्तुष्टोहरःस्वयम् ॥ ततःसदर्शनंप्रादाद्विजानांभक्तिःशिवः ॥ ४६ ॥ उवाच
 तांस्ततोदेवोभक्तिनम्राद्विजोत्तमान् ॥ पुरोडाशस्यनिष्पत्तिःकपालंनविनाभवेत् ॥ ४७ ॥ ॥ कुरुध्वंवचनंविप्राःभागःस्विष्टकृतोमम ॥ एवंकृतेक
 तंसर्वमदीयंशासनंभवेत् ॥ ४८ ॥ तथेत्यूचुर्द्विजाश्शंभुंकुर्मावैतवशासनम् ॥ कपालपाणिराहेशोभगवंतंपितामहम् ॥ ४९ ॥ वरंवरयभोब्रह्मन्हृदयितो
 प्रियंस्थितम् ॥ सर्वतवप्रदास्यामिअदेयंनास्तिमेप्रभो ॥ ५० ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नतेवरंग्रीह्यामिदीक्षितोहंसदःस्थितः ॥ सर्वकामप्रदश्चाहंयोमांप्रार्थ
 यतेत्वह ॥ ५१ ॥ एवंवदंतवरदंकृतौतस्मिन्पितामहम् ॥ तथेतिचोक्त्वारुद्रःस वरमस्मादयाचत ॥ ५२ ॥ ततोमन्वंतरेतीतिपुनरेवप्रभुःस्वयम् ॥ ब्र
 ह्मोत्तरंकृतंस्थानंस्वयंदेवेनशंभुना ॥ ५३ ॥ चतुर्ष्वपिहिवेदेषुपरिनिष्ठांगतोहियः ॥ तस्मिन्कालेतदादेवोनगरस्यावलोकने ॥ ५४ ॥ संभाषणेद्वि
 जानांतुकौतुकेनसदोगतः ॥ तेनैवोन्मत्तवेषेणहुतशोपेमहेश्वरः ॥ ५५ ॥ प्रविष्टोब्रह्मणःसद्महृष्टोदेवैर्द्विजोत्तमैः ॥ प्रहसंतिचकेप्येनंकेचिन्निर्भ
 र्त्सयंतिति॥ ५६ ॥ अपरेपांसुभिःसिञ्चन्त्युन्मत्तंतंतथाद्विजाः ॥ लोष्टैश्चलगुडैश्चान्येऽशुष्मिणोबलगर्विताः ॥ ५७ ॥ प्रहरन्तिस्मोपहासंकुर्वाणाहस्तसंविदम् ॥
 ततोन्येवटवस्तत्रजटास्वागृह्यचांतिकम् ॥ ५८ ॥ पृच्छंतिव्रतचर्यातांकेनैषातेनिर्दिशिता ॥ अत्रवामास्त्रियःसंतितासामर्थेत्वमागतः ॥ ५९ ॥ केनैषादर्शि
 ताचर्यागुरुणापापदर्शिना ॥ येनचोन्मत्तवद्वाक्यंवदन्मध्येप्रधावसि ॥ ६० ॥ शिश्रंमेब्रह्मणोरूपंभगंचापिजनार्दनः ॥ उप्यमानमिदंबीजंलोकःकृत्वाति
 चान्यथा ॥ ६१ ॥ मयायंजनितःपुत्रोजनितोनेनचाप्यहम् ॥ महादेवकृतेसृष्टिःसृष्टाभार्याहिमालये ॥ ६२ ॥ उमादत्तातुरुद्रस्यकस्यसातनयावद ॥
 मूढायूनंजानीथवदतांभगवांस्तुवः ॥ ६३ ॥ ब्रह्मणानकृताचर्यादर्शितानैवविष्णुना ॥ गिरिशेनापिदेवेनब्रह्मवध्याकृतेनतु ॥ ६४ ॥ कथंस्वि
 द्गर्हसेदेवंवध्योस्माकंत्वमद्यै ॥ एवंतैर्हन्यमानस्तुब्राह्मणैस्तत्रशंकरः ॥ ६५ ॥ स्मितंकृत्वाब्रवीत्सर्वान्ब्राह्मणान्नृपसत्तम ॥ किमांनवित्थ
 भोविप्राउन्मत्तंनष्टचेतनम् ॥ ६६ ॥ यूयंकारुणिकाःसर्वेमित्रभावेव्यवस्थिताः ॥ वदमानमिदंछद्मब्रह्मरूपधरंहरम् ॥ ६७ ॥ माययातस्य
 देवस्यमोहितास्तेद्विजोत्तमाः ॥ कर्पादिनंनिजघ्रुस्तेपाणिपादैश्चमुष्टिभिः ॥ ६८ ॥ दंडैश्चापिचकीलैश्चउन्मत्तवेषधारिणम् ॥ पीडयमानस्ततस्तै
 स्तुद्विजैःकोपमथागमत् ॥ ६९ ॥ ततोदेवेनतेशतायूयंवदविवर्जिताः ॥ ऊर्ध्वजटाःक्रतुभ्रष्टाःपरदारोपसेविनः ॥ ७० ॥ वेद्यायांतुरतायूतेपि
 तृमातृविवर्जिताः ॥ नपुत्रःपैतृकंवितांविद्यांवापिगमिष्यति॥ ७१ ॥ सर्वेचमोहिताः संतुसर्वेन्द्रियविवर्जिताः ॥ रौद्रीभिक्षांसमश्रंतुपरपिंडोपजीविनः ॥ ७२ ॥

आत्मानं वर्तयन्तश्च निर्ममाधर्मवर्जिताः ॥ कृपापितातुयैर्विप्रैरुन्मत्तेमयिसंप्रतम् ॥ ७३ ॥ तेषां धनं च पुत्राश्च दासीदासमजाविकम् ॥ कुलोत्पन्ना
 श्वैनायौ मयितुष्टे भवन्विह ॥ ७४ ॥ एवं शापं वरं चैदत्वां तद्धानिमीश्वरः ॥ गतो द्विजागते देवे मत्वा तं शंकरं प्रभुम् ॥ ७५ ॥ अन्विष्यन्तोऽपि यत्नेन
 न चापश्यन्ते यदा ॥ तदानियमसंपन्नाः पुष्करारण्यमागताः ॥ ७६ ॥ स्नात्वा ज्येष्ठसरोविप्राजेषु स्ते शतरुद्रियम् ॥ जाप्यावसाने देवस्तान् शरीरगिरा ब्र
 वीत् ॥ ७७ ॥ अनृतं न मया प्रोक्तं स्वैरेष्वपि कुतः पुनः ॥ आगते निग्रहेक्षेमं भूयोपि कुरवाण्यहम् ॥ ७८ ॥ शांतादांताद्विजायेतु भक्तिमंतो मयि स्थिराः ॥
 न तेषां छिद्यते वेदो न धनं नापि संततिः ॥ ७९ ॥ अग्निहोत्ररता ये च भक्तिमंतो जनार्दने ॥ पूजयन्ति च ब्रह्माणं ते जोराशिं दिवाकरम् ॥ ८० ॥ नाशु भविष्यते तेषां येषां
 साम्ये स्थिता मतिः ॥ एतावदुक्त्वा वचनं तूष्णीं भूतस्तु सो भवत् ॥ ८१ ॥ लब्ध्वा वरं संप्रसादं देवदेवान्महेश्वरात् ॥ आजग्मुः सहितास्सर्वे यत्र देवः पि
 तामहः ॥ ८२ ॥ विरिञ्चिं संहिता जाप्यैस्तोषयन्तो ग्रतः स्थिताः ॥ तुष्टस्तान् ब्रवीद्ब्रह्मामतोऽपि त्रियतां वरः ॥ ८३ ॥ ब्रह्मणस्तेन वाक्येन हृष्टाः सर्वे द्विजोत्तमाः ॥
 को वरो याच्यतां विप्राः परितुष्टे पितामहे ॥ ८४ ॥ अग्निहोत्राणि वेदाश्च शास्त्राणि विविधानि च ॥ सांतानिकाश्च ये लोका वरदानाद्भवंतु नः ॥ ८५ ॥ एवं प्रज
 ल्पतां तत्र विप्राणां कोपमा विशत् ॥ केयूरं केतुप्रवरं वयं श्रेष्ठास्तथापरे ॥ ८६ ॥ नेति नेति तथा विप्राद्विजांस्तांस्तत्र संस्थितान् ॥ ब्रह्मोवाचाभि सं
 प्रेक्ष्य ब्राह्मणान् क्रोधपूरितान् ॥ ८७ ॥ यस्माद्युयं त्रिभिर्भगैः सभायां बाह्यतः स्थिताः ॥ तस्मादामूलिको गुल्मो ह्येको भवतु वो द्विजाः ॥ ८८ ॥ उदासीनाः स्थिता
 ये तु उदासीना भवंतु ते ॥ सायुधा वद्धनिस्त्रिंशोऽङ्गुलकामाव्यवस्थिताः ॥ ८९ ॥ कौशिकीति गणो नाम तृतीयो भवतु द्विजाः ॥ त्रिधा वद्धमिदं स्थानं सर्वं
 युष्मद्भविष्यति ॥ ९० ॥ बाह्यतो लोकशब्देन प्रोच्यमानाः प्रजास्त्वह ॥ अविज्ञेयमिदं स्थानं विष्णुः पालयिता ध्रुवम् ॥ ९१ ॥ मया दत्तं चिरस्थायि अमंगं च भवि
 ष्यति ॥ एवमुक्त्वा तदा ब्रह्मा समाप्तिं तामवैक्षत ॥ ९२ ॥ ब्राह्मणाः सहितास्ते तु क्रोधा मर्षसमन्विताः ॥ अतिथिं भोजयानाश्च वेदाभ्यासरतास्तु ते ॥ ९३ ॥ एतच्च परमं
 क्षेत्रं पुष्करं ब्रह्मसंज्ञितम् ॥ तत्र स्थाये द्विजाः शांताश्च संतिक्षेत्रवासिनः ॥ ९४ ॥ न तेषां दुर्लभं किंचिद्ब्रह्मलोके भविष्यति ॥ कोकामुखे कुरुक्षेत्रे नैमिषे ऋषिसंग
 मे ॥ ९५ ॥ वाराणस्यां प्रभासे च तथा वदरिकाश्रमे ॥ गंगाद्वारे प्रयागे च गंगासागरसंगमे ॥ ९६ ॥ रुद्रकोट्यां विरूपाक्षे मित्रस्यापि तथा वने ॥ तीर्थेष्वेतेषु सर्वेषु सिद्धि
 र्याद्वा दशाब्दिका ॥ ९७ ॥ प्राप्य ते मानवैर्लोकेषु साद्राजसत्तम ॥ पुष्करे तु न संदेहो ब्रह्मचर्यमनायादि ॥ ९८ ॥ तीर्थानां परमं तीर्थं क्षेत्राणामपि चोत्तमम् ॥
 सदा तु पूजितं पूज्यैर्भक्तियुक्तैः पितामहे ॥ ९९ ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि सावित्र्या ब्रह्मणा सह ॥ वादो यथानुभूतस्तु परिहासकृतो महान् ॥ १०० ॥ सावित्री गमने सर्वा
 आगता देवयोषितः ॥ भृगोः ख्यात्यां समुत्पन्ना विष्णुपत्नी यशस्विनी ॥ १०१ ॥ आमन्त्रिता सदा लक्ष्मीस्तत्रायाता त्वरान्विता ॥ मदिरा च महाभा

१ पु०
॥ ४९ ॥

गायोगनिद्राविभूतिदा ॥ २ ॥ श्रीः कमलालयाभूतिः कीर्तिः श्रद्धामनस्विनी ॥ पुष्टितुष्टिप्रदायातुदेव्या एताः समागताः ॥ ३ ॥ सतीयादक्षतनया उमेति पार्वती शुभा ॥ त्रैलोक्यसुंदरी देवी स्त्रीणां सौभाग्यदायिनी ॥ ४ ॥ जयाचविजया चैव मधुच्छंदा मरावती ॥ सुप्रिया जनकांता च सा वित्र्या मंदिरेशुभे ॥ ५ ॥ गौर्या सहसमायाता स्सुवेषाभरणान्विताः ॥ पुलोमदुहिता चैव शक्राणी च सहाप्सराः ॥ ६ ॥ स्वाहाचापि स्वधायाता धूमोर्णा च वरानना ॥ यक्षी तुराक्षसी चैव गौरी चैव महाधना ॥ ७ ॥ मनोजवा वायुपत्नी ऋद्धिश्च धनदप्रिया ॥ देवकन्यास्तथायाता दानव्योदनुवल्लभाः ॥ ८ ॥ सप्तर्षीणां महापत्न्य ऋषीणां च वरांगनाः ॥ एवं भगिन्यो दुहिता विद्याधरी गणास्तथा ॥ ९ ॥ राक्षस्यः पितृकन्याश्च तथा न्यालोकमातरः ॥ वधूभिः सस्रुषाभिश्च सावित्री गंतुमिच्छति ॥ १० ॥ अदित्याद्यास्तथा सर्वादक्षकन्यास्तथा ॥ ताभिः परिवृता सा च्चीब्रह्मणी कमलालया ॥ ११ ॥ काचिन्मोदकमादाय काचिच्छूर्पं वरानना ॥ फलपूरितमादाय प्रयाता ब्रह्मणोत्तिकम् ॥ १२ ॥ आढकीः सह निष्पावा गृहीत्वान्यास्तथा परा ॥ दाडिमानि विचित्राणि मातुलिंगानि शोभना ॥ १३ ॥ करीराणितथा चान्या गृहीत्वा कमलानि च ॥ कौसुंभकं जीरकं च खर्जूरमपरा तथा ॥ १४ ॥ उत्तमान्यपरादाय नालिकेराणि सर्वशः ॥ द्राक्षया पूरितं काचित्पात्रं शृंगाटकं तथा ॥ १५ ॥ कर्पूराणि विचित्राणि जंबूकानि शुभानि च ॥ अक्षोटामलकान्द्रव्यजंबीराणि तथा परा ॥ १६ ॥ बिल्वानि परिपक्वानि च पिटानि वरानना ॥ कार्पासतूलिकाश्चान्या वस्त्रं कौसुंभकं तथा ॥ १७ ॥ एवमाद्यानि चान्यानि कृत्वा शूर्पं वराननाः ॥ सावित्र्या सहिताः सर्वाः संप्राप्ताः सहसा शुभाः ॥ १८ ॥ सावित्री मागतां दृष्ट्वा भीतस्तत्र पुरंदरः ॥ अधोमुखः स्थितो ब्रह्मा किमेषामां वदिष्यति ॥ १९ ॥ त्रपान्वितौ विष्णुरुद्रौ सर्वे चान्ये द्विजातयः ॥ सभा सदस्तथा भीतास्तथा चान्ये दिवौकसः ॥ २० ॥ पुत्राः पौत्रा भागिने यामातुला भ्रातरस्तथा ॥ ऋभवो नाम ये देवा देवानामपि देवताः ॥ २१ ॥ वैलक्ष्येव स्थिताः सर्वे सावित्री किं वदिष्यति ॥ ब्रह्मपार्श्वे स्थिता तत्र किंतु वै गोपकन्यका ॥ २२ ॥ मौनी भूता तु शृण्वाना सर्वे पां वदतां गिरः ॥ अध्वर्युणा समाहूताना गतावरवर्णिनी ॥ २३ ॥ शक्रेणान्याहृता भीरादत्ता सा विष्णुना स्वयम् ॥ अनुमोदिता च रुद्रेण पित्राऽदत्ता स्वयंतथा ॥ २४ ॥ कथं सा भविता यज्ञे समाप्तिवा ब्रजेत्कथम् ॥ एवं चितयतां तेषां प्रविष्टा कमलालया ॥ २५ ॥ वृता ब्रह्मा सदस्यैस्तु ऋत्विग्भिर्देवैस्तथा ॥ हूयंते चाग्नयस्तत्र ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ २६ ॥ पत्नी शालास्थिता गोपीसैण शृंगासमेखला ॥ क्षौमवस्त्रपरीधाना ध्यायंती परमंपदम् ॥ २७ ॥ पतिव्रता पतिप्राणा प्राधान्ये च निवेशिता ॥ रूपान्विता विशालाक्षी तेजसाभास्करोपमा ॥ २८ ॥ द्योतयंती सदस्तत्र सूर्यस्येव यथा प्रभा ॥ ज्वलमानं तथा वह्निं श्रयंते ऋत्विजस्तथा ॥ २९ ॥ पशूनामिह गृह्णाना भागं स्वस्वचरोर्मुदा ॥ यज्ञभागार्थिनो देवा विलंबाद्ब्रुवते तदा ॥ ३० ॥ कालहीनं न कर्तव्यं कृतं न फलदयतः ॥ वेदेष्वेव मधीकारो दृष्टः सर्वैर्मनीषिभिः ॥ ३१ ॥ प्रावर्ग्ये क्रियमाणे तु ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ क्षीर

प्र० सू०
अ० १७

॥ ४९ ॥

द्वयेनसंयुक्तश्रुतेनाध्वर्युणातथा ॥ ३२ ॥ उपहृतेनागतेनचाहूतेषुद्विजन्मसु ॥ क्रियमाणेतथाभक्ष्येदृष्ट्वादेवीरुषान्विता ॥ ३३ ॥ उवाचदेवीब्रह्माणंसदो
 मध्येतुमौनिनम् ॥ किमेतद्युज्यतेदेवकर्तुमेतद्विचेष्टितम् ॥ ३४ ॥ मांपरित्यज्ययत्कामात्कृतवानासिकिल्विषम् ॥ नतुल्यापादरजसाममैषायाशिरःकृ
 ता ॥ ३५ ॥ यद्वदंतिजनास्सर्वेसंगताःसदसिस्थिताः ॥ आज्ञामीश्वरभूतानांतांकुरुष्वयदीच्छसि ॥ ३६ ॥ भवतारूपलोभेनकृतंलोकविगर्हितम् ॥ पुत्रेषुन
 कृतालज्जापौत्रेषुचनतेप्रभो ॥ ३७ ॥ कामकारकृतंमन्यएतत्कर्मविगर्हितम् ॥ पितामहोसिदेवानामृषीणांप्रपितामहः ॥ ३८ ॥ कथंनतेत्रप्राजाताआत्मनः
 पश्यतस्तनुम् ॥ लोकमध्येकृतंहास्यमहंचापकृताप्रभो ॥ ३९ ॥ यद्येषतेस्थिरोभावस्तिष्ठदेवनमोस्तुते ॥ अहंकथंसखीनांतुदर्शयिष्यामिवैमुखम् ॥ १४० ॥
 भर्त्रामेविधृतापत्नीकथमेतदहंवदे ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ ऋत्विग्भिस्त्वरितश्चाहंदीक्षाकालादनंतरम् ॥ १४१ ॥ पत्नींविनानहोमोत्रश्रांघ्रंपत्नीमिहान
 य ॥ श्क्रैणैषासमानीतादत्तेयंममविष्णुना ॥ ४२ ॥ गृहीताचमयासुभ्रुक्षमस्वैतंमयाकृतम् ॥ नचापराधंभूयोन्यंकरिष्येतवसुव्रते ॥ ४३ ॥ पादयोःपति
 तस्तेहंक्षमस्वेहनमोस्तुते ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवमुक्तातदाकुद्धाब्रह्माणंशप्तमुद्यता ॥ ४४ ॥ यदिमेस्तिपस्तप्तंगुरवोयदितोपिताः ॥ सर्वब्रह्मसमूहे
 पुस्थानेषुविविधेषुच ॥ ४५ ॥ नैवतेब्राह्मणाःपूजांकरिष्यंतिकदाचन ॥ ऋतेतुकार्तिकीमेकांपूजांसांवत्सरीतव ॥ ४६ ॥ करिष्यंतिद्विजाःसर्वैर्मर्त्याना
 न्यत्रभूतले ॥ एतद्वह्मणमुक्त्वाहशतऋतुमुपस्थितम् ॥ ४७ ॥ भोभोःशक्रत्वयानीताआभीरीब्रह्मणोतिकम् ॥ यस्मात्तेक्षुद्रकंकर्मतस्मात्वंलपस्यसेफ
 लम् ॥ ४८ ॥ यदासंग्राममध्येत्वंस्थाताशक्रभविष्यसि ॥ तदात्वंशत्रुभिर्वद्धोनीतःपरमिकांदशम् ॥ ४९ ॥ अकिंचनोनष्टस्त्वःशत्रूणांनगरेस्थितः ॥
 पराभवंमहत्प्राप्यनचिरादेवमोक्ष्यसे ॥ १५० ॥ शक्रंशप्त्वातदादेवीविष्णुंवाक्यमथाब्रवीत् ॥ भृगुवाक्येनतेजन्मयदामर्त्येभविष्यति ॥ १५१ ॥
 भार्यावियोगजंदुःखंतदात्वंतत्रभोक्ष्यसे ॥ हतातेशत्रुणापत्नीपरेपारमहोदधेः ॥ ५२ ॥ नचत्वंज्ञास्यसेनीतांशोकोपहतचेतनः ॥ भ्रात्रासहपरंकष्टमापदं
 प्राप्यदुःखितः ॥ ५३ ॥ यदायदुकुलेजातःकृष्णसंज्ञोभविष्यसि ॥ पशूनांदासतांप्राप्यचिरकालंभ्रमिष्यसि ॥ ५४ ॥ तदाहरुद्रंकुपितायदादारुवनेस्थि
 तः ॥ तदातंऋषयःकुद्धाःशापंदास्यंतिवैहर ॥ ५५ ॥ भोभोःकापालिकक्षुद्रस्त्रीरस्माकंजिहीर्षसि ॥ तदेतदपिंतंतेद्यभूमौलिंगंपतिष्यति ॥ ५६ ॥
 विहीनःपौरुषेणत्वंमुनिशापाच्चपीडितः ॥ गंगाद्वारेस्थितापत्नीसात्वामाश्वासयिष्यति ॥ ५७ ॥ अग्रेत्वंसर्वभक्षोसिपूर्वपुत्रेणमेकृतः ॥ भृगुणाधर्म
 नित्येनकथंदग्धंदहाम्यहम् ॥ ५८ ॥ जातवेदस्सरुद्रस्त्वारंतेसाप्तावयिष्यति ॥ अमेध्येषुचतेजिह्वाअधिकंप्रज्वालियति ॥ ५९ ॥ ब्राह्मणानृत्विजः
 सर्वान्सावित्रीवैशशापह ॥ पतिग्रहार्थाग्निहोत्रोवृथाटव्याश्रयास्तथा ॥ १६० ॥ सदातीर्थानिक्षेत्राणिलोभादेवभजिष्यथ ॥ परात्रेषुसदातृप्ताअतृ

प० पु०

॥ ५० ॥

तास्त्वगृहेषु च ॥ ६१ ॥ अयाज्ययाजनं कृत्वा कुत्सितस्य प्रतिग्रहम् ॥ वृथा धनार्जनं कृत्वा व्ययं चैव तथा वृथा ॥ ६२ ॥ प्रेतानां तेन प्रेतत्वं भविष्यति न सं-
शयः ॥ एवं शक्रं तथा विष्णुं रुद्रं वै पावकं तथा ॥ ६३ ॥ ब्रह्माणं ब्राह्मणं श्वैव सर्वास्तानां शपद्गुणा ॥ शापं दत्वा तथा तेषां निष्कांता सदसस्तथा ॥ ६४ ॥
ज्येष्ठं पुष्करमासाद्य तदा सा च व्यवस्थिता ॥ लक्ष्मीं प्राह सतीतां च शक्रभार्या वराननाम् ॥ ६५ ॥ युवतीस्तास्तथोवाचना त्रस्थास्यामि संसदि ॥
तत्र चाहं मिष्यामि यत्र श्रोष्येन च ध्वनिम् ॥ ६६ ॥ ततस्ताः प्रमदाः सर्वाः प्रयाताः स्वनिकेतनम् ॥ सावित्री कुपिता तासामपि शापाय चोद्यता ॥ ६७ ॥
यस्मान्मां तु परित्यज्य गतास्ता देवयोषितः ॥ तासामपि तथा शापं प्रदास्ये कुपिता भृशम् ॥ ६८ ॥ नैकत्रया सोलक्ष्म्यास्तु भविष्यति कदाचन ॥
क्षुद्रा सा चलचित्ता च मूर्खेषु च वासिष्यति ॥ ६९ ॥ म्लेच्छेषु पार्वतीयेषु कुत्सिते कुत्सिते तथा ॥ मूर्खेषु चावलिसेषु अभिशप्ते दुरात्मानि ॥ ७० ॥
एव विधेन रे स्यात्ते वसतिः शापकारिता ॥ शापं दत्वा ततस्तस्या इन्द्राणीमशपत्तदा ॥ ७१ ॥ ब्रह्महत्या गृहीते द्वेपत्यौ ते दुःखभागिनि ॥ नहुषापहते
राज्ये दृष्ट्वा त्वां याचयिष्यति ॥ ७२ ॥ अहमिन्द्रः कथं चैषानोपस्थास्यति वालिशा ॥ सर्वान् देवान् हनिष्यामि न लप्स्ये हं शची यदि ॥ ७३ ॥ नष्टात्वं
च तदा त्रस्ता वा कृपते दुःखिता गृहे ॥ वसिष्यसे दुराचारे मम शापेन गर्विते ॥ ७४ ॥ देवभार्या सुसर्वासु तदा शापमयच्छत ॥ नचापत्य कृतां प्री-
तिमेताः सर्वा लभिष्यथ ॥ ७५ ॥ दह्यमाना दिवारात्रौ बंध्या शब्देन दूषिताः ॥ गौर्यप्येवं तदा शप्ता सा वित्र्या वरवर्णिनी ॥ ७६ ॥ रुदमाना तु सा दृष्ट्वा विष्णुना
च प्रसादिता ॥ मारो दीस्त्वं विशालाक्षि एह्यागच्छ सदा शुभे ॥ ७७ ॥ प्रविश्य च सभां देहि मे खलं क्षौमवाससी ॥ गृहाण दीक्षां ब्रह्माणि पादौ च प्रणमामि
ते ॥ ७८ ॥ एवमुक्ताऽब्रवीदेनं न करोमि वचस्तव ॥ तत्र चाहं मिष्यामि यत्र श्रोष्येन च ध्वनिम् ॥ ७९ ॥ एतावदुक्ता सारुह्य तस्मात्स्थानाद्गिरौ स्थिता ॥
विष्णुस्तदग्रतः स्थित्वा बध्वाचकर संपुटं ॥ ८० ॥ तुष्टावप्रणतो भूत्वा भक्त्या परमया स्थितः ॥ विष्णुरुवाच ॥ सर्वगा सर्वभूतेषु द्रष्टव्या सर्वतो द्रुता ॥ ८१ ॥
सदसच्चैव यत्किंचिद्दृश्यं तत्र विना त्वया ॥ तथापि येषु स्थानेषु द्रष्टव्या सिद्धिमीप्सुभिः ॥ ८२ ॥ स्मर्तव्या भूमिकामैवा तत्प्रवक्ष्यामि ते अतः ॥ सावित्री पुष्करे
नाम तीर्थानां प्रवरे शुभे ॥ ८३ ॥ वाराणस्यां विशालाक्षी नैमिषे लिंगधारिणी ॥ प्रयागे ललिता देवी कामुका गंधमादने ॥ ८४ ॥ मानसे कुमुदानाम विश्वकाया तथा
बरे ॥ गोमंते गोमतीनाम मंदरे कामचारिणी ॥ ८५ ॥ मदोत्कटा चैत्रथे जयंती हस्तिनापुरे ॥ कान्यकुब्जे तथा गौरी रंभामलयपर्वते ॥ ८६ ॥
एकाम्रके कीर्तिमती विश्वाविश्वेश्वरी तथा ॥ कर्णिके पुरुहस्ते तिके दारे मार्गदायिका ॥ ८७ ॥ नंदाहिमवतः पृष्ठे गोकर्णे भद्रकालिका ॥ स्थाण्वी श्वरे भवानी
तु बिल्वके बिल्वपत्रिका ॥ ८८ ॥ श्रीशैले माधवी देवी भद्रा भद्रेश्वरी तथा ॥ जयावराहशैले तु कमला कमलालये ॥ ८९ ॥ रुद्रकोट्यां तु रुद्राणी काली कालंजरं तथा ॥

प्र० सू० ख०

अ० १७

॥ ५० ॥

महालिङ्गेतुकपिलाककोटेमंगलेश्वरी ॥ १९० ॥ शालिग्राममहादेवीशिवलिङ्गेजलप्रिया ॥ मायापुर्याकुमारीतुसंतानेललितातथा ॥ १९१ ॥ उत्पलाक्षीसहस्राक्षेहि
रण्याक्षेमहोत्पला ॥ गयायामंगलानामविमलापुरुषोत्तमे ॥ १९२ ॥ विपाशायाममोचाक्षीपाटलापुण्यवर्द्धने ॥ नारायणीसुपार्श्वेतुत्रिकूटेभद्र
सुंदरी ॥ १९३ ॥ विपुलेविपुलानामकल्याणीमलयाचले ॥ कोटवीकोटितीर्थेतुसुगंधामाधवीवने ॥ १९४ ॥ कुब्जाप्रकेत्रिसंध्यातुगंगाद्वारेहरिप्रिया ॥
शिवकुंडेशिवानंदानंदिनीदेविकातटे ॥ १९५ ॥ रुक्मिणीद्वारवत्यांतुराधावृंदावनेतथा ॥ देवकीमथुरायांतुपातालेपरमेश्वरी ॥ १९६ ॥ चित्रकूटेतथासीताविं
ध्यैविंध्यनिवासिनी ॥ सह्याद्रावेकवीरातुहरिश्चंद्रेतुचंद्रिका ॥ १९७ ॥ रमणारामतीर्थेतुयमुनायामृगावती ॥ करवीरेमहालक्ष्मीरुमादेवीविनाय
के ॥ १९८ ॥ अरोगावैद्यनाथेतुमहाकालेमहेश्वरी ॥ अभयापुष्पतीर्थेतुअमृताविंध्यकंदरे ॥ १९९ ॥ मांडव्येमांडवीदेविस्वाहामाहेश्वरेपुरे ॥ वेगले
तुप्रचंडाथचंडिकामरकंटके ॥ २०० ॥ सोमेश्वरेवरारोहाप्रभासेपुष्करावती ॥ देवमातासरस्वत्यांपारापारेतटेस्थिता ॥ १ ॥ महालयेमहापद्मापयोण्यांपिंग
लेश्वरी ॥ सिंहिकाकृतशौचेतुकार्तिकेयेतुशंकरी ॥ २ ॥ उत्पलावर्तकेलोलासुभद्रासिंधुसंगमे ॥ उमासिद्धवनेलक्ष्मीरनंगाभरताश्रमे ॥ ३ ॥
जालंधरेविश्वमुखीताराकिष्किंधपर्वते ॥ देवदारुवनेपुष्टिर्मेधाकाश्मरिमंडले ॥ ४ ॥ भीमादेवीहिमाद्रौचतुष्टिर्वस्त्रेश्वरेतथा ॥ कपालमोच
नेश्रद्धामाताकायावरोहणे ॥ ५ ॥ शंखोद्वारेध्वनिनामधृतिःपिंडारकेतथा ॥ कालातुचंद्रभागायामच्छोदेसिद्धिदायिनी ॥ ६ ॥ वेणायाममृतादेवीवदर्या
मूर्वशीतथा ॥ औपधीचोत्तरकुरौकुशद्रीपेकुशोदका ॥ ७ ॥ मन्मथाहेमकूटेतुकुमुदेसत्यवादिनी ॥ अश्वत्थेवंदनीयातुनिधिर्वैश्रवणालये ॥ ८ ॥
गायत्रीवेदवदनेपार्वतीशिवसन्निधौ ॥ देवलोकेतथेंद्राणीब्रह्मास्येतुसरस्वती ॥ ९ ॥ सूर्यविंध्यप्रभानाममातृणांविष्णुवीतथा ॥ अरुंधतीसतीनांतुरामासु
चतिलोत्तमा ॥ १० ॥ चित्रेब्रह्मकलानामशक्तिःसर्वशरीरिणां ॥ एतद्रक्तयामयाप्रोक्तनामाष्टशतमुत्तमं ॥ ११ ॥ अष्टोत्तरंचतीर्थानांशतमेतदुदाहृतं ॥ योज
पेच्छुणुयाद्रापिसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ १२ ॥ येषुतीर्थेषुयःकृत्वास्नानंपश्येन्नरोत्तमः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःकल्पं ब्रह्मपुरेवसेत् ॥ १३ ॥ नामाष्टकशतंयस्तुश्रावयेद्ब्रह्म
सन्निधौ ॥ पौर्णमास्याममायांवाबहुपुत्रोभवेन्नरः ॥ १४ ॥ गोदानेश्राद्धदानेवाहन्यहनिवापुनः ॥ देवार्चनविधौशृण्वन्परंब्रह्माधिगच्छति ॥ १५ ॥ एवंस्तुवं
तंसावित्रीविष्णुं प्रोवाचसुव्रता ॥ सम्यक्स्तुतात्वयापुत्रत्वमजय्योभविष्यसि ॥ १६ ॥ अवतारेसदारस्त्वंपितृमातृषुवल्लभः ॥ इहचागत्ययोमांतुस्तवेनाने
नसंस्तुयात् ॥ १७ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंस्थानं गमिष्यति ॥ गच्छयज्ञं विरिञ्चस्यसमार्पितनयपुत्रक ॥ १८ ॥ कुरुक्षेत्रेप्रयागेचभविष्येचाब्रुवायिनी ॥ समीपगा
स्थिताभर्तुःकरिष्येतवभाषितम् ॥ १९ ॥ एवमुक्तोगतोविष्णुर्ब्रह्मणःसदुत्तम ॥ गतायामथसावित्र्यांगायत्रीवाक्यमब्रवीत् ॥ २० ॥ शृण्वंतुवाक्यमृषयो

प० पु०

॥ ५१ ॥

मदीयंभर्तृसन्निधौ॥यदिद्वचम्यहंतुष्टावरदानायचोद्यता॥२२॥ब्रह्माणंपूजयिष्यंतिनराभक्तिसमन्विताः॥तेपांस्त्र्यधनंधान्यंदाराःसौख्यंधनानिच॥२२॥
अविच्छिन्नंतथासौख्यंगृहेवैपुत्रपौत्रकम् ॥ भुक्त्वासोमुचिरंकालमंतोमोक्षंगमिष्यति ॥ २३ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ब्रह्माणंचप्रतिष्ठाप्यसर्वयत्नैर्विधानतः ॥
यत्पुण्यफलमाप्नोतितदेकाग्रमनाःशृणु ॥ २४ ॥ सर्वयज्ञतपोदानतीर्थवेदेषुयत्फलम् ॥ तत्फलंकोटिगुणितंलभेतैतत्प्रतिष्ठया ॥ २५ ॥
पौर्णमास्युपवासंतुकृत्वाभक्त्यानराधिप ॥ अनेनविधिनायस्तुविरिंचिपूजयेन्नरः ॥ २६ ॥ प्रतिपदिमहावाहोसयातिब्रह्मणःपदम् ॥ विरिंचि
वासुदेवंतुच्छात्विग्भिश्चविशेषतः ॥ २७ ॥ कार्तिकेमासिदेवस्यरथयात्राप्रकीर्तिता ॥ यांकृत्वामानवाभक्त्यासंयातिब्रह्मलोकताम् ॥ २८ ॥
कार्तिकेमासिराजेंद्रपौर्णमास्यांचतुर्मुखम् ॥ मार्गेणब्रह्मणासार्द्धसावित्र्याचपरंतप ॥ २९ ॥ भ्रामयेन्नगरंसर्वनानावाद्यसमन्वितः ॥ स्रपयेद्भ्रम
यित्वातुसलोकंनगरंनृप ॥ ३० ॥ ब्राह्मणान्भोजयित्वाग्रेशांडिलेयंप्रपूज्यच॥आरोपयेद्ध्येदेवंपुण्यवादित्रनिःस्वनैः॥३१॥रथाग्रेशांडिलीपुत्रंपूजयित्वाविधा
नतः॥ब्राह्मणान्वाचयित्वातुकृत्वापुण्याहमङ्गलम् ॥ ३२ ॥ देवमारोपयित्वाचरथेकुर्यात्प्रजागरं ॥ नानाविधैःप्रेक्षणिक्कैर्ब्रह्मघोषैश्चपुष्कलैः॥३३॥कृत्वाप्रजाग
रंदेवंप्रभातेब्राह्मणान्नृप ॥ भोजयित्वायथाशक्तिभक्ष्यभोज्यैरनेकशः ॥ ३४ ॥ पूजयित्वाजनंधीरमंत्रेणविधिवन्नृप ॥ आज्येनतुमहावाहोपयसा
पायसेनच ॥ ३५ ॥ ब्राह्मणान्वाचयित्वातुस्वस्त्यातुविधिवन्नृप ॥ कृत्वापुण्याहशब्दंचतद्रथंभ्रामयेत्पुरे ॥ ३६ ॥ विप्रैश्चतुर्वेदविद्भिर्भ्रामयेद्ब्रह्मणोरथम् ॥
बह्वचाथर्वणैर्विरिच्छंदोगाध्वर्युभिस्तथा ॥ ३७ ॥ भ्रामयेद्देवदेवस्यसुरश्रेष्ठस्यतंतरथं ॥ प्रदक्षिणंपुरंसर्वमार्गेणसुसमेनतु ॥ ३८ ॥ नवोढ्व्यो
रथोवीरशूद्रेणहितमिच्छता ॥ नचारोहेद्रथंप्राज्ञोमुक्तेकंभोजकंनृपः ॥ ३९ ॥ ब्रह्मणोदक्षिणेपार्श्वेगायत्रीस्थापयेन्नृप ॥ भोजकंवामपार्श्वेतुपुरतः
पङ्कजंन्येसेत् ॥ ४० ॥ एवंपूर्यनिनादैस्तुशंखशब्दैश्चपुष्कलैः ॥ भ्रामयित्वा रथंवीरपुरंसर्वप्रदक्षिणम् ॥ ४१ ॥ स्वस्थानेस्थापयेद्देवंदत्वानी
राजनंबुधः ॥ यएवंकुरुतेयात्रांयोवाभक्त्यापिपश्यति ॥ ४२ ॥ रथंवाकर्षयेद्यस्तुसगच्छेद्ब्रह्मणःपदं ॥ कार्तिकेमास्यमावास्यांयश्चदीपप्रदी
पनं ॥ ४३ ॥ शालायांब्रह्मणःकुर्यात्सगच्छेत्परमंपदम् ॥ गंधपुष्पैर्नवैर्वस्त्रैरात्मानंपूजयेत्तुयः ॥ ४४ ॥ तस्यांप्रतिपदायांतुसगच्छेद्ब्रह्मणःपदम् ॥
महापुण्यातिथिरियंवलिराज्यप्रवर्तिनी ॥ ४५ ॥ ब्रह्मणःसुप्रियानित्यंवालेयीपरिकीर्तिता ॥ ब्रह्माणंपूजयेद्योऽस्यामात्मानंचविशेषतः ॥ ४६ ॥
सयातिपरमंस्थानंविष्णोरमिततेजसः ॥ चैत्रमासिमहावाहोपुण्याप्रतिपदांवरा ॥ ४७ ॥ तस्यांयःश्वपंचस्पृष्ट्वास्नानंकुर्यान्नरोत्तमः ॥ नतस्य
दुरितंकिंचिन्नाधयोव्याधयोनृप ॥ ४८ ॥ भवंतिकुरुशार्दूलतस्मात्स्नानंसमाचरेत् ॥ दिव्यंनाराजनंतद्विसर्वरोगविनाशनं ॥ ४९ ॥ गोमहिष्या

प्र०सू०ख०

अ०१७

॥ ५१ ॥

दियान्कचित्तत्सर्वकर्मयेष्टुप ॥ तेनवस्त्रादिभिःसर्वैस्तोरणवाद्यतो न्यसेत् ॥ २५० ॥ ब्राह्मणानां तथा भोज्यंकुर्यात्कुरुकुलोद्ग्रह ॥ तिस्रो ह्येताः पुराप्रोक्तास्तिथयः कुरुनंदन ॥ २५१ ॥ कार्तिकाश्वयुजेमासिचैत्रेमासितथानृप ॥ क्षानंदानं शतगुणं कार्तिकेयातिथिर्नृप ॥ ५२ ॥ बलिराज्ञस्तु शुभदापशूनांहितकारिणी ॥ गायत्र्युवाच ॥ यदुक्तं तु तथा वाक्यं सावित्र्या कमलोद्भवं ॥ ५३ ॥ न तु ते ब्राह्मणाः पूजां करिष्यंतिकदाचन ॥ मदीयं तु वचः श्रुत्वा ये करिष्यन्ति चार्चनं ॥ ५४ ॥ इह भुक्त्वा तु भोगांस्ते परत्र मोक्षभागिनः ॥ एतां ज्ञात्वा परां हर्षिष्वरं तुष्टः प्रयच्छति ॥ ५५ ॥ शक्राहं ते वरं दास्ये संग्रामे शत्रुनिग्रहे ॥ तदा ब्रह्मामोचयिता गत्वा शत्रुनिकेतनम् ॥ ५६ ॥ स्वपुरं लप्स्यसे नष्टं शत्रुनाशात्परां मुदं ॥ अकंठकं महद्वाज्यं त्रैलोक्ये ते भविष्यति ॥ ५७ ॥ मर्त्यलोके यदा विष्णो अवतारं करिष्यति ॥ भ्रात्रा सह परंदुःखं स्वभार्याहरणादिजं ॥ ५८ ॥ हत्वा शत्रुं पुनर्भार्यां लप्स्यसे सुरसन्निधौ ॥ गृहीत्वा तां पुनारवाज्यं कृत्वा स्वर्गं गमिष्यसि ॥ ५९ ॥ एकादशसहस्राणि वर्षाणां च पुनर्दिवं ॥ ख्यातिस्ते विपुला लोके अनुरागं जनैस्सह ॥ २६० ॥ सांतानिकानामते पां लोकास्थान्यतिभाविताः ॥ त्वया ते तारिता देवरा मरूपेण मानवाः ॥ ६१ ॥ गायत्री तु तदारुद्रं वरदा प्रत्यभाषत ॥ पतितेऽपि च तोलिं गे पूजां कुर्वति येनराः ॥ ६२ ॥ तेषु स्त्राः पुण्यकर्माणः स्वर्गं लोकस्य भागिनः ॥ न तां गतिं चाग्निहोत्रेन क्रतौ हुतपावके ॥ ६३ ॥ यां गतिं मनुजा यांति तव लिंगस्य पूजनात् ॥ गंगातीरे सद्गलिं गंविल्वपत्रेण येतव ॥ ६४ ॥ पूजयिष्यन्ति सुप्रातारुद्रलोकस्य भागिनः ॥ प्राप्यापि शर्वभक्तत्वमग्ने त्वं भवपावनः ॥ ६५ ॥ त्वयि प्रीते सुराः सर्वे प्रीता वै नात्र संशयः ॥ त्वन्मुखेन हविर्देवैः प्रीताः प्रीते त्वयि ध्रुवम् ॥ ६६ ॥ भुंजते नात्र संदेहो वेदोक्तं वचनं यथा ॥ गायत्री ब्राह्मणां स्तांश्च सर्वांश्चैवायसीदिवं ॥ ६७ ॥ युष्माकं प्रीणनं कृत्वा सर्वतीर्थेषु मानवाः ॥ पदं सर्वे गमिष्यन्ति वैराजा ख्यं न संशयः ॥ ६८ ॥ अत्र प्रकारान्विविधान्दत्त्वा दानान्यनेकशः ॥ आद्वेषु प्रीणनं कृत्वा देवदेवा भवन्ति ते ॥ ६९ ॥ ये च वै ब्राह्मणश्रेष्ठास्तेषां मास्ये दिवौ कसः ॥ भुंजते च हविः क्षिप्रं कव्यं चैव पितामहाः ॥ २७० ॥ यूयं हि भारणे शक्रास्त्रै लोकास्यस्य न संशयः ॥ प्राणायामेन चैकेन सर्वे पूता भविष्यथ ॥ ७१ ॥ विशेषात्पुष्करे स्नात्वा मां जप्त्वा वेदमातरं ॥ प्रतिग्रहकृतान्दोषान्न प्राप्स्यथ द्विजोत्तमाः ॥ ७२ ॥ पुष्करे चान्नदानेन प्रीताः स्युः सर्वदेवताः ॥ एकस्मिन् भोजिते विप्रे कोट्याः फलमवाप्स्यते ॥ ७३ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानि दुष्कृतानि कृतानि च ॥ करिष्यांति न रास्सर्वे दत्त्वा युष्मत्करे धनम् ॥ ७४ ॥ मदीयेन तु जाप्येन पूजनीयस्त्रिभिः कृतैः ॥ ब्रह्महत्या समपापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥ ७५ ॥ दशभिर्जन्मभिर्जातं शतेन च पुराकृतं ॥ त्रियुगेन सहस्रेण गायत्री हंतिकित्तिषं ॥ ७६ ॥ एवं ज्ञात्वा सदा पूता जाप्ये तु मम वैकृते ॥ भविष्यध्वं न संदेहो नात्र कार्या विचारणा ॥ ७७ ॥ प्रणवेन त्रिमात्रेण सार्द्धं जप्त्वा विशेषतः ॥ पूताः सर्वे न संदेहो जप्त्वा मां शिरसा सह ॥ ७८ ॥ अष्टाक्षरा स्थिता चाहं जगद्भ्यां तं मया त्विदं ॥

प० पु०

॥ ५२ ॥

माताहंसर्ववेदानांपदैः सर्वैरलंकृता ॥ ७९ ॥ जप्त्वामांभक्तिः सिद्धिरस्यति द्विजसत्तमाः ॥ प्राधान्यं मम जाप्येन सर्वेषां बोधविष्यति ॥ २८० ॥ गायत्रीसारमात्रो
पिवरं विप्रः सुसंयतः ॥ नार्यत्रितश्चतुर्वेदी सर्वांशो सर्वविक्रयी ॥ ८१ ॥ यस्माद्विप्रेषु सावित्र्याशापो दत्तः सदस्यथ ॥ अत्र दत्तं हुतं चापि सर्वमक्षयकारकम् ॥ ८२ ॥
दत्तो वरो मया तेन युष्माकं द्विजसत्तमाः ॥ अग्निहोत्रपराविप्रास्त्रिकालं होमदायिनः ॥ ८३ ॥ स्वर्गं ते तु गमिष्यंति सैकविंशतिभिः कुलैः ॥ एवं शक्रस्य विष्णो
श्च रुद्रस्य पावकस्य च ॥ ८४ ॥ ब्रह्मणो ब्राह्मणानां च गायत्रीवरमुत्तमम् ॥ तस्मिन् वै पुष्करे दत्त्वा ब्रह्मणः पार्श्वगा भवत् ॥ ८५ ॥ चारणैस्तु तदाख्यातं
लक्ष्म्या वै शापकारणम् ॥ युवतीनां च सर्वासां शापान् ज्ञात्वा पृथक् पृथक् ॥ ८६ ॥ लक्ष्म्याश्चैव वरं प्रादाद् गायत्री ब्रह्मणः प्रिया ॥ अकुत्सितान् सदा सर्वा
न कुर्वन्ती धनशोभना ॥ ८७ ॥ शोभिष्यसे न संदेहः सर्वेभ्यः प्रीतिदायिनी ॥ ये त्वया वीक्षिताः पुत्रिसर्वे ते पुण्यभोजनाः ॥ ८८ ॥ परित्यक्तास्त्व
या ये तु सर्वे ते दुःखभागिनः ॥ तेषां जातिः कुलं शीलं धर्मश्चैव वरानने ॥ ८९ ॥ सभायां ते च शोभन्ते दृश्यन्ते चैव पार्थिवैः ॥ अर्थित्वं चैव ते पांतु करिष्यं
ति द्विजोत्तमाः ॥ ९० ॥ सौजन्यं ते पु कुर्वन्ति त्वं नो भ्राता पिता गुरुः ॥ बांधवोऽपि न संदेहो न जीवेयं त्वया विना ॥ ९१ ॥ त्वयि दृष्टे प्रसन्ना मे दृष्टिर्भ
वति शोभना ॥ मनः प्रसीदते त्यर्थं सत्यं सत्यं वदामि ते ॥ ९२ ॥ एवं विधानि वाक्यानि त्वद्दृष्ट्या ये निरीक्षिताः ॥ सज्जन्तस्ते तु श्रोत्र्यंति जनानां प्री
तिदायकाः ॥ ९३ ॥ इन्द्रत्वं न ह्युपप्राप्य दृष्ट्वा त्वां याचयिष्यति ॥ त्वद्दृष्ट्या तु हतः पापो ह्यगस्त्य वचनाद्भ्रुवम् ॥ ९४ ॥ सर्पत्वं समनुप्राप्य प्रार्थ
यिष्यति तंतुसः ॥ दर्पेणाहं विनष्टोऽस्मि शरणं मे मुने भव ॥ ९५ ॥ वाक्येन तेन तस्यासौ नृपस्य भगवानृषिः ॥ कृत्वामनसि कारुण्यमिदं वाक्यं वदिष्य
ति ॥ ९६ ॥ उत्पत्स्य ते कुले राजा त्वदीये कुलं नंदनः ॥ सर्प रूपधरं दृष्ट्वा स तेषां हि भेत्स्यति ॥ ९७ ॥ तदा त्वं सर्पतां त्यक्त्वा पुनः स्वर्गं गमिष्यसि ॥
अश्वमेधकृतेन त्वं भर्त्रा सह पुनर्दिवम् ॥ ९८ ॥ प्राप्स्यसे वरदानेन मदीयेन सुलोचने ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ देवपत्न्यस्तदा सर्वास्तुष्ट्या परिभाषिताः ॥
॥ ९९ ॥ अपत्यैरपि हीनानां नैव दुःखं भविष्यति ॥ गौरी चैव तु गायत्र्या तदा सापि विबोधिता ॥ ३०० ॥ वृंहिता परितोषेण वरान्दत्त्वामनस्विनी ॥ समा
सितस्य यज्ञस्य कांक्षंती ब्रह्मणः प्रिया ॥ १ ॥ वरदांतां तथा दृष्ट्वा गायत्री वेदमातरम् ॥ प्रणिपत्य तदारुद्रः स्तुतिमेतां चकार ह ॥ २ ॥ रुद्र उवाच ॥
नमोस्तु ते वेदमातराक्षरविशोधिते ॥ गायत्री दुर्गतरणीवाणी सप्तविधा तथा ॥ ३ ॥ सर्वाणि स्तुतिशस्त्राणि गाथाश्च निखिलास्तथा ॥ अक्षरा
णि च सर्वाणि लक्षणानि तथैव च ॥ ४ ॥ भाष्यादि सर्वशास्त्राणि ये चान्ये नियमास्तथा ॥ अक्षराणि च सर्वाणि त्वं तु देवि नमोस्तुते ॥ ५ ॥ श्वेता त्वं श्वेतरूपा
सि शशांकेन समानना ॥ विभ्रती विपुलौवाहकदलीगर्भकोमलौ ॥ ६ ॥ एणश्चुंगकरे गृह्यपंकजं च सुनिर्मलम् ॥ वसाना वसने शैमिरक्तेनोत्तरवाससा ॥ ७ ॥

प्र० सू० सं०

अ० १७

॥ ५२ ॥

शशिरश्मिप्रकाशेनहारेणोरसिराजिता ॥ दिव्यकुण्डलपूर्णाभ्यांकर्णाभ्यांसुविभूषिता ॥ ८ ॥ चंद्रसापत्न्यभूतेनमुखेनत्वंविराजसे ॥ मकुटेनाति
 शुद्धेनकेशबंधेनशोभिता ॥ ९ ॥ भुजगाभोगसदृशौभुजौतेभूषणान्दिवः ॥ स्तनौतेरुचिरौदेविवर्तुलौसमचूचुकौ ॥ १० ॥ जघनेनातिशुभ्रेणत्रिवलीभं
 गदर्पिता ॥ सुमध्यवर्त्तिनीनाभिर्गभीराशुभदर्शिनी ॥ ११ ॥ विस्तीर्णजघनादेवीसुश्रोणीचवरानने ॥ सुजातवृत्तोरुयुगासुजानुचरणातथा ॥ १२ ॥
 त्रैलोक्यधारिणीसात्वभुविसत्योपयाचना ॥ भविष्यसिमहाभागेवरदावरवर्णिनी ॥ १३ ॥ पुष्करेचकृतायात्रादृष्टात्वांसंभविष्यति ॥ ज्येष्ठेमासेपौ
 र्णमास्यामग्र्यांपूजांचलप्स्यसे ॥ १४ ॥ येचवात्वत्प्रभावज्ञाःपूजयिष्यन्तिमानवाः ॥ नतेपांडुर्लभंकिंचित्पुत्रतोधनतोपिवा ॥ १५ ॥ कांतारे
 पुनिमग्रानामटव्यांवामहार्षवे ॥ दस्युभिर्वानिरुद्धानांत्वंगतिःपरमानृणाम् ॥ १६ ॥ त्वंसिद्धिःश्रीधृतिःकीर्तिर्द्वाविद्यासन्नतिर्मतिः ॥ संध्यारात्रिः
 प्रभानिद्राकालरात्रिस्त्वमेवच ॥ १७ ॥ अंवाचकमलामातुर्ब्रह्मणीब्रह्मचारिणी ॥ जननीसर्वदेवानांगायत्रीपरमांगना ॥ १८ ॥ जयाचविजयाचैवपुष्टिस्त्वंचक्ष
 मादया ॥ सावित्र्यवरजाचासिसदाचेष्टापितामहे ॥ १९ ॥ बहुरूपाविश्वरूपासुनेत्राब्रह्मचारिणी ॥ सुरूपात्वंविशालाक्षीभक्तानांपरिरक्षिणी ॥ २० ॥
 नगरेषुचपुण्येषुआश्रमेषुवरानने ॥ वासस्तवमहादेविवनेपूषवनेषुच ॥ २१ ॥ ब्रह्मस्थानेषुसर्वेषुब्रह्मणोवामतःस्थिता ॥ दक्षिणेनतुसावित्रीमध्येब्रह्मा
 पितामहः ॥ २२ ॥ अंतर्वेदीचयज्ञानामृत्विजांचापिदक्षिणा ॥ सिद्धिस्त्वंहिनृपाणांचवेलासागरजामता ॥ २३ ॥ ब्रह्मचारिण्यादीक्षाशोभाचपरमा
 मता ॥ ज्योतिषांचप्रभादेवीलक्ष्मीर्नारायणेस्थिता ॥ २४ ॥ क्षमासिद्धिर्मुनीनांचनक्षत्राणांचरोहिणी ॥ राजद्वारेषुतीर्थेषुनदीनांसंगमेषुच ॥ २५ ॥
 पूर्णिमापूर्णचंद्रेचबुद्धिर्नीत्यांक्षमाधृतिः ॥ उमादेवीचनारीणांश्रूयसेवरवर्णिनी ॥ २६ ॥ इंद्रस्यचारुदृष्टिस्त्वंसहस्रनयनोपगा ॥ ऋषीणांधर्मबुद्धिस्त्वंदेवानां
 चपरायणा ॥ २७ ॥ कर्षकाणांचसीतात्वंभूतानांधरणीतथा ॥ स्त्रीणामवैधव्यकरीधनधान्यप्रदासदा ॥ २८ ॥ व्याधिंमृत्युंभयंचैवपूजिताशमयिष्य
 सि ॥ तथातुकार्तिकेमासिपौर्णमास्यांसुपूजिता ॥ २९ ॥ सर्वकामप्रदादेवीभविष्यसिशुभप्रदे ॥ यश्चेदंपठतेस्तोत्रंशृणुयाद्वाप्यभीक्ष्णशः ॥ ३० ॥
 सर्वार्थसिद्धिलभतेनरोनास्त्यत्रसंशयः ॥ गायत्र्युवाच ॥ भविष्यत्येवमेवंतुयत्वयापुत्रभाषितम् ॥ ३१ ॥ विष्णुनासहितःसर्वस्थानेष्वेवभविष्यसि ॥
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेसावित्रीविवादगायत्रीवरप्रदानं नामसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ भीष्मउवाच ॥ अत्यद्भुतमिदं ब्रह्मन् श्रुतवानस्मितत्वतः ॥
 अभिषेकंतुगायत्र्याः सदस्यत्रतथाकृतम् ॥ १ ॥ विरोधंचैवसावित्र्याशापदानंतथाकृतम् ॥ विष्णुर्नाथ्यथादेवीसर्वस्थानेषुकीर्तिता ॥ २ ॥ गायत्रीचा
 पिरुद्रेणस्तुताचवरवर्णिनी ॥ तंश्रुत्वाप्रतिमात्मानंविस्तरेणपितामहम् ॥ ३ ॥ प्रहृष्टानिचरोमाणिप्रशांतंचमनोमम ॥ श्रुत्वामेपरमाप्रीतिःकौतूहलमथै

वहि ॥ ४ ॥ नारायणस्तुभगवान्कृत्वातां परमांच वै ॥ ब्रह्मपत्न्याःस्तुतिं भक्त्यान्यस्य तां पर्वतोपरि ॥ ५ ॥ उवाच वचनं विष्णुस्तुष्टिपुष्टिप्रदा
 यकम् ॥ श्रीमतिर्हीमती चैव याच देवी श्वरी तथा ॥ ६ ॥ ॥ एतदेव श्रुतं ब्रह्मं स्तववक्त्राद्विनिःसृतम् ॥ उत्तरंतत्र यद्भूतं यच्च तस्मिन् स्थले कृतम् ॥
 ॥ ७ ॥ आनुपूर्व्या च तत्सर्वं भगवान्बलुमर्हति ॥ श्रुतेन मे देहशुद्धिर्भविष्यति न संशयः ॥ ८ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ यजतः पुष्करे तस्य देवस्य परमोष्ठिनः ॥
 शृणुराजन्निदं चित्रं पूर्वमेव यथाकृतम् ॥ ९ ॥ आदौ कृतयुगे तस्मिन् यजमाने पितामहे ॥ मरीचिरंगिराश्चैव पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः ॥ १० ॥
 दक्षः प्रजापतिश्चैव नमस्कारं प्रचक्रिरे ॥ विद्योतमानाः पुरुषाः सर्वाभरणभूषिताः ॥ ११ ॥ उपनृत्यंति देवेशं विष्णुमप्सरसांगणाः ॥ ततो गंध
 र्वतूयैस्तु प्रतिनंद्य विहायसि ॥ १२ ॥ बहुभिः सह गंधर्वैः प्रगायति चतुर्वरुः ॥ महाश्रुतिश्चित्रसेन ऊर्णायुरनघस्तथा ॥ १३ ॥ गोमायुस्सूर्यवर्चाश्च सो
 मवर्चाश्च कौरव ॥ युगपच्चतृणां युश्च नंदिश्चित्ररथस्तथा ॥ १४ ॥ त्रयोदशः शालिशिराः पर्जन्यश्च चतुर्दशः ॥ कलिः पंचदशश्चात्र तारकश्चात्र षोडशः ॥ १५ ॥
 हाहा हूहूश्च गंधर्वाहंसश्चैव महाद्युतिः ॥ इत्येते देवगंधर्वा उपगायंति ते विभुं ॥ १६ ॥ तथैवाप्सरसो दिव्या उपनृत्यंति तं विभुं ॥ धातार्यमाच सविता वरुणो
 शोभगस्तथा ॥ १७ ॥ इंद्रो विवस्वान् पूषा च त्वष्टा पर्जन्य एव च ॥ इत्येते द्वादशा दिव्या ज्वलंतो दीप्ति तेजसः ॥ १८ ॥ चक्रुरस्मिन् सुरेशाश्च नमस्कारं पिताम
 हे ॥ मृगव्याधश्च शर्वश्च निऋतिश्च महायशाः ॥ १९ ॥ अजैकपादहिवुध्रयः पिनाकी चापराजितः ॥ भवो विश्वेश्वरश्चैव कपर्दी च विशांपते ॥ २० ॥ स्थाणु
 र्भगश्च भगवान् रुद्रास्तत्रावतस्थिरे ॥ अश्विनौ वसवश्चाष्टौ मरुतश्च महाबलाः ॥ २१ ॥ विश्वे देवाश्च साध्याश्च तस्मै प्रांजलयः स्थिताः ॥ शेषाद्यास्तु महाना
 गा वासुकिप्रमुखा हयः ॥ २२ ॥ काश्यपः कंबलश्चापितक्षकश्च महाबलः ॥ एते नागामहात्मानस्तस्मै प्रांजलयः स्थिताः ॥ २३ ॥ ताक्ष्यश्चारिष्टने
 मिश्च गरुडश्च महाबलः ॥ वारुणिश्चैवारुणिश्चैव न ते याव्यवस्थिताः ॥ २४ ॥ नारायणश्च भगवान् स्वयमागत्य लोकवान् ॥ प्राह लोकगुरुं
 श्रीमान्सहस्रैर्महर्षिभिः ॥ २५ ॥ त्वया ततमिदं सर्वं त्वया सृष्टं जगत्पते ॥ तस्माल्लोकेश्वरश्चासि पद्मयोनेन मोस्तुते ॥ २६ ॥ यदत्र ते मया कार्यं कर्तव्यं च त
 दादिश ॥ एवं प्रोवाच भगवान्सार्धं देवर्षिभिः प्रभुः ॥ २७ ॥ नमस्कृत्य सुरेशाय ब्रह्मणेऽव्यक्तजन्मने ॥ स च तत्र स्थितो ब्रह्मा तेजसाभासयन्दिशः ॥ २८ ॥
 श्रीवत्सलो मसंच्छन्नो हेमभूत्रेण राजता ॥ सुरर्षिप्रतिमः श्रीमान्स्वयं भूतभावनः ॥ २९ ॥ शुचिरो मामहावक्षाः सर्वतेजोमयः प्रभुः ॥ योगतिः पुण्यशीलाना
 मगतिः पापकर्मणां ॥ ३० ॥ योगसिद्धामहात्मानो यं विदुर्लोकमुत्तमं ॥ यस्याष्टगुणमैश्वर्यं यमाहुर्देवसत्तमम् ॥ ३१ ॥ यं प्राप्य शाश्वतं विप्रानियता मोक्ष
 कांक्षिणः ॥ जन्मनो मरणाच्चैव मुच्यंते योगभाविताः ॥ ३२ ॥ यदेतत्तप इत्याहुः सर्वाश्च मनोवांसिनः ॥ सेवंसेवं यता हारादुश्चरन्व्रतमास्थिताः ॥ ३३ ॥ योनं

तइतिनगेषुप्रोच्यतेसर्वयोगिभिः ॥ सहस्रमूर्द्धारक्ताक्षःशेषादिभिरनुत्तमैः ॥ ३४ ॥ योयज्ञइतिविप्रेन्द्रैरिज्यतेस्वर्गलिप्सुभिः ॥ नानास्थानगतिःश्रीमा
नेकःकविरनुत्तमः ॥ ३५ ॥ यदेवेतिवेत्तारंयज्ञभागप्रदायिनं ॥ वृषाग्निसूर्यचंद्राक्षंदेवमाकाशविग्रहं ॥ ३६ ॥ तंप्रपद्यामहेदेवंभगवन्शरणा
र्थिनः ॥ शरण्यंशरणदेवंसर्वदेवभवोद्भवं ॥ ३७ ॥ ऋषीणांचैवसप्तारंलोकानांचसुरेश्वरं ॥ प्रियार्थंचैवदेवानांसर्वस्यजगतःस्थितौ ॥ ३८ ॥ क
व्यंपितृणामुचितंसुराणांहव्यमुत्तमं ॥ येनप्रवर्तितंसर्वतंनतास्मस्सुरोत्तमं ॥ ३९ ॥ त्रेताग्निनातुयजतादेवेनपरमेष्ठिना ॥ यथासृष्टिःकृतापूर्वयज्ञसृ
ष्टिस्तथापुनः ॥ ४० ॥ तथाब्रह्माप्यनंतेनलोकानांस्थितिकारिणा ॥ अन्वास्यमानोभगवान्वृद्धोप्यथचबुद्धिमान् ॥ ४१ ॥ यज्ञवाटमचित्यात्मागतस्त
त्रपितामहः ॥ धनाढ्यैर्ऋविजैः पूर्णसदस्यैःपरिपालितम् ॥ ४२ ॥ गृहीतचापेनतदाविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ दैत्यदानवराजानोगक्षसानांगणाःस्थि
ताः ॥ ४३ ॥ आत्मानमात्मनाचैवचितयामासवैदुतं ॥ चिंतयित्वायथातत्त्वंयज्ञंयज्ञःसनातनः ॥ ४४ ॥ वरणंतत्रभगवान्कारयामासऋत्विजाम् ॥
भृग्वाद्याऋत्विजश्चापियज्ञकर्मविचक्षणाः ॥ ४५ ॥ चक्रुर्वदचमुख्यैश्चप्रोक्तंपुण्यंयदक्षरं ॥ शुश्रुवुस्तेमुनिश्रेष्ठाविततेतत्रकर्मणि ॥ ४६ ॥ यज्ञविद्यावेद
विद्यापदक्रमविदांतथा ॥ घोपेणपरमर्षीणांसावभूवनिनादिना ॥ ४७ ॥ यज्ञसंस्तरविद्विश्चशिक्षाविद्विस्तथाद्विजैः ॥ शब्दनिर्वचनार्थज्ञैः सर्वविद्याविशार
दैः ॥ ४८ ॥ मीमांसाहेतुवाक्यज्ञैः कृतानानाविधामखे ॥ तत्रतत्रचराजेंद्रनियतान्संशितव्रतान् ॥ ४९ ॥ जपहोमपरान्मुख्यान्ददृशुस्तत्रवैद्विजान् ॥
यज्ञभूमौस्थितस्तस्यांब्रह्मालोकपितामहः ॥ ५० ॥ सुरासुरगुरुःश्रीमान्सेव्यमानःसुरासुरैः ॥ उपासतेचतत्रैनंप्रजानांपतयः प्रभुं ॥ ५१ ॥ दक्षोवसिष्ठः
पुलहोमरीचिश्चद्विजोत्तमः ॥ अंगिराभृगुरत्रिश्चगौतमोनारदस्तथा ॥ ५२ ॥ विद्यामानमंतरिक्षंवायुस्तेजोजलंमही ॥ शब्दः स्पर्शश्चरूपंचरसोगंधस्तथैव
च ॥ ५३ ॥ विकृतश्चविकारश्चयच्चान्यत्कारणमहत् ॥ ऋग्यजुःसामाथर्वाख्यावेदाश्चत्वारएवच ॥ ५४ ॥ शब्दः शिक्षानिरुक्तंचकल्पश्छंदःसमन्वि
ताः ॥ आयुर्वेदधनुर्वेदौमीमांसागणितंतथा ॥ ५५ ॥ हस्त्यश्चज्ञानसहिताइतिहाससमन्विताः ॥ एतैरंगैरुपांगैश्चवेदाःसर्वेविभूषिताः ॥ ५६ ॥ उपासतेमहा
त्मानंसहोकारंपितामहं ॥ तपश्चक्रतवश्चैवसंकल्पःप्राणएवच ॥ ५७ ॥ एतेचान्येचवहवःपितामहमुपस्थिताः ॥ अर्थोधर्मश्चकामश्चद्रेपोहर्षश्चसर्व
दा ॥ ५८ ॥ शुक्रोवृहस्पतिश्चैवसंवर्तोबुधएवच ॥ शनैश्चरश्चराहुश्चग्रहाःसर्वेतथैवच ॥ ५९ ॥ मरुतोविश्वकर्मांचपितरश्चापिभारत ॥ दिवाकरऽथसोमश्च
ब्रह्माणंपर्युपासते ॥ ६० ॥ गायत्रीदुर्गतरणीवाणिसप्तविधातथा ॥ अक्षराणिचसर्गाणिनक्षत्राणिस्तथैवच ॥ ६१ ॥ भाष्याणिसर्वशास्त्राणिदेहवर्तिविशांप
ते ॥ क्षणालवामुहूर्ताश्चदिनंरात्रिस्तथैवच ॥ ६२ ॥ अर्द्धमासाश्चमासाश्चक्रतवःसर्वएवच ॥ उपासतेमहात्मानंब्रह्माणदैवतैः सह ॥ ६३ ॥

अन्याश्चदेव्यः प्रवराहोः कीर्तिर्द्युतिरेव च ॥ प्रभाधृतिः क्षमाभूतिर्नीतिर्विद्यामतिस्तथा ॥ ६४ ॥ श्रुतिः स्मृतिस्तथाशांतिः शांतिः पुष्टिस्तथाक्रिया ॥ सर्वा
 आप्सरसोदिव्यानृत्यगीतविशारदाः ॥ ६५ ॥ उपतिष्ठन्ति ब्रह्माणं सारं तादेवमातरः ॥ विप्रचित्तिः शिविः शंकु रयः शंकुस्तथैव च ॥ ६६ ॥ वेगवान्के
 तुमानुग्रः सोमो व्यग्रो महासुरः ॥ परिचः पुष्करश्चैव सां वोश्चपतिरेव च ॥ ६७ ॥ प्रह्लादो थवलिः कुंभः संह्लादो गगनप्रियः ॥ अनुह्लादो हरिहरौ वराहश्च कुशो
 रजः ॥ ६८ ॥ योनिभक्षो वृषपर्वालिंगभक्षो थवैकुरुः ॥ निःप्रभः सप्रभः श्रीमांस्तथैव च निहृदरः ॥ ६९ ॥ एकचक्रो महाचक्रो द्विचक्रः कुलसंभवः ॥ शरभः
 शलभश्चैव क्रपथः क्रपथः क्रथः ॥ ७० ॥ बृहद्रांतिर्महाजिह्वः शंकु कर्णो महाध्वनिः ॥ दीर्घजिह्वो कनयनो मृडकायो मृडप्रियः ॥ ७१ ॥ वायुर्गरिष्ठो नमुचिः
 इक्ष्म्वरो विज्वरो विभुः ॥ विष्वक्सेनश्चंद्रहर्ता क्रोधवर्द्धन एव च ॥ ७२ ॥ कालकः कलकांतश्च कुंडदः समरप्रियः ॥ गरिष्ठश्च वरिष्ठश्च प्रलंबो नरकः पृथुः ॥ ७३ ॥
 इंद्रतापनवातापी केतुमान्बलदर्पितः ॥ असिलो मासुलो माचवाष्कलिः प्रमदो मदः ॥ ७४ ॥ सृगालवदनश्चैव केशी च शरदस्तथा ॥ एकाक्षश्चैव राहुश्च वृत्रः क्रो
 धविमोक्षणः ॥ ७५ ॥ ऐते चान्ये च बहवो दानवा बलवर्द्धनाः ॥ ब्रह्माणं पयुपासंतवाक्यं चेदमथोचिरे ॥ ७६ ॥ त्वया सृष्टाः स्मभगवन्सैलोक्यं भवता हिनः ॥
 दत्तं सुरवरश्रेष्ठे देव्यश्चाधिकाः कृताः ॥ ७७ ॥ भगवन्निर्हर्तुं कुर्मो यज्ञे तव पितामह ॥ यद्धितं तद्वदास्माकं समर्थाः कार्यनिर्णये ॥ ७८ ॥ किमेभिस्ते वरा कैश्च
 अदितेर्गर्भसंभवैः ॥ दैवतैर्निहतैः सर्वैः पराभूतैश्च सर्वदा ॥ ७९ ॥ पितामहोसि सर्वेषामस्माकं दैवतैः सह ॥ तव यज्ञसमाप्तौ च पुनरस्मासु दैवतैः ॥ ८० ॥
 श्रियं प्रतिविरोधश्च भविष्यति न संशयः ॥ इदानीं प्रेक्षणं कुर्मः सहिताः सर्वदानवैः ॥ ८१ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सगर्वतु वचस्ते पांशुत्वादेवो जनार्दनः ॥ शक्रेण
 सहितः शंभुमिदमाहमहायज्ञाः ॥ ८२ ॥ विभ्रं प्रकर्तुं वै रुद्र आयाता दनुपुंगवाः ॥ ब्रह्मणामंत्रिताश्चेह विघ्नार्थं प्रयतंतिते ॥ ८३ ॥ अस्माभिस्तु क्षमा कार्या
 यावद्यज्ञः समाप्यते ॥ समाप्ते तु कृतावस्मिन् युद्धं कार्यं दिवौ कसां ॥ ८४ ॥ यथानिर्दानवा भूमिस्तथा कार्यं त्वया विभो ॥ जयार्थं चेह शकस्य भवता च म
 या सह ॥ ८५ ॥ द्विजानां परिवेष्टारो मरुतः परिकल्पिताः ॥ दानवानां धनं यच्च गृहीत्वा तद्यजामहे ॥ ८६ ॥ अत्रा गतेषु विप्रेषु दुःखितेषु जनेष्विह ॥ व्ययंतस्य क
 रिष्यामो दासभावे निवेशिताः ॥ ८७ ॥ वदंतमेवं तं विष्णुं ब्रह्मावचनमब्रवीत् ॥ एते दनुसुताः क्रुद्धायुष्माकमोपेनोप्सताः ॥ ८८ ॥ भवता च क्षमा कार्या रुद्रे
 ण सह दैवतैः ॥ कृते युगावसाने तु समाप्तिं च कृतौ गते ॥ ८९ ॥ मया च प्रेषिता यूयमेते च दनुपुंगवाः ॥ संधिर्वा विग्रहो वापि सर्वैः कार्यस्तदैव हि ॥ ९० ॥
 ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पुनस्तां दानवान् ब्रह्मावक्यमाहस्वयं प्रभुः ॥ दानवैर्न विरोधो त्रयज्ञे मम कथंचन ॥ ९१ ॥ मैत्रभावस्थिता यूयमस्मत्कार्ये च नित्यशः ॥ दानवा
 उचुः ॥ सर्वमेतत् करिष्यामः शासनं ते पितामह ॥ ९२ ॥ अस्माकमनुजा देवाभयं ते पांशुविद्यते ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा तदा ते पांशुपरितुष्टः पितामहः ॥ ९३ ॥

मुहूर्ततिष्ठततिषामृषिकोटिरुपागता ॥ श्रुत्वापैतामहंयज्ञंतेषांपूजांतुकेशवः ॥ ९४ ॥ आसनानिददौतेषांतदादेवःपिनाकधृत् ॥ वसिष्ठोर्वेद
 दौतेषांब्रह्मणापरिचोदितः ॥ ९५ ॥ गामर्घ्यचततोदत्वापृष्ठाकुशलमव्ययम् ॥ निवेशंपुष्करेदत्वास्थीयतामितिचाब्रवीत् ॥ ९६ ॥ ततस्तत्तपयःसर्वेजटाजि
 नधरास्तथा ॥ शोभयंतःसरःश्रेष्ठंगङ्गामिवदिवौकसः ॥ ९७ ॥ मुंडाःकापायिणाश्चैकेदीर्घश्मश्रुधराःपरे ॥ विरलैर्दशनैःकेचिच्चिपिटाक्षास्तथापरे ॥ ९८ ॥
 बृहत्तनूदराःकेपिकेकराक्षास्तथापरे ॥ दीर्घकर्णाविकर्णाश्चकर्णैश्चतुटितास्तथा ॥ ९९ ॥ दीर्घफालाविफालाश्चस्त्रायुचर्मावगुंठिताः ॥ निर्गतंचोदरंतेषां
 मुनीनांभावितात्मनां ॥ १०० ॥ दृष्ट्वातुपुष्करंतीर्थदीप्पमानंसमंततः ॥ तीर्थलोभान्नरव्याघ्रतस्यतीरेव्यवास्थिताः ॥ १०१ ॥ बालखिल्याम
 हात्मानोह्यश्मकुट्टास्तथापरे ॥ दंतोलूखलिनश्चान्येसंप्रक्षालास्तथापरे ॥ २ ॥ वायुभक्षजलाहाराःपर्णाहारास्तथापरे ॥ नानानियमयुक्ताश्चत
 थास्थंडिलशायिनः ॥ ३ ॥ सरस्यास्मिन्मुखंदृष्ट्वासुररूपास्याःक्षणादभुः ॥ किमेतदितिचिंत्याथनिरीक्ष्यचपरस्परम् ॥ ४ ॥ अस्मिंस्तीर्थे
 दर्शनेनमुखस्येहसुररूपता ॥ मुखदर्शनमित्येवनामकृत्वातुतापसाः ॥ ५ ॥ स्नातानियमयुक्ताश्चसुररूपास्तेतदाभवन् ॥ देवपुत्रोपमाजाताअ
 नौपम्यगुणान्विताः ॥ ६ ॥ शोभमानानरश्रेष्ठस्थिताःसर्वेवनौकसः ॥ यज्ञोपवीतमात्रेणव्यभजंस्तीर्थमंजसा ॥ ७ ॥ जुह्वतश्चाग्निहोत्राणिचक्रुश्च
 विविधाःक्रियाः ॥ चितयंतोहिराजेंद्रतपसादग्धकिल्विपाः ॥ ८ ॥ नयास्यामोपरंतीर्थज्येष्ठभावेत्विदंसरः ॥ ज्येष्ठपुष्करमित्येवनामचक्रुर्द्वि
 जातयः ॥ ९ ॥ तत्रकुब्जान्बहून्ट्ट्वास्थितांस्तीर्थसमीपतः ॥ बभूवुर्विस्मितास्तत्रगतायेचसमागताः ॥ ११० ॥ दत्वादानंद्रिजातिभ्योभांडानिवि
 विधानिच ॥ श्रुत्वासरस्वतीप्राचींस्नातुकामाद्विजागताः ॥ ११ ॥ सरस्वतीतीर्थवरानानाद्विजगणैर्युता ॥ वदरेंगुदकाश्मर्यपृक्षाश्चतथ
 विर्भातकैः ॥ १२ ॥ पौलोमेश्चपलाशैश्चकरीरैः पीलुभिस्तथा ॥ सरस्वतीतीर्थरुहैर्धन्वनैःस्यंदनैस्तथा ॥ १३ ॥ कपित्थैःकरवीरैश्चविल्वैराम्लातकै
 स्तथा ॥ अतिमुक्तकपंडैश्चपारिजातैश्चशोभिता ॥ १४ ॥ कदंबवनभूयिष्ठासर्वसत्वमनोरमा ॥ वायवंबुफलपूर्णादैर्दंतोलूखलिकैरपि ॥ १५ ॥ तथा
 श्मकुट्टमुख्यैश्च वरिष्ठैर्मुनिभिर्वृता ॥ स्वाध्यायचोपसंधुष्टामृगयूथशताकुला ॥ १६ ॥ अहिंसैर्धर्मपरमैस्तथाचातीवशोभिता ॥ सुप्रभाकांचना
 ख्याचप्रार्चनंदाविशालका ॥ १७ ॥ स्रोतोभिःपंचभिस्तत्रवर्ततेपुष्करेनदी ॥ पितामहस्यसदसिर्वर्तमानेमहीतले ॥ १८ ॥ विततेयज्ञवाटे
 तुस्वागतेषुद्विजादिषु ॥ पुण्याहघोषैर्विततैर्देवानांनियमैस्तथा ॥ १९ ॥ देवेषुचैवव्यग्रेपुतस्मिन्यज्ञविधौतथा ॥ तत्रचैवमहाराजदीक्षितेच
 पितामहे ॥ १२० ॥ यजतस्तस्यसत्रेणसर्वकामसमृद्धिना ॥ मनसाचिंतिताह्यर्थार्थार्थकुशलास्तथा ॥ २१ ॥ उपतिष्ठंतिराजेंद्रद्विजातींस्त

त्रतत्रह ॥ जगुश्चदेवगंधर्वाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ १२२ ॥ वादित्राणिचदिव्यानिवादयामासुरंजसा ॥ तस्ययज्ञस्यसंपत्यातुतुषुदेर्वताअपि ॥ २३ ॥
 विस्मयंपरमजग्मुःकिमुमानुषयोनयः ॥ वर्तमानेतथायज्ञेषुष्करस्थेपितामहे ॥ २४ ॥ अब्रुवन्नृपयोभीष्मतदातुष्टास्तरस्वतीम् ॥ सुप्रभां
 नामराजेंद्रनाम्नाचैवसरस्वतीम् ॥ २५ ॥ तेदृष्ट्वामुनयः सर्वेवेगयुक्तांसरस्वतीम् ॥ पितामहंभासयंतींक्रतुंतेबहुमेनिरे ॥ २६ ॥ एवमेषासरिच्छेष्टापुष्करे
 पुसरस्वती ॥ पितामहार्थसम्भूतातुष्ट्यर्थचमनीषिणाम् ॥ २७ ॥ पुण्यस्यपुण्यताकारिपंचस्रोतास्तरस्वती ॥ सुप्रभानामराजेंद्रनाम्नाचै
 वसरस्वती ॥ २८ ॥ यत्रतेमुनयश्शान्तानानास्वाध्यायवादिनः ॥ तेसमागत्यऋषयस्सरस्मरुर्वैसरस्वतीम् ॥ २९ ॥ साभिध्यातामहाभागाऋषिभिःसत्रया
 जिभिः ॥ समास्थितादिशंपूर्वाभक्तिप्रीतामहानदी ॥ १३० ॥ प्राचीपूर्वावहानाम्नामुनिवंद्यासरस्वती ॥ इदमन्यन्महाराजशृण्वान्श्रवणं
 भुवि ॥ १३१ ॥ क्षतोमंकणकोविप्रःकुशाग्रेणेतिनःश्रुतम् ॥ क्षतात्किलकरेतस्यराजन्शाकरसोस्रवत् ॥ ३२ ॥ सर्वेशाकरसंदृष्ट्वाहर्षाविष्टःप्रनृत्तवान् ॥
 ततस्तस्मिन्प्रनृत्तेतुस्थावरंजंगमंचयत् ॥ ३३ ॥ प्रानृत्यतजगत्सर्वतेजसातस्यमोहितम् ॥ शक्रादिभिस्सुरैराजन्पिभिश्चतपोधनैः ॥ ३४ ॥
 विज्ञप्तस्तत्रवैब्रह्मानायंनृत्येत्तथाकुरु ॥ आदिष्टोब्रह्मणारुद्रऋषेरथेनराधिप ॥ ३५ ॥ नायंनृत्येद्यथाभीमतथात्वंवक्तुमर्हसि ॥ गत्वारुद्रो
 मुनिदृष्ट्वाहर्षाविष्टमतीवहि ॥ ३६ ॥ भोभोविप्रर्षभत्वंहिनृत्यसेकेनहेतुना ॥ नृत्यमानेनभवताजगत्सर्वचनृत्यति ॥ ३७ ॥ तेनायंवारितःप्राहनृत्यन्वैमु
 निसत्तमः ॥ मुनिरुवाच ॥ किंपश्यसिमेदेवकराच्छाकरसोस्रवत् ॥ ३८ ॥ तंतुदृष्ट्वाप्रनृत्तोहंहर्षेणमहतावृतः ॥ तंप्रहस्याब्रवीदेवोमुनिंरगेण
 मोहितम् ॥ ३९ ॥ अहंनविस्मयंविप्रगच्छामीहप्रपश्यमां ॥ एवमुक्तोमुनिश्चेष्टोमहादेवेनकौरव ॥ १४० ॥ ध्यायमानस्तदाकोयंप्रतिपिद्धोस्मियेनाहि ॥
 अंगुल्यग्रेणराजेंद्रस्वांगुष्ठस्ताडितस्तथा ॥ ४१ ॥ ततोभस्मक्षताद्राजन्निर्गतंहिमपांडुरं ॥ तदृष्ट्वाब्रीडितश्चासौप्राहतत्पादयोःपतन् ॥ ४२ ॥ नान्यदेवादहंमन्ये
 रुद्रात्परतरंमहत् ॥ चराचरस्यजगतोगतिस्त्वमसिशूलधृत् ॥ ४३ ॥ त्वयासृष्टमिदंसर्ववदंतीहमनीषिणः ॥ त्वामेवसर्वविशतिपुनरेवयुगक्षये ॥ ४४ ॥
 देवैरपिनशक्यस्त्वंपरिज्ञातुंमयाकुतः ॥ त्वयिसर्वेचदृश्यतेसुराब्रह्मादयोपिये ॥ ४५ ॥ सर्वस्त्वमसिदेवानांकर्ताकारयिताचयः ॥ त्वत्प्रसादात्सुराः
 सर्वेभवंतीहाकुतोभयाः ॥ ४६ ॥ एवंस्तुत्वामहादेवमृषिश्चप्रणतोब्रवीत् ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेनतपोनक्षीयतेत्विह ॥ ४७ ॥ ततोदेवःप्रीतमनास्तमृ
 पिपुनरब्रवीत् ॥ तपस्तेवर्द्धतांविप्रमत्प्रसादात्सहस्रधा ॥ ४८ ॥ प्राचीमेवेहवत्स्यामित्वयासार्द्धमहंसदा ॥ सरस्वतीमहापुण्याक्षेत्रेचास्मिन्विशे
 षतः ॥ ४९ ॥ नतस्यदुर्लभंकिंचिदिहलोकेपरत्रच ॥ सरस्वत्युत्तरेतीर्यस्त्यजेदात्मनस्तनुम् ॥ १५० ॥ प्राचीतटेजाप्यपरोनचेहम्रियतेपुनः ॥ आ

त्पुतोवाजिमेधस्यफलमाप्स्यतिपुष्कलं ॥ ५१ ॥ नियमैश्चोपवासैश्चकर्शयन्देहमात्मनः ॥ जलाहारोवायुभक्षःपर्णाहारश्चतापसः ॥ ५२ ॥ तथास्थंडि
 लशायीचयेचान्येनियमाःपृथक् ॥ करोतियोद्विजश्रेष्ठोनियमांस्तान्ब्रतानिच ॥ ५३ ॥ सयातिशुद्धदेहश्चब्रह्मणःपरमंपदं ॥ तस्मिंस्तीर्थेतुयैर्दत्तंतिलमा
 त्रंतुकांचनं ॥ ५४ ॥ मेरुदानसमंतत्स्यात्पुराप्राहप्रजापतिः ॥ तस्मिंस्तीर्थेतुयेश्राद्धंकरिष्यंतिहिमानवाः ॥ ५५ ॥ एकविंशकुलोपेताःस्वर्गयास्यंतितेनराः ॥
 पितृणांचशुभंतीर्थपिंडेनैकेनतर्पिताः ॥ ५६ ॥ ब्रह्मलोकंगमिष्यंतिस्वपुत्रेणेहतारिताः ॥ भूयश्चात्रनचेच्छंतिमोक्षमार्गव्रजंतिते ॥ ५७ ॥ प्राचीनत्वंसरस्वत्या
 यथाभूतंशृणुष्वतत् ॥ सरस्वतीपुराप्रोक्तादेवैःसर्वैःसवासर्वैः ॥ ५८ ॥ तटंत्वयाप्रयातव्यंप्रतीच्यांलवणोदधेः ॥ वडवाग्रिमिमं नीत्वासमुद्रेनिक्षिपस्वह ॥ ५९ ॥ ए
 वंकृतेसुराःसर्वेभवंतिभयवर्जिताः ॥ अन्यथावाडवाग्रिस्तुदहतेस्वेनतेजसा ॥ ६० ॥ तस्माद्रक्षस्वविबुधानेतेस्मादचिराद्भयात् ॥ मातेवभवसुश्रोणिपुराणामभ
 यप्रदा ॥ ६१ ॥ एवमुक्तातुसादेवीविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ आहनाहंस्वतंत्रास्मिपितामेव्रियतांस्वराट् ॥ ६२ ॥ तदाज्ञाकारिणीनित्यंकुमारीहृदतत्रता ॥ पित्रादे
 शद्विनानाहंपदमेकमपिक्वचित् ॥ ६३ ॥ गच्छामितस्मात्कोप्यन्यउपायश्चित्यतामहो ॥ तदाशयंविदित्वाहुस्तेसमेत्यपितामहं ॥ ६४ ॥ नान्येनशक्यतेनेतुंवड
 वाग्रिःपितामह ॥ अदृष्टदोषाम्मुत्कैकांकुमारीतनयांतव ॥ ६५ ॥ सरस्वतीसमानीयकृत्वाकैवरवर्णिनीं ॥ शिरस्याग्रायसस्नेहमुवाचाथसरस्वतीम् ॥ ६६ ॥ मांच
 देविसुराःप्राहुःसत्त्वंब्रह्मिण्यशस्विनीम् ॥ नीत्वाविनिक्षिपेदेनंवाडवलुवणांबुनि ॥ ६७ ॥ पितुर्वाक्यंहितच्छ्रुत्वावियुक्ताकुररीयथा ॥ पित्रातदैवसाकन्यारुरुदेदीन
 मानसा ॥ ६८ ॥ शोभतेतन्मुखंतस्याःशोकवाष्पाविलेक्षणं ॥ सितंविकसितंतद्वत्पद्मंतोयकणोक्षितम् ॥ ६९ ॥ तत्तथाविधमालोक्यपितामह
 पुरस्सराः ॥ विबुधाःशोकभावस्यसर्वेशमुपागताः ॥ ७० ॥ संस्तभ्यहृदयंतस्याःशोकसंतापितंतदा ॥ पितामहस्तामुवाचमारोदीर्नास्ति तेभय
 म् ॥ ७१ ॥ मानलाभश्चभवितातवदेवानुभावतः ॥ नीत्वाक्षारोदमध्येतुक्षिपस्वज्वलनंसुते ॥ ७२ ॥ एवमुक्तातुसावालावाष्पाकुलितलोचना ॥
 प्रणम्यपद्मजन्मानंगच्छाम्युक्तवतीतुसा ॥ ७३ ॥ माभैरुक्तापुनस्तैस्तुपित्राचापितथैवसा ॥ त्यक्त्वाभयंहृष्टमनाःप्रयातुंसमवस्थिता ॥ ७४ ॥ तस्याः
 प्रयाणसमयेशखदुंदुभिनिस्वनैः ॥ मंगलानांचनिर्वोषैर्जगदापूरितंशुभैः ॥ ७५ ॥ सितांबरधराधन्यासितचंदनमंडिता ॥ शरदंबुजसच्छायतारहार
 विभूषिता ॥ ७६ ॥ संपूर्णचंद्रवदनापद्मपत्रायतेक्षणा ॥ शुभांकीर्तिसुरेशस्यपूरयंतीदिशोदश ॥ ७७ ॥ स्वतेजसातद्दृदयाग्निःसृताभासयज्जगत् ॥
 अनुव्रजन्तीतांगंतायोक्तावर्णिनी ॥ ७८ ॥ द्रक्ष्यामित्वांपुनरहंप्रयासिकुत्रमेसाखे ॥ एवमुक्तातुसागंगाप्रोवाचमधुरांगिरम् ॥ ७९ ॥ यदैवाया
 स्यसिप्राचींदिशंमांपश्यसेशुभे ॥ विबुधैस्त्वंपरिवृतादर्शनंतवसंश्रये ॥ ८० ॥ उदङ्मुखीतदाभूत्वात्यजशोकंशुचिस्मिते ॥ अहंचोदङ्मुखीपुण्यात्वं

५० पु०
॥ ५६ ॥

तुप्राचीसरस्वति ॥ ८१ ॥ तत्रक्रतुशतंपुण्यंस्नानदानेनसुव्रते ॥ श्राद्धदानेतथानित्यंपितृणांदत्तमक्षयम् ॥ ८२ ॥ येकारिष्यन्तिमनुजाविमुक्तास्त
ऋणैस्त्रिभिः ॥ मोक्षमार्गमिष्यन्तिविचारोनात्रविद्यते ॥ ८३ ॥ तामुवाचततो गंगापुनर्दर्शनमस्तुते ॥ गच्छस्वमालयंभद्रेस्मर्तव्याहंतव्यानघे ॥ ८४ ॥
यमुनापितथैवंसागायत्रीचमनोरमा ॥ सावित्र्यासहिताःसर्वासखीसंप्रैषयस्तथा ॥ ८५ ॥ ततोविसृज्यतान्देवान्नदीभूत्वासरस्वती ॥ उत्तंकस्याश्रमपद
उद्धृतासामनस्विनी ॥ ८६ ॥ अथस्तात्पुक्षवृक्षस्यअवरूप्यचतांतनुम् ॥ अवतीर्णामहाभागादेवानांपश्यतांतदा ॥ ८७ ॥ विष्णुरूपस्तरुःसोत्रस
र्वदेवैस्तुवंदितः ॥ संसेव्यश्चद्विजैर्नित्यंफलहेतोर्महोदयः ॥ ८८ ॥ अनेकशाखाविततश्चतुर्मुखइवापरः ॥ तत्कोटरकुटीकोटिप्रविष्टानांद्विजन्मनाम् ॥ ८९ ॥
श्रूयन्तेविविधावाचःसुराणारक्तचेतसाम् ॥ वनस्पतिरपुष्पोपिपुष्पितश्चोपलक्ष्यते ॥ ९० ॥ जातीचंपकवत्पुष्पैःशाखालग्नैःशुकैःशुभैः ॥ केतकीभिःसुर
भिभिरशोभतसरिद्धरा ॥ ९१ ॥ कोकिलाभिस्समालेखेनकैःपुष्पितेवसा ॥ हरेणैवयथागंगापुक्षेणैवहितातथा ॥ ९२ ॥ तत्रांभस्थातदादेवं
प्रोवाचाथजनार्दनम् ॥ समर्पयस्वतंवाह्निदेवादेशंकरोम्यहम् ॥ ९३ ॥ एवमुक्तेनसातेनप्रत्युक्ताविष्णुनातदा ॥ नतेदाहभयंत्याज्यस्त्वयायंव
ह्निरास्वयम् ॥ ९४ ॥ पश्चिमंसागरंनेतुंवाडवज्वलनंशुभे ॥ एवंक्रमेणगच्छंत्यातदापंप्राप्स्यतेशुभे ॥ ९५ ॥ ततस्तंशातकुंभस्थंकृत्वासौव
डवानलं ॥ समर्पयतगोविंदःसरस्वत्यामहोदरे ॥ ९६ ॥ सातंगृहीत्वासुश्रोणिप्रतीच्यभिमुखीययौ ॥ अंतर्द्वानेनसंप्राप्तापुष्करंसामहानदी ॥ ९७ ॥
मर्यादापर्वतेतस्मिन्संभूताविमलासरित् ॥ पुष्करारण्यंविपुलंसुरसिद्धनिषेवितम् ॥ ९८ ॥ पितामहेनयत्रासीद्यज्ञसत्रनिषेवितम् ॥ सिध्यर्थमुनि
मुख्यानामागतासैमहानदी ॥ ९९ ॥ येषुतत्रकृतोहोमःकुंडेष्वासीद्विरिचिना ॥ तानिसर्वाणिसंघ्राव्यतोयेनाप्युद्धृताहिता ॥ १०० ॥ तत्रक्षेत्रेमहा
पुण्यापुष्करेसातथोत्थिता ॥ तेनतत्पूरणंप्रोक्तंवायुनाजगदायुषा ॥ १ ॥ सापितक्षेत्रमासाद्यपुण्यंपुण्यामहानदी ॥ सरस्वतीस्थितादेवीमर्त्यानां
पापनाशिनी ॥ २ ॥ तत्रयेशुभकर्माणःपुष्करस्थांसरस्वतीम् ॥ पश्यन्तितेनपश्यन्तिसुधोरांतामधोगतिं ॥ ३ ॥ यःपुनस्तत्रभावेननरःस्नानंस
माचरेत् ॥ सब्रह्मलोकमासाद्यब्रह्मणासहमोदते ॥ ४ ॥ यस्तुदद्यात्तत्रदधिब्राह्मणायमनोरमम् ॥ सोप्याग्निलोकमासाद्यभुंक्तेभोगान्सुशोभनान् ॥ ५ ॥
वरंप्रावरणंयोपिभक्त्यादद्याद्विजातये ॥ सोपिसद्भस्त्रदानस्यफलंदशगुणंलभेत् ॥ ६ ॥ ज्येष्ठकुंडेनरःस्नात्वायःसंतर्पयतेपितृन् ॥ सतानुद्धरते
सर्वान्नरकादिपिशुद्धधीः ॥ ७ ॥ क्षेत्रेपैतामहेपूतेपुण्यांप्राप्यसरस्वतीम् ॥ नरःकिंप्राथयेदन्यतीर्थब्रह्मसुतोब्रवीत् ॥ ८ ॥ तस्मात्सर्वेषुतीर्थेषु
स्नातःप्राप्नोति यत्फलम् ॥ तत्सर्वप्राप्तयान्मर्त्योज्येष्ठकुंडेसकृत्पुतः ॥ ९ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनक्षेत्रंतीर्थगतिश्शुभा ॥ येनैतत्रितयंप्राप्तंप्राप्तातेनगतिः

प्र०सृ०खं०
अ०१८

॥ ५६ ॥

परा ॥ २१० ॥ कालेक्षेत्रे तथा तीर्थे स्नात्वा हुत्वा पितृत्रयः ॥ प्रयच्छते द्विजायार्थं सो न तं सुखमश्नुते ॥ ११ ॥ कार्तिके मासि शुक्ले च वैशाखे शशिभूषणे ॥
 चंद्रसूर्योपरगे च काले च कुरुजांगले ॥ १२ ॥ क्षेत्रेष्वेतेषु तीर्थानि यान्युक्तानि मुनीश्वरैः ॥ तेषां पुण्यतमं तीर्थमिदमाह पितामहः ॥ १३ ॥ कुंडेतु मध्यमे
 स्नात्वा कार्तिक्यायः पुमान् द्विजे ॥ प्रयच्छते चापि द्रव्यं सोऽश्वमेधमवाप्नुयात् ॥ १४ ॥ एवं कनिष्ठकेऽप्यत्र कुंडे स्नात्वा समाधिना ॥ यः प्रयच्छति विप्राय सुरूपा
 मपि शालिकाम् ॥ १५ ॥ स प्रयाति नरः क्षिप्रमग्निलोकं मनोरमम् ॥ त्रिःसप्तकुलसंयुक्तो भुंक्ते तत्र महाफलम् ॥ १६ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गमनाय मतिः
 स्थिरा ॥ पुरुषेण तु कर्तव्या पुष्करावातये शुभा ॥ १७ ॥ पुष्करारण्यमासाद्य प्राचीयत्र सरस्वती ॥ मतिः स्मृतिः शुभा प्रज्ञा मेधा बुद्धिर्दया परा ॥ १८ ॥
 सरस्वत्यास्तु पर्यायाप्पडे ते संप्रकीर्तिताः ॥ ततः प्रभृतियत्रासौ प्राचीभूता सरस्वती ॥ २१९ ॥ तत्र स्थंतं जलं येऽपि पश्यन्ति तटसंस्थिताः ॥ तेऽप्यश्वमेधस्य
 फलं लभन्ते नात्र संशयः ॥ २२० ॥ यो वतीर्य पुनस्तत्र कश्चित् स्नानं समाचरेत् ॥ नरः समाधियुक्तो वै ब्रह्मणो नुचरो भवेत् ॥ २१ ॥ शाकादिनापि हि पितृभ्यः
 स्तत्रार्चयते नरः ॥ सोऽप्येति विपुलान् भोगान् स्तेषामेवानुभावतः ॥ २२ ॥ येषु न विधिना तत्राद्भुतं कुर्वति मानवाः ॥ तेन यंति पितृन् स्वर्गं नरकादपि दुःख
 दात् ॥ २३ ॥ तृप्यन्ति पितरस्तस्य यस्तत्र कुशमिश्रितम् ॥ स्नात्वा प्रयच्छते तोयं पूतं तेषां तिला न्वितम् ॥ २४ ॥ सर्वेषामेव तीर्थानां मिदमेवाधिकं स्मृ
 तम् ॥ आदितीर्थमिदं तस्मात्तीर्थानां भुवि विश्रुतम् ॥ २५ ॥ धर्मापवर्गयोः क्रीडानिधिभूतमवस्थितम् ॥ सरस्वत्या पुनश्चैव समेतं गुणवत्तरम् ॥ २६ ॥
 धर्मार्थकाममोक्षाणां च तुर्णामपि दायकम् ॥ येऽप्यत्र मलनाशाय पुमान् सो विविशुर्जलम् ॥ २७ ॥ गोप्रदानसमं तेषां सुखेनैव फलं भवेत् ॥ सुवर्णदाने
 न सममेवमाहुर्मनीषिणः ॥ २८ ॥ तर्पणात्पिण्डदानाच्च नरकेष्वपि संस्थिताः ॥ स्वर्गं प्रयान्ति पितरस्तत्र पुत्रेण तारिताः ॥ २२९ ॥ पुष्करेऽपि सरस्वत्यां येऽपि वान्ति
 जलं जनाः ॥ तेलभन्तेऽक्ष्यान् लोकां ब्रह्मविश्वेशं वदितान् ॥ २३० ॥ स्वर्गनिश्रेणिकाभूता पुष्करे च सरस्वती ॥ सा पुण्यवद्विस्संप्राप्तुं पुंभिर्दृश
 क्यामहानदी ॥ २३१ ॥ मुनिभिर्धर्मतत्त्वज्ञैस्तत्र तत्र निषेविता ॥ तस्मात्सर्वत्र सा देवी पवित्रा सर्वतः स्थिता ॥ २३२ ॥ पुष्करे तु विशेषेण पूता तूतमाहि सा ॥
 नदी सरस्वती पुण्या सुलभा जगति स्थिता ॥ २३३ ॥ दुर्लभा सा कुरुक्षेत्रे प्रभासे पुष्करे तथा ॥ तत्तीर्थं सर्वतीर्थानां प्रवरं विहितं भुवि ॥ २३४ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां च
 तुर्णामपि साधकम् ॥ प्राचीं सरस्वतीं प्राप्य यो न्यतीर्थं हि मार्गते ॥ २३५ ॥ सकरस्थं समुत्सृज्य ह्यमृतं विपमिच्छति ॥ ज्येष्ठे ज्येष्ठा प्रयागस्य मध्यमे मध्यमा
 स्मृता ॥ २३६ ॥ प्रदक्षिणं ततो गच्छेत्कनीयां संविचक्षणः ॥ त्रिष्वप्येतेषु स्नायीत कुर्याच्चापि प्रदक्षिणम् ॥ २३७ ॥ प्रयच्छति पितृभ्यो यस्तोयं तेषां
 तिला न्वितम् ॥ तेषि तुष्टाः पुनस्तस्य प्रयच्छन्त्यमितं फलम् ॥ २३८ ॥ यः स्नात्वा प्रयतो नित्यं ततः पश्येत्पितामहम् ॥ अनुलोमविलोमाभ्यां तथा व्यस्तस

मस्तयोः ॥ ३९ ॥ स्नातव्यं पुष्करे नित्यं ब्रह्मलोकमभीप्सिता ॥ त्रीणि शृंगाणि शुभ्राणि त्रीणि प्रस्रवणानि च ॥ २४० ॥ पुष्कराणि प्रसिद्धानि निविद्धस्त
त्रकारणं ॥ कर्नायांसं मध्यमं च तृतीयं ज्येष्ठं पुष्करं ॥ ४१ ॥ शृंगशृङ्गाभिधानानि शुभप्रस्रवणानि च ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां संकल्पैरफलं नरः ॥ ४२ ॥
यस्तत्र संस्त्यजेद्देहं मोक्षं प्राप्नोत्यसंशयम् ॥ प्रयतः संयतस्तस्यां स्नात्वा दद्याद्दिशे शुभाम् ॥ ४३ ॥ गामेकं मंत्रपूतां च लोकानां प्राप्तिमोक्षदान् ॥ किमत्र
बहुनोक्तेन रात्रा पविह्योर्थिने ॥ ४४ ॥ अर्थप्रयच्छते स्नात्वा सो नन्तं सुखमश्नुते ॥ तत्र दानं प्रशंसंति तिलानां मुनिसत्तमाः ॥ ४५ ॥ कृष्णपक्षे च तुर्दश्यां स्नानं च विहि
तं सदा ॥ पिण्याकेन गुडेनापि पिडं योत्र प्रयच्छति ॥ ४६ ॥ पितृणां प्रयतो भूत्वा पितृलोकं संयच्छति ॥ पुष्करारण्यमासाद्य पुनस्तस्मात्सरस्वती ॥ ४७ ॥
अंतर्द्धानं गतां तुं प्रवृत्ता गपश्चिमा मुखी ॥ नातिदूरे ततस्तस्य पुष्करस्य सुशोभना ॥ ४८ ॥ खर्जूरवनमासाद्य फलपुष्पोपशोभितं ॥ तत्रोषित्वा पुनर्दे
वीवने मुनिमनोरमे ॥ ४९ ॥ सर्वतु कुसुमाकीर्णं सिद्धचारणसेवितं ॥ नंदानामसरिच्छेष्टा त्रिषु लोकेषु विश्रुता ॥ २५० ॥ मीननक्रक्षणेपेता विमलो
दकपूरिता ॥ सूत उवाच ॥ अथ देवव्रतः प्राह किमन्यासासरिद्धरा ॥ ५१ ॥ एतन्मे कौतुकं ब्रह्मव्रंदा शब्दासरस्वती ॥ यथाभूता येन कृताकारणेन सरिद्धरा ॥ ५२ ॥
एवमुक्ते पुलस्त्यः स भीष्मायै तत्पुरातनं ॥ आख्यातुमुपचक्राम नंदानामयतस्मृतं ॥ ५३ ॥ क्षत्रव्रतधरो नित्यमासीद्वाजा प्रभंजनः ॥ प्रवृत्तो
सौमृगान्हंतुं वने तस्मिन् महाबलः ॥ ५४ ॥ सददर्शतस्तस्मिन् मृगांश्च लमांतरे स्थितां ॥ मार्गेण सुतीक्ष्णेन तां विव्याध पुरोगतां ॥ ५५ ॥ साविलो
क्यदिशः सर्वास्तं दृष्ट्वा शरपाणिनं ॥ आहर्किते कृतं मूढवयै तत्कर्म दुष्करं ॥ ५६ ॥ स्तनं तावत्प्रयच्छामि सुतस्य धोमुखी स्थिता ॥ मांसलोभेन विद्धाहं
तरसा ह्यकुतोभया ॥ ५७ ॥ पिवंतं शुभ्रवत्सं च गूढमैशुनमागतं ॥ एवं विषं मृगं राजब्रह्मन्यात्प्राङ्मयाश्रुतं ॥ ५८ ॥ स्तनं तु तनयस्य स्य प्रयच्छंती त्वया ह
ता ॥ बाणेनाशनिकल्पेन निर्दोषावनमागता ॥ ५९ ॥ तस्मात्त्वमपि दुर्बुद्धे क्रव्यादस्त्वमवाप्स्यसि ॥ वने स्मिन्कंटकाकीर्णे व्याघ्ररूपं त्वमाप्नुहि ॥ २६० ॥
शापप्रदानं श्रुत्वा वंसराजा पुरतः स्थितः ॥ प्रोवाच प्रांजलिभूत्वा तां मृगं व्यथितेन्द्रियः ॥ ६१ ॥ स्तनं तु तनयस्येह प्रयच्छंती न मे मता ॥ अज्ञानेन हता भद्रे
प्रसीद सुसमाधिना ॥ ६२ ॥ व्याघ्ररूपमहंत्यक्त्वा प्राप्स्यसि मां पुं पंकदा ॥ एवं विधस्य शापस्य विमोक्षं शंस मे भृगि ॥ ६३ ॥ एवमुक्ते मृगी तस्य प्रोवाच
वचनं शुभम् ॥ राजब्रह्मशतांते तु शापस्यागतया गवा ॥ ६४ ॥ नंदया सह संवादमासाद्यांतो भविष्यति ॥ मृगयोक्ते वचने राजा व्याघ्र एवाभवत्तदा ॥ ६५ ॥
नखदंशयुधोपेतो व्याघ्ररूपोतिभीषणः ॥ तत्रासौ भक्षयन्नास्ते मृगान्हत्वा चतुष्पदः ॥ ६६ ॥ द्विपदानपितत्र स्थान्कालेन क्रमयोजितान् ॥ एवं तत्र वने तस्य सं
वत्सरश्चतुर्मासः ॥ ६७ ॥ आत्मानं निर्दिमानस्य मृगमांसानि खादतः ॥ कदाहं मानुषं भावं गमिष्यामीदृशं पुनः ॥ ६८ ॥ कुत्सितं न करिष्यामि वियोनिकरणं महत् ॥

कुर्वतामांसलोभेनमृगयांपरिधावता ॥ ६९ ॥ आपदासहितंप्रातंमानुपाणांभयावहम् ॥ दर्शनंदुःखदंमह्यमृगाणांमानुषैःसह ॥ १७० ॥ पापेनपापतांनीतो
 ह्यपापेऽपिसतांकुले ॥ उत्पन्नोविकृतिनीतःपश्यकालस्यपर्ययम् ॥ २७१ ॥ तस्मान्मेसुकृतंनान्तिहिंसाप्येकाविगर्हिता ॥ तयातुप्राप्यतेदुःखंनचमोक्षो
 भविष्यति ॥ ७२ ॥ कथंमेभवितामोक्षःकथंसत्यामृगीभवेत् ॥ गतेवर्षशतेतस्यवसतस्तद्वनेतदा ॥ ७३ ॥ आयातंगोकुलंकालेयवसोदककारणा
 त् ॥ गोवाट्वाटीसंस्थानंतत्तत्रसमवस्थितम् ॥ ७४ ॥ वनोपकण्ठेमथानरवेणापूरितंचयत् ॥ क्षीवैर्गोपैःसमाकीर्णपादपैरपितद्वनम् ॥ ७५ ॥ निशिवंशर
 वोपेतंगोपीनांचशुभ्रप्रदम् ॥ एवंतुवसतस्तस्यखर्जूरवनसंसदि ॥ ७६ ॥ हृष्टातुष्टाचपुष्टाचनंदावैनामनामतः ॥ गोमंडलस्यसामुख्याहंसवर्णाघट
 स्रवा ॥ ७७ ॥ दीर्घघोणाविभक्तांगीबंधुरांगीतनुत्वा ॥ नीलकंठाशुभ्रग्रीवावंटालीमधुरस्वना ॥ ७८ ॥ साचयूथस्यसर्वस्यपुरश्चरतिनिर्भया ॥ वास
 स्थानंचरेच्छत्रंगत्वैकाचयथासुखम् ॥ ७९ ॥ यथेष्टकामासुरभीष्टत्रंचरतिवैतृणम् ॥ रोहितोनामतत्रान्यःपर्वतःसरितस्तटे ॥ २८० ॥ अनेककंदरदरी
 गुहासत्वनिषेवितः ॥ तस्यपूर्वोत्तरेभागेवोरेतृणसमाकुले ॥ २८१ ॥ संकटेविषमेदुर्गेभैरवेलोमहर्षणे ॥ मृगसिंहसमाकीर्णैर्वहुश्चापदसेविते ॥ ८२ ॥ बल्ली
 वृक्षादिगहनेशिवाशतनिनादिते ॥ दुर्गेस्मिन्वसतेरौद्रःकामरूपीभयंकरः ॥ ८३ ॥ द्वीपीशोणितदिग्धांसोवोरदंष्ट्रानखायुधः ॥ नंदोनामसध
 र्मात्मासचगोपीहितेरतः ॥ ८४ ॥ अच्छिन्नाग्रैस्तृणैर्दीर्घैर्गोपनंपरिरक्षति ॥ तस्ययूथपरिभ्रष्टासानंदातृणलिप्सया ॥ ८५ ॥ चरंतीव्याघ्रपुरतःसाधेनुःप्रत्यु
 पस्थिता ॥ अभ्यद्रवच्चतांद्रीपीतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ८६ ॥ त्वमद्यविहितोभक्षःस्वयंप्राप्तासिधेनुके ॥ द्वीपिनश्चवचःश्रुत्वानिष्टुरंरोमहर्षणं ॥ ८७ ॥
 शुक्लरूपान्वितंवालंभद्रमिंदुसमप्रभम् ॥ वत्संस्मरतिसाधेनुःस्नेहाक्तागद्गदाक्षरम् ॥ ८८ ॥ दह्यंतीपुत्रशोकेननंदासापुत्रवत्सला ॥ रुदंतीकरुणंचैवनिरा
 शापुत्रदर्शने ॥ ८९ ॥ द्वीपीदृष्ट्वातुतांधेनुंकंदमानांसुदुःखिताम् ॥ उवाचवचनंवोरंधेनुकेकिंप्ररुद्यते ॥ २९० ॥ दैवात्सुखोपपन्नासिभक्षस्त्वमेयदृच्छ
 या ॥ रुदंत्यावाहसंत्यावातवात्तंजीवितंभवेत् ॥ २९१ ॥ विहितंभुज्यतेलोकेस्वयंप्राप्तासिधेनुके ॥ मृत्युस्तेविहितोद्यैववृथाकिमनुशोचासि ॥ २९२ ॥
 पप्रच्छतांपुनर्द्रीपीकिमर्थरुदितंत्वया ॥ कौतुकंचात्रमेजातंमहन्मेकथयस्ववै ॥ २९३ ॥ व्याघ्रस्यवचनंश्रुत्वानंदावाक्यमथाब्रवीत् ॥ शंतुमहं
 सिमेनाथकामरूपिन्नमोस्तुते ॥ २९४ ॥ त्वांसमासाद्यलोकस्यपरित्राणंनविद्यते ॥ जीवितार्थनशोचामिप्राप्तव्यंमरणंमया ॥ २९५ ॥ जातस्य
 हिध्रुवोमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच ॥ तस्मादपरिहार्येथेनशोचामिमृगाधिप ॥ २९६ ॥ दैवरपियथासर्वैर्मर्त्यव्यमवशैर्ध्रुवम् ॥ तस्मात्तुनाहमेवै
 काव्याघ्रशोचामिजीवितम् ॥ २९७ ॥ किंतुस्नेहेनवैसाधोदुःखेनरुदितंमया ॥ अस्तिमेहृदिसंतापस्तंचत्वंश्रोतुमर्हसि ॥ २९८ ॥ प्रथमेवयसिप्राप्तेप्रसूताहं

मृगाधिप ॥ इष्टः प्रथमजातश्च सुतस्तु मम बालकः ॥ १९ ॥ क्षीरपायी च मे वत्सस्तृणं नाद्यापि जिघ्रति ॥ स च गोपकुले बद्धः क्षुधातौ मामवेक्षते ॥ ३०० ॥
 तमहं चानुशोचामि कथं जीविष्यते सुतः ॥ तस्येच्छामि स्तनं दातुं पुत्रस्नेहवशं गता ॥ १ ॥ पाययित्वा स्तनं वत्समवल्लिख्य च मूर्द्धनि ॥ सखीनामपि
 यित्वा तु संदिश्य च हिताहितम् ॥ २ ॥ पुनः प्रत्यागमिष्यामि यथेष्टं भक्षयिष्यामि ॥ सनंदाया वचः श्रुत्वा मृगैर्द्रुपुनरब्रवीत् ॥ ३ ॥ किं ते पुत्रेण कर्तं
 व्यं मस्य किं न बुध्यसे ॥ त्रस्यंति सर्वभूतानि प्रियते मां निरीक्ष्य च ॥ ४ ॥ त्वं पुनः कृपया विष्टा पुत्रपुत्रेति भाषसे ॥ न पुत्रानतपोदानं न मातानपिता
 गुरुः ॥ ५ ॥ शङ्कुवन्ति परित्रातुं नरं कालप्रपीडितम् ॥ कथं त्वं गोकुलं गत्वा गोपीजनसमाकुलम् ॥ ६ ॥ वृषभैर्नादितं दिव्यं बालवत्सविभूषितम् ॥
 भूपणदेवलोकरूपस्वर्गतुल्यं न संशयः ॥ ७ ॥ नित्यं प्रसुदितं दिव्यं सर्वदेवप्रपूजितम् ॥ यत्पावित्रं पवित्राणां मंगलानां च मंगलम् ॥ ८ ॥ यत्तीर्थं सर्वतीर्थं
 नां धन्यानां धन्यमुत्तमम् ॥ समस्तगुणसंपन्नमीश्वराय तनम हत् ॥ ९ ॥ यत्ख्यातं सर्वतीर्थानां भूमिस्वर्गमनुत्तमम् ॥ गोपीमंथनशब्देन बाल
 वत्सरूपेण च ॥ ३१० ॥ गवां हुंकारशब्देन अलक्ष्मीः प्रतिहन्यते ॥ यत्र वत्साश्च हुंकारं करुणं मातृकां क्षया ॥ ११ ॥ यद्गोपैः पालितं शूरैर्बाहुयुद्धकृतश्रमैः ॥
 प्रगीतनृत्यसंलापनं हितास्फोटनादितम् ॥ १२ ॥ इतस्ततस्त्रितैर्वत्सैर्नर्द्यमानं संमततः ॥ सरोवद्राजते गोष्ठं चलद्भिरिव पंकजैः ॥ १३ ॥ तं श्रीनिकेतनं सौम्यं
 हृष्टपुष्टजनाकुलम् ॥ गोलोकप्रतिमं दृष्ट्वा कथं प्रत्यागमिष्यामि ॥ १४ ॥ पंचभूतानि मे भद्रे पिबंतु रुधिरं तव ॥ न निर्विण्णानि भूतानि वाङ्मात्रेण करोम्यहम् ॥ १५ ॥
 नंदोवाच ॥ एवं प्रथमवत्सायामृगैर्द्रुपुनमेव च ॥ दृष्ट्वा सखीसुतं बालं गोपांश्च प्रतिपालकान् ॥ १६ ॥ गोपीजनमुपामं व्यजननीचविशेषतः ॥ शपथैरागमिष्या
 मिमन्यसे यदि मुंचसां ॥ १७ ॥ यत्पापं ब्रह्मवध्यायामातृपितृवधेषु च ॥ तेन पापेन लिप्येहं यद्यहं नागमे पुनः ॥ १८ ॥ यत्पापं लुब्धकानां तु म्लेच्छानां गरदा
 यिनाम् ॥ तेन पापेन लिप्येहं यद्यहं नागमे पुनः ॥ १९ ॥ गोषु विघ्नांश्च ये कुर्युः स्वपंतीं ताडयंति च ॥ तेन पापेन लिप्येहं यद्यहं नागमे पुनः ॥ ३२० ॥
 सकृदत्वा तु यः कन्यां द्वितीये दातुमिच्छति ॥ तस्य पापेन लिप्येहं यद्यहं नागमे पुनः ॥ २१ ॥ यस्त्वनर्हान्वलीव दान्विपमेवाहयेत्पुमान् ॥ कथा
 यां कथ्यमानायां विघ्नं कारयते तु यः ॥ २२ ॥ तेन पापेन लिप्येहं यद्यहं नागमे पुनः ॥ गृहे यस्यागतं मित्रं निराशं प्रतिगच्छति ॥ २३ ॥ तस्य पापेन लिप्येहं यद्यहं
 नागमे पुनः ॥ इत्येतैः पातकैर्वैरागमिष्याम्यहं पुनः ॥ २४ ॥ बुध्वासंप्रत्ययं द्विपीपुनर्वचनमब्रवीत् ॥ व्याघ्र उवाच ॥ संजातः प्रत्ययोस्माकं शपथै
 र्धैनुकेतव ॥ २५ ॥ कदाचिन्मन्यसे गत्वा मूर्खो यं वंचितो मया ॥ अत्रापि केचिद्रक्ष्यंति शपथेनास्ति पातकम् ॥ २६ ॥ कामिनीषु विवाहेषु गवां
 सुक्तौ तथैव च ॥ प्राणत्यागे समुत्पन्ने श्रद्धातव्यं न च त्वया ॥ २७ ॥ लोके स्मिन्नास्तिकाः केचिन्मूर्खाः पीडितमानिनः ॥ भ्रामयिष्यंति ते चित्तं

चक्रारूढमिवक्षणात् ॥ २८ ॥ कुतर्कहेतुवृत्तातैरज्ञानावृतचेतसः ॥ मोहयंतिनराःशुद्धाआगमानविशारदाः ॥ २९ ॥ अतथ्यान्यपितथ्यानिदर्शयं
 त्यातिपेशलाः ॥ समेनिमोन्नतानीवाचेत्रकर्मविदोजनाः ॥ ३३० ॥ प्रायःकृतार्थोलोकोयमन्यतेनोपकारिणम् ॥ वत्सःक्षीरक्षयंदृष्ट्वापरित्यजतिमा
 तरम् ॥ ३१ ॥ नतंपश्यामिलोकेस्मिन्कृतेप्रतिकरोतियः ॥ सर्वस्यहिकृतार्थस्यमतिरन्याप्रवर्तते ॥ ३२ ॥ ऋषिदेवासुरनरैःशपथाःकार्यं
 सिद्धये ॥ कृताःपरस्परंपूर्वतान्नमन्यामहेवयम् ॥ ३३ ॥ सत्येनापिशपेद्यस्तुदेवाग्निगुरुसन्निधौ ॥ तस्यैवैवस्वतोराजाधर्मस्यार्द्धनिर्कृतति ॥ ३४ ॥
 मातेबुद्धिर्भवेदेवंशपथैरेषवांचितः ॥ त्वयैवदर्शितसर्वयथेष्टंकुरुसांप्रतं ॥ ३५ ॥ नंदोवाच ॥ ॥ एवमेवमहासाधोकस्त्वावंचयितुंक्षमः ॥
 आत्मैववांचितस्तेनयःपरंवंचयिष्यति ॥ ३६ ॥ द्वीप्युवाच ॥ ॥ धेनुकेपश्यगच्छत्वंपुत्रकंपुत्रवत्सले ॥ पाययित्वास्तनंवत्समवलिह्यचमूर्द्ध
 नि ॥ ३७ ॥ मातरंभ्रातरंदृष्ट्वासखीस्वजनवांधवान् ॥ सत्यमेवाग्रतःकृत्वाशीघ्रमागमनंकुरु ॥ ३८ ॥ एवंसाशपथंकृत्वाधेनुवैसत्यवादि
 नी ॥ अनुज्ञातामृगेंद्रेणप्रयातापुत्रवत्सला ॥ ३९ ॥ अश्रुपूर्णमुखीदीनावेपमानासुदुःखिता ॥ हंभारवंप्रमुंचंतीपातिताशोकेसागरे ॥ ३४० ॥ करीव
 चरणग्राहंगृहीतःसलिलाशये ॥ अशक्तास्वपरित्राणेविलपंतीमुहुर्मुहुः ॥ ४१ ॥ सातत्रगोकुलंप्राप्ताहरित्रिद्यास्तटेस्थितम् ॥ श्रुत्वावत्संतुक्रोशंतंपर्य
 धावतसंमुखी ॥ ४२ ॥ उपसृप्यचतंवालंवाष्पपर्याकुलेक्षणम् ॥ संप्राप्यमातरंवत्सःशंकितःपरिपृच्छति ॥ ४३ ॥ नतेपश्याम्यहंस्वास्थ्यंधैर्येनै
 वाद्यलक्षये ॥ उद्विग्राचापितेदृष्टिर्भीताचातविलक्ष्यसे ॥ ४४ ॥ नन्दोवाच ॥ पिबपुत्रस्तनंमेद्यकारणंयदिपृच्छसि ॥ अशक्ताहंतवाख्यातुंकुरुतृप्तिंय
 थेप्सिताम् ॥ ४५ ॥ अपश्चिमंतुतेपुत्रदुर्लभमातृदर्शनम् ॥ एकाहमद्यमेपीत्वाप्रभातेकस्यपास्यासि ॥ ४६ ॥ त्वांत्यक्त्वापुत्रगंतव्यंशपथैरागतत्वाह
 म् ॥ श्रुत्क्षामस्यचव्याघ्रस्यदातव्यमात्मजीवितम् ॥ ४७ ॥ नंदायाश्चवचःश्रुत्वावत्सोवचनमब्रवीत् ॥ वत्सउवाच ॥ अहंतत्रगमिष्यामियत्रत्वंगंतु
 मिच्छसि ॥ ४८ ॥ श्लाघ्यंममापिमरणंत्वयासहनसंशयः ॥ एकाकिनापिमर्तव्यमयार्तेनत्वयाविना ॥ ४९ ॥ यदिमांसंहितंमातर्वनेव्याघ्रोहनिष्यति ॥ याग
 तिमातृभक्तानांध्रुवंसामेभविष्यति ॥ ५० ॥ तस्मादवश्यंयास्यामित्वयासहनसंशयः ॥ अथवातिष्ठमातस्त्वंशपथाःसंतुतेमम ॥ ५१ ॥ जनन्याचवियुक्तस्य
 जीवितेकिंप्रयोजनम् ॥ अनाथस्यवनेनित्यंकोमेनाथोभविष्यति ॥ ५२ ॥ नास्तिमातृसमोबंधुर्बालानांक्षीरजीविनाम् ॥ नास्तिमातृसमोनाथोनास्ति
 मातृसमागतिः ॥ ५३ ॥ नास्तिमातृसमःस्नेहोनास्तिमातृसमंमुखम् ॥ नास्तिमातृसमोदेवइहलोकेपरत्रच ॥ ५४ ॥ एवंवैपरमोधर्मःप्रजापतिविनिर्मितः ॥
 येतिष्ठंतिसदापुत्रास्तेयांतिपरमांगतिम् ॥ ५५ ॥ नंदोवाच ॥ ममैवविहितोमृत्युर्नत्वंपुत्रागमिष्यसि ॥ नचायमन्यजीवानांमृत्युःस्यादन्यमृत्युना ॥ ५६ ॥

प० पु०
॥ ५९ ॥

अपश्चिममिमं पुत्रमातृसंदेशमुत्तमम् ॥ अत्रातिष्ठस्वमद्राक्यात्ततः शुश्रूषणं पुनः ॥ ५७ ॥ जलेस्थलेचविचरन्प्रमादं तातमाकुरु ॥ प्रमादात्सर्वभूतानि वि-
नश्यंति न संशयः ॥ ५८ ॥ नचलोभेत चर्तव्यं विषमस्थं तृणं क्वचित् ॥ लोभाद्विनाशः सर्वेषामिह लोके परत्र च ॥ ५९ ॥ समुद्रमटवीं पुत्रविशं तिलोभमोहि-
ताः ॥ लोभादकार्यमत्युग्रं विद्वानपि समाचरेत् ॥ ६० ॥ लोभात्प्रमादाद्विस्त्रं भाविभिर्नाशो भवेन्नृणाम् ॥ तस्माच्छोभनं कुर्वीत न प्रमादं न विश्वसेत् ॥ ६१ ॥
आत्मा हि सततं पुत्ररक्षितव्यः प्रयत्नतः ॥ सर्वेभ्यः श्वापदेभ्यश्च म्लेच्छचोरादिसंकटात् ॥ ६२ ॥ तिरश्चां पापयोनीनामेकत्र वसतामपि ॥ विपरीतानि चित्तानि वि-
ज्ञायंते न पुत्रक ॥ ६३ ॥ नखिनां च नदीनां च शृंगिणां शस्त्रधारिणाम् ॥ न विश्वासस्त्वया कार्यः स्त्रीणां प्रेष्यजनस्य च ॥ ६४ ॥ न विश्वसेदविश्वस्ते विश्वस्ते
नाति विश्वसेत् ॥ विश्वासाद्भयमुत्पन्नं मूलान्यपि निवृत्तं तति ॥ ६५ ॥ न विश्वसेत्स्वदेहेऽपि बलिष्ठे भीतचेतसि ॥ वक्ष्यंति गूढमत्यर्थं सुप्तं मत्तं प्रमादतः ॥
॥ ६६ ॥ गंधः सर्वत्र सततमाघ्रातव्यः प्रयत्नतः ॥ गावः पश्यंति गंधेन राजानश्चारचक्षुषा ॥ ६७ ॥ नैकस्तिष्ठेद्द्वेनेघोरे धर्ममेकं च चिंतयेत् ॥ नचो-
द्वेगस्त्वया कार्यः सर्वस्य मरणं ध्रुवं ॥ ६८ ॥ यथा हि पथिकः कश्चिच्छायामाश्रित्य तिष्ठति ॥ विश्रम्य च पुनर्याति तद्रूतसमागमः ॥ ६९ ॥ पुत्रनित्यं जगत्स-
र्वतत्रैकः शोचसे कथं ॥ तावत्त्वं शोकमुत्सृज्य मद्राक्यमनुपालय ॥ ७० ॥ शिरस्याघ्रायतं पुत्रमवल्लिह्य च मूर्द्धनि ॥ शोकेन महता विष्टा बाष्पव्याकुललोच-
ना ॥ ७१ ॥ विनिःश्वसंतीनागीव दीर्घमुष्णं मुहुर्मुहुः ॥ पुत्रहीनं जगच्छून्यं प्रपश्यंती वसाभवत् ॥ ७२ ॥ महापंकनिमग्रे वतिष्ठंती चावसीदती ॥ विलप्य नं-
दिनी पुत्रमुवाचेदं पुनर्वचः ॥ ७३ ॥ नास्ति पुत्रसमः स्नेहो नास्ति पुत्रसमं सुखं ॥ नास्ति पुत्रसमाप्रीतिर्नास्ति पुत्रसमागतिः ॥ ७४ ॥ अपुत्रस्य जगच्छू-
न्यमपुत्रस्य गृहेऽसुखं ॥ पुत्रेण लभते लोकमपुत्रो नरकं व्रजेत् ॥ ७५ ॥ लोको वदति वाक्यानि चंदनं किल शीतलं ॥ पुत्रगात्रपरिष्वंगश्च दनादतिशीत-
लः ॥ ७६ ॥ इति पुत्रगुणानुक्त्वानिरिक्ष्य च पुनः पुनः ॥ स्वमातरं सखीगोपीस्त्वरमाणा च पृच्छति ॥ ७७ ॥ यूथस्याग्रे चरंती मामाससा-
दमृगाधिपः ॥ मुक्ताहं तेन शपथैः पुनर्यास्यामि तत्र वै ॥ ७८ ॥ सुतं च मातरं चैव सखीर्द्रष्टुं च गोकुलं ॥ आगता सत्यवाक्येन पुनर्यास्यामि-
तत्र वै ॥ ७९ ॥ मातः क्षमस्व तत्सर्वदौःशील्यादिकृतं मम ॥ बालस्तवायं दौहित्रः किमत्रान्यद्विधीम्यहं ॥ ८० ॥ विपुले चंपके मातर्भद्रे सुरभिमानिनि ॥ व-
सुधारे प्रियानंदे महानंदे घटस्त्रवे ॥ ८१ ॥ अज्ञानाज्ज्ञानतो वापि यदुक्तं किंचिदप्रियं ॥ तत्क्षमध्वं महाभागाय चान्यच्च कृतं मया ॥ ८२ ॥ सर्वाः सर्वगुणोपेताः
सर्वालोकस्य मातरः ॥ सर्वाः सर्वप्रदानित्यं रक्षध्वं मम बालकं ॥ ८३ ॥ अनाथं विकलं दीनं रक्षध्वं मम पुत्रकं ॥ मातृशोकाभिस्तत्तं भगिन्यः पालयिष्यथ ॥ ८४ ॥ यस्मा-
दनाथमवलं पुत्रवत्पालयिष्यथ ॥ क्षमध्वं च महाभागायास्यामि सत्यं संश्रयात् ॥ ८५ ॥ न चिंतामहती कार्या सखीभिश्चः कथंचन ॥ प्रथमस्यास्य जातस्य

प्र० सू० सू०
अ० १८

॥ ५९ ॥

स्थितं मरणमग्रतः ॥ ८६ ॥ श्रुत्वा तु नंदा वचनं माता सा ख्यश्च दुःखिताः ॥ विषादं परमं जग्मु र्दमूचुश्च विस्मिताः ॥ ८७ ॥ अहो त्रमहदाश्चर्यं यद्व्याघ्रवचनं
 त्व ॥ प्रकर्तुमुद्यतं भीमं नंदा त्वं सत्यवादिनी ॥ ८८ ॥ शपथैः सत्यवाक्येन वंचयित्वा महाभयं ॥ नाशनीयं प्रयत्नेन न गंतव्यं कथंचन ॥ ८९ ॥ नंदेन
 चैव गंतव्यमधर्मः क्रियते त्वया ॥ यद्बालं स्वसुतं त्यक्त्वा सत्यलोभेन गम्यते ॥ ९० ॥ अत्र गाथापुराप्रोक्ता ऋषिभिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ प्राणत्यागे समु
 त्पन्ने शपथैर्नास्ति पातकं ॥ ९१ ॥ उक्त्वा नृतं भवेद्यत्र प्राणिनां प्राणरक्षणं ॥ अनृतं तत्र सत्यं स्यात् सत्यमप्यनृतं भवेत् ॥ ९२ ॥ कामिनीषु विवाहेषु गवां मुक्तौ तथैव
 च ॥ ब्राह्मणानां विपत्तौ च शपथैर्नास्ति पातकं ॥ ९३ ॥ ॥ नंदोवाच ॥ ॥ परेषां प्राणरक्षार्थं वदाम्येवानृतं वचः ॥ नात्मा र्थमुत्सहे वक्तुं जीवितार्थे कथंच
 न ॥ ९४ ॥ एकः संश्लिष्यते गर्भे मरणे भरणे तथा ॥ भुंक्ते चैकः सुखं दुःखमतः सत्यं वदाम्यहम् ॥ ९५ ॥ सत्ये प्रतिष्ठिता लोका धर्मः सत्ये प्रतिष्ठितः ॥ उदधि
 रसत्यवाक्येन मर्यादां न विलंबते ॥ ९६ ॥ विष्णवे पृथिवीं दत्त्वा बलिः पातालमाश्रितः ॥ छद्मनापि बलिर्वद्धः सत्यवाक्यं न चात्यजत् ॥ ९७ ॥ प्रवर्ध
 मानः शैलेन्द्रः शतशृंगः समुत्थितः ॥ सत्येन संस्थितो विध्यः प्रवन्धनातिवर्तते ॥ ९८ ॥ स्वर्गापवर्गनरकाः सत्यवाचि प्रतिष्ठिताः ॥ यस्तु लोपयते वाचमशेषेते
 न लोपितं ॥ ९९ ॥ योन्यथा संतमात्मानमन्यथा प्रतिपद्यते ॥ किं तेन न कृतं पापं चोरेणात्मापहारिणा ॥ १०० ॥ यास्यामि नरकं घोरं विलोप्यात्मानमा
 त्मना ॥ तस्य वैवस्वतो राजा धर्मस्यार्थं निहंतति ॥ १ ॥ अगाधे सलिले शुद्धे सत्यतीर्थे क्षमाह्वये ॥ स्नात्वा पापविनिर्मुक्तः प्रयाति परमां गतिं ॥ २ ॥ अश्वमेधसह
 सं च सत्यं च तुलया धृतं ॥ अश्वमेधसहस्राद्वि सत्यमेव विशिष्यते ॥ ३ ॥ सत्यं साधुफलं श्रुतं च परमं क्लेशादिभिर्वर्जितं साधूनां निकटं सतां कुलधनं सर्वाश्रमा
 णां फलं ॥ यस्मात्तं समवाप्य गच्छति दिवं सत्यं ज्यते सौ कथं लोकैरत्र समागमे प्रतिदिनं सत्यं वदध्वं ध्रुवं ॥ ४ ॥ सख्यञ्जुः ॥ नंदे सा त्वं नमस्का
 र्यासर्वैरापसुरासुरैः ॥ या त्वं परमसत्त्वेन प्राणांस्त्यजसि दुस्त्यजान् ॥ ५ ॥ ब्रुमः किं तत्र कल्याणि या त्वं धर्मधुरंधरा ॥ त्यागेनानेन प्राप्य त्रैलोक्ये
 वस्तु किंचन ॥ ६ ॥ अवियोगं च पश्यामस्त्यागादस्मात्सुतेन हि ॥ नार्याः कल्याणचित्तायानापदः संति कुत्रचित् ॥ ७ ॥ दृष्ट्वा गोपीजनं सर्वपरिक्र
 म्य च गोकुलं ॥ नंदासं प्रस्थितं देवान् वृक्षांश्चापृच्छ्य सा पुनः ॥ ८ ॥ क्षितिं वरुणमग्निं च वायुं चापि निशाकरं ॥ दशदिग्देवता वृक्षाश्च त्राणि ग्रहैः सह ॥
 ॥ ९ ॥ सर्वान्विज्ञापयामास प्रणिपत्य मुहुर्मुहुः ॥ ये संश्रिता वने सिद्धाः सर्वाश्च वनदेवताः ॥ १० ॥ वने चरंतं च तृणैरक्षतु सुतं मम ॥ चंपकाशोक
 पुत्रागास्सरलार्जुनकिंशुकाः ॥ ११ ॥ शृण्वं तु पादपाः सर्वे संदेशं मम विह्वलं ॥ वत्समेका किं नंदीनं चरंतं विषमे वने ॥ १२ ॥ रक्षध्वं वत्सकं बालं स्नेहात्पु
 त्रमिवौरसं ॥ मात्रा पित्रा विहीनं च नानाथं दीनमानसं ॥ १३ ॥ विचरंतं मिमांभूमिं क्रंदमानं सुदुःखितं ॥ तस्येह क्रंदमानस्य मत्पुत्रस्य महावने ॥ १४ ॥

प० पु०

॥ ६० ॥

महाशोकाभिभूतस्यक्षुत्पिपासातुरस्यच ॥ शून्यस्यैकाकिनःसर्वजगच्छून्यंप्रपश्यतः ॥ १५ ॥ चरमाणस्यकर्तव्यंसानुक्रोशैस्तुरक्षणं ॥ संदिश्यं
दाप्रीत्यैवंपुत्रस्नेहवशंगता ॥ १६ ॥ शोकाग्निनाचसन्दीप्ताविच्छिन्नापुत्रदर्शने ॥ वियुक्ताचक्रवाकीवलतेवपतितातरोः ॥ १७ ॥ अंधेवदृष्टिरहिताप्रस्व
लंतीपदेपदे ॥ अगच्छत्सापुनस्तत्रयत्रासौपिशिताशनः ॥ १८ ॥ आस्तेविस्फूर्जितमुखस्तीक्ष्णदंष्ट्रोभयावहः ॥ तावत्तस्याःसुतोवत्सऊर्ध्वपुच्छोति
वेगवान् ॥ १९ ॥ आगत्यमातुरग्रेसौमृगेंद्रस्याग्रतोभवत् ॥ आगतंतुसुतं दृष्ट्वा मृत्युंतमग्रतःस्थितं ॥ २० ॥ व्याघ्रं दृष्ट्वा तु साधेनुरिदं वचनमब्रवीत् ॥
भोभोमृगेंद्रागताहंसत्यधर्मव्रतेस्थिता ॥ २१ ॥ कुरुतृप्तिं यथाकाममस्मन्मांसेनसांप्रतम् ॥ संतर्पयस्वभूतानिपिबत्वंशोणितंमम ॥ २२ ॥ मृतायांतुमयित्वं
भोभक्षयेमंतुवालकम् ॥ द्रीप्युवाच ॥ स्वागतंतवकल्याणिधेनुकेसत्यवादिनी ॥ २३ ॥ नहिसत्यवतां किंचिदशुभंभवतिक्वचित् ॥ त्वयोक्तं धे
नुकेपूर्वसत्यंप्रत्यागमेपुनः ॥ २४ ॥ तेनमेकौतुकंप्राप्तंप्राप्तागच्छेत्कथंपुनः ॥ तवसत्यपरीक्षार्थंप्रिषितासिमयापुनः ॥ २५ ॥ अन्यथामांस
मासाद्यजीवन्तीयास्यसेकथम् ॥ यच्चनःकौतुकंजातंसत्यमन्वेषणंमम ॥ २६ ॥ तस्मादनेनसत्येनमुक्तासिचमयाधुना ॥ भगिनीभवतीमह्यंभागिनेयः
सुतस्तव ॥ २७ ॥ दत्तोपदेशस्यशुभेममपापिष्ठकर्मणः ॥ सत्येप्रतिष्ठितालोकाधर्मःसत्येप्रतिष्ठितः ॥ २८ ॥ सत्येनगौःक्षीरधारांप्रमुंचतिहविः
प्रियाम् ॥ सर्वैधन्यतमोगोपोयस्त्वत्क्षीरेणजीवति ॥ २९ ॥ भूमिप्रदेशाधन्यास्तेसतृणावीरुधःशुभे ॥ तेधन्याश्चकृतार्थाश्चतैरेवसुकृतंकृतम् ॥ ३० ॥
तैराप्तंजन्मनःसारंयेपिवांतिपयस्तव ॥ मृगेंद्रःप्रत्ययंगत्वाविस्मयंपरमंगतः ॥ ३१ ॥ प्रत्यादेशोयमस्माकंसत्यंदेवैःप्रदर्शितः ॥ सत्यमिष्टंगवां
दृष्ट्वानमेवाञ्छास्तिजीवितुम् ॥ ३२ ॥ तत्करिष्याम्यहंकर्मयेनमुच्येयकिल्बिषात् ॥ मयाजीवसहस्राणिभक्षितानिशतानिच ॥ ३३ ॥ गतिकामि
हगच्छामिदृष्ट्वागोःसत्यमीदृशम् ॥ अहंपापोदुराचारोऽनुशंसोजीवघातकः ॥ ३४ ॥ कांस्तुलोकान्गमिष्यामिकृत्वाकर्मसुदारुणम् ॥ गमिष्येपुण्यतीर्था
निकरिष्येपापशोधनम् ॥ ३५ ॥ पतिष्येगिरिमारुह्यप्रवेक्ष्येवाहुताशनम् ॥ धेनोद्यन्मयाकार्यतपःपापाद्रिशुद्धये ॥ ३६ ॥ तदादिशस्वसंक्षेपात्रकालोवि
स्तरस्यतु ॥ धेनुरुवाच ॥ तपःकृतेप्रशंसंतित्रेतायांज्ञानमेवच ॥ ३७ ॥ द्वापरेयज्ञमित्याहुर्दानमेकंकलयुगे ॥ सर्वेषामेवदानानामामिदमेवैकमुत्तमम् ॥ ३८ ॥
अभयंसर्वभूतानांनास्तिदानमतःपरम् ॥ चराचराणांभूतानामभयंयःप्रयच्छति ॥ ३९ ॥ सचसर्वभयान्मुक्तःपरंब्रह्माधिगच्छति ॥ नास्त्यहिंसासमं
दानंनास्त्यहिंसासमंतपः ॥ ४० ॥ यथाहस्तिपदेष्वन्यत्पदंसर्वंप्रलीयते ॥ सर्वेधर्मास्तथाव्याघ्रंप्रलीयंतेह्यहिंसया ॥ ४१ ॥ योगवृक्षस्यछायाया
तापत्रयविनाशिनी ॥ धर्मज्ञानेचपुष्पाणिस्वर्गमोक्षौफलानिच ॥ ४२ ॥ दुःखत्रयाभितप्तस्यछायायोगतरोःस्मृता ॥ नवाध्यतेपुनर्दुःखैःप्राप्यनिर्वा

प्र०सृ०खं०

अ० १८

॥ ६० ॥

णमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ इत्येतत्परमं श्रेयः कीर्तितं तैसमासतः ॥ ज्ञातं चैव त्वया सर्वं केवलं मातु पृच्छसि ॥ ४४ ॥ द्वीप्नुवाच ॥ अहं मृग्यापुरा शतो व्याग्रहूपे
 ण संस्थितः ॥ ततः प्राणिवधात्सर्वमशेषं मम विस्मृतम् ॥ ४५ ॥ त्वत्संपर्कोपदेशाभ्यां संजातं स्मरणं पुनः ॥ त्वंचाप्यनेन सत्येन गमिष्यसि परांगतिं ॥ ४६ ॥
 तदहं त्वां पुनः पृच्छे प्रश्नमेकं हृदि स्थितम् ॥ साग्रं वर्षशतं जातं चिंतयानस्य मे शुभे ॥ ४७ ॥ भवत्याभाग्ययोगेन कदाचित्स्वर्गशोभने ॥ कृतं धर्मस्य संस्था
 नं सतां मार्गैर्प्रातिष्ठितम् ॥ ४८ ॥ किं तेभिधानं कल्याणि ब्रूहि मेऽज्ञस्य सुव्रते ॥ नंदोवाच ॥ मम नंदेति संज्ञा तु कृतानंदेन स्वामिना ॥ ४९ ॥ सांप्रतं भक्षयामोति ह्यति
 ष्टः केन हेतुना ॥ नंदेति श्रुत्वा तन्नाम मुक्तशापः प्रभंजनः ॥ ४५० ॥ पुनर्नृपत्वमापन्नो बलरूपसमान्वितः ॥ एतस्मिन्नंतरे धर्मस्तां ज्ञात्वा सत्यवा
 दिनीम् ॥ ५१ ॥ द्रष्टुं समागतस्तत्र प्राब्रवीच्च पयस्विनीम् ॥ तव सत्यव्रताद्धृष्टो धर्मो हि महिचागतः ॥ ५२ ॥ नंदे वृणीष्व भद्रं ते वरं वरतमं हि यत् ॥
 एवमुक्त्वा हि सा देवी नंदां तं प्रार्थयद्भरम् ॥ ५३ ॥ तवानुभावात्स सुता गच्छामि पदमुत्तमम् ॥ भवेदिदं शुभं तीर्थं मुनीनां धर्मदायकम् ॥ ५४ ॥ मन्नाम्ना च सरिदियं
 नंदानामसरस्वती ॥ वरप्रदानाद्देवेश तदेतत्प्रार्थितं मया ॥ ५५ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सा तत्क्षणाद्गता देवी स्थानं सत्यवतां शुभम् ॥ प्रभंजनोपितद्राज्यं संप्राप्तः
 प्रागुपार्जितम् ॥ ५६ ॥ नंदायेन गता स्वर्गं नंदां प्राप्य सरस्वतीम् ॥ तेनाख्यया बुधैस्तस्याः प्रोक्तानं दासरस्वती ॥ ५७ ॥ सरस्वती पुनस्तस्माद्भनात् खर्जूर
 संज्ञितात् ॥ दक्षिणेन पुनर्याता प्लावयंती धरातलम् ॥ ५८ ॥ आगच्छ त्रिपयस्तस्यानाम गृह्णाति मानवः ॥ जीवन्मुखं स आप्नोति मृतो भवति खेचरः ॥ ५९ ॥
 तत्र ये शुभकर्माणस्त्यजंति स्वांतनुं नराः ॥ ते विद्याधरराजानो भवंति सुखिनो जनाः ॥ ६० ॥ नराणां स्वर्गनिःश्रेणी स्नानात्पानात्सरस्वती ॥ तत्र स्नानं
 प्रकुर्वन्ति येष्टम्यां सुसमाहिताः ॥ ६१ ॥ ते मृताः स्वर्गमासाद्य मोदंते सुमनोरमाः ॥ सरस्वती सदा स्त्रीणां तत्र सौभाग्यदायिका ॥ ६२ ॥ उपोषिता तृती
 याया मपि सौभाग्यभाजना ॥ तत्र तद्दर्शनेनापि मुच्यते पापसंचयात् ॥ ६३ ॥ स्पृशंति ये नराः केचित्ते पि ज्ञेया मुनीश्वराः ॥ रजतस्य प्रदाने
 न रूपवान् जायते नरः ॥ ६४ ॥ पुण्या पुण्यजलोपेतान् दीयं ब्रह्मणः सुता ॥ नंदानामेति विपुला प्रवृत्ता दक्षिणा मुखी ॥ ६५ ॥ गत्वा ततो नातिदूरं पुनर्याता
 पराङ्मुखी ॥ ततः प्रभृतिसा देवी प्रसभं प्रकटास्थिता ॥ ६६ ॥ तस्यास्तटे पुण्येषु तीर्थान्यायतनानि च ॥ संसेवितानि मुनिभिः सिद्धैश्चापि समंततः ॥ ६७ ॥
 तेषु सर्वेषु भवति धर्महेतुः सरस्वती ॥ स्नानात्पानात्प्रदानाद्वा हिरण्यस्य महानदी ॥ ६८ ॥ हाटकक्षितिगौरीणां नंदा तीर्थं महोदयं ॥ दानं दत्तं नरैः स्नातैर्जनयत्य
 क्षयं फलं ॥ ६९ ॥ धान्यप्रदानं प्रवदंति शस्त्रं वसुप्रदानं च तथा मुनीन्द्राः ॥ यैस्ते पुतीर्थेषु नरैः प्रदत्तं तद्धर्महेतुः प्रवरं प्रदिष्टम् ॥ ७० ॥ प्रायोपवेशं प्रयतः प्रयत्नाद्य
 स्तत्र कुर्यात्प्रमदापुमान्वा ॥ तीर्थेषु सायुज्यमवाप्य सोऽयं भुङ्क्ते फलं ब्रह्म गृहेयथेष्टं ॥ ७१ ॥ तस्योपकंठे तु मृतास्तु ये वै कर्मक्षयात्स्थावरजंगमाश्च ॥

प० पु०
॥ ६१ ॥

तैश्चापिसर्वैः सहसा प्रसह्य लभ्येत यज्ञस्य फलं दुरापम् ॥ ४७२ ॥ ततस्तु साधर्मफलप्रदा भवेज्जन्मादिदुःखार्दितचेतसानृणाम् ॥ सर्वात्मना पुण्यफला सरस्व
ती सेव्या प्रयत्नात् पुरुषैर्महानदी ॥ ४७३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे नन्दाप्राचीमहात्म्ये अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ पुष्करस्य च नंदा
याः श्रुतं महात्म्यमुत्तमं ॥ ऋषिकोटिर्यदायाता पुष्करे मुखदर्शनात् ॥ १ ॥ सर्वैः सुरूपतालब्धा सर्वमेतन्मया श्रुतं ॥ यज्ञोपवीतैर्भक्तानियानितानिवदस्व मे ॥
॥ २ ॥ कथं तीर्थविभागस्तु कृतस्तैस्तु महात्मभिः ॥ आश्रमेयानि तीर्थानि कृतान्यपि महर्षिभिः ॥ ३ ॥ पदन्यासः कृतः पूर्वविष्णुना यज्ञपर्वते ॥ नागैस्तत्र पं
चतीर्थकृतं तैस्तु महाविषैः ॥ ४ ॥ पिंडप्रदानवापीचकेन पूर्वविनिर्मिता ॥ उदङ्मुखी भूमिगता कथंगंगा सरस्वती ॥ ५ ॥ ॥ ब्राह्मणैर्वैदविद्वद्भिः कथं यात्रात्रिपु
ष्करे ॥ कर्तव्या यत्फलं तस्या जायते तद्वदस्व मे ॥ ६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ प्रश्रभारो महानेष भवता परिकल्पितः ॥ तदेकाग्रमना भूत्वा शृणु तीर्थमहाफलं ॥
॥ ७ ॥ यस्य हस्तौ च पादौ च मनश्चैव सुसंयतं ॥ विद्यातपश्च कीर्तिश्च स तीर्थफलमश्नुते ॥ ८ ॥ प्रतिग्रहादुपावृत्तः संतुष्टो येन केनचित् ॥ अहंकारनिवृ
त्तश्च स तीर्थफलमश्नुते ॥ ९ ॥ अक्रोधनश्च राजेन्द्र सत्यशीलो दृढव्रतः ॥ आत्मोपमश्च भूतेषु स तीर्थफलमश्नुते ॥ १० ॥ ऋषीणां परमं गुह्यमिदं भर
तसत्तम ॥ पूर्वयत्र महाराज सत्रे पैतामहे तथा ॥ ११ ॥ यतीनामुग्रतपसां ये पांकोटिः समागता ॥ मुखदर्शनमाश्रित्य स्थितास्ते ज्येष्ठपुष्करे ॥ १२ ॥ सुरूपतां परां
लब्ध्वा प्रीतास्ते मुनि सत्तमाः ॥ हर्षेण महता विष्टा ब्रह्मदर्शनकांक्षिणः ॥ १३ ॥ यज्ञोपवीतैस्ते भूमिमाप्य सर्वे चतुर्दिशं ॥ कृत्वा तीर्थविभागं च स्थिता भक्तिपराय
णाः ॥ १४ ॥ आसन्नश्च ततस्ते पातदातुष्टः पितामहः ॥ कोटिकृत्वा तदा ते पांमानं दृष्ट्वा मनीषिणां ॥ १५ ॥ अद्य प्रभृतियुष्माकं धर्मवृद्धिर्भविष्यति ॥ इहागत्य नरो यो
वै यदंगं प्रथमं जले १६ ॥ प्रावविष्यति रूपार्थं रूपिता तीर्थकारिता ॥ भविष्यति न संदेहो योजनाय तमंडले ॥ १७ ॥ अर्धयोजनविस्तारं दीर्घसार्धं हि योजनम् ॥ एतत्प्र
माणं तीर्थस्य ऋषिकोटिप्रवर्तितम् ॥ १८ ॥ गमना देवराजेन्द्र पुष्करस्य त्वरिंदम ॥ राजसूयाश्वमेधाभ्यां फलमाप्नोति मानवः ॥ १९ ॥ सरस्वती महापुण्या प्रविष्टा ज्ये
ष्ठपुष्करे ॥ तत्र ब्रह्मादयो देवा ऋषयः सिद्धचारणाः ॥ २० ॥ अभिगच्छंति राजेन्द्र चैत्रशुक्लचतुर्दशीं ॥ तत्राभिषेकं कुर्वीत पितृदेवार्चने रतः ॥ २१ ॥ गोमेधं च तदाप्नोति
कुलं चैव समुद्धरेत् ॥ एवं तीर्थविभागस्तु कृतस्तैस्तु महर्षिभिः ॥ २२ ॥ पितृनृदेवांश्च सन्तर्प्य विष्णुलोके महीयते ॥ तत्र स्नात्वा भवेन्मर्त्यो विमलश्चन्द्रमायथा ॥ २३ ॥
ब्रह्मलोकमवाप्नोति गतिं च परमां व्रजेत् ॥ नृलोके देवदेवस्य तीर्थत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ २४ ॥ पुष्करं नाम विख्यातं महापातकनाशनम् ॥ दशकोटि स हस्त्रा
णि तीर्थानां वै महीपते ॥ २५ ॥ सान्निध्यं पुष्करे येषां त्रिसन्ध्यं कुलनन्दन ॥ आदित्यावसवोरुद्रास्साध्याश्च समरुद्राणाः ॥ २६ ॥ गन्धर्वाप्सरसश्चैव नित्यं सान्निहिता वि
भोः ॥ यत्र देवास्तपस्तप्त्वा दैत्या ब्रह्मर्षयस्तथा ॥ २७ ॥ दिव्ययोगामहाराज पुण्येन महतान्विताः ॥ मनसाप्यभिकामस्य पुष्कराणि मनस्विनः ॥ २८ ॥

प्र० सू०
अ० १९

॥ ६१ ॥

पूयन्ते सर्वपापानि नाकपृष्ठे समोदते ॥ तस्मिंस्तीर्थे महाराज नित्यमेव पितामहः ॥ २९ ॥ उवासपरमप्रीतो देवदानवसम्मतः ॥ पुष्करेषु महाराज देवास्सर्पि
 पुरोगमाः ॥ ३० ॥ सिद्धिचसमनुप्राप्ताः पुण्येन महतान्विताः ॥ तत्राभिषेकं यः कुर्यात्पितृदेवार्चने रतः ॥ ३१ ॥ अश्वमेधादशगुणं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ अ
 प्येकं भोजयेद्विप्रं पुष्करारण्यमाश्रितः ॥ ३२ ॥ अत्रेन तेन संप्रीता कोटिर्भवति पूजिता ॥ तेनासौ कर्मणा भीष्मप्रेत्य चेह चमोदते ॥ ३३ ॥ शाकैर्मूलैः फ
 लैर्वापियेन वा वर्तयेत्स्वयम् ॥ तद्वै दद्याद्ब्राह्मणाय श्रद्धावाननसूयकः ॥ ३४ ॥ तेनैव प्राप्नुयात्प्राज्ञो हयमेधफलं नरः ॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रो वाराजस
 त्तमः ॥ ३५ ॥ पैतामहं सरः पुण्यं पुष्करं नामनामतः ॥ वैखानसानां सिद्धानां मुनीनां पुण्यदं हियत् ॥ ३६ ॥ सरस्वती पुण्यतमा यस्माद्याता महार्णवम् ॥
 आदिदेवो महायोगी यत्रास्ते मधुसूदनः ॥ ३७ ॥ ख्यात आदि वराहेति नाम्ना त्रिदश पूजितः ॥ ह्रीनवर्णाश्च ये वर्णास्तीर्थे पैतामहे गताः ॥ ३८ ॥ नवियोगिनि व्रजन्त्ये
 ते स्नात्वा तीर्थे महात्मनः ॥ कार्तिक्यां च विशेषेण यो भिगच्छेत्तु पुष्करं ॥ ३९ ॥ फलं तत्राक्षयं तस्य भवतीत्यनुशुश्रुम् ॥ सायंप्रातः स्मरेद्यस्तु पुष्कराणि
 कृतांजलिः ॥ ४० ॥ उपस्पृष्टं भवेत्तेन सर्वतीर्थैर्तु कौरव ॥ जन्मप्रभृतियत्पापं स्त्रियो वा पुरुषस्य वा ॥ ४१ ॥ पुष्करे स्नानमात्रेण सर्वमेतत्प्रणश्यति ॥ यथा
 सुराणां प्रवरः सर्वेषां तु पितामहः ॥ ४२ ॥ तथैव पुष्करं तीर्थं तीर्थानामादिरुच्यते ॥ तद्दृष्ट्वा दशवर्षाणि पुष्करे नियतः शुचिः ॥ ४३ ॥ ऋतून् सर्वानवाप्नोति
 ब्रह्मलोकं स गच्छति ॥ यस्तु वर्षशतं पूर्णमग्निहोत्रमुपासते ॥ ४४ ॥ कार्तिकीं वा वसेदेकां पुष्करे सममेव तु ॥ पुष्करे दुष्करो होमः पुष्करे दुष्करं तपः ॥
 ॥ ४५ ॥ पुष्करे दुष्करं दानं वा सश्वैव सुदुष्करः ॥ ब्राह्मणो वेदविद्वांस्तु गत्वा वैज्येष्ठ पुष्करं ॥ ४६ ॥ स्नानाद्भवेन्मोक्षभागी श्राद्धेन पितृतारकः ॥ नाममात्रो
 पियो विप्रो गत्वा संध्यामुपासते ॥ ४७ ॥ वर्षाणि द्वादशैवेह तेन संध्यां ह्युपासिता ॥ भवेत्तु नात्र संदेहः पुरा प्रोक्तं स्वयं भुवा ॥ ४८ ॥ सावित्री कथितो दोषः कु
 ले तस्य न जायते ॥ यापत्नी ददते भर्तुः संध्योपास्तिकरिष्यतः ॥ ४९ ॥ करकेण तु ताम्रेण तोयं मुक्तादिवं व्रजेत् ॥ ब्रह्मलोकमनुप्राप्यतिष्ठति ब्रह्मणो दिनं ॥
 ॥ ५० ॥ एकाकिना गतेनापि संध्यां वंद्यायथाक्रमं ॥ पौष्करेणाथ तोयेन भृंगारे निहितेन तु ॥ ५१ ॥ तेनापि द्वादशाब्दानि संध्योपास्तान संशयः ॥ भवेत्समी
 पगापत्नी कुर्वतः पितृतर्पणं ॥ ५२ ॥ दक्षिणां दिशमास्थाय गायत्र्या राजसत्तम ॥ पितॄणां परमा तृप्तिः क्रियते द्वादशाब्दिकी ॥ ५३ ॥ युगसहस्रं पिण्डेन श्राद्धेना
 नन्त्यमश्नुते ॥ एतदर्थं हि विद्वांसः कुर्वते दारसंग्रहं ॥ ५४ ॥ तीर्थे गत्वा प्रदास्यामः पिण्डान्वै श्राद्धपूर्वकं ॥ तेषां पुत्रा धनं धान्यमविच्छिन्नाच संततिः ॥ ५५ ॥
 भवेद्द्वैनात्र संदेह एतदाह पितामहः ॥ तर्पयित्वा पितॄन् देवानग्निष्टोमफलं लभेत् ॥ ५६ ॥ आश्रमानपिते वच्मि शृणुष्वैकमना नृप ॥ अगस्त्येन कृतश्चात्र आश्र
 मो देवसंमितः ॥ ५७ ॥ सप्तर्षीणां पुराचात्र आश्रमो देवसम्मतः ॥ ब्रह्मर्षीणां तथाचात्रमनूनां परमस्तथा ॥ ५८ ॥ नागानां च पुरीरम्या यज्ञपर्वतरोधासि ॥

प० पु०
॥ ६२ ॥

अगस्त्यस्यमहाराजप्रभावममितात्मनः ॥ ६१ ॥ कथयामिसमासेनशृणुत्वंसुसमाहितः ॥ पूर्वकृतयुगेभीष्मदानवायुद्धदुर्मदाः ॥ ६० ॥ कालेयाइतिवि
ख्यातागणाःपरमदारुणाः ॥ तेतुवृत्रंसमाश्रित्यदेवान्हंतुंसमुद्यताः ॥ ६१ ॥ ततोदेवाःसमुद्रिग्रात्रह्माणमुपतस्थिरे ॥ कृतांजलींस्तुतान्सर्वान्परमेष्ठीत्युवा
चह ॥ ६२ ॥ विदितंमेसुराःसर्वयद्वःकार्यंचिकीर्षितं ॥ तमुपायंप्रवक्ष्यामियथावृत्रंविध्यथ ॥ ६३ ॥ दधीचिरिति विख्यातो महानृषिरुदारधीः ॥
तंगत्वासहितास्सर्वेवरंचप्रतियाचत ॥ ६४ ॥ सवोदास्यतिधर्मात्मासुप्रीतेनांतरात्मना ॥ सवाच्यःसहितैःसर्वैर्भवद्विजयकांक्षिभिः ॥ ६५ ॥ स्वान्यस्थी
निप्रयच्छस्वत्रैलोक्यहितकांक्षया ॥ सशरीरंसमुत्सृज्यस्वान्यस्थीनिप्रदास्यति ॥ ६६ ॥ तस्यास्थिभिर्महाघोरंवज्रंसंक्रियतां दृढं ॥ महच्छत्रुहनादि
व्यंतदस्त्रमशानिःस्मृतं ॥ ६७ ॥ तेनवज्रेणवैवृत्रंविध्यतिशतक्रतुः ॥ एतद्वःसर्वमाख्यातंतस्मात्सर्वविधीयतां ॥ ६८ ॥ एवमुक्तास्ततोदेवाःअनुज्ञाप्य
पितामहं ॥ शतक्रतुंपुरस्कृत्यदधीचेराश्रमंययुः ॥ ६९ ॥ सरस्वत्याःपरेपारेनानाद्रुमलतावृतं ॥ षट्पदोद्गीतनिनदैरुद्घुष्टंसामगैरिव ॥ ७० ॥
पुंस्कोकिलरवोन्मिश्रंजीवंजीवकनादितम् ॥ महिषैश्वराहैश्वरसमरैश्चमरैरपि ॥ ७१ ॥ तत्रतत्रानुचरितैःशार्दूलभयवर्जितैः ॥ करेणुभिर्वारणैश्चप्रभिन्नकरटा
मुखैः ॥ ७२ ॥ स्वरोद्गारैश्चक्रीडद्भिःसमंतादनुनादितं ॥ सिंहव्याघ्रैर्महानादनदद्भिरनुनादितं ॥ ७३ ॥ मयूरैश्चापिसलीनैर्गुहाकंदरवासिभिः ॥ तेषुते
पुचकुंजेषुनादितंसुमनोरमं ॥ ७४ ॥ त्रिविष्टपसमप्रख्यंदधीच्याश्रममागमन् ॥ तत्रापश्यन्दधीचितंदिवाकरसमप्रभम् ॥ ७५ ॥ जाज्वल्यमा
नंवपुषायथालक्ष्म्याचतुर्भुजम् ॥ तस्यपादौसुराराजन्नभिवंद्यप्रणम्यच ॥ अयाचंतवरंसर्वेयथोक्तंपरमेष्ठिना ॥ ७६ ॥ ततोदधीचिःपरमप्रतीतःसु
रोत्तमांस्तानिदमित्युवाच ॥ करोमियद्वोहितमद्यदेवाःस्वंवापिदेहंत्वहमुत्सृजामि ॥ ७७ ॥ तानेवमुक्त्वाद्विपदांवरिष्टःप्राणांस्ततोसौसहसोत्ससर्ज ॥ सुरास्त
दस्थीनिसवासवास्तेयथोपयोगंजगृहुःस्मतस्य ॥ ७८ ॥ प्रहृष्टरूपाश्चजयायदेवास्त्वष्टारमासाद्यतमर्थमूचुः ॥ त्वष्टातुतेषांवचनंनिशम्यप्रहृष्टरूपःप्रयतः
प्रयत्नात् ॥ ७९ ॥ चकारवज्रंभृशमुग्रवीर्यकृत्वाचशस्त्रंतमुवाचहृष्टः ॥ अनेनशस्त्रप्रवरेणदेवभस्मीकुरुष्वाद्यसुरारिमुग्रं ॥ ८० ॥ ततोहतारिःसगणः
सुखंत्वंप्रशधिकृत्स्त्रिदिवंदिविष्टः ॥ त्वष्टातथोक्तस्तुपुरंदरश्ववज्रंप्रहृष्टःप्रयतोह्यगृह्णात् ॥ ८१ ॥ ततःसवज्रेणयुतोदैवतैरभिपूजितः ॥ आससाद
ततोवृत्रंस्थितमावृत्यरोदसी ॥ ८२ ॥ कालकेयैर्महाकायैस्समंतादभिरक्षितं ॥ समुद्यतप्रहरणैःसशृंगैरिवपर्वतैः ॥ ८३ ॥ ततोयुद्धंसमभवदे
वानांसहदानवैः ॥ मुहूर्तंभरतश्रेष्ठलोकत्रासकरंमहत् ॥ ८४ ॥ उद्यतैःप्रतिसृष्टानांखड्गानांवीरबाहुभिः ॥ आसीत्सुतुमलःशब्दः
शरीरैरभिपाटितैः ॥ ८५ ॥ शिरोभिःप्रपतद्भिश्चाप्यंतरिक्षान्महीतलं ॥ तालैरिवमहीपालवृत्तंतैरेवदृश्यते ॥ ८६ ॥ तेहेमकवचाभूत्वाकालेयाःपरि

प्र०सू०खं०
अ०१९

॥ ६२ ॥

घायुधाः ॥ त्रिदशानभ्यवर्तन्तदावदग्धाइवद्रुमाः ॥ ८७ ॥ तेषांवेगवतांवेगंसहितानांप्रधावताम् ॥ नशेकुःसहिताःसोढुंभग्रास्तेप्राद्रवन्भयात् ॥ ८८ ॥ तान्दृष्ट्वाद्रवतोभीतान्सहस्राक्षःपुरंदरः ॥ वृत्रंचवर्द्धमानंतुकश्मलंमहदाविशत् ॥ ८९ ॥ तंशक्रंकश्मलविष्टं दृष्ट्वाविष्णुःसनातनः ॥ स्वतेजोव्य
 दधाच्छक्रेवलमस्यविवर्धयन् ॥ ९० ॥ विष्णुनाप्यायितंशक्रं दृष्ट्वादेवगणास्तदा ॥ सर्वेतेजस्समादध्युस्तथाब्रह्मर्षयोमलाः ॥ ९१ ॥ ससमाप्यायितःशक्रोवि
 ण्णुनादैवतैःसह ॥ ऋषिभिश्चमहाभागैर्वलवान्समपद्यत ॥ ९२ ॥ ज्ञात्वाबलस्थंत्रिदशाधिपंतंननादवृत्रस्सुमहानिनादम् ॥ तस्यप्रणादेनधरादिशश्चखंद्यौर्नगा
 श्वेतिचचालसर्व ॥ ९३ ॥ ततोमहेंद्रःपरमाभितप्तःश्रुत्वारवंघोरतरंमहांतम् ॥ भयेनमग्नस्त्वरितंमुमोचवज्रंमहान्तंखलुतस्यशीर्षे ॥ ९४ ॥ सशक्रवज्रामिहतः
 पपातमहास्वनःकांचनमाल्यधारी ॥ यथामहाशैलवरःपुरस्तात्समंदरोविष्णुकरात्प्रमुक्तः ॥ ९५ ॥ तस्मिन्हतेदैत्यवरेभयार्तःशक्रःप्रदुद्रावसरःप्रवेष्टुं ॥
 वज्रंचमेनेस्वकरात्प्रमुक्तंवृत्रंभयाच्चैवहतंनपश्यति ॥ ९६ ॥ सर्वेचदेवामुदिताःप्रहृष्टाःसहर्षयश्चैनमथोस्तुवंति ॥ शेषांश्चदैत्यांस्त्वरितंसमेत्यजघ्नुः
 सुरावृत्रवधाभितप्तान् ॥ ९७ ॥ तेवध्यमानास्त्रिदशैस्तदानींमहासुरावायुसमानवेगाः ॥ समुद्रमेवाविविशुर्भयार्ताःप्रविश्यचैवोदधिमप्रमेयम् ॥ ९८ ॥ झ
 पाकुलंरत्नसमाकुलंचतदास्ममंत्रंसहिताःप्रचक्रुः ॥ तत्रस्मकेचिन्मतिनिश्चयज्ञास्तांस्तानुपायान्परिचितयंतः ॥ ९९ ॥ भयार्दितादेवनिकायतप्तास्त्रैलो
 क्यनाशायमतिप्रचक्रुः ॥ तेषांतुतत्रक्षयकालयोगाद्धोरामतिश्चितयतांबभूव ॥ १०० ॥ येसंतिविद्यातपसोपपन्नास्तेषांविनाशःप्रथमंचकार्यः ॥ लोकाश्च
 सर्वेतेपसाध्रियंतेतस्मात्त्वरध्वंतपसःक्षयाय ॥ १ ॥ येसंतिकेचिद्विवसुंधरायांतपस्विनोधर्मविदश्चतज्ज्ञाः ॥ तेषांवधश्चक्रियतांहिक्षिप्रंतेषुप्रणष्टेषुजग
 द्विनष्टम् ॥ २ ॥ एवंहिसर्वगतबुद्धिभावाजगद्दिनाशेपरमप्रहृष्टाः ॥ दुर्गसमाश्रित्यमहोर्मिमंतरंत्नाकरंवारुणमालयंस्म ॥ ३ ॥ समुद्रंतेसमासाद्यवारुणं
 त्वंभसांनिधिं ॥ कालेयास्समपद्यंतत्रैलोक्यस्यविनाशने ॥ ४ ॥ तेरात्रौसमभिकुद्धावभक्षुस्तांस्तदामुनीन् ॥ आश्रमेषुचयेसंतिपुण्येष्वायतनेषुच ॥
 ५ ॥ वसिष्ठस्याश्रमेविप्राभक्षितास्तैर्दुरात्मभिः ॥ अशीतिःशतमष्टौचवनेचान्येतपस्विनः ॥ ६ ॥ च्यवनस्याश्रमंगत्वापुण्यंद्विजनिषेवितम् ॥
 फलमूलाशनानांहिमुनीनांभक्षितंशतं ॥ ७ ॥ एवंरात्रौस्मकुर्वंतोविविशुश्चार्णवंदिवा ॥ भरद्वाजाश्रमंगत्वानियताब्रह्मचारिणः ॥ ८ ॥ वाताहारांबुभ
 क्षाश्चर्विशतिश्चनिषूदिताः ॥ एवंक्रमेणभक्षार्थमुनीनांदानवास्तदा ॥ ९ ॥ निशायांपर्यधावंतशक्ताभुजवलाश्रयात् ॥ कालेनमहतातेवैजघ्नुर्मुनिगणा
 न्वहून् ॥ ११० ॥ नचैतानवबुध्यंतमनुजामनुजाधिप ॥ निस्वाध्यायवषट्कारंनष्टयज्ञोत्सवक्रियम् ॥ ११ ॥ जगदासीन्निरुत्साहंकालेयभयपीडितं ॥
 एवंप्रक्षीयमाणास्तेमानवामनुजेश्वर ॥ १२ ॥ आत्मत्राणपराभीताःप्राद्रवंस्तुदिशोदश ॥ केचिद्ब्रह्मांप्रविविशुर्विकीर्णाश्चापरेद्विजाः ॥ १३ ॥ अप

प० पु०
॥ ६३ ॥

रेचभयोद्विग्नाभयात्प्राणान्समत्यजन् ॥ केचित्तत्रमहेष्वासाःशूराःपरमर्दीपिताः ॥ १४ ॥ मार्गमाणाःपर्यतंदानवानांप्रचक्रिरे ॥ नचैताननुजग्मुस्ते
समुद्रंसमुपाश्रितान् ॥ १५ ॥ शमंनजग्मुःपरममाजग्मुःक्षयमेवच ॥ जगत्प्रशमनेजातेनष्टयज्ञोत्सवक्रिये ॥ १६ ॥ आजग्मुःपरमोद्विग्नास्त्रिदशामनुजे
श्वर ॥ समेत्यसमहेद्रास्तुभयान्मंत्रंप्रचक्रिरे ॥ १७ ॥ नारायणंपुरस्कृत्यवैकुण्ठमपराजितम् ॥ ततोदेवास्समेतास्तेतदोचुर्मधुसूदनम् ॥ १८ ॥ त्वनः
स्रष्टाचगोप्ताचभर्ताचजगतःप्रभो ॥ त्वयासृष्टंजगत्सर्वयज्ञेगंयज्ञेनेद्भति ॥ १९ ॥ त्वयाभूमिःपुरानष्टासमुद्रात्पुष्करेक्षण ॥ वाराहरूपमास्थायजगदर्थं
समुद्धृता ॥ १२० ॥ आदिदैत्योमहावीर्योहिरण्यकशिपुःपुरा ॥ नारसिंहवपुःकृत्वासूदितःपुरुषोत्तम ॥ २१ ॥ अवध्यःसर्वभूतानांवल्लिश्वापिमहासुरः ॥
वामनंवपुरास्थायत्रैलोक्याद्भंशितस्त्वया ॥ २२ ॥ असुरःसुमहेष्वासोजंभइत्यभिविश्रुतः ॥ यज्ञक्षोभकरःक्रूरस्त्वमरैर्विनिपातितः ॥ २३ ॥ एवमादी
निकर्माणियेषांसंख्यानविद्यते ॥ अस्माकंभयभीतानांत्वंगतिर्मधुसूदन ॥ २४ ॥ तस्मात्त्वादेवदेवेशलोकार्थंज्ञापयामहे ॥ रक्षलोकांश्चदेवांश्चज्ञाकं
चमहतोभयात् ॥ २५ ॥ भवत्प्रसादाद्रतैतेप्रजास्सर्वाश्चतुर्विधाः॥स्वस्थाभवंतिमनुजाहव्यकव्यौर्दिवौकसः॥ २६ ॥ लोकाह्येवंप्रवर्ततेअन्योन्यंचसप्ताश्रिताः॥
त्वत्प्रभावान्निरुद्विग्नास्त्वयैवपरिरक्षिताः ॥ २७ ॥ इदंचसमनुप्राप्तलोकानांभयमुत्तम ॥ जानीमोनचकेनैतेवध्यंतेब्राह्मणानिशि ॥ २८ ॥ ब्राह्मणेषुचक्षीणेषुपृ
थिवीक्षयमेष्यति ॥ त्वत्प्रसादान्महाबाहोलोकास्सर्वेजगत्पते ॥ २९ ॥ विनाशंनाधिगच्छेयुस्त्वयावैपरिरक्षिताः ॥ विष्णुरुवाच ॥ विदितंमेसुरास्सर्वे
प्रजायाःक्षयकारणम् ॥ १३० ॥ भवतांचापिबक्ष्यामिशृणुध्वंविगतज्वराः॥ कालकेयाइतिख्यातागणाःपरमदारुणाः॥ ३१ ॥ तेवृत्रनिहतंदृष्ट्वासहस्राक्षेणधी
मता ॥ जीवितंपरिरक्षन्तःप्रविष्टावरुणालयम् ॥ ३२ ॥ तेप्रविश्योदधिंघोरनानाग्राहसमाकुलम् ॥ उत्सादनार्थंलोकस्यरात्रौघ्रंतिमुनीनिह ॥ ३३ ॥
नतुशक्याःक्षयंनेतुंसमुद्रांतर्हिताहिते ॥ समुद्रस्यक्षयेबुद्धिर्भवद्भिःपरिचिंत्यताम् ॥ ३४ ॥ एतच्छ्रुत्वावचोदेवाविष्णुनासमुदाहृतम् ॥ परमेष्ठिनमासाद्यअ
गस्त्यस्याश्रमंययुः ॥ ३५ ॥ तत्रापश्यन्महात्मानंवारुणंदीप्ततेजसम् ॥ उपास्यमानमृषिभिर्देवैरविपितामहम् ॥ ३६ ॥ तेभिगम्यमहात्मानंमैत्रावरुणि
मुत्तमम् ॥ अप्रमत्तंतपोराशिकर्मभिःस्वैरनुष्ठितैः ॥ ३७ ॥ देवाउचुः ॥ नहुषेणाभितप्तानांलोकानांत्वंगतिःपुरा ॥ भ्रंशितश्चसुरैश्चर्याल्लोकार्थंलोककं
टकः ॥ ३८ ॥ क्रोधात्प्रवृद्धःसमहान्भास्करस्यनगोत्तमः ॥ वचस्तवानतिक्रामन्विन्ध्यःशैलोनवर्धते ॥ ३९ ॥ तमसाच्छादितेलोकेमृत्युनाभ्यर्दिताः
प्रजाः ॥ त्वामेवनाथमागम्यनिर्वृतिंपरमांगताः ॥ १४० ॥ अस्माकंभयभीतानांनित्यमेवभवान्गतिः ॥ ततस्त्वद्यप्रयाचामस्त्वांवरंवरदोह्यसि ॥ ४१ ॥
॥ भीष्मउवाच ॥ किमर्थंसहसाविन्ध्यःप्रवृद्धःक्रोधमूर्च्छितः ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंविस्तरेणमहासुने ॥ ४२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ अद्विराजंमहाशैलंमेरुकं

प्र०सृ०खं०
अ०१९

॥ ६३ ॥

नकपर्वतम् ॥ उदयेस्तमयेभानुःप्रदक्षिणमवर्तत ॥ ४३ ॥ तं दृष्ट्वा तु तदा विन्ध्यः शैलः सूर्यमथाब्रवीत् ॥ यथाहिमेरुर्भवतानित्यशः परिगम्य
 ते ॥ ४४ ॥ प्रदक्षिणं चक्रियते मामेवं कुरु भास्कर ॥ एवमुक्तस्ततः सूर्यः शैलेन्द्रं प्रत्यभाषत ॥ ४५ ॥ नाहमात्मेच्छया शैलं करोम्येनं प्रदक्षिणम् ॥
 एष मार्गः प्रदिष्टो मे येनेदं निर्मितं जगत् ॥ ४६ ॥ एवमुक्तस्तदा क्रोधात् प्रवृद्धः सहसा चलः ॥ सूर्याचंद्रमसो मार्गं रोद्धुमिच्छन् परंतप ॥ ४७ ॥ ततो हि देवाः
 सहितास्तु सर्वे सैन्धवाः समागम्य महाद्रि राजम् ॥ निवारयामासुरथोत्पतंतं न वै सतेषां वचनं चकार ॥ ४८ ॥ ततो हि जग्मुर्मुनिमाश्रमस्थं तपस्विनां धर्मवतां वरि
 ष्ठम् ॥ अगस्त्यमत्यद्भुतदीप्तवीर्यं तंचार्यमूचुः सहिताः सुरास्ते ॥ ४९ ॥ देवा उचुः ॥ सूर्याचंद्रमसो मार्गं न क्षत्राणां गतिरितथा ॥ शैलराडावृणोत्येप विन्ध्यः
 क्रोधवशानुगः ॥ १५० ॥ तं निवारयितुं शक्नो नान्यः कश्चिन्मुनीश्वर ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं विप्रः सुराणां शैलमभ्यगात् ॥ ५१ ॥ सो भिगम्या ब्रवीद्विन्ध्यं सादरं समु
 पस्थितम् ॥ मार्गमिच्छाम्यहं दत्तं भवता पर्वतोत्तम ॥ ५२ ॥ दक्षिणामभिगतास्मि दिशं कार्येण केनचित् ॥ यावदागमनं मे स्यात्तावत्त्वं प्रतिपालय ॥ ५३ ॥
 निवृत्ते मायि शैलेन्द्र ततो वर्धस्व कामतः ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ अद्यापि दक्षिणा देशा द्वा रूणिर्न निवर्तते ॥ ५४ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यथा विन्ध्यो न वर्धते ॥ अगस्त्यस्य प्रभावे
 ण यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ ५५ ॥ कालेयास्तु यथाराजन् सुरैः सर्वैर्निषूदिताः ॥ अगस्त्यद्वारमासाद्य तन्मे निगदतः शृणु ॥ ५६ ॥ त्रिदशानां वचः श्रुत्वामैत्रावरुणिरब्रवी
 त् ॥ किमर्थं समुपायातावरं मत्तः किमिच्छथ ॥ ५७ ॥ एवमुक्तास्तदा तेन देवास्तं मुनिमब्रुवन् ॥ इच्छाम एकं वरमद्भुतं वयं पिबार्णवं देवमुने महात्मन् ॥ ५८ ॥
 एवं त्वयेच्छेम कृते महर्षे महार्णवं पीयमानं समग्रम् ॥ ततो विहन्याम चसानुबंधं कालेयसंज्ञं सुराविद्विषां बलम् ॥ ५९ ॥ त्रिदशानां वचः श्रुत्वा तथेति मुनिरब्रवीत् ॥
 करिष्ये भवतां कामं लोकानां सुखकारकम् ॥ १६० ॥ एवमुक्त्वा ततो गच्छत्समुद्रं निधिमं भसाम् ॥ तपःसिद्धैश्च मुनिभिः सार्धं देवैश्च सुव्रत ॥ ६१ ॥ मनुष्यो
 रगंधर्वा यक्षाः किंपुरुषास्तथा ॥ अनुजग्मुर्महात्मानं द्रष्टुकामास्तदद्भुतम् ॥ ६२ ॥ ततो भ्यपश्यत्सहितः समुद्रं भीमनिःस्वनम् ॥ नृत्यंतमिव चोर्मीभिर्व
 ल्गंतमिव वायुना ॥ ६३ ॥ हसंतमिव फेनौ चैः स्खलंतं कंदरेषु च ॥ नानाग्राहसमाकीर्णं नानाद्विजगणैर्युतम् ॥ ६४ ॥ अगस्त्यसहितदेवाः सगंधर्वमहोरगाः ॥
 ऋषयश्च महाभागाः समासेदुर्महोदधिम् ॥ ६५ ॥ समुद्रं समासाद्य वारुणिर्भगवानृषिः ॥ उवाच सहितान् देवानृषींस्तान्स्तु समागतान् ॥ ६६ ॥ पातुकामः समुद्रं च
 अगस्त्य ऋषिस्तमः ॥ एष लोकहितार्थाय पिबामिव रुणालयम् ॥ ६७ ॥ भवतां यदनुष्ठेयं तच्छीघ्रं संविधीयताम् ॥ एतावदुक्त्वा वचनं मैत्रावरुणिरग्रतः ॥ ६८ ॥
 समुद्रमपि वत्कुद्धस्सर्वलोकस्य पश्यतः ॥ पीयमानं समुद्रं तु दृष्ट्वा देवाः सवासवाः ॥ ६९ ॥ विस्मयं परमं जग्मुस्तुतिभिश्चाप्यपूजयन् ॥ त्वं न स्नाता विधाता च
 लोकानां लोकभावनः ॥ त्वत्प्रसादात्समुत्सेधमुपगच्छेत्समं जगत् ॥ १७० ॥ संपूज्यमानस्त्रिदशैर्महात्मा गंधर्वमुख्येषु न दत्सु चैव ॥ दिव्यैश्च पुष्पैरवकीर्यमाणो

महार्णवांनिःसलिलंचकार ॥ ७१ ॥ दृष्ट्वाकृतंनिःसलिलंमहार्णवंसुराःसमस्ताःपरमप्रहृष्टाः ॥ प्रगृह्यदिव्यानिवरायुधानितान्दानवान्जघनुरदीन
 सत्त्वाः ॥ ७२ ॥ तेवध्यमानास्त्रिदशैर्महात्मभिर्महाबलैर्वैगयुतैर्नदद्भिः ॥ नसेहिरेवेगवतामहात्मनोवेगंतदाधारयितुंदिवाकसाम् ॥ ७३ ॥ तेवध्यमाना
 स्त्रिदशैर्दानवाभीमनिःस्वनाः ॥ चक्रुःसुतुमुलंयुद्धंमुहूर्तमिवभारत ॥ ७४ ॥ तेपूर्वतपसादग्धासुनिभिर्भावितात्मभिः ॥ यतमानाःपरंशक्त्या
 त्रिदशैर्विनिष्पृदिताः ॥ ७५ ॥ तेहेमनिष्काभरणाःकुंडलांगदधारिणः ॥ निहतावह्वशोभंतपुष्पिताइवाकिंशुकाः ॥ ७६ ॥ हतशिष्टास्ततःकेचित्काले
 यदनुजोत्तमाः ॥ विदार्यवसुधांदेवींपातालतलमाश्रिताः ॥ ७७ ॥ निहतान्दानवान्दृष्ट्वात्रिदशासुनिपुंगवम् ॥ तुष्टुबुर्विविधैर्वाक्यैरिदंचैवाब्रुवन्
 चः ॥ ७८ ॥ त्वत्प्रसादान्महाभागलोकैःप्राप्तंमहत्सुखम् ॥ त्वत्तेजसाचनिहताःकालेयाभीमविक्रमाः ॥ ७९ ॥ पूरयस्वमहाविप्रसमुद्रंलोकभावनम् ॥
 यत्त्वयासलिलंपीतंतदस्मिन्पुनरुत्सृज ॥ ८० ॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचभगवान्मुनिपुंगवः ॥ जीर्णतद्धिमयातोयमुपायोऽन्यःप्रचित्यताम् ॥ ८१ ॥ पूरणार्थं
 समुद्रस्यभवद्विर्यंमहास्थितैः ॥ एवंश्रुत्वातुवचनंमहर्षेर्भावितात्मनः ॥ ८२ ॥ विस्मिताश्चविषण्णाश्चबभूवुःसहितास्सुराः ॥ परस्परमनुज्ञाप्यप्रणम्यसु
 निपुंगवम् ॥ ८३ ॥ प्रजाःसर्वामहाराजविप्राजग्मुर्यथागतम् ॥ त्रिदशविष्णुनासार्द्धमनुजग्मुःपितामहम् ॥ ८४ ॥ पूरणार्थंसमुद्रस्यमंत्रयंतःपरस्परम् ॥
 ऊचुःप्रांजलयःसर्वेसागरस्यहिपूरणम् ॥ ८५ ॥ तानुवाचसमेतास्तुब्रह्मलोकपितामहः ॥ गच्छध्वंविबुधास्सर्वेयथाकामंयथोप्सितम् ॥ ८६ ॥ महता
 कालयोगेनप्रकृतिंयास्यतेऽर्णवः ॥ ज्ञातींस्तुकारणंकृत्वामहाराजोभगीरथः ॥ ८७ ॥ गंगौघेनसमुद्रंचपुनःसंपूरयिष्यति ॥ एवंब्रह्मणादेवाःप्रेषिताःऋषि
 सत्तमाः ॥ ८८ ॥ उवाचभगवांस्तुष्टस्त्वगस्त्यमृषिसत्तमम् ॥ देवकार्यंतुभवतादानवानांविनाशनम् ॥ ८९ ॥ यतस्संतारितादेवास्तेनतुष्टोस्मिवैमुने ॥
 अभिप्रेतोवरोयस्तेयाचयस्वददामितम् ॥ ९० ॥ एवमुक्तस्तदागस्त्यःप्रणिपातपुरःसरम् ॥ इहस्थेनमयादेवदेवकार्यमिदंकृतम् ॥ ९१ ॥ सर्वाश्रमाणां
 प्रवरोभवत्प्रेषममाश्रमः ॥ त्वयाचोक्तस्तुभगवन्भवितानात्रसंशयः ॥ ९२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यात्रांतुपुष्करेकृत्वाइहागत्यनरास्तुये ॥ इहकुंडेषुयेस्नानंतर्प
 णंपितृदेवयोः ॥ ९३ ॥ अर्चनंचैवदेवेषुसर्वमक्षयकारकम् ॥ अर्घ्यंचोच्चावचंगृह्यशष्कुलापूपकांस्ततः ॥ ९४ ॥ दास्यंतिद्विजमुख्येभ्यस्तेषांवासास्त्रि
 विष्टपे ॥ श्राद्धेनपितरस्तृप्तायावदाभूतसंप्लवम् ॥ ९५ ॥ कंदमूलफलैर्वापितर्पयिष्यतियोमुनिम् ॥ सप्तर्षिस्थानमासाद्यमोदतेशास्वतीःसमाः ॥ ९६ ॥
 यज्ञपर्वतमारूढोदृष्ट्वागंगाविनिर्गमम् ॥ उदङ्मुखीदेवनदीनिर्गतापुष्करंप्रति ॥ ९७ ॥ अत्राभिषेकंयःकुर्यात्पितृदेवार्चनेरतः ॥ अश्वमेधफलंतस्यभवत्ये
 वनसंशयः ॥ ९८ ॥ यस्त्वेकंभोजयेद्विप्रंकोटिर्भवतिभोजिता ॥ अक्षयंत्वन्नपानंचअत्रदत्तंमुनीश्वर ॥ ९९ ॥ योयमिच्छतिकामंतुसर्वतस्यभविष्यति ॥ नवियोनिं

व्रजत्यत्रस्नातमात्रोनरोभुवि ॥ २० ॥ स्थानानां परमं स्थानं तीर्थानां तीर्थमुत्तमम् ॥ मया दत्तं मुनिश्रेष्ठ भविष्यति न संशयः ॥ १ ॥ जन्मप्रभृतियत्पापं स्त्रियावापुरु
 पस्यवा ॥ अत्रैव स्नातमात्रस्य सर्वमेतत्प्रणश्यति ॥ २ ॥ एवमुक्त्वा तु भगवान्ब्रह्मलोकपितामहः ॥ जगामामं त्र्यसमुनिमगस्त्यं मुनिसत्तमम् ॥ ३ ॥ अगस्त्योपि स्थि
 तस्तत्र आश्रमे स्वे परंतप ॥ अगस्त्यस्याश्रमोत्पत्तिरेषाते परिकीर्तिता ॥ ४ ॥ सप्तर्षीणामाश्रमांश्च कीर्तयिष्ये कुरुद्रह ॥ अत्रिश्चैव सप्तोत्थपुलस्त्यः पुलहः
 क्रतुः ॥ ५ ॥ अंगिरागौतमश्चैव सुमतिः सुमुखस्तथा ॥ विश्वामित्रः स्थूलशिराः संवर्तश्च प्रतर्दनः ॥ ६ ॥ रैभ्यो बृहस्पतिश्चैव च्यवनः कश्यपो भृगुः ॥
 दुर्वासा जमदग्निश्च मार्कण्डेयोऽथ गालवः ॥ ७ ॥ उशनाथ भरद्वाजो यवक्रीतस्तथा मुनिः ॥ स्थूलाक्षः सकलाक्षश्च कण्वो मेधातिथिः क्रतुः ॥ ८ ॥ नारदः
 पर्वतश्चैव स्वर्गधी च्यवनो द्विजः ॥ तृणाम्बुः शबलो धौम्यः शतानंदोऽकृतव्रणः ॥ ९ ॥ जमदग्निस्तथारामो ह्यष्टकश्चैव मादयः ॥ कृष्णद्वैपायनश्चैव पुत्रशिष्यैः
 समन्वितः ॥ २१० ॥ एते तु पुष्करं प्राप्य सप्तर्षीणामाश्रमे ॥ वेष्टितानियमैश्चापि दयायुक्तास्तपस्विनः ॥ ११ ॥ आनृशंस्यं जयो धैर्यं तपः सत्यं क्षमार्ज
 वम् ॥ दयादानं जपश्चैव सर्वेषां तत्प्रतिष्ठितं ॥ १२ ॥ इह यत्क्रियते कर्म तत्परत्रोपभुज्यते ॥ ज्ञात्वा तदित्थं मुनयः परमार्थपरायणाः ॥ १३ ॥ न तत्र नास्तिका
 यांति न स्तेनानाजितेन्द्रियाः ॥ न नृशंसानपिशुनानकृतघ्नानमानिनः ॥ १४ ॥ सत्यतेजस्विनः शूरा दयावंतः क्षमापराः ॥ यज्वानो यज्ञशीलाश्च निरीहानिरु
 पद्रवाः ॥ १५ ॥ निर्ममानिरहंकारास्तत्र गच्छंति पुष्करे ॥ न रोगो न जरा मृत्युर्भविता त्रमहात्मनां ॥ १६ ॥ न तत्र मूढा विंशतिपुरुषा विषयात्मकाः ॥ का
 मलोभमदद्रोहक्रोधमोहैरुपद्रुताः ॥ १७ ॥ तुल्यमाना पमानाश्च निर्द्विद्रास्संयतेन्द्रियाः ॥ ध्यानयोगपराश्चैव ते तु गच्छंति पुष्करं ॥ १८ ॥ आश्रमेषु यथो
 क्तेषु यथोक्तं वै द्विजातयः ॥ येषु ते ते यमं त्रातुं तेषां लोकामहोदयाः ॥ १९ ॥ येन हि संतिभूतानि कर्मणामनसागिरा ॥ अनृशंसतराः संतः सर्वदा च प्रियंवदाः ॥
 ॥ २० ॥ अग्निहोत्ररतानित्यं नित्यं चातिथिपूजकाः ॥ नित्यं स्वाध्यायवंतश्च नित्यं स्नानपरायणाः ॥ २१ ॥ मातृवत्स्वसृवच्चैव तथा दुहितृवच्च ॥ परदारान्प्रप
 श्यंति स ततं विगतस्पृहाः ॥ २२ ॥ ये धिक्षिप्तानकुप्यंति न हि संति च हिंसिताः ॥ समदुःखसुखाः संतो महात्मानो जितेन्द्रियाः ॥ २३ ॥ ते हि सर्वे प्रपश्यंति पुरा च र्मु
 हीमिमां ॥ समाधिना चिंतयंतो ब्रह्मलोकं सनातनं ॥ २४ ॥ अथाभवदनावृष्टिः कदाचिन्महती तदा ॥ कृच्छ्रप्रायो ह्यभूत्तत्र सर्वलोकः क्षुधार्दितः ॥ २५ ॥ ततो
 निरत्रे लोके स्मिंश्चात्मानं ते परीप्सवः ॥ मृतं कुमारमादाय कृच्छ्रप्रायास्तदा पचन् ॥ २६ ॥ अथ पर्यचरत्तत्र क्लिश्यमाना नृहितानृषीन् ॥ हृष्टाराजा विषा
 दार्तः प्रोवाचे दं वचस्तदा ॥ २७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ प्रतिग्रहो ब्राह्मणानां दृष्टावृत्तिरनिदिता ॥ तस्मात्प्रतिग्रहान्मत्तो गृह्णीध्वं मुनिसत्तमाः ॥ २८ ॥ वरान्प्रा
 मान् ब्रीहियवान् रसात्रतानिकांचनं ॥ गाश्च धेनूश्च तत्सर्वमामांसं पचत द्विजाः ॥ २९ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ राजन् प्रतिग्रहो घोरो मघ्वास्वादो विषोपमः ॥ तज्ज्ञान

प० पु०
॥ ६५ ॥

तांनःकस्मात्त्वंकुरुषेसम्प्रलोभनं ॥ २३० ॥ दशसूनासमश्चक्रीदशचक्रिसमोर्ध्वजी ॥ दशध्वजिसमावेद्यादशवेद्यासमोनृपः ॥ ३१ ॥ दशसूनासहस्रा
णियोवाहयतिशौडिकः ॥ तेनतुल्यस्ततोराजाघोरस्तस्यप्रतिग्रहः ॥ ३२ ॥ योराज्ञःप्रतिगृह्णातिब्राह्मणोलोभमोहितः ॥ तामिस्रादिषुवारेषु
नरकेषुसपच्यते ॥ ३३ ॥ तद्गच्छकुशलतेस्तुसहदानेनपार्थिव ॥ अन्येषांदीयतामेतदित्युक्त्वातेवनययुः ॥ ३४ ॥ अथराज्ञःसमादेशात्तत्रगत्वाथ
मंत्रिणः ॥ उदुंबराणिव्यकिरन्हेमगर्भाणिभूतले ॥ ३५ ॥ ततोह्यत्रंविचिन्वंतोगृह्णंश्चोदुंबराण्यपि ॥ गुरुणिहिविदित्वातुनग्राह्याण्यत्रिब्रवीत् ॥
॥ ३६ ॥ अत्रिरुवाच ॥ नास्महेमूढविज्ञानानास्महेमंदबुद्धयः ॥ हैमानीमानिजानीमःप्रतिबुद्धाःस्मज्ञानिनः ॥ ३७ ॥ इहैवेदंवसुप्रीत्यैप्रेत्यवैकुण्ठि
तोदयं ॥ तस्मान्नग्राह्यमेवैतत्सुखमानंत्यामिच्छता ॥ ३८ ॥ शतेनगुणितंनिष्कंसहस्रेणसमन्वितम् ॥ यश्चान्यतःप्रतीच्छेत्सपापिष्टालंभतेगतिम् ॥ ३९ ॥
यत्पृथिव्यांत्रीहियवंहिरण्यंपशवःस्त्रियः ॥ नूनंनैकस्यपर्याप्तमितिभत्वाशमंत्रजेत् ॥ २४० ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ तपसांसंचयोयस्यद्रव्याणायस्यसंचयः ॥
तपःसंचयएवैहविशिष्टोधनसंचयात् ॥ ४१ ॥ त्यजतःसंचयान्सर्वान्यांतिनाशमुपद्रवाः ॥ नहिसंचयवान्कश्चिद्दृश्यतेनिरुपद्रवः ॥ ४२ ॥ यथायथानगृ
ह्णातिब्राह्मणोऽसत्प्रतिग्रहम् ॥ तथातस्यहिसंतोषाद्ब्राह्मतेजोविवर्द्धते ॥ ४३ ॥ अकिंचनत्वंराज्यंचतुल्यासमतोलयत् ॥ अकिंचनत्वमाधिकंराज्यादपि
हितात्मनः ॥ ४४ ॥ कश्यपउवाच ॥ अनर्थोब्राह्मणस्यैषयस्त्वर्थनिचयोमहान् ॥ ४५ ॥ अर्थैश्वर्यविमूढोहिश्रेयसोभ्रश्यतेद्विजः ॥ अर्थसंपद्विमोहा
यविमोहोनरकायच ॥ ४६ ॥ तस्मादर्थमनर्थारुयंश्रेयोर्थादूरतस्त्यजेत् ॥ यस्यधर्मार्थमर्थेहातस्यानीहागरीयसी ॥ ४७ ॥ प्रक्षालनाद्विपंकस्यदूराद
स्पर्शनंवरं ॥ योर्थेनसाध्यतेधर्मःक्षयिष्णुःसप्रकीर्तितः ॥ ४८ ॥ यःपरार्थेपरित्यागःसोक्षयोमुक्तिलक्षणः ॥ भरद्वाजउवाच ॥ ॥ जीर्यतिजीर्यतःकेशादंता
जीर्यतिजीर्यतः ॥ ४९ ॥ धनाशजीविताशाचजीर्यतोऽपिनजीर्यति ॥ चक्षुःश्रोत्रेचजीर्येतैतृष्णैकानिरुपद्रवा ॥ २५० ॥ सूच्यासूत्रंयथावस्त्रेसमानयतिसूच
कः ॥ तद्रत्नंसारसूत्रंहितृष्णासूच्योपनीयते ॥ ५१ ॥ यथाशृंगरुरोःकायेवर्द्धमानेचवर्द्धते ॥ अनंतपारादुष्पूरातृष्णादुःखशतावहा ॥ ५२ ॥ अधर्म
बहुलाचैवतस्मात्तांपरिवर्जयेत् ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ संतुष्टःकोनशक्रोतिफलैश्चाप्यतिवर्तितुम् ॥ ५३ ॥ लुब्धहंद्रियलैल्येनसंकटान्यवगाहते ॥
सर्वत्रसंपदस्तस्यसंतुष्टंयस्यमानसं ॥ ५४ ॥ उपानद्ब्रूपादस्यतस्यचर्मावृतेवभूः ॥ संतोषामृततृप्तानांयत्सुखंशांतचेतसां ॥ ५५ ॥ कुतस्तद्धनलुब्धानामित
श्चेतश्चधावताम् ॥ असंतोषःपरंदुःखंसंतोषःपरमंसुखम् ॥ ५६ ॥ सुखार्थीपुरुषस्तस्मात्संतुष्टःसंततंभवेत् ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ कामं
कामयमानस्ययदिकामःसमृद्धयति ॥ ५७ ॥ अथैनमपरःकामोभूयोविध्यतिवाणवत् ॥ नजातुकामःकामानामुपभोगेनशाम्यति ॥ ५८ ॥ हविषाकृष्णव

प्र०सू०खं०
अ० १९

॥ ६५ ॥

त्मेवभूयएवाभिवर्द्धते ॥ कामानभिलषन्मोहान्नरःसुखमेधते ॥ ६१ ॥ श्येनालयतरुच्छायां व्रजन्निवकार्षेजलः ॥ चतुर्सागरपर्यन्तां योभुंक्ते पृथिवीमि
 माम् ॥ २६० ॥ तुल्याश्मकाश्चनोयश्चसकृत्तार्थेनपार्थिवः ॥ जमदग्निरुवाच ॥ प्रतिग्रहसमर्थोपिनादत्तेयःप्रतिग्रहम् ॥ २६१ ॥ येलोकादानशालानां
 सतानाप्रोतिशाश्वतान् ॥ योर्थानिच्छेन्नृपाद्विप्रःशोचितव्योमहर्षिभिः ॥ ६२ ॥ नसपश्यतिमूढात्मानरकेयातनाभयम् ॥ प्रतिग्रहसमर्थोपिप्रसज्येतप्रति
 ग्रहे ॥ ६३ ॥ प्रतिग्रहेणविप्राणांब्राह्मणैःप्रशाम्यति ॥ प्रतिग्रहसमर्थानांनिवृत्तानांप्रतिग्रहात् ॥ ६४ ॥ यएवददतांलोकास्तएवाप्रतिगृह्णताम् ॥
 ॥ अरुन्धत्युवाच ॥ ॥ विसतंतुर्यथानित्यमंभस्थस्सततंविशेत् ॥ ६५ ॥ तृष्णाचैवमनाग्रंतातथादेहगतासदा ॥ यादुस्त्यजादुर्मातिभिर्यानजीर्य
 तिजीर्यतः ॥ ६६ ॥ योसौप्राणांतिकोरोगस्तांतृष्णांत्यजतःसुखं ॥ चांडालउवाच ॥ उग्रादितोभयाद्यस्माद्विभ्यतमिमहेश्वराः ॥ ६७ ॥ बलीयसोदुर्व
 लवत्तस्माच्चैवविभेम्यहम् ॥ पशुसखउवाच ॥ यदाचरंतिविद्वांसःसदाधर्मपरायणाः ॥ ६८ ॥ तदेवविदुषाकार्यमात्मनोहितमिच्छता ॥ इत्युक्त्वाहेमगर्भा
 णित्यक्त्वातानिफलानिवै ॥ ६९ ॥ ऋषयोजग्मुर्न्यत्रसर्वएवदृढव्रताः ॥ ततस्तेविचरंतोवैमध्यमंपुष्करंगताः ॥ ७० ॥ ददृशुःसहस्राप्रातंपरिव्राजंशुनःसखं ॥
 तेनेहसाहितास्तत्रगत्वाकिंचिद्वनंतरं ॥ ७१ ॥ सरःपरमपश्यंतवृत्तंपद्मैर्जलाशयम् ॥ निविष्टाःसरसस्तीरेचितयंतोगतिंशुभाम् ॥ ७२ ॥ शुनःसखोमुनीन्सर्वानु
 वाचक्षुधितांस्तदा ॥ सर्वैवदंतुसहिताःकीदृशीक्षुत्प्रवेदना ॥ ७३ ॥ तमूचुःसहितास्तेतुपरिव्राजंशुनःसखं ॥ ऋषय ऊचुः ॥ शक्तिखड्गदाभिश्चचक्रतो
 मरसायकैः ॥ ७४ ॥ बाधितेवेदनायातुक्षुधयासापिनिर्जिता ॥ आसकुष्ठक्षयाष्टीलज्विरापस्मारशूलकैः ॥ ७५ ॥ व्याधिभिर्जनितासापिक्षुधायानाधिकाभ
 वेत् ॥ हिरण्यांगदकेयूरमकुटोज्ज्वलकुंडलाः ॥ ७६ ॥ क्षुधायांनविराजंततत्रयेसंस्थितानराः ॥ यथाभूमिगतंतोयंरविरिदमविकर्षति ॥ ७७ ॥ तद्वच्छरीरं
 जानाज्जःशोष्यंतेजठराग्निना ॥ नशृणोतिनचाग्रातिचक्षुषानैवपश्यति ॥ ७८ ॥ दह्यतेक्षीयतेमूढःशुष्यतेक्षुधयादितः ॥ नपूर्वादक्षिणांचापिपश्चिर्मानोत्त
 रामपि ॥ ७९ ॥ नचाधोनैवचोर्द्धचक्षुधाविष्टोहिर्विंदति ॥ मूकत्वंबाधिरत्वंचजडत्वमथपंगुता ॥ ८० ॥ भैरवत्वममर्यादंक्षुधायांसंप्रवर्द्धते ॥ जनकंजन
 नीपुत्रान्भार्यादुहितरंतथा ॥ ८१ ॥ भ्रातरंस्वजनंवापित्यजतिक्षुधयादितः ॥ नपितृन्पूजयेत्सम्यक्देवंचापिगुरुंतथा ॥ ८२ ॥ ऋषीनुपगतांश्चापिक्षुधा
 विष्टोनविंदति ॥ एवमत्रविहीनस्यभवंत्येतानिदेहिनां ॥ ८३ ॥ तदेवंसंप्रयच्छेतअन्नंश्रद्धासमन्वितः ॥ ब्रह्मभूतस्ततःसोथब्रह्मणासहमोदते ॥ ८४ ॥ सुसं
 स्कृतंचयोप्यन्नंदद्यादहरहर्द्रिजे ॥ यःपठेदन्नदानंतुश्राद्धेचैवविशेषतः ॥ ८५ ॥ एकाग्रमानसोभूत्वाअमावस्येदुसंक्षये ॥ भूतोपचातसंपूर्णेश्राद्धेऽप्रावयते
 मदा ॥ ८६ ॥ पितरस्तस्यतुष्यंतियावज्जीवंनसंशयः ॥ देवाद्विजसमीपस्थोन्नस्यदाताविमुच्यते ॥ ८७ ॥ प्रबुद्धोवाप्रमत्तोवाप्रसंगादागतोपिवा ॥

भक्त्याविरहितोवापिशृण्वन्पापाद्विमुच्यते ॥८८॥ दानेनसंयुताविप्राःसुखिनोधर्मभागिनः ॥ यमोदमोवैनियमःप्रोक्तस्तत्त्वार्थदर्शिभिः ॥ ८९॥ ब्राह्मणानां
 विशेषेणदमोधर्मःसनातनः ॥ दमस्तेजोवर्द्धयतिपवित्रोदमउत्तमः ॥ २९० ॥ विपाप्माचैवतेजस्वीपुरुषोदमतोभवेत् ॥ येकेचिन्नियमालोकेयेचधर्मा
 इशुभान्वयाः ॥ ९१ ॥ सर्वयज्ञफलंचापिदमस्तेभ्योविशिष्यते ॥ तपोयज्ञस्तथादानंदमदेवप्रवर्तते ॥ ९२ ॥ किमरण्येत्वदांतस्यदांतस्यापि
 किमाश्रमे ॥ यत्रयत्रवसेदांतस्तदरण्यमहाश्रमः ॥ ९३ ॥ शीलवृत्तसमेतस्यनिगृहीतेंद्रियस्यच ॥ आर्जवेवर्तमानस्यआश्रमैःकिंप्रयोजनम् ॥
 ॥ ९४ ॥ वनेपिदोषाःप्रभवंतिरागिणांगृहेपिपंचेंद्रियनिग्रहस्तपः ॥ अकुत्सितेकर्मणियःप्रवर्ततेनिवृत्तरागस्यगृहंतपोवनम् ॥ ९५ ॥
 सुकर्मधर्माजितजीवितानांसदाचसंतुष्यगृहेरतानाम् ॥ जितेंद्रियाणामतिथिप्रियाणांगृहेपिधर्मोनियमस्थितानाम् ॥ ९६ ॥ नशब्दशास्त्रेनिरतस्य
 मोक्षो नवर्णसंगेनिरतस्यचैव ॥ नभोजनाच्छादनतत्परस्यनलोकवृत्तग्रहणे रतस्य ॥ ९७ ॥ एकांतशीलस्यदृढव्रतस्यसर्वेन्द्रियप्रीतिनिवर्तकस्य ॥
 अध्यात्मयोगेगतमानसस्यमोक्षोऽध्रुवंनित्यमहिंसकस्य ॥ ९८ ॥ सुखंचदांतःस्वपिति सुखेनप्रतिबुध्यते ॥ समःसर्वेषुभूतेषुमनोयस्यप्रबुध्यते ॥ ९९ ॥
 नरथेनसुखंयातिनहयेननदंतिना ॥ यथात्मनाविनीतेनसुखंयातिमहापथे ॥ ३०० ॥ नतुक्रुयाद्भरिःस्पृष्टःसर्पोवाप्यतिरोषितः ॥ अरिर्वानित्यसंकुद्धोयथा
 त्मादमवर्जितः ॥ ३०१ ॥ नयमंयममित्याहुरात्मावैयमउच्यते ॥ आत्मावैयमितोयेनसयमस्तुविशिष्यते ॥ २ ॥ यमोयमइतिप्रोक्तोवृथातूद्विजतेजनः ॥
 आत्मावैयमितोयेनयमस्तस्यकरोतिकिम् ॥ ३ ॥ क्रव्यादेभ्यश्चभूतेभ्योऽदान्तेभ्यश्चसदाभयम् ॥ तेषांविप्रतिषेधार्थंदंडःसृष्टःस्वयंभुवा ॥ ४ ॥ दंडोरक्षतिभूता
 निदंडःपालयतेप्रजाः ॥ निवारयतिपापिष्टान्दंडोदुर्जयएववा ॥ ५ ॥ श्यामोयुवालोहिताक्षःसर्वभूतभयावहः ॥ दंडःशास्तामनुष्याणांयस्मिन्धर्मःप्रति
 ष्ठितः ॥ ६ ॥ अथाश्रमेषुसर्वेषुदमएवोत्तमव्रतम् ॥ तानिलिंगानिवक्ष्यामियैदांतइतिकीर्त्यते ॥ ७ ॥ अकार्पण्यमपारुष्यसंतोषःसुविधानता ॥ अन
 सूयागुरोःपूजादयाभूतेष्वपैशुनम् ॥ ८ ॥ षड्भिरेषदमःप्रोक्तऋषिभिःशांतबुद्धिभिः ॥ दयाधीनौधर्ममोक्षौतथास्वर्गश्चपार्थिव ॥ ९ ॥ अपमा
 नेनकुप्येतसंमानेनप्रहृष्यति ॥ समदुःखसुखोधीरःसशांतइतिकीर्त्यते ॥ ३१० ॥ शेतेसुखंहिशांतस्तुसुखंहिप्रतिबुध्यते ॥ श्रेयस्तरमतस्तिष्ठेदवमन्ता
 विनश्यति ॥ ११ ॥ अपमानितस्तुनध्यायेत्तस्यपापंकदाचन ॥ स्वधर्ममपिचावेक्ष्यपरधर्मनदूषयेत् ॥ १२ ॥ आत्मानमपिजानीयात्परंदोषैस्तुनाक्षिपेत् ॥
 मंत्रैर्हीनंक्रियाभिर्वाजन्मनाप्यथवापुनः ॥ १३ ॥ दमइच्छादयतेसर्वहीनमंगंपटोयथा ॥ अधीयतेनिरर्थन्तेनाभिजानंतियेदमम् ॥ १४ ॥ श्रुतस्यहिदमोमूलंद
 मोधर्मःसनातनः ॥ योह्यात्मनस्तुल्यतेसुवर्णतुलयादमम् ॥ १५ ॥ सतेनधृतिमान्ख्यातो नतुद्रव्येणमोहितः ॥ व्रतानामपिसर्वेषांदमएवपरायणम् ॥ १६ ॥

यद्यधीतेषङ्गानिवेदतत्त्वार्थविद्विजः ॥ दमेनतुविहीनश्चपूज्यत्वेनेहगच्छति ॥ १७ ॥ दमेनहीनंनपुनन्तिवेदायद्यप्यधीताःसहपङ्क्तिरैः ॥ सांख्यं
 चयोगश्चकुलंचजन्मतीर्थाभिषेकश्चनिरर्थकानि ॥ १८ ॥ अमृतस्येवतृप्येतअपमानस्ययोगवित् ॥ विषवच्चजुगुप्सेतसंमानस्यसदाद्विजः ॥ १९ ॥
 अपमानात्तपोवृद्धिःसंमानाच्चतपःक्षयः ॥ अर्चितःपूजितोविप्रोदुःखागौरिवगच्छति ॥ ३२० ॥ पुनराप्यायतेधेनुःसतृणैःसलिलैर्यथा ॥ एवंजपैश्चहो
 मैश्चपुनराप्यायतेद्विजः ॥ २१ ॥ आक्रोशकसमोलोकेसुहृदन्योविनद्यते ॥ यस्तुदुष्कृतमादायसुकृतंस्वंप्रयच्छति ॥ २२ ॥ आक्रोशमानान्
 नाक्रोशेन्मन्युंस्वविनिवर्तयेत् ॥ सन्नियम्यतदात्मानममृतेनाभिषिचति ॥ २३ ॥ कपालंवृक्षमूलानिकुचेलमसहायता ॥ अनपेक्षाब्रह्मचर्यनय
 त्तिपरमांगतिम् ॥ २४ ॥ कामक्रोधौविनिर्जित्यकिमरण्येकरिष्यति ॥ अभ्यासेनतुवैशाखंकुलंशीलेनधार्यते ॥ २५ ॥ गुणैर्मन्त्राविधार्यन्ते
 क्रोधस्सत्त्वेनधार्यते ॥ यस्तुक्रोधंसमुत्पन्नसंधारयतिचात्मनः ॥ २६ ॥ अक्रोधेनजपेद्दीरःकस्तेनसदृशोभुवि ॥ यस्तुक्रोधंसमुत्पन्नसंतंसंयम्य
 तिष्ठति ॥ २७ ॥ तंसत्सारतमम्मन्येनास्मिन्सादितयःपुमान् ॥ एषपैतामहोगुह्योब्रह्मराशिस्सनातनः ॥ २८ ॥ धर्मस्यनियमोयोहिमयातेक
 थितोभृशम् ॥ अन्येचयज्वनांलोकाअन्येचापितपस्विनां ॥ २९ ॥ अन्येदमवतांलोकास्तेवैपरमपूजिताः ॥ एकःक्षमावतांदोषोद्वितीयोनोपपद्य
 ते ॥ ३३० ॥ यदिदंक्षमयायुक्तमशक्तम्मन्यतेजनः ॥ नचैषदोषोमंतव्यःक्षमाप्रज्ञावतांवलम् ॥ ३३१ ॥ प्रशमंयोभिजानातिइष्टापूर्तमहीयते ॥ यत्क्रो
 धयुक्तोजपतिजुहोतिचयदर्शति ॥ ३३० ॥ सर्वक्षरतितत्तस्यभिन्नकुंभादिवोदकम् ॥ दमाध्यायमिमंपुण्यंप्रातरुत्थाययःपठेत् ॥ ३३ ॥ सधर्मनावमारुह्य
 दुर्गाण्य तितरिष्यति ॥ दमाध्यायमिमंपुण्यंसततंश्रावयेद्विजः ॥ ३४ ॥ सब्रह्मलोकमाप्नोतितस्मान्नच्यवतेपुनः ॥ श्रूयतांधर्मसर्वस्वंश्रुत्वाचैतत्प्रधार्यताम् ॥
 ॥ ३५ ॥ आत्मनःप्रतिकूलानिपरेषांसमाचरेत् ॥ मातृवत्परदारांश्चपरद्रव्याणिलोष्ठवत् ॥ ३६ ॥ आत्मवत्सर्वभूतानियःपश्यतिसपश्यति ॥ पचनं वै
 श्वदेवार्थेपराथैयच्चजीवितम् ॥ ३७ ॥ एतद्भवेच्चसर्वस्वंधातूनामिवकांचनम् ॥ सर्वभूतहितंराजन्नधीत्यामृतमश्नुते ॥ ३८ ॥ एवंवैधर्मसर्वस्वमुक्तातेतुशुनःसख
 म् ॥ तेनैवसहिताःसर्वेनिविष्टास्सरसस्तटे ॥ ३९ ॥ सरोपश्यन्सुविस्तीर्णपद्मोत्पलजलवृतम् ॥ तत्रावतारंक्रुत्वातेविसानिचकलापशः ॥ ३४० ॥ ती
 रेनिक्षिप्यसरसश्चक्रुःपुण्यांजलक्रियाम् ॥ अथोत्तीर्यजलान्तरमात्मेसमेत्यपरस्परम् ॥ ४१ ॥ विसान्येतान्यपश्यंतइदंवचनमब्रुवन् ॥ ऋषयउचुः ॥ केनक्षु
 धाभितप्तानामस्माकंपापकर्मणाम् ॥ ४२ ॥ नृशंसेनापनीतानिविसान्याहारकांक्षिणा ॥ तेशंकमानास्त्वन्योन्यंपर्यपृच्छन्द्विजोत्तमाः ॥ ४३ ॥ चक्रुश्च
 निश्चयंसर्वेशपथंप्रतिपार्थिव ॥ कश्यपउवाच ॥ सर्वत्रसर्वहरतुन्यासलोपंकरोतुच ॥ ४४ ॥ कूटसाक्षित्वमभ्येतुविसस्तैर्न्यंकरोतियः ॥ दंभेनध

प० पु०

॥ ६७ ॥

मैचरतुराजानंचोपसेवताम् ॥ ४५ ॥ मधुमांसं समश्नातु विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥ अनृतं भाषतु सदा विषयांश्चोपसेवतु ॥ ४६ ॥ ददातु कन्यां शु-
ल्केन विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ अनृतौ मैथुनया तु दिवा स्वप्नं निषेवतु ॥ ४७ ॥ अन्योन्यातिथितामेतु विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥
एककूपे वसेद्गामे ब्राह्मणो वृषलीपतिः ॥ ४८ ॥ तस्य सालोक्यताया तु विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥ भरद्वाज उवाच ॥ नृशंसस्सोऽस्तु सर्वेषु समृद्ध्या चाप्य-
हंकृतः ॥ ४९ ॥ मत्सरीपिशुनश्चैव विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥ प्रत्याक्रोशत्ववाक्कुप्यस्ताडयत्वन्यताडितः ॥ ५० ॥ विक्रीणातुरसांश्चैव
विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥ गौतम उवाच ॥ अतिथित्वागतं प्राप्य पाकभेदं करोतु सः ॥ ५१ ॥ शूद्रान्नं च सदाश्नातु विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥ दत्त्वादानं
कर्तयतु परभार्यासु तु प्यतु ॥ ५२ ॥ एकाकीमिष्टमश्नातु विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥ विश्वामित्र उवाच ॥ नित्यकामपरः सोऽस्तु दिवसे चैव मैथुनी ॥ ५३ ॥
नित्यं तु पातकी चैव विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥ परापवादं वदतु परदारांश्च सेवतु ॥ ५४ ॥ परनिंदारतश्चास्तु विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥ मातरं पितरं चै-
व सोऽवमन्यतु दुर्मतिः ॥ ५५ ॥ समातर्यन्यबुद्धिः स्याद्विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥ परपाकं सदाश्नातु परनारीं च सेवतु ॥ ५६ ॥ वेदविक्रयकृच्चैव विसस्तै-
र्न्यंकरोति यः ॥ जमदग्निरुवाच ॥ परस्य यातु प्रेष्यत्वं स तु जन्मनि जन्मनि ॥ ५७ ॥ सर्वधर्मक्रियाहीनो विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥ शुनः सख उवाच ॥ न्याये-
न वेदानध्येतु गृहस्थोऽस्तु प्रियातिथिः ॥ ५८ ॥ सत्यं वदतु वाजसं विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥ अग्निं जुहोतु विधिवद्यज्ञं यजतु नित्यशः ॥ ५९ ॥ ब्रह्मणस्सदनं या-
तु विसस्तैर्न्यंकरोति यः ॥ ऋषय ऊचुः ॥ इष्टमेव द्विजातीनां यदिदं शर्थाकृतं ॥ ६० ॥ त्वया कृतं विसस्तैर्न्यंसर्वेषां नः शुनः सख ॥ शुनः सख उवाच ॥ मया ह्यं-
तर्हितान्या सन्न विसानिमानि बोद्धिजाः ॥ ६१ ॥ धर्मं च श्रोतु कामेन जानीध्वं मां च वासवम् ॥ अलोभादक्षया लोकाजिता वो मुनिसत्तमाः ॥ ६२ ॥ विमानमधि-
तिष्ठध्वं गच्छामस्मि दशालयम् ॥ ततो महर्षयस्ते तु विज्ञायाथ पुरंदरम् ॥ ६३ ॥ ऊचुः पुरंदरं चेदं वाक्यं वाक्यविशारदाः ॥ इहागत्य नरो यस्तु मध्यमं पुष्करं
विशेत् ॥ ६४ ॥ त्रिरात्रोपोषितो भूत्वा लभेदावश्यं फलम् ॥ द्वादशवार्षिकी दीक्षा स्मृता या तु वनौकसां ॥ ६५ ॥ तस्याः फलं समग्रं चलभेदिह न संशयः ॥ नासौ
दुर्गतिमाप्नोति स्वर्गणैः सह मोदते ॥ ६६ ॥ विरिञ्चिस्थानं समासाद्य तिष्ठद्वैब्रह्मणो दिनम् ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इंद्रेण सह संप्रीतास्तदा जग्मुस्त्रिविष्टपम् ॥ ६७ ॥
एवं विलोभ्यमानास्ते लोभैर्बहुविधैरिह ॥ नैव लोभं तथा च कुस्तेन जग्मुस्त्रिविष्टपम् ॥ ६८ ॥ इदं यः शृणुयान्नित्यमृषीणां चरितं शुभम् ॥ विमुक्तः सर्वपापेभ्यः
स्वर्गलोके महयते ॥ ६९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे सप्तर्षिसंवादो नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ भीष्म उवाच ॥ अत्याश्चर्यवती
रम्या कथेयं पापनाशिनी ॥ विस्तरेण च मे ब्रूहि याथातथ्येन पृच्छतः ॥ १ ॥ माहात्म्यं मध्यमस्यापि ब्रह्मिभिः परिकीर्तितम् ॥ फलं चात्रस्य कथितं माहात्म्यं च दमस्य

प्र० सू० खं०

अ० २०

॥ ६७ ॥

तु ॥ २ ॥ विष्णुनाचपदन्यासः कृतोयत्रमहामुने ॥ कनीयसस्तथोत्पत्तिर्यथाभूतावदस्वमे ॥ ३ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पुरारथंतरेकल्पेराजासीत्पुष्पवाहनः ॥ ना
 म्नालोकेषुविख्यातस्तेजसामूर्यसन्निभः ॥ ४ ॥ तपसातस्यतुष्टेनचतुर्वक्त्रेणभारत ॥ कमलंकांचनदंतंयथाकामगमनृप ॥ ५ ॥ सप्तद्वीपानिलोकंचय
 थेष्वेचरत्सदा ॥ कल्पादौतुसमंद्रीपंतस्यपुष्करवासिना ॥ ६ ॥ लोकेनपूजितंतस्मात्पुष्करद्वीपमुच्यते ॥ तदेवब्रह्मणादंतंयानमस्यततो
 बुजम् ॥ ७ ॥ पुष्पवाहनइत्याहुस्तस्मात्तंदेवदानवाः ॥ नौपम्यमस्तीहजगत्त्रयेपिब्रह्मांबुजस्थस्यचतस्यराज्ञः ॥ ८ ॥ तपोनुभावादथत
 स्यराज्ञीनारीसहस्रैरभिवंद्यमाना ॥ नाम्नाचलावण्यवतविभूवयापार्वतीवेष्टतमाभवस्य ॥ ९ ॥ तस्यात्मजानामयुतंबभूवधर्मात्मनामश्रयधनुर्ध
 राणाम् ॥ तदात्मजांस्तानभिवीक्ष्यराजामुहुर्मुहुर्विस्मयमाससाद ॥ १० ॥ सोभ्यागतंपूज्यमुनिप्रवीरंप्रचेतसंवाक्यमिदंवभाषे ॥ कस्मा
 द्विभूतिरचलामरमर्त्यपूजाजाताकथंकमलजासदृशीसुराज्ञी ॥ ११ ॥ भार्यामयात्पतपसापरितोषितेनदत्तंममांबुजगृहंचमुनींद्रधात्रा ॥ य
 स्मिन्प्रविष्टमपिकोटिशतंनृपाणांसामात्यकुंजररथौघजनावृतानां ॥ १२ ॥ नालक्ष्यतेक्वगतमम्बरगामिभिश्चतारांगणैर्दुरविराड्माभिरप्यगम्यम् ॥
 तस्मात्किमन्यजननीजठरोद्भवेनधर्मादिकंकृतमशेषजनातिगंयत् ॥ १३ ॥ सर्वैर्मयाथतनयैरथवानयापिसद्भार्ययातदखिलंकथयप्रचेतः ॥
 सोप्यभ्यधादथभवांतरितंतिरीक्ष्यपृथ्वीपतेशृणुतदद्भुतहेतुवृत्तम् ॥ १४ ॥ जन्माभवत्तवतुल्यधकुलेपिचोरंजातस्त्वमप्यनुदिनंकिलपापकारी
 वपुरप्यभूत्तवपुनःपुरुषांगसंधिदुर्गधिसत्त्वकुनखाभरणंसमंतात् ॥ १५ ॥ नचतेमुह्वन्नसुतबंधुजनो नतादृक्नैवस्वसानजननीचतदाभिज्ञस्ता ॥ अ
 तिसंमतापरमभीष्टतमाभिमुखीजातामहीशतवयोषिदियंसुरूपा ॥ १६ ॥ अभूदनावृष्टिरतीवरीद्राकदाचनाहारनिमित्तमस्यां ॥ क्षुत्पीडितेनभवता
 तुयदानकिंचिदासादितंवन्यफलादिभक्ष्यं ॥ १७ ॥ अथाभिदृष्टमहदंबुजाढ्यंसरोवरंपंकपरीतरोधः ॥ पद्मान्यथादायततोबहूनिगतःपुरंवैदिशनामधेयं
 ॥ १८ ॥ तन्मूल्यलाभायपुरंसमस्तंभ्रांतंत्वयाशेषमहस्तदासीत् ॥ केतानकश्चित्कमलेषुजातःक्वांतःपरंक्षुत्परिपीडितश्च ॥ १९ ॥ उपविष्टस्त्व
 मेकस्मिन्सभार्योभवनांगणे ॥ ततोरात्रौभवांस्तत्रअश्रौषीन्मंगलध्वनिं ॥ २० ॥ सभार्यस्तत्रगतवान्यत्रासौमंगलध्वनिः ॥ तत्रमंडलमध्यस्थाविष्णो
 रर्चाविलोकिता ॥ २१ ॥ वेश्यानंगवतीनामविभ्रतीद्वादशीव्रतं ॥ समाप्यमाघमासस्यद्वादश्यालवणाचलं ॥ २२ ॥ न्यवेदयत्तुगुरवेश्यांचोपस्करा
 न्विताम् ॥ अलंकृत्यहृषीकेशंसौवर्णसममादरात् ॥ २३ ॥ सातुदृष्टाततस्ताभ्यामिदंचपरिचितं ॥ किमेभिःकमलैःकार्यवरंविष्णुरलंकृतः ॥ २४ ॥
 इतिभक्तिस्तदाजातादंपत्योस्तुनरेश्वर ॥ तत्प्रसंगात्समभ्यर्च्यकेशवलवणाचलं ॥ २५ ॥ शय्याचपुष्पप्रकरैःपूजिताभूच्चसर्वशः ॥ अथानंगवतीतुष्टातयो

प० पु०

॥ ६८ ॥

धान्यशतत्रयम् ॥ २६ ॥ दीयतामादिदेशाथकलधौतपलत्रयं ॥ नगृहीतंततस्ताभ्यामहासत्वावलंबनात् ॥ २७ ॥ अनंगवत्याचपुनस्तयोरब्रं
चतुर्विधं ॥ आनीयव्याहृतंचात्रंभुज्यतामितिभूपते ॥ २८ ॥ ताभ्यांचतदपित्यक्तंभोक्ष्यावःश्वोवरानने ॥ प्रसंगादुपवासोनौतवाद्यास्तुशुभावहः ॥ २९ ॥
जन्मप्रभृतिपापिष्ठावावांदेविदृढव्रते ॥ त्वत्प्रसंगाद्भवद्देधर्मलेशोस्तुनाविह ॥ ३० ॥ इतिजागरणंताभ्यांतत्प्रसंगादनुष्ठितं ॥ प्रभातेचतया
दत्ताशय्यासलवणाचला ॥ ३१ ॥ ग्रामश्चगुरवेभक्त्याविप्रेभ्योद्वादशैवतु ॥ वस्त्रालंकारसंयुक्तागावश्चकनकान्विताः ॥ ३२ ॥ भोजनंचसुहृन्मि
त्रदीनांधकृपणैःसह ॥ तच्चलुब्धकदांपत्यंपूजयित्वाविसर्जितम् ॥ ३३ ॥ सभवान्लुब्धकोजातःसपत्नीकोनृपेश्वरः ॥ पुष्करप्रकरात्तस्मात्केशवस्य
तुपूजनात् ॥ ३४ ॥ विनष्टाशेषपापस्यतवपुष्करमंदिरं ॥ तस्यसत्यस्यमाहात्म्यादलोभतपसानृप ॥ ३५ ॥ प्रादात्कामगमंयानंलोकनाथश्चतुर्मुखः ॥ संतुष्टस्त
वराजेंद्रपुष्करंत्वंसमाश्रय ॥ ३६ ॥ कल्पंसत्वंसमासाद्यविभूतिद्वादशीव्रतं ॥ कुरुराजेंद्रनिर्वाणमवश्यंसमवाप्स्यासि ॥ ३७ ॥ एतदुक्त्वातुसमुनिस्तत्रै
वांतरधीयत ॥ राजायथोक्तंचपुनरकरोत्पुष्पवाहनः ॥ ३८ ॥ इदमाचरतोरजब्रह्मंडव्रतताभवेत् ॥ यथाकथंचित्कालेनद्वादशद्वादशीनृप
॥ ३९ ॥ कर्तव्याशक्तितोदेवविप्रेभ्योदक्षिणानृप ॥ ज्येष्ठेगावःप्रदातव्यामध्यमेभूमिरुत्तमा ॥ ४० ॥ कनिष्ठेकांचनंदेयमित्येषादक्षिणा
स्मृता ॥ प्रथमंब्रह्मदैवत्यंद्वितीयंवैष्णवंतथा ॥ ४१ ॥ तृतीयंरुद्रदैवत्यंत्रयोदेवास्त्रिषुस्थिताः ॥ इतिकलुषविदारणंजनानांपठतिचयस्तु
शृणोतिचापिभक्त्या ॥ ४२ ॥ मतिमपिचसयातिदेवलोकेवसतिचरोमसमानिवत्सराणि ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिव्रतानामुत्तमंव्रतं ॥ ४३ ॥ कथितंतेनरुद्रे
णमहापातकनाशनम् ॥ नक्तमब्दंचरित्वातुगवासार्धकुटुंबिने ॥ ४४ ॥ हैमंचक्रंत्रिशूलंचदद्याद्विप्रायवाससी ॥ एवंयःकुरतेपुण्यंशिवलोकेसमोद
ते ॥ ४५ ॥ एतदेवव्रतंनाममहापातकनाशनम् ॥ यस्वेकभक्तेनक्षिपेद्धेनुंवृषसमन्विताम् ॥ ४६ ॥ धेनुतिलमर्यादद्यात्सपदंयातिशांकरम् ॥
एतद्रुद्रव्रतंनामभयशोकविनाशनम् ॥ ४७ ॥ यश्चनीलोत्पलंहैमंशर्करापात्रसंयुतम् ॥ एकांतरितनक्ताशीसमातेवृषसंयुतम् ॥ ४८ ॥ वैष्णवंसपदंया
तिनीलव्रतमिदंस्मृतम् ॥ आषाढादिचतुर्मासमभ्यंगवर्जयेन्नरः ॥ ४९ ॥ भोजनोपस्करंदद्यात्सयातिभवनंहरेः ॥ जनप्रीतिकरंनृणांप्रातिव्रतमिहो
च्यते ॥ ५० ॥ वर्जयित्वाधौयस्तुदधिक्षीरघृतैक्ष्वम् ॥ दद्याद्रस्त्राणिमूक्षमाणिरसपात्रेणसंयुतम् ॥ ५१ ॥ संपूज्यविप्रमिथुनंगौरीमेप्रीयतामिति ॥
एतद्गौरीव्रतंनामभवानीलोकदायकम् ॥ ५२ ॥ पुष्यादौयस्त्रयोदश्यांकृत्वानक्तमथोपुनः ॥ अशोकंकांचनंदद्यादिक्षुयुक्तंदशांगुलम् ॥ ५३ ॥ विप्रायवस्त्रसंयुक्तं
प्रद्युम्नःप्रीयतामिति ॥ कल्पंविष्णुपुरेस्थित्वाविशोकस्स्यात्पुनर्नृप ॥ ५४ ॥ एतत्कामव्रतंनामसदाशोकविनाशनम् ॥ आषाढादिव्रतेयस्तुवर्जयेद्यःफला

प्र०सृ०खं०

अ०२०

॥ ६८ ॥

शनम् ॥ ५५ ॥ चातुर्मास्येनिवृत्तेतुषट्सर्पिर्गुडान्वितम् ॥ कार्तिक्यां तत्पुनर्हैमं ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ ५६ ॥ सरुद्रलोकमाप्नोति शिवव्रतमिदं स्मृतम् ॥
 वर्जयेद्यस्तु पुष्पाणि हेमं तेशिशिरावृते ॥ ५७ ॥ पुष्पत्रयं च फालगुन्यां कृत्वा शक्त्या च कांचनम् ॥ दद्याद्द्विकालवेलायां प्रीयेतां शिवकेशवौ ॥ ५८ ॥ दत्त्वा
 परंपदं यातिसौम्यव्रतमिदं स्मृतम् ॥ फालगुनादितृतीयायां लवणं यस्तु वर्जयेत् ॥ ५९ ॥ समातिशयनं दद्याद्द्वहं चोपस्करान्वितम् ॥ संपूज्य विप्रमिथुनं भवा
 नोप्रीयतामिति ॥ ६० ॥ गौरीलोके वसेत्कल्पसौभाग्यव्रतमुच्यते ॥ संध्यामौ न नरः कृत्वा समातिघृतकुंभकम् ॥ ६१ ॥ वस्त्रायुग्मं तिलाद्द्वंटां ब्राह्मणाय निवेद
 येत् ॥ लोकं सारस्वतं याति पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ६२ ॥ एतत्सारस्वतं नाम रूपविद्याप्रदायकम् ॥ लक्ष्मीमभ्यर्च्य पंचम्यामुपवासी भवेन्नरः ॥ ६३ ॥
 समातिहेमकमलं दद्याद्धेनुसमन्वितम् ॥ सवैविष्णुपदं याति लक्ष्मीः स्याज्जन्मजन्मनि ॥ ६४ ॥ एतल्लक्ष्मीव्रतं नाम दुःखशोकविनाशनम् ॥ कृत्वोपलेप
 नं शंभोरग्रतः केशवस्य च ॥ ६५ ॥ यावदब्दं पुनर्देया धेनुर्जलवटस्तथा ॥ जन्मायुतं सराजा स्यात्ततः शिवपुरं व्रजेत् ॥ ६६ ॥ एतदायुर्व्रतं नाम
 सर्वकामप्रदायकम् ॥ अश्वत्थं भास्करं गंगां प्रणम्यैकाग्रमानसः ॥ ६७ ॥ एकभक्तं नरः कुर्यादब्दमेकं विमत्सरः ॥ व्रतांति विप्रमिथुनं पूज्यं धेनुत्रया
 न्वितम् ॥ ६८ ॥ वृक्षं हिरण्यं दद्यात्सोऽवमेधफलं लभेत् ॥ एतत्कीर्तिव्रतं नाम भूति कीर्तिफलप्रदम् ॥ ६९ ॥ घृतेन स्नपनं कृत्वा शंभोर्वाकेशवस्य वा ॥ अ
 क्षताभिः सपुष्पाभिः कृत्वा गोमयमंडलम् ॥ ७० ॥ समातिहेमकमलं तिलधेनुसमन्वितम् ॥ शूलमष्टांगुलं दद्याच्छिवलोके महीयते ॥ ७१ ॥ सामगायनकं
 चैव सामव्रतमिहोच्यते ॥ नवम्यामेकभक्तं तु कृत्वा कन्याश्च शक्तिः ॥ ७२ ॥ भोजयित्वा समं दद्याद्धेमकंचुकवाससी ॥ हैमसिंहं च विप्राय दद्याच्छिवपदं व्र
 जेत् ॥ ७३ ॥ जन्मार्जुदंसुरूपः स्याच्छत्रुभिश्चापराजितः ॥ एतद्भिरव्रतं नाम नराणां च सुखप्रदम् ॥ ७४ ॥ चैत्रादिचतुरो मासाञ्जलं दद्यादयान्वितः ॥ व्रतांति
 मणिकंदद्यादब्रं वस्त्रसमन्वितम् ॥ ७५ ॥ तिलपात्रं हिरण्यं च ब्रह्मलोके महीयते ॥ कल्पातिभूतिजननमानंदव्रतमुच्यते ॥ ७६ ॥ पंचाभृतेन स्नपनं कृत्वा संव
 त्सरं विभोः ॥ वत्सरंति पुनर्दद्याद्धेनुं पंचामृतां न्वितां ॥ ७७ ॥ विप्राय दद्याच्छंखं च सपदं याति शांकरम् ॥ राजा भवति कल्पांतिभूतिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ ७८ ॥
 वर्जयित्वा पुमान्मांसं व्रतांति गोप्रदो भवेत् ॥ तद्वद्धेममृगं दद्यात्सोऽवमेधफलं लभेत् ॥ ७९ ॥ अहिंसाव्रतमित्युक्तं कल्पांतिभूतिर्भवेत् ॥ कल्यमुत्थाय वैस्नानं
 कृत्वा दांपत्यमर्चयेत् ॥ ८० ॥ भोजयित्वा यथाशक्ति माल्यवस्त्रविभूषणैः ॥ सूर्यलोके वसेत्कल्पसूर्यव्रतमिदं स्मृतम् ॥ ८१ ॥ आपाढादिचतुर्मासं प्रातः स्ना
 यी भवेन्नरः ॥ विप्राय भोजनं दत्त्वा कार्तिक्यां गोप्रदो भवेत् ॥ ८२ ॥ सवैष्णवपदं याति विष्णुव्रतमिदं स्मृतम् ॥ अयनादयनं यावद्दर्जयेत्पुष्पसर्पिणी ॥ ८३ ॥
 तदंते पुष्पमन्त्रानि घृतधेन्या सहैव तु ॥ दत्त्वा शिवपदं याति विप्राय घृतपायसम् ॥ ८४ ॥ एतच्छीलव्रतं नाम शीलारोग्यफलप्रदम् ॥ यावत्समं भवेद्यस्तु पंचद

प० पु०

॥ ६९ ॥

श्यांपयोव्रतः ॥ ८५ ॥ समांतिश्राद्धकृद्दद्याद्वाश्वपंचपयस्विनीः ॥ वासांसिचपिशंगानिजलकुंभयुतानिच ॥ ८६ ॥ सयातिवैष्णवंलोकंपितृणां तारये
च्छतम् ॥ ८७ ॥ कल्पांते राजराजेंद्रपितृव्रतमिदं स्मृतम् ॥ संध्यादीपप्रदोयस्तु घृतैस्तैलं विवर्जयेत् ॥ ८८ ॥ समांते दीपकंदद्याच्चक्रं शूलं च कांचनम् ॥
वस्त्रयुग्मं च विप्राय स तेजस्वी भवेन्नरः ॥ ८९ ॥ रुद्रलोकमवाप्नोति दीप्तिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ कार्तिकादि तृतीयायां प्राश्य गोमूत्रयावकम् ॥ ९० ॥ नक्तं
चरेदब्दमेकमब्दान्ते गोप्रदो भवेत् ॥ गौरीलोके वसेत्कल्पंतो राजा भवेदिह ॥ ९१ ॥ एतद्ब्रुव्रतं नाम सदा कल्याणकारकम् ॥ वर्जयेच्चतुरो
मासान्यस्तु गन्धानुलेपनम् ॥ ९२ ॥ शुक्तिगन्धाक्षतान्दद्याद्विप्राय सितवाससी ॥ वारुणं पदमाप्नोति दृढव्रतमिदं स्मृतम् ॥ ९३ ॥ वैशाखे पुष्पल
वणं वर्जयेदथ गोप्रदः ॥ भूत्वा विष्णुपदे कल्पं स्थित्वा राजा भवेदिह ॥ ९४ ॥ एतच्छान्तिव्रतं नाम कीर्तिकामफलप्रदम् ॥ ब्रह्माण्डं काञ्चनं
कृत्वा तिलराशिसमान्वितम् ॥ ९५ ॥ घृतेनान्यप्रदो भूत्वा वह्निं संतर्प्य सद्रिजम् ॥ संपूज्य विप्रदां पत्यं माल्यवस्त्रविभूषणैः ॥ ९६ ॥ शक्तितस्त्रिप
लादूर्ध्वं विश्वात्मा प्रीयतामिति ॥ पुण्येऽह्नि दद्यादपरे ब्रह्मयात्य पुनर्भवम् ॥ ९७ ॥ एतद्ब्रह्मव्रतं नाम निर्वर्णफलदं नृणाम् ॥ यश्चोभयमुखी दद्यात्प्रभूत
सकलान्विताम् ॥ ९८ ॥ दिनं पयोव्रतं तिष्ठेत्सयातिपरमंपदम् ॥ एतद्वैसुव्रतं नाम पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ९९ ॥ त्र्यहं पयोव्रतः स्थित्वा काञ्चनं कल्पपा
दपम् ॥ पलादूर्ध्वं यथाशक्ति तण्डुलप्रस्थसंयुतम् ॥ १०० ॥ दत्त्वा ब्रह्मपदं याति भीमव्रतमिदं स्मृतम् ॥ मासोपवासी यो दद्याद्धेनुं विप्राय शोभना
म् ॥ १०१ ॥ सवैष्णवपदं याति भीमव्रतमिदं स्मृतम् ॥ दद्याद्विश्वं पलादूर्ध्वं महीं कृत्वा तु काञ्चनीम् ॥ १०२ ॥ दिनं पयोव्रतं तिष्ठेद्बुद्धलोकं महीय
ते ॥ धनप्रदमिदं प्रोक्तं सप्तकल्पशतानुगम् ॥ ३ ॥ मावेमास्यथ चैत्रे वा गुडधेनुप्रदो भवेत् ॥ गुडव्रतं तृतीयायां गौरीलोके महीयते ॥ ४ ॥ महा
व्रतमिदं नाम परमानन्दकारकम् ॥ पक्षोपवासी यो दद्याद्विप्राय कपिलाद्वयम् ॥ ५ ॥ स ब्रह्मलोकमाप्नोति देवासुरसुपूजितः ॥ कल्पान्ते सर्वराजा
स्यात्प्रभाव्रतमिदं स्मृतम् ॥ १०६ ॥ वत्सरं त्वेकभक्ताशीसभक्ष्यजलकुंभदः ॥ शिवलोके वसेत्कल्पं प्राप्तिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ ७ ॥ नक्ताशीत्वष्टमी
षु स्याद्वत्सरांते तु धेनुदः ॥ पौरंदरं पुण्याति सुगतिव्रतमुच्यते ॥ ८ ॥ इधं नयोददेद्विप्रे वर्षादींश्चतुरस्त्वृतून् ॥ घृतधेनुप्रदो ते च स परब्रह्म गच्छति ॥ ९ ॥
वैश्वानरव्रतं नाम सर्वपापप्रणाशनम् ॥ एकादश्यां तु नक्ताशीयश्चक्रं विनिवेदयेत् ॥ १० ॥ कृत्वा समांति सौवर्णविष्णोः पदमवाप्नुयात् ॥ एतत्कृष्णव्रतं नाम क
ल्पांते राज्यालभकृत् ॥ १११ ॥ पायसाशीसमांति तु दद्याद्विप्राय गोयुगम् ॥ लक्ष्मीलोके वसेत्कल्पमेतद्देवीव्रतं स्मृतं ॥ ११२ ॥ सप्तम्यां नक्तभुग्दद्या
त्समाप्ते गांपयस्विनीं ॥ सूर्यलोकमवाप्नोति भानुव्रतमिदं स्मृतं ॥ १३ ॥ चतुर्थ्यां नक्तभुग्दद्याद्धेनुं गोयुगं तथा ॥ एतद्वैनायकं नाम शिवलोकफलप्र

प्र० सू० खं०

अ० २०

॥ ६९ ॥

दम् ॥ १४ ॥ महाफलानियस्त्यक्त्वाचातुर्मास्यं द्विजातये ॥ हैमानिकार्तिके दद्याद्धोमान्ते गोयुगं तथा ॥ १५ ॥ एतत्सौरव्रतं नाम सूर्यलोकफलप्रदम् ॥
 द्वादशा द्वादशीर्यस्तु समाप्योपोषणे नृप ॥ १६ ॥ गोवस्त्रकांचनैर्विप्रान् पूजयेच्छक्ति तो नरः ॥ परंपदमवाप्नोति विष्णुव्रतमिदं स्मृतं ॥ १७ ॥ चतुर्द
 श्यां तु नक्ताशीसमान्ते गोयुगप्रदः ॥ शैवंपदमवाप्नोति त्रैयं वक्रमिदं स्मृतम् ॥ १८ ॥ सप्तरात्रोपितो दद्याद्घृतकुंभं द्विजातये ॥ वरव्रतमिदं प्राहुर्ब्रह्मलोकफल
 प्रदम् ॥ १९ ॥ असौ काशीसमासाद्य धेनुदत्ते पयस्विनीम् ॥ शक्रलोके वसेत्कल्पमिदं मंत्रव्रतं स्मृतम् ॥ २० ॥ मुखवासं परित्यज्य समांते गोप्रदो भवेत् ॥ वारुणं
 लोकमाप्नोति वारुणव्रतमुच्यते ॥ २१ ॥ चांद्रायणं च यः कुर्याद्द्वैमं चंद्रं निवेदयेत् ॥ चंद्रव्रतमिदं प्रोक्तं चंद्रलोकफलप्रदम् ॥ २२ ॥ ज्येष्ठे पंचतपा यो ते हे मधे
 नु प्रदो दिवम् ॥ यात्यष्टमी चतुर्दश्योरुद्रव्रतमिदं स्मृतम् ॥ २३ ॥ सकृद्विधानकं कुर्यात्तृतीयायां शिवालये ॥ समाप्ते धेनुदोयाति भवानी व्रतमुच्यते ॥ २४ ॥
 माघे निश्याद्रवासाः स्यात्सप्तम्यां गोप्रदो भवेत् ॥ दिविकल्पं वसित्वे हराजा स्यात्पवनव्रतम् ॥ २५ ॥ त्रिरात्रोपोषितो दद्यात्फाल्गुन्यां भवनं शुभम् ॥
 आदित्यलोकमाप्नोति धामव्रतमिदं स्मृतम् ॥ २६ ॥ त्रिसंध्यं पूज्यं दंपत्यमुपवासी विभूषणैः ॥ ददन्मोक्षमवाप्नोति मोक्षव्रतमिदं स्मृतम् ॥ २७ ॥ दत्त्वासित
 द्वितीयायामिदौ लवणभाजनम् ॥ समाप्ते गोप्रदो याति विप्राय शिवमंदिरम् ॥ २८ ॥ कांस्यं सवस्त्रं राजेन्द्रदक्षिणा सहितं तथा ॥ समाप्ते गांचयो द
 द्यात्सयाति शिवमंदिरम् ॥ २९ ॥ कल्पांते राजराजस्स्यात्सोमव्रतमिदं स्मृतम् ॥ प्रतिपत्स्वेकभक्ताशीसमाप्ते च फलप्रदः ॥ ३० ॥ वैश्वानरपदं याति शि
 खिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ हैमं पलद्वयाद्बुद्धैरथमश्वयुगान्वितम् ॥ ३१ ॥ दद्यात्कृतोपवासः सदिविकल्पशतं वसेत् ॥ तदंते राजराजस्स्यादश्वव्रतमिदं स्मृतम् ॥ ३२ ॥
 तद्बद्धे मरुतं दद्यात्कारिभ्यां संयुतं पुनः ॥ सत्यलोके वसेत्कल्पं सहस्रमपि भूमिपः ॥ ३३ ॥ भवेदिहागतो भूम्यां करिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ दशम्यामेकभक्ता
 शीसमाप्ते दशधेनुदः ॥ ३४ ॥ दीपंचकांचनं दद्याद्ब्रह्माण्डाधिपतिर्भवेत् ॥ एतद्विश्वव्रतं नाम महापातकनाशनम् ॥ ३५ ॥ कन्यादानं
 तु कार्त्तिक्यां पुष्करेयः करिष्यति ॥ एकविंशद्गुणोपेतो ब्रह्मलोकं गमिष्यति ॥ ३६ ॥ कन्यादानात्परंदानं नैव चास्त्यधिकं क्वचित् ॥ पुष्करे तु वि
 शेषेण कार्त्तिक्यां तु विशेषतः ॥ ३७ ॥ विप्राय विधिवद्देयं तेषां लोकोक्षयो भवेत् ॥ तिलपिष्ठमयं कृत्वा गजं रत्नसमन्वितम् ॥ ३८ ॥ विप्राय ये प्रयच्छन्ति
 जलमध्ये स्थितानराः ॥ तेषां चैवाक्षयो लोको भविता भूतसंघ्रवम् ॥ ३९ ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि व्रतपष्ठि मनुत्तमाम् ॥ मन्वंतरशतं सोपि गंधर्वाधिपतिर्भ
 वेत् ॥ ४० ॥ षष्ठिव्रतं भारतपुण्यमेतत्तद्वोदितं विश्वजनीनमद्य ॥ श्रोतुं यदीच्छातवराजराजशृणु द्विजातेः करणीयमेतत् ॥ ४१ ॥ नैर्मल्यं भावशुद्धिश्च
 विना स्नानं न विद्यते ॥ तस्मान्मनो विशुद्धयर्थं स्नानमादौ विधीयते ॥ ४२ ॥ अनुद्धतैरुद्धतैर्वा जलैः स्नानं समाचरेत् ॥ तीर्थप्रकल्पयेद्विद्वान्मूलमंत्रेण

प० पु०
॥ ७० ॥

मंत्रवित् ॥ ४३ ॥ नमोनारायणायेतिमूलमंत्रउदाहृतः ॥ सदर्भपाणिर्विधिनाआचांतःप्रयतःशुचिः ॥ ४४ ॥ चतुर्हस्तसमायुक्तंचतुरश्रंसमंततः ॥ प्रक
ल्प्यावाहयेद्वंगामेभिर्मंत्रैर्विचक्षणः ॥ ४५ ॥ विष्णोःपादप्रसूतासिवैष्णवीविष्णुदेवता ॥ त्राहिनस्त्वेनसस्तस्मादाजन्ममरणांतिकात् ॥ ४६ ॥ तिस्रःकोट्यो
र्धकोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत् ॥ दिविभुव्यंतरिक्षेचतानितेसंतिजाह्नुवि ॥ ४७ ॥ नंदिनीत्येवतेनामदेवेषुनलिनीतिच ॥ दक्षापृथ्वीच
सुभगाविश्वकायाशिवासिता ॥ ४८ ॥ विद्याधरीसुप्रसन्नातथालोकप्रसादिनी ॥ क्षेमाचजाह्नवीचैवशांताशांतिप्रदायिनी ॥ ४९ ॥ एतानिपुण्य
नामानिस्नानकालेप्रकीर्तयेत् ॥ भवेत्सन्निहितातत्रगंगात्रिपथगामिनी ॥ १५० ॥ सप्तवाराभिजप्तेनकरसंपुटयोजितम् ॥ मूर्ध्निकुर्याज्जलंभूयस्त्रिचतुः
पंचसप्तधा ॥ ५१ ॥ स्नानंकुर्यान्मृदातद्रदामंयतुविधानतः ॥ अश्वक्रांतेरथक्रांतिविष्णुक्रातिवसुंधरे ॥ ५२ ॥ मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयादुःष्कृतंकृत
म् ॥ उद्धृतासिवराहेणकृष्णेनशतबाहुना ॥ ५३ ॥ नमस्तेसर्वलोकानांप्रभवारणिसुव्रते ॥ एवंस्नात्वाततःपश्चादाचम्यतुविधानतः ॥ ५४ ॥ उत्थायवाससी
शुभ्रेशुद्धेतुपरिधायवै ॥ ततस्तुतर्पणंकुर्यात्त्रैलोक्याप्यायनायवै ॥ ५५ ॥ ब्रह्माणंतर्पयेत्पूर्वविष्णुरुद्रंप्रजापतीन् ॥ देवायक्षास्तथानागागंधर्वाप्सरसां
गणाः ॥ ५६ ॥ क्रूरास्सर्पाःसुपर्णाश्चतरवोजंभकादयः ॥ विद्याधराजलधरास्तथैवाकाशगामिनः ॥ ५७ ॥ निराधाराश्चयेजीवापापधर्मरताश्च
ये ॥ तेषामाप्यायनायैतद्दीयतेसलिलंमया ॥ ५८ ॥ कृतोपवीतोदेवेभ्योनिवीतीचभवेत्ततः ॥ मनुष्यांस्तर्पयेद्भक्त्याऋषिपुत्रानृषींस्तथा ॥ ५९ ॥
सनकश्चसनंदश्चतृतीयश्चसनातनः ॥ कपिलश्चासुरिश्चैवबोद्धुःपंचशिश्वस्तथा ॥ १६० ॥ सर्वेतेतृप्तिमायांतुमहत्तेनांबुनासदा ॥ मरीचिमयंगिरसौपुलस्त्यं
पुलहंक्रतुम् ॥ ६१ ॥ प्रचेतसंवसिष्ठंचभृगुनारदमेवच ॥ देवब्रह्मऋषीन्सर्वांस्तर्पयेत्साक्षतोदकैः ॥ ६२ ॥ अपसव्यंततःकृत्वासव्यंजानुचभूतले ॥
अग्निष्वात्तांस्तथासौम्यान्हविष्मतस्तथोष्मपान् ॥ ६३ ॥ सुकालिनोवर्हिषदस्तथाचैवाज्यपान्पुनः ॥ संतर्पयेत्पितृन्भक्त्यासतिलोदकचंदनैः ॥ ६४ ॥
सदर्भपाणिर्विधिनापितृन्स्वांस्तर्पयेत्ततः ॥ पित्रादीन्नामगोत्रेणतथामातामहानपि ॥ ६५ ॥ संतर्प्यविधिवद्भक्त्याइमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ योवांधवावांधवायेयेन्यजन्म
निवांधवाः ॥ ६६ ॥ तेतृप्तिमखिलायांतुयेप्यस्मत्तोयकांक्षिणः ॥ आचम्यविधिनासम्यगालिखेत्पद्मग्रतः ॥ ६७ ॥ साक्षताद्भिस्सपुष्पाभिःसतिलारु
णचंदनैः ॥ अर्घ्यंद्वात्प्रयत्नेनसूर्यनामानुकीर्तनैः ॥ ६८ ॥ नमस्तेविश्वरूपायनमस्तेविष्णुरूपिणे ॥ सर्वदेवनमस्तेस्तुप्रसीदममभास्कर ॥ ६९ ॥ दि
वाकरनमस्तेस्तुप्रभाकरनमोस्तुते ॥ एवंसूर्यनमस्कृत्यत्रिःकृत्वाचप्रदक्षिणम् ॥ १७० ॥ द्विजंगांकांचनंचैवदृष्ट्वास्पृष्ट्वागृहं व्रजेत् ॥ स्वगेहस्थांततःपु
ण्यांप्रतिमांचापिपूजयेत् ॥ १७१ ॥ भोजनंचततःपश्चाद्विजपूवंचकारयेत् ॥ अनेनविधिनासर्वऋषयःसिद्धिमागताः ॥ १७२ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टि

प्र०सू०ख०
अ० २०

॥ ७० ॥

खंडेस्नानविधिर्नामविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ आसीत्पुराबृहत्कल्पेधर्ममूर्तिर्जनाधिपः ॥ सुहृच्छक्रस्यनिहतायेनदैत्यास्सहस्रशः ॥ १ ॥
 सोमसूर्यादयोयस्यतेजसाविगतप्रभाः ॥ भवंतिशतशोयेनदानवाश्चपराजिताः ॥ २ ॥ यथेच्छरूपधारीचमानुषोप्यपराजितः ॥ तस्यभानुमतीभा
 र्यासतीत्रैलोक्यसुंदरी ॥ ३ ॥ लक्ष्मीसदृशरूपेणनिर्जितामरसुंदरी ॥ राज्ञस्तस्याग्रमहिषीप्राणेभ्योपिगरीयसी ॥ ४ ॥ दशनारीसहस्राणांमध्येश्रोरिवरा
 जते ॥ नृपकोटिसहस्रेणनकदाचित्समुच्यते ॥ ५ ॥ कदाचिदास्थानगतःप्रपच्छस्वपुरोहितम् ॥ विस्मयेनावृतो नत्वावसिष्ठमृपिसत्तमम् ॥ ६ ॥ भग
 वन्केनधर्मेणममलक्ष्मीरनुत्तमा ॥ कस्माच्चविपुलंतेजोमच्छरीरेसदोत्तमम् ॥ ७ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ पुरालीलावतीनामवेश्याशिवपरायणा ॥ तथादत्त
 श्वतुर्दश्यांपुष्करेलवणाचलः ॥ ८ ॥ हेमवृक्षामरैःसार्द्धयथावद्विधिपूर्वकं ॥ शूद्रःसुवर्णकारश्चकर्मकृत्सोभवत्तदा ॥ ९ ॥ भृत्योलीलावतीगेहेतेनहैमाविनि
 र्मिताः ॥ तरवोहेमपुष्पाश्चश्रद्धायुक्तेनपार्थिव ॥ १० ॥ अतिरूपेणसंपन्नावटितास्तेसुशोभनाः ॥ धर्मकार्यमितिज्ञात्वानगृहीतंचवेतनम् ॥ ११ ॥
 उज्ज्वालिताश्चतेपत्न्यासुवर्णमयपादपाः ॥ लीलावतीगृहेचापिपरिचर्याचपार्थिव ॥ १२ ॥ कृताताभ्यामशाठ्येनद्विजशुश्रूषणादिका ॥
 साचलीलावतीवेश्याकालेनमहतानघ ॥ १३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्ताजगामाशिवमंदिरम् ॥ योसौसुवर्णकारश्चदरिद्रोप्यतिसत्त्ववान् ॥ १४ ॥
 नमूल्यमादाद्रेश्यातःसभवानिहसांप्रतम् ॥ सप्तद्वीपपतिर्जातःसूर्यायुतसमप्रभः ॥ १५ ॥ ययासुवर्णकारस्यतरवोहेमनिर्मिताः ॥ सम्यगुज्ज्वलिताः
 पत्न्यासेयंभानुमतीतव ॥ १६ ॥ तस्मान्नृलोकेष्वपराजितस्त्वमारोग्यसौभाग्ययुताचलक्ष्मीः ॥ तस्मात्त्वमप्यत्रविधानपूर्वधान्याचला दीनृपतेकुरुष्व
 ॥ १७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तथेतिसंपूज्यसुधर्ममूर्तिर्वचोवसिष्ठस्यददौचसर्वान् ॥ धान्याचलादीन्विधिनास्मरारैर्लोकंगतोसौसुरपूज्यमानः ॥ १८ ॥ प
 श्येद्यदीमानुपनीयमानान्स्फुशेन्मनुष्यैरिहदीयमानान् ॥ शृणोतिभक्त्याथमतिंददातिविकल्मषःसोपिदिवंप्रयाति ॥ १९ ॥ दुःस्वप्नप्रशममुपैतिपठ्य
 मानैःशैलेद्रैर्भवभयभेदनैर्मनुष्यैः ॥ यःकुर्यात्किमुनृपपुंगवेहसम्यक्शांतात्मासकलगिरींद्रसंप्रदानम् ॥ २० ॥ भीष्मउवाच ॥ किमभीष्टवियोगशोकसं
 धानलमुद्धर्तुमुपोषणव्रतंवा ॥ विभवध्रुवकारिभूतलेस्मिन्भवभीतेरपिसूदनंचपुंसः ॥ २१ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ परिपृष्टमिदंजगत्प्रियंतेविवुधानामपिदुर्ल
 भमहत्त्वात् ॥ तवभक्तिमतस्तथापिवक्ष्येव्रतमिंद्रासुरमानवेषुगुह्यम् ॥ २२ ॥ पुण्यमाश्रयुजेमासिविशोकद्वादशीव्रतम् ॥ दशम्यांलघुभुग्विद्वान्प्रारभेत
 यमेनतु ॥ २३ ॥ उदङ्मुखःप्राङ्मुखोवादंतधावनपूर्वकम् ॥ एकादश्यांनिराहारःसम्यग्भ्यर्च्यकेशवम् ॥ २४ ॥ श्रियंचाभ्यर्च्यविधिवद्भोक्ष्येऽहंचापरेहानि ॥ एवंनि
 यमकृत्सुध्वाप्रातरुत्थायमानवः ॥ २५ ॥ स्नानंसर्वौषधैःकुर्यात्पंचगव्यजलेनतु ॥ शुभ्रमाल्यांवरधरःपूजयेच्छ्रीशमुत्पलैः ॥ २६ ॥ विशोकायनमःपादौजं

येचवरदायवै ॥ श्रीशायजानुनीतिद्रुहचजलशायिने ॥ २७ ॥ कंदर्पायनमोगुह्यमाधवायनमःकटिं ॥ दामोदरायेत्युदरं पार्श्वेचविपुलायवै ॥ २८ ॥ ना
 भिचपद्मनाभायहृदयंमन्मथायवै ॥ श्रीधरायविभोर्वक्षःकरौमधुभिदेनमः ॥ २९ ॥ वैकुण्ठायनमःकंठमास्यं पद्ममुखायवै ॥ नासामशोकानिधयेवासुदेवा
 यचाक्षिणी ॥ ३० ॥ ललाटं वामनायेतिहरयेचपुनर्भुवौ ॥ अलकं माधवायेतिकिरीटं विश्वरूपिणे ॥ ३१ ॥ नमः सर्वात्मने तद्वच्छिर इत्याभिपूजयेत् ॥ एवं
 संपूज्य गोविंदं धूपमाल्यानुलेपनैः ॥ ३२ ॥ ततस्तु मंडलं कृत्वा स्थंडिलं कारयेन्मृदा ॥ चतुरश्रं समं ताच्चरतिमात्रमुदकप्लवम् ॥ ३३ ॥ शृङ्गं हृदयं च परितो वप्र
 यसमावृतम् ॥ त्रिंशुलोच्छितावप्रास्तद्विस्तारोद्विंशुलः ॥ ३४ ॥ स्थंडिलस्योपरिष्ठात्तु भित्तिरष्टांगुला भवेत् ॥ नदीवालुकया सूर्यैर्लक्ष्म्याः प्रतिकृतिन्यसेत्
 ॥ ३५ ॥ स्थंडिले सूर्यमध्यस्थलक्ष्मीमभ्यर्चयेदुधः ॥ नमो देव्यै नमः शान्त्यै नमो लक्ष्म्यै नमः श्रिये ॥ ३६ ॥ नमस्तुष्ट्यै नमः पुष्ट्यै सृष्ट्यै हृष्ट्यै नमो नमः ॥ विशोकादुः
 खनाशाय विशोकावरदास्तुते ॥ ३७ ॥ विशोकामेस्तु संपत्त्यै विशोका सर्वसिद्धये ॥ ततः शुभ्रांबरैः सूर्यवेष्ट्य संपूजयेत्फलैः ॥ ३८ ॥ भक्ष्यैर्नानाविधैस्तद्वत्सुवर्ण
 कमलेन च ॥ राजतीषु च पात्रीषु न्यसेद्भौदं कुंभुधः ॥ ३९ ॥ ततस्तु नृत्यगीतानि कारयेत्सकलानि शाम् ॥ यामत्रये व्यतीते तु तत उत्थाय मानवः ॥ ४० ॥ अभिगम्य च
 विप्राणां मिथुनानि च पूजयेत् ॥ शक्तितस्त्रीणि चैकं वा वस्त्रमाल्यानुलेपनैः ॥ ४१ ॥ शयनस्थानि पूज्यानि नमोस्तु जलशायिने ॥ ततस्तु गीतावाद्येन रात्र्यां जागरणे
 कृते ॥ ४२ ॥ प्रभाते च ततः स्नानं कृत्वा दांपत्यमर्चयेत् ॥ भोजयेच्च यथा शक्तिवित्तशोभेन वर्जितः ॥ ४३ ॥ भक्त्या श्रुत्वा पुराणानि तदिदं चातिवाहयेत् ॥ अने
 न विधिना सर्वमासिमासिसमाचरेत् ॥ ४४ ॥ व्रतांति शयनं दद्याद्गुडधेनुसमन्वितं ॥ सोपधानं सविश्रामं स्वास्तरावरणं शुभं ॥ ४५ ॥ यथालक्ष्मीर्नरैश्च त्वानप
 रित्यज्य गच्छति ॥ तथा सुरूपातारोग्यमशोकं चास्तु मे सदा ॥ ४६ ॥ यथा देवेन रहितानलक्ष्मीर्जायते क्वचित् ॥ तथा विशोकातामेस्तु भक्तिरग्न्या च केशवे
 ॥ ४७ ॥ मंत्रेणानेन शयनं गुडधेनुसमन्वितं ॥ सूर्यश्च लक्ष्म्या सहितो दातव्यो भूतिमिच्छता ॥ ४८ ॥ उत्पलं करवीरं वाप्यम्लानं चैव कुंकुमं ॥ केतकं सिंधुवारं
 च मल्लिकागंधपाटला ॥ ४९ ॥ कदंबं कुब्जकं जातीशस्तान्येतानि सर्वदा ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ गुडधेनुविधानं च समाचक्ष्व मुनीश्वर ॥ ५० ॥ किरूपाके
 न मंत्रेण दातव्या तदिहोच्यतां ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ गुडधेनुविधानस्य यद्रूपमिह यत्फलम् ॥ ५१ ॥ तदिदानीं प्रवक्ष्यामि सर्वपापविनाशनम् ॥ कृष्णाजिनं चतुर्ह
 स्तं प्राग्भीवं विन्यसेद्भुवि ॥ ५२ ॥ गोमयेनानुलिप्तायां दर्भानास्तीर्य सर्वतः ॥ लघ्वेण काजिनं तद्वत्सं च परिकल्पयेत् ॥ ५३ ॥ प्राङ्मुखीं कल्पयेद्देनुं मृदा
 वागांसवत्सकां ॥ उत्तमा गुडधेनुः स्यात्सदाभारचतुष्टयं ॥ ५४ ॥ वत्सं भारेण कुर्वीत भाराभ्यां मध्यमा स्मृता ॥ अर्द्धभारेण वत्सस्स्यात्कनिष्ठा भारकेण तु
 ॥ ५५ ॥ चतुर्थीशेन वत्सः स्याद्ब्रह्मवित्तानुसारतः ॥ धेनुवत्सौ कृतौ चोभौ सितसूक्ष्मां बरावृतौ ॥ ५६ ॥ शुक्तिकर्णा विशुपादौ शुचिमुक्ताफलैश्च ॥ सित

सूत्रसिराजालौसितकंबलकंबलौ ॥ ५७ ॥ ताम्रगंडकपृष्ठौद्रौसितचामरलोमकौ ॥ विद्रुमभूयुगोवेतौनवनीतस्तनान्वितौ ॥ ५८ ॥ काञ्चनाक्षियुगोपेता
विन्दनीलकनीनिकौ ॥ क्षौमपुच्छौकांस्यदोहौशुभ्रातिकमनीयकौ ॥ ५९ ॥ सुवर्णशृंगाभरणौराजताढ्यसुरौचतौ ॥ नानाफलसमायुक्तौघ्राणगंधकरंड
कौ ॥ १६० ॥ इत्येवंरचयित्वातुधूपदीपैस्तथार्चयेत् ॥ यालक्ष्मीस्तर्वभूतानांयाचदेवेष्ववस्थिता ॥ ६१ ॥ धेनुरूपेणसादेवीममपापंव्यपोहतु ॥ विष्णोर्वक्ष
सियालक्ष्मीःस्वाहायाचविभावसौ ॥ ६२ ॥ चंद्रार्कशक्रशक्तिर्यासाधेनुर्वरदास्तुमे ॥ स्वधात्वंपितृमुख्यानांस्वाहायज्ञभुजांयतः ॥ ६३ ॥ सर्वपापहराधेनु
स्तस्माद्भूतिप्रयच्छमे ॥ एवमामंत्र्यतांधेनुंब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ ६४ ॥ विधानमेतद्धेनूनांसर्वासामपिपठ्यते ॥ यास्तुपापविनाशिन्यःपठ्यंतेदशधेन
वः ॥ ६५ ॥ तासांस्वरूपंवक्ष्यामिनामानिचनराधिप ॥ प्रथमागुडधेनुःस्यदाघृतधेनुरथापरा ॥ ६६ ॥ तिलधेनुस्तृतीयाचचतुर्थीजलनामिका ॥ क्षीरधेनुःपंचमी
चमधुधेनुस्तथापरा ॥ ६७ ॥ सप्तमीशर्कराधेनुरष्टमीदधिकलिपता ॥ रसधेनुश्चनवमीदशमीस्यात्स्वरूपतः ॥ ६८ ॥ कुंभास्स्यूरसधेनूनामितरासांस्वराशयः ॥
सुवर्णधेनुंचाप्यत्रकेचिदिच्छंतिमानवाः ॥ ६९ ॥ नवनीतेनतैलैश्चतान्येपिमहर्षयः ॥ एतदेवविधानंस्यात्तएवोपस्करास्समृताः ॥ ७० ॥ मंत्रावाहनसंयुक्ताः
सदापर्वणिपर्वणि ॥ यथाश्राद्धंप्रदातव्याभुक्तिमुक्तिफलप्रदाः ॥ ७१ ॥ गुडधेनुप्रसंगेनसर्वास्तवमयोदिताः ॥ अशेषयज्ञफलदाःसर्वपापहराःशु
भाः ॥ ७२ ॥ व्रतानामुत्तमंयस्माद्विशोकद्वादशीव्रतम् ॥ तदंगत्वेनचैवात्रगुडधेनुःप्रशस्यते ॥ ७३ ॥ अयनेविषुवेपुण्येव्यतीपातेतथापुनः ॥ गुडधेन्वा
दयोदेयाउपरागादिपर्वसु ॥ ७४ ॥ विशोकद्वादशीचैषासर्वपापहराशुभा ॥ यामुपोष्यनरोयातितद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ७५ ॥ इहलोकेससौभाग्यमायुरा
रोग्यमेवच ॥ वैष्णवंपुरमाप्नोतिमरणेस्मरणहरेः ॥ ७६ ॥ नवार्बुदसहस्राणिदशचाष्टौचधर्मवित् ॥ नशोकदुःखदौर्गत्यंतस्यसंजायतेनृप ॥ ७७ ॥ नारी
वाकुरुतेयातुविशोकद्वादशीमिमां ॥ नृत्यगीतपरानित्यंसापितत्फलमाप्नुयात् ॥ ७८ ॥ यस्मादग्रेहरेर्नृत्यमनन्तंगीतवादनम् ॥ इतिपठतियइत्थंयःशृ
णोतीहसम्यक् मधुमुरनरकारेर्चनंवाथपश्येत् ॥ ७९ ॥ मतिमपिचजनानांयोददातीन्द्रलोकेसवसतिविबुधौवैःपूज्यतेकल्पमेकम् ॥ भीष्मउवाच ॥ भग
वन्श्रोतुमिच्छामिदानमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ८० ॥ यदक्षयंपरेलोकेदेवर्षिगणपूजितम् ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ मेरोःप्रदानंवक्ष्यामिदशधानृपसत्तम ॥ ८१ ॥ य
त्प्रदातानंतलोकान्प्राप्नोतिसुरपूजितान् ॥ पुराणेषुचवेदेषुयज्ञेष्वायतनेषुच ॥ ८२ ॥ नतत्फलमधीतेषुकृतेष्विहयदश्नुते ॥ तस्माद्दानंप्रवक्ष्यामिपर्वताना
मनुक्रमात् ॥ ८३ ॥ प्रथमोधान्यशैलःस्याद्वितीयोलवणाचलः ॥ गुडाचलस्तृतीयस्तुचतुर्थोहेमपर्वतः ॥ ८४ ॥ पंचमस्तिलशैलस्स्यात्पष्टःकाष्पासप
तः ॥ सप्तमोघृतशैलःस्याद्रत्नशैलस्तथाष्टमः ॥ ८५ ॥ राजतोनवमस्तद्वदशमःशर्कराचलः ॥ वक्ष्येविधानमेतेषांयथावदनुपूर्वशः ॥ ८६ ॥ अयनो

वेपुण्येव्यतीपातेदिनक्षये ॥ शुक्लपक्षे तृतीयायामुपरागेशिक्षये ॥ ८७ ॥ विवाहोत्सवयज्ञेषु द्वादश्यामथवा पुनः ॥ शुक्लायां पंचदश्यां वा पुण्यसैवाविधान-
 तः ॥ ८८ ॥ धान्यशैलादयो देयाः कार्तिक्यां ज्येष्ठपुष्करे ॥ तीर्थेष्वायतने वापि गोष्ठे वा भवनांगणे ॥ ८९ ॥ मंडपं कारयेद्भक्त्या चतुरश्रमुदङ्मुखम् ॥ प्रागु-
 दक्प्रवणं पुण्यं प्राङ्मुखं वा विधानतः ॥ ९० ॥ गोमयेनानुलिप्तायां भूमावास्तीर्य वैकुशान् ॥ तन्मध्ये पर्वतं कुर्याद्विष्कंभं पर्वतान्वितम् ॥ ९१ ॥ धान्यद्रोण-
 सहस्रेण भवेद्गिरिरिहोत्तमः ॥ मध्यमः पंचशतकैः कनिष्ठश्च त्रिभिः शतैः ॥ ९२ ॥ मेरुर्महाव्रीहिमयस्तु मध्ये सुवर्णवृक्षत्रयसंयुतः स्यात् ॥ मूर्द्धन्यवस्थान-
 मथांबरेण कार्यं त्वनेकं च पुनर्द्विजाग्र्यैः ॥ ९३ ॥ चत्वारि शृंगाणि च राजतानि नितंबभागा अपिराजताः स्युः ॥ पूर्वेण मुक्ताफलवज्रयुक्तो याम्येन गोमेदकप-
 द्भरागैः ॥ ९४ ॥ पश्चाच्च गारुत्मतनीलरत्नैः सौम्येन वैडूर्यकपुष्परागैः ॥ श्रीखंडखंडैरभितः प्रवालैर्लतान्वितो मौक्तिकप्रस्तराढ्यः ॥ ९५ ॥ ब्रह्माथविष्णु-
 भगवान्पुरारिर्दिवाकरोऽप्यत्राहिरण्मयः स्यात् ॥ तथेक्षुवंशावृतकंदरस्तु घृतोदकप्रस्रवणो दिशासु ॥ ९६ ॥ शुभ्रांबराण्यंबुधरावलिः स्यात् पूर्वेण पीता-
 निचदक्षिणेन ॥ वासांसि पश्चादथ कर्बुराणिरक्तानि चैवोत्तरतो घनानि ॥ ९७ ॥ रौप्यान्महेंद्रप्रमुखांस्तथाऽष्टौ संस्थाप्य लोकाधिपतीन्क्रमेण ॥ नानावनाली-
 चसमंततः स्थान्मनोरममाल्यविलेपनं च ॥ ९८ ॥ वितानकंचोपरि पंचवर्णमम्लानपुष्पाभरणं सितं च ॥ इत्थं निवेश्यामरशैलमग्र्यमेरोस्तु-
 विष्कंभगिरिन्क्रमेणा ॥ ९९ ॥ तुरीयभागेन चतुर्दिशं च संस्थापयेत्पुष्पविलेपनाढ्यम् ॥ पूर्वेण मंदरमनेकफलैश्च युक्तं कामेन कांचनमयेन विराजमानम् ॥
 ॥ १०० ॥ याम्येन गंधमदनो विनिवेशनीयो गोधूमसंचयमयः कलधौतवांश्च ॥ हैमेन यज्ञपतिना घृतमानसेन वस्त्रेण राजतवनेश्च संयुतः स्यात् ॥ १ ॥
 पश्चात्तिलाचलमनेकसुगंधपुष्पसौवर्णापेप्पलहिरण्मयहंसयुक्तम् ॥ आकारयेद्भजतपुष्पवनेन तद्ब्रह्मस्त्रान्वितं दधिसितोदसरस्तथाग्रे ॥ २ ॥ संस्थाप्य तं
 विपुलशैलमथोत्तरेण शैलं सुपार्श्वमपि माषमयं सवस्त्रम् ॥ पुष्पैश्च हेमवटपादपशेखरंतमाकारयेत्कनककेतुविराजमानम् ॥ ३ ॥ माक्षीकभद्रसरसाचवने-
 न तद्ब्रह्मैष्येण भासुरवितानयुतं विधाय ॥ होमश्चतुर्भिरथ वेदपुराणविद्भिर्दीतैरनिद्यचरिताकृतिभिर्द्विजैः ॥ ४ ॥ पूर्वेण हस्तमितमत्रविधाय कुंडं कार्यं
 स्तिलैर्यवघृतेन समित्कुशैश्च ॥ रात्रौ च जागरमनुद्धतगीतरूपैरावाहनं च कथयामि शिलोच्चयानाम् ॥ ५ ॥ त्वंसर्वदेवगणधामनिधे विरुद्धमस्मद्ब्रह्मैष्वम-
 रपर्वतनाशयाशु ॥ क्षेमं विधत्स्व कुरु शांतिमनुत्तमां च संपूजितः परमभक्तिमतामया हि ॥ ६ ॥ त्वमेव भगवानीशो ब्रह्मा विष्णुर्दिवाकरः ॥ मूर्तामूर्तमयं
 बीजमतः पाहिसनातन ॥ ७ ॥ यस्मात्त्वं लोकपालानां विश्वमूर्तेश्च मंदिरम् ॥ रुद्रादित्यवसूनां च तस्माच्छान्तिप्रयच्छ मे ॥ ८ ॥ यस्मादशून्यममरेर्ना-
 रीभिश्च शिरस्तव ॥ तस्मान्मासुद्धरा मुष्माहुः खसंसारसागरात् ॥ ९ ॥ एवमभ्यर्च्य तं मेरुमंदरं चाभिपूजयेत् ॥ यस्माच्चैत्ररथेन त्वं भद्राश्वेन च पर्वत ॥ ११ ॥

शोभसेमंदरक्षिप्रमतस्तुष्टिकरोभव ॥ यस्माच्चूडामणिर्जंबूद्रीपेत्वंगंधमादन ॥ ११ ॥ गंधर्वगणशोभावांस्ततःकीर्तिर्दृढास्तुमे ॥ यस्मात्त्वंकेतुमालेनवै
 भ्राजेनवनेनच ॥ १२ ॥ हिरण्मयाश्मशोभावांस्तस्मात्पुष्टिर्ध्रुवास्तुमे ॥ उत्तरैःकुरुभिर्यस्मात्सावित्रेणवनेनच ॥ १३ ॥ सुपार्श्वराजसेनित्यमतःश्रीरक्ष
 यास्तुमे ॥ एवमामंत्र्यतान्सर्वान्प्रभातेविमलेपुनः ॥ १४ ॥ स्नात्वातुगुरवेदद्यान्मध्यमंपर्वतोत्तमं ॥ विष्कंभपर्वतान्दद्याद्विगम्भ्यःक्रमशोनृप ॥ १५ ॥
 गावोदेयाश्चतुर्विंशदथवादशपार्थिव ॥ शक्तितःसप्तचाष्टौवापंचदद्यादशक्तिमान् ॥ १६ ॥ एकापिगुरवेदेयाकपिलाथपयस्विनी ॥ पर्वतानामशेषाणा
 मेषएवविधिःस्मृतः ॥ १७ ॥ तएवपूजनेमंत्रास्तएवोपस्कराःस्मृताः ॥ ग्रहाणालोकपालानांब्रह्मादीनांचसर्वतः ॥ १८ ॥ स्वमंत्रेणैवसर्वेषुहोमःशैलेषुप
 ठ्यते ॥ उपवासीभवेन्नित्यमशक्तौनक्तमिष्यते ॥ १९ ॥ विधानंसर्वशैलानांक्रमशःशृणुपार्थिव ॥ दानेषुचैवयेमंत्राःपर्वतेषुयथाफलम् ॥ २० ॥ अन्नं ब्रह्मयतः प्रोक्त
 मन्नंप्राणाः प्रकीर्तिताः ॥ अन्नाद्भवन्तिभूतानिजगदन्नेनवर्धते ॥ २१ ॥ अन्नमेवयतो लक्ष्मीरन्नमेवजनार्दनः ॥ धान्यपर्वतरूपेणपाहितस्मान्नगोत्तम ॥ २२ ॥ अनेनवि
 धिनायस्तुदद्याद्धान्यमयंगिरिम् ॥ मन्वंतरशतंसाग्रंदेवलोकेमहीयते ॥ २३ ॥ अप्सरोगणगंधर्वैराकीर्णैर्विराजितः ॥ विमानेनदिवःपृष्ठमायातिनृपसत्तम ॥ २४ ॥
 कर्मक्षयेराजराज्यमाप्नोतीहनसंशयः ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिलवणाचलमुत्तमम् ॥ २५ ॥ यत्प्रदानान्नरोलोकमाप्नोतिशिवसंयुतम् ॥ उत्तमःषोडशद्रोणैःकर्तव्यो
 लवणाचलः ॥ २६ ॥ मध्यमश्चतुर्धनचतुर्भिरधमस्स्मृतः ॥ वित्तहीनोयथाशक्तिद्रोणादूर्ध्वं चकारयेत् ॥ २७ ॥ चतुर्थीशेनविष्कंभपर्वतान्कारयेत्पृथक् ॥
 विधानंपूर्ववत्कुर्याद्ब्रह्मादीनांचसर्वदा ॥ २८ ॥ तद्ब्रह्मेममयंसर्वलोकपालनिवेशनम् ॥ सरांसिवनवृक्षादितद्ब्रह्मान्यान्निनिवेशयेत् ॥ २९ ॥ कुर्याज्जागरमत्रा
 पिदानमंत्रान्निबोधत ॥ सौभाग्यरससंयुक्तोयतोयंलवणेरसः ॥ ३० ॥ तदात्मकत्वेनचमांपाह्यापन्नंगोत्तम ॥ यस्मादन्येरसाःसर्वेनोत्कटाल
 वणंविना ॥ ३१ ॥ प्रियश्चशिवयोर्नित्यंतस्माच्छांतिप्रदोभव ॥ विष्णुदेहसमुद्भूतोयस्मदारोग्यवर्धनः ॥ ३२ ॥ तस्मात्पर्वतरूपेणपाहिसंसारसागरा
 त् ॥ अनेनविधिनायस्तुदद्याल्लवणपर्वतम् ॥ ३३ ॥ उमालोकेवसेत्कल्पंततोयातिपरांगतिम् ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिगुडपर्वतमुत्तमम् ॥ ३४ ॥ यत्प्रदाना
 न्नरःस्वर्गमाप्नोतिसुरपूजितः ॥ उत्तमोदशभिर्भारैर्मध्यमःपंचभिर्मतः ॥ ३५ ॥ त्रिभिर्भारैःकनिष्ठःस्यात्तदर्थेनाल्पवित्तवान् ॥ तद्ब्रह्ममंत्रणंपूजां
 हैमवृक्षान्सुरार्चनं ॥ ३६ ॥ विष्कंभपर्वतांस्तद्वत्सरांसिवनदेवताः ॥ होमंजागरणंतद्ब्रह्मलोकपालाधिवासनम् ॥ ३७ ॥ धान्यपर्वतवत्कुर्यादिमंमंत्रमुदी
 रयेत् ॥ यथादेवेषुविश्वात्माप्रवरोयंजनार्दनः ॥ ३८ ॥ सामवेदस्तुवेदानांमहादेवस्तुयोगिनां ॥ प्रणवःसर्वमंत्राणांनारीणांपार्वतीयथा ॥ ३९ ॥ तथारसानांप्र
 वरःसदैवेशुरसोमतः ॥ ममतस्मात्परांलक्ष्मींदातुगुडपर्वतः ॥ ४० ॥ यस्मात्सौभाग्यदायिन्याधामत्वंगुडपर्वत ॥ निर्मितश्चासिपार्वत्यातस्मान्मांपाहि

प० पु०

॥ ७३ ॥

सर्वदा ॥ ४१ ॥ अनेनविधिनायस्तुदद्याद्भुडमयंगिरिम् ॥ संपूज्यमानोगंधैर्वैगैरीलोकेमहीयते ॥ ४२ ॥ पुनःकल्पशतांतेचसप्तद्वीपाधिपोभवेत् ॥
आयुरारोग्यसंपन्नःशत्रुभिश्चापराजितः ॥ ४३ ॥ अथपापहरंक्षयेसुवर्णाचलमुत्तमम् ॥ यस्यप्रदानाद्भवनं वैरिचंयातिमानवाः ॥ ४४ ॥ उत्तमःपलसाह
स्रोमध्यमःपंचभिःशतैः ॥ तदर्धेनाधमस्तद्वदल्पवित्तोपिमानवः ॥ ४५ ॥ दद्यादेकपलादूर्ध्वंयथाशक्तिविमत्सरः ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वविदध्याद्राज
सत्तमः ॥ ४६ ॥ विष्कंभशैलांस्तद्वच्चक्रत्विग्भ्यःप्रतिपादयेत् ॥ नमस्तेसर्वबीजायब्रह्मगर्भायवैनमः ॥ ४७ ॥ यस्मादनंतफलदस्तस्मात्पाहिशिलोच्चय ॥
यस्मादग्रेरपत्यंत्वंयस्मात्पुत्रोजगत्पतेः ॥ ४८ ॥ हेमपर्वतरूपेणतस्मात्पाहिनगोत्तम ॥ अनेनविधिनायस्तुदद्यात्कनकपर्वतम् ॥ ४९ ॥ सयातिपर
मंत्रब्रह्मलोकमानंदकारकम् ॥ तत्रकल्पशतंतिष्ठेत्ततोयातिपरांगतिम् ॥ ५० ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामितिलशैलंविधानतः ॥ यत्प्रदानान्नरोयातिविष्णुलो
कमनुत्तमम् ॥ ५१ ॥ उत्तमोदशभिर्द्रोणैर्मध्यमःपंचभिःस्मृतः ॥ त्रिभिःकनिष्ठोराजेंद्रतिलशैलःप्रकीर्तितः ॥ ५२ ॥ पूर्ववच्चापरंसर्वविष्कंभपर्वता
दिकम् ॥ दानमंत्रंप्रवक्ष्यामियथाचनृपपुंगव ॥ ५३ ॥ यस्मान्मधुवधेविष्णोर्देहस्वेदसमुद्भवाः ॥ तिलाःकुशाश्चमाषाश्चतस्माच्छांतिप्रदोभ
व ॥ ५४ ॥ हव्यकव्येषुयस्माच्चतिलाएवहिरक्षणम् ॥ लक्ष्मींचकुरुशैलेंद्रतिलाचलनमोस्तुते ॥ ५५ ॥ इत्यामंत्र्यचयोदद्यात्तिलाचलमनुत्तमम् ॥
सवैष्णवंपदंयातिपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ५६ ॥ कार्पासपर्वतश्चैवविंशद्भिरैरिहोत्तमः ॥ दशभिर्मध्यमःप्रोक्तःकनिष्ठःपंचभिर्मतः ॥ ५७ ॥ भारेणाल्प
धनोदद्याद्वित्तात्तथाचविवर्जितः ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वमासाद्यंराजसत्तम ॥ ५८ ॥ प्रभातायांचशर्वर्यादद्यादिदमुदीरयेत् ॥ त्वमेवावरणंयस्माल्लोका
नामिहसर्वदा ॥ ५९ ॥ कार्पासाद्रेनमस्तस्मादधौवध्वंसनोभव ॥ इतिकार्पासशैलेंद्रयोदद्याच्छर्वसंनिधौ ॥ ६० ॥ रुद्रलोकेवसेत्कल्पंततो
राजाभवेदिह ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिघृताचलमनुत्तमम् ॥ ६१ ॥ तेजोमयंघृतंपुण्यंमहापातकनाशनम् ॥ विंशत्याघृतकुंभानामुत्तमःस्याद्घृता
चलः ॥ ६२ ॥ दशभिर्मध्यमःप्रोक्तःपंचभिस्त्वधमःस्मृतः ॥ अल्पवित्तोपिकुर्वीतद्वाभ्यामिहविधानतः ॥ ६३ ॥ विष्कंभपर्वतांस्तद्वच्चतुर्भागे
नकल्पयेत् ॥ शालितंडुलपात्राणिकुंभोपरिनिवेशयेत् ॥ ६४ ॥ कारयेत्संहतानुच्चान्यथाशोभंविधानतः ॥ वेष्येच्छुक्लवासोभिरिक्षुदंडफलादि
कैः ॥ ६५ ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वविधानमिहपठ्यते ॥ अधिवासनपूर्वंहितद्वद्रोमसुरार्चनम् ॥ ६६ ॥ प्रभातायांचशर्वर्यागुरवेविनिवेदयेत् ॥ विष्कंभपर्व
तांस्तद्वद्वत्विग्भ्यःशांतिमानसः ॥ ६७ ॥ संयोगाद्घृतमुत्पन्नंयस्मादमृतंतेजसि ॥ तस्माद्घृतांचिर्विश्वात्माप्रीयतामत्रशंकरः ॥ ६८ ॥ यस्मात्तेजोमयंब्रह्म
घृतेचैवव्यवस्थितम् ॥ घृतपर्वतरूपेणतस्मान्नःपाहिभूधर ॥ ६९ ॥ अनेनविधिनादद्याद्घृताचलमनुत्तमम् ॥ महापातकयुक्तोपिलोकमायातिशांभव

प्र०सू०ख०

अ० २१

॥ ७३ ॥

म् ॥ १७० ॥ हंससारसयुक्तेन किंकिणीजालमालिना ॥ विमानेताप्सरोभिश्चसिद्धविद्याधरैर्वृतः ॥ ७१ ॥ विचरेत्पितृभिः सार्धयावदाभूतसंप्लवम् ॥ अथातः
 संप्रवक्ष्यामिरत्नाचलमनुत्तमम् ॥ ७२ ॥ मुक्ताफलसहस्रेणपर्वतस्स्यादनुत्तमः ॥ मध्यमः पंचशतिकस्त्रिंशतेनाधमः स्मृतः ॥ ७३ ॥ चतुर्थांशेन विष्कंभपर्व
 ताः स्युः समन्ततः ॥ पूर्वेणवज्रगोमेदैर्दक्षिणेनेद्रनीलकैः ॥ ७४ ॥ पुष्परागैर्युतः कार्योविद्वद्भिर्गंधमादनः ॥ वैडूर्यविद्रुमैः पश्चात्संमिश्रोविपुलाचलः ॥ ७५ ॥
 पद्मरागैः ससौवर्णैरुत्तरेणापिविन्यसेत् ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वमत्रापिपरिकल्पयेत् ॥ ७६ ॥ तद्द्रवावाहनंकृत्वावृक्षान्देवांश्चकांचनान् ॥ पूजयेत्पुष्पगन्धाद्यैः
 प्रभातेस्याद्विसर्जनम् ॥ ७७ ॥ पूर्ववद्भूरुक्त्वात्विग्भ्यश्चमंत्रमुदीरयेत् ॥ यथादेवगणाः सर्वे सर्वरत्नेष्ववस्थिताः ॥ ७८ ॥ त्वंचरत्नमयो नित्यमतः पाहिमहा
 चल ॥ यस्माद्रत्नप्रदानेनतुष्टिमेतिजनार्दनः ॥ ७९ ॥ पूजामंत्रप्रसादेनतस्मान्नः पाहिपर्वत ॥ अनेनविधिनायस्तुदद्याद्रत्नमयंगिरिम् ॥ ८० ॥ सयातिवै
 ष्णवंलोकममरेश्वरपूजितः ॥ यावत्कल्पशतंसाग्रं वसेत्तत्रनराधिप ॥ ८१ ॥ रूपारोग्यगुणोपेतः सप्तद्वीपाधिपोभवेत् ॥ ब्रह्महत्यादिकं किंचिद
 त्रासुत्राथवाकृतम् ॥ ८२ ॥ तत्सर्वनाशमायागिरिर्वज्राहतोयथा ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामिरौप्याचलमनुत्तमम् ॥ ८३ ॥ यत्प्रदानान्नरोयाति
 सोमलोकंनरोत्तम ॥ दशभिः पलसाहस्रैरुत्तमोरजताचलः ॥ ८४ ॥ पंचभिर्मध्यमः प्रोक्तस्तदर्धेनाधमः स्मृतः ॥ अशक्तोविंशतेरुद्धंकारयेच्छ
 क्तितः सदा ॥ ८५ ॥ विष्कंभपर्वतांस्तद्वत्तुरीयांशेनकल्पयेत् ॥ पूर्ववद्वाजतान्कुर्यान्मंदरादीन्विधानतः ॥ ८६ ॥ कलधौतमयांस्तद्वल्लोकेशान्कारये
 द्बुधः ॥ ब्रह्मविष्णवर्कवान्कार्यो नितंबोत्रहिरण्यमयः ॥ ८७ ॥ राजतंस्यात्तदन्येषांपर्वतानाचकांचनम् ॥ शेषं पंचपूर्ववत्कुर्याद्धोमजागरणादिकम् ॥ ८८ ॥ दद्यात्त
 द्प्रभातेतुगुरवैरौप्यपर्वतम् ॥ विष्कंभशैलानृत्विग्भ्यः पूज्यवस्त्रविभूषणैः ॥ ८९ ॥ इमंमंत्रपठन्दद्याद्दर्भपाणिर्विमत्सरः ॥ पितृणांवल्लभंयस्मादिन्दो
 र्वांशंकरस्यच ॥ ९० ॥ रजतंपाहितस्मान्नः शोकसंसारसागरात् ॥ इत्थंनिवेश्ययोदद्याद्रजताचलमुत्तमम् ॥ ९१ ॥ गवामयुतसाहस्रफलमाप्नोतिमान
 वः ॥ सोमलोकेसगंधर्वैः किन्नराप्सरसांगणैः ॥ ९२ ॥ पूज्यमानोवसेद्विद्वान्यावदाभूतसंप्लवम् ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामिशर्कराचलमुत्तमम् ॥ ९३ ॥ यस्यप्रदा
 नाद्विष्णवर्करुद्रास्तुष्यंति सर्वदा ॥ अष्टभिः शर्कराभारैरुत्तमः स्यान्महाचलः ॥ ९४ ॥ चतुर्भिर्मध्यमः प्रोक्तोभाराभ्यामधमः स्मृतः ॥ भारेणचार्द्धभारेणकुर्याद्यः
 स्वल्पवित्तवान् ॥ ९५ ॥ विष्कंभपर्वतान्कुर्यात्तुरीयांशेनमानवः ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वहैमांबरसुसंयुतम् ॥ ९६ ॥ मेरोरुपरितः स्थाप्यंहैमतत्रतरुत्रयम् ॥ मंदारः
 पारिजातश्चतृतीयः कल्पपादपः ॥ ९७ ॥ एतद्भुक्षत्रयंमूर्ध्नि सर्वेष्वपिनिवेशयेत् ॥ हरिचंदनसंतानौ पूर्वपश्चिमभागयोः ॥ ९८ ॥ निवेश्यौसर्वशैलेषुविशेषाच्छ
 र्कराचले ॥ मंदरेकामदेवस्तुप्रत्यग्वक्त्रः सदाभवेत् ॥ ९९ ॥ गंधमादनशृंगेतुधनदः स्यादुदङ्मुखः ॥ प्राङ्मुखोवेदमूर्तिस्तुहंसः स्याद्विपुलाचले ॥ १०० ॥

हैमीभवेत्सुपाश्वतुसुरभीदक्षिणामुखी ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वमावाहनमखादिकम् ॥ १ ॥ कृत्वाथगुरवेदद्यान्मध्यमपर्वतोत्तमम् ॥ ऋत्विग्भ्यश्चतुरःशैलानि
मान्मंत्रानुदीरयेत् ॥ २ ॥ सौभाग्यामृतसारोयंपरमःशर्कराचलः ॥ तस्मादानंदकारीत्वंभवशैलेद्रसर्वदा ॥ ३ ॥ अमृतं पिबतांयेतुपतिताभुविशीक
राः ॥ देवानांतत्समुत्थस्त्वंपाहिनःशर्कराचल ॥ ४ ॥ मनोभवधनुर्मध्यादुद्धूताशर्करापुनः ॥ तन्मयोसिमहाशैलपाहिसंसारसागरात् ॥ ५ ॥ योदद्या
च्छर्कराशैलमनेनविधिनानरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःप्रयातिब्रह्ममंदिरम् ॥ ६ ॥ चंद्रसूर्यप्रतीकाशमधिरुह्यानुजीविभिः ॥ सहैवयानमुत्तिष्ठेत्ततोविष्णुप्र
भोदिवि ॥ ७ ॥ ततःकल्पशतांतेतुसप्तद्वीपाधिपोभवेत् ॥ आयुरारोग्यसंपन्नोयावज्जन्मायुतत्रयम् ॥ ८ ॥ भोजनंशक्तिकुर्यात्सर्वशैलेष्वमत्सरः ॥
स्वयंचाक्षारलवणमश्रियात्तदनुज्ञया ॥ ९ ॥ पर्वतोपस्करान्सर्वान्प्रापयेद्ब्राह्मणालयम् ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंशैलदानमनुत्तमम् ॥ १० ॥ यदन्यद्रोचतेतुभ्यं
तन्मांपृच्छस्वपार्थिव ॥ भीष्मउवाच ॥ भगवन्भवसंसारसागरोत्तारकारकम् ॥ ११ ॥ किंचिद्व्रतंसमाचक्ष्वस्वर्गारोग्यफलप्रदम् ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ सौरधर्म
प्रवक्ष्यामिनाम्नाकल्याणसप्तमीम् ॥ १२ ॥ विशोकसप्तमीतद्व्रततीयाफलसप्तमीम् ॥ शर्करासप्तमीकुर्यात्तथाकमलसप्तमीम् ॥ १३ ॥ मंदारसप्तमीषष्ठीसप्तमीं
शुभसप्तमीं ॥ सर्वाःपुण्यफलाःप्रोक्ताःसर्वादेवर्षिपूजिताः ॥ १४ ॥ विधानमासांवक्ष्यामियथावदनुपूर्वशः ॥ यदातुशुक्लसप्तम्यामादित्यस्यदिनंभवेत् ॥ १५ ॥
सातुकल्याणिनीनामविजयाचनिगद्यते ॥ प्रातर्गव्येनपयसास्नानंनद्यांसमाचरेत् ॥ १६ ॥ शुक्लांबरधरःपद्ममक्षतैःपरिकल्पयेत् ॥ प्राङ्मुखोष्टदलमध्ये
तद्रुक्तांचकर्णिकाम् ॥ १७ ॥ पुष्पाक्षताद्भिर्देवेशंविन्यसेत्सर्वतःक्रमात् ॥ पूर्वेणतपनायेतिमार्तंडायेतिवैततः ॥ १८ ॥ याम्योदिवाकरायेतिविधात्रज्ञतिनैऋते
पश्चिमेवरुणायेतिभास्करायेतिचानिले ॥ १९ ॥ सौम्येविकर्तनायेतिदेवाथेत्यष्टमेदले ॥ आदावंतेचमध्येचनमोस्तुपरमात्मने ॥ २० ॥ मंत्रैतैस्सम
भ्यर्च्यनमस्कारांतदापितैः ॥ शुक्लैर्वस्त्रैःफलैर्भक्ष्यैर्धूपमाल्यानुलेपनैः ॥ २१ ॥ स्थंडिलेपूजयेद्भक्त्यागुडेनलवणेनवै ॥ ततोव्याहृतिमंत्रेणविसृज्यद्विज
पुंगवान् ॥ २२ ॥ शक्तितस्तर्पयेद्भक्त्यागुडक्षीरघृतादिभिः ॥ तिलपात्रंहिरण्यंचब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ २३ ॥ एवंनियमकृतसुह्वाप्रातरुत्थायमा
नवः ॥ कृतस्नानजपोविप्रैःसहैवघृतपायसम् ॥ २४ ॥ भुक्त्वाचवेदविदुषिवैडालव्रतवर्जिते ॥ घृतपात्रंसकनकंसोदकुंभंनिवेदयेत् ॥ २५ ॥ प्रीयतामत्रभ
गवान्परमात्मादिवाकरः ॥ अनेनविधिनासर्वमासिमासिसमाचरेत् ॥ २६ ॥ ततस्त्रयोदशेमासिगाश्चदद्यान्नयोदश ॥ वस्त्रालंकारसंयुक्ताःस्वर्णशृंगाःपय
स्विनीः ॥ २७ ॥ एकामपिप्रदद्याच्चवित्तहीनोविमत्सरः ॥ नवित्तशाब्दकुर्वीतयतोमोहात्पतत्यधः ॥ २८ ॥ अनेनविधिनायस्तुकुर्यात्कल्याणसप्तमीं ॥
सर्वपापविनिर्मुक्तःसूर्यलोकेमहीयते ॥ २९ ॥ आयुरारोग्यमैश्वर्यमनंतमिहजायते ॥ सर्वपापहराचेयंसर्वदैवतपूजिता ॥ ३० ॥ सर्वदुष्टोपशमनीस

दाकल्याणसप्तमी ॥ इमामनंतफलदायस्तुकल्याणसप्तमी ॥ ३१ ॥ शृणोतियः पठेद्वापिसचपापैः प्रमुच्यते ॥ विशोकसप्तमीतद्वक्ष्यामि नृपसप्तमी ॥ ३२ ॥
 यामुपोष्यनरः शोकं न कदाचिदिहाश्नुते ॥ माघे कृष्णतिलैस्नातः पंचम्यां शुक्लपक्षतः ॥ ३३ ॥ कृताहारः कृसरयादंतधावनपूर्वकम् ॥ उपवासव्रतं कृत्वा ब्रह्म
 चारी निशि स्वपेत् ॥ ३४ ॥ ततः प्रभात उत्थाय कृतस्नानजपः शुचिः ॥ कृत्वा तु कांचनं पद्ममर्कायेति प्रपूजयेत् ॥ ३५ ॥ करवीरेण रक्तेन रक्तवस्त्रयुगे
 न च ॥ यथा विशोकं भुवनं त्वयैवादित्य सर्वदा ॥ ३६ ॥ तथा विशोकतामे स्यात्त्वद्रक्तिः प्रतिजन्म च ॥ एवं संपूज्य पष्ठ्यां तु भक्त्या संपूजयेद्विजान् ॥ ३७ ॥
 स्वयं संप्राश्य गोमूत्रमुत्थाय कृतनैत्यकः ॥ संपूज्य विप्रान्यत्नेन गुडपात्रसमन्वितम् ॥ ३८ ॥ सदस्त्रयुग्मं पद्मं च ब्राह्मणाय निवेदेत् ॥ अतैल लवणं भुक्त्वा स
 तम्यां मौनसंयुतः ॥ ३९ ॥ ततः पुराणश्रवणं कर्तव्यं भूतिमिच्छता ॥ अनेन विधिना सर्वभूयोरपि पक्षयोः ॥ २४० ॥ कुर्याद्वावत्पुनर्माघशुक्लपक्षस्य स
 तमी ॥ व्रतांतिकलशंदद्यात्सुवर्णकमलान्वितम् ॥ ४१ ॥ शय्यां सोपस्करांदद्यात्कपिलांचपयस्विनीं ॥ अनेन विधिना यस्तु वित्तशाठ्येन वर्जितः ॥ ४२ ॥
 विशोकसप्तमी कुर्यात्सयातिपरमांगतिम् ॥ यावज्जन्म सहस्राणां साग्रं कोटिशतं भवेत् ॥ ४३ ॥ तावन्न शोकमाप्नोति रोगदौर्गत्यवर्जितः ॥ यं यं कामयते कामंतं
 प्राप्नोति पुष्कलम् ॥ ४४ ॥ निष्कामं कुरुते यस्तु स परं ब्रह्म गच्छति ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि विशोकाख्यां तु सप्तमीम् ॥ ४५ ॥ सोपींद्रलोकमासाद्य न दुःखी जायते क
 चित् ॥ अन्यामपि प्रवक्ष्यामि नान्ना तु फलसप्तमीम् ॥ ४६ ॥ यामुपोष्य नरः पापैर्विमुक्तः स्वर्गभाग भवेत् ॥ मार्गशीर्षे शुभे मासि पंचम्यां नियतव्रतः ॥ ४७ ॥
 पष्ठीमुपोष्य कमलं कारयित्वा तु कांचनम् ॥ शर्करासंयुतं दद्याद्ब्राह्मणाय कुटुंबिने ॥ ४८ ॥ रूपं च कांचनं कृत्वा फलस्यैकस्य धर्मवित् ॥ दद्याद्विकालवे
 लायां भानुर्मे प्रीयतामिति ॥ ४९ ॥ शक्त्या तु विप्रान् संपूज्य सप्तम्यां क्षीरभोजनम् ॥ कृत्वा कुर्यात्फलत्यागं यावत्स्यात्कृष्णसप्तमी ॥ २५० ॥ तामुपोष्या
 थविधिवदनेनैव क्रमेण तु ॥ तद्वद्धेम फलं दत्त्वा सुवर्णकमलान्वितम् ॥ ५१ ॥ शर्करापात्रसंयुक्तं वस्त्रमालासमन्वितम् ॥ संवत्सरमनेनैव विधिनो भयसप्त
 मीम् ॥ ५२ ॥ उपोष्य दद्यात्कमलशः सूर्यमंत्रमुदीरयेत् ॥ भानुरकोरविर्ब्रह्मा सूर्यः शक्रो हरिः शिवः ॥ ५३ ॥ श्रीमान् विभावसुस्त्वष्टावरुणः प्रीयतामिति ॥ प्रति
 मासं च सप्तम्यामेकैकं नाम कीर्तयेत् ॥ ५४ ॥ प्रतिपक्षं फलत्यागमेतत्कुर्वन्समाचरेत् ॥ व्रतांते विप्रमिथुनं पूजयेद्ब्रह्मभूषणैः ॥ ५५ ॥ शर्कराकलशंदद्याद्दे
 मपद्मफलान्वितम् ॥ यथानविफलः कामस्त्वद्रक्तानां सदा भवेत् ॥ ५६ ॥ तथानंतफलावाप्तिरस्तु मे जन्मजन्मानि ॥ इमामनंतफलदायः कुर्यात्फलसप्त
 मीम् ॥ ५७ ॥ भूतभव्यांश्च पुरुषांस्तारयेदेकं विंशतिम् ॥ यः शृणोति पठेद्वापि सोऽपि कल्याणभाग्भवेत् ॥ ५८ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा सूर्यलोके महीयते ॥ सुरापाना
 दिर्कं किञ्चिदत्रासुत्रचवाकृतम् ॥ ५९ ॥ तत्सर्वनाशमायातियः कुर्यात्फलसप्तमीम् ॥ शर्करासप्तमीं वक्ष्ये तद्वत्कल्मषनाशिनीम् ॥ २६० ॥ आयुरारोग्यमैश्व

रययानंतं प्रजायते ॥ माधवस्यसितेपक्षेसप्तम्यांनियतव्रतः ॥ ६१ ॥ प्रातःस्नात्वातिलैःशुभ्रैःशुद्धमाल्यानुलेपनः ॥ स्थंडिलेपद्ममालिख्यकुंकुमेनसर्कार्णिकम् ॥ ६२ ॥ तस्मिन्नमःसवित्रेतिगंधपुष्पंनिवेदयेत् ॥ स्थापयेदुदकुंभंचशर्करापात्रसंयुतम् ॥ ६३ ॥ शुक्लवस्त्रैरलंकृत्यशुक्लमाल्यानुलेपनैः ॥ स्वर्णपुष्पसमायुक्तंमंत्रेणानेनपूजयेत् ॥ ६४ ॥ विश्वेदेमयोयस्मात्तत्त्वंदेवेषुचपठ्यसे ॥ त्वमेवामृतसर्वस्वमतःशांतिप्रयच्छमे ॥ ६५ ॥ पंचगव्यंततः पीत्वास्वपेत्तत्पार्श्वतःक्षितौ ॥ सौरसूक्तंजपन्नास्तेपुराणश्रवणेनच ॥ ६६ ॥ अहोरात्रेगतेपश्चादष्टम्यांकृतनैत्यकः ॥ तत्सर्ववेदविदुषेब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ ६७ ॥ भोजयेच्छक्तितोविप्रान्शर्कराघृतपाथसैः ॥ भुंजीतातैललवणंस्वयमप्यथवाग्यतः ॥ ६८ ॥ अनेनविधिनासर्वमासिमासिसमाचरेत् ॥ संवत्सरांतिशयनंशर्कराकलशान्वितम् ॥ ६९ ॥ सर्वोपस्करसंयुक्तंथैकांगंपयस्विनीम् ॥ गृहंचशक्तिमान्दद्यात्समस्तोपस्करान्वितम् ॥ ७० ॥ सहस्रेणाथनिष्काणांकृत्वादद्याच्छतेनवा ॥ दशभिर्वात्रिभिर्वापिनिष्केणेकेनवापुनः ॥ ७१ ॥ पद्मंस्वशक्तितोदद्यात्पूर्ववन्मंत्रपाठनम् ॥ वित्तशाक्यंनकुर्वीतकुर्वंदोषान्समश्नुते ॥ ७२ ॥ अमृतंपिबतोवक्रात्सूर्यस्यामृतविंदवः ॥ समुत्पेतुर्द्धरण्यांयेशालिमुद्गेश्वस्तुते ॥ ७३ ॥ शर्करायारसस्तस्मादिक्षुसारोमृतात्मवान् ॥ इष्टारवेरतःपुण्याशर्कराहव्यकव्ययोः ॥ ७४ ॥ शर्करासप्तमीचेयंवाजिमेधफलप्रदा ॥ सर्वदुष्टोपशमनीपुत्रपौत्रविवर्धिनी ॥ ७५ ॥ यःकुर्यात्परयाभक्त्यासपरंब्रह्मगच्छति ॥ कल्पमेकंवसेत्स्वर्गेततोयातिपरंपदम् ॥ ७६ ॥ इदमनवशृणोतियःस्मरेद्वापरिपठतीहसुरेश्वरस्यलोके ॥ मतिमपिचददातिसोपिदेवैरमरपुरेपरिपूज्यतेमुनीन्द्रैः ॥ ७७ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिदद्रक्तमलसप्तमीम् ॥ यस्यास्संकीर्तनादेवतुप्यतीह दिवाकरः ॥ ७८ ॥ वसंतामलसप्तम्यांसुस्नातोगौरसर्पपैः ॥ तिलपात्रेचसौवर्णनिधायकमलंशुभम् ॥ ७९ ॥ वस्त्रयुग्मावृतंकृत्वागंधपुष्पैरथार्चयेत् ॥ नमस्तेपद्महस्तायनमस्तेविश्वधारिणे ॥ ८० ॥ दिवाकरनमस्तेस्तुप्रभाकरनमोस्तुते ॥ ततोद्विकालेवेलायामुदकुंभसमन्वितम् ॥ ८१ ॥ विप्राय दद्यात्संपूज्यवस्त्रमाल्यविभूषणैः ॥ शक्तितःकपिलांदद्यादलंकृत्यविधानतः ॥ ८२ ॥ अहोरात्रेगतेपश्चादष्टम्यांभोजयेद्विजान् ॥ यथाशक्तिचभुंजीतविमांसंतैलवर्जितं ॥ ८३ ॥ अनेनविधिनाशुक्लसप्तम्यांमासिमासिच ॥ सर्वसमाचरेद्भक्त्यावित्तशाठ्यविवर्जितः ॥ ८४ ॥ व्रतांतिशयनंदद्यात्सुवर्णकमलान्वितम् ॥ ८५ ॥ गाश्चप्रदद्याच्छक्त्यातुसुवर्णस्यपयस्विनीः ॥ भाजनासनदीपादीन्दद्यादिष्टानुपस्कारान् ॥ ८६ ॥ अनेनविधिनायस्तुकुर्यात्कमलसप्तमीम् ॥ लक्ष्मीमनंतामभ्येतिसूर्यलोकेचमोदते ॥ ८७ ॥ कल्पेकल्पेततोलोकान्सप्तगत्वापृथक्पृथक् ॥ अप्सरोभिःपरिवृतस्ततोयातिपरांगतिं ॥ ८८ ॥ पश्येदिमांयःशृणुयान्सुहृतेपठेच्चभक्त्याथमतिंददाति ॥ सोप्यत्रलक्ष्मीममलामवाप्यगंधर्वविद्याधरलोकमेति ॥ ८९ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशिनीम्

सर्वकामप्रदां पुण्यानां मंदारसप्तमीं ॥ २९० ॥ माघस्यामलपक्षे तु पंचम्यां लघुभुङ्क्ते ॥ दंतकाष्ठं ततः कृत्वा पृष्ठीमुपवसेदुधः ॥ ९१ ॥ विप्रान्संपूज
 यित्वा तु मंदारं प्रार्थयेत्त्रिंशति ॥ ततः प्रभात उत्थाय कृत्वा स्नानं पुनर्द्विजान् ॥ ९२ ॥ भोजयेच्छक्तितः कुर्यान्मंदारकुसुमाष्टकं ॥ सौवर्णं पुरुषं तद्रूपं हस्तं सु
 शोभनं ॥ ९३ ॥ पद्मं कृष्णतिलैः कृत्वा ताम्रपात्रेष्टपत्रकं ॥ हेममंदारकुसुमैर्भास्करायेति पूर्वतः ॥ ९४ ॥ नमस्कारेण तद्वच्चसूर्यायेत्यमलेदले ॥ दक्षिणे तद्व
 दकारं यतः प्रार्थयेत्तत्रैकं ॥ ९५ ॥ पश्चिमे वेदधाम्ने च वायव्ये च ङ्गमानवे ॥ पूष्णे चोत्तरतः पूज्य आनंदायेति तत्परम् ॥ ९६ ॥ कर्णिकायां च पुरुषः स्थाप्यः सर्वात्म
 नेऽपि च ॥ शुक्लवस्त्रैः समावेष्ट्य भक्ष्यैर्मांसां लपफलादिभिः ॥ ९७ ॥ एवमभ्यर्च्य तत्सर्वं दद्याद्देवि दे पुनः ॥ भुंजीता तैल लवणं वा गयतः प्राङ्मुखो गृही ॥ ९८ ॥ अनेन
 विधिना सर्वसप्तम्यां मासि मासि च ॥ कुर्यात्संवत्सरं यावद्विंशत्यविवर्जितः ॥ ९९ ॥ एतदेव व्रतं तैत्तिरीयाय कलशोपरि ॥ गोभिर्विभवतः सार्द्धं दातव्यं भूति
 मिच्छता ॥ ३०० ॥ नमो मंदारनाथाय मंदारभवनाय च ॥ त्वं रवे तारय स्वास्मान् स्मात्संसारसागरात् ॥ १ ॥ अनेन विधिना यस्तु कुर्यान्मंदारसप्तमीम् ॥ विपाप्मा
 ससुखी मर्त्यः कल्पं च दिवि मोदते ॥ २ ॥ इमामवौ पटलभीषणध्वांतदीपिकां ॥ गच्छन्संगृह्य संसारशर्वर्यानस्वलेन्नरः ॥ ३ ॥ मंदारसप्तमीमेतामी
 षिस्तार्थफलप्रदां ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि सोऽपि पापैः प्रमुच्यते ॥ ४ ॥ अथान्यामपि वक्ष्यामि शोभनां शुभसप्तमीं ॥ यामुपोष्य नरोरोगशोकौघात्तु प्रमुच्य
 ते ॥ ५ ॥ पुण्यमाश्वयुजे मासि कृतस्नानजपः शुचिः ॥ वाचयित्वा ततो विप्रानारभेच्छुभसप्तमीं ॥ ६ ॥ कपिलां पूजयेद्भक्त्या गंधमाल्यानुलेपनैः ॥ नमामि स
 र्यं संभूतामशेषभुवनालयां ॥ ७ ॥ त्वामहं शुभकल्याणि स्वशरीरविशुद्धये ॥ अथ कृत्वा तिलप्रस्थं ताम्रपात्रेण संयुतम् ॥ ८ ॥ कांचनं वृषभं तद्रूपं त्रिमा
 ल्यगुडान्वितं ॥ सोपधानं च विश्रामभाजनासनसंयुतम् ॥ ९ ॥ फलैर्नानाविधैर्भक्ष्यैः घृतपायससंयुतैः ॥ दद्याद्द्विकालवेलायामर्त्यमाप्री
 यतामिति ॥ ३१० ॥ पंचगव्यं च संप्राश्य स्वपेद्रूमावसंस्तरे ॥ ततः प्रभाते संजाते भक्त्या संतर्पयेद्द्विजान् ॥ ११ ॥ अनेन विधिना दद्यान्मासि मासि स
 दानरः ॥ वाससी वृषभं हेमंतद्रुद्रां कांचनोद्भवाम् ॥ १२ ॥ संवत्सरांति शयनमिक्षुदं गुडान्वितम् ॥ ताम्रपात्रे तिलप्रस्थं सौवर्णं वृषभं तथा ॥ १३ ॥ दद्याद्दे
 वि दे सर्वविश्वात्माप्रीयतामिति ॥ अनेन विधिना विद्वान् कुर्याद्यः शुभसप्तमीम् ॥ १४ ॥ तस्य श्रीविमलाकीर्तिर्भवेज्जन्मनिजन्मनि ॥ अप्सरोगणगंधर्वैः पू
 ज्यमानः भुरालये ॥ १५ ॥ वसेद्गणाधिपो भूत्वा यावदाभूतसंप्लम् ॥ कल्पादाववतीर्णश्च सप्तद्वीपाधिपो भवेत् ॥ १६ ॥ भ्रूणहत्यासहस्रस्य ब्रह्महत्याशत
 स्य च ॥ नाशालमिमं पुण्यापठ्यते शुभसप्तमी ॥ १७ ॥ इमां पठेद्यः शृणुयान्मुहूर्तपश्येत्प्रसंगादपि दीयमानम् ॥ सोऽप्यत्र सर्वां विमुक्तदेहः प्राप्नोति विद्याध
 रनायकत्वम् ॥ १८ ॥ यावत्समास्तनरः करोति यः सप्तमीं सप्तविधानयुक्ताम् ॥ सप्तलोकाधिपतिः क्रमेण भूत्वा पदं याति परं सुरारः ॥ ३१९ ॥ इति श्रीपाद्मपु

प० पु०
॥ ७६ ॥

राणेप्रथमेसृष्टिखंडेपुष्करमाहात्म्येएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ भीष्मउवाच ॥ भूर्लोकोथभुवर्लोकःस्वर्लोकोथमहर्जनः ॥ तपःसत्यंचसत्तेदेवलोकाःप्रकीर्त्ति
ताः ॥ १ ॥ पर्यायेणतुसर्वेषामाधिपत्यंकथंभवेत् ॥ इहलोकेशुभंरूपमायुरारोग्यमेवच ॥ २ ॥ लक्ष्मीश्चविपुलाब्रह्मन्कथंस्यात्सुरपूजित ॥ पुलस्त्यउवा
च ॥ पुराहुताशनःसार्द्धमारुतेनमहीतले ॥ ३ ॥ आदिष्टःपुरुहूतेनविनाशायसुरद्विषाम् ॥ निर्दग्धेषुततस्तेनदानवेषुसहस्रशः ॥ ४ ॥ तारकःकमलाक्ष
श्चकालदंष्ट्रःपरावसुः ॥ विरोचनस्तुसंज्ञादःप्रयातास्तेतदावसन् ॥ ५ ॥ अंतःसमुद्रमाविश्यसन्निवेशमकुर्वत् ॥ अशक्ताइतितेप्यग्निमारुताभ्यामुपेक्षि
ताः ॥ ६ ॥ ततःप्रभृतिवैदेवान्मानुषान्सभुजंगमान् ॥ संपीडचचमुनीन्सर्वान्प्रविशंतिपुनर्जलम् ॥ ७ ॥ एवंयुगसहस्राणितेवीराःसप्तपंचच ॥ जलदुर्गबला
द्राजन्पीडयंतिजगत्रयम् ॥ ८ ॥ ततःपुनरथोवह्निमारुतावमराधिपः ॥ आदिदेशाचिरादंबुनिधिरेषविशोप्यताम् ॥ ९ ॥ यस्मादस्मद्विषांचैषशरणंवरुणालयः ॥
तस्माद्भवद्भ्यामद्यैवशोषमेषप्रणीयताम् ॥ १० ॥ तावूचतुस्ततःशक्रमयशम्बरसूदनम् ॥ अधर्मएषदेवेंद्रसागरस्यविनाशनम् ॥ ११ ॥ यस्माज्जीवनि
कायस्यमहतःसंक्षयोभवेत् ॥ तस्मादुपायमन्यंतुसमाश्रयपुरंदर ॥ १२ ॥ यस्ययोजनमात्रेपिजीवकोटिशतानिच ॥ निवसंतिसुरश्रेष्ठसकथंनाशमर्ह
ति ॥ १३ ॥ एवमुक्तःसुरेंद्रस्तुक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ उवाचेदंवचोरोषादमरावग्निमारुतौ ॥ १४ ॥ नधर्माधर्मसंयोगंप्राप्नुवंत्यमराःकचित् ॥ भवंतौतुविशेषे
णमहात्मानौचतिष्ठतः ॥ १५ ॥ ममाज्ञानकृतायस्मान्मारुतेनसमंत्वया ॥ मुनिव्रतपरोभूत्वापरिगृह्यकलेवरम् ॥ १६ ॥ धर्मार्थशास्त्ररहितांयोनिंप्रतिवि
भावसो ॥ तस्मादेकेनवपुषामुनिरूपेणमानुषे ॥ १७ ॥ मारुतेनसमंलोकेतवज्जन्मभविष्यति ॥ यदातुमानुषत्वेपित्वयागंडूषशोषितः ॥ १८ ॥
भविष्यत्युदधिर्वह्नेतदादेवत्वमाप्स्यसि ॥ इतींद्रशापात्पतितौतत्क्षणात्तौमहीतले ॥ १९ ॥ अवाप्तवंतौदेहेचकुंभाज्जन्मततोभवत् ॥ मित्रावरुणयो
र्वीर्याद्वसिष्ठश्चात्मजोभवत् ॥ २० ॥ ततोऽगस्त्यउग्रतपावभूवमुनिसत्तमः ॥ अस्माद्धातुःसर्वैभ्रातावसिष्ठस्यानुजोमुनिः ॥ २१ ॥ भीष्मउवाच ॥
कथंचमित्रावरुणौपितरावस्यतौस्मृतौ ॥ जन्मकुंभादगस्त्यस्ययथाभूत्तद्रदाधुना ॥ २२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पुरापुराणपुरुषःकदाचिद्वंधमादने ॥ भूत्वा
धर्मसुतोविष्णुश्चचारविपुलंतपः ॥ २३ ॥ तपसाचास्यभीतेनविघ्नार्थंप्रेषिताबुभौ ॥ शक्रेणमाधवानंगावप्सरोगणसंयुतौ ॥ २४ ॥ यदाचगीतवाद्येनभाव
हावादिनाहरिः ॥ नकाममाधवाभ्यांचमोहंनेतुमशक्यत ॥ २५ ॥ तदाकाममधुस्त्रीणांविषादमभजद्रणः ॥ संक्षोभायततस्तेषामूरुदेशान्नराग्रजः ॥ २६ ॥
नारीमुत्पादयामासत्रैलोक्यस्यापिमोहिनीम् ॥ संमोहितास्तयादेवास्तौतुचैवसुराबुभौ ॥ २७ ॥ अप्सराणांसमक्षंहिदेवानामब्रवीद्धरिः ॥ उर्वशीतिचनाम्रे
यंलोकेख्यातिंगमिष्यति ॥ २८ ॥ ततःकामयमानेनमित्रेणाहूयतोर्वशी ॥ प्रोक्तामार्मयस्वेतिवाढमित्यब्रवीच्चसा ॥ २९ ॥ गच्छंतीतुततःसूर्यलो

प्र०सृ०खं०
अ० २२

॥ ७६ ॥

कामेदावरक्षणा ॥ वरुणेनवृतापश्चाद्वचनं तमाभाषत ॥ ३० ॥ मित्रेणाहंवृतापूर्वममसूर्यः पतिः प्रभो ॥ उवाच वरुणश्चित्तं मयि संन्यस्य गम्यताम् ॥
 ॥ ३१ ॥ गतायां वाढमित्युक्त्वा मित्रः शापमदादथ ॥ अथैवमानुषेलोके गच्छ सोमसुतात्मजम् ॥ ३२ ॥ भजस्वेति यतो मिथ्याधर्म एष त्वया कृतः ॥
 जलकुंभे ततो वीर्यमित्रेण वरुणेन च ॥ ३३ ॥ प्रक्षिप्तमथ संजातौ द्वावेव मुनिस्ततमौ ॥ निर्मिर्नाम नृपः स्त्रीभिः पुरा द्यूतमदीव्यत ॥ ३४ ॥ तदंतरेभ्याज
 गामवसिष्ठो ब्रह्मसंभवः ॥ तस्य पूजामकुर्वाणं शापसमुनिर्नृपम् ॥ ३५ ॥ विदेहस्त्वं भवस्वेति शतस्तेनाप्यसौ मुनिः ॥ अन्योन्यशापादुभयो
 विंशरीरे तु तेजसी ॥ ३६ ॥ जग्मतुश्शापनाशाय ब्रह्माणं जगतः पतिम् ॥ अथ ब्रह्मसमादेशो लोचनेष्ववसन्निमिः ॥ ३७ ॥ निमेषाः स्युश्च लोकानां
 तद्विश्रामाय पार्थिव ॥ वसिष्ठोऽप्यभवत्तस्मिञ्जलकुंभे च पूर्ववत् ॥ ३८ ॥ ततो जातश्चतुर्बाहुः साक्षसूत्रकमंडलुः ॥ अगस्त्य इति शांतात्मा बभूव ऋ
 षिस्ततमः ॥ ३९ ॥ मलयस्यैकदेशे तु वैखानसविधानतः ॥ सभार्यः संवृतो विप्रैस्तपश्चक्रे सुदुष्करम् ॥ ४० ॥ ततः कालेन महता तारकादिनिपीडितम् ॥
 जगद्दीक्ष्य सकोपेन पीतवान् वरुणालयम् ॥ ४१ ॥ ततोऽस्य वरदास्सर्वे भूवुः शंकरादयः ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च भगवान् वरदानाय जग्मतुः ॥ ४२ ॥ वरं वृणीश्व भद्रं
 ते यश्चाभीष्टोऽत्र वै मुने ॥ अगस्त्य उवाच ॥ यावद्ब्रह्मसहस्राणां पंचविंशतिकोटयः ॥ ४३ ॥ वैमानिको भविष्यामि दक्षिणां चरवर्त्मनि ॥ मद्विमानो दयात्कुर्या
 द्यः कश्चित्पूजनं मम ॥ ४४ ॥ सप्ततलोकाधिपतिः पर्यायेण भविष्यति ॥ यस्त्वाश्रमं पुष्करे तु मन्नाम्रापरि कीर्तयेत् ॥ ४५ ॥ स चैव पुण्यतां यातु वर एष वृ
 तो मया ॥ श्राद्धं येऽत्र करिष्यन्ति पिंडपूर्वतु भक्तिः ॥ ४६ ॥ तिपां पितृगणास्सर्वे मया सह दिवि स्थिताः ॥ एतत्कालं वसिष्यन्ति एष एव वरो मम ॥ ४७ ॥ एवमस्ति
 तितेऽप्युक्त्वा जग्मुर्देवा यथागतम् ॥ तस्मादर्धः प्रदातव्यो ह्यगस्त्याय सदा बुधैः ॥ ४८ ॥ भीष्म उवाच ॥ कथमर्धप्रदानं च कर्तव्यं तस्य वै मुने ॥ विधानं यदगस्त्य
 स्य पूजने तद्वदस्व मे ॥ ४९ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ प्रतपूष समये विद्वान्कुर्यादस्योदये निशि ॥ स्नानं शुक्लतिलैस्तद्वच्छुक्लमाल्यां वरोगृही ॥ ५० ॥ स्था
 पयेद्व्रणं कुंभं माल्यवस्त्रविभूषितम् ॥ पंचरत्नसमायुक्तं घृतपात्रेण संयुतम् ॥ ५१ ॥ अंगुष्ठमात्रं पुरुषं तथैव सुवर्णमध्यायत बाहुदंडम् ॥ चतुर्भुजं कुंभमुखे निधा
 य धान्यानि सप्ताचलसंयुतानि ॥ ५२ ॥ सकांस्य पात्राक्षतशुक्लयुक्तं मंत्रेण दद्याद्भिजपुंगवाय ॥ उत्क्षिप्य कुंभोपरि दीर्घबाहुमन्यचेतायमादिङ्मुखस्थम् ॥ ५३ ॥
 श्वेतांच दद्याद्यदि शक्तिरस्ति रौप्यैः खुरैर्हैममुखीं सवत्सां ॥ धेनुं नरः क्षीरवतीं प्रणम्य स्रग्वच्चटं भाराणां द्विजाय ॥ ५४ ॥ आसत्तरात्रादुदये नृपास्य दातव्यमेत
 त्सकलं नरेण ॥ यावत्समास्सप्तदशाथवास्युरथोर्ध्वमप्यत्र वदंतिकेचित् ॥ ५५ ॥ काशपुष्पप्रतीकाशअग्निमारुतसंभव ॥ मित्रावरुणयोः पुत्रकुंभयोनेन मो
 स्तुते ॥ ५६ ॥ प्रत्यब्दं च फलत्यागमेवं कुर्वन्नसीदति ॥ होमं कृत्वा ततः पश्चाद्वर्तयेन्मानवः फलम् ॥ ५७ ॥ अनेन विधिनायस्तु पुमानर्चनिवेदयेत् ॥ इमं लोक

प० पु०
॥ ७७ ॥

मवाप्नोतिरूपारोग्यफलप्रदम् ॥ ५८ ॥ द्वितीयेन भुवर्लोकं स्वर्लोकं च ततः परम् ॥ सप्तैवलोकानाप्नोति सप्तार्चान्यः प्रयच्छति ॥ ५९ ॥ इति पठति शृणोति
यो हि सम्यक् चरितमगस्त्य समर्चनं च पश्येत् ॥ मतिमपि च ददाति सोऽपि विष्णोर्भवनगतः परिपूज्यते मरौघैः ॥ ६० ॥ भीष्म उवाच ॥ सौभाग्यारोग्यफलदम्
मित्रक्षयकारकम् ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदं च तन्मे ब्रूहि महामते ॥ ६१ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ यदुमायापुरादेव उवाचां धकसूदनः ॥ कथासुसंप्रवृत्ता सुधर्म्या सुललि
ता सुच ॥ ६२ ॥ तदिदानीं प्रवक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ गौर्युवाच ॥ दत्तः शापो हि सावित्र्या मर्त्यां लक्ष्म्यै सुरेश्वर ॥ ६३ ॥ यथा लक्ष्मी प्रधानत्वमहं यामि
तथा वद ॥ शंकर उवाच ॥ शुण्डावहिता देवितैवान्यत्स्वयंकृतम् ॥ ६४ ॥ नराणामथ नारीणामाराधनमनुत्तमम् ॥ नभस्येवाथ वैशाखे पुण्ये मार्गेशि र
स्यथ ॥ ६५ ॥ शुक्लपक्षे तृतीयायां स्नातः स गौरसर्षपैः ॥ गोरोचनं संगोमूत्रं गोदुग्धं च घृतं तथा ॥ ६६ ॥ दधिचंदनसंमिश्रं ललाटे तिलकं न्यसेत् ॥ सौभाग्यारो
ग्यकृद्यस्मात्सदा चललिता प्रियम् ॥ ६७ ॥ प्रतिपक्षं तृतीयायां पुमान्वापि सुवासिनी ॥ धारयेद्रक्तवस्त्राणि कुसुमानि सितानि च ॥ ६८ ॥ विधवा शुक्लव
स्त्रं वै त्वेकमेव हि धारयेत् ॥ कुमारी शुक्लसूक्ष्मे च परिदध्यात्तु वाससी ॥ ६९ ॥ देवीं च पंचगव्येन ततः क्षीरेण केवलं ॥ स्नापयेन्मधुना तद्रत्नपुष्पगंधोदकेन तु ॥ ७० ॥
पूजयेच्छुक्लपुष्पैस्तु फलैर्नानाविधैरपि ॥ धान्यलाजादिलवणगुडक्षीरघृतान्वितैः ॥ ७१ ॥ शुक्लाक्षततिलैश्चार्चाकार्यादेविसदा त्वया ॥ पादयोरर्चनं कुर्या
त्प्रतिपक्षं वरानने ॥ ७२ ॥ वरदायै नमः पादौ तथा गुल्फौ श्रियै नमः ॥ अशोक्यायै नमो जंघे पार्वत्यै जानुनी तथा ॥ ७३ ॥ ऊरूमांगल्यकारिण्यै वामदेव्यै तथा कटिम् ॥
पद्मोदरायै जठरं नमः कंठे श्रियै नमः ॥ ७४ ॥ करौ सौभाग्यदायिन्यै बाहू च सुमुखश्रियै ॥ मुखं दर्पविनाशिन्यै स्मरदायै स्मितं पुनः ॥ ७५ ॥ गौर्यै नमस्तथानासा
मुत्पलायै चलोचने ॥ तुष्ट्यै ललाटमलकं कात्यायन्यै नमः शिरः ॥ ७६ ॥ नमोगौर्यै नमः पुष्ट्यै नमः कान्त्यै नमः श्रियै ॥ रंभायै ललितायै च वामदेव्यै नमो
नमः ॥ ७७ ॥ एवं संपूज्य विधिवदग्रतः पद्ममालिखेत् ॥ पत्रैः षोडशभिर्भुक्तं क्रमेणैव सकर्णिकम् ॥ ७८ ॥ पूर्वेण विन्यसेद्गौरीमपर्णां च ततः परम् ॥ भवानीं दक्षिणे
तद्ब्रह्मद्राणीं च ततः परम् ॥ ७९ ॥ विन्यसेत्पश्चिमे भागे सौम्यां मदनवासिनीम् ॥ वायव्ये पाटला मुग्रा मुत्तरेण तथा उमाम् ॥ ८० ॥ साध्यां पथ्यां तथा सौम्यां मंगलां
कुमदां सतीम् ॥ भद्रां च मध्ये संस्थाप्य ललितां कर्णिकोपरि ॥ ८१ ॥ कुसुमैरक्षताद्विर्वाणमस्कारेण विन्यसेत् ॥ गीतमंगलघोषं च कारयित्वा सुवासि
नीम् ॥ ८२ ॥ पूजयेद्रक्तवासो भीरक्तमाल्यानुलेपनैः ॥ सिंदूरं स्नानचूर्णं च तासां शिरसि पातयेत् ॥ ८३ ॥ सिंदूरं कुंकुमं स्नानमतीविष्टं ततः ॥ तथोपदे
ष्टारमपि पूजयेद्यत्नतो गुरुम् ॥ ८४ ॥ न पूज्यते गुरुयंत्रसर्वास्तत्राफलाः क्रियाः ॥ जप्यैश्च पूजयेद्गौरीमुत्पलैरसितैः सदा ॥ ८५ ॥ बंधुजीवैः प्रिये पूज्याका
र्तिके मासियत्नतः ॥ जातीपुष्पैर्मार्गेशिरेषोषे पीतैः कुरंतकैः ॥ ८६ ॥ कुंदैः कुमुदपुष्पैश्च देवीमाघेऽपि पूजयेत् ॥ सिंदुवारेण जात्यावाफाल्गुनेऽप्यर्चयेन्न

प्र० सू० खं०
अ० २२

॥ ७७ ॥

रः ॥ ८७ ॥ चैत्रे तु मल्लिकाशोकैर्वैशाखे गंधपाटलैः ॥ ज्येष्ठे कमलमंदारै रौषाढे च जलांबुजैः ॥ ८८ ॥ मंदारै रथमालत्याश्रावणे पूजयेत्सदा ॥ गोमूत्रं गोम
 यं क्षीरं दधिसर्पिः कुशोदकम् ॥ ८९ ॥ बिल्वपत्रार्ककुसुमांबुजगोशृंगवारिच ॥ पंचगव्यंच बिल्वंच प्राशयेत्क्रमशः सदा ॥ ९० ॥ एतद्वाद्रपदादौ तु
 प्राशनं समुदाहृतम् ॥ प्रतिपक्षं च मिथुनं तृतीयायां वरानने ॥ ९१ ॥ भोजयित्वा च ये द्रव्यं तया वस्त्रमाल्यानुलेपनैः ॥ पुंसः पीतांबरै रद्यात्स्त्रियाः कौशेयवास
 सी ॥ ९२ ॥ निष्पावजीरलवणमिश्रुदंडगुडान्वितम् ॥ स्त्रियै रद्यात्फलं पुंसः सुवर्णोत्पलसंयुतम् ॥ ९३ ॥ यथानदे विदेवस्त्वांसं परित्यज्य गच्छति ॥ तथा
 मामुद्धराशेषदुःखसंसारसागरात् ॥ ९४ ॥ कुमुदाविमलानंदं भवानीव सुधाशिवा ॥ ललिता कमलगौरी सती रम्भाथ पार्वती ॥ ९५ ॥ नभस्यादिषु मासे
 पुप्रीयतामित्युदीरयेत् ॥ व्रतांति शयनं दद्यात्सुवर्णकमलान्वितम् ॥ ९६ ॥ मिथुनानि चतुर्विंशद्वादशाथ समर्चयेत् ॥ अष्टावष्टाथवाभूयश्चतुर्मासेथवा चर्चये
 त् ॥ ९७ ॥ पूर्वदत्त्वाथ गुरवे पश्चादन्यान् समर्चयेत् ॥ उक्तानन्त तृतीयै पासदानं तत्फलप्रदा ॥ ९८ ॥ सर्वपापहरा देवी सौभाग्यारोग्यवर्धिनी ॥ नचैनां वित्तशा
 व्येन कदाचिदपि लंघयेत् ॥ ९९ ॥ नरो वायदिवानारीसोपवासव्रतं चरेत् ॥ गर्भिणीसूतिकान्तं कुमारीवाथ रोगिणी ॥ १०० ॥ यदाऽऽशुद्धा तदान्येन कारये
 त्प्रयतास्वयम् ॥ इमामनंतफलदां यस्तृतीयां समाचरेत् ॥ १ ॥ कल्पकोटिशतं साग्रं शिवलोके महयिते ॥ वित्तहीनोऽपि कुर्वीत यावद्वर्षमुपोषणम् ॥ २ ॥
 पुष्पमंत्रविधानेन सोपितत्फलमाप्नुयात् ॥ नारीवाकुरुते यातु आत्मनः शुभमिच्छती ॥ ३ ॥ जन्मपौरुषमाप्नोति गौर्यै नुग्रहकारितम् ॥ इति पठति शृणोति
 वाय इत्थंगिरितनया व्रतमिंद्रलोकसंस्थः ॥ ४ ॥ मतिमपि च ददाति योऽपि देवै रमरवधूजनकिन्नरैः स पूज्यः ॥ अन्यामपि प्रवक्ष्यामि तृतीयां पापनाशि
 नीम् ॥ ५ ॥ रसकल्याणिनीमेतां पुरा कल्पभवाविदुः ॥ माघे मासितुसंप्राप्य तृतीयां शुक्लपक्षतः ॥ ६ ॥ प्रातर्गन्धेन पयसा तिलैः स्नानं समाचरेत् ॥ स्नाप
 येन्मधुना देवीं तथैवैश्वरसेनतु ॥ ७ ॥ गंधोदकेन च पुनः पूजनं कुंकुमेन तु ॥ दक्षिणांगानि संपूज्य ततो वामानि पूजयेत् ॥ ८ ॥ ललितायै पदं देव्यै वामगुल्फौ ततो
 चर्चयेत् ॥ जंघे जानु तथा शान्ते तथैवोरोश्चिथैनमः ॥ ९ ॥ मदालसायै च कटिममलायै तथोदरम् ॥ स्तनौ मदनवासिन्यै कुमुदायै च कंधराम् ॥ १० ॥ भुजं भुजाग्रं माधव्यै
 कमलायै सुखस्मिते ॥ भ्रूललाटं च रुद्राण्यै शंकरायै तथालकं ॥ ११ ॥ मदनार्यै ललाटं तु मोहनार्यै पुनर्भुवौ ॥ नेत्रे चंद्रार्धधारिण्यै तुष्ट्यै च वदनं पुनः ॥ १२ ॥
 उत्कंठिन्यै नमः कंठममृतायै नमस्तनुम् ॥ रंभायै च महाबाहू विशोकायै नमः करौ ॥ १३ ॥ हृदयं मनमथाह्वयै पाटलायै तथोदरं ॥ कटिं सुरतवासिन्यै तथोरुपं
 कजश्रियै ॥ १४ ॥ जानुजंघेनमो गौर्यै गुल्फौ शान्ते तथार्चयेत् ॥ धराधरायै पादौ तु विश्वकायै नमः शिरः ॥ १५ ॥ नमो भवान्यै कामिन्यै वासुदेव्यै जगच्छ्रियै ॥
 आनंददायै नंदायै सुभद्रायै नमोनमः ॥ १६ ॥ एवं संपूज्य विधिवद्विजदां पत्यमर्चयेत् ॥ भोजयित्वा तथा त्रेण मधुरेण विमत्सरः ॥ १७ ॥ समोदकं वारि कुंभं शु

क्त्वावरयुगद्वयं ॥ दत्त्वासुवर्णकमलंगंधमाल्यैरथार्चयेत् ॥ १८ ॥ प्रीयतामत्रकुमुदागृहीयाल्लवणव्रतम् ॥ अनेनविधिनादेवीमासिमासिसदाचयेत् ॥
 ॥ १९ ॥ लवणवर्जयेन्माघेफाल्गुनेचगुडंपुनः ॥ नवनीतंतथाचैत्रेवर्जयेन्मधुचमाधवे ॥ १२० ॥ पानीयंज्येष्ठमासेतुतथाषाढेचजीरकं ॥ श्रावणेवर्जयेत्क्षीरं
 धिभाद्रपदेतथा ॥ २१ ॥ घृतमाश्वयुजेतद्द्रवूजैवर्जयेच्चमाशिकं ॥ धान्याकंमार्गशीर्षेतुपौषेवर्ज्याचशर्करा ॥ २२ ॥ व्रतांतिकरकंपूर्णमेतेषांमासिमासिच ॥
 दद्यादिकालवेलायांभक्ष्यपात्रेणसंयुतं ॥ २३ ॥ लड्डुकास्सेवकाश्चैवसंयावमथपूरिका ॥ नारिकावृतपूर्णाश्चपिष्टपूर्णाचनंदिकी ॥ २४ ॥ क्षीरशाकंचदध्यन्नं
 पिंडशाकंतथैवच ॥ माघादौक्रमशोदद्यात्देतानिकरकोपरि ॥ २५ ॥ कुमुदामाधवीरंभासुभद्राचाशिवाजया ॥ ललिताकमलानंगामंगलारतिलालसा ॥ २६ ॥
 क्रमान्माघादिमासेषुप्रीयतामितिकीर्तयेत् ॥ सर्वत्रपंचगव्यंचप्राशनंसमुदाहृतं ॥ २७ ॥ उपवासीभवेन्नित्यमशक्तौनक्तमिष्यते ॥ कुर्यादेवमिदंनारीरसक
 ल्याणिनीव्रतं ॥ २८ ॥ पुनर्माघेचसंप्रातेशर्कराकलशोपरि ॥ कृत्वातुकांचनीगौरीपंचरत्नसमन्वितां ॥ २९ ॥ स्वकीयांगुष्ठमात्रंचसाक्षसूत्रकमंडलुं ॥ चतुर्भु
 जार्मिदुयुतांसितनेत्रपटावृतां ॥ १३० ॥ तद्ब्रह्मोमिथुनंचैवसुवर्णस्यसितांबरं ॥ सवस्त्रंभाजनंदद्याद्भवानीप्रीयतामिति ॥ ३१ ॥ अनेनविधिनायस्तुरसकल्याणि
 नीव्रतं ॥ कुर्याच्चसर्वपापेभ्यस्तत्क्षणादेवमुच्यते ॥ ३२ ॥ भवानांचसहस्रंतुनदुःखीजायतेकचित् ॥ अग्निष्टोमसहस्रेणयत्फलंतदवाप्नुयात् ॥ ३३ ॥ नारीवाकुरुते
 यातुकुमारीवावरानने ॥ विधवाचवराकीवासापितत्फलभागिनी ॥ ३४ ॥ सौभाग्यारोग्यसंपन्नागौरीलोकेमहीयते ॥ इतिपठतियइत्थंयःशृणोतिप्रसंगात्
 सकलकलुषमुक्तःपार्वतीलोकमेति ॥ ३५ ॥ मतिमपिचविधत्तेयोनराणांप्रियार्थविवुधपतिजनानालोकगःस्यादमोघः ॥ तथैवान्यांप्रवक्ष्यामि तृतीयांपाप
 नाशिनीम् ॥ ३६ ॥ नाम्नाचलोकविख्यातामग्न्यानंदकरीमिमां ॥ यदाशुक्लतृतीयायामषाढर्क्षभवेत्कचित् ॥ ३७ ॥ ब्रह्मर्क्षवाचमघाहस्तोमू
 लमथापि ॥ दर्भगंधोदकैःस्नानंतदासम्यक्समाचरेत् ॥ ३८ ॥ शुक्लमाल्यांबरधरःशुक्लगंधानुलेपनः ॥ भवानीमर्चयेद्भक्त्याशुक्लपुष्पैः
 सुगंधिभिः ॥ ३९ ॥ महादेवंचसकलमुपविष्टमहासने ॥ वासुदेव्यैनमःपादौशंकरायैनमोहरेः ॥ १४० ॥ जंवेशोकविनाशिन्यैमानदायैनमःप्रभोः ॥ रंभायै
 पूजयेद्गुरूशिवायचपिनाकिने ॥ ४१ ॥ आनंदिन्यैकटिंदेव्याःशूलिनश्शूलपाणये ॥ माधव्यैचतथानाभिमथशंभोर्भवायैव ॥ ४२ ॥ स्तनौचानंदकारिण्यैशंकर
 स्येदुधारिणे ॥ उत्कंठिन्यैनमःकंठनीलकंठायवैहरेः ॥ ४३ ॥ करारुत्पलधारिण्यैरुद्रायजगतःप्रभोः ॥ बाहूचपरिरंभिण्यैनृत्यप्रीतायवैहरेः ॥ ४४ ॥ दे
 व्यामुखंविलासिन्यैवृषभायपुनर्विभोः ॥ स्मितंचस्मरणीयायैविश्वक्पायैवैविभोः ॥ ४५ ॥ नेत्रेभंदारवासिन्यैविश्वधाम्नेत्रिशूलिनः ॥ भ्रुवौनृत्यप्रियायैचशं
 भोर्वैपाशशूलिने ॥ ४६ ॥ देव्याललाटमिंद्राण्यैवृषवाहायवैविभोः ॥ स्वाहायैमकुटंदेव्याविभोगंगाधरायैवै ॥ ४७ ॥ विश्वकायौविश्वभुजौविश्वपाद

मुखौशिवौ ॥ प्रसन्नवरदौर्वदेपार्वतीपरमेश्वरौ ॥ ४८ ॥ एवंसंपूज्यविधिवदग्रतःशिवयोःपुनः ॥ पद्मोत्पलानिरजसानानावर्णेनकारयेत् ॥ ४९ ॥ शंख
 चक्रेसकटकेस्वस्तिकंशुभकारकम् ॥ यावंतःपांसवस्तत्ररजसः पतिताभुवि ॥ १५० ॥ तावद्वर्षसहस्राणिशिवलोकेमहीयते ॥ चत्वारिघृतपात्राणिसहि
 रण्यानिशक्तिः ॥ ५१ ॥ दत्त्वाद्विजायकरकमुदकेनसमन्वितम् ॥ प्रतिपक्षंचतुर्मासंयावदेतान्निवेदयेत् ॥ ५२ ॥ ततस्तुचतुरोमासान्पूर्ववत्करकोपरि ॥
 चत्वारिघृतपात्राणितिलपात्राण्यनंतरं ॥ ५३ ॥ गंधोदकंपुष्पवारिचंदनंकुङ्कुमोदकं ॥ अपक्वदधिदुग्धंचगोशृंगोदकमेवच ॥ ५४ ॥ अब्दोदकं तथावा
 रिक्कुष्ठचूर्णान्वितंपुनः ॥ उशीरसालिलंचैवयवचूर्णोदकंपुनः ॥ ५५ ॥ तिलोदकंचसंप्राश्यस्वपेन्मार्गशिरादिषु ॥ मासेषुपक्षद्वितयंप्राशनंसमुदाहृत
 म् ॥ ५६ ॥ सर्वत्रशुक्लपुष्पाणेषुप्रशस्तानिसदार्चने ॥ दानकालेचसर्वत्रमंत्रमेतमुदीरयेत् ॥ ५७ ॥ गौरीमेप्रीयतानित्यमवनाशायमंगला ॥ सौभाग्या
 यास्तुललिताभवानीसर्वसिद्धये ॥ ५८ ॥ संवत्सरांतिलवणंगुडकुंकुमसंयुतम् ॥ चंदनेनयुतंकुंभंसहस्वर्णबुजेनच ॥ ५९ ॥ उमायाःप्रीतयेहैमंतद्विदि
 क्षुफलैर्युतम् ॥ सास्तरावरणांशय्यांसविश्रामानिवेदयेत् ॥ १६० ॥ सपत्नीकायविप्रायगौरीमेप्रीयतामिति ॥ आत्मानंदकरीनामप्राप्नुयात्संपदंनरः ॥ ६१ ॥
 आयुरानंदसंपन्नो न कचिच्छोकमाप्नुयात् ॥ नारीवाकुरुतेयातुकुमारीविधवातथा ॥ ६२ ॥ सापितत्फलमाप्नोतिदेव्यनुग्रहलालिता ॥ प्रतिपक्षमुपोष्यैवं
 मंत्रार्चनविधानतः ॥ ६३ ॥ रुद्राणालोकमाप्नोतिपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ इमांयःशृणुयान्नित्यंश्रावयेद्वापिभक्तिः ॥ ६४ ॥ शक्रलोकंसगत्वातुपूज्यते
 कल्पसंस्थितः ॥ शंकरउवाच ॥ एवंविधाभवतिचेन्नारीव्रतपरायणा ॥ ६५ ॥ सावित्रीतुवराकीसातस्याःशापस्तुकीदृशः ॥ नकाचिद्गणनाचा
 स्तियतस्त्रैलोक्यसुंदरी ॥ ६६ ॥ सापूर्वस्यापिवन्द्याचलक्ष्मीर्विष्णुप्रतिग्रहात् ॥ मयापूर्वतवार्थायदक्षयज्ञस्तुनाशितः ॥ ६७ ॥ लक्ष्म्यर्थंविष्णुनाचापि
 वारिधर्मथितःपुरा ॥ आज्ञाकरौभवत्योश्चमाकुरुष्वभयंकचित् ॥ ६८ ॥ सावित्र्यामाननाकार्याकुपितायाःप्रसादनम् ॥ मयाचविष्णुनाचैवब्रह्मणा
 मानमीप्सुना ॥ ६९ ॥ गमिष्येब्रह्मसदनंत्वंचतिष्ठवरानने ॥ एवमुक्त्वागतोरुद्रोगौरीतत्रव्यवस्थिता ॥ १७० ॥ कृतंयुगंसमग्रंचयज्ञे तस्मिन्दुताशनः ॥
 वहंस्तुहव्यदेवानांप्रीणयानोजगत्रयम् ॥ ७१ ॥ भोजनंद्विजमुख्येषुभोगान्विद्याधरेगणे ॥ कामावाप्तिमनुष्येषुसर्वमेवददौप्रभुः ॥ ७२ ॥ रुद्रेणोक्तस्तदावि
 ष्णुर्धर्मास्तेत्वंप्रकीर्तय ॥ गौरीधर्मान्सरस्वत्याव्रतंत्यत्परिकीर्तितम् ॥ ७३ ॥ इत्येवमुक्तेरुद्रेणविष्णुःप्रोवाचसादरम् ॥ नाहंधर्मख्यापयिष्येस्वकीयंशंक
 राधुना ॥ ७४ ॥ भवानाख्यातुमाहात्म्यंमदीयंसुरसत्तम ॥ त्वयावैकथितंपूर्वकृतेवैपापसंक्षयः ॥ ७५ ॥ भविष्यतिनसंदेहोभवान्पूतोभविष्यति ॥
 भीष्मउवाच ॥ मधुरागीर्भवेत्केनव्रतेनमुनिसत्तम ॥ ७६ ॥ तथैवजनसौभाग्यंमतिर्विद्यासुकौशलम् ॥ अभेदश्चापिदांपत्येसंगोबंधुजनेनच ॥ ७७ ॥

आयुश्चविपुलंपुंसांतन्मेकथयसत्तम ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ सम्यपृक्ष्वत्तयाराजन्शृणुसारस्वतंत्रतम् ॥ ७८ ॥ यस्यसंकीर्तनादेवदेवीतुष्येत्सारस्वती ॥
यावद्भक्तस्तवंकुर्यादेतद्व्रतमनुत्तमम् ॥ ७९ ॥ प्राग्वासरादौसंपूज्यदिव्यंस्तवंसमारभेत् ॥ अथवारविवारेणग्रहताराबलेनच ॥ १८० ॥ पायसंभो
जयेद्विप्रान्कुर्याद्ब्राह्मणवाचनम् ॥ शुक्लवस्त्राणिदत्त्वाचसहिरण्यानिशक्तितः ॥ १८१ ॥ गायत्रीपूजयेद्भक्त्याशुक्लमाल्यानुलेपनैः ॥ यथानदेवि
भगवान्ब्रह्मालोकपितामहः ॥ ८२ ॥ त्वांपरित्यज्यतिष्ठेच्चतथाभववरप्रदा ॥ वेदशास्त्राणिधर्माणिनृत्यगीतादिकंचयत् ॥ ८३ ॥ नविहीनंत्वयादेवितथामेसंतु
सिद्धयः ॥ लक्ष्मीमैधाधरापुष्टिर्गौरीतुष्टिर्जयामतिः ॥ ८४ ॥ एताभिःपाहिचाष्टाभिमूर्तिभिर्मांसरस्वति ॥ एवंसंपूज्यगायत्रीवीणाकमलधारिणीम् ॥ ८५ ॥
शुक्लपुष्पाक्षतैर्भक्त्यासकमंडलुपुस्तकाम् ॥ मौनव्रतेनभुंजीतसायंप्रातश्चधर्मवित् ॥ ८६ ॥ पंचम्यांप्रतिपक्षंचगांचविप्रायशोभनाम् ॥ तथैवतंडुलप्रस्थं
घृतपात्रेणसंयुतम् ॥ ८७ ॥ क्षीरंदद्याद्विरण्यंचगायत्रीप्रीयतामिति ॥ संध्यायांचतथामौनमेतत्कुर्वन्समाचरेत् ॥ ८८ ॥ नराभ्यांभोजनंकुर्याद्याव
न्मासास्त्रयोदश ॥ समाप्तेतुव्रतेदद्याद्भोजनंशुक्लतंडुलैः ॥ ८९ ॥ दिव्यांवितानंघंटांचसितनेत्रपटान्विताम् ॥ चंदनंवस्त्रयुग्मंचदध्यन्नंसुरसंपुनः ॥ ९० ॥
अथोपदेशमपिभक्त्यासंपूजयेद्भूरुम् ॥ वित्तशाठ्येनरहितोवस्त्रमाल्यानुलेपनैः ॥ ९१ ॥ अनेनविधिनायस्तुकुर्यात्सारस्वतंत्रतम् ॥ सौ
भाग्यमतियुक्तस्तुसूक्ष्मकंठश्चजायते ॥ ९२ ॥ सरस्वत्याः प्रसादेनब्रह्मलोकेमहीयते ॥ नारीवाकुरुतेयातुसापितफलभागिनी ॥ ९३ ॥ ब्रह्मलोकेवसे
द्राजन्यावत्कल्पायुतत्रयम् ॥ सारस्वतंत्रतंयस्तुशृणुयादपिवापठेत् ॥ ९४ ॥ विद्याधरपुरेसोऽपिवसेदब्दायुतत्रयम् ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमे
सृष्टिखंडेब्रताध्यायोनामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ भीष्मउवाच ॥ वैष्णवायेतुवैधर्मान्शुद्धः प्रोक्तवानिह ॥ तान्मेकथयविप्रेन्द्रकीदृशास्तेफलंतु
किम् ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पुरारथंतरेकल्पेपरिपृष्टोमहात्मना ॥ मंदरस्थोमहादेवःपिनाकीब्रह्मणास्वयम् ॥ २ ॥ कथमारोग्यमैश्व
र्यमनंतममरेश्वर ॥ अल्पेनतपसादेवभवेन्मोक्षःसदानृणां ॥ ३ ॥ किंतज्ज्ञानंमहादेवत्वत्प्रसादादधोक्षज ॥ अल्पकेनापितपसामहाफलमिहोच्यते ॥ ४ ॥
इतिपृष्टस्सविश्वात्माब्रह्मणालोकभावनः ॥ उमापतिरुवाचेदंमनसःप्रीतिकारकम् ॥ ५ ॥ ईश्वरउवाच ॥ अस्माद्रथंतरात्कल्पाद्भूयोविंशतिमोयदा ॥
वाराहोभविताकल्पस्तदामन्वंतरेशुभे ॥ ६ ॥ वैवस्वताख्येसंप्राप्तेसप्तमेसप्तलोकधृक् ॥ द्वापाराख्यंयुगंतस्मिंसप्तविंशतिमंयदा ॥ ७ ॥ तस्यांतेतुमहातेजा
वासुदेवोजनार्दनः ॥ भारवतरणार्थायत्रिधाविष्णुर्भविष्यति ॥ ८ ॥ द्वैपायनऋषिस्तत्ररौहिणेयोथकेशवः ॥ कंसारिःकेशिमथनःकेशवःकृशनाशनः ॥
॥ ९ ॥ पुरींद्रारवर्तीनामसांप्रतंयाकुशस्थली ॥ दिव्यानुभावसंयुक्तामधिवासायशाङ्गिणः ॥ १० ॥ त्वघातदाज्ञयाब्रह्मन्करिष्यतिजगत्पतेः ॥ तस्यांक

दाचिदासीनःसभायांसोऽमितद्युतिः ॥ ११ ॥ भार्याभिर्वृष्णिविद्वद्भिर्भूरिभूरिदक्षिणैः ॥ कुरुभिर्देवगंधर्वैरन्वितःकैटभार्दनः ॥ १२ ॥ प्रवृत्तासुपुराणासु
 धर्मसंबांधिनीषुच ॥ कथासुभीमसेनेनपरिपृष्टःप्रतापवान् ॥ १३ ॥ त्वयापृष्टस्यधर्मस्यवक्ष्यत्यस्यचभेददृक् ॥ भवितासतदाब्रह्मन्कर्ताचैववृकोदरः ॥
 ॥ १४ ॥ प्रवर्तकोस्यधर्मस्यपांडुसूनुर्महाबलः ॥ यस्यतीक्ष्णोवृकोनामजठरेहव्यवाहनः ॥ १५ ॥ संभाष्यतेसधर्मात्मातेनचासौवृकोदरः ॥ अतीवस्वाद
 शीलश्चनागायुतबलोमहान् ॥ १६ ॥ धार्मिकस्याप्यशक्तस्यतीव्राग्नित्वादुपोषणे ॥ इदं व्रतमशेषाणां व्रतानामधिकं यतः ॥ १७ ॥ कथयिष्यति विश्वा
 त्मावासुदेवोजगद्गुरुः ॥ अशेषयज्ञफलदमशेषावविनाशनम् ॥ १८ ॥ अशेषदुष्टशमनमशेषसुरपूजितम् ॥ पवित्राणां पवित्रं यन्मगलानां च मंगलम् ॥
 भविष्यं च भविष्याणां पुराणानां पुरातनम् ॥ १९ ॥ वासुदेव उवाच ॥ यद्यष्टमी चतुर्दश्योर्द्वादशीषु च भारत ॥ अन्येष्वपि दिनैः पुनश्च त्वमुपोषितुम् ॥
 ॥ २० ॥ तत्स्त्वग्र्यामिमांभीमतिथिंपापप्रणाशिनीम् ॥ उपोष्य विधिनानेन गच्छ विष्णोः परंपदं ॥ २१ ॥ माघमासस्य दशमीयदा शुक्ला भवेत्तदा ॥ घृतेनाभ्यं
 जनं कृत्वा तिलैः स्नानं समाचरेत् ॥ २२ ॥ तथैव विष्णुमभ्यर्च्य नमो नारायणाय च ॥ कृष्णाय पादौ संपूज्य शिरः कृष्णात्मनोति च ॥ २३ ॥ वैकुंठा
 येति वैकंठमुरः श्रीवत्सधारिणे ॥ शंखिने गदिने चैव चक्रिणेरदाय वै ॥ २४ ॥ सर्वनारायणन्त्वेवं संपूज्या वाहनक्रमात् ॥ दामोदरायेत्युदरं कटिं पंचजनाय
 वै ॥ २५ ॥ ऊरुसौभाग्यनाथाय जानुनीभूतधारिणे ॥ नमो नीलाय वै जघेपादौ विश्वभुजे पुनः ॥ २६ ॥ नमो देव्यै नमः शांत्यै नमो लक्ष्म्यै नमः श्रियै ॥
 नमस्तुष्ट्यै नमः पुष्ट्यै धृत्यै व्युष्ट्यै नमो नमः ॥ २७ ॥ नमो विहंगनाथाय दायुवे गायपक्षिणे ॥ विषप्रमथनायेति गरुडं चाभिपूजयेत् ॥ २८ ॥
 एवं संपूज्य गोविंदमुपातिविनायकौ ॥ गंधैर्माल्यैस्तथा धूपैर्भक्ष्यैर्नानाविधैरपि ॥ २९ ॥ गव्येन पयसा सिक्तां कृत्वा मथ पायसम् ॥ सर्पिषा सह भुक्त्वा तु गत्वा
 स्थानांतरं पुनः ॥ ३० ॥ नैयग्रोधं दंतकाष्ठमथवा खादिरं बुधः ॥ गृहीत्वा धाव्ये दंतानां चांतः प्रागुदखड्गमुखः ॥ ३१ ॥ ब्रूयात्सायंतर्नां कृत्वा संध्यामस्तमिते
 रवौ ॥ नमो नारायणायेतित्वामहं शरणगतः ॥ ३२ ॥ एकादश्यां निराहारः समभ्यर्च्य च केशवम् ॥ तारात्रिसकलां स्थित्वा शेषपर्यं कशायिनम् ॥ ३३ ॥
 सर्पिषा विश्वदहनं हुत्वा ब्राह्मणपुंगवैः ॥ सहैव पुंडरीकाक्षं द्वादश्यां क्षीरभोजनम् ॥ ३४ ॥ करिष्यामि यथात्मानं निर्विघ्नेनास्तु तच्च मे ॥ एवमुक्त्वा स्वपे
 द्भूमावितिहासकथांपुनः ॥ ३५ ॥ श्रुत्वा प्रभाते संजातेन दीगत्वा विशांपते ॥ स्नानं कृत्वा मुदा तद्रूपापण्डानं भिवर्जयेत् ॥ ३६ ॥ उपास्य
 संध्याविधिवत्कृत्वा च पितृतर्पणम् ॥ प्रणम्य च हृषीकेशं शेषपर्यं कशायिनम् ॥ ३७ ॥ गृहस्य पुरतो भक्त्या मण्डपं कारयेद्बुधः ॥ चतुर्हस्तां शुभांकु
 र्याद्वेदीमरिनिषूदन ॥ ३८ ॥ चतुर्हस्तप्रमाणं तु विन्यसेत्तत्र तोरणम् ॥ मध्ये च कलशं तत्र माषमात्रेण संयुतम् ॥ ३९ ॥ छिद्रेण जलसंपूर्णमधः कृष्णाजिनोऽस्थितः

तस्यधारांचशिरसाधारयेत्सकलानिशाम् ॥ ४० ॥ धाराभिर्भूरिभिर्भूरिफलंवेदविदोविदुः ॥ यस्मात्तस्मात्कुरुश्रेष्ठकारयेत्प्रयतोद्विजः ॥ ४१ ॥ दक्षिणेचा
 र्धचंद्रंतुपश्चिमेवर्तुलंतथा ॥ अश्वत्थपत्राकारंचउत्तरेणतुकारयेत् ॥ ४२ ॥ मध्येतुपद्माकारंचकारयेद्वैष्णवोद्विजः ॥ पूर्वतोवेदिकांस्थोनस्थोनयाम्येच
 कल्पयेत् ॥ ४३ ॥ पानीयधारांशिरसिधारयेद्विष्णुतत्परः ॥ द्वितीयावेदीदेवस्यतत्रपद्मसंकार्णिकम् ॥ ४४ ॥ तस्यमध्येस्थितंदेवंकुर्याद्वैपुरुषोत्तमम् ॥
 हस्तमात्रंचतत्कुंडंकृत्वातत्रात्रिमेखलम् ॥ ४५ ॥ योनिवक्रंततस्तस्मिन्ब्राह्मणैर्यवसर्पिषी ॥ तिलांश्चविष्णुदेवत्यैर्मंत्रैरेवानलेहुनेत् ॥ ४६ ॥ कृत्वातुवैष्ण
 वंसम्यग्यागंतत्रप्रकल्पयेत् ॥ आज्यधारामध्यमेतुकुंडेदद्यात्तुयत्नतः ॥ ४७ ॥ क्षीरधारांदेवदेवेवारिधारात्मनोपरि ॥ निष्पावार्धप्रमाणवैधारामाज्यस्यपात
 येत् ॥ ४८ ॥ स्वेच्छयाक्षीरजलयोरविच्छिन्नांचशर्वरीं ॥ जलकुंभान्महावीर्यस्थापयित्वात्रयोदश ॥ ४९ ॥ भक्ष्यैर्नानाविधैर्युक्तान्सितवस्त्रैरलंकृतान् ॥
 प्रतानौदुंबरैःपात्रैःपंचरत्नसमन्वितैः ॥ ५० ॥ चतुर्भिर्बह्वैर्होमःकार्यस्तत्रउदङ्मुखैः ॥ रुद्रजाप्यश्चतुर्भिश्चयजुर्वेदपरायणैः ॥ ५१ ॥ वैष्णवानिचसामा
 निचतुर्भिःसामवेदिभिः ॥ एवंद्वादशवैविप्रान्वस्त्रमाल्यानुलेपनैः ॥ ५२ ॥ पूजयेदंगुलीयैश्चकटकैर्हर्मसूत्रकैः ॥ वासोभिःशयनीयैश्चवित्तशाठ्यविवर्जि
 तः ॥ ५३ ॥ एवंक्षपातिवाह्यावैगीतमङ्गलनिःस्वनैः ॥ उपाध्यायस्यचपुनर्द्विगुणंसर्वमेवतु ॥ ५४ ॥ ततःप्रभातेविमलेसमुत्थायत्रयोदश ॥ गावोदेयाःकुरु
 श्रेष्ठसौवर्णशृंगसंवृताः ॥ ५५ ॥ पयस्विन्यःशीलवत्यःकांस्यदोहसमन्विताः ॥ रौप्यखुराःसवत्साश्चचंदनेनाभिभूषिताः ॥ ५६ ॥ तास्तुतेषांततो
 दत्त्वाभक्ष्यभोज्येनतर्पितान् ॥ कृत्वावैब्राह्मणान्सर्वान्छत्रैर्नानाविधैस्तथा ॥ ५७ ॥ भुक्त्वाचाक्षारलवणमात्मानाचविसर्जयेत् ॥ अनुगम्य
 पदान्यष्टौपुत्रभार्यासमन्वितः ॥ ५८ ॥ प्रीयतामत्रदेवेशःकेशवःक्लेशनाशनः ॥ एवंगुर्वाज्ञयाकुंभान्गाश्चैवशयनानिच ॥ ५९ ॥ वासांसिचैव
 सर्वेषांगृहाणिप्रापयेद्बुधः ॥ अभावेबहुशय्यानामेकामपिसुसंस्कृताम् ॥ ६० ॥ शय्यांदद्याद्ब्रह्मीभीमसर्वोपस्करसंयुताम् ॥ इतिहातपुराणानि
 वाचयित्वातुवाहयेत् ॥ ६१ ॥ तद्दिनंकुरुशार्दूलयइच्छेद्विपुलांश्रियम् ॥ तस्मात्त्वंसत्त्वमालंब्यभीमसेनविमत्सरः ॥ ६२ ॥ कुरुव्रत
 मिदंसम्यक्स्नेहाद्ब्रह्ममयोदितम् ॥ त्वयाकृतमिदंवीरत्वन्नाम्नाचभविष्यति ॥ ६३ ॥ साभीमद्वादशीहोषासर्वपापहराशुभा ॥ यातुकल्याणिनीनामपुरा
 कल्पेषुपठ्यते ॥ ६४ ॥ त्वंचादिकर्ताभवसौकरेस्मिन्कल्पेमहावीरवरप्रधान ॥ यस्याःस्मृतेःकीर्तनतोप्यशेषपापंप्रणष्टंत्रिदशाधिपस्य ॥ ६५ ॥ दृष्ट्वाच
 तामप्सरसामभीष्टांवेश्याकृतामन्यभवांतरेषु ॥ जाताथसावैश्यकुलोद्भवापिपुलोमकन्यापुरुहूतपत्नी ॥ ६६ ॥ तत्रापितस्याःपरिचारिकेयंममप्रियासंप्र
 तिसत्यभामा ॥ कृतंपुरामंगलमेतदेवद्विजात्मजावेदवतीवभूव ॥ ६७ ॥ अस्यांचकल्याणतिथौविवस्वान्सहस्रधारेणसहस्ररश्मिः ॥ स्नातःपुरामंडलमे

त्यतद्वत्तेजोमयं खेटपतिर्वभूव ॥ ६८ ॥ इदमेव कृतं महेंद्रमुख्यैर्बहुभिर्देवसुरारिकोटिभिश्च ॥ फलमस्येहनशक्यते हि वक्तुं यदि जिह्वायुतकोटयो मुखे स्युः ॥ ६९ ॥
 कलिकलुषविदारिणीमनंतामपिकथयिष्यति यादवेंद्रसूनुः ॥ अथ नरकगतान् पितॄन्तैषा ह्यलमुद्धर्तुमिहैव यः करोति ॥ ७० ॥ इदमनघशृणोति वक्तिभ
 क्षयापरिपठतीह परोपकारहेतोः ॥ इह पंकजनाभ भक्तिमान् भवेदथ शक्रस्य स पूज्यतामुपैति ॥ ७१ ॥ कल्याणिनीनामपुराविसर्गेयाद्वादशीमाघसितेभिपू
 ज्या ॥ सापांडुपुत्रेण कृता भविष्यत्यनंतपुण्यानघभीमपूर्वा ॥ ७२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वर्णाश्रमाणां प्रभवः पुराणेषु मया श्रुतः ॥ सदाचारश्च भगवान् धर्मशास्त्रांग
 विस्तरैः ॥ ७३ ॥ पण्यस्त्रिणां समाचारं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ईश्वर उवाच ॥ तस्मिन्नेव पुरे ब्रह्मन्सहस्राणि तु षोडश ॥ ७४ ॥ वासुदेवस्य नारीणां भविष्यंत्यंबुजो
 द्रव ॥ ताभिर्वसंतसमये कोकिलालिकुलाकुले ॥ ७५ ॥ पुष्पितोपवने फुल्लकल्हारसरसस्तटे ॥ निर्भरं सहपत्नीभिः प्रशस्ताभिरलंकृतः ॥ ७६ ॥ रमयिष्य
 तिविश्वात्मा कृष्णो यदुकुलोद्ग्रहः ॥ कुरंगनयनः श्रीमान्मालतीकृतशेखरः ॥ ७७ ॥ गच्छन्समीपमार्गेण सांजो जां ववती सुतः ॥ साक्षात्कंदर्प रूपेण स
 र्वाभरणभूषितः ॥ ७८ ॥ अनंगशरतप्ताभिः साभिलाषमवेक्षितः ॥ प्रबुद्धो मन्मथस्तासां भविष्यति यदात्मनि ॥ ७९ ॥ तदवेक्ष्य जगन्नाथस्सर्वज्ञो ध्यानचक्षुषा ॥
 स्वयं प्रभुर्वक्ष्यति तावो हरिष्यंति दस्यवः ॥ ८० ॥ अपरोक्षं यतस्त्वेवं स्निग्धमेतद्विचिंतितम् ॥ ततः प्रसादितो देव इदं वक्ष्यति शार्ङ्गभृत् ॥ ८१ ॥ ताभिः
 शापाभितप्ताभिर्भगवान्भूतभावनः ॥ उत्तराश्रितदाशानामुद्धर्ता ब्राह्मणप्रियः ॥ ८२ ॥ उपदेक्ष्यत्यनंतात्मा भाविकल्याणकारकम् ॥ भवतीनामृषिर्दा
 ल्भ्यो यद्व्रतं कथयिष्यति ॥ ८३ ॥ इत्युक्त्वा ताः परित्यज्य गतो न्तर्धानमीश्वरः ॥ ततः कालेन महता भारावतरणे कृते ॥ ८४ ॥ निवृत्ते मौसले तद्वत्केशवे दिवमाग
 ते ॥ शून्ये यदुकुले सर्वे चोरैरपि जितेर्जुने ॥ ८५ ॥ हतासुकृष्णपत्नीषु दाशभोग्यासु चतुर्मुखे ॥ ८६ ॥ आगमिष्यति योगात्मा
 दाल्भ्यो नाम महातपाः ॥ तास्तमर्घ्येण संपूज्य प्रणिपत्य पुनः पुनः ॥ ८७ ॥ लालप्यमाना बहुशो वाष्पपर्याकुलेक्षणाः ॥ स्मरंत्यो विविधान् भोगान्
 दिव्यमालयानुलेपनान् ॥ ८८ ॥ भर्तारं जगतामीशमनंतमपराजितम् ॥ दिव्यानुभावांचपुरीं नानारत्नमृहाणि च ॥ ८९ ॥ द्वारकावासिनः सर्वादेव ह
 पान्कुमारकान् ॥ प्रश्नमेतं करिष्यंति मुनेरभिमुखं स्थिताः ॥ ९० ॥ दस्युमिर्भगवन्सर्वाः परिभुक्ता वयं बलात् ॥ स्वधर्मश्च यावितोस्माकमस्मिन्नः
 शरणं भवान् ॥ ९१ ॥ आदिष्टोसि पुरा ब्रह्मन् केशवेन च धीमता ॥ कस्मादीशेन संयोगं प्राप्य वेद्या त्वमागताः ॥ ९२ ॥ वेद्यानामपि यो धर्मस्तं नो ब्रूहि तपो
 धन ॥ कथयिष्ये वदत्तासां यद्दाल्भ्यंश्चैकितायनः ॥ ९३ ॥ दाल्भ्य उवाच ॥ जलक्रीडाविहारेषु पुरा सरसि मानसे ॥ भवतीनां सगर्वाणां नारदोभ्याश
 मागतः ॥ ९४ ॥ हुताशनमुताः सर्वा भवत्योप्सरसः पुरा ॥ अप्रणम्या वलेपेन परिपृष्टः संयोगवित् ॥ ९५ ॥ कथं नारायणोस्माकं भर्ता स्यादित्युपादि

श ॥ तस्माद्वरप्रदानं च शापश्चायमभूत्पुरा ॥ ९६ ॥ शय्याद्वयप्रदानेन मधुमाधवमासयोः ॥ सुवर्णोपस्करोत्संगं द्वादश्यां शुक्लपक्षतः ॥ ९७ ॥ भर्तानारा
यणो नूनं भविष्यत्यन्यजन्मनि ॥ यदकृत्वा प्रणामं मे रूपसौभाग्यमत्सरात् ॥ ९८ ॥ परिपृष्टोऽस्मि तेनाशु वियोगो बोभविष्यति ॥ चौरैरपहृताः सर्वा वेश्यात्वं
समवाप्स्यथ ॥ ९९ ॥ एवं नारदशापेन केशवस्य च शापतः ॥ वेश्यात्वमागताः सर्वा भवत्यः काममोहिताः ॥ १०० ॥ इदानीमपि यद्वक्ष्येत च तृणुध्वं
वरांगनाः ॥ पुरा देवासुरेयुर्द्वे हतेषु शतशः सुरैः ॥ १ ॥ दानवासुरदैत्येषु राक्षसेषु ततस्ततः ॥ तेषां दारसहस्राणि शतशोऽथ सहस्रशः ॥ २ ॥ प
रिणीतानि यानि स्युर्वलाद्भुक्तानि यानि वै ॥ तानि सर्वाणि देवेशः प्रोवाच वदतां वरः ॥ ३ ॥ वेश्याधर्मेण वर्तध्वमधुना नृपमंदिरे ॥ भक्तिमत्यो वरारो
हास्तथा देवकुलेषु च ॥ ४ ॥ राजतः स्वामिनश्चापि जीविकां च प्रलप्स्यथ ॥ भविष्यति च सौभाग्यं सर्वासामपि शक्तिः ॥ ५ ॥ यः कश्चिच्छुल्कमा
दाय गृहमेध्यति वः सदा ॥ निश्छिन्नैवोपचर्यः प्रीतिभावरैर्दाभि कैः ॥ ६ ॥ देवतानां पितृणां च पुण्ये हि स मुपस्थिते ॥ गोभूहिरण्यधान्यानि प्रदेया
नि च शक्तिः ॥ ७ ॥ यद्व्रतं चोपदेक्ष्यामि तत्कुरुध्वं च सर्वशः ॥ संसारोत्तराणायालमेतद्वेदविदो विदुः ॥ ८ ॥ यदा सूर्यदिने हस्तः पुण्यो वाथ पुनर्वसुः ॥ भवेत्स
र्वोपधिस्नानं सम्यक् नारी समाचरेत् ॥ ९ ॥ तदा पंचशरात्मा तु हरिस्तन्निधिमेष्यति ॥ अर्चयेत् पुण्डरीकाक्षमनंगस्यानुकीर्तनैः ॥ १० ॥ कामायपादौ संपूज्य जं
वैवमोहकारिणे ॥ मेढ्रकंदर्पनिधये कटिं प्रीतिमतेन मः ॥ ११ ॥ नाभिं सौख्यसमुद्राय वामनाय तथोदरम् ॥ हृदयं हृदये शायस्तनावाह्यादकारिणे ॥ १२ ॥
उत्कंठयेति वै कंठमास्यमानंदकारिणे ॥ वामांसं पुष्पचापाय पुष्पवाणाय दक्षिणम् ॥ १३ ॥ मानसायेति वै मालिविलोलायेति मूर्द्धजम् ॥ सर्वात्मने
शिरस्तद्वदेव देवस्य पूजयेत् ॥ १४ ॥ नमः शिवाय शांताय पाशांकुशधराय च ॥ गदिने पीतवस्त्राय शंखचक्रधराय च ॥ १५ ॥ नमो नारायणायेतिकामदे
वात्मने नमः ॥ नमः शान्त्यै नमः प्रीत्यै नमो रत्यै नमः श्रियै ॥ १६ ॥ नमः पुष्ट्यै नमस्तुष्ट्यै नमः सर्वार्थसंपदे ॥ एवं संपूज्य गोविंदमनंगात्मकमीश्वरम् ॥ १७ ॥
गंधमाल्यैस्तथा धूपैर्नैवेद्येन च भामिनी ॥ तत आहूय धर्मज्ञं ब्राह्मणं वेदपारगम् ॥ १८ ॥ अव्यंगमथ संपूज्य गंधपुष्पार्चनादिभिः ॥ शालेयं तं दुलप्रस्थं
घृतपात्रेण संयुतम् ॥ १९ ॥ तस्मै विप्राय वैदयान्माधवः प्रीयतामिति ॥ यथेष्टाहारसंभुक्तमेनं द्विजमनुत्तमम् ॥ २० ॥ रत्यर्थं कामदेवो यमिति चित्ते च धा
रयेत् ॥ यद्यदिच्छति विप्रेन्द्रस्तत्तत्कुर्याद्विलासिनी ॥ २१ ॥ सर्वभावेन चात्मानमर्पयेत्स्मितभाषिणी ॥ एवमादित्यवारेण सर्वमेतत्समाचरेत् ॥ २२ ॥ तं
दुलप्रस्थदानं च यावन्मासास्त्रयोदश ॥ ततस्त्रयोदशे मासि संप्राप्ते चास्य भामिनी ॥ २३ ॥ विप्रस्योपस्करोत्युक्तां शय्यां दद्याद्विचक्षणा ॥ सोपधानां स वि
न्यासां स्वास्तरावरणां शुभाम् ॥ २४ ॥ दीपिकोपानहच्छत्रपादुकासनसंयुताम् ॥ सपत्नीकमलंकृत्य हेमसूत्रांगुलीयकैः ॥ २५ ॥ सूक्ष्मवस्त्रैः सकटैर्धूप

माल्यानुलेपनैः ॥ कामदेवं सपत्नीकं गुडकुंभोपरिस्थितम् ॥ २६ ॥ ताम्रपात्रासनगतं हेमनेत्रपटावृतम् ॥ सुकांस्यभाजनोपेतमिक्षुदंडसमन्वितम् ॥ २७ ॥
 दद्यादनेन मंत्रेण तथैकां गायस्विनीम् ॥ यथांतरं पश्यामि कामकेशवयोः सदा ॥ २८ ॥ तथैव सर्वकामाप्तिरस्तु विप्रसदामम ॥ तथा च कांचनं देवं प्रतिगृह्याद्वि
 जोत्तमः ॥ २९ ॥ कोदात्कामोदादितिवैदिकं मंत्रमुदीरयेत् ॥ ततः प्रदक्षिणीकृत्य विसृज्य द्विजपुंगवम् ॥ ३० ॥ शय्यासनादिकं सर्वत्राज्ञं स्य गृहं नयेत् ॥ ततः
 प्रभृतियो न्योपिरत्यर्थं गेहमागतः ॥ ३१ ॥ सम्मान्य सूर्यवारेण संपूज्यो भवेत्सदा ॥ एवं त्रयोदशं यावन्मासमेकं द्विजोत्तमम् ॥ ३२ ॥ तर्पयित्वा यथाकामं प्रेषये
 चैव मंदिरम् ॥ तदनुज्ञया रूपवंतं यावदस्यागमो भवेत् ॥ ३३ ॥ आत्मनोऽपि यदा विब्रं गर्भसूतकराजकम् ॥ दैवमाप्नुपं वा स्यादुपरागेण वा ततः ॥ ३४ ॥ सावारा
 नष्टं चाशयथाशक्तिसमर्पयेत् ॥ एतद्विकथितं सम्यग्भवतीनां विशेषतः ॥ ३५ ॥ स्वधर्मोऽयं यतो भाव्यो वेद्यानामिह सर्वदा ॥ शय्यायात्यज्यते देवन कदाचिद्य
 थाभवान् ॥ ३६ ॥ शय्याममाप्य शून्येयं तथास्तु मधुसूदन ॥ गीतवादित्रनिर्वाणं देवदेवस्य कारयेत् ॥ ३७ ॥ एतद्भूः कथितं सर्ववेद्याधर्ममशेषतः ॥ पुरुहूते
 न यत्प्रोक्तं दानवीषु पुरामया ॥ ३८ ॥ तदिदं सांप्रतं सर्वं भवतीष्वपि युज्यते ॥ सर्वपापप्रशमनमनंतफलदायकम् ॥ ३९ ॥ कल्याणिनीनां कथितं तदेतद्दुश्चरं व्रतम् ॥
 करोति याशेषमुदग्रमेतत्कल्याणिनीमाधवलोकसंस्था ॥ १४० ॥ सा पूजिता देवगणैरशेषैरानंदकृत्स्थानमुपैति विष्णोः ॥ तपोधनः सोऽप्यभिधाय चैतदनंगदानव्र
 तमंगनानाम् ॥ १४१ ॥ स्वस्थानमेष्यंति समस्तमित्थं व्रतं करिष्यंति च देवयोने ॥ १४२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे वेद्याव्रतकथनं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥
 ॥ २३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ भगवन् पुरुषस्येह स्त्रियाश्च वरदायकम् ॥ शोकव्याधिभयंदुःखं न भवेद्येन तद्भदा ॥ १ ॥ शंकर उवाच ॥ श्रावणस्य द्वितीयायां कृष्णायां मधुसूदनः ॥
 क्षीरार्णवे सपत्नीकः सदावसतिकेशवः ॥ २ ॥ तस्यां संपूज्य गोविंदं सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ गोभूहिरण्यदानादिसप्तकल्पशतानुगम् ॥ ३ ॥ आवाहनादिकां पूजां पूर्वं
 वत्परिकल्पयेत् ॥ अशून्यशयनानामद्वितीयासौ प्रकीर्तिता ॥ ४ ॥ तस्यां संपूजयेद्विष्णुमेभिर्मंत्रैर्विधानतः ॥ श्रीवत्सधारिन् श्रीकांत श्रीपते श्रीधराव्यय
 ॥ ५ ॥ गार्हस्थ्यं माप्रणाशं मेया तु धर्मार्थकामदं ॥ अग्नयो माप्रणश्यं तु देवताः पुरुषोत्तम ॥ ६ ॥ पितरो माप्रणश्यं तु ममापत्यभेदतः ॥ लक्ष्म्या वियुज्यते
 देवो न कदाचिद्यथाहरिः ॥ ७ ॥ तथा कलत्रसंबंधे देवमामे वियुज्यतां ॥ लक्ष्म्या न शून्यं वरदयथा ते शयनं सदा ॥ ८ ॥ शय्याममाप्य शून्यास्तु तथैव मधुसू
 दन ॥ गीतवादित्रनिर्वाणं देवदेवस्य कारयेत् ॥ ९ ॥ घंटाभवेदशक्तस्य सर्ववाद्यमयो यतः ॥ एवं संपूज्य गोविंदमशनीयात्तैलवर्जितम् ॥ १० ॥ नक्तमक्षा
 रलवणं यावत्तु स्मृच्छतुष्टयं ॥ ततः प्रभाते सजाते लक्ष्मीपतिसमन्विताम् ॥ ११ ॥ दीपान्नभाजनैर्युक्तां शय्यां दद्याद्विलक्षणाम् ॥ पादुकोपानहच्छत्रचामरास
 नसंयुताम् ॥ १२ ॥ अभीष्टोपस्करैर्युक्तां शुक्लपुष्पांबरावृताम् ॥ अव्यंगाय च विप्राय वैष्णवाय कुटुंबिने ॥ १३ ॥ दातव्या वेदविदुषे न वंध्यापतये क्वचित् ॥

तत्रोपवेश्यदांपत्यमलंकृत्यविधानतः ॥ १४ ॥ पत्न्यास्तुभाजनंदद्याद्भक्ष्यभोज्यसमन्वितम् ॥ ब्राह्मणस्यापिसौवर्णीमुपस्करसमन्विताम् ॥ १५ ॥ प्रति
मादेवदेवस्यसोदकुंभांनिवेदयेत् ॥ एवंयस्तुपुमान्कुर्यादशून्यशयनंहरेः ॥ १६ ॥ वित्तशाठ्येनरहितो नारायणपरायणः ॥ नतस्यपत्न्याविरहः कदाचिदपिजा
यते ॥ १७ ॥ नारीवाविधवाब्रह्मन्यावच्चंद्रार्कतारकं ॥ नविरूपौनशोकार्तौदंपतीभवतः क्वचित् ॥ १८ ॥ नपुत्रपशुरत्नानिक्षयंयांतिपितामह ॥ सप्त
कल्पसहस्राणिसप्तकल्पशतानिच ॥ १९ ॥ कुर्वन्नशून्यशयनंविष्णुलोकेमहीयते ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कथमारोग्यमैश्वर्यमतिर्धर्मस्थितिस्सदा ॥ २० ॥
अव्यंगाथपरेभक्तिर्विष्णौचापिभवेत्कथम् ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ साधुब्रह्मंस्त्वयापृष्टमिदानींकथयामिते ॥ २१ ॥ विरोचनस्यसंवादंभार्गवस्यच
धीमतः ॥ प्रह्लादस्यसुतंदृष्ट्वाद्रिष्टपरिवत्सरम् ॥ २२ ॥ तस्यरूपमिदं ब्रह्मन्सोहसद्गुणंदनः ॥ साधुसाधुमहाबाहोविरोचनशिवंतव ॥ २३ ॥
तत्तथाहसितंतस्यपप्रच्छसुरसूदनः ॥ ब्रह्मन्किमर्थमेतत्तोहास्यं वैमामकंकृतम् ॥ २४ ॥ साधुसाध्वितिमामेवमुक्तवांस्त्वंवदस्वमे ॥ तमे
वंवादिनंयुक्तमुवाचवदतांवरः ॥ २५ ॥ विस्मयाद्गतमाहात्म्याद्वास्यमेतत्कृतंमया ॥ पुरादक्षविनाशायकुपितस्यत्रिशूलिनः ॥ २६ ॥
अपतद्भीमवक्रस्यस्वेदर्विदुर्ललाटजः ॥ भित्वाससप्तपातालानदहत्सप्तसागरान् ॥ २७ ॥ अनेकवक्रनयनोज्ज्वलज्ज्वलनभीषणः ॥
वीरभद्रइतिख्यातः करपादायुतैर्युतः ॥ २८ ॥ कृत्वासयज्ञमथनंपुनर्भूतस्यसंप्लवः ॥ त्रिजगद्दहनाद्भूयःशिवेनविनिवारितः ॥ २९ ॥
कृतंत्वयावीरभद्रदक्षयज्ञविनाशनं ॥ इदानीमलमेतेनलोकदाहेनकर्मणा ॥ ३० ॥ शांतिप्रदानात्सर्वेषांग्रहाणांप्रथमोभव ॥ प्रहृष्टाभिजनाः पू
जांकरिष्यंतिकृतात्मनः ॥ ३१ ॥ अंगारकइतिख्यातिंगमिष्यसिधरात्मज ॥ देवलोकेद्वितीयंचतवरूपंभविष्यति ॥ ३२ ॥ येचत्वांपूजयिष्यंतिचतुर्थ्यातु
दिनेनराः ॥ रूपमारोग्यमैश्वर्यतेष्वनंतंभविष्यति ॥ ३३ ॥ एवमुक्तस्ततःशांतिमगमत्कामरूपधृत् ॥ सजातस्तत्क्षणाद्वाजन्ग्रहत्वमगमत्पुनः ॥ ३४ ॥
सकदाचिद्भवांस्तस्यपूजार्थादिकमुत्तमं ॥ दृष्टवान्क्रियमाणंचशूद्रेणत्वंग्यवस्थितः ॥ ३५ ॥ तेनत्वंरूपवान्जातोसुरःशत्रुकुलाशनिः ॥ विविधाचरुचि
र्जातायस्मात्तवविदूरगा ॥ ३६ ॥ विरोचनइतिप्राहुस्तस्मात्वां देवदानवाः ॥ शूद्रेणक्रियमाणस्यव्रतस्यतवदर्शनात् ॥ ३७ ॥ ईदृशीरूपसंपत्तिरिति वि
स्मितवानहम् ॥ साधुसाध्वितितेनोक्तमहोमहात्म्यमुत्तमं ॥ ३८ ॥ पश्यतोपिभवेद्रूपमैश्वर्यंकिमुकुर्वतः ॥ यस्माच्चभक्त्याधरणीसुतस्यविनिर्धयमानेनगवा
दिदानम् ॥ ३९ ॥ आलोकितंतेनसुरारिगर्भेसंभूतिरेषातवदेत्यजाता ॥ अथतद्वचनंश्रुत्वाभार्गवस्यमहात्मनः ॥ ४० ॥ प्रह्लादनंदनोवीरःपुनःपप्रच्छ
भार्गवम् ॥ विरोचनउवाच ॥ भगवंस्तद्वतंसम्यक्श्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ४१ ॥ दीयमानंतुयदानंमयादृष्टंभवांतरे ॥ माहात्म्यंचविधितस्ययथावद्

कुमहंसि ॥ ४२ ॥ इतितद्वचनं श्रुत्वा विप्रः प्रोवाच सादरं ॥ चतुर्थ्यंगारकदिने यदा भवति दानव ॥ ४३ ॥ मृदास्नानं तदा कुर्यात् पद्मरागविभूषितः ॥ अ
 ग्निर्मूर्द्धादिवोमंत्रं जपेत्स्नात उदङ्मुखः ॥ ४४ ॥ शूद्रस्तूष्णीं स्मरन् भौममास्तां भोगविवर्जितः ॥ अथास्तमित आदित्ये गोमयेनानुलेपयेत् ॥ ४५ ॥ प्रां
 गं पुष्पमालाभिरक्षताद्रिः समंततः ॥ तदभ्यर्च्य लिखेत्पद्मं कुंकुमेनाष्टपत्रकम् ॥ ४६ ॥ कुंकुमस्याप्यभावेन रक्तचंदनमिष्यते ॥ चत्वारः करकाः
 कार्याः भक्ष्यभोज्यसमन्विताः ॥ ४७ ॥ तंडुलैरक्तशालेयैः पद्मरागैश्च संयुताः ॥ चतुःकोणेषु तान्कृत्वा फलानि विविधानि च ॥ ४८ ॥ गंधमाल्या
 दिकं सर्वतथैव विनिवेशयेत् ॥ सुवर्णशृंगां कपिलमथार्च्यैः खुरैः कांस्यदोहांसवस्त्राम् ॥ ४९ ॥ धुरंधरं रक्तखुरं च सौम्यं धान्यानि सप्तांवरसंयु
 तानि ॥ अंगुष्ठमात्रं पुरुषं तथैव सौवर्णमप्यायत बाहुदंडम् ॥ ५० ॥ चतुर्भुजं हेममयं च ताम्रपात्रे गुडस्योपरि सर्पिषु कृतम् ॥ सामस्वरज्ञाय जितेंद्रिया
 यवाशूपशीलान्वयसंयुताय ॥ ५१ ॥ दातव्यमेतत्सकलं द्विजाय कुटुम्बिने नैव तु दंभयुक्ते ॥ भूमिपुत्रमहाभागस्वेदोद्भवा पिनाकिनः ॥ ५२ ॥
 रूपा र्थी त्वां प्रपन्नो हंगृहाणार्घ्यं नमोस्तुते ॥ मंत्रेणानेन दत्त्वा र्घ्यं रक्तचंदनवारिणा ॥ ५३ ॥ ततो र्चयेद्द्विप्रवरं रक्तमालयां वरादिभिः ॥ दद्यात्ते नैव मंत्रे
 ण भौमं गोमिथुनान्वितम् ॥ ५४ ॥ शय्यां च शक्तिमान् दद्यात्सर्वोपस्करसंयुताम् ॥ यद्यदिष्टतमं लोके यस्य दयितं गृहे ॥ ५५ ॥ तत्तद्गु
 णवते देयं दत्तस्याक्षयमिच्छता ॥ ततः प्रदक्षिणं कृत्वा विसृज्य द्विजसत्तमम् ॥ ५६ ॥ नक्तं क्षीराशनं कुर्यादेवं चांगारकाष्टकम् ॥ चतुरो वाथ
 वातस्य यत्पुण्यं तद्वदामिते ॥ ५७ ॥ रूपसौभाग्यसंपन्नः पुमान् जन्मनि जन्मनि ॥ विष्णौ वाथ शिवे भक्तः सप्तद्वीपाधिपो भवेत् ॥ ५८ ॥ सप्तकल्प
 सहस्राणि रुद्रलोके महीयते ॥ तस्मात्त्वमपि दैत्यैर्द्रव्रतमेतत्समाचर ॥ ५९ ॥ इत्येवमुक्तो भुगुनं दनेन चकार सर्वव्रतमेव दैत्यः ॥ त्वंचापि राजन्कुरु सर्वमेतद्यतो
 क्षयवेदविदो वदन्ति ॥ ६० ॥ शृणोति यश्चैनमनन्यचेतास्तस्यापि सर्वभगवान् विधत्ते ॥ ६१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे अंगारकचतुर्थीव्रतं नाम चतुर्विंशो
 ऽध्यायः ॥ २४ ॥ भीष्म उवाच ॥ उपवासेष्वशक्तस्य तदेव फलमिच्छतः ॥ अनभ्यासेन रोगाद्वा किमिष्टं व्रतमुच्यताम् ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ उपवासेष्वश
 क्तानां नक्तं भोजनमिष्यते ॥ यस्मिन् व्रते तदप्यत्र श्रूयतां वै व्रतं महत् ॥ २ ॥ आदित्यशयनं नाम यथावच्छंकरार्चनम् ॥ येषु नक्षत्रयोगेषु पुराणज्ञाः प्रचक्षते ॥ ३ ॥
 यदा हस्तेन सप्तम्यामादित्यस्य दिनं भवेत् ॥ सूर्यस्य चापि संक्रांतिस्तिथिस्तस्मात्सर्वकामिकी ॥ ४ ॥ उमामहेश्वरस्यार्चामर्चयेत्सूर्यनामभिः ॥ सूर्यार्चां शि
 वालिगंच उभयं पूजयेद्यतः ॥ ५ ॥ उमापतेरवेश्चापि न भेदः कचिदिष्यते ॥ यस्मात्तस्मान्नृपश्चेष्टगृहे भानुं समर्चयेत् ॥ ६ ॥ हस्तेन सूर्याय नमोस्तु पादावर्काय
 चित्रासुचगुल्फदेशं ॥ स्वातीषु जघे पुरुषोत्तमाय धात्रे विशाखासु च जानुदेशम् ॥ ७ ॥ तथानुराधासु नमोभिषज्य मूरुद्वयं चैव सहस्रभानोः ॥ ज्येष्ठास्वनंगायन

प० पु०
॥ ८३ ॥

मोस्तुगुह्यमिन्द्रायभीमायकर्टिचमूले ॥ ८ ॥ पूर्वोत्तराषाढयुगेचनाभित्वष्ट्रेनमःसप्ततुरंगमाय ॥ तीक्ष्णांशवेश्रवणेचाथकुक्षिपृष्ठंधनिष्ठासुविकर्तना
य ॥ ९ ॥ वक्षस्थलं ध्वांतविनाशनायजलाधिपक्षेप्रतिपूजनीयम् ॥ पूर्वोत्तराभाद्रपदद्वयेचबाहूत्तमश्चंडकरायपूज्यौ ॥ १० ॥ साम्नामधीशायकरद्वयं
चसंपूजनीयंनृपरेवतीषु ॥ नखानिपूज्यानि तथाश्विनीषुनमोस्तुसप्ताश्वधुरंधराय ॥ ११ ॥ कठोरधाम्नेभरणीषुकंठंदिवाकरायेत्यभिपूजनीयम् ॥
ग्रीवाग्निपक्षेधरसंपुटेतुसंपूजयेद्भारतरोहिणीषु ॥ १२ ॥ मृगेर्चनीयारसनापुरारेरौद्रेतुदंताहरयेनमस्ते ॥ नमःसवित्रेइतिशंकरस्यनासाभिपूज्याच
पुनर्वसौच ॥ १३ ॥ ललाटमंभोरुहवह्मभायपुष्येलकान्वेदशरीरधारिणे ॥ सार्पेचमौलिविवुधप्रियायमवासुकर्णावितिपूजनीयौ ॥ १४ ॥ पूर्वा
सुगोब्राह्मणनंदानायनेत्राणिसंपूज्यतमानिशंभोः ॥ अथोत्तराफाल्गुनिभेभ्रुवौचविश्वेश्वरायेतिचपूजनीये ॥ १५ ॥ नमोस्तुपाशांकुशपद्मशूलकपा
लसर्पेन्दुधनुर्धराय ॥ गयासुरानङ्गपुरांधकादिविनाशमूलायनमःशिवाय ॥ १६ ॥ इत्यादिकांगानिचपूजयित्वाविश्वेश्वरायेतिशिरोभिपूज्यम् ॥
अत्रापिभोक्तव्यमतैलमन्नममांसमक्षारमभुक्तशेषम् ॥ १७ ॥ इत्येवंनृपनक्तानि कृत्वा दद्यात्पुनर्वसौ ॥ शालेयतंडुलप्रस्थमौदुंवरमथोघृतम् ॥ १८ ॥
संस्थाप्यपात्रेविप्रायसहिरण्यंनिवेदयेत् ॥ सप्तमेवस्रगुग्मंतुपारणेत्यधिकंभवेत् ॥ १९ ॥ चतुर्दशेतुसंप्राप्तेपारणेभारतादिके ॥ ब्राह्मणंभोजये
द्रक्त्यागुडक्षीरघृतादिभिः ॥ २० ॥ कृत्वाचकांचनंपद्ममृपत्रंसकर्णिकम् ॥ शुद्धमष्टांगुलंतच्चपद्मरागदलान्वितम् ॥ २१ ॥ शय्यांसु
लक्षणांकृत्वाविरुद्धग्रंथिवर्जिताम् ॥ सोपधानवितानांचस्वास्तरावरणाश्रयाम् ॥ २२ ॥ पादुकोपानहच्छत्रचामरासनदर्पणैः ॥ भूपणैरपिसंयुक्तांफलवस्त्रा
नुलेपनैः ॥ २३ ॥ तस्यांविधायतत्पद्ममलंकृत्यगुणान्विताम् ॥ कपिलांवस्त्रसंयुक्तामतिशीलांपयस्विनीम् ॥ २४ ॥ रौप्यखुरांहैमशृंगंसिवत्सांकांस्यदो
हनाम् ॥ दद्यान्मंत्रेणतांधेनुपूर्वाह्णनातिलंबयेत् ॥ २५ ॥ यथैवादित्यशयनमशून्यंतवसर्वदा ॥ कांत्याधृत्याश्रियापुष्ट्यातथामेसंतुवृद्धयः ॥ २६ ॥ यथा
नदेवाःश्रेयांसंस्त्वदन्यमनघंविदुः ॥ तथामामुद्धराशेषदुःखसंसारसागरात् ॥ २७ ॥ ततःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणम्यचविसर्जयेत् ॥ शय्यांगवादितत्सर्वद्विज
स्यभवनंनयेत् ॥ २८ ॥ नैतद्विशीलायनदांभिकायप्रकाशनीयंव्रतमिदुमौलेः ॥ गोविप्रदेवार्पिविकर्मयोगिनांयश्चापिनिंदामधिकांविधत्ते ॥ २९ ॥
भक्तायदांतायचगुह्यमेतदाख्येयमानंदकरंशिवश्च ॥ इदंमहापातकिनांनराणांअवक्षयंवेदविदोवदंति ॥ ३० ॥ नवंधुपुत्रैर्नधनैर्वियुक्तःपत्नीभिरानंदकरः
सुराणां ॥ नाभ्येतिरोगंनचदुःखमोहंयाचापिनारीकुरुतेथभक्त्या ॥ ३१ ॥ इदंविष्टेनपुरार्जुनेनकृतंकुबेरेणपुरंदरेण ॥ यत्कीर्तनादप्यखिलानिनाश
मायांतिपापानिनसंशयोत्र ॥ ३२ ॥ इतिपठतिशृणोतिवायइत्थंरविशयनंपुरुहूतवल्लभःस्यात् ॥ अपिनरकगतात्पितृनशेषानपिदिवमानयती

प्र०सू०खं०
अ० २६

॥ ८३ ॥

हयः करोति ॥ ३३ ॥ अश्वत्थं च वटं चैवोदुंबरं वृक्षमेव च ॥ नंदीशं जंबुवृक्षं च बिल्वं प्राहुर्महर्षयः ॥ ३४ ॥ मार्गशीर्षादिमासाभ्यां द्वाभ्यां द्वाभ्यामथ क्रमात् ॥
एकैकं दंतधवनं वृक्षेष्वेतेषु कारयेत् ॥ ३५ ॥ दद्यात्समाप्ते दध्यन्नं वितानध्वजचामरम् ॥ द्विजानामुदकुंभांश्च पंचरत्नसमन्वितान् ॥ ३६ ॥ नवित्तशाव्यं
कुर्वीत कुर्वन्दोषानवाप्नुयात् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे आदित्यशयनव्रतं नाम पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ भीष्म उवाच ॥ दीर्घायुरारोग्यकु
लातिवृद्धिभिर्भुक्तः पुमान् रूपकुलान्वितः स्यात् ॥ मुहुर्मुहुर्जन्मानियेन सम्यक् व्रतं समाचक्ष्व च शीतरश्मेः ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ त्वया पृष्टमिदं सम्यगक्ष
यस्वर्गकारकम् ॥ रहस्यं तु प्रवक्ष्यामि यत्पुराणविदो विदुः ॥ २ ॥ रोहिणीचंद्रशयनं नाम व्रतमिहोच्यते ॥ तस्मिन् नारायणस्यार्चामर्चयेदुदुनामाभिः ॥ ३ ॥
यदा सोमदिने शुक्ला भवेत्पंचदशी क्वचित् ॥ अथवा ब्रह्मनक्षत्रं पौर्णमास्यां प्रजायते ॥ ४ ॥ तदा स्नानं नरः कुर्यात्पंचगव्येन सर्पैः ॥ आप्यायस्वेति च जपे द्विद्वा
नष्टशतं पुनः ॥ ५ ॥ शूद्रोऽपि परयाभक्त्या पाषंडालापवर्जितः ॥ सोमाय वरदायाथ विष्णवे च नमोनमः ॥ ६ ॥ कृतजप्यः स्वभवनमागत्य मधुसूदनम् ॥
पूजयेत्फलपुष्पैश्च सोमनामानि कीर्तयन् ॥ ७ ॥ सोमाय शांताय नमोस्तु पादावनंतधाम्नेति च जानुजंघे ॥ ऊरुद्वयं चापि जलोदराय संपूजयेन्मेढ्रमनं
गधाम्ने ॥ ८ ॥ नमोनमः कामसुखप्रदाय कटिः शशांकस्य सदार्चनीयः ॥ तथोदरं चाप्यमृतोदराय नाभिः शशांकाय नमोऽभिपूज्या ॥ ९ ॥ नमोस्तु चंद्रा
य मुखं वनित्यं दंताद्विजानामधिपाय पूज्याः ॥ हास्यं नमश्चंद्रमसेऽभिपूज्य मोष्ठौ तु कौमोदवनप्रियाय ॥ १० ॥ नासाचनाथाय वरौपधीनामा
नंदवीजाय पुनर्भुवौ च ॥ नेत्रद्वयं पद्मनिभं तथेंदोरिंदीवरव्यासकराय शौरैः ॥ ११ ॥ नमः समस्ताध्वरपूजिताय कर्णद्वयं दैत्यनिपूदनाय ॥ ललाटमिंदोरुद
धिप्रियाय केशैः सुपुष्पाधिपतेः प्रपूज्याः ॥ १२ ॥ शिरः शशांकाय नमो मुरारेर्विश्वेश्वराय अथ नमः किरीटं ॥ पद्मप्रिये रोहिणीनामलक्ष्मि सौभाग्यसौख्यामृ
तसागराय ॥ १३ ॥ दैवीं च संपूज्य सुगंधिपुष्पैर्नैवेद्यधूपादिभिर्हिंदुपत्नीम् ॥ सुप्वातु भूमौ पुनरुत्थितोयः स्नात्वा च विप्राय हविष्यभुक्तः ॥ १४ ॥ देयः प्रभा
ते सहिरण्यवारिकुंभोनमः पापविनाशनाय ॥ संप्राश्य गोमूत्रममांसमन्नमक्षारमष्टावथर्विशर्ति च ॥ १५ ॥ ग्रासांश्च त्रीन् सर्पियुतानुपोष्य भुक्तेति हासं शृणुया
न्मुहूर्तं ॥ कदंबनीलोत्पलकेतकानि जातिः सरोजं शतपत्रिका च ॥ १६ ॥ अम्लानपुष्पाण्यथ सिंदुवारपुष्पं पुनर्भारतमल्लिकायाः ॥ शुक्लं च पुष्पं करवीर
पुष्पं श्रीचंपकं चंद्रमसे प्रदेयम् ॥ १७ ॥ श्रावणादिपुमासेषु क्रमादेतानि सर्वदा ॥ यस्मिन्मासे व्रतादिः स्यात्तत्पुष्पैरर्चयेद्भरिम् ॥ १८ ॥ एवं संवत्सरं
वावदुपोष्य विधिवन्नरः ॥ व्रतातिशयं नंद्याच्छयनोपस्करान्वितम् ॥ १९ ॥ रोहिणीचंद्रमिथुनं कारयेत्वातुकां च नम् ॥ चंद्रः पडंगुलः कारयोरोहि
णी चतुरंगुला ॥ २० ॥ मुक्ताफलाष्टकयुतांसितनेत्रसमन्विताम् ॥ क्षीरकुंभोपरि पुनः कांस्यपात्राक्षतान्विताम् ॥ २१ ॥ दद्यान्मंत्रेण पूर्वाह्ने शालीक्षुफलसंयुता

म् ॥ श्वेतामथसुवर्णास्यारौप्यसुरसमन्विताम् ॥ २२ ॥ सवस्त्रभाजनाधेनुं तथा शंखं च भाजनम् ॥ भूपणैर्द्विजदाम्पत्यमलंकृत्य गुणान्वितं ॥ २३ ॥ चंद्रोयं विप्रह
 पेण सभार्य इति कल्पयेत् ॥ यथा ते रोहिणीकृष्णशयनं न त्यजेदपि ॥ २४ ॥ सोमहूपस्य वै तद्वन्न मे भेदो विभूतिभिः ॥ यथा त्वमेव सर्वेषां परमानंदमुक्ति
 दः ॥ २५ ॥ भुक्तिर्भुक्तिस्तथा भक्तिस्त्वयि चंद्रदृढास्तु मे ॥ इति संसारभीतस्य मुक्तिकामस्य चानव ॥ २६ ॥ रूपारोग्यायुषामेतद्विधायकमनुत्तमम् ॥ इ
 दमेव पितृणां च सर्वदावल्लभं नृप ॥ २७ ॥ त्रैलोक्याधिपतिर्भूत्वा सप्तकल्पशतत्रयम् ॥ चंद्रलोकमवाप्नोति पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ २८ ॥ नारीवारोहिणीचंद्र
 शयनं या समाचरेत् ॥ सा पितृफलमाप्नोति पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ २९ ॥ इति पठति शृणोति वा य इत्थं मधुमथनार्चनमिदुकीर्तनेन ॥ मतिमपि च ददाति सोऽपि शौरे
 र्भवनगतः परिपूज्य ते मरौ वै ॥ ३० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे रोहिणीचंद्रशयनव्रतं नाम पद्मिंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ भीष्म उवाच ॥ तटाकारामकूपेषु
 वापीषु नलिनीषु च ॥ विधिवदस्वमेव ब्रह्मन् देवताय तनेषु च ॥ १ ॥ केतव्रतं त्विजो विप्रवेदी वा कीदृशी भवेत् ॥ दक्षिणावलयः कालः स्थानमाचार्य एव च ॥ २ ॥
 द्रव्याणिकानि शस्तानि सर्वमाचाक्ष्वसुव्रत ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ शृणुराजन्महाबाहो तटाकादिषु यो विधिः ॥ ३ ॥ पुराणेष्वितिहासोऽयं पठ्यते राजसत्तम ॥ प्रा
 प्य पक्षं शुभं शुक्लं संप्राप्ते चोत्तरायणे ॥ ४ ॥ पुण्ये द्विविधैः कथिते कृत्वा ब्राह्मणवाचनम् ॥ अशुभैर्जिते देशे तटाकस्य समीपतः ॥ ५ ॥ चतुर्हस्तां समावेदीं च तुर
 श्रां चतुर्मुखीम् ॥ तथा षोडशहस्तः स्यान्मंडपश्च चतुर्मुखः ॥ ६ ॥ वेद्यास्तु परितो गतारतिमात्रास्त्रिमेखलाः ॥ नवसप्ताथवापंचक्रजुवक्रानृपात्मज ॥ ७ ॥
 वितस्ति मात्रा योनिः स्यात्षट्सप्तांगुलि विस्तृता ॥ गतार्श्वहस्तमात्रास्युः स्रिपर्वोच्छ्रितमेखलाः ॥ ८ ॥ सर्वतस्तु सवर्णास्युः पताकाध्वजसंयुताः ॥ अश्व
 त्थोदुंबरपृष्ठक्षवटशाखाकृतानितु ॥ ९ ॥ मंडपस्य प्रतिदिशं द्वा राण्येतानि कारयेत् ॥ शुभास्तत्राष्टहोतारो द्वा रापालास्तथाष्टवै ॥ १० ॥ अष्टौ तु जापकाः
 कार्या ब्राह्मणवेदपारगाः ॥ सर्वलक्षणसंपूर्णान्मंत्रज्ञान्विजितेन्द्रियान् ॥ ११ ॥ कुलशीलसमायुक्तान्स्थापयेद्द्वैद्विजोत्तमान् ॥ प्रतिगतेषु कलशायज्ञो
 पकरणानि च ॥ १२ ॥ व्यजने चासनं शुभ्रं त्राप्रपात्रं सुविस्तरम् ॥ ततस्त्वेकवर्णास्युर्वलयः प्रतिदैवतम् ॥ १३ ॥ आचार्यः प्रक्षिपेद्भूमावनुमंत्र्य विचक्षणः ॥
 अरतिमात्रो यूपः स्यात्क्षीरवृक्षविनिर्मितः ॥ १४ ॥ यजमानप्रमाणो वा संस्थाप्यो भूतिमिच्छता ॥ हेमालंकारिणः कार्याः पंचविंशतिः क्रतुविजः ॥ १५ ॥ कुंडलानि
 च हेमानिकेयूरकटकानि च ॥ तथांगुलिपवित्राणि वासांसि विविधानि च ॥ १६ ॥ दद्यात्समानि सर्वेषामाचार्यैर्द्विगुणं स्मृतम् ॥ दद्याच्छपनसंयुक्तमात्मन
 श्चापि यत्प्रियम् ॥ १७ ॥ सौवर्णैर्कूर्ममकरैराजतौ मत्स्यदुण्डुभौ ॥ ताप्रौकुंभीरमंडूकावायसः शिशुमारकः ॥ १८ ॥ एवमासाद्य तत्सर्वमादावेव विशांप
 ते ॥ शुक्लमाल्याम्बरधरः शुक्लधानुलेपनः ॥ १९ ॥ सर्वौषध्युदकैः सर्वैः स्नापितो वेदपारगैः ॥ यजमानः सपत्नीकः पुत्रपौत्रसमन्वितः ॥ २० ॥ पश्चिमद्वार

मासाद्यप्रविशेद्यागमंडपम् ॥ ततोमंगलशब्देनभेरीणानिःस्वनेनच ॥ २१ ॥ रजसामंडलंकुर्यात्पंचवर्णेनतत्त्ववित् ॥ षोडशारंततश्चक्रंपद्मगर्भचतुर्मु-
 खम् ॥ २२ ॥ चतुरश्रंतुपरितोवृत्तमध्येसुशोभनम् ॥ वेद्याश्चोपरितःकृत्वाग्रहान्लोकपतीस्ततः ॥ २३ ॥ संन्यसेन्मंत्रतःसर्वान्प्रतिदिक्षुविचक्षणः ॥
 कलशंस्थापयेन्मध्येवारुणंमंत्रमाश्रितम् ॥ २४ ॥ ब्रह्माणंचशिर्वविष्णुंतत्रैवस्थापयेद्बुधः ॥ विनायकंचविन्यस्यक्रमलामंविंकांतथा ॥ २५ ॥ शान्त्यर्थं
 सर्वलोकानांभूतग्रामंन्यसेत्ततः ॥ पुष्पभक्ष्यफलैर्युक्तमेवंकृत्वाधिवासनम् ॥ २६ ॥ कुंभांश्चरत्नगर्भास्तान्वासोभिःपरिवेष्टयेत् ॥ पुष्पगंधैरलंकृत्यद्वार-
 पालान्समंततः ॥ २७ ॥ यजद्वमितितान्ब्रूयादाचार्यमभिपूजयेत् ॥ वङ्गचौपूर्वतःस्थाप्यौदक्षिणेनयजुर्विदौ ॥ २८ ॥ सामगौपश्चिमेस्थाप्यावुत्तरेणअ-
 थर्वणौ ॥ उदङ्मुखोदक्षिणतोयजमानउपाविशेत् ॥ २९ ॥ यजध्वमितितान्ब्रूयाद्याजकान्पुनरेवतान् ॥ उत्कृष्टमंत्रजाप्येनतिष्ठध्वमितिजापकान् ॥ ३० ॥
 एवमादिश्यतान्सर्वान्संधुक्ष्याग्निसमंत्रवित् ॥ जुहुयादाहुतीर्मंत्रैराज्यंचसमिधस्तथा ॥ ३१ ॥ ऋत्विग्भिश्चैवहोतव्यंवारुणैरेवसर्वतः ॥ ग्रहेभ्योविधिवद्भुत्वातथे-
 द्रायेश्वरायच ॥ ३२ ॥ मरुद्भ्योलोकपालेभ्योविधिवद्विश्वकर्मणे ॥ शान्तिसूक्तंचरौद्रंचपावमानंचमंगलम् ॥ ३३ ॥ जपेच्चपौरुषंसूक्तंपूर्वतोवङ्गचःपृथक् ॥
 शाक्ररौद्रंचसौम्यंचकौश्मांडंजातवेदसम् ॥ ३४ ॥ सौरंसूक्तंजपेयुस्तेदक्षिणेनयजुर्विदः ॥ वैराजंपौरुषंसूक्तंसौपर्णरुद्रसंहितम् ॥ ३५ ॥ शैशवंपंचनिधनं
 गायत्रंज्येष्ठसामच ॥ वामदेव्यंबृहत्सामरौरवंचरथंतरम् ॥ ३६ ॥ गवांत्रतंविकीर्णंचक्षोभ्रंचयमंतथा ॥ गायेयुःसामगाराजन्पश्चिमद्वारमाश्रिताः ॥ ३७ ॥
 आथर्वणाश्चोत्तरतःशान्तिकंपौष्टिकंतथा ॥ जपेयुर्मनसादेवमाश्रितावारुणंप्रभुम् ॥ ३८ ॥ पूर्वैद्युरभितोरात्रावेवंकृत्वाधिवासनम् ॥ गजाश्चरथवल्मीक-
 संगमाद्वज्रगोकुलात् ॥ ३९ ॥ मृदमादायकुंभेषुप्रक्षिपेदोषधीस्तथा ॥ रोचनांचससिद्धार्थांगंधान्गुग्गुलुमेवच ॥ ४० ॥ स्नापनंतस्यकर्तव्यंपंचग-
 व्यसमन्वितं ॥ पूर्वकर्तुर्महामंत्रैरेवंकृत्वाविधानतः ॥ ४१ ॥ अतिवाह्यक्षपामेवंविधियुक्तेनकर्मणा ॥ ततःप्रभातेविमलेसंजातेतुशतंगवां ॥ ४२ ॥
 ब्राह्मणेभ्यःप्रदातव्यमष्टपष्टचथवापुनः ॥ पंचाशद्वाथषट्त्रिंशत्पंचविंशतिवापुनः ॥ ४३ ॥ ततश्चावसरप्राप्तेशुद्धेलग्रेसुशोभने ॥ वेदशब्दैःसगंधैर्वैवा-
 द्यैश्चविविधैःपुनः ॥ ४४ ॥ कनकालंकृतांकृत्वाजलेगामवतारयेत् ॥ सामगायचसादेयाब्राह्मणायविशांपते ॥ ४५ ॥ पात्रीमादायसौवर्णीपंच-
 रत्नसमन्विताम् ॥ ततोनिक्षिप्यमकरान्मत्स्यादींश्चैवसर्वशः ॥ ४६ ॥ धृतांचतुर्भिर्विप्रैश्चवेदेदांगपारगैः ॥ महानदीजलोपेतांदध्यक्षतविभू-
 षिताम् ॥ ४७ ॥ उत्तराभिमुखान्युब्जांजलमध्येतुकारयेत् ॥ आथर्वणेनसुस्नातांपुनर्मायांतथैवच ॥ ४८ ॥ आपोहिष्टेतिमंत्रेणक्षित्वागत्यचमंड-
 डपं ॥ पूजयित्वासदस्यान्वैर्बलिंदद्यात्समंततः ॥ ४९ ॥ पुनर्दिनानिहोतव्यंचत्वारिराजसत्तम ॥ चतुर्थीकर्मकर्तव्यंदेयंतत्रापिशक्तितः ॥ ५० ॥

कृत्वा तु यज्ञपात्राण्यज्ञोपकरणानि च ॥ ऋत्विग्भ्यस्तु समंदद्यान्मंडपविभजेत्पुनः ॥ ५१ ॥ हेमपात्रींचशय्यांचविप्रायचनिवेदेयेत् ॥ ततः सहस्रं
 विप्राणामथवाऽष्टशतंतथा ॥ ५२ ॥ भोजनीयं यथाशक्ति पंचाशद्वाथविंशतिः ॥ एवमेषपुराणेषु तटाकविधिरुच्यते ॥ ५३ ॥ कूपवापिषु स
 वासुतथापुष्करिणीषु च ॥ एष एव विधिर्दृष्टः प्रतिष्ठासु तथैव च ॥ ५४ ॥ मंत्रतस्तु विशेषः स्यात्प्रासादोद्यानभूमिषु ॥ अयं त्वशक्तावर्धेन विधिर्दृष्टः
 स्वयंभुवा ॥ ५५ ॥ स्वल्पेष्वेकाग्रिवत्कार्यो वित्तशाय्यविवर्जितैः ॥ प्रावृट्काले स्थितं तोयमग्निष्टोमसमं स्मृतम् ॥ ५६ ॥ शरत्कालस्थितं तोयस्यात्तदुक्तफ
 लदायकम् ॥ वाजपेयातिरात्राभ्यां हेमंतेशिशिरे स्थितम् ॥ ५७ ॥ अश्वमेधसमं प्राहुर्वसंतसमये स्थितम् ॥ ग्रीष्मेऽपि यत्स्थितं तोयं राजसूयाद्वि
 शिष्यते ॥ ५८ ॥ एतान्महाराजविशेषधर्मान्करोति चोर्व्यामतिशुद्धबुद्धिः ॥ स याति ब्रह्मालयमेव शुद्धः कल्पाननेकान्दिवि मोदते च ॥ ५९ ॥ अनेकलो
 कान्विचरन्स्वरादीन्भुक्त्वा परार्धद्वयमङ्गनाभिः ॥ सहैव विष्णोः परमं पदं यत्प्राप्नोति तद्योगवलेन भूयः ॥ ६० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे तटाक
 प्रतिष्ठाविधिर्नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ पादपानां विधिं ब्रह्मन् यथावद्विस्तराद्ब्रह्म ॥ विधिना येन कर्तव्यं पादपारोपणं बुधैः ॥ १ ॥ ये च लो
 काः स्मृता ये पातानि दानां विदस्व मे ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पादपानां विधिं वक्ष्ये तथैवोद्यानभूमिषु ॥ २ ॥ तटाकविधिवत्सर्वसमाप्य जगतीश्वर ॥ ऋत्विग्भ्यं
 डपसंभारमाचार्यं चापि तद्विधं ॥ ३ ॥ पूजयेद्ब्राह्मणांस्तद्वद्वेदमवस्त्रानुलेपनैः ॥ सर्वौषध्युदकैः सिक्तान् दध्यक्षतविभूषितान् ॥ ४ ॥ वृक्षान्माल्यैरलंकृ
 त्य वासोभिरभिवेष्टयेत् ॥ सूच्यासौवर्ण्यकार्यं सर्वेषां कर्णवेधनं ॥ ५ ॥ अंजनं चापि दातव्यं तद्वद्वेदमशलाकया ॥ फलानि सप्तचाष्टौ वा कालधौतानि कार
 येत् ॥ ६ ॥ प्रत्येकं सर्ववृक्षाणां विद्यां तान्यधिवासयेत् ॥ धूपोत्रगुग्गुलुः श्रेष्ठस्तान्मन्त्रेष्वधिष्ठितान् ॥ ७ ॥ सप्तधान्यस्थितान् कृत्वा वस्त्रगंधानुलेपनैः ॥
 कुंभान्सर्वेषु वृक्षेषु स्थापयित्वा वनीश्वर ॥ ८ ॥ पूजयित्वा दिनां ते च कृत्वा बलिनिवेदनम् ॥ यथावल्लोकपालानामिन्द्रादीनां विधानतः ॥ ९ ॥ वनस्प
 तेरधिवास एव कार्योऽद्रिजातिभिः ॥ ततः शुक्लांबरधरान्सौवर्णकृतमेखलान् ॥ १० ॥ सकांस्यदोहांसौवर्णशृंगाभ्यामतिशालिनीं ॥ पयस्विनीं वृक्षमध्यादुत्सृजेद्वा
 मुदङ्मुखीम् ॥ ११ ॥ ततोभिषेकमंत्रेण वाद्यमंगलगीतकैः ॥ ऋग्यजुःसाममंत्रैश्च वारुणैरभितस्तदा ॥ १२ ॥ तैरेव कुंभैः स्नपनं कुर्युर्ब्राह्मणपुं
 गवाः ॥ स्नातः शुक्लांबरधरो यजमानोऽभिपूजयेत् ॥ १३ ॥ गोभिर्विभवतः सर्वानृत्विजः स समाहितान् ॥ हेमसूत्रैः सकटकैरंगुलीयैः पवित्रकैः ॥ १४ ॥
 वासोभिः शयनैः श्वतथोपस्करपादुकैः ॥ क्षीराभिषेचनं कुर्याद्वा विनचतुष्टयम् ॥ १५ ॥ होमश्च सर्पिषा कार्या यवैः कृष्णतिलैरपि ॥ पलाशसमिधः
 शस्ताश्चतुर्थेऽह्नि तथोत्सवः ॥ १६ ॥ दक्षिणाचपुनस्तद्वदेया तत्रापि शक्तिः ॥ यद्यदिष्टतमं किंचित्तत्तद्वद्यादमत्सरी ॥ १७ ॥ आचार्ये द्विगुणं

दत्त्वाप्रणिपत्यक्षमापयेत् ॥ अनेनविधिनायस्तुकुयार्द्धक्षोत्सवंबुधः ॥ १८ ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिपदंचानन्तमश्नुते ॥ यश्चैवमपिराजेन्द्रवृक्षंसंस्था
 पयेद्बुधः ॥ १९ ॥ सोपिस्वर्गैवसेद्राजन्यावर्दिद्रायुतत्रयम् ॥ भूतान्भव्यांश्चमनुजांस्तारयेद्रोमसंमितान् ॥ २० ॥ परमांसिद्धिमाप्नोतिपुनरावृत्ति
 दुर्लभाम् ॥ यद्दंशृणुयान्नित्यंश्रावयेद्वापिमानवः ॥ २१ ॥ सोपिसंपूज्यतेदेवैर्ब्रह्मलोकेमहीयते ॥ अपुत्रस्यचपुत्रित्वंपादपाएवकुर्वते ॥ २२ ॥
 तीर्थेषुपिंडदानादीन्रोपकाणांददंति ॥ यत्नेनापिचराजेंद्राश्वत्थारोपणंकुरु ॥ २३ ॥ सतेपुत्रसहस्रस्यकृत्यमेकःकरिष्यति ॥ धनीचाश्वत्थवृक्षेण
 अशोकःशोकनाशनः ॥ २४ ॥ प्लक्षोयज्ञप्रदःप्रोक्तःक्षीरीचायुःप्रदःस्मृतः ॥ जंबुकीकन्यकादात्रीभार्यादादाडिमातथा ॥ २५ ॥ अश्वत्थारोग
 नाशायपलाशोब्रह्मदस्तथा ॥ प्रेतत्वंजायतेपुंसोरोपयेद्योवर्भीतकम् ॥ २६ ॥ अंकोलेकुलवृद्धिस्तुखादिरेणाप्यरोगिता ॥ निवप्ररोहकाणांतुनित्यंतु
 ष्येद्दिवाकरः ॥ २७ ॥ श्रीवृक्षेशंकरोदेवःपाटलायांतुपार्वती ॥ शिशपायामप्सरसःकुंदेगंधर्वसत्तमाः ॥ २८ ॥ तितिडीकेदासवर्गावंजुलेदस्यव
 स्तथा ॥ पुण्यप्रदःश्रीप्रदश्चंदनःपनसस्तथा ॥ २९ ॥ सौभाग्यदश्चंपकश्चकरीरःपारदारिकः ॥ अपत्यनाशकस्तालोवकुलःकुलवर्द्धनः ॥ ३० ॥
 बहुभार्यानारिकेलाद्राक्षासर्वांगसुंदरी ॥ रतिप्रदातथाकोर्लीकेतकीशत्रुनाशिनी ॥ ३१ ॥ एवमादिनगाश्चान्येयेनोक्तास्तेपिदायकाः ॥ प्रतिष्ठांतेगमिष्यंतिथै
 स्तुवृक्षाःप्ररोपिताः ॥ ३२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेऽष्टोत्तरशतब्रह्मवृक्षारोपणविधिर्नामअष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तथैवान्यत्प्रवक्ष्या
 मिसर्वकामफलप्रदम् ॥ सौभाग्यशयनंनामयत्पुराणविदोविदुः ॥ १ ॥ पुरादग्धेषुलोकेषुभूर्भुवःस्वर्महादिषु ॥ सौभाग्यंसर्वभूतानामेकस्थमभवत्त
 दा ॥ २ ॥ वैकुण्ठं सर्वमासाद्यविष्णोर्वक्षस्थलेस्थितम् ॥ ततःकालेनकियतापुनःसर्गविधौनृपः ॥ ३ ॥ अहंकारावृतेलोकेप्रधानपुरुषान्विते ॥ स्पृष्ट्वायांचप्र
 वृद्धायांकमलासनकृष्णयोः ॥ ४ ॥ पिंगाकारासमुद्भूतावह्निज्वालातिभीषणा ॥ तयाभितप्तस्यहरेर्वक्षस्तद्विनिःसृतम् ॥ ५ ॥ यद्वक्षःस्थलमाश्रित्यविष्णोः
 सौभाग्यमास्थितम् ॥ रसरूपंनतद्यावदाप्नोतिवसुधातले ॥ ६ ॥ उत्क्षिप्तमंतरिक्षात्तुब्रह्मपुत्रेणधीमता ॥ दक्षेणपीतमात्रंतद्रूपलावण्यकारकम् ॥ ७ ॥ व
 लंतेजोमहज्जातंदक्षस्यपरमेष्ठिनः ॥ शेषंयदपतद्भूमावष्टधातद्व्यजायत ॥ ८ ॥ ततस्त्वोपधयांजाताःसप्तसौभाग्यदायिकाः ॥ इक्षवस्तराजश्चनिष्पावाइशालि
 धान्यकम् ॥ ९ ॥ विकारवच्चगोक्षीरंकुसुंभंकुसुमतथा ॥ लवणंचाष्टमंतद्वत्सौभाग्याष्टकमुच्यते ॥ १० ॥ पीतंयद्वह्मपुत्रेणयोगज्ञानविदापुरा ॥ दुहिता
 साभवत्तस्माद्यासतीत्यभिधीयते ॥ ११ ॥ लोकानतीत्यलालित्याललितातेनचोच्यते ॥ त्रैलोक्यसुंदरींदेवीमुपयेमेपिनाकधृत् ॥ १२ ॥ त्रिविश्वसौभाग्य
 मयींभुक्तिमुक्तिफलप्रदाम् ॥ तामाराध्यपुमान्भक्त्यानारीवाकिंनविंदति ॥ १३ ॥ भीष्मउवाच ॥ कथमाराधनंतस्याललितायामुनेवद ॥ यद्विधानंच

जगतःशांतयेतद्रदस्वमे ॥ १४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ वसंतमासमासाद्यतृतीयायांजनप्रियः ॥ शुक्लपक्षस्यपूर्वाह्नेतिलैःस्नानं समाचरेत् ॥ १५ ॥ तस्मिन्नहनि
सादेवीकिलविश्वात्मनासती ॥ पाणिग्रहणिकैर्मंत्रैरूढावरवर्णिनी ॥ १६ ॥ तया सहैव विश्वेशं तृतीयायामथार्चयेत् ॥ फलैर्नानाविधैर्दीपैर्धूपैर्नैवेद्यसंयुतैः ॥ १७ ॥
प्रतिमापंचगव्येन तथा गंधोदकेन च ॥ स्नापयित्वा च ये द्वौ रीमिंदुशेखरसंयुताम् ॥ १८ ॥ नमोस्तु पाटलायै तु पादौ देव्याः शिवस्य च ॥ शिवायेति च संकीर्त्य जयायै
गुल्फयोर्द्वयोः ॥ १९ ॥ त्र्यंबकायेति रुद्रस्य भवान्यैर्जघयोर्युगम् ॥ शिरोरुद्रे श्वरायेति विजयायै च जानुनी ॥ २० ॥ संकीर्त्य हरिकेशाय तथोरुवरदेनमः ॥ ईशायेति
कटिं रत्यै शंकरायेति शंकरम् ॥ २१ ॥ कुक्षिद्वयं च कोटयैश्चूलिनंश्चूलपाणये ॥ मंगलायै नमस्तुभ्यमुदरं चाभिभूजयेत् ॥ २२ ॥ सर्वात्मने नमोरुद्रमीशान्यै च
कुचद्वयम् ॥ शिवं वेदात्मने तद्रुद्राण्यै कंठमर्चयेत् ॥ २३ ॥ त्रिपुरघ्नाय विश्वेशमनंतायै करद्वयम् ॥ त्रिलोचनायेति हरं बाहू कालानलप्रिये ॥ २४ ॥ सौभाग्यभ
वनायेति भूषणानि सदा चर्चयेत् ॥ स्वाहास्वधायै च मुखमीश्वरायेति शूलिनम् ॥ २५ ॥ अशोकवनवासिन्यै पूज्यावोष्ठौ च भूतिदौ ॥ स्थाणवे च हरं तद्रदास्यं चंद्रमुख
प्रिये ॥ २६ ॥ नमोर्धनारीशहरमसितांगीति नासिकाम् ॥ नमः उग्राय लोके शंललितेति पुनर्भुवौ ॥ २७ ॥ शर्वाय पुरहर्तारं वासुदेव्यै तथालकम् ॥ नमः श्रीकंठ
नाथाय शिवकेशांस्तथा चर्चयेत् ॥ २८ ॥ भीमो ग्रभीमरूपिण्यै शिरः सर्वात्मने नमः ॥ हरमभ्यर्च्य विधिवत्सौभाग्याष्टकमग्रतः ॥ २९ ॥ स्थापयेत्सिन्धुनिष्पा
वान्कुसुंभक्षिरजीरकम् ॥ तरुराजेशुलवणं कुस्तुंबुरुमथाष्टमम् ॥ ३० ॥ दद्यात्सौभाग्यकृद्यस्मात्सौभाग्याष्टकमित्युत ॥ एवं निवेद्य तत्सर्वमग्रतः शि
वयोः पुनः ॥ ३१ ॥ चैत्रशृंगाटकान्प्राश्य स्वपेद्ममावरिंदम् ॥ पुनः प्रभाते च तथा कृतस्नानजपः शुचिः ॥ ३२ ॥ संपूज्य द्विजदापत्यं माल्यवस्त्रविभूषणैः ॥
सौभाग्याष्टकसंयुक्तं सौवर्णं प्रतिमाद्वयम् ॥ ३३ ॥ प्रीयतां मे त्रललिता ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ एवं संवत्सरं यावत्तृतीयायां सदानृप ॥ ३४ ॥ प्राशने दानमंत्रे च विशे
षोयं निबोधमे ॥ गोशृंगांबुमधौ प्रोक्तं वैशाखे गोमयं पुनः ॥ ३५ ॥ ज्येष्ठे मंदारकुसुमं बिल्वपत्रं शुचौ स्मृतम् ॥ श्रावणे दधिसंप्राश्यं न भस्येतु कुशोदकम् ॥ ३६ ॥
क्षीरं चाश्वयुजे मासिकार्तिके पृषदाज्यकम् ॥ मार्गशीर्षे तु गोमूत्रं पौषे संप्राश्यं न भस्येतु ॥ ३७ ॥ माघे कृष्णतिलांस्तद्वत्पंचगव्यं च फाल्गुने ॥ ललिताविजया
भद्राभवानीकुमुदाशिवा ॥ ३८ ॥ वासुदेवी तथा गौरी मंगलाकमलासती ॥ उमा च दानकाले तु प्रीयतामिति कीर्तयेत् ॥ ३९ ॥ तस्मिंस्तु द्वादशे मासि द्वाद
श्यां कृष्णमर्चयेत् ॥ तथा लक्ष्मीं च तत्रैव भर्त्रा सार्धमथार्चयेत् ॥ ४० ॥ पौर्णमास्यां तस्तद्वत्सपत्नीकः पितामहः ॥ उपासनीयो विदुषा परत्राभीतिमि
च्छता ॥ ४१ ॥ सौभाग्याष्टकं तद्रुद्रादव्यं भूतिमिच्छता ॥ मल्लिकाशोककमलं कंदबोत्पलचंपकम् ॥ ४२ ॥ कुब्जकं करवीरं च बाणमम्लानपंकजम् ॥
सिंदुवारं च सर्वेषु मासेषु कुसुमं स्मृतम् ॥ ४३ ॥ जपाकुसुंभकुसुमं मालतीशतपत्रिका ॥ यथालाभं प्रशस्तानि करवीरं च सर्वदा ॥ ४४ ॥ एवं संवत्सरं यावदु

पोष्यविधिवन्नरः ॥ स्त्रीचनक्तंकुमारीचशिवमभ्यर्च्यभक्तिः ॥ ४५ ॥ व्रततिशयनंदद्यात्सर्वोपस्करसंयुतम् ॥ उमामहेश्वरौहैमौवृषभंचगवा
 सह ॥ ४६ ॥ स्थापयित्वाचशयनंब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ द्वादश्यांवत्सरंत्वेकमहालक्ष्म्याचकेशवम् ॥ ४७ ॥ ब्रह्माणंसहसावित्र्यापूजयित्वानरस्तिव
 ह ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिमनसासमभीप्सितान् ॥ ४८ ॥ अन्यान्यपियथाशक्तिमिथुनान्यंवरादिभिः ॥ धान्यालङ्कारगोदानैरन्यैश्चधनसञ्चयैः ॥ ४९ ॥ वित्तशा
 ठयेनरहितःपूजयेद्भूतविस्मयः ॥ एवंकरोति यःसम्यक्सौभाग्यशयनव्रतम् ॥ ५० ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिपदंवानित्यमश्नुते ॥ फलस्यैकस्यचत्यागमे
 तत्कुर्वन्समाचरेत् ॥ ५१ ॥ यशःकीर्तिमवाप्नोतिप्रतिमासंनराधेप ॥ सौभाग्यारोग्यरूपैश्चवस्त्रालंकारभूषणैः ॥ ५२ ॥ नवियुक्तोभवेद्वाजन्सौभाग्यशयन
 प्रदः ॥ यस्तुद्वादशवर्षाणिसौभाग्यशयनव्रतम् ॥ ५३ ॥ करोतिसप्तचाष्टौवाब्रह्मलोकेमहीयते ॥ पूज्यमानोवसेत्सम्यक्पावत्कल्पायुतंनरः ॥ ५४ ॥
 विष्णोर्लोकमथासाद्यशिवलोकगतस्तथा ॥ नारीवाकुरुतेयातुकुमारीवानरेश्वर ॥ ५५ ॥ सापितत्फलमाप्नोतिदेव्यनुग्रहलालिता ॥ शृणुयादपियश्चै
 वप्रदद्यादथवामतिम् ॥ ५६ ॥ सोपिविद्याधरोभूत्वास्वर्गलोकेचिरं वसेत् ॥ इदमिहमदनेनपूर्वसृष्टंशतधनुषाचकृतंनरेणतद्वत् ॥ ५७ ॥ कृतमथपवने
 ननंदिनाचकिमुजननाथमहाद्भुतंनवास्यात् ॥ ५८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेव्रताध्यायोनानामएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ भीष्मउवाच ॥
 यज्ञपर्वतमासाद्यविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ पदानिचेहदत्तानिकिमर्थपदपद्धतिः ॥ १ ॥ कृतावैदेवदेवेनतन्मेवदमहामते ॥ कतमोदानवस्तेनविष्णुनाद
 मितोत्रवै ॥ २ ॥ कृत्वावैपदविन्यासंतन्मेशंसमहामुने ॥ स्वर्लोकेवसतिर्विष्णोर्वैकुण्ठेस्यमहात्मनः ॥ ३ ॥ सकथंमानुषेलोकेपदन्यासंचकारह ॥ देवलो
 केषुवैदेवदेवाःसंद्रपुरोगमाः ॥ ४ ॥ तपसामहताब्रह्मन्भक्तायेसततंप्रभुम् ॥ श्रीवराहस्यवसतिर्महल्लोकेप्रकीर्तिता ॥ ५ ॥ नृसिंहस्यतथाप्रोक्ताजनलो
 केमहात्मनः ॥ त्रिविक्रमस्यवसतिस्तपोलोकेप्रकीर्तिता ॥ ६ ॥ लोकानेतान्परित्यज्यकथंभूमौपदद्वयम् ॥ क्षेत्रेपैतामेहचास्मिन्पुष्करेयज्ञपर्वते ॥ ७ ॥
 पदानिकृतवान्ब्रह्मन्विस्तरान्ममकीर्तय ॥ श्रुतेनसर्वपापस्यनाशोवैभविताध्रुवम् ॥ ८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ सम्यक्पृच्छसिभोस्त्वंयत्संशृणु
 त्वंसमाहितः ॥ यथापूर्वपदन्यासःकृतोदेवेनविष्णुना ॥ ९ ॥ यज्ञपर्वतमासाद्यशिलापर्वतरोधसि ॥ पुराकृतयुगेभीष्मदेवकार्यार्थसिद्धये ॥ १० ॥
 विष्णुनाचकृतंपूर्वपृथिव्यर्थेपरंतप ॥ त्रिदिवंसर्वमानीतंदानवैर्बलवत्तरैः ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यंवंशमानीयजित्वादेवान्सवासवान् ॥ दानवायज्ञभो
 क्तास्तत्रासन्नबलवत्तराः ॥ १२ ॥ कृतावाष्कलिनासर्वेदानवेनबलीयसा ॥ एवंभूतेतदालोकेत्रैलोक्येसचराचरे ॥ १३ ॥ परमार्तिथयोऽशक्रोनि
 राशोजीवितेकृतः ॥ सवाष्कलिर्दानवेद्रोऽवध्योयंममसंयुगे ॥ १४ ॥ ब्रह्मणोवरदानेनसर्वेषांतुदिवौकसाम् ॥ तदहंब्रह्मणालोकेवृतःसर्वैर्दिवौ

कसैः ॥ १५ ॥ ब्रजामिशरणदेवंगतिरन्यानविद्यते ॥ एवंविचित्यदेवेन्द्रोवृतः सर्वैर्दिवौकसैः ॥ १६ ॥ जगामत्वरितोभीष्मयत्रदेवः पितामहः ॥ ब्रह्मणः
 सपदंप्राप्यवृतस्तैश्चदिवौकसैः ॥ १७ ॥ अब्रवीत्जगतः कार्यप्राप्तामापदमुत्तमाम् ॥ किंजानासिवैदेवयतो नोभयमागतम् ॥ १८ ॥ दैत्यैर्यदाहृतं सर्ववरदा
 नाञ्चते प्रभो ॥ कथितं वैमया सर्वबाष्कलेश्चदुरात्मनः ॥ १९ ॥ क्रियतां चाविलंबेन पिता त्वं नः पितामहः ॥ तत्त्वं चिंतय देवेश शान्त्यर्थं जगतस्त्वह ॥ २० ॥
 तेषां च पश्यतां किंचिच्छ्रौतस्मार्तादिकाः क्रियाः ॥ न प्रावर्तन्त हानिस्तु तैरस्माकं दिने दिने ॥ २१ ॥ यथा हि प्राकृतः कश्चित्स्वार्थमुद्दिश्य भाषते ॥ विज्ञा
 प्यसे तथास्माभिर्निरस्तोपकृतैः सदा ॥ २२ ॥ यद्येनोपकृतं यस्य सहस्रगुणितं पुनः ॥ योनस्तस्योपकाराय तत्करोति वृथामतिः ॥ २३ ॥ तस्योपकारदग्ध
 स्य निह्नपस्यासतः पुनः ॥ नरकेष्वपि संवासस्तस्य दुष्कृतकारिणः ॥ २४ ॥ नैतावतैव साधुत्वं कृते यातुं प्रतिक्रिया ॥ स्वार्थैकनिष्ठबुद्धीनामेतन्नापि प्रवर्त
 ते ॥ २५ ॥ यद्यस्य नाभवत्स्थानं जगतो ह्यत्र दुःखदं ॥ शतधा हृदयं दीर्घतन्त्रं तृप्तिमुपागतम् ॥ २६ ॥ तत्र वायत्रगंतास्मिन्निमग्नानुद्धरस्वनः ॥ उ
 पायकथनेनास्य येन तेजः प्रवर्तते ॥ २७ ॥ यथाख्यातं मया दृष्टं जगत् तत्स्थमवेक्ष्यताम् ॥ निःस्वाध्यायवषट्कारं निवृत्तोत्सवमंगलम् ॥ २८ ॥ त्यक्ताध्ययन
 संयोगं मुक्तवार्तापरिग्रहम् ॥ दंडनीत्यापरित्यक्तं श्वासमात्रावशेषितम् ॥ २९ ॥ जगदार्तिमपि प्राप्तं पुनः कष्टतरां दशां ॥ एतावता हि कालेन व
 यंगलानि मुपागताः ॥ ३० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ जानामि बाष्कलितं तु वरदानाञ्च गर्वितम् ॥ अजेयं भवतां मन्ये विष्णुसाध्यो भविष्यति ॥ ३१ ॥ निरुध्य संस्थितो
 ब्रह्मा भावं तत्त्वमयं तदा ॥ समाधिस्थस्य तस्यैव ध्यानमात्राच्चतुर्भुजः ॥ ३२ ॥ स्तोकेनैव हि कालेन चिंत्यमानः स्वयं भुवा ॥ आजगाम मुहूर्तेन सर्वेषामेव पश्य
 ताम् ॥ ३३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ भो भो ब्रह्मन्निवर्तस्व ध्यानादस्मान्निवारितः ॥ यदर्थमिष्यते ध्यानं सोहं त्वासमुपागतः ॥ ३४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ महाप्रसाद ए
 षोत्रस्वामिनो हि प्रदर्शनम् ॥ कस्यान्यस्य भवेच्चैषा चिन्ता या जगतः प्रभोः ॥ ३५ ॥ ममैव तावदुत्पत्तिर्जगदर्थे विनिर्मिता ॥ जगदेतत्त्वदर्थं यंत त्वतो नास्ति वि
 स्मयः ॥ ३६ ॥ भवता पालनं कार्यं संहरेदुद्भवतु ॥ एवं भूते जगत्स्य स्मिन् शक्रस्यास्य महात्मनः ॥ ३७ ॥ हृतराज्यं बाष्कलितानां त्रैलोक्यं संचराचरम् ॥ भृत्य
 स्य क्रियतां साह्यं मंत्रदानेन केशव ॥ ३८ ॥ वासुदेव उवाच ॥ भवतो वरदानेन अवध्यः स्सतु सांप्रतम् ॥ बुद्धिसाध्यः स वै कार्यो बंधनादिह दानवः ॥ ३९ ॥
 वामनो हं भविष्यामि दानवानां विनाशकः ॥ मया सह ब्रजत्वे ष बाष्कलेस्तु निवेशनम् ॥ ४० ॥ तत्र गत्वा वरत्वे ष मदर्थं याचतामिमम् ॥ वामनस्यास्य विप्रस्य भूमेरा
 जन्पदत्रयम् ॥ ४१ ॥ प्रयच्छस्व महाभाग याचैषा तु मया कृता ॥ शक्रेणोक्तो दानवैन्द्रो दद्यात्स्वमपि जीवितम् ॥ ४२ ॥ गृह्यप्रतिग्रहं तस्य दानवस्य पितामह ॥
 तं बध्वा च ततो यन्नात्कृत्वा पातालवासिनम् ॥ ४३ ॥ सौकरं रूपमास्थाय वधार्थं च दुरात्मनः ॥ भविष्यामि न संदेहो ब्रजशक्रत्वरात् न्वितः ॥ ४४ ॥ विरराम तमुक्त्वा

वमंतर्द्धानंगतश्चै ॥ अथकालांतरेविष्णावदितेर्गर्भतांगते ॥ ४५ ॥ निमित्तान्यतिघोराणिप्रादुर्भूतान्यनेकशः ॥ समस्तजगदाधारेविष्णौगर्भत्वमागते ॥ ४६ ॥
 शोभनंहितदाजातानिमित्तंचैवमूर्जितम् ॥ मालतीकुसुमानांतुसुगंधःसुरभिर्ववौ ॥ ४७ ॥ अथविहितविधानंकालमासाद्यदेवस्त्रिदशगणाहितार्थसर्वभू-
 तानुकंपी ॥ विमलविरलकेशश्चंद्रशंखोदयश्रीरदितितनयभावंदेवदेवश्चकार ॥ ४८ ॥ अवतरतिचविष्णोसिद्धदेवासुराणामनिमिषनयनानांविप्रसेदुर्मुखा-
 नि ॥ अतिविरतरजोभिर्वायुभिःसंवहद्भिर्दिनमपिचतदासीजन्मविष्णोःसुगर्भै ॥ ४९ ॥ अदितिरजनगर्भासापिदेवीप्रयांतीनतजघनभरात्तामंदसंचाररम्या ॥
 अलसवदनखेदंपांडुभावंवहंतीगुरुतरमवगाढंगर्भमेवोद्ग्रहंती ॥ ५० ॥ ततःप्रविष्टेखलुगर्भवासंनारायणेभूतभविष्ययोगात् ॥ विनापदंप्राप्तमनोरथानिभूता-
 निसर्वाणितदावभूवुः ॥ ५१ ॥ समीरणोवातिचमंदमंदंपतत्सुवर्षेषुनगोद्भवेषु ॥ विविक्तमार्गेषुदिगंतरेषुजनेषुवैसत्यमुपागतेषु ॥ ५२ ॥ विमुच्यमानेगने-
 रजोभिःशनैश्शनैर्नश्यतिचांधकारे ॥ उदरांतर्गतेविष्णौद्रोहबुद्धिस्तदाभवत् ॥ ५३ ॥ तानिशामयराजेंद्रदेवमातुर्यथाक्रमम् ॥ किमनुक्रमणेनैवलंघयामि-
 त्रिविष्टपम् ॥ ५४ ॥ बाष्कल्लिंदानवेंद्रंतंकुर्यापातालवासिनम् ॥ शक्रस्यतुमयादत्तंधनंलावण्यमेवच ॥ ५५ ॥ दानवानांविनाशायएकैवप्रभवाम्यहम् ॥
 क्षिपामिशरजालानिचक्रयानान्यनेकशः ॥ ५६ ॥ गदात्रातांश्विविविधान्दानवानांविनाशने ॥ विबुधान्देवलोकस्थानधोभूमेस्तुदानवान् ॥ ५७ ॥
 करोमिकालयोगेनतत्तुकार्यव्रतेनमे ॥ निस्सृतासहसावाणीवक्रमेवाभिसंस्थिता ॥ ५८ ॥ येनेदंचिन्त्यतेपूर्वैयन्नदृष्टंनचश्रुतम् ॥ बंधवैदनुमुख्यस्यकृतं
 कोपेनपश्यमे ॥ ५९ ॥ कश्यपायपुरादत्तंधनंलावण्यमेवच ॥ किमयंविगतोत्साहोवायवोथसमाकुलाः ॥ ६० ॥ भ्रमतीवहिमेदृष्टिर्मेतद्रूपंप्रचिंतितम् ॥
 आविष्टाकिमहंवच्मिकेनाप्यसदृशंवचः ॥ ६१ ॥ विकल्पवशमापन्नाभीक्ष्णं हृदिममर्शसा ॥ दधारदिव्यं वर्षाणांसहस्रदिव्यमीश्वरम् ॥ ६२ ॥ ततः
 समभवत्तस्यांवामनोभूतवामनः ॥ जातेनयेनचक्षूंषिदानवानांहृतानिवै ॥ ६३ ॥ जातमात्रेततस्तस्मिन्देवदेवेजनार्दने ॥ नद्यःस्वच्छांबुवाहिन्योववौगं-
 धवहोनिः ॥ ६४ ॥ कश्यपोपिसुखंलेभेतेनपुत्रेणभास्वता ॥ सर्वेषांमानसोत्साहंल्लोक्यांतरवासिनाम् ॥ ६५ ॥ संजातमात्रेतुततोजनाधिपजनार्दने ॥
 स्वर्गलोकेदुंदुभयोविनेदुस्तैश्चताडिता ॥ ६६ ॥ अतिप्रहर्षात्तुजगत्रयस्यमोहश्चदुःखानिचनाशमीयुः ॥ जगोचगन्धर्वगणोतिमात्रंभावस्वरैर्भर्तृविमिश्रि-
 ताश्च ॥ ६७ ॥ सुराङ्गनाश्चापिचभावयुक्तानृत्यंतितत्राप्सरसांसमूहाः ॥ तथैवविद्याधरसिद्धसंघाविमानयानैर्मुदिताभ्रमंति ॥ ६८ ॥ वदंतिसत्यानृतका-
 र्यनिर्णयं तथाभिरंगप्रतिदर्शयंति ॥ गायंतिगेयंविनिवृत्तरागमुदुर्दुःखसुखप्रभूताः ॥ ६९ ॥ नृत्यंतिवैस्वर्गगताश्चतेतुधर्माजितःस्वर्गमितोव्रजं-
 ति ॥ इतिविगतविषादेनिर्मलेजीवलोकेतिमिरनिकरमुक्तानिर्वृतिप्राप्तुकामाः ॥ ७० ॥ तत्रोच्चैःकेचिदुर्व्याजयजयभगवन्संप्रहृष्टाश्चकेचित्त्वेवंप्रोक्तप्रणा

दैरविरलमनसश्चानुवादैस्तथान्येः ॥ ध्यायन्तेन्येनिगूढजननभयजरामृत्युविच्छेदहेतेरित्येवंकृत्स्नमासीजगदिदमाखिलंसर्वतःसंपृहष्टम् ॥ ७१ ॥
 परमासाद्ययंविष्णुब्रह्माहजगतःकृते ॥ जातोयंभवतामर्थेवामनोयदपीश्वरः ॥ ७२ ॥ एषब्रह्माचविष्णुश्चएषएवमहेश्वरः ॥ एषवेदाश्चयज्ञाश्चस्वर्गश्चैषनसंश-
 यः ॥ ७३ ॥ विष्णुव्याप्तमिदंसर्वजगत्स्थावरजंगमम् ॥ एकःसत्पृथक्त्वेनस्वयंभूरिति विश्रुतः ॥ ७४ ॥ यथार्थवर्णकेस्थानेविचित्रःस्फाटिकोमणिः ॥
 ततोऽगुणवशात्तस्यस्वयंभोरनुवर्तनम् ॥ ७५ ॥ यथाहिगार्हपत्योऽग्निरन्यसंज्ञांपुनर्व्रजेत् ॥ लभेतसंज्ञांभगवानुब्राह्मादिषुतथाह्यसौ ॥ ७६ ॥ सर्वथावाम-
 नोदेवोदेवकार्यकरिष्यति ॥ एवंचिंतयतांतेषांभावितानांदिबोकसाम् ॥ ७७ ॥ जगामशक्रसहितोवाष्कलेश्चनिवेशनम् ॥ दूरादेवचतांदृष्ट्वापुरातस्यस-
 मावृताम् ॥ ७८ ॥ पांडुरैःखगमागम्यैःसर्वरत्नोपशोभितैः ॥ शोभितांभवनैर्मुख्यैस्सुविभक्तमहापथैः ॥ ७९ ॥ नित्यप्रभिन्नैर्मातंगैरंजनाचलसन्निभैः ॥ देवना-
 गकुलोत्पन्नैःशतसंख्यैर्विराजिताम् ॥ ८० ॥ निर्मासगात्रैस्तुरगैरल्पकर्णैर्मनोजवैः ॥ दीर्घग्रीवाक्षिकूटैश्चमनोजैरुपशोभिताम् ॥ ८१ ॥ पद्मगर्भसु-
 वर्णाभाःपूर्णचंद्रनिभाननाः ॥ संछापोल्लापकुशलास्तत्रवेद्याःसहस्रशः ॥ ८२ ॥ नतत्पुण्यंनसाविद्यानतच्छिल्पंनसाकला ॥ वाष्कलेनपुरेस्याथनिवा-
 संप्रतिगच्छति ॥ ८३ ॥ उद्यानशतसंवाधंसमाजोत्सवमालिनि ॥ अन्वितेदनुमुख्यैश्चसर्वैरंतकवर्जितैः ॥ ८४ ॥ वीणावेणुमृदंगानांशब्दैःसर्वत्रनादिते ॥ सदाप्र-
 हृष्टादनुजाबहुरत्नोपशोभिताः ॥ ८५ ॥ क्रीडमानाःप्रदृश्यंतेमेराविवयथामराः ॥ ब्रह्मघोषोमहांस्तत्रदनुवृद्धैरुदीरितः ॥ ८६ ॥ साज्यधूमेनचाग्नीनांवायु-
 नानष्टकिल्बिषे ॥ सुगंधधूपविक्षेपसुरभीकृतमारुते ॥ ८७ ॥ सुगंधिदनुजाकीर्णैर्पुरे तस्मिन्स्तुवाष्कलिः ॥ त्रैलोक्यंतुवशेकृत्वासुखेनास्तेसदानवः ॥ ८८ ॥
 तत्रस्थःपालयन्नास्तेत्रैलोक्यंसचराचरं ॥ धर्मज्ञश्चकृतज्ञश्चसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ ८९ ॥ सुदर्शःपूर्वदेवानांनयानयविचक्षणः ॥ ब्रह्मण्यश्चशरण्य-
 श्चदीनानामनुकंपकः ॥ ९० ॥ वेदमंत्रप्रभूत्साहसर्वशक्तिसमन्वितः ॥ षाड्गुण्यविषयोत्साहःस्मितपूर्वाभिभाषितः ॥ ९१ ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञोयज्ञया-
 जीतपोरतः ॥ नचदुःशीलनिरतःससर्वत्राविहिंसकः ॥ ९२ ॥ मान्यमानयिताशुद्धः सुमुखःपूज्यपूजकः ॥ सर्वार्थविदनाधृष्यःसुभगःप्रियदर्शनः ॥ ९३ ॥
 बहुधान्योबहुधनोबहुयानश्चदानवः ॥ त्रिवर्गसाधकोनित्यंत्रैलोक्येवरपूरुषः ॥ ९४ ॥ स्वपुरीनिलयोनित्यं देवदानवदर्पहा ॥ सचैवंपालयामासत्रैलो-
 क्येसकलाःप्रजाः ॥ ९५ ॥ नाधमःकश्चिदप्यास्तेतस्मिन्नराजनिदानवे ॥ दीनोवाव्याधितोवापिअल्यायुर्वाथदुःखितः ॥ ९६ ॥ मूर्खोवामंदरूपोवादुर्भगोवा-
 निराकृतः ॥ एवंयुतंतंविमलैर्गुणैर्वैदृष्ट्वाचमत्वाचनिविष्टबुद्धिं ॥ ९७ ॥ प्रसादयन्नुदैत्यवरंमहात्मापुरंदरस्तंतुदनुप्रधानं ॥ तेजोयुक्तंदानवतंतंपंतमिवभा-
 स्करं ॥ ९८ ॥ त्रैलोक्यधारणेशक्तंविस्मितःसोऽभवत्तदा ॥ इंदुपुरागतंदृष्ट्वादानवैर्द्रायपार्थिव ॥ ९९ ॥ इदमृच्छुस्तदागत्वादानवायुद्धदुर्मदाः ॥ आश्चर्यमिति

वैकृत्वा इन्द्रोभ्येति पुरीतव ॥ १०० ॥ एकाकी द्विजमुख्येन वामनेन सह प्रभो ॥ अस्माभिर्यदनुष्ठेयं सांप्रतं नो वदस्वराट् ॥ १ ॥ दानवान् ब्रवीत्सर्वान्पुरेतिष्ठत सं
 कुलं ॥ प्रवेश्यतां देवराजः पूज्यः स तु ममाद्य वै ॥ २ ॥ एतस्मिन्नेव काले तु वामनः स च वासवः ॥ आगतौ दनुनाथेन प्रेम्णा चैवावलोकितौ ॥ ३ ॥ कृता
 र्थमन्यतात्मानं प्रणिपातपुरःसरम् ॥ उवाच वचनं राजा दानवानां धुरंधरः ॥ ४ ॥ अद्य वै त्रिषु लोकेषु नास्ति धन्यतरमया ॥ यो हं श्रिया वृतः शक्यं पश्यामि
 गृहमागतम् ॥ ५ ॥ अर्थित्वं काम्यया यस्तु मामयं याचयिष्यति ॥ गृहागतस्य तस्याहं दास्ये प्राणानपि ध्रुवम् ॥ ६ ॥ दारान् पुत्रान् स्तथागारं त्रैलोक्ये का कथा
 मम ॥ आगत्य संमुखं तस्य अंकमानीय सादरम् ॥ ७ ॥ परिष्वज्या भिनन्द्यै न गृहं प्रवेशयत्स्व कमम् ॥ तस्य स्वागतं मर्घ्याद्यैः कृत्वा पूजां प्रयत्नतः ॥ ८ ॥ अद्य
 मे सफलं जन्म पूर्णः सर्वमनोरथाः ॥ यस्त्वां पश्यामि शक्राद्यस्वयमेव गृहागतम् ॥ ९ ॥ ख्याप्यो हं दनुमुख्यानां देवराज त्वया कृतः ॥ आगच्छतामम गृहं पु
 ण्यतातु पराहिमे ॥ ११० ॥ अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैस्सम्यगिष्टैस्तु यत्फलम् ॥ तत्फलं समवाप्येत त्वयि दृष्टे पुरंदर ॥ ११ ॥ यत्फलं भूमिदानेन गवां दानेन
 ऋत्विजे ॥ ममाद्य तत्फलं भूतमथ वाराजसूयकम् ॥ १२ ॥ नाल्येन तपसा लभ्यं दर्शनं तव वासव ॥ एवं गेहे मया यत्ते प्रियं कार्यं तदुच्यताम् ॥ १३ ॥ विक
 ल्पो न्योन भवता हृदिकार्यः कथंचन ॥ कृतं च तद्विजानीया यद्यदि स्यात्सु दुष्करं ॥ १४ ॥ पुण्यो हं पुण्यतां प्राप्नो दर्शनात्तव शत्रुहन् ॥ यत्ते देववरैर्वद्यौ वंदितौ
 चरणौ मया ॥ १५ ॥ किमागमनकृत्यं ते वद सर्वमयि प्रभो ॥ अत्याश्चर्यमिदं मन्येत वागमनकारणं ॥ १६ ॥ इन्द्र उवाच ॥ जाने हं दनुमुख्यानां प्रधानं त्वां तु वाष्कले ॥
 नात्याश्चर्यमिदं भाति त्वयि दृष्टेऽसुरोत्तम ॥ १७ ॥ विमुखानार्थिनो यांति भवतो गृहमागताः ॥ अर्थिनां कल्पवृक्षो सिदाता चान्योन विद्यते ॥ १८ ॥ प्रभायां सूर्य
 तुल्यो सिगां भीर्यसागरोपमः ॥ सहिष्णुत्वे धरा चैव श्रियानारायणोपमः ॥ १९ ॥ ब्राह्मणः कश्यपकुले जातो यं वामनः शुभे ॥ प्रार्थितो ह मनेनैवं भूमेर्देहि पदत्र
 यं ॥ १२० ॥ ममाग्निशरणार्थाय यत्र कुर्यामखं त्वहं ॥ तदस्य कारणं कृत्वा अर्थितेषाममप्रभो ॥ २१ ॥ लोकत्रयं मे पदं तत्त्वया विक्रम्य वाष्कले ॥ निर्वृत्तिको निर्ध
 नोऽस्मि यद्विस्तेन तदस्ति मे ॥ २२ ॥ भवंतं याचयिष्यामि परार्थेनापि चात्मना ॥ अर्थित्वेन ममाप्यस्य यद्योग्यं तत्समाचर ॥ २३ ॥ जातोऽसि काश्यपे च त्ववं
 शो वंशविवर्द्धनः ॥ दित्यास्त्वं गर्भसंभूतः पिता त्रैलोक्यजितः ॥ २४ ॥ एवं भूतमहं ज्ञात्वा तेन त्वां याचयाम्यहम् ॥ अस्याग्निशरणार्थाय दीयतां भूपदत्रयम्
 ॥ २५ ॥ अतीव ह्रस्वगात्रस्य वामनस्यास्य दानव ॥ भूमिभागे च पारक्ये दातुं न त्वहमुत्सहे ॥ २६ ॥ एतदेव मया दत्तं यद्भवानर्थितोऽसि मे ॥ गुरवो यदि मन्यंते मं
 त्रिणो वापदत्रयम् ॥ २७ ॥ अर्थित्वेन मदीयेन स्वकुले बांधवेषु च ॥ गृहायाते मयि तथा यद्योग्यं तत्समाचर ॥ २८ ॥ यदि ते रुचितं वरिदानं वेदं महाद्युते ॥ तदस्मै
 दीयतां शीघ्रं वामनाय महात्मने ॥ २९ ॥ बाष्कलिरुवाच ॥ देवं द्रस्वागतं तेस्तु स्वस्ति प्राप्नुहि माचिरम् ॥ त्वं समीक्षस्व धात्मानं सर्वेषां च परायणम् ॥ १३० ॥

त्वयिभारं समावेश्य सुखमास्तेपितामहः ॥ ध्यानधारणया युक्तश्चित्तयानः परंपदम् ॥ ३१ ॥ संग्रामैर्बहुभिः खिन्नो जगच्चिंतामपास्य तु ॥ क्षीराब्धिद्वीपमाश्रित्य
 सुखं स्वपतिकेशवः ॥ ३२ ॥ अन्ये च दानवासर्वे बलिनः सायुधास्त्वया ॥ असहायेनैव शक्रसर्वोपविनिपातिताः ॥ ३३ ॥ आदित्याद्वादशैव हरुद्रास्त्वेका
 दशापि वा ॥ अश्विनौ वसवश्चैव धर्मश्चैव सनातनः ॥ ३४ ॥ त्वद्बाहुबलमाश्रित्य त्रिदिवे मखभागिनः ॥ त्वया क्रतुशतैरिष्टं समाप्तवरदक्षिणैः ॥ ३५ ॥ त्व
 या च घातितो वृत्रो न मुचिः पाकशासन ॥ त्वदाज्ञाकारिणा पूर्वविष्णुना प्रभविष्णुना ॥ ३६ ॥ हिरण्यकशिपोर्भ्राता हिरण्याक्षोऽपि घातितः ॥ हिरण्यकशिपुर्गो
 व्रजङ्घे चारोप्यघातितः ॥ ३७ ॥ वज्रपाणिनमायांतमैरावणशिरोगतम् ॥ संग्रामभूमौ दृष्ट्वा त्वां सर्वे नश्यंति दानवाः ॥ ३८ ॥ ये त्वया विजिताः पूर्वदानवा ब
 लवत्तराः ॥ सहस्रांशेन तत्तुल्यो न भवामि कथंचन ॥ ३९ ॥ एवंविधोऽसि देवेंद्रममकागणना भवेत् ॥ मांसमुद्धर्तुं कामेन त्वयैवागमनं कृतम् ॥ १४० ॥
 करिष्यामि न संदेहो दास्ये प्राणानपि ध्रुवम् ॥ किमर्थं देवराजोक्ता भूमिरेषा त्वया हि मे ॥ ४१ ॥ इमे दाराः सुतागावो यच्चान्यद्विद्यते वसु ॥ त्रैलोक्यराज्यमखिलं
 विप्रस्यास्य प्रदीयताम् ॥ ४२ ॥ अपकीर्तिर्भवेन्मह्यं पूर्वेषां च न संशयः ॥ गृहाया तस्य शक्रस्य दत्तं शष्कलिनान्तु ॥ ४३ ॥ अन्योऽपि यो र्थी मे प्राप्तः समे प्रि
 तरः सदा ॥ भवानत्र विशेषेण विचारं माकृथाः क्वचित् ॥ ४४ ॥ बृहत्त्रपामे देवेंद्रयद्भूमेस्तु पदत्रयम् ॥ ब्राह्मणस्य विशेषेण प्रार्थितं तु त्वया विभो ॥ ४५ ॥
 दास्ये ग्रामवरानस्य भवतस्तु त्रिविष्टपम् ॥ अश्वान्गजान्भूमिधनं स्त्रियश्चोद्भिन्नचूचुकाः ॥ ४६ ॥ यासां दर्शनमात्रेण वृद्धोऽपि तरुणायते ॥ तास्त्रियो व
 सुधांचैतां वामनस्य प्रतिग्रहम् ॥ ४७ ॥ प्रतिदास्यामि देवेन्द्र प्रसादः क्रियतां हि मे ॥ एतावदुक्ते वचने तदा बाष्कलिनानृप ॥ ४८ ॥ पुरोधास्तू शनाप्राह दानवें
 द्रं तदा वचः ॥ भवानुराजा दानवेंद्र ऐश्वर्यैः षट्विधे स्थितः ॥ ४९ ॥ युक्ता युक्तं न जानासि देयं कस्य मया क्वचित् ॥ मंत्रिभिः सुसमालोच्य युक्ता युक्तं परीक्ष्य च ॥ १५० ॥
 प्राप्तं त्रैलोक्यराज्यत्वं जित्वा देवान् सवासवान् ॥ वाक्यस्यास्यावसाने व भवान् प्राप्स्यति बंधनं ॥ ५१ ॥ य एष वामनो राजन् विष्णुरेव सनातनः ॥ नास्य वै भ
 वता देयं पिता तो घातितः स्वयं ॥ ५२ ॥ अयं तो पितृहा प्राप्नो मातृहा बंधुघातकः ॥ वंशोच्छेदकरस्तु भ्यंभूतश्चैव भविष्यति ॥ ५३ ॥ न चैष धर्मजानाति श
 क्रादीनां हिते रतः ॥ मायाविना दानवा ये मायया येन निर्जिताः ॥ ५४ ॥ मायया ब्राह्मणं रूपं वामनं च प्रदर्शितम् ॥ अत्र किं बहुनोक्तेन नास्य देयं तु किंचन ॥ ५५ ॥
 मक्षिकापादमात्रं तु भूमिरस्य प्रतिग्रहः ॥ विनाशमेष्यसि क्षिप्रं सत्यं सत्यं मया श्रुतम् ॥ ५६ ॥ गुरुणाप्येव मुक्तस्तु भूयो वाक्यमथाब्रवीत् ॥ धर्मोऽर्थिना मया
 सर्वप्रतिज्ञातं गुरो त्विदम् ॥ ५७ ॥ प्रतिज्ञापालनं कार्यं सतां धर्मः सनातनः ॥ यद्वेष भगवान् विष्णुर्नास्ति धन्यतरो मया ॥ ५८ ॥ गृह्यप्रतिग्रहं मतो यदि दे
 वान् बुभूषति ॥ भूयोऽपि धन्यतां नीतो देवेनानेन वैशुरो ॥ ५९ ॥ यं योगिनो ध्यानयुक्ता ध्यायमाना हि दर्शनम् ॥ न लभंते तथा विप्रास्तो यं दृष्टो मया द्यवै ॥ १६० ॥

दानानियेप्रयच्छंतिसकुशोदकपाणिना ॥ प्रीयतांभगवान्विष्णुःपरमात्मासनातनः ॥ ६१ ॥ एवमुक्तेतुवचनेअपवर्गस्यभागिनः ॥ यदत्रकार्यकरणेविक
 ल्पोमेवभूवह ॥ ६२ ॥ उपदिष्टोस्मिभवताबालत्वेचावधारितम् ॥ शत्रावपिगृहायातेमास्त्वदेयंतुकिंचन ॥ ६३ ॥ एतदेवविचिंत्याहंप्राणानपिस्वकान्
 गुरो ॥ वामनस्यप्रदस्यामिशक्रस्यापित्रिविष्टपम् ॥ ६४ ॥ अपीडाकारियद्दानंतद्दानमिहदीयते ॥ पीडाकारिचयद्दानंतद्दानंसमलंस्मृतम् ॥ ६५ ॥
 एतच्छ्रुत्वागुरुस्तत्रत्रययाधोमुखःस्थितः ॥ बाष्कलिरुवाच ॥ अर्थिताभवतोदेवदेयासर्वाधरामया ॥ ६६ ॥ त्रपाकरंभवेन्मह्यंदस्यभूपदत्रयम् ॥ इंद्रउवाच ॥
 सत्यमेतद्दानवेन्द्रयदुक्तंभवताहिमे ॥ ६७ ॥ भूमेःपदत्रयार्थित्वंद्विजेनानेनमेकृतम् ॥ एतावतात्वयंचार्थीमयाप्यस्यकृतेभवान् ॥ ६८ ॥ दनुप्रतोयाचि
 तोसिवरमेतत्प्रदीयताम् ॥ बाष्कलिरुवाच ॥ पदत्रयंवामनायदेवराजप्रतीच्छमे ॥ ६९ ॥ तत्रत्वंसुचिरंकालंसुखीसुरपतेवस ॥ एवमुक्त्वाबाष्कलिनावामना
 यपदत्रयम् ॥ १७० ॥ तोयपूर्वतदादत्तंप्रीयतांमेहरिःस्वयम् ॥ दत्तेतुदानवेंद्रेणत्यक्त्वारूपंचवामनम् ॥ १७१ ॥ हरिराचक्रमेलोकान्देवानांहितकाम्यया ॥
 यज्ञपर्वतमासाद्यगत्वाचैवउदङ्मुखः ॥ ७२ ॥ देवस्यवामचरणेनिविष्टोदानवालयः ॥ तत्रक्रमंसप्रथमंददौसूर्यैजगत्पातिः ॥ ७३ ॥ द्वितीयंचध्रुवेदेवस्तृती
 येनचपार्थिव ॥ ब्रह्मांडस्ताडितस्तेनदेवेनाद्भुतकर्मणा ॥ ७४ ॥ अंगुष्ठाग्रेणभिन्नेडेजलंभूरिविनिःसृतम् ॥ प्लावयित्वाब्रह्मलोकान्सर्वान्लोकाननुक्र
 मात् ॥ ७५ ॥ ध्रुवस्थानंमूर्यलोकंप्लावयंतंयज्ञपर्वतम् ॥ प्रविष्टापुष्करंधाराधौत्वाविष्णुपदानिसा ॥ ७६ ॥ पदानियानिजातानिवैष्णवानिधरातले ॥ तत्रा
 श्रमेतुयोगत्वास्नानंवाप्यांसमाचरेत् ॥ ७७ ॥ अश्वमेधफलंतस्यदर्शनादेवजायते ॥ एकविंशगणोपेतोवैकुण्ठेवासमाप्नुयात् ॥ ७८ ॥ भुक्त्वातुविपुलान्भो
 गान्करुपानांतुशतत्रयम् ॥ तदंतेजायतेराजासर्वभौमःक्षिताविह ॥ ७९ ॥ तोयधारातुसाभीष्मअंगुष्ठाग्राद्विनिःसृता ॥ नदीसावैष्णवीप्रोक्ताविष्णुपादसमु
 द्रवा ॥ १८० ॥ अनेनकारणेनाभूदंगविष्णुपदीनृप ॥ ययासर्वमिदंव्याप्तंत्रैलोक्यंसंचराचरम् ॥ ८१ ॥ अंगुष्ठाग्रक्षतादंडाद्यत्प्रविष्टंजलंशुभम् ॥ प्रातंदे
 वनदीत्वंतुयातुविष्णुपदीनदी ॥ ८२ ॥ देवनद्यातयाव्याप्तंब्रह्मांडंसंचराचरम् ॥ विभूतिभिर्महाभागसर्वानुग्रहकाम्यया ॥ ८३ ॥ सबाष्कलिर्वामनेनउक्तः
 पूरयमेक्रमान् ॥ अधोमुखस्तदाजातउत्तरंनारस्यविंदति ॥ ८४ ॥ मौनीभूतंतुतंहृष्टापुरोधावाक्यमब्रवीत् ॥ स्वाभाविक्कीदानशक्तिर्नतुस्रष्टुवंक्षमाः ॥ ८५ ॥
 यावतीयंधरादेवसादत्तानेनतेप्रभो ॥ उक्तोबाष्कलिनाविष्णुर्यावन्मात्रावसुंधरा ॥ ८६ ॥ यासृष्टाभवतापूर्वसामयानचगोपिता ॥ अल्पाभूमिर्भवान्दीर्घो
 नतुसृष्टेरहंक्षमः ॥ ८७ ॥ इच्छाशक्तिःप्रभवतिप्रभोस्तेदेवसर्वदा ॥ निरुत्तरस्तदाविष्णुर्मत्वातंसत्यवादिनम् ॥ ८८ ॥ ब्रूहिदानवमुख्यत्वंकंतेकामं
 करोम्यहम् ॥ ममहस्तगतंतोयंत्वयादत्तंतुदानव ॥ ८९ ॥ तेनत्वंवरयोग्योसिवराणांभाजनंशुभं ॥ दास्येहंभवतःकाममर्थीयेनवृणुष्वह ॥ १९० ॥ विज्ञप्तो

प० पु०

॥ ९० ॥

हितदातेन देवदेवो जनार्दनः ॥ भक्तिवृणोमि देवेश त्वद्वस्तान्मरणहिमे ॥ ९१ ॥ ब्रजामि श्वेतद्वीपं ते दुर्लभं तु तपस्विनाम् ॥ आहैव मुक्ते विष्णुस्तां तष्टुस्वैव युगांत
रम् ॥ ९२ ॥ वाराहरूपीयदाहं प्रवेक्ष्यामि धरातलम् ॥ तदाह निष्येहं त्वां तु मदग्रे च यदैष्यसि ॥ ९३ ॥ उक्तो थ दानवस्तेन अपासर्पत्त दग्रतः ॥ वामनेन समाक्रां
ताः सर्वे लोकास्तदानृषां ॥ ९४ ॥ असुरैस्तैस्तदा त्यक्तं देवानां सत्यभाषणम् ॥ देवो ह त्वा तु त्रैलोक्यं जगामादर्शनं विभुः ॥ ९५ ॥ पातालनिलयश्चापि सुखमास्ते
सवाष्कलिः ॥ शक्रोऽपि पालयामास विपश्चिद्रुवनत्रयम् ॥ ९६ ॥ अयं त्रैविक्रमो नाम प्रादुर्भावो जगद्गुरोः ॥ गंगासंभवसंयुक्तस्सर्वकल्मषनाशनः ॥ ९७ ॥
विष्णोः पदानामेषा त उत्पत्तिः कथितानृष ॥ यांश्च त्वा तु नरो लोके सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ९८ ॥ दुःस्वप्नं दुर्विचिंत्यं च दुःष्करं दुःष्कृतानि च ॥ क्षिप्रं हि ना
शमायांति दृष्टे विष्णुपदत्रये ॥ ९९ ॥ युगानुक्रमशो दृष्ट्वा पापिनो जंतवस्तथा ॥ सूक्ष्मतादर्शिता भीष्मविष्णुना पददर्शने ॥ २०० ॥ यस्त्वारो
हतितस्मिंस्तु भौनवान्मानवो भुवि ॥ कृत्वा त्रिपुष्करीयात्रामश्वमेधफलं व्रजेत् ॥ २०१ ॥ मुच्यते सर्वपापैश्च मृतो विष्णुपुरं व्रजेत् ॥ २ ॥ इति श्री
पाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे विष्णुपदोत्पत्तिर्नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ भीष्म उवाच ॥ भगवन्महदाश्चर्यं वाष्कलेर्वंधनं हियत् ॥ कृतं त्रिविक्रमं रूपं यदा
संयमितो बलिः ॥ १ ॥ एतन्मया श्रुतं पूर्वकथ्यमानं द्विजोत्तमैः ॥ पाताले वसते द्यापि वैरोचनसुतो बलिः ॥ २ ॥ नागतीर्थं यथाभूतं पिशाचानां तु संभवम् ॥
शिवदूरीकथं चात्र केनेयं मंगलीकृता ॥ ३ ॥ अंतरिक्षेऽपुष्करं तु केन नीतं महामुने ॥ एतदा च क्ष्वमे सर्वं यथा वाष्कलिबंधनम् ॥ ४ ॥ भूमिप्रक्रमणं पूर्वकृतं दे
वेन विष्णुना ॥ द्वितीये कारणं किंच येन देवश्चकार ह ॥ ५ ॥ तत्त्वतस्त्वं हितत्सर्वं यथाभूतं तथा वद ॥ पापक्षयकरं ह्येतच्छ्रोतव्यं भूतिमिच्छता ॥ ६ ॥
पुलस्त्य उवाच ॥ प्रश्रभारस्त्वयाराजन् कौतुकादेव कीर्तितः ॥ कथयामि हितत्सर्वं यथाभूतं नृपोत्तम ॥ ७ ॥ विष्णोः पदानुषंगेण वंधनं वाष्कलेरिह ॥
श्रुतं तद्भवता सर्वमया ते परिकीर्तितं ॥ ८ ॥ भूयोऽपि विष्णुना भीष्मप्राप्ते वैवस्वते तरे ॥ त्रैलोक्यं बलिनाक्रांतं विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ ९ ॥ गत्वा त्वेका
किनायज्ञे तथा संयमितो बलिः ॥ भूयोऽपि देवदेवेन भूमेः प्रक्रमणं कृतम् ॥ १० ॥ प्रादुर्भावो वामनस्य तथाभूतो नराधिप ॥ पुनस्त्रिविक्रमो भूत्वा वामनो
भूदवामनः ॥ ११ ॥ उत्पत्तिरेषा ते सर्वा कथिता कुरुनंदन ॥ नागानां तु यथा तीर्थं तच्छृणुष्व महाव्रत ॥ १२ ॥ अनंतो वासुकिश्चैव तक्षकश्च महा
बलः ॥ कर्कोटकश्च नागेंद्रः पद्मश्चान्यः सरीसृपः ॥ १३ ॥ महापद्मस्तथा शंखः कुलिकश्चापराजितः ॥ एते कश्यपदायादा एतैरापूरितं जगत् ॥ १४ ॥
एतेषां तु प्रसूत्या तु इदमापूरितं जगत् ॥ कुटिलाभीमकर्माणस्तीक्ष्णास्याश्चाविषोल्बणाः ॥ १५ ॥ दध्वा मंदांश्च मनुजान् कुर्युर्भस्मक्षणात्तुते ॥ तद्दर्शनाद्भवे
न्नाशो मनुष्याणां नराधिप ॥ १६ ॥ अहन्यहनि जायेत क्षयः परमदारुणः ॥ आत्मनस्तु क्षयं दृष्ट्वा प्रजास्सर्वास्समंततः ॥ १७ ॥ जग्मुः शरण्यं शरणं ब्रह्माणं

प्र० सू० खं०

अ० ३१

॥ ९० ॥

परमेश्वरं ॥ इममेवार्थमुद्दिश्य प्रजाः सर्वामहीपते ॥ १८ ॥ ऊचुः कमलजं दृष्ट्वा पुराणं ब्रह्मसंज्ञकम् ॥ प्रजा ऊचुः ॥ देवदेवेश लोकानां प्रसूते परमेश्वर ॥ १९ ॥
 त्राहिनस्तीक्ष्णदंष्ट्राणां भुजगानां महात्मनाम् ॥ दिने दिने भयं देवपश्यामः कृपणाभृशम् ॥ २० ॥ मनुष्यपशुपक्ष्यादितत्सर्वं भस्मसाद्भवेत् ॥
 त्वया सृष्टिः कृता देवक्षीयते तु भुजंगमैः ॥ २१ ॥ एतज्ज्ञात्वा यदुचितं तत्कुरुष्वपितामह ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अहं रक्षाविधास्यापि भवतीनां न सं-
 शयः ॥ २२ ॥ ब्रजध्वंस्वनिकेतानि नीरुजोगतसाध्वसाः ॥ एवमुक्ते प्रजाः सर्वा ब्रह्मणा व्यक्तमूर्तिना ॥ २३ ॥ आजग्मुः परमप्रीताः स्तुत्वा चैव स्वयं भुवम् ॥
 प्रयाता सुप्रजास्वेवं तानाहूय भुजंगमान् ॥ २४ ॥ शशाप परमक्रुद्धो वासुकिः प्रमुखांस्तदा ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अहन्यहनि भूतानि भक्ष्यंते वै दुरात्मभिः ॥ २५ ॥
 नश्यंति तूरगैर्दंष्ट्रामनुष्याः पशवस्तथा ॥ यस्मान्मत्प्रभवान्नित्यं क्षयं नयथ मानुषान् ॥ २६ ॥ अतो न्यस्मिन् भवेद्भूयान्मम कोपात्सुदारुणात् ॥ भवतां
 हि क्षयो घोरो भावि वैवस्वतैरेतरे ॥ २७ ॥ तथान्यः सोमवंशीयो राजा विजयमेजयः ॥ धक्ष्यते सर्पसत्रेण प्रदीप्ते हव्यवाहने ॥ २८ ॥ मातृष्वसुश्च तनयांस्ता-
 क्ष्यो वो भक्षयिष्यति ॥ एवं वो भवितानां शः सर्वेषां दुष्टचेतसाम् ॥ २९ ॥ शप्त्वा कुलसहस्रं तु यावदेकं कुलं स्थितम् ॥ एवमुक्ते तु वेपंतो ब्रह्मणा भुजगो तमाः ॥ ३० ॥
 निपत्य पादयोस्तस्य इदमूचुर्वचस्तदा ॥ भगवन् कुटिलाजातिरस्माकं भूतभावन ॥ ३१ ॥ विषो ल्वणत्वं क्रूरत्वं दंशकत्वमेव च ॥ संपादितं त्वया देव इदानीं शप-
 सेकथं ॥ ३२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यदि नाम मया सृष्टा भवंतः कुटिलाशयाः ॥ ततः किं बहु नानित्यं भक्षयध्वं गतव्यथाः ॥ ३३ ॥ नागा ऊचुः ॥ मर्यादां कुरु देव-
 शस्थानं चैव पृथक् पृथक् ॥ मनुष्याणां तथा स्माकं समयं देवकारय ॥ ३४ ॥ शापो यो भवतादत्तो मनुष्यां जनमेजयः ॥ नाशं नः सर्पसत्रेण उल्वणं च क-
 रिष्यति ॥ ३५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ जरत्कारुरिति ख्यातो भविता ब्रह्मवित्तमः ॥ जरत्कन्या तस्य देया तस्यामुत्पत्स्यते सुतः ॥ ३६ ॥ रक्षांकता स वो विप्रो भवतां
 कुलपावनः ॥ तथा करोमि नागानां समयं मनुजैः सह ॥ ३७ ॥ तदेकमनसः सर्वे शृणुध्वं मम शासनम् ॥ सुतलं वितलं चैव तृतीयं च तलातलम् ॥ ३८ ॥ दत्तं
 च त्रिप्रकारं वो गृहंतं त्रगमिष्यथ ॥ तत्र भोगान् बहुविधान् भुजानाममशासनात् ॥ ३९ ॥ तिष्ठध्वं सप्तमया वत्कालं तं तु पुनः पुनः ॥ ततो वैवस्वतस्यादौ का-
 श्यपेयो भविष्यति ॥ ४० ॥ दायादः सर्वदेवानां सुपर्णस्सर्पभक्षकः ॥ तदा प्रसूतिः सर्पाणां दग्धा वै चित्रभानुना ॥ ४१ ॥ भवतां चैव सर्वेषां भ-
 विष्यति न संशयः ॥ ये ये क्रूरा भोगिनो दुर्विनीतास्तेषां मतो भवितानान्यथैतत् ॥ ४२ ॥ कालव्याप्तं भक्षयध्वं च सत्त्वं तथा प्रकारे च कृते मनुष्यम् ॥ मंत्रौषधैर्गा-
 रुडैश्चैव तं त्रैवैर्जुष्टा मानवा ये भवन्ति ॥ ४३ ॥ तेभ्यो भीतैर्वर्तितव्यं न चान्यच्चित्ते कार्यं चान्यथा वो विनाशः ॥ इतीरिते ब्रह्मणा वै भुजंगाजग्मुः स्थानं सुतलाख्यं
 हि सर्वे ॥ ४४ ॥ तस्थुर्भोगान् भुजमानाश्च सर्वैरसातले लीलया संस्थितास्ते ॥ एवं शापं तु ते लब्ध्वा प्रसादं च चतुर्मुखात् ॥ ४५ ॥ तस्थुः पातालनिलये मुदितेनां त-

रात्मना ॥ ततःकालांतरेभूतेपुनरेवंव्यचिंतयन् ॥ ४६ ॥ भविताभरतोरजापाण्डवेयोमहायशाः ॥ अस्माकंतुक्षयकरोदैवयोगेनकेनचित् ॥ ४७ ॥ कथं
 त्रिभुवनेनाथःसर्वेषांचपितामहः ॥ सृष्टिकर्ताजगद्रंघःशापमस्मासुदत्तवान् ॥ ४८ ॥ देवविरंचिनंत्यक्त्वागतिरन्यानविद्यते ॥ वैराजेभवनश्रेष्ठे तत्र देवः सति
 ष्ठति ॥ ४९ ॥ सदेवःपुष्करस्थोवैयज्ञंयजतिसंप्रतम् ॥ गत्वाप्रसादयामस्तंवरंतुष्टःप्रदास्यति ॥ ५० ॥ एवंविचिंत्यतेसर्वेनागागत्वाचपुष्करम् ॥ यज्ञपर्वतमा
 साद्यशैलभित्तिमुपाश्रिताः ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वा नागांस्तथाश्रान्तान्वारिधाराश्चशीतलाः ॥ उदङ्मुखावैनिष्क्रांतास्सर्वेषांतुसुखप्रदाः ॥ ५२ ॥ नागतीर्थततोजातंपृ
 थिव्यांभरतर्षभ ॥ नागकुण्डंचवैकेचित्सरितंचापरेऽब्रुवन् ॥ ५३ ॥ पुण्यंतत्सर्वतीर्थानांसर्पाणांविषनाशनम् ॥ मज्जन्तितत्रयेमर्त्याअधिश्रावणपंचमि ॥ ५४ ॥
 नतेषांतुकुलेसर्पाःपीडांकुर्वंतिकर्हिचित् ॥ श्राद्धंपितृणांयेतत्रकरिष्यन्तिनराभुवि ॥ ५५ ॥ ब्रह्मातेषांपरंस्थानंदास्यतेनात्रसंशयः ॥ नागानांतुभयं
 ज्ञात्वाब्रह्मालोकपितामहः ॥ ५६ ॥ पूर्वोक्तंतुपुनर्वाक्यंनागानश्रावयत्तदा ॥ पंचमीसातिथिरन्यासर्वपापहराशुभा ॥ ५७ ॥ यतोस्यमिवसु
 तिथौनागानांकार्यमुद्भूतम् ॥ एतस्यांसर्वतोयस्तुकदम्लंपरिवर्जयेत् ॥ ५८ ॥ क्षीरेणस्नापयेन्नागांस्तस्यतेयांतिमित्रताम् ॥ भीष्मउवाच ॥ शिवदू
 तीयथाजातायेनचैवानिवेशिता ॥ ५९ ॥ तन्मेसर्वयथातत्त्वंभवान्शंसितुर्महति ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ शिवानीलगिरिंप्राप्तातपसेधृतमानसा ॥ ६० ॥
 रौद्रीजटोद्भवाशक्तिस्तस्याःशृणुनृपव्रतम् ॥ तपःकृत्वाचिरंकालंग्रसिष्याम्याखिलंजगत् ॥ ६१ ॥ एवमुद्दिश्यपंचाग्निंसाधयामासभामिनी ॥ तस्याः
 कालांतरेदेव्यास्तपंत्यास्तपउत्तमम् ॥ ६२ ॥ रुरुर्नाममहातेजाब्रह्मदत्तवरोसुरः ॥ समुद्रमध्येरत्नाख्यंपुरमस्तिमहाधनम् ॥ ६३ ॥ तत्रातिष्ठत्सदैत्येन्द्रस्सर्वदे
 वभयंकरः ॥ अनेकशतसाहस्रकोटिकोटिशतोत्तमैः ॥ ६४ ॥ असुरैरर्चितःश्रीमान्द्वितीयोनमुचिर्यथा ॥ कालेनमहतासोथलोकपालपुरं
 यौ ॥ ६५ ॥ जिगीषुःसैन्यसंवीतोदेवैर्वैरमरोचयत् ॥ उत्तिष्ठतस्तस्यमहासुरस्यसमुद्रतोयंववृधेतिवेगात् ॥ ६६ ॥ अनेकनागग्रहमीनजुष्टमाप्लावयत्प
 र्वतसानुदेशान् ॥ अंतःस्थितानेकसुरारिसंधंविचित्रवर्मायुधचित्रशोभम् ॥ ६७ ॥ भीमंवलंचलितंचारुयोधंविनिर्ययौसिंधुजलाद्विशालम् ॥ तत्र
 द्विपादैत्यभठाभ्युपेताःसयानधंटाश्चसमृद्धियुक्ताः ॥ ६८ ॥ विनिर्ययुःस्वाकृतिभिर्ज्ञपाणांसमत्वमुच्चैःखलुदर्शयंतः ॥ अश्वास्तथाकांचनसूत्रनद्धारो
 हीतमत्स्याइवतेजलांते ॥ ६९ ॥ व्यवस्थितास्तैःसममेवतूर्णैर्विनिर्ययुर्लक्षशःकोटिशश्च ॥ तथारविस्यंदनतुल्यवेगाःसचक्रदंडाक्षतवेणुयुक्ताः ॥ ७० ॥
 रथाश्चयंत्रोपरिपीडितांगाश्चलत्पताकाःस्वनितंविचक्रुः ॥ तथैवयोधाःस्थगितास्तरीभिस्तितीर्षवस्तेप्रवरास्त्रपाणयः ॥ ७१ ॥ रणेरणेलब्धजयाःप्रहारि
 णोविरेजुरुच्चैरसुरानुगाभृशं ॥ देवेषुवैरणेतेषुविद्वतेषुविशेषतः ॥ ७२ ॥ असुरास्सर्वदेवानामन्वधावंस्ततस्ततः ॥ ततोदेवगणाःसर्वेद्रवंतोभयविह्वलाः ॥ ७३ ॥

नीलंगिरिवरंजगमुर्यत्रदेवीस्वयंस्थिता ॥ रौद्रीतपोन्विताधन्याशांभवीशक्तिरुत्तमा ॥ ७४ ॥ संहारकारिणीदेवीकालरात्रीतियांविदुः ॥ सातुदृष्ट्वातदादेवान्भयत्र
स्तान्विचेतसः ॥ ७५ ॥ पप्रच्छविस्मयादेवीप्रोत्फुल्लान्बुजलोचना ॥ पृष्ठतोवोनपश्यामिभयंकिंचिदुपागतम् ॥ ७६ ॥ कथंतुविद्वतादेवाःसर्वेशक्रपुरः
सराः ॥ देवाञ्जुः ॥ अयमायातिदैत्येन्द्रोरुर्भीमपराक्रमः ॥ ७७ ॥ चतुरंगेणसैन्येनमहतापरिवारितः ॥ तस्माद्दीनावयंदेवीभवती
शरणंगताः ॥ ७८ ॥ देवानामितिर्वैश्रुत्वावाक्यमुच्चैर्जहाससा ॥ तस्यांहसंत्यानिश्चेरुर्वरांग्योवदनात्ततः ॥ ७९ ॥ पाशांकुशधराःसर्वाःपीतोन्नतपयो
धराः ॥ सर्वाश्शूलधराभीमाःसर्वादंष्ट्राङ्कुशाननाः ॥ ८० ॥ आवद्धमकुटाःसर्वाःसंदष्टदशनच्छदाः ॥ फूत्काररावैरशिवैस्त्रासयत्यश्वराचरम् ॥ ८१ ॥
काश्चिच्छुक्लाम्बरधराःकाश्चिच्चित्राम्बरस्तथा ॥ सुनीलवसनाःकाश्चिद्रक्तपानातिलालसाः ॥ ८२ ॥ नानारूपैर्मुखैस्तास्तुनानावेषवपुर्धराः ॥ ताभि
रेवंवृतादेवीदेवानामभयंकरी ॥ ८३ ॥ माभैष्टदेवाभद्रंयोयावद्भदतिदानवः ॥ चतुरंगबलोपेतोरुरुस्तावत्समागतः ॥ ८४ ॥ तंनीलपर्वतवरंदेवानांमार्गमा
गिणः ॥ देवानामग्रतःसैन्यंहृष्टादेवीसमाकुलम् ॥ ८५ ॥ तिष्ठतिष्ठेतिजल्पंतोदैत्यास्तेसमुपागताः ॥ ततःप्रवृत्तेयुद्धंतासांतेषांमहाभयम् ॥ ८६ ॥
नाराचैर्भिन्नदेहानांदैत्यानांभुविसर्पतां ॥ रोषाहंडप्रभग्नानांसर्पाणामिवसर्पताम् ॥ ८७ ॥ शक्तिनिर्भिन्नहृदयागदासंचूर्णितोरसः ॥ कुठारैर्भिन्नशिरसोमुस
लैर्भिन्नमस्तकाः ॥ ८८ ॥ विद्धोदरास्त्रिशूलैश्छिन्नग्रीवावरासिभिः ॥ क्षताश्वरथमातंगपादाताःपेतुराहवे ॥ ८९ ॥ रणभूमिसमासाद्यदैत्याःसर्वेरुहंविना ॥
ततोबलंहतंहृष्टारुरुर्मायांतदाददे ॥ ९० ॥ तयासंमोहितादेव्योदेवाश्चापिरणाजिरे ॥ तामस्यामाययादेव्यासर्वमन्धंतमोभवत् ॥ ९१ ॥ ततोदेवीमहाश
क्यातंदैत्यंसमताडयत् ॥ तयातुताडितस्याजौदैत्यस्यप्रगतंतमः ॥ ९२ ॥ मायायामथनष्टायांतामस्यांदानवोरुरुः ॥ पातालमाविशचूर्णतत्रापिपरमे
श्वरी ॥ ९३ ॥ देवीभिःसहिताकुद्धापुरतोभिमुखीस्थिता ॥ रुरोस्तुदानवेन्द्रस्यभीतस्याग्रेगतस्यच ॥ ९४ ॥ नखाग्रेणशिरश्छित्वाचर्मचादायवेगिता
॥ निष्पपाताथपातालात्पुष्करंचपुनर्गिरिम् ॥ ९५ ॥ कन्यासैन्येनमहताबहुहूणेणभास्वता ॥ देवैस्तुविस्मितैर्दृष्टाचर्ममुंडधरारुरोः ॥ ९६ ॥ स्वकी
येतपसःस्थानेनिविष्टापरमेश्वरी ॥ ततोदेव्योमहाभागाःपरिवार्यव्यवस्थिताः ॥ ९७ ॥ याचयामासुरव्यग्रास्तांतुदेवींबुभुक्षिताः ॥ बुभुक्षितावयं
देविदेहिनोभोजनंवरम् ॥ ९८ ॥ एवमुक्ताततोदेवीदध्यौतासांतुभोजनम् ॥ नाध्यगच्छत्तदातासांभोजनंचिन्तितम्महत् ॥ ९९ ॥ तदादध्यौमहादे
वंरुद्रंपशुपतिंविभुम् ॥ सोपिध्यानात्समुत्तस्थौपरमात्मात्रिलोचनः ॥ १०० ॥ उवाचरुद्रस्तांदेवींकिंतेकार्यंविवाक्षितम् ॥ ब्रूहिदेविमहामायेयत्तेमन
सिवर्तते ॥ १ ॥ शिवदूत्युवाच ॥ छागमध्येतुवैदेवछागरूपेणवर्तसे ॥ एतास्त्वांभक्षयिष्यान्तिभक्ष्यमीप्सितमादरात् ॥ २ ॥ भक्षार्थमासांदेवे

शकिंचिदातुमिहार्हसि ॥ शूलीकुर्वतिमामेताभक्षार्थिन्योमहाबलाः ॥ ३ ॥ अन्यथामामपिबलाद्रक्षयेयुर्बुभुक्षिताः ॥ एवंमांतुसमालक्ष्यभक्ष्यं
 कल्पयसत्वरम् ॥ ४ ॥ रुद्रउवाच ॥ शिवदूतिब्रवीम्येकंप्रवृत्तंयद्युगांतरे ॥ गंगाद्वारेदक्षयज्ञोगैर्विध्वंसितोमम ॥ ५ ॥ तत्रयज्ञोमृगोभूत्वाप्रदुद्रा
 वसुवेगवान् ॥ मयावाणेननिर्विद्धोरुधरेणप्रसेचितः ॥ ६ ॥ अजगंधस्तदाभूतोनामदेवैस्तुमेकृतम् ॥ अजगंधस्त्वमेवेतिदास्येचान्यत्तुभोज
 नम् ॥ ७ ॥ एतासांशृणुमेदेविभक्ष्यमेकंमयोचितम् ॥ कथ्यमानंवराहोहेकालरात्रिमहाप्रभे ॥ ८ ॥ यास्त्रीसगर्भादेवेशिअन्यस्त्रीपरिधानकम् ॥
 परिधत्तेस्पृशेद्रापिपुरुषस्यविशेषतः ॥ ९ ॥ सभागोस्तुवरारोहेकासांचित्पृथिवीतले ॥ अप्येकवर्षवालंतुगृहत्वातत्रवैबलात् ॥ ११० ॥ भुक्त्वाति
 ष्ठंतुसुप्रीताअपिवर्षशतान्वहून् ॥ अन्याःसूतिगृहेच्छिद्रंगृह्णीयुस्तुह्यपूजिताः ॥ १११ ॥ निवसिष्यंतिदेवेशितथावैजातहारिकाः ॥ गृहेक्षेत्रेतटाके
 चवाप्युद्यानेषुचैवहि ॥ १२ ॥ अत्येषुचरुदंत्योयाध्वियस्तिष्ठंतिनित्यशः ॥ तासांशरीरगाश्चान्याःकाश्चित्पूजितमवाप्नुयुः ॥ १३ ॥ शिवदूत्युवाच ॥
 कुत्सितंभवतादत्तंप्रजानांपरिपीडनम् ॥ नचत्वंकुप्यसेदातुंशंकरस्यविशेषतः ॥ १४ ॥ त्रपाकरंयद्भवतिप्रजानांपरिपीडकम् ॥ नतुतद्युज्यतेदातुंतासांभ
 क्ष्यंतुशंकर ॥ १५ ॥ रुद्रउवाच ॥ अवंत्यांतुयदास्कंदोमयापूर्वतुभद्रितः ॥ चूडाकर्मणिवृत्तेतुकुमारस्यतदाशुभे ॥ १६ ॥ आगत्यमातरोभक्ष्यमपू
 र्वतुप्रचक्रिरे ॥ देवलोकोद्देवगणामातृणांभोक्तुमागताः ॥ १७ ॥ तासांगृहेयदापूर्वब्रह्माद्यास्सुरसत्तमाः ॥ गंधर्वाप्सरसश्चैवैयक्षास्सर्वेचगुह्यकाः ॥ १८ ॥
 मेवादयःशिखरिणोगंगाद्याःसरितस्तथा ॥ सर्वेनागागजास्सिद्धाःपक्षिणोऽसुरसूदनाः ॥ १९ ॥ डाकिन्यःसहवेतालैर्वृताःसर्वैर्ग्रहेस्तदा ॥ किमुक्तेनामुना
 देवियत्सृष्टंब्रह्मणात्वह ॥ १२० ॥ तत्सर्वंभोजनंदत्तंस्वेच्छान्नंचनभोगतं ॥ शिवदूत्युवाच ॥ आसांकृतंदेहिभोज्यंदुर्लभंयत्त्रिविष्टपे ॥ २१ ॥ स्नेहःकंसगु
 ङहृद्यंसुपक्वंपरिकल्पितम् ॥ क्वचिन्नान्येनयद्भुक्तमपूर्वपरमेश्वर ॥ २२ ॥ एवमुक्तस्तदासोपिदेवदेवोमहेश्वरः ॥ भक्ष्यार्थंतास्तदाप्राहपार्वत्याश्चैवसन्निधौ ॥
 ॥ २३ ॥ मयावैसाधितंचान्नंप्रकारैर्वहुभिःकृतं ॥ तत्सर्वंचव्ययंयातंनचान्यदिहदृश्यते ॥ २४ ॥ भवतीष्वागतास्वद्यकिंमयादेयमुच्यताम् ॥ अपूर्वभ
 वतीनांयन्मयादेयंविशेषतः ॥ २५ ॥ आस्वादितंनचान्येनभक्ष्यार्थंचददाम्यहम् ॥ अथोभागेचमेनाभेर्वर्तुलौफलसन्निभौ ॥ २६ ॥ भक्ष्यध्वंहिसहितालं
 बौमेवृषणाविमौ ॥ अनेनचापिभोज्येनपरात्पूतिर्भविष्यति ॥ २७ ॥ महाप्रसादंतालव्वादेव्यस्सर्वास्तदाशिवम् ॥ प्रणिपत्यस्थिताश्शर्वदं वचनमब्रवीत्
 ॥ २८ ॥ करिष्यंतिशुभाचारान्विनाहास्येनयेनराः ॥ तेषांधनंपशुःपुत्रादाराश्चैवगृहादिकम् ॥ २९ ॥ भविष्यतिमयादत्तंयच्चान्यन्मनसिस्थितम् ॥ हा
 स्येनदीर्घदशनादरिद्राश्चभवंतिते ॥ १३० ॥ तस्मान्ननिंदाहास्यंचकर्तव्यंहिविजानता ॥ भवत्योमातरःख्याताह्यस्मिन्लोकेभविष्यथ ॥ ३१ ॥

उपहारेनरायेतुकरिष्यंतिचकौमुदीम् ॥ चणकान्पूरिकाश्चैववृषणैःसहपूपकान् ॥ ३२ ॥ बंधुभिःस्वजनैश्चैवतेषांवंशोनछिद्यते ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंधना
 र्थीलभतेधनम् ॥ ३३ ॥ रूपवानसुभगोभोगीसर्वशास्त्रविशारदः ॥ हंसयुक्तेनयानेनब्रह्मलोकेमहीयते ॥ ३४ ॥ शिवदूतिमयाप्येवंतासांदत्तंचभक्षणम्
 त्रपाकरांभक्त्याउक्तोहंतात्रिशामय ॥ ३५ ॥ जयस्वदेविचामुंडेजयभूतापहारिणि ॥ जयसर्वगतेदेविकालरात्रिनमोस्तुते ॥ ३६ ॥ विश्वमूर्ति
 युतेशुद्धेविरूपाक्षित्रिलोचने ॥ भीमरूपेशिवेविद्येमहामायेमहोदरे ॥ ३७ ॥ मनोजयेमनोदुर्गेभीमाक्षिशुभितक्षये ॥ महामारिविचित्रांगिगी
 तनृत्यप्रियेशुभे ॥ ३८ ॥ विकरालिमहाकालिकालिकेपापहारिणि ॥ पाशहस्तेदंडहस्तेभीमहस्तेभयानके ॥ ३९ ॥ चामुंडेज्वलमानास्येती
 क्ष्णदंष्ट्रेमहावले ॥ शिवयानप्रियेदेविप्रेतासनगतेशिवे ॥ १४० ॥ भीमाक्षिभीपणेदेविसर्वभूतभयंकरि ॥ करालिविकरालेचमहाकालिकरालिनि ॥
 ॥ ४१ ॥ कालिकरालविक्रांतिकालरात्रिनमोस्तुते ॥ सर्वशस्त्रभूतेदेविनमोदेवनमस्कृते ॥ ४२ ॥ एवंस्तुताशिवदूतीरुद्रेणपरमेष्ठिना ॥ तुतोपपरमादे
 वीवाक्यंचैवमुवाचह ॥ ४३ ॥ वरंवृणीष्वदेवेशयत्तेमनसिवर्तते ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ स्तोत्रेणानेनयेदेविस्तोष्यंतित्त्वांवरानने ॥ ४४ ॥ तेषांत्वंवरदादे
 विभवसर्वगतासती ॥ इमंपर्वतमारुह्ययःपूजयतिभक्तितः ॥ ४५ ॥ सपुत्रपौत्रपशुमान्समृद्धिमुपगच्छतु ॥ यश्चैवंशृणुयाद्भक्त्यास्तवंदेविसमुद्भवं ॥ ४६ ॥
 सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंनिर्वाणमृच्छतु ॥ भ्रष्टराज्योयदाराजानवम्यांनियतःशुचिः ॥ ४७ ॥ अष्टम्यांचचतुर्दश्यांसोपवासोनरोत्तम ॥ संवत्सेरणलभतांरा
 ज्यंनिष्कंटकंपुनः ॥ ४८ ॥ एपाज्ञानान्विताशक्तिःशिवदूतीतिचोच्यते ॥ यएवंशृणुयान्नित्यंभक्त्यापरमयानृप ॥ ४९ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंनिर्वाण
 माप्नुयात् ॥ यश्चैनपठतेभक्त्यास्नात्वावैपुष्करजले ॥ १५० ॥ सर्वमेतत्फलंप्राप्यब्रह्मलोकेमहीयते ॥ यत्रैतल्लिखितंगेहेसदातिष्ठतिपार्थिव ॥ ५१ ॥ नतत्रा
 ग्निभयंघोरंसर्वचोरादिसंभवं ॥ यश्चेदंपूजयेद्भक्त्यापुस्तकेपिस्थितंबुधाः ॥ ५२ ॥ तेनचेष्टंभवेत्सर्वत्रैलोक्यंसचराचरं ॥ जायंतेवहवःपुत्राःधनंधान्यं
 वरास्त्रियः ॥ ५३ ॥ रत्नान्यश्वागजाभृत्यास्तेषामाशुभवंतिचः ॥ यत्रेदंलिख्यतेगेहेतत्राप्येवंध्रुवंभवेत् ॥ १५४ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेष्टिखंडेशिवदूतीचरितं
 नामएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ भीष्मउवाच ॥ केनकर्मविपाकेनप्रेतत्वंजायतेपुनः ॥ केनवात्रप्रमुच्येततन्मेब्रूहिमहामते ॥ १ ॥ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ अ
 हंतेकथयिष्यामिसर्वमेतदशेषतः ॥ यच्छ्रुत्वानपुनर्मोहंयास्यतेनृपसत्तम ॥ २ ॥ येनजायेतप्रेतत्वंयेनचास्मात्प्रमुच्यते ॥ प्राप्नोतिनरकंघोरंदुस्तरंत्रिदशैरापि
 ॥ ३ ॥ सतांसंभाषणेचैवपुण्यतीर्थानुकीर्तने ॥ मानवास्तुप्रमुच्यंतआपन्नाःप्रेतयोनिषु ॥ ४ ॥ श्रूयतेहिपुराभीष्मब्राह्मणःसंशितव्रतः ॥ पृथुस्सर्वत्रवि
 ख्यातःसंतोषेचसदास्थितः ॥ ५ ॥ स्वाध्याययुक्तोगेहेषुनित्ययोगश्चयोगवित् ॥ जपयज्ञविधानेनयुक्तंकालंक्षिपेच्चसः ॥ ६ ॥ युक्तःक्षमादयाभ्यांचक्षां

त्यायुक्तश्चतत्त्ववित् ॥ अहिंसाहितचित्तश्चमार्दवेचतथास्थितः ॥ ७ ॥ ब्रह्मचर्यसमायुक्तस्तपोयोगसमन्वितः ॥ युक्तः सपितृकार्येषु युक्तो वैदिककर्मसु ॥
 ॥ ८ ॥ परलोकभये युक्तो युक्तस्त्यवचः प्रति ॥ युक्तो मधुरवाक्येषु युक्तश्चातिथिपूजने ॥ ९ ॥ इष्टापूर्तसमायुक्तो युक्तो द्रविवर्जने ॥ स्वकर्मविधिसंयुक्तो युक्तः
 स्वाध्यायकर्मसु ॥ १० ॥ एवं कर्माणि कुर्वतस्संसारविजिगीषया ॥ बहून्यब्दान्यतीतानि ब्राह्मणस्य गृहे सतः ॥ ११ ॥ तस्य बुद्धिरियं जाता तीर्थाभिगम
 ने प्रति ॥ पुण्यैस्तीर्थजलैरेतत्किञ्च कुर्यात्कलेवरम् ॥ १२ ॥ प्रयतः पुष्करे स्नात्वा भास्करस्योदयं प्रति ॥ कृतजप्यनमस्करोप्यद्धानं प्रत्यपद्य
 त ॥ १३ ॥ अग्रतः पंच पुरुषानपश्यत्सोतिभीषणान् ॥ वने कंटकवृक्षाद्ये निर्जने पक्षिवर्जिते ॥ १४ ॥ तान् दृष्ट्वा विकृताकारान् सुवोरान् पापदर्श
 नान् ॥ ईषत्संत्रस्तहृदयो व्यतिष्ठन्निश्चलाकृतिः ॥ १५ ॥ अवलंब्य ततो धैर्यं भयमुत्सृज्य दूरतः ॥ पप्रच्छ मधुराभाषी केयूर्यं विकृताः कुतः ॥ १६ ॥
 किं वाचैव कृतं कर्म येन प्राप्ताश्च वै कृतम् ॥ कथमेवं विधाः सर्वे प्रस्थिताः कुत्र चाध्वनि ॥ १७ ॥ प्रेता ऊचुः ॥ क्षुत्पिपासान्विताने त्यं महादुःखसमावृताः ॥
 हतप्रज्ञावयं सर्वे नष्टसंज्ञाविचेतसः ॥ १८ ॥ न जानीमो दिशं चापि प्रदिशं चापि कांचन ॥ नांतरिक्षं महीं चापि न जानीमो दिवं तथा ॥ १९ ॥ यदेत
 दुःखमाख्यातमेतदेव सुखं भवेत् ॥ प्रभातमिदमाभाति भास्करोदयदर्शनात् ॥ २० ॥ अहं पर्युषितो नाम सूचीमुखस्तथा परः ॥ शीघ्रगोरोहकश्चै
 व पंचमो लेखकस्तथा ॥ २१ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ प्रेतानां कर्मजातानां नाम्नां वै संभवः कुतः ॥ किं तत्कारणमुद्दिश्य यतो यूयं सनामकाः ॥ २२ ॥ प्रेता ऊचुः ॥
 अहं स्वादुसदाभुंजे दद्यां पर्युषितं द्विजे ॥ एतत्कारणमासाद्य नाम पर्युषितो मम ॥ २३ ॥ सूचिता बहवो नाने विप्राश्चान्नाद्यकांक्षिणः ॥ एतत्कारणमुद्दिश्य
 सूचीमुखाभिधोमतः ॥ २४ ॥ शीघ्रगतोऽस्मि विप्रेण याचितः क्षुधितेन च ॥ एतत्कारणमुद्दिश्य शीघ्रगोद्विजसत्तम ॥ २५ ॥ गृहोपरि सदा स्वादुभुंक्ते द्विजभये
 न हि ॥ उद्विग्नमानसस्तत्र तेनासौ रोहकः स्मृतः ॥ २६ ॥ मौनेचापि स्थितो नित्यं याचितो विलिखन्महीम् ॥ अस्माकमपि पापिष्ठो लेखको नाम नमतः ॥ २७ ॥
 कृच्छ्रेण लेखको याति रोहकस्तु अवाक्शिराः ॥ शीघ्रगः पंगुतां प्राप्तः सूचीसूचीमुखो भवत् ॥ २८ ॥ ययुषितो लम्बग्रीवो लंबोदर उदाहृतः ॥ बृहद्वृषणलंबोष्ठः पापाद
 स्मादजायत ॥ २९ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातमात्मवृत्तं सहेतुकम् ॥ पृच्छस्व यदि ते श्रद्धापृष्टाश्च कथयामहे ॥ ३० ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ये जीवा भुवितिष्ठन्ति
 सर्वेऽप्याहारमूलकाः ॥ युष्माकमपि चाहारं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ३१ ॥ प्रेता ऊचुः ॥ शृणुष्वाहारमस्माकं सर्वसत्त्वविगर्हितम् ॥ यच्छ्रुत्वानिंदसे विप्रभूयोभूय
 श्च नित्यशः ॥ ३२ ॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषेण योषिदङ्गमलेन च ॥ गृहाणित्यक्तशौचानि प्रेताभुंजंति तत्र वै ॥ ३३ ॥ स्त्रीमिदं धानिकीर्णानि प्रकीर्णोच्छिष्टकानि च ॥
 मलेनापि जुगुप्स्यानि प्रेताभुंजंति तत्र वै ॥ ३४ ॥ चित्तलज्जाविहीनानि होमहीनानि यानि च ॥ व्रतैश्चैव विहीनानि प्रेताभुंजंति तत्र वै ॥ ३५ ॥ गुरवो

नैवपूज्यंतेस्त्रीजितानिगृहाणिच ॥ क्रोधलोभगृहीतानिप्रेताभुञ्जंतितत्रवै ॥ ३६ ॥ त्रपामेजायतेतातकथ्यमानेस्वभोजने ॥ अस्मात्परतरं
 चान्यत्रवक्तुमपिशक्यते ॥ ३७ ॥ निवृत्तिप्रेतभावस्यपृच्छामस्त्वां दृढव्रत ॥ यथानभवतिप्रेतस्तन्मेवदत्तपोधन ॥ ३८ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥
 एकरात्रद्विरात्रादिकृच्छ्रां द्रायणादिभिः ॥ व्रतैरन्यैः कृतैर्नित्यं नप्रेतो जायतेनरः ॥ ३९ ॥ त्रीनग्नीन्पञ्चचैकं वायोहन्यहनिसेवते ॥ सवैभूतदयापन्नो
 नप्रेतो जायतेनरः ॥ ४० ॥ तुल्योमानेऽपमानेचतुल्यः कांचनलोष्टयोः ॥ तुल्यः शत्रौ च मित्रे च नप्रेतो जायतेनरः ॥ ४१ ॥ देवतातिथिपूजासुगुरुपूजा
 मुनित्यशः ॥ रतोवैपितृपूजासुनप्रेतो जायतेनरः ॥ ४२ ॥ शुक्लांगारकसंयुक्ताचतुर्थी जायतेयदा ॥ श्रद्धया श्राद्धकृत्तस्यां नप्रेतो जायतेनरः ॥ ४३ ॥ जि
 तक्रोधविमर्शोयस्तृष्णासंगविवर्जितः ॥ क्षमावान्दानशीलश्चनप्रेतो जायतेनरः ॥ ४४ ॥ गोब्राह्मणांश्चतीर्थानिपर्वतांश्चनदीस्तथा ॥ देवांश्चैवतुयोन्या
 न्नप्रेतो जायतेनरः ॥ ४५ ॥ प्रेताऽऽहुः ॥ श्रुताश्चविविधाधर्माः पृच्छामोदुःखितामुने ॥ येनवैजायतेप्रेतस्तन्नोवदमहामते ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ शूद्रा
 ब्रेनतुभुक्तेनब्राह्मणेनविशेषतः ॥ प्रियतेह्युदरस्थेनसवैप्रेतोभवेन्नरः ॥ ४७ ॥ मातरं पितरं भ्रातृन्भगिनीं सुतमेवच ॥ अदृष्टदोषांस्त्यजतिसप्रेतो जायते
 नरः ॥ ४८ ॥ अयाज्ययाजनाच्चैवयाज्यस्यचविवर्जनात् ॥ रतोवैशूद्रसेवासुसप्रेतो जायतेनरः ॥ ४९ ॥ न्यासापहर्ता मित्रधुकशूद्रपाकरतः सदा ॥ विस्रं
 भघातीकूटस्थः सप्रेतो जायतेनरः ॥ ५० ॥ ब्रह्महागोघ्नकः स्तेनः सुरापो गुरुतल्पगः ॥ भूमिकन्यापहर्ता च सप्रेतो जायतेनरः ॥ ५१ ॥ सामान्यां दक्षिणां ल
 ब्ध्वा एकएवनिगृहति ॥ नास्तिकी भावनिरतः सवैप्रेतोभिजायते ॥ ५२ ॥ एवंश्रुवाणेविप्रेन्द्राकाशेदुन्दुभिस्वनः ॥ पुष्पवृष्टिः पपातोर्व्यादेवैर्मुक्तासह
 स्रशः ॥ ५३ ॥ प्रेतानां तु विमानानि आगतानि समंततः ॥ अस्यविप्रस्यसंभापात्पुण्यसंकीर्तनेनच ॥ ५४ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सतां संभाषणं कुरु ॥ यदि
 ते श्रेयसाकार्यं गंगासुत अतंद्रितः ॥ ५५ ॥ तिलकं सर्वधर्मस्य पञ्चप्रेतकथामिमाम् ॥ पठेच्छृण्वेऽस्य कुलेनप्रेतो जायतेनरः ॥ ५६ ॥ शृणोति वाप्यभीक्ष्णं वा श्रद्ध
 या परयान्वितः ॥ भक्त्या समन्वितो वापि नप्रेतो जायतेनरः ॥ ५७ ॥ भीष्मउवाच ॥ अंतरिक्षे किमर्थं तु पुष्करं परिकीर्त्यते ॥ मुनिभिर्धर्मशीलैश्च लभ्यते त
 त्कथं त्विह ॥ ५८ ॥ येन तल्लभ्यते लब्धं चैव फलप्रदम् ॥ तन्मे सर्वसमाचक्ष्व कौतुकादेव पृच्छतः ॥ ५९ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ऋषिकोटिस्समायाता द
 क्षिणापथवासिनी ॥ स्नानार्थं पुष्करे राजन् पुष्करं च वियद्व्रतम् ॥ ६० ॥ मत्वा ते मुनयः सर्वे प्राणायामपरायणाः ॥ ध्यायमानाः परं ब्रह्म स्थिता द्वादशवत्स
 रान् ॥ ६१ ॥ ब्रह्मामहर्षयस्तत्र देवास्सेन्द्रास्समागताः ॥ ऋषयो तर्हि ताः प्रोचुर्नियमांस्ते सुदुष्करान् ॥ ६२ ॥ आकारणं पुष्करस्य मंत्रेण क्रियतां द्विजाः ॥ आ
 पोहिष्ठेति तिसृभिर्ऋग्भिः सांनिध्यमेष्यति ॥ ६३ ॥ अघमर्षणजप्येन भवेद्वै फलदायकम् ॥ विप्रैर्वाक्यावसाने तु सर्वैस्तेस्तु तथाकृतम् ॥ ६४ ॥ कृतेन पु

पुण्यां प्राप्ताये निदेशाच्च तो द्विजाः ॥ गर्हिता धर्मशास्त्रेषु ते विप्रा दक्षिणोत्तराः ॥ ६५ ॥ ये चान्ये पार्वतीयाश्च श्राद्धे नार्हति केतनम् ॥ एतस्मात्कारणाद्वा जनवि
यत्येवं समास्थितम् ॥ ६६ ॥ कार्तिव्यां पुष्करं स्नानात्पूततामभियच्छति ॥ ब्रह्मणा सहितं राजन्सर्वेषां पुण्यदायकम् ॥ ६७ ॥ तत्रागतास्तु ये वर्णाः सर्वे ते पुण्य
भाजनाः ॥ द्विजैस्तुल्यानसंदेहो विनामंत्रेण ते नृप ॥ ६८ ॥ आग्नेयं तु यदा ऋक्षं कार्तिव्यां भवति क्वचित् ॥ महती सा तिथिर्ज्ञेया स्नाने दाने तथा चोत्तमा ॥ ६९ ॥ यदा या
म्यं तु भवति ऋक्षं तस्यां तिथौ क्वचित् ॥ तिथिः सापि महापुण्याय तिभिः परिकीर्तिता ॥ ७० ॥ प्राजापत्यं यदा ऋक्षं तिथौ तस्यां नराधिप ॥ सामहा कार्तिकी प्रो
क्ता देवानामपि दुर्लभा ॥ ७१ ॥ यदा चार्कं गुरौ सोमे वारे ष्वेतेषु वै त्रिषु ॥ त्रीण्येतानि च ऋक्षाणि स्वयं प्रोक्तानि ब्रह्मणा ॥ ७२ ॥ अत्राश्वमेधिकं पुण्यं स्नातस्य
भवति ध्रुवम् ॥ दानमक्षयतां याति पितृणां तर्पणं तथा ॥ ७३ ॥ विशाखा सुयदा भानुः कृत्तिकासु च चंद्रमाः ॥ सयोगः पुष्करो नाम पुष्करे ष्वति दुर्लभः ॥ ७४ ॥
अंतरिक्षावतीर्णेतुं तार्थं पैतामहेशुभे ॥ स्नानं येत्र करिष्यति तेषां लोकामहोदयाः ॥ ७५ ॥ नस्पृहांते न्यपुण्यस्य कृतस्याप्यकृतस्य च ॥ करिष्यति महा
राजसत्यमेतदुदाहृतम् ॥ ७६ ॥ तीर्थानां प्रवरं तीर्थं पृथिव्यामिह पच्यते ॥ नास्मात्परं पुण्यं तीर्थं लोकेषु नृप पच्यते ॥ ७७ ॥ कार्तिव्यां तु विशेषेण पुण्या पा
पहरा शुभा ॥ उदुंबरवनात्तस्मादागाता च सरस्वती ॥ ७८ ॥ तया तत्पूरितं तीर्थं पुष्करं मुनिसेवितम् ॥ दक्षिणेशिखरं भाति पर्वतस्या विदूरतः ॥ ७९ ॥
नीलांजनचयप्रख्यं वर्णतो नीलशाल्मलम् ॥ तया तच्छिखरं तस्य स्वस्थितं पुष्करं यथा ॥ ८० ॥ प्रावृट्काले विद्यत्पूर्णचन्द्रमिवोच्छ्रितम् ॥ कदंबपुष्पगं
धाढ्यं कुटजार्जुनभूषितम् ॥ ८१ ॥ रथमार्गमिवारोढुं खेस्तच्छिखरं स्थितम् ॥ वृत्तैस्स पुलकैस्सिन्धैः स्त्रीणामिव पयोधरैः ॥ ८२ ॥ श्रीफलैः शिखरं भा
तिसमन्तात्सु मनोहरैः ॥ गुंजद्रिः षट्पदकुलैः समं तादुपशोभितम् ॥ ८३ ॥ कोकिलाराव रुचिरं शिखिकेकारवाकुलम् ॥ शृंगे मनोहरे तस्मिन्नुद्गता सुमनो
रमा ॥ ८४ ॥ पुण्या पुण्यजलोपेतानदीयं ब्रह्मणस्सुता ॥ वंशस्तं वात्सुविपुला प्रवृत्ता चोत्तरामुखी ॥ ८५ ॥ गत्वा ततो नाति दूरात्पुनर्याति पराङ्मुखी ॥ ततः
प्रभृतिसा देवी प्रसन्ना प्रकटा स्थिता ॥ ८६ ॥ अन्तर्धानं परित्यज्य प्राणिनामनुकम्पया ॥ कनकासुप्रभाचैव नन्दा प्राची सरस्वती ॥ ८७ ॥ पंचस्रोताः
पुष्करेषु ब्रह्मणा परिभाषिता ॥ तस्यास्तीरि सुरम्याणि तीर्थान्यायतनानि च ॥ ८८ ॥ संसेवितानि मुनिभिः सिद्धैश्चापि समंततः ॥ तेषु सर्वेषु भविता धर्महे
तुः सरस्वती ॥ ८९ ॥ हाटकक्षितिगौरीणां तत्तीर्थेषु महोदयम् ॥ दानं दत्तं नरैः स्नातैर्जनयत्यक्षयं फलम् ॥ ९० ॥ धान्यप्रदानं प्रवरं वंदंति तिलप्रदानं च त
थामुनीन्द्राः ॥ यैस्तेषु तीर्थेषु नरैः प्रदत्तं तद्धर्महेतु प्रवरं प्रदिष्टम् ॥ ९१ ॥ प्रायोपवेशं प्रयतः प्रयत्नाद्यस्तेषु कुर्यात्प्रमदापुमान्वा ॥ तीर्थेऽपि संयोज्य मनोपि चेत्थं
भुंक्ते फलं ब्रह्मगृहे यथेष्टम् ॥ ९२ ॥ तस्योपकंठे प्रियते हि यैस्तु कर्मक्षयात्स्थावरजंगमैश्च ॥ ते चापि सर्वे सकलं प्रसह्य लभंति यज्ञस्य फलं दुरापम् ॥ ९३ ॥ ततस्तु

साधर्मफलारणीचजन्मादिदुःखार्दितचेतसांतु ॥ सर्वात्मनाचारुफलासरस्वतीसेव्याप्रयत्नात्पुरुषैर्महानदी ॥ ९४ ॥ तत्रयेसलिलंपूतं पिबंतिसततंनराः ॥
 नतेमनुष्यादेवास्तेजगत्यामिहसंस्थिताः ॥ ९५ ॥ यज्ञैर्दानैस्तपोभिश्चयत्फलंप्राप्यतेद्विजैः ॥ तदत्रस्नानमात्रेणशूद्रैरपिस्वभावजैः ॥ ९६ ॥ दर्शनात्पु
 ष्करस्यापिमहापातकिनोपिये ॥ तेपितत्पापनिर्मुक्ताःस्वर्गयांतितनुक्षये ॥ ९७ ॥ तत्रोपवासीयज्ञस्यपुंडरीकस्ययत्फलम् ॥ तत्प्राप्नो
 तिनरःक्षिप्रमल्पायासेनपुष्करे ॥ ९८ ॥ मावमासेतिलान्यस्तुप्रयच्छतिचसद्विजे ॥ यथाशक्तिचभक्त्याचसविष्णुभवेवसेत् ॥ ९९ ॥ तत्रोपवासं
 स्नानंचपंचगव्याशनंतथा ॥ यःकरोतिनरःसोपिदेहांतेस्वर्गमाप्नुयात् ॥ १०० ॥ वसंतितत्समीपस्थायेपितस्करजातयः ॥ तेपितस्यानुभा
 वेनस्वयीतिचनसंशयः ॥ १ ॥ येपुनःशूद्रवृत्तिस्थास्त्रिरात्रोपोषितानराः ॥ प्रयच्छंतिद्विजेष्वर्थब्रह्मशक्तिसमन्विताः ॥ २ ॥ तेमृतायानमाहूढाः प
 द्मासनचतुर्भुजाः ॥ ब्रह्मणासहसायुज्यंप्राप्नुवंत्यपुनर्भवम् ॥ ३ ॥ गंगोद्रेदंयत्रगंगासंप्राप्तासरितांवराम् ॥ सरस्वतींद्रष्टुकामासांत्वाथैप्रोद्धतांज्वा
 रात् ॥ ४ ॥ तत्रगत्वापयःपूतंसुरसिद्धनिषेवितम् ॥ सारस्वतंचविमलंविद्याधरगणार्चितम् ॥ ५ ॥ पीतमेकांजलिमितंयेनाप्तंतेनतत्परं ॥ अवलोक्यदिशंपूर्वामा
 हंगंगेसखित्वया ॥ ६ ॥ एकाकिनीवियुक्तास्मिन्क्रयास्येहमवांधवा ॥ तांविज्ञायततोगंगारुदंतींशोककर्शिताम् ॥ ७ ॥ पूर्वदेशात्समायाताद्रष्टुंतांदीनमा
 नसाम् ॥ दृष्ट्वाचतांमहाभागांपरिष्यज्यतुपीडिताम् ॥ ८ ॥ नेत्रेप्रमृज्यचैतस्याःप्राहगंगावचस्तदा ॥ मारोदीस्त्वंमहाभागेदुःष्करंतेकृतंसखि ॥ ९ ॥ देवका
 र्ययदन्यनकर्तुंशक्येतनैवाहि ॥ एतस्मात्तेमहाभागेद्रष्टुंदेवाःसमागताः ॥ ११० ॥ एपांचक्रियतांपूजावाङ्मनःकायकर्मणा ॥ सरस्वतीसुरेंद्राणांकृत्वापूजा
 विधिक्रमम् ॥ ११ ॥ क्रमेणब्रह्मजापश्चात्संगतात्सखीजनम् ॥ ज्येष्ठमध्यमयोर्मध्येसंगमोलोकविश्रुतः ॥ १२ ॥ पश्चान्मुखीब्रह्मसुताजाह्नवीतुउदङ्मुखी
 ततस्तेविबुधाःसर्वेपुष्करंयेसमागताः ॥ १३ ॥ विदित्वादुष्करंकर्मतस्यास्तुतिमकारयन् ॥ त्वंबुद्धिस्त्वंमतिर्लक्ष्मीस्त्वंविद्यात्वंगतिःपरा ॥ १४ ॥ त्वंश्रद्धा
 त्वंपरानिष्ठाबुद्धिर्मैधारतिःक्षमा ॥ त्वंसिद्धिस्त्वंस्वधास्वाहात्वंपवित्रंमतमहत् ॥ १५ ॥ संध्यारात्रिःप्रभाभूतिर्मैधाश्रद्धासरस्वती ॥ यज्ञविद्यामहावि
 द्यागुह्यविद्याचशोभना ॥ १६ ॥ आन्वीक्षिकीतुयावार्तादंडनीतिश्चकथ्यते ॥ नमोस्तुतेपुण्यजलेनमःसागरगामिनि ॥ १७ ॥ नमस्तेपापनिर्मोकेनमोदेवि
 जगत्प्रिये ॥ एवंस्तुताहिसादेवीदिव्यास्वार्थपरायणैः ॥ १८ ॥ एवंसाप्राङ्मुखीतत्रस्थितादेवीसरस्वती ॥ सर्वतीर्थमयीदेवीसर्वामरसमन्विता ॥ १९ ॥
 प्राचीसेतिबुधैर्ज्ञेयाब्रह्मणोवचनंतथा ॥ तत्रशुद्धावटंनामतीर्थपैतामहंस्मृतम् ॥ १२० ॥ दर्शनेनापिवैतस्यमहापातकिनोपिये ॥ भोगिभोगान्समश्रंतिविशु
 द्धाब्रह्मणोतिके ॥ २१ ॥ प्रायोपवेशंयेतत्रप्रकुर्वंतिनरोत्तमाः ॥ तेमृताब्रह्मयानेनदिव्यांत्यकुतोभयाः ॥ २२ ॥ तत्राल्पमपियैर्दानंदत्तंब्रह्मविदा

प० पु०
॥ ९५ ॥

त्मनाम् ॥ जन्मांतरशतं तेषां तैर्दत्तभावितात्मनाम् ॥ २३ ॥ खण्डस्फुटितसंस्कारंतत्र कुर्वन्ति येनराः ॥ ते ब्रह्मलोकमासाद्य मोदन्ते सुखिनस्सदा ॥ २४ ॥
योऽत्र पूजाजपो होमः कृतो भवति देहिनाम् ॥ अनन्तं तत्फलं सर्वब्रह्मभक्तिरतात्मनाम् ॥ २५ ॥ तत्र दीपप्रदानेन ज्ञानचक्षुरतीन्द्रियः ॥ प्राप्नोति धूपदा
नेन स्थानं ब्रह्मनिषेवितम् ॥ २६ ॥ अथ किं बहुनोक्तेन संगमे यत्प्रदीयते ॥ तदनंतफलं प्रोक्तं जीवतो वा मृतस्य च ॥ २७ ॥ स्नानाज्जपात्तथा हो
मादनंतफलसाधकम् ॥ रामेणागत्य वै तत्र पिंडं दशरथस्य च ॥ २८ ॥ दत्तं श्राद्धं तत्र तेन मार्कण्डेयेन दर्शिते ॥ तत्र वापी चतुःकोणात् तत्र पिंडप्रदा
नराः ॥ २९ ॥ हंसयुक्तेन यानेन सर्वेयांति त्रिविष्टपम् ॥ तस्यां वाप्यां तु वै ब्रह्मापितृमेधं च कारह ॥ १३० ॥ यज्ञं यज्ञविदां श्रेष्ठः समाप्तवरदक्षिणम् ॥
वसवः पितरो ज्ञेयारुद्राश्चैव पितामहाः ॥ ३१ ॥ आदित्याश्च ततस्तेषां विहिताः प्रपितामहाः ॥ त्रिविधा अपि आहूय पुनरुक्ता विरिंचिना ॥ ३२ ॥
भवद्भिः पिंडदानाद्यं ग्राह्यमत्र स्थितैस्सदा ॥ यत्कृतं पितृकार्यं च तदनंतफलं भवेत् ॥ ३३ ॥ वृत्त्यर्थं पितरस्तेषां तुष्टाश्चैव पितामहाः ॥ लभेत्त
र्षेणात्तृप्तिं पिंडदानात् त्रिविष्टपम् ॥ ३४ ॥ तस्मात्सर्वपरित्यज्य प्राचीने पिंडदो भवेत् ॥ दत्त्वा पुत्रः प्रयत्नेन पितृन्सर्वाश्च तर्पयेत् ॥ ३५ ॥ प्राचीने
श्वरदेवस्य पुरोभूतं प्रतिष्ठितम् ॥ आदितीर्थं तदित्युक्तं दर्शनादापि मुक्तिदम् ॥ ३६ ॥ स्पृष्ट्वा तु सलिलं तत्र मुच्यते जन्मबधनात् ॥ अवगाहनाद्ब्रह्मणो सौ भवत्य
नुचरः सदा ॥ ३७ ॥ आदितीर्थेन रः स्नात्वा यः प्रदद्यात्समाधिना ॥ अन्नमल्पमपि प्रायः प्रायश्चस्त्वं गर्माप्नुयात् ॥ ३८ ॥ यस्तत्र ब्रह्मभक्तानां नरः स्नात्वा द
देद्धनम् ॥ कृसेरणापि हेम्राचसस्वर्गे मोदते सुखी ॥ ३९ ॥ प्राचीसरस्वती तत्र नरैः किं मृग्यते परम् ॥ तस्यां स्नानात्फलं तृप्त्यै तपो यज्ञादिलक्षणम् ॥ १४० ॥
ये पिबन्ति नराः पुण्यां प्राचीं देवीसरस्वतीम् ॥ न तेनराः सुराज्ञेयामार्कण्डेयं विब्रवीत् ॥ ४१ ॥ सरस्वती नर्दां प्राप्य न स्नानेनियमः क्वचित् ॥ भुक्तेवान च वा भुक्ते दि
वा वायु दिवानि शि ॥ ४२ ॥ तत्तीर्थं सर्वतीर्थानां प्राचीनं प्रवरं स्मृतम् ॥ पापघ्नं पुण्यजननं प्राणिनां परिकीर्तितम् ॥ ४३ ॥ येषु नर्भावितात्मानस्तत्र स्नात्वा ज
नार्दनम् ॥ पूजयन्ति यथाशक्तिते प्रयांति त्रिविष्टपम् ॥ ४४ ॥ देवानां प्रवरो विष्णुस्तेन यत्र सरस्वती ॥ सेविता तत्परं तीर्थं क्षितौ ब्रह्मसुतो ब्रवीत् ॥ ४५ ॥
ततस्तस्मान्महातीर्थं मन्यमाना महोदयम् ॥ मंदाकिनीमुदीक्षंती स्थिता तत्र सरस्वती ॥ ४६ ॥ तत्तीर्थं सर्वतीर्थानां परं स्वायं भुवो ब्रवीत् ॥ मंदाकिन्या समं
यत्र प्राप्य पुण्यसमागमम् ॥ ४७ ॥ तत्र स्थाने स्थिता देवैः स्तुता देवी सरस्वती ॥ मत्वा चैकाकिनीं तां तु दीनास्यां दीनमानसां ॥ ४८ ॥ सखी तदा सृज
द्ब्रह्मा रूपिणीं विमलेक्षणां ॥ हरिणीं हरिरप्याशु जज्ञे कमललोचनाम् ॥ ४९ ॥ वज्रिणीमपि देवेशो वज्रपाणिर्विसृष्टवान् ॥ सुकुरंगरुचिं देवो नीलकंठो वृषध्वजः ॥
॥ १५० ॥ सखीं संजनयामास सरस्वत्या स्त्रिलोचनः ॥ विलोक्यमाना साराजन्सखीभिः सुरसुंदरी ॥ ५१ ॥ प्रहृष्टा या तु मारब्धा देवा देशान्महानदी ॥ ततः स

प्र० सू० ख०
अ० ३२

॥ ९५ ॥

स्त्रीभिः सार्द्धं सा प्राचीना गंतुमुद्यता ॥ ५२ ॥ सरस्वती समस्तानां तासां श्रेष्ठतमा स्मृता ॥ प्राची सरस्वती तोयं ये पिबन्ति मृगाभुवि ॥ ५३ ॥ तेऽपि स्वर्गं गमिष्यन्ति यज्ञै
 द्विजवरा यथा ॥ चिंतामणिरिव त्रैषा प्राची ज्ञेया सरस्वती ॥ ५४ ॥ तथा कामफलस्येयं हेतुभूता मदानदी ॥ दक्षिणां दिशमा लोके य पुनः पश्चान्मुखी गता ॥ ५५ ॥
 उक्ता तया तथा गंगादिशं प्राचीं ब्रजस्वह ॥ विस्मर्तव्यान चाहं ते ब्रजदेवियथागतम् ॥ १५६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे तीर्थावतारो नाम
 द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ भीष्म उवाच ॥ मार्कण्डेयेन वै रामः कथमत्र प्रबोधितः ॥ कथं समागमो भूतः कस्मिन्काले कदामुने ॥ १ ॥ मार्कण्डेयः क
 स्य सुतः कथं जातो महातपाः ॥ नाम्नोऽस्य निगमं ब्रुहियथाभूतं महामुने ॥ २ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ अथ ते संप्रवक्ष्यामि मार्कण्डेयोद्भव पुनः ॥ पुरा कल्पे मुनिः
 पूर्वमृकंडुर्नाम विश्रुतः ॥ ३ ॥ भृगोः पुत्रो महाभागः स भार्यस्ततः सतापः ॥ तस्य पुत्रस्तदा जातो वसतस्तु वनांतरे ॥ ४ ॥ स पंचवार्षिको भूतो
 बाल एव गुणाधिकः ॥ ज्ञानिना स तदा दृष्टो भ्रमन् बालस्तदांगणे ॥ ५ ॥ स्थित्वा स मुचिरं कालं भाव्यर्थं प्रत्यबुध्यत ॥ तस्य पित्रा स वै पृष्टः कियदायुः
 सुतस्य मे ॥ ६ ॥ संख्याया च क्ष्ववर्षाणि तस्या लपान्यधिकानि वा ॥ मृकंडुर्नैव मुक्तस्तु स ज्ञानी वाक्यमब्रवीत् ॥ ७ ॥ षण्मासमायुः
 पुत्रस्य यात्रा सृष्टं मुनीश्वर ॥ नैव शोकस्त्वया कार्यः सत्यमेतदुदाहृतम् ॥ ८ ॥ स तच्छ्रुत्वा वचो भीष्मज्ञानिना यदुदाहृतम् ॥
 अथोपनयनं च क्रेवालकस्य पिता तदा ॥ ९ ॥ आहूचैनं पिता पुत्रमृषींस्त्वमभिवादय ॥ एवमुक्तः स वै पित्रा प्रहृष्टश्चाभिवादने ॥ १० ॥ नवर्णावर्णतां वि
 त्सि सर्ववर्णाभिवादनः ॥ पंचमासास्त्वतिकांता दिवसाः पंचविंशतिः ॥ ११ ॥ मार्गेणाथ समायाता ऋषयस्तत्र सप्त वै ॥ बालेन तेन ते दृष्टाः सर्वे चाप्यभिवादि
 ताः ॥ १२ ॥ आयुष्मान्भवतैरुक्तः स बालो दंडमेखली ॥ उक्त्वैवं ते पुनर्बालमपश्यन् क्षीणजीवितम् ॥ १३ ॥ दिनानि पंचतस्या युर्जात्वा भीताश्चेतेनृप ॥
 तंगृहीत्वा बालकं च गतास्ते ब्रह्मणोऽतिकम् ॥ १४ ॥ प्रतिमुच्य च तं राजन् प्रणिपेतुः पितामहम् ॥ अयमावेदितस्तैस्तु तेन ब्रह्माभिवादितः ॥ १५ ॥ चिरायुर्ब्र
 ह्मणा बालः प्रोक्तः स ऋषिसन्निधौ ॥ ततस्ते मुनयः प्रीताः श्रुत्वा वाक्यं पितामहात् ॥ १६ ॥ पितामहः ऋषीन् दृष्ट्वा प्रोवाच विस्मयान्वितः ॥ कार्येण येन चाया
 तः कोयं बालो निवेद्यताम् ॥ १७ ॥ ततस्तत्तु ऋषयो राजन् सर्वतस्मै न्यवेदयन् ॥ पुत्रो मृकंडोऽक्षीणायुः सायुषं कुरु बालकम् ॥ १८ ॥ अल्पायुषस्त्वस्य मुनिर्बध्वे
 मां चापि मेखलाम् ॥ यज्ञोपवीतं दंडं च दत्वा चैनमबोधयत् ॥ १९ ॥ यं कंचित्पश्यसे बाल भ्रमंतं भूतले जनम् ॥ तस्याभिवादः कर्तव्य एव माहापिता वचः ॥ २० ॥
 अभिवादनशीलो यं क्षितौ दृष्टः परिभ्रमन् ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेन देवयोगात्पितामह ॥ २१ ॥ चिरायुर्भव पुत्रेति प्रोक्तोऽसौ तत्र बालकः ॥ कथं वचो भवेत्सत्यमस्मा
 कं भवता सह ॥ २२ ॥ एवमुक्तस्तदा तैस्तु ब्रह्मालोकापितामहः ॥ ऋतवाक्यादियं भूमिः संस्थिता सर्वतोभया ॥ २३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ मत्समश्चायुषा बालो मा

कैडेयोभविष्यति ॥ कल्पस्यादौ तथा चांतिमतो मे मुनि सत्तमः ॥ २४ ॥ एवं ते मुनयो बालं ब्रह्म लोके पितामहात् ॥ संसाध्य प्रेषयामासुर्भूयोप्येनं धरातल
म् ॥ २५ ॥ तैर्यथा त्रां गता विप्रामा र्कडेयो निजं गृहम् ॥ जगाम ते पुयातेषु पितरं स्वमथा ब्रवीत् ॥ २६ ॥ ब्रह्म लोकमहं नीतो मुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ दीर्घा
युश्च कृतश्चास्मि वरान्दत्त्वा वि सर्जितः ॥ २७ ॥ एतदन्यच्च मे दत्तं गतं चिंता करं तव ॥ कल्पस्यादौ तथा चांति भविष्ये समनंतरे ॥ २८ ॥ लोककर्तुर्ब्रह्मणो हं प्रसादात्
स्य वै पितः ॥ पुष्करवैगमिष्यामि तपस्तप्तुं समुद्यतः ॥ २९ ॥ तत्राहं देवदेवेश मुपासिष्ये पितामहम् ॥ सर्वकामावाप्तिकरं सर्वारातिनिवर्हणम् ॥ ३० ॥
सर्वसौख्यप्रदं देवमिन्द्रादीनां परायणम् ॥ ब्रह्माणं तोषयिष्यामि सर्वलोकपितामहम् ॥ ३१ ॥ मार्कण्डेयवचः श्रुत्वा मृकंडुर्मुनि सत्तमः ॥ जगाम परमं हर्ष
क्षणमेकं समुच्छसन् ॥ ३२ ॥ धैर्यं सुमनसा स्थापयदं वचनमब्रवीत् ॥ अद्य मे सफलं जन्म जीवितं च सुजीवितम् ॥ ३३ ॥ सर्वस्य जगतां स्रष्टा येन दृष्टः पितामहः ॥
त्वया दायादवानस्मि पुत्रेण वंशधारिणा ॥ ३४ ॥ त्वंगच्छ पश्य देवेशं पुष्करस्थं पितामहम् ॥ दृष्टे तस्मिन् जगन्नाथेन जरा मृत्यु रेव च ॥ ३५ ॥ नृणां भवति सौख्या
नितैश्वर्यं तपोऽक्षयम् ॥ त्रीणि शृङ्गाणि शुभ्राणि त्रीणि प्रस्रवणानि च ॥ ३६ ॥ पुष्कराणि तथा त्रीणि न विद्यस्तत्र कारणम् ॥ कनीयां संमध्यमं च तृतीयं ज्ये
ष्ठपुष्करम् ॥ ३७ ॥ शृंगशब्दाभिधानानि शुभप्रस्रवणानि च ॥ ब्रह्मा विष्णुस्तथा रुद्रो नित्यं सन्निहितास्त्रयः ॥ ३८ ॥ पुष्करेषु महाराजानां तः पुण्यतमं भु
वि ॥ विरजं विमलं तोयं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ ३९ ॥ ब्रह्मलोकस्य पन्थानं धन्याः पश्यन्ति पुष्करं ॥ यस्तु वर्षशतं साग्रमग्निहोत्रमुपासीता ॥ ४० ॥ कार्त्तिकी
वा वसेदेकां पुष्करे सममेव च ॥ कर्तुं मयानशकितं कर्मणानैव साधितम् ॥ ४१ ॥ तदयत्नात्त्वया तात मृत्युस्सर्वहरो जितः ॥ तत्र दृष्टस्स देवेशो ब्रह्मलोक
पितामहः ॥ ४२ ॥ नान्यो मर्त्यस्त्वया तुल्यो भविता जगतीतले ॥ अहं वै तोषितो येन पञ्चवर्षिकजन्मना ॥ ४३ ॥ वरेण त्वमदीयेन उपमां चिरजीविना
म् ॥ गमिष्यसि न सन्देहस्तथा शीर्षं च नमम ॥ ४४ ॥ एवं वदन्ति ते सर्वे ब्रजलोकान्यथेप्सितान् ॥ एवं लब्धप्रसादेन मृकण्डुतनयेन च ॥ ४५ ॥ आश्रमः
स्थापितस्तेन मार्कण्डेयाश्रम इत्युत ॥ तत्र स्नात्वा शुचिर्भूत्वा वाजपेयफलं लभेत् ॥ ४६ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा चिरायुर्जायते नरः ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ तथा
न्यंते प्रवक्ष्यामि इति हासं पुरातनम् ॥ ४७ ॥ यथारामेण वै तीर्थं पुष्करं तु विनिर्मितम् ॥ चित्रकूटात्पुरारामो मथिल्या लक्ष्मणेन च ॥ ४८ ॥ अत्रैराश्रममासाद्य
पप्रच्छ मुनि सत्तमम् ॥ राम उवाच ॥ कानि पुण्यानि तीर्थानि किं वा क्षेत्रं महासुने ॥ ४९ ॥ यत्र गत्वानरो योगिन् वियोगं सहबंधुभिः ॥ नैव प्राप्नोति भगवन्
तन्ममाचक्ष्व सुव्रत ॥ ५० ॥ अनेन वनवासेन राज्ञस्तु मरणेन च ॥ भरतस्य वियोगेन परितप्ये ह्यहं त्रिभिः ॥ ५१ ॥ तद्वाक्यं राघवेणोक्तं श्रुत्वा विप्रर्षभस्त
दा ॥ ध्यात्वा च सुचिरं कालमिदं वचनमब्रवीत् ॥ ५२ ॥ अत्रिरुवाच ॥ साधुपृष्टं त्वया वीररघूणां वंशवर्धन ॥ मम पित्रा कृतं तीर्थं पुष्करं नाम विश्रु

तम् ॥ ५३ ॥ पर्वतौ द्वौ च विख्यातौ मर्यादायज्ञपर्वतौ ॥ कुंडत्रयंतयोर्मध्ये ज्येष्ठमध्यकनिष्ठकम् ॥ ५४ ॥ तेषु गत्वा दशस्थां पिंडदानेन तर्प्य ॥
तीर्थानां प्रवर्ततीर्थक्षेत्राणामपि चोत्तमम् ॥ ५५ ॥ अवियोगाच्च सुरसावापीरघुकुलोद्ग्रह ॥ तथा सौभाग्यकूपो न्यःसुजलोरघुनंदन ॥ ५६ ॥ तेषु पिंडप्र
दानेन पितरो मोक्षमाप्नुयुः ॥ आभूतसंप्लवंकालमेतदाहपितामहः ॥ ५७ ॥ तत्र राघवगच्छस्वभूयोप्यागमनं क्रियाः ॥ तथेति चोक्त्वा रामोऽपि गमनाय
मनोदधे ॥ ५८ ॥ ऋक्षवंतमभिक्रम्य नगरवैदिशं तथा ॥ चर्मण्वतीं समुत्तीर्य प्राप्नोतीत्यज्ञपर्वतम् ॥ ५९ ॥ तमतिक्रम्य वेगेन मध्यमे पुष्करे स्थितः ॥ पितृ
न्संतर्पयामास अद्भिर्देवांश्च सर्वशः ॥ ६० ॥ स्नानावसाने रामेण मार्कण्डेयमुनिपुंगवः ॥ आगच्छन् शिष्यसंयुक्तो दृष्टस्तत्रैव धीमता ॥ ६१ ॥ गत्वा वै संमुखं तस्य प्र
णिपत्य च सादरम् ॥ पृष्टोऽवियोगदः कूपः कतमस्यां दिशि प्रभो ॥ ६२ ॥ सुतोदशरथस्याहं रामो नाम जनैः स्मृतः ॥ सौभाग्यवार्पितां द्रष्टुमहं प्राप्नोत्रिशा
सनात् ॥ ६३ ॥ तत्स्थानं तौ च वैकूपौ भगवान्प्रब्रवीतु मे ॥ एवमुक्तश्च रामेण मार्कण्डेयः प्रत्युवाच ह ॥ ६४ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ साधुराघव भद्रं ते सुकृतं भवता कृ
तम् ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेन यत्प्राप्तोऽसीहसांप्रतम् ॥ ६५ ॥ एह्यागच्छस्व पश्यस्व वार्पितामवियोगदाम् ॥ अवियोगश्च सर्वैश्च कूप एवात्र जायते ॥ ६६ ॥ आमुष्मि
के चैहिके च जीवतोऽपि मृतस्य वा ॥ एतद्वाक्यं मुनीन्द्रस्य श्रुत्वा लक्ष्मणपूर्वजः ॥ ६७ ॥ स स्मारामो राजानं तदा दशरथं नृप ॥ भरतं सहशत्रुघ्नं भ्रातृनन्यां
श्चनागरान् ॥ ६८ ॥ एवं चिंतयतस्तस्य संध्याकालो व्यजायत ॥ उपास्य पाश्चिमां संध्यां मुनिभिः सह राघवः ॥ ६९ ॥ सुष्वापतां निशांतं तत्र भ्रातृभार्यासमान्वि
तैः ॥ विभावय्य वसाने तु स्वप्रांते रघुनंदनः ॥ ७० ॥ पित्रामात्रा तथा चान्यैरयोध्यायां स्थितः किल ॥ विवाहमंगलं वृत्ते बहुभिर्बाधवैः सह ॥ ७१ ॥ समासीनः
सभार्योऽसावृषिभिः परिवारितः ॥ लक्ष्मणेनाप्येवमेव दृष्टोऽसौ सीतया तथा ॥ ७२ ॥ प्रभाते तु मुनीनां तत्सर्वमेव प्रकीर्तितम् ॥ ऋषिभिश्च तथेत्युक्तः सत्य
मेतद्ब्रूतम् ॥ ७३ ॥ मृतस्य दर्शनं श्राद्धं कार्यमावश्यकं स्मृतम् ॥ वृद्धिकामास्तु पितरस्तथा चैवात्र कांक्षिणः ॥ ७४ ॥ ददंति दर्शनं स्वप्ने भक्तियुक्तस्य राघव ॥
अवियोगस्तु ते भ्रात्रा पित्रा च भरतेन च ॥ ७५ ॥ चतुर्दशानां वर्षाणां भविताराघव ध्रुवम् ॥ कुरु श्राद्धं तथा वीरराज्ञो दशरथस्य च ॥ ७६ ॥ अमी च ऋषयः सर्वे तव भक्ताः
कृतक्षणाः ॥ अहं च जमदग्निश्च भारद्वाजश्च लोमशः ॥ ७७ ॥ देवरातः शमीकश्च पण्डितैर्वैद्विजोत्तमाः ॥ श्राद्धे च ते महाबाहो संभारांस्त्वमुपाहर ॥ ७८ ॥ मुख्यं चेंगुदि
पिण्याकं वदरामलकैः सह ॥ श्रीफलानि च पक्वानि मूलं चोच्चावचं बहु ॥ ७९ ॥ मार्गेण चाथमासेन धान्येन विविधेन च ॥ तृप्तिं प्रयच्छ विप्राणां श्राद्ध
दानेन सुव्रत ॥ ८० ॥ पुष्करारण्यमासाद्य नियतो नियताशनः ॥ पितृन्संतर्पयते यस्तु सोऽथ मेधमवाप्नुयात् ॥ ८१ ॥ स्नानार्थं तु वयं रामगच्छामो ज्येष्ठपुष्करम् ॥
इत्युक्ता ते गताः सर्वे मुनयो राघवं नृप ॥ ८२ ॥ लक्ष्मणं चाब्रवीद्रामो मेध्यमाहरमेतृगम् ॥ शुद्धेक्षणं च शशकं कृष्णशकं तथा मधु ॥ ८३ ॥ जंबीराणि च सु

ख्यानिमूलानिविविधानिच ॥ पक्वानिचकपित्थानिफलान्यन्यानियानिच ॥ ८४ ॥ तान्याहरस्ववैश्राद्धेक्षिप्रमेवास्तुलक्ष्मण ॥ तथातत्कृतवान्सर्वरामादेशा
 चरायवः ॥ ८५ ॥ बदरेडुदिशाकानिमूलानिविविधानिच ॥ तत्राहृत्यचरामेणकूटकारःकृतोमहान् ॥ ८६ ॥ परिपक्वंचजानक्यासिद्धंरामेनिवेदितम् ॥ स्नात्वा
 रामोयोगवाप्यांमुनींस्ताननुपालयन् ॥ ८७ ॥ मध्याह्नाच्चलितेसूर्येकालेकुतपकेतथा ॥ आयाताऋषयःसर्वेयेरामेणानुमंत्रिताः ॥ ८८ ॥
 तानागतान्मुनीन्दृष्ट्वावैदेहीजनकात्मजा ॥ रामांतिकंपरित्यज्यब्रीडिताऽन्यत्रसंस्थिता ॥ ८९ ॥ विस्मयोत्फुल्लनयनांचितयानाचवेपती ॥
 ब्राह्मणानेहजानंतिश्राद्धकालेह्युपस्थिताः ॥ ९० ॥ रामेणभोजिताविप्राःस्मृत्युक्तेनयथाविधि ॥ वैदिक्यश्चकृतास्सर्वाःसत्क्रियायास्समीरिताः ॥ ९१ ॥
 पुराणोक्तोविधिश्चैवैश्वदेविकपूर्वकः ॥ भुक्तवत्सुचविप्रेषुदत्त्वापिंडान्यथाक्रमम् ॥ ९२ ॥ प्रेषितेषुयथाशक्तिदत्त्वातेषुचदक्षिणाम् ॥ गतेषु
 विप्रमुख्येषुप्रियांरामोब्रवीदिदम् ॥ ९३ ॥ किमर्थंमुभ्युनष्टासिमुनीन्दृष्ट्वात्विहागतान् ॥ तत्सर्वंत्वमिदंतत्त्वंकारणंवदमाचिरम् ॥ ९४ ॥ भवितव्यं
 कारणेनतच्चगोप्यंनमेकुरु ॥ शापितासिममप्राणैर्लक्ष्मणस्यशुचिस्मिते ॥ ९५ ॥ एवमुक्तातदाभर्त्रात्रपयावाङ्मुखीस्थिता ॥ विमुंचंतीसाऽश्रुपातंराघवं
 वाक्यब्रमवीत् ॥ ९६ ॥ शृणुत्वंनाथयदृष्टमाश्चर्यमिहयादृशम् ॥ रामत्वयांचित्यमानोराजेंद्रस्त्वहचागतः ॥ ९७ ॥ सर्वाभरणसंयुक्तौद्वौचान्यौचतथावि
 धौ ॥ द्विजानांदेहसंयुक्तास्त्रयस्तेरघुनंदन ॥ ९८ ॥ पितरस्तुमयादृष्टाब्राह्मणांगेषुराघव ॥ दृष्ट्वात्रपान्विताचाहमपक्रांतातवांतिकात् ॥ ९९ ॥ त्वयावैभो
 जिताविप्राःकृतंश्राद्धंयथाविधि ॥ बल्कलाजिनसंवीताकथंराज्ञःपुरःसरा ॥ १०० ॥ भवामिरिपुवीरघ्नस्त्यमेतदुदाहृतम् ॥ कौशेयानिचवस्त्राणिकैकेय्या
 पहतानिच ॥ १०१ ॥ ततःप्रभृतिचैवाहंचीरिणीतुवनाश्रयम् ॥ ज्ञात्वाहंनवदेकिंचिन्मातेदुःखंभवत्विति ॥ २ ॥ नाहंस्मरामिवैमातुर्नपितुश्चपरंतप ॥
 कदाभविष्यतीहांतोवनवासस्यराघव ॥ ३ ॥ एतदेवानिशंरामचिंतयंत्याःपुनःपुनः ॥ व्रजंतिदिवसानाथतवपद्भ्यांशपाम्यहम् ॥ ४ ॥ स्वहस्तेनकथंराज्ञो
 दास्येवैभोजनंत्विदम् ॥ दासानामपियोदासोनोपभूजतियत्क्वचित् ॥ ५ ॥ एतादृशीकथंत्वस्मैसंप्रदातुंसमुत्सहे ॥ याहंराज्ञापुरादृष्टासर्वालङ्कारभूषि
 ता ॥ ६ ॥ बालव्यजनहस्ताचवीजयंतीनराधिपम् ॥ सास्वेदमलदिग्धांगीकथंपश्यामिभूमिपम् ॥ ७ ॥ व्यक्तंत्रिविष्टपंप्राप्तस्त्वयापुत्रेणतारितः ॥ दृष्ट्वा मां
 दुःखितांबालांवनोक्लिष्टामनागसम् ॥ ८ ॥ शोकःस्यात्पार्थिवस्यास्यतेननष्टास्मिराघव ॥ भवान्प्राणसमोरामनतेगोप्यंममात्विह ॥ ९ ॥ सत्येनतेनचैवा
 थस्पृशामिचरणौतव ॥ तच्छ्रुत्वाराघवःप्रीतःप्रियांतांप्रियवादिनीम् ॥ १० ॥ अंकमानीयसुदृढंपरिष्वज्यचसादरम् ॥ भुक्तौभोज्यंतदावीरौपश्चाद्भुक्ताच
 जानकी ॥ ११ ॥ एवंस्थितौतदासाचतारांत्रितत्रराघवौ ॥ उदितेचसहस्रांशौगमनायमनोदधुः ॥ १२ ॥ प्रत्यङ्मुखंगतःक्रोशंज्येष्ठयावच्चपुष्करम् ॥ पूर्व

भागेपुष्करस्ययावत्तिष्ठतिराधवः ॥ १३ ॥ शुश्रावचततोवाचंदेवदूतेनभाषितम् ॥ भोभोराधवभद्रंतेतीर्थमेतत्सुदुर्लभम् ॥ १४ ॥ अस्मिन्स्थानेस्थितोवीर
 आत्मनःपुण्यतांङ्कुरु ॥ देवकार्यत्वयाकार्यंहंतव्यादेवशत्रवः ॥ १५ ॥ ततोहृष्टमनावीरोह्यब्रवील्लक्ष्मणंवचः ॥ सौमित्रेऽनुगृहीतोहंदेवदेवेनब्रह्मणा ॥ १६ ॥
 अत्राश्रमपदंकृत्वामासमेकंचलक्षण ॥ व्रतंचरितुमिच्छामिकायशोधनमुत्तमम् ॥ १७ ॥ तथेतिलक्ष्मणेनोक्तेव्रतंपरिसमाप्यतु ॥ पिंडदानादिभिर्दानैःश्राद्धै
 श्वैवपितामहान् ॥ १८ ॥ पुष्करेतुतदारामोऽतर्पयद्विधिवत्तदा ॥ कनकासुप्रभाचैवन्दाप्राचीसरस्वती ॥ १९ ॥ पंचस्रोताःपुष्करेषुपितृणांतुष्टिदा
 यिनी ॥ दैनंदिनींपितृणांतुपूजांतांपितृपूर्विकाम् ॥ २० ॥ रचयित्वातदारामोलक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ॥ एहिलक्ष्मणशीघ्रंत्वंपुष्कराज्जलमानय ॥
 ॥ २१ ॥ पादप्रक्षालनंकृत्वाशयनंकुरुसंस्तरे ॥ विभावयीनिवृत्तायांयास्यामोदक्षिणांदिशम् ॥ २२ ॥ लक्ष्मणस्त्वब्रवीद्वाक्यंसीतयानीयतांपयः ॥ ना
 हंरामसर्वकालेदासभावंकरोमिते ॥ २३ ॥ इयंपुष्टाचसुभृशंपीवरीचममाप्युत ॥ किंत्वंकरिष्यस्यनयाभार्ययावदसांप्रतम् ॥ २४ ॥ किंवाभृतस्यवै
 पृष्टइयंयास्यतितेप्रिया ॥ रक्षसेत्वंसदाकालंसुपुष्टांचैवसर्वदा ॥ २५ ॥ हृष्टाचैपाकृष्टशयतिसततंमांरघूत्तम ॥ त्वंचकृष्टशयसेरामपरत्रजायतेक्षतिः ॥
 ॥ २६ ॥ त्वत्कृतेचसदाचाहंपिपासांशुधयासह ॥ संसहामिनसंदेहः परत्रचनिशामय ॥ २७ ॥ मृतानांपृष्टतःकश्चिद्गतोनैवचदृश्यते ॥ भार्यापुत्रो
 धनंचापि एवमाहुर्मनीषिणः ॥ २८ ॥ मृतश्चतेपितारामत्यक्त्वारज्यमकंटकम् ॥ विनिक्षिप्यवनेत्वांचकैकेय्याःप्रियकाम्यया ॥ २९ ॥ इहस्थि
 तासांकैकेयीधनंसर्वेचवांधवाः ॥ महाराजोदशरथएकएवगतोगतिम् ॥ ३० ॥ मन्येहंनत्वयासार्धंसीतायास्यतिवैध्रुवम् ॥ करिष्यसेकिमनया
 वदराधवसांप्रतम् ॥ ३१ ॥ श्रुत्वाचाश्रुतपूर्वहिवाक्यंलक्ष्मणभाषितम् ॥ विमनाराधवस्तस्थौसीताचापिवरानना ॥ ३२ ॥ यदुक्तंलक्ष्मणेनाथसी
 तासर्वचकारह ॥ स्नात्वाभुक्त्वाततोवीरौपुष्करेपुष्करेक्षणौ ॥ ३३ ॥ नीत्वाविभावरितंत्रगमनायमनोदधुः ॥ एह्युत्तिष्ठचसौमित्रेव्रजामोदक्षिणांदिश
 म् ॥ ३४ ॥ सौमित्रिरब्रवीद्रामनाहंयास्येकथंचन ॥ व्रजत्वमनयासार्धंभार्ययाकमलेक्षण ॥ ३५ ॥ नान्यद्वनंगमिष्यामिनैवायोध्यांचराधव ॥ अ
 स्मिन्वनेवसिष्यामिवर्षाणीहचतुर्दश ॥ ३६ ॥ मयाविनात्वयोध्यायांयदित्वंनगमिष्यसि ॥ अनेनवर्त्मनाभूपआगतंव्यंत्वयाविभो ॥ ३७ ॥ यदिजीवा
 मितत्कालंपुनर्यास्येपितुःपुरम् ॥ तपस्संभावयिष्यामिमयात्वंकिंकरिष्यसि ॥ ३८ ॥ व्रजसौम्याशिवःपंथामाचतेपरिपथिनः ॥ पश्यामित्वांपुनः
 प्राप्तंसंभार्यकमलेक्षणम् ॥ ३९ ॥ पितृपैतामहंराज्यमयोध्यायांनराधिप ॥ शत्रुभरतौचोभौत्वदाज्ञाकरणेस्थितौ ॥ ४० ॥ अहंतेप्रतिकूलस्तु
 वनवासेविशेषतः ॥ अनारतंदिवाचाहंरात्रौचैवपरंतप ॥ ४१ ॥ कर्मकर्तुंनशक्नोमिव्रजसौम्ययथासुखम् ॥ एवंब्रुवाणंसौमित्रिमुवाचरघुनंदनः ॥ ४२ ॥

कथंपूर्वमयोध्यायानिर्गतोसिमयासह ॥ वनेवत्स्याम्यहंरामनववर्षाणिपंचच ॥ ४३ ॥ नतुत्वयाविरहितः स्वर्गोपनिवसेक्वचित् ॥ याग
 तिस्तेनरव्याग्रममसापिभविष्यति ॥ ४४ ॥ प्रसादःक्रियतांमह्यंनयमामपिराधव ॥ इदानीमर्थमार्गेत्वंकथंस्थास्यसिशुहृत् ॥ ४५ ॥ लक्ष्मण
 स्त्वब्रवीद्रामेनाहंगंतावनेपुनः ॥ लक्ष्मणंसंस्थितंज्ञात्वारामोवचनमब्रवीत् ॥ ४६ ॥ मामनुव्रजसौमित्रएकोयास्यामिकाननम् ॥ द्वितीयामेत्वियंसा
 तारामेणोक्तस्तुलक्ष्मणः ॥ ४७ ॥ गृहीत्वाऽथसमुत्तस्थौरामवाक्यंसलक्ष्मणः ॥ मर्यादापर्वतंप्राप्तौक्षेत्रसीमांपरंतपौ ॥ ४८ ॥ अजगंधंचदेवेशंदेवदेवंपि
 नाकिनम् ॥ अष्टांगप्रणिपातेननत्वारामस्त्रिलोचनम् ॥ ४९ ॥ तुष्टावप्रयतः स्थित्वाशंकरंपार्वतीप्रियम् ॥ कृतांजलिपुटोभूत्वारोमांचितशरीरकः ॥
 ॥ ५० ॥ सात्त्विकंभावमापन्नोविनिर्धूतरजस्तमाः ॥ लोकानांकारणंदेवंबुधेविबुधाधिपम् ॥ ५१ ॥ रामउवाच ॥ कृत्स्नस्ययोस्यजगतःसचराचरस्य
 कर्ताकृतस्यचपुनःसुखदुःखदश्च ॥ संहारहेतुरपियः पुनरंतकालेतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि ॥ ५२ ॥ योयंसकृद्विमलचारुविलोलतोयांगंगामहोर्मि
 षमांगगनात्पतंतीम् ॥ मूर्धादधेन्नजमिवप्रविलोलपुष्पांतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि ॥ ५३ ॥ कैलासशैलशिखरंपारिकम्प्यमानंकैलासशृंगसदृशेनदशाननेन ॥
 यत्पादपद्मविधृतंस्थिरतांदधारतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि ॥ ५४ ॥ येनासकृदनुसुताः समरेनिरस्ताविद्याधरोरगगणाश्ववरैःसमग्रैः ॥ संयोजिता
 मुनिवराःफलमूलभक्षास्तंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि ॥ ५५ ॥ दक्षाध्वरेचनयनेचतथाभगस्यपूष्णस्तथादशनपंक्तिमपातयच्च ॥ तस्तंभयःकुलिशयु
 क्तमथेंद्रहस्तंतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि ॥ ५६ ॥ एनःकृतोपिविषयेष्वपिसक्तचित्ताज्ञानान्वयश्रुतगुणैरपिनैवयुक्ताः ॥ यंसंश्रिताःसुखभुजःपुरुषाभवं
 तितंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि ॥ ५७ ॥ अत्रिप्रसूतिरविकोटिसमानतेजाःसंत्रासनेविबुधदानवसत्तमानाम् ॥ यःकालकूटमपिवत्प्रसभंसुदीप्तंतंशंकरंशरण
 दंशरणंब्रजामि ॥ ५८ ॥ ब्रह्मेन्द्ररुद्रमरुतांचसषण्मुखानांदद्याद्वरंस्वबहुशोभगवान्महेशः ॥ नन्दिचमृत्युवदनात्पुनरुज्जहारतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि ॥ ५९ ॥
 आराधितःसुतपसाहिमवन्निकुंजेधूमव्रतेनमनसापिपरैरगम्ये ॥ संजीवनीमकथयद्भृगवेमहात्मातंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि ॥ ६० ॥ नानाविधैर्गजविडालस
 मानवकैर्दक्षाध्वरप्रमथनेर्बलिभिर्गणैर्द्रैः ॥ योभ्यर्चितोमरगणैश्चसलोकपालैस्तंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि ॥ ६१ ॥ शंखेंदुकुंदधवलंवृषभंप्रवीरमारुह्ययःक्षितिध
 रेंद्रसुतानुयातः ॥ यात्यंवरंप्रलयमेघविभूषितंचतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि ॥ ६२ ॥ शांतंमुनियमनियोगपरायणैस्तैर्भीमैर्महोद्यपुरुषैःप्रतिनीयमानम् ॥
 भक्त्यानतंस्तुतिपरंप्रसभंरक्षतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि ॥ ६३ ॥ यःसव्यपाणिकमलाग्रनखेनदेवस्तत्पंचमंप्रसभमेवपुरस्सुराणाम् ॥ ब्राह्मंशिरस्तुरुण
 पद्मनिभंचकर्तंतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि ॥ ६४ ॥ यस्यप्रणम्यचरणौवरदस्यभक्त्यास्तुत्वाचवाग्भिरमलाभिरतंद्रितात्मा ॥ दीप्तस्तमांसिनुदतेस्व

करैर्विवस्वांस्तंशंकरंशरणदंशरणव्रजामि ॥ ६५ ॥ यत्वांसुरोत्तमगुरुंपुरुषाविमूढाजानंतिनास्यजगतःसचराचरस्य ॥ ऐश्वर्यमाननिगमानुशयेनपश्चात्ते
 यातनामनुभवंत्यविशुद्धचित्ताः ॥ ६६ ॥ तस्यैवंस्तुवतोचच्छूलपाणिर्वृषध्वजः ॥ उवाचवचनंहृष्टोराघवंतुष्टमानसः ॥ ६७ ॥ रुद्रउवाच ॥ रामह
 ष्ठोस्मिभद्रंतेजातस्त्वंनिर्मलेकुले ॥ त्वंचापिजगतांवद्योदेवोमानुषरूपधृत् ॥ ६८ ॥ त्वयानाथेनवैदेवाःसुखिनःशाश्वतीःसमा ॥ सेविष्यंतेचिरंकालंगतेव
 र्षेचतुर्दशे ॥ ६९ ॥ अयोध्यामागतंत्वायिद्रक्ष्यतिभुविमानवाः ॥ सुखंतेऽत्रभजिष्यंतिस्वर्गेवासन्तथाक्षयम् ॥ ७० ॥ देवकार्यमहत्कृत्वाआगच्छेथाः
 पुनःपुरीम् ॥ राघवस्तुतथादेवंत्वाशीघ्रंविनिर्गतः ॥ ७१ ॥ इंद्रमार्गानदींप्राप्यजटाजूटंनियम्यच ॥ अब्रवील्लक्ष्मणंरामइदमपर्यमेधनुः ॥ ७२ ॥
 रामवाक्यंतुतच्छ्रुत्वासीतावैलक्ष्मणोब्रवीत् ॥ किमर्थंदेविरामेणत्यक्तोहंकारणंविना ॥ ७३ ॥ अपराधंनजानामिकुपितोयन्महाभुजः ॥ रामेणाहंप
 रित्यक्तःप्राणांस्त्यक्ष्याम्यसंशयम् ॥ ७४ ॥ नैवमेजीवितेनार्थोधिधिदमंकुलपांसनम् ॥ आर्यस्ययेनवैमन्युर्जनितःपापकारिणा ॥ ७५ ॥ कांस्तुलो
 कान्गमिष्यामिअपध्यातोमहात्मना ॥ उभौहस्तौमुखेकृत्वासाश्रुकंठोब्रवीदिदम् ॥ ७६ ॥ नापराध्यामिरामस्यकर्मणामनसागिरा ॥ स्पृष्टौतेचरणौदेवि
 ममनान्यागतिर्भवेत् ॥ ७७ ॥ ततःसीताब्रवीद्रामंत्यक्तःकिमनुजस्त्वया ॥ वैषम्यंत्यज्यतांबालेलक्ष्मणेनलक्ष्मिवर्धने ॥ ७८ ॥ राघवस्त्वब्रवीत्सी
 तानाहंत्यक्ष्यामिलक्ष्मणम् ॥ नकदाचिदपिस्वप्नेलक्ष्मणस्यमतंप्रिये ॥ ७९ ॥ श्रुतपूर्वंनसुश्रोणिक्षेत्रस्यास्यविचेष्टितम् ॥ अत्रक्षेत्रेजनास्सत्यंसर्वेहिस्वा
 र्थतत्पराः ॥ १८० ॥ परस्परंनपश्यंतिस्वात्मनश्चहितंवचः ॥ नशृण्वंतिपितुःपुत्राःपुत्राणांपितरस्तथा ॥ ८१ ॥ नशिष्याहिगुरोर्वाक्यंशिष्यस्यापितथागुरुः ॥
 अर्थानुवांधिनीप्रीतिर्नकश्चित्कस्यचित्प्रियः ॥ ८२ ॥ इत्येवंकथयन्नेवप्राप्तोरेवांमहानदीम् ॥ चक्रेभिषेकंककुत्स्थःसानुजःसहसीतया ॥ ८३ ॥ तर्पयि
 त्वाचसलिलैःस्वान्पितृन्दैवतान्यपि ॥ उदीक्ष्यचमुहुःसूर्यदेवताश्चसमाहितः ॥ ८४ ॥ कृताभिषेकस्तुरराजरामःसीताद्वितीयःसहलक्ष्मणेन ॥ कृताभिषे
 कःसहशैलपुत्र्यागुहेनसार्धंभगवानिवेशः ॥ १८५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेमार्कण्डेयाश्रमदर्शनंनामत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ भीष्मउवाच ॥
 कस्मिन्कालेभगवताब्रह्मणालोककारिणा ॥ यज्ञियैर्यष्टुमारब्धंतद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ १ ॥ किंनामानऋत्विजस्तेब्राह्मणयेप्रकल्पिताः ॥ काचवैदक्षिणातेषां
 दत्तातेनमहात्मना ॥ २ ॥ यथाभूतंयथावृत्तंतथात्वंमेप्रकीर्तय ॥ सुमहत्कौतुकंजातयज्ञपैतामहंप्रति ॥ ३ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पूर्वमेवमयाख्यातंयदा
 स्वायंभुवोमनुः ॥ स्मृत्वाप्रजापतीन्सर्वानुक्तःसृष्टिकुरुष्ववै ॥ ४ ॥ स्वयंतुपुष्करंगत्वायज्ञस्याहृत्यविस्तरम् ॥ ससंभारान्समानाध्यवह्यगरेस्थितोभव
 त् ॥ ५ ॥ गायंतिनित्यंगंधर्वानृत्यंत्यप्सरसांगणाः ॥ ब्रह्मोद्गाताहोताध्वर्युश्चत्वारोयज्ञवाहकाः ॥ ६ ॥ एकैकस्यत्रयश्चान्येपरिवाराःस्वयंकृताः ॥ ब्रह्माचब्र

प० पु०

॥ ९९ ॥

ह्मणाच्छसीपोताचाग्रीध्रएवच ॥ ७ ॥ आन्वीक्षिकीसर्वविद्याब्राह्मीह्येषाचतुष्टयी ॥ उद्गाताचप्रत्युद्गाताप्रतिहर्तासुब्रह्मण्यः ॥ ८ ॥ चतुष्टयीद्वितीयैषातू
द्गातुश्चप्रकीर्तिता ॥ होताचमैत्रावरुणस्तथाऽच्छावाकएवच ॥ ९ ॥ ग्रावस्तुच्चतुर्थोऽत्रतृतीयाचतुष्टयी ॥ अध्वर्युश्चप्रतिष्ठातानेष्टोत्रेतातथैवच ॥ १० ॥
चतुष्टयीचतुर्थ्येषाप्रोक्ताशंतनुनंदन ॥ एतेवैषोडशप्रोक्ताऋत्विजोवेदचित्तकैः ॥ ११ ॥ शतानित्रीणिषष्टिश्चयज्ञाःसृष्टाःस्वयंभुवा ॥ एतांश्चैतेषु
सर्वेषुप्रवदंतिसदाद्विजान् ॥ १२ ॥ सदस्यकेचिदिच्छंतित्रिसामाध्वर्युमेवच ॥ ब्रह्माणंनारदंचक्रेब्राह्मणाच्छंसिगौतमम् ॥ १३ ॥ देवगर्भचपोता
रमाग्रीध्रंचैवदेवलम् ॥ उद्गातांगिरसःप्रत्युद्गाताचपुलहस्तथा ॥ १४ ॥ नारायणःप्रतिहर्तासुब्रह्मण्योत्रिरुच्यते ॥ तस्मिन्यज्ञेभृगुर्होतावसिष्ठोमैत्रए
वच ॥ १५ ॥ अच्छावाकःऋतुःप्रोक्तोग्रावस्तुच्च्यवनस्तथा ॥ पुलस्त्योद्धर्युरेवासीत्प्रतिष्ठाताचवैशिंविः ॥ १६ ॥ बृहस्पतिस्तत्रनेष्टाउत्रेताशांश
पायनः ॥ धर्मःसदस्यस्तत्रासीत्पुत्रपौत्रसहायवान् ॥ १७ ॥ भरद्वाजःशमीकश्चपुरुकुत्सोयुगंधरः ॥ एकस्तीर्णकश्चैवकेशःकुतपपवच ॥ १८ ॥
गर्गोवेदशिराश्चैवत्रिसामाद्धर्यवःकृताः ॥ कण्वादयस्तथाचान्येमार्कंडोगंडिरेवच ॥ १९ ॥ पुत्रपौत्रसमेताश्चसशिष्याःसहवांधवाः ॥ कर्माणितत्र
कुर्वाणादिवानिशमतंद्रिताः ॥ २० ॥ मन्वंतरेव्यतीतेतुयज्ञस्यावभृथोभवत् ॥ दक्षिणाब्रह्मणेदत्ताप्राचीहोतुस्तुदक्षिणा ॥ २१ ॥ अद्धर्यवेप्रती
चीतुउद्गातुश्चोत्तरातथा ॥ त्रैलोक्यंसकलंब्रह्माददौतेषांतुदक्षिणाम् ॥ २२ ॥ धेनूनांचशतंप्राज्ञैर्दातव्यंयज्ञसिद्धये ॥ अष्टौतुयज्ञवाहानांचत्वारिंशाधि
कास्तथा ॥ २३ ॥ द्वितीयस्थानिनांचैवचतुर्विंशत्प्रकीर्तिताः ॥ षोडशैवतृतीयानांदेयावैधेनवःशुभाः ॥ २४ ॥ द्वादशैवतथाचान्याआग्रीध्रा
दिषुदापयेत् ॥ अनयासंख्ययाचैवग्रामान्दासीरजाविकं ॥ २५ ॥ सहस्रभोज्यं दातव्यंस्नात्वाचावभृथेकतौ ॥ यजमानेनसर्वस्वंदेयंस्वायंभुवो
ब्रवीत् ॥ २६ ॥ अद्धर्यूणांसदस्यानांस्वेच्छयादानमिष्यते ॥ विष्णुंचाहूयवैब्रह्मावाक्यमाहमुदान्वितः ॥ २७ ॥ अभिप्रसाद्यसावित्रींत्वमि
हानयसुव्रत ॥ त्वयिदृष्टेनसाकोपंकरिष्यतिशुभानना ॥ २८ ॥ स्निग्धैःसानुनयैर्वाक्यैर्हेतुयुक्तैर्विशेषतः ॥ त्वंसदामधुराभापीजिह्वातेजवतेमृतम्
॥ २९ ॥ यःकरोतिनतेवाक्यंत्रैलोक्येनसदृश्यते ॥ गंधर्वैःसहितोगत्वाप्रियांममसमानय ॥ ३० ॥ त्वयाप्रसादितासाद्धीतुष्टासात्वेष्यतिध्रुवम् ॥
विलंबोनत्वयाकार्योव्रजमाधवमाचिरम् ॥ ३१ ॥ लक्ष्मीस्तेपुरतोयातुसावित्र्याः सदनंशुभा ॥ तस्यास्त्वंपदवींगच्छसात्वयस्वप्रियांमम ॥ ३२ ॥
नचतेविप्रियंदेविविकृतंकर्तुमीहते ॥ मुखंप्रेक्ष्यसदाकालंवर्ततेतवसुंदरि ॥ ३३ ॥ एवंविधानिवाक्यानिमधुराणिबहूनिच ॥ देवीश्रावयितव्यासायथातु
ष्टाऽचिराद्भवेत् ॥ ३४ ॥ एवमुक्तस्तदाविष्णुर्ब्रह्मणालोककारिणा ॥ जगामत्वरितोभूत्वासावित्रीयत्रतिष्ठति ॥ ३५ ॥ दूरादेवागच्छमानंपत्न्यासहचके

प्र०सू०खं०

अ०३४

॥ ९९ ॥

शवम् ॥ उत्तस्थौ सत्त्वराभूत्वा विष्णुना चाभिवन्दिता ॥ ३६ ॥ नमस्ते देव देवेशि ब्रह्मपत्नि नमोस्तुते ॥ त्वानमस्कृत्य सर्वो हि जनः पापात् प्रमुच्यते ॥ ३७ ॥
 पतिव्रता महाभागा ब्रह्मणस्त्वं हृदि स्थिता ॥ अहर्निशं चितयंस्त्वां प्रसादं ते भिकां क्षति ॥ ३८ ॥ सखीं चैनां प्रियां पृच्छ लक्ष्मीं भृगुसुतां सतीम् ॥ यदि
 च श्रद्धावानां स वाक्यादस्मात्सुलोचने ॥ ३९ ॥ एवमुक्त्वा ततः शौरिः सा विद्याश्चरणद्वयम् ॥ उभाभ्यां चैव हस्ताभ्यां क्षमदेवि नमोस्तुते ॥ ४० ॥ जगद्व्येज
 न्मातरिति स्पृष्ट्वाऽभ्यवन्दत ॥ संकोच्य पादौ सा देवी स्वकरेण करौ हरेः ॥ ४१ ॥ गृहीत्वोवाच तं विष्णुं सर्वं क्षान्तं मया च्युत ॥ इयं लक्ष्मीः सदा वत्स
 हृदये ते निवस्यति ॥ ४२ ॥ विना त्वयान चान्यत्र रतिरस्यति कर्हिचित् ॥ भृगोः पत्न्यां समुत्पन्ना पत्न्येषा तव सुव्रता ॥ ४३ ॥ देवदानवयत्नेन संभू
 ता चोदधौ पुनः ॥ भगवान्यत्र तत्रैषा अवतारं च कुर्वती ॥ ४४ ॥ देवत्वे देवदेहा वैमानुषत्वे च मानुषी ॥ त्वत्सहायानसं देहोदां पत्यव्रतिनी चिरम् ॥ ४५ ॥
 यन्मया चात्र कर्तव्यं प्रभो तन्मां वदस्व वै ॥ विष्णुरुवाच ॥ यज्ञावसानं संजातं प्रेषितो हंतवांति कं ॥ ४६ ॥ सा वित्री मानयक्षि प्रमया स्नानं समाचरेत् ॥ आ
 गच्छ त्वरिता देविया हितत्र मुदान्विता ॥ ४७ ॥ पश्य स्वस्य पतिं गत्वा देवैः सर्वैस्समन्वितम् ॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ आर्य उतिष्ठ शीघ्रं त्वं याहिय त्रपिता महः ॥ ४८ ॥
 विना त्वयानयास्यामि स्पृष्टौ पादौ मया तव ॥ उत्थाप्य साग्रहीद्वस्तं दक्षिणादक्षिणे करे ॥ ४९ ॥ चिरायमाणां सा वित्री ज्ञात्वा देवः पिता महः ॥ समीपस्थं महादेवमि
 दमाह तदा वचः ॥ ५० ॥ गच्छ त्वमनया सार्द्धं पार्वत्याऽसुरदूषण ॥ गौरी त्वदग्रतो यातु पश्चात्त्वं गच्छ शंकर ॥ ५१ ॥ प्रतिबोध्यानय यथा शीघ्रमायाति तत्कुरु ॥ एवमु
 क्तौ तदा तौ तु पर्वती परमेश्वरौ ॥ ५२ ॥ गत्वादिष्टौ दंपती तां प्रोचतु ब्रह्मणः प्रियाम् ॥ बृहत्कृत्यं त्वया तत्र करणीयं पतिव्रते ॥ ५३ ॥ पृच्छस्व मां वरारोहां गौरीं पर्वतनं
 दिनीम् ॥ लक्ष्मीं चैतां विशालाक्षीमिन्द्राणीं वा शुभानने ॥ ५४ ॥ यासां वा श्रद्धासित्वं पृच्छ देवि नमोस्तुते ॥ आशीर्वादस्तया दत्तो देवदेवस्य शूलिनः ॥ ५५ ॥
 शरीराधेयं च ते गौरी सदा स्थास्यति शंकर ॥ अनया शोभसे देवत्वया त्रैलोक्यसुंदर ॥ ५६ ॥ सुखभागि जगत्सर्वं त्वयानाथेन शत्रुहन् ॥ एवं ब्रुवन्ती सा वि
 त्री गृहीता ब्रह्मणः प्रिया ॥ ५७ ॥ गौर्या च वामहस्ते तु लक्ष्म्या वै दक्षिणे करे ॥ अभिवंद्य तु तां देवीं शंकरो वाक्यमब्रवीत् ॥ ५८ ॥ एह्यगच्छ महाभागे यत्र ति
 ष्ठति ते पतिः ॥ तत्र गच्छ वरारोहे स्त्रीणां भर्ता परागतिः ॥ ५९ ॥ बृहदाग्रहणे देवि प्रणयाद्गंतुमर्हसि ॥ लक्ष्मीश्चैवापार्वती च स्थिता देवितवाग्रतः ॥ ६० ॥ एत
 योर्वचसा देवि आवयोश्च शुभानने ॥ मानभंगो न ते कर्तुं यज्यते ब्रह्मणः प्रिये ॥ ६१ ॥ अस्मदभ्यर्थिता देवितत्र याहि मुदान्विता ॥ गौर्युवाच ॥ अहं च ते प्रिया देवि
 सर्वदा वदसि स्वयम् ॥ ६२ ॥ लक्ष्मीश्च ते करे लग्ना दक्षिणे च मया धृता ॥ एह्यगच्छ महाभागे यत्र तिष्ठति ते पतिः ॥ ६३ ॥ नीता सा तु तदा ताभ्यां देवी सामध्यतः
 कृता ॥ पुरस्सरौ विष्णुरुद्रौ शक्राद्याश्च तथा सुराः ॥ ६४ ॥ गंधर्वाप्सरसश्चैव त्रैलोक्यं सचराचम् ॥ तत्रायाता च सा देवी सा वित्री ब्रह्मणः प्रिया ॥ ६५ ॥ सा वि

५० पु०
॥ १०० ॥

त्रीसुमुखीदृष्ट्वा सर्वलोकपितामहः ॥ गायत्र्या सहितो ब्रह्मा इदं वचनमब्रवीत् ॥ ६६ ॥ एषा देवी कर्मकरी अहं ते वशगस्थितः ॥ समादिश्वरारोहेयत्ते कार्यमया त्वि
ह ॥ ६७ ॥ एवमुक्ता च सा देवी स्वयंदेवेन ब्रह्मणा ॥ त्रपयाधोमुखी देवी न च किंचिदवोचत् ॥ ६८ ॥ पादयोः पतिता देवी गायत्री ब्रह्मचोदिता ॥ कृतवत्यपरा
धं ते क्षम देवि न मोस्तुते ॥ ६९ ॥ आलिङ्ग्य सा दं कंठे सा परिष्वज्य पीडिता ॥ गायत्री सांत्वयामास मान्यश्चैष पतिर्मम ॥ ७० ॥ कर्तव्यं वचनं तस्य स्त्रीणां प्राणेश्वरः प
तिः ॥ उक्तं भगवता पूर्वसृष्टिकाले विरिचिना ॥ ७१ ॥ न च स्त्रीणां पृथग्यज्ञो न व्रतं नाप्युपोषणम् ॥ भर्ता यद्ब्रूते वाक्यं तत्तु कुर्यादकुत्सया ॥ ७२ ॥ भर्तुर्नि
दां या कुरुते स्वसृनिंदां तथैव च ॥ परिवादं प्रलापं वानरकं सा तु गच्छति ॥ ७३ ॥ पत्यौ जीवति यानारी उपवासव्रतं चरेत् ॥ आयुष्यं हरते भर्तुर्मृतानरकमिच्छ
ति ॥ ७४ ॥ एवं ज्ञात्वा त्वया भर्तुर्न कार्यं विप्रियं सति ॥ न चास्य दक्षिणं त्वंगं त्वया सेव्यं कथंचन ॥ ७५ ॥ सर्वकार्ये त्वहं चास्य दक्षिणं पक्षमाश्रिता ॥ सव्यं त्वमा
येस्सा ध्विपार्श्वे नारदपुष्करौ ॥ ७६ ॥ ब्रह्मस्थानानि चान्यानि स्थितान्यायतनानि च ॥ लभे वै शोभमाने हयावत्सृष्टिः प्रजायते ॥ ७७ ॥ भवत्या च मया चैव
स्थातव्यं च न संशयः ॥ पुष्करे ब्रह्मणः पार्श्वे वामं च त्वं समाश्रय ॥ ७८ ॥ अनेन चोपदेशेन सुखं तिष्ठ मयान्विता ॥ ॥ गायत्र्युवाच ॥ ॥ एवमेतत् करिष्यामि
तव निर्देशकारिका ॥ ७९ ॥ तवैवा ज्ञामया कार्या त्वं मे प्राणसमासखी ॥ अहं ते त्वनुजा देवि स दामां पातुमर्हसि ॥ ८० ॥ देवदेवस्तदा ब्रह्मा
पुष्करे विष्णुना सह ॥ स्नानावसाने देवानां सर्वेषां प्रददौ वरान् ॥ ८१ ॥ देवानां च पतिः शक्रं ज्योतिषां च दिवाकरं ॥ नक्षत्राणां तथा सोमं रसानां वरुणं त
था ॥ ८२ ॥ प्रजापतीनां दक्षं च नदीनां चैव सागरं ॥ कुबेरं च धनाध्यक्षं तथा चक्रेश्वरं ॥ ८३ ॥ भूतानां चैव सर्वेषां गणानां च पिनाकिनम् ॥ मानवानां मनुं चैव
पक्षिणां गरुडं तथा ॥ ८४ ॥ ऋषीणां च वसिष्ठं च ग्रहाणां च प्रभाकरं ॥ एवमादीनि वै देवत्वादेव देवः पितामहः ॥ ८५ ॥ विष्णुं च शंकरं चैव ब्रह्मा प्रोवाच सा
दरम् ॥ पृथिव्याः सर्वतीर्थेषु भवं तौ पूज्य सत्तमौ ॥ ८६ ॥ भवद्भ्यां न विना तीर्थं पुण्यतामेति कर्हिंचित् ॥ लिङ्गं वा प्रतिमा वा पिदृश्यते यत्र कुत्रचित् ॥ ८७ ॥
तत्तीर्थं पुण्यतां याति सर्वमेव फलप्रदं ॥ मानवा ह्युपहारैश्च ये करिष्यन्ति पूजनं ॥ ८८ ॥ युष्माकं मां पुरस्कृत्य ते पारोगभयं कुतः ॥ येषुराष्ट्रेषु युष्माकमुत्सवाः
पूजनादिकाः ॥ ८९ ॥ प्रवत्स्यती क्रियाः सर्वा यत्फलं ते पुतच्छृणु ॥ नाधयो व्याधयश्चैव नोपसर्गान् शुद्ध्यं ॥ ९० ॥ विप्रयोगेन चापीष्टैरनिष्टैर्नापि संगतिः ॥
नाक्षिरोगः शिरातिर्वापि तूलभगंदराः ॥ ९१ ॥ नाभिचारं भयं तत्रापस्मारो न विषूचिका ॥ वृद्धिर्निकामतस्तस्मिन् सम्यग्बुद्धिरनुत्तमा ॥ ९२ ॥ आरोग्यं सर्वतश्चैव
दीर्घायुश्च प्रजाधनं ॥ नाकाले भविता मृत्युर्गावोनाल्पपयो मुचः ॥ ९३ ॥ नाकालफलिता वृक्षानोत्पातभयमण्वपि ॥ एतच्छ्रुत्वा ततो विष्णुर्ब्रह्माणं
स्तोतुमुद्यतः ॥ ९४ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ नमोस्त्वनंताय विशुद्धचेतसे स्वरूपरूपाय सहस्रबाहवे ॥ सहस्ररश्मिप्रभवाय वेधसे विशालदेहाय विशुद्धकर्म

प्र० सू० ख०
अ० ३४

॥ १०० ॥

ने ॥ ९५ ॥ समस्तविश्वार्तिहरायशंभवेसमस्तसूर्यानलतिग्मतेजसे ॥ नमोस्तुविद्याविततायचक्रिणसमस्तधस्थानकृतेसदानमः ॥ ९६ ॥ अनादिदे
 वाच्युतशेखरप्रभोभाव्युद्भवद्रूतपतेमहेश्वर ॥ महत्पतेसर्वपतेजगत्पतेभुवस्पतेभुवनपतेसदानमः ॥ ९७ ॥ यज्ञेशनारायणजिष्णुशंकरशक्तिशिवेश्वे
 श्वरविश्वलोचन ॥ शशांकसूर्याच्युतवीरविश्वप्रवृत्तमूर्तेमृतमूर्तअव्यय ॥ ९८ ॥ ज्वलद्भुताशार्चिनिरुद्धमंडलप्रदेशनारायणविश्वतोमुख ॥ सम
 स्तदेवार्तिहरामृताव्ययप्रपाहिमांशरणगतंतथाविभो ॥ ९९ ॥ वक्राण्यनेकानिविभोतवाहंपश्यामियज्ञस्यगतिपुराणम् ॥ ब्रह्माणमीशंजगतांप्रसू
 तिनमोस्तुतुभ्यंप्रपितामहाय ॥ १०० ॥ संसारचक्रक्रमणैरनेकैः कचिद्भवान्देववराधिदेवः ॥ तत्सर्वविज्ञानविशुद्धसत्त्वैरुपास्यसेकिंप्रणमाम्यहंत्वा
 म् ॥ १ ॥ एवंभवंतंप्रकृतेः पुरस्ताद्योवेत्यसौसर्वविदांवरिष्ठः ॥ गुणान्वितेषुप्रसभंविद्योविशालमूर्तिस्त्वहसूक्ष्मरूपः ॥ २ ॥ वाक्पा
 णिषादैर्विगतेन्द्रियोपिकथंभवान्वैसुगतिस्सुकर्मा ॥ संसारबंधेनिहितेन्द्रियोपिपुनःकथंदेववरोसिवेद्यः ॥ ३ ॥ मूर्त्तादमूर्त्तनतुलभ्यतेपरंपरंवपुर्देव
 विशुद्धभावैः ॥ संसारविच्छित्तिकरैर्यजद्विरतोवसीयेतचतुर्मुखत्वम् ॥ ४ ॥ परंनजानंतियतोवपुस्तेदेवादयोप्यद्भुतरूपधारिन् ॥ विभोवतारैग्रतरं
 पुराणमाराधयेद्यत्कमलासनस्थम् ॥ ५ ॥ नतेतत्त्वंविश्वसृजोपियोनिमेकांततोवेत्तिविशुद्धभावः ॥ परंत्वहंवेद्विकथंपुराणंभवंतमाद्यंतपसाविशुद्ध
 म् ॥ ६ ॥ पद्मासनोवैजनकःप्रसिद्धएवंप्रसिद्धिर्ह्यसकृत्पुराणात् ॥ संचिंत्यतेनाथविभुंभवंतंजानातिनैवंतपसाविहीनः ॥ ७ ॥ अस्मा
 दृशैश्चप्रवरैर्विवोच्यंत्वां देवमूर्खाःस्वमतिविभज्य ॥ प्रयोद्धुमिच्छन्तिनतेषुबुद्धिरुदारकीर्तिष्वपिवेदहीनाः ॥ ८ ॥ जन्मांतरैर्वेदविवेकबुद्धिभिर्भवेद्यथा
 वायदिवाप्रकाशः ॥ तल्लाभलुब्धस्यनमानुपत्वंनदेवगंधर्वपतिःशिवःस्यात् ॥ ९ ॥ नविष्णुरूपोभगवान्सुसूक्ष्मःस्थूलोसिदेवःकृतकृत्यतायाः ॥
 स्थूलोपिसूक्ष्मःसुलभोसिदेवत्वद्वाह्यकृत्यानरकेपतंति ॥ ११० ॥ विमुच्यतेवाभवतिस्थितेस्मिन्दस्त्रेन्दुवह्न्यर्कमरुन्महीभिः ॥ तत्त्वैःस्वरूपैःसमरूप
 धारिभिरात्मस्वरूपेविततस्वभावः ॥ ११ ॥ इतिस्तुतिमेभगवन्ह्यनंतजुपस्वभक्तस्यविशेषतश्च ॥ समाधियुक्तस्यविशुद्धचेतसस्त्वद्भावभावै
 कमनोनुगस्य ॥ १२ ॥ सदाहृदिस्थोभगवन्नमस्तेनमामिनित्यंभगवन्पुराण ॥ इतिप्रकाशंतवमेतदीशस्तवंमयासर्वगतिप्रबुद्ध ॥ १३ ॥ संसार
 चक्रेभ्रमणादियुक्ताभीतिंपुनर्नःप्रतिपालयस्व ॥ १४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सर्वज्ञस्त्वंनसंदेहोप्रज्ञाराशिश्चकेशव ॥ देवानांप्रथमःपूज्यःसर्वदात्वंभविष्यसि ॥
 ॥ ११५ ॥ नारायणादनंतरंरुद्रोभक्त्याविरिचनम् ॥ तुष्टावप्रणतोभूत्वाब्रह्माणंकमलोद्भवम् ॥ ११६ ॥ नमःकमलपत्राक्षनमस्तेपद्मजन्मने ॥ नमः
 सुरासुरगुरोकारिणेपरमात्मने ॥ ११७ ॥ नमस्तेसर्वदेवेशनमोवैमोहनाशन ॥ विष्णोर्नाभिस्थितवतेकमलासनजन्मने ॥ ११८ ॥ नमोविद्रुमरक्तां

५० पु०

॥ १०१ ॥

गपाणिपल्लवशोभिने ॥ शरणंत्वांप्रपन्नोस्मिन्नाहिमांभवसंसृतेः ॥ १९ ॥ पूर्वनीलांबुदाकारंकुड्मलतेपितामह ॥ दृष्ट्वा रक्तमुखंभूयःपत्रकेसरसंयुतम् ॥ १२० ॥
पद्मंचानेकपत्रान्तमसंख्यातंनिरंजनम् ॥ तत्रस्थितेनत्वयैषासृष्टिश्चैवप्रवर्तिता ॥ २१ ॥ त्वांसुक्त्वानान्यतःस्त्राणंजगद्व्यनमोस्तुते ॥ सावित्रीशापदग्धो
हर्लिगंमेपतितक्षितौ ॥ २२ ॥ इदानींकुरुमेशांतित्राहिमांसहभार्यया ॥ ब्रह्मावैपातुमेपादौजंघैवैकमलासनः ॥ २३ ॥ विरिंचोमेकटिंपातुसृ
ष्टिकृद्ब्रह्मेवच ॥ नाभिंपद्मनिभःपातुजठरंचतुराननः ॥ २४ ॥ उरस्तुविश्वसृक्पातुहृदयंपातुपद्मजः ॥ सावित्रीपतिमैकंठंदृषीकेशोमुखंमम ॥
॥ १२५ ॥ पद्मवर्णश्चनयनेपरमात्माशिरोमम ॥ एवंन्यस्यगुरोर्नामशंकरोनामशंकरः ॥ २६ ॥ नमस्तेभगवन्ब्रह्मन्नित्युक्त्वाविररामह ॥ तत
स्तुष्टोहरंब्रह्मावाक्यमेतदुवाचह ॥ २७ ॥ कंतेकामंकरोम्यद्यपृच्छमांयद्यदिच्छसि ॥ रुद्रउवाच ॥ यदिप्रसन्नोमेनाथवरदोयदिवामम ॥ २८ ॥
तदेकमेवदविभोयस्मिन्स्थानेभवान्स्थितः ॥ केषुकेषुचस्थानेषुत्वांपश्यंतिसदाद्विजाः ॥ २९ ॥ नाम्नाचकेनतेस्थानंशोभतेधरणीतले ॥ त
न्मेवदस्वसर्वेशतवभक्तिरतस्यच ॥ १३० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पुष्करेहंसुरश्रेष्ठोगयायांचचतुर्मुखः ॥ कान्यकुब्जेदेवगर्भोभृगुकक्षेपितामहः ॥ १३१ ॥ कावे
र्यासृष्टिकर्ताचनंदिपुर्याबृहस्पतिः ॥ प्रभासेपद्मजन्माचवानर्याचसुरप्रियः ॥ ३२ ॥ द्वावत्यांतुऋग्वेदीवैदिशेभुवनाधिपः ॥ पौंड्रकेपुंडरीकाक्षःपि
गाक्षोहस्तिनापुरे ॥ ३३ ॥ जयंत्यांविजयश्चास्मिजयंतःपुष्करावते ॥ उग्रेषुपद्महस्तोहंतमोन्द्यांतमोनुदः ॥ ३४ ॥ अहिच्छन्नेजयानंदीकांचीपुर्या
जनप्रियः ॥ ब्रह्माहंपाटलीपुत्रऋषिकुंडेमुनिस्तथा ॥ ३५ ॥ महितारेमुकुंदश्चश्रिकंठःश्रीनिवासिते ॥ कामरूपेशुभाकारोवाराणस्यांशिवप्रियः ॥ ३६ ॥
मल्लिकाक्षेतथाविष्णुर्महेंद्रेभार्गवस्तथा ॥ गोनर्देस्थविराकारउज्जयिन्यांपितामहः ॥ ३७ ॥ कौशांब्यांतुमहाबोधिरयोध्यायांचराधवः ॥ मुनींद्र
श्चित्रकूटेतुवाराहोर्विध्यपर्वते ॥ ३८ ॥ गंगाद्वारेपरमेष्ठीहिमवत्यपिशंकरः ॥ देविकायांसुचाहस्तःखुवहस्तश्चतुर्वटे ॥ ३९ ॥ वृंदावनेपद्मपाणिः
कुशहस्तश्चनैमिषे ॥ गोपुक्षेत्रेचैवगोपीन्द्रःसचंद्रोयमुनातटे ॥ १४० ॥ भागीरथ्यांपद्मतनुर्जलानंदोजलंधरे ॥ कौंकणेचैवमद्राक्षःकांपिल्येकन
कप्रियः ॥ १४१ ॥ वेंकटेचान्नदाताचशंभुश्चैवऋतुस्थले ॥ लंकायांचपुलस्त्योहंकाश्मरिहंसवाहनः ॥ ४२ ॥ वसिष्ठश्चाबुदैचेवनारदश्चोत्प
लावते ॥ मेलकेश्रुतिदाताहंप्रपातेयादसांपतिः ॥ ४३ ॥ सामवेदस्तथायज्ञेमधुरेमधुरप्रियः ॥ अंकोटेयज्ञभोक्ताचब्रह्मवादेसुरप्रियः ॥ ४४ ॥
नारायणश्चगोमंतेमायापुर्याद्विजप्रियः ॥ ऋषिवेदेदुराधर्षोदेवायांसुरमर्दनः ॥ ४५ ॥ विजयायांमहारूपःस्वरूपोराष्ट्रवर्द्धने ॥ पृथ्वदरस्तुमालव्यांशा
कंभर्यांसप्रियः ॥ ४६ ॥ पिंडारकेतुगोपालःशंखोद्धारेंगवर्द्धनः ॥ कादंबकेप्रजापत्यक्षोदेवाप्यक्षःसमस्थले ॥ ४७ ॥ गंगाधरोभद्रपीठेजलशाप्यहमर्बु

प्र०सृ०खं०

अ० ३४

॥ १०१ ॥

दे ॥ त्र्यंबकेत्रिपुराधीशः श्रीपर्वतेत्रिलोचनः ॥ ४८ ॥ महादेवः पद्मपुरेकापालेवैधसस्तथा ॥ शृंगिवरेपुरेशौरिनौमिपेचक्रपाणिकः ॥ ४९ ॥ इंदुपुर्यां वि
 रूपाक्षोगौतमो धूतपापके ॥ हंसनाथो माल्यवतिद्विजेंद्रो वलिकेतथा ॥ १५० ॥ इंदुपुर्यां देवनाथो धूतपायां पुरंदरः ॥ हंसवाहस्तुलंबायां चंडायां गरुड
 प्रियः ॥ ५१ ॥ महोदये महायज्ञः सुयज्ञो यज्ञकेतने ॥ सिद्धिस्मरे पद्मवर्णः विभायां पद्मबोधनः ॥ ५२ ॥ देवदारुवने लिंगमहापत्तौ विनायकः ॥
 त्र्यंबको मातृकास्थाने अलकायां कुलाधिपः ॥ ५३ ॥ त्रिकूटे चैव गोनर्दः पाताले वासुकिस्तथा ॥ पद्माध्यक्षश्च केदारैः कूष्माण्डे सुरतप्रियः ॥ ५४ ॥
 कुंडवाप्यां शुभांगस्तु सारण्यांतक्षकस्तथा ॥ अक्षोटे पापहाचैव अंवि कायां सुदर्शनः ॥ ५५ ॥ वरदायां महावीरः कांतारे दुर्गनाशनः ॥ अनंतश्चैव पर्णाटे प्र
 काशायां दिवाकरः ॥ ५६ ॥ विराजायां पद्मनाभः स्वरुद्रश्च वृकस्थले ॥ मार्कंडे वटके चैव वाहिन्यां मृगकेतनः ॥ ५७ ॥ पद्मावत्यां पद्मगृहो गगने पद्मकेत
 नः ॥ अष्टोत्तरं स्थानशतं मया ते परिकीर्तितम् ॥ ५८ ॥ यत्र वैममसानि ध्वं त्रिसंध्यं त्रिपुरांतक ॥ एतेषामपि यस्त्वेकं पश्यते भक्तिमात्ररः ॥ ५९ ॥ स्थानं
 सुविरजं लब्ध्वा मोदते शाश्वतीः समाः ॥ मानसं वाचिकं चैव कायिकं यच्च दुष्कृतम् ॥ १६० ॥ तत्सर्वं नाशमायातिनात्र कार्या विचारणा ॥ यस्त्वेतानि च सर्वा
 णि गत्वामां पश्यते नरः ॥ ६१ ॥ भवते मोक्षभागी च यत्रार्हतत्र वै स्थितः ॥ पुष्पोपहारैर्धूपैश्च ब्राह्मणानां च तर्पणैः ॥ ६२ ॥ ध्यानेन च स्थिरेणाशु प्राप्यते प
 रमेश्वरः ॥ तस्य पुण्यफलं चाग्र्यमंतोक्षफलं तथा ॥ ६३ ॥ स ब्रह्मलोकमासाद्य तत्कालं तत्र तिष्ठति ॥ पुनः सृष्टौ भवेद्देवो वै राजानां महातपाः ॥ ६४ ॥ ब्रह्म
 हत्यादिपापानि इह लोके कृतान्यपि ॥ अकामतः कामतो वा तानि नश्यंतितत्क्षणम् ॥ ६५ ॥ इह लोके दरिद्रो यो भ्रष्टराज्योऽथ वा पुनः ॥ स्थानेष्वेतेषु वै गत्वा
 मां पश्यति समाधिना ॥ ६६ ॥ कृत्वा पूजोपहारं च स्नानं च पितृतर्पणम् ॥ कृत्वा पिंडप्रदानं च सोचिराहुः खवर्जितः ॥ ६७ ॥ एकच्छत्रो भवेद्वाजा सत्यमेतत्र
 संशयः ॥ इह राज्यानि सौभाग्यं धनं धान्यं वरास्त्रियः ॥ ६८ ॥ भवंति विविधास्तस्य यैर्यात्रा पुष्करैः कृता ॥ इदं यात्राविधानं यः कुरुते कारयेत्वा ॥ ६९ ॥
 शृणोति वासपौ स तु सर्वैरेव प्रमुच्यते ॥ अगम्या गमनं येन कृतं जानाति मानवः ॥ १७० ॥ ब्रह्मक्रियाया लोपेन बहुवर्षकृतेन च ॥ यात्राचे मांसकृत्कृत्वा वेदसं
 स्कारमाप्नुयात् ॥ ७१ ॥ किमत्र बहुनोक्तेन इदमस्तीह शंकर ॥ अप्राप्यं प्राप्यते तेन पापं चापि विनश्यति ॥ ७२ ॥ सर्वयज्ञफलैस्तुल्यं सर्वतीर्थफलप्रदम्
 सर्वेषां चैव वेदानां समाप्तिस्तेन वै कृता ॥ ७३ ॥ यः कृत्वा पुष्करैः संख्यां सावित्रीसमुपासिता ॥ स्वपत्नीहस्तदत्तेन पौष्करेण जलेन तु ॥ ७४ ॥ भृंगारेण वरेणै
 व मृन्मयेनापि शंकर ॥ आनीय तज्जलं पुण्यं संध्योपास्तिर्दिनक्षये ॥ ७५ ॥ समाधिना समाधेयासप्राणायामपूर्विका ॥ तस्यां कृतायां यत्पुण्यं तच्छृणु हरा
 यमे ॥ ७६ ॥ तेन द्वादशवर्षाणि भवेत्संख्या सुवर्दिता ॥ अश्वमेधफलं स्नाने दाने दशगुणं तथा ॥ ७७ ॥ उपवासेऽप्यनंतं च स्वयं प्रोक्तं मया न च ॥ सावित्र्याः

पुरतोयस्तुदंपत्योभोजनंददेत् ॥ ७८ ॥ तेनाहंभोजितस्तत्रभवामीहनसंशयः ॥ द्वितीयंभोजयेद्यस्तुभोजितस्तेनकेशवः ॥ ७९ ॥ लक्ष्मसिहायोवरदोव
 रांस्तस्यप्रयच्छति ॥ उमासहायस्तार्तीयभोजितोसिनसंशयः ॥ १८० ॥ अथवायाकुमारीणांभक्त्यादद्याच्चभोजनम् ॥ तस्याःकुलेभवेद्वंध्यान
 कदाविच्छदुर्भगा ॥ ८१ ॥ नकन्याजननीक्वापिनभर्तुर्यानवल्लभा ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसावित्र्यप्रेतुभोजनम् ॥ ८२ ॥ पारत्रमौहिकंवापिकामयाद्भिर्नरैःसदा ॥
 दातव्यंसर्वदाभीष्मकटुतैलविवर्जितम् ॥ ८३ ॥ नचाम्लंनचवैक्षारंस्त्रीणांभोज्यंकदाचन ॥ भक्ष्यंपंचप्रकारंचरसैःसर्वैस्सुसंस्कृतम् ॥ ८४ ॥ घृतपूर्यःसुप
 काश्ववहुक्षीरसमन्विताः ॥ शिखरिणीतथापेयादधिक्षिरसमन्विता ॥ ८५ ॥ आह्लादकारिणीपुंसांस्त्रीणांचातीववल्लभा ॥ धनधान्यांजनोपेतंनारीणांचश
 ताकुलम् ॥ ८६ ॥ पूषकंशष्कुलंतस्यांजायतेनात्रसंशयः ॥ नज्वरोनचसंतापोनदुःखंनवियोगिता ॥ ८७ ॥ असौतारयतेस्वानांकुलानामेकविंशतिं ॥
 बंधुभिश्चसुतैश्चैवदासीदासैरनंतकैः ॥ ८८ ॥ पूरितंचकुलंतस्याःपूरिकांयाप्रदास्यति ॥ एधतेचचिरंकालंपुत्रपौत्रसमन्वितम् ॥ ८९ ॥ कुलंचसकलंतस्य
 शष्कुलंयःप्रयच्छति ॥ पुत्रिण्योवैदुहितरोबंधुभिः सहितंकुलम् ॥ ९० ॥ शिखरिणीप्रदात्रीणांयुवतीनांसंशयः ॥ मोदतेतुकुलंतस्याःसर्वसिद्धिप्रपूरितम् ॥
 ॥ ९१ ॥ मोदकानांप्रदानेनएवमाहप्रजापतिः ॥ एतदेवतुगौरीणांभोजनंहरशस्यते ॥ ९२ ॥ सुभगापुत्रिणीसाध्वीधनऋद्धिसमन्विता ॥ सहस्रभोजिनीशं
 भोजनमजन्मभविष्यति ॥ ९३ ॥ पूषानिचैवपुण्यानिकृतानिमधुराणिच ॥ द्राक्षारसप्रधानंचगुडखंडसमन्वितम् ॥ ९४ ॥ शारदेनतुधान्येनकृत्वाखं
 डंविमिश्रितम् ॥ स्त्रीणांचैवतुपेयानिभक्ष्याणिचद्विजन्मनाम् ॥ ९५ ॥ इहचाविकवासांसिवर्षायोग्यानिस्वर्गशः ॥ यानियानिचपेयानितानियोग्यानिदाप
 येत् ॥ ९६ ॥ प्रतिपूज्यविधानेनवसुदानैःसकंचुकैः ॥ कुंकुमेनानुलिप्तांग्यःस्रग्दामभिरलंकृताः ॥ ९७ ॥ दत्त्वातूपानहावङ्घ्र्योर्नारिकेलंकरेतथा ॥ अ
 क्ष्णोश्चैवांजनंदत्वासिंदूरंचैवमस्तके ॥ ९८ ॥ गुडफलानिहृद्यानिवांछितानिमृदूनिच ॥ हस्तेदत्त्वासपात्राणिप्रणिपत्यविसर्जयेत् ॥ ९९ ॥ स्वयंभुंजीतवैप
 श्रात्सबंधुर्बालकैःसह ॥ अथवानैवसंपत्तिस्तीर्थदानंचभाजनम् ॥ २०० ॥ गृहेगतःप्रदास्यामिहृष्टोदेवप्रसीदमे ॥ एवमेवपितृणांचआगत्यस्वीयमं
 दिरे ॥ २०१ ॥ पिंडप्रदानपूर्वतुश्राद्धंकुर्याद्विधानतः ॥ पितरस्तस्यैवतुताभवंतिब्रह्माणोदिनम् ॥ २०२ ॥ तीर्थादष्टगुणंपुण्यंस्वगृहेददां
 शिव ॥ नचपश्यतिवैनीचाःश्राद्धंद्विजातिभिःकृतं ॥ २०३ ॥ एकांतेतुगृहेगुप्तेपितृणांश्राद्धमिष्यते ॥ नीचदृष्ट्याहतंतच्चपितृत्रैवोपतिष्ठति ॥ २०४ ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनश्राद्धंगुप्तंचकारयेत् ॥ पितृणांतृप्तिसंद्रोक्तंस्वयमेवस्वयंभुवा ॥ २०५ ॥ गौरीभक्त्याधिकायातुशस्ताज्ञातक्रियातुसा ॥ राजसीमनसाज्ञाताज
 नानांकीर्तिदायिनी ॥ २०६ ॥ गुप्तदानंसदादेयमात्मनोहितमिच्छता ॥ पक्कात्रंदृश्यतामेतिदीयमानंजनैर्भुवि ॥ २०७ ॥ दृश्यमानंतुतत्तुष्ट्यैहृश्यतेनेहक

हिं चित् ॥ एकस्मिन् भोजिते विप्रेकोटिर्भवति भोजिता ॥ २०८ ॥ भवनेनात्र संदेहः सत्यं पौराणिकं वचः ॥ तीर्थे तु ब्राह्मणं नैव परीक्षेत कथंचन ॥ २०९ ॥ अत्रार्थि
 नमनु प्राप्तं भोज्यं तं मनुरववीत् ॥ सक्तुभिः पिण्डदानं च संयावैः पायसेन वा ॥ २१० ॥ कर्तव्यमृषिभिर्दृष्टं पिण्या केनैव गुदेन वा ॥ तिलपिण्या कर्कैर्दयं भक्ति
 मद्भिर्नरैः सदा ॥ २११ ॥ श्राद्धं तत्र तु कर्तव्यमर्घ्यावाहनवर्जितम् ॥ स्वधांतु गृध्राः काकावा नैव दृष्ट्या हरन्ति ते ॥ १२ ॥ श्राद्धं तत्तैर्तिकं प्रोक्तं पितृणां तृप्तिदं
 परम् ॥ कर्तव्यं तत्प्रयत्नेन भक्तिरेवात्र कारणम् ॥ १३ ॥ भक्त्या तु प्यन्ति पितरस्तुष्टाः कामान्दिशन्ति ते ॥ पुत्रं पौत्रं धनं धान्यं कामान्यान् मनसेच्छति ॥ १४ ॥
 भक्त्या चाराधितो दद्याच्चृणां प्रीतः पितामहः ॥ अकाले प्यथ काले वा तीर्थे श्राद्धं सदानरैः ॥ १५ ॥ प्राप्तैरेव सदा स्नानं कर्तव्यं पितृ तर्पणम् ॥ पिण्डदानं च कर्तव्यं
 पितृणां चातिवह्यम् ॥ १६ ॥ पितरो हि निरक्षिन्ते गोत्रजं समुपागतम् ॥ आशया परया युक्ताः कांक्षन्तस्सलिलं च ते ॥ १७ ॥ विलम्बो नैव कर्तव्यो नैव विघ्नं
 समाचरेत् ॥ अच्छिन्ना सन्ततिस्तेषां सदा कालं भविष्यति ॥ १८ ॥ पितरः पुत्रदातारं वृद्धिं श्राद्धाभिकांक्षिणः ॥ तेन ते सन्ततिच्छेदं न कुर्वन्ति हि कर्हि
 चित् ॥ १९ ॥ अतः श्राद्धं पुरा प्रोक्तं स्वयमेव स्वयं भुवा ॥ गुणोत्तरं तु यत्कार्यं द्विजैः पितृपरायणैः ॥ २० ॥ तीर्थे क्षेत्रे गृहे वापि संक्रांतौ ग्रहणे पिवा ॥ विषु
 वे अयने चापि जन्मक्षे च प्रपीडिते ॥ २१ ॥ एतान् वै श्राद्धकालांस्तु पुरा स्वायं भुवो ब्रवीत् ॥ कृते श्राद्धे न वै पुंसां पीडा भवति देहजा ॥ २२ ॥ तदा पुत्रकृतं वापि सर्वत्य
 जति दुष्कृतम् ॥ यथान भविता पीडा ग्रहचोरनृपादिकात् ॥ २३ ॥ दुष्कृतं नश्यते सर्वपरत्र च गतिं शुभाम् ॥ लभते नात्र संदेहः प्रजापतिवचो यथा ॥ २४ ॥
 कृते युगे पुष्कराणि त्रेतायां नैमिषं स्मृतम् ॥ द्वापरे च कुरुक्षेत्रं कलौ गंगां समाश्रयेत् ॥ २५ ॥ दुष्करः पुष्करे वा सो दुष्करं पुष्करे तपः ॥ यदन्यत्र कृतं पापं ती
 र्थे तद्यातिलाघवम् ॥ २६ ॥ न तीर्थं कृतमन्यत्र क्वचित्पापं व्यपोहति ॥ सायं प्रातः स्मरेद्यस्तु पुष्कराणि कृताञ्जलिः ॥ २७ ॥ उपस्पृष्टं भवेत्तेन सर्वतीर्थेषु
 भारत ॥ सायं प्रातरुपस्पृश्य पुष्करे नियतेन्द्रियः ॥ २८ ॥ ऋतून् सर्वानवाप्नोति ब्रह्मलोकं च गच्छति ॥ द्वादशाब्दं द्वादशाहं मासं मासार्धमेव च ॥ २९ ॥ यो
 वसेत्पुष्करे नित्यं स गच्छेत्परमां गतिम् ॥ सर्वेषामेव लोकानां ब्रह्मलोकोपरिस्थितः ॥ ३० ॥ यद्दृष्टेत्पुष्करं गन्तुं सोऽनुसेवेत्तपुष्करम् ॥ यथा लोमविलो
 माभ्यां तथा व्यस्तसमस्तयोः ॥ ३१ ॥ स्नातस्तु पुष्करे सम्यक्कोट्याश्च फलमश्नुते ॥ विधिवत्क्रियमाणेषु सर्वतीर्थेषु यत्फलम् ॥ ३२ ॥ पुष्करालोक
 नादेव नरः प्राप्नोति तत्फलम् ॥ दशकोटि सहस्राणि तीर्थानां वैमहीतले ॥ ३३ ॥ सान्निध्यं पुष्करे तेषां त्रिसंध्यं कुरुन्दन ॥ यावत्तिष्ठति गिरयो यावत्तिष्ठन्ति साग
 राः ॥ ३४ ॥ तावत्पुष्करमृत्यूनां ब्रह्मलोको न संशयः ॥ जन्मान्तरसहस्रैश्च आजन्म मरणान्तिकम् ॥ ३५ ॥ निर्दहेद्दुष्कृतं सर्वं सकृत्स्नात्वा तु पुष्करे ॥ पुष्करं
 दुष्करं क्षेत्रं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ३६ ॥ इदानीं शृणु मे राजन् पञ्चापातकनाशनम् ॥ यजनं देवदेवस्य ब्रह्मपुत्रवसुप्रदम् ॥ ३७ ॥ इह जन्मनि दारिद्र्य

व्याधिकुष्ठादिपीडितः ॥ अलक्ष्मीवानपुत्रस्तुयोभवेत्पुरुषोभुवि ॥ ३८ ॥ तस्यसद्योभवेच्छक्ष्मीरायुःपूर्णसुतास्सुखम् ॥ कृत्वातुमण्डलगतं लोकपालसमन्वि-
 तम् ॥ ३९ ॥ ब्रह्माण्तुपरंदेवयःपश्यतिविधानतः ॥ पूजितंनवनाभेनमन्त्रमूर्तिसयोनिजम् ॥ ४० ॥ कार्तिकेमासिशुक्लायांपौर्णमास्यांविशेषतः ॥ सर्वा-
 सुवायजेदेवंपूर्णिमासुविधानतः ॥ ४१ ॥ संक्रान्तौचमहाबाहोचन्द्रसूर्यग्रहेपिवा ॥ यःपश्यतिविभुं देवंपूजितंगुरुणानृप ॥ ४२ ॥ तस्यसद्योभवेत्तुष्टिःपापध्वंसश्च
 जायते ॥ समान्योदेवतानांचभवतीहनराधिप ॥ ४३ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांभक्तानांतुपरीक्षणम् ॥ संवत्सरंगुरुःकुर्याज्जातिशौचक्रियादिभिः ॥ ४४ ॥
 उपपन्नमितिज्ञात्वाहृदयेनावधारयेत् ॥ तेषिभक्तियुताध्यात्वात्वाचार्यपरमेश्वरम् ॥ ४५ ॥ संवत्सरंगुरौभक्तिंकुर्युर्विष्णौयथातथा ॥ प्रसादयेयुश्चततः
 पूर्णसंवत्सरेगुरुम् ॥ ४६ ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेनसंसारार्णवतारणम् ॥ परब्रह्मोपासनेनविरिंच्याराधनेनच ॥ ४७ ॥ सहस्रशीर्षजप्येनमण्डल-
 ब्राह्मणेनच ॥ ध्यानेनस्यात्तथास्माकमुपदेशःप्रदीयताम् ॥ ४८ ॥ इच्छामोवैदिकीलक्ष्मीविशेषेणप्रसद्यताम् ॥ अभ्यर्थितोगुरुस्त्वेवंमेधावी-
 तैस्तदाततः ॥ ४९ ॥ यथाविधिसमभ्यर्चेद्ब्रह्माणंविष्णुमग्रतः ॥ तेवद्धनेत्राःस्वाध्यास्तुकार्तिकस्यचतुर्दशीम् ॥ २५० ॥ ब्राह्मेमुहूर्तेचोत्था-
 यबद्धपद्मासनास्तुते ॥ ध्यात्वागुरुसहस्रारेश्वेतवस्त्रोपवीतकम् ॥ ५१ ॥ श्वेतमाल्यांवरधरंश्वेतगंधानुलेपनम् ॥ निर्गम्यचवर्हिर्नद्यांकुर्युर्नित्यमत-
 न्द्रिताः ॥ ५२ ॥ क्षीरवृक्षोत्थमाचार्योदापयेद्वन्तधावनम् ॥ तेचतंभक्षयेयुर्हिर्नदीं गत्वासमुद्रगाम् ॥ ५३ ॥ इतरद्वातटाकंवागृहेवापिविधानतः ॥ तद्भ-
 क्षयेयुर्मंत्रेणमंत्रितंपरमेष्विनः ॥ ५४ ॥ आपोहिष्टेतिमंत्रेणसप्तकृत्वोभिमंत्रितं ॥ देवस्यत्वेतिवैजस्वायुंजानेतिकरेन्यसेत् ॥ ५५ ॥ इरावत्येतिप्रक्षाल्यब्रह्मोदने-
 तिवैमुखे ॥ भक्षयित्वाक्षिपेद्दूरंपतितंचनिरिक्षयेत् ॥ ५६ ॥ सम्मुखंप्राङ्मुखंवापिविदिशंचापिवागतम् ॥ संमुखेदेवतालब्धिर्मंत्रसिद्धिश्चजायते ॥ ५७ ॥
 पराङ्मुखेदंतकाष्ठेसर्वेदेवाःपराङ्मुखाः ॥ उत्तरेणगततस्मिन्सिद्धिर्भवतिवानवा ॥ ५८ ॥ दक्षिणेनभवेन्मृत्युगुरोस्तस्यनसंशयः ॥ प्रेक्षयाशुभंस्वपेद्भू-
 मौदेवदेवस्यसन्निधौ ॥ ५९ ॥ स्वप्नान्दृष्ट्वागुरोऽग्रेऽप्रावयेयुर्विचक्षणाः ॥ ततःशुभाशुभंतत्रलक्षयेत्परमोगुरुः ॥ ६० ॥ पौर्णमास्यामथस्नात्वाततोदेवा-
 लयं व्रजेत् ॥ गुरुश्चमण्डलंभूमौकल्पितायांतुवर्तयेत् ॥ ६१ ॥ लक्षणैर्विविधैर्भूमिलक्षयित्वाविधानतः ॥ षोडशारंलिखेत्पद्मंनवधारमथापिवा ॥ ६२ ॥
 अष्टपत्रमथोवापिलिखित्वादृश्येद्बुधः ॥ नेत्रवंधंतुकुर्वीतसितवस्त्रेणयत्नतः ॥ ६३ ॥ वर्णानुक्रमतःशिष्यान्पुष्पहस्तान्प्रवेशयेत् ॥ नवनाभंयदाकुर्या-
 न्मण्डलं वर्णकैर्बुधः ॥ ६४ ॥ इंद्राणीपूर्वकंदेवमिंद्रमैंद्रचांतुपूजयेत् ॥ लोकपालैःसमंतद्वदग्निं संपूज्ययेन्नृपः ॥ ६५ ॥ दिशिवह्नैर्मयाम्यांनैर्ऋत्यांचैवानिर्ऋतिम् ॥
 वरुणंवारुणाशायांवायुंवायव्यगोचरे ॥ ६६ ॥ धनदंचोत्तरेन्यस्यरुद्रमीशानगोचरे ॥ कमण्डलुं पूर्वतोहिस्तुचं वैदक्षिणे तथा ॥ ६७ ॥ हंसं वै पश्चिमायांतु उत्तरा

यांसुवंतथा ॥ आग्नेय्यांचत्रसीदद्यान्नेर्ऋत्यांपादुकेतथा ॥ ६८ ॥ वायव्यांयोगपट्टंचऐशान्यांचगलंतिकाम् ॥ विष्णुस्तुपूर्वतःपूज्योदक्षिणेचापिशंकरः ॥ ६९ ॥ प
 श्चिमेतुरविर्देवऋषयश्चोत्तरेतथा ॥ मध्येस्वयंपद्मजन्मासावित्रीदक्षिणेतथा ॥ ७० ॥ उत्तरेचैवगायत्रीदेवीपद्मदलेक्षणा ॥ ऋग्वेदंपूर्वतोऽन्यस्ययजुर्वेदंच
 दक्षिणे ॥ ७१ ॥ पश्चिमेसामवेदंचअथर्वचोत्तरेतथा ॥ इतिहासपुराणानिच्छंदोज्यौतिषमेवच ॥ ७२ ॥ धर्मशास्त्राणिचान्यानिइंद्रादिदिक्षुविन्यसेत् ॥ पूर्व
 पत्रेवलंपूज्यप्रद्युम्नंदक्षिणेदले ॥ ७३ ॥ पश्चिमेचानिरुद्धंचवासुदेवमथोत्तरे ॥ पूर्वतोवामदेवंचसद्योजातंतुदक्षिणे ॥ ७४ ॥ ईशानंपश्चिमेस्थाप्यतत्पुरुषं
 चोत्तरेतथा ॥ अघोरस्सर्वतःपूज्यएषापूजातुमंडले ॥ ७५ ॥ पूर्वतोभास्करंपूज्यदक्षिणेनदिवाकरं ॥ प्रभाकरंपश्चिमेतुग्रहराजमथोत्तरे ॥ ७६ ॥ एवंपूज्य
 विधानेनब्रह्माणंपरमेश्वरम् ॥ दिङ्मंडलेतुविन्यस्यअष्टौकुंभान्विधानतः ॥ ७७ ॥ ब्राह्मंतुकलशंमध्येनवमंतत्रकल्पयेत् ॥ स्नापयेन्मुक्तिकामंतुब्रह्मणौवैधटे
 नतु ॥ ७८ ॥ श्रीकामंवैष्णवेनेहकलशेनतुपार्थिव ॥ राज्यार्थिनंस्नापयेच्चैन्द्रेणकलशेनतु ॥ ७९ ॥ द्रव्यप्रतापकामंतुआग्नेयघटवारिणा ॥ मृत्युंजयविधाना
 ययास्येनस्नापयेन्नरम् ॥ ८० ॥ दुष्टप्रध्वंसनायालंनैर्ऋतेनविधीयते ॥ स्नापयेद्भारुणेनाशुपापनाशायमानवं ॥ ८१ ॥ शरीरारोग्यकामंतुवायव्येनाभिपे
 चयेत् ॥ द्रव्यसंपत्तिकामस्यकौबेरेणविधीयते ॥ ८२ ॥ रौद्रेणज्ञानकामस्यलोकपालघटास्त्वमे ॥ एकैकेननरःस्नात्वासर्वदोषविवर्जितः ॥ ८३ ॥
 जायतेब्रह्मसदृशोराजासद्योऽथवानरः ॥ अथवादिक्षुसर्वासुयथासंख्येनलोकपान् ॥ ८४ ॥ पूजयेत्तुस्वनाम्नातुकुंभैरेवविधानतः ॥ एवंसंपूज्यदेवांस्तु
 लोकपालान्प्रसन्नधीः ॥ ८५ ॥ पश्चात्परीक्षितान्शिष्यान्बद्धनेत्रान्प्रवेशयेत् ॥ दग्ध्वाग्नेय्याधारणयावायुनाविधुनेत्ततः ॥ ८६ ॥ सोमेनाप्यायितान्कृत्वा
 श्रावयेत्समयांस्ततः ॥ ननिद्याद्ब्राह्मणान्देवान्विष्णुं ब्रह्माणमेवच ॥ ८७ ॥ इंद्रमादित्यमग्निंचलोकपालान्ग्रहांस्तथा ॥ गुरुंचब्राह्मणंवापिमुनींद्रंपूर्वदीक्षित
 म् ॥ ८८ ॥ एवंतुसमयान्श्राव्यपश्चाद्धोमंतुकारयेत् ॥ ॐ नमोभगवतेब्रह्मणेसर्वरूपिणेहुंफट्स्वाहा ॥ ८९ ॥ षोडशाक्षरमंत्रेणहोमये
 ज्ज्वलितेनले ॥ गर्भाधानादिकाःसर्वाआहुतीस्संप्रदापयेत् ॥ ९० ॥ तिसृभिस्तुव्याहृतिभिर्देवदेवस्यसन्निधौ ॥ होमांतेदीक्षितःपश्चा
 दापयेद्गुरुदक्षिणाम् ॥ ९१ ॥ हस्त्यश्वयानशकटहेमधान्यादिकंनृप ॥ दापयेद्भारुणेप्राज्ञोमध्यमेमध्यमंतथा ॥ ९२ ॥ दापयेदपरेयुगमं
 सहिरण्यंतुतद्गुरोः ॥ एवंकृतेतुयत्पुण्यमहत्संजायतेतथा ॥ ९३ ॥ तन्नशक्यंनिगदितुमपिवर्षशतैरपि ॥ दीक्षितोथपुराभूत्वापाद्मवैश्व
 णुयाद्यादि ॥ ९४ ॥ तेनवेदाःपुराणानिसर्वमंत्रास्ससंग्रहाः ॥ जप्तास्स्युःपुष्करेतीर्थेप्रयागेसिंधुसागरे ॥ ९५ ॥ देवहृदेकुरुक्षेत्रेवाराणस्यांविशेषतः ॥ ग्रहणे
 विषुवेचैवयत्फलंजपतांभवेत् ॥ ९६ ॥ फलंशतगुणंतच्चपुष्करस्थंपितामहम् ॥ दृष्ट्वाप्राप्नोतिविविधान्कामान्कामयतेयदि ॥ ९७ ॥ पूजांवैधानिकीं

कृत्वादीक्षितोयःशृणोतिच ॥ देवाअपितपःकृत्वाध्यायंतिचवदन्तिच ॥ ९८ ॥ कदामेभारतेवर्षेजन्मस्यादितिपार्थिव ॥ दीक्षिताश्चभविष्यामःपाद्मं
 श्रोष्यामहेकदा ॥ ९९ ॥ पाद्मंतुषोडशात्मानंन्यस्यदेहेकदावयम् ॥ यास्यामस्तुपरंस्थानंयद्गत्वानपुनर्भवेत् ॥ १०० ॥ एवंजल्पंतिविबुधामनसांचितयं
 तिच ॥ ब्रह्मयज्ञंचकार्त्तिकयांकदाद्रक्ष्यामहेनृप ॥ १ ॥ एवंतेविधिरुद्दिष्टोमयायंकुरुसत्तम ॥ देवगंधर्वयक्षाणांसर्वदादुर्लभोह्यसौ ॥ २ ॥ एवंयोवेत्तितत्त्वेन
 यश्चपश्यतिमंडलम् ॥ यश्चेमंशृणुयाच्चैवसर्वमुक्ताइतिश्रुतिः ॥ ३ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिरहस्यमिदमुत्तमम् ॥ येनलक्ष्मीर्धृतिस्तुष्टिःपुष्टिश्चापिभवेन्नृ
 णाम् ॥ ४ ॥ सर्वेग्रहास्तदासौम्याजायंतेयेनपार्थिव ॥ आदित्यवारंहस्तेनपूर्वमादायभक्तिः ॥ ५ ॥ भक्तैकेनक्षिपेत्तावद्यावत्सप्तचसंख्यया ॥ ततस्तु
 सप्तमेपूर्णेकुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ॥ ६ ॥ आदित्यंचैवसौवर्णकृत्वायत्नेनमानवः ॥ रक्तवस्त्रयुगच्छत्रंछत्रिकांपादुकेतथा ॥ ७ ॥ उपानहौचदातव्येस्थापयेत्ता
 म्रभाजने ॥ घृतेनस्नपनंकृत्वासंपूर्णांगद्विजातये ॥ ८ ॥ दापयेत्कृत्यविदुषेब्राह्मणायविशेषतः ॥ एवंकृतौफलंतस्यभवेदारोग्यमुत्तमम् ॥ ९ ॥ द्रव्यसं
 पत्समग्राप्तिरेतिपौराणिकीक्रिया ॥ अविसंवादिनीचेयंशांतिपुष्टिप्रदानृणाम् ॥ १० ॥ तद्वच्चित्रासुसंगृह्यसोमवारंविचक्षणः ॥ रात्रिभक्षःक्षिपेदष्टौसोम
 वारान्प्रयत्नतः ॥ ११ ॥ प्रत्येकंब्राह्मणाभोज्यायथाशक्तिविचक्षणाः ॥ नवमेतुततःपूर्णेकुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ॥ १२ ॥ वस्त्रयुगमंचदातव्यंततःसोमंप्रदापयेत् ॥
 कांस्यभाजनसंस्थंतुक्षीरसंपूरितंततः ॥ १३ ॥ तद्वच्छत्रंपादुकेचतथोपानत्समन्वितम् ॥ संपूर्णांगायदातव्यंब्राह्मणायविशेषतः ॥ १४ ॥ स्वात्यामंगारकंपूज्य
 क्षपयेन्नक्तभोजनैः ॥ अष्टावेवंचयावच्चकुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ॥ १५ ॥ अंगारकंचसौवर्णस्थापितंताम्रभाजने ॥ दापयेद्ब्राह्मणायाथसंपूर्णांगायचै
 वहि ॥ १६ ॥ नक्षत्रानुक्रमेणैवक्षिपेन्नक्तानिसप्तवै ॥ अष्टमेतुक्रमात्खेटान्सौवर्णान्दापयेद्धुधः ॥ १७ ॥ अग्निकार्यंचकुर्वीतयथादृष्टंविधानतः ॥ एवंकृतेभवे
 द्यद्वैतन्निबोधनराधिप ॥ १८ ॥ असौम्याश्चग्रहास्तसर्वेसौम्यरूपाभवंतिच ॥ सर्वेरोगाविनश्यन्तिपुष्टिमायान्तिदेवताः ॥ १९ ॥ नविरुन्धन्तितंनागाःपितरस्त
 पितास्तथा ॥ दुस्स्वप्ननाशोभवतिशृण्वतांपठतांतथा ॥ २० ॥ यदिभौमोरविसुतोभास्करोराहुणासह ॥ केतुश्चमूर्ध्नितिष्ठंतिरौद्राःपीडाकराग्रहाः ॥ २१ ॥
 अनेनकृतमात्रेणससौभाग्याभवंतिहि ॥ यएवंकुरुतेराजन्सदाभक्तिसमन्वितः ॥ २२ ॥ तस्यसानुग्रहाःसर्वेक्षांतिचछंतिनान्यथा ॥ शनैश्चरंराहुकेतूलो
 हपात्रेषुविन्यसेत् ॥ २३ ॥ लोहेनकारयेच्चैनान्ब्राह्मणेभ्यश्चदापयेत् ॥ कृष्णंवस्त्रयुगंदेयमेतेषांप्रीणनायवै ॥ २४ ॥ सौवर्णांगाश्चदातव्याःशांतिश्रीविजयेप्सु
 भिः ॥ व्रतांतेसर्वेएतेहिग्रहास्तसौवर्णकानृप ॥ २५ ॥ दातव्याःशांतिमिच्छद्भिर्व्रतांद्विजभोजनम् ॥ यथाशक्तिदक्षिणाचग्रहाणांप्रीतयेतथा ॥ २६ ॥ अल्पायासे
 नराजेंद्रसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ शंकराज्ज्ञानमान्विच्छेदारोग्यंभास्करात्तथा ॥ २७ ॥ हुताशनाद्धनमिच्छेद्भूतिमिच्छेज्जनार्दनात् ॥ ब्राह्मयपितामहाच्चै

वसर्वजन्तुप्रशान्तिदम् ॥२८॥ भीष्मउवाच ॥ यस्त्वयाकथितोयज्ञोयज्वनांतुफलमहत् ॥ तथायुषस्स्वल्पतयाअन्यैःप्राप्तुंशक्यते ॥२९॥ स्वल्यायासे
 नयत्पुण्यंसंवत्सरमुपोषजम् ॥ भवेत्तन्मेमुनिश्रेष्ठकथयस्वमहाफलम् ॥३०॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इदमर्थमहाराजश्वेतोराजामहायशाः ॥ वसिष्ठं पृष्ट्वान्प्रश्नं
 क्षुधयापीडितोभृशम् ॥३१॥ आसीदिलावृतेवर्षेश्वेतोराजामहाबलः ॥ समर्हसकलाजिग्येसत्तद्रापांसपत्तनाम् ॥३२॥ ब्रह्मपुत्रोवसिष्ठश्चआसीत्तस्यपुरोहितः ॥
 सकदाचिन्नृपश्रेष्ठोजित्वापरमधार्मिकः ॥३३॥ पुरोहितमुवाचेदंवसिष्ठंजपतांवरम् ॥ श्वेतउवाच ॥ भगवन्नश्वमेधानांसहस्रंकर्तुमुत्सहे ॥३४॥ सुवर्णरूप्यर
 त्नानांदानंकर्तुंद्विजातिषु ॥ पृथिव्यामन्नदानंतुदातुन्नेच्छामिवैगुरो ॥३५॥ नात्रेनकिंचिदत्तेनदत्तेहेमिद्विजेप्रभो ॥ नकिंचिद्वस्त्वितिज्ञात्वानदत्तं
 त्कदाचन ॥३६॥ रक्तवस्त्रमलंकारंग्रामांश्चनगराणिच ॥ अददाद्ब्राह्मणेभ्योऽसौश्वेतोराजामहायशाः ॥३७॥ नात्रंजलंतेनराज्ञादत्तमासीत्कदाचन ॥ ततो
 श्वमेधैर्वहुभिर्यज्वासौनृपसत्तम ॥३८॥ स्वर्गगतःपुण्यजितंतपस्तत्त्वार्युदन्नयम् ॥ ब्राह्मसिलोक्ततांप्राप्तःसर्वालंकारभूषितः ॥३९॥ नृत्यंत्यप्सस्तत्रगायंते
 सिद्धयोपितः ॥ तुंबुरुर्नारदस्तत्रद्रावप्यनुगतौसदा ॥४०॥ अगायेतामहाप्राज्ञौमुनयश्चतपोन्विताः ॥ वेदोक्तमंत्रैःस्तुन्वन्तिअनेकक्रतुयाजिनम् ॥४१॥
 एवंविभवयुक्तस्यराज्ञस्तस्यमहात्मनः ॥ क्षुधयापीडयतेदेहंतृष्णयाचविशेषतः ॥४२॥ सतयापीडयमानस्तुक्षुधयाराजसत्तमः ॥ विमानेनाप्यसौ
 स्वर्गं त्यक्त्वागाढक्षपर्वतम् ॥४३॥ यत्रात्ममूर्तिस्तत्रागात्पुरादग्धामहावने ॥ तत्रास्थीनिस्वयंगृह्यलिहन्नास्तेसपार्थिवः ॥४४॥ पुनर्विमानमारु
 ह्यययौनाकंनराधिपः ॥ अथकालेनमहतासराजासंशितव्रतः ॥४५॥ स्वान्यस्थीनिलिहन्द्दृष्टोवसिष्ठेनपुरोधसा ॥ उक्तश्चकिञ्चुराजेंद्रस्वास्थिभक्षो
 नराधिप ॥४६॥ एवमुक्तस्ततोराजावसिष्ठेनमहर्षिणा ॥ उवाचवचनंचेदंश्वेतोराजाथतंमुनिम् ॥४७॥ भगवंस्तृदक्षुधातौहमन्नदानंपुराम
 या ॥ नदत्तंमुनिशार्दूलतेनमांश्चुत्प्रवाधते ॥४८॥ एवमुक्तस्तदाराजावसिष्ठोमुनिपुंगवः ॥ उवाचतंनृपंभूयोवाक्यमेतन्महामुनिः ॥४९॥ किं
 तेकरोमिराजेंद्रक्षुधितस्यविशेषतः ॥ वस्तुकस्यापिकिंचिद्विनादत्तमुपतिष्ठति ॥५०॥ रत्नहेमप्रदानेनभोगवान्जायतेनरः ॥ अन्नदानप्रदाने
 नसर्वकामैःप्रदीपितः ॥५१॥ तन्नदत्तंवयाराजन्स्तोकंमत्त्वानराधिपः ॥ श्वेतउवाच ॥ अदत्तस्यचसंभूतिर्यथाभवतिमेगुरो ॥५२॥ वसि
 ष्ठत्वत्प्रसादेनतन्ममाक्ष्वपृच्छतः ॥ वसिष्ठउवाच ॥ अस्त्येकंकारणंयेनजायतेनात्रसंशयः ॥५३॥ तच्छृणुष्वनरव्याघ्रकथ्यमानंम
 यातव ॥ आसीद्राजापुराकल्पेविनीताश्वेतिकीर्तितः ॥५४॥ सचाश्वमेधमारेभेयज्ञंकर्तुंवरंनृपः ॥ यजनांतेद्विजेद्रेभ्योदत्तंगोश्वादियाचितम्
 ॥५५॥ नात्रंदत्तंतेनकिंचित्स्वल्पंमत्वायथात्वया ॥ ततःकालेनमहतामृतोसौजाह्नवीतटे ॥५६॥ मायापुर्यांविनीताश्वःसार्वभौमोऽभव

प० पु०
॥ १०५ ॥

नृपः ॥ स्वर्गचगतवान्सोपियथाराजाभवान्प्रभो ॥ ५७ ॥ असावपिक्षुधाविष्टएवमेवागतोभवत् ॥ मर्त्यलोकेनदीतीरेगंगायांनीलपर्वते ॥ ५८ ॥
विमानेनार्कवर्णेनभास्वतादेववन्नृप ॥ ददर्शतत्स्वकंदेहंतथास्वंचपुरोहितम् ॥ ५९ ॥ होतारंब्राह्मणानामयजंतंजाह्नवीतटे ॥ तं दृष्ट्वासावपिपुनःप
र्यपृच्छद्विजोत्तमम् ॥ ६० ॥ क्षुधायाःकारणंराजन्सहोतातमुवाचह ॥ तिलधेनुंचवैराजन्घृतधेनुंचसत्तम ॥ ६१ ॥ जलधेनुंचधेनुंचरसधेनुंचपार्थिव ॥
देहिशीघ्रयेनभवांस्तृट्क्षुधावर्जितोदिवि ॥ ६२ ॥ रमेतयावदादित्यस्तपतेदिविचंद्रमाः ॥ एवमुक्तस्ततोराजातंपुनःपृष्टवानिदम् ॥ ६३ ॥ तिलधेनुस्थि
तिंब्रूहितथाकृत्वाददाम्यहम् ॥ पुरोहितउवाच ॥ विधानंतिलधेनोस्तुतच्छृणुष्वनराधिप ॥ ६४ ॥ धेनुस्स्यात्षोडशाढ्यचतुर्भिर्वत्सकोभवेत् ॥ इक्षुदंड
मयाःपादादन्ताःपुष्पमयाःशुभाः ॥ ६५ ॥ नासागंधमयीतस्याजिह्वाशुडमयीतथा ॥ पुच्छेस्रक्कल्पनीयास्याद्व्यंटाभरणभूषिता ॥ ६६ ॥ ईदृशीकल्प
यित्वातुस्वर्णशृंगीतुक्ल्पयेत् ॥ रौप्यसुरांकांस्यदोहापूर्वधेनुविधानतः ॥ ६७ ॥ कृत्वातांब्राह्मणायाशुदापयेन्मंत्रतो नृप ॥ स्थितांकृष्णाजिनेधेनुं
वासोभिर्गोपितांशुभाम् ॥ ६८ ॥ सूत्रेणासूत्रितांकृत्वापंचरत्नसमन्विताम् ॥ सर्वौषधिसमायुक्तामंत्रपूतांतुदापयेत् ॥ ६९ ॥ अब्रम्मेजायतांसद्यः
पानसर्वरसास्तथा ॥ कामान्संपादयास्माकंतिलधेनोद्विजेर्पिता ॥ ७० ॥ गृह्णामिदेवित्वांभक्त्याकुटुम्बार्थेविशेषतः ॥ देहिकामान्वितान्सर्वास्तिल
धेनोनमोस्तुते ॥ ७१ ॥ एवंविधानतोदत्तातिलधेनुर्नृपोत्तम ॥ सर्वकामसमावाप्तिकुरुतेनात्रसंशयः ॥ ७२ ॥ जलधेनुस्तथैवेहकुंभैरेवप्रकल्पिता ॥ दत्ता
तुविधिनाकामान्सद्यःसर्वान्प्रयच्छति ॥ ७३ ॥ धेनुशतंतथादत्तंपूर्णिमानियमेनहि ॥ सावित्रीइववैस्वर्गैर्वर्षकामप्रदाभवेत् ॥ ७४ ॥ घृतधेनुस्तथादत्ता
विधानेनविचक्षणैः ॥ सर्वकामसमावाप्तिकुरुतेकांतिदाभवेत् ॥ ७५ ॥ रसधेनुस्तथादत्ताकार्तिकेमासिपार्थिव ॥ सर्वाकामान्प्रयच्छेत्तुनित्यंसागतिदांभ
वेत् ॥ ७६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंसमासाद्ब्रह्मविस्तरम् ॥ अपारंफलमुद्दिष्टंब्रह्मणासर्वकर्मणा ॥ ७७ ॥ तृष्ण्याक्षुधयायद्वापीडितोराजसत्तम ॥ तद्दानंकार्ति
केदेयंपूर्वदेहिनराधिप ॥ ७८ ॥ ब्रह्मांडं सर्वसंपन्नंभूतरत्नौषधीयुतम् ॥ देवदानवयक्षैश्चयुक्तमेतत्सदाविभो ॥ ७९ ॥ एतत्तुसकलंकृत्वासर्वतोरजतान्वितम् ॥
सुरत्नसूर्यचंद्राढ्यंकार्तिकेद्वादशीदिने ॥ ८० ॥ अथवापंचदश्यांतुकार्तिकस्यैवनान्यतः ॥ पुरोहितायगुरवेदापयेद्भक्तिमान्नरः ॥ ८१ ॥ ब्रह्मांडोदरवतीं
नियानिभूतानिपार्थिव ॥ तानिदत्तानिवैतेनसमासात्कथितंतव ॥ ८२ ॥ यद्यज्ञैर्यजतोराजन्समाप्तवरदक्षिणैः ॥ सर्वफलंतत्खंडस्यब्रह्मांडस्यविशेषतः
॥ ८३ ॥ यःपुनःसकलंचेदंब्रह्मांडंप्रदिशेन्नरः ॥ तेनजप्तंहुतंदत्तंपठितंकीर्तितंभवेत् ॥ ८४ ॥ राजोवाच ॥ विधिंब्रह्मांडदानस्यकृत्वातत्मोक्षभागभवेत् ॥
कालंदेशविप्रतीर्थैस्सर्वतृणवदमेनच ॥ ८५ ॥ कृतेनयेनसर्वस्यफलभागीभवाम्यहम् ॥ कुत्सितस्यास्यभावस्यमोक्षस्यादचिराच्चमे ॥ ८६ ॥ वसिष्ठउवाच

प्र०सृ०खं०
अ०३४

॥ १०५ ॥

एवंश्रुत्वाततोरानुपुरोधास्तस्यसद्विजः ॥ ब्रह्मांडंकारयामाससौवर्णसर्वधातुभिः ॥ ८७ ॥ युतंनिष्कसहस्रेणपद्मंतत्रह्यकल्पयत् ॥ तत्रब्रह्मातस्यमध्येप
 द्मरागैरलंकृतः ॥ ८८ ॥ सावित्र्याचैवगायत्र्याऋषिभिर्मुनिभिःसह ॥ नारदाद्याःसुताःसर्वेइन्द्राद्याश्चदिवौकसः॥८९॥सौवर्णविग्रहाःसर्वेब्रह्मणस्तुपुरःसराः॥
 वराहरूपीभगवान्लक्ष्म्यासहसनातनः ॥३९०॥ नीलमरकतंचैवभूषायांतस्यकारयेत् ॥ गोमेदैस्तस्यवैशोभांकारयेत्तच्चबुद्धिमान् ॥ ९१ ॥ मात्तिकैश्चा
 पिसोमस्यशोभांवज्रैर्दिवाकरे ॥ ग्रहाणांचैवसर्वेषांसुवर्णानिचदापयेत् ॥ ९२ ॥ स्वर्णात्सप्तगुणंरौप्यंरौप्यात्ताम्रंतथाविधम् ॥ ततःसप्तगुणंकार्यं
 कांस्यंसप्तगुणंतथा ॥ ९३ ॥ कांस्यात्सप्तगुणंकार्यंत्रपुचैवनराधिप ॥ त्रपुसप्तगुणंसीसंसीसाहोहंचकारयेत् ॥ ९४ ॥ सप्तद्वीपास्तमुद्राश्चसप्तवै
 कुलपर्वताः ॥ अनयासंख्ययाकृत्वानिपुणैःशिल्पिभिस्ततः ॥ ९५ ॥ पादपादीनिभूतानिराजतान्येवकारयेत् ॥ आरण्यानिचसत्त्वानिसौवर्णा
 निचकारयेत् ॥ ९६ ॥ वृक्षान्वनस्पतीन्गुल्मतृणपर्णानिवीरुधः ॥ सर्वप्रकल्प्यविधिवत्तीर्थैर्देयंविचक्षणैः ॥ ९७ ॥ कुरुक्षेत्रेगयायांचप्रयागेऽमरकं
 टके ॥ द्वारवत्यांप्रभासेचगंगाद्वारेचपुष्करे ॥ ९८ ॥ तीर्थेष्वेतेषुवैदेयंग्रहणेशशिसूर्ययोः ॥ दिनच्छिद्रेषुसर्वेषुअयनेदक्षिणोत्तरे ॥ ९९ ॥ व्यतीपाते
 बहुगुणंविषुवेचविशेषतः ॥ दातव्यमेतद्गजैर्द्रविचारैर्नैवकारयेत् ॥ १०० ॥ शालाग्रिहोत्रिणंकृत्वासुरूपंचगुणान्वितम् ॥ सपत्नीकंचसंपूज्यभूष
 यित्वाचभूषणैः ॥ १ ॥ पुरोहितंमुख्यतमंकृत्वान्येचतथाद्विजाः ॥ चतुर्विंशद्गुणोपेताःसपत्नीकानिमंत्रिताः ॥ २ ॥ अंगुलीयानिचतथाकर्णवेष्टंच
 दापयेत् ॥ एवंविधांस्तुतान्पूज्यतेषामग्रेमुसंस्थितः ॥ ३ ॥ अष्टांगप्रणिपातेनप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ पुरोहितायपुरतःकृत्वावैकरसंपुटम् ॥ ४ ॥
 यूयंवैब्राह्मणाःप्रीतामैत्रत्वेनानुगृह्यत ॥ सौमुख्येनद्विजश्चेष्टाभूयःपूततरस्त्वह ॥ ५ ॥ भवतांप्रीतियोगेनस्वयंप्रीतःपितामहः ॥ ब्रह्मांडेनतुदत्तेनतोपयातु
 जनार्दनः ॥ ६ ॥ पिनाकपाणिर्भगवान्शक्रश्चत्रिदशेश्वरः ॥ एतेतोषंसगायांतुअनुध्यानाद्विजोत्तमाः ॥ ७ ॥ एवंस्तुत्वाततोरानुपुरोधाःब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥
 ब्रह्माण्डंतुगुरोःप्रादात्सविधानंपुनःक्षणात् ॥८॥सर्वकामैस्ततस्तत्तोययौस्वर्गंनराधिपः॥तेनैवगुरुणातच्चविभक्तंब्राह्मणैःसह॥९॥दत्तंतेनापिचान्येभ्योब्रह्मां
 ङंचनराधिप ॥ ब्रह्मांडेभूमिदानेचग्राहीचैकोनवैभवेत् ॥ १० ॥ गृह्णन्दोषमवाप्नोतिब्रह्महत्यांनसंशयः ॥ सर्वेषांचैवप्रत्यक्षंदातव्यंपरिकीर्त्यवै॥११॥दी
 यमानंचपश्यंतितेपिपूताभवंतिहि ॥ दर्शनादेवतेमुक्ताभवंत्येव न संशयः ॥ १२ ॥ याभीमद्वादशीप्रोक्तास्वर्णतोयंमृगाजिनं ॥ एतानिकृत्वापश्यन्तुहृष्टैरैतैः
 क्रियाफलं ॥ १३ ॥ अयन्नादेवलभ्येतकर्तुंश्वेवसलोकता ॥ सदागावःप्रणम्याश्चमंत्रेणानेनपार्थिव ॥ १४ ॥ नमोगोभ्यःश्रीमतीभ्यःसौरभेयीभ्यएवच ॥
 नमोब्रह्मसुताभ्यश्चपवित्राभ्योनमोनमः ॥ १५ ॥ मंत्रस्यचास्यस्मरणाद्दोदानफलमाप्नुयात् ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रपुष्करेतीर्थउत्तमे ॥१६॥ कार्त्तिक्यांतु

विशेषेणगोदानफलमाप्स्यसि ॥ यत्किंचिद्विद्यतेपापंस्त्रियोवापुरुषस्यवा ॥१७॥ पुष्करेस्नानमात्रेणतदशेषंप्रणश्याति ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानिआसमुद्रा
 तुभारत ॥४१८॥ पुष्करेतान्युपायांतिकार्तिकयांतुविशेषतः ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेष्टिखंडेब्रह्मांडदानं नामचतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥३४॥ भीष्मउवाच ॥
 उक्तं भगवता सर्वपुराणाश्रयसंयुतं ॥ तथा श्वेतेन ब्रह्मांडगुरवे प्रतिपादितं ॥ १ ॥ श्रुत्वैतत्कौतुकं जातं यथा तेनास्थिलेहनं ॥ कृतं क्षुधापनोदार्थं अन्नदानाद्विना
 द्विज ॥ २ ॥ तदहं श्रोतुमिच्छामि पृथिव्याये च पार्थिवाः ॥ अन्नदानादिव प्राप्ताः कृतवश्चात्र मूलकाः ॥ ३ ॥ कथं तस्य मतिर्नष्टा श्वेतस्य च महात्मनः ॥ न दत्तं तेनान्नदान
 मृषिभिर्नानदार्शितम् ॥ ४ ॥ अहो माहात्म्यमन्नस्य इह दत्तस्य यत्फलम् ॥ परत्र भुज्यते पुंभिः स्वर्गश्चाक्षयतां व्रजेत् ॥ ५ ॥ अन्नदानं परं विप्राः कीर्तयन्ति
 सदोत्थिताः ॥ अन्नदानात्सुरेन्द्रेण त्रैलोक्यमिह भुज्यते ॥ ६ ॥ शतक्रतुरिति प्रोक्तः सर्वैरेव द्विजोत्तमैः ॥ तेनावस्थां तत्सदृशीं प्राप्तावांस्त्रिदशेश्वरः ॥ ७ ॥
 दानादेव गतः स्वर्गं त्वत्तः सर्वश्रुतं मया ॥ अपरं च पुरावृत्तं निवृत्तं यदिकर्हिचित् ॥ ८ ॥ भूयोऽपि श्रोतुमिच्छामि तन्मेव दमहामते ॥ पुलस्त्य उवाच ॥
 एतदाख्यानं कं पूर्वमगस्त्येन महात्मना ॥ ९ ॥ रामाय कथितं राजस्तव क्ष्यामि त्तेसां प्रतम् ॥ भीष्म उवाच ॥ कस्मिन्वंशे समुत्पन्नो रामो सौ नृपसत्तमः ॥ १० ॥
 यस्यागस्त्येन कथितं श्वेतिहासः पुरातनः ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ रघुवंशे समुत्पन्नो रामो नाम महाबलः ॥ ११ ॥ देवकार्यं कृतं तेन लंकायां रावणोहतः ॥ पृथि
 वीराज्यसंस्थस्य ऋषयोभ्यागता गृहे ॥ १२ ॥ प्राप्तास्ते तु महात्मानो राघवस्य निवेशनम् ॥ प्रतीहारस्ततो राममगस्त्यवचनाद्द्रुतम् ॥ १३ ॥ आवे
 दयामास ऋषीन्प्राप्तांस्तान् श्वत्वरान्वितः ॥ दृष्ट्वा रामं द्वारपालः पूर्णचंद्रमिवोदितम् ॥ १४ ॥ कौसल्यासुतभद्रं ते सुप्रभाताद्यशर्वरी ॥ द्रष्टुमभ्युदयं तेद्य
 सम्प्राप्तो रघुनंदन ॥ १५ ॥ अगस्त्यो मुनिभिः सार्धं द्वारि तिष्ठति तेनृप ॥ श्रुत्वा प्राप्तान् मुनीन् रामस्तान् भास्करसमद्युतीन् ॥ १६ ॥ प्राह वाक्यं तदा द्वास्थं
 प्रवेशय त्वरान्वितः ॥ किमर्थं तु त्वया द्वारि निरुद्धा मुनि सत्तमाः ॥ १७ ॥ रामवाक्यान् मुनीन् प्राप्तांस्तु प्रावेशय यथा सुखम् ॥ दृष्ट्वा तु तान् मुनीन् प्राप्तान् प्रत्युवाच
 कृतांजलिः ॥ १८ ॥ रामो भिवाद्यप्रणत आसनेषु न्यवेशयत् ॥ ते तु कांचनचित्रेषु स्वास्तीर्णेषु सुखेषु च ॥ १९ ॥ कुशोत्तरेषु चासीनाः समं तान् मुनिपुं
 गवाः ॥ पाद्यमाचमनीयं च ददौ चार्घ्यं पुरोहितः ॥ २० ॥ रामेण कुशलं पृष्ट्वा ऋषयः सर्व एव ते ॥ महर्षयो वेदविद इदं वचनमब्रुवन् ॥ २१ ॥ कुशलं ते महाबाहो
 सर्वत्र रघुनंदन ॥ त्वां तु दिष्ट्या कुशलिनं पश्यामो हतविद्विषम् ॥ २२ ॥ हतासीतातिपापेन रावणेन दुरात्मना ॥ पत्नीते रघुशार्दूलतस्या एवौजसाहतः ॥
 ॥ २३ ॥ असहायेन चैकेन त्वयारामरणे हतः ॥ यादृशं ते कृतं कर्म तस्य कर्तान्विद्यते ॥ २४ ॥ इह संभाषितुं प्राप्ता दृष्ट्वा पूताः स्मसां प्रतम् ॥ दर्शनात्त
 वराजं सर्वे जातास्तपस्विनः ॥ २५ ॥ रावणस्य वधात्तेद्य कृतमश्रुप्रमार्जनम् ॥ दत्त्वा पुण्यामिमां वीरजगत्यभयदक्षिणाम् ॥ २६ ॥ दिष्ट्या चार्घ्यसिका

कुत्स्थजयेनामितविक्रम ॥ दृष्टस्संभावितश्चासियास्यामश्चाश्रमान्स्वकान् ॥ २७ ॥ अरण्यंतेप्रविष्टस्यमयाचेंद्रशरासनम् ॥ अर्पितं चाक्षयौतूणौ
 कवचंचपरंतप ॥ २८ ॥ भूयोप्यागमनं कार्यमाश्रमेरघूद्वह ॥ एवमुक्त्वा तु ते सर्वे मुनयो तर्हिता भवन् ॥ २९ ॥ गतेषु मुनिमुख्येषु रामो धर्मभृतांवरः ॥ चिं
 तयामास तत्कार्यं किं स्यान्मे मुनिनोदितम् ॥ ३० ॥ भूयोप्यागमनं कार्यमाश्रमेरघुनंदन ॥ अवश्यमेव गंतव्यं मया गस्त्यस्य सन्निधौ ॥ ३१ ॥ श्रोतव्यं देव
 गुह्यं तु कार्यमन्यच्च यद्वदेत् ॥ एवं चिंतयतस्तस्य रामस्यामिततेजसः ॥ ३२ ॥ करिष्ये नियतं धर्मं धर्मो हि परमा गतिः ॥ स तु वर्षसहस्राणि दशराज्यमकारय
 त् ॥ ३३ ॥ ददतो जुह्वतश्चैव जग्मुस्तान्येकवर्षवत् ॥ प्रजाः पालयतस्तस्य राघवस्य महात्मनः ॥ ३४ ॥ एतस्मिन्नेव दिवसे वृद्धो जानपदो द्विजः ॥
 मृतं पुत्रमुपादाय रामद्वारमुपागतः ॥ ३५ ॥ उवाच विविधं वाक्यं स्नेहाक्षरसमन्वितम् ॥ दुष्कृतं किंतु मे पुत्रपूर्वदेहांतरे कृतम् ॥ ३६ ॥ त्वामेकपुत्रं य
 दहंपश्यामि निधनं गतम् ॥ अप्राप्तयौवनं बालं पंचवर्षं गतायुषम् ॥ ३७ ॥ अकाले कालमापन्नं दुःखाय मम पुत्रक ॥ अकृत्वा पितृकार्याणि गतो वैवस्वत
 क्षयम् ॥ ३८ ॥ रामस्य दुष्कृतं व्यक्तं येन ते मृत्युरागतः ॥ बालवध्या ब्रह्मवध्या स्त्रीवध्या चैव राघवम् ॥ ३९ ॥ प्रवेक्ष्यति न सन्देहः स भार्येतुम्
 तेमयि ॥ शुश्राव राघवः सर्वदुःखशोकसमन्वितम् ॥ ४० ॥ निवार्यतं द्विजं रामो वसिष्ठं वाक्यमब्रवीत् ॥ किं यावच्च कर्तव्यं कार्यमेवं विधे स्थिते ॥
 ॥ ४१ ॥ प्राणानहं जुहोम्यग्नौ पर्वताद्वापते ह्यहम् ॥ कथं शुद्धिमहं यामिश्रत्वा ब्राह्मणभाषितम् ॥ ४२ ॥ वसिष्ठस्याग्रतः स्थित्वा राज्ञो दीनस्य नार
 दः ॥ प्रत्युवाच श्रुतं वाक्यमृषीणां सन्निधौ तदा ॥ ४३ ॥ शृणु राम यथा कालं प्राप्तो वै बालसंक्षयः ॥ पुरा कृतयुगे रामसर्वत्र ब्राह्मणोत्तरम् ॥ ४४ ॥
 अब्राह्मणो न वै कश्चित्तपस्तपतिराघव ॥ अमृत्यवस्तदा सर्वे जायंते चिरजीविनः ॥ ४५ ॥ त्रेतायुगे पुनः प्राप्ते ब्रह्मक्षत्रमनुत्तमम् ॥ अधर्मो द्वापरे तेषां वै
 श्यान् शूद्रांस्तथा विशत् ॥ ४६ ॥ एवं निरंतरं जुष्टमुद्धूतमनृतं पुनः ॥ अधर्मस्य त्रयः पादा एको धर्मस्य चागतः ॥ ४७ ॥ ततः पूर्वभूतं त्रस्तावर्णा ब्राह्मण
 पूर्वकाः ॥ भूयः पादस्तु धर्मस्य द्वितीयः समपद्यत ॥ ४८ ॥ तस्मिन् द्वापरे संज्ञेतु तपो वैश्यं समाविशत् ॥ युगत्रयस्य वै धर्मस्य प्रतिष्ठिति ॥ ४९ ॥
 कलि संज्ञेत ततः प्राप्ते वर्तमाने युगेति मे ॥ अधर्मश्चानृतं चैव ववृधाते न र्षभ ॥ ५० ॥ भविता शूद्रयो न्यां तु तपश्चर्या कलियुगे ॥ स ते विपयप
 र्येते राजन्नुग्रतरंतपः ॥ ५१ ॥ शूद्रस्तपति दुर्बुद्धिस्तेन बालवधः कृतः ॥ यस्याधर्ममकार्यं वा विपये पार्थिवस्य हि ॥ ५२ ॥ पुरे वाराजशार्दूलकुरुते दुर्म
 तिर्नरः ॥ क्षिप्रं स नरकं याति यावदाभूतसंप्लवम् ॥ ५३ ॥ चतुर्थतस्य पापस्य भागमश्नाति पार्थिवः ॥ सत्त्वं पुरुषशार्दूलगच्छस्व विपयं स्वकम् ॥ ५४ ॥
 दुष्कृतं यत्र पश्येथास्तत्र यत्नं समाचर ॥ एवं ते धर्मवृद्धिश्च बलस्य वर्धनं तथा ॥ ५५ ॥ भविष्यति नरश्रेष्ठ बालस्यास्य च जीवनम् ॥ नारदेनैव मुक्तस्तु सा

श्रयोरधुनंदनः ॥ ५६ ॥ प्रहर्षमतुलं लेभे लक्ष्मणं चेदमब्रवीत् ॥ गच्छसौम्यद्विजश्रेष्ठसमाश्वासय लक्ष्मण ॥ ५७ ॥ बालस्य च शरीरं त्वं तैलद्रोण्यानिधा-
 पय ॥ गंधैश्च परमोदारैस्तैलैश्चैव सुगंधिभिः ॥ ५८ ॥ यथानशीर्यते बालस्तथा सौम्यविधीयताम् ॥ यथा शरीरं गुतं स्याद्बालस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ ५९ ॥ विप-
 त्तिः परिभेदो वानभवेत्तत्तथा कुरु ॥ तथा संदिश्य सौमित्रं लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ॥ ६० ॥ मनसा पुष्पकं दध्यावागच्छेति महायशाः ॥ इंगितं तत्तु विज्ञाय
 कामगं हेमभूषितम् ॥ ६१ ॥ आजगाम मुहूर्तात्तु समीपं राघवस्य हि ॥ सो ब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यमहमस्मिनराधिप ॥ ६२ ॥ अग्रेतव महाबाहो किं करः समुपस्थि-
 तः ॥ भाषितं सुचिरं श्रुत्वा पुष्पकस्य नराधिप ॥ ६३ ॥ अभिवाद्य महर्षींस्तान्निमान्सोऽध्यरोहत ॥ धनुर्गृहीत्वा तूणौ च खड्गं चापि महाप्रभम् ॥ ६४ ॥ नि-
 क्षिप्य नगरे वीरौ सौमित्रिभरताबुधौ ॥ प्रायात्प्रतीचीं त्वरितो विचिन्वन् सुसमाहितः ॥ ६५ ॥ उत्तरामगमत्पश्चादिशं हिमवदाश्रिताम् ॥ पूर्वामपि
 दिशां गत्वा तथा पश्यन्नराधिपः ॥ ६६ ॥ सर्वां शुद्धसमाचारामादर्शमिव निर्मलाम् ॥ ततो दिशं समाक्रामद्दक्षिणं राघुनंदनः ॥ ६७ ॥ शैलस्य उत्तरे
 पार्श्वे ददर्श सुमहत्सरः ॥ तस्मिन्सरसितप्यंतं तापसं सुमहत्तपः ॥ ६८ ॥ ददर्श राघवो भीमं लंबमानमथो मुखं ॥ तमुपागम्य काकुत्स्थस्तप्यमानं तु ता-
 पसम् ॥ ६९ ॥ उवाच राघवो वाक्यं धन्यस्त्वममरप्रभ ॥ कस्यां योनौ तपोवृद्धिर्वर्तते दृढनिश्चय ॥ ७० ॥ अहं दाशरथीरामः पृच्छामि त्वां कुतूह-
 लात् ॥ कोऽर्थो व्यवसितस्तुभ्यं स्वर्गलोकोऽथ वेतरः ॥ ७१ ॥ किमर्थं तप्यसे वा त्वं श्रोतुमिच्छामि तापस ॥ ब्राह्मणो वासिभद्रं ते क्षत्रियो वाथ दुर्जयः ॥ ७२ ॥
 वैश्यस्तृतीयवर्णो वा शूद्रो वा सत्यमुच्यताम् ॥ तपःसत्यात्मकं नित्यं स्वर्गलोकापरिग्रहे ॥ ७३ ॥ सात्त्विकं राजसं चैव तच्च सत्यात्मकं तपः ॥ जगदुप-
 कारहेतुर्हि सृष्टं तद्वै विरिचिना ॥ ७४ ॥ रौद्रं क्षत्रियतेजो जंतु राजसमुच्यते ॥ परस्योत्सादनार्थाय तच्चासुरमुदाहृतम् ॥ ७५ ॥ अंगानि निहनु ते
 यो वा असृग्दिग्धा निभागशः ॥ पंचाग्निं साधयेद्वापि सिद्धिं वा मृत्युमेव वा ॥ ७६ ॥ आसुरो ह्येष ते भावो न च मे त्वं द्विजोमतः ॥ सत्यं ते वदतः सिद्धिरनृते
 नास्ति जीवितम् ॥ ७७ ॥ तस्य तद्भाषितं श्रुत्वा रामस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ अवाक्यं शिरास्तथाभूतो वाक्यमेतदुवाच ह ॥ ७८ ॥ स्वागतं ते नृपश्रेष्ठ चिरा-
 दृष्टोसि राघव ॥ पुत्रभूतोऽस्मि ते चाहं पितृभूतोऽसि मे न च ॥ ७९ ॥ अथ वानैतदेवं हि सर्वेषां नृपतिः पिता ॥ सत्त्वमचर्योऽसि भो राजन् वयं ते विषये तपः ॥ ८० ॥
 चरामस्तत्र भागोऽस्ति पूर्वसृष्टः स्वयं भुवा ॥ न धन्याः स्मो वयं राम धन्यस्त्वमसि पार्थिव ॥ ८१ ॥ यस्य ते विषये ह्येवं सिद्धिं मिच्छंति तापसाः ॥ तपसा त्वं मदीये
 न सिद्धिमाप्नुहि राघव ॥ ८२ ॥ यदेतद्भवता प्रोक्तं योनौ कस्यां तु ते तपः ॥ शूद्रयोनिप्रसूतोऽहं तपःप्रसमास्थितः ॥ ८३ ॥ देवत्वं प्रार्थये राम स्वशरीरेण सुव्रत ॥
 न मिथ्या हं वदेभूष देवलोकाजिगीषया ॥ ८४ ॥ शूद्रमां विद्धि काकुत्स्थ शंभूकं नाम नामतः ॥ भाषतस्तस्य काकुत्स्थः खड्गं तुरुचिरप्रभं ॥ ८५ ॥ निष्कृष्य को

शाद्विमलंशिरश्चिच्छेदराघवः ॥ तस्मिन्शूद्रेहतेदेवाःसेन्द्राश्चाग्निपुरोगमाः ॥८६॥ साधुसाध्वितिकाकुत्स्थं प्रशशंसुर्मुहुर्मुहुः ॥ पुष्पवृष्टिश्चमहतीदेवानां
 सुमुगंधिनी ॥८७॥ आकाशाद्विप्रमुक्तुराघवंसर्वतोकिरत् ॥ सुप्रीताश्चाब्रुवन्देवारांमवाक्यविदांवरम् ॥ ८८ ॥ सुरकार्यमिदंसौम्यकृतंतेरघुनंदन ॥
 गृहाणचवरंरामयमिच्छसिमहाव्रत ॥८९॥ त्वत्कृतेनहिशूद्रोयंसशरीरोभ्यगादिवं ॥ देवानांभाषितंश्रुत्वा राघवःसुसमाहितः ॥९०॥ उवाचप्राञ्जलिर्वाक्यं
 सहस्राक्षंपुरंदरम् ॥ यदिदेवाःप्रसन्नामेवराहोयदिवाप्यहम् ॥९१॥ कर्मणायदिमेप्रीताद्विजपुत्रःसजीवतु ॥ वरमेतद्विभवतांकांक्षितंपरमंहिमे ॥९२॥ ममाप
 राधाद्बालोसौब्राह्मणस्यैकपुत्रकः ॥ अप्राप्तकालःकालेननीतोवैवस्वतक्षयम् ॥९३॥ तंजीवयतभद्रंवोनानृतीस्यामहंगुरोः ॥ द्विजस्यसंश्रुतोह्यर्थोजीवयि
 ष्यामितेसुतम् ॥ ९४ ॥ मदीयेनायुषावालंपादेनार्द्धेनवासुराः ॥ जीवेदयंवरोमह्यंवरकोत्थधिकोवृतः ॥ ९५ ॥ राघवस्यतुतद्वाक्यंश्रुत्वाविवुधसत्तमाः ॥
 प्रत्यूचुस्तेमहात्मानंप्रीताःप्रीतिसमन्विताः ॥ ९६ ॥ निर्वृतोभवकाकुत्स्थब्राह्मणस्यैकपुत्रकः ॥ जीवितंप्राप्तवान्भूयःसमेतश्चापिवंधुभिः ॥ ९७ ॥ यस्मि
 न्मुहूर्तेकाकुत्स्थशूद्रोयंविनिपातितः ॥ तस्मिन्मुहूर्तेसहसाजीवेनसमयुज्यत ॥ ९८ ॥ स्वस्तिप्राप्नुहिभद्रंतेसाधयामःपरंतपः ॥ अगस्त्यस्याश्रमपदेद्र
 ष्टारःस्ममहामुनिम् ॥९९॥ सतथेतिप्रतिज्ञायदेवानांरघुनंदनः ॥ आरुरोहविमानंतंपुष्पकंहेमभूषितम् ॥१००॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेशूद्रतापसव
 धोनामपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥३५॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ततोदेवाःप्रयातास्तेविमानैर्बृहद्भिस्तदा ॥ रामोप्यनुजगामाशुकुंभयोनेस्तपोवनम् ॥ १ ॥ उत्कंभगव
 तातेनभूयोप्यागमनंक्रियाः ॥ पूर्वमेवसभायांचयोमांद्रष्टुंसमागतः ॥२॥ तदहंदेवतादेशात्तत्कार्यार्थमहामुनिं ॥ पश्यामितंमुनिंगत्वादेवदानवपूजितम् ॥३॥
 उपदेशंचमेतुष्टःस्वयंदास्यतिसत्तमः ॥ दुःखीयेनपुनर्मर्त्येनभवामिकदाचन ॥४॥ पितादशरथोमह्यंकौसल्याजननीतथा ॥ सूर्यवंशेसमुत्पन्नस्तथाप्येवंसु
 दुःखितः ॥ ५ ॥ राज्यकालेवनेवासोभार्ययाचानुजेनच ॥ हरणंचापिभार्यायारावणेनकृतंमम ॥ ६ ॥ असहायेनतुमयातीर्त्वासागरमुत्तमम् ॥ रुद्धांतुतां
 पुरींसर्वाकृत्वातस्यकुलक्षयम् ॥७॥ दृष्टासीतामयात्यक्तदेवानांतुपुरस्तदा ॥ शुद्धांतांमांतथोचुस्तेमयासीतातथागृहम् ॥८॥ समानांप्रीतिमतालोक
 वाक्याद्विसर्जिता ॥ वनेवसतिसादेवीपुरेचाहंवसामिवै ॥ ९ ॥ जातोहमुत्तमेवंशउत्तमोहंधनुष्मताम् ॥ उत्तमंदुःखमापन्नोहृदयंनैवभिद्यते ॥ १० ॥ वज्रसा
 रस्यसारेणधात्राहंनिर्मितोध्रुवम् ॥ इदानींब्राह्मणादेशाद्भूमामिधरणीतले ॥ ११ ॥ तपस्थितस्तुशूद्रोसौमयापापोनिपातितः ॥ देववाक्यात्तुमेभूयःप्राणोमे
 हृदिसंस्थितः ॥ १२ ॥ पश्यामितंमुनिंवंधंजगतोस्यहितेरतम् ॥ दृष्टेनमेतथादुःखंनाशमेप्यतिसत्वरम् ॥ १३ ॥ उदयेनसहस्रांशोर्हिमंयद्वद्विलीयते ॥
 तद्वन्मेदुःखसंप्राप्तिःसर्वथानाशमेप्यति ॥१४॥ दृष्ट्वाचदेवान्संप्राप्तानगस्त्योभगवानृषिः ॥ अर्घ्यमादायसुप्रीतःसर्वास्तानभ्यपूजयत् ॥१५॥ तेतुगृह्यततः

पूजासंभाष्यचमहामुनिं ॥ जग्मुस्तेनतदाहृष्टानाकपृष्ठसहानुगाः ॥ १६ ॥ गतेषुतेषुकाकुत्स्थःपुष्पकादवरुह्यच ॥ अभिवादयितुं प्राप्तःसोगस्त्यमृषि
 मुत्तमम् ॥ १७ ॥ राजोवाच ॥ सुतोदशस्थस्याहंभवंतमभिवादितुम् ॥ आगतोवैमुनिश्रेष्ठसौम्येनेक्षस्वचक्षुषा ॥ १८ ॥ निर्वृतपापस्त्वांष्टद्वाभवामीहनसं
 शयः ॥ एतावदुक्त्वासमुनिमभिवाद्यपुनःपुनः ॥ १९ ॥ कुशलंभृत्यवर्गस्यमृगाणांतनयस्यच ॥ भगवद्दर्शनाकांक्षीशूद्रंहत्वात्विहागतः ॥ २० ॥
 अगस्त्यउवाच ॥ स्वागतंतरेद्युश्रेष्ठजगद्व्यसनातन ॥ दर्शनात्तवकाकुत्स्थपूतोहंमुनिभिःसह ॥ २१ ॥ त्वत्कृतेरघुशार्दूलगृहाणार्चमहाद्यु
 ते ॥ स्वागतंनरशार्दूलदिष्ट्याप्राप्तोसिशुहन् ॥ २२ ॥ त्वंहिनित्यंबहुमतोगुणैर्बहुभिरुत्तमैः ॥ अतस्त्वंपूजनीयोवैममनित्यंहदिस्थितः ॥ २३ ॥ सुरा
 हिकथयंतित्वांशूद्रधातिनमागतं ॥ ब्राह्मणस्यचधर्मेणत्वयावैजीवितःसुतः ॥ २४ ॥ उष्यतांचेहभगवःसकाशेममराघव ॥ प्रभातेपुष्पकेणासिगंतायो
 ध्यामहामते ॥ २५ ॥ इदंचाभरणंसौम्यसुकृतंविश्वकर्मणा ॥ दिव्यंदिव्येनवपुषादीप्यमानंस्वतेजसा ॥ २६ ॥ प्रतिगृहीष्वराजेन्द्रमत्प्रियंकुरराघव ॥
 लब्धस्यहिपुनर्दानेसुमहत्फलमुच्यते ॥ २७ ॥ त्वंहिशक्तःपरित्रातुंसेद्वानपिसुरोत्तमान् ॥ तस्मात्प्रदास्येविधिवत्प्रतीच्छस्वनरर्षभ ॥ २८ ॥ अथोवाच
 महाबाहुरिक्ष्वाकूणामहारथः ॥ कृतांजलिर्मुनिश्रेष्ठस्त्वंचधर्ममनुस्मरन् ॥ २९ ॥ प्रतिग्रहोवैभगवंस्तवमेत्रविगर्हितः ॥ क्षत्रियेणकथंविप्रप्रतिग्राह्यंविजा
 नता ॥ ३० ॥ ब्राह्मणेनतुयदत्तंनमेत्स्त्वंकुमर्हसि ॥ सपुत्रोगृहवानस्मिसमर्थोस्मिमहामुने ॥ ३१ ॥ आपदाचनचाक्रांतःकथंग्राह्यःप्रतिग्रहः ॥ भार्यामे
 सुचिरंनष्टानचान्याममविद्यते ॥ ३२ ॥ केवलंदोषभागीचभवामीहनसंशयः ॥ कष्टांचैवदशांप्राप्यक्षत्रियोपिप्रतिग्रही ॥ ३३ ॥ कुर्वन्नदोषमाप्नोतिमनु
 रेवात्रकारणम् ॥ वृद्धौचमातापितरौसाध्वीभार्याशिशुःसुतः ॥ ३४ ॥ अप्यकार्यंशतंकृत्वाभर्तव्यामनुरब्रवीत् ॥ नाहंप्रतीच्छेविप्रपैत्वयादत्तंप्रतिग्रहं ॥ ३५ ॥
 नचमेभवताकोपःकार्योवैसुरपूजित ॥ ३६ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ नचप्रतिग्रहेदोषोगृहीतेपार्थिवैर्नृप ॥ भवान्वैतारणेशक्तस्त्रेलोक्यस्यापिराघव ॥ ३७ ॥
 तारयब्राह्मणंरामविशेषेणतपस्विनं ॥ तस्मात्प्रदास्येविधिवत्प्रतीच्छस्वनराधिप ॥ ३८ ॥ रामउवाच ॥ क्षत्रियेणकथंविप्रप्रतिग्राह्यंविजानता ॥ ब्राह्मणे
 नतुयादत्तंनमेत्स्त्वंकुमर्हसि ॥ ३९ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ आसीत्कृतयुगेरामब्रह्मभूतेपुरातने ॥ अपार्थिवाःप्रजाःसर्वाःसुराणांचशतक्रतुः ॥ ४० ॥ ताःप्रजा
 देवदेवेशंराजार्थंसमुपागमन् ॥ सुराणांविद्यतेराजादेवदेवःशतक्रतुः ॥ ४१ ॥ श्रेयसेस्मासुलोकेशपार्थिवंकुरुसांप्रतं ॥ यस्मिन्पूजांप्रयुंजानाःपुरुषाभुंजते
 महीम् ॥ ४२ ॥ ततोब्रह्मासुरश्रेष्ठेलोकपालान्सवासवान् ॥ समाहूयाब्रवीत्सर्वास्तेजोभागोऽत्रयुज्यताम् ॥ ४३ ॥ ततोददुर्लोकपालाश्चतुर्भागंस्वतेजसा ॥
 अक्षयश्चततोब्रह्मायतोजातोक्ष्योनृपः ॥ ४४ ॥ तंब्रह्मालोकपालानामशंपुंसामयोजयत् ॥ ततो नृपस्तदातासांप्रजानांक्षेमपंडितः ॥ ४५ ॥ तत्रैद्रेणतुभा

गेनसर्वानाज्ञापयेन्नृपः ॥ वारुणेनचभागेनसर्वान्पुष्पातिदेहिनः ॥ ४६ ॥ कौबेरेणतथांशेनत्वर्थान्दिशतिपार्थिवः ॥ यश्चयाम्योनृपेभागस्तेनशास्ति
 चवैप्रजाः ॥ ४७ ॥ तत्रचैद्रेणभागेननरेन्द्रोसिरघूत्तम ॥ प्रतिगृह्णीष्वभरणंतारणार्थेममप्रभोः ॥ ४८ ॥ ततोरायःप्रजग्राहमुनेर्हस्तान्महात्मनः ॥ दिव्य
 माभरणंचित्रंप्रदीप्तमिवभास्करं ॥ ४९ ॥ प्रतिगृह्यततोगस्त्याद्राघवःपरवीरहा ॥ निरीक्ष्यसुचिरंकालंविचार्यचपुनःपुनः ॥ ५० ॥ मौक्तिकानिविचित्राणि
 धात्रीफलसमानिच ॥ जांबूनदनिवद्धानिवज्ज्वलितुमनीलकैः ॥ ५१ ॥ पद्मरागैःसगोमैधैवदूयैः पुष्परगकैः ॥ सुनिवद्धंसुविभक्तंसुकृतंविश्वकर्म
 णा ॥ ५२ ॥ दृष्ट्वाप्रीतिसमायुक्तोभूयश्चेदंव्यचिंतयत् ॥ नेहशानिचरत्नानिमयादृष्टानिकानिचित् ॥ ५३ ॥ उपशोभानिवद्धानिपृथ्वीमूल्यस
 मानिच ॥ विभीषणस्यलंकायांनदृष्टानिमयांपुरा ॥ ५४ ॥ इतिसंचिंत्यमनसाराघवस्तमृषिपुनः ॥ आगमंतस्यदिव्यस्यप्रष्टुंसमुपचक्रमे ॥ ५५ ॥
 अत्यद्भुतमिदं ब्रह्मन्नप्राप्यंचमहीक्षिताम् ॥ कथंभगवताप्राप्तंकुतोवाकेननिर्मितम् ॥ ५६ ॥ कुतूहलवशाच्चैवपृच्छामित्वांमहामते ॥ करतलेस्थिते
 रत्नेकरमच्यंप्रकाशते ॥ ५७ ॥ अधमंतद्विजानीयात्सर्वशास्त्रेषुगर्हितम् ॥ दिशःप्रकाशयेद्यत्तन्मध्यमंसुनिसत्तम ॥ ५८ ॥ ऊर्ध्वगंत्रिशिखंयत्स्या
 दुत्तमंतदुदाहृतम् ॥ एतान्युत्तमजातीनिऋषिभिःकीर्तितानितु ॥ ५९ ॥ आश्चर्याणांवहूनांहिदिव्यानांभगवान्निधिः ॥ एवंवदतिकाकुत्स्थेमुनिर्वाक्य
 मथाब्रवीत् ॥ ६० ॥ अगस्त्यउवाच ॥ शृणुरामपुरावृत्तंपुरात्रेतायुगेमहत् ॥ द्वापारेसमनुप्राप्तेवनेयदृष्टवानहम् ॥ ६१ ॥ आश्चर्यंसुमहाबाहोनिबोधरघुनं
 दन ॥ पुरात्रेतायुगेह्यासीदरण्यंवहुविस्तरम् ॥ ६२ ॥ समंताद्योजनशतंमृगव्याघ्रविवर्जितम् ॥ तस्मिन्निष्पुरुषेऽरण्येचिकीर्षुस्तपउत्तमम् ॥ ६३ ॥ अहमा
 क्रमितुंसौम्यतदरण्यमुपागतः ॥ तस्यारण्यस्यमच्यंतुयुक्तंमूलफलैःसदा ॥ ६४ ॥ शाकैर्बहुविधाकारैर्नारूपैःसुकाननैः ॥ तस्यारण्यस्यमध्येतुपंचयो
 जनमायतम् ॥ ६५ ॥ हंसकारंडवाकीर्णचक्रवाकोपशोभितम् ॥ तत्राश्चर्यमयादृष्टंसरःपरमशोभितम् ॥ ६६ ॥ विसारिकच्छपाकीर्णवकपंक्तिगणैर्युतम् ॥
 समीपेतस्यसरसस्तपस्तप्तुंगतःपुरा ॥ ६७ ॥ देशंपुण्यमुपेत्यैवंसर्वहिंसाविवर्जितम् ॥ तत्राहमवसंरात्रिनैदावींपुरुषर्षभ ॥ ६८ ॥ प्रभातेपुनरुत्थायस
 रस्तदुपचक्रमे ॥ अथापश्यंशवमहमस्पृष्टजरसंकाचित् ॥ ६९ ॥ तिष्ठंतंपरयालक्ष्म्यासरसोनातिदूरतः ॥ तदर्थंचिंतयानोहंमुहूर्तमिवराघव ॥ ७० ॥
 अस्यतीरेनवैप्राणीकोवाप्येपसुरर्षभः ॥ मुनिर्वापार्थिवोवापिकमुनिःपार्थिवोपिवा ॥ ७१ ॥ अथवापार्थिवसुतस्तस्यैवंसंभवःकृतः ॥ अतीतेहनिरात्रौवा
 प्रातर्वापिमृतोयदि ॥ ७२ ॥ अवश्यंतुमयाज्ञेयासरसोस्यविनिष्क्रिया ॥ यावदेवंस्थितश्चाहंचिंतयानोरघूत्तम ॥ ७३ ॥ अथापश्यंमुहूर्तात्तुदिव्यमद्भुतदर्शनम् ॥
 विमानंपरमोदारंहंसयुक्तंमनोजवम् ॥ ७४ ॥ पुरस्तत्रसहस्रंतुविमानेप्सरसानृप ॥ गंधर्वाश्चैवतत्संख्यारमयंतिवरंनरम् ॥ ७५ ॥ गायंतिदिव्यगेयानि

वादयंतितथापरे ॥ अथापश्यंनरंतस्माद्विमानादवरोहितम् ॥ ७६ ॥ श्वमांसंभक्षयन्तंचस्नात्वारघुकुलोद्ग्रह ॥ ततोभुक्कायथाकामंसमांसंबहुपीवरम् ॥ ७७ ॥
 अवतीर्यसरःशीघ्रमारुरोहदिवंपुनः ॥ तमहंदेवसंकाशंश्रियापरमयान्वितम् ॥ ७८ ॥ भोभोस्वर्गिन्महाभागपृच्छामित्वांकथंत्विदम् ॥ जुगुप्सितस्त
 वाहारोगतिश्चेयंतवोत्तमा ॥ ७९ ॥ यदिगुह्यंनचैतत्तेकथयत्वद्यमेभवान् ॥ कामतःश्रोतुमिच्छामिकिमेतत्परमंवचः ॥ ८० ॥ कोभवान्वदसंदेहमाहार
 श्रविगर्हितः ॥ त्वयेदंभुज्यतेसौम्यकिमर्थकचवर्तसे ॥ ८१ ॥ कस्यायमैश्वरोभावःश्वत्वेनविनिर्मितः ॥ आहारंचकथंनिद्यंश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ८२ ॥
 श्रुत्वाचभाषितंतत्रममरामसतांवर ॥ प्रांजलिःप्रत्युवाचेदंसस्वर्गारिघुनंदन ॥ ८३ ॥ शृणुष्वद्यथावृत्तंममेदंसुखदुःखजम् ॥ कामोहिदु
 रितक्रम्यःशृणुयत्पृच्छसेद्विज ॥ ८४ ॥ पुरावैदर्भकोराजापितामेहिमहायशः ॥ वासुदेवइतिख्यातस्त्रिषुलोकेषुधार्मिकः ॥ ८५ ॥ तस्यपुत्रद्वयंब्रह्मन्द्वा
 भ्यांस्त्रीभ्यामजायत ॥ अहंश्चेतइतिख्यातोयवीयान्सुरथोभवत् ॥ ८६ ॥ पितर्युपरतेतस्मिन्पौरामामभ्यषेचयन् ॥ तत्राहंकारयन्राज्यंयधमेचासंसमाहि
 तः ॥ ८७ ॥ एवंवर्षसहस्राणिवहूनिमुपाव्रजन् ॥ ममराज्यंकारयतःपरिपालयतःप्रजाः ॥ ८८ ॥ सोहंनिमित्तेकस्मिंश्चिद्वैराग्येणद्विजोत्तम ॥
 मरणंहृदयेकृत्वातपोवनमुपागमम् ॥ ८९ ॥ सोहंवनमिदंरम्यंभृशंपाक्षिविवर्जितम् ॥ प्रविष्टस्तपआस्थातुमस्यैवसरसोतिके ॥ ९० ॥ राज्येभिषिच्यसुरथं
 भ्रातरंतंनराधिपम् ॥ इदंसरःसमासाद्यतपस्तप्तंसुदारुणम् ॥ ९१ ॥ दशवर्षसहस्राणितपस्तत्त्वामहावने ॥ शुभंतुभवनंप्राप्तोब्रह्मलोकमनामयम् ॥ ९२ ॥
 स्वर्गस्थमपिमां ब्रह्मक्षुत्पिपासेद्विजोत्तम ॥ अवाधेतांभृशंचाहमभवंव्यथितेद्वियः ॥ ९३ ॥ ततस्त्रिभुवनश्रेष्ठमवोचंवैपितामहम् ॥ भगवन्स्वर्ग
 लोकोयंक्षुत्पिपासाविवर्जितः ॥ ९४ ॥ कस्येयंकर्मणःपक्तिःक्षुत्पिपासेयतोहिमे ॥ आहारःकश्चमेदेवब्रूहित्वंश्रीपितामह ॥ ९५ ॥ ततःपितामहःसम्यक्चिरंध्या
 त्वामहामुने ॥ मामुवाचततोवाक्यंनस्तिभोज्यंस्वदेहजम् ॥ ९६ ॥ ऋतेतेस्वानिमांसानिभक्षयत्वंतुहिनित्यशः ॥ स्वशरीरंत्वयापुष्टंकुर्वतातपउत्तमम् ॥ ९७ ॥
 नादत्तंजायतेतातश्चेतपश्यमहीतले ॥ आग्रहाद्विक्षमाणायभिक्षापिप्राणिनेपुरा ॥ ९८ ॥ नहिदत्तागृहेभ्रांत्यामोहादतिथयेतदा ॥ तेनस्वर्ग
 गतस्यापिक्षुत्पिपासेतवाधुना ॥ ९९ ॥ सत्वंप्रपुष्टमाहारैःस्वशरीरमनुत्तमम् ॥ भक्षयस्वचराजेंद्रसातेतृप्तिर्भविष्यति ॥ १०० ॥ एवमुक्तस्ततोदेवं
 ब्रह्माणमहमुक्तवान् ॥ भक्षितेचस्वकेदेहेपुनरन्यन्नमेविभो ॥ १ ॥ क्षुधानिवारणंनैवदेहस्यास्यविनौदनं ॥ खादामिह्याक्षयंदेवप्रियंमेनहिजायते ॥ २ ॥
 ततोब्रवीत्पुनर्ब्रह्मातवदेहोऽक्षयःकृतः ॥ दिनेदिनेतेपुष्टात्माश्वःश्चेतभविष्यति ॥ ३ ॥ यावद्वर्षशतंपूर्णैस्वमांसंखादभोनृप ॥ यदागच्छतिचाग
 स्त्यःश्चेतारण्यमहातपाः ॥ ४ ॥ भगवानतिदुर्धर्षस्तदाकृच्छ्राद्विमोक्ष्यसे ॥ सहितारयितुंशक्तःसैद्धानपिसुरासुरान् ॥ ५ ॥ आहारंकुत्तितंचमेराजपौकिंपुन

स्तव ॥ सुरकार्यमहतेनसुकृतंतुमहात्मना ॥६॥ उदधिनिर्जलंकृत्वादानवाश्चनिपातिताः ॥ विंध्यश्चादित्यविद्वेषाद्वर्धमानोनिवारितः ॥७॥ लंबमानाम
 हीचैषागुरुत्वेनाधिवासिता ॥ दक्षिणादिगिद्वंयातात्रैलाक्यंविषमस्थितम् ॥८॥ मयागत्वासुरैःसार्द्धप्रेषितोदक्षिणादिशम् ॥ समांकुरुमहाभागगुरु
 त्वेनजगत्समम् ॥ ९ ॥ एवंचतेनमुनिनास्थित्वासर्वाधरासमा ॥ कृताराजेंद्रमुनिनाएवमद्यापिदृश्यते ॥११०॥ सोहंभगवतःश्रुत्वादेवदेवस्यभाषितम् ॥
 भुंजेचकुत्सिताहारंस्वशरीरमनुत्तमम् ॥११॥ पूर्णवर्षशतंचाद्यभोजनंकुत्सितचमे ॥ क्षयंनाभ्येतितद्विप्रवृत्तिश्चापिममोत्तमा ॥१२॥ तंमुनिंकृच्छ्रसन्तप्तश्चित्त
 यामिदिवानिशम् ॥ कदावैदर्शनंमह्यंसमुनिर्दास्यतेवने ॥१३॥ एवंमेचित्तयानस्यगतंवर्षशतन्तिवह ॥ सोगस्त्योहिगतिर्ब्रह्मन्मुनिर्मेभविताध्रुवं ॥ १४ ॥
 नगतिर्भवितामह्यंकुंभयोनिमृतेद्विजम् ॥ श्रुत्वेत्थंभाषितंरामदृष्ट्वाहारंचकुत्सितम् ॥ १५ ॥ कृपयापरयायुक्तस्तंनृपंस्वर्गगामिनम् ॥ करोम्यहं
 सुधाभोज्यंनश्यामिचकुत्सितम् ॥१६॥ चिन्तयन्नित्यवोचंतमगस्त्यःकिंकरिष्यति ॥ अहमेतत्कुत्सितंतेनाश्यामिमहामते ॥ १७ ॥ ईप्सितंप्रार्थ
 यस्वास्मान्मनःप्रीतिकरंपरम् ॥ सस्वर्गीमांततःप्राहकथंब्रह्मवचोन्यथा ॥ १८ ॥ कर्तुमुनेमयाशक्यंचान्यस्तारयिष्यति ॥ ऋतेवैकुंभयोनितंमैत्रावरु
 णसंभवम् ॥ १९ ॥ अपृष्टोपिमयाब्रह्मब्रेवमूचेपितामहः ॥ एवंब्रुवाणंतंश्वेतमुक्तवानहमस्मिन्सः ॥ १२० ॥ आगतस्तवभाग्येनदृष्टोहंनान्नसंशयः ॥
 ततःस्वर्गीसमांज्ञात्वादंडवत्पतितोभुवि ॥२१॥ तमुत्थाप्यततोरामाब्रवांकिंतेकरोम्यहम् ॥ राजोवाच ॥ आहारात्कुत्सिताद्ब्रह्मंस्तारयस्वाद्यदुष्कृ
 तात् ॥ २२ ॥ येनलोकोऽक्षयःस्वर्गोभवितात्वत्कृतेनमे ॥ ततःप्रतिग्रहोदत्तो जगद्वंद्यनृपेणहि ॥ २३ ॥ भवान्मामनुगृह्णातुप्रतिच्छस्वप्रतिग्रहम् ॥ इद
 माभरणंसौम्यतारणार्थंद्विजोत्तम ॥२४॥ ब्रह्मर्षेप्रतिगृह्णीष्वप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ इहगाश्चसुवर्णचधनंवस्त्रसमन्वितम् ॥ २५ ॥ भक्ष्यंभोज्यंचविप्रर्षेददाम्या
 भरणंत्वहम् ॥ सर्वकामप्रदंतुभ्यंसर्वान्भोगांश्चतेद्विज ॥२६॥ तारणेतुभवान्मह्यंप्रसादंकर्तुमर्हति ॥ तस्याहंस्वर्गिणोवाक्यंश्रुत्वादुःखसमन्वितम् ॥२७॥
 कृतामतिस्तारणायनलोभाद्रघुनंदन ॥ गृहीतेभूषणेरामममहस्तगततदा ॥ २८ ॥ मानुषःपौर्विकोदेहस्तदानष्टोस्यभूपते ॥ प्रणष्टेतुशरीरेचराजर्षिःपरया
 मुदा ॥ २९ ॥ मयोक्तोसौविमानेनजगामत्रिदिवंपुनः ॥ तेनमेशक्रतुल्येनदत्तमाभरणंशुभं ॥ १३० ॥ तस्मिन्निमित्तेकाकुत्स्थदत्तमद्भुतकर्मणा ॥ श्वेतोवै
 दर्भकोराजातदाभूद्रुतकल्मषः ॥ १३१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेरामागस्त्यसंवादोनामषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तदद्भुततमं
 वाक्यंश्रुत्वाचरघुनंदनः ॥ गौरवाद्दिस्मयाच्चापिभूयःप्रष्टुंप्रचक्रमे ॥ १ ॥ रामउवाच ॥ भगवंस्तद्वनंधोरंयत्रासौतप्तवांस्तपः ॥ श्वेतोवैदर्भकोराजातदद्भु
 तमभूत्कथं ॥ २ ॥ विषमंतद्वनंराजाशून्यंमृगविवर्जितं ॥ प्रविष्टस्तपआस्थातुंकथंवदमहामुने ॥ ३ ॥ समंताद्योजनशतंनिर्मनुष्यमभूत्कथं ॥ भव

५० पु०
॥ ११० ॥

नकथंप्रविष्टस्तद्येनकार्येणतद्वद ॥ ४ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ पुराकृतयुगेराजामनुर्दंडधरःप्रभुः ॥ तस्यपुत्रोथनाम्नासीदिक्ष्वाकुरमितद्युतिः ॥ ५ ॥ तंपुत्रं
पूर्वजंराज्येनिक्षिप्यभुविसंमतम् ॥ पृथिव्यांराजवंशानांभवराजेत्युवाचह ॥ ६ ॥ तथोतिचप्रतिज्ञातंपितुःपुत्रेणराघव ॥ ततःपरमसंहृष्टःपुनस्तंप्रत्यभा
षत ॥ ७ ॥ प्रीतोस्मिपरमोदारकर्मणातेनसंशयः ॥ दंडेनचप्रजारक्षनचदंडमकारणम् ॥ ८ ॥ अपराधिषुयोदंडःपात्यतेमानवैरिह ॥ सदंडोविधिव
न्मुक्तःस्वर्गनयतिपार्थिवम् ॥ ९ ॥ तस्मादण्डेमहाबाहोयत्नवान्भवपुत्रक ॥ धर्मस्तेपरमोलोकेकृतएवंभविष्यति ॥ १० ॥ इतितंवहुसंदिश्यमनुःपुत्रं
समाधिना ॥ जगामत्रिदिवंहृष्टोब्रह्मलोकमनुत्तमम् ॥ ११ ॥ जनयिष्येकथंपुत्रानितिर्चितापरोभवत् ॥ कर्मभिर्वहुभिस्तैस्तैस्ससुतैस्संयुतोभवत् ॥ १२ ॥
तोषयामासपुत्रैस्सपितृन्देवसुतोपमैः ॥ सर्वेषामुत्तमस्तेपांकनीयान्रघुनंदन ॥ १३ ॥ शूरश्चकृतविद्यश्चगुरुश्चजनपूजया ॥ ॥ नामतस्याथदंडेति
पिताचक्रेसबुद्धिमान् ॥ १४ ॥ भविष्यदण्डपतनंशरितेतस्यवीक्ष्यच ॥ संपश्यमानस्तंदोषंधोरंपुत्रस्यराघव ॥ १५ ॥ सविंध्यनीलयोर्मध्येराज्यम
स्यददौप्रभुः ॥ सदंडस्तत्रराजाभूद्रम्येपर्वतमूर्धनि ॥ १६ ॥ पुरंचाप्रतिमतेननिवेशायतथाकृतम् ॥ नामतस्यपुरस्याथमधुमत्तमितिस्वयम् ॥ १७ ॥ तथादेशेन
संपन्नःशूरोवासमथाकरोत् ॥ एवंपराजासतद्राज्यंचकारसपुरोहितः ॥ १८ ॥ प्रहृष्टसुप्रजाकीर्णदेवराजोयथादिवि ॥ ततःसदंडःकाकुत्स्थवहुवर्षगणा
युतम् ॥ १९ ॥ अकारयत्तुधर्मात्पराज्यंनिहतकंटकं ॥ अथकालेतुकिंस्मिंश्चिद्राजाभार्गवमाश्रमम् ॥ २० ॥ रमणीयमुपाक्रामच्चैत्रमासेमनोरमे ॥ तत्रभार्गवकन्यां
तुरूपेणाप्रतिमांभुवि ॥ २१ ॥ विचरंतींविनोद्देशेदंडोपश्यदनुत्तमाम् ॥ उत्तुंगपीवरीश्यामांचंद्राभवदनांशुभाम् ॥ २२ ॥ सुनासांचारुसर्वांगीपीनोन्नतपयोधराम् ॥
मध्येक्षमांचविस्तीर्णादृष्ट्वातांकुरुतेमुदम् ॥ २३ ॥ एकवस्त्रावनेचैकांप्रथमेयौवनेस्थिताम् ॥ सतांदृष्ट्वात्वधर्मेणअनंगशरपीडितः ॥ २४ ॥
अभिगम्यसुविश्रांतांकन्यांवचनमब्रवीत् ॥ कुतस्त्वमासिसुश्रोणिकस्यचासिसुशोभने ॥ २५ ॥ पीडितोहमनंगेनपृच्छामित्वांसुशोभने ॥ त्वयामेप
हृतंचित्तंदर्शनादेवसुंदरि ॥ २६ ॥ इदंतेवदनंरम्यंमुनीनांचित्तहारकम् ॥ यद्यहंनलभेभोक्तुंमृतमामवधारय ॥ २७ ॥ त्वयाहताममप्राणामांजी
वयसुलोचने ॥ दासोस्मितेवरागोहेभक्तमांभजशोभने ॥ २८ ॥ तस्यैवंतुब्रुवाणस्यमदोन्मत्तस्यकामिनः ॥ भार्गवीप्रत्युवाचेदंवचःसविनयंनृपम् ॥
॥ २९ ॥ भार्गवस्यसुतांविद्धिशुक्रस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ अरजानामराजेंद्रज्येष्ठामाश्रमवासिनः ॥ ३० ॥ शुक्रःपितामेराजेंद्रत्वंचशिष्योमहात्मनः ॥
धर्मतोभगिनीचाहंभवामिनृपनंदन ॥ ३१ ॥ एवंविधंवचोवक्तुंनत्वमर्हसिपार्थिव ॥ अन्येभ्योपिसुदुष्टेभ्योरक्ष्याचाहंसदात्वया ॥ ३२ ॥ क्रोधनोमे
पितारौद्रोभस्मत्त्वंत्वासमानयेत् ॥ अथवाराजधर्मेणासंबंधंकुरुष्वेवलात् ॥ ३३ ॥ पितरंयाचयस्वत्वंधर्मदृष्टेनकर्मणा ॥ वरयस्वनृपश्चेष्टपितरं

प्र०सू०खं०
अ०३७

॥ ११० ॥

मेमहाद्युतिम् ॥ ३४ ॥ अन्यथाविपुलंदुःखंतवघोरंभवेद्भुवम् ॥ कुद्धोहिमेपितासर्वैलोक्यमभिनिर्दहेत् ॥ ३५ ॥ ततोऽशुभंमहाघोरंश्रुत्वादंडः
 सुदारुणम् ॥ प्रत्युवाचमदोन्मत्तःशिरसाभिनतःपुनः ॥ ३६ ॥ प्रसादंकुरुसुश्रोणिकामोन्मत्तस्यकामिनि ॥ त्वयारुद्धाममप्राणाविशीर्यतिशुभान
 ने ॥ ३७ ॥ त्वांप्राप्यैवंमेऽत्रास्तुवधोवापिमहत्तरः ॥ भक्तंभजस्वमांभीरुत्वयिभक्तिर्हिमेपरा ॥ ३८ ॥ एवमुक्त्वातुतांकन्यांबलात्संगृह्यवाहु
 ना ॥ अन्येनराज्ञाहस्तेनविवस्त्रासातथाकृता ॥ ३९ ॥ अंगमंगेसमाश्लेष्यमुखेचैवमुखंकृतम् ॥ विस्फुरंतींयथाकामंमैथुनायोपचक्रमे ॥ ४० ॥ त
 मनर्थमहाघोरंदंडःकृत्वासुदारुणम् ॥ नगरंस्वंगगामाशुमदोन्मत्तइवद्विपः ॥ ४१ ॥ भार्गवीरुदतीदीनाआश्रमस्याविदूरतः ॥ प्रत्यपालयदुद्विग्नापित
 रंदेवसम्मितम् ॥ ४२ ॥ समुहूर्तादुपस्पृश्यदेवार्षिरामितद्युतिः ॥ स्वमाश्रमंशिष्यवृत्तंक्षुधार्तःसन्यवर्तत ॥ ४३ ॥ सोपश्यदरजांदीनारजसासमभिपुता
 म् ॥ चंद्रस्यचनसंयुक्तांज्योत्स्नामिवपराजिताम् ॥ ४४ ॥ तस्यरोषःसमभवत्क्षुधार्तस्यमहात्मनः ॥ निर्दहन्निवलोकान्स्त्रीस्तान्शिष्यान्समुवाच
 ह ॥ ४५ ॥ पश्यच्चंविपरीतस्यदंडस्यादीर्घदर्शिनः ॥ विपत्तिघोरसंकाशांतीतामग्निशिखामिव ॥ ४६ ॥ यन्नाशंदुर्गतिंप्राप्तस्तानुगश्चनसंशयः ॥
 यस्तुदीप्तहुताशस्यअर्चिःसंस्पृष्टवानिह ॥ ४७ ॥ यस्मात्सकृतवान्पापमीदृशंघोरसंमितम् ॥ तस्मात्प्राप्स्यतिदुर्मेधाःपांसुवर्षमनुत्तमम् ॥ ४८ ॥ कुरा
 जादेशंसंयुक्तःसभृत्यबलवाहनः ॥ पापकर्मसमाचारोवधंप्राप्स्यतिदुर्मतिः ॥ ४९ ॥ समंताद्योजनशतंविषयंचास्यदुर्मतेः ॥ धुनोतुपांसुवर्षेणमहता
 पाकशासनः ॥ ५० ॥ सर्वसत्त्वानियानीहजंगमस्थावराणिवै ॥ सर्वेषांपांसुवर्षेणक्षयःक्षिप्रंभविष्यति ॥ ५१ ॥ दंडस्यविषयोयावत्तावत्सवनमाश्रम
 म् ॥ पांसुवर्षमिवाकस्मात्सत्तरात्रंभविष्यति ॥ ५२ ॥ इत्युक्त्वाक्रोधसंतप्तस्तमाश्रमनिवासिनम् ॥ जनंजनपदस्यांतिस्थीयतामित्युवाचह ॥ ५३ ॥
 उक्तमात्रेउशनसाआश्रमावसथोजनः ॥ क्षिप्रंतुविषयात्तस्मात्स्थानंचक्रेचवाह्यतः ॥ ५४ ॥ तंतथोक्त्वामुनिजनमरजामिदमब्रवीत् ॥ आश्रमेत्वंसु
 दुर्मेधेवसचेहसमाहिता ॥ ५५ ॥ इदंयोजनपर्यंतमाश्रमंरुचिरप्रभम् ॥ अरजेविरजास्तिष्ठकालमत्रसमाश्रितम् ॥ ५६ ॥ श्रुत्वानियोगंविप्रैररजाभार्गवीत
 दा ॥ तथेतिपितरंप्राहभार्गवंभृशदुःखिता ॥ ५७ ॥ इत्युक्त्वाभार्गवोवासंतस्मादन्यमुपाक्रमत् ॥ सप्ताहेभस्मसाद्धूतंयथोक्तंब्रह्मवादिना ॥ ५८ ॥
 तस्मादंडस्यविषयोविध्यशैलस्यमानुष ॥ शतोद्युशनसारामतदाभूद्वर्षेणकृते ॥ ५९ ॥ ततःप्रभृतिकाकुत्स्थदंडकारण्यमुच्यते ॥ एतत्तेसर्वमाख्या
 तंयन्मांपृच्छसिराघव ॥ ६० ॥ संध्यामुपासितुंवारिसमयोह्यतिवर्तते ॥ एतेमहर्षयोरामपूर्णकुंभाःसमंततः ॥ ६१ ॥ कृतोदकानरव्याघ्र
 पूजयतिदिवाकरम् ॥ सर्वैर्ऋषिभिरभ्यस्तैःस्तोत्रैर्ब्रह्मादिभिःकृतैः ॥ ६२ ॥ रविरस्तंगतोरामगत्वोदकमुपस्पृश ॥ ऋषेर्वच

५० पु०
॥ १११ ॥

नमादायरामःसंध्यामुपासितुम् ॥ ६३ ॥ उपचक्रामतत्पुण्यंससरोरघुनंदनः ॥ अथतस्मिन्वनोद्देशेरम्येपादपशोभिते ॥ ६४ ॥ नदीपुण्येगिरिवरेकोकिला
शतमंडिते ॥ नानापक्षिरवोद्यानेनानामृगसमाकुले ॥ ६५ ॥ सिंहव्याघ्रसमाकीर्णैरनानाद्विजसमावृते ॥ गृध्रोलूकौप्रवासितौबहून्वर्षगणानपि ॥ ६६ ॥ अ
थोलूकस्यभवनंगृध्रःपापविनिश्चयः ॥ ममेदमितिकृत्वासौकलहंतेनचाकरोत् ॥ ६७ ॥ राजासर्वस्यलोकस्यरामोराजीवलोचनः ॥ तंप्रपद्यावहैशीघ्रं
कस्यैतद्भवनंभवेत् ॥ ६८ ॥ गृध्रोलूकौप्रपद्येतांजातकोपावमर्षिणौ ॥ रामंप्रपद्यतौशीघ्रंकलिव्याकुलचेतसौ ॥ ६९ ॥ तौपरस्परविद्वेपौसृष्टशतश्वरणौ
तथा ॥ अथदृष्ट्वा राघवेद्रंगृध्रोवचनमब्रवीत् ॥ ७० ॥ सुराणामसुराणांचत्वंप्रधानोमतोमम ॥ बृहस्पतेश्चशुक्राच्चत्वंविशिष्टोमहामतिः ॥ ७१ ॥ परावरजोभूतानां
मर्त्यैश्चक्रइवापरः ॥ दुर्निरीक्षोयथासूर्योहिमवानिवगौरवे ॥ ७२ ॥ सागरश्चासिगांभीर्यैलोकपालोयमोह्यसि ॥ क्षांत्याधरण्यातुल्योसिशीघ्रत्वेह्यनिलोप
मः ॥ ७३ ॥ गुरुस्त्वंसर्वसंपन्नोविष्णुरूपोसिराधव ॥ अमर्षीदुर्जयोजेतासर्वास्त्रविधिपारगः ॥ ७४ ॥ शृणुत्वंममदेवेशविज्ञाप्यंनरपुंगव ॥ ममालयंपूर्वकृ
तंबाहुवीर्येणवैप्रभो ॥ ७५ ॥ उलूकोहरतेराजस्त्वत्सर्मापेविशेषतः ॥ ईदृशोयंदुराचारस्त्वदाज्ञालंघकोनृप ॥ ७६ ॥ प्राणांतिकेनदंडेनरामशासितुमर्ह
सि ॥ एवमुक्तेतुगृध्रेणउलूकोवाक्यमब्रवीत् ॥ ७७ ॥ शृणुदेवममज्ञाप्यमेकचित्तोनराधिप ॥ सोमाच्छक्राच्चसूर्याच्चधनदाच्चयमात्तथा ॥ ७८ ॥ जायते
वैनृपोरामार्कचिद्भवतिमानुषः ॥ त्वंतुसर्वमयोदेवो नारायणपरायणः ॥ ७९ ॥ प्रोच्यतेसोमताराजन्सम्यक्कार्यैर्विचारिते ॥ सम्यग्रक्षसितापेभ्यस्तमोघ्नो
हियतोभवान् ॥ ८० ॥ दोषेदंडात्प्रजानांतव्यतःपापभयापहः ॥ दाताप्रहर्तागोप्ताचतेनेद्रइवनोभवान् ॥ ८१ ॥ अधृष्यःसर्वभूतेषुतेजसाचानलोमतः ॥
अभीक्ष्णंतपसेपापांस्तेनत्वंरामभास्करः ॥ ८२ ॥ साक्षाद्वित्तेशतुल्यस्त्वमथवाधनदाधिकः ॥ चित्तायत्तातुपत्नीश्रीर्नित्यंतेराजसतम ॥ ८३ ॥ धनदस्यतुकोशे
नधनदस्तेनवैभवान् ॥ समःसर्वेषुभूतेषुस्थावरेषुचरेषुच ॥ ८४ ॥ शत्रौमित्रेचतेदृष्टिःसमंताद्यातिराधव ॥ धर्मेणशासनंनित्यंव्यवहारविधिक्रमैः ॥ ८५ ॥
यस्यरूप्यसिवैराममृत्युस्तस्याभिधीयते ॥ गीयसेतेनवैराजन्मइत्यभिविश्रुतः ॥ ८६ ॥ यश्चासौमानुषोभावोभवतो नृपसतम ॥ आनृशंस्यपरोराजा
सर्वेषुकृपयान्वितः ॥ ८७ ॥ दुर्बलस्यत्वनाथस्यराजाभवतिवैबलम् ॥ अचक्षुषोभवेच्चक्षुरमतेषुमतिर्भवेत् ॥ ८८ ॥ अस्माकमपिनाथस्त्वंश्रूयतांममधा
र्मिक ॥ भवतातत्रमंतव्यंयथैतेकिलपक्षिणः ॥ ८९ ॥ योस्मन्नाथःसपक्षीद्रोभवतोविनियोज्यकः ॥ अस्वाम्यंदेवनास्माकंसन्निधौभवतःप्रभो ॥ ९० ॥ भव
तैवकृतंपूर्वभूतग्रामंचतुर्विधम् ॥ ममालयप्रविष्टस्तुगृध्रोमांवाधतेनृप ॥ ९१ ॥ भवान्देवमनुष्येषुशास्तावैनरपुंगव ॥ एतच्छ्रुत्वातुवैरामःसचिवाना
ह्वयत्स्वयम् ॥ ९२ ॥ विष्टिर्जयंतोविजयःसिद्धार्थोराष्ट्रवर्धनः ॥ अशोकोधर्मपालश्चसुमंत्रश्चमहाबलः ॥ ९३ ॥ एतेरामस्यसचिवाराज्ञोदश

प्र०सू०खं०
अ०३७

॥ १११ ॥

रथस्यच ॥ नीतियुक्तामहात्मानः सर्वशास्त्रविशारदाः ॥ ९४ ॥ सुशांताश्चकुलीनाश्चनयेमंत्रेचकोविदाः ॥ तानाहूयसधर्मात्मापुष्पकादवरुह्यच ॥ ९५ ॥
 गृध्रोलूकौविवदंतौपृच्छतिस्मरधूतमः ॥ कतिवर्षाणिभोगृध्रतवेदनिलयंकृतं ॥ ९६ ॥ एतन्मेकौतुकं ब्रूहि यदि जानासितत्त्वतः ॥ एतच्छ्रुत्वावचोगृध्रो
 वभाषेराघवंस्थितं ॥ ९७ ॥ इयं सुमतीराममानुषैर्वहुबाहुभिः ॥ उच्छ्रितैराचितासर्वातदाप्रभृतिमदृहं ॥ ९८ ॥ उलूकस्त्वब्रवीद्रामपादपैरुशोभिता ॥ यदैवपृ
 थिवीराजंस्तदाप्रभृतिमेगृहं ॥ ९९ ॥ एतच्छ्रुत्वातुरामोवैसभासदुवाचह ॥ नसासभायत्रनसंतिवृद्धावृद्धानतेयेनवदंतिधर्म ॥ १०० ॥ नासौधर्मोयत्रनचास्ति
 सत्यंनतस्सत्यंयच्छलमभ्युपैति ॥ येतुसभ्याःसभांगत्वातूष्णीं ध्यायंत आसते ॥ १०१ ॥ यथाप्राप्तंनब्रुवतेसर्वेतेनृतवादिनः ॥ नवक्तिचश्रुतंयश्च
 कामात्क्रोधात्तथाभयात् ॥ २ ॥ सहस्रवारुणाःपाशाःप्रतिमुंचंति तंनरांतेषांसंवत्सरेपुर्णोपाशएकःप्रमुच्यते ॥ ३ ॥ तस्मात्सत्यंतुवक्तव्यंजानतासत्यमंजसा ॥
 एतच्छ्रुत्वातुसचिवाराममेवाब्रुवंस्तदा ॥ ४ ॥ उलूकःशोभतेराजत्रतुगृध्रोमहामते ॥ त्वंप्रमाणंमहाराजराजाहिपरमागतिः ॥ ५ ॥ राजमूलाःप्रजाःसर्वाराजाधर्मः
 सनातनः ॥ शास्ताराजानृणांयेषानंतेगच्छंतिदुर्गतिम् ॥ ६ ॥ वैवस्वतेनमुक्ताश्चभवंतिपुरुषोत्तमाः ॥ सचिवानांवचःश्रुत्वारामोवचनमब्रवीत् ॥ ७ ॥ श्रूयताम
 भिधास्यामिपुराणंयदुदाहृतं ॥ द्यौःसचंद्रार्कनक्षत्रासपर्वतमहीद्रुमम् ॥ ८ ॥ सलिलार्णवसंग्रंथैर्लोक्यंसचराचरं ॥ एकमेवतदाह्यासीत्सर्वमेकमिवावरं ॥ ९ ॥
 पुनर्भूःसहस्रक्ष्म्याचविष्णोर्जठरमाविशत् ॥ तानिगृह्यमहातेजाःप्रविश्यसलिलार्णवं ॥ १० ॥ सुष्वापहिकृतात्मासबहुवर्षशतान्यपि ॥ विष्णोस्सुप्तेततोब्रह्मा
 विवेशजठरंततः ॥ ११ ॥ बहुस्रोतंचतंज्ञात्वामहायोगीसमाविशत् ॥ नाभ्यांविष्णोःसमुद्भूतंपद्मंहेमविभूषितं ॥ १२ ॥ सतुनिर्गम्यैवब्रह्मायोगीभूत्वामहाप्रभुः ॥
 सिसृक्षुःपृथिवींवायुंपर्वतांश्चमहीरुहान् ॥ १३ ॥ तदंतराःप्रजाःसर्वामानुषांश्चसरीसृपान् ॥ जरायुजाण्डजान्सर्वान्ससर्जसमहातपाः ॥ १४ ॥ तस्यगात्रस
 मुत्पन्नःकैटभोमधुनासह ॥ दानवौतौमहावीर्यौवैरौलब्धवरौतदा ॥ १५ ॥ दृष्ट्वाप्रजापतिं तत्रक्रोधाविष्टावुभौनृप ॥ वेगेनमहताभोक्तुंस्वयंभुवमधावतां ॥ १६ ॥
 दृष्ट्वासत्वानिसर्वाणिनिस्सरन्तिपृथक्पृथक् ॥ ब्रह्मणासंस्तुतोविष्णुर्हत्वातौमधुकैटभौ ॥ १७ ॥ पृथिवींवर्धयामासस्थित्यर्थमेदसातयोः ॥ मेदोगंधातुध
 र्णाभेदिनात्यभिधांगता ॥ १८ ॥ तस्माद्ब्रह्मस्त्वसत्योवैपापकर्मापरालयम् ॥ स्वीयंकरोतिपापात्मादण्डनीयोनसंशयः ॥ १९ ॥ ततोऽरीरिणीवाणीअं
 तरिक्षात्प्रभाषते ॥ मावधीरामगृध्रंत्वंपूर्वदग्धंतपोवलात् ॥ २० ॥ पुरागौतमदग्धोयंप्रजानाथोजनेश्वर ॥ ब्रह्मदत्तस्तुनामैषशूरःसत्यव्रतःशुचिः ॥ २१ ॥ गृहमाग
 त्यविप्रर्षेर्भोजनंप्रत्ययाचत ॥ साग्रंवर्षशतंचैवभुक्तवानृषसत्तम ॥ २२ ॥ ब्रह्मदत्तस्यवैतस्यपाद्यमर्च्यस्वयंततः ॥ आत्मनैवाकरोत्सम्यग्भोजना
 र्थमहाद्युते ॥ २३ ॥ समाविश्यगृहंतस्यआहारेतुमहात्मनः ॥ नारींपूर्णस्तनीं दृष्ट्वाहस्तेनाथपरामृशत् ॥ २४ ॥ अथक्रुद्धेनमुनिनाशापोदत्तः सुदारुणः ॥

प० पु०
॥ ११२ ॥

गृध्रत्वंगच्छवैमूढराजामुनिमथाब्रवीत् ॥ २५ ॥ कृपांकुरुमहाभागशापोद्धरोभविष्यति ॥ दयालुस्तद्वचःश्रुत्वापुनराहनराधिप ॥ २६ ॥ उत्पत्स्यतेरघुकुले
रामोनाममहायशाः ॥ इक्ष्वाकूनामहाभागोराजाराजीवलोचनः ॥ २७ ॥ तेनदृष्टोविपापस्त्वंभवितानरपुंगव ॥ दृष्टोरामेणतच्छ्रुत्वाबभूवपृथिवीपतिः ॥
॥ २८ ॥ गृध्रत्वंत्यज्यवैशीघ्रंदिव्यगंधानुलेपनः ॥ पुरुषोदिव्यरूपोसौबभाषेतनराधिपं ॥ २९ ॥ साधुराघवधर्मज्ञत्वप्रसादादहंविभो ॥ विमुक्तोनरक
द्वोरादपापस्तुत्वयाकृतः ॥ ३० ॥ विसर्जितंमयागार्ध्वनररूपीमहीपतिः ॥ उलूकंप्राहधर्मज्ञस्वगृहंविशकौशिक ॥ ३१ ॥ अहंसंध्यामुपासित्वागमिष्येयत्रा
वैमुनिः ॥ अथोदकमुपस्पृश्यसंध्यामन्वास्यपश्चिमां ॥ ३२ ॥ आश्रमंप्राविशद्रामःकुंभयोनेर्महात्मनः ॥ तस्यागस्त्योबहुगुणंफलमूलंचसादरं ॥ ३३ ॥
रसवंतिचशाकानिभोजनार्थमुपाहरत् ॥ समुक्तवान्नख्याग्रस्तदन्नममृतोपमम् ॥ ३४ ॥ प्रीतिश्चपरितुष्टश्चतारान्समुपावसत् ॥ प्रभातेकाल्यमुत्थाय
कृत्वाह्निकमरिंदम ॥ ३५ ॥ ऋषिसमभिचक्रामगमनायरूतमः ॥ अभिवाद्याब्रवीद्रामोमहर्षिकुंभसंभवम् ॥ ३६ ॥ आपृच्छेसाधयेन्नृपनुज्ञातुंत्वमहं
सि ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मिदर्शनेनमहामुने ॥ ३७ ॥ दिष्ट्याचाहंभविष्यामिपावनात्समामहात्मनः ॥ एवंब्रुवतिकाकुत्स्थेवाक्यमद्भुतदर्शनं ॥ ३८ ॥ उवा
चपरमप्रीतोवाष्पनेत्रस्तपोधनः ॥ अत्यद्भुतमिदंवाक्यंतवरामशुभाक्षरं ॥ ३९ ॥ पावनंसर्वभूतानांत्वयोत्तरघुनंदन ॥ मुहूर्तमपिरामत्वांमैत्रेणेशंतियेनराः
॥ १४० ॥ पावितास्सर्वसूक्तैस्तेकथ्यंतेत्रिदिवौकसः ॥ येचत्वांधोरचक्षुर्भिरिक्षंतेप्राणिनोभुवि ॥ ४१ ॥ तेहताब्रह्मदंडेनसद्योनरकगामिनः ॥ ईदृशस्त्वं
रघुश्रेष्ठपावनःसर्वदेहिनां ॥ ४२ ॥ कथयंतश्चलोकास्त्वासिद्धिमेष्यंतिराघव ॥ गच्छस्वानातुरोऽविघ्नंपंथानमकुतोभयः ॥ ४३ ॥ प्रशाधिराज्यंधर्मेणगति
स्तुजगतांभवान् ॥ एवमुक्तस्तुमुनिनाप्राञ्जलिप्रग्रहोत्प्लवः ॥ ४४ ॥ अभिवादयितुंचक्रेसोगस्त्यमृषिसत्तमम् ॥ अभिवाद्यमुनिश्रेष्ठंस्तांश्चसर्वास्तपोधिका
न् ॥ ४५ ॥ अथारोहत्तदाव्यग्रःपुष्पकंहेमभूषितम् ॥ तंप्रयातंमुनिगणाआशीर्वादैस्समंततः ॥ ४६ ॥ अपूपुजन्नरेंद्रंतंसहस्राक्षमिवामराः ॥ ततोर्ध
दिवसेप्राप्तेरामःसर्वार्थकोविदः ॥ ४७ ॥ अयोध्यांप्राप्यकाकुत्स्थःपद्भ्यांकक्षामवातरत् ॥ ततोविसृज्यरुचिरंपुष्पकंकामवाहितं ॥ ४८ ॥ कक्षांतराद्विनि
ष्क्रम्यद्रास्थानराजाब्रवीदिदं ॥ लक्ष्मणंभरतंचैवगच्छध्वंलघुविक्रमाः ॥ ४९ ॥ ममागमनमाख्यायसमानयतमाचिरम् ॥ श्रुत्वाथभाषितंद्वास्थारामस्या
क्लिष्टकर्मणः ॥ १५० ॥ गत्वाकुमारावाहूयराघवायन्यवदेयन् ॥ द्वास्थैःकुमारावानीतौराघवस्यनिदेशतः ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वातुराघवःप्राप्तौप्रियौभरतलक्ष्मणौ
समालिङ्ग्यतुरामस्तौवाक्यंचेदमुवाचह ॥ ५२ ॥ कृतंमयायथातथ्यंद्विजकार्यमनुत्तमं ॥ धर्महेतुमतोभूयःकर्तुमिच्छामिराघवौ ॥ ५३ ॥ भवद्भ्यामात्मभूताभ्यां
राजसूयंक्रतूत्तमं ॥ सहितोयष्टुमिच्छामिपुत्रधर्मश्चशाश्वतः ॥ ५४ ॥ पुष्करस्थेनवैपुर्वब्रह्मणालोककारिणा ॥ शतत्रयेणयज्ञानामिष्टंपृष्ट्याधि

प्र० सू० ख०
अ० ३७

॥ ११२ ॥

केनच ॥ ५५ ॥ इष्वाहिराजसूयेनसोमोधर्मेणधर्मवित् ॥ प्राप्तःसर्वेषुलोकेषुकीर्तिस्थानमनुत्तमम् ॥ ५६ ॥ इष्वाहिराजसूयेनमित्रःशत्रुनिवर्हणः ॥ मुहू-
 तैनसुशुद्धेनवरुणत्वमुपागतः ॥ ५७ ॥ तस्माद्भवंतौसंचित्यकार्यैस्मिन्वदंतहितम् ॥ भरतउवाच ॥ त्वंधर्मःपरमःसाधोत्वयिसर्वावसुंधरा ॥ ५८ ॥ प्रति-
 ष्ठितामहाबाहोयशश्चामितविक्रम ॥ महीपालाश्चसर्वेत्वांप्रजापतिमिवामराः ॥ ५९ ॥ निरीक्षंतेमहात्मानोलोकनाथतथावयं ॥ प्रजाश्चपितृवद्राजन्प-
 श्यंतित्वांमहामते ॥ १६० ॥ पृथिव्यांगतिभूतोसिप्राणिनामिहराघव ॥ सत्वमेवंविधंप्रज्ञानाहर्त्तासिपरंतप ॥ १६१ ॥ पृथिव्यांसर्वभूतानांविनाशो-
 दृश्यतेयतः ॥ श्रूयतेराजशार्दूलसोमस्यमनुजेश्वर ॥ ६२ ॥ ज्योतिषांसुमहद्युद्धंसंग्रामेतात्कामये ॥ ताराबृहस्पतेर्भार्याहतासोमेनकामतः ॥ ६३ ॥
 तत्रयुद्धंमहद्वृत्तंदेवदानवनाशनम् ॥ वरुणस्यकतौघोरेसंग्रामेत्स्यकच्छपाः ॥ ६४ ॥ निवृत्तेराजशार्दूलसर्वेनष्टाजलेचराः ॥ हरिश्च-
 द्रस्ययज्ञांतेराजसूयस्यराघव ॥ ६५ ॥ आढीवकंमहद्युद्धंसर्वलोकविनाशनम् ॥ पृथिव्यांयानिसत्वानितिर्यग्योनिगतानिवै ॥ ६६ ॥ दिव्यानां
 पार्थिवानांचराजसूयेक्षयः श्रुतः ॥ सत्त्वंपुरुषशार्दूलबुद्ध्यासंचित्यपार्थिव ॥ ६७ ॥ प्राणिनांचहितंसौम्यपूर्णधर्मसमाचर ॥ भरतस्यवचः
 श्रुत्वा राघवः प्राहसादरम् ॥ ६८ ॥ प्रीतोस्मितवधर्मज्ञवाक्येनानेनशत्रुहन् ॥ निर्वर्तिताराजसूयान्मतिर्मैधर्मवत्सल ॥ ६९ ॥ पूर्णधर्मकरिष्यामि
 कान्यकुब्जेचवामनम् ॥ स्थापयिष्याम्यहंवीरसामेख्यातिर्दिवंगता ॥ १७० ॥ भविष्यतिनसंदेहोयथागंगाभगीरथात् ॥ १७१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टि-
 खंडेयज्ञनिवारणं नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ भीष्मउवाच ॥ कथंरामेणविप्रर्षेकान्यकुब्जेतुवामनः ॥ स्थापितः कचलब्धोसौविस्तरान्मम
 कीर्तय ॥ १ ॥ तथाहिमधुराचैषायावाणीरामकीर्तने ॥ कीर्तिताभगवन्मह्यंहताकर्णसुखावह ॥ २ ॥ अनुरागेणतंलोकाः स्नेहात्पश्यंतिराघवम् ॥
 धर्मज्ञश्चकृतज्ञश्चबुद्ध्याचपरिनिष्ठितः ॥ ३ ॥ प्रशास्तिपृथिवींसर्वाधर्मेणसुसमाहितः ॥ तस्मिन्शासतिवैराज्यंसर्वकामफलाद्गुमाः ॥ ४ ॥ रसवंतः प्रभूता
 श्वासांसिविविधानिच ॥ अकृष्टपच्यापृथिवीनिःसपत्नामहात्मनः ॥ ५ ॥ देवकार्यकृतंतेनरावणोलोककंटकः ॥ सपुत्रोमात्यसहितोलीलयैवनिपाति-
 तः ॥ ६ ॥ तस्यबुद्धिस्समुत्पन्नापूर्णधर्मैर्द्रिजोत्तम ॥ तस्याहंचरितंसर्वश्रोतुमिच्छामिवैमुने ॥ ७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ कस्यचित्त्वथकालस्यरामो
 धर्मपथेस्थितः ॥ यच्चकारमहाबाहोशृणुष्वैकमनानृप ॥ ८ ॥ सस्मराराक्षसेद्रंतंकथंराजाविभीषणः ॥ लंकायांसंस्थितोराज्यंकरिष्यातिचराक्षसः ॥ ९ ॥
 गीर्वाणेषुप्रातिकूल्यंविनाशस्यतुलक्षणम् ॥ मयातस्यतुतद्वतंराज्यंचंद्रार्ककालिकम् ॥ १० ॥ तस्याविनाशतः कीर्तिः स्थिरामेशाश्चतीभवेत् ॥
 रावणेनतपस्तप्तंविनाशायात्मनास्त्वह ॥ ११ ॥ विष्वस्तः सचपापिष्टोदेवकार्यमयाधुना ॥ तदिदानीमयान्वेष्यः स्वयंगत्वाविभीषणः ॥ १२ ॥

५० पु०
॥ ११३ ॥

संदेष्टव्यंहितंतस्ययेनतिष्ठेत्सशाश्वतम् ॥ एवंचितयतस्तस्यरामस्यामिततेजसः ॥ १३ ॥ आजगामाथभरतोरामं दृष्ट्वाब्रवीदिदम् ॥ किंत्वंचितयसेदेव
नरहस्यंवदस्वमे ॥ १४ ॥ देवकार्येधरायांवास्वकार्येवानरोत्तम ॥ एवंब्रुवंतंभरतंध्यायमानमवास्थितम् ॥ १५ ॥ अब्रवीद्वाधवोवाक्यंरहस्यंतुनवैतव ॥
भवानुबहिश्वरः प्राणोलक्ष्मणश्चमहायशाः ॥ १६ ॥ अवेद्यंभवतोनास्तिममसत्यंविधारय ॥ एषामेमहतीचिताकथंदेवैर्विभीषणः ॥ १७ ॥ वर्ततेयद्वि
तार्थवैदशग्रीवोनिपातितः ॥ गमिष्येतदहंलंकांयत्रचासौविभीषणः ॥ १८ ॥ तंचदृष्ट्वापुरींतांतुकार्यमुक्त्वाचराक्षसम् ॥ आलोक्यसर्ववसुधांसुग्रीवंवानरे
श्वरम् ॥ १९ ॥ महाराजंचशत्रुघ्नंभातृपुत्रांश्चसर्वशः ॥ एवंवदतिकाकुत्स्थेभरतः पुरतःस्थितः ॥ २० ॥ उवाचराघवंवाक्यंगमिष्येभवतासह ॥ एवं
कुरुमहाबाहोसौमित्रिरिहतिष्ठतु ॥ २१ ॥ इत्युक्त्वाभरतंरामसौमित्रिंचाहवैपुरे ॥ रक्षाकार्यात्वयावीरयावदागमनंहिनौ ॥ २२ ॥ एवंलक्ष्मणमादिश्यध्या
त्वावैपुष्पकंनृप ॥ अरुरोहसवैयानकौसल्यानंदवर्धनः ॥ २३ ॥ पुष्पकंतुततः प्राप्तंगांधारविषयोयतः ॥ भरतस्यसुतौदृष्ट्वाजगन्नातिनिरीक्ष्यच ॥ २४ ॥
पूर्वादिशंतोगत्वालक्ष्मणस्यसुतौयतः ॥ पुरेषुतेषुषट्पञ्चमुषित्वारघुनंदनौ ॥ २५ ॥ गतौतेनविमानेनदक्षिणामभितोदिशम् ॥ गंगायामुनसंभेदंप्रयागमृ
षिसेवितम् ॥ २६ ॥ अभिवाद्यभरद्वाजमत्रेराश्रममीयतुः ॥ संभाष्यचमुनींस्तत्रजनस्थानमुपागतौ ॥ २७ ॥ रामउवाच ॥ अत्रपूर्वहतासीतारावणेनदुरा
त्मना ॥ हत्वाजटायुषंघृध्रंयोसौपितृसखोहिनौ ॥ २८ ॥ अत्रास्माकंमहद्युद्धंकबंधेनकुबुद्धिना ॥ हतेनतेनदग्धेनसीतास्तेरावणालये ॥ २९ ॥ ऋष्यमू
कोगिरिवरेसुग्रीवोनामवानरः ॥ सतेकरिष्यतेसाह्यंपंपांजसहानुजः ॥ ३० ॥ पंपासरःसमासाद्यशर्वरींगच्छतापसीम् ॥ इत्युक्तोदुःखितोवीरनिराशो
जीवितेस्थितः ॥ ३१ ॥ इयंसानलिनीवीरयस्यांवैलक्ष्मणोवदत् ॥ माकृथाःपुरुषव्याघ्रशोकंशत्रुविनाशन ॥ ३२ ॥ आज्ञाकारिणिभृत्येचमयिप्राप्स्यसिमे
थिलीम् ॥ अत्रमेवार्षिकामासागतावर्षशतोपमाः ॥ ३३ ॥ अत्रैवानिहतोवालीसुग्रीवार्थेपरंतप ॥ एषासाहस्यतेनूनंकिष्किंधावालिपालिता ॥ ३४ ॥
यस्यावैसहिधर्मात्मासुग्रीवोवानरेश्वरः ॥ वानरैःसहितोवीरतावदास्तेसमाःशतम् ॥ ३५ ॥ वानरैस्सहसुग्रीवोयावदास्तेसमांगतः॥तावत्तत्रागतौवीरौपुर्या
भरतराघवौ ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वासभ्रातरौप्राप्तौप्रणिपत्याब्रवीदिदम्॥क्रयुवांप्रस्थितौवीरौकार्यंकिंतुकरिष्यथः ॥ ३७ ॥ विनिवेश्यासनेतौचददावर्ध्न्यैस्वयंतदा ॥
एवंसभास्थितेतत्रधर्मिष्ठेरघुनंदने ॥ ३८ ॥ अंगदोथहनूमांश्चनलोनीलश्चपाटलः ॥ गजोगयाक्षोगवयः पनसश्चमहायशाः ॥ ३९ ॥ पुरोधसोमंत्रिणश्चदैवज्ञो
दाधिवक्रकः ॥ नीलशतबलिर्मैन्दोद्विविदो गंधमादनः ॥ ४० ॥ वीरबाहुस्सुबाहुश्चवीरसेनोविनायकः ॥ सूर्याभः कुमुदश्चैवसुषेणोहरियूथपः ॥ ४१ ॥ ऋष
भोविनतश्चैवगवाख्योभीमविक्रमः ॥ ऋक्षराजश्चधूम्रश्चसहसैन्यैरुपागताः ॥ ४२ ॥ अंतःपुराणिसर्वाणिरुमातारातथैवच ॥ अवरोधोगदस्यापितथा

प्र०सू०सं०
अ० ३८

॥ ११३ ॥

न्याःपरिचारिकाः ॥ ४३ ॥ प्रहर्षमतुलंप्राप्यसाधुसाध्वितिचाब्रुवन् ॥ वानराश्चमहात्मानःसुग्रीवसहितास्तदा ॥ ४४ ॥ वानर्यश्चमहाभागास्ताराद्यास्त
 त्रराचवम् ॥ अभिप्रेक्ष्याश्रुकंठ्यश्चप्रणिपत्येदमब्रुवन् ॥ ४५ ॥ कसादेवीत्वयादेवयाविनिर्जित्यरावणम् ॥ शुद्धिकृत्वाहितेवह्नौपितुरग्रउमापपतेः ॥ ४६ ॥
 त्वयानीतांपुरीरामनतांपश्यामितेग्रतः ॥ नविनात्वंतयादेवशोभसेरघुनंदन ॥ ४७ ॥ त्वयाविनापिसाध्वीसाकनुतिष्ठतिजानकी ॥ अन्यांभार्यांनतेवेद्भिभा
 र्याहीनो नशोभसे ॥ ४८ ॥ क्रौंचयुग्मंमिथोयद्वच्चक्रवाकयुगंयथा ॥ एवंवदंतींतांतारांताराधिपसमाननाम् ॥ ४९ ॥ प्राहप्रवचसांश्रेष्ठोरामोराजीवलो
 चनः ॥ चारुदंष्ट्रेविशालाक्षिकालोहिदुरतिक्रमः ॥ ५० ॥ सर्वकालकृतंविद्विजगदेतच्चराचरम् ॥ विसृज्यताःस्त्रियःसर्वाःसुग्रीवोभिमुखःस्थितः ॥
 ॥ ५१ ॥ सुग्रीवउवाच ॥ भवंतौयेनकार्येणइहायातैनरेश्वरौ ॥ तच्चापिकथ्यतांशीघ्रंकृत्यकालोहिर्वर्तते ॥ ५२ ॥ ब्रुवाणमेवंसुग्रीवंभरतोरामचोदितः ॥
 आचक्षेचगमनंलंकायांराववस्यतु ॥ तौचाब्रवीच्चसुग्रीवोभवद्भ्यांसहितःपुरीम् ॥ ५३ ॥ गमिष्येराक्षसंदेवद्रुं तत्रविभीषणम् ॥ सुग्रीवेणैवमु
 क्तेतुगच्छस्वेत्याहराघवः ॥ ५४ ॥ सुग्रीवोराघवौतौचपुष्पकेतुस्थितास्त्रयः ॥ तावत्प्राप्तंविमानंतुसमुद्रस्योत्तरंतटम् ॥ ५५ ॥ अब्रवीद्भरतंरामोह्यत्रमेराक्षसे
 श्वरः ॥ चतुर्भिःसचिवैःसार्धंजीविताथैविभीषणः ॥ ५६ ॥ प्रातस्ततो लक्ष्मणेनलंकाराज्येभिषेचितः ॥ अत्रचाहंसमुद्रस्यपरेपारेस्थितरुय
 हम् ॥ ५७ ॥ दर्शनंदास्यतेमेऽसौज्ञातिकार्यंभविष्याति ॥ तावन्नदर्शनंमह्यंदत्तमेतेनशुभम् ॥ ५८ ॥ ततःकोपःसमुद्भूतश्चतुर्थेहनिराघव ॥
 धनुरायम्यवेगेनदिव्यमस्त्रकरेधृतम् ॥ ५९ ॥ दृष्ट्वा मांशरणान्वेपीभीतो लक्ष्मणमाश्रितः ॥ सुग्रीवेणानुनीतोऽस्मि क्षम्यतांराघवत्वया ॥ ६० ॥ ततोमयो
 क्षितशरोमरुदेशेह्यपाकृतः ॥ ततस्तसमुद्राजेनभृशविनयशालिना ॥ ६१ ॥ उक्तोहंसेतुवंधेनलंकांत्वंव्रजराघव ॥ लंबयित्वानरव्याघ्र
 वारिपूर्णमहोदधिम् ॥ ६२ ॥ एषसेतुर्मयावद्धःसमुदेवरुणालये ॥ त्रिभिर्दिनैःसमाप्तिंवैनीतोवानरसत्तमैः ॥ ६३ ॥ प्रथमोदिवसेवद्धो
 योजनानिचतुर्दश ॥ द्वितीयेहनिपद्त्रिंशत्तृतीयेधंशतंतथा ॥ ६४ ॥ इयंसादृश्यतेलंकास्वर्णप्राकारतोरणा ॥ अवरोधोमहानत्रकृतोवानरसत्तमैः
 ॥ ६५ ॥ अत्रयुद्धंमहद्दत्तंचैत्राशुक्लचतुर्दशि ॥ अष्टचत्वारिंशदिनयत्रासौरावणोहतः ॥ ६६ ॥ अत्रप्रहस्तोनीलेनहतोराक्षसपुंगवः ॥ हनूमताचधू
 प्राक्षोह्यत्रैवविनिपातितः ॥ ६७ ॥ महोदरातिकार्यौचसुग्रीवेणमहात्मना ॥ अत्रैवमेकुंभकर्णोलक्ष्मणेनैन्द्रजित्थथा ॥ ६८ ॥ मयाचात्रदशग्रीवोहतो
 राक्षसपुंगवः ॥ अत्रसंभाषितुंप्रातोब्रह्मालोकपितामहः ॥ ६९ ॥ पार्वत्यासहितोदेवःशूलपाणिर्वृषध्वजः ॥ महेंद्राद्याःसुरगणाःसगंधर्वास्सार्किनराः
 ॥ ७० ॥ पितमिचसमायातोमहाराजस्त्रिविष्टपात् ॥ वृतश्चाप्सरसांसंधैर्विद्याधरगणैस्तथा ॥ ७१ ॥ तेषांसमक्षंसर्वेषांजानकीशुद्धिमिच्छता ॥ उक्ता

५० पु०
॥ ११४ ॥

सीताहव्यवाहंप्रविष्टाशुद्धिमागता ॥ ७२ ॥ लंकाधिपैः सुरैर्दृष्टागृहीतापितृशासनात् ॥ अथाप्युक्तोत्तराज्ञाहमयोध्यांगच्छपुत्रकम् ॥ ७३ ॥ नमेस्वर्गो बहुमतस्त्व
याहीनस्यराघव ॥ तारितोहंत्वयापुत्रप्राप्तोऽस्मीन्द्रसलोकताम् ॥ ७४ ॥ लक्ष्मणं चाब्रवीद्राजापुत्रपुण्यं त्वयार्जितम् ॥ भ्रात्रासममथोदिव्याल्लोकान्प्राप्स्य
सिचोत्तमान् ॥ ७५ ॥ आहूय जानकीं राजावाक्यं चेदमुवाच ह ॥ न च मन्युस्त्वया कार्यो भर्तारं प्रति सुव्रते ॥ ७६ ॥ स्वयतिर्भव्यत्येवाग्राभर्तुस्ते शुभलोचने ॥ एवं द
तिरामेतु पुष्पके च व्यवस्थिते ॥ ७७ ॥ तत्र ये राक्षसवरास्तोगत्वा शुविभीषणं ॥ प्राप्तोरामः स सुग्रीवश्चारा इत्थं तदा ज्वदन् ॥ ७८ ॥ विभीषणस्तु तच्छ्रुत्वारामाग
मनमंतिके ॥ चारांस्तान् पूजयामास सर्वकामधनादिभिः ॥ ७९ ॥ अलंकृत्य पुरीं तां तु निष्क्रान्तः स चिवैः सह ॥ दृष्ट्वारामं विमानस्थं मेराविवदिवाकरं ॥ ८० ॥ अष्टां
गप्रणिपातेन न त्वाराघवमब्रवीत् ॥ अद्य मे सफलं जन्म प्राप्ताः सर्वे मनोरथाः ॥ ८१ ॥ यदृष्टौ देवचरणौ जगद्व्यावर्तिनो ॥ कृतः श्लाघ्योऽस्म्यहं देवशक्रादीनां
दिवौकसां ॥ ८२ ॥ आत्मानमधिकं मन्ये त्रिदशेशात् पुरंदरात् ॥ रावणस्य गृहे दीप्ते सर्वरत्नोपशोभिते ॥ ८३ ॥ उपविष्टे तु काकुत्स्थे अर्पदत्त्वा विभीषणः ॥
उवाच प्रांजलिर्भूत्वा सुग्रीवं भरतं तथा ॥ ८४ ॥ इहागतस्य रामस्य यद्दास्येन तदस्ति मे ॥ इयं चलंकारामेण रिपुत्रैर्लोक्य कंटकम् ॥ ८५ ॥ हत्वा तु पापकर्माणं दत्त्वा
पूर्वं पुरीमम् ॥ इयं पुरी इमेदारा अभीपुत्रास्तथा ह्यहं ॥ ८६ ॥ सर्वमेतन्मया दत्तं सर्वमक्षयमस्तु ते ॥ ततः प्रकृतयः सर्वालंकावासि जनाश्च ये ॥ ८७ ॥
आजग्मूराघवं द्रष्टुं कौतूहलसमन्विताः ॥ उक्तो विभीषणस्तैस्तुरामं दर्शय नः प्रभो ॥ ८८ ॥ विभीषणेन कथिताराघवाय महात्मने ॥ तेषामुपायनं सर्व
भरतोरामचोदितः ॥ ८९ ॥ जग्राह वानरेन्द्रश्च धनरत्नौघसंचयं ॥ एवं तत्र त्र्यहं रामो ह्यवसद्राक्षसालये ॥ ९० ॥ चतुर्थे हनि संप्राप्ते रामे चापि सभा
स्थिते ॥ केकसीपुत्रमाहेदं रामं द्रक्ष्यामि पुत्रक ॥ ९१ ॥ दृष्टे तस्मिन्महत्पुण्यं प्राप्य ते मुनि सत्तमैः ॥ विष्णुरेष महाभागश्चतुर्भुजस्तु तस्मिन्महाभागः ॥ ९२ ॥
सीतालक्ष्मीर्महाभागनबुद्धासाग्रजेन ते ॥ पित्रा ते पूर्वमाख्यातं देवानां दिविसंगमे ॥ ९३ ॥ कुले रघूणां वै विष्णुः पुत्रोदशरथस्य तु ॥ भविष्यति वि
नाशाय दशग्रीवस्य रक्षसः ॥ ९४ ॥ विभीषण उवाच ॥ एवं कुरुष्व वै मातृगृहाण नवमं वरम् ॥ पात्रं चंदनसंयुक्तं दधिक्षौद्राक्षतैः सह ॥ ९५ ॥ दूर्वयार्घ्यं सह कुरुराज
पुत्रस्य दर्शनम् ॥ सरमामग्रतः कृत्वा याश्चान्या देवकन्यकाः ॥ ९६ ॥ व्रजस्वराघवाभ्यां शतं रुमादग्रे व्रजाम्यहम् ॥ एवमुक्त्वा गतं रक्षो यत्र रामो व्यवस्थितः ॥ ९७ ॥
उत्सार्य दानवान् सर्वान् रामं द्रष्टुं समागतान् ॥ सभां तां विमलां कृत्वा रामं स्वाभिमुखे स्थितम् ॥ ९८ ॥ विभीषण उवाच ॥ विज्ञाप्यं शृणु मे देवदत्तश्च
विशंपते ॥ दशग्रीवं कुंभकर्णया च मां चाप्यजीजनत् ॥ ९९ ॥ इयं सा देवमातानः पादौ ते द्रष्टुमिच्छति ॥ तस्यास्तु त्वं कृपां कृत्वा दर्शनं दातुमर्ह
सि ॥ १०० ॥ राम उवाच ॥ अहं तस्याः समीपं तु मातृदर्शनकांक्षया ॥ गमिष्ये राक्षसेन्द्रत्वं शीघ्रं याहि ममाग्रतः ॥ १०१ ॥ प्रतिज्ञायतु तं वाक्यमुत्तस्थौ च वरास

प्र० सू० खं०
अ० ३८

॥ ११४ ॥

नात् ॥ मूर्ध्निचांजलिमाधायप्रणाममकरोद्विभुः ॥ २ ॥ अभिवादयेहंभवतीमाताभवसिधर्मतः ॥ महतातपसाचापिपुण्येनविविधेनच ॥ ३ ॥ इमौते
 चरणौदेविमानवोयदिपश्यति ॥ पूर्णस्स्यात्तदहंप्रीतोदृष्ट्वेमौपुत्रवत्सले ॥ ४ ॥ कौसल्यामेयथामाताभवतीचतथामम ॥ केकसीचाब्रवीद्रामंचिरंजी
 वसुखीभव ॥ ५ ॥ भर्त्रामेकथितंवीरविष्णुर्मानुषरूपधृत् ॥ अवतीर्णौरघुकुलेहितार्थेन्निदिबौकसाम् ॥ ६ ॥ दशग्रीवविनाशायभूतिंदातुंविभीषणे ॥
 वालिनोनिधनंचैवसेतुबंधंचसागरे ॥ ७ ॥ पुत्रोदशरथस्यैवसर्वसचकीर्यति ॥ इदानींत्वंमयाज्ञातःस्मृत्वातद्भर्तृभाषितम् ॥ ८ ॥ सीतालक्ष्मर्भवा
 न्विष्णुर्देवावैवानरास्तथा ॥ गृहंपुत्रगमिष्यामिस्थिरकीर्तिमवाप्नुहि ॥ ९ ॥ सरमोवाच ॥ इहैववत्सरपूर्णमशोकवनिकास्थिता ॥ सेविताजानकीदेवीसुखंति
 ष्ठतितेप्रिया ॥ ११० ॥ नित्यंस्मरामिवैपादौसीतायास्तुपरंतप ॥ कदाद्रक्ष्यामितांदेवींचितयानात्वहर्निशम् ॥ ११ ॥ किमर्थंदेवदेवेननानीताजानकी
 त्विह ॥ एकाकीनैवशोभेथायोपिताचतयाविना ॥ १२ ॥ समीपेशोभतेसीतात्वंचतस्याःपरंतप ॥ एवंब्रुवन्त्यांभरतःकेयमित्यब्रवीद्विचः ॥ १३ ॥ तत
 श्रेंगितविद्रामोभरतंप्राहसत्वरम् ॥ विभीषणस्यभार्यावैसरमानामनामतः ॥ १४ ॥ प्रियासखीमहाभागासीतायास्सुदृढमता ॥ सर्वकालकृ
 तंपश्यनजानेकिंकरिष्यति ॥ १५ ॥ गच्छत्वंसुभगेभर्तृगेहंपालयशोभने ॥ मांत्यक्त्वाहिगतादेवीभाग्यहीनंगतिर्यथा ॥ १६ ॥ तयाविरहितः
 सुभ्रुरतिविंदेनकर्हिंचित् ॥ शून्याएवदिशःसर्वाःपश्यामीहपुनर्भ्रमन् ॥ १७ ॥ विसृज्यतांचसरमांसीतायास्तुप्रियांसखीम् ॥ गतायामथ
 केकस्यांरामःप्राहविभीषणम् ॥ १८ ॥ दैवतेभ्यःप्रियंकार्यनापराध्यास्त्वयासुराः ॥ आज्ञयाराजराजस्यवर्तितव्यंत्वयानघ ॥ १९ ॥
 लंकायांमानुषोयोवैसमागच्छेत्कथंचन ॥ राक्षसैर्नचहंतव्योद्रष्टव्योसौयथात्वहम् ॥ १२० ॥ विभीषणउवाच ॥ आज्ञयाहंनरव्याघ्रकरिष्ये
 सर्वमेवतु ॥ विभीषणेहिवदतिवायूरामउवाचह ॥ २१ ॥ इहास्तिवैष्णवीमूर्तिःपूर्वबद्धोबलिर्यथा ॥ तानयस्वमहाभागकान्यकुब्जेप्रतिष्ठय ॥ २२ ॥ वि
 दित्वातदभिप्रायंवायुनासमुदाहृतम् ॥ विभीषणस्त्वलंकृत्यरत्नैःसर्वैश्चवामनम् ॥ २३ ॥ आनीयचार्यद्रामेवाक्यंचेदमुवाचह ॥ यदावैनिर्जितःशक्रो
 मेघनादेनराघव ॥ २४ ॥ तदावैवामनस्त्वेषआनीतो जलजेक्षण ॥ नयस्वतमिमं देवदेवदेवंप्रतिष्ठय ॥ २५ ॥ तथेतिराघवःकृत्वापुष्पकंचसमारुहत् ॥ ध
 नंरत्नमसंख्येयंवामनंचसुरोत्तमम् ॥ २६ ॥ गृह्यसुग्रीवभरतावारूढौवामनादनु ॥ ब्रजन्नेवांवरेरामस्तिष्ठेत्याहविभीषणम् ॥ २७ ॥ राघवस्यवचःश्रुत्वा
 भूयोप्याहसराघवम् ॥ करिष्येसर्वमेतद्वियदाज्ञसंविभोत्वया ॥ २८ ॥ सेतुनानेनराजेन्द्रपृथिव्यांसर्वमानवाः ॥ आगत्यप्रतिवाधेरन्नाज्ञाभंगोभवेत्तव ॥ २९ ॥
 कोत्रमेनियमोदेवकिञ्चुकार्यमयाविभो ॥ श्रुत्वैतद्राघवोवाक्यंराक्षसोत्तमभाषितम् ॥ १३० ॥ कार्मुकंगृह्यहस्तेनरामःसेतुंद्विधाच्छिनत् ॥ त्रिविभज्यचवेगेन

मध्येवैदशयोजनम् ॥ ३१ ॥ छित्वातुयोजनचैकमेकंखंडत्रयंकृतम् ॥ वेलावनंसमासाद्यरामःपूजारमापते ॥ ३२ ॥ कृत्वारामेश्वरंनाम्नादेवदेवंजनार्दनं ॥
 अभिषिच्याथसंगृह्यवामनंरघुनंदनः ॥ ३३ ॥ दक्षिणादुदधेश्वैवनिर्जगामत्वरात्स्वितः ॥ अंतरिक्षादभूद्राणीमेघगंभीरनिःस्वना ॥ ३४ ॥ रुद्रउवाच ॥ भो
 भोरामास्तुभद्रंतेस्थितोहमिहसांप्रतम् ॥ यावज्जगदिदंरामयावदेषाधरास्थिता ॥ ३५ ॥ तावदेवचतेसेतुतीर्थस्थास्थतिराधव ॥ श्रुत्वैवंदेवदेवस्यगिरंता
 ममृतोपमाम् ॥ ३६ ॥ रामउवाच ॥ नमस्तेदेवदेवेशभक्तानामभयंकर ॥ गौरीकांतनमस्तुभ्यंदक्षयज्ञविनाशन ॥ ३७ ॥ नमोभवायशर्वायरुद्रायवरदाय
 च ॥ पशूनांपतयेनित्यंचोग्रायचकपर्दिने ॥ ३८ ॥ महादेवाथभीमायच्यंवाकायदिशांपते ॥ ईशानायभगघ्रायनमोस्त्वंधकघातिने ॥ ३९ ॥ नीलग्रीवाय
 घोरायवेधसेवेधसास्तुत ॥ कुमारशत्रुनिघ्रायकुमारजननायच ॥ ४० ॥ विलोहितायधूम्रायशिवायक्रथनायच ॥ नमोनीलशिखंडायशूलिनेदैत्यनाशि
 ने ॥ ४१ ॥ उग्रायचत्रिनेत्रायहिरण्यवसुरेतसे ॥ अनिद्यायांविकाभत्रैसर्वदेवस्तुतायच ॥ ४२ ॥ अभिगम्यायकाम्यायसद्योजातायवैनमः ॥ वृषध्वजाय
 मुंडायजटिनेब्रह्मचारिणे ॥ ४३ ॥ तप्यमानायतप्यायब्रह्मण्यायजयायच ॥ विश्वात्मनेविश्वसृजेविश्वमावृत्यतिष्ठते ॥ ४४ ॥ नमोनमोस्तुदिव्यायप्रपन्नार्तिहरा
 यच ॥ भक्तानुकंपिनेदेवविश्वतेजोमनोगते ॥ ४५ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवंसंस्तूयमानस्तुदेवदेवोहरोनृप ॥ उवाचराघवंवाक्यंभक्तिनम्रपुरास्थितम् ॥ ४६ ॥
 रुद्रउवाच ॥ भोभोराघवभद्रंतेब्रूहियत्तेमनोगतम् ॥ भवान्नारायणोनूनंगूढोमानुषयोनिषु ॥ ४७ ॥ अवतीर्णोदेवकार्यंकृतंतच्चानघत्वया ॥ इदानींस्वंब्रज
 स्थानंकृतकार्योसिशत्रुहन् ॥ ४८ ॥ त्वयाकृतंपरंतीर्थसेत्वाख्यंरघुनंदन ॥ आगत्यमानवाराजन्पश्येयुरिहसागरे ॥ ४९ ॥ महापातकयुक्तायेतेषांपा
 पंवितीयते ॥ ब्रह्मवध्यादिपापानियानिकष्टानिकानिचित् ॥ १५० ॥ दर्शनादेवनश्यंतिनात्रकार्याविचारणा ॥ गच्छत्वंवामनंस्थाप्यगंगातीरेरघुत्तम ॥ ५१ ॥
 पृथिव्यांसर्वशःकृत्वाभागानष्टौपरंतप ॥ श्वेतद्वीपंस्वकंस्थानंब्रजदेवनमोस्तुते ॥ ५२ ॥ प्रणिपत्यततोरामस्तीर्थप्राप्तश्चपुष्करम् ॥ विमानंतुनयात्पूज्यंवेष्टितं
 तत्तुराधवः ॥ ५३ ॥ किमिदंवेष्टितंयानंनिरालंबेभ्रूरेस्थितम् ॥ भवितव्यंकारणेनपश्येत्याहस्मवानरम् ॥ ५४ ॥ सुग्रीवोरामवचनादवतीर्थधरातले ॥ सचप
 श्यतिब्रह्माणंसुरसिद्धसमन्वितम् ॥ ५५ ॥ ब्रह्मर्षिसद्वसहितंचतुर्वेदसमन्वितम् ॥ दृष्ट्वागत्याब्रवीद्रामंसर्वलोकपितामहः ॥ ५६ ॥ सहितोलोकपालैश्चवस्वादि
 त्यमरुद्गणैः ॥ तंदेवंपुष्पकंनैवलंबयेद्धिपितामहम् ॥ ५७ ॥ अवतीर्यततोरामःपुष्पकाद्धेमभूषितात् ॥ नत्वाविंरिचनंदेवंगायत्र्यासहसंस्थितम् ॥ ५८ ॥
 अष्टांगप्रणिपातेनपंचांगालिंगितावनिः ॥ तुष्टावप्रणतोभूत्वादेवदेवंविंरिचनम् ॥ ५९ ॥ रामउवाच ॥ नमामिलोककतारंप्रजापतिसुरार्चितम् ॥ देवनाथंलो
 कनाथंप्रजानाथंजगत्पतिम् ॥ ६० ॥ नमस्तेदेवदेशसुरासुरनमस्कृत ॥ भूतभव्यभवन्नाथहरिर्पिंगललोचन ॥ ६१ ॥ बालस्त्वंवृद्धरूपीचमृगचर्मासनांबरः ॥

तारणश्चासिदेवस्त्वंत्रैलोक्यप्रभुरीश्वरः ॥६२॥ हिरण्यगर्भपद्मगर्भवेदगर्भस्मृतिप्रद ॥ महासिद्धोमहापद्मीमहादंडीचमेखली ॥ ६३ ॥ कालश्चकालरूपी
 चनीलग्रीवोविदांबरः ॥ वेदकर्ताभकोनित्यःपशूनांपतिरव्ययः ॥ ६४ ॥ दर्भपाणिर्हंसकेतुःकर्ताहर्ताहरोहरिः ॥ जटीमुंडीशिखीदंडीलगुडीचमहाय
 शाः ॥ ६५ ॥ भूतेश्वरःसुराध्यक्षःसर्वात्मासर्वभावनः ॥ सर्वगःसर्वहारीचक्षुषाचगुरुरव्ययः ॥ ६६ ॥ कमंडलुधरोदेवःसुकुसुवादिधरस्तथा ॥ हवनी
 योर्चनीयश्चओंकारोज्येष्ठसामगः ॥ ६७ ॥ मृत्युश्चैवामृतश्चैवपारियात्रश्चसुव्रतः ॥ ब्रह्मचारीव्रतधरोगुहावासीसुपङ्कजः ॥ ६८ ॥ अमरोदर्शनीयश्च
 बालसूर्यानिभस्तथा ॥ दक्षिणेश्वरश्चापिपत्नीभ्यामुपसेवितः ॥ ६९ ॥ भिक्षुश्चभिक्षुरूपश्चत्रिजटीलब्धनिश्चयः ॥ चित्तवृत्तिकरःकामोमधुर्मधुकरस्त
 था ॥ ७० ॥ वानप्रस्थोवनगतआश्रमीपूजितस्तथा ॥ जगद्धाताचकर्ताचपुरुषःशाश्वतोद्भवः ॥ ७१ ॥ धर्माध्यक्षोविरूपाक्षस्त्रिधर्मोभूतभावनः ॥ त्रिवे
 दोबहुरूपश्चसूर्यायुतसमप्रभः ॥ ७२ ॥ मोहकोवंधकश्चैवदानवानांविशेषतः ॥ देवदेवश्चपद्माङ्गस्त्रिनेत्रोब्जजटस्तथा ॥ ७३ ॥ हरिश्चमधुर्धनुर्धारी
 भीमोधर्मपराक्रमः ॥ एवंस्तुतस्तुरामेणब्रह्माब्रह्मविदांबरः ॥ ७४ ॥ उवाचप्रणतंरामंकरेगृह्यपितामहः ॥ विष्णुस्त्वंमानुषेदेहेवतीर्णोवसुधातले ॥ ७५ ॥ कृतं
 तद्भवतासर्वदेवकार्यमहाविभो ॥ संस्थाप्यवामनंदेवंजाह्नव्यादक्षिणेतटे ॥ ७६ ॥ अयोध्यांस्वपुरीं गत्वासुरलोकं व्रजस्वच ॥ विसृष्टो ब्रह्मणारामः प्रणिपत्य
 पितामहं ॥ ७७ ॥ आरूढः पुष्पकं यानं संप्राप्तो मधुरां पुरीम् ॥ समीक्ष्य पुत्रसहितं शत्रुघ्नं शत्रुघातिनं ॥ ७८ ॥ तु तोषराघवः श्रीमान् भरतः सहरीश्वरः ॥ शत्रुघ्नो भ्रातरौ
 प्रातौ शक्रो पेन्द्रा विवागतौ ॥ ७९ ॥ प्रणिपत्य ततो मूर्ध्ना पंचांगालिगिता वनिः ॥ उत्थाप्य चांकारोप्य रामो भ्रातरमंजसा ॥ ८० ॥ भरतश्च ततः पश्चात् सुग्री
 वस्तदनंतरं ॥ उपविष्टोऽथ रामाय सोऽर्घ्यमादाय सत्वरं ॥ ८१ ॥ राज्यं निवेदयामास चाष्टांगराघवे तदा ॥ श्रुत्वा प्राप्तं ततो रामं सर्वो वै माधुरोजनः ॥ ८२ ॥ वर्णा ब्राह्म
 णभूयिष्ठाद्रष्टुमेनं समागताः ॥ संभाष्य प्रकृतीः सर्वानैगमान् ब्राह्मणैः सह ॥ ८३ ॥ दिनानि पंचोषित्वाऽत्र रामो गंतुं मनोदधे ॥ शत्रुघ्नश्च ततो रामे वाजिनो थगजां
 स्तथा ॥ ८४ ॥ कृताकृतं च कनकं तत्रोपायनमाहरत् ॥ रामस्त्वाह ततः प्रीतः सर्वमेतन्मया तव ॥ ८५ ॥ दत्तं पुत्रैतेभिषिञ्च राजानौ माधुरेजने ॥ एवमुक्त्वा
 ततो रामः प्राप्तो मध्यं दिने रवौ ॥ ८६ ॥ महोदयं समासाद्य गंगातीरे सवामनं ॥ प्रतिष्ठाप्य द्विजानां हभाविनः पार्थिवांस्तथा ॥ ८७ ॥ मया कृतो यंधर्मस्य सेतुर्भूति
 विवर्धनः ॥ प्राप्ते काले पालनी योनचलोप्यः कथंचन ॥ ८८ ॥ प्रसारितकरेणैव प्रार्थनैषामया कृता ॥ नृपाः कृते मयार्थित्वे यत्क्षेमं क्रियतामि
 ह ॥ ८९ ॥ नित्यं दैनंदिनी पूजाकार्या सर्वैरतंद्रितैः ॥ ग्रामान्दत्त्वा धनं तच्च लंकाया आहूतं च यत् ॥ ९० ॥ प्रेषयित्वा च किष्किं धांसुग्रीवं वानरेश्वरं ॥
 अयोध्यामागतो रामः पुष्पकं तमथा ब्रवीत् ॥ ९१ ॥ नागंतव्यं त्वया भूयस्तिष्ठ यत्र धनेश्वरः ॥ कृतकृत्यस्ततो रामः कर्तव्यं नाप्यमन्यत ॥ ९२ ॥ पुलस्त्य

प० पु०
॥ ११६ ॥

उवाच ॥ ॥ एवन्तेभीष्मरामस्यकथायोगेनपार्थिव ॥ उत्पत्तिर्वा मनस्योक्ता किंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ १९३ ॥ कथयामितुतत्सर्वयत्रकौतूहलंनृप ॥ सर्वते
कीर्त्तयिष्यामियेनार्थानृपनंदन ॥ १९४ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेवामनप्रतिष्ठानामाष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ भीष्मउवाच ॥ कथितं वामनस्यैव
माहात्म्यंविस्तरेणवै ॥ पुनस्तस्यैवमाहात्म्यमन्यद्विष्णोरतोवद ॥ १ ॥ पद्मं कथमभूदेवनाभौयेनाभवज्जगत् ॥ कथंचवैष्णवीमृष्टिःपद्ममध्येभवत्पुरा ॥ २ ॥ कथंपा
द्मेमहाकल्पेभवत्पद्ममयंजगत् ॥ जलार्णवगतस्येहनाभौजातंजलानुगं ॥ ३ ॥ प्रभावंपद्मनाभस्यस्वपतःसागरांभसि ॥ पुष्करेतुकथंजातादेवाऋषिगणाः
पुरा ॥ ४ ॥ एतदाख्याहिनिखिलंयोगंयोगविदांपते ॥ कथंनिर्मितवांस्तत्रचैतलोकंसनातनम् ॥ ५ ॥ कथमेकार्णवेशून्येनष्टेस्थावरजंगमे ॥ भूगोलकेप्रदग्धे
तुप्रणष्टोरगराक्षसे ॥ ६ ॥ नष्टानलानिलाकाशेनष्टधर्मेमहीतले ॥ केवलेगह्वराभूतेमहाभूतविपर्यये ॥ ७ ॥ किंनुविश्वपतिःसाक्षान्महातेजामहाद्युतिः ॥
आस्तेयथाध्याननिष्ठोविधिमास्थाययोगवित् ॥ ८ ॥ शृण्वतःपरयाभक्त्याब्रह्मत्रेतदशेषतः ॥ वक्तुमर्हसिधर्मज्ञयशोनारायणात्मकम् ॥ ९ ॥
श्रद्धिनःसूपविष्टस्यभगवन्वक्तुमर्हसि ॥ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ॥ नारायणस्ययशसःश्रवणेयातवस्पृहा ॥ १० ॥ सद्गंशान्वपूतस्य
न्याय्यंकुरुकुलोद्ग्रह ॥ शृणुष्वदिपुराणेषुदेवेभ्यश्चयथाश्रुति ॥ ११ ॥ ब्राह्मणानांचवदतांश्रुत्वावैसुमहात्मनाम् ॥ यथाचतपसादृष्ट्वाबृह
स्पतिसमद्युतिः ॥ १२ ॥ पराशरमुतःश्रीमान्गुरुर्द्वैपायनोऽब्रवीत् ॥ तत्तेऽहंकथयिष्यामियथाभक्तियथाश्रुति ॥ १३ ॥ यद्विज्ञातंम
यासम्यगृषिमागैणसत्तम ॥ कःसमुत्सहतेज्ञातुंपरंनारायणात्मकम् ॥ १४ ॥ विश्वावितारं ब्रह्मायंनवेदयतितत्त्वतः ॥ तत्कर्मविश्वदेवानंतद्रहस्यंम
हर्षिषु ॥ १५ ॥ सद्ग्यस्सर्वयज्ञानांसतत्वंतत्त्वदर्शनाम् ॥ अध्यात्ममध्यात्माविदानरकंचविकर्मिणाम् ॥ १६ ॥ अधिदैवंचतदैवमधिदैवतसं
ज्ञितम् ॥ अधिभूतंचतद्रूतंपरंचपरमार्थिनाम् ॥ १७ ॥ सयज्ञोवेदनिर्दिष्टस्तत्तपःकवयोविदुः ॥ यःकर्त्ताकारकोबुद्धिर्यतःक्षेत्रज्ञएवच ॥ १८ ॥
प्रणवःपुरुषःशास्ताएकश्चेतिविभाव्यते ॥ प्राणःपंचविधश्चैवध्रुवमक्षरमेवच ॥ १९ ॥ कालःपाकश्चयज्ञश्चयष्टाचाधीतमेवच ॥ उच्यतेविविधैर्भावैः
सएवायंतुतत्परम् ॥ २० ॥ सएवभगवान्सर्वकरोतिनकरोतिच ॥ सोस्मिन्कारयतेसर्वस्थानिनांचकृतिःकृता ॥ २१ ॥ यजामहेतमेवाद्यंसएवो
त्थाननिर्वृतः ॥ योवक्तायच्चवक्तव्यंयश्चाहंतद्वीमते ॥ २२ ॥ श्रूयतेयच्चवैश्रव्यंयच्चान्यत्परिजल्पितम् ॥ याकथायाश्चश्रुतयोयोधर्माधर्मतत्परः ॥ २३ ॥
विश्वंविश्वपतिर्यश्चसतुनारायणःस्मृतः ॥ यत्सत्यंयदनृतमादिमध्यभूतंयच्चात्यंनिरवधिकंचयद्भविष्यम् ॥ २४ ॥ यत्किंचिच्चरमचरंयदस्तिचान्यत्सवै
तत्पुरुषवरःप्रधानभूतः ॥ चत्वार्यार्यदुःसहस्राणिवर्षाणांतत्कृतंयुगम् ॥ २५ ॥ तस्यतावच्छतीसंच्याद्विगुणाकुरुनंदन ॥ यत्रधर्मश्चतुष्पादस्त्वधर्मःपादवि

प्र०सू०खं०
अ० ३९

॥ ११६ ॥

ग्रहः ॥ २६ ॥ स्वधर्मनिरताः शांता जायंते यत्र मानवाः ॥ विप्रास्थिता धर्मपरा राजवृत्तिस्थिता नृपाः ॥ २७ ॥ कृष्यामभिरता वैश्याः शूद्राः शुश्रूष
 वस्तथा ॥ तदा सत्यं च सत्त्वं च धर्मश्चैव विवर्धते ॥ २८ ॥ सद्विराचरितो धर्मो येन लोकः प्रवर्तते ॥ एतत्कृतयुगे वृत्तं सर्वेषामेव पार्थिव ॥ २९ ॥ प्राणि
 नां धर्मसंज्ञानां नराणां नीचजन्मनाम् ॥ त्रीणि वर्षसहस्राणि त्रेतायुगमिहोच्यते ॥ ३० ॥ तस्य तावच्छतीसंध्याद्विगुणा परिकीर्तिता ॥ द्वाभ्यामधर्मः पादा
 भ्यां त्रिभिर्धर्मोऽव्यवस्थितः ॥ ३१ ॥ यत्र सत्यं च सत्त्वं च क्रियाधर्मो विधीयते ॥ त्रेतायां विकृतिर्यातिवर्णालोभेन संयुताः ॥ ३२ ॥ चातुर्वर्ण्यस्य वैकृत्यं क्षां
 तिर्दोर्वैल्यमेव च ॥ एषा त्रेतायुगगतिर्विचित्रा देवनिर्मिता ॥ ३३ ॥ द्वापरं द्विसहस्रं तु वर्षाणां कुरुनन्दन ॥ तस्य तावच्छतीसंध्याद्विगुणं युगमु
 च्यते ॥ ३४ ॥ तत्राप्यतीवार्थपराः प्राणिनो रजसाहताः ॥ शठनैष्कृतिकाः क्षुद्रा जायन्ते कुरुनन्दन ॥ ३५ ॥ द्वाभ्यां धर्मः स्थितः पद्मचामधर्मश्चि
 भिरुत्थितः ॥ विपर्ययशतैर्धर्मः क्षयमेतिलौयुगे ॥ ३६ ॥ ब्रह्मण्यभावश्च्यवते तथा स्तिक्क्यं विवर्ज्यते ॥ व्रतोपवासास्त्यज्यंते कलौ वैयुगपर्य
 ये ॥ ३७ ॥ तदा वर्षसहस्रं तु वर्षाणां द्विशते तथा ॥ यत्र धर्मश्च तुष्पादो धर्मः पादपरिग्रहः ॥ ३८ ॥ कामिनस्तापसाः क्षुद्रा जायंते यत्र मानवाः ॥ न चा
 वसायिकः कश्चिन्नसाधुर्न च सत्यवाक् ॥ ३९ ॥ नास्तिका ब्राह्मणा भक्ता ज्ञायंते तत्र मानवाः ॥ अहंकारगृहीताश्च प्रक्षीणस्नेहबंधनाः ॥ ४० ॥
 विप्राः शूद्रसमाचारास्संति सर्वे कलौ युगे ॥ आश्रमाणां विपर्यासः कलौ संप्रति वर्तते ॥ ४१ ॥ वर्णानां चैव संदेहो युगांते कुरुनन्दन ॥ एषा द्वादशसाहस्री
 युगाख्या पूर्वनिर्मिता ॥ ४२ ॥ सहस्रयुगपर्यंतं तदहर्ब्राह्ममुच्यते ॥ ततो ह निगते तस्मिन् सर्वेषामेव जीविनाम् ॥ ४३ ॥ शरीरनिर्वृतिं दृष्ट्वा कालः सं
 हारबुद्धिमान् ॥ देवतानां च सर्वेषां ब्राह्मणानां महीपते ॥ ४४ ॥ दैत्यानां दानवानां च यक्षराक्षसपक्षिणाम् ॥ गंधर्वाणामप्सरसां भुजंगानां च पार्थिव ॥ ४५ ॥
 पर्वतानां नदीनां च पशूनां चैव सत्तम ॥ तिर्यग्योनिगतानां च क्रिमीणां दंशिनां तथा ॥ ४६ ॥ सर्वभूतपतिः पंचभूत्वा भूतानि भूतकृत् ॥ जगत्संहरणार्था
 यकुरुते वैशंसमहत् ॥ ४७ ॥ भूत्वा सूर्यश्चक्षुषी आददानो भूत्वा वायुः प्राणिनां प्राणिजातम् ॥ भूत्वा वह्निर्निर्दहन् सर्वलोकान् भूत्वामेधो भूय उग्रोऽभ्यवर्ष
 त् ॥ ४८ ॥ भूत्वानारायणो योगी सर्वमूर्तिविभावसुः ॥ गभस्तिभिः प्रदीप्ताभिः संशोषयति सागरान् ॥ ४९ ॥ ततः पीत्वार्णवान् सर्वान् नदीकूपांश्च सर्वतः ॥
 पर्वतानां च सलिलं सर्वमादाय योगवित् ॥ ५० ॥ भूत्वा चैव सहस्तार्चिर्महीं भित्त्वारसातले ॥ रमते जलमादाय पिवन्नरसमनुत्तमं ॥ ५१ ॥ मूर्त्ता मूर्त्ते तदन्यच्च
 यदस्ति प्राणिषु ध्रुवं ॥ तत्सर्वमरविंदाक्ष आदते पुरुषोत्तमः ॥ ५२ ॥ वायुश्च बलवान् भूत्वा विधुन्वानोऽखिलं जगत् ॥ प्राणापानं समादाय वायुना क्रमते हरिः
 ॥ ५३ ॥ ततो देवगणानां च सर्वेषां चैव देहिनाम् ॥ पंचेन्द्रियगुणास्सर्वे भूतान्येव च यानि च ॥ ५४ ॥ प्रियं घ्राणं शरीरं च पृथिवीं संश्रिता गुणाः ॥ लोकयात्रा भगवता सुहृ

प० पु०
॥ ११७ ॥

तैनविनाशिता ॥ ५५ ॥ जिह्वारसश्चस्नेहश्चसंश्रिताःसलिलेगुणाः ॥ रूपंचक्षुर्विभागश्चनेत्रज्योतिःश्रितागुणाः ॥ ५६ ॥ स्पर्शःप्राणश्चचेष्टाचपवनंसंश्रिता
गुणाः॥शब्दःश्रोत्रेचश्रवणंगगनंसंश्रितागुणाः॥५७॥मनोबुद्धिश्चचित्तंचक्षेत्रज्ञंचेतिसंश्रिताः ॥ परेणपरमेष्ठीचदृष्टीकेशमुपाश्रिताः ॥५८॥ ततोभगवतस्त
स्यरश्मिभिःपरिवारिताः॥वायुनापरिनुत्राश्चभूमिशाखामुपाश्रिताः ॥ ५९ ॥ तेषांसंहरणोद्भूतःपावकःशतधाज्वलन् ॥ प्रदहन्नखिलंविश्वंवृत्तःसंवर्तकोनलः
॥ ६० ॥ सपर्वतदुमान्गुल्मान्लतावल्लीस्तृणानिच ॥ विमानानिचदिव्यानिपुराणिविविधानिच ॥ ६१ ॥ यानिचाश्रयणीयानिसर्वाण्यप्यदहद्दृशम् ॥ भस्मी
कृत्यतुतान्सर्वाल्लोकानल्लोकगुरोर्गुरुः ॥ ६२ ॥ सभूतिधारयामासयुगांतिलोकसंभवाम् ॥ सहस्रवृष्टिः शतधाभूत्वाकृष्णोमहाघनः ॥ ६३ ॥ दिव्यतोयेनह
विपातर्पयामासमेदिनीं॥ततःक्षीरनिकाशेनस्वादुनापरमांभसा॥६४॥शिशिरेणचपुण्येनमहीनिर्वाणमागमत्॥ तेनतोयेनसंपृक्तापयस्साधर्म्यतोधरा॥६५॥
एकाणवजलीभूतासर्वसत्वविवर्जिता ॥ महासत्त्वान्यपिविभुंप्रविष्टान्यमितौजसं ॥ ६६ ॥ नष्टार्कपवनाकाशेसूक्ष्मेजगतिसंवृते ॥ संशोपमात्मनाकृत्वासमु
द्राणांचदेहिनः ॥ ६७ ॥ दग्ध्वासंकोच्यचतथास्वपित्येकः सनातनः ॥ पौराणंरूपमास्थायस्वपित्यमितविक्रमः ॥ ६८ ॥ एकाणवजलेयायीयोगियागे
मुपासितः ॥ अनेकानिसहस्राणियुगान्येकार्णवांभसि ॥ ६९ ॥ नचैवकाश्चिदव्यक्तंव्यक्तोवेदितुमर्हति ॥ कश्चैपपुरुषोनामकियोगः
कश्चयोगवान् ॥ ७० ॥ नपृष्ठेनैवमभितो नैवपार्श्वेनचाग्रतः ॥ कश्चिद्विज्ञायतेतस्यदृश्यतेदेवसत्तमः ॥ ७१ ॥ नभःक्षितिपवनमपःप्रकाशनंप्रजाप
तिभुवनधरंसुरेश्वरम् ॥ पितामहंश्रुतिनिलयंमुनिंप्रभुंसमापयच्छयनमरोचयत्प्रभुः ॥ ७२ ॥ एवमेकार्णवीभूतेःशेतेलोकेमहाद्युतिः ॥ प्रच्छाद्यसलिलेनो
र्वीहंसोनारायणायते ॥ ७३ ॥ महतोरजसोमध्येमहाणवसमस्यवै ॥ वारिजाक्षोमहाबाहुरक्षयं ब्रह्मयद्विदुः ॥ ७४ ॥ आत्मरूपसरूपेणतमसासं
वृतःप्रभुः ॥ मनःसात्विकमादाययत्रतत्सत्वमाहितं ॥ ७५ ॥ यथातथ्यंपरंज्ञानंभूतायब्रह्मणेततः ॥ रहस्यंचतथोद्दिष्टंयथोपनिषदांस्मृतम् ॥ ७६ ॥
पुरुषोयज्ञइत्येतत्परमंपरिकीर्तितम् ॥ यश्चान्यःपुरुषाख्यःस्यात्सएवपुरुषोत्तमः ॥ ७७ ॥ येचयज्ञकराविप्रायऋत्विजइतिस्मृताः ॥ अस्मादेवपुराभूता
वक्त्रेभ्यःश्रूयतेतथा ॥ ७८ ॥ ब्रह्माणंप्रथमंवक्त्रादुद्घातारंचसामगं ॥ होतारंचतथाद्धर्षुवाहुभ्यामसृजत्प्रभुः ॥ ७९ ॥ ब्रह्माणंब्राह्मणाच्छंसिस्तोतारौचै
वसर्वशः ॥ मेद्वाचमैत्रावरुणंप्रतिष्ठातारमेवच ॥ ८० ॥ उदारात्प्रतिहर्तारंपोतारंचैवपार्थिव ॥ पाणिभ्यामथचाग्नीध्रमुन्नेतारंचयाजुषम् ॥ ८१ ॥
अच्छावाकमथोरुभ्यांसुब्रह्मण्यंचसामगम् ॥ एवमेवंसंभगवान्पोडशैतान्जगत्पातिः ॥ ८२ ॥ स्वयंभूःसर्वयज्ञानामृत्विजोसृजदुत्तमान् ॥ तदाचैषमहायो
गीपुरुषोयज्ञसंज्ञितः ॥ ८३ ॥ वेदाश्चैवतथासर्वेसहांगोपनिषत्क्रियाः ॥ स्वपित्येकार्णवेचैवयदाश्चर्यमभूत्पुरा ॥ ८४ ॥ श्रूयतांतुतदाविप्रोमार्कडेयःकु

प्र०सृ०खं०
अ०३९

॥ ११७ ॥

तूहलात् ॥ गीर्णोभगवतातेनकुक्षावासीन्महामुनिः ॥ ८५ ॥ बहुवर्षसहस्रायुस्तस्यैववरतेजसः ॥ अटंस्तीर्थप्रसंगेनपृथिवीतीर्थगोचरः ॥ ८६ ॥
 आश्रमाणिचपुण्यानिदेवतायतनानिच ॥ देशाद्राष्ट्राणिचित्राणिपुराणिविविधानिच ॥ ८७ ॥ जपहोमपराःशांतास्तपोभिरमलाःस्मृताः ॥ मार्कण्डे
 यस्ततस्तस्यशनैर्वक्राद्विनिर्गतः ॥ ८८ ॥ निष्क्रामन्तंनचात्मानंजानीतेदेवमायया ॥ निष्क्रम्यतस्यउदरादेकार्णवमथोजगत् ॥ ८९ ॥ सर्वतस्तम
 साछन्नमार्कण्डेयान्ववैक्षत ॥ तस्योत्पन्नंभयंतीव्रव्यत्ययंचात्मजीवितम् ॥ ९० ॥ देवदर्शनसंहृष्टोविस्मयंपरमंगतः ॥ सोचिंतयदमोघात्पामार्कण्डेयो
 थशंकितः ॥ ९१ ॥ किंनुस्याच्चित्तसंमोहःकिंनुस्वप्नोनुभूयते ॥ व्यक्तमन्यतरोभावएतयोर्भवितामम ॥ ९२ ॥ नहिस्वप्नोद्वयंसत्ययुक्तंयत्स
 त्यमर्हति ॥ नष्टचंद्रार्कपवनोनष्टपर्वतभूतलः ॥ ९३ ॥ कतमस्यादयंलोकइतिशोकमुपागतः ॥ ददर्शचापिपुरुषंस्वपंतंपर्वतोपमम् ॥ ९४ ॥
 सलिलेऽर्धमथोमग्नंजमूतमिवसागरे ॥ तपंतमिवतेजोभिरामुक्तशशिभास्करम् ॥ ९५ ॥ गांभीर्यात्सागरमिवभासमानम्मवौजसा ॥ देवंद्रष्टुमिहायातःकोभ
 वानितिविस्मयात् ॥ ९६ ॥ तथैवचमुनिःकुक्षिपुनरेवप्रवेशितः ॥ सप्रविष्टःपुनःकुक्षिमार्कण्डेयःसविस्मयम् ॥ ९७ ॥ तथैवचपुनर्भूयोविजानन्स्व
 प्रदर्शनम् ॥ सतथैवयथापूर्वपृथिवीमटतेवनम् ॥ ९८ ॥ पुण्यतीर्थजलोपेतंविधान्याश्रमाणिच ॥ क्रतुभिर्यजमानांश्चसमाप्तगुरुदक्षिणैः ॥ ९९ ॥
 अपश्यद्देवकुक्षिस्थान्यज्ञस्थान्शतशोद्विजान् ॥ सद्रुत्तमाश्रिताःसर्वैर्वर्णाब्राह्मणपूर्वकाः ॥ १०० ॥ चत्वारआश्रमाःसम्यग्यथापूर्वविलोकिता ॥ ए
 वंवर्षशतंसाग्रंमार्कण्डेयेनधीमताः ॥ १ ॥ चरतापृथिवीसर्वातत्कुक्षोहिसमीक्ष्यते ॥ ततःकदाचिदथवैपुनःकुक्षेर्विनिर्गतः ॥ २ ॥ सुप्तंन्यग्रोधशा
 खायांवालमेकंनिरिक्ष्यच ॥ तथैवैकार्णवजलेनीहारेणावृतांतरे ॥ ३ ॥ अव्यक्तक्रीडितेलोकेसर्वभूतविवर्जिते ॥ समुनिर्विस्मयाविष्टःकौतूहलसमन्वि
 तः ॥ ४ ॥ बालमादित्यसंकाशनंशक्रोत्यभिवीक्षितुम् ॥ सोप्यचिंतयदेकांतेस्थित्वासलिलसन्निधौ ॥ ५ ॥ पूर्वदृष्टमिदमेनेशंकितोदेवमायया
 अगाधेसलिलेशेतिमार्कण्डेयःसविस्मयः ॥ ६ ॥ पूर्ववत्तमथोद्रष्टुमब्रजव्रस्तलोचनः ॥ सतस्मैभगवानाहस्वागतोवालभोइति ॥ ७ ॥ वभापेमेघतुल्येनस्व
 रेणपुरुषोत्तमः ॥ मार्कण्डेयनभेतव्यमागच्छस्वममांतिकम् ॥ ८ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ कोनाम्राकीर्तयतिमांकुर्वन्परिभवमम ॥ दिव्यवर्षसहस्राख्यं
 धर्षयंश्चैवमेवयः ॥ ९ ॥ नह्येषचसदाचारोदेवेष्वपिमोचितः ॥ मां ब्रह्मापिहिसस्त्रेहोदीर्घायुरितिभाषते ॥ ११० ॥ कस्तपोधरोमासाद्यममाद्यत्य
 क्तजीवितः ॥ मार्कण्डेयेतिमामुक्त्वामृत्युमीक्षितुमर्हसि ॥ ११ ॥ एवंप्रक्षुभितःक्रोधान्मार्कण्डेयोमहामुनिः ॥ तदैर्नभगवान्भूयोवभापेमधुसूदनः ॥ १२ ॥
 ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अहंतेजनकोवत्सहृषीकेशःपितागुरुः ॥ आयुःप्रदातापौराणःकिमांत्वंनोपसर्पसि ॥ १३ ॥ मांपुत्रकामःप्रथमंत्वत्पितांगिरसो

मुनिः ॥ पूर्वमाराधयामासतपस्तीव्रसमाश्रितः ॥ ११४ ॥ तद्वद्वाधोरतपसं त्रिदशोत्तमतेजसम् ॥ दत्तवांस्त्वामहंपुत्रमहर्षिमामितौजसम् ॥ १५ ॥
 कस्समुत्सहतेचान्योयोगिभूतात्मगात्मकम् ॥ द्रष्टुमेकार्णवगतं क्रीडंतं योगमायया ॥ १६ ॥ ततः प्रहृष्टहृदयो विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ मूर्ध्नि च द्वांजलिपु
 टो मार्कण्डेयो महातपाः ॥ १७ ॥ नाम गोत्रे तु संप्रोच्य दीर्घायुर्लोकपूजितः ॥ तस्मै भगवते भक्त्यानमस्कारमथाकरोत् ॥ १८ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥
 इच्छामि तत्त्वतो ज्ञातुमिमांसायां तवानघ ॥ यदेकार्णवमध्यस्थः शेषे त्वंबालरूपवान् ॥ १९ ॥ किं संज्ञं श्रैव भगवान् लोके विज्ञायसे प्रभो ॥ तर्कयेह महा
 त्मानं को ह्यन्यः स्थातुमर्हसि ॥ १२० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अहं नारायणो ब्रह्मन् सर्वभूतविनाशनः ॥ अहं स हस्तशीर्षास्थः सहस्रपदसंयुतः ॥ १२१ ॥ आ
 दित्यवर्णः पुरुषो मुखे ब्रह्ममयो ह्यहम् ॥ अहमग्निर्हव्यवहः सप्तसप्तिभिरन्वितः ॥ २२ ॥ अहमिन्द्रपदः शक्रः कृतूनां परिवत्सरः ॥ अहं योगिषु सांख्याख्यो युगांता
 वर्त एव च ॥ २३ ॥ अहं सर्वाणि सत्त्वानि दैवतान्याखिलानि च ॥ भुजगानामहं शेषस्ताक्षर्योऽहं सर्वपक्षिणाम् ॥ २४ ॥ कृतांतः सर्वभूतानां विज्ञेयः कालसंज्ञितः ॥
 अहं धर्मस्तपश्चाहं सर्वाश्रमानि वासिनाम् ॥ २५ ॥ अहं दयापरो धर्मः क्षीरोदोहं महार्णवः ॥ यत्सत्यं तत्परं त्वेकं अहमेव प्रजापतिः ॥ २६ ॥ अहं सांख्य
 महं योगो ह्यहं तत्परमं पदम् ॥ अहमिज्याक्रियाचाहमहं विद्याधिपः स्मृतः ॥ २७ ॥ अहं ज्योतिरहं वायुरहं भूमिरहं जलम् ॥ आकाशोहं समुद्राश्च नक्षत्रा
 णि दिशोदश ॥ २८ ॥ अहं वर्षमहं सोमः पर्जन्योहमहं रविः ॥ अहं पुराणं परमंतथैवाहं परायणम् ॥ २९ ॥ भविष्ये चापि सर्वत्र भविष्यत्सर्वसंग्रहः ॥ यत्किं
 चित्पश्यसे विप्रश्चक्षुणोषि च किंचन ॥ १३० ॥ यच्चानुभवसे लोके तत्सर्वमामनुस्मर ॥ विश्वं सृष्टं मया पूर्वं सृजेद्यापि च पश्य माम् ॥ १३१ ॥ युगे युगे
 चरक्षामि मार्कण्डेया खलं जगत् ॥ तदेतत्कथितं सर्वमार्कण्डेया वधारय ॥ ३२ ॥ शुश्रूषुरपि धर्मेषु कुक्षौ चरसुखं मम ॥ मम ब्रह्माशरीरस्थो देवाश्च ऋषिभिः
 सह ॥ ३३ ॥ व्यक्तमव्यक्तयोगं मामवगच्छ सुरद्विषम् ॥ अहमेकाक्षरो मंत्ररूपश्चरश्चपितामहः ॥ ३४ ॥ परस्त्रिवर्गोऽङ्कारः परमात्मप्रदर्शनः ॥ एवमा
 दिपुराणं च वदते मां महामते ॥ ३५ ॥ वक्रं यातो भगवतो मार्कण्डेयो महामुनिः ॥ ततो भगवतः कुक्षिं प्रविष्टो मुनिस्तमः ॥ ३६ ॥ तस्यासंमुखमेकान्तेशु
 श्रूषुर्हसमव्ययम् ॥ यदक्षयं विविधमुपाश्रितं तु तन्महार्णवे व्यपगतं चंद्रभास्करे ॥ ३७ ॥ शनैश्चरन् प्रभुरथ हंससंज्ञितः सृजन् जगद्दिहरति कालपर्यये ॥ अथ चैवं
 शुचिर्भूत्वा वरयामास वै तपः ॥ ३८ ॥ छादयित्वा तन्मोदेहं पयसां बुजसंभवः ॥ ततो महात्मातिबलमर्त्यलोकविसर्जने ॥ ३९ ॥ महतां चैव भूतानां विश्वो विश्व
 मर्चितयत् ॥ न स्य चित्तयमानस्य नियते संस्थितेर्णवे ॥ १४० ॥ निराकाशे तोयमये सूक्ष्मे जगति संक्षये ॥ ईशः संक्षोभयामास सर्णवंसलिलंगतः ॥ १४१ ॥
 अथांतरादपांसूक्ष्ममथच्छिद्रमभूत्पुरा ॥ शब्दं प्रति ततो भूतो मारुतश्छिद्रं संभवः ॥ ४२ ॥ संलब्ध्वांतरं संक्षोभं व्यवर्धत समीरणः ॥ नभस्वताव

लवतावेगाद्विशोभितोर्णवः ॥ ४३ ॥ तस्यार्णवस्यक्षुब्धस्यतस्मिन्नभिसिन्ध्यतः ॥ कृष्णवर्त्मासमभवत्प्रभुर्वैश्वानरोमहान् ॥ ४४ ॥ ततः संशोषयामास
पावकः सलिलं बहु ॥ समस्तजलधिश्छिद्रमभवद्विसृतं नभः ॥ ४५ ॥ आत्मतेजोभवाः पुण्या आपो मृतरसोपमाः ॥ आकाशं छिद्रं संभूतं वायुराकाशं
भवः ॥ ४६ ॥ अथ संघर्षं सम्भूतं पावकं चास्य संभवम् ॥ दृष्ट्वा पितामहो देवो महाभूतविभावनः ॥ ४७ ॥ दृष्ट्वा भूतानि भगवान् लोकसृष्ट्यर्थमुत्तमम् ॥ ब्रह्मणो
जन्मसहितं बहुरूपो ह्यर्चितयत् ॥ ४८ ॥ चतुर्युगानां संख्यातं सहस्रं युगपर्यये ॥ यत्पृथिव्यां द्विजेन्द्राणां तपसा भावितात्मनाम् ॥ ४९ ॥ बहुजन्मविशुद्धा
त्मा ब्रह्मणो हरिरुच्यते ॥ ज्ञानं दृष्ट्वा तु विश्वात्मा योगिनां यातियोग्यताम् ॥ ५० ॥ तं योगवंतं विज्ञाय संपूर्णैश्वर्यमुत्तमम् ॥ पदे ब्रह्मणि विश्वस्य न्ययोजयत्
योगवित् ॥ ५१ ॥ ततस्तस्मिन् महातोये महेशो हरिरच्युतः ॥ जलक्रीडां च विधिवत्सचक्रे सर्वलोककृत् ॥ ५२ ॥ पद्मनाभ्युद्भवंचैकं समुत्पादितवां
स्ततः ॥ सहस्रवर्णविरजं भास्कराभं हरिण्मयम् ॥ ५३ ॥ हुताशनज्ज्वलितशिखोज्ज्वलप्रभं समुत्थितं शरदमलार्कतेजसम् ॥ विराजते
कमलमुदारवर्चसं महात्मनस्तनुरुहचारुशैवलम् ॥ ५४ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे पद्मप्रादुर्भावो नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥
पुलस्त्य उवाच ॥ अथ योगवतां श्रेष्ठमसृजद्भूरिवर्चसम् ॥ स्रष्टारं सर्वलोकानां ब्रह्माणं सर्वतोमुखम् ॥ १ ॥ तस्मिन् हरिण्मये पद्मे बहुयोजनविस्तृते ॥
सर्वतेजो गुणमये पार्थिवैर्लक्षणेर्वृते ॥ २ ॥ तच्च पद्मं पुराभूतं पृथिवीरूपमुत्तमम् ॥ नारायणसमुद्भूतं प्रवदंति महर्षयः ॥ ३ ॥ यत्पद्मं सारसा देवी पृथिवी परि
कथ्यते ॥ येष्वङ्के सरामुख्यास्तान् दिव्यान् पर्वतान् विदुः ॥ ४ ॥ हिमवतं च नीलं च मेरुं निषधमेव च ॥ कैलासं शृंगवंतं च तथाद्रिं गंधमादनम् ॥ ५ ॥ पुण्यं त्रि
शिखरंचैव कांतं मंदरमेव च ॥ उदारं पिंजरंचैव विंध्यमस्तं च पर्वतम् ॥ ६ ॥ एत एव गणानां च सिद्धानां च महात्मनाम् ॥ आश्रयाः पुण्यशीलानां सर्वकामफ
लप्रदाः ॥ ७ ॥ एतेषां तरे द्वीपो जंबूद्वीप इति स्मृतः ॥ जंबूद्वीपस्य संस्थानं याज्ञीयाय त्रचक्रियाः ॥ ८ ॥ तेभ्यो यद्भवते तोयं दिव्यामृतरसोपमम् ॥ दिव्य
तीर्थशताधाराः सरस्यः सर्वतः स्मृताः ॥ ९ ॥ यान्येतानीह पद्मस्य केसराणि समंततः ॥ असंख्येयाः पृथिव्यां ते विविधाश्चैव पर्वताः ॥ १० ॥ यानि पर्णा
नि पद्मस्य भूरिपूर्वाणि पार्थिव ॥ ते दुर्गमाः शैलचिता म्लेच्छदेशाः प्रकीर्तिताः ॥ ११ ॥ यान्यधोभागपत्राणि तानि वासास्तु भागशः ॥ दैत्यानामसुराणां च
पन्नगानां च पार्थिव ॥ १२ ॥ तेषां मध्यंतरं यत्तु तद्रसातलं संज्ञितम् ॥ महापातककर्माणो मज्जंते यत्र मानवाः ॥ १३ ॥ चतुर्दिशा सुसंख्याताश्चत्वारः सलि
लाकराः ॥ एवं नारायणस्यार्थं महीपुष्करसंभवा ॥ १४ ॥ प्रादुर्भावोप्ययं तस्मान्नाम्ना पुष्करसंज्ञितः ॥ एतस्मात्कारणाद्यज्ञे पुराणैः परमर्षिभिः ॥ १५ ॥
यज्ञियैर्वेददृष्टां तैर्यज्ञैर्यूपचितिः कृता ॥ एवं भगवता तेन विश्वव्याप्यधराचिता ॥ १६ ॥ पर्वतानां नदीनां च रचना चैव निर्मिता ॥ विश्वस्य यश्चाप्रति

मप्रभावःप्रभाकराभोवरुणोमितद्युतिः ॥ १७ ॥ शनैःस्वयंभूर्यसृजत्सुषुप्तंजगन्मयःपद्मनिधिंमहार्णवे ॥ विघ्नस्तपसिसंभूतोमधुर्नाममहासुरः ॥ १८ ॥ तेनैवच
सहोद्भूतोह्यसुरोनामकैटभः ॥ तौरजस्तमसोर्भूतौसंभूतौतामसौगणौ ॥ १९ ॥ एकार्णवंजगत्सर्वक्षोभयेतामहाबलौ ॥ दिव्यरक्तांबरधरौश्वेतदीप्तोद्भवं
द्विणौ ॥ २० ॥ किरीटमकुटोदग्रौकेयूरवलयोज्ज्वलौ ॥ महाविवृतताम्राक्षौपीनोरस्कौमहाभुजौ ॥ २१ ॥ महागिरेःसंहननौजंगमाविवपर्वतौ ॥ नवमे
घप्रतीकाशावादित्यप्रतिमानौ ॥ २२ ॥ विपुलाभोगकेयूरकराभ्यामतिभीषणौ ॥ पादसंचारविन्यासैर्विक्षिपंताविवार्णवम् ॥ २३ ॥ कंपयंतौहरि
मिवशयानंमधुसूदनम् ॥ तौतत्रविचरंतौतुपुष्करेविश्वतोमुखौ ॥ २४ ॥ योगिनांश्रेष्ठमत्यंतदीप्तंददृशतुस्तदा ॥ नारायणसमाज्ञातंसृजंतमाखिलाः
प्रजाः ॥ २५ ॥ देवतानिचविश्वानिमानसांश्चसुतानृषीन् ॥ ततस्तावूचतुस्तत्रब्रह्माणमसुरोत्तमौ ॥ २६ ॥ दुष्टौयुयुत्सुसंकुद्धौक्रोधव्याकुलितेक्षणौ ॥
कस्त्वंपुष्करमध्यस्थःसितोष्णीषश्चतुर्भुजः ॥ २७ ॥ आवागमगणयन्मोहादास्तेत्वंविगतस्पृहः ॥ एह्यागच्छावयोर्युद्धंदेहित्वंकमलोद्भव ॥ २८ ॥
आवाभ्यांपरमेशाभ्यामशक्तःस्थातुमर्णवे ॥ तत्रकश्चभवेत्तुभ्यंयेनचात्रनियोजितः ॥ २९ ॥ कःस्रष्टाकश्चेतगोप्ताकेननाम्नाभिधीयते ॥ ब्रह्मोवाच ॥
ईश्वरःप्रोच्यतेलोकेविष्णुश्चानंतशक्तिधृत् ॥ ३० ॥ तत्सकाशात्तुजातंमांसंष्टारमवगच्छतम् ॥ मधुकैटभाञ्चतुः ॥ नावयोःपरमंलोकेकिंचिद
स्तिमहामुने ॥ ३१ ॥ आवाभ्यांच्छाद्यतेविश्वंतमसाजसाचवै ॥ रजस्तमोमयावावामृषीणामतिलंधिनौ ॥ ३२ ॥ धर्मशीलंच्छादयन्तौनाशकौसर्वदेहि
नाम् ॥ आवाभ्यांयुज्यतेलोकोदुस्तराभ्यांयुगेयुगे ॥ ३३ ॥ आवामर्थश्चकामश्चयज्ञस्सर्वपरिग्रहः ॥ सुखंयत्रमदोयत्रयत्रश्रीःकीर्तिरेवच ॥ ३४ ॥ येषां
यत्कांक्षितंकिंचित्तदावांविचिंतय ॥ ब्रह्मोवाच ॥ आवाभ्यांसंहतौदृष्ट्वायुवांपूर्वपराजितौ ॥ ३५ ॥ तंसमाधायगुणिनंसत्वंचास्मिसमाश्रितः ॥ यः
परोयोगयुक्तात्मायोक्षरःसत्त्वमेवच ॥ ३६ ॥ रजस्तमसश्चैवयःस्रष्टाविश्वसंभवः ॥ ततोभूतानिजायंतेसात्विकानीतराणिच ॥ ३७ ॥ स एवयुवयोर्नाशंवासुदेवः
करिष्यति ॥ स्वपत्नेवततोदेवोबहुयोजनविस्तृतौ ॥ ३८ ॥ बाहूनारायणोब्रह्मकृतवानात्ममायया ॥ कृष्यमाणौततस्तस्यबाहुभ्यांबाहुशालिनौ ॥ ३९ ॥
चेरतुस्तौविगलितौशकुनाविवपीवरौ ॥ ततस्तावाहतुर्गत्वावासुदेवंसनातनम् ॥ ४० ॥ पद्मनाभंहृषीकेशंप्रणिपत्यनताबुभौ ॥ जानीवस्त्वांविश्वयो
नित्वामेकंपुरुषोत्तमम् ॥ ४१ ॥ आवयोश्चैवहेतुंत्वांजानन्तौबुद्धिकारणम् ॥ अमोघदर्शनंसत्यंयतस्त्वांविद्वशाश्वतम् ॥ ४२ ॥ ततस्त्वामाभितोदेव
कांक्षावःप्रसमीक्षितुम् ॥ अमोघदर्शनोसित्वंनमस्तेसमितिंजय ॥ ४३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ किमर्थमामनुब्रूथयुवामसुरसत्तमौ ॥ गतायुष्कौयुवां
भूयस्त्वहोजीवितुमिच्छथः ॥ ४४ ॥ मधुकैटभाञ्चतुः ॥ यस्मिन्नकश्चिन्मृतवान्देवतास्मिन्वधंप्रभो ॥ इच्छावःपुत्रतांचैवभवतःसुमहातपः ॥ ४५ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ युवयोर्बाढमेतत्स्याद्रविष्येकालिसंभवे ॥ भविष्यथोनसंदेहः सत्यमेतद्वीमिवाम् ॥ ४६ ॥ वरंप्रदायाथमहासुराभ्यांसना
 तनोविश्वधरःसुरोत्तमः ॥ रजस्तमोजौतुतदांजनोपमौमर्दतावूरुतलेऽमरप्रभुः ॥ ४७ ॥ स्थित्वातस्मिस्तुकमलेब्रह्माब्रह्मविदांवरः ॥ ऊर्ध्वबाहुर्महाते
 जास्तपोधोरंसमाश्रितः ॥ ४८ ॥ प्रज्वलन्निवतेजोभिर्भाभिः स्वाभिस्तमोनुदः ॥ बभापेसतुधर्मात्मासहस्रांशुरिवांशुभिः ॥ ४९ ॥ अथान्य
 द्रूपमास्थायप्रभूर्नारायणोव्ययः ॥ आजगाममहातेजायोगाचार्योमहायशाः ॥ ५० ॥ सांख्याचार्यश्चमतिमानकपिलोब्रह्मणांवरः ॥ उभाव
 पिमहात्मानौपूजितौतत्रतत्परौ ॥ ५१ ॥ तौप्राप्तावूचतुस्तत्रब्रह्माणममितौजसम् ॥ परावरविशेषज्ञौपूजितौचमहर्षिभिः ॥ ५२ ॥ ब्रह्मसंपरिवेद्यंते
 विशालजगदास्थितौ ॥ ग्रामणीस्सर्वभूतानांब्रह्मात्रैलोक्यपूजितः ॥ ५३ ॥ तयोस्तद्वचनंश्रुत्वाविवोधयगतयोःपरम् ॥ त्रीनिमान्कृतवान्लो
 कान्यथेयंब्रह्मणःश्रुतिः ॥ ५४ ॥ पुत्रंस्वसंभवंचैकंसमुत्पादितवान्भुवम् ॥ तदग्रेचागतस्तस्यब्रह्ममानससंभवः ॥ ५५ ॥ उत्पन्नमात्रोब्रह्माणमुक्तवान्मान
 सःसुतः ॥ किंकुर्पस्तवसाहाय्यंब्रवीतुभगवानिति ॥ ५६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यदेषकपिलोनामब्रह्मनारायणस्तथा ॥ वदतोभवत्स्त्वंतुतत्कु
 रूष्वमहामते ॥ ५७ ॥ ब्रह्मणासतथोक्तस्तौप्राहभूपसमुत्थितः ॥ शुश्रुपुरस्मियुवयोःकिंकरोमिकृतांजलिः ॥ ५८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यत्सत्यमक्षरं
 ब्रह्मअष्टादशविधंचतत् ॥ यत्सत्यममृतंतत्तुपरंपदनुस्मर ॥ ५९ ॥ एतद्वचोनिशम्यैवंसययौदिशमुत्तरां ॥ गत्वाचतत्रसब्रह्मअगमज्ज्ञानचक्षुषा ॥ ६० ॥ ततो
 ब्रह्माभुवर्नामद्वितीयमसृजत्प्रभुः ॥ संकल्पयित्वा मनसातमेवचमहामनाः ॥ ६१ ॥ ततःसोप्यब्रवीद्राक्ष्यंकिंकरोमिपितामह ॥ पितामहसमा
 ज्ञातोब्रह्माणंसमुपस्थितः ॥ ६२ ॥ ब्राह्मणस्यामृतरसोनुभूतस्तेनवैततः ॥ प्राप्तःसपरमंस्थानंसतयोःपार्श्वमागतः ॥ ६३ ॥ तस्मिन्नपिगतेसोथनृतांयमसृ
 जत्प्रभुः ॥ मोक्षप्रवृत्तिकुशलंसुवर्नामयुतंःप्रभुः ॥ ६४ ॥ सोपितंधर्ममास्थायतयोरेवागमद्वति ॥ एवंपुत्रास्त्रयोप्येतेगताःशंभोर्महात्मनः ॥ ६५ ॥
 तान्गृहीत्वासुतांस्तस्यतौगतावूर्जितांगति ॥ नारायणश्चभगवान्कपिलश्चयतीश्वरः ॥ ६६ ॥ यंकालंतेगताब्रह्मब्रह्मातंकालमेवच ॥ तपोधोर
 तरंभूयःसंश्रितःपरमंपदं ॥ ६७ ॥ नचशक्तस्ततोब्रह्माप्रभुरेकस्तपश्चरन् ॥ शरीरार्धात्ततोभार्यामुत्पादयतितच्छुभाम् ॥ ६८ ॥ आत्मनःसदृशान्पुत्रान्
 सृजद्वैपितामहः ॥ विश्वेप्रजानांपतयोभ्योलोकाविनिःसृताः ॥ ६९ ॥ विश्वेशंप्रथमंतावन्महात्मातपसात्मजम् ॥ सर्वत्रसंहतंपुण्यंनान्नाधर्म
 ससृष्टवान् ॥ ७० ॥ दक्षंमरीचिमन्त्रिचपुलस्त्यंपुलहंकतुम् ॥ वसिष्ठंगौतमंचैवभृगुमंगिरसंगुनिं ॥ ७१ ॥ अत्यद्भुतास्स्वकृत्येनज्ञेयास्तेतुमहर्षयः ॥
 त्रयोदशगुणारंभायेवंशास्तुमहर्षिणां ॥ ७२ ॥ अदितिर्दितिर्दनुःकालाअनायुःसिंहिकाखसा ॥ प्राचीक्रोधाचसुरसाविनताकद्वरेवच ॥ ७३ ॥ दक्षस्यापत्यमे

तद्वैकन्याद्वादशपार्थिव ॥ नक्षत्राणिचचंद्रस्यविंशतिस्सप्तचोर्जिताः ॥ ७४ ॥ मरीचेःकश्यपःपुत्रस्तपसानिर्मितःकिल ॥ तस्मैद्वादशकन्याश्चदक्षस्ताश्चान्वमन्यत ॥ ७५ ॥ नक्षत्राणिचसोमायतथैवंदत्तवानृषिः ॥ रोहिण्यादीनिसर्वाणिपुण्यानिकुरुनंदन ॥ ७६ ॥ लक्ष्मीस्तरस्वतीसंध्याविश्वेशचमहायशाः ॥ देवीसरस्वतीचैवब्रह्मणानिर्मिताःपुरा ॥ ७७ ॥ एताःपञ्चवरिष्ठवैसुरश्रेष्ठायपार्थिव ॥ दत्ताधर्मायभद्रंतेब्रह्मणादृष्टकर्मणा ॥ ७८ ॥ यारूपार्धवतीपत्नीब्रह्मणःकामरूपिणी ॥ सुरभिःसहसाभूत्वाब्रह्मणंसमुपस्थिता ॥ ७९ ॥ ततस्तामगमद्रह्यामैथुनेलोकपूजितः ॥ लोकसर्जनहेतुज्ञोगवामर्थायसत्तम ॥ ८० ॥ जज्ञेचैकादशसुतान्विपुलान्धर्मसंज्ञितान् ॥ रक्तसंध्याभ्रसंकाशान्महतस्तिग्मतेजसः ॥ ८१ ॥ तेरुदंतोद्ववंतश्चगतवंतःपितामहम् ॥ रोदनाद्द्वंवाणाच्चैवरुद्राएवेतितेस्मृताः ॥ ८२ ॥ निर्हतिश्चैवसंध्यश्चतृतीयश्चाय्ययोनिजः ॥ मृगव्याधःकपर्दीचमहाविश्वेश्वरश्चयः ॥ ८३ ॥ अहिर्बुध्न्यश्चभगवान्कपालीचैवपिंगलः ॥ सेनानीश्चमहातेजारुद्राश्चैकादशस्मृताः ॥ ८४ ॥ तस्यामेवसुरभ्यांचगावोजाताःसुराश्चये ॥ अजश्चैवतुहंसश्चतथैवनृपसत्तम ॥ ८५ ॥ ओषध्यःप्रवरायाश्चसुरभ्यास्तास्समुत्थिताः ॥ धर्माल्लक्ष्मीस्तथाकामंसाध्यान्साध्याव्यजायत ॥ ८६ ॥ भवंचप्रभवंचैवकृशाश्वंसुवहंतथा ॥ अरुणंवरुणंचैवविश्वामित्रचलध्रुवौ ॥ ८७ ॥ हविष्मंतंतनूजंचविधानाभिमतावपि ॥ वत्सरंचैवभूतिंचसर्वासुरनिषूदनम् ॥ ८८ ॥ सुपर्वाणंबृहत्कांतिसाध्यालोकनमस्कृतम् ॥ वासवानुगतादेवीजनयामासवैसुरान् ॥ ८९ ॥ धरंवैप्रथमंदेवंद्वितीयंध्रुवमव्ययम् ॥ विश्वावसुंतृतीयंचचतुर्थसोममीश्वरं ॥ ९० ॥ ततोनुरूपमायंचयमतस्मादनंतरम् ॥ सप्तमंचतथावायुमष्टमनिर्हतिंतथा ॥ ९१ ॥ धर्मस्यापत्यमेतद्वैसुरभ्यांतदजायत ॥ विश्वेदेवाश्चविश्वायांधर्माज्जाताइतिस्मृताः ॥ ९२ ॥ दक्षश्चैवमहाबाहुःपुष्करस्तमएवच ॥ चाक्षुषश्चततोत्रिश्चतथाभद्रमहोरगौ ॥ ९३ ॥ विश्वांतकवसुर्वालोनिकुंभश्चमहायशाः ॥ रुरुदश्चातिसिद्धौजाभास्करप्रमितद्युतिः ॥ ९४ ॥ विश्वान्देवान्देवमाताविश्वेषांजनयत्सुतान् ॥ मरुत्वतीमरुत्वतोदेवानजनयत्सुतान् ॥ ९५ ॥ अग्निश्चक्षूरविज्योतिःसावित्रीमित्रमेवच ॥ अमरंशरवृष्टिंचसुकर्षंचमहत्तरम् ॥ ९६ ॥ विराजंचैवराजंचविश्वायुंसुमतिंतथा ॥ अश्वगंचित्ररश्मिंचतथाचनिषधंनृपं ॥ ९७ ॥ भूयएवंचात्मविधिंचारित्रंपादमात्रगं ॥ बृहंतंवैबृहद्रूपंतथाचैवसनाभिगं ॥ ९८ ॥ मरुत्वतीप्रजाजज्ञेज्येष्ठांतंमरुतांगणं ॥ आदितिःकश्यपाज्जज्ञेआदित्यान्द्वादशैवहि ॥ ९९ ॥ इंद्रोविष्णुर्भगस्त्वष्टावरुणोशौर्यमारविः ॥ पूषामित्रश्चवरदोधातापर्जन्यएवहि ॥ १०० ॥ इत्येतेद्वादशादित्यावरिष्टास्त्रिदिवौकसां ॥ आदित्यस्यसरस्वत्यांजज्ञातेद्रौसुतौवरौ ॥ १ ॥ तपःश्रेष्ठोगुणश्रेष्ठौत्रिदिवस्यातिसंमतौ ॥ दनुस्तुदानवान्जज्ञेदितिर्देत्यान्व्यजायत ॥ २ ॥ कालातुकालकेयांस्तानसुरान्राक्षसांस्तथा ॥

अनायुषायास्तनयाव्याधयश्चमहाबलाः ॥ १०३ ॥ सिंहिकाग्रहमाताचगंधर्वजननमिनिः ॥ प्राचीत्वप्सरसांमातापुण्यानांभारतेतरा ॥ ४ ॥ क्रोधासाः
 सर्वभूतानिपिशाचासाचपार्थिव ॥ जज्ञेयक्षगणांश्चैवराक्षसांश्चविशांपते ॥ ५ ॥ चतुष्पदानिसत्वानि एतागाश्चैवसौरभी ॥ पुराणपुरुषश्चै
 वमायांविष्णुर्हरिःप्रभुः ॥ ६ ॥ कथितस्तेनुपूर्वैणसंस्तुतश्चमहर्षिभिः ॥ यश्चेदमग्र्यंशृणुयात्पुराणंसदानरःपर्वसुचेत्पठेत् ॥ ७ ॥ अवाप्यलो
 कंसहिवीतरागःपरत्रचस्वर्गफलानिभुंक्ते ॥ चक्षुषामनसावाचाकर्मणाचचतुर्विधम् ॥ ८ ॥ प्रसादयतियःकृष्णंतस्यकृष्णःप्रसीदति ॥ राज्यंचलभते
 राजानिर्धनश्चोत्तमंधनम् ॥ ९ ॥ क्षीणायुर्लभतेचायुःपुत्रकामोथसंततिम् ॥ यज्ञार्थिनस्तथाकामांस्तपांसिविविधानिच ॥ १० ॥ ययंकामयतेकामंतंतंलोकेश्वरा
 लभेत् ॥ सर्वविहाययश्मपठेद्वैपौष्करंरहरेः ॥ ११ ॥ प्रादुर्भावंनरश्चेष्टनतस्यह्यशुभंभवेत् ॥ एषपौष्करकोनामप्रादुर्भावोमहात्मनः ॥ १२ ॥ कीर्तितस्तुमहारा
 जव्यासश्रुतिनिदर्शनात् ॥ विष्णुत्वंशृणुमेविष्णोर्हरित्वंचकृतेयुगे ॥ १३ ॥ वैकुण्ठत्वंचदेवेषुकृष्णत्वमानुषेषुच ॥ ईश्वरस्यहितस्यैपाकर्मणांगहनागतिः ॥ १४ ॥
 सांप्रतंभूतभव्यचंशृणुराजन्यथातथं ॥ अव्यक्तोव्यक्तलिङ्गस्थोयएषभगवान्प्रभुः ॥ १५ ॥ नारायणोह्यनंतात्माप्रभवाप्ययएवच ॥ एषनारायणोभूत्वाह
 रिरासीत्सनातनः ॥ १६ ॥ ब्रह्मावायुश्चसोमश्चधर्मःशक्रोबृहस्पतिः ॥ आदितेरपिपुत्रत्वमेत्यजःकुरुनंदन ॥ १७ ॥ एषविष्णुरितिरुयातइंद्रस्यावरजोविभुः ॥ प्रसाद
 नंतस्यविभोरादित्याःपुत्रकारणम् ॥ १८ ॥ वधार्थंसुरशत्रूणांदैत्यदानवरक्षसाम् ॥ ससर्जाथसुरान्कल्पेब्रह्माणंचप्रजापतीन् ॥ १९ ॥ असृजन्मानसांस्तत्रब्रह्मवंशान
 नुत्तमान् ॥ तेभ्योभवन्महात्मन्यःपरंब्रह्मसनातनम् ॥ २० ॥ एतदाश्चर्यभूतस्यविष्णोःकर्मानुकीर्तितं ॥ कीर्त्तनीयस्यलोकेषुकीर्त्यमानंनिबोधमे ॥ २१ ॥
 वृत्तेवृत्रवधेभीष्मवर्तमानेकृतेयुगे ॥ आसीत्रैलोक्याविरुद्धातःसंग्रामस्तारकामयः ॥ २२ ॥ यत्रतेदानवाघोराःसर्वेसंग्रामदुर्जयाः ॥ प्रंतिदेवासुरान्सर्वा
 न्सयक्षोरगराक्षक्षसान् ॥ २३ ॥ तेवध्यमानाविमुखाश्चिन्नप्रहरणारणे ॥ त्रातारंमनसाजग्मुर्देवंनारायणंप्रभुम् ॥ २४ ॥ एतस्मिन्नंतरेमेवानिर्वाणांगारवर्चसः ॥ सार्क
 चंद्रग्रहणच्छादयंतोनभस्तलम् ॥ २५ ॥ चंडविद्युद्गणोपेताघोरनिर्हार्दकारिणः ॥ अन्योन्यवेगाभिहताःप्रववुःसप्तमारुताः ॥ २६ ॥ दीप्ततोयाःसनिर्घातैःसहव
 ब्रानलानिलैः ॥ रवैस्सुघोरैरुत्पातैर्दह्यमानमिवाम्बरम् ॥ २७ ॥ पेतुरुल्कासहस्राणिनपेतुःखचराण्यपि ॥ दैवानिचविमानानिप्रपतंत्युत्पतंतिच ॥ २८ ॥ चतु
 र्युगांतसमयेलोकानांयद्रयंभवेत् ॥ अरूपवतिरूपाणितस्मिन्नुत्पातलक्षणे ॥ २९ ॥ तस्माद्दुष्प्रथितंसर्वंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ तिमिरौघपरिक्षित्तानरेजुश्चादिशो
 दश ॥ ३० ॥ विवेशरूपिणीकालीकालमेघावगुंठिता ॥ द्यौर्नाभ्याभिभूताकर्धारेणेतमसावृता ॥ ३१ ॥ तांघनौघांसतिमिरांदोर्भ्यामाच्छिद्यसप्रभुः ॥ वपुःस्वंदर्श
 यामासदिव्यंकृष्णवपुर्हरिः ॥ ३२ ॥ बलाहकांजननिर्भंबलाहकतनूरुहम् ॥ तेजसावपुषाचैवकृष्णंकृष्णमिवाचलम् ॥ ३३ ॥ दीप्तपीतांबरधरंतप्तकांचनभूष

प० पु०
॥ १२१ ॥

णम् ॥ धूम्रांधकारवपुष्युगांताग्रिमिवोत्थितम् ॥ ३४ ॥ वृत्तद्विगुणपीनांसकिरीटाच्छन्नमूर्धजम् ॥ वभौचामीकरप्रख्यैरायुधैरुपशोभितम् ॥ ३५ ॥ चंद्रार्ककिरणोद्योतंगिरिकूटमिवोच्छ्रितम् ॥ नंदकानंदितकरंकौस्तुभोद्भासितोरसम् ॥ ३६ ॥ शक्तिचित्रफलोदग्रंशंखचक्रगदाधरम् ॥ विष्णुशैलंक्षमाशीलंश्रीवत्संशार्द्धपाणिनम् ॥ ३७ ॥ त्रिदशोदारफलदंस्वर्गस्त्रीचारुवल्लभम् ॥ सर्वलोकमनःकांतं सर्वसत्त्वमनोहरम् ॥ ३८ ॥ मायाविशालविटपंतो यदौघसमप्रभम् ॥ विद्याहंकारमानाढ्यमहाभूतप्ररोहणम् ॥ ३९ ॥ विशेषपत्रैर्निचितग्रहनक्षत्रपुष्पितम् ॥ दैत्यलोकमहास्कंधंमर्त्यलोकप्रकाशितम् ॥ १४० ॥ सागराकारनिर्द्वादंसातलतलाश्रयम् ॥ नागेंद्रपाशैर्विततंपक्षिजंतुसमन्वितम् ॥ ४१ ॥ शीलानाहार्यगंधाढ्यं सर्वलोकमहाद्रुमम् ॥ अव्यक्तानंदसलिलं व्यक्ताहंकारफेनिलम् ॥ ४२ ॥ महाभूतकरौघौघग्रहनक्षत्रबुद्बुदम् ॥ विमानवाहनैर्व्याप्तंतोयदाडम्बराकुलम् ॥ ४३ ॥ जंतुमत्स्यगणाकीर्णशैलशंखकुलैर्युतम् ॥ त्रैगुण्यविषयावर्तं सर्वलोकतिमिगिलम् ॥ ४४ ॥ वीरवृक्षलतागुल्मंभुजगोत्सृष्टशैवलम् ॥ द्वादशार्कमहाद्वीपंरुद्रैकादशपत्तनम् ॥ ४५ ॥ वस्वष्टपर्वतोपेतं त्रैलोक्यांभोमहोदधिम् ॥ संध्यासंध्योर्मिसलिलमापूर्णानिलशोभितम् ॥ ४६ ॥ दैत्ययक्षगणग्रामंरक्षोगणझषाकुलम् ॥ पितामहमहावर्यंस्वर्गस्त्रीरत्नसंकुलम् ॥ ४७ ॥ श्रीकीर्तिकांतिलक्ष्मीभिर्नर्दाभिश्चसमाकुलम् ॥ कालयोगमहावर्षप्रलयोत्पत्तिवेगितम् ॥ ४८ ॥ सत्संयोगमहापारंनारायणमहार्णवम् ॥ देवातिदेवंवरदंभक्तानांभक्तवत्सलम् ॥ ४९ ॥ अनुग्रहकरदेवंप्रशान्तिकरणंशुभम् ॥ हर्यश्वरथसंयुक्तसुपर्णध्वजशोभिते ॥ १५० ॥ चंद्रार्कचक्ररचितउदाराक्षवृतांतरे ॥ अनंतरश्मिसंयुक्तेदुर्दर्शमेरुकूबरे ॥ ५१ ॥ तारकाचित्रकुसुमेग्रहनक्षत्रबंधुरे ॥ भयेष्वभयदेव्योमिदेवदैत्यापराजिते ॥ ५२ ॥ हर्षश्वरथसंयुक्तमुक्ताशोभासमन्वितम् ॥ ददृशुस्तेस्थितं देवं दिव्यलोकमयेरथे ॥ ५३ ॥ तेकृतांजलयः सर्वदेवाइंद्रपुरोगमाः ॥ जयशब्दंपुरस्कृत्यशरण्यंशरणंगताः ॥ ५४ ॥ एतेषांचगिरिःश्रुत्वासविष्णुर्देवदैवतः ॥ मनश्चक्रेविनाशायदानवानांमहामृधे ॥ ५५ ॥ आकाशे तुस्थितोविष्णुरुत्तमंवपुराश्रितः ॥ उवाचदेवताः सर्वाः सप्रतिज्ञमिदं वचः ॥ ५६ ॥ शान्तिं व्रजतभद्रं वोमाभैष्टमरुतांगणाः ॥ जितामेदानवाः सर्वे त्रैलोक्यं परिगृह्यताम् ॥ ५७ ॥ ततोस्यसत्यसंधस्यविष्णोर्वाक्येनतोषिताः ॥ देवाः प्रीतिं पराजग्मुः प्राश्यामृतमिवोत्तमम् ॥ ५८ ॥ ततस्तमश्चसंहृत्यविनेशुश्चबलाहकाः ॥ प्रववुश्चशिवावाताः प्रसन्नाश्चदिशोदश ॥ ५९ ॥ शुद्धप्रायाणिज्योतीं पिसोमंचक्रुः प्रदक्षिणम् ॥ नविग्रहं ग्रहाश्चक्रुः प्रसन्नाश्चापि सिधवः ॥ १६० ॥ विरजाअभवन्मार्गालोकाः स्वर्गादयस्त्रयः ॥ यथार्थमूहुस्सरितश्चक्षुभेनतथार्णवः ॥ ६१ ॥ आसन्नच्छुभानीन्द्रियाणिनराणामंतरात्मसु ॥ महर्षयोवीतशोकावेदानुच्चैरधीयत ॥ ६२ ॥ यज्ञेषु च हविःपाकं शिवमापचपावकः ॥ प्रवृत्तधर्मसंवृत्तालोकासुदितमा

प्र० सु० ख०
अ० ४०

॥ १२१ ॥

नसाः ॥ ६३ ॥ विष्णोः सत्यप्रतिज्ञस्य श्रुत्वारिनिधनागिरः ॥ ततोभयं विष्णुमुखाच्छ्रुत्वा दैतेयदानवाः ॥ ६४ ॥ उद्योगं विपुलं च कुर्युद्धाया विजयाय च ॥
मयस्तु कांचनमयं त्रिनलं त्रयमव्ययम् ॥ ६५ ॥ चतुश्चक्रं सुविपुलं सुकल्पितं महायुधम् ॥ किंकिणीजालनिघोषं द्वीपिचर्मपरिष्कृतम् ॥ ६६ ॥ रुचिरं
रिमजालैश्च हैमजालैश्च शोभितम् ॥ ईहामृगगणाकीर्णपक्षि संवविराजितम् ॥ ६७ ॥ दिव्यास्त्रशस्त्ररुचिरं पयोधरनिनादितम् ॥ स्वक्षरथवरोदारं सूपस्थं
गनोपमम् ॥ ६८ ॥ गदापरिवसं पूर्णमूर्तिमंतमिवाणवम् ॥ हेमकेयूरवलयं चंद्रमंडलकूवरम् ॥ ६९ ॥ सपताकध्वजोपेतं सादित्यमिव मंदरम् ॥ गजेंद्राभो
गवपुष्पं चित्केसरवर्चसम् ॥ ७० ॥ युक्तमृक्षसहस्रेण सुधारांबुदनादितम् ॥ दीप्तमाकाशगंदिव्यं रथं पररथारुजम् ॥ ७१ ॥ अध्यतिष्ठदृणाकांक्षी मेरुंदीप्त
मिवांशुमान् ॥ तारस्तु क्रोशविस्तारमायामे च तथाविधम् ॥ ७२ ॥ शैलकूवरसंकाशनीलांजनचयोपमम् ॥ काललोहस्य रत्नानां समूहावद्धकूवरम् ॥ ७३ ॥
तिमिरोद्गारकिरणं गर्जतमिव तोयदम् ॥ लोहजालेन महता सगवाक्षेण दंशितम् ॥ ७४ ॥ आयसैः परिवैः पूर्णक्षेपणीयैश्च मुद्गरैः ॥ प्रासैः पाशैश्च विततैरसं
युक्तैश्च कण्टकैः ॥ ७५ ॥ शोभितं त्रासनीयैश्च तोमरैः सपरश्वधैः ॥ उद्यतं द्विपताहेतोर्द्वितीयमिव मंदरम् ॥ ७६ ॥ युक्तं खरसहस्रेण सोऽप्यारोहद्रथोत्तमम् ॥
विरोचनस्तु संक्रुद्धो गदापाणि रवस्थितः ॥ ७७ ॥ प्रमुखेतस्य सैन्यस्य दीप्तशृंग इवाचलः ॥ युक्तं हयसहस्रेण हयग्रीवस्तु दानवः ॥ ७८ ॥ व्यूहितं दानवव्यूहं प
रिचक्राम वीर्यवान् ॥ विप्रचित्तिमुतः श्वेतः श्वेतकुंडलभूषणः ॥ ७९ ॥ स्यंदनं वाहयामास परानीकस्य मर्दनः ॥ व्यायतं किष्कुसाहस्रं धनुर्विस्फारयन्महत् ॥ ८० ॥
सचाहवमुखेतस्थौ सप्ररोह इवाचलः ॥ खरस्तु विष्किरिन्क्रोधात्नेत्राभ्यां रोपजं जलम् ॥ ८१ ॥ स्फुरदंतौ घ्नयनः संग्रामं सोभ्यकांक्षतः ॥ त्वष्टा त्वष्टाद
शहयं यानमास्थाय दानवः ॥ ८२ ॥ दिव्यव्यूहप्रतिकाशायुद्धायाभिमुखः स्थितः ॥ अरिष्टो बलिपुत्रश्च वरिष्ठो दुर्धरायुधः ॥ ८३ ॥ युद्धायाभिमुखस्तस्थौ
धराधरविकंपनः ॥ किशोरस्त्वतिसंहर्षात्किशोर इव चोदितः ॥ ८४ ॥ अभवद्वैत्यमध्ये सग्रहमध्ये यथारविः ॥ लंबस्तु नवमेघाभः प्रलंबां वरभूष
णः ॥ ८५ ॥ दैत्यव्यूहगतो भातिसनीहार इवांशुमान् ॥ वसुंधराभस्तदनुदशनौष्ट्रेक्षणायुधः ॥ ८६ ॥ हसंस्तिष्ठति दैत्यानां मध्ये क्रूरमहाग्रहः ॥
अन्ये हयगतास्तत्र मत्ते भेदगताः परे ॥ ८७ ॥ सिंहव्याघ्रगताश्चान्ये वराहक्षेपुचापरे ॥ केचित् खरोष्ट्रायातारः केचित्तोयदवाहनाः ॥ ८८ ॥ पत्तयश्चापरे दै
त्याभीषणाविकृताननाः ॥ एकपादास्त्वपादाश्च नृत्तुर्युद्धकांक्षिणः ॥ ८९ ॥ आस्फोटयंतो बहवः स्वनंतश्च तथापरे ॥ हसन्तं दूला निघोषाने
दुर्दानवपुङ्गवाः ॥ ९० ॥ ते गदापरिवैर्घोरैः शिला मुद्गरपाणयः ॥ बाहुभिः परिवारैस्तर्जयंति स्म देवताः ॥ ९१ ॥ प्रासैः खड्गैश्च पाशैश्च तो
मरां कुशपटैः ॥ चिक्रीडुस्ते शतग्रीभिः शतधारैश्च मुद्गरैः ॥ ९२ ॥ खड्गशैलैश्च शैलैश्च परिवैश्चोद्यतायुधैः ॥ युक्तं बलाहकगणैः सर्वतः संवृतं

प० पु०
॥ १२२ ॥

भः ॥ १३ ॥ एवंतद्दानवसैन्यं सर्वसत्त्वमदोत्कटम् ॥ देवताभिमुखं तस्थौ मेघानि किमिवोदितम् ॥ १४ ॥ रेजे च तदैत्यसहस्रगाढं वाग्वग्निशैलांबुदतोयकल्पम् ॥
बलंबलौघाकुलमभ्युदीर्णयुयुत्सयोन्मत्तमिवावभासे ॥ १५ ॥ श्रुतस्ते दैत्यसैन्यस्य विस्तारः कुरुनंदन ॥ सुराणामपि सैन्यस्य विस्तरं वैष्णवं शृणु ॥ १६ ॥
इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे दैत्यसेनावर्णनं नाम चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ आदित्यावसवोरुद्राश्विनौ च महाबलौ ॥ सबलाः सानु
गाश्चैव संनहन्त्यथाक्रमम् ॥ १ ॥ पुरुहूतश्च पुरतो लोकपालः सहस्रहृक् ॥ ग्रामणीः सर्वदेवानामारुरो ह वराद्विपम् ॥ २ ॥ सव्ये चास्य रथः पार्श्वे पक्षिप्रवरके
तनः ॥ सुचारुचक्रचरणो हैमच्छत्रपरिष्कृतः ॥ ३ ॥ देवगंधर्वयक्षौघैरनुयातः सहस्रशः ॥ दीप्तिमद्भिश्च स्वर्गस्थैर्वह्निर्षिभिरभिष्टुतः ॥ ४ ॥ वज्रविस्फारि
तोद्भूतैर्विद्युदिन्द्रायुधप्रभैः ॥ युक्तंबलाहकगणैः पर्वतैरिव कामगैः ॥ ५ ॥ यमाहूढः स भगवान्पर्येतिसकलं जगत् ॥ हविर्दानेषु गायंति विप्रामखमुखे स्थि
ताः ॥ ६ ॥ स्वर्गसंग्रामयातेषु देवतूर्यनिनादिषु ॥ सेंद्रंतमुपनृत्यंति शतशो ह्यप्सरोगणाः ॥ ७ ॥ केतुनानागराजेन राजमानो यथारविः ॥ यु
क्तो ह्यसहस्रेण मनोमारुतरंहसा ॥ ८ ॥ सम्यग्रथवरो भाति युक्तो मातलिनानदा ॥ कृत्स्नः परिवृतो मेरुर्भास्करस्येव तेजसा ॥ ९ ॥ यमस्तु दंडमुद्यम्य का
लयुक्तं च मुद्गरं ॥ तस्थौ सुरगणानीकैर्दैत्यानां चैव दर्शयन् ॥ १० ॥ चतुर्भिः सागरैर्युक्तो लिलिहानैश्च पन्नगैः ॥ शंखमुक्तांगदधरो विभ्रतो यमयं वपुः ॥ ११ ॥
कालपाशान्समाविध्य हयैः शशिकरोपमैः ॥ वाय्वीरितजलाकारैः कुर्वन् लीलाः सहस्रशः ॥ १२ ॥ पांडुरोद्भूतवसनः प्रवालरुचिरांगदः ॥ मणिश्यामोत्तमवपु
र्हारकेणाचितोदरः ॥ १३ ॥ वरुणः पाशधृङ्मध्ये देवानीकस्य तस्थिवान् ॥ युद्धवेला मभिलषन् भिन्नवेले इवार्णवः ॥ १४ ॥ यक्षराक्षसैः सैन्येन गुह्यकानांगणैर
पि ॥ युक्तश्च शंखपद्माभ्यां निधीनामधिपः प्रभुः ॥ १५ ॥ राजराजेश्वरः श्रीमान् गदापाणि रट्टयत् ॥ विमानयोधीधनदो विमाने पुष्पके स्थितः ॥ १६ ॥
सराजराजः शुशुभे यक्षेशो नखाहनः ॥ पूर्वपक्षे सहस्राक्षः पितृराजश्च दक्षिणे ॥ १७ ॥ वरुणः पश्चिमे पक्ष उत्तरे नखाहनः ॥ चतुःपक्षाश्च चत्वारो लो
कपाला महाबलाः ॥ १८ ॥ आत्मदिक्षु चरंतश्च तस्य देवबलस्य ते ॥ सूर्यः सप्ताश्वयुक्तेन रथेनानिलगामिना ॥ १९ ॥ श्रिया जाज्वल्यमानेन दीप्यमानैश्चरिभ
भिः ॥ उदयास्तमयौ च क्रेमेरुपर्यन्तगामिना ॥ २० ॥ त्रिदिवद्वारचक्रेण तपसालोकमव्ययम् ॥ सहस्ररश्मियुक्तेन भ्राजमानेन तेजसा ॥ २१ ॥
चचारमध्ये देवानां द्वादशात्मादिवाकरः ॥ सोमः श्वेतहयोभातिस्त्र्यं दने शीतरश्मिमान् ॥ २२ ॥ हिमतोयप्रपूर्णाभिर्भाभिराह्लादयज्जगत् ॥ तमृक्षयोगानुग
तं शिशिरांशुं द्विजेश्वरम् ॥ २३ ॥ शशच्छायां किततनुं नैशस्य तमसः क्षयम् ॥ ज्योतिषामीश्वरं व्योम्निरसदं प्रभुमव्ययम् ॥ २४ ॥ ओषधीनां पवित्रा
णानि धानममृतस्य च ॥ जगतः परमं भागं सौम्यं सर्वमयं रसम् ॥ २५ ॥ ददृशुर्दानवाः सोमं हिमप्रहरणं स्थितम् ॥ यः प्राणः सर्वभूतानां पंचधा भिद्यते

प्र० सू० खं०
अ० ४१

॥ १२२ ॥

नृषु ॥२६॥ सप्तस्कंधगतोलोकांस्त्रीन्दधारचकारच ॥ यमाहुरग्निकर्तारंसर्वप्रभवमाश्वरम् ॥२७॥ सप्तस्वरगतायस्ययोनिर्गीर्भिरुदीर्यते ॥ यवदंतिचलंभूतं
यंवदंत्यशरीरिणम् ॥२८॥ यमाहुराकाशगमंशीघ्रगंशब्दयोनिजम् ॥ सवायुःसर्वभूतायुरुद्धतःस्वेनतेजसा ॥२९॥ ववौप्रव्यथयन्देत्यान्प्रतिलोमंसतोयदः ॥
मारुतोदेवगंधर्वैर्विद्याधरगणैःसह ॥३०॥ चिक्रीडरश्मिभिश्शुभ्रैर्निर्मुक्तैरिवपन्नगैः ॥ सृजंतःसर्पपतयस्तीव्ररोषमयंविषम् ॥३१॥ शरभूताविलग्न्याश्चचेर्व्या
त्ताननादिवि ॥ पर्वताश्चशिलाशृंगैःशतशालैश्चपादपैः ॥३२॥ उपतस्थुःसुरगणान्प्रहृतुंदानवंबलम् ॥ यःसदेवोहृषीकेशःपद्मनाभस्त्रिविक्रमः ॥३३॥
युगांतेकृष्णवर्त्माचविश्वस्यजगतःप्रभुः ॥ सर्वयोनिःसमधुहाहव्यभुक्तुसंस्थितः ॥३४॥ भूम्यम्बुव्योमभूतात्माश्यामःशांतिकरोरिहा ॥ अविघ्नमम
रादीनांचक्रेचक्रगदाधरः ॥३५॥ सव्येनालम्यमहर्तासर्वायुधविनाशिनी ॥ करेणकालीविपुषाशत्रुकालप्रदांगदां ॥३६॥ शेषैर्भुजैःप्रदिप्ताभैर्भुजगारिष्वजः
प्रभुः ॥ दधारायुधजालानिशार्ङ्गादीनिमहाबलः ॥३७॥ सकश्यपस्यात्मभवंद्विजंभुजगभोजनम् ॥ भुजगेंद्रेणवदनेनिविष्टेनविराजितम् ॥३८॥ अमृतारं
भसंयुक्तंमंदराद्रिमिवोच्छितम् ॥ देवासुरविमर्देषुबहुशोदृष्टविक्रमम् ॥३९॥ महेंद्रेणामृतस्यार्थेवज्रेणकृतलक्षणम् ॥ विचित्रपत्रवसनंधातुमंतमिवाच
लम् ॥४०॥ रूपातक्रोधावलंबेनशीतांशुसमतेजसा ॥ भोगिभोगावसक्तेनमणिरत्नेनभास्वता ॥४१॥ पक्षाभ्यांचारुपत्राभ्यामावृतंदिविलीलया ॥ युगां
तेसेंद्रचापाभ्यांतोयदाभ्यामिवांबरम् ॥४२॥ नीललोहितपीताभिःपताकाभिरलंकृतम् ॥ अरुणावरजंश्रीमानारुह्यसमरेप्रभुः ॥४३॥ सुवर्णवर्णपुपंसुपर्णसे
चरोत्तमम् ॥ तमन्वयुःसुरगणामुनयश्चसमाहिताः ॥४४॥ गीर्भिःपरममंत्राभिस्तुष्टुबुधश्चगदाधरम् ॥ तद्वैश्रवणसंश्लिष्टवैवस्वतपुरःसरम् ॥४५॥
वारिराजपरिक्षिप्तदेवराजविराजितम् ॥ पवनावद्धनिर्घोषसंप्रदीप्तहुताशनम् ॥४६॥ विष्णोर्जिष्णोःसहिष्णोश्चभ्राजिष्णोस्तेजसावृतम् ॥ बलं
बलवदुद्रिक्तैयुद्धायसमवर्तत ॥४७॥ स्वस्त्यस्तुदेवेभ्यइतिवृहस्पतिरभापत ॥ स्वस्त्यस्तुदैत्येभ्यइतिउशनावाक्यमाददे ॥४८॥ ताभ्यां
बलाभ्यांसंजज्ञेतुमुलोविग्रहस्तथा ॥ सुराणामसुराणांचपरस्परजयैषिणाम् ॥४९॥ दानवादैवतैःसार्द्धेनानाग्रहरणोद्यमाः ॥ समीयुर्युध्यमा
नावैपर्वताइवपर्वतैः ॥५०॥ तत्सुरासुरसंयुक्तंयुद्धमत्यद्भुतंभवौ ॥ धर्माधर्मसमायुक्तंदपेणविनयेनच ॥५१॥ ततोहयैःप्रजपितैर्वारणै
श्चप्रचोदितैः ॥ उत्पतद्भिश्चगनेसासिहस्तैःसमंततः ॥५२॥ क्षिप्यमाणैश्चमुसलैःसंपतद्भिश्चसायकैः ॥ चापैर्विस्फार्यमाणैश्चपात्यमानैः
सुदारुणैः ॥५३॥ तद्युद्धमभवद्दोरंदेवदानवसंकुलम् ॥ जगतस्त्रासजननंयुगसंवर्तकोपमम् ॥५४॥ स्वहस्तमुक्तैःपरिधैर्मुद्गरैश्चैवपर्वतैः ॥ दानवा
स्समरेजघ्नुर्देवानिंद्रपुरोगमान् ॥५५॥ तेवध्यमानाबलिभिर्दानवैर्जितकाशिभिः ॥ विषण्णवदनादेवाजमुरातिंपरांमृधे ॥५६॥ तेचास्त्रशूलमथिताः

परिधौर्भिन्नमस्तकाः ॥ भिन्नोरस्कादितिसुतैःस्रवद्रक्तारणेबहु ॥ ५७ ॥ सूदिताःशरजालैश्चनिर्यन्त्राश्चशरैःकृताः ॥ प्रविष्टादानवींमायांनशेकु
स्तेविचेष्टितम् ॥ ५८ ॥ उत्तंभितमिवाभातिनिष्प्राणसदृशाकृति ॥ बलंसुराणामसुरैर्निष्प्रयत्नायुधंकृतम् ॥ ५९ ॥ दैत्यचापच्युतान्घोरां
श्छित्वावज्रेणतान्शरान् ॥ शक्रोदैत्यबलंघोरंविवेशबहुलोचनः ॥ ६० ॥ सदैत्यप्रमुखान्सर्वान्हत्वादैत्यबलंमहत् ॥ तामसेनास्त्रजालेनतमोभूत
मथाकरोत् ॥ ६१ ॥ तेन्योन्यंनान्वबुध्यंतदैत्यानांवाहनानेच ॥ घोरेणतमसाविष्टाःपुरुहूतस्यतेजसा ॥ ६२ ॥ मायापाशैर्विमुक्तास्तुयत्नवतः
सुरोत्तमाः ॥ शिरांसिदैत्यसंघानांतमोभूतान्यपातयन् ॥ ६३ ॥ अपध्वस्ताविसंज्ञाश्चतमसानीलवर्चसा ॥ पेतुस्तेदानवास्सद्यश्छिन्नपक्षाइवा
द्रयः ॥ ६४ ॥ तत्राभिभूतदैत्येद्रमंधकारमिवांतरं ॥ दानवंदेहसदनंतमोभूतमिवाभवत् ॥ ६५ ॥ तथासृजन्महामायांमयस्तांतामसीदहन् ॥
युगांतोद्योतजननींसृष्टामोर्वेणवह्निना ॥ ६६ ॥ सददाहचतांशार्कमायामयविकल्पिता ॥ दैत्याश्चादित्यवपुषासद्यउत्तस्थुराहवे ॥ ६७ ॥ मायामौर्वी
समासाद्यदह्यमानादिवौकसः ॥ भेजिरेचंद्रविषयंशीतांशुसलिलहृदम् ॥ ६८ ॥ तेदह्यमानाऔर्वेणवह्निनानष्टचेतसः ॥ शशंसुर्वज्रिणंदेवाःसंतप्ताः
शरणेषिणः ॥ ६९ ॥ संतप्तेमायथासैन्येहन्यमानेचदानवैः ॥ चोदितोदेवराजेनवरुणोवाक्यमब्रवीत् ॥ ७० ॥ पुराब्रह्मर्षिजःशक्रतपस्तेपेसुदा
रुणम् ॥ उर्वःसपूर्वतेजस्वीसदृशोब्रह्मणोगुणैः ॥ ७१ ॥ तंतपंतमिवादित्यंतपसाजगदव्ययं ॥ उपतस्थुर्मुनिगणादेवादेवर्षिभिःसह ॥ ७२ ॥ हिरण्यक
शिपुश्चैवदानवोदानवेश्वरः ॥ ऋषिर्विज्ञापयामासपुरापरमतेजसम् ॥ ७३ ॥ उचुर्ब्रह्मर्षयस्तेतुवचनंधर्मसंहितम् ॥ ऋषिवंशेषुभगवंश्छिन्नमूल
मिदंकुलं ॥ ७४ ॥ एकस्त्वमनपत्यश्चगोत्रायान्योनविद्यते ॥ कौमारं व्रतमास्थायक्लेशमेवानुवर्तसे ॥ ७५ ॥ बहूनिविप्रगोत्राणिमुनीनांभा
वितात्मनाम् ॥ एकदेहानितिष्ठंतिविविक्तानिविनाप्रजाः ॥ ७६ ॥ एवंभूतेषुसर्वेषुपुत्रैर्मनास्तिकारणम् ॥ भवांश्चतापसश्रेष्ठःप्रजाप
तिसमद्युतिः ॥ ७७ ॥ तत्प्रवर्तस्ववंशायवर्धयात्मानमात्मना ॥ समाधत्स्वोर्जितंतेजोद्वितीयांकुरुवैतनुं ॥ ७८ ॥ स एवमुक्तोमुभिमिर्मुनिर्मनासिता
डितः ॥ जगर्हतानृषिगणान्वचनंचेदमब्रवीत् ॥ ७९ ॥ यथाहिविहितोधर्मांमुनीनांशाश्वतःपुरा ॥ आर्षहिकेवलंकर्मवन्यमूलफलाशिनः ॥ ८० ॥ ब्रह्मयो
नौप्रसूतस्यब्राह्मणस्यात्मवर्तिनः ॥ ब्रह्मचर्यसुचरितंब्रह्माणमपिचालयेत् ॥ ८१ ॥ जनानांवृत्तयस्तिस्त्रोयेगृहाश्रमवासिनः ॥ अस्माकंचवनेवृत्तिर्वनाश्रम
निवासिनां ॥ ८२ ॥ अब्भक्षावायुभक्षाश्चदंतोलूखालिनस्तथा ॥ अश्मकुट्टादयोयत्रपंचाग्नितपसश्चये ॥ ८३ ॥ एतेतपसितिष्ठंतोब्रह्मैरपिसुदुश्चरैः ॥ ब्रह्मचर्यपुरस्कृ
त्यप्रार्थयंतिपरांगतिम् ॥ ८४ ॥ ब्रह्मचर्याद्ब्राह्मणस्यब्राह्मणत्वंविधीयते ॥ एवमाहुःपरेलोकेब्रह्मचर्यविदोजनाः ॥ ८५ ॥ ब्रह्मचर्येस्थितोधर्माब्रह्मचर्येस्थितंतपः ॥

येस्थिताब्रह्मचर्ये तु ब्राह्मणादिविते स्थिताः ॥ ८६ ॥ नास्ति योगं विना सिद्धिर्नास्ति योगं विना यशः ॥ नास्ति लोके यशो मूलं ब्रह्मचर्यात्परंतपः ॥ ८७ ॥ योनिगृह्येन्द्रिय
 ग्रामं भूतग्रामं च पंचकम् ॥ ब्रह्मचर्यं समाधत्ते किमतः परमंतपः ॥ ८८ ॥ अयोगकेशधरणमसंकल्पव्रतक्रिया ॥ अब्रह्मचर्याचर्याचत्रयं स्यादंभसंज्ञितं ॥ ८९ ॥
 कदाराः कचसंयोगः कचभावविपर्ययः ॥ नन्वियं ब्रह्मणा सृष्टमनसामानसी प्रजा ॥ ९० ॥ यद्यस्ति तपसो वीर्यं युष्माकं विजितात्मनाम् ॥ सृजध्वं मानसा
 न्पुत्रान् प्राजापत्येन कर्मणा ॥ ९१ ॥ मनसानिर्मिता यो निराधातव्या तपस्विभिः ॥ नोदारयोगं वीजं च व्रतमुक्तं तपस्विनां ॥ ९२ ॥ यदिदं लुप्तधर्माख्यं युष्माभि
 रिह निर्भयैः ॥ व्याहृतं सद्भिरत्यर्थमसद्भिरिव संमतं ॥ ९३ ॥ वपुर्दीप्तांतरात्मानमेष कृत्वामनोमयं ॥ दारयोगं विना स्रक्ष्ये पुत्रमात्मतनूरुहं ॥ ९४ ॥ एवमात्मानमा
 त्मामेद्वितीयं जनयिष्यति ॥ प्राजापत्येन विधिना दिक्षंतमिव प्रजाः ॥ ९५ ॥ वरुण उवाच ॥ उर्वस्तु तपसा विष्टो निवेश्यो रुंदुताशने ॥ ममैकेन दर्भेण पुत्र
 स्य प्रसवारिणि ॥ ९६ ॥ तस्योरुं सहसा भित्वा वरोसौ ह्यग्निरुत्थितः ॥ जगतो दहनाकांक्षी पुत्रोऽग्निस्समपद्यत ॥ ९७ ॥ उर्वस्योरुं विनिर्भयौ वौ नामांतको
 नलः ॥ दिधक्षुरिव लोकां स्त्रीनुज्जे परमकोपनः ॥ ९८ ॥ उत्पद्यमानश्चोवाच पितरं दीनयागिरा ॥ क्षुधामेवाधत्ते तात जगद्भक्षेत्यजस्वमां ॥ ९९ ॥ त्रिदि
 वारो हि भिज्ज्वालैर्जृम्भमाणो दिशो दश ॥ निर्दहन् सर्वभूतानि ववृधे सौतकोपमः ॥ १०० ॥ एतस्मिन्नंतरे ब्रह्मा मुनिमुर्वसमागतः ॥ उवाच वार्यतां पुत्रो जगतस्त्वं
 दयां कुरु ॥ १ ॥ अस्यापत्पस्यते विप्रकरिष्ये साह्यमुत्तमं ॥ तथ्यमेतद्ब्रह्मचः पुत्रशृणु त्वं वदतां वर ॥ २ ॥ और्व उवाच ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि यन्मे
 त्वं भगवन् शिशोः ॥ मतिमेतां ददासीह परमात्मन्दिताय वै ॥ ३ ॥ प्रभातकाले संप्राप्ते कांक्षितव्ये समागमे ॥ भगवंस्तर्पितः पुत्रः कैर्हव्यैः प्राप्स्यते सु
 खम् ॥ ४ ॥ कुत्र चास्य निवासः स्याद्भोजनं तु किमात्मकम् ॥ विधास्यतीह भगवान् वीर्यं तुल्यं महौजसः ॥ ५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वडवामुखे च वसतिः समुद्रे वै
 भविष्यति ॥ मम योनिर्जलं विप्रतच्चा मेयं व्रजत्वयं ॥ ६ ॥ तत्रायमास्तेनियतं पिवन्वारिमयं हविः ॥ तद्धारिविस्तरं विप्रविसृजाम्यालयंचतम् ॥ ७ ॥ ततो युगां
 ते भूतानामेष चाहंच पुत्रक ॥ सहितो विचरिष्यावो निष्पुराणकरा विह ॥ ८ ॥ एषोऽग्निरंतकाले तु सलिलाशमि याकृतः ॥ दहनः सर्वभूतानां स देवा
 सुररक्षसाम् ॥ ९ ॥ एवमस्त्वितितं सोऽग्निः संवृतज्वालमंडलः ॥ प्रविवेशार्णवमुखं न त्वोर्वीपितरं प्रभुम् ॥ ११० ॥ प्रतियातंस्ततो ब्रह्मा ते च सर्वे महर्षयः ॥
 और्वस्याग्नेः प्रभावज्ञाः स्वांस्वांगतिमुपागताः ॥ १११ ॥ हिरण्यकशिपुर्दृष्ट्वा तदा तन्महदद्भुतम् ॥ उर्वप्रणतसर्वा गोवाक्यमेतदुवाच ह ॥ ११२ ॥ भगव
 न्द्रुतमिदं संवृत्तं लोकसाक्षिकम् ॥ तपसा ते मुनिश्रेष्ठ परिपुष्टः पितामहः ॥ ११३ ॥ अहं तु तव पुत्रस्य तव चैव महाव्रत ॥ भृत्य इत्यवगंतव्यः श्लाघ्यस्त्वामि
 ह कर्मणा ॥ ११४ ॥ तन्मां पश्य समापन्नं तवैवाराधने रतम् ॥ यदि सीदेद्मुनिश्रेष्ठ तवैव स्यात्पराजयः ॥ ११५ ॥ उर्व उवाच ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि

यस्य ते हं गुरुर्मतः ॥ नास्ति ते तपसानेन भयं चैवेह सुव्रत ॥ १६ ॥ तामेव मायां गृह्णीष्व मम पुत्रेण निर्मिताम् ॥ निरिन्धिना मग्निमयीं दुःस्पृशां पावकैरपि ॥
 ॥ १७ ॥ एषा ते स्वस्य वंशस्य वंशगारि विनिग्रहे ॥ रक्षिष्यत्यात्मपक्षं च विपक्षं च प्रपश्यति ॥ १८ ॥ वरुण उवाच ॥ एषा दुर्विषहामाया देवैरपि दुरासदा ॥
 और्वेण निर्मिता पूर्वपावकेनोर्वसूनुना ॥ १९ ॥ तस्मिंस्तु व्यथिते दैत्ये निर्वीर्ये पानसंशयः ॥ शापो ह्यस्याः पुरा दत्तः सृष्टा येनैव तेजसा ॥ १२० ॥
 यद्येषा प्रतिहंतव्या कर्तव्यो भगवान् सुखी ॥ दीयतां मे सखोऽशक्रतो ययो निर्निशाकरः ॥ २१ ॥ तेनाहं सह संगम्ययादोभिश्च समावृतः ॥ मायामेतां हनिष्या
 मित्व त्रप्सादात्र संशयः ॥ २२ ॥ एवमस्त्विति संहृष्टः शक्रस्त्रिदशवर्धनः ॥ संदिदेशाग्रतः सोमं युद्धाय शिशिरायुधम् ॥ २३ ॥ गच्छ सोम सहायन्त्वं
 कुरु पाशधरस्य वै ॥ असुराणां विनाशाय जयार्थं त्रिदिवौकसाम् ॥ २४ ॥ त्वं मतः प्रतिवीर्यश्च ज्योतिषामपि चेश्वरः ॥ त्वन्मयान् सर्वलोकेषु रसान् वेद
 विदो विदुः ॥ २५ ॥ त्वया सोमो न लोके स्मिन् विद्यते शिशिरायुधः ॥ क्षयवृद्धीतवाव्यक्ते सागरे चैव चांवरे ॥ २६ ॥ प्रवर्तयस्य होरात्रात्कालं संमोह
 यन् जगत् ॥ लोकच्छायामयं लक्ष्मन् तवांकः शशविग्रहः ॥ २७ ॥ न विदुः सोम ते मायां ये च न क्षत्रयोनयः ॥ त्वमादित्यपथादूर्ध्वज्योतिषां चोपरि स्थितः ॥
 ॥ २८ ॥ तमः प्रोत्सार्थं सहसा भासयस्य खिलं जगत् ॥ शीतभानुर्हिमतनुज्योतिषामधिपः शशी ॥ २९ ॥ अपितत्कालयोगात्मा इज्यो यज्ञरथो व्य
 यः ॥ ओषधीशः क्रियायो निरपां यो निरनुष्णगुः ॥ १३० ॥ शीतांशुरमृताधारश्च पलः श्वेतवाहनः ॥ त्वं कांतिः कांतवपुषां त्वं सोमः सोमपायि
 नाम् ॥ ३१ ॥ सौम्यस्त्वं सर्वभूतानां तिमिरघ्नस्त्वमृक्षराट् ॥ तद्गच्छ त्वं महासेन वरुणेन वरूथिना ॥ ३२ ॥ शमयस्वासुरीं मायां ययाद ह्या
 महेरणे ॥ ॥ सोम उवाच ॥ ॥ यन्मां वदसि युद्धार्थं देवराज वरप्रद ॥ ३३ ॥ एष वर्षा मिशिशिरं दैत्यमायापकर्षणं ॥ एतान्मेशीतनिर्दग्धान् पश्यस्व हिमवोष्टि
 तान् ॥ ३४ ॥ तथा हि मकरोत्सृष्टाः सपाशा हिमवृष्टयः ॥ वेष्टयंति च तान् दैत्यान्वायुर्मैव गणानिव ॥ ३५ ॥ तौ पाशश्रीतां शुधरौ वरुणं दूमहावलौ ॥ जघ्नतु
 हिमपातैश्च पाशपातैश्च दानवान् ॥ ३६ ॥ द्वावं बुनाथौ समरे तौ पाशहिमयो धिनौ ॥ मृधे चेतुरंभोभिः क्षुब्धा विवमहार्णवौ ॥ ३७ ॥ ताभ्यामापूरितं सर्वतदा
 नवबलं महत् ॥ जगत्संवर्त्तकां भोदैः प्रवर्षैरिव संवृतं ॥ ३८ ॥ तावुद्यतावं बुनाथौ शशांकवरुणावुभौ ॥ शमयामास तुस्तां तु मायां दैत्येन्द्र निर्मितां ॥ ३९ ॥ शीतांशुजा
 लनिर्दग्धाः पाशैश्चास्कंदितारणे ॥ न शेकुश्चलितुं दैत्या विशिरस्का इवाद्रयः ॥ १४० ॥ शीतांशुनिहतास्ते तु दैत्यस्सर्वे निपातिताः ॥ हिमप्लावित सर्वा गानिरूष्मा
 ण इवाग्रयः ॥ ४१ ॥ तेषां तु दिवि दैत्यानां निपतंति शुभानिवै ॥ विमानानि विचित्राणि निपतंत्युत्पतंति च ॥ ४२ ॥ तान्पाशहस्तग्रथितान्छादितान् शीतर
 ङ्गिभिः ॥ मयोददर्शमायावीदानवा न्दिविदानवः ॥ ४३ ॥ सशैलजालां विततां खड्गपट्टसहासिनीम् ॥ पादपोत्करकूटस्थां कंदराकीर्णकाननां ॥ ४४ ॥ सिंह

व्याघ्रगणाकीर्णानदद्रिदैवयूथपैः ॥ ईहामृगगणाकीर्णापवनाधूर्णितद्रुमाम् ॥ ४५ ॥ निर्मितांस्वेनपुत्रेणकूजंतोदिविकामगां ॥ प्रथितांपार्वतीमायांस
 मृजेससमततः ॥ ४६ ॥ सासिशब्दैश्शलावर्षैःसंपतद्भिश्चपादपैः ॥ जघानदेवसंघांस्तेदानवानभ्यजीवयत् ॥ ४७ ॥ नैशाकरीवारुणीचमायेअतर्हितेत
 दा ॥ अभवद्वोरसंचारापृथिवीपर्वतैरिव ॥ ४८ ॥ नचारुद्धोद्रुमगणैर्देवोदृश्यतकश्चन ॥ तदपध्वस्तधनुषंभग्नप्रहरणाविलम् ॥ ४९ ॥ निष्प्रयत्नंसुरानीकंवर्ज
 यित्वागदाधरं ॥ सहियुद्धगतःश्रीमानीशोनस्मव्यकंपता ॥ १५० ॥ सहिष्णुत्वाजगत्स्वामीनचुक्रोधगदाधरः ॥ कालज्ञःकालमेवाभःसमीक्षन्कालमाहवे ॥ ५१ ॥
 देवासुरविर्मर्दचद्रष्टुकामस्तदाहरिः ॥ ततोभगवतादिष्टौरणेपावकमारुतौ ॥ ५२ ॥ चोदितौविष्णुवाक्येनततोमायांव्यकर्षतां ॥ ताभ्यामुद्धातवेगाभ्यांप्रबुद्धा
 भ्यामहाहवे ॥ ५३ ॥ दग्धासापार्वतीमायाभस्मभिताननाशह ॥ सोनिलोनलसंयुक्तस्सोनलश्चानिलाकुलः ॥ ५४ ॥ दैत्यसेनांददहतुर्युगांतेष्विवमूर्च्छितौ ॥ वायुः
 प्रजवितस्तत्रपश्चादग्निश्चमारुतात् ॥ ५५ ॥ चेरतुर्दानवानीकेक्रीडन्तावनलानिलौ ॥ भस्मभूतेषुभूतेषुप्रपतत्सूतपतत्सुच ॥ ५६ ॥ दानवानांविमानेषुनिपतत्सु
 समंततः ॥ वातस्कंधापविद्धेषुकृतकर्मणिपावके ॥ ५७ ॥ मायावधेप्रवृत्तेतुस्तूयमानेगदाधरे ॥ निष्प्रयत्नेषुदैत्येषुत्रैलोक्येमुक्तबंधने ॥ ५८ ॥ प्रहृष्टेषुचदेवे
 पुसाधुसाध्वितिजलिषु ॥ जयेदशशताक्षस्यदैत्यानांचपराजये ॥ ५९ ॥ दिक्षुसर्वासुशुद्धासुप्रवृत्तेधर्माविस्तरे ॥ अपावृत्तेचंद्रपथेस्वस्थानस्थेदिवाकरे ॥ १६० ॥
 प्रवृत्तिस्थेषुभूतेषुनृषुचारित्रवत्सुच ॥ अभिव्रबंधनेमृत्यौहूयमानेहुताशने ॥ ६१ ॥ यज्ञशोभिषुदेवेषुस्वर्गमार्गदिशत्सुच ॥ लोकपालेषुसर्वेषु
 दिक्षुसंधानवर्तिषु ॥ ६२ ॥ भावेतपसिसिद्धानामभावेपापकर्मणाम् ॥ देवपक्षेप्रमुदितेदैत्यपक्षेविषीदति ॥ ६३ ॥ त्रिपादविग्रहेधर्मेऽधर्मेपादपरिग्रहे ॥
 अपावृत्तेमहाद्वारेवर्तमानेचसत्पथे ॥ ६४ ॥ लोकेषुधर्मवृत्तेषुप्रवृत्तेष्वश्रमेषुच ॥ प्रजारक्षणयुक्तेषुराजमानेषुराजसु ॥ ६५ ॥ प्रशांतेषुचलोकेषुशां
 तेतमसिदानवे ॥ अग्निमारुतयोस्तस्मिन्वृत्तेसंग्रामकर्मणि ॥ ६६ ॥ तन्मयाविमलालोकास्ताभ्यांजयकृतक्रियाः ॥ तीव्रदैत्यभयंश्रुत्वामारुताग्नि
 कृतमहत् ॥ ६७ ॥ कालनेमीतिविख्यातोदानवःप्रत्यदृश्यत ॥ भास्कराकारमकुटःशिजिताभरणांगदः ॥ ६८ ॥ मंदराद्रिप्रतीकाशोमहारजतसंवृतः ॥
 शतप्रहरणोदयःशतबाहुःशताननः ॥ ६९ ॥ शतशीर्षःस्थितःश्रीमान्शतशृंगइवाचलः ॥ कक्षेमहतिस्संवृद्धोनिदाघइवपावकः ॥ १७० ॥ धूम्रकेशोहरिश्म
 श्रुर्दंतुरोविकटाननः ॥ त्रैलोक्यांतरविस्तारंधारयन्विपुलंबपुः ॥ ७१ ॥ बाहुभिस्तुलयन्व्योमक्षिपन्पद्भ्यामहीधरान् ॥ ईरयन्मुखानिःश्वासैर्वृष्टि
 कारान्बलाहकान् ॥ ७२ ॥ तिर्यगायतरक्ताक्षमंदरोदयवर्चसम् ॥ दिधक्षंतमिवायांतं सर्वान्देवगणान्मृधे ॥ ७३ ॥ तर्जयंतंसुरगणांश्छादयंतंदिशोदश ॥
 संवर्तकालेहृषितं दृष्टं मृत्युमिवोत्थितम् ॥ ७४ ॥ सुतलेनोच्छ्रयवताविपुलांगुलिपर्वणा ॥ लंबाभरणपूर्णैर्नाकंचिच्चिलितकर्मणा ॥ ७५ ॥ उच्छ्रितेनाग्रहस्तेन

प० पु०
॥ १२५ ॥

दक्षिणेनवपुष्पता ॥ दानवान्देविनहतान्ब्रुवन्तंतिष्ठतेतिच ॥ ७६ ॥ तंकालनेमिसमरेद्विषतांकालनेमिनम् ॥ वीक्षंतेस्मसुराःसर्वेभयविह्वललोचनाः ॥ ७७ ॥ तंवीक्षंतेस्मभूतानिग्रसंतंकालनेमिनम् ॥ त्रिविक्रमंविक्रमंतंनारायणमिवापरम् ॥ ७८ ॥ सोभ्युच्छयंपुनःप्रातोमारुताघूर्णितांबरः ॥ प्राक्रामदसुरोयोद्धुंत्रासयन्सर्वदेवताः ॥ ७९ ॥ समेयिवान्सुरेन्द्रेणपरिष्वक्तोभ्रमत्रणे ॥ कालनेमिर्बभौदैत्यःसविष्णुरिवमंदरः ॥ ८० ॥ अथविव्यथिरेदेवाःसर्वेश
क्रपुरोगमाः ॥ कालनेमिनमायांतंष्ट्वाकालमिवापरम् ॥ ८१ ॥ दानवाननुपिप्रीषुःकालनेमिर्महासुरः ॥ व्यवर्धतमहातेजास्तपातेजलदोय
था ॥ ८२ ॥ तंत्रैलोक्यांतरगतंष्ट्वातेदानवेश्वराः ॥ उत्तस्थुरपरिश्रांताःपित्वेवामृतमुत्तमम् ॥ ८३ ॥ तेवीतभयसंत्रासामयतारपुरोगमाः ॥ तार
कामयसंग्रामेसततंजितकाशिनः ॥ ८४ ॥ रेजुरायोधनगतादानवायुद्धकांक्षिणः ॥ मंत्रमभ्यसतांतेषांव्यूहंचपरिधावताम् ॥ ८५ ॥ प्रेक्षतांचाभवत्प्रीतिर्दान
वंकालनेमिनम् ॥ येतुतत्रमयस्यासन्मुख्यायुद्धपुरस्सराः ॥ ८६ ॥ तेतुसर्वेभयंत्यक्त्वाहृष्टायोद्धुमुपस्थिताः ॥ मयस्तारोवराहश्चहयग्रीवश्चदानवः ॥ ८७ ॥
विप्रचित्सुतःश्वेतःखरलंबावुभावापि ॥ अरिष्टोवालिपुत्रश्चकिशोराख्यस्तथैवच ॥ ८८ ॥ सुभानुश्चामरप्रख्यश्चक्रयोधीमहासुरः ॥ एतेस्त्रवोदेनःसर्वेसर्वेत्तप
सिसुस्थिताः ॥ ८९ ॥ दानवाःकृतिनोजग्मुःकालनेमिनमुद्धतम् ॥ तेगदाभिस्सुगुर्वीभिश्चक्रैरथपरश्वधैः ॥ ९० ॥ कालकल्पैश्चमुसलैःक्षेपणी
यैश्चमुद्गरैः ॥ अश्मभिश्चास्त्रासदृशैस्तथाशैलैश्चदारुणैः ॥ ९१ ॥ पटसैर्भिडिपालैश्चपरिवैश्चोत्तमायसैः ॥ घातिनीभिश्चगुर्वीभिःशतध्रीभिस्त
थैवच ॥ ९२ ॥ युगैर्यत्रैश्चनिर्मुक्तैर्लग्नैरुग्रताडितैः ॥ दोर्भिरायतमानैश्चपाशैश्चपरिघादिभिः ॥ ९३ ॥ भुजंगवक्रैर्लैलिहानैर्विसर्पैर्द्विश्चतय
कैःवज्रैःप्रहरणीयैश्चदीप्यमानैश्चतोमरैः ॥ ९४ ॥ विकोशैरसिभिस्तीक्ष्णैःशूलैश्चशितनिर्मलैः ॥ दैत्यैःसंदीप्यमानैश्चप्रगृहीतशरासनैः ॥ ९५ ॥
ततःपुरस्कृत्यतदाकालनेमिनमाहवे ॥ सादीप्तशस्त्रप्रवरादैत्यानारुरुचेचमूः ॥ ९६ ॥ यैर्निमीलितसर्वांगावनालीवांबुदागमे ॥ देवतानामपिचमू
र्मुमुदेशक्रपालिता ॥ ९७ ॥ उपेताशिशिरोष्णाभ्यांतेजोभ्यांचंद्रसूर्ययोः ॥ वायुवेगवतीसौम्यातारागणपताकिनी ॥ ९८ ॥ तोयदावद्धवसनाग्रहनक्ष
त्रहासिनी ॥ यमैर्द्रधनदैर्गुप्तावरुणेनचधीमता ॥ ९९ ॥ साप्रदीप्ताग्निपवनानारायणपरायणा ॥ सासमुद्रौचसदृशीदीप्यमानामहाचमूः ॥ २०० ॥
द्वोरंदेवदानवसंकुलं ॥ २ ॥ क्षमापराक्रमपरंसदर्पविनयस्यदं ॥ निश्चक्रमुर्बलाभ्यांतुभीमाभ्यांचसुरासुराः ॥ ३ ॥ पूर्वापराभ्यांसंरब्धाः
सागराभ्यामिवांबुदाः ॥ ताभ्यांबलाभ्यांसंहृष्टाश्चेरुस्तेदेवदानवाः ॥ ४ ॥ वनाभ्यांपार्वतीयाभ्यांपुष्पिताभ्यांयथानगाः ॥ समाजघ्नुस्तथाभेरीः

प्र०सू०खं०
अ० २१

॥ १२५ ॥

शंखान्ध्रुनेकशः ॥ २०५ ॥ ॥ ब्रह्मांडचभुवंचैवदिशश्चसमपूरयन् ॥ ज्याघाततलनिघोषोधनुपांकूजितानिच ॥ ६ ॥ हुंदुभीनांचनिर्द्वादोदे
 त्यमंतर्दधुःस्वनम् ॥ तेन्योन्यमभिसंपेतुर्यातयंतःपरस्परम् ॥ ७ ॥ वभंजुर्बाहुभिर्बाहुयुद्धमन्येयुयुत्सवः ॥ देवानामशनीघोराःपरिघांश्चोत्तमा
 युयुधान् ॥ ८ ॥ निघ्निशान्ससृजुःसंख्येगदागुर्वीश्वदानवाः ॥ गदानिपातैर्भग्रांगावाणैश्चशकलीकृताः ॥ ९ ॥ परिपेतुर्भृशंकेचित्पुनःकेचित्तुजगिरे
 ततोरथैश्चतुरगैर्विमानैश्चगजादिभिः ॥ २१० ॥ समीयुस्तेतिसंख्यारोपादन्योन्यमाहवे ॥ संवर्त्तमानास्समरेसंदष्टौष्टपुटाननाः ॥ ११ ॥ रथारथै
 नियुध्यंतेपादाताश्चपदातिभिः ॥ तेषांरथानांतुमुलःसशब्दःशब्दवाहिनाम् ॥ १२ ॥ नभोनिदद्धानयथानभस्येजलदस्वनैः ॥ वभंजिरेरथान्केचि
 त्केचित्संमृदितारथैः ॥ १३ ॥ संवाधमन्येसंग्राप्तानशेकुश्चलितुंरथाः ॥ अन्योन्यमध्येसमरेदोभ्यामुत्क्षिप्यदंशिताः ॥ १४ ॥ संह्लादमाणास्स
 बलाजघ्नुस्तत्रासिचर्मिणः ॥ अस्त्रैरन्येविनिर्भिन्नारक्तंवेमुहतायुधि ॥ १५ ॥ क्षरज्जलानांसदृशाजलदानांसमागताः ॥ अन्योन्यत्राणवर्पेणयुद्धदुर्दि
 नमावभौ ॥ १६ ॥ एतस्मिन्नंतरेक्रुद्धःकालनेमिस्सदानवः ॥ अवर्धतसमुद्रौघैःपूर्णमाण्डवांबुदः ॥ १७ ॥ तस्यविद्युलतापीडाःप्रदीप्ताशनिव
 र्पिणः ॥ गात्रैर्नगगिरिप्रख्यैर्विनिपेतुर्बलाहकाः ॥ १८ ॥ क्रोधान्निश्वसतस्तस्यभ्रूभेदस्वेदवर्षिणः ॥ साग्निस्फुलिगाःप्रततामुखान्निश्चेरुरर्चिपः ॥ १९ ॥
 तिर्यग्धूर्ध्वचगनेववृधुस्तस्यवाहवः ॥ पर्वतादिवनिष्क्रांताःपंचास्याइवपन्नगाः ॥ २२० ॥ सोम्रजालैर्बहुविधैर्धनुर्भिःपरिवैरपि ॥ दिव्यमाकाशःावत्रे
 पर्वतैरुच्छिन्नैरिव ॥ २१ ॥ सोनिलोद्भूतवसनस्तस्यथोसंग्रामलालसः ॥ संध्यातपग्रस्ताशिलःसाक्षान्मेरुरिवाचलः ॥ २२ ॥ ऊरुवेगप्रमाथैतैःशृंगशै
 लाग्रपादैः ॥ अपातयद्देवगणान्वज्रेणेवमहागिरीन् ॥ २३ ॥ बाहुभिश्चसनिसिंशैश्चिन्नभिन्नाशिरोरुहाः ॥ नशेकुश्चलितुंदेवाःकालनेमिहतायुधि ॥ २४ ॥
 मुष्टिभिर्निहताःकेचित्केचिच्चद्विदलीकृताः ॥ यक्षगंधर्वपतगाःसमहोरगकिन्नराः ॥ २५ ॥ तेनावित्रासिताःपेतुःसमरेकालनेमिना ॥ नशेकुर्यन्त
 वंतोपियत्नं कर्तुंविचेतसः ॥ २६ ॥ तेनशक्रःसहस्राक्षोऽस्पंदितःशरबंधनैः ॥ निष्प्रयत्नःकृतःसंख्येचलितुंनशशाकह ॥ २७ ॥ निर्जलां
 भोदसदृशोनिर्जलार्णवसप्रभः ॥ निर्व्यापारःकृतस्तेनविपाशोवरुणोमृधे ॥ २८ ॥ रणेवैश्रवणस्तेनपरीतःकालरूपिणा ॥ विलपन्लो
 कपालेशस्त्याजितोधनदःक्रियां ॥ २९ ॥ यमःसर्वहरस्तेनमृत्युप्रहरणोरणे ॥ याम्यामवस्थांसंत्यज्यभीतःस्वांदिशमाविशत् ॥ २३० ॥ सलोकपा
 लानुत्सार्यहृत्वातेषांचकर्मतत् ॥ दिक्षुसर्वासुदेहंस्वंचतुर्धाविदधेतदा ॥ ३१ ॥ सनक्षत्रपथंगत्वादिव्यंस्वर्भानुदर्शितं ॥ जहारलक्ष्मींसोमस्ययच्चास्यविषयं
 महत् ॥ ३२ ॥ चालयामासदीप्तांशुधर्मद्वारासभास्करं ॥ शासनंचास्यविषयंजहारदिनकर्मच ॥ ३३ ॥ सोमिदेवमुखंजित्वाचकारात्ममुखाश्रयं ॥ वायुंचत

रसाजित्वाचकारात्मवशानुगं ॥ ३४ ॥ ससमुद्रात्समानीयसमस्ताःसरितोबलात् ॥ चकाराभिसुखावीर्यादेहभूताश्चसिंधवः ॥ ३५ ॥ अपःस्ववशगाःकृ
त्वादिविजायाश्चभूमिजाः ॥ छादयामासजगतीसुगुप्तांधरणीधरैः ॥ ३६ ॥ सस्वयंभूरिवाभातिमहाभूतपतिर्महान् ॥ सर्वलोकमयोदैत्यःसर्वलोकभयाव
हः ॥ ३७ ॥ सलोकपालैकवपुश्चंद्रसूर्यग्रहात्मवान् ॥ पावकानिलसंभूतोरराजयुधिदानवः ॥ ३८ ॥ पारमेष्ठ्येस्थितःस्थानेलोकानांप्रभवोपमे ॥ तंतु
घुबुदैत्यगणादेवाइवपितामहं ॥ ३९ ॥ पंचतनाभ्यवर्ततविपरीतेनकर्मणा ॥ वेदोधर्मःक्षमासत्यंश्रीश्चनारायणाश्रया ॥ २४० ॥ सतेषामनुपस्थानात्स
क्रोधोदानवेश्वरः ॥ वैष्णवंपदमन्विच्छन्सगतोदेवतायतः ॥ ४१ ॥ सददर्शसुपर्णस्थंशंखचक्रगदाधरं ॥ दानवानांविनाशायभ्रामयंतंगदांशु
भां ॥ ४२ ॥ सजलांभोदसदृशंविद्युत्सदृशवाससं ॥ आरूढंस्वर्णपत्राढ्यंखेचरंकाश्यपंखगं ॥ ४३ ॥ दुष्टदैत्यविनाशायदृष्ट्वाख
स्थमिवस्थितं ॥ दानवोविष्णुमक्षोभ्यंवभाषेक्षुब्धमानसः ॥ ४४ ॥ अयंसरिपुरस्माकंपूर्वेषांप्राणनाशनः ॥ अर्णवावासिनश्चैव
मधोश्चकैटभस्यच ॥ ४५ ॥ अयंसरिपुरस्माकमसमःकिलकथ्यते ॥ अनेकसंयुगेनेनदानवावहवोहताः ॥ ४६ ॥ अयंसनिर्घृणोलोकेस्त्रीवालनिरपत्रपः ॥
येनदानवनारीणांसीमंतोद्वरणंकृतम् ॥ ४७ ॥ अयंसविष्णुदैवानांवैकुण्ठश्चदिवौकसाम् ॥ अनंतोभोगिनामध्वेस्वयंभूश्चस्वयंभुवः ॥ ४८ ॥ अयंसनाथोदे
वानामस्माभिर्विप्रकृष्यते ॥ अस्यक्रोधंसमासाद्यहिरण्यकशिपुर्हतः ॥ ४९ ॥ अस्यच्छायामुपाश्रित्यदेवामखमुखेस्थिताः ॥ आज्यमहर्षिभिर्दत्तमशु
वंतित्रिधाहुतम् ॥ ५० ॥ अयंसनिधनेहेतुःसर्वेषाममरद्विषाम् ॥ अस्यचक्रप्रविष्टानिकुलान्यस्माकमाहवे ॥ ५१ ॥ अयंसकिलयुद्धेषुसुरार्थेत्यक्तजीवितः ॥
सविभुस्तेजसायुक्तंचक्रंक्षिपतिशत्रुषु ॥ ५२ ॥ अयंसकालोदैत्यानांकालभूतेमयिस्थिते ॥ अतिक्रांतस्यकालस्यफलंप्राप्स्यतिकेशवः ॥ ५३ ॥ दिष्ट्येदानीं
समक्षंमेविष्णुरेषसमागतः ॥ निष्पिष्टोबहुनासंख्येमय्येवप्रणशिष्यति ॥ ५४ ॥ यास्याम्यपचितिंदिष्ट्यापूर्वेषामद्यसंयुगे ॥ इमन्नारायणंहत्वादानवानां
भयावहम् ॥ ५५ ॥ क्षिप्रमेवहनिष्यामिरणेमरगणानहम् ॥ जात्यंतरगतोप्येषवाधतेदानवान्मृधे ॥ ५६ ॥ एषोनंतःपुराभूत्वापद्मनाभइतिश्रुतः ॥
जघानैकार्णवेघोरेतावुभौमधुकैटभौ ॥ ५७ ॥ द्विधाभूतंवपुःकृत्वांसिहस्यार्द्धेनरस्यच ॥ पितरंमेजघानैकोहिरण्यकशिपुंपुरा ॥ ५८ ॥ शुभंगर्भमधतै
नमदितिदैवताराणिः ॥ त्रीन्लोकानाजहारैकःक्रममाणस्त्रिभिःक्रमैः ॥ ५९ ॥ भूयस्त्विदानींसंप्राप्तेसंग्रामेतारकामये ॥ मयासहसमागम्यसदेवोविनाशि
ष्यति ॥ २६० ॥ एवमुक्त्वाबहुविधंक्षिप्रंनारायणंरणे ॥ वाग्भिरप्रतिरूपाभिर्युद्धमेवाभ्यरोचयत् ॥ ६१ ॥ क्षिप्यमाणोऽसुरेन्द्रेणनचुकोपगदाधरः ॥ क्षमाबले
नमहतासस्मितंचेदमब्रवीत् ॥ ६२ ॥ अल्पंदर्पबलदैत्यस्थिरमक्रोधजंबलम् ॥ हतस्त्वंदर्पजैर्दोषैर्हित्वायोभाषसेक्षमाम् ॥ ६३ ॥ अधमस्त्वंमममतोधिमे

तत्तववाग्वलम् ॥ केतत्रपुरुषाः संतियत्रगर्जतियोषितः ॥ २६४ ॥ अहंत्वादित्यपश्यामिपूर्वेषामार्गगामिनम् ॥ प्रजापतिकृतं सेतुं त्यक्त्वा कः स्वस्तिमान् भवे
 त् ॥ ६५ ॥ अद्य त्वानाशयिष्यामि देवव्यापारघातकम् ॥ स्वेषु स्वेषु च स्थानेषु स्थापयिष्यामि देवताः ॥ ६६ ॥ एवं ब्रुवति वाक्यं तु मृधे श्रीवत्सधारिणि ॥
 जहास दानवः क्रोधाद्धस्तांश्चक्रेण सायुधान् ॥ ६७ ॥ सबाहुशतमुद्यम्य सर्वायुधगणान्नने ॥ क्रोधाद्विगुणरक्ताक्षो विष्णोर्वक्षस्य पातयत् ॥ ६८ ॥ दान
 वाश्चापिसमरे मयतारपुरोगमाः ॥ उद्यतायुधनिस्त्रिंशविष्णुमभ्यद्रवन्नने ॥ ६९ ॥ सताड्यमानोऽतिबलैर्दैत्यैः सर्वायुधोद्यतैः ॥ न च चालत तोयुद्धे कं प्यमा
 मान इवाचलः ॥ ७० ॥ संयुक्तश्च सुपर्णेन कालनेमिर्महासुरः ॥ सर्वप्राणेन महतीं गदामुद्यम्य बाहुभिः ॥ ७१ ॥ घोरां ज्वलंतीं मुमुचे संरन्ध्रगुरुडोपरि ॥ कर्मणा तेन दै
 त्यस्य विष्णुर्विस्मयमागमत् ॥ ७२ ॥ तदा तेन सुपर्णस्य पातितामूर्ध्नि सागदा ॥ सुपर्णव्यथितं दृष्ट्वा क्षतं च वपुरात्मनः ॥ ७३ ॥ क्रोधसंरक्तनयनो वैकुण्ठश्चक्र
 माददे ॥ व्यवर्द्धत च वेगेन सुपर्णेन समं विभुः ॥ ७४ ॥ भुजाश्चास्य व्यवर्धत व्याप्तवन्तो दिशो दश ॥ विदिशश्चैव खंचापि गांचैव प्रातिपूरयन् ॥ ७५ ॥ ववृधे स पुनर्लो
 कान् क्रांतुकाम इवौजसा ॥ तं जयाय सुरैर्द्राणां वर्द्धमानं न भस्तले ॥ ७६ ॥ ऋषयः सहगंधर्वास्तुष्टुर्बुधसूदनम् ॥ सद्यांकिरीटेन लिखन् शिरसाभास्वरेण
 च ॥ ७७ ॥ पद्भ्यामाक्रम्य वसुधां दिशः प्रच्छाद्य बाहुभिः ॥ सहस्रकरतुल्या भंसहस्रारमरिक्षयम् ॥ ७८ ॥ दीप्ताग्निसदृशं घोरं दर्शनेन सुदर्शनम् ॥ सुवर्णरेणुप
 र्येतं वज्रनाभं भयावहं ॥ ७९ ॥ मेदोस्थिमज्जरुधिरैः सितं दानवसंभवैः ॥ अद्वितीयं प्रहरणं क्षुरपर्यंतमंडलम् ॥ ८० ॥ स्रग्दाममालानि चितं कामगं कामरूपिणं ॥
 स्वयं स्वयं भुवा सृष्टं भयदं सर्वविद्विषाम् ॥ ८१ ॥ दधारोपेणा विष्टं नित्यमाहवदपितं ॥ क्षेपणाद्यस्य मुह्यंतिलोकाः सस्थाणुजंगमाः ॥ ८२ ॥ क्रव्यादानि च भूता
 नितृप्तिर्याति महामृधे ॥ तमप्रतिमकर्माणं समानं सूर्यवर्चसा ॥ ८३ ॥ चक्रमुद्यम्य समरे कोपदीप्तो गदाधरः ॥ प्रणष्टं दानवं तेजः कुर्वाणं स्वेन तेजसा ॥ ८४ ॥ चिच्छे
 दबाहूस्तेनैव समरे कालनेमिनः ॥ तच्च वक्रशतं घोरं साग्निचूर्णाद्विहासिवै ॥ ८५ ॥ तस्य दैत्यस्य चक्रेण प्रममाथ बलाद्धरिः ॥ सच्छिन्नबाहुर्विशिरानप्राकं पत दानवः
 ॥ ८६ ॥ कबंधावस्थितः संख्ये विशाख इव पादपः ॥ तं वितत्य महापक्षौवायोः कृत्वा समं जवम् ॥ ८७ ॥ उरसा ताडयामास गुरुडः कालनेमिनं ॥ स तस्य देहोभिमुखो
 विबाहुः स्वात्परिभ्रमन् ॥ ८८ ॥ निपपात दिवं त्यक्त्वा क्षोभयन् धरणीतलम् ॥ तस्मिन्निपतिते दैत्ये देवाः सर्पिगणास्तथा ॥ ८९ ॥ साधुसाध्वितिवैकुण्ठं समेताः
 प्रत्यपूजयन् ॥ अपरे ये तु दैत्या वै युद्धे हृष्टपराक्रमाः ॥ ९० ॥ ते सर्वे बाहुभिर्व्याप्तानशे कुश्चलितुरणे ॥ कांश्चित्केशेषु जग्राह कांश्चित्कंठेष्वपीडयत् ॥ ९१ ॥ चक
 र्तकस्य चिद्वक्रं मध्ये गृह्णात्तथा परम् ॥ ते गदाचक्रनिर्दग्धा गतस्तवागतासवः ॥ ९२ ॥ गगनाद्दृष्ट्वा सर्वां गानिपेतुर्धरणीतले ॥ तेषु सर्वेषु दैत्येषु हतेषु पुरुषो
 त्तमः ॥ ९३ ॥ शक्रप्रियंततः कृत्वा कृतकर्म गदाधरः ॥ तस्मिन्निमर्दे संवृत्ते संग्रामे तारकामये ॥ ९४ ॥ तंच देशं जगामाशु ब्रह्मालोकपितामहः ॥ सर्वैर्ब्रह्मर्षि

५० पु०
॥ १२७ ॥

भिःसाद्धैगंधर्वाप्सरसांगणैः ॥ २९५ ॥ देवदेवंहरिंदेवःपूजयन्वाक्यमब्रवीत् ॥ कृतंदेवमहत्कर्मसुराणांशल्यमुद्धृतम् ॥ ९६ ॥ निधनेनचदैत्यानांवयंचपरितो
षिताः ॥ योयंत्वयाहतोविष्णोकालनेमिर्महासुरः ॥ ९७ ॥ त्वामेतस्यऋतेह्यस्मिन्शास्ताकश्चिन्नविद्यते ॥ एषदेवान्परिभवन्लोकांश्चसचराचरान् ॥ ९८ ॥
ऋषीणांकदनंकृत्वामामपिप्रतिगर्जति ॥ तदनेनत्वदीयेनपरितुष्टोस्मिन्कर्मणा ॥ ९९ ॥ यदयंकालकल्पस्तेकालनेमिर्निपातितः ॥ तदागच्छस्वभद्रंतेग
च्छामदिवमुत्तमाम् ॥ ३०० ॥ ब्रह्मर्षयस्त्वांतत्रस्थाःप्रतीक्षंतिसदोगताः ॥ कंचाहंतवदास्यामिवरंवरभृतांवर ॥ १ ॥ स्वस्थानस्थेषुदेवेषुतेषांचवरदोभवान् ॥
निर्यातमेतत्रैलोक्यंस्फीतंनिहतकंटकम् ॥ २ ॥ अस्मिन्नेवमृधेविष्णोश्चायमुमहात्मने ॥ एवमुक्तोभगवताब्रह्मणाहरिरव्ययः ॥ ३ ॥ देवान्शक्रमु
खान्सर्वानुवाचशुभयागिरा ॥ विष्णुरुवाच ॥ श्रूयतांत्रिदशास्सर्वेयावंतोत्रसमागताः ॥ ४ ॥ सुपर्णसहितैस्तत्रपुरस्कृत्यपुरंदरं ॥ अस्माभिःसमरेसर्वैःकाल
नेमिमुखाहताः ॥ ५ ॥ दानवाविक्रमोपेताःशक्रादपिमहत्तराः ॥ अस्मिन्महतिस्त्रागमेद्वावेवतुविनिस्सृतौ ॥ ६ ॥ विरोचनस्तुदैतेयःस्वर्भानुश्चमहाबलः ॥
स्वादिशंभजतांशक्रोदिशंवरुणएवच ॥ ७ ॥ याम्यांयमःपालयतामुत्तरांचधनाधिपः ॥ ऋक्षैःसहसदायोगंगच्छतांचंद्रमास्तथा ॥ ८ ॥ अयमृतुमुखंसूर्यो
भजतामयनैःसह ॥ आज्यभागाःप्रवर्ततांसदस्यैरभिपूजिताः ॥ ९ ॥ हूयंतामग्नयोविप्रैर्वेददृष्टेनकर्मणा ॥ देवाश्चबलिहोमेनखाध्यायेनमहर्षयः ॥ ३१० ॥
श्राद्धेनपितरश्चैवतुष्टियांतुयथासुखम् ॥ वायुश्चरतुमार्गस्थस्त्रिधादीप्यतुपावकः ॥ ११ ॥ त्रयोवर्णाश्चलोकांस्त्रींस्तपर्पयंत्वात्मजैर्गुणैः ॥ ऋतवःसंप्रवर्ततांदी
क्षणीयैर्द्विजातिभिः ॥ १२ ॥ दक्षिणाश्चोपपद्यंतांयाज्ञिकैश्चपृथक्पृथक् ॥ गाश्चसूर्योरसान्सोमोवायुःप्राणांश्चप्राणिषु ॥ १३ ॥ तर्पयन्तःप्रवर्ततामेतेसौम्यैःस्वकर्म
भिः ॥ यथावदनुपूर्वेणमहेंद्रमलयोद्भवाः ॥ १४ ॥ त्रैलोक्यमातरःसर्वाःसमुद्रंयांतुसिंधवः ॥ दैत्येभ्यस्त्यज्यतांभीश्चशांतिंव्रजतदेवताः ॥ १५ ॥ स्वस्तिवो
स्तुगमिष्यामिब्रह्मलोकंसनातनं ॥ स्वगृहेस्वर्गलोकेवासंग्रामेवाविशेषतः ॥ १६ ॥ विश्वस्तैश्चनगंतव्यंनित्यंक्षुद्राहिदानवाः ॥ छिद्रेषुप्रहरंत्येतेनतेषांसंस्थि
तिध्रुवा ॥ १७ ॥ सौम्यानांनिजभावानांभवतामार्जवेमनः ॥ एवमुक्तासुरगणान्विष्णुस्सत्यपराक्रमः ॥ १८ ॥ जगामब्रह्मणासाद्धैब्रह्मलोकंमहायशाः ॥
देवानांमहतींप्रीतिमुत्पाद्यभगवान्प्रभुः ॥ १९ ॥ एतदाश्चर्यमभवत्संग्रामेतारकामये ॥ दानवानांचविष्णोश्चयन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ ३२० ॥ इति श्रीपाद्मपु
राणेप्रथमेसृष्टिखंडेपद्मोद्भवदेवासुरयुद्धेनामैकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ भीष्मउवाच ॥ श्रुतःपद्मोद्भवोब्रह्मन्विस्तरेणत्वयैरितः ॥ समासाद्भवमाहा
त्म्यमुत्पत्तिंचगुहस्यच ॥ १ ॥ श्रोतुमिच्छामितेब्रह्मन्यथाभूतःकृतंचयत् ॥ तारकश्चकथंभूतोदानवोबलवत्तरः ॥ २ ॥ कार्तिकेयेनसब्रह्मन्कथंभवस्तो
महासुरः ॥ कथंरुद्रेणमुनयःप्रेषितामंदरंगिरिम् ॥ ३ ॥ कथंलब्धाउमातत्ररुद्रेणपरमेष्ठिना ॥ एतदाख्याहिमेसर्वयथाभूतंमहामुने ॥ ४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥

प्र०सृ०खं०
अ० ४२

॥ १२७ ॥

कश्यपेनपुराप्रोक्तादितिदैत्यारणिःशुभा ॥ वज्रसारमयैश्वर्यैःपुत्रोदेविभविष्यति ॥ ५ ॥ वज्रांगोनामपुत्रस्तुभविताधर्मवत्सलः ॥ साचल
 बध्वरादेवीसुषुवेवज्जदुश्छिदम् ॥ ६ ॥ सजातमात्रएवाभूत्सर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ उवाचमातरंभक्त्यामातः किंकरवाण्यहम् ॥ ७ ॥ तस्योवाचततो
 हृष्टादितिदैत्याधिपस्यतु ॥ बहवोमेहताःपुत्राःसहस्राक्षेणपुत्रक ॥ ८ ॥ तेषामपचितिकर्तुगच्छशक्रवधायतु ॥ बाढमित्येवतांचोक्ताजगामत्रिदिवं
 बलात् ॥ ९ ॥ बध्वाततःसहस्राक्षपाशेनमोघवर्चसा ॥ मातुरंतिकमागच्छद्व्याधःशुद्रमृगंयथा ॥ १० ॥ एतस्मिन्नंतरेब्रह्माकश्यपश्चमहातपाः ॥ आग
 तौतत्रयत्रास्तांमातापुत्रावभीतकौ ॥ ११ ॥ दृष्ट्वातुतावुवाचेदंब्रह्माकश्यपएवच ॥ मुंचैनंपुत्रदेवेंद्रंकिमनेनप्रयोजनम् ॥ १२ ॥ अवमानोवधःप्रोक्तः
 पुत्रसंभावितस्यतु ॥ अस्मद्वाक्येनयोमुक्तस्त्वद्धस्तान्मृतएवसः ॥ १३ ॥ परस्यगौरवान्मुक्तःशत्रूणाशत्रुराहवे ॥ सजीवन्नेवहिमृतोदिवसेदिवसेपुनः ॥
 ॥ १४ ॥ एतच्छ्रुत्वातुवज्रांगःप्रणतोवाक्यमब्रवीत् ॥ नमेकृत्यमनेनास्तिमातुराज्ञाकृताहिमे ॥ १५ ॥ त्वंसुरासुरनाथोवैमान्यश्चप्रपितामहः ॥ क
 रिष्येत्वद्वचोदेवएवमुक्तःशतक्रतुः ॥ १६ ॥ तपसेमेरतिदैवनिर्विघ्नंतच्चमेभवेत् ॥ त्वत्प्रसादेनभगवन्नित्युक्ताविररामह ॥ १७ ॥ तस्मिन्तूष्णींस्थिते
 दैत्येप्रावाचेदंपितामहः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ तपस्त्वंकुरुमापन्नःसोस्मच्छासनसंस्थितः ॥ १८ ॥ अनयाचित्तुद्विधाहिपर्याप्तंजन्मनःफलम् ॥ इत्यु
 क्त्वापद्मजःकन्यांससर्जायतलोचनाम् ॥ १९ ॥ तामस्मैप्रददौदेवःपन्त्यथैपद्मसंभवः ॥ वरांगीतिचनामास्याःकृत्वायातःपितामहः ॥ २० ॥ वज्रां
 गोपितयासार्द्धजगामतपसेवनम् ॥ ऊर्ध्वबाहुस्सदैत्येंद्रोचरद्रर्षसहस्रकम् ॥ २१ ॥ कालंकमलपत्राक्षःशुद्धबुद्धिर्महातपाः ॥ तावच्चाधोमुखःकालंता
 वत्पंचाग्निमध्यगः ॥ २२ ॥ निराहारोघोरतपास्तपोराशिरजायत ॥ ततःसोतर्जलेचक्रेवासवंपर्षसहस्रकम् ॥ २३ ॥ जलांतरंप्रविष्टस्यतस्यपत्नीमहा
 व्रता ॥ तस्यैवतीरेसरसःस्थितासौमौनमाश्रिता ॥ २४ ॥ निराहारंतपोघोरंप्रविवेशमहाद्युतिः ॥ तस्यांतपसिवर्तत्यामिद्रश्चक्रेविभीषिकाम् ॥ २५ ॥
 गत्वातुमर्कटाकारस्तदाश्रमपदंमहत् ॥ ब्रसींचकर्षबलवान्गंधाद्यर्चाकरंडकम् ॥ २६ ॥ ततस्तुसिंहरूपेणभीषयामासभामिनीम् ॥ ततोभुजंगरूपे
 णाप्यदशचरणद्वयम् ॥ २७ ॥ तपोबलवशात्सातुनवध्यत्वंजगामह ॥ भीषिकाभिरनेकाभिःक्लेशयन्पाकशासनः ॥ २८ ॥ विररामयदानैववज्रांगमहिषी
 तदा ॥ शैलस्यदुष्टतांमत्वाशापंदातुंसमुद्यता ॥ २९ ॥ तांशापाभिमुखींदृष्ट्वाशैलःपुरुषविग्रहः ॥ उवाचतांवराहोवरांगीभीतलोचनः ॥ ३० ॥
 शैलउवाच ॥ नाहंमहाव्रतेदुष्टःसेव्योहंसर्वदेहिनाम् ॥ विप्रियंतेकरोत्येषरूपितःपाकशासनः ॥ ३१ ॥ एतस्मिन्नंतरेजातःकालोवर्षसहस्रकः ॥ तस्मिन्नुज्जात्वातुभ
 गवान्कालेकमलसंभवः ॥ ३२ ॥ तुष्टःप्रोवाचवज्रांगंतदागत्यजलाशयम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ददामिसर्वकामंतउत्तिष्ठदितिनंदन ॥ ३३ ॥ एवमुक्तस्तदोत्थायसदै

प० पु०
॥ १२८ ॥

त्येद्रस्तपोनिधिः ॥ उवाचप्रांजलिर्वाक्यंसर्वलोकपितामहम् ॥ ३४ ॥ वज्रांगउवाच ॥ आसुरोमास्तुमेभावः संतुलोकाममाक्षयाः ॥ तपस्यभिरतिमैस्तु
शरीरस्यास्यवर्तनम् ॥ ३५ ॥ एवमस्त्वितितंदेवोजगामस्वकमालयम् ॥ वज्रांगोपिसमातंतुतपसिस्थिरसंयमः ॥ ३६ ॥ संगंतुमिच्छन्स्वाभार्यानद
दर्शाश्रमेस्वके ॥ क्षुधाविष्टः सशैलस्यगहनं प्रविवेशह ॥ ३७ ॥ आदातुं फलमूलानिसचतस्मिन्व्यलोकयत् ॥ रुदन्तींस्वांप्रियादीनांतरुप्रच्छादिता
ननाम् ॥ ३८ ॥ तां विलोक्य ततोदैत्यः प्रोवाच परिसांतव्यन् ॥ वज्रांगउवाच ॥ केन ते पकृतं भद्रेयमलोकं यियासुना ॥ ३९ ॥ कंवाकामं प्रयच्छामि शी
घ्रं प्रब्रूहि मानिनि ॥ वरांग्युवाच ॥ त्रासितास्म्यपविद्धास्मिताडितापीडितास्मि च ॥ ४० ॥ रौद्रेण देवराजेन नष्टनाथेव भूरिशः ॥ दुःखस्यांतमपश्यं
ती प्राणांस्त्यक्तुं व्यवस्थिता ॥ ४१ ॥ पुत्रं मे तारकं देहितस्माद्दुःखमहार्णवात् ॥ एवमुक्तस्तुदैत्येन्द्रः कोपव्याकुललोचनः ॥ ४२ ॥ शक्तोऽपि देवराजस्य प्र
तिकर्तुमहासुरः ॥ तप एव पुनश्चर्तुं व्यवस्यत महाबलः ॥ ४३ ॥ ज्ञात्वा तस्य तु संकल्पं ब्रह्माकूरतरं पुनः ॥ आजगाम त्वरायुक्तो यत्रासौ दितिनंदनः ॥ ४४ ॥
ब्रह्मोवाच ॥ किमर्थं पुत्रभूयस्त्वं कर्तुं नियममुद्यतः ॥ तदहं ते पुनर्दक्षिणां क्षितं पुत्रमोजसा ॥ ४५ ॥ वज्रांगउवाच ॥ उत्थितेन मया दृष्टा समाधानात् त्वदा
ज्ञया ॥ त्रासिते द्रेण मामाह सावरांगी सुतार्थिनी ॥ ४६ ॥ पुत्रं मे तारकं देहितुं प्रोमेत्वं पितामह ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अलं ते तपसा वीरमाक्लेशे दुस्तरे विश ॥ ४७ ॥
पुत्रस्तु तारको नाम भविष्यति महाबलः ॥ देवसोमंतिनीनां तु धम्मिल्लकविमोक्षकः ॥ ४८ ॥ इत्युक्तोदैत्यनाथस्तु प्रणम्य प्रपितामहम् ॥ गत्वा तानंदयामास
महिर्षी कर्षितांतराम् ॥ ४९ ॥ तौ दंपती कृतार्थौ तु जग्मतुः स्वाश्रमं तदा ॥ आहितं तु तदा गर्भं वरांगीवरवर्णिनी ॥ ५० ॥ पूर्णवर्षसहस्रं तु दधारोदर एवाहि ॥
ततो वर्षसहस्रांते वरांगीसा प्रसूयत ॥ ५१ ॥ जायमाने तु दैत्ये तु तस्मिन् लोकभयं करे ॥ च चाल सर्वा पृथिवी प्रोद्धृताश्च महार्णवाः ॥ ५२ ॥ चेलुर्धरा धराश्चा
पिबुर्बुर्वाताश्च भीषणाः ॥ जेषुर्जप्यं मुनिवराने दुर्व्यालमृगा अपि ॥ ५३ ॥ जहौ कांतिश्चंद्रसूर्यौ नीहारच्छादितादेशः ॥ जाते महासुरे तस्मिन् सर्वे चापि महा
सुराः ॥ ५४ ॥ आजग्मुर्हर्षितास्तत्र तथा चासुरयोषितः ॥ जगुर्हर्षसमाविष्टान नृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ५५ ॥ ततो महोत्सवे जाते दानवानां महाद्युते ॥ विष
ण्मनसो देवाः सहेंद्रा अभवंस्तदा ॥ ५६ ॥ वरांगी तु सुतं दृष्ट्वा हर्षेणापूरिता तदा ॥ बहुमेने च दैत्येन्द्रो विजातं तं तदा तथा ॥ ५७ ॥ जातमात्रस्तु दैत्ये
द्रस्तारकश्चो ग्रविक्रमः ॥ अभिषिक्तो सुरैर्मुखैः कुजं भमहिषादिभिः ॥ ५८ ॥ सर्वासुरमहाराज्ये पृथिवी तुलनक्षमे ॥ स तु प्राप्तमहाराज्यस्तारको
नृपसत्तम ॥ ५९ ॥ उवाच दानवश्रेष्ठे युक्तियुक्तमिदं वचः ॥ तारकउवाच ॥ शृणु ध्वमसुराः सर्वे वाक्यं मम महाबलाः ॥ ६० ॥ वंशक्षयकरा देवाः सर्वे पा मेव दा
नवाः ॥ अस्माकं जातिधर्मेण विरूढैर्वैरमक्षयम् ॥ ६१ ॥ वयं तपश्चरिष्यामः सुराणां निग्रहाय तु ॥ स्वबाहुबलमाश्रित्य सर्वे एव न संशयः ॥ ६२ ॥ तच्छ्रुत्वा सं

प्र० सू० खं०
अ० ४२

॥ १२८ ॥

मतंकृत्वापरियात्रययौगिरिं ॥ निराहारःपंचतपाःपत्रभुग्वारिभोजनः ॥ ६३ ॥ शतंशतंसमानांतुतपांस्येतान्यथाकरोत् ॥ एवंतुर्कशितेदेहेतपोराशित्वमा
 गते ॥ ६४ ॥ ब्रह्मागत्याहदैत्येन्द्रवरवरयसुव्रत ॥ सवब्रेसर्वभूतेभ्योनमेमृत्युर्भवेदिति ॥ ६५ ॥ तमुवाचततोब्रह्मादेहिनांमरणंध्रुवम् ॥ यतस्ततोपिवरयमृत्युं
 यस्मान्नशंकसे ॥ ६६ ॥ ततःसंचित्यदैत्येन्द्रःशिशोर्वैसप्तवासरात् ॥ वब्रेमहासुरोमृत्युंमोहितोह्यवलेपतः ॥ ६७ ॥ जगामोमित्युदाहृत्यब्रह्मादैत्योनिजं
 गृहम् ॥ अथाहमंत्रिणस्तूर्णबलमेसंप्रयुज्यताम् ॥ ६८ ॥ यदिवोमत्प्रियंकार्यंनिग्राह्याःसुरसत्तमाः ॥ निगृहीतेषुमेप्रीतिर्जायतेचातुलाऽसुराः ॥ ६९ ॥ तारक
 स्यवचःश्रुत्वाग्रसनोनामदानवः॥सेनानीदैत्यराजस्यसज्जंचक्रेबलंचतत् ॥ ७० ॥ आहत्यभेरीगंभीरादैत्यानाहूयसत्वरः ॥ दशकोटीश्वरादत्यादैत्यानांचंडवि
 क्रमाः ॥ ७१ ॥ तेषामग्रेसरोजंभःकुजंभेनंतरोसुरः ॥ महिषःकुंजरोमेघःकालनेमिर्निमिस्तथा ॥ ७२ ॥ मंथनोजंभकःशुम्भोदैत्येन्द्रादशनायकाः ॥ अन्येच
 शतशस्तत्रपृथिवीतुलनक्षमाः ॥ ७३ ॥ गरुडानांसहस्रेणचक्राष्टकविभूषितः ॥ सकूवरपरीवारश्चतुर्यौजनविस्तृतः ॥ ७४ ॥ स्यंदनस्तारकस्यासीत्पुत्रा
 ग्रसिंहखरार्वाभिः ॥ युक्तारथास्तुग्रसनजंभकौजंभकुंभिनां ॥ ७५ ॥ मेघस्यद्वीपिभिर्युक्तःकूष्माण्डैःकालनेमिनः ॥ पर्वताभश्चतुर्दंष्ट्रोनिमेषैवमहागजः ॥ ७६ ॥
 शतहस्ततुरंगस्थोमंथनोनामदैत्यराट् ॥ जंभकस्तूर्णमारूढोगिरींद्राभंमहाबलः ॥ ७७ ॥ शुंभोमेघंसमारूढोन्येप्येवचित्रवाहनाः ॥ प्रचंडाश्चित्रवर्माणः
 कुंडलोष्णीपभूषिताः ॥ ७८ ॥ तद्रुद्रदैत्यसिंहस्यभीमरूपंव्यजायत ॥ प्रमत्तमत्तमातंगतुरंगस्थसंकुलम् ॥ ७९ ॥ प्रतस्थेमरयुद्धायबहुपत्तिपताकिकम् ॥ एत
 स्मिन्नंतरेवायुर्देवदूतोऽसुरालये ॥ ८० ॥ दृष्ट्वातद्दानवबलंजगामेंद्रस्यशंसितुं ॥ सगत्वातुसभांदिव्यामहेंद्रस्यमहात्मनः ॥ ८१ ॥ शशंसमध्येदेवानांत
 त्कार्यसमुपस्थितम् ॥ तच्छ्रुत्वादेवराजस्तुनिमीलितविलोचनः ॥ ८२ ॥ बृहस्पतिमुवाचेदंवाक्यंकालेमहाभुजः ॥ इंद्रउवाच ॥ संप्राप्नोति
 विमदौयंदेवानांदानवैःसह ॥ ८३ ॥ कार्यंकिमत्रतद्ब्रूहिनीत्युपायोपबृंहितम् ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंमहेंद्रस्यगिरांपतिः ॥ ८४ ॥ इत्यु
 वाचमहाभागोबृहस्पतिरुदारधीः॥बृहस्पतिरुवाच ॥ सामपूर्वाश्रुतानीतिश्चतुरंगापताकिनी ॥ ८५ ॥ जिगीषतांसुरश्रेष्ठस्थितिरेपासनातनी॥सामभेदस्त
 थादानंदंश्चांगचतुष्टयम् ॥ ८६ ॥ नसांतवगोचरेलुब्धानभेद्यास्त्वेकधर्मिणः ॥ नदानमत्रसंसिद्धयैप्रसह्यैवापहारिणाम् ॥ ८७ ॥ एकोभ्युपायो
 दंडोत्रभवतांयदिरोचते ॥ एवमुक्तःसहस्राक्षएवमेतदुवाचह ॥ ८८ ॥ कर्तव्यतांचसंचित्यप्रोवाचामरसंसदि ॥ इंद्रउवाच ॥ अवधानेनमे
 वाचंशृणुध्वंनकवासिनः ॥ ८९ ॥ भवंतोयज्ञभोक्तारोदिव्यात्मानोहिसान्वयाः ॥ स्वमहिम्निस्थितानित्यंजगतःपालनेरताः ॥ ९० ॥ क्रियतांस
 मरोद्योगःसैन्यंसंयोज्यतांमम ॥ आह्वियंतांचशस्त्राणिपूज्यंतांशस्त्रदेवताः ॥ ९१ ॥ वाहनानिविमानानियोजयद्धममेश्वराः ॥ यमंसेनापतिकृ

प० पु०
॥ १२९ ॥

त्वाशीघ्रमेवदिवौकसः ॥ ९२ ॥ इत्युत्कास्समनह्यंतदेवानांयेप्रधानतः ॥ वाजिनामयुतेनाजौहेमघंटापरिष्कृतम् ॥ ९३ ॥ नानाश्चर्यगुणोपेतंसंप्राप्तं
देवदानवैः ॥ रथंमातलिनायुक्तंदेवराजस्यदुर्जयम् ॥ ९४ ॥ यमोमहिषमास्थायसेनाप्रेसमवर्त्तत ॥ चंडकिंकरबुंदेनसवंतःपरिवारितः ॥ ९५ ॥
कल्पकालोद्गतज्वालापूरितोम्बरगोचरः ॥ हुताशनस्त्वजारूढःशक्तिहस्तोव्यवस्थितः ॥ ९६ ॥ पवनोऽङ्कुशहस्तश्चविस्तारितमहाजवः ॥ भुजगेंद्रसमारूढो
जलेशोभगवान्स्वयम् ॥ ९७ ॥ नरयुक्तेरथेदेवोराक्षसेशोवियच्चरः ॥ तीक्ष्णखड्गयुतोभीमःसमरेसमवस्थितः ॥ ९८ ॥ महासिंहरथेदेवोधनाध्यक्षो गदायुधः ॥
चंद्रादित्यावश्विनौचचतुरंगवलान्विताः ॥ ९९ ॥ सेनान्योदेवराजस्यदुर्जयाभुवनत्रये ॥ कोट्यस्तास्रयस्त्रिंशदेवदेवनिकायिनाम् ॥ १०० ॥ हिमाचलाभे
सितचारुचामरेसुवर्णपद्मामलसुंदरस्रजि ॥ कृताभिरामोज्ज्वलकुंकुमांकुरेकपोललीलालिकदंबसंकुले ॥ १ ॥ स्थितस्तदैरावणनामकुंजरे महामना
श्चित्रविभूषणांवरः ॥ विशालवज्रःसुवितानभूषितःप्रकीर्णकेयूरभुजंगमंडलः ॥ २ ॥ सहस्रदृग्वंदितपादपल्लवस्त्रिविष्टपेशोभतपाकशासनः ॥
तुरंगमातंगकुलौघसंकुलासितातपत्रद्वजशालिनीच ॥ ३ ॥ बभ्रुवसादुर्जयपत्तिसंतताविभातिनानायुधयोधदुस्तरा ॥ ततोश्विनौचमरुतःससाध्याःस
पुरंदराः ॥ ४ ॥ यक्षराक्षसगंधर्वादिव्यनानास्त्रपाणयः ॥ जघ्रुदैत्येश्वरंसर्वैसंभूयतुमहाबलाः ॥ ५ ॥ नचैवास्त्राण्यसजंतगात्रेवज्राचलोपमे ॥ अ
थोरथादवपुत्यतारकोदानवाधिपः ॥ ६ ॥ जघानकोटिशोदेवान्करपाष्णिभिरेवच ॥ हतशेषाणिसैन्यानिदेवानांविप्रदुद्रुवुः ॥ ७ ॥ दिशोभीतानिसं
त्यज्यरणोपकरणानिच ॥ दृष्ट्वातान्विद्रुतान्देवांस्तारकोवक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥ मावधिष्ठसुरान्दैत्यावज्रांगायचमंदिरे ॥ शीघ्रमानीयदर्श्यतांबद्धान्पश्यत्वयं
सुरान् ॥ ९ ॥ लोकपालांस्ततोदैत्योबद्धाचेंद्रमुखात्रणे ॥ सरुद्रान्सुदृढैःपाशैःपशुपालःपशूनिवा ॥ १० ॥ सभूयोरथमास्थायजगामस्वकमालयं ॥ सिद्धगंधर्वसं
घुष्टंविपुलाचलमस्तकम् ॥ ११ ॥ स्तूयमानोदितिसुतैरप्सरोग्भिःसुसेवितः ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेदेवासुरसंग्रामेतारकजयोनामद्विचत्वारिंश
त्तमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ प्रादुरासीत्प्रतीहारःशुभ्रचीनांशुकांवरः ॥ सजानुभ्यामर्हीगत्वापहितास्यश्चपाणिना ॥ १ ॥ उवाचानाविलंवा
क्यमलपाक्षरपरिष्कृतम् ॥ दैत्येंद्रमर्कवृंदाभंविभ्रतंभास्वरंवपुः ॥ २ ॥ कालनेमिःसुरान्वद्धाप्रादायद्वारितिष्ठति ॥ सविज्ञापयतिस्थेयंकवंदिनिचयैःप्र
भो ॥ ३ ॥ तन्निशम्याब्रवीदैत्यःप्रतीहारस्यभाषितम् ॥ यथेष्टंस्थीयतामेभिर्गृहमेभुवनत्रयं ॥ ४ ॥ केवलंवासवंत्वेकमुंडयित्वाविमुच्यताम् ॥ सितवस्त्र
परिच्छन्नंशुनःपादेनचिह्नितम् ॥ ५ ॥ एवंकृतेततोदेवादूयमानेनचेतसा ॥ जग्मुर्जगद्गुरुद्रष्टुंशरणंकमलोद्भवम् ॥ ६ ॥ विनिर्विण्णास्तमासाद्यशिरोभि
र्द्धरणीगताः ॥ तुष्टुवुःसुष्टुवर्णाब्धैर्वचोभिःकमलासनम् ॥ ७ ॥ देवाऊचुः ॥ नमस्त्वांकारांकुरादिप्रसूत्यैविश्वस्थानानंतभेदस्यपूर्वम् ॥ संभूतस्यानंतरंसत्त्वम्

प्र०सू०खं०
अ०४३

॥ १२९ ॥

लेसंहारेच्छोस्तेनमःसत्त्वमूर्ते ॥ ८ ॥ व्यक्तीनांत्वामादिभूतंमहिम्नाचास्मादस्मानभिधानाद्विचिंत्य ॥ द्यावापृथ्व्योर्लुद्धल्लोकांस्तथाधश्चांडादस्मात्वं
 विभागंचकथं ॥ ९ ॥ व्यक्तमेरुर्यज्जरायुस्तवाभूदेवंविद्भस्त्वत्प्रणीतोवकाशः ॥ व्यक्तदेवाज्जिरेयस्यदेहादेहस्यांतश्चारिणोदेहभाजः ॥ १० ॥
 द्यौस्तेमूर्द्धालोचनेचंद्रसूर्यौव्यालःकेशाःश्रोत्ररंध्रेदिशस्ते ॥ गात्रंयज्ञःसिंधवःसंधयोवैपादौभूमिस्तूदरंतसेसुद्राः ॥ ११ ॥ मायाकारःकारणंत्वंप्रसिद्धो
 वेदैःशांतोज्योतिरर्कस्त्वमुक्तः ॥ वेदार्थेनत्वाविवृण्वंतिबुद्ध्याहृत्पद्मांतःसंनिविष्टंपुराणम् ॥ १२ ॥ त्वांचात्मानंलब्धयोगागृणंतिसांख्यैर्याःस्ताःसप्तसू
 क्षमाःप्रणीताः ॥ तासांहितुर्याष्टमीचापिगीतातास्वंतस्थोजविभूतस्त्वमेव ॥ १३ ॥ दृष्ट्वामूर्तिंस्थूलसूक्ष्मांचकारयेवैभावाःकारणेकेचिदुक्ताः ॥ संभूतास्ते
 त्वत्तएवादिसर्गेभूयस्तास्त्वांवासनांतेभ्युपेयाः ॥ १४ ॥ त्वत्संकेतस्त्वंतरायोनिगूढःकालोमेयोध्वस्तसंख्याविकल्पः ॥ भावाभावाव्यक्तिसंहारहेतुः
 सोनंतस्त्वंतस्यकर्तानिधानम् ॥ १५ ॥ स्तूलस्सर्वोनर्थभूतस्तोन्यस्सोर्थस्सूक्ष्मोयोहितेभ्योपिगीतः ॥ स्थूलाभावाश्चावृतायैश्चतेपतिभ्यःस्थूलस्त्वं
 पुराणेप्रणीतः ॥ १६ ॥ भूतंभूतंभूतिमद्भूतभावंभावेभावेभावितंत्वंयुनाक्षि ॥ युक्तंयुक्तंव्यक्तिभावाग्निरस्यस्थानेस्थानेव्यक्तिवृत्तिकरोपि ॥ १७ ॥
 इत्थंदेवोव्यक्तिभाजांशरण्यस्त्रातागोप्ताभावितोनंतमूर्तिः ॥ विरेमुरमरास्तुत्वाब्रह्माणमितिकारणम् ॥ १८ ॥ तस्थुर्मनोभिरिष्टार्थसंप्राप्तिप्रार्थनास्ततः ॥
 एवंस्तुतोर्विरिचिस्तुप्रसादंपरमंगतः ॥ १९ ॥ अमरान्वरदोप्याहवामहस्तेननिर्दिशन् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नारीवाभर्तृकाकस्माद्धस्तसंत्यक्तभूषणा ॥ २० ॥ न
 राजसेकुतश्शक्रम्लानवक्रसरोरुहः ॥ हुताशनवियुक्तोपिधूमेननविराजसे ॥ २१ ॥ तृणौघेनप्रतिच्छन्नोदग्धदावश्चिरोषितः ॥ यमामयशरीरेणक्लिष्टो
 नाद्यविराजसे ॥ २२ ॥ दंडेनालंबनेनेवकृष्टोयेनपदेपदे ॥ रजनीचरनाथत्वंकिंभीतइवभाषसे ॥ २३ ॥ राक्षसेन्द्रकृतादानेत्वमरातिक्षतोयथा ॥ तनु
 स्तेवरुणोच्छुष्कापरीतस्येववह्निना ॥ २४ ॥ विमुक्तरुधिरंचाथपदंत्वंप्रविलोकय ॥ वायोभवान्निचेतस्कःखट्वाग्रैरिवनिष्कृतः ॥ २५ ॥ किंत्वंनतो
 सिधनदसंत्यज्येवकुबेरतां ॥ रुद्रास्त्रिशूलिनःसंतोऽर्विदध्वंबहुशूरतां ॥ २६ ॥ भवतांकेनचाक्षितातीव्रतानस्तदुच्यतां ॥ एवमुक्ताःसुरास्ते
 नब्रह्मणाब्रह्मवर्तिना ॥ २७ ॥ वाचांप्रधानभूतत्वात्तेमारुतमचोदयन् ॥ अथशक्रमुखैर्देवैःपवनःप्रतिचोदितः ॥ २८ ॥ प्राहदेवंचतुर्वक्त्रंभवान्वे
 त्तिचराचरं ॥ पुरहूतमुखाःसबलानिभिषाविजिताःप्रसभंकिलदैत्यशतैः ॥ २९ ॥ क्रतवोविहिताभवतास्थितयेजगतांचमहाद्भुतचित्रगुणाः ॥ अपियज्ञ
 कृतःश्रुतकामफलाविहिताऋषयस्ततएवपुरः ॥ ३० ॥ अपिनाकमभूत्किलयज्ञभुजांभवतोविनियोगवशात्सततम् ॥ अपहृत्यविमानगणंसकृतोदनुजे
 नमहाकरभूमिसमः ॥ ३१ ॥ कृतवानसिसंवगुणातिशयंयमशेषमहीधरराजतया ॥ मखभूषितमंशुमतामर्वाधिसुरधामगिरिगगनेपिसदा ॥ ३२ ॥ अधि

वासविहारविधानुचितोदनुजेनपङ्क्तिशृङ्गतटः ॥ प्रविलम्बितरत्नगुहानिवहोबहुदैत्यसमाश्रयताङ्गमितः ॥ ३३ ॥ असुरस्यचतस्यभयेनगतंसविषादशरीरनिमित्ततया ॥ उपभोग्यतयाधिकृतंसुचिरंविमलद्युतिपूरितादिग्वदनं ॥ ३४ ॥ भवतैवविनिर्मितमादियुगेसुरहेतिसमूहवरंकुलिशं ॥ दितिजस्यशरीरमवाप्यगतंशतधामतिभेदमिवाल्पविदः ॥ ३५ ॥ बाणैश्चयुधिविद्धाङ्गाद्वारिद्वैर्निर्दिशिताः ॥ लब्धप्रवेशाःकृच्छ्रेणवयंतस्यामरद्विषः ॥ ३६ ॥ सभायाममरादेवप्रकृष्योपनिवेशिताः ॥ वेत्रहस्तैरजल्पंतस्तथोपहसिताःपरैः ॥ ३७ ॥ महार्थाःसिद्धसर्वार्थाभवंतःस्वलपभाषिणः ॥ शास्त्रयुक्तमथब्रूतमामराबहुभाषिणः ॥ ३८ ॥ सभेयंदैत्यसिंहस्यनशकस्यविशृङ्खला ॥ वदद्भिरितिदैत्यस्यप्रेष्यैर्विहासिताबहु ॥ ३९ ॥ ऋतवोमूर्तिमंतश्चाप्यहर्निशमुपासते ॥ कृतापराधंसत्रासंनत्यजंतिकथंचन ॥ ४० ॥ तंत्रीलयनयोपेतंसिद्धगंधर्वाकिन्नरैः ॥ सरागमुपधाविष्टंगीयतेतस्यवेष्टमसु ॥ ४१ ॥ कृताकृतोपकरणैर्मित्रादिगुरुलाघवः ॥ शरणागतसंत्यागीत्यक्तसत्यप्रतिश्रयः ॥ ४२ ॥ इतिनिशेषमथवानिशेषेकेनशक्यते ॥ तस्याविनयमाख्यातुंस्त्रष्टातत्रपरायणम् ॥ ४३ ॥ इत्युक्त्वाव्यरमद्रायुःशनैर्देवविचेष्टितं ॥ सुरानुवाचभगवांस्ततःस्मितमुखांबुजः ॥ ४४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अवध्यस्तारकोदैत्यःसर्वैरपिसुरासुरैः ॥ यस्यवध्यस्सनाद्यापिजातस्त्रिभुवनेषुमान् ॥ ४५ ॥ मयासदरदानेनछंदयित्वानिवारितः ॥ तपसःसांप्रतंराजात्रैलोक्यदहनात्मकः ॥ ४६ ॥ सतुवब्रेवधंदैत्यइशशुतःसप्तवासरात् ॥ सतुसप्तदिनोवालःशंकराद्योभविष्यति ॥ ४७ ॥ तारकस्यनिहंतासभास्कराभोभविष्यति ॥ सांप्रतंचाप्यपत्नीकःशंकरोभगवान्प्रभुः ॥ ४८ ॥ हिमाचलस्यदुहितायाचदेवीभविष्यति ॥ तस्याःसकाशाद्यःसूनुररण्याःपावकोयथा ॥ ४९ ॥ जनयिष्यतितंप्राप्यतारकोनभविष्यति ॥ मयाऽभ्यपायःकथितोयथैषहिभविष्यति ॥ ५० ॥ शेषंचाप्यस्यविभवंविभजध्वमनंतरं ॥ स्तोककालंप्रतीक्षध्वंनिर्विशंकेनचतेसा ॥ ५१ ॥ इत्युक्तास्त्रिदशास्तेनसाक्षात्कमलयोनिना ॥ जग्मुस्तेप्रणिपत्येशंयथायोगंदिवौकसः ॥ ५२ ॥ ततोयातेषुदेवेषुब्रह्मालोकपितामहः ॥ निशांसस्मारभगवांस्तांदिर्वीपूर्वसंभवां ॥ ५३ ॥ ततोभगवतीरात्रिरुपतस्थेपितामहं ॥ तांविविक्षेसमालोक्यब्रह्मोवाचविभावरीम् ॥ ५४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ विभावरिमहत्कार्यदेवानांसमुपस्थितं ॥ तत्कर्तव्यंत्वयादेविशृणुकार्यस्यनिश्चयं ॥ ५५ ॥ तारकोनामदैत्येन्द्रः सुरशत्रुरनिर्जितः ॥ तस्याभवायभगवान्जनयिष्यतिचेत्स्वरः ॥ ५६ ॥ सुतंसभवितातस्यतारकस्यांतकःकिल ॥ शंकरस्याभवत्पत्नीसतीदक्षसुतातुया ॥ ५७ ॥ सापितुःकुपितादेवीकस्मिंश्चित्कारणांतरे ॥ भवित्रीहिमशैलस्यदुहितालोकभाविनी ॥ ५८ ॥ विरहेणहरस्तस्यामत्वाशून्यंजगत्रयं ॥ सतस्यहिमशैलस्यकंदरोसिद्धसेविते ॥ ५९ ॥ प्रतीक्षमाणस्तज्जन्मकिंचित्कालंनिवत्स्यति ॥ तयोःसुतसप्तपसोर्भवितायोमहान्सुतः ॥ ६० ॥ भविष्यतिसदैत्यस्यतारकस्यविनाशकः ॥ जातमात्राचसादेवीस्वलप

संज्ञेवभामिनी॥६१॥ विरहोत्कंठितागाढंहरसंगमलालसा॥तयोःसुतसतपसोःसंयोगःस्याच्छुभावहः॥६२॥ ततस्ताभ्यांतुजनितःस्वलपोवाक्कलहोभवेत्॥
 ततस्तुसंशयोभूयस्तारकस्यचट्टयते॥६३॥तयोःसंयुक्तयोस्तस्मात्सुरतासक्तिकारणे॥ विघ्नंत्वयाविधातव्यंयथाताभ्यांतथाशृणु॥६४॥गर्भस्थमेवतन्मा
 तुःस्वेनरूपेणसंज्ञया ॥ ततोविहस्यशर्वस्तांविषण्णोनर्मपूर्वकं ॥ ६५ ॥ भर्त्सयिष्यतितान्देवीततःसाकुपितागती ॥ प्रयास्यतितपश्चतुर्ततःसात
 पसायुता ॥ ६६ ॥ जनयिष्यतितंशर्वादमितद्युतिमंडलं ॥ संभविष्यतिहंतासौसुरारीणामसंशयम् ॥ ६७ ॥ त्वयापिदानवादेविहंतव्यालोकदुर्जयाः ॥
 यावत्सुरेश्वरीदेहसंक्रांतगुणसंचया॥६८॥तत्संगमेनतावत्त्वंदैत्यान्हंतुनशक्यसे ॥ एवंकृतेतपस्तप्त्वात्वयासर्वकरिष्यति ॥६९॥ समाप्तनियमादेवियदाचो
 माभविष्याते ॥ तदास्वमेवसारूपंशैलजाप्रतिपत्स्यते ॥ ७० ॥ तदात्वयापिसहिताभगानीसाभविष्यति ॥ रूपांशेनतुसंयुक्ताउमायास्त्वंभविष्य
 सि ॥ ७१ ॥ एकानंशेतिलोकस्त्वांवरदेपूजयिष्यति ॥ भेदैर्बहुविधाकारैःसर्वगांकामसाधिनीम् ॥ ७२ ॥ ओंकारवक्रागायत्रीत्वमितिव्रह्मवादि
 भिः ॥ आक्रांतैरुजिताकाराराजभिश्चमहाभुजैः ॥ ७३ ॥ त्वंभूरितिविशामाताशूद्रैश्शैवेतिपूजिता ॥ क्षांतिर्मुनीनामक्षोभ्यादयानियमिनामपि ॥७४॥
 त्वंमहोपायसंदेहोनीतिर्नयविसर्पिणाम् ॥ परिचितिस्त्वमर्थानांत्वमाहाप्राणिहृच्छया ॥ ७५ ॥ त्वंमुक्तिस्सर्वभूतानांत्वंगतिःसर्वदेहिनाम् ॥ रतिस्त्वंरत
 चित्तानांप्रीतिस्त्वंहृदिदेहिनाम् ॥ ७६ ॥ त्वंकीर्तिःसत्यभूतानांत्वंशांतिर्दुष्टकर्मणाम् ॥ त्वंभ्रांतिःसर्वभूतानांत्वंगतिःऋतुयाजिनाम् ॥ ७७ ॥ जलधी
 नांहावेलात्वंचलीलाविलासिनी ॥ प्रियकंठग्रहानंददायिनोत्वंविभावरी ॥७८॥ इत्यनेकविधैर्देवीरूपैर्लांकेत्वमर्चिता ॥ यत्त्वांस्तोष्यतिवरदेपूजयिष्यं
 तिचापिये ॥ ७९ ॥ तेसर्वकामानाप्स्यंतिनियतानात्रसंशयः ॥ इत्युक्तातुनिशादेवीतथेत्युक्त्वाकृताञ्जलिः ॥ ८० ॥ जगामत्वरितातूर्णगृहंहिमगिरेर्म
 हत् ॥ तत्रासीनांमहाहर्म्यैरत्नभित्तिसमाश्रयाम् ॥ ८१ ॥ ददर्शमेनामापाण्डुच्छविवक्त्रसरोरुहाम् ॥ किंचित्क्षामांमुखोदग्रस्तनभारावनामिताम् ॥ ८२ ॥
 महौषधिगणावद्धमंत्रराजनिषेविताम् ॥ उदूढकनकोन्नद्धजीवरक्षामनारेमाम् ॥ ८३ ॥ मणिदीपगणज्योतिर्महालोकप्रकाशिते ॥ प्रकीर्णवहुसिद्धार्थ
 मनोज्ञपरिचारके ॥ ८४ ॥ शुद्धचीनांशुकच्छत्रभूशय्यास्तरणोज्ज्वले ॥ धूपामोदमनोरम्येसज्जसर्वोपयोगिके ॥ ८५ ॥ ततःक्रमेणदिवसेगतेदूरंविभाव
 री॥विजृंभितमुखोदकैततोमेनामहागृहे॥८६॥प्रसुप्तप्रायपुरुषेनिद्राभूतोपचारके॥स्फुटालोकेशशभृतिभ्रान्तरात्रिविहंगमे॥८७॥रजनीचरसंचारभूतैरावृत
 चत्वरे॥गाढकंठग्रहालग्नेशुभगोष्ठजनेततः॥८८॥किंचिदाकुलतांप्राप्तेमेनानेत्रांबुजद्वये॥आविवेशमुखेरात्रिःमुखमद्भुतसंगमा॥८९॥उन्मादायजगन्मातुः
 क्रमेणजठरांतरे॥आविवेशातुलंजन्ममन्यमानाकदातुवै॥९०॥अरंजयदृढंदेव्यागुहारण्येविभावरी॥ततो जगत्यानिर्वाणहेतुर्हिमगिरिप्रिया॥९१॥

प० पु०
॥ १३१ ॥

ब्राह्मेमुहूर्तेसुभगेप्रासूयतगुहारिणि ॥ तस्यांतुजायमानायांजंतवःस्थानुजंगमाः ॥ ९२ ॥ अभवन्सुखिनःसर्वेसर्वलोकनिवासिनः ॥ नारकाणामपितदासुखं
स्वर्गसमंमहत् ॥ ९३ ॥ अभवत्क्रूरसत्त्वानांचेतःशांतंचदेहिनाम् ॥ ज्योतिषामपितेजस्तुसुतरांचाभवत्तदा ॥ ९४ ॥ वनाश्रिताश्चोषधयःस्वादवन्तिफलानिच ॥
गंधवन्तिचमाल्यानिविमलंचनभोभवत् ॥ ९५ ॥ मारुतश्चसुखरूपशोदिशश्चसुमनोहराः ॥ ऋतूद्भूतफलायोगपरिपाकगुणोज्ज्वला ॥ ९६ ॥ अभवत्पृथिवी
देवीशालिमालाकुलापिच ॥ तपांसिदीर्घचीर्णनिमुनीनांभावितात्मनाम् ॥ ९७ ॥ तस्मिन्गतानिसाफल्यंकालेनिर्मलचेतसाम् ॥ विस्मृतानिचशास्त्राणि
प्रादुर्भावंप्रपोदिरे ॥ ९८ ॥ प्रभावस्तोर्थमुख्यानांतदापुण्यतमस्त्वभूत् ॥ अंतरिक्षेमराश्चासन्विमानेषुसहस्रशः ॥ ९९ ॥ समहेन्द्रजलाधीशवायुवाह्निपुरो
गमाः ॥ पुष्पवृष्टिंप्रमुमुचुस्तस्मिस्तुहिनभूधरे ॥ १०० ॥ जगुर्गंधर्वमुख्याश्चननुतुश्चाप्सरोगणाः ॥ मेरुप्रभृतयश्चापिमूर्तिमंतोमहाचलाः ॥ १ ॥ त
स्मिन्महोत्सवेप्राप्तेदिव्याः प्रसृतपाणयः ॥ सागरास्सरितश्चैवसमाजग्मुश्चसर्वशः ॥ २ ॥ हिमशैलोभवल्लोकेतदासर्वैश्चराचरैः ॥ संसेव्यश्चाधिग
म्यश्चसाश्रयश्चाचलोत्तमः ॥ ३ ॥ अनुभूयोत्सवंदेवाजग्मुःस्वान्निलयास्तदा ॥ देवनागेंद्रगंधर्वशैललीलावतीगणैः ॥ ४ ॥ हिमशैलसुतादेवीत्वहंपूर्वा
कयाततः ॥ क्रमेणबुद्धिमान्नीताविद्याश्चानलसैर्बुधैः ॥ ५ ॥ क्रमेणरूपसौभाग्यप्रबोधैर्भुवनत्रये ॥ संपूर्णलक्षणाजाताहिमालयसुतातथा ॥ ६ ॥ एत
स्मिन्त्रंतरेशक्रोनारदंदेवसंमतम् ॥ देवर्षिमथसस्मारकार्यसाधनतत्परः ॥ ७ ॥ सतुशक्रस्यविज्ञायकांक्षितंभगवांस्तदा ॥ आजगाममुदायुक्तोमहेन्द्र
स्यनिवेशनम् ॥ ८ ॥ तंतुदृष्ट्वासहस्राक्षःसमुत्थायमहासनात् ॥ यथार्हेणतुपाद्येनपूजयामासवासवः ॥ ९ ॥ शक्रप्रणिहितांपूजांप्रतिगृह्ययथाविधि ॥
नारदः कुशलदेवमपृच्छत्पाकशासनम् ॥ ११० ॥ पृष्टेचकुशलेशक्रः प्रोवाचवचनंप्रभुः ॥ इन्द्रउवाच ॥ कुशलस्यांकुरस्तावत्संवृत्तोभुवनत्रये ॥ ११ ॥
तत्फलोद्भवसंपत्तौत्वमयाविदितोमुने ॥ वेत्स्येवतत्समस्तत्वंतथापिपरिचोदितः ॥ १२ ॥ निर्वृतिपरमांयातिनिवेद्यार्थसुहृजने ॥ तद्यथाशैलजा
देवीयोगंयायात्पिनाकिना ॥ १३ ॥ शीघ्रंतथोद्यमःसर्वैरस्मत्पक्षैर्विधीयताम् ॥ अवगम्यार्थमखिलंततआमंज्यनारदः ॥ १४ ॥ शीघ्रंजगामभगवान्निहिम
शैलनिकेतनम् ॥ तत्रद्वारेसविप्रेन्द्रश्चित्रवेत्रलताकुले ॥ १५ ॥ वंदितोहिमशैलेननिर्गतेनपुरोमुनिः ॥ सहप्रविश्यभवनंभुवोभूषणतांगतम् ॥ १६ ॥
निवेदितेस्वयंहैमेहिमशैलेनविस्तृते ॥ महासनेमुनिवरोनिषसादातुलद्युतिः ॥ १७ ॥ यथार्हमर्घ्यपाद्यंचशैलस्तस्मैन्यवेदयेत् ॥ मुनिःसप्रातिजग्राहतमर्घ्यं
विधिवत्तदा ॥ १८ ॥ गृहीतार्घ्यमुनिश्रेष्ठमपृच्छत्क्षुण्णयागिरा ॥ कुशलंतपसःशैलःशनैःफुल्लाननांबुजः ॥ १९ ॥ मुनिरप्यद्रिराजानमपृच्छत्कुशलंत
दा ॥ नारदउवाच ॥ अहोधर्मोचितस्तेऽस्ति संनिवेशोमहागिरे ॥ १२० ॥ पुथुत्वंमनसातुल्यंकंदराणांतवानघ ॥ गुरुत्वंतेगुणौघानांस्थावराद

प्र०सु०खं०
अ० ४३

॥ १३१ ॥

तिरिच्यते ॥१२॥ प्रसन्नताचतोयस्यमुनिभ्यश्चाधिकातव ॥ नलक्षयामःशैलेंद्रकुत्राविनायितास्थिता ॥ २२ ॥ नानातपोभिर्मुनिभिर्ज्वलनार्कसमप्रभैः ॥
 पावनैःपावितो नित्यं त्वंकंदरसमाश्रयैः ॥ २३ ॥ अवमत्यविमानानिस्वर्गवासविरागिणः ॥ पितुर्गृहइवासीनादेवगंधर्वकिन्नराः ॥ २४ ॥ अहो धन्योसि शैलेंद्रयस्यते
 कंदरंहरः ॥ अध्यास्तेलोकनाथोहिरामध्यानपरायणः ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वातिदेवपौनारदेसादरंगिरा ॥ हिमशैलस्यमहिषीमेनामुनिदिदक्षया ॥ २६ ॥
 अनुयातादुहित्रातुस्वल्पालिपरिचारिका ॥ लज्जाप्रणयनम्राङ्गीप्रविवेशनिकेतनम् ॥ २७ ॥ यत्रस्थितोमुनिवरःशैलेनसहितोवशी ॥ तं दृष्ट्वातेजसोराशिमु
 निंशैलप्रियातदा ॥ २८ ॥ ववंदेगूढवदनापाणिपद्मकृताञ्जलिः ॥ तां विलोक्यमहाभागां देवर्षिरमितद्युतिः ॥ २९ ॥ आशीर्भिरमृतोद्गाररूपाभिस्तां व्यवर्द्धयत्
 ॥ ततो विस्मितचित्तातुहिमवदिरिपुत्रिका ॥ १३० ॥ ऐक्षिष्टनारदं देवीमुनिमद्भुतरूपिणम् ॥ एहिवत्सेतिसाप्युक्ताऋषिणास्त्रिधयागिरा ॥ ३१ ॥ कंठे गृही
 त्वापितरमङ्केसातुसमाविशत् ॥ उवाचमातातां देवीमभिवंदयपुत्रिके ॥ ३२ ॥ भगवंतं तपोधन्यं पतिमाप्स्यसि संमतम् ॥ इत्युक्त्वातु ततोमात्रावस्त्रेणपि
 हितानना ॥ ३३ ॥ किंचित्कंपितमूर्द्धातुवाक्यं नोवाच किंचन ॥ ततः पुनरुवाचे देवाक्यं मातासुतांतदा ॥ ३४ ॥ वत्से वंदय देवर्षिततो दास्यामि ते शुभम् ॥
 रत्नक्रोडनकं रम्यं स्थापितं यच्चिरं मया ॥ ३५ ॥ इत्युक्त्वा सा ततो वेगादुद्धृत्य चरणौ तदा ॥ ववंदेमूर्ध्नि संधाय पाणिपंकजकुङ्कुमलम् ॥ ३६ ॥ कृते तु वंदने तस्यामा
 तासखिमुखेन तु ॥ चोदयामास शनकैस्तस्याः सौभाग्यदर्शिताम् ॥ ३७ ॥ शरीरलक्षणानां च परिज्ञानाय कौतुकात् ॥ स्त्रीस्वभावात्स्वदुहितुश्चितां हृदिसमु
 द्रहन् ॥ ३८ ॥ ज्ञात्वा तदिंगितं शैलोमहिष्या हृदयेन तु ॥ अनुदीर्णा कृतिर्मेने रम्यमेतदुपस्थितम् ॥ ३९ ॥ चोदितः शैलमहिषीसख्यामुनिवरस्ततः ॥ स्मि
 ताननो महाभागो वाक्यं प्रोवाच नारदः ॥ १४० ॥ नजातो स्याः पतिर्भद्रेलक्षणैश्च विवर्जितः ॥ उत्तानहस्तासततं चरणैर्व्यभिचारिभिः ॥ ४१ ॥ सुच्छाया स्याभ
 विष्येयां किमन्यद्बहुभाष्यते ॥ श्रुत्वैतत्संभ्रमाविष्टो ध्वस्तधैर्यो हिमाचलः ॥ ४२ ॥ नारदं प्रत्युवाचाथ सा श्रुं कंठो महागिरिः ॥ हिमवानुवाच ॥ संसार
 स्याति दोषस्य दुर्विज्ञेया गतिर्यतः ॥ ४३ ॥ सृष्ट्या चावश्यभाविन्या केनाप्यतिशयात्मना ॥ कर्त्रा प्रणीता मर्यादा स्थिता संसारिणामियम् ॥ ४४ ॥ योजाय
 ते हियद्रीजा जनि तुः सौर्धसाधकः ॥ जनिता चापि जातस्य न कश्चिदिति च स्फुटम् ॥ ४५ ॥ स्वकर्मणैव जायंते विवधाभूतजातयः ॥ अंडजो ह्यंडजा जातः
 पुनर्जायेत मानवः ॥ ४६ ॥ मानुषोऽपि सरीसृप्यां मानुषत्वेन जायते ॥ तत्रापि जातौ श्रेष्ठयां धर्मस्योत्कर्षणेन तु ॥ ४७ ॥ अपुत्रजन्मनः शेषाः प्राणिनः
 समवस्थिताः ॥ मनुजास्तत्र सुतरां न येन सह धर्मिणः ॥ ४८ ॥ क्रमेणाश्रमसंप्राप्तिर्ब्रह्मचारिव्रतादनु ॥ तस्य कर्तुर्नियोगेन संसारो येन वर्धितः ॥ ४९ ॥
 संसारस्य हि नोत्पत्तिः सर्वे स्युर्यदि निर्गृहाः ॥ कर्त्रा तु शास्त्रेषु सदा सुतलाभः प्रशंसितः ॥ १५० ॥ प्राणिनां मोहनार्थाय नरकत्राणकारणात् ॥ स्त्रियाविरादि

प० पु०
॥ १३२ ॥

तासृष्टिर्जतूनांनोपपद्यते ॥ १५१ ॥ स्त्रीजातिस्तुप्रकृत्यैवकृपणादन्यभागिनी ॥ शास्त्रालोचनसामर्थ्याद्वृषितंतासुकर्तृणा ॥ ५२ ॥ तस्यांनो
परिभावज्ञाभवेदितिचवेधसा ॥ शास्त्रेषूक्तमसंदिग्धंबहुवारंमहाफलं ॥ ५३ ॥ दशपुत्रसमाकन्यायापिस्याच्छोलवर्जिता ॥ वाक्यमेतत्फलप्र
ष्टुंसांगलानिकरंफलं ॥ ५४ ॥ कन्याहिकृपणाशोच्यापितुर्दुःखविवादिनी ॥ यापिस्यात्तूष्णसर्वार्थापतिपुत्रसमविता ॥ ५५ ॥ किंपुनर्दुर्भ
गाहीनापतिपुत्रधनादिभिः ॥ त्वंचोक्तवान्मुतायामेशरीरेदोषसंग्रहम् ॥ ५६ ॥ अहोमुह्यामिशुष्यामिष्ट्यामिसीदामिनारद ॥ अयुक्तमपिवक्त
व्यमप्राप्यमपिसांप्रतम् ॥ ५७ ॥ अनुग्रहायमेच्छिन्धिदुःखंकन्याश्रयंमुने ॥ परिच्छिन्नेष्यसंदिग्धेमनःपरिभवाश्रयात् ॥ ५८ ॥ तृष्णामु
ष्णातितिनिष्णातंफललोभाश्रयात्पुनः ॥ स्त्रीणांहिपरमंजन्मकुलानामुभयात्मनाम् ॥ ५९ ॥ हहामुत्रमुखायोक्तंसत्पतिप्राप्तिसंज्ञितम् ॥ दुर्ल
भत्वात्सतःस्त्रीणांविगुणोपिपतिःकिल ॥ १६० ॥ नप्राप्यतेविनापुण्यैःपतिर्नार्याःकदाचन ॥ यतोनिस्साधनोधर्मःपरिणामोत्थितारतिः ॥ ६१ ॥
धनंजीवितपर्यंतपत्यौनार्याःप्रतिष्ठितम् ॥ निर्द्वन्द्वोदुर्मुखोमूर्खःसर्वलक्षणवर्जितः ॥ ६२ ॥ दैवतंपरमंनार्याःपतिरुक्तःसदैवहि ॥ त्वयादेवार्पि
णाप्रोक्तंनजातोस्याःपतिःकिल ॥ ६३ ॥ एतदौर्भाग्यमतुलमसंख्यंचदुरुद्धहम् ॥ चरःचरेभूतसर्गेचिंतासाव्यापिनीमुने ॥ ६४ ॥ सनजातइतिश्रुत्वाममे
दंव्याकुलंमनः ॥ मनुष्यदेवजातीनांशुभाशुभनिवेदकम् ॥ ६५ ॥ लक्षणंहस्तपादाभ्यांलक्षणविहितंकिल ॥ सेयमुत्तानहस्तेतित्वयोक्तामुनिपुं
गव ॥ ६६ ॥ उत्तानहस्तताप्रोक्तायाचतामेवनित्यका ॥ शुभोदयानांधन्यानांनकदाचित्प्रयच्छताम् ॥ ६७ ॥ सुच्छाययास्याश्चरणौत्वयोक्तौव्यभिचारिणौ ॥
तत्रापिश्रेयसीह्याशामुनेनप्रतिभातिनः ॥ ६८ ॥ शरीरलक्षणाश्चान्येपृथक्फलनिवेदिनः ॥ इत्युक्त्वाविरतेशैलेमहादुःखविचारिणि ॥ ६९ ॥ स्मितपूर्वमुवाचे
दंनारदोदेवपूजितः ॥ ॥ नारदउवाच ॥ हर्षस्थानेचमहतिव्यादुःखंनिरुच्यते ॥ १७० ॥ अपरिच्छिन्नवाक्यार्थोमोहंयासेमहागिरे ॥ इमांशृणुगिरंमतो
रहस्यपरिनिष्ठिताम् ॥ ७१ ॥ समाहितोमहाशैलमयोक्तस्यविचारणाम् ॥ नजातोस्याःपतिर्देव्यायन्मयोक्तंहिमाचल ॥ ७२ ॥ सनजातोमहादेवोभूतम
व्यभवोद्भवः ॥ शरण्यःशाश्वतःशास्ताशंकरःपरमेश्वरः ॥ ७३ ॥ ब्रह्मरुद्रेन्द्रमुनयोगर्भजन्मजरार्दिताः ॥ तस्यतेपरमेशस्यसर्वैकौडनकागिरे ॥ ७४ ॥
ब्रह्मांडतस्तदिच्छातःसंभूतोभुवनप्रभुः ॥ आत्मनोनविनाशोस्तिस्थावरान्तेपिभूधर ॥ ७५ ॥ संसारजायमानस्यप्रियमाणस्यदेहिनः ॥ नश्यतेदेहएवात्र
नात्मनोनाशउच्यते ॥ ७६ ॥ ब्रह्मादिस्थावरान्तोयंसंसारोयःप्रकीर्तितः ॥ सजन्ममृत्युदुःखार्तोह्यनिशंपरिवर्तते ॥ ७७ ॥ महादेवोचलःस्थाणुर्नजातो
जनकोजरः ॥ भविष्यतिपतिःसोस्याजगन्नाथोनेरामयः ॥ ७८ ॥ यदुक्तंचमयादेवीलक्षणैर्वर्जितातव ॥ शृणुतस्यापिवाक्यस्यसम्यक्नेन

प्र० सु०
अ० ४३

॥ १३२ ॥

विचारणम् ॥ ७९ ॥ लक्षणंदैविकोहंकः शरीरावयवाश्रयः ॥ सचायुर्धनसौभाग्यपरिणामप्रकाशकः ॥ १८० ॥ अनंतस्याप्रमेयस्यसौभाग्यस्यतुभूधर ॥
 नैवांकोलक्षणाकारः शरीरेसंविधीयते ॥ ८१ ॥ अतोस्यालक्षणंगात्रेशैलनास्तिमहामते ॥ यच्चाहमुक्तवानस्याउत्तानकरतासदा ८२ ॥ उत्तानोवरदः पाणिरेष
 देव्याः सदैवतु ॥ सुरासुरमुनिव्रातवरदात्रीभविष्यति ॥ ८३ ॥ यच्चप्रोक्तंमयापादौसुच्छायौव्यभिचारिणौ ॥ मत्तः शृणुत्वमस्यापिव्याख्योक्तिशैलसत्त
 म ॥ ८४ ॥ चरणौपद्मसंकाशौस्वच्छावस्यानखोज्वलौ ॥ सुरासुराणांनमतांकिरीटमणिकांतिभिः ॥ ८५ ॥ विचित्रवर्णैः पश्यद्भिः सुच्छायौप्रतिविंवि
 तौ ॥ एषाभार्याजगद्भर्तुर्वृषांकस्यमहीधर ॥ ८६ ॥ जननीसर्वलोकस्यसंभूताभूतभाविनी ॥ शिवेयंपावनायैवत्वत्क्षेत्रेपावनद्युतिः ॥ ८७ ॥ तद्यथाशीघ्र
 मेदैषायोगंयायात्पिनाकिनः ॥ तथाविधेयंविधिवत्त्वयाशैलेंद्रसत्तम ॥ ८८ ॥ अस्त्यत्रहिमहत्कार्यैर्देवानां हिमभूधर ॥ एवंश्रुत्वातुशैलेंद्रोनारदात्सर्वमे
 वहि ॥ ८९ ॥ स्वमात्मानंपुनर्जातंमेनेमेनापतिस्तदा ॥ उवाचचापिसंहृष्टोनारदंतुहिमाचलः ॥ ९० ॥ दुस्तरान्नरकाद्वोरादुद्धृतोस्मित्वयाविभो ॥
 पातालादहमुद्धृत्यसप्तलोकाधिपः कृतः ॥ ९१ ॥ हिमाचलोस्मिर्विरूपातस्त्वयामुनिवराधुना ॥ हिमाचलाच्छतगुणांप्रापितोस्मिसमुन्नति ॥ ९२ ॥ आनं
 दादेवचाहारिहृदयंमेमहामुने ॥ नाध्यवस्यतिकृत्यानांविभागप्रविचारणम् ॥ ९३ ॥ भवद्विधानांनियतममोवंदर्शनंमुने ॥ भवद्भिरेवहिप्रोक्तंनिवासायात्मरू
 पिणाम् ॥ ९४ ॥ मुनीनां देवतानांचस्वयंकर्तास्मिकल्मषम् ॥ तथापिवस्तुन्येकस्मिन्नाज्ञामेसंप्रदीयताम् ॥ ९५ ॥ इत्युक्तवतिशैलेंद्रेसतदाहर्ष
 निर्भरः ॥ उवाचनारदोवाक्यंकृतंसर्वमितिप्रभो ॥ ९६ ॥ सुरकार्यैरेवार्थस्तवापिसुमहत्तरः ॥ इत्युक्त्वानारदः शार्ङ्गजगामत्रिदिवंततः ॥ ९७ ॥
 सगत्वादेवभवनंमहेंद्रंसददर्शह ॥ ततोतुरूपेसमुनिरुपविष्टोमहासने ॥ ९८ ॥ पृष्टः शक्रेणप्रोवाचगिरिजासंश्रयांकथाम् ॥ नारदउवाच ॥ यन्मह्यमु
 क्तं कर्तव्यंतन्मयाकृतमेवहि ॥ ९९ ॥ किंतुपंचशरस्येषुगोचत्वमपेक्षितम् ॥ इत्युक्तोदेवराजस्तुमुनिनाकार्यदर्शना ॥ २०० ॥ चूतांकुरा
 स्त्रंसस्मारभगवान्पाकशासनः ॥ सस्मृतस्तुतदाक्षिप्रंसहस्राक्षेणधीमता ॥ २०१ ॥ उपतस्थैरतियुतः सविलासोऽज्ञपध्वजः ॥ प्रादुर्भूतं
 चतदंश्चाशक्रः प्रोवाचमन्मथम् ॥ २ ॥ शक्रउवाच ॥ उपदेशेनबहुनाकिंत्वांप्रतिरतिप्रिय ॥ मनोभवोसितेनत्वंवेत्सिभूतमनोगतम् ॥ ३ ॥
 तद्यथानुक्रमंतुत्वंकुरुनाकसदांप्रियम् ॥ शंकरंयोजयक्षिप्रंगिरिपुञ्ज्यामनोभव ॥ ४ ॥ संयुक्तोमधुनानेनगच्छरत्यासहायवान् ॥ इत्युक्तोमद
 नस्तेनशक्रेणस्वार्थसिद्धये ॥ ५ ॥ प्रोवाचपंचबाणोथवाक्यंभीतः शतक्रतुम् ॥ कामउवाच ॥ अनयादेवसामग्र्यामुनिदानवभीमया ॥ ६ ॥ दुःसा
 धश्शंकरोदेवः किंनवेत्सिजगत्प्रभो ॥ तस्यदेवस्येवत्थत्वंकारणंपदमव्ययम् ॥ ७ ॥ प्रायःप्रसादिकोपेपिसर्वहिमहतांमहत् ॥ सर्वोपभोगसा

प० पु०
॥१३३॥

रहितौदर्यस्वर्गसंभवम् ॥ ८ ॥ विशेषकांक्षतांशक्रसामान्याद्भ्रंशनंफलात् ॥ श्रुत्वैतद्वचनंशक्रस्तमुवाचामरैर्युतः ॥ ९ ॥ शक्रउवाच ॥ वयंप्रमाणंतेतत्र
रतिकांतनसंशयः ॥ संदंशेनविनाशक्तिरयस्कारस्यनेष्यते ॥ २१० ॥ कस्यचिच्चक्रचिह्नसामर्थ्येनतुसर्वतः ॥ इत्युक्तःप्रययौकामःसखायंमधुमाश्रि
तः ॥ ११॥ रतियुक्तोजगामाशुप्रस्थंतुहिनभूभृतः ॥ सतुप्राप्याकरोच्चिंतांकार्यस्योपायपूर्विकाम् ॥ १२ ॥ महात्मानोहिनिष्कंपामनस्तेषांसुदुर्जयम् ॥
तदादावेवसंक्षोभ्यनेत्थंतस्यजयोभवेत् ॥ १३ ॥ संसिद्धिः प्रायशश्चैवपूर्वसंशोध्यमानसम् ॥ कथमेवंविधैर्भावैर्द्वेषानुगमनंविना ॥ १४ ॥ क्रोधःक्रूरत
रात्संगाद्भीषणेप्यामहासखी ॥ चापल्यान्मूर्ध्निविध्वस्तधैर्याधारमहाबला ॥ १५ ॥ तामस्यविनियोक्ष्यामिमनसोविकृतिपुरः ॥ पिधायधैर्यद्वारा
णिसंतोषमपकृष्यच ॥ १६ ॥ अवगंतुंहिमांतत्रनकश्चिदिहपंडितः ॥ विकल्पमात्रसंस्थानंविहृपाक्षमनोभवम् ॥ १७ ॥ प्रविश्याथक्रियारंभी
गंभीरावर्तदुस्तरः ॥ भविष्यामिहरस्याहंतपःस्थस्यस्थिरात्मनः ॥ १८ ॥ इंद्रियग्राममावृत्यरम्यसाधनसंविधिः ॥ चिंतयित्वेतिमदनोभूतभर्तुस्तदा
श्रमम् ॥ १९ ॥ जगामजगतीसारंसरलद्रुमवेदिकम् ॥ शांतसत्त्वसमाकीर्णमचलंप्राणिसंकुलम् ॥ २२० ॥ नानापुष्पलताजालंसानुसंस्थगणेश्व
रम् ॥ निर्व्यग्रवृषभोद्घुष्टंनीलशाद्वलसानुकम् ॥ २१ ॥ तत्रापश्यन्निनेत्रस्यरम्यंकंचिद्वितीयकम् ॥ वीरकंवीरलोकेशमीशानसदृशद्युतिम् ॥ २२॥ पक्कं
कुंकुमकिंजल्कपुंजपिंगजटासटम् ॥ वेत्रपाणितमव्यग्रमुग्रंचाभद्रभूषणम् ॥ २३ ॥ ततोनिमीलितोन्निद्रपद्मपत्रांतलोचनम् ॥ प्रेक्षमाणमृजुस्थानं
नासावंशाग्रगोचरम् ॥ २४ ॥ अतीवरम्यसिंहेंद्रचर्मलंबोत्तरीयकम् ॥ श्रवणाहिफणोन्मुक्तनिश्वासानलपिंगलं ॥ २५ ॥ प्रेक्षत्कपोलपर्यंतचुंबिलंबिजटा
चयम् ॥ कृतवासुकिपर्यंतनाभिमूलनिवेशितम् ॥ २६ ॥ ब्रह्मांजलिस्थनासाग्रनिबद्धोरगभूषणम् ॥ ददर्शशंकरंकामःक्रमप्राप्तांतिकःशनैः ॥ २७ ॥
ततोभ्रमरझंकारमालंब्यद्रुमसानुगम् ॥ प्रविष्टःकर्णरंध्रेणभवस्यमदनोमनः ॥ २८ ॥ शंकरस्तमथाकर्ण्यमधुरंमदनाश्रयम् ॥ सस्मारदक्षतनयां
दयितारंतुमानसः ॥ २९ ॥ ततःशिवस्यशनकैस्तिरोधायातिनिर्मला ॥ समाधिभावनातस्थौलक्ष्यप्रत्यक्षरूपिणी ॥ २३० ॥ ततस्त
न्मयतांयातः प्रत्यूहपिहिताशयः ॥ विवेशविबुधाधीशोविकृतिमदनात्मिकाम् ॥ ३१ ॥ ईषत्क्रोधसमाविष्टोधैर्यमालंबधूर्जाटिः ॥ नि
रस्यमदनंस्थित्वायोगमायासमावृतः ॥ ३२ ॥ सतयामाययाविष्टोज्ज्वालमदनस्ततः ॥ इच्छाशरीरोदुर्ज्ञेयोदोषावासोमहाशयः ॥ ३३ ॥ हृद
यान्निर्गतःसोथवासनाव्यसनात्मकः ॥ बहिस्थलंसमासाद्यउपतस्थेऽपचवजः ॥ ३४ ॥ अनुयातोहिसाह्येनमित्रेणमधुनासह ॥ सहकारतरोर्दृष्ट्वा
मंदमारुतानिधुतं ॥ ३५ ॥ स्तवकंमदनोरम्यंहरवक्षसिसत्वरं ॥ मुमोचमोहनंनाममार्गणंमकरध्वजः ॥ ३६ ॥ सतस्यहृदयेशुद्धेनामशालीमहाशरः ॥

प्र०सृ०खं०
अ० ४३

॥१३३॥

पपातपरुषःप्रांशुःपुष्पवाणोविमोहनः॥३७॥ततःकरणसंदोहेविद्धेतुहृदयेभवः॥बभूवभूतपोकंप्यधैर्योपिमदनोन्मुखः॥३८॥ततःप्रभुत्वाद्भावानामावेशंस्व
 मपश्यत॥वाक्यं बहुवभाषेथप्रत्यूहप्रसवात्मकं॥३९॥ततःकोपानलोद्भूतघोरहंकारभीषणे॥बभूववदनेनेत्रंतृतीयमनलाकुलं॥२४०॥रुद्रस्यरौद्रव
 पुषोजगत्संहारभैरवम्॥तदंतिकस्थेमदनेव्यस्फारयतधूर्जटिः॥४१॥तत्रेवविस्फुलिगेनक्रोशतानाकवासिनाम्॥गमितोभस्मतांतूर्णकंदर्पःकामदर्प
 कः॥४२॥सतुतंभस्मसात्कृत्वाहरनेत्रोद्भवोनलः॥व्यजृंभतजगद्गुंज्ञात्वाहंकारघस्मरं॥४३॥ततोभवोजगद्धेतोर्व्यभजत्जातवेदसम्॥सह
 कारेमधौचन्द्रेसुमनःस्वपरेष्वपि॥४४॥भृंगेषुकोकिलास्येचविभागेनस्मरानलं॥सवाह्याभ्यंतरेविद्धोहरोथस्मरमार्गणैः॥४५॥भागेष्वेतेपुसंविष्टंवीक्षती
 बहुनाशनं॥विभक्तंलोकसंक्षोभकरंदुर्वारजृंभितं॥४६॥तत्प्रातिस्नेहसंपूर्णकामेनहृदयेकिल॥ज्वलन्नहर्निशंभीमोदुःखस्यवशगोभवत्॥४७॥वि
 लोक्यहरहंकारज्वालाभस्मीकृतंस्मरं॥विललापरतिःक्रूरंबंधुनामधुनासह॥४८॥ततोविलप्यबहुशोमधुनापरिसांत्विता॥जगामशरणंदेवमिदु
 मौलित्रिलोचनं॥४९॥भृंगानुयातांसंगृह्यपुष्पितांसहकारजां॥लतांपत्रद्रुमच्छन्नांजातांपरभृतांसखीं॥२५०॥निबध्यतुजटाजूटंकुटिलैरलकैरतिः॥
 उद्वर्त्यगात्रंशुभ्रेणहृदयेनस्मरभस्मना॥५१॥जानुभ्यामवनिंगत्वाप्रोवाचेन्दुविभूषणम्॥॥रतिरुवाच॥॥नमःशिवायास्तुमनोमयायजगन्मयायाद्भुत
 वर्त्मनेनमः॥५२॥नमःशिवायास्तुसुरार्चितायतुभ्यंसदाभक्तकृपापराय॥नमोभवायास्तुभवोद्भवायनमोस्तुतेध्वस्तमनोभवाय॥५३॥नमोस्तुमायामदना
 श्रयायनमोनिर्गमलभूषिताय॥नमोस्त्वमेयायगुणायनायनमोस्तुसिद्धायपुरातनाय॥५४॥नमःशरण्यायनमोगुणायनमोस्तुतेभमिगणानुगाय॥नमो
 स्तुनानाभुवनद्विकर्त्रेनमोस्तुभक्ताभिमतप्रदाय॥५५॥नमोथकर्मप्रसवेनमःसदाअनंतरूपायसदैवतुभ्यम्॥असह्यकोपायसदैवतुभ्यंशशांकचिह्नायनमो
 स्तुतुभ्यम्॥५६॥असीमलीलापरमस्तुतायवृषेद्रयाजायपुरांतकाय॥नमःप्रसिद्धायमहौपधायनमोस्तुनानाविधरूपकाय॥५७॥नमोस्तुकालायनमः
 कलायनमोस्तुतेकालकलातिगाय॥चराचराचार्यविचार्यवर्यमाचार्यमुत्प्रेक्षितभूतसर्गैः॥५८॥त्वामिदुमौलिंशरणंप्रपन्नाप्रियातयेहंसहसामहेशं॥प्रयच्छमे
 कामयशःसमृद्धिपतिंविनातंभगवन्नजीवे॥५९॥प्रियःप्रियायाःपुरुषेशनित्यस्ततोपरःकोभुवनेष्विहास्ति॥प्रभुःप्रभावीप्रभवःप्रियाणांप्रवीणपर्यायपरा
 परंतपः॥२६०॥त्वमेवनाथोभुवनस्यगोप्तादयालुरुन्मूलितभक्तभीतिः॥इत्थंस्तुतःशंकरइंद्रमौलिर्वृषाकपिर्मन्मथकांतयातु॥६१॥तुतोपदोपाकरखं
 डधारीउवाचचैनामधुरंनिरीक्ष्य॥शंकरउवाच॥भविष्यतिचकामोयंकालेकांतेचिरादथ॥६२॥अनंगइतिलोकेषुसविख्यातिंगमिष्यति॥इत्यु
 क्ताशिरसावंद्यगिरीशंकामवल्लभा॥६३॥जगामोपवनंचान्यद्रतिस्तुहिनपर्वते॥रुरोदचापिवहुशोदीनारम्येस्थलेस्थले॥६४॥मरणव्यवसायापिनिवृत्ताचशि

वाज्ञया ॥ अथनारदवाक्येनचोदितोहिमभूधरः ॥ ६५ ॥ कृताभरणसंस्कारांकृतकौतुकमंगलां ॥ स्वर्गपुष्पकृतापीडांशुभ्रचीनांशुकांवरां ॥ ६६ ॥
 सखीभ्यांसंयुतांशैलोगृहीत्वास्वसुतांततः ॥ जगामसुभगेयोगेतदासंपूर्णमानसः ॥ ६७ ॥ सकाननान्युपाक्रम्यवनान्युपवनानिच ॥ ददर्शरुदतींनारीम
 प्रतर्क्यामहौजसम् ॥ ६८ ॥ नरूपेणेदृशीलोकेरम्येषुवनसानुषु ॥ कौतुकेनपरामृष्टस्तांदृष्टारुदतींगिरिः ॥ ६९ ॥ उपसृप्यततस्तस्यानिकटंसोप्यपृच्छत ॥
 ॥ हिमवानुवाच ॥ कासिकस्यासिकल्याणिकेमर्थचापिरोदिषि ॥ ७० ॥ नैतदल्पमहंमन्येकारणंलोकसुंदरि ॥ सातस्यवचनंश्रुत्वाउवाचमधुनासह ॥ ७१ ॥
 रुदंतीशोकवचनंश्वसंतीदैन्यवर्धनं ॥ ॥ रतिरुवाच ॥ कामस्यदयितांभार्यारतिमांविद्धिसुव्रत ॥ ७२ ॥ गिरावस्मिंश्चभगवान्गिरिशस्तपसिस्थितः ॥
 तेनप्रत्यूहरुष्टेनक्रोधाद्रिस्फार्यलोचनं ॥ ७३ ॥ विमुच्याग्निशिखाज्वालांकामोभस्मावशेषितः ॥ अहंतुशरणंयातातंदेवंभयविह्वला ॥ ७४ ॥ स्तुतवत्यथसंतुष्ट
 स्ततोमांगिरिशोब्रवीत् ॥ तुष्टोहंकामदयितेकामोत्पत्तिर्भविष्यति ॥ ७५ ॥ त्वत्स्तुतिंचाप्यधीयानोनरोभक्त्यामदाश्रयः ॥ लप्स्यतेकांक्षितंकामं
 निवर्तमरणादपि ॥ ७६ ॥ प्रतीक्षमाणातद्राक्यमाशवेशवशादहं ॥ शरीरंपरिरक्षिष्येकिंचित्कालंमहाद्युते ॥ ७७ ॥ इत्युक्तस्तुतयारत्याशैलःसंभ्रमभीषणः ॥
 पाणावादायतनयांगंतुमैच्छत्स्वकंपुरं ॥ ७८ ॥ भाविनोवश्यभावित्वाद्भवित्रीभूतभाविनी ॥ लज्जमानासखिमुखैरुवाचपितरंगिरिं ॥ ७९ ॥ शैलपुत्र्युवाच ॥
 दुर्भगेनशरीरेणकिंममानेनकारणं ॥ कथंचतांदशांप्राप्तश्शङ्करोमेपतिर्भवेत् ॥ ८० ॥ तपोभिःप्राप्यतेभीष्टंनसाध्यंतुतपस्यतः ॥ दुर्भगत्वंवृथा
 लोकेविहितेसतिसाधने ॥ ८१ ॥ तपसिभ्रष्टसंदेहाततःस्वार्थजिगीषया ॥ एवंपःकरिष्येहंयामीत्युक्तवतींसुताम् ॥ ८२ ॥ उवाचवाचाशै
 लेंद्रोगद्गदस्वरवर्णया ॥ हिमवानुवाच ॥ उमेतिचापलंपुत्रिनक्षमंतावकंवपुः ॥ ८३ ॥ सोढुंक्लेशानुरूपस्यतपसःसौम्यदर्शने ॥ भावीन्यपिचकार्या
 णिपदार्थानिसदैवतु ॥ ८४ ॥ भाविनोर्थाभवंत्येववहवोऽनिच्छतोपिहि ॥ तस्मान्नतपसातेस्तिबालेकिंचित्प्रयोजनम् ॥ ८५ ॥ भवनंचैवगच्छामिचित
 यिष्यामिंतत्रवै ॥ इत्युक्तातुयदानैवगृहमन्वेतिशैलजा ॥ ८६ ॥ ततोद्विश्चितयाविष्टःस्वसुतांप्रशशंसच ॥ ततोतरिक्षेदिव्याचवागभूद्भुवनत्रये ॥ ८७ ॥
 उमेतिचापलंपुत्रित्वयोक्तातनयायतः ॥ उमेतिनामतेनास्याभुवनेषुभविष्यति ॥ ८८ ॥ सिद्धिर्मांतीमतीत्वेपासाधयिष्यतिचितितम् ॥ इतिश्रु
 त्वातुवचनंसतदाकाशमंडले ॥ ८९ ॥ अनुज्ञायसुतांशैलोजगामाशुस्वमंदिरम् ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ शैलजापिययौशैलमगम्यमपिदैवतैः ॥ ९० ॥ सखी
 भ्यामनुयातातुनियतानगराजजा ॥ शृंगां हिमवतःपुण्यंनानाधातुविभूषितम् ॥ ९१ ॥ दिव्यपुष्पलताकीर्णभ्रमरोद्भुष्टपादपम् ॥ दिव्यप्रस्रवणोपेतमनो
 रथशतोज्ज्वलम् ॥ ९२ ॥ नानापक्षिसमायुक्तंचक्रवाकोपशोभितम् ॥ जलजस्थलजैःपुण्यैःप्रफुल्लैरुपशोभितम् ॥ ९३ ॥ चित्रकंदरसंगुह्यंदिव्यगेहसम

न्वितम् ॥ विहंगसंघसंघुष्टंकल्पपादपसंकटम् ॥ ९४ ॥ तत्रापश्यन्महाशाखंशाखिनंहरितच्छदम् ॥ सर्वतुङ्गसुमोपेतंचक्रवाकोपशोभितम् ॥ ९५ ॥
 नानापुष्पशताकीर्णनानाविधफलान्वितम् ॥ त्यक्तसूर्यस्यरुचिभिर्भिन्नसंहतपल्लवम् ॥ ९६ ॥ तत्रांबराणिसंत्यज्यभूषणानिचशैलजा ॥ संवीता
 वल्कलैर्दिव्यैर्दर्भनिर्मितमेखला ॥ ९७ ॥ त्रिःस्नातापाटलाहाराबभूवशरदांशतम् ॥ शतमेकेनजीर्णेनपर्णेनावर्तयत्तदा ॥ ९८ ॥ निराहाराशतं
 साभूत्समानांतपसोनिधिः ॥ ततउद्वेजिताःसर्वेप्राणिनस्तपसोग्निना ॥ ९९ ॥ ततःसस्मारभगवान्मुनीन्सप्तशतक्रतुः ॥ तेसमागम्यमु
 दिताःसर्वेसमुदितास्तथा ॥ ३०० ॥ पूजितास्तेमहेंद्रेणपप्रच्छुस्तत्प्रयोजनम् ॥ किमर्थं हि सुरश्रेष्ठसंस्मृतास्तुवयंत्वया ॥ १ ॥ शक्रःप्रोवाचशृण्वं
 तुभगवंतःप्रयोजनम् ॥ हिमाचलेतपोधोरंतप्यतेभूधरात्मजा ॥ २ ॥ तस्याभिमतयोगेनभवंतःकर्तुमर्हथ ॥ तपःसमापनंदेव्याजगदर्थेत्वरा
 न्विताः ॥ ३ ॥ तथेत्युक्त्वाततःशैलंसिद्धसंघातसेवितम् ॥ उचुरागम्यमुनयस्तामथोमधुराक्षरम् ॥ ४ ॥ पुत्रिकस्तेव्यवासितःकामः
 कमललोचने ॥ तानुवाचततोदेवीसादरंगौरवान्मुनीन् ॥ ५ ॥ देव्युवाच ॥ तपस्यंतोमहाभागाःप्रोह्यमौनंभवादृशां ॥ वंदनायनियुक्ताधीर्याचय
 त्यविकल्पितम् ॥ ६ ॥ सुप्रसन्नमुखायूयंगृहीत्वासनमादितः ॥ उपविष्टाःश्रमंमुक्त्वाततःप्रक्ष्यथमामनु ॥ ७ ॥ इत्युक्तास्तेततश्चक्रुस्तत्रासनपरिग्र
 हम् ॥ साचतान्विधिवत्पूर्वपूजयित्वाविधानतः ॥ ८ ॥ उवाचादित्यसंकाशान्मुनीन्सप्तऋषीन्शनैः ॥ त्यक्त्वाव्रतात्मकंमौनंनत्वाचविधिवन्मु
 नीन् ॥ ९ ॥ भगवंतोपिमौनांतेतस्याःसप्तर्षयोप्यथ ॥ गौरवाधारतांप्राप्तांप्रच्छुस्तांपुनस्तथा ॥ १० ॥ सापिगौरवगर्भेणमनसाचारुहासिनी ॥ मु
 नीन्सर्वास्तथालोक्यप्रोवाचप्रोह्यवाग्यमम् ॥ ११ ॥ भगवंतोविजानीथप्राणिनांमनसेप्सितम् ॥ शरीरादिभिरत्यर्थकदर्थ्यतेहिदेहिनः ॥ १२ ॥ केचित्तुनिपुणा
 स्तत्रघटंतेविविधोद्यमैः ॥ उपायैर्दुर्लभान्भावान्प्राप्नुवंतिह्यतंद्रिताः ॥ १३ ॥ अपरेतुपरिच्छिद्यनानाकारानुपक्रमान् ॥ देहांतरार्थसारंभमाश्रयं
 तिहितद्वतम् ॥ १४ ॥ ममत्वाकाशसंभूतकुसुमस्रग्विभूषितम् ॥ विंध्यशृंगंस्प्रष्टुकामोहस्तःप्रसरतेमुहुः ॥ १५ ॥ अहंकिलभवंदेवंपतिंप्राप्तुंसमुद्यता ॥
 प्रकृत्यैवदुराराध्यंतपस्यंतंचसंप्रति ॥ १६ ॥ सुरासुरैरनिर्णीतंपरमार्थंक्रियाश्रयं ॥ सांप्रतंचापिनिर्दग्धोमदनोवीतराणिना ॥ १७ ॥ कथमाराधयेदीशंमाहशीताह
 शंशिवम् ॥ इत्युक्तामुनयस्तेतुस्थिरतामनसस्ततः ॥ १८ ॥ ज्ञातुमस्यावचःप्रोचुःप्रक्रमात्प्रकृतार्थकम् ॥ मुनयऊचुः ॥ द्विविधन्तुसुखंतावत्पुत्रिलो
 केविभाव्यते ॥ १९ ॥ शरीरस्यास्यसंयोगश्चेतसश्चापिनिर्वृतिः ॥ प्रकृत्यातुसदिग्वासाभीमोभस्मास्थिभूषणः ॥ ३२० ॥ कपालीभिश्चकोनग्रोविहूपाक्षोऽ
 स्थिरक्रियः ॥ प्रमत्तोन्मत्तकाकारोबीभत्सोकृतसंग्रहः ॥ २१ ॥ पत्यानतेनचास्त्यर्थोमूर्तानर्थेनकांक्षितः ॥ यदिस्वस्यशरीरस्यसुखमिच्छ

शिशाश्वतम् ॥ ३२२ ॥ तत्कथंतेमहादेवाद्भूतभाजोजुगुप्सितात् ॥ स्रवन्नरवसासास्थिकपालकृतभूषणात् ॥ २३ ॥ श्वसदुग्रभुजं गेन्द्रकृतभूषणभूषितात् ॥
 श्मशानवासिनोरौद्रप्रमथानुगतादपि ॥ २४ ॥ सुरेन्द्रमकुटव्रातनिघृष्टचरणोऽरिहा ॥ हरिरस्तिजगद्धाता श्रीकान्तोऽनन्तमूर्तिमान् ॥ २५ ॥ जप्यो यज्ञभुजाम
 स्तितथेन्द्रः पाकशासनः ॥ देवतानां निधिश्चास्ति ज्वलनस्सर्वकामधुक् ॥ २६ ॥ वायुरस्ति जगद्धातायः प्राणस्सर्वदेहिनाम् ॥ तथा वैश्रवणो राजा
 सर्वार्थमहिमाप्रभुः ॥ २७ ॥ एभ्य एकतमं कस्मान्न त्वं संप्राप्तुमिच्छसि ॥ उतान्यस्मादिह प्राप्य सुखं ते मनसे हितम् ॥ २८ ॥ एवमेतत्तथा पुत्रिप्र
 भावोलोकसम्पदाम् ॥ अस्मिन् देहे परे वापि कल्याणप्राप्तये तव ॥ २९ ॥ पितुरेवास्ति ते सर्वसुरेभ्यो यन्निवेदितम् ॥ वरस्य प्रातये क्लेशस्स चाप्यत्रा
 फलस्तरुः ॥ ३० ॥ प्रायेण प्रार्थितो ह्यर्थस्स मर्थो ह्यति दुर्लभः ॥ स्वस्थानविनियोगित्वात् पुत्रितत्रापि लभ्यते ॥ ३१ ॥ इत्युक्तवत्सुकुपितामुनिवर्षेषु
 शैलजा ॥ उवाच क्रोधरक्ताक्षी विस्फुरद्दशनच्छदा ॥ ३२ ॥ देव्युवाच ॥ असद्ब्रह्मस्य कानीतिर्व्यसनस्य क्वयंत्रणा ॥ विपरीतार्थबोद्धारः सत्पथे
 केन योजिताः ॥ ३३ ॥ एवं मां वित्थदुष्प्रज्ञामस्थानासद्ब्रह्मप्रियाम् ॥ न मां प्रतिविचारोस्ति यदहंकारमानिनी ॥ ३४ ॥ प्रजापतिसमाः सर्वे भवंतः सर्वद
 र्शिनः ॥ न नूनं वित्थ तं देवं शाश्वतं जगतः प्रभुम् ॥ ३५ ॥ अजमीशानमव्यक्तममेयमहिमोदयम् ॥ आस्तां तत्कर्मसद्भावं संबोधंतावदावृतम् ॥ ३६ ॥
 विदुस्तं न हरिब्रह्ममुखा अपि सुरेश्वराः ॥ यत्तस्य विभवं स्वेत्थं भुवनेषु विजृम्भितम् ॥ ३७ ॥ प्रकटं सर्वभूतानां तदप्यथ न वित्थ किं ॥ कस्यैतद्गगनं मूर्तिः कस्याग्निः
 कस्य मारुतः ॥ ३८ ॥ कस्य भूः कस्य वरुणः कश्चंद्रार्कविलोचनः ॥ कस्यार्चयंतिलोकेषु लिंगं भक्त्या सुरासुराः ॥ ३९ ॥ यच्च ब्रह्मेश्वरा देवा विष्ण्वन्द्राद्याम
 हर्षयः ॥ प्रभावं प्रभवं वापि तेषामपि न वित्थ किं ॥ ४० ॥ अदितेः कश्यपः प्राजा देवानां रायणादयः ॥ मरीचेः कश्यपः पुत्रो ह्यदितिर्दक्षपुत्रिका ॥ ४१ ॥
 मरीचिश्चापि दक्षश्च पुत्रौ तौ ब्रह्मणः किल ॥ ब्रह्माहिरण्यमया दंडा देवसिद्धविभूतिकः ॥ ४२ ॥ कस्य प्रादुरभूद्भयानात् प्राकृतः प्राकृतांशकः ॥ अथ नारायणे नैव
 स्वकीयेच्छासमाश्रयात् ॥ ४३ ॥ तत्प्रेरितः प्रयात्वेऽप्यजन्म नारायणात्मकम् ॥ सापि कर्मण एवोक्ता प्रेरणविवशात्मनाम् ॥ ४४ ॥ यथोन्मादादिदुष्टस्य मतिरे
 वहिसा भवेत् ॥ इष्टानेव पदार्थान् वै विपरीतान् हि मन्यते ॥ ४५ ॥ लोकस्य व्यवहारेषु दृष्टेषु हस्ते सदा ॥ धर्माधर्मफलप्राप्तौ विष्णुमेव निबोधत ॥ ४६ ॥
 विदध्वमित्थं मुनयोऽसकृच्च मे गिरंगिरीश श्रुतिभूमि सन्निधौ ॥ उत्कृष्टकेदारइवावनी तले सुबीजमुष्टिं सुफलाय कर्षकाः ॥ ४७ ॥ तेषां श्रुत्वा हितारम्यां प्रकमा
 त्प्रक्रमक्रियाम् ॥ वाचं वाचां पतिप्रख्याः प्रोचुश्च स्मितसुंदराः ॥ ४८ ॥ मुनय ऊचुः ॥ जाते लोकविधाने तु सत्यं तत्कार्यमुत्तमम् ॥ प्रायः प्रालेयशैलस्य शंकात
 त्कालरूपिणः ॥ ४९ ॥ सत्यमुत्कंठिताः सर्वे ये कार्यार्थमुद्यताः ॥ तेषां त्वरंते चेतांसि किंतु नाम महात्मनाम् ॥ ५० ॥ लोकयात्रानुगंतव्या विशेषेण विवक्षि

तैः ॥ यतस्तद्धर्ममेधंतेतत्प्रामाण्यं परे धृताः ॥ ५१ ॥ इत्युक्त्वा मुनयोजगमुस्त्वरितास्तुहिनाचलम् ॥ तत्र ते पूजितास्तेन हिमशैलेन सादरम् ॥ ५२ ॥ ऊचुर्मु
 निवराः प्रीताः स्वल्पकं तु त्वरान्विताः ॥ मुनय ऊचुः ॥ देवो दुहितरं साक्षात्पिनाकीतवमार्गते ॥ ५३ ॥ तच्छीघ्रं पावयात्मानमाहुत्येवानले हुतम् ॥ कार्यं
 हितच्च देवानां सुचिरं परिवर्तते ॥ ५४ ॥ जगदुद्धारणायैष विधातव्यः समुद्यमः ॥ इत्युक्तस्तु तदा शैलो हर्षावेशवशान्मुनीन् ॥ ५५ ॥ असमर्थो भवद्वक्तुमुत्तरं
 प्रार्थयन्निव ॥ ततो मेनामुनीन् वद्यप्रोवाच स्नेहविकृषा ॥ ५६ ॥ दुहितुस्तान्मुनींश्चैव वचनं स्वयमर्थवत् ॥ ॥ मेनोवाच ॥ यदर्थं दुहितुर्जन्म चेच्छं त्यपि
 महाफलं ॥ ५७ ॥ तदेवोपस्थितं सर्वप्रक्रमेणैव सांप्रतम् ॥ कुलजन्मवयोरूपविभुत्वैस्सहितोपियः ॥ ५८ ॥ वरस्तस्यापि नाहूय सुता देया ह्ययाचतः ॥
 दिग्वासा जटिलः शूलीदग्धकामोपिकामदः ॥ ५९ ॥ स तु मत्सुतया घोरः कथं नाम उपास्यते ॥ मुनय ऊचुः ॥ ऐश्वर्यमवगच्छस्व शंकरस्य सुरासुराः ॥ ६० ॥
 आराध्यमानपादाब्जयुगलाश्च सुनिर्वृताः ॥ यस्योपयोगियद्रूपं तेन तत्प्रार्थ्यं ते चिरम् ॥ ६१ ॥ घोरं तपस्यते बाला तेन रूपेण निर्वृता ॥ यत्साव्रतानि दिव्या
 निनयिष्यति समापनम् ॥ ६२ ॥ तदत्रावहिता तावदस्मास्वेव भविष्यति ॥ इत्युक्त्वा गिरिणा सार्द्धं युयुत्रास्ति शैलजा ॥ ६३ ॥ जितार्कज्वलनज्वाला तप
 स्तेजोमयी ह्युमा ॥ प्रोक्ता सा मुनिभिः स्निग्धमानिन्या हवचोर्थवत् ॥ ६४ ॥ नाहं क्षुद्रात्किलेच्छामि ऋतेश्वात्पिनाकिनः ॥ स्थितं च तारतम्येन प्राणिनां
 परमर्द्धिदं ॥ ६५ ॥ धीरतैश्चर्यकार्याणि प्रमाणमतुलं महत् ॥ यस्मान्न किंचिदपरं यच्च यस्मात्प्रवर्तते ॥ ६६ ॥ यस्यैश्वर्यमनाद्यंतं तमहं शरणं गता ॥ समः
 सव्यवसायश्च दीर्घेण विपरीतकः ॥ ६७ ॥ एवं नेशम्यते वाचं देव्या मुनिवरास्तदा ॥ आनंदाश्रुपरीताक्षाः सस्वजुस्तां तपस्विनीं ॥ ६८ ॥ ऊचुश्च परम
 प्रीताः शैलजां मधुरं वचः ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ अत्यद्भुतमहोपुत्रिज्ञानमूर्तिरिवामला ॥ ६९ ॥ प्रसादयसि नो भावं भवभावप्रतिश्रयात् ॥ ननु विज्ञो
 वयं तस्य देवस्यैश्वर्यमद्भुतम् ॥ ७० ॥ त्वन्निश्चयस्य दृढतां वेत्तुं वयमिहागताः ॥ अचिरादेव तन्वंगिकामस्त्वेष भविष्यति ॥ ७१ ॥ आदित्यस्स प्र
 भोयाति रत्नेभ्यः काद्युतिः पृथक् ॥ को र्थो वर्णान्स्वकांस्त्यक्त्वा तथा त्वंगिरि शंविना ॥ ७२ ॥ यामोनेकाभ्युपायेन तमभ्यर्थयितुं वयम् ॥ अस्माकमपि
 चैषो र्थः सुतरां हृदि वर्तते ॥ ७३ ॥ अतस्त्वमेव सा बुद्धिर्यतो नीतिस्त्वमेव हि ॥ अतो निःसंशयं कार्यं शं करोपि विधास्याति ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वा पू
 जितास्सर्वे मुनयौ गिरिकन्यया ॥ प्रययुर्गिरि शं द्रुपुं प्रस्थं हिमवतो महत् ॥ ७५ ॥ गंगां भः प्रावितात्मानः पिंगावद्धजटासटाः ॥ भृंगानुयातपाणिस्थमं
 दारकुसुमस्रजः ॥ ७६ ॥ संप्राप्य तु गिरेः प्रस्थं ददृशुः शंकराश्रमम् ॥ प्रज्ञां तां शेषसत्त्वौघं पर्यास्तिमितकाननम् ॥ ७७ ॥ निःशब्दक्षोभसलिलप्रया
 तं सर्वतो दिशम् ॥ तत्रापश्यंस्ततो द्वा रिवीरकं वेत्रपाणिनम् ॥ ७८ ॥ तमेते मुनयः वपूज्या विनीताः कार्यगौरवात् ॥ ऊचुर्मधुरभाषाभिस्ते

वाचंवाग्मिनांवराः ॥ ७९ ॥ द्रष्टुं वयमिहायाताः शंकरं गुणनायकं ॥ त्रिलोचनं विजानीहि सुरकार्यप्रचोदिताः ॥ ३८० ॥ त्वमेव नोगतिस्तत्र
 यथा कालानतिक्रमः ॥ स्यात्प्रार्थनैषा प्रायेण प्रतीहारमयी प्रभो ॥ ८१ ॥ इत्युक्तो मुनिभिः सोऽथ गौरवात्तानुवाच ह ॥ सवनस्यापरां संध्यां कर्तुमंदा
 किर्नीगतः ॥ ८२ ॥ क्षणेन भाविता विप्रास्ततो द्रक्ष्यथ शूलिनम् ॥ इत्युक्ता मुनयस्तस्थुर्यत्नात् कार्यविचक्षणाः ॥ ८३ ॥ गंभीरां बुधं प्रावृद्धं तृषिताश्चातकायथा ॥
 तथा क्षणेन निष्पन्न समाचारक्रियाविधिम् ॥ ८४ ॥ वीरासनकृतोद्देशं मृगचर्मनियामितम् ॥ ततो विनीतो जानुभ्यामवलंब्य महींमुदा ॥ ८५ ॥ उवाच
 वीरको देवंप्रणयैकसमाश्रयम् ॥ संप्राप्ता मुनयः सप्तद्रष्टुं त्वां दीप्ततेजसं ॥ ८६ ॥ विभो समादिश द्रष्टुं ततो ध्यानमिहार्हासि ॥ इत्युक्तो धूर्जटिस्तेन वीरके
 ण महात्मना ॥ ८७ ॥ भ्रूभंगसंज्ञया तेषां प्रवेशाज्ञां ददौ तदा ॥ मूर्द्धकं पेनतान्सप्त वीरकोऽपि महासुनीन् ॥ ८८ ॥ आजुहाव विदूरस्थान् दर्शनाय पिना
 किनः ॥ त्वरावद्धजटास्ते चलं वकृष्णाजिनांवराः ॥ ८९ ॥ विविशुर्वेदिकां दिव्यांगिरीशस्य विभोस्ततः ॥ वद्धपाणिपुटाक्षितनाकपुष्पोत्करास्त
 तः ॥ ९० ॥ पिनाकिपादयुगलं वंद्य नाकनिवासिनः ॥ ततः स्निग्धेक्षिताः संतो मुनयः शूलपाणिना ॥ ९१ ॥ गिरीशं ते ततो दृष्ट्वा ते समंतुष्टवुर्मुदा ॥ मुनय ऊ
 चुः ॥ ९२ ॥ अहो कृतार्था वयमेव सांप्रतं सुरेश्वरैर्वेदितपादपल्लवम् ॥ विलोकयामो गुणगौरवार्द्धिभिः समादिशेः कार्यमशेषरक्षणम् ॥ ९३ ॥ ततः प्रहस्य सर्वज्ञ
 उवाच मुनि सत्तमान् ॥ भवतां यद्धदिगतं कार्यं तत्कुरुताधुना ॥ ९४ ॥ इत्युक्ता मुनयस्तूर्णययुर्यत्र च शैलजा ॥ बभाषिरे विभागज्ञागिरिजां
 गिरिगह्वरे ॥ रम्यं प्रियमनोहारिमारूपं तपसादह ॥ ९५ ॥ प्रीतस्ते शंकरः पाणिमेष प्रतिग्रहीष्यति ॥ वयमर्थितवंतस्ते पितरं पूर्वमागताः ॥ ९६ ॥ पित्रा
 सह गृहं गच्छ वयं यामः स्वमंदिरं ॥ इत्युक्ता तपसः सत्यं फलमस्तीति चिंत्य सा ॥ ९७ ॥ त्वरमाणा ययौ वैभोऽपि तु दिव्यं सुशोभितं ॥ सा तत्र रजनीं मेने वर्षायुत
 समांसती ॥ ९८ ॥ हरदर्शनसंजातसमुत्कंठा हिमाद्रिजा ॥ ततो मुहूर्तैर्ब्राह्मे तु तस्याश्च कुः सुहृत्क्रियां ॥ ९९ ॥ नाना मंगलसंदोहान्यथावत्क्रमपूर्वकम् ॥
 दिव्यमंगलसंयोगान्मंदिरं बहुमंगले ॥ १०० ॥ उपासत गिरिं मूर्त्तां ऋतवः सर्वकामिकाः ॥ वायवः सुखदाश्चासन्संमार्जनविधौ गिरेः ॥ १ ॥ हर्म्येषु श्रीः स्वयं
 देवीकृतनानाप्रसाधना ॥ कांतिः सर्वेषु भावेषु ऋद्धिश्च भरणाकुला ॥ २ ॥ चिंतामणिप्रभृतयोरत्नाश्च शैलं समंततः ॥ उपतस्थुर्लताश्चापि कल्पकाद्यामहाद्रु
 माः ॥ ३ ॥ ओषधो मूर्तिमत्यश्चादिव्यौषधिसमन्विताः ॥ रसाश्च धातवश्चैव सर्वे शैलस्य किंकराः ॥ ४ ॥ किंकरास्तस्य शैलस्य व्यग्राश्चाश्रमव
 र्तिनः ॥ नद्यः समुद्रानि खिलाः स्थावरजंगमं च यत् ॥ ५ ॥ ते सर्वे हिमशैलस्य महिमानवर्द्धयन् ॥ अभवन् मुनयो नागायक्षा गंधर्वकिन्नराः ॥ ६ ॥
 शंकरस्यापि विबुधा गंधमादनपर्वते ॥ सज्जमंडनसंभारास्तस्थुर्निर्मलमूर्त्तयः ॥ ७ ॥ शर्वस्याथ जटाजूटे चंद्रखंडं पितामहः ॥ व

बंधप्रणयोदारविस्फारितविलोचनः ॥ ८ ॥ कपालमालांविपुलांचामुंडामूर्धिवध्रती ॥ उवाचगिरिशंकालीपुत्रंजनयशंकर ॥ ९ ॥ योदैत्येद्रकुलं
 हत्वामारुतैस्तर्पयिष्यति ॥ शौरिव्रतंसिकारतंकंठाभरणमुज्ज्वलम् ॥ १० ॥ भुजंगाभरणं गृह्यसज्जशंभोः पुरोभवत् ॥ शक्रोगजाजिनंतस्यवसाभ्यक्ताग्र
 पल्लवम् ॥ ११ ॥ दध्रेसरभसंस्विद्यद्विस्तीर्णमुखपंकजम् ॥ वायवश्चवबुस्तीक्ष्णास्तीक्ष्णं हिमगिरिप्रभम् ॥ १२ ॥ वृषंविभूषयामासुर्हरयानं मनोजवम् ॥
 विरेजुर्नयनान्तस्थाः शंभोः सूर्यानलेंदवः ॥ १३ ॥ स्वांद्युतिलोकनाथस्यजगतः कर्मसाक्षिणः ॥ चिताभस्मसमाधत्तकपालेरजतप्रभम् ॥ १४ ॥
 मनुजास्थिमयीमालांनिवबंधचपाणिना ॥ प्रेताधिपःपुरेदूरेसभयःसमवर्तत ॥ १५ ॥ नानाकारमहारत्नभूषणंधनदाहृतम् ॥ विहायोदीतसर्पैद्रकट
 केनस्वपाणिना ॥ १६ ॥ कर्णोत्तंसंचकारेशोह्यमलंतक्षकंस्वयम् ॥ निष्पन्नाभरणंचैवप्रसाध्येशंप्रसाधनैः ॥ १७ ॥ तत्राप्येपानियमतोह्यभवन्व्य
 ग्रमूर्तयः ॥ मुमोचाभिनवान्सर्वरम्यशालिरसौषधीन् ॥ १८ ॥ व्यग्रातुपृथिवीदेवीसर्वभावात्मनोरमा ॥ गृहीत्वावरुणः साक्षाद्रत्नाढ्याभरणानिच ॥ १९ ॥
 पुष्पाणिचविचित्राणिनानारत्नमयानितु ॥ तस्थौसाभरणोदेवःसर्वज्ञःसर्वदेहिनाम् ॥ २० ॥ ज्वलनश्चापिदिव्यानिहैमान्याभरणानिच ॥ जातरूप
 पवित्राणिप्रयतः समुपस्थितः ॥ २१ ॥ वायुर्ववौचसुरभिःसुखसंस्पर्शनोविभुम् ॥ छत्रंचंद्रकरोद्दामंहासितंचशतक्रतुः ॥ २२ ॥ जग्राहमुदितःश्री
 मान्वाहुर्भिव्रभूषणः ॥ जगुर्गर्धर्वमुख्याश्चननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ २३ ॥ वादयंतोतिमधुरंजगुर्गर्धर्वकिन्नराः ॥ मुहूर्तादृतवस्तत्रजगुश्चननृतुश्चैव ॥ २४ ॥
 चपलाश्चगणास्तस्थुर्लोडयंतोहिमाचलम् ॥ उपविष्टः क्रमाद्धाताविश्वकृद्भगनेत्रहा ॥ २५ ॥ चकारौद्गाहिकंकृत्यंपत्न्यासहयथोदितम् ॥ दत्ताध्यांगि
 रिराजेनसुरवृंदैर्विनोदितः ॥ २६ ॥ अवसत्तांक्षपांतत्रपत्न्यासहपुरांतकः ॥ ततोर्गंधर्वगीतेननृत्येनाप्सरसामपि ॥ २७ ॥ स्तुतिभिर्देवदैत्यानांविबुद्धो
 विबुधाधिपः ॥ आमंत्र्यहिमशैलेंद्रंभ्रातेजाययासह ॥ २८ ॥ जगाममंदरगिरिंवायुवेगेनशृंगिणा ॥ ततोगतेभगवतिनीलोहितेसहोमयारतिमनु
 भूतभूधरः ॥ २९ ॥ सर्वांधवोभवतिहिकस्यनोमनोविश्रुंखलंजगतिहिकन्यकापितुः ॥ पुरोद्यानेषुरम्येषुविविक्तेषुवनेषुच ॥ ३० ॥ सुरक्तहृदयोदे
 व्याविजहारभगाक्षिहा ॥ ततोबहुतिथेकालेपुत्रनाम्नागिरेःसुता ॥ ३१ ॥ सखीभिः सहिताक्रीडांचक्रेकृत्रिमपुत्रकैः ॥ कदाचिद्रंधतैलेनगात्रमभ्यज्यशैलजा ॥ ३२ ॥
 चूर्णैरुद्रर्तयामासमलेनापूरितांतनुम् ॥ तदुद्रर्तनकंगृह्यनरंचक्रेगजाननम् ॥ ३३ ॥ पुरुषंक्रीडतीदेवीतच्चाप्यक्षिपदंभसि ॥ जाह्नव्याशिवयासख्या
 ततःसोभूद्बृहत्तनुः ॥ ३४ ॥ कायेनातिविशालेनजगदापूरयत्तदा ॥ पुत्रेत्युवाचतंदेवीपुत्रेत्युचेचजाह्नवी ॥ ३५ ॥ गांगेयइतिदेवैस्तुपूजितोभूद्भजाननः ॥
 विनायकाधिपत्यंचददावस्यपितामहः ॥ ३६ ॥ पुनःसाक्रीडतीचक्रेतरुंचवरवर्णिनी ॥ मनोज्ञमंकुरंरूढमशोकस्यशुभानना ॥ ३७ ॥ वर्द्धयामासतं

प० पु०
॥१३७॥

चापिकृतसंस्कारमंगलम् ॥ बृहस्पतिमुखैर्विप्रैर्दिवस्पतिपुरोहितैः ॥ ३८ ॥ ततोदेवैःसमुनिभिःप्रोक्तादेवीत्वदंवचः ॥ अधुनादर्शितेमागैर्मर्यादांकर्तुम
र्हसि ॥ ३९ ॥ फलंकिंभवितादेविकल्पितैस्तरुपुत्रैः ॥ इत्युक्ताहर्षपूर्णागीप्रोवाचातिशुभांगिरं ॥ ४० ॥ एकंनिरुदकेग्रामेयःकूपंकारयेदुधः ॥ विंदौ
विंदौचतोयस्यसवसेद्वत्सरंदिवि ॥ ४१ ॥ दशकूपसमावापीदशवार्पासमोद्वदः ॥ दशह्रदसमाकन्यादशकन्यासमोद्वदः ॥ ४२ ॥ एषावैशुभमर्यादानियतालो
कभाविनी ॥ इत्युक्तास्तुततोविप्रबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ ४३ ॥ जग्मुःस्वमंदिराण्येवभवानीवंद्यमातरं ॥ गतेषुतेषुदेवोपिशंकरःपर्वतात्मजां ॥ ४४ ॥
पाणिनालम्ब्यमानेननस्वमावासमगच्छत ॥ चित्तप्रसादजननंप्रासादाद्दालगोपुरं ॥ ४५ ॥ लंबमौक्तिकदामानंमालिकाकुलवेदिकं ॥ सुनद्धकलधौतंचक्री
डागृहमनोगतं ॥ ४६ ॥ प्रकीर्णकुसुमामोदमत्तालिकुलकूजितं ॥ किन्नरोद्गीतसंगीतगृहांतरितभित्तिकम् ॥ ४७ ॥ सुगंधिधूपसंघातंमनःप्राप्यमलक्षितं ॥
क्रीडामयूरनारीभिरभितोरभसार्पितं ॥ ४८ ॥ हंससंघातसंदिष्टस्फटिकस्तभंतोरणं ॥ अनाविलमसंभ्रांत्याबहुशःकिन्नराकुलं ॥ ४९ ॥ शुक्रैर्यत्राभिदृश्यं
तेपद्मरागविनिर्मिताः ॥ भित्तयोजातिसंभ्रांत्याप्रतिविंवितमौक्तिकाः ॥ ४९ ॥ तत्राक्षैःप्रिययादेवोविहर्तुमुपचक्रमे ॥ स्वच्छेद्रनीलभूभागेक्रीडंतौयत्रसंस्थि
तौ ॥ ५१ ॥ वपुःसहायतांप्राप्तौविनोदरसनिवृत्तौ ॥ एवंप्रक्रीडतोस्तत्रदेवीशंकरयोस्तदा ॥ ५२ ॥ प्रादुर्भूतोमहाशब्दःपतितांवरगोचरः ॥ तच्छ्रुत्वाकौ
तुकादेवीकिमेतदितिशंकरम् ॥ ५३ ॥ पर्यपृच्छत्सुरवरंहरंविस्मितपूर्वकं ॥ उवाचदेवोनैतत्तेदृष्टपूर्वंशुचिस्मिते ॥ ५४ ॥ एतेगणेशाःक्रीडंतेशैलेस्मि
न्मत्प्रियाःसदा ॥ तपसाब्रह्मचर्येणनामभिःक्षेत्रसेवनैः ॥ ५५ ॥ यैरहंतोषितःपूर्वतएतेमनुजोत्तमाः ॥ मत्समीपमनुप्राप्ताममहद्वाःशुभानने ॥ ५६ ॥
कामरूपामहोत्साहामहारूपगुणान्विताः ॥ कर्मभिर्विस्मयंतेपांप्रयामिबलशालिनाम् ॥ ५७ ॥ सामरस्यास्यजगतःसृष्टिसंहरणक्षमाः ॥ ब्रह्मचन्द्रेद्रगंधर्वै
स्सकिन्नरमहोरगैः ॥ ५८ ॥ विवर्जितोप्यहंनित्यनैर्भिर्विरहितोरमे ॥ हृद्यामेचारुसर्वाङ्गितएतेक्रीडितागिरौ ॥ ५९ ॥ इत्युक्तातुतदादेवीत्यक्त्वातंविस्म
याकुला ॥ गवाक्षांतरमासाद्यप्रेक्षतेचकितानना ॥ ६० ॥ यावंतस्तेकृशादीर्घाह्रस्वाःस्थूलामहोदराः ॥ व्याघ्रेभवदनाःकेचित्केचिन्मेपाजरूपिणः ॥ ६१ ॥
अनेकप्राणिरूपाश्चज्वालास्याःकृष्णपिंगलाः ॥ सौम्याभीमाःस्मितमुखाःकृष्णपिंगजटास्सदा ॥ ६२ ॥ नानाविहंगवदनानानाविधसुराननाः ॥ कौशेयच
र्मवसनानग्राश्चान्येविरूपिणः ॥ ६३ ॥ गोकर्णागजकर्णाश्चबहुवक्त्रेक्षणोदराः ॥ बहुपादाबहुभुजादिव्यनानास्त्रपाणयः ॥ ६४ ॥ अनेककुसुमापीडा
नानाव्याकुलभीषणाः ॥ कृतनानायुधधरानानाकवचभूषणाः ॥ ६५ ॥ विचित्रवाहनारूढादिव्यरूपावियच्चराः ॥ वीणावाद्यरवोद्घुष्टानानास्थानकन
र्तकाः ॥ ६६ ॥ गणेशांस्तांस्तथादृष्ट्वादेवीप्रोवाचशंकरम् ॥ ॥ देव्युवाच ॥ गणेशाःकतिसंख्याताःकिंनामानःकिमात्मकाः ॥ ६७ ॥ एकैकशोमम

प्र०सू०खं०
अ० ४३

॥१३७॥

ब्रूहिनिष्ठितायेपृथक्पृथक् ॥ शंकर उवाच ॥ कोटिकोटिश्वसंख्यातानानाविख्यातपौरुषाः ॥ ६८ ॥ जगदापूरितं सर्वमेभिर्भीमैर्महाबलैः ॥ सि
 द्धक्षेत्रेषुरथ्यासुजीर्णोद्यानेषुवेष्टमसु ॥ ६९ ॥ दानवानां शरीरेषु बालेषु न्मत्तकेषु च ॥ एते विशन्ति मुदितानानाहारविहारिणः ॥ ७० ॥ ऊष्मपाः फेन
 पाश्चैव धूमपामधुपायिनः ॥ मेदाहारारुधिरपास्सर्वभक्षारुभोजनाः ॥ ७१ ॥ देवादास्तापसाहारानानावाद्यरतिप्रियाः ॥ न हिवक्तुमनंतत्वाच्छक्यन्ते
 हि गणाः पृथक् ॥ ७२ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ नागत्वगुत्तरासंगः शुद्धांगो मुंजमेखली ॥ मनःशिलेन कल्केन च पलोरंजिताननः ॥ ७३ ॥ भृंगदष्टोत्पलानां च
 स्रग्दामामधुराकृतिः ॥ पाषाणशकलोत्तानकांस्यतालप्रवर्तकः ॥ ७४ ॥ असौ गणेश्वरो देवा किं नामाकिन्नरानुगः ॥ य एष गणगीतेषु दत्तकर्णो मुहुर्मुहुः ॥ ७५ ॥
 शर्व उवाच ॥ ॥ स एष वीरको देविसदामेह दयप्रियः ॥ नानाश्रयगुणाधारो गणेश्वरगणार्चितः ॥ ७६ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ ईदृशस्य सुतस्यास्ति
 ममोत्कंठा पुरांतक ॥ कदाहमीदृशं पुत्रं द्रक्ष्याम्या नंददायकं ॥ ७७ ॥ ॥ शर्व उवाच ॥ ॥ एष एव सुतस्तेस्तु नयनानंदकारकः ॥ त्वयामात्राकृतार्थो
 हि वीरकोऽपि सुमध्यमे ॥ ७८ ॥ इत्युक्ता प्रेषयामास विजयां हर्षणोत्सुकां ॥ वीरकानयनाया शुदुहिताभूतः सखी ॥ ७९ ॥ सावरुह्यत्वरायुक्ता प्रासादादं
 वरस्पृशः ॥ विजयोवाच ॥ गणपंगणमध्यस्थं मूर्यकोटिप्रवर्तनम् ॥ ८० ॥ एहि वीरकचापल्यात्त्वया देवी प्रतोषिता ॥ त्वामाह्वयति चेत्पुनस्त्यक्त्वा
 पाषाणखंडकम् ॥ ८१ ॥ देव्याः सपीपमागच्छद्विजयानुगतः शनैः ॥ प्रासादशिखरोत्फुल्लरक्तांबुजनिभद्युतिः ॥ ८२ ॥ तं दृष्ट्वा प्रस्थितान
 लपस्वादुक्षीरपयोधरा ॥ ॥ गिरिजोवाच ॥ ॥ पिवक्षीरमिदं वत्स सुतं पिवयथेच्छकम् ॥ ८३ ॥ उवाच देवी सस्नेहं गिरामधुरवर्णया ॥ एहि सद्यो
 हि जातोऽसि मे पुत्रको देवदेवेन दत्तो धुनावीरक ॥ ८४ ॥ उक्तवत्यं कआधाय पर्यष्वजत्तं कपोले चुचुवा गराणं दिनी ॥ मूर्ध्नि पात्राय समाज्यं गात्राणि च
 भूषयामास दिव्यैः स्वयं भूषणैः ॥ ८५ ॥ किं किं मेखलानूपुरैः सन्मणिप्रोतकेयूरहारैरमूल्यैर्गुणैः ॥ कोमलैः पल्लवैश्चित्रितश्चारुभिर्मंगलैः कंकणै
 र्दिव्यमंत्रोद्भवैः ॥ ८६ ॥ तस्य शुद्धैस्ततोभूरिभिश्चाकरोन्मिश्रसिद्धार्थकैरङ्गरक्षारविधि ॥ एवमादाय चोवाच कृत्वा स्रजं मूर्ध्नि गोरोचनापत्रभंगोज्ज्वलैः ॥ ८७ ॥
 वत्सवत्साधुना क्रीडसार्द्धं गणैरप्रमत्तो ब्रजश्वभ्रवर्जशनैः ॥ व्यालमालाकुलाः शैलसानुदूमादंतिभिर्भग्नशाखाः परभंगिनः ॥ ८८ ॥ जाह्नवीमंडल
 शुब्धतोयाकुलं माविशे थावहुव्याघ्रजुष्टे वने ॥ वत्ससंख्येषु दुर्गेषु यद्वरिकापुत्रभावाय तांस्वच्छचित्तोजनः ॥ ८९ ॥ प्रार्थितं भव्यमायाति भाविन्यसौ
 भाव्यतां सोऽपि निर्वर्त्य सर्वैर्गुणैः ॥ एवमुक्तो नया वीरको मातरं सस्मयन्नाहलीलावशाविष्टधीः ॥ ९० ॥ एषमात्रास्वयं मेकृतः कंकणः पत्रकश्चित्रितः पाटलै
 र्बिंदुभिः ॥ चारुपुष्पैरियं मालतीभिः कृतामालिकामेशिरस्याहिताकोमला ॥ ९१ ॥ तोषयामीश्वरीमित्ययं सत्वरं चितयित्वा ब्रजद्राह्यतः क्रीडनम् ॥

प० पु०
॥१३८॥

स्वैर्गणैः संयुतो वीरको हर्षितो दक्षिणात्पश्चिमं पश्चिमादुत्तरम् ॥ १२ ॥ उत्तरात्पूर्वमभ्येत्य सख्यायुता प्रेक्षते तं गवाक्षांतराद्वीरकं ॥ शैलपुत्री बहिः क्री-
डितारं जगतस्नेहतः पुत्रलुब्धाय तस्सोत्रकः ॥ १३ ॥ मोहमाया तियः स्वल्पवेत्ता जडो मांसविण्मूत्रसंघातदेहोद्बहः ॥ द्रष्टुमभ्यंतरं नाकवासे श्वरेष्विन्दुपौ-
लिप्रविष्टेषु कक्षांतरम् ॥ १४ ॥ वाहनान्येवमारोहमाणास्ततो लोकपालास्त्रपूंगमुहूर्त्तावधि ॥ खड्गएषो विखड्गाकरो निर्मलः कृतकः कस्य केनाह-
तो ब्रूतनः ॥ १५ ॥ नो भवेद्धस्तदंडेन किं ब्रूमहे भीममूर्त्यङ्गणेनास्ति कृत्यं गिरौ ॥ पाश एषो स्तितेनात्र को बध्यते मावृथालोकपालानुगास्तिष्ठत ॥ १६ ॥
एवमेवैतदित्यब्रुवंस्तेतदा वीक्ष्य देवानुगं वीरकरं रक्षकं ॥ प्राह देवी वने पर्वते निर्जराध्यग्निशालामुखे भूतले भूतपाः ॥ १७ ॥ निर्झरांभो निपातेषु नो मज्जतात्पुष्पजा-
लावनद्रेषु धामस्वपि ॥ प्रोचनानाद्रिकुंजावगाहेष्वथो मारुतास्फोटसंरक्षणे कामतः ॥ १८ ॥ कांचनोत्तुंगशृंगावरोहक्षितौ हैमरेणूत्करासंगर्पिगद्युतिः ॥
खेचराणां वने चापिरम्येव भौरूपसंपत्प्रकारोगणो वासितुम् ॥ १९ ॥ मंदरे कंदरे चारुवापी तटे कुन्दमंदारपुष्पप्रवालान्बुजे ॥ सिद्धनारीभिरापीतरूपामृतं
विस्तृतैर्नैत्रमात्रैरनुन्मेषिभिः ॥ २० ॥ वीरकं शैलपुत्री निमेषांतरादस्मरत्पुत्रगृध्रविनोदार्थिनी ॥ सोपिता हृक्षणावाप्तपुण्योदयो यो हि जन्मांतरे स्यात्स ज-
त्वंततः ॥ १ ॥ क्रीडतस्तस्य तृप्तिः कथं जायते योऽपि भावाज्जगद्वेधसाते जसा ॥ कल्पितः प्रेक्षणं दिव्यगीतक्षणं नृत्यलोलैर्गणैः प्रवृत्त्यक्षणं ॥ २ ॥ सिंहनादाकु-
ले गंडशैले ज्वलद्रत्नजाले बृहत्सालतालक्ष्णम् ॥ फुल्लनानातमालालिकाले क्षणवृक्षमूले विलोलो मराले क्षणम् ॥ ३ ॥ स्वल्पपंकजले पंकजांके क्षणं मातुरं के-
शुभे निष्कलं के क्षणम् ॥ परिक्रीडते बाललीला विसारी गणेशाधिपादे वतानंदकारी ॥ ४ ॥ निकुंजेषु विद्याधरो द्वातीतशीलः पिनाकी वलीला विलासै-
सलीलः ॥ प्रकाश्यभुवनं गोभिस्ततो दिनकरे गते ॥ ५ ॥ देशांतरं तदा पश्चाद्दूरस्थो धरणीधरः ॥ मित्रत्वमस्य सुहृदं हृदये द्योतयन्निव ॥ ६ ॥
नित्यमाराधितो विप्रैः श्रीमान् विचनसः सुतः ॥ नाकरोत्सवितुर्मैरुरुपकारं पातेष्यतः ॥ ७ ॥ जनेष्वेषाव्यवस्थेति श्रूयते स्खलितो ह्यधः ॥ दिने-
नानुगतो भानुः स्वजनं परिपूरयन् ॥ ८ ॥ संध्यावद्भानुजलिपुटामुनयोऽभिमुखारविम् ॥ यावदद्यासते शीघ्रं निवार्योष्णाभिभाविताम् ॥ ९ ॥ व्यजृम्भताथ लोके-
स्मिन्नक्रमाद्वैभावरंतमः ॥ कुटिलस्येव हृदये कालुष्यं दूषयन्मनः ॥ १० ॥ ज्वलत्फणिफणारत्नदीपो द्योतिता भित्तिके ॥ शयने शशिसंघातरत्नवस्त्रो-
त्तरच्छदे ॥ ११ ॥ नानारत्नद्युतिलसच्छक्रचापविडंबके ॥ रत्नैः किंकिणिजालेन लसन्मुक्ताकलापके ॥ १२ ॥ कमनीयचलछीला वितानाच्छादितां-
बरे ॥ मंदरे मन्दसंवारंगते गिरिसुतायुतः ॥ १३ ॥ तस्थौ गिरिसुता बाहुलतामिलितकंधरः ॥ शशिमौलिः सितज्योत्स्नास्फारपूरितगोचरः ॥ १४ ॥
गिरिजाप्यसितापाङ्गीनीलोत्पलदलच्छविः ॥ विभावर्याचसंपृक्तावभूवातीव गोमयी ॥ १५ ॥ तामुवाच ततो देवः क्रीडाकेलिकलायुताम् ॥ १६ ॥ इति श्रीपाद्मपु-

प्र० सू० सं०
अ० ४३

॥१३८॥

राणेप्रथमेसृष्टिखंडेगौरीविवाहवर्णनं नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ शर्व उवाच ॥ शरीरेममतन्वंगिसितेभास्यसितद्युतिः ॥ भुजंगीवासिताशुभ्रे
 संश्लिष्टाचंदनेतरौ ॥ १ ॥ चंद्रातपेनसंपृक्कारुधिराम्बरसंवृता ॥ रजनीवासितेपक्षेष्टदोषददासिमे ॥ २ ॥ इत्युक्तागिरिजातेनमुक्तकंठापिनाकिनम् ॥
 उवाचकोपरक्ताक्षीभ्रुकुटीविकृतानना ॥ ३ ॥ देव्युवाच ॥ स्वकृतेनजनःसर्वो जाड्येनपरिभूयते ॥ अवश्यमर्थीप्राप्नोतिखंडनंशशिमंडन ॥ ४ ॥ तपो
 भिर्दीर्घचरितैर्यात्वांप्रार्थितवत्यहं ॥ तस्यामेनियतस्त्वेषह्यवमानःपदेपदे ॥ ५ ॥ नैवास्मि कुटिलाशर्वविषमानचधूर्जटे ॥ सविषस्त्वंगगत्ख्यातोव्यक्तदो
 षाकराश्रयः ॥ ६ ॥ त्वंहिमुष्णासिदशनान्नेत्रहंताभगस्यच ॥ आदित्यस्त्वांविजानातिभगवान्द्वादशात्मकः ॥ ७ ॥ मूर्ध्निशूलंजनयसिस्वैर्दोषैर्म
 माधिक्षिपन् ॥ यस्त्वंमामात्थकृष्णेतिमहाकालोसिविश्रुतः ॥ ८ ॥ यास्याम्यहंपरित्यक्तुमात्मानंतपसागिरिम् ॥ जीवंत्यानमयाकृत्यंधूर्तेनपरिभूत
 या ॥ ९ ॥ कापालिकेनशुद्रेणश्मशानेनित्यवासिना ॥ भूत्याविलिप्तस्वाग्नेनमातृमध्यस्थचारिणा ॥ १० ॥ निशम्यतस्यावचनंकोपती
 क्षणाक्षरंहरः ॥ उवाचानिष्टसंभ्रांतःप्रचलेनंदुर्मौलिना ॥ ११ ॥ शर्व उवाच ॥ अगात्मजासिगिरिजेनाहंनिंदापरस्तव ॥ चाटूक्तिबुध्यातुमयाकृत
 उन्मादसंश्रयः ॥ १२ ॥ विकल्पःस्वस्थचित्तेतुगिरिजेनममक्रमात् ॥ यद्येवंकुपिताभीरुतत्तवाहंनवैपुनः ॥ १३ ॥ नर्मवादीभविष्यामि
 जहिकोपंशुचिस्मिते ॥ शिरसाप्रणतेनैपरचितस्तेमयांजलिः ॥ १४ ॥ निहीनोह्यपमानेननिंदितेनैतिविक्रियाम् ॥ असतांतुसतानस्यान्मर्मसृ
 ष्टोनरःकिल ॥ १५ ॥ अनेकैश्चाटुभिर्देवीदेवेनप्रतिबोधिता ॥ कोपंतीव्रंततत्याजसतीमर्मणिघटिता ॥ १६ ॥ अवष्टब्धमथाच्छिद्यवासःशंकरपा
 णिना ॥ विपर्यस्तालकावेगाद्गन्तुमैच्छच्चशैलजा ॥ १७ ॥ तस्याव्रजंत्याःकोपेनपुनराहपुरांतकः ॥ सत्यंसर्वैरवयवैस्तनोपिसदृशंपितुः ॥ १८ ॥
 हिमाचलस्यशृंगस्थमेवजालाकुलंमनः ॥ तथादुरवगाह्येभ्योगहनोहितवाशयः ॥ १९ ॥ काठिन्यमश्मसारेभ्योवनेभ्योबहुलांगता ॥
 कुटिलत्वंनिमग्नगाभ्योदुःसेव्यत्वंहिमादपि ॥ २० ॥ संक्रांतंसर्वमेवैतत्तन्वंगिहिमभूधरात् ॥ इत्युक्तासापुनःप्राहगिरिशंशैलकन्यका ॥ २१ ॥
 कोपकंपितमूर्द्धासाप्रस्फुरद्दशनच्छदा ॥ उमोवाच ॥ स्यात्सर्वदोषदानेननिंदायांगुणिनोबलात् ॥ २२ ॥ तवापिदुष्टसंपर्कात्संक्रांतंसर्वमेवाहि ॥
 व्यालेभ्योनेकजिह्वत्वंभस्मनोऽस्मेहवृत्तिता ॥ २३ ॥ हृत्कालुष्यंशशांकोत्थंदुर्बाधत्वंविषादपि ॥ किंचात्रबहुनोक्तेनअलंवाचांश्रमेणते ॥ २४ ॥
 श्मशानवासान्निर्भीस्त्वंनग्नत्वात्तवनत्रपा ॥ निर्घृणत्वंकपालित्वाद्दयातेविगताचिरम् ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वामंदिरात्तस्मान्निर्जंगामहिमाद्रिजा ॥ तस्यां
 व्रजंत्यां देवेश्यांगणैःकिलकिलाकृता ॥ २६ ॥ क्रमातर्गच्छसीत्युक्त्वारुद्रिर्धावितंपुनः ॥ विष्टभ्यचरणौदेव्यावीरकोवाष्पगद्गदः ॥ २७ ॥ प्रोवा

चमातःकिञ्चेतत्क्रयासिकुपितातुरा ॥ अहंत्वामनुयास्यामिब्रजंतींस्नेहवर्जिताम् ॥ २८ ॥ नोचेत्पतिष्येशिखराद्विरेरस्यत्वयोज्झितः ॥ उन्नम्यवद
नंदेवीदाक्षिणेनतुपाणिना ॥ २९ ॥ उवाचवीरकंमातात्वंशोकंपुत्रमाकृथाः ॥ शैलाग्रात्पतितुंनैवनचगंतुंमयासह ॥ ३० ॥ युक्तंतेपुत्रगच्छामिये
नकार्येणतच्छृणु ॥ कृष्णेत्युक्ताहरेणाहंस्तंभितास्म्यवमानिता ॥ ३१ ॥ साहंतपःकरिष्यामियेनगौरीत्वमाप्नुयाम् ॥ एषस्त्रीलंपटोदेवोयातायांम
य्यनंतरम् ॥ ३२ ॥ द्वाररक्षात्वयाकार्यानित्यंरन्ध्रान्ववेक्षणम् ॥ यथानकाचित्प्रविशेद्योषितत्रहरातिकम् ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वापरस्त्रियंचापिवदेथाममपुत्रक ॥
शीघ्रमेवकरिष्यामियथायुक्तमनंतरम् ॥ ३४ ॥ एवमस्त्वितिदेवेशीर्वीरकोवाचसांप्रतम् ॥ मातुराज्ञामृताहारप्लावितांगोगतज्वरः ॥ ३५ ॥ जगामरक्षांस
द्रष्टुंप्रणिपत्यतुमातरम् ॥ देवीचापश्यदायांतींस्खीमातुर्विभूषिताम् ॥ ३६ ॥ कुसुमामोहिनीनामतस्यशैलस्यदेवताम् ॥ सापिदृष्ट्वागि
रिसुतांस्नेहविक्रवमानसा ॥ ३७ ॥ कपुत्रिगच्छसीत्युच्चैरालिङ्ग्योवाचदेवता ॥ सातस्याःसर्वमाचख्यौशंकरात्कोपकारणम् ॥ ३८ ॥ पुनश्चोवाचगिरिजा
देवतांमातृसंमिताम् ॥ उमोवाच ॥ नित्यंशैलाधिराजस्यदेवतात्वमनिंदिते ॥ ३९ ॥ सर्वतःसन्निधानंतेमनसातीववत्सला ॥ अतस्तुते
प्रवक्ष्यामियद्विधेयंत्वयाविके ॥ ४० ॥ अन्यस्त्रीसंप्रवेशस्तुत्वयारक्ष्यःप्रयत्नतः ॥ सरहस्येप्रयत्नेननिषेव्यःसततंगिरौ ॥ ४१ ॥ पिनाकिनःप्रविष्टा
यांवक्तव्यमेत्वयानघे ॥ ततोहंसंविधास्यामियत्क्षमंतदनंतरम् ॥ ४२ ॥ इत्युक्तातांतथेत्युक्ताजगामसागिरिंशुभा ॥ उमापिपितुरुद्यानंजगामा
द्रिसुताद्भुतम् ॥ ४३ ॥ अंतरिक्षंसमाविश्यमेवमालाविलप्रभम् ॥ भूषणानिततोन्मस्यवृक्षवल्कलधारिणी ॥ ४४ ॥ ग्रीष्मेपंचाग्निसंतप्तावर्षा
सुचजलोषिता ॥ वन्याहारानिराहाराशुष्कस्थंडिलशायिनी ॥ ४५ ॥ एवंसाधयतीतत्रतपःसाचव्यवस्थिता ॥ ज्ञात्वागतांगिरिसुतांदैत्यस्तत्रांतरेव
ली ॥ ४६ ॥ अंधकस्यसुतोदृष्टः पितुर्वधमनुस्मरन् ॥ देवान्सर्वान्विजित्याजौवकभ्रातारणोत्कटः ॥ ४७ ॥ आडिर्नामांतरप्रेक्षीसततंचंद्रमौलिनः ॥
आजगामामररिपुः पुरांत्रिपुरघातिनः ॥ ४८ ॥ सतत्रागत्यददृशेवीरकंद्रार्यवस्थितम् ॥ विचिंत्यसोपिचवरंदत्तंकमलयोनिना ॥ ४९ ॥ हतोकिलांधकेदैत्ये
गिरिशेनासुरद्विषा ॥ आडिश्चकारविपुलंतपःपरमदारुणम् ॥ ५० ॥ समागत्याब्रवीद्रुद्रात्तपसापरितोषितः ॥ किमाडेदानवश्रेष्ठतपसाप्राप्तुमिच्छसि ॥ ५१ ॥
ब्रह्माणमाहदैत्यस्तुनिर्मृत्युत्वमहंवृणे ॥ ब्रह्मोवाच ॥ जातानामिहसंसारविनामृत्युनयुज्यते ॥ ५२ ॥ यतस्ततोपिदैत्येन्द्रमृत्युःप्राप्यइशरीरिभिः ॥ इत्युक्तो
दैत्यसिंहस्तुप्रोवाचांबुजसंभवम् ॥ ५३ ॥ रूपस्यपरिवर्तोमेयदास्यात्पद्मसंभव ॥ तदामृत्युर्ममभवेदन्यथात्वमरोस्म्यहम् ॥ ५४ ॥ इत्युक्तस्तुततोवाचतुष्टः
कमलसंभवः ॥ यदाद्रितीयोरूपस्यविवर्तस्तेभविष्यति ॥ ५५ ॥ तदातेभवितामृत्युरन्यथानभावष्यति ॥ इत्युक्तोमरतांमेनैदैत्यसूनुर्महाबलः ॥ ५६ ॥

तस्मिन्कालेत्वसंस्मृत्यतद्रधोपायमात्मनः ॥ प्रतिहर्तुर्दृष्टिपथेवीरकस्याभवंस्तदा ॥ ५७ ॥ भुजंगरूपीरंध्रेणप्रविवेशदशःपथम् ॥ परिहृत्यगणेशस्य
दानवोरौद्रदुर्जयः ॥ ५८ ॥ अलक्षितोगणेशेनप्रविश्याथपरांतनुम् ॥ भुजंगरूपसंत्यज्यजग्राहाथमहासुरः ॥ ५९ ॥ उमारूपंरमयितुंगिरिशंमूढचे
तनः ॥ कृत्वामायामयंरूपमप्रतर्क्यमनोहरम् ॥ ६० ॥ सर्वैरवयवैःपूर्णसर्वाभिज्ञानबृंहितम् ॥ कृत्वाभगांतरेदंतैर्दैत्योवज्रमयंहठम् ॥ ६१ ॥ तीक्ष्णा
ग्रंबुद्धिमोहेनगिरिशंहंतुमुद्यतः ॥ कृत्वोमारूपसंस्थानंगतोदैत्योहरांतिकम् ॥ ६२ ॥ पापोरम्याकृतिश्चित्रभूषणांबरसंयुतः ॥ तंदङ्वागिरिशस्तुष्टस्तमा
लिंग्यमहासुरम् ॥ ६३ ॥ मन्यमानोगिरिसुतांसर्वैरवयवांतरैः ॥ अपृच्छत्साधुभावंतेगिरिपुत्रिनकृत्रिमम् ॥ ६४ ॥ यात्वंमदाशयंज्ञात्वाप्राप्तेहवरवर्णि
नी ॥ त्वयाविरहितंशून्यंममस्थानंजगत्रयम् ॥ ६५ ॥ प्राप्ताप्रसन्नवदनेयुक्तमेवंविधंत्वायै ॥ इत्युक्तोदानवेन्द्रस्तुतंवभाषेस्मितंशनैः ॥ ६६ ॥ सचाबु
ध्यदभिज्ञानैः प्राहत्रिपुरघातिनम् ॥ ॥ दैत्यउवाच ॥ यातास्मितपसःकामाद्वरंलब्धुंहिमाचलम् ॥ ६७ ॥ रतिश्चतत्रमेनाभूत्ततः प्राप्तात्वदंतिकम् ॥
इत्युक्तःशंकरःशंकांचित्तेप्राप्तोविचारयन् ॥ ६८ ॥ हृदयेनसमाधायदेवःप्रहसिताननः ॥ कुपिताकुपितंबुद्धाप्रकृत्याचदृढव्रता ॥ ६९ ॥ अप्राप्तकामासं
प्राप्ताकिमेतत्संविजानती ॥ इतिचिंत्यहरस्तस्याअभिज्ञानंविचारयन् ॥ ७० ॥ नापश्यद्दामपार्श्वेतुतदंकंपन्नलक्षणम् ॥ लोमामावर्तरचितंततोदेवः
पिनाकधृक् ॥ ७१ ॥ बुद्धातांदानवीमायामाकारंगूहयंस्ततः ॥ मेढ्रदंष्ट्रास्त्रमादायदानवंतमसादयत् ॥ ७२ ॥ नचाबुध्यततद्वृत्तंवीरकोद्वाररक्षकः ॥
कुसुमामोदिनंहृद्वास्त्रीरूपंदानवेश्वरम् ॥ ७३ ॥ दूतेनमारुतेनाशुबोधिताहिमशैलजा ॥ श्रुत्वावायुमुखादेवीक्रोधरक्ताविलेक्षणा ॥ ७४ ॥ अपश्यद्वीरकं
पुत्रंहृदयेनैवदूयता ॥ ॥ देव्युवाच ॥ मातरंमांपरित्यज्ययस्मात्वंस्नेहविकृबांम् ॥ ७५ ॥ विहितावसरः स्त्रीणांशंकरस्यरहोविधौ ॥ तस्मात्ते
मानुषेरूक्षाजडाहृदयवर्जिता ॥ ७६ ॥ गणेशाकारसदृशीशिलामाताभविष्यति ॥ निमित्तएषविख्यातोवीरकस्यसुतादरात् ॥ ७७ ॥ संभवेप्रक्रमेचैवविचि
त्राख्यानसंशयः ॥ एवमुत्सृष्टशापायांगिरिपुत्र्यामनंतरं ॥ ७८ ॥ निर्जगाममुखाक्रोधःसिंहरूपीमहाबलः ॥ सतुसिंहःकरालास्यःसटाजटिलकं
धरः ॥ ७९ ॥ ऊर्ध्वप्रोद्धूतलांगूलोदंष्ट्रोत्कटमुखावटः ॥ व्यादितास्योलंबजिह्वःक्षामःकुक्षिवलादिषु ॥ ८० ॥ अस्यास्येवार्तितुंदेवीव्यवस्थितवतीतदा ॥
ज्ञात्वामनोगतंतस्याभगवांश्चतुराननः ॥ ८१ ॥ आजगामाश्रमपदंसंपदामाश्रयंतः ॥ आगम्योवाचदेवेशोगिरिजांस्पष्टयागिरा ॥ ८२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥
किंपुनःप्राप्तुकामासिकिमलभ्यंददामिते ॥ विरम्यतामतिक्लेशात्तपसोस्मान्मदाज्ञया ॥ ८३ ॥ तच्छ्रुत्वोवाचगिरिजागुरोर्गौरवयंत्रितं ॥ वाक्यं
वाचाहरोद्गीर्णवर्णनिर्गमवांछितं ॥ ८४ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ तपसादुष्करेणाप्तःपतिर्वैशंकरोमया ॥ समांश्यामलवर्णेतिबहुशःप्रोक्तवान्रहः ॥ ८५ ॥

तस्मादहंकांचनाभवर्णातन्नामसंयुता ॥ भर्तुर्भूतपतेरंगमेकतोनिर्विषंभवेत् ॥ ८६ ॥ तस्यास्तद्भाषितं श्रुत्वा प्रोवाच जगदीश्वरः ॥ एवंभवत्वंभूयश्चभर्तुर्दे
हार्द्धचारिणी ॥ ८७ ॥ ततस्तत्याजतांकृष्णांकुलनीलोत्पलत्वचं ॥ त्वक्चसाप्यभवद्भीमाघंटाहस्तात्रिलोचना ॥ ८८ ॥ नानाभरणसंपूर्णापीतकौशेय
धारिणी ॥ तामब्रवीत्ततोब्रह्मादेवीनीलांबुजत्विषं ॥ ८९ ॥ निशेभूधरजादेहसंपर्कात्वंमदाज्ञया ॥ संप्राप्ताकृतकृत्यत्वमेकानंशापुरोह्यसि ॥ ९० ॥ यए
षसिंहः प्रोद्भूतो देव्याः क्रोधाद्वरानने ॥ स तेस्तुवाहनं देविकेतौ चास्तु महाबलः ॥ ९१ ॥ गच्छ विंध्याचलं तत्र सुरकार्यं करिष्यसि ॥ पंचालो नाम यक्षोऽयं यक्ष
लक्षपदानुगः ॥ ९२ ॥ दत्तस्ते किंकरो देवि मया मायाशतैर्युतः ॥ इत्युक्त्वा कौशिकी देवी विंध्यशैलं जगाम ॥ ९३ ॥ उमापि प्राप्तसंकल्पा जगाम गिरिशां
तिकं ॥ प्रविशंतीं तु तां द्वा रा दपहृत्य समाहितः ॥ ९४ ॥ रुरोध वीरको देवी हेमवेत्रलताधरः ॥ तामुवाच च कोपेन रूपे तु व्यभिचारिणीं ॥ ९५ ॥ प्रयोजनं
न ते त्रास्ति गच्छ यावन्न भक्ष्यसे ॥ देव्या रूपधरो दैत्यो देवं वांचितुमागतः ॥ ९६ ॥ प्रविष्टो न च दृष्टो सौ स च देवेन घातितः ॥ घातिते चाह माज्ञसो नीलकं
ठेन कोपिना ॥ ९७ ॥ द्वा रे त्वनवधानं ते यस्मात्पश्यामि वै ततः ॥ भविष्यसि न मे द्वास्थो वर्षपूगानने कशः ॥ ९८ ॥ अतस्तेनात्र दास्यामि प्रवेशं
गम्यतां द्रुतम् ॥ एकां मुक्त्वा गिरिसुतां मातरं स्नेहवत्सलाम् ॥ ९९ ॥ प्रवेशं लभते नान्या नारी कमललोचने ॥ इत्युक्त्वा तु तदा देवी चिंतमाया सचेत
सा ॥ १०० ॥ नारी नैव स दैते यो वा युर्मैयामभाषत ॥ वृथैव वीरक इशातो मया क्रोधपरीतया ॥ १०१ ॥ अकार्यं क्रियते मूढैः प्रायः क्रोधसमन्वितैः ॥
क्रोधेन नश्यते कीर्तिः क्रोधो हंति स्थिरां श्रियम् ॥ २ ॥ अपरिच्छिन्नतत्त्वार्थपुत्रं शापितवत्यहं ॥ विपरीतार्थबुद्धीनां सुलभो विपदागमः ॥ ३ ॥ संचित्यै
व सुवाचे दं वीरकं प्रति शैलजा ॥ सज्जलजा विकारेण वदनेनाम्बुजत्विषा ॥ ४ ॥ देव्युवाच ॥ अहं वीरक ते मातान तेस्तु मनसो भ्रमः ॥ शंकरस्या
स्मि दयिता सुता तु हिन भूभृतः ॥ ५ ॥ मम गात्रच्छविभ्रांत्या माशंकां पुत्रधारय ॥ तुष्टेन गौरतादत्ता मे यं पद्मजन्मना ॥ ६ ॥ मया शतोऽन्यविदिते
वृत्तांतैर्देत्यनिर्मिते ॥ ज्ञात्वानारी प्रवेशं तु शंकरे रहसि स्थिते ॥ ७ ॥ न निवर्तयितुं शक्यः शापः किं तु ब्रवीमि ते ॥ शीघ्रमेष्यसि मानुष्यात्सर्वकाम
समान्वितः ॥ ८ ॥ शिरसा तु ततो वंद्यमातरं पूर्णमानसः ॥ उवाच सार्धं पूर्णेन्दुद्युतिं तु हिन शैलजां ॥ ९ ॥ वीरक उवाच ॥ न तसुरासुरमौलिलसन्म
णि प्रवरकांतिकरालिनखाङ्घ्रिके ॥ न गसुते शरणागतवत्सलेन वनमो वनतार्त्तिविनाशिनि ॥ ११० ॥ तपनमंडलमंडितकंधरे पृथुसुवर्णनगद्युतिहा
रिके ॥ विषमभंगविषंगमभीषितो गिरिसुते भवतीमहमाश्रये ॥ १११ ॥ जगतीका प्रणता भिमता ददौ झटिति सिद्धिं मृते भवतीं यथा ॥ जगतीकां
प्रणमेच्छ शिशोः खरो भुवनभृन्मुनयो भवतीं यथा ॥ ११२ ॥ विमलयोगविनिर्मितदुर्जये सुतनु तुल्यमहेश्वरमंडली ॥ विदलितांधकबांधवसंहतिः सुरवरैः प्रथमं

त्वमभिष्टुता ॥ ११३ ॥ सितसटापटलोद्धतकंधराभवमहामृगराजरयस्थिता ॥ विमलशक्तिमुखानलपिंगलायतभुजौघनिपिष्टमहासुरा ॥ १४ ॥ निगदिताभुव
 नैरतिचंडिकाजननिशुंभनिशुंभनिषूदिनी ॥ प्रणतचितितदाभवदानवप्रशमनैकरतिस्तरसाभुवि ॥ १५ ॥ वियतिवायुपथेज्वलनाकुलेवनितलेतवदे
 विचयद्रुपुः ॥ तदजितेप्रतिमेप्रणमाम्यहंभुवनभाविनितेभववल्लभे ॥ १६ ॥ जलधयोललितोद्धतवीचयोहुतवहोद्युतिदग्धचराचरः ॥ फणसहस्रपुष्पभुजं
 गमास्त्वमभिधास्यसिमामभयंकरा ॥ १७ ॥ भगवतिस्थिरभक्तजनाश्रयेप्रतिगतोभवतीचरणाश्रयं ॥ करणजातमिहास्तुममाश्रयैतवविलासमुखा
 नुभवास्यदम् ॥ १८ ॥ सुप्रसन्नाततोदेवीवीरकस्येति संस्तुता ॥ प्रविवेशशुभंभर्तुर्भुवनंभूधरात्मजा ॥ १९ ॥ द्वास्थोपिपीरकोदेवग्रहरदर्शनकाक्षिणः ॥ व्यसर्ज
 यत्स्वकानेवगृहानादरपूर्वकं ॥ २० ॥ नास्त्यत्रावसरोदेवादेव्याः सहवृषाकपिः ॥ निभृतः क्रीडतीत्युक्ताययुस्तेचयथागतं ॥ २१ ॥ गतेवर्षसहस्रेतुदेवास्त्वरि
 तमानसाः ॥ ज्वलनंचोदयामासुर्जातुंशंकरचेष्टितं ॥ २२ ॥ प्रविश्यपक्षिंश्रेणशुकरूपीहुताशनः ॥ ददर्शशयनेसर्वैरतौगिरिजयासह ॥ २३ ॥ ददर्शतंच
 देवेशोहुताशंशुकरूपिणं ॥ तमुवाचमहादेवः किंचित्कोपसमन्वितः ॥ २४ ॥ शर्वजवाच ॥ निपिक्तमर्धदेव्यामैवीर्यनशुकविग्रह ॥ लज्जयाविरतिश्चास्य
 त्वमर्धपिबपावक ॥ २५ ॥ यस्मात्तु त्वत्कृतेविघ्नंतस्मात्त्वय्युपपद्यते ॥ इत्युक्तः प्राञ्जलिर्वह्निरपिबद्धीर्यमाहितं ॥ २६ ॥ तेनापुतास्ततोदेवास्तन्मुखाः अभवोयतः ॥
 विपाट्यजठरंतेषांवीर्यमाहेश्वरंततः ॥ २७ ॥ निष्क्रान्तंततहेमाभं वितते शंकराश्रमे ॥ तस्मिन्सरोरहज्जातं विमलंबहुयोजनं ॥ २८ ॥ प्रोत्फुल्लहेमकमलं
 नानाविहगनादितम् ॥ तच्छ्रुत्वातुसरोदेवीजातंहेममहांबुजम् ॥ २९ ॥ जगामकौतुकाविष्टातत्सरः कनकांबुजम् ॥ तत्रकृत्वाजलक्रीडांतदब्जकृ
 तशेखरा ॥ ३० ॥ उपविष्टाततस्तस्यतीरेदेवीसखीवृता ॥ पातुकामाचतत्तोयंस्वादुनिर्मलपंकजम् ॥ ३१ ॥ अपश्यत्कृत्तिकास्तास्सपडर्कद्युति
 सन्निभाः ॥ पद्मपत्रेतुतद्वारिगृहीत्वाप्रस्थितागृहम् ॥ ३२ ॥ हर्षात्सोवाचपास्यामिपद्मपत्रेस्थितंपयः ॥ ततःस्ताञ्चुरखिलाः कृत्तिकाहिमशै
 लजाम् ॥ ३३ ॥ कृत्तिकाञ्चुः ॥ दास्यामोदयितेगर्भैरांभूतोयोभविष्यति ॥ सोस्माकमपिपुत्रः स्यादस्मन्नाताचवृत्तिमान् ॥ ३४ ॥ त्रिषुलोकेषुविख्यातः
 सर्वेष्वपिशुभानने ॥ हत्युक्तोवाचगिरिजाकथंमद्वात्रसंभवैः ॥ ३५ ॥ सर्वैरवयैर्युक्तोभवतीभ्यः सुतोभवेत् ॥ ततस्तांकृत्तिकाञ्चुर्विधास्या
 मोस्यैवैवयम् ॥ ३६ ॥ उत्तमान्युत्तमांगानियद्येवंतुभविष्यति ॥ उक्तावैशैलजाप्राहभवत्वेवमनिदिताः ॥ ३७ ॥ ततस्तुहर्षसंपूर्णाः पद्मपत्रस्थितंपयः ॥
 तस्यैददुस्तयाचापितत्पीतंक्रमशोजलम् ॥ ३८ ॥ पीतेतुसलिलेचैवतस्मिन्नेवक्षणेवरः ॥ विपाट्यदेव्याश्चततोदक्षिणंकुक्षिमुद्गतः ॥ ३९ ॥ निश्चक्रामा
 द्रुतोबालोरोगशोकविनाशनः ॥ प्रभाकरकरत्रातप्रकारप्रकरप्रभुः ॥ १४० ॥ गृहीतनिर्मलोदग्रशक्तिशूलांकुशोनलः ॥ दीप्तोमारयितुंदैत्यानु

त्थितः कनकच्छविः ॥ ४१ ॥ एतस्मात्कारणादेव कुमारश्चापि सो भवत् ॥ वामाविदार्यानिष्क्रांतस्ततो देव्याः पुनः शिशुः ॥ ४२ ॥ स्कंदो थवदनाद्रहः शुभ्रा
 त्पद्मनोरिहा ॥ कृत्तिकासलिलादेवशाखाभिः सविशेषतः ॥ ४३ ॥ शाखाः शिवाः समाख्याताः षट्सुवक्त्रेषु विस्तृताः ॥ यतस्ततो विशाखो सौख्यातो लोके
 षु षण्मुखः ॥ ४४ ॥ स्कंदो विशाखः षड्भुजः कार्तिकेयश्च विश्रुतः ॥ पक्षे चैत्रस्य बहुले पंचदश्यां महाबलौ ॥ ४५ ॥ संभूतावर्कसदृशौ विशाले
 शरकानने ॥ सिते पक्षे तु पंचम्यांतथैतौ पावकानलौ ॥ ४६ ॥ बालकाभ्यां च कारैकं संध्यायामेव भूतये ॥ तस्यामेव ततः षष्ठ्यामभिषिक्तो गुहः
 प्रभुः ॥ ४७ ॥ सर्वैरमरसंधातैर्ब्रह्मोपेन्द्रभास्करैः ॥ गंधमाल्यैः शुभैः धूपैस्तथा क्रीडनकैरपि ॥ ४८ ॥ छत्रैश्चामरजालैश्च भूषणैश्च विलेपनैः ॥ अभिषिक्तो
 विधानेन यथावत् षण्मुखः प्रभुः ॥ ४९ ॥ सुतामस्मै ददौ शक्रो देवसेनेति विश्रुताम् ॥ पन्त्यर्थं देवदेवेशो ददौ विष्णुरथा युधम् ॥ १५० ॥ यक्षाणां दशलक्षानि
 ददावस्य धनाधिपः ॥ ददौ हुताशनस्तेजो ददौ वायुश्च वाहनम् ॥ ५१ ॥ ददौ क्रीडनकं त्वष्टा कुकुटं कामरूपिणम् ॥ एवं सुरास्तु ते सर्वे परिवारमनन्त
 कम् ॥ ५२ ॥ ददुर्मुदितचेतस्काः स्कंदायादित्यवर्चसे ॥ जानुभ्यामवनौ स्थित्वा सुरसंधास्तमस्तु वन् ॥ ५३ ॥ स्तोत्रेणानेन वरदं षण्मुखं मुख्यशः सुराः ॥
 ॥ देवाञ्जुः ॥ ॥ नमः कुमाराय महाप्रभाय स्कंदाय चास्कंदितदानवाय ॥ ५४ ॥ नवाकेष्विप्रतिमप्रभावनमोस्तु गुह्याय गुहाय तुभ्यम् ॥ न
 मोस्तु ते लोकभयापहाय नमोस्तु ते लोककृपापराय ॥ ५५ ॥ नमो विशालामललोचनाय नमो विशाखाय रुद्राव्रताय ॥ नमो नमस्ते स्तुरणोत्कटाय न
 मोमयूरोज्ज्वलवाहनाय ॥ ५६ ॥ नमोस्तु केयूरधराय तुभ्यं नमो धृतोदग्रपताकिनेते ॥ नमः प्रभावप्रणताय ते स्तु नमोऽस्तु घंटाधरधैर्यशालिने ॥ ५७ ॥
 कुमारउवाच ॥ ॥ कंवः कामं प्रयच्छामि भवंतो ब्रूतनिर्वृताः ॥ यद्यप्यसाध्यं कृत्यं नो हृदये चिंतितं चिरम् ॥ ५८ ॥ इत्युक्तास्तु सुरास्तेन प्रोचुः प्रणत
 मौलयः ॥ सर्वे एव महात्मानं गुहं मुदितमानसाः ॥ ५९ ॥ दैत्येन्द्रस्तारको नाम सर्वामरकुलांतकृत् ॥ बलवान् दुर्जयस्तीक्ष्णो दुराचारो तिक्तो
 पनः ॥ १६० ॥ तमेव जहि दुर्धर्ष दैत्यं सर्वविनाशनम् ॥ उपस्थितः कृत्यशेषो ह्यस्माकं च भयावहः ॥ ६१ ॥ हिरण्यकशिपुश्चो ग्राह्यवध्या देवतागणैः ॥
 यज्ञघ्नः पापकर्मावैयेन ब्रह्मापितापितः ॥ ६२ ॥ एतौ हरस्वभद्रं ते तावकं च महाबलम् ॥ एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा सर्वामरपदानुगः ॥ ६३ ॥ जगाम जगतां नाथ
 स्तूयमानो मरेश्वरैः ॥ तारकस्य वधार्थाय जगतां कंटकस्य च ॥ ६४ ॥ ततश्च प्रेषयामास शक्रो गुहसमाश्रयः ॥ दूतं दानवसिंहस्य ऋषाक्षरं
 दिनम् ॥ ६५ ॥ स तु गत्वा ब्रवीद्दैत्यमभयोभीमदर्शनम् ॥ दूतउवाच ॥ शक्रस्त्वामाह देवेशो दैत्यकेतुं दिवस्पतिः ॥ ६६ ॥ तारकासुरतच्छत्त्याघट्य
 स्वयथेच्छया ॥ यज्जगज्ज्वलनोद्दीप्तं किल्बिषं च त्वया कृतम् ॥ ६७ ॥ तस्याहं सादकस्ते घराजास्मि भुवनत्रये ॥ श्रुत्वैतदद्भुतं वाक्यं कोपसं

रक्तलोचनः ॥ ६८ ॥ उवाचदूतं दुष्टात्मानं प्रयायविभूतिकः ॥ ॥ तारक उवाच ॥ दृष्टं ते पौरुषं शक्रशतशोथमहारणे ॥ ६९ ॥ निस्त्रपत्वा त्रते शांति
 विद्यते शक्रदुर्मते ॥ एवमुक्ते गते दूते चित्तयामास दानवः ॥ १७० ॥ नालब्धसंश्रयश्शक्रो वक्तुमेवमिहार्हति ॥ जातः स्कंदो धुना शक्राज्जायते स
 मुपाश्रयात् ॥ ७१ ॥ निमित्तौघांस्तदा दुष्टान्सोपश्यन्नाशवेदिनः ॥ पांसुर्वर्षमसृक्पातंगगनादवनीतले ॥ ७२ ॥ वामनेत्रप्रकंपंचवक्रशोपमनोमय
 म् ॥ स्वकानां वक्रपद्मानां म्लानतां च व्यलोकयत् ॥ ७३ ॥ दुष्टांश्च प्राणिनोरौद्रान्सोपश्यद्दुष्टवादिनः ॥ तदचित्यैव दितिजोन्यस्तचित्तो भ
 वत्क्षणात् ॥ ७४ ॥ यावद्गजघटा वंटाघनत्काररवोत्कटाम् ॥ तद्वत्तुंगसंघातहेपोत्साहविभूषिताम् ॥ ७५ ॥ सैन्यैस्सेनान्तरोदग्रध्वजराजैर्विराजिताम् ॥
 विमानैश्चाद्भुताकारैश्चलितामलचामरैः ॥ ७६ ॥ विभूषणपिण्डांचकिन्नरोद्गीतनादिताम् ॥ नानानाकतरूत्फुल्लकुसुमापीडधारिणीम् ॥ ७७ ॥
 विशोकास्त्रपरिस्फारचर्मनीर्मलदर्शिनीं ॥ विद्युत्पुष्ट्युतिधरां नानावाद्यविनादिताम् ॥ ७८ ॥ सेनां नाकसदा दैत्यः प्रासादस्थो व्यलोकयत् ॥
 संचितयामास तदा किंचिद्विभ्रांतमानसः ॥ ७९ ॥ अपूर्वः को भवेद्योद्धायो मयानविनिर्जितः ॥ ततश्चिताकुलो दैत्यः शुश्राव कटुकाक्षरम् ॥ सिद्धवं
 दिभिरुद्घुष्टमिदं हृदयदारुणम् ॥ १८० ॥ जया तुलशक्तिदीधितिपंजरभुजदंडप्रचंडतररभससुरवदनकुमुदविकासनविलासनेत्रकुमारवर ॥
 ॥ ८१ ॥ जयदितिजकुलमहोदधिवडवानलमधुरमयूररथसुरमकुटकोटिकुंचितचरणनखांकुरमहासेन ॥ ८२ ॥ जयचलितललितचूडाक
 लापनवविमलकमलदंडकांतदैत्येशवंशदुःसहदावानल ॥ ८३ ॥ जयविशाखविभोजयवालसप्तवासरभुवनालिशोकशमनजयसकललोकदि
 तिसुतधुरंधरनाशकस्कंद ॥ ८४ ॥ श्रुत्वैतत्तारकः सर्वमुद्घुष्टदेववंदिभिः ॥ सस्मारब्रह्मणो वाक्यं वधं वालादुपस्थितं ॥ ८५ ॥ स्मृत्वा धर्मौ
 धविध्वंसी सदावीरपदानुगः ॥ मंदिरात्रिर्जगामाशुशोकग्रस्तेन चेतसा ॥ ८६ ॥ कालनेमिमुखा दैत्याः संत्रस्ताभ्रांतचेतसः ॥ स्वेष्वनीकेषु च त
 दात्वं राविस्मितचेतसः ॥ ८७ ॥ हिरण्यकशिपुः प्राह दानवानां धुरंधरः ॥ त्रपाकरं भवेन्मह्यं बालस्यास्य पलायनम् ॥ ८८ ॥ यद्यहं हंत वेयामिसोपिवै
 कमलाश्रितः ॥ हत्वा हं बालकं चैनंदुःस्पर्शः स्यामकारणं ॥ ८९ ॥ यातधावतगृहीतयोजयध्वं बहूथिनीम् ॥ कुमारं तारको दृष्ट्वा बभाषे भीषणाकृतिः ॥ १९० ॥
 किं बालयोद्धुकामोसि क्रीडकंदुकलीलया ॥ येनातपोनि सृष्टस्ते सत्संगरविभाषक ॥ ९१ ॥ बालत्वादथ ते बुद्धिरेवं स्वल्पार्थदर्शिनी ॥ कुमारोपितमग्रस्थं
 वभाषे हर्षवत्तमं ॥ ९२ ॥ शृणु तारकशास्त्रार्थं इह नैव निरूप्यते ॥ शस्त्रैरर्थान् दृश्यंते समरे निर्भरं भये ॥ ९३ ॥ शिशुत्वं मावमंस्थामो शिशुः कष्टो भुजंगमः ॥
 दुष्प्रेक्षो भास्करो बालस्तथा हं दुर्जयः शिशुः ॥ ९४ ॥ अल्पाक्षरो नमंत्रः किं सस्फुरो दैत्यदृश्यते ॥ कुमारो प्रोक्तवत्येवं दैत्यश्चिक्षेप मुद्गरं ॥ ९५ ॥ कुमारस्तं

निरासोऽग्रं चक्रेणामोघवर्चसा ॥ ततश्चिक्षेपदैत्येन्द्रोऽभिदिपालमयोमयं ॥ ९६ ॥ करेणतंचजग्राहकार्तिकेयोमरारिहा ॥ गदांमुमोचदैत्यायसमुत्थायखरस्व
नाम् ॥ ९७ ॥ तयाहतस्ततोदैत्यश्चकम्पेचलराडिव ॥ मेनेचदुर्जयंदैत्यस्तदाबालंसुदुःसहं ॥ ९८ ॥ चिंतयामासबुद्ध्यावैप्राप्तःकालोनसंशयः ॥ कंपितं
चसमालोक्यकालनेमिपुरोगमाः ॥ १०९ ॥ सर्वदैत्यैश्चराजघ्नुःकुमारंरणदारुणं ॥ सतैःप्रहारैरस्पृष्टस्तथाक्लेशैर्महाद्युतिः ॥ २०० ॥ सवालोल्लिभिवैरयुध्य
द्दानवैरणे ॥ रणशौण्डाश्चदैत्येन्द्राःपुनर्जघ्नुःशिलीमुखैः ॥ १ ॥ कुमारंसमरेदैत्याबलिनोदेवकंटकाः ॥ कुमारस्यव्यथानाभूदैत्यास्त्रनिहतस्यतु ॥ २ ॥ प्राणां
तकरणंजातंदेवानांदानवाहवं ॥ देवान्निपीडितान्दृष्ट्वाकुमारःकोपमाविशत् ॥ ३ ॥ ततोस्त्रैर्दारयामासदानावानामनीकिनीम् ॥ तैरस्त्रैर्निष्प्रतीकारैस्ता
डितास्सुरकंटकाः ॥ ४ ॥ कालनेमिमुखाःसर्वैरणेह्यासन्पराङ्मुखाः ॥ विद्रुतेषुचदैत्येषुप्रहतेषुसमततः ॥ ५ ॥ किन्नरोद्गारगीतैश्चहास्यसन्यस्तचेतनः ॥ जघ्नेकु
मारंगदयानिष्टकनकत्विषा ॥ ६ ॥ शरैर्मयूरचित्रैश्चकारविमुखंरणे ॥ दृष्ट्वापराङ्मुखोदेवोमुत्तरक्तंस्ववाहनम् ॥ ७ ॥ जग्राहशक्तिविमलारणेकनकभूष
णाम् ॥ बाहुनाहेमकेयूररुचिरेणषडाननः ॥ ८ ॥ ततोब्रवीन्महासेनस्तारकंदानवाधिपम् ॥ तिष्ठतिष्ठसुदुर्बुद्धेयमलोकंवलोक्य ॥ ९ ॥ हतो
ह्यसिमयाशक्त्यास्मरस्वंदैत्यचोष्टितम् ॥ इत्युक्त्वातुततः शक्तिमुमोचदितिजंप्रति ॥ १० ॥ साकुमारभुजोत्सृष्टातत्केयूररवानुगा ॥ विभेददैत्यहृदयं
वज्रशैलेंद्रकर्कशम् ॥ ११ ॥ गतासुःसपपातोर्व्याप्रलयेभूधरोयथा ॥ विकीर्णमकुटोष्णीषोविस्रस्ताखिलभूषणः ॥ १२ ॥ तस्मिन्विनिहतेदैत्येदा
नवानांधुरंधरे ॥ नाभूत्कश्चित्तदादुःखीनरकेष्वपिपापकृत् ॥ १३ ॥ स्तुवंतःषण्मुखंदेवाःप्राक्रीडन्नागतस्मिताः ॥ जग्मुःस्वानेवभुवनान्निरस्यासं
स्तथोत्सुकाः ॥ १४ ॥ ददुश्चापिवरंसर्वैदेवाश्चषण्मुखंप्रति ॥ तुष्टाःसंप्राप्तसर्वार्थास्सहसिद्धैस्तपोधनैः ॥ १५ ॥ देवाऊचुः ॥ यःपठेत्स्कंदसंबंधांकथा
मेतांमहामतिः ॥ शृणुयाच्छ्रावयेद्वापिसमभवेत्कीर्तिमान्नरः ॥ १६ ॥ बह्वायुःसुभगःश्रीमान्कीर्तिमान्शुभदर्शनः ॥ भूतेभ्योनिर्भयश्चापिसर्वदुःख
विवर्जितः ॥ १७ ॥ संध्यामुपास्ययःपूर्वास्कंदस्यचरितंपठेत् ॥ सयुक्तःकिन्नरैःसर्वैर्महाधनपतिर्भवेत् ॥ १८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टि
खंडेकुमारसंभवतारकवधौनामचतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ भीष्मउवाच ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामिहिरण्यकशिपोर्वधम् ॥ नरसिंहस्यमाहात्म्यं
तथापापविनाशनम् ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पुराकृतयुगेराजन्हिरण्यकशिपुः प्रभुः ॥ दैत्यानामादिपुरुषश्चकारसुमहत्तपः ॥ २ ॥ दशवर्षसहस्रा
णिदशवर्षशतानिच ॥ जलवासीसमभवत्स्नानमौनधृतव्रतः ॥ ३ ॥ वृतःशमदमाभ्यांचब्रह्मचर्येणचैवहि ॥ ब्रह्माप्रीतोभवत्तस्यतपसानियमेनच ॥ ४ ॥
ततः स्वयंभूर्भगवान्स्वयमागत्यतत्रहि ॥ विमानेनार्कवर्णेनहंसयुक्तेनभास्वता ॥ ५ ॥ आदित्यैर्वसुभिःसाध्यैर्मरुद्भिर्देवैस्सह ॥ रुद्रैर्विश्वसहायैश्चयश

राक्षसपन्नगेः ॥ ६ ॥ दिग्भिश्चैवविदिग्भिश्चनदीभिःसागरैस्तथा ॥ नक्षत्रैश्चमुहूर्तैश्चखचरैश्चमहाग्रहैः ॥ ७ ॥ देवैर्ब्रह्मर्षिभिःसार्द्धासिद्धैःसप्तर्षिभिस्तथा ॥ राजर्षिभिःपुण्यकृद्भिर्गंधर्वाप्सरसांगणैः ॥ ८ ॥ चराचरगुरुःश्रीमान्वृतःसर्वैर्दिवौकसैः ॥ ब्रह्माब्रह्मविदांश्रेष्ठोदैत्यंवचनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ प्रीतोस्मितवभक्तस्यतपसानेनसुव्रत ॥ वरंवरयभद्रंतेयथेष्टंकाममाप्नुहि ॥ १० ॥ हिरण्यकशिपुरुवाच ॥ नदेवासुरगंधर्वायशोरगराक्षसाः ॥ नमानुषाः पिशाचाश्चहन्युर्मादेवसत्तम ॥ ११ ॥ ऋषयोमानवाःशापैर्नशपेयुःपितामह ॥ यदिमेभगवान्प्रीतोवरणवृत्तोमया ॥ १२ ॥ नशस्त्रेणनचास्त्रेणगिरिणापादपेनवा ॥ नशुष्केणनचाद्रैणनस्याच्चान्येनमेवधः ॥ १३ ॥ भवेयमहमेवार्कःसोमोवायुर्दुताशनः ॥ सलिलंचांतरिक्षंचनक्षत्राणिदिशोदश ॥ १४ ॥ अहंक्रोधश्चकामश्चवरुणोवासवोयमः ॥ धनदश्चधनाध्यक्षोयक्षःकिंपुरुषाधिपः ॥ १५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एषदिव्योवरस्तातमयादत्तस्तवाद्भुतः ॥ सर्वकामप्रदोवत्सप्राप्स्यसित्वंनसंशयः ॥ १६ ॥ एवमुक्त्वासभगवान्जगामाकाशमवेहि ॥ वैराजं ब्रह्मसदनं ब्रह्मर्षिगणसेवितम् ॥ १७ ॥ ततो देवाश्च गंधर्वाः ऋषिभिः सह चारणाः ॥ वरप्रदानं श्रुत्वैवंपितामहमुपस्थिताः ॥ १८ ॥ देवा ऊचुः ॥ वरप्रदानाद्भगवन्वधिष्यतिसनोसुरः ॥ तत्प्रसादश्चभगवन्वधोप्यस्यविचिंत्यताम् ॥ १९ ॥ भगवान्सर्वभूतानामादिकर्ता स्वयंप्रभुः ॥ स्रष्टाचहव्यकव्यानामव्यक्तप्रकृतिःपरः ॥ २० ॥ सर्वलोकहितंवाक्यंश्रुत्वादेवःप्रजापतिः ॥ आश्वासयामासतदासुशीतैर्वचनांबुभिः ॥ २१ ॥ अवश्यं त्रिदशानेन प्राप्तव्यंतपसःफलं ॥ तपसोऽन्तेस्यभगवान्वधंविष्णुःकरिष्यति ॥ २२ ॥ तच्छ्रुत्वाविबुधावाक्यंसर्वेपंकजजाननात् ॥ स्वानिस्थानानिदिव्यानिविप्रजग्मुर्मुदान्विताः ॥ २३ ॥ लब्धमात्रेवरेसोथप्रजास्सर्वाअबाधत ॥ हिरण्यकशिपुर्दैत्योवरदानेनगर्वितः ॥ २४ ॥ आश्रमेषुमहाभागान्मुनीन्वैशंसितव्रतान् ॥ सत्यधर्मपरान्दान्तान्धर्षयामासदानवः ॥ २५ ॥ देवांस्रिभुवनस्थांश्चपराजित्यमहासुरः ॥ त्रैलोक्यं वशमानीयस्वर्गेवसतिदानवः ॥ २६ ॥ यदावरमदोत्सिक्तश्चोदितःकालधर्मिणा ॥ यज्ञियानकरोदैत्यानयज्ञीयांश्चदेवतान् ॥ २७ ॥ तथादैत्याश्चसाध्याश्चविश्वेचवसवस्तथा ॥ रुद्रादेवगणायक्षादेवद्विजमहर्षयः ॥ २८ ॥ शरण्यंशरणंविष्णुमुपतस्थुर्महाबलम् ॥ देवदेवंयज्ञमयंवासुदेवंसनातनम् ॥ २९ ॥ देवा ऊचुः ॥ नारायणमहाभागदेवास्त्वांशरणंगताः ॥ त्रायस्वजहिदैत्येद्रंहिरण्यकशिपुंप्रभो ॥ ३० ॥ त्वंहिनःपरमोदातात्वंहिनःपरमोगुरुः ॥ त्वंहिनःपरमोदेवो ब्रह्मादीनांमुरोत्तमः ॥ ३१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ भयंत्यजद्धममराभयंवोददाम्यहम् ॥ तथैवत्रिदिवंदेवाःप्रतिपद्यतमाचिरम् ॥ ३२ ॥ एनंहिसगणंदैत्यंवरदानेनगर्वितम् ॥ अवध्यममरेद्राणांदानवेद्रंनिहन्यहम् ॥ ३३ ॥ एवमुक्त्वातुभगवान्विश्वपोविष्णुरव्ययः ॥ हिरण्यकशिपुस्थानंजगा

महरिरीश्वरः ॥३४॥ तेजसाभास्काराकारः शशीकांत्येवचापरः ॥ नरस्यकृत्वार्धतनुं सिंहस्यार्द्धतनुं तथा ॥ ३५ ॥ नारसिंहेन वपुषा पाणिंसंगृह्य पाणिना ॥
ततो ददर्श विस्तीर्णा दिव्यारम्यां मनोरमा ॥ ३६ ॥ सर्वकामयुतां शुभ्रां हिरण्यकशिपोः सभाम् ॥ विस्तीर्णो योजनशतं शतमर्द्धमायताम् ॥ ३७ ॥ वैहाय
सीकामगमां पंचयोजनमुच्छ्रिताम् ॥ जराशोकक्षमापेतां निष्प्रकम्प्यां शिवां सुखाम् ॥ ३८ ॥ वेदमासनवतीं रम्यां ज्वलंतीं मिव तेजसा ॥ अंतःसलिलसं
युक्तां विहितां विश्वकर्मणा ॥ ३९ ॥ दिव्यवर्णमयैर्वृक्षैः फलपुष्पप्रदैर्युताम् ॥ नीलपीतासितश्यामैः श्वेतैर्लोहितकैरपि ॥ ४० ॥ अवदातैस्तथा गुल्मैरक्त
मंजरिधारिभिः ॥ सिताभ्रघनसंकाशां प्लवंतीं च ददर्श सः ॥ ४१ ॥ रश्मिमती स्वभावेन दिव्यगंधमनोरमा ॥ सुसुखानच दुःखासानशीतानच
घर्मदा ॥ ४२ ॥ नक्षुत्पिपासेष्ठा निवाप्राप्यतां प्राप्नुवंति ते ॥ नानारूपैरूपकृता सुचित्रैश्च सुभास्वरैः ॥ ४३ ॥ अतिचंद्राति सूर्यातिशिखि
कान्तिस्वयंप्रभा ॥ दीप्यते नाकपृष्ठस्था भासयंती विभासुरा ॥ ४४ ॥ सर्वे च काशिरेतस्यां मुदिताश्चैव मानुषाः ॥ रसवच्च प्रभूतं च भक्ष्यभोज्यान्नमुत्तमं ॥ ४५ ॥
पुण्यगंधास्रजश्चापि नित्यकालफलाद्रुमाः ॥ उष्णेशीतानितोयानि शीते चोष्णानि संति वै ॥ ४६ ॥ पुष्पिताग्रां महाशाखान् प्रवालं कुरधारिणः ॥
लतावितानसंछन्नान् कल्पानैः क्षिप्रसप्रभुः ॥ ४७ ॥ गंधवंति च पुष्पाणि रसवंति फलानि च ॥ तानि शीतानि चोष्णानि तत्र तत्र सरांसि च ॥ ४८ ॥ अपश्य
द्रूपतीर्थानि सभायां तस्य सप्रभुः ॥ नलिनैः पुंडरीकैश्च शतपत्रैः सुगंधिभिः ॥ ४९ ॥ रक्तैः कुवल्यैश्चैव कल्हारैरुत्पलैस्तथा ॥ नानाश्चर्यसंगोपे तैः पुष्पैरन्यै
श्च सुप्रियैः ॥ ५० ॥ कारुण्डवैश्च क्रवाकैः सारसैः कुररैरपि ॥ विमलरूपटिकाभानि पांडुरच्छद नैर्द्विजैः ॥ ५१ ॥ बहुहंसोपगीतानि सारसानां रूतानि च ॥ गंधयुक्ता
लतास्तत्र पुष्पमंजरिधारिणीः ॥ ५२ ॥ दृष्ट्वान् भगवान् हृष्टः खदिरान्वेत सार्जुनान् ॥ चूतानि म्बानागवृक्षाः कदंबावकुलाधवाः ॥ ५३ ॥ प्रियंगवः पाटलाख्याः
शाल्मल्यस्सहरिद्रवाः ॥ शालास्तालास्तमालाश्च श्रृंषकाश्च मनोरमाः ॥ ५४ ॥ तथैवान्ये व्यराजंत सभायां पुष्पिताद्रुमाः ॥ एलाककुभकं कोललवली
कर्णपूरकाः ॥ ५५ ॥ मधुकाः कोविदाराश्च बहुतालसमुच्छ्रयाः ॥ अंजनाशोकपर्णासावहवाश्चित्रकाद्रुमाः ॥ ५६ ॥ वरुणाश्च पलाशाश्चापनसास्सहचंदनैः ॥
नीलास्सुमनसश्चैव नीपाश्चाश्च त्रिदुकाः ॥ ५७ ॥ पारिजाताश्च तरवो मल्लिकाभद्रदारवः ॥ अट्रूपाः पीलुकाश्च तथा चैवैलवालुकाः ॥ ५८ ॥ मंदारकाः कुरवका
पुत्रागाः कुटजास्तथा ॥ रक्ताः कुरवकाश्चैव नीलाश्चागरुभिः सह ॥ ५९ ॥ किंशुकाश्चैव भव्याश्च दाडिमाबीजपूरकाः ॥ कालेयकादुकूलाश्च हिंगवस्तै
लवर्त्तिकाः ॥ ६० ॥ खर्जूरानालिकेराश्च हरीतकमधूककाः ॥ सप्तपर्णाश्च बिल्वाश्च सयावाश्च शरावताः ॥ ६१ ॥ असनाश्च तमालाश्च नानागुल्मसमावृताः ॥
लताश्च विविधाकाराः पुष्पपत्रफलोपगाः ॥ ६२ ॥ एते चान्ये च बहवस्तत्र काननजाद्रुमाः ॥ नानापुष्पफलोपेता व्यराजंत समंततः ॥ ६३ ॥ चकोराः

शतपत्राश्चमत्तकोकिलशारिकाः ॥ पुष्पितान्पुष्पिताग्रांश्चसंपतंतिमहाद्रुमान् ॥ ६४ ॥ रक्तपीतारुणास्तत्रपादपाग्रगताःखगाः ॥ परस्परम
 वैक्षंतप्रहृष्टाजीवजीवकाः ॥ ६५ ॥ तस्यांसभायांदैत्यैद्रोहिरण्यकशिपुस्तदम् ॥ आसीनआसनेचित्रेदशनलव्हेप्रमाणतः ॥ ६६ ॥ दिवाकरनिभेदिव्ये
 दिव्यास्तरणसंस्तृते ॥ हिरण्यकशिपुर्दैत्यआस्तेज्वलितकुंडलः ॥ ६७ ॥ उपचेरुर्महादैत्याहिरण्यकशिपुंतदा ॥ दिव्यतालानिगी
 तानिजगुर्गंधर्वसत्तमाः ॥ ६८ ॥ विश्वार्चीसहजन्याचप्रम्लोचेतिचपूजिता ॥ दिव्याथसौरभेयीचसमीचीपुंजिकस्थला ॥ ६९ ॥ मिश्रकेशीचरंभाच
 चित्रभाश्रुतिविभ्रमा ॥ चारुनेत्राघृताचीचमेनकाचोर्वशीतथा ॥ ७० ॥ एतास्सहस्रशश्चान्यानृत्यगीतविशारदाः ॥ उपातिष्ठंतराजानं
 हिरण्यकशिपुंप्रभुम् ॥ ७१ ॥ उपासतेदितेःपुत्राःसर्वेऽलब्धवरास्तथा ॥ बलिर्विरोचनस्तत्रनरकःपृथिवीसुतः ॥ ७२ ॥ प्रह्लादोविप्रचित्तिश्चगवि
 ष्ठश्चमहासुरः ॥ सुरहन्तादुःखकर्तासुमनास्सुमतिस्तथा ॥ ७३ ॥ घटोदरोमहापार्श्वःऋथनःपिठरस्तथा ॥ विश्वरूपस्वरूपश्चविश्वकायोमहाब
 लः ॥ ७४ ॥ दशग्रीवश्चवालीचमेघवासामहासुरः ॥ घटाभोविट्पुत्रश्चज्वलनश्चेन्द्रतापनः ॥ ७५ ॥ दैत्यदानवसंवास्तेसर्वेज्वलितकुंडलाः ॥ स्रग्विणो
 वर्मिणःसर्वेसर्वेचचरितत्रताः ॥ ७६ ॥ सर्वेऽलब्धवराःशूरास्सर्वेविहितमृत्यवः ॥ एतेचान्येचबहवोहिरण्यकशिपुंप्रभुम् ॥ ७७ ॥ उपासतेमहात्मानंसर्वेदि
 व्यपरिच्छदाः ॥ विमानैर्विविधाकारैर्भ्राजमानैरिवाग्निभिः ॥ ७८ ॥ महेन्द्रवपुषःसर्वेविचित्रांगदवाहवः ॥ भूषितांगादितेःपुत्रास्तमुपासतसर्वतः ॥ ७९ ॥
 ऐश्वर्यदैत्यसिंहस्ययथातस्यमहात्मनः ॥ नश्रुतंनैवदृष्टंचकस्यापिभुवनत्रये ॥ ८० ॥ रजतकनकचित्रवेदिकायांपरिकृतरत्नविचित्रवीथिकायाम् ॥
 सददर्शमृगाधिपःसभायांसुरुचिरजालगवाक्षशोभितायाम् ॥ ८१ ॥ कनकवलयहारभूषितांगंदितितनयंसमृगाधिपोददर्श ॥ दिवसकरकरप्रभंज्वलं
 तंदितिजसहस्रशतैर्निषेव्यमाणम् ॥ ८२ ॥ ततोदृष्ट्वामहाभागंकालचक्रमिवागतम् ॥ नारसिंहवपुश्छत्रंभस्मच्छत्रमिवानलम् ॥ ८३ ॥ हिरण्यक
 शिपोःपुत्रःप्रह्लादोनामवीर्यवान् ॥ दिव्येनवपुषासिंहमपश्यदेवमागतम् ॥ ८४ ॥ तं दृष्ट्वा रुक्मशैलाभामपूर्वातनुमाश्रितम् ॥ विस्मितादानवाःस
 र्वेहिरण्यकशिपुश्चसः ॥ ८५ ॥ प्रह्लादउवाच ॥ ॥ महाराजमहाबाहोदैत्यानामादिसंभव ॥ नश्रुतंनैवमेदृष्टंनारसिंहमिदंवपुः ॥ ८६ ॥ अव्यक्तं परमं दिव्यं कि
 मिदं रूपमागतम् ॥ दैत्यांतकरणं चोरं शंसतीवमनोमम ॥ ८७ ॥ अस्य देवाः शरीरस्थाः सागराः सरितस्तथा ॥ हिमवान् पारियात्रश्च ये चान्ये कुल
 पर्वताः ॥ ८८ ॥ चंद्रमास्सह नक्षत्रैरादित्यारश्मिभिः सह ॥ धनदोवरुणश्चैव यमः शक्रः शचीपतिः ॥ ८९ ॥ मरुतो देवगंधर्वाः ऋषयश्च तपोधनाः ॥ ना
 गायक्षाः पिशाचाश्च राक्षसाभीमविक्रमाः ॥ ९० ॥ ब्रह्मा देवाः पशुपतिर्ललाटस्था भ्रमंति हि ॥ स्थावराणि च सर्वाणि जंगमानि तथैव च ॥ ९१ ॥ भवांश्च सहितोऽस्माभिः

सर्वेदैत्यगणैर्वृतः ॥ विमानशतसंकीर्णासर्वायाभवतःसभा ॥ ९२ ॥ सर्वत्रिभुवनराजन्लोकधर्मश्चशाश्वतः ॥ दृश्यतेनरसिंहेस्मिस्तथेदंनिखिलंज
 गत् ॥ ९३ ॥ प्रजापतिश्चात्रमनुर्महात्माग्रहाश्चयोगाश्चमहानिभश्च ॥ उत्पातकालश्चधृतिर्मतिश्चरतिश्चसत्यंचतपोदमश्च ॥ ९४ ॥ सनत्कुमारश्चमहानुभा
 वोविश्वेचदेवाऋषयश्चसर्वे ॥ क्रोधश्चकामश्चतथैवहर्षोदर्पश्चमोहःपितरश्चसर्वे ॥ ९५ ॥ प्रह्लादस्यवचःश्रुत्वाहिरण्यकशिपुःप्रभुः ॥ उवाचदानवान्सर्वान्
 गणांश्चसगणाधिपः ॥ ९६ ॥ मृगेंद्रोगृह्यतामेषअपूर्वातनुमास्थितः ॥ यदिवासंशयःकश्चिद्रध्यतांवनगोचरः ॥ ९७ ॥ तेदानवगणास्सर्वेमृगेंद्रंभीमवि
 क्रमम् ॥ परिक्षिपंतोमुदितास्त्रासयामासुरोजसा ॥ ९८ ॥ सिंहनादंविमुच्याथनरसिंहोमहाबलः ॥ बभंजतांसभांसर्वाव्यादितास्यइवांतकः ॥ ९९ ॥ स
 भायांभज्यमानायांहिरण्यकशिपुःस्वयम् ॥ चिक्षेपास्त्राणि सिंहस्यरोषव्याकुललोचनः ॥ १०० ॥ सर्वास्त्राणामथश्रेष्ठंदंडमस्त्रंसुदारुणम् ॥ कालचक्रंत
 थाघोरंविष्णुचक्रंतथापरं ॥ १ ॥ पैतामहंमहात्युग्रंत्रैलोक्यनिर्मितंमहत् ॥ विचित्रामशनिंचैवशुष्काद्रैचाशनिद्वयम् ॥ २ ॥ रौद्रंतथोग्रशूलंचकंकालंसुस
 लंतथा ॥ अस्त्रं ब्रह्मशिरश्चैवब्राह्ममस्त्रंतथैवच ॥ ३ ॥ नारायणास्त्रमैंद्रंचाग्नेयंशैशिरंतथा ॥ वायव्यंमथनंचैवकपालमथकिंकरम् ॥ ४ ॥ तथाप्रतिहतां
 शक्तिक्रौंचमस्त्रंतथैवच ॥ मोहनंशोषणंचैवसंतापनाविलापने ॥ ५ ॥ कंपनंशातनंचैवमहास्त्रंचैवरोधनम् ॥ कालमुद्गरमक्षोभ्यंतापनंचमहाबलम् ॥ ६ ॥
 संवर्तनंमोहनंचतथामायाधरंवरम् ॥ गान्धर्वमस्त्रंदयितमासिरत्नचनंदकम् ॥ ७ ॥ प्रस्वापनंप्रमथनंवारुणंचास्त्रमुत्तमम् ॥ अस्त्रं पाशुपतंचैवयस्याप्रतिहताग
 तिः ॥ ८ ॥ एतान्यस्त्राणिदिव्यानिहिरण्यकशिपुस्तदा ॥ असृजन्नरसिंहस्यदीप्तस्याग्नेरिवाहुतिम् ॥ ९ ॥ अस्त्रैःप्रज्वलितैःसिंहमावृणोदसुरोत्तमः ॥
 विवस्वान्धर्मसमयेहिमवंतमिवांशुभिः ॥ ११० ॥ सद्यमर्षानिलोद्भूतोदैत्यानांसैन्यसागरः ॥ क्षणेनाप्लावयत्सर्वमैनाकमिवसागरः ॥ १११ ॥ प्रासैःपाशैश्चखेदै
 श्वगदाभिर्मुसलैस्तथा ॥ वज्रैरशनिभिश्चैवबहुशाखैर्महाद्रुमैः ॥ १२ ॥ मुद्गरैःकूटपाशैश्चशिलोलूखलपर्वतैः ॥ शतग्रीभिश्चदीप्ताभिर्दंडैरपिसुदारु
 णैः ॥ १३ ॥ तेदानवाःपाशगृहीतहस्तामहेंद्रतुल्याशनितुल्यवेगाः ॥ समंततोभ्युद्यतबाहुकायाःस्थिताःसशीर्षाइवनागपोताः ॥ १४ ॥ सुवर्णमालाकुल
 भूषितांगाःसुतीक्ष्णदंष्ट्राकुलवक्त्रगर्ताः ॥ स्फुरत्प्रभास्तेचसशृंगदेहाश्चीनांशुकाभांतियथैवहंसाः ॥ १५ ॥ सोसृजद्दानवोमायामग्निंवायुंसमीरितम् ॥
 तर्भिद्रस्तोयदैःसार्धसहस्राक्षोमहाद्युतिः ॥ १६ ॥ महतातोयवर्षेणशमयमासपावकम् ॥ तस्यांप्रतिहतायांतुमायायांयुधिदानवः ॥ १७ ॥ असृजद्दोरसं
 काशंतमस्तीव्रंसमंततः ॥ तमसासंवृतलोकेदैत्येष्वान्तायुधेषुच ॥ १८ ॥ स्वतेजसापरिवृतोदिवाकरइवोद्भूतः ॥ त्रिशिखांश्रुकुटीमस्यददृशुर्दानवार
 णे ॥ १९ ॥ ललाटस्थांत्रिकूटस्थांगंगांत्रिपथगामिव ॥ ततःसर्वासुमायासुहतामुदितिनंदनाः ॥ १२० ॥ हिरण्यकशिपुदैत्याविषण्णाश्शरणंययुः ॥

ततः प्रज्वलितः क्रोधात्प्रदहन्निव तेजसा ॥ २१ ॥ तस्मिन् क्रुद्धे तु दैत्ये द्रेतमोभूतमभूजगत् ॥ आवहः प्रवहश्चैव विवहोऽथ समीरणः ॥ २२ ॥ परावहस्त्वं
 वहश्च उद्ग्रहश्च महाबलः ॥ तथा परिवहः श्रीमानुत्पातभयशंसिनः ॥ २३ ॥ इत्येवं क्षुभिताः सप्तमरुतोगगने चराः ॥ ये ग्रहास्सर्वलोकस्य क्षये प्रा
 दुर्भवन्ति हि ॥ २४ ॥ ते सर्वे गगने दृष्टव्यचरं श्रयथा सुखम् ॥ अयोगतश्चाप्यचरद्योगं निशि निशाचरः ॥ २५ ॥ स ग्रहः सह नक्षत्रैस्ताराप
 तिरारिंदम ॥ विवर्णतां च भगवान्गतो दिवि दिवाकरः ॥ २६ ॥ कृष्णः कबंधश्च तदालक्ष्यते सुमहान् दिवि ॥ असृजच्चासितां सूर्यां धूमवत्तां
 विभावसुः ॥ २७ ॥ गगनस्थश्च भगवानभीक्ष्णं परिविष्यते ॥ सप्तधूमनिभा घोराः सूर्यादिविषमुत्थिताः ॥ २८ ॥ सोमस्य गगनस्थस्य ग्रहा
 स्तिष्ठन्ति शृङ्गगाः ॥ वामे च दक्षिणे चैव स्थितौ शुक्रबृहस्पती ॥ २९ ॥ शनैश्च रोहितांगोलोहितांगसमद्युतिः ॥ समंसमधिरोहंत सर्वे वै गगने चराः ॥ ३० ॥
 शृंगाणि शनकैर्वोरायुगांतावर्तनग्रहाः ॥ चंद्रमाश्च सनक्षत्रो ग्रहैः सह तमोनुदः ॥ ३१ ॥ चराचरविनाशाय रोहिणीनाभ्यनंदत ॥ गृहीतो राहुणा चन्द्र उल्का
 भिरभिहन्यते ॥ ३२ ॥ उल्काः प्रज्वलिताश्च द्रेव्यचरंत यथा सुखम् ॥ देवानामधिपो देवः सोप्यवर्षत शोणितम् ॥ ३३ ॥ अपतद्गगनादुल्काविद्युद्
 पामहास्वना ॥ अकाले च द्रुमास्सर्वे पुण्यंति च फलंति च ॥ ३४ ॥ लताश्च सफलाः सर्वाया आहुर्दैत्यनाशिकाः ॥ फले फलान्यजायंत पुष्पे पुष्पंतथैव
 च ॥ ३५ ॥ उन्मीलंति निमीलंति हसन्ति प्ररुदंति च ॥ विक्रोशंति च गंभीरं धूमायंते ज्वलंति च ॥ ३६ ॥ प्रतिमास्सर्वदेवानां कथयंत्यो महद्भयम् ॥ आ
 रण्यैः सह संसृष्टा ग्राम्याश्च मृगपक्षिणः ॥ ३७ ॥ चुक्रुशुर्भैरवंतत्र मृगयुद्ध उपस्थिते ॥ नद्यश्च प्रतिकूलानिवहंतिकलुषोदकाः ॥ ३८ ॥ न प्राकाशं
 त च दिशो रक्तरणुसमाकुलाः ॥ वानस्पत्या न पूज्यंते पूजनार्हाः कथंचन ॥ ३९ ॥ वायुवेगेन हन्यंते भज्यंते प्रणमंति च ॥ तथा च सर्वभूतानां छाया न प
 रिवर्तते ॥ ४० ॥ अपरेण गते सूर्ये स लोकानां युगक्षये ॥ तदा हिरण्यकशिपोर्दैत्यस्योपरिवेष्टनः ॥ ४१ ॥ भांडागारायुधागारे निविष्टमभवन्म
 धु ॥ असुराणां विनाशाय सुराणां विजयाय च ॥ ४२ ॥ दृश्यंते विविधोत्पाता घोराघोरनिदर्शनाः ॥ एते चान्ये च बहवो घोररूपाः समुत्थिताः ॥ ४३ ॥
 दैत्ये द्रेस्य विनाशाय दृश्यंते रेणशंसिनः ॥ मेदिन्यां कंपमानायां दैत्ये द्रेण महात्मनः ॥ ४४ ॥ महीधरानागगणानि पेतुरामितौ जसः ॥ विषज्वालाकुलैर्वक्रैर्विमुं
 चंतो हुताशनम् ॥ ४५ ॥ चतुःशीर्षाः पंचशीर्षाः सप्तशीर्षाश्च पन्नगाः ॥ वासुकिस्तक्षकश्चैव कर्कोटकधनंजयौ ॥ ४६ ॥ एलामुखः कालियश्च महाप
 द्मश्च वीर्यवान् ॥ सहस्रशीर्षश्शुद्धांगो हेमतालध्वजः प्रभुः ॥ ४७ ॥ शेषो नंतो महानागो ह्यप्रकंप्यश्च कंपिताः ॥ दीप्यंते तर्जलस्थानि पृथिवीविवराणि वै ॥ ४८ ॥
 सप्तदैत्ये द्रेकोपेन कंपितानि समंततः ॥ नानातेजोधराश्चापि पातालतलचारिणः ॥ ४९ ॥ पाताले सहसा शुब्धे दुष्प्रकंप्याः प्रकंपिताः ॥ हिरण्यकशिपुर्दैत्य

प० पु०
॥१४५॥

स्तदासंस्पृष्टवान्महीम् ॥ १५० ॥ संदष्टौष्टुटःकुद्धोवराहइवपूर्वजः ॥ गंगाभागीरथीचैवकौशिकीसरयूरपि ॥ ५१ ॥ यमुनाचाथकावेरीकृष्णवेणीचनि
म्रगा ॥ तुंगभद्रामहावेगानदीगोदावरीतथा ॥ ५२ ॥ चर्मण्वतीचसिंधुश्चतथानदनदीपातिः ॥ मेलकप्रभवश्चैवशोणोमणिनिभोदकः ॥ ५३ ॥ नर्मदा
चशुभस्रोतास्तथावेत्रवतीनदी ॥ गोमतीगोकुलाकीर्णातथापूर्वासरस्वती ॥ ५४ ॥ महाकालमहीचैवतमसापुष्पवाहिनी ॥ जंबूद्वी
परत्नवच्चसर्वरत्नोपशोभितम् ॥ ५५ ॥ सुवर्णपुटकंचैवसुवर्णाकरमंडितम् ॥ महानदश्चलौहित्यशैलःकांचनशोभितः ॥ ५६ ॥ पत्त
नंकोशकाराणांकशंचरजताकरम् ॥ मगधाश्चमहाग्रामाःपुण्ड्राउग्रास्तथैवच ॥ ५७ ॥ मृगामल्लाविदेहाश्चमालवाःकाशिकोसलाः ॥ भवनंवैनतेय
स्यदैत्येन्द्रेणाभिकंपितम् ॥ ५८ ॥ कैलासशिखराकारंयत्कृतंविश्वकर्मणा ॥ रत्नतोयोमहाभीमोलौहित्योनामसागरः ॥ ५९ ॥ उदयश्चमहाशैलउ
च्छ्रितःशतयोजनम् ॥ सवर्णवेदिकःश्रीमान्मेघपंक्तिनिषेवितः ॥ १६० ॥ भ्राजमानोर्कसदृशैर्जातरूपमयैर्दुर्मैः ॥ सालैस्तालैस्तमालैश्चकर्णिकारै
श्चपुष्पितैः ॥ ६१ ॥ अयोमुखश्चविख्यातःसर्वतोधातुमंडितः ॥ तमालवनगंधश्चपर्वतोमलयःशुभः ॥ ६२ ॥ सुराष्ट्राश्चसवाहीकाश्शूद्राभीरास्त
थैवच ॥ भोजाःपाण्ड्याश्चवंगाश्चकलिगास्ताम्रलिप्तकाः ॥ ६३ ॥ तथैवपौंड्राःशुभ्राश्चवामचूडास्सकेरलाः ॥ क्षोभितास्तेनदैत्येनदेवाश्चाप्सरसांग
णाः ॥ ६४ ॥ अगस्त्यभवनंचैवयदगस्त्यकृतपुरा ॥ सिद्धचारणसंघैश्चविप्रकीर्णमनोहरम् ॥ ६५ ॥ विचित्रनानाविहगंसपुष्पितमहाद्रुमम् ॥ जा
तरूपमयैःशृंगैरप्सरोगणसेवितम् ॥ ६६ ॥ गिरिःपुष्पितकश्चैवलक्ष्मीवान्प्रियदर्शनः ॥ उत्थितःसागरंभित्वाविश्रामश्चंद्रसूर्ययोः ॥ ६७ ॥ ररा
जसमहाशृंगैर्गगनंवल्लिखन्निव ॥ चंद्रसूर्यांशुसंकाशैःसागरांबुसमावृतैः ॥ ६८ ॥ विद्युत्त्वान्पर्वतःश्रीमानायतःशतयोजनम् ॥ विद्युतांयत्रसंपाता
निपात्यंतेनगोत्तमे ॥ ६९ ॥ ऋषभःपर्वतश्चैवश्रीमानृषभसंस्थितः ॥ कुंजरःपर्वतःश्रीमानगस्त्यस्यगृहंशुभम् ॥ १७० ॥ विमलाख्याचदुर्द्ध
र्षासर्पाणामालतीपुरी ॥ तथाभोगवतीचापिदैत्येन्द्रेणाभिकंपिता ॥ ७१ ॥ महासेनगिरिश्चैवणारियात्रश्चपर्वतः ॥ चक्रवांश्चगिरिश्रेष्ठोवाराहश्चैवपर्वतः ॥
॥ ७२ ॥ प्राग्ज्योतिषपुरंचापिजातरूपमयंशुभम् ॥ यस्मिन्नुवासदुष्टात्मानरकोनामदानवः ॥ ७३ ॥ मेघश्चपर्वतश्चैवमेघगंभीरानि स्स्वनः ॥ प
ष्टिस्तत्रसहस्राणिपर्वतानांविशांपते ॥ ७४ ॥ तरुणादित्यसंकाशोमेरुश्चैवमहान्गिरिः ॥ यक्षराक्षसगंधर्वैर्नित्यंसेवितकंदरः ॥ ७५ ॥
हेमगर्भोमहासेनस्तथामेघसखोगिरिः ॥ कैलासश्चैवशैलेन्द्रोदानवेन्द्रेणकंपितः ॥ ७६ ॥ हेमपुष्करसञ्छन्नेतेनवैखानसंसरः ॥ कंपितमानसं
चैवहंसकारंडवाकुलम् ॥ ७७ ॥ त्रिशृंगःपर्वतश्चैवकुमारीचसरिद्ररा ॥ तुषारचयसञ्छन्नोर्मंदरश्चापिपर्वतः ॥ ७८ ॥ उशीरबीजश्च

प्र० सू० ख०
अ० ४५

॥१४५॥

गिरिर्भद्रप्रस्थस्तथाद्रिराद्र ॥ प्रजापतिगिरिश्चैव तथा पुष्करपर्वतः ॥ ७९ ॥ देवाभः पर्वतश्चैव तथा वैवालीकागिरिः ॥ क्रौंचः सप्तर्षिशैलश्च धूम्रवर्ण
 श्वपर्वतः ॥ १८० ॥ एते चान्ये च गिरयो देशा जनपदास्तथा ॥ नद्यः ससागराः सर्वाः दानवेनाभिकंपिताः ॥ ८१ ॥ कपिलश्च महीपुत्रो
 व्याघ्रवांश्च प्रकंपितः ॥ खेचराश्च निशापुत्राः पातालतलवासिनः ॥ ८२ ॥ गणस्तथा परोरौद्रो मेघनामांकुशायुधः ॥ ऊर्ध्वगोभीमवेगश्च सर्व
 एतेभिकंपिताः ॥ ८३ ॥ गदीशूलीकरालश्च हिरण्यकशिपुस्तथा ॥ जीमूतघननिर्घोषोजीमूतइव वेगवान् ॥ ८४ ॥ देवारिर्दितिजो हतोनृसिंहं
 समुपाद्रवत् ॥ स तु तेन ततस्तीक्ष्णैर्मृगैरेण महानखैः ॥ ८५ ॥ तदोकारसहायेन विदार्य निहतो युधि ॥ महीचकालश्च शशीनभश्च ग्रहास्स सूर्याश्च दिशश्च
 सर्वाः ॥ ८६ ॥ नद्यश्च शैलाश्च महार्णवाश्च गताः प्रसादं दितिपुत्रनाशात् ॥ ततः प्रमुदिता देवा ऋषयश्च तपोधनाः ॥ ८७ ॥ तुष्टुवुर्नामभिर्दिव्यैरादिदेवं स
 नातनम् ॥ यत्त्वया विधृतं देवनारसिंहमिदं वपुः ॥ ८८ ॥ एतदेवार्चयिष्यंति परापरविदो जनाः ॥ ८९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ९० ॥ भवान् ब्रह्मा च रुद्रश्च महेंद्रो देवसत्त
 मः ॥ ९१ ॥ भवान्कर्त्ता विकर्त्ता च लोकानां प्रभवो व्ययः ॥ परांचसिद्धिच परंच सत्त्वं परं रहस्यं परमं हविश्च ॥ ९२ ॥ परंच धर्मं परमं यशश्च त्वामाहुरग्न्यं
 परमं पुराणम् ॥ परंच सत्यं परमतपश्च परंपवित्रं परमंच मार्गं ॥ ९३ ॥ परंच यज्ञं परमंच होत्रं त्वामाहुरग्न्यं परमं पुराणम् ॥ परं शरीरं परमंच ब्रह्म परंच योगं
 परमंच वाणीम् ॥ ९४ ॥ परं रहस्यं परमां गतिं च त्वामाहुरग्न्यं परमं पुराणम् ॥ एवमुक्त्वा तु भगवान्सर्वलोकपितामहः ॥ ९५ ॥ स्तुत्वानारायणं देवं ब्रह्मलो
 कं गतः प्रभुः ॥ ततो न दत्सु तूयैषु नृत्यंतीष्वप्सरः सुच ॥ ९६ ॥ क्षीरोदस्योत्तरंकूलं जगाम हरिरीश्वरः ॥ नारसिंहं वपुर्देवः स्थापयित्वा सुदीप्तिमान् ॥ ९७ ॥ इति श्रीपाद्मपुरा
 णे प्रथमे सृष्टिखंडे नारसिंहप्रादुर्भावो नाम पंचचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ श्रीभीष्म उवाच ॥ १ ॥ नारसिंहस्य माहात्म्यं विस्तरेण त्वये रितं ॥ तथा भ
 वस्य माहात्म्यं भैरवस्य अभिधीयताम् ॥ २ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ ३ ॥ तस्यापि देवदेवस्य शृणु त्वं कर्म चोत्तमं ॥ आसीदैत्यो धको नाम भिन्नां जनच योपमः ॥ ४ ॥
 तपसामहता युक्तो ह्यवध्यस्त्रिदिवौकसाम् ॥ सकदाचिन्महादेवं पार्वत्या सहितं विभुं ॥ ५ ॥ क्रीडमानं तदा दृष्ट्वा हर्तुं देवीं प्रचक्रमे ॥ एतां देवीं हराम्यद्यवियोगे मृत्युमे
 प्यति ॥ ६ ॥ ततः स्थिरा भवित्री मे भार्यैषा लोकसुंदरी ॥ विबौष्ठं चारुवदनं चारुकांततरं मुखं ॥ ७ ॥ यद्येषान भवेद्भार्याजीविते किं प्रयोजनम् ॥ एतां
 मतिमथास्थाय मंत्रिभिः सह मन्यच ॥ ८ ॥ चक्रे योगं स सैन्यस्य सेनापतिमभाषत ॥ आनयस्वरथं महां जैत्रं देवनिपातनम् ॥ ९ ॥ जयिष्ये त्रिदशान्
 सर्वान् विष्णुरुद्रपुरोगमान् ॥ हरिष्ये पर्वतसुतां तयामे पृहत्तमनः ॥ १० ॥ मंत्रिणा तस्य चाख्यातः कनकस्य वधस्सुरैः ॥ परभार्या नुरक्तस्य कृता देवैः सवास

प० पु०
॥१४६॥

वैः ॥ ९ ॥ ततः कोपपरीतात्माहन्मिदेवान्संकरान् ॥ तंहत्वादानवंशक्रोभयादंधासुरस्यच ॥ १० ॥ जगामशरणान्वेषीकैलासंशंकरालयं ॥ दृष्ट्वाप्रणम्यदेवे
शं चंद्रार्द्धकृतशेखरं ॥ ११ ॥ भीतोविज्ञापयामासधृतसाहस्रलोचनः ॥ अभयं देहि मे देव दानवादंधकादहं ॥ १२ ॥ विभेमितस्य पुत्रोद्यमयायुधिनिपातितः ॥
तद्यावन्नसज्जानातिहतं पुत्रं महासुरः ॥ १३ ॥ तावत्तत्रस्थ एवाशुहन्यतां मद्रयावहः ॥ स्त्रीलौल्यादानवः कुरः परभार्यापहारकः ॥ १४ ॥ सर्वधाघातनीयस्ते भवता
सुरसत्तम ॥ शक्रस्यैवं वचः श्रुत्वा शरण्यः शंकरस्तदा ॥ १५ ॥ ददावभयमेवासौ मा भैरिति शतक्रतोः ॥ दत्ताभयोथकेलासादाजगाम कुशस्थलीम् ॥ १६ ॥
वृतो भूतगणैरीशो वधार्थं मंधकस्य तु ॥ कृत्वा रूपं महाकायां वैश्वरूपं सुभैरवं ॥ १७ ॥ सपैर्ज्वलद्भिर्धावद्भिर्भीमं भीमभुजं गवत् ॥ जटासटाभिराकाशं फणिर
त्तशिखार्चिषा ॥ १८ ॥ दहन्नतीव तेजोभिः कालाग्निरिव संक्षये ॥ मुखैर्दंष्ट्रां कुरां कैश्च द्वितीयेन्दुकलोज्ज्वलैः ॥ १९ ॥ पातालोदररूपा भैरवरावनादिभिः ॥
भुजैरनेकसाहस्रैर्वेदुशस्त्रकृतग्रहः ॥ २० ॥ बह्वाभरणभूपाङ्गैरणघोरनिनादिभिः ॥ सिंहचर्मपरीधानं व्याघ्रत्वगुत्तरीयकं ॥ २१ ॥ गजाजिनकृताटोपंपतद्गुं
गरवाकुलं ॥ ईदृशूपां विधायेशो दनुदैत्यभयावहं ॥ २२ ॥ अवातरन्महीं भीमो दनूनां क्षयकारकः ॥ अंधासुरोपि दनुजः पुत्रं श्रुत्वा हतं युधि ॥ २३ ॥ क्रोधे
न तमसाविष्टो रणतूर्याण्यचोदयत् ॥ संहत्यावहितः प्रातोयत्र ते त्रिदशाः स्थिताः ॥ २४ ॥ महत्यासेनया सार्द्धैरथवारणयुक्तया ॥ ते देवादानवान् वीक्ष्य महाहव
कृतादरान् ॥ २५ ॥ व्यपयात तनुत्राणां शंभुं शरणमन्वयुः ॥ मा भैरिति च तान् देवो देवानुक्त्वा त्रिलोचनः ॥ २६ ॥ गृहीत्वा शूलमातिष्ठद्गृह्णारवधरोरुपा ॥
अंधकेनाथरुष्टेन शतकोटिशरैर्गणाः ॥ २७ ॥ निहताश्चापि देवानां बहूनामेकताकृता ॥ सस्फुलिगार्चिषो वहेर्मुचमानः पिनाकधृक् ॥ २८ ॥ शरैः समावृतं
चक्रे अंधं रथगतं ततः ॥ दनुनाथोरथस्थोथशिथिलः शिथिलायुधः ॥ २९ ॥ निमंय दानवान्सर्वान्सयोद्धुमुपचक्रमे ॥ बहुधातद्वलं भग्नं विविधायुधयोधिभिः ॥ ३० ॥
युधि वीरैर्हतं देवैः स्थाणुना सख्यमाश्रितैः ॥ दानवश्चांधकः सैन्यं भिन्नं दृष्ट्वा कृतं सुरैः ॥ ३१ ॥ आत्मानं च महेशेन निरुद्धं वाणकोटिभिः ॥ विह्वलीभूत देहोसौ
धैर्यमालं व्यकेवलम् ॥ ३२ ॥ पिनाकं चैव रुद्रस्य गृह्य रुद्रमताडयत् ॥ पिनाकस्याभिघातेन रुद्रो भूमिमथागमत् ॥ ३३ ॥ भूमौ निपातिते देवे चलितं भुवन
त्रयं ॥ तत्पुनः सागरावेलां पर्वताः शिखराणि च ॥ ३४ ॥ नक्षत्राणिवियोगीनि जग्मुर्मुक्तान्यनेकशः ॥ पतिते भुवि देवेशे अंधको गदया पुनः ॥ ३५ ॥
जघान रुषितो नागं हत्वा तं पातयद्भुवि ॥ शिवं त्यक्तानागराजः प्रपलाय्यान्यतो गतः ॥ ३६ ॥ मुहूर्त्ताच्चैतनां लब्ध्वा उत्थितः परमेश्वरः ॥ गृहीत्वा परशुं दि
व्यं दानवं नैव पश्यति ॥ ३७ ॥ कृत्वा तु तामर्सीमायां मायाशतविशारदः ॥ तया विमोहिते देवे कनु वै दानवो गतः ॥ ३८ ॥ शंभोर्भयमथो प्राप्य किं नु पापः
करिष्यति ॥ तमसा छादितायावद्देवा व्याकुलतांगताः ॥ ३९ ॥ संभ्रांतमानसानीकास्तदोचुः कार्यगौरवात् ॥ एतास्मिन्नंतरे सूर्यस्ते

प्र० सू० ख०
अ० ४६

॥१४६॥

जोरूपोव्यवस्थितः ॥ ४० ॥ उत्तस्थौनरूपेणकुर्वन्वितिमिरादिशः ॥ नष्टेतमसिहृष्टाङ्गेखद्योतेप्रकटेस्थिते ॥ ४१ ॥ देवासुदमवा
 पुस्तेस्पष्टाननविलोचनाः ॥ उदीप्तास्तुसुराःसर्वेगणाःस्कंदपुरोगमाः ॥ ४२ ॥ स्तुवंतिविविधैस्तोत्रैःनररूपंदिवाकरम् ॥ अनौपम्यंजग
 द्यापिब्रह्मविष्णुशिवात्परम् ॥ ४३ ॥ स्निग्धविद्रुमसच्छायसिंदूरारुणसप्रभम् ॥ प्रभासंतंतदादृष्ट्वापंचांगालिगितावनिः ॥ ४४ ॥ पुनःप्रणामप्रवर्णप्र
 णिधानपुरःसरम् ॥ आलोक्यस्निग्धयादृष्ट्यादेवदेवंत्रिलोचनः ॥ ४५ ॥ उवाचस्निग्धगंभीरवाचादेवंशनैर्हरः ॥ पूरयन्निवतेजोभिर्भगवान्भुवन
 त्रयम् ॥ ४६ ॥ दैत्यमायाभिपन्नानांदर्शनाकुलचेतसाम् ॥ प्राणिनामिदमेवैकमविसंवादिदैवतम् ॥ ४७ ॥ अयमेवचसंसारसागरात्सकलादपि ॥ स
 त्वानुत्तारयन्देवःकर्णधारायतेप्रभुः ॥ ४८ ॥ यजंतोजंतवोभक्त्यायंदेवंविविधाःसदा ॥ निःश्रेयसायकल्पंतेतंतोभास्करंविभुम् ॥ ४९ ॥ यस्तूदया
 द्रिशिखरेमकुटायमानलीलागभस्तिभिरलंकुसुमप्रकाशैः ॥ व्याप्यस्वदीधितिगणैःप्रदिशोदिशश्चदेदीप्पतेससविताविभवायलोके ॥ १५० ॥ ब्रह्मेन्द्ररुद्रम
 रुदच्युतवह्निपाथोनाथप्रयोगनिपुणैश्चरुषीद्रसंयैः ॥ श्रेयोर्थिभिःप्रतिदिनंदिवसांगरागैर्दिव्यांगरागपरिलिप्तसमस्तदेहैः ॥ ५१ ॥ पूज्यंवपुस्तवसदाप्रल
 येहिर्वेदैर्गीर्भिर्विचित्रपदमंडलमंडिताभिः ॥ येत्वांस्तुवंतिपरसद्भनिसद्गहीनानित्यंप्रसारितकराभुवितेभवांति ॥ ५२ ॥ येदद्रुकुष्ठपिटिकादिभिरर्दितांगाः
 शीर्णत्वचःकुनखिनश्युतकेशनाशाः ॥ देवेशतेपितवपादनताभवंतिसद्योद्विरष्टशरदाकृतयोमनुष्याः ॥ ५३ ॥ सामेतिसामगगणाहिमस्वार्थकंत्वामध्वर्य
 वस्त्वृगितिबह्वृचमुख्यपूगाः ॥ त्वामेवमार्यमितिकार्यविदोधिगंतुंनागाश्चवेतिपितरोप्यथसर्वगंधम् ॥ ५४ ॥ मायेतिचोपनिषदर्कषडेवदेवामर्त्यास्तथा
 वयमिवेहउपासतेमी ॥ गंधर्वकिन्नरगणाःसहचारणैस्तुरूपंतथाचभगवन्प्रतिपद्यसेत्वम् ॥ ५५ ॥ येनार्चयंतिसततंभवतोर्च्यमर्चिस्तेर्चिप्रतापितदिगंबरवित्त
 हीनाः ॥ क्षुत्क्षामकंठजठराघटखपरेणभिक्षामटंतिपरवेश्मसुतेर्यहीनाः ॥ ५६ ॥ उत्फुल्लकोकनदकोशविशालनेत्रमीषद्विलासलुलिताश्वितापिगतारम् ॥
 कामंप्रशस्ततरसुंदरहाररम्यमुत्तुंगपीवरपयोधरभारखिन्नं ॥ ५७ ॥ रंभोपमोरुपृथुपीननितंबर्बिवानद्धक्कणन्माणिरणद्रशनाकलापं ॥ बृंदललाटतटकोटि
 पटांतलंबिहेमांचलांचितमुखंकुलपालिकानाम् ॥ ५८ ॥ कांतंगृहेषुकलगद्गद्भाषितानांझंकारनूपुररवेणविरावितानाम् ॥ तेषांकृशानुकरमिन्दुसमा
 नकांतयैरर्चितोसिभगवन्भवमोचनस्त्वं ॥ ५९ ॥ ब्रह्मात्वमेवहारिरस्यनिलोनलोसिरुद्रांतकोसिवरुणास्यमराधिपोसि ॥ सोमोसिवायुरसिभूरासिचेश्वरोसि
 यज्ञोसिवित्तपतिरस्यपराजितोसि ॥ १६० ॥ तेसप्तसप्तिसुरवाहरणेनमुक्ताभूमावथेतितरसोरुतरंतरीताः ॥ व्योमैतदंतरहितंपरितोहिगत्वागच्छंतिनश्र
 मदंहिमनागपमि ॥ ६१ ॥ ध्यानैकयोगनिरताश्चसमाधिभावात्ध्यात्वापदंतवतुरीयमनंतमूर्ते ॥ मुक्तामयास्तनुभृतोनभियाभियुक्तास्तद्ब्रह्मशाश्वतमर्चित्य

प० पु०
॥१४७॥

मनाद्यनेतं ॥६२॥ जन्मादिरोगरहितं परमं पुराणमीशं जरामरणशोकभयातिरिक्तम् ॥ स्थूलानुभावनगणागणितं विशुद्धं वेदांतवादिभिरलं परिमन्यते यत् ॥६३॥
त्वामग्निपुंजवपुपंतपसां निवासं याता दिवं सुचिरकालमुपास्य भक्ताः ॥ भानोसुरासुरसमूहशिरोनिघृष्टपादारविंदयुगलामलचारुमूर्ते ॥६४॥ भूतेशभूतवर
दासकृदव्ययात्मन्योमादृहाससवितर्भुवनैकदीप ॥ ऋक्साममंत्रयजुषामधिवासनामसृष्टिस्थितिप्रलयकारणलोकपाल ॥६५॥ दीनस्य देवकृपणस्य भवे
भवे मे मग्नस्य चारुदविचारमनोरथानि ॥ शश्वद्यतीश्वरशशीकरकंकवोरोत्पातोजरामरणशोकरुगांतरस्य ॥६६॥ यः प्रातः सायमिदं मध्याह्ने वा पठेच्च दीप्तां
शोः ॥ सालोक्ययातिरवेः प्राप्नोति धर्मार्थकामांश्च ॥६७॥ नित्यं तस्माच्च सूर्याच्च मनसोभिहितं च यत् ॥ नमस्ते देवदेवेश भक्तानामभयंकर ॥६८॥ सुब्रह्म
ण्यनमस्ते तु सर्वदेवनमस्कृत ॥ तिग्मांशो वै नमस्तुभ्यं जगतश्चक्षुषे नमः ॥६९॥ प्रभाकरनमस्तेस्तु भानोजयजगत्पते ॥ अनेन दनुमुख्येन पीडितो हं जगत्प
ते ॥७०॥ किं करोमि कथंचैनं चातयामि दिवाकर ॥ सूर्य उवाच ॥ जयशूलेन पापिष्ठं मायाशतविशारदम् ॥७१॥ जयं प्राप्नुहि देवेश हत्वा शूलेन चां
धकम् ॥ गृह्यशूलं ततो दूरमाक्षिप्य हरते जसा ॥७२॥ ततो न्धकस्त्रिशूलेनाताडयत्पापकर्मकृत् ॥ तस्मिन् युद्धे तथारुद्रो ह्यन्धकेनाभिपीडितः ॥७३॥
मुमोच बाणमुत्थुग्रं नाम्नापाशुपतं हियत् ॥ पिनाकमानम्यदोभ्यां पिनाकीशं करः स्वयम् ॥७४॥ रुद्रबाणविनिर्भेदाद्रुधिरादन्धकस्य तु ॥ अंधकाश्च समु
त्पन्नाश्शतशोथसहस्रशः ॥७५॥ तेषां विदार्यमाणानां रुधिरादपरे पुनः ॥ बभूवुरंधकाघोरायैर्व्याप्तमखिलं जगत् ॥७६॥ तंतुमायाविनंदद्वा देवदेवस्तदां
धकम् ॥ पानार्थमंधकस्यास्य ससृजे मातृकास्तदा ॥७७॥ माहेश्वरी तथा ब्राह्मी शैवी वा वाडवी तथा ॥ सौपर्णी मथवायव्यां शंखिनी तैत्तिरी तथा ॥७८॥ सौरी
सौम्यां शिवदूर्ती चामुंडा मथवारुणी ॥ वाराही नारसिंही च वैष्णवी च विभावरी ॥७९॥ शतानंदां भगानंदां पिच्छिलां भगमालिनीं ॥ बालामतिबलां रक्तां सुरभीं
मुखमंडिताम् ॥८०॥ मातृनंदां सुनंदां च विडानीं शकुनीं तथा ॥ रेवतीं च महापुण्यां तथैव शिखिपट्टिकां ॥८१॥ शूलेन च ततो दैत्यं विभेदत्रिपुरांतकः ॥
निर्गतं रुधिरं तस्मात्पुस्तमातरस्तदा ॥८२॥ नीरक्तो हितदा दैत्यश्शुष्कतां प्राप भूपते ॥ शूले प्रोतस्तदा दैत्यो दिव्यवर्षसहस्रकम् ॥८३॥ महाबलेन रुद्रेण वि
धृतोऽपि मृतो न हि ॥ स्तुतस्तेन तदा शंभुर्भक्त्या दैत्येन सुव्रत ॥८४॥ नमोस्तु शंभो भवनाशहेतो नमोस्तु ते देववरप्रसाद ॥ त्वं भूजलाग्री
रनभोर्कसो मयज्वाष्टमूर्तिर्भवभावनोलम् ॥८५॥ त्वां वै बाणो बहुवाद्येन तोष्य प्राप्तश्चैश्यं स्वपुरे तत्स्वरक्ष्यम् ॥ रक्षोधीशो बाहुभिस्तोल्य शैलं युष्मत्क्रां
तच्छिष्टरूपो ह्यनौषीत् ॥८६॥ प्राप्तोऽप्यैश्यं सर्वरक्षोगणानां पुत्रं चापि प्रोजितं शक्रबंधम् ॥ भवभयहरहरपरमउदारममसुखकरणनिखिलसुरसार ॥८७॥
जितमरुदभिमतवितरणपारतपदकमलमिहारणसार ॥ तवेशपादपंकजं करोतियो नरो ह्यदिसदृशस्य वांछितं ददासि भक्तिभावितः ॥८८॥ मुनी

प्र० सू० ख०
अ० ४६

॥१४७॥

श्वराःपुराहरंभवंतमेवमादरात्प्रपूज्यलिंगरूपिणंसमापितामनोरथान् ॥ भवोद्भवैकरूपिणंप्रपंचपंचकाकृतिर्विचिंत्यवृक्षकोटरस्थएषजीवजीवनं ॥ ८९ ॥
 भवेद्भवाङ्घ्रिचिंतनासर्वकामईश्वरत्वदीयकिंकरान्वितेपदेपदेसमागतः ॥ मूढोहंनाभिजानामित्वांस्तोतुंभक्तवत्सल ॥ ९० ॥ सदीश्वरेणमनसाप्यनुकं
 प्योरणंगतः ॥ इतिस्तुतोमहेशस्तुभक्त्यादैत्येनसादरं ॥ ९१ ॥ गणेशतांददौतस्मैनामभृंगीरिटीतिच ॥ एषतेमहिमाभूपहरस्यभवहारिणः ॥ ९२ ॥
 कथितोविघ्नविघ्नाख्यस्तत्पराणांसुखावहः ॥ ॥ भीष्मउवाच ॥ मनुष्यस्यापिदेवत्वंसुखंराज्यंधनंयशः ॥ ९३ ॥ जयंभोग्यंतथारोग्यमायुर्विद्यांश्रियं
 सुतं ॥ बंधुवर्गशिवंसर्वब्रह्मिमेविप्रसत्तम ॥ ९४ ॥ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एभिर्गुणैर्युतःश्रीमान्सदैवब्राह्मणोभुवि ॥ त्रैलोक्येतुसदामेध्योविप्रदे
 वोयुगेयुगे ॥ ९५ ॥ पूजयित्वाद्विजान्देवाःस्वर्गंभुंजंतिचाक्षयं ॥ धरामवंतिराजानोलोकावित्तंसुखंशिवं ॥ ९६ ॥ लोकेविप्रसमोनास्तिदेवानाम
 पिदेवतं ॥ सचधर्ममयःसाक्षाद्भुविमुक्तिप्रदोभृशं ॥ ९७ ॥ लोकानांसगुरुःपूज्यस्तीर्थभूतोनघोजनः ॥ सर्वदेवालयःसत्त्वोनिर्मितोब्रह्मणापुरा ॥ ९८ ॥
 इममर्थपुरापृष्टोनारदेनपितामहः ॥ कस्मिंस्तुपूजितेब्रह्मन्प्रसादीमाधवोभवेत् ॥ ९९ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यस्याविप्राःप्रसीदंतितस्यविष्णुःप्रसीदति ॥ त
 स्माद्ब्राह्मणशुश्रूषुःपरंब्रह्माधिगच्छति ॥ १०० ॥ विष्णुर्ब्राह्मणदेहेषुसदावसतिनान्यथा ॥ तस्माद्ब्राह्मणपूजायांविष्णुस्तुष्यतितत्क्षणात् ॥ १ ॥ विप्रान्यः
 पूजयेन्नित्यंदानमानार्चनादिभिः ॥ कृतंकृतुशतंतेनविध्युक्तंप्रियदक्षिणम् ॥ २ ॥ ब्राह्मणस्यमुखंक्षेत्रमनूपरमकण्टकम् ॥ वापयेत्सर्वजीजानिसाकृ
 पिस्सार्वकालिकी ॥ ३ ॥ अभिगम्यतुयद्दत्तंयच्चदानंमनोरमं ॥ विद्यतेसागरस्यांतोदानस्यांतोनविद्यते ॥ ४ ॥ मनसापिनर्हिसंतिभूदेवमात
 तायिनं ॥ मनोनुकूलतांयांतिदेवैरपिचदुर्लभां ॥ ५ ॥ गृहेयस्यागतोविद्वान्नैराश्यंनोपगच्छति ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यचाक्षयस्वर्गमश्नुते ॥ ६ ॥
 कालेदेशेचपात्रेचविप्रेयच्चारप्येद्वसु ॥ तद्धनंचाक्षयंविद्धिजन्मजन्मनितिष्ठति ॥ ७ ॥ नचदारिद्र्यतामेतिनातुरोनचकातरः ॥ मनोनुकूलां
 प्रमदामर्चयित्वाद्विजान्लभेत् ॥ ८ ॥ कृत्वासाहसकर्माणिदद्याद्विप्रायपर्वसु ॥ तद्दानंसुगुणंप्रोक्तमभयंलाभएवच ॥ ९ ॥ विप्रपादतलोद्घृ
 ष्टिक्षितीभवतियःकरः ॥ सकरःश्रीकरोनामअन्यःकर्मकरःकरः ॥ ११० ॥ विप्रपादरजःपूताःपूतास्तज्जलबिन्दुभिः ॥ विपद्भिश्चसदापापैर्मुक्तायांति
 त्रिविष्टपम् ॥ ११ ॥ विप्रपादरजःपूताःशुचयोगृहचत्वराः ॥ पुण्यक्षेत्रसमास्तेस्युःप्रशस्तायज्ञकर्मसु ॥ १२ ॥ आदौब्रह्ममुखाद्विप्रः
 समुद्भूतःपुरानघः ॥ वेदास्तत्रैवसंजाताःसृष्टिसंस्थितिहेतवः ॥ १३ ॥ तस्माद्विप्रमुखेवेदाश्चार्पिताःपुरुषेणहि ॥ पूजार्थंसर्वलोकानांसर्वयज्ञा
 र्थतोभ्रुवम् ॥ १४ ॥ पितृयज्ञेविवाहेचवाह्निकार्येषुशांतिषु ॥ प्रशस्तब्राह्मणानित्यंसर्वस्वस्त्ययनेषुच ॥ १५ ॥ देवाभुंजंतिहव्यानिबलिंप्रेता

दयोसुराः ॥ पितरश्चैव कव्यानि विप्रस्यैव मुखादधुवम् ॥ १६ ॥ देवेभ्यश्च पितृभ्यश्च यो दद्याद्यज्ञकर्मसु ॥ दानं होमं बलिं चैव विना विप्रेण निष्फलम् ॥ १७ ॥
 भुञ्जंति चासुरास्तत्र प्रेता दैत्याश्च राक्षसाः ॥ तस्माद्ब्राह्मणमाहूयतेषु कर्माणि कारयेत् ॥ १८ ॥ काले देशे च पात्रे च लक्षकोटिगुणं भवेत् ॥ श्रद्धया च द्विजं
 दृष्ट्वा प्रकुर्यादभिवादनम् ॥ १९ ॥ दीर्घायुस्तस्य वाक्येन चिरजीवी भवेन्नरः ॥ अनभिवादनं द्विप्रद्रेषादश्रद्धयापि च ॥ १२० ॥ आयुः क्षीणं भवेत्पुं
 सांभूतिनाशश्च दुर्गतिः ॥ आयुर्वृद्धिर्यशोवृद्धिर्वृद्धिर्विद्याधनस्य च ॥ २१ ॥ पूजयित्वा द्विजान् श्रेष्ठो भवेन्नास्त्यत्र संशयः ॥ न विप्रपादो दककर्मदमानिनवे
 दशास्त्रप्रतिघोषितानि ॥ २२ ॥ स्वाहास्वधास्वस्तिविवर्जितानि श्मशानतुल्यानि गृहाणितानि ॥ नारद उवाच ॥ कश्च पूज्यतमो विप्रो ह्यपूज्यो वा
 थको भवेत् ॥ २३ ॥ विप्रस्य लक्षणं ब्रूहि याथातथ्यं गुरोरपि ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पूज्यः श्रोत्रियको नित्यं सदाचारसमन्वितः ॥ २४ ॥ सद्गुणैः कलुषैर्मुक्तस्ती
 र्थभूतो जनो नयः ॥ नारद उवाच ॥ जातः क्रः श्रोत्रियस्तात सत्कुले वाप्यसत्कुले ॥ २५ ॥ सदसत्कर्मकर्ता वा कः पूज्यो भुवि वा डवः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ स
 त्श्रोत्रियकुले जातो ह्यक्रियो नैव पूजितः ॥ २६ ॥ असत्क्षेत्रकुले पूज्यो व्यासवै भाण्डकौ यथा ॥ क्षत्रियाणां कुले जातो विश्वामित्रोऽस्ति मत्समः ॥ २७ ॥ वेद्या
 पुत्रो वा सिष्ठश्च अन्ये सिद्धा द्विजादयः ॥ तस्मात्सच्छ्रोत्रियादीनां शृणु पुत्रकलक्षणम् ॥ २८ ॥ धरायां तीर्थभूतानां सर्वपापहराय च ॥ जन्मना ब्राह्मणो
 ज्ञेयः संस्कारैर्द्रिज उच्यते ॥ २९ ॥ विद्यया याति विप्रत्वं त्रिभिः श्रोत्रियलक्षणम् ॥ विद्यापूतो मंत्रपूतो वेदपूतस्तथैव च ॥ १३० ॥ तीर्थस्नानादि
 भिमैर्ध्याविप्रः पूज्यतमः स्मृतः ॥ नारायणे सदा भक्तः शुद्धांतः करणस्तथा ॥ ३१ ॥ जितेन्द्रियो जितक्रोधस्समः सर्वजनेषु च ॥ गुरुदेवा
 तिथेर्भक्तः पित्रोः शुश्रूषणे रतः ॥ ३२ ॥ परदारमनो यस्य कदाचिन्नैव मोदते ॥ पुराणकथको नित्यं धर्माख्यानस्य स तांतिः ॥ ३३ ॥
 अस्यैव दर्शनात्त्रित्यमश्वमेधादिजं फलम् ॥ संलापे गतिमेत्यस्य भागीरथ्यापुत्रस्य च ॥ ३४ ॥ व्रतैश्च विविधैः पूतो नित्यस्नानाद्विजार्चनैः ॥
 मित्रा मित्रे दयालुः स्यात्समः सर्वजनेषु च ॥ ३५ ॥ परस्वं न हरेद्यस्तु तृणमप्यटवीगतम् ॥ कामक्रोधादिनिर्मुक्त इन्द्रियैरजितः पुमान् ॥
 ॥ ३६ ॥ परदारान्न गृह्णाति मनसापि गृहागतान् ॥ नारद उवाच ॥ गायत्र्या लक्षणं किं वा प्रत्येकाक्षरजं गुणम् ॥ ३७ ॥ कुक्षिचरणगोत्राणां
 तस्या ब्रूहि सुनिश्चयम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ छंदोगायत्री गायत्र्याः सविता देवता ध्रुवम् ॥ ३८ ॥ शुक्लवर्णा त्वग्निमुखा विश्वामित्रऋषिस्तथा ॥ ब्रह्मण
 दिशरारूढा शिखा विष्णुहृदि स्थिता ॥ ३९ ॥ उपनयने न योगः स्यात्सांख्यायनसगोत्रजा ॥ त्रैलोक्यचरणाज्ञेया पृथिवीकुक्षि संस्थिता ॥ १४० ॥
 चतुर्विंशतिस्थाने च पादादौ मस्तकांतके ॥ चतुर्विंशत्यक्षरं न्यस्य ब्रह्मलोकं स विंदति ॥ ४१ ॥ प्रत्यर्णं देवतां ज्ञात्वा विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥ अपरं च

प्रवक्ष्यामि गायत्र्या लक्षणं ध्रुवं ॥ ४२ ॥ सप्तपंचतथा ब्रह्मयजुरष्टादशाक्षरम् ॥ ज्वलनादिहकारांतं जले स्थित्वा शतं जपेत् ॥ ४३ ॥ उपपातककोट्या तु त
 थातिपातकैरपि ॥ ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुक्तायांतिममालयं ॥ ४४ ॥ ॐ अग्नेर्वाक् पुंसि यजुर्वेदेन जुष्टा त्सोमं पिब स्वाहा ॥ विष्णुमंत्रं महामंत्रं तथा माहेश्वर
 स्य च ॥ ४५ ॥ देवी सूर्यगणेशानां तथा क्रतुभुजां सुत ॥ यस्य कस्य कुले जातो गुणवानेव तैर्गुणैः ॥ ४६ ॥ साक्षाद्ब्रह्ममयो विप्रः पूजनीयः प्रयत्नतः ॥ दानं
 दद्याच्च विधिवत्सदा पर्वणि पर्वणि ॥ ४७ ॥ अक्षयं लभते दाता जन्मकोटिशतान् प्रति ॥ स्वाध्यायनिरतो विप्रो यः पठेत्पाठयेत्परान् ॥ ४८ ॥ धर्मचश्चाव
 ये लोके सदाचारं श्रुतिस्मृतिं ॥ पुराणसंहितानूतं तथैव धर्मसंहितां ॥ ४९ ॥ श्रावयित्वा तु लोकेषु श्रावयित्वा द्विजातिषु ॥ उर्व्यां विष्णुसमः सोऽपि पूजनीयो नरैः
 सुरैः ॥ १५० ॥ यद्ब्रह्मं चाक्षयं तस्य तीर्थभूतानघस्य च ॥ समानमर्चनं कृत्वा नरो यात्यच्युतालयं ॥ ५१ ॥ कदाचि क्रियते पापं विप्रः पापैर्नालिप्यते ॥
 चांडालस्य गृहे निष्ठौ भास्करज्वलनौ यथा ॥ ५२ ॥ याजनाध्यापनाद्यौ नात्तथैवा सत्प्रतिग्रहात् ॥ विप्राणां न भवेद्दोषो ज्वलनार्कसमाद्विजाः ॥ ५३ ॥
 तान् प्रतिग्रहजान् दोषान् प्राणायामव्यवस्थिताः ॥ नाशयंती ह पापानि वायुर्मधमिवांबरे ॥ ५४ ॥ गायत्रीं यो जपेन्नित्यं प्राणायामसमन्वितां ॥ प्रत्यक्षरा
 मरैर्युक्तां स्वाङ्गे विन्यस्यतामपि ॥ ५५ ॥ सर्वपापाद्भिर्मुक्तो जन्मकोटिकृतादपि ॥ ब्रह्मणः पदवीं प्राप्य स गच्छेत्प्रकृतेः परम् ॥ ५६ ॥ प्राणायामयु
 तां तस्माद्गायत्रीं जप नारद ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ प्राणायामाः कथं ब्रह्मन् प्रत्येकाक्षरदेवताः ॥ ५७ ॥ तेषां न्यासं तथांगेषु वदता तयथाक्रमम् ॥ ॥ ब्रह्मो
 वाच ॥ ॥ गुददेशे त्वपानस्याद्बुद्धिप्राणोस्ति देहिनः ॥ ५८ ॥ तस्माद्ब्रह्मसमाकुंच्य प्राणेन सह योजयेत् ॥ पूरकेण तदा पुत्रकृत्वा कुंभकमुत्तमं ॥ ५९ ॥
 प्राणायामत्रयं कृत्वा गायत्रीं संजपे द्विजः ॥ अनेनैव जपेद्यस्तु महापातकसंचयः ॥ १६० ॥ सकृदुच्चारितेनैव क्षयं यात्युपपातकं ॥ प्रतिवर्णं स्वरं ज्ञात्वा विन्यस्ये
 यः कलेवरे ॥ ६१ ॥ स जनो ब्रह्मतामेति फलं वक्तुं न शक्नुमः ॥ प्रत्यक्षरस्य यद्देवं शृणु पुत्रवदाम्यहं ॥ ६२ ॥ यज्जप्त्वा च पुनर्मातुस्तनं न पिबति द्विजः ॥ आग्नेयं
 प्रथमं ज्ञेयं वायव्यं तु द्वितीयकम् ॥ ६३ ॥ तृतीयं सूर्यदेवत्यं चतुर्थं वैयंतं तथा ॥ पंचमं यमदेवत्यं वारुणं षष्ठमुच्यते ॥ ६४ ॥ सप्तमं वार्हस्पत्यं तु पार्जन्यं चाष्ट
 मं विदुः ॥ ऐन्द्रं च नवमं ज्ञेयं गांधर्वं दशमं तथा ॥ ६५ ॥ पौष्णमेकादशं विद्धि मैत्रं द्वादशकं स्मृतं ॥ त्वाष्ट्रं त्रयोदशं ज्ञेयं वासवं तु चतुर्दशं ॥ ६६ ॥ मारुतं पंचदश
 कं सौम्यं षोडशकं स्मृतं ॥ आगिरसं सप्तदशं वैश्वदेवमतः परं ॥ ६७ ॥ आश्विनं चैकोनविंशं प्राजापत्यं तु विंशकं ॥ सर्वदेवमयं ज्ञेयं मेकविंशकमक्षरं ॥ ६८ ॥ रौद्रं द्वा
 विंशकं ज्ञेयं ब्राह्मज्ञेयमतः परं ॥ वैष्णवं तु चतुर्विंशमेता अक्षरदेवताः ॥ ६९ ॥ जपकाले तु संचिंत्यतां सुसायुज्यतां व्रजेत् ॥ ज्ञात्वा तु देवतास्तस्य वाङ्मयं विदितं
 भवेत् ॥ १७० ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो ब्रह्मणः पदवीं व्रजेत् ॥ गायत्रीं विन्यसेत्पूर्वशरिरेचात्मनो बुधः ॥ ७१ ॥ चतुर्विंशतिस्थानेषु आपादमस्तकेषु च ॥ तत्का

प० पु०
॥१४९॥

रंविन्यसेद्योगीपदांगुष्ठेविचक्षणः ॥ ७२ ॥ सकारंगुल्फदेशेतुविकारंजघनोर्न्यसेत् ॥ तुकारंजानुमध्येचकारंचोरुदेशतः ॥ ७३ ॥ रेकारंगुह्यदेशेतु
णिकारंवृषणेन्यसेत् ॥ यंकारंकटिदेशेतुभकारंनाभिमण्डले ॥ ७४ ॥ गोकारंजठरेन्यस्यदेकारंस्तनयोर्न्यसेत् ॥ वकारंहृदयेन्यस्यस्यकारंकरदेश
तः ॥ ७५ ॥ धीकारंवदनेन्यस्यमकारंतालुकेन्यसेत् ॥ हिकारंनासिकाग्रेचधिकारंचक्षुषोर्न्यसेत् ॥ ७६ ॥ योकारंतुभ्रुवोर्मध्येयोकारंचललाटे ॥ नःकारं
तुमुखेपूर्वेप्रकारंदक्षिणमुखे ॥ ७७ ॥ चोकारंपश्चिमेन्यस्यदकारंचोत्तरन्यसेत् ॥ यात्कारंमूर्ध्निविन्यस्यसर्वव्यापीव्यवस्थितः ॥ ७८ ॥ एतान्विन्यस्यधर्मा
त्माब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ महायोगीमहाज्ञानीपरंनिर्वाणकंब्रजेत् ॥ ७९ ॥ संध्याकालेपुनर्न्यासंशृणुत्वंतद्यथार्थतः ॥ ॐभूरितिहृदयेन्यस्यॐ
भुवश्शिरसिन्यसेत् ॥ १८० ॥ ॐस्वःशिखायैतत्सवितुर्वरेण्यमितिकलेबरे ॥ ॐभर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयादितिकरयो
र्न्यसेत् ॥ ॐआपोज्योतीरसोमृतंब्रह्मभूर्भुवःस्वरो ॥ इत्युदकस्पर्शमात्रेणपापात्पूतोब्रजेद्धरिं ॥ ८२ ॥ ॐभूःॐभुवःॐस्वःॐमहःॐजनःॐतपःॐ
सत्यम् ॥ ॐतत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात् ॥ ॐआपोज्योतीरसोमृतंब्रह्मभूर्भुवःस्वरोम् ॥ इतिसव्याहृतिसप्रणवांद्वादशो
कारांसंध्याकालेकुंभकेनवारत्रयंजप्त्वा ॥ सूर्योपस्थानेसावित्रीचतुर्विंशत्यक्षरांजप्त्वा ॥ महाविद्याधिकोभवति ॥ ब्रह्मत्वंलभते ॥ ८३ ॥ षड्कुक्षिलक्षणां
पुत्रगायत्रींशृणुयन्नतः ॥ यांज्ञात्वातुपरंब्रह्मस्थानंगच्छतिवैद्विजः ॥ ८४ ॥ ओतत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात् ॥ ८५ ॥
अथगायत्रीपंचशीर्षलक्षणम् ॥ ॐभूः ॥ ॐभुवः ॥ ॐस्वः ॥ आंमहः ॥ ॐजनः ॥ ॐतपः ॥ ॐसत्यम् ॥ ॐतत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधियो
योनःप्रचोदयात् ॥ ८६ ॥ सव्याहृतितुगायत्रीपुनर्न्यासंतुकारयेत् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुसायुज्यतांब्रजेत् ॥ ८७ ॥ ॐभूःपादाभ्याम् ॥
ॐभुवःजानुभ्याम् ॥ ॐस्वःकट्याम् ॥ ॐमहःनाभौ ॥ ॐजनःहृदयेन्यसेत् ॥ ॐतपःकरयोः ॥ ॐसत्यंललाटे ॥ ॐतत्सवितुर्वरेण्यं
भर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात् ॥ इतिशखायाम् ॥ ८८ ॥ एवंविप्रोनजानातिसएवब्राह्मणाधमः ॥ नतस्यक्षीयतेपाप्माभवेद्भूरिप्रति
ग्रहः ॥ ८९ ॥ इमांयोवेत्तिगायत्रींसर्वबीजसमन्विताम् ॥ सवेत्तिचतुरोवेदान्योगज्ञानंजपत्रयम् ॥ १९० ॥ यएनानैवजानातिसशूद्रात्परतःस्मृतः ॥
तस्यापूतस्यविप्रस्यनदेयंपितृपार्वणम् ॥ ९१ ॥ नस्नानफलदःकश्चित्सर्वचनिष्फलंभवेत् ॥ विद्यावित्तंतथाजन्मद्विजत्वंकारणयतः ॥ ९२ ॥ निष्फलं
सकलंतस्यमेघ्यंपुष्पंयथाऽशुचौ ॥ चतुर्वेदाश्चगायत्रीपुरावैतुलितामया ॥ ९३ ॥ चतुर्वेदात्परागुर्वीगायत्रीमोक्षदास्मृता ॥ दशभिर्जन्मजनितंशते
नचपुराकृतम् ॥ ९४ ॥ त्रियुगंतुसहस्रेणगायत्रीहंतिकिल्विषम् ॥ गायत्रीमक्षमालायांसार्यंप्रातश्चयोजयेत् ॥ ९५ ॥ चतुर्णामपिवेदानांफलंप्राप्नोत्यसं

प्र०सू०ख०
अ० ४६

॥१४९॥

शयम् ॥ त्रिसंध्यं योजयेन्नित्यं गायत्रीं हायनं द्विजः ॥ ९६ ॥ तस्य पापं क्षयं याति जन्मकोटि समुद्रवम् ॥ गायत्र्युच्चारमात्रेण पापकूटात्पुनाति च ॥ ९७ ॥
 स्वर्गापवर्गमाप्नोति जप्त्वा नित्यं द्विजोत्तमः ॥ वासुदेवस्य मंत्राणि जपेद्यस्तु दिने दिने ॥ ९८ ॥ प्रणमेच्च हरेः पादौ सगच्छेदपवर्गिताम् ॥ वासुदेवस्य स्तो-
 त्राणि मुखे चापि कथोत्तमा ॥ ९९ ॥ पंकस्य लवमात्रं तु तस्य देहेन तिष्ठति ॥ वेदशास्त्रावगाहेन त्रिस्रोतः स्नानं फलम् ॥ १०० ॥ धर्मपाठकृतां लोके यज्ञकोटि-
 लंभेत् ॥ एवं विप्रगुणान् वक्तुं शक्नोमि द्विजोत्तम ॥ १ ॥ विश्वरूपश्च को देही समूर्तो हरिरेव च ॥ यस्य शापाद्विनाशः स्यादायुर्विद्याय शोधनम् ॥ २ ॥ वरदा-
 नात्समायांति सर्वाः संपत्तयस्तथा ॥ विष्णुर्ब्रह्मण्यतामेति सदा विप्रप्रसादतः ॥ ३ ॥ नमो ब्रह्मण्य देवाय गोब्राह्मणहिताय च ॥ जगद्धिताय कृष्णाय गोविंदाय न-
 मो नमः ॥ ४ ॥ मंत्रेणैव हरिं यस्तु पूजयेत्स ततनरः ॥ प्रसादी च हरिस्तस्य विष्णुसायुज्यतां व्रजेत् ॥ ५ ॥ यदंशुं शृणुयात्पुण्यमाख्यानं धर्मविग्रहम् ॥
 तस्य पापं क्षयं याति जन्मजन्मकृतं च यत् ॥ ६ ॥ यः पठेत्पाठयेद्वापि उपदेष्टा जनस्य च ॥ न तस्य पुनरावृत्तिः स्वर्गमक्षयमश्नुते ॥ ७ ॥ धनं धान्यं ल-
 भेदत्राज्यभोगानरोगिताम् ॥ सत्सु तंच शुभां कीर्तिं देववद्रमते दिवि ॥ २०८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे ब्राह्मणसंस्कारो नाम पञ्चत्वारिंशत्तमो-
 ऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ तव प्रसादतो ज्ञातो विप्रः पुण्यतमश्च यः ॥ यथा जानामि देवेश क्रियया ब्राह्मणाधमम् ॥ १ ॥ ब्रह्मिशीघ्रं सुरश्रेष्ठ-
 यदि प्रीतिं मयीच्छसि ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ स्नानैर्दशविधैर्मुक्तस्तथैव तर्पणादिभिः ॥ २ ॥ संध्यासंयमहीनश्च स एव ब्राह्मणाधमः ॥ देवपूजाव्रतैर्मुक्तो वेदवि-
 द्यादिभिस्तथा ॥ ३ ॥ सत्यशौचादिभिश्चैव योगज्ञानाग्निर्तर्पणैः ॥ पंचस्नानानि विप्राणां कीर्तितानि महर्षिभिः ॥ ४ ॥ आग्नेयं वारुणं ब्राह्मं वायव्यं दिव्यं
 मेव च ॥ आग्नेयं भस्मना स्नानमद्भिर्वारुणमुच्यते ॥ ५ ॥ आपो हिष्टेति वै ब्राह्मं वायव्यं गोरजः स्मृतम् ॥ अद्विरातपवर्षाभिर्दिव्यं स्नानमुदाहृतम् ॥ ६ ॥
 एतैस्तु मंत्रतः स्नानात्तीर्थानां फलमाप्नुयात् ॥ तुलसीपत्रसंलग्नं सालग्रामशिलांबु च ॥ ७ ॥ गवांश्शृंगोदकं चैव विप्रपादोदकं च यत् ॥ गुरुणामेव मुख्यानां पूता-
 त्पूतमिति स्मृतिः ॥ ८ ॥ त्यागतीर्थदिभिर्यज्ञैर्व्रतहोमादिभिस्तथा ॥ यत्फलं लभते धीरः स्नानैरेतैस्तु तत्फलम् ॥ ९ ॥ तर्पणैश्च विनिर्मुक्तः पितृणामेव नि-
 त्यशः ॥ पितृहानरकं याति संध्याहीनस्तु विप्रहा ॥ १० ॥ मंत्रव्रतविहीनश्च वेदविद्यागुणैरपि ॥ यज्ञदानादिभिर्मुक्तो ब्राह्मणश्चाधमाधमः ॥ ११ ॥
 यज्ञार्थकादेवलकानाक्षत्राग्रामयाजकाः ॥ परदाररतानित्यं पंचैते ब्राह्मणाधमाः ॥ १२ ॥ मंत्रसंस्कारहीनाश्च शुचिसंयमवर्जिताः ॥ मोघा-
 शिनो दुरात्मानो ब्राह्मणाश्चाधमाधमाः ॥ १३ ॥ अपि स्तेयरता मूढाः सर्वधर्मविवर्जिताः ॥ उन्मार्गगामिनो नित्यं ब्राह्मणाश्चाधमाधमाः ॥ १४ ॥
 श्राद्धादिकर्मरहिता गुरुसेवाविवर्जिताः ॥ अमंत्राभिन्नमर्यादा एते सर्वाधमाधमाः ॥ १५ ॥ असंभाष्या इमे दुष्टास्सर्वे निरयगामिनः ॥ अमेध्यास्ते

प० पु०
॥१५०॥

दुराचाराअपूज्याश्चसमंततः ॥ १६ ॥ खड्गोपजीविकाःप्रेष्यागोवाहनरताद्विजाः ॥ कारुवृत्युपजीवाश्चगणवार्द्धाषिकाश्चये ॥ १७ ॥
बालापण्याभिचाराश्चअंत्यजाश्चयमाश्रिताः ॥ कृतघ्नाश्चगुरुघ्नाश्चएतेसर्वाधमाःस्मृताः ॥ १८ ॥ येचैवान्येहताचाराःपाषंडाधर्म
निंदकाः ॥ दूषकादेवभेदानामेतेब्रह्मद्विषोद्विजाः ॥ १९ ॥ तथापिब्राह्मणश्चैवनहंतव्यःकदाचन ॥ एनंहत्वाद्विजश्रेष्ठब्रह्महापु
रुषोभवेत् ॥ २० ॥ अंत्यजातिषुम्लेच्छेषुतथाचांडालजातिषु ॥ पतितोवात्रयोनिभ्यांनहंतव्यःकथंचन ॥ २१ ॥ सर्वजातिस्त्रियंगत्वासर्वाभक्ष्यस्यभ
क्षणात् ॥ द्विजत्वंनविनश्येतपुण्याद्विप्रोभवेत्पुनः ॥ २२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ईदृशंदुष्कृतंकृत्वापश्चात्पुण्यंसमाचरेत् ॥ कांगतिंयात्यसौविप्रःस
र्वलोकपितामह ॥ २३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कृत्वासर्वाणिपापानिपश्चाद्यस्तुजितेंद्रियः ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःपुनर्ब्रह्मत्वमर्हति ॥ २४ ॥ शृणुपुत्रकथार
म्यांविचित्रांचपुरातनीम् ॥ कस्यचिद्ब्राह्मणस्यापियौवनाढ्यः सुतोभवत् ॥ २५ ॥ ततोयौवनसंपत्तेर्मोहाच्चपूर्वकर्मणः ॥ चांडालीमगमत्सद्यस्तस्याः
प्रियतरोभवत् ॥ २६ ॥ तस्यामुत्पादितास्तेनपुत्रादुहितरस्तथा ॥ स्वकुटुंबंपरित्यज्यगृहेतस्याश्चिरंस्थितः ॥ २७ ॥ अन्याभक्ष्यंनचाश्रातिघृण
याचसुरांत्यजेत् ॥ तमुवाचसदासाचभक्ष्यान्यतरांसुराम् ॥ २८ ॥ तामुवाचतदाशौचंगदितुंनार्हसिप्रिये ॥ उत्कारोजायतेतस्याःश्रवणात्सततंम
म ॥ २९ ॥ एकदासमृगान्वेषात्श्रांतःसुप्तोऽगृहेदिवा ॥ गृहीत्वासासुरांतस्यहसित्वाचमुखेददौ ॥ ३० ॥ ततोविप्रमुखादग्निःप्रज्ज्वालसमंततः ॥ ज्वाला
तुसकुटुवांतामदहच्चगृहंवसु ॥ ३१ ॥ हाहाकृत्वासमुत्थायविललापतदाद्विजः ॥ विलापांतेचजिज्ञासासमारब्धाचतेनहि ॥ ३२ ॥ कुतश्चाग्निःसमुद्भूतो
गृहेदाहःकथंमम॥ततःखेतमुवाचेदंतेजस्तेब्राह्मणस्यच ॥ ३३ ॥ कथितेतद्यथावृतेब्राह्मणोविस्मयंगतः ॥ विमृश्याथमुवाचेदंपुनःखेऽस्यहितंवचः ॥ ३४ ॥
विप्रणष्टंमुतेजस्तेतस्माद्धर्मचरोभव ॥ ततोमुनिवरान्गत्वापप्रच्छात्माहितंद्विजः ॥ ३५ ॥ तमूचुर्मुनयःसर्वेदानधर्मसमाचर ॥ ऋपयउचुः ॥ पूयंतेस
र्वपापेभ्योब्राह्मणानियमैर्व्रतैः ॥ ३६ ॥ नियमान्शास्त्रदृष्टांश्चपूतत्वार्थमुपाचर ॥ चांद्रायणांश्चकृच्छ्रांश्चतप्तकृच्छ्रान्पुनःपुनः ॥ ३७ ॥ प्राजापत्यांश्चदि
व्यांश्चदोषशोपायसत्वरम् ॥ गच्छतीर्थानिपूतानिगोविंदाराधनंकुरु ॥ ३८ ॥ क्षयमेष्यंतिपापानिनिचिरेणसमंततः ॥ पुण्यतीर्थप्रभावाच्चगोविंदस्य
प्रभावतः ॥ ३९ ॥ क्षयमेष्यंतिपापानिब्रह्मत्वंप्राप्स्यतेभवान् ॥ शृणुतातयथावृत्तंकथयामःपुरातनम् ॥ ४० ॥ आहारार्थीपुरावत्सगरुडोविनतासुतः ॥
पतंगोपिबहिःसाक्षादंडान्निस्सृत्यशावकः ॥ ४१ ॥ क्षुधार्थीमातरंप्राहभक्ष्यमेदीयतामिति ॥ ततःपर्वतसंकाशंगरुडंचमहाबलम् ॥ ४२ ॥ दृष्ट्वा
मातामहाभागातनयंहृष्टमानसा ॥ क्षुधांतेबाधितुंपुत्रनशक्रोमिसमंततः ॥ ४३ ॥ तवतातस्तपस्तेपेलौहित्यस्योत्तरेतटे ॥ कश्यपोनामधर्मात्मासाक्षा

प्र०सू०खं०
अ० ४७

॥१५०॥

लोकपितामहः ॥ ४४ ॥ तत्रगच्छस्वपितरंपृच्छकामंयथातव ॥ अस्योपदेशतस्तातक्षुधातेशममेष्यति ॥ ४५ ॥ ततोमातुर्वचःश्रुत्वावैनतेयोमहाब
 लः ॥ अगमत्पितुरभ्याशंसमुहूर्तान्मनोजवः ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वातातंमुनिश्रेष्ठंज्वलंतमिवपावकम् ॥ प्रणम्यशिरसावाक्यमुवाचपितरंखगः ॥ ४७ ॥ भक्षा
 र्थीसमनुप्राप्तःसुतोहंतेमहात्मनः ॥ क्षुधयापीडितोनाथभक्ष्यंमेदीयतांप्रभो ॥ ४८ ॥ ततोध्यानंसमालभ्यज्ञात्वातंविनतासुतं ॥ पुत्रस्नेहाद्रचश्चे
 दंप्रोवाचमुनिसत्तमः ॥ ४९ ॥ अनेकशतसाहस्रानिषादाःसरितांपतेः ॥ तीरेतिष्ठंतिपापिष्ठास्तान्संभक्ष्यमुखीभव ॥ ५० ॥ तीर्थमुत्सादयंतिस्मतीर्थ
 काकादुरासदाः ॥ विनाविप्रंनिषादेषुभक्षयत्वमलक्षितं ॥ ५१ ॥ इत्युक्तःप्रययौपक्षीभक्षयामासतांस्ततः ॥ अलक्ष्यभावोविप्रोपिगिलितस्तेनपक्षि
 णा ॥ ५२ ॥ सतस्यगलकेगाढंलालगीतिद्विजस्तदा ॥ वमितुंगिलितुंचापिनशशाकद्विजोत्तमः ॥ ५३ ॥ गत्वाथपितरंप्राहकिमेतदितिमेपितः ॥ लग्नमे
 गलकेसत्वंप्रतिकर्तुंनशक्नुयां ॥ ५४ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकश्यपस्तमुवाचह ॥ मयोक्तंतेपुरावत्सब्राह्मणोयंनबुध्यसे ॥ ५५ ॥ इत्युक्त्वाचमुनिर्धीमान्द्वि
 जंप्राहसधार्मिकः ॥ आगच्छत्वंममासन्नंहितेप्रवदाम्यहं ॥ ५६ ॥ तमुवाचतदाविप्रःकश्यपमुनिपुंगवम् ॥ ममैतेसुहृदो नित्यंसर्वेसंबंधिनःप्रियाः ॥ ५७ ॥
 श्वशुराःस्यालकाश्चात्तास्सवालाश्चतथापरे ॥ एतैःसहप्रयास्यामिनिरयंचापिवाशिवम् ॥ ५८ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाविस्मितःकश्यपोब्रवीत् ॥
 द्विजानांचकुलेजातश्चांडालैःपतितोभवान् ॥ ५९ ॥ पुरुषास्तेप्रतिष्ठंतेघोरेचनिरयेध्रुवम् ॥ चिरायानिष्कृतिस्तेषांनैवास्तीहकथंचन ॥ ६० ॥ सर्वा
 श्वेवदुराचारांश्चांडालान्पापकारिणः ॥ दोषांस्त्यक्तानरःपश्चात्सुखीभवतिनान्यथा ॥ ६१ ॥ अज्ञानाद्यदिवामोहात्कृत्वापापंसुदासुदारुणं ॥ ततोधर्मच
 रेद्यस्तुसगच्छेत्परमांगतिं ॥ ६२ ॥ पापकृन्नचरेद्रमपापेकुर्यान्मतिंपुनः ॥ शिलानावयथारूढःसागरेसंनिमज्जाति ॥ ६३ ॥ कृत्वासर्वाणिपापा
 नितथादुर्गतिंसंचयं ॥ उपशांतोभवेत्पश्चातंदोषंशमयिष्यति ॥ ६४ ॥ तमुवाचमहाप्राज्ञंद्विजमुनिवरोत्तमम् ॥ यदिमानजहातीहखगःसर्वाश्चवांधवा
 न् ॥ ६५ ॥ ततःप्राणंचत्यक्ष्यामिखगेमर्माववातिनि ॥ नोचेत्यजतुमेवंधून्प्रतिज्ञामेदृढात्मनः ॥ ६६ ॥ ततस्ताक्ष्यमुवाचेदमुनिर्ब्रह्मवधेभयात् ॥
 उद्रमैतान्सविप्रांश्चम्लेछानेतान्समंततः ॥ ६७ ॥ वनेषुपर्वतान्तेषुदिक्षुतान्पतगेश्वर ॥ उद्रवामततःशीघ्रंदोषज्ञःपितुराज्ञया ॥ ६८ ॥ ततःसर्वेऽ
 भवन्व्यक्ताअकेशाःश्मश्रुर्वजिताः ॥ यवनाभोजनप्रीताःकिंचिच्छ्रुयुताश्चये ॥ ६९ ॥ अग्नौचनग्रकाःपापादक्षिणस्यामवाचकाः ॥ घोराः
 प्राणिवधेप्रीतादुरात्मानोगवाशिनः ॥ ७० ॥ नैर्ऋतेकुवदाःपापागोब्राह्मणवधोद्यताः ॥ स्वर्पराःपश्चिमेपूर्वेनिवसंतिचदारुणाः ॥ ७१ ॥ वाय
 व्यांचतुरुष्काश्चश्मश्रुपूर्णार्गवाशिनः ॥ अश्वपृष्ठसमारूढाःप्रयुद्धेष्वनिवर्तिनः ॥ ७२ ॥ उत्तरस्यांचगिरयोम्लेच्छाःपर्वतवासिनः ॥ सर्वभक्षादुराचाराः

वधबंधरताः किल ॥ ७३ ॥ ऐशान्यां निरयास्संतिकर्तृणां वृक्षवासिनः ॥ एते म्लेच्छास्थितादिक्षुघोरास्ते शस्त्रपाणयः ॥ ७४ ॥ येषां च स्पर्श
 मात्रेण स चे लो जलमाविशेत् ॥ एतेषां च कलौ देशेऽप्यकाले धर्मवर्जिते ॥ ७५ ॥ संस्पर्शं च प्रकुर्वति विचित्रलोभात्समंततः ॥ म्लेच्छांस्तान्मोच
 यित्वा तु क्षुधया परिपीडितः ॥ ७६ ॥ पुनराह द्विजस्तात क्षुधामेबाधते तराम् ॥ अवदद्गुरुदंतं त्रकश्यपः कृपया द्रुतम् ॥ ७७ ॥ तिष्ठंतौ विपुलौ तत्र
 जिघांसू गजकच्छपौ ॥ अप्रमेयो महासत्त्वौ सागरस्यैकदेशतः ॥ ७८ ॥ तावप्सु च द्रुतं वत्सक्षुधांते वारयिष्यतः ॥ सपितुर्वचनं श्रुत्वा तत्र गत्वाभिपद्य
 तौ ॥ ७९ ॥ न खैर्भित्वा कूर्मगजौ महासत्त्वौ महाजवः ॥ खमुत्पपाततौ धृत्वा विद्युद्रेगो महाबलः ॥ ८० ॥ आधारतान् गच्छंति नगाश्च मंदरादयः ॥ त
 तो योजनलक्षेद्रे गत्वामारुतरंहसा ॥ ८१ ॥ महत्यां जुं बु शाखायां निपपात महाबलः ॥ भग्रासा सहसा शाखातां पतंतं खिगेश्वरः ॥ ८२ ॥ गोब्राह्मणवधाद्री
 तो दधारतरसावली ॥ धृत्वा तां रुचिरं वेगाद्वतंतं खेमहाबलम् ॥ ८३ ॥ गत्वा विष्णुरुवाचे दं नररूपधरो हरिः ॥ कस्त्वं भ्रमसि चाकाशे किमर्थं पतगेश्वर ॥ ८४ ॥
 विधृत्य महतीं शाखाम्हांतौ गजकच्छपौ ॥ तमुवाच द्विजस्तस्मिन्नररूपधरं हरिम् ॥ ८५ ॥ गरुडो हं महाबाहो खगरूपः स्वकर्मणा ॥ कश्यपस्य मुनेस्सूनु
 र्विनतागर्भसंभवः ॥ ८६ ॥ पश्यैतौ च महासत्त्वौ भक्षणार्थमया धृतौ ॥ न धराचममाधारेन वृक्षानच पर्वताः ॥ ८७ ॥ अनेक योजनान्यूर्ध्वं दृष्ट्वा जंबूमही
 रुहम् ॥ अपतंतस्य शाखायां सहेमौ परिभक्षितुं ॥ ८८ ॥ भग्रासा सहसा शाखातां च धृत्वा भ्रमाम्यहम् ॥ कोटिकोटिसहस्राणां ब्राह्मणानां गवां वधात् ॥ ८९ ॥
 भयंतत्र विषादो मे सहसा प्राविशद्बुध ॥ किं करोमि कथं यामि कोमे वेगं सहिष्यति ॥ ९० ॥ इत्युक्ते पतगश्चेष्टं प्रोवाचे दं हरिस्तदा ॥ अस्मद्ग्राहं समा रुह्य भक्षे
 मौ गजकच्छपौ ॥ ९१ ॥ गरुड उवाच ॥ ॥ ममाधारं न गच्छंति सागराश्च न गोत्तमाः ॥ अथ चैवं महासत्त्वं कथं त्वं धारयिष्यसि ॥ ९२ ॥ ऋते नारायणा
 दन्यः को मां धारयितुं क्षमः ॥ त्रैलोक्ये कः पुमांस्तिष्ठेद्यो वेगं मे सहिष्यति ॥ ९३ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ स्वकार्यमुद्धरेत् प्राज्ञः स्वकार्यं कुरुसांप्रतम् ॥ कृत्वा
 कार्यं खगश्चेष्ट विजानीषे च मां ध्रुवम् ॥ ९४ ॥ महासत्त्वं च तं दृष्ट्वा विमृश्य मनसा खगः ॥ एवमस्त्विति चोक्त्वा स पपात ह महाभुजे ॥ ९५ ॥ न च चालभुजस्त
 स्य सन्निपाते खगेशितुः ॥ तत्र स्थित्वा सतां शाखां मुमोच पर्वतालये ॥ ९६ ॥ शाखापतनमात्रेण स चराचरकानना ॥ च चालवसुधा चैव सागराः प्रचकंपि
 रे ॥ ९७ ॥ ततश्च खादितौ सत्त्वौ सहसा गजकच्छपौ ॥ तृप्तिं प्राप्तवान् सोऽपि क्षुधा तस्य न शाम्यति ॥ ९८ ॥ एतज्ज्ञात्वा तु गोविंदस्तमुवाच खगेश्वरम् ॥
 भुजस्य मम मांसं तु भक्षयित्वा सुखी भव ॥ ९९ ॥ इत्युक्ते प्रचुरमांसं भुजस्य तस्य तेन हि ॥ खादितं क्षुधया पुत्रव्रणं तस्य न विद्यते ॥ १०० ॥ तमुवाच महाप्रा
 ज्ञश्चराचरगुरुं हरिम् ॥ कस्त्वं किं वा प्रियं ते द्यकरिष्यामि च सांप्रतम् ॥ १०१ ॥ नारायण उवाच ॥ विद्धि नारायणं मां हित्व त्प्रियार्थं समागतम् ॥ रूपं स्वं

दर्शयामासप्रत्ययार्थचतस्यै ॥ २ ॥ पीतवस्त्रधनश्यामंचतुर्भुजमनोहरम् ॥ शंखचक्रगदापद्मधरंसर्वसुरेश्वरम् ॥ ३ ॥ तंचदृष्ट्वागरुत्मांश्चप्रणम्यशिर
 साहरिम् ॥ प्रियं किंतेकरिष्यामिवदनःपुरुषोत्तम ॥ ४ ॥ तमब्रवीन्महातेजादेवदेवेश्वरोहरिः ॥ भवमेवाहनंशूरसखेत्वंसार्वकालिकम् ॥ ५ ॥ तमु
 वाचखगश्रेष्ठो धन्योहंविबुधेश्वर ॥ सफलंजन्ममेनाथत्वांचदृष्ट्वाद्यमेप्रभो ॥ ६ ॥ प्रार्थयित्वाचपितरावागमिष्यामितेन्तिकम् ॥ प्रीतोविष्णुरुवाचेदंभवत्
 मजरामरः ॥ ७ ॥ अवध्यः सर्वभूतेभ्यःकर्मतेजश्चमत्समम् ॥ सर्वत्रतेगतिश्चास्तुनिखिलंतुसुखंध्रुवम् ॥ ८ ॥ संमिलतुद्रुतंसर्वयत्तेमनसिवर्तते ॥
 यथेष्टंप्रीतिमाहारमकष्टेनप्रलप्स्यसे ॥ ९ ॥ व्यसनान्मातरंसद्योमोचयिष्यसिनान्यथा ॥ एवमुक्त्वाहरिः सद्यस्तत्रैवांतरधीयत ॥ १० ॥ ताक्ष्यो
 पिपितरंगत्वाकथयच्चाखिलंततः ॥ सतच्छ्रुत्वाप्रहृष्टात्मातनयंपुनरब्रवीत् ॥ ११ ॥ धन्योहंचखगश्रेष्ठधन्यातेजननीशिवा ॥ धन्यंक्षेत्रंकुलंचैव
 यस्यपुत्रस्त्वमीदृशः ॥ १२ ॥ यस्यपुत्रःकुलेजातोवैष्णवःपुरुषोत्तमः ॥ कुलकोटिसमुद्भूत्यविष्णुसायुज्यतां व्रजेत् ॥ १३ ॥ विष्णुंयःपूजयेन्नित्यं
 विष्णुं ध्यायेतगायति ॥ जपेन्मंत्रंसदाविष्णोःस्तोत्रंतस्यपठिष्यति ॥ १४ ॥ प्रसादंचभजेन्नित्यमुपवासंहरेर्दिने ॥ क्षयाच्चसर्वपापानांमुच्यतेनात्रसं
 शयः ॥ १५ ॥ यस्यतिष्ठतिगोविंदोमानसेचसदैवाहि ॥ सएवचलभेदास्यंसपुण्यैःपुरुषोत्तमः ॥ १६ ॥ जन्मकोटिसहस्रेभ्यःकृत्वासत्कर्मसंचयम् ॥
 क्षयाच्चसर्वपापानांविष्णोःकिंकरतां व्रजेत् ॥ १७ ॥ धन्योसौमानवोलोकेविष्णोस्सादृश्यमाव्रजेत् ॥ नित्यःसुरवरैःपूज्योलोकनाथोच्युतोव्ययः ॥
 ॥ १८ ॥ सुप्रसन्नोभवेद्यस्यसएवपुरुषोत्तमः ॥ तपोभिर्बहुभिर्धर्मैर्मखैर्नानाविधैरपि ॥ १९ ॥ विष्णुर्नलभ्यतेदेवैस्त्वयासौविप्रलभ्यते ॥ सपत्नीव्यसनाद्धो
 रान्मातरंतेप्रमोचय ॥ १२० ॥ ततोयास्यसिदेवेशंकृत्वामातुःप्रतिक्रियाम् ॥ गृहीत्वाजनकस्याज्ञालब्ध्वाविष्णोर्वरंमहत् ॥ २१ ॥ अंबापार्श्वगतोदृष्ट
 स्तांप्रणम्याग्रतःस्थितः ॥ विनतोवाच ॥ अभवद्भोजनंतेद्यपुत्रदृष्टःपितापिच ॥ २२ ॥ किमर्थंवाविलंबस्तेचिंतयाव्यथिताह्वहम् ॥ समातुर्वचनंश्रुत्वा
 गरुडःप्रहसन्निव ॥ २३ ॥ कथयामासवृत्तांतंसाश्रुत्वाविस्मिताभवत् ॥ कथंचदुःष्करंकर्मशिशुभावात्त्वयाकृतम् ॥ २४ ॥ धन्याहंमेकुलंधन्ययस्त्वंवि
 ण्सखोऽभवः ॥ लब्ध्वावरंमहात्मानंदृष्ट्वामेदृश्यतेमनः ॥ २५ ॥ पौरुषेणत्वयावत्सउद्धृतंमेकुलद्वयम् ॥ सुपर्णउवाच ॥ मातःकिंतेकरिष्यामिप्रियमेव
 तदुच्यताम् ॥ २६ ॥ कार्यंकृत्वाथयास्यामिपार्श्वनारायणस्यच ॥ एतच्छ्रुत्वातुसाप्राहगरुडंविनतासती ॥ २७ ॥ महद्दुःखंचमेचास्तिकुरुतातप्रतिक्रि
 याम् ॥ भगिनीमिसपत्नीसापणिताहंतयापुरा ॥ २८ ॥ तस्यादास्यमहंप्राप्ताकस्तारयतिमामितः ॥ कृष्णंकृत्वाविषैरश्वंतस्याःपुत्रैर्महोरगैः ॥ २९ ॥ उपः
 कालेऽवदत्साचअश्वीयंकृष्णतांव्रजेत् ॥ ततोहमवदंतत्रसदाचायंरुचासितः ॥ ३० ॥ मिथ्यातेवचनंमातःप्रतिज्ञांसाकरोत्तदा ॥ ततोहमब्रुवंकद्वंशपथं

नागमातरम् ॥ १३१ ॥ यदीमंकृष्णताभ्येतिहरेरश्वमहंतदा ॥ कृताभवामितेदासीत्यहमेतत्तदाऽवदम् ॥ ३२ ॥ ततस्तस्मिन्हरेरश्वेकृते
 कृष्णेचकृत्रिमैः ॥ तस्याःपुत्रैश्चधूर्तैश्चदासीत्वमगमंतदा ॥ ३३ ॥ यस्मिन्कालेह्यभीष्टञ्चतस्याद्रव्यंददाम्यहम् ॥ तस्मिन्कालेह्यदासीत्वंयास्यामिकुल
 नंदन ॥ ३४ ॥ गरुडउवाच ॥ पृच्छशीघ्रंचमातस्तांकरिष्यामिप्रतिक्रियाम् ॥ भक्षयिष्यामिमात्रागान्प्रतिज्ञामेयथार्थतः ॥ ३५ ॥ ततःकद्रूमुवाचेदंवि
 नतादुःखितासती ॥ अभीष्टंवदकल्याणियेनमुच्येयकृच्छ्रतः ॥ ३६ ॥ अब्रवीत्सादुराचारापीयूषंदीयतामिति ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनमभवत्साचनिष्प्रभा
 ॥ ३७ ॥ ततःशनैरुपागम्यतनयंप्राहदुःखिता ॥ अमृतंप्रार्थयत्पापातातकिंवाकरिष्यसि ॥ ३८ ॥ श्रुत्वावाक्यंगरुत्मांश्चमहाक्रोधसमन्वितः ॥ अमृतं
 चानयिष्यामिमातर्माविमुखीभव ॥ ३९ ॥ एवमुक्त्वातुतरसासगतःपितुरंतिकम् ॥ अमृतंचानयिष्यामिमातुरर्थेधुनाऽनघ ॥ १४० ॥ सतस्यवचनंश्रुत्वा
 मुनिःप्राहखगेश्वरम् ॥ सत्यलोकस्यवैचोर्ध्वैर्विश्वकर्मविनिर्मिता ॥ ४१ ॥ पुरीचास्तिसभारम्यादेवानांहितहेतवे ॥ वह्निप्राकारदुर्लभ्यादुर्ध्वा
 चासुरैःसुरैः ॥ ४२ ॥ रक्षार्थंनिर्मितोदेवःसुरैस्तत्रमहाबलः ॥ ययंपश्यतिवीरःससएवभस्मतांत्रजेत् ॥ ४३ ॥ सुपर्णउवाच ॥ नारायणाद्बरोलब्धो
 मयाचमुनिसत्तम ॥ भयंनास्तीहमेतातसुरासुरगणादपि ॥ ४४ ॥ एममुक्त्वागरुत्मान्सउद्धृत्यसागराजलम् ॥ जगामाकाशमाविश्यखगश्चो
 र्ध्वमनोजवः ॥ ४५ ॥ पक्षवातेनतस्यैवरजःसमुद्रतंबहु ॥ तस्यांतिकंनचत्यक्तमगमत्तस्यतच्चयः ॥ ४६ ॥ गत्वाचंचूजलेनापिवह्निनिर्वापयद्वली ॥
 रजोभिःपरिपूर्णाक्षोनसुरस्तंचपश्याति ॥ ४७ ॥ जघानरक्षिर्वर्गास्तानमृतंचाहरद्वली ॥ आनयंतंचपीयूषंखगंगत्वाशतक्रतुः ॥ ४८ ॥ ऐरावतंसमारूढो
 वाक्यमेतदुवाचह ॥ खगरूपधरःकस्त्वंपीयूषंहरसेवलात् ॥ ४९ ॥ अप्रियंसर्वदेवानांकृत्वार्जिवेरतिःकथम् ॥ विशिखैरग्निसंकाशैर्नयामियममंदि
 रम् ॥ १५० ॥ श्रुत्वावाक्यंहरेःकोपादुवाचसमहाबलः ॥ नयामितवपीयूषंदर्शयस्वपराक्रमम् ॥ ५१ ॥ एतच्छ्रुत्वामहाबाहुर्जघानविशिखैःशितैः ॥ य
 थामेरुगिरैःशृंगंतोयवर्षेणतोयदः ॥ ५२ ॥ नखैरशनिसंकाशैर्विभेदगरुडोगजम् ॥ मातलिचरथंचक्रंतथादेवान्पुरस्सरान् ॥ ५३ ॥ व्यथितोसौमहाबाहुर्मात
 लिर्गजपुंगवः ॥ विमुखाःपक्षवातेनसर्वदेवगणास्तदा ॥ ५४ ॥ ततस्तुकोपितोजिष्णुर्जघानकुलिशेनतम् ॥ कुलिशस्यावपातेननचक्षुब्धोम
 हाखगः ॥ ५५ ॥ स्वंमोर्ध्वंभिदुरंहृद्वाहरिर्भीतोभवत्तदा ॥ संनिवृत्यततोयुद्धात्तत्रैवांतरधीयत ॥ ५६ ॥ सुतरामपिगच्छंतंवेगाद्भूतलमागतः ॥ अब्र
 वीत्ससुरश्रेष्ठःसर्वदेवगणाग्रतः ॥ ५७ ॥ शक्रउवाच ॥ यदिदास्यसिपीयूषमिदानींनागमातरि ॥ भुजगाश्चामराःसर्वेक्रियंतेहिध्रुवंतया ॥ ५८ ॥ प्रतिज्ञातेभ
 वेन्नष्टानफलंजीवितस्यते ॥ तस्मादिदंहरिष्यामिसंमतेनतवानघ ॥ ५९ ॥ गरुत्मानुवाच ॥ यस्मिन्कालेह्यदासीसामातामेदुःखितासती ॥ विदितास

वेलोकेषुहरेऽमृतंहरिष्यसि ॥ १६० ॥ एवमुक्त्वामहावीर्यो गत्वोवाच प्रसूतदा ॥ आनीतममृतं मातस्तस्या एव प्रदीयताम् ॥ ६१ ॥ प्रोत्फुल्लहृदया सा च दृष्ट्वा पुत्रं सहा
 मृतम् ॥ तामाहूयामृतं दत्वा चादासीतां तदा गता ॥ ६२ ॥ तृणकाष्ठानि भूतानि पशवश्च सरीसृपाः ॥ दृष्ट्वासविस्मयास्सर्वे देवामहर्षयस्तदा ॥ ६३ ॥ मोचयि
 त्वा तु तामं बां गरुडः सुधृतांगतः ॥ एतस्मिन्नंतरे शक्रो जहार सहसा सुधाम् ॥ ६४ ॥ निधाय गरलं तत्र तया चानुपलक्षितः ॥ प्रहृष्टहृदया कद्रुः पुत्रानाहू
 य संभ्रमात् ॥ ६५ ॥ तेषां मुखे ददौ हृष्टाक्षे वडं चामृतलक्षणम् ॥ तानुवाच प्रसूः पुत्रान्युष्माकं च कुले सदा ॥ ६६ ॥ सुखेतिष्ठन्त्वमीदृवा विंद
 वश्चस्तनिर्वृताः ॥ महर्षयस्ततो देवाः सिद्धगंधर्वमानुषाः ॥ ६७ ॥ उचुःस्सन्तु कुले मातरस्माकं च प्रसादतः ॥ नागैर्विसर्जिता देवाः ससिद्धा मुनय
 स्तथा ॥ ६८ ॥ जग्मुः स्वमालयं हृष्टानागाः प्रमुदिताः स्थिताः ॥ एतस्मिन्नंतरे नागांश्च खाद गरुडो बलात् ॥ ६९ ॥ दिक्षु पलायिताः शेषाः पर्वतेषु वने
 षु च ॥ सागरेषु च पातालैर्विलेष्टु त रूकोटरे ॥ १७० ॥ निभृतेषु निकुञ्जेषु स्थिताः सर्पाश्च निर्वृताः ॥ भुजगास्तस्य भक्ष्याश्च सदैव विधिनिर्मिताः ॥ ७१ ॥ सखाद
 यित्वानागांश्च संभाष्य पितरावथ ॥ विबुधान् पूजयित्वा तु जगाम हरिर्मव्ययम् ॥ ७२ ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि सुपर्णचरितं शुभम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः सुरलो
 के महीयते ॥ १७३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे गरुडोत्पत्तिर्नाम सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अतः परं तु विप्रर्षेचांडा
 लपतितो द्विजः ॥ प्रलप्य च बहून्शोकान् जगाम कश्यपमुनिम् ॥ १ ॥ गत्वोवाच मुनिश्रेष्ठ वदस्माकं हितं वचः ॥ यथापापाद्भिमुच्येहं मुनिश्रेष्ठ तथा कुरु ॥ २ ॥
 तमुवाच महातेजार्पद्मास्यः समंततः ॥ ३ ॥ कश्यप उवाच ॥ संदर्शनाच्च म्लेच्छानामुपशान्तोसि वै स्वयम् ॥ ३ ॥ गायत्र्याश्च जपैर्होमैर्ब्रतैश्चां द्रायणा
 दिभिः ॥ स्मरनित्यं हरेः पादमुपोष्य हरिं वासरम् ॥ ४ ॥ अहर्निशं हरेर्ध्यानं प्रणामं कुरु तं प्रभुम् ॥ तीर्थस्नानेन मंत्रेण पंकस्यांतं गमिष्यसि ॥ ५ ॥ ततः
 पापक्षया देवब्राह्मणत्वं चलप्स्यसे ॥ ब्रतैर्वृषाधिकैर्मोक्षनाशयन्कल्मषं द्विज ॥ ६ ॥ मुनेस्तस्य वचः श्रुत्वा कृतकृत्यो भवत्तदा ॥ पुण्यं स विविधं कृत्वा पुन
 र्ब्रह्मत्वमाप्तवान् ॥ ७ ॥ ततस्तत्त्वात्पस्तीव्रं स्वर्लोकां चिरमभ्यगात् ॥ स हृत्तस्याखिलं पापं क्षयं याति दिने दिने ॥ ८ ॥ असहृत्तस्य पुण्यं हि क्षयं यात्यं
 जनोपमम् ॥ अनाचाराद्धतो विप्रः आचारात्सुरतां व्रजेत् ॥ ९ ॥ ततः कंठगतैः प्राणैराचारं कुरु ते द्विजः ॥ कर्मणामनसांगेन सदाचारं सदा कुरु ॥ १० ॥
 कश्यपस्योपदेशेन स विनीतोऽभवद्विजः ॥ आचारं तु पुनः कृत्वा तपस्तत्त्वादि वंगतः ॥ ११ ॥ अनाचारी हतो विप्रः स्वर्गलोकेषु गार्हितः ॥ आचारं तु पुनः
 कृत्वा सुरलोके महीयते ॥ १२ ॥ नारद उवाच ॥ प्राप्नुवंति गतिं लोकाः पूजयित्वा द्विजोत्तमान् ॥ द्विजानां पीडनं कृत्वा गतिं गच्छतिकां प्रभो ॥ १३ ॥
 ॥ ब्रह्मोवाच ॥ क्षुधा संतप्तदेहानां ब्राह्मणानां महात्मनाम् ॥ नार्चयेच्छक्तितो भक्त्या स याति नरकं नरः ॥ १४ ॥ परुषेण क्रोशयित्वा क्रोधाद्यस्तु विसर्जयेत् ॥

सयातिनरकंघोरंमहारौरवकृच्छ्रकम् ॥ १५ ॥ सन्निवृत्तस्ततःकीटाद्यन्त्यजातिषुजायते ॥ ततोरोगीदरिद्रस्तुक्षुधयापरिपीडितः ॥ १६ ॥ नावमन्येततो
 विप्रंक्षुधयागृहमागतम् ॥ नददामीतियोब्रूयाद्देवाग्निब्राह्मणेषुसः ॥ १७ ॥ तिर्यग्योनिशतंगत्वाचांडाल्यमुपगच्छति ॥ पादमुद्यम्ययोविप्रंहंतिगां पि
 तरौगुरुम् ॥ १८ ॥ रौरवेनियतोवासस्तस्यनास्तीहनिष्कृतिः ॥ यदिपुण्याद्भवेज्जन्मसएवपंगुतां व्रजेत् ॥ १९ ॥ अतिदीनोविषादीचदुःखशोकाभि
 पीडितः ॥ एवंजन्मत्रयंप्राप्यभवेत्तस्यचनिष्कृतिः ॥ २० ॥ मुष्टिचपेटकीलैश्चहन्याद्विप्रंतुयःपुमान् ॥ तापनेरौरवेघोरेकल्पांतंसोपितिष्ठति ॥ २१ ॥ अथ
 जन्मसमासाद्यकुङ्कुरःक्रूरचंडकः ॥ अंत्यजातिषुजातोपिदरिद्रःकुक्षिशूलवान् ॥ २२ ॥ पादमुद्यच्छतेवायस्तस्यपादेशिलीपदः ॥ खंजोवामंदजंघो
 वाखण्डपादोभवेन्नरः ॥ २३ ॥ पक्षवातेनचांगानिप्रकंपतेसदैवहि ॥ मातरंपितरंविप्रंस्नातकंचतपस्विनम् ॥ २४ ॥ हत्वागुरुगणंक्रोधात्कुंभीपाकेचिरं
 भवेत् ॥ उपित्वाचैवजायेतकीटजातिषुतत्परम् ॥ २५ ॥ विरुद्धं परुषंवाक्यंयोवदेद्विद्विजातिषु ॥ अष्टौकुष्ठाःप्रजायंतेतस्यदेहेदृढंसुत ॥ २६ ॥
 विचर्चिकाथदद्रुश्चमंडलःशुक्तिसिध्मकौ ॥ कालकुष्ठस्तथाशुक्लस्तरुणश्चातिदारुणः ॥ २७ ॥ ततोभिषक्प्रयोगेचपापात्पुण्यंपलायते ॥ अपुण्याज्जले
 खेवतेनैवनिधनं व्रजेत् ॥ २८ ॥ एषांमध्येमहाकुष्ठान्नयएवप्रकीर्तिताः ॥ कालकुष्ठस्तथाशुक्लस्तरुणश्चातिदारुणः ॥ २९ ॥ महापातकभावानांज्ञाना
 त्संसर्गतोपिवा ॥ अतिपातकिनामेवत्रयोदेहेभवंतिवै ॥ ३० ॥ संसर्गात्सहसंधाद्रोगःसंचरतेनृणाम् ॥ दूरात्परित्यजेद्धीरःस्पृष्ट्वास्नानंसमाचरेत् ॥
 ॥ ३१ ॥ पतितंकुष्ठसंयुक्तंचांडालंचगवाशिनम् ॥ श्वानंरजस्वलांभिच्छंस्पृष्ट्वास्नानंसमाचरेत् ॥ ३२ ॥ दुरितस्यानुरूपेणदेहेकुष्ठव्यवस्थिताः ॥ इहलो
 केपरत्रैवाप्यत्रनास्तितुसंशयः ॥ ३३ ॥ न्यायेनोपार्जितांवृत्तिं ब्रह्मस्वंहरतेतुयः ॥ अक्षयंनरकंप्राप्यपुनर्जन्मनविद्यते ॥ ३४ ॥ पिशुनोयस्तुविप्राणांरंध्रा
 न्वेषणतत्परः ॥ तं दृष्ट्वाप्यथवास्पृष्ट्वासचेलोजलमाविशेत् ॥ ३५ ॥ ब्रह्मस्वंप्रणयाद्भुक्तंदहत्यासप्तमंकुलम् ॥ विक्रमेणतुभुंजानोदशपूर्वान्दशापरान् ॥ ३६ ॥
 नविषंविषमित्याहुर्ब्रह्मस्वंविषमुच्यते ॥ विषमेकाकिनंहंतिब्रह्मस्वंपुत्रपौत्रकम् ॥ ३७ ॥ मोहाच्चमातरंगत्वाब्राह्मणींचगुरोस्त्रियम् ॥ पतित्वारौरवेघोरे
 पुनरुत्पत्तिदुर्लभः ॥ ३८ ॥ पतंतिपितरस्तस्यकुंभीपाकेथतापने ॥ अवीचिकालसूत्रेचमहारौरवरौरवे ॥ ३९ ॥ कदाचिदपिवातेपांनिष्कृतिंनानुमेनि
 रे ॥ प्राणंहत्वाद्विजातीनांस्वयंयात्यपुनर्भवम् ॥ ४० ॥ पतंतिपुरुषास्तस्यरौरवेचसहस्रशः ॥ नारदउवाच ॥ सर्वेषामेवविप्राणांवधेचपातकंसमम् ॥ ४१ ॥
 विषमंवाकुतस्तिष्ठेत्तत्त्वतोवल्लभहंसि ॥ ब्रह्मोवाच ॥ हत्वाविप्रंभुवंपुत्रपातकंयदुदाहृतम् ॥ ४२ ॥ लभतेब्रह्महाघोरंवक्तव्यंचापरंशृणु ॥ लक्षकोटिसहस्राणां
 ब्राह्मणानांवधंभजेत् ॥ ४३ ॥ वेदशास्त्रयुतंहत्वाश्रोत्रियंविजितेन्द्रियम् ॥ विप्रंचवैष्णवंहत्वातस्मादशगुणोत्तरम् ॥ ४४ ॥ स्ववंशान्पातयित्वातुपुनर्जन्मन

विंदते ॥ त्रिवेदं स्नातकं हत्वा वधस्यांतं न विन्दते ॥ ४५ ॥ श्रोत्रियं च सदाचारं तीर्थमंत्रप्रपूतकम् ॥ ईदृशं ब्राह्मणं हन्तुः पापस्यांतो न विद्यते ॥ ४६ ॥
 अपकारं समुद्दिश्य द्विजः प्राणान्परित्यजेत् ॥ दृश्यते येन चान्येन ब्रह्महास भवेन्नरः ॥ ४७ ॥ वचोभिः परुषैर्वृत्तैः पीडितस्ताडितो द्विजः ॥ यमुद्दिश्य त्यजे
 त्प्राणांस्तमाहुर्ब्रह्मघातिनम् ॥ ४८ ॥ ऋषयो मुनयो देवाः सर्वे ब्रह्मविदस्तथा ॥ देशानां पार्थिवानां च साचवध्या भवेदिह ॥ ४९ ॥ अतो ब्रह्मवधं प्राप्य
 पितृभिः सह पच्यते ॥ प्रायोपवेशकं विप्रं बुधः संमानयेद्भुवम् ॥ ५० ॥ दंष्ट्रैश्चापि विनिर्मुक्तमुद्दिश्य प्राणमुत्सृजेत् ॥ सप्रलितो वै वैरैर्न तु यं परिकी
 र्तयेत् ॥ ५१ ॥ आत्मघातं द्रुमारो हं कोट्यैरुपजीवनं ॥ यः कुर्यादात्मनो घातं स्ववंशे ब्रह्महा भवेत् ॥ ५२ ॥ भ्रूणं च घातयेद्यस्तु शिशुं वा आतुरं गुरुम् ॥
 ब्रह्महा स्वयमेव स्यान्न तु यं परिकीर्तयेत् ॥ ५३ ॥ मारयेच्च स गोत्रं वा ब्राह्मणं ब्राह्मणाधमः ॥ तस्यैव तद्भवेत्पापं न तु यं परिकीर्तयेत् ॥ ५४ ॥ पीडयित्वा द्विजं शू
 द्रः स्वकार्यं चापि साधयेत् ॥ तत्रापापे च शूद्रस्य पातकं नान्यथा भवेत् ॥ ५५ ॥ तात्कालिकवधं हत्वा हंतारमा ततायिनं ॥ न च हंता च तत्पापैर्लिप्यते द्विज
 सत्तमं ॥ ५६ ॥ आततायिनमायां तमपिवेदांतं गंगे ॥ जिघांसंतं जिघांसे च न तेन ब्रह्महा भवेत् ॥ ५७ ॥ अग्निदो ग र द श्वैव धनहारी च सुतवः ॥ क्षेत्रदारा प
 हारी च पडेटे ह्याततायिनः ॥ ५८ ॥ खलोराजवधोद्योगी पितृणां च वधेरतः ॥ अनुयायी नृपो राज्ञश्च त्वारश्चाततायिनः ॥ ५९ ॥ तत्क्षणात्प्रमृतं विप्रं पुनर्ह
 तुं न युज्यते ॥ पुनर्हत्वा वधं घोरं ज्ञानात्प्राप्नोति निश्चितं ॥ ६० ॥ लोके विप्रसमो नास्ति पूजनीयोजगद्गुरुः ॥ हत्वा तं यद्भवेत्पापं तत्परं च न विद्यते ॥ ६१ ॥
 देववत्पूजनीयो सौ देवासु रगणैर्नरैः ॥ ब्राह्मणस्य समो नास्ति त्रिषु लोकेषु निश्चितं ॥ ६२ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ कां वृत्तिं समुपाश्रित्य जीवितव्यं द्विजे न हि ॥
 अपानेन सुरश्रेष्ठ तत्त्वतो वक्तुमर्हसि ॥ ६३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ अयाचिता च याभिक्षा प्रशस्ता सा प्रकीर्तिता ॥ उच्छृत्तिस्ततो भद्रा सुभद्रा सर्ववृत्तिषु ॥ ६४ ॥
 यामाश्रित्य मुनिश्रेष्ठा गच्छन्ति ब्रह्मणः पदम् ॥ दक्षिणायज्ञशेषाणां ग्राह्यायज्ञगतेन हि ॥ ६५ ॥ पाठनं याजनं कृत्वा प्रहीतव्यं धनं द्विजैः ॥ पाठयित्वा पठित्वा च
 कृत्वा स्वस्त्ययनं शुभं ॥ ६६ ॥ ब्राह्मणानामिदं जीव्यं शिष्टावृत्तिः प्रतिग्रहः ॥ शास्त्रोपजीविनो धन्या धन्या वृक्षोपजीविनः ॥ ६७ ॥ धन्या वृक्षलता
 जीव्या वाटी सस्योपजीविनः ॥ अन्नजंतु वधे पापं तस्य दोषो पशांतये ॥ ६८ ॥ न वधान्यानि शस्तानि विप्रेभ्यः संप्रदाययेत् ॥ न चेत्प्राणिबधे ह्यत्र क्षीयंते चायु
 पोद्भुवं ॥ ६९ ॥ तस्माद्द्यात्सूबहूनि पितृदेवद्विजातिषु ॥ अभावात्क्षत्रियावृत्तिर्ब्राह्मणैरुपजीव्यते ॥ ७० ॥ न्याययुद्धेषु योद्धव्यं च रेद्वीरव्रतं शुभम् ॥ सत
 याचद्विजो वृत्त्या यद्धनं लभते नृपात् ॥ ७१ ॥ पितृयज्ञादिदानेषु मेध्यं तद्धनमुच्यते ॥ समभ्यसेद्धनुर्विद्यां विदयुक्तां सदानघः ॥ ७२ ॥ शक्तिं कुंतगदाखड्ग
 परिघाणां समंततः ॥ अश्वारोहं गजारोहं मैद्रजालममानकं ॥ ७३ ॥ रथभूमिगतं युद्धं युक्तं सर्वत्र कारयेत् ॥ द्विजदेवध्रुवाणां च स्त्रीणां वृत्तं तपस्विनाम् ॥ ७४ ॥

साधुसाध्वीगुरुणांचनृपाणांरक्षणाद्भुवम् ॥ यत्पुण्यंलभ्यतेशूरैःकथंतद्ब्रह्मवादिभिः ॥ ७५ ॥ सर्वपापक्षयंकृत्वासोक्षयंस्वर्गमश्नुते ॥ सम्मुखेन्याययुद्धे
चपतंतिब्राह्मणारणे ॥ ७६ ॥ तेव्रजंतिपरंस्थानंनगम्यंब्रह्मवादिनां ॥ धर्मयुद्धस्ययद्वृत्तंशृणुपुण्यंयथार्थतः ॥ ७७ ॥ संमुखेनप्रयुध्यंतेनचगच्छंतिकातरं ॥ नभग्नं
पृष्ठतोघ्नंतिनिःशस्त्रंप्रपलायितम् ॥ ७८ ॥ अयुध्यमानंभीरुंचपतितंगतकल्मषं ॥ असच्छूद्रंस्तुतिप्रीतिमाहवेशरणागतम् ॥ ७९ ॥ हत्वाचनरकंयांतिदुर्वृत्ताजयकां
क्षिणः ॥ एषाचक्षत्रियावृत्तिःसदाचारैस्तुगीयते ॥ ८० ॥ यामाश्रित्यादिवंयांति सर्वक्षत्रियकुंजराः ॥ धर्मयुद्धेशुभोमृत्युःसंमुखेक्षत्रियस्यच ॥ ८१ ॥ अत्रपूतोभवे
त्सोपि सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ सतिष्ठेत्स्वर्गलोकेचप्रासादेरत्नभूषिते ॥ ८२ ॥ जांबूनदमयस्तंभेरत्नभूषितभूतले ॥ इष्टद्रव्यैःसुसंपूर्णैदिव्यवस्त्रोपशोभिते ॥ ८३ ॥
पुरतःकल्पवृक्षाश्चतिष्ठंतिसर्वदायिनः ॥ वापीकूपतटाकाद्यैरुद्यानैरुपशोभिते ॥ ८४ ॥ यौवनाढ्याश्चसेवंतेतंदेवपुरकन्यकाः ॥ तस्याग्रतोमुदानित्यंनृ
त्यंत्यप्सरसांगणाः ॥ ८५ ॥ गीतंगायंतिगंधर्वादेवाश्चस्तुतिपाठकाः ॥ एवंक्रमेणकल्पांतेसार्वभौमोभवेन्नृपः ॥ ८६ ॥ सर्वभोगैककर्ताचनीरुङ्मन्मथविग्रहः ॥
तस्यपत्न्यःप्ररूपाढ्याःसदैवयौवनान्विताः ॥ ८७ ॥ धर्मशालाःसुताःशुभ्राःसमृद्धाःपितृसंमताः ॥ एवंक्रमेणभुंजंतिसप्तजन्मसुक्षत्रियाः ॥ ८८ ॥ अन्यायेनतु
योद्धारस्तिष्ठंतिनरकेचिरम् ॥ एवंचक्षत्रियावृत्तिर्ब्राह्मणैरुपजीव्यते ॥ ८९ ॥ वैश्यैःशूद्रैस्तथान्यैश्चअंत्यजैर्मल्लेच्छजातिभिः ॥ येचयोधाःप्रयुध्यंतेन्याययु
द्धेनसर्वदा ॥ ९० ॥ तोपियांतिपरंस्थानंसर्ववर्णाद्विजातयः ॥ नशूरोयोद्विजोभीरुरस्त्रशस्त्रविवर्जितः ॥ ९१ ॥ विपत्तौवैश्यवृत्तिंचकारयेद्विजसत्तमः ॥
वैश्यवृत्तिंचवणिग्भावंकृषिंचैवतथापरैः ॥ ९२ ॥ कारयेत्कृषिवाणिज्यंविप्रकर्मनचत्यजेत् ॥ वणिग्भावान्मृषात्युक्तौदुर्गतिंप्राप्नुयाद्विजः ॥ ९३ ॥ आर्द्रद्रव्यं
परित्यज्यब्राह्मणोलभतेशिवम् ॥ समुत्पाद्यततोवृत्तिंदद्याद्विप्रायसर्वशः ॥ ९४ ॥ पितृयज्ञे तथाचाग्रौजुहुयाद्विधिवद्विजः ॥ तुलेऽसत्यंनकर्तव्यंतुलाधर्म
प्रतिष्ठिता ॥ ९५ ॥ छलभावंतुलेकृत्वानरकंप्रतिपद्यते ॥ अतुलंचापियद्द्रव्यंतत्रमिथ्यापरित्यजेत् ॥ ९६ ॥ एवंमिथ्यानकर्तव्यामृषापापप्रसूतिका ॥
नास्ति सत्यात्परोधर्मो नानृतात्पातकंपरम् ॥ ९७ ॥ अतःसर्वेषुकार्येषुसत्यमेवविशिष्यते ॥ अश्वमेधसहस्रंतुसत्यंचतुलयाधृतम् ॥ ९८ ॥ अश्वमेधसह
स्राद्विसत्यमेवविशिष्यते ॥ योवदेत्सर्वकार्येषुसत्यंमिथ्यापरित्यजेत् ॥ ९९ ॥ सनिस्तरतिदुर्गाणिस्वर्गमक्षयमश्नुते ॥ वाणिज्यंकारयेद्विप्रोमिथ्याऽवश्यं
परित्यजेत् ॥ १०० ॥ वृद्धिंचनिक्षिपेत्तीर्थैस्वयंशेषंतुभोजयेत् ॥ देहकृशत्तत्सहस्रगुणंभवतिसर्वदा ॥ १ ॥ अर्थाज्जनविधौमर्त्याविशंतिविपमेजले ॥
कांतारमटवींचैवश्वापदैःसेवितांतथा ॥ २ ॥ गिरिगिरिगुहांदुर्गाम्लेच्छानांशस्त्रपातिनाम् ॥ गृहंप्रतिभयंस्थानंधनलोभात्समंततः ॥ ३ ॥ सुतदारान्परि
त्यज्यदूरंगच्छंतिलोभिनः ॥ स्कंधेभारंवहंत्यन्येतर्याचक्रेनिपातनैः ॥ ४ ॥ क्षेपणीभिर्महादुःखैस्सदाप्राणव्ययेनच ॥ अर्थस्यसंचयःपुत्रप्राणात्प्रियतरो

महान् ॥ ५ ॥ एभिर्न्यायार्जितं विंशतं वणिग्भावेन यत्नतः ॥ पितृदेवद्विजातिभ्यो दत्तं चाक्षयमश्नुते ॥ ६ ॥ एतौ दोषौ महान्तौ च वाणिज्ये लाभकर्मणि ॥
लोभानामपरित्यागो मृषाग्राह्यश्च विक्रयः ॥ ७ ॥ एतौ दोषौ परित्यज्य कुर्यादर्थार्जनं बुधः ॥ अक्षयं लभते दानाद्वणिगदोषैर्न लिप्यते ॥ ८ ॥ पुण्यकर्मरतो विप्रः कृ-
षिं हि परिकारयेत् ॥ वाहयेद्विवसस्यार्धं बलवर्धचतुष्टयम् ॥ ९ ॥ अभावाच्चितयं चैव अविश्रामं न कारयेत् ॥ चारयेच्चतुष्टयेऽच्छिन्नैश्चोरव्याघ्रविवर्जिते ॥ १० ॥
दद्याद्वासं यथेष्टं च नित्यमातर्पयेत्स्वयम् ॥ गोष्ठं च कारयेत्तस्य किंचिद्विघ्नविजितम् ॥ ११ ॥ सदा गोमयमूत्राभ्यां विघसैश्च विजितम् ॥ नमलं निक्षिपेद्गोष्ठे
सर्वदेवनिकेतने ॥ १२ ॥ आत्मनः शयनीयस्य सदृशं कारयेद्बुधः ॥ समं निर्वापयेद्यत्नाच्छीतवातरजस्तथा ॥ १३ ॥ प्राणस्य सदृशं पश्येद्वां च सामान्य-
विग्रहम् ॥ अस्य देहे सुखं दुःखं तथा तस्यैव कल्पते ॥ १४ ॥ अनेन विधिना यस्तु कृषिकर्माणिकारयेत् ॥ सच गोवाहनैर्दोषैर्न लिप्येत धनी भवेत् ॥ १५ ॥
दुर्वलं पीडयेद्यस्तु तथैव गदसंयुतम् ॥ अतिबालातिवृद्धं च सगोहत्यां समालभेत् ॥ १६ ॥ विषमं वाहयेद्यस्तु दुर्वलं सबलं तथा ॥ सगोहत्यासमं पापं
प्राप्नोतीह न संशयः ॥ १७ ॥ यो वाहयेद्दिनासस्यं खादं तं गानिवारयेत् ॥ मोहाच्चूर्णजलं वापि सगोहत्यासमं लभेत् ॥ १८ ॥ संक्रांत्यां पौर्णमास्यां चामावास्यायां तथै-
व च ॥ हलस्य वाहनात्पापं गवामयुतहत्यया ॥ १९ ॥ अमृषूषूजयेद्यस्तु सितैश्चित्रादिभिर्नरः ॥ कज्जलैः कुसुमैस्तैलैः सोक्षयं स्वर्गमश्नुते ॥ २० ॥ वासमुष्टिपर-
गवेयो ददाति सदा ह्नि कम् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य स्वर्गचाक्षयमश्नुते ॥ २१ ॥ यथाविप्रस्तथा गौश्च द्वयोः पूजाफलं समम् ॥ विचारे ब्राह्मणो मुख्यो नृणां गावः पशौ
तथा ॥ २२ ॥ नारद उवाच ॥ विप्रो ब्रह्ममुखे जातः कथितो मे त्वयानघ ॥ कथं गोभिः समो नाथ विस्मयो मे विधेध्रुवम् ॥ २३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणु चात्र यथा त-
थ्यं ब्राह्मणानां गवां यथा ॥ एकपिंडक्रियैक्यं तु पुरुषैर्निर्मितं पुरा ॥ २४ ॥ पुरा ब्रह्ममुखोद्भूतं कूटं तेजो मयं महत् ॥ चतुर्भागं प्रजातं तद्देवोऽग्निर्गौर्द्विज-
स्तथा ॥ २५ ॥ प्राक्तेजः संभावो देवो ह्निरेव तथैव च ॥ परतो गौस्तथा विप्रो जातश्चैव पृथक् पृथक् ॥ २६ ॥ तत्र सृष्टामया चादौ वेदाश्च त्वार एकशः ॥
स्थित्यर्थं सर्वलोकानां भुवनानां समंततः ॥ २७ ॥ अग्निर्हव्यानि भुंजीत देवहेतोस्तथा द्विजः ॥ आज्यंगो प्रभवं विद्धि तस्मादेते प्रसूतकाः ॥ २८ ॥ न सं-
तियदिलोकेषु च त्वारोमी महत्तराः ॥ तदा खिलं च भुवनं नष्टं स्थावरजंगमम् ॥ २९ ॥ एभिर्धृताः सदा लोकाः प्रतिष्ठंति स्वभावतः ॥ स्वभावो
ब्रह्मरूपो सावेत ब्रह्ममया स्मृताः ॥ ३० ॥ तस्माद्गौः पूजनीयो सौ विप्रदेवासुरैरपि ॥ उदारः सर्वकार्येषु जातस्तथ्यो गुणाकरः ॥ ३१ ॥ सर्वदे-
वमयः साक्षात्सर्वसत्त्वानुकंपकः ॥ अस्य कार्यमया सृष्टं पुरैव पोषणं प्रति ॥ ३२ ॥ अत एव मया दत्तं वरं चाति सुशोभनम् ॥ एकजन्मनि ते मो-
क्षस्तवास्त्विति विनिश्चितम् ॥ ३३ ॥ अत्रैव ये मृता गावस्त्वा गच्छंति ममालयम् ॥ पापस्य कणमात्रं तु तेषां देहेन तिष्ठति ॥ ३४ ॥ देवीगौर्धनुका

देवाश्चादिदेवीत्रिशक्तिका ॥ प्रसादाद्यस्ययज्ञानांप्रभवोहिविनिश्चितः ॥ ३५ ॥ गवांसर्वपवित्राणिपुनंतिसकलंजगत् ॥ सूत्रंगोगोमयंक्षीरंदधिसर्पि
 स्तथैवच ॥ ३६ ॥ अमीषांभक्षणेपापंनतिष्ठतिकलेबरे ॥ तस्माद्घृतंदधिक्षीरंनित्यंखादंतिधार्मिकाः ॥ ३७ ॥ विशिष्टंसर्वद्रव्येषुगव्यमिष्टंपरंशुभम् ॥
 यस्यास्येभोजनंनस्तिस्तस्यमूर्तिस्तुष्टुतिका ॥ ३८ ॥ अत्राद्यंपंचरात्रेणसतरात्रेणवैपयः ॥ दधिर्विशतिरात्रेणघृतंस्यान्मासमेकम् ॥ ३९ ॥ अगव्यैर्यस्तुभुं
 क्तेवैमासमेकंनिरंतरम् ॥ भोजनेतस्यमर्त्यस्यप्रेताःखादंतिचैवाहि ॥ १४० ॥ परमात्रंपरंशुद्धंस्विन्नंचातपतण्डुलैः ॥ भुक्त्वातुयत्कृतंपुण्यंकोटि
 कोटिगुणंभवेत् ॥ ४१ ॥ अन्यच्चापिचयद्द्रव्यंहविष्यंशास्त्रनिर्मितम् ॥ तद्भुक्तायत्कृतंकर्मसर्वलक्षणंभवेत् ॥ ४२ ॥ निरामिषंचयत्किंचित्तस्माद्यद्यत्फ
 लंलभेत् ॥ तस्माद्गौःसर्वकार्येषुशस्तएकोगुणयोगे ॥ ४३ ॥ सर्वदासर्वकामेषुधर्मकामार्थमोक्षदः ॥ ॥ नारदउवाच ॥ केषुकिंवाप्रयोगेणपरंपुण्यंप्र
 कीर्तितं ॥ ४४ ॥ वदतत्सर्वलोकेशयथाजानामितत्त्वतः ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सकृत्प्रदक्षिणंकृत्वागोधनंचाभिवंदयेत् ॥ ४५ ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तःस्व
 र्गचाक्षयमश्नुते ॥ सुराचार्योयथावद्व्यःपूज्योसौमाधवोयथा ॥ ४६ ॥ सप्तप्रदक्षिणंकृत्वाचैश्वर्यात्पाकशासनः ॥ कल्युत्थायगोमध्येपात्रंगृह्यसहो
 दकम् ॥ ४७ ॥ निषिंचेद्योगवांशृंगंमस्तकेनैवतज्जलम् ॥ प्रतीच्छेतनिराहारस्तस्यपुण्यंनिबोधत ॥ ४८ ॥ श्रूयंतेयानितीर्थानित्रिषुलोकेषुनारद ॥
 सिद्धचारणयुक्तानिसेवितानिमहर्षिभिः ॥ ४९ ॥ अभिषेकस्समस्तेषांगवांशृंगोदकस्यच ॥ प्रातरुत्थाययोमर्त्यःस्पृशेद्वांचघृतंमधु ॥ १५० ॥ सर्पपां
 श्चप्रियंगूंश्चकल्मषात्प्रतिमुच्यते ॥ घृतक्षीरप्रदागावोघृतयोन्योघृतोद्भवाः ॥ ५१ ॥ घृतनद्योघृतावर्तास्तामेसंतुसदागृहे ॥ घृतंमेसर्वगात्रेषुघृतं
 मेमनसिस्थितम् ॥ ५२ ॥ गावोममाग्रतोनित्यंगावःपृष्ठतएवच ॥ गावश्चसर्वगात्रेषुगवांमध्येवसाम्यहम् ॥ ५३ ॥ इत्याचम्यजपेन्मंत्रंसायंप्रात
 रिदंशुचिः ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यस्वलोकैपूजितोभवेत् ॥ ५४ ॥ यथागौश्चतथाविप्रोयथाविप्रस्तथाहरिः ॥ हरिर्यथातथागंगाएतेनह्यवृषाः
 स्मृताः ॥ ५५ ॥ गावोबंधुर्मनुष्याणामनुष्याबांधवागवाम् ॥ गौश्चयस्मिन्गृहेनास्तितद्वंधुरहितंगृहम् ॥ ५६ ॥ गोमुखेचाश्रितावेदाःसपडंगपदक्र
 माः ॥ शृंगयोश्चस्थितौनित्यंसहैवहरिकेशवौ ॥ ५७ ॥ उदरेवस्थितःस्कंदःशीर्षेब्रह्मास्थितःसदा ॥ वृषद्वज्जोललाटेचशृंगाग्रइंद्रएवच ॥ ५८ ॥
 कर्णयोरश्विनौदेवौचक्षुषोऽशशिभास्करो ॥ दंतेषुगरुडोदेवोजिह्वायांचसरस्वती ॥ ५९ ॥ अपानेसर्वतीर्थानिप्रस्नावेचैवजाह्नवी ॥ ऋषयोरोमकूपे
 शुमुखतःपृष्ठतोयमः ॥ १६० ॥ धनदोवरुणश्चैवदक्षिणंपार्श्वमाश्रितौ ॥ वामपार्श्वेस्थितायक्षास्तेजस्वंतोमहाबलाः ॥ ६१ ॥ मुखमध्येचगंधर्वानासाग्रे
 पन्नगास्तथा ॥ खुराणांपश्चिमेपार्श्वेऽप्सरसश्चसमाश्रिताः ॥ ६२ ॥ गोमयेवसतेलक्ष्मीर्गोमूत्रेसर्वमंगला ॥ पादाग्रेखेचरावेद्याहंभाशब्देप्रजापातिः ॥ ६३ ॥

चत्वारःसागराःपूर्णाधेनूनांचस्तनेषुवै ॥ गांचस्पृशतियोनित्यंस्नातोभवतिनित्यशः ॥ ६४ ॥ अतोमर्त्यःप्रपुष्टैस्तुसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ गवांरजःखुरोद्धूतंशि
 रसायस्तुधारयेत् ॥ ६५ ॥ सचतीर्थजलेस्नातःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ नारदउवाच ॥ गवांचदशवर्णानांकस्यदानेचकिंफलम् ॥ ६६ ॥ ब्रूहितत्त्वंगुरुश्रेष्ठपर
 मेष्टिन्प्रियंयदि ॥ ब्रह्मोवाच ॥ श्वेतांगांब्राह्मणेदत्त्वामानवश्वेश्वरोभवेत् ॥ ६७ ॥ प्रासादेवसतेनित्यंभोगीचसुखमेधते ॥ धुम्रातुस्वर्गकांतारसंसारेपापमो
 क्षिणी ॥ ६८ ॥ अक्षयंकपिलादानंकृष्णांदत्त्वानसीदति ॥ पांडुरादुर्लभालोकेगौरीचकुलनंदिनी ॥ ६९ ॥ रक्ताक्षीरूपकामस्यधनकामस्यनीलि
 का ॥ एकांचकपिलांदत्त्वासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ७० ॥ यत्तुबाल्यकृतंपापंयौवनेवार्धकेकृतम् ॥ वाचाकृतंकर्मकृतंमनसायत्प्रार्चितं ॥ ७१ ॥ अगम्याग
 मनंचैवमित्रद्रोहेचपातकम् ॥ मानकूटंतुलाकूटंकन्यानृतंगवानृतम् ॥ ७२ ॥ सर्वचनाशयेत्क्षिप्रंकपिलांयःप्रयच्छति ॥ दशयोजनविस्तीर्णामहा
 पारामहानदी ॥ ७३ ॥ नाराचजलकांतारेप्रसृतेचोदकार्णवे ॥ यावद्वत्सस्यद्वौपादौमुखंयावन्नजायते ॥ ७४ ॥ तावद्गौःपृथिवीज्ञेयायावद्गर्भंनमुंचति ॥ सु
 वर्णशृंगीवस्त्राढ्यांसर्वालंकारभूषिताम् ॥ ७५ ॥ ताम्रपृष्ठंरौप्यखुरांतथाकांस्योपदोहनाम् ॥ शोभितांगंधपुष्पैश्चसर्वालंकारभूषितां ॥ ७६ ॥ ईदृशींकपिलांदद्या
 द्विजातौवेदपारमे ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यविष्णुलोकेऽच्युतोभवेत् ॥ ७७ ॥ तस्यांतुदुह्यमानायांभूमौपतंतिविंदवः ॥ आरामादिविजायंतेबहुपुष्पफलो
 त्तमाः ॥ ७८ ॥ यत्रकामफलावृक्षानद्यःपायसकर्दमाः ॥ प्रासादाश्चापिसौवर्णास्तत्रगच्छंतिगोप्रदाः ॥ ७९ ॥ दशधेनूश्चयोदद्यादेकंचैवधुरंधरं ॥ समा
 नंतुफलंप्रोक्तंब्रह्मणासमुदाहृतम् ॥ ८० ॥ एकंचदशभिर्दद्यात्सहस्राणांशतंफलम् ॥ तस्यानुसारतोवेद्यंफलंनारदयत्नतः ॥ ८१ ॥ पितृनुद्दिश्ययःपुत्रोवृषंचमोक्ष
 येद्भुवि ॥ पितरोविष्णुलोकेषुमहीयंतेयथेप्सितम् ॥ ८२ ॥ चतस्रोवत्सतर्त्यश्चएकस्यैववृषस्यच ॥ मोक्षयंतेसर्वतःपुत्रविधिरेषसनातनः ॥ ८३ ॥ यावंतिचैवरोमा
 णितस्यतासांचसर्वशः ॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गभुंजंतिमानवाः ॥ ८४ ॥ लांगूलेनवृषोयच्चजलंचोत्क्षिपतिध्रुवं ॥ ततोयंतुसहस्रान्दंपितृणाममृतंभवेत् ॥
 ८५ ॥ खुरेणकर्षयेद्भूमिततोलोष्ठंचकर्दमः ॥ पितृभ्यश्चस्वधातत्रलक्षकोटिगुणंभवेत् ॥ ८६ ॥ विद्यमानेचजनकेयदिमाताविनश्यति ॥ चंदनेनांकिताधेनु
 स्तस्याःस्वर्गायदीयते ॥ ८७ ॥ दाताचैवपितृणांचऋणंचैवप्रमुंचति ॥ अक्षयंलभतेस्वर्गपूजितोमघवायथा ॥ ८८ ॥ सर्वलक्षणसंयुक्तातरुणागौःपयस्वि
 नी ॥ समाप्रसूतिकाभद्रासाचगौःपृथिवीस्मृता ॥ ८९ ॥ तस्यदानेनमंत्रस्यपृथ्वीदानसमफलं ॥ शतक्रतुसमोमर्त्यःकुलमुद्धरतेशतं ॥ ९० ॥ गवां
 चहरणंकृत्वामृतेगोरथवत्सके ॥ किमिपूर्णेसकूपेचतिष्ठेदाभूतसंपुवं ॥ ९१ ॥ गवांचैवधवंकृत्वापितृभिःसहपच्यते ॥ रौखेनरकेघोरेतावत्कालंप्रति
 क्रिया ॥ ९२ ॥ गोप्रचारप्रभयश्चषण्डवाहनबंधनः ॥ अक्षयंनरकंप्रायान्पुनर्जन्मनिजन्मनि ॥ ९३ ॥ सकृच्चश्रावयेद्यस्तुकथांपुण्यतमामिमां ॥ सर्व

प० पु०

॥१५६॥

पापक्षयस्तस्य देवैश्च सह मादते ॥१४॥ यद्दं शृणुयाद्वापि परं पुण्यतमं महत् ॥ सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यते तत्क्षणेन हि ॥१५॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे
सृष्टिखण्डे गोमाहात्म्यं नामाष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ नारद उवाच ॥ केनाचारेण विप्रस्य ब्रह्म ते जो विवर्धते ॥ केनाचारेण तस्यैव ब्राह्मं ते जो वि
नश्यति ॥ १ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शयनीयात्समुत्थाय रात्र्यंशे द्विजसत्तमः ॥ देवांश्चैव स्मरेन्नित्यं तथा पुण्यवतो ध्रुवम् ॥ २ ॥ गोविंदं माधवं कृष्णं हरिं दामोदरं
तथा ॥ नारायणं जगन्नाथं वासुदेवमजं विभुम् ॥ ३ ॥ सरस्वतीं महालक्ष्मीं सावित्रीं वेदमातरम् ॥ ब्रह्माणं भास्करं चन्द्रं दिक्पालांश्च ग्रहांस्तथा ॥ ४ ॥
शङ्करं च शिवं शंभुमीश्वरं च महेश्वरम् ॥ गणेशं च तथा स्कन्दं गौरीं भागीरथीं शिवाम् ॥ ५ ॥ पुण्यश्लोको न लोराजा पुण्यश्लोको जनार्दनः ॥ पुण्यश्लोका च
वैदेही पुण्यश्लोको युधिष्ठिरः ॥ ६ ॥ अश्वत्थामा बलिव्यासो हनूमांश्च विभीषणः ॥ कृपः परशुरामश्च सप्तैते चौरजीविनः ॥ ७ ॥ एतान्यस्तु स्मरेन्न
त्यं प्रातरुत्थाय मानवः ॥ ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः ॥ ८ ॥ सकृदुच्चरिते तात सर्वयज्ञफलं लभेत् ॥ गवांश्च सहस्राणां दानस्य फलमश्नुते ॥९॥
ततश्चापिशुचौ देशे मूलमूत्रं पारित्यजेत् ॥ दक्षिणाभिमुखो रात्रौ दिवा कुर्यादुदङ्मुखः ॥ १० ॥ परतो दंतकाष्ठं च तृणैरुदुंबरादिभिः ॥ अतः परं च
संध्यायां संयतश्च द्विजो भवेत् ॥ ११ ॥ पूर्वाह्ने रक्तवर्णा तु मध्याह्ने शुक्लवर्णिकाम् ॥ सायं सरस्वतीं कृष्णां द्विजो ध्यायेद्यथाविधि ॥ १२ ॥ ततः समाच
रेत्स्नानं यथाज्ञानेन यत्नतः ॥ अंगं प्रक्षालयित्वा तु मृद्धिः संलेपयेत्ततः ॥ १३ ॥ शिरोदेशे ललाटे च नासिकायां हृदि भ्रुवोः ॥ बाह्वोः पार्श्वे तथा नाभौ जा
न्योरङ्घ्रिद्वये तथा ॥ १४ ॥ एकार्लिंगे गुदे तिस्रस्तथा वामकरे दश ॥ उभयोः सप्त दातव्या मृदः शुद्धिं मभीप्सता ॥ १५ ॥ अश्वक्रांते रथक्रांते विष्णुक्रांते
वसुंधरे ॥ मृत्तिके हरमे पापं यन्मया पूर्वं संचितम् ॥ १६ ॥ अनेनैव तु मंत्रेण मृत्तिकां यस्तनौ क्षिपेत् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य शुचिर्भवति मानवः ॥ १७ ॥
ततस्तु वेदपूर्वेण स्नानं कुर्याद्विचक्षणः ॥ न देनद्यां तथा कूपेषुष्करिण्यां तटाकके ॥ १८ ॥ जलराशौ च वप्रे च घटस्नानं तथोत्तरम् ॥ कारयेद्विधिवन्मर्त्यः स
र्वपापक्षयाय च ॥ १९ ॥ प्रातः स्नानं महापुण्यं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ यः कुर्यात्स ततं विप्रो विष्णुलोके महीयते ॥ २० ॥ प्रातः संध्यासमीपे च यावदंडचतु
ष्टयम् ॥ तावत्पानीयममृतं पितृणामुपतिष्ठते ॥ २१ ॥ परतो घटिकायुग्मं यावद्यामैकमाह्निकम् ॥ मधुतुल्यं जलं तस्मिन्पितृणां प्रीतिवर्धनम् ॥ २२ ॥
ततस्तु सार्द्ध्यामैकं जलं क्षीरमयं स्मृतम् ॥ क्षीरमिश्रं जलं तावद्यावदण्डचतुष्टयम् ॥ २३ ॥ अतः परं च पानीयं यावद्विप्रहरत्रयम् ॥ तत्परं लोहितं प्रोक्तं या
वदस्तंगतोरविः ॥ २४ ॥ चतुर्थं प्रहरे स्नाने रात्रौ वातर्पयेत्पितृन् ॥ तत्तोयं रक्षसामेव ग्रहणेन विना स्मृतम् ॥ २५ ॥ पानीयं सर्वसिद्धयर्थं पुरैव
निर्मितं मया ॥ रक्षार्थं तस्य तोयस्य यक्षाश्चैव धुरंधराः ॥ २६ ॥ न प्राप्नुवंति पितरो ये च लोकांतरंगताः ॥ दुष्प्राप्यं सलिलं ते पामृते स्वान्मर्त्यवा

प्र० सू० खं०

अ० ४९

॥१५६॥

सिनः ॥ २७ ॥ तस्माच्छिष्यैश्च पुत्रैश्च पौत्रदौहित्रकादिभिः ॥ बंधुवर्गैस्तथाचान्यैस्तर्पणीयपितृव्रतैः ॥ २८ ॥ नारद उवाच ॥ जलस्य दैवतं ब्रूहि
 तर्पणस्य विधिं मयि ॥ यथा जानामि देवेश तत्त्वतो वक्तुमर्हसि ॥ २९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ जलस्य देवता विष्णुः सर्वलोके पुगीयते ॥ जलपूतो भवेद्यस्तु विष्णुस्त
 च्छंकरो भवेत् ॥ ३० ॥ जलं गंडूपमात्रं तु पीत्वा पूतो भवेन्नरः ॥ विशेषात्कुशसंसर्गात्पीयूषादधिकं जलम् ॥ ३१ ॥ सर्वदेवालयोदभौ मया यं निर्मितः पुरा ॥
 कुशमूले भवेद्ब्रह्मा कुशमध्ये तु केशवः ॥ ३२ ॥ कुशाग्रे शंकरं विद्धि कुश एते प्रतिष्ठिताः ॥ कुशहस्तः स दामेध्यः स्तोत्रं मंत्रं पठेद्यदि ॥ ३३ ॥ सर्वशतगुणं
 प्रोक्तं तीर्थं साहस्रमुच्यते ॥ कुशाः काशास्तथा दूर्वा यवपत्राणि व्रीहयः ॥ ३४ ॥ बल्वजाः पुंडरीकाश्च कुशास्सप्त प्रकीर्तिताः ॥ आनुपूर्व्येण मेध्याः स्युः कुशा
 लोके प्रतिष्ठिताः ॥ ३५ ॥ विना मंत्रेण यत्स्नानं सर्वतन्निष्फलं भवेत् ॥ अमृतात्स्वादुतामेति संस्पृशाच्च तिलस्य च ॥ ३६ ॥ तस्माच्च तर्पयेन्नित्यं पितृं स्ति
 लजलैर्बुधः ॥ दशभिश्च तिलैस्तत्पितृणां प्रीतिरुत्तमा ॥ ३७ ॥ अग्निस्तं भभया देवानचेच्छन्त्यतिविस्तरम् ॥ स्नात्वा यस्तर्पयेन्नित्यं तिलमिथो दकैः
 पितृन् ॥ ३८ ॥ नीलपंडविमोक्षेण त्वमावास्या तिलोदकैः ॥ वर्षासु दीपदानेन पितृणामनृणो भवेत् ॥ ३९ ॥ वत्सरैकममायां तु तर्पयेद्यस्तिलैः पितृन् ॥
 विनायकत्वमाप्नोति सर्वदेवैः प्रपूज्यते ॥ ४० ॥ युगाद्यासु च सर्वासु यस्तिलैस्तर्पयेत्पितृन् ॥ उक्तं यद्वाप्यमायां तु तस्माच्छतगुणाधिकम् ॥ ४१ ॥ अथ नेवि
 पुवेचैवराकामायां तथैव च ॥ तर्पयित्वा पितृव्यूहं स्वर्गलोके महीयते ॥ ४२ ॥ तथा मन्वंतराख्यायामन्यस्यां पुण्यसंस्थितौ ॥ ग्रहणे चंद्रमूर्यस्य पुण्यतीर्थे
 गयादिषु ॥ ४३ ॥ तर्पयित्वा पितृन्यातिमाधवस्य निकेतनम् ॥ तस्मात्पुण्याहं कं प्राप्य तर्पयेत्पितृसंचयम् ॥ ४४ ॥ तर्पणं देवतानां च पूर्वकृत्वा समाहितः ॥
 अधिकारी भवेत्पश्चात्पितृणां तर्पणे बुधः ॥ ४५ ॥ श्राद्धे भोजनकाले च पाणिनैकेन दापयेत् ॥ उभाभ्यां तर्पणे दद्याद्द्विधरेप सनातनः ॥ ४६ ॥ दक्षिणाभिमुखो
 भूत्वा शुचिस्तु तर्पयेत्पितृन् ॥ तृप्तामिति वाक्येन नाम गोत्रेण वैपुनः ॥ ४७ ॥ अकृष्णैर्यत्तिलैर्मोहात्तर्पयेत्पितृसंचयम् ॥ भूम्यां ददाति यदपोदाता
 च वजले स्थितः ॥ ४८ ॥ वृथा तदीयते दानं नोपतिष्ठति कस्यचित् ॥ स्थले स्थित्वा जले यस्तु प्रयच्छेदुदकं नरः ॥ ४९ ॥ नोपतिष्ठेत्पितृणां तु सालिलं तन्नि
 रर्थकम् ॥ आर्द्रवासा जले यस्तु कुर्यादुदकतर्पणम् ॥ ५० ॥ पितरस्तस्य तृप्यांति सह देवैस्सदानव ॥ रजकैः क्षालितं वस्त्रमशुद्धं कवयो वदुः ॥ ५१ ॥
 हस्तप्रक्षालने चैव पुनर्वस्त्रं तु शुध्यति ॥ शुष्कवासाः शुचौ देशे स्थाने यत्तर्पयेत्पितृन् ॥ ५२ ॥ ततो दशगुणो नैव तुष्यति पितरो ध्रुवम् ॥ स्नानं
 संध्यां च पाषाणे खड्गे वा ताम्रभाजने ॥ ५३ ॥ तर्पणं कुरुते यस्तु प्रत्येकं च शताधिकम् ॥ रौप्यांगुलीयं तर्जण्यां धृत्वा यत्तर्पयेत्पितृन् ॥ ५४ ॥ सर्वचशतसा
 हस्रगुणं भवति नान्यथा ॥ तथैवानामिकायां तु धृत्वा स्वर्णांगुली बुधः ॥ ५५ ॥ तर्पयेत्पितृसंदोहं लक्षकोटिगुणं भवेत् ॥ अंगुष्ठदेशिनी मेघे सव्य

हस्तस्यखड्गकम् ॥ ५६ ॥ धृतानामिकयारत्नमजलेरक्षयफलं ॥ स्नानार्थमभिगच्छंतं देवाः पितृगणैः सह ॥ ५७ ॥ वायुभूतानुगच्छंतितृषार्ताः सलिला-
 र्थिनः ॥ निराशास्ते निवर्तते वस्त्रनिष्पीडनेन च ॥ ५८ ॥ तस्मान्नर्पाडयेद्वस्त्रमकृत्वा पितृतर्पणम् ॥ तिस्रः कोट्योऽर्धकोटी च यानि लोमानि मानुषे ॥ ५९ ॥
 स्रवंति सर्वतीर्थानि तस्मान्नपरिपीडयेत् ॥ देवाः पिबन्ति शिरसि श्मश्रुतः पितरस्तथा ॥ ६० ॥ चक्षुषोरपि गंधर्वा अधस्तात् सर्वजंतवः ॥ देवाः पितृगणाः सर्वे गंधर्वा-
 जंतवस्तथा ॥ ६१ ॥ स्नानमात्रेण तुष्यंति स्नानात्पापं न विद्यते ॥ नित्यस्नानं च यः कुर्यात्सनरः पुरुषोत्तमः ॥ ६२ ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तो नाकलो के मही-
 यते ॥ स्नानंतर्पणपर्यंतं देवामहर्षयो विदुः ॥ ६३ ॥ अतः परंच देवानां पूजनं कारयेद्बुधः ॥ गणेशं पूजयेद्यस्तु विघ्नस्तस्य न जायते ॥ ६४ ॥ आरोग्यार्थं
 च सूर्यचर्चमोक्षाय माधवम् ॥ शिवंच कृत्य कामार्थं सर्वकामाय चंडिकाम् ॥ ६५ ॥ देवांस्तु पूजयित्वा तु वैश्वदेवबलिं चरेत् ॥ वह्निं कार्यततः कृत्वा
 यज्ञं ब्राह्मणतर्पणम् ॥ ६६ ॥ देवानां सर्वसत्त्वानां पुनस्त्रिविष्टंप्रज्जेत् ॥ गतागतं स्थिरंकृत्वा कामान्मोक्षं सुखं दिवम् ॥ ६७ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नित्यं कर्मा-
 णिकारयेत् ॥ नारद उवाच ॥ किमर्थं च जलं तात देवाः पितृगणैः सह ॥ ६८ ॥ न प्राप्नुवन्ति सर्वज्ञा भन्ते मानवा यथा ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पुरा सृष्टं मया तो-
 यं सर्वदेवमयामृतम् ॥ ६९ ॥ तस्यैव रक्षणार्थं च रक्षायक्षायधनुर्धराः ॥ प्रतिते पितरं देवमस्मद्वाक्यान्न मानुषम् ॥ ७० ॥ पशवः पक्षिणः कीटामर्त्यलोके
 व्यवस्थिताः ॥ मर्त्यजाताश्च देवा ये तथैव मानुषा ध्रुवम् ॥ ७१ ॥ तर्पयित्वा गुरुं नित्यं सुरलोके प्रतिष्ठिताः ॥ अस्त्रायां च मलं भुंक्ते अजपी पूयशोणि-
 तम् ॥ ७२ ॥ अकृत्वा तर्पणं नित्यं पितृहाचोपजायते ॥ ब्रह्महत्यासमं पापं देवानामप्यपूजने ॥ ७३ ॥ सन्ध्याकृत्यमकृत्वा च सूर्यहंति च पापकृत् ॥
 ॥ नारद उवाच ॥ ब्राह्मणस्य सदाचारक्रमं ब्रूहि च कर्मणाम् ॥ ७४ ॥ इतरेषां च वर्णानां प्रवृत्तमखिलं वद ॥ ब्रह्मोवाच ॥ आचाराल्लभते चायुराचाराल्लभते
 सुखम् ॥ ७५ ॥ आचारात्स्वर्गमोक्षं च आचारो हंत्यलक्षणम् ॥ अनाचारो हि पुरुषो लोके भवति निन्दितः ॥ ७६ ॥ दुःखभागी च स तं व्याधितो लपायुरेव च ॥
 नरके नियतं वा सो ह्यनाचारान्नरस्य च ॥ ७७ ॥ आचाराच्च परं लोकमाचारं शृणु तत्त्वतः ॥ गोमयेन गृहे नित्यं प्रकुर्यादुपलेपनम् ॥ ७८ ॥ प्रक्षालयेत्ततः पीठं
 काष्ठपात्रं शिलातलम् ॥ भस्मना कांस्यपात्रं तु ताम्रमलेन शुद्ध्यति ॥ ७९ ॥ शिलापात्रं तु तैलेन फालं गोवालकेन तु ॥ स्वर्णरौप्यादि पात्रं तु जलमात्रे-
 ण शुद्ध्यति ॥ ८० ॥ अग्निना लोहपात्रं तु पाकप्रक्षालनेन तु ॥ खननाद्वाहनाच्चैव उपलेपनधावनात् ॥ ८१ ॥ पर्जन्यवर्षणाच्चैव भूरमेध्याविशुद्ध्यति ॥ तैजस्सानां
 ताश्शुद्धानपरेषां कदाचन ॥ नभुंजीतैकवस्त्रेण न स्नायादेकवाससा ॥ ८४ ॥ नधारयेत्परस्यैवं स्नानवस्त्रं कदाचन ॥ संस्कारकेशदंतानां

प्रातरेवसमाचरेत् ॥ ८५ ॥ गुरुणांचनमस्कारंनित्यमेवसमाचरेत् ॥ हस्तपादेमुखेचैवपंचाद्रौभोजनंचरेत् ॥ ८६ ॥ पंचार्द्रकस्तुभुंजानःशतवर्षाणिजी-
 वति ॥ देवतानांगुरोराज्ञांस्नातकाचार्ययोरपि ॥ ८७ ॥ नाक्रामेत्कामतच्छायांविप्रस्यदीक्षितस्यच ॥ गोगणंदैवतंविप्रंघृतंमधुचतुष्पथम् ॥ ८८ ॥
 प्रदक्षिणंप्रकुर्वीतप्रख्यातांश्चवनस्पतीन् ॥ गोविप्रावग्निविप्रौचविप्रौद्रौदंपतीतथा ॥ ८९ ॥ तयोर्मध्येनगच्छेत्स्वर्गस्थोपिपतेद्भुवम् ॥ उच्छिष्टोनस्पृशे-
 दग्निब्राह्मणंदैवतंगुरुम् ॥ ९० ॥ स्वशीर्षपुष्पवृक्षंचयज्ञवृक्षमधार्मिकम् ॥ त्रीणितेजांसिनोच्छिष्टउदीक्षेतकदाचन ॥ ९१ ॥ सूर्याचंद्रमसावेवंक्षत्रा-
 णिचसर्वशः ॥ नेक्षेद्विप्रंगुरुंदेवराजानंयतिनावरम् ॥ ९२ ॥ योगिनंदेवकर्माणंधर्माणांकथकंद्विजम् ॥ नदीनांचप्रतीरेचपत्युश्चसरितांतथा ॥ ९३ ॥
 यज्ञवृक्षस्यमूलेचउद्यानेपुष्पवाटके ॥ शरीरस्यमलत्यागंनकुर्याज्जीवनेतथा ॥ ९४ ॥ विप्रस्यायतनेगोष्ठेरम्येराजपथेषुच ॥ नक्षौरंकारयेद्धीरः कुजस्या-
 ह्निकदाचन ॥ ९५ ॥ मलंधारयेदंतेनखंनवदनेक्षिपेत् ॥ तैलाभ्यंगंनकुर्वीतवासरेरविभौमयोः ॥ ९६ ॥ स्वगात्रासनयोर्वाद्यंगुरोरेकासनादनम् ॥ नहरे-
 च्छोत्रियस्वंचदेवस्यापिगुरोरपि ॥ ९७ ॥ राज्ञस्तपस्विनांचैवपंगोरंधस्ययोपितः ॥ पंथादेयोब्राह्मणायगोभ्योराजभ्यएवच ॥ ९८ ॥ रोगिणेभारतताय-
 गुर्विष्यैदुर्वलायच ॥ विवादंनचकुर्वीतनृपविप्रचिकित्सकैः ॥ ९९ ॥ ब्राह्मणंगुरुपत्नींचदूरतःपरिवर्जयेत् ॥ पतितंकुप्टसंयुक्तंचांडालंचगवाशिनम् ॥ १०० ॥
 निर्धूतंज्ञानहीनंचदूरतःपरिवर्जयेत् ॥ स्त्रियंदुष्टांचदुर्वृत्तामपवादप्रदायिनीम् ॥ १ ॥ कुकर्मकारिणींदुष्टांसदैवकलहप्रियाम् ॥ प्रमत्तामधिकांगी-
 श्वनिर्लज्जांवाह्यचारिणीम् ॥ २ ॥ व्ययशीलामनाचारांदूरतःपरिवर्जयेत् ॥ मलिनांनाभिवंदेतगुरुपत्नींकदाचन ॥ ३ ॥ नस्पृशेत्तांचमेधावी-
 स्पृष्ट्वास्नानेनशुद्ध्यति ॥ सतयासहकेलिवर्जयेच्चसदैवहि ॥ ४ ॥ शृणुयाच्चवचोनूनेनपश्येच्चगुरोःस्त्रियम् ॥ वधूंपुत्रस्यभ्रातुश्चस्वपुत्रीं-
 युवतींध्रुवम् ॥ ५ ॥ अन्यांचगुरुपत्नींचनेक्षेत्स्पर्शनकारयेत् ॥ ताभिःसहकथालापंतथाभ्रुभंगदर्शनम् ॥ ६ ॥ कलहंनिस्त्रपांवाणींसदैवपरिवर्जयेत् ॥
 नदद्याच्चसदापादंतुषांगारास्थिभस्मसु ॥ ७ ॥ कार्पासास्थिषुनिर्माल्येधितिकाष्ठेचितौगुरौ ॥ शुष्कमीनंनभक्षेत्पूतिगंधिममेध्यकम् ॥ ८ ॥ विघसंचान्यदु-
 च्छिष्टंपाकार्थंचपरस्यच ॥ नस्थातव्यंनगंतव्यंक्षणमप्यसतासह ॥ ९ ॥ नतिष्ठेच्चक्षणधीरोदीपच्छायेकलिद्रुमे ॥ अस्पृश्यैस्सहचालापंपतितैःकुपितैः-
 सह ॥ ११० ॥ नकुर्यात्क्षणमात्रंतुकृत्वागच्छेच्चरौरवम् ॥ कनिष्ठंनाभिवंदेतपितृव्यंमातुलंतथा ॥ ११ ॥ उत्थायचासनंदद्यात्कृतांजल्यग्रतः-
 स्थितः ॥ तैलाभ्यक्तंतथोच्छिष्टमाद्र्वस्त्रंचरोगिणम् ॥ १२ ॥ पारावारगतोद्विग्नंवहंतंनाभिवादयेत् ॥ यज्ञस्यांतर्गतंनष्टंक्रिडंतंस्त्रीजनैःसह ॥ १३ ॥
 बालक्रीडागतंचापिपुष्पयुक्तंकुशैर्युतम् ॥ शिरःप्रावृत्यकर्णौवाअप्सुमुक्तशिखोपिवा ॥ १४ ॥ अकृत्वापादयोःपूजांनाचामेदक्षिणामुखः ॥ उपवीतविहीन-

श्वनग्रकोमुक्तकच्छकः॥१५॥ एकवस्त्रपिधानश्चआचांतोनैवशुध्यति ॥ मध्यमाभिमुखं पूर्वतिसृभिः समुपस्पृशेत् ॥१६॥ अंगुष्ठदेशिनीभ्यांचनासांचतदनंतर
 म् ॥ अंगुष्ठानामिकाभ्यांचचक्षुषीसमुपस्पृशेत् ॥ १७ ॥ कनिष्ठांगुष्ठतश्चोत्रेनाभिमंगुष्ठकेनतु ॥ तलेनहृदयंन्यस्यसर्वाभिमस्तकोपरि ॥ १८ ॥ बाहू
 चाग्रेणसंस्पृश्यततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ अनेनाचमनंकृत्वामानवःप्रयतोभवेत् ॥ १९ ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तःस्वर्गचाक्षयमश्नुते ॥ प्राणस्त्रिपुटशृंग्या
 चव्यानोपानश्चमुद्रया ॥१२०॥ समानस्तुसमस्ताभिरुदानस्तर्जनीविना ॥ नागःकूर्मश्चकृकरोदेवदत्तोधनंजयः ॥२१॥ उपग्रीणंतुतेप्रीतायेभ्योभूमौप्रदीय
 ते ॥ शयनंचार्द्रपादेनशुष्कपादेनभोजनम् ॥ २२ ॥ नांधकारेचशयनंभोजनंनैवकारयेत् ॥ पश्चिमेदक्षिणेचैवनकुर्यादंतधावनम् ॥ २३ ॥ उत्तरेपश्चिमे
 चैवनस्वपेद्विकदाचन ॥ स्वप्नादायुःक्षयंयातिब्रह्महापुरुषोभवेत् ॥ २४ ॥ नकुर्वीतततःस्वप्नंशस्तंचपूर्वदक्षिणम् ॥ आयुष्यंप्राङ्मुखोभुंक्तेयशस्यं
 दक्षिणामुखः ॥ २५ ॥ श्रियंप्रत्यङ्मुखोभुंक्तेयशोभुङ्क्षुदङ्मुखः ॥ प्राच्यांनरोलभेदायुर्याम्यांप्रेतत्वमश्नुते ॥ २६ ॥ वारुणेचभवेद्रोगीआयुर्वितंतथोत्तरे ॥
 देवानामेकभुक्तंतुद्विभुक्तंस्यान्नरस्यच ॥ २७ ॥ त्रिभुक्तंप्रेतदैत्यस्यचतुर्थकौणपस्यतु ॥ निरामिपंहविदेवामत्स्यमांसादिमानुषाः ॥२८॥ पूतिपर्युपितंदुष्ट
 मन्येभुंजंत्यनावृताः ॥ स्वर्गस्थितानामिहजीवलोकेचत्वारितेषांहृदयेचसंति ॥ २९ ॥ दानंप्रशस्तंमधुराचवाणीदेवार्चनंब्राह्मणतर्पणंच ॥ कार्पण्यवृत्ति
 स्वजनेषुनिंदाकुचेलतानीचजनेषुभक्तिः॥१३०॥ अतीवरोषःकटुकाचवाणीनरस्यचिह्नंनरकागतस्य ॥ नवनीतोपमावाणीकरुणाकोमलमनः ॥३१॥ धर्म
 बीजप्रसूतानामेतत्प्रत्यक्षलक्षणम् ॥ दयादरिद्रहृदयंवचःक्रकचकर्कशम् ॥ ३२ ॥ पापबीजप्रसूतानामेतत्प्रत्यक्षलक्षणम् ॥ श्रावयेच्छृणुयाद्वापिसदाचा
 रादिकंनरः॥३३॥ आचारादेःफलंलब्ध्वापापातूपूतोऽच्युतोदिवि ॥१३४॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेसदाचारवर्णनंनामैकोनपञ्चाशोऽध्यायः॥४९॥
 ॥ भीष्मउवाच ॥ यत्पुण्यमधिकंलोकेसर्वदासर्वसंमतम् ॥ तद्वदस्वेच्छयाविप्रयत्कृतंपूर्वपूर्वकैः ॥१॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एकदातुद्विजाःसर्वेव्यासशिष्या
 स्सहादरात् ॥ व्यासंप्रणम्यपप्रच्छुधर्ममांचयथाभवान् ॥ २ ॥ द्विजाऊचुः ॥ पुण्यात्पुण्यतमंलोकेसर्वधर्मेषुचोत्तमम् ॥ किंकृत्वामानवा स्वर्गंभुंजतेचा
 क्षयंवद ॥ ३ ॥ लभ्यंचाकष्टकंशुद्धंवर्णानांमर्त्यवासिनाम् ॥ गुरूणांचलघूनांचसाध्यमेकक्रतुंवद ॥ ४ ॥ यद्यत्कृत्वाचदेवानांपूज्योनाकेभवेन्नरः ॥ तत्त
 द्रदचनोब्रह्मन्प्रसादीभवधर्मतः॥५॥ व्यासउवाच ॥ पंचारूयानंवदिष्यामिशृणुध्वंतत्रपूर्वतः ॥ पंचानामेककंकृत्वाविदेन्मोक्षदिवंयशः ॥ ६ ॥ पित्रोरर्चाऽ
 थपत्युश्चसाम्यंसर्वजनेषुच ॥ मित्राद्रोहोविष्णुभक्तिरेतेपंचमहामखाः ॥ ७ ॥ प्राक्पित्रोरर्चयाविप्रायद्धर्मसाधयेन्नरः ॥ नतत्क्रतुशतैरेवतीर्थयात्रादि
 भिर्भुवि ॥ ८ ॥ पिताधर्मःपितास्वर्गःपिताहिपरमंतपः ॥ पितरिप्रीतिमापन्नेप्रीयंतेसर्वदेवताः ॥ ९ ॥ पितरोयस्यतृप्यंतिसेवयाचगुणेन

च ॥ तस्यभागीरथीस्नानमहन्यहनिवर्तते ॥ १० ॥ सर्वतीर्थमयीमातासर्वदेवमयःपिता ॥ मातरंपितरंचैवयस्तुकुर्यात्प्रदक्षिणम् ॥ ११ ॥ प्रदक्षिणीकृ
 तातेनसप्तद्वीपावसुंधरा ॥ जानुनीचकरौयस्यपित्रोःप्रणमतःशिरः ॥ १२ ॥ निपतंतिपृथिव्यांचसोक्षयंलभतेदिवं ॥ तयोश्चरणयोर्विद्रजश्चिह्नानिमस्त
 के ॥ १३ ॥ प्रतीकेचविलग्नानितावत्पूतःसुतस्तयोः ॥ पादारविंदसलिलंयःपित्रोःपिबतेसुतः ॥ १४ ॥ तस्यपापक्षयंयातिजन्मकोटिशतार्जितं ॥
 धन्योसौमानवोलोकेपूतोसौसर्वकल्मषात् ॥ १५ ॥ विनायकत्वमाप्नोतिजन्मनैकेनमानवः ॥ पितरौलंघयेद्यस्तुवचोभिःपुरुषाधमः ॥ १६ ॥ निरये
 चवसेत्तावद्यावदाभूतसंप्लवं ॥ पित्रोरनर्चनंकृत्वाभुंक्तेयस्तुसुताधमः ॥ १७ ॥ क्रिमिकूपेथनरकेकल्पांतमुपतिष्ठति ॥ रोगिणंचापिवृद्धंचापितरंवृत्तिकर्शि
 तम् ॥ १८ ॥ विकलंनेत्रकर्णाभ्यांत्यक्त्वागच्छेच्चरौरवम् ॥ अंत्यजातिषुम्लेच्छेषुचांडालेष्वपिजायते ॥ १९ ॥ पित्रोरपोषणंकृत्वासर्वपुण्यक्षयोभवे
 त् ॥ नाराध्यपितरौपुत्रस्तीर्थदेवान्भजन्नपि ॥ २० ॥ तयोर्नफलमाप्नोतिकीटवद्भ्रमतेमहीम् ॥ कथयामिपुरावृत्तंविप्राःशृणुतयत्नतः ॥ २१ ॥ यंश्रुत्वानपुनर्मोहं
 प्रयास्यथपुनर्भुवि ॥ पुरासीच्चद्विजःकश्चिन्नरोत्तमइतिस्मृतः ॥ २२ ॥ स्वपितरावनादृत्यगतोसौतीर्थसेवया ॥ ततःसर्वाणितीर्थानिगच्छतोब्राह्मणस्य
 च ॥ २३ ॥ आकाशेस्नानचेलानिप्रशुष्यंतिदिनेदिने ॥ अहंकारोऽविशत्तस्यमानसेब्राह्मणस्यच ॥ २४ ॥ मत्समोनास्तिवैकश्चित्पुण्यकर्ममहायशाः ॥
 इत्युक्तेचाननेतस्यअहदच्चवकस्तदा ॥ २५ ॥ क्रोधाच्चैवेरितस्तस्यसशशापद्विजोवकम् ॥ पपातचवकःपृथ्व्यांसभस्मीभूतविग्रहः ॥ २६ ॥ भीर्द्धि
 जेंद्रमहामोहःप्राविशच्चान्तकर्मणि ॥ ततःपापाच्चविप्रस्यचेलंखंचनगच्छति ॥ २७ ॥ विपादमगमत्सद्यस्ततःखेतमुवाचह ॥ गच्छवाडवचांडालंमूकंपरमधा
 मिंकम् ॥ २८ ॥ तत्रधर्मचजानीपेक्षेमेतद्वचोभवेत् ॥ खाच्चतद्वचनंश्रुत्वागतोसौमूकमंदिरम् ॥ २९ ॥ शुश्रूषंतंचपितरौसर्वारंभान्ददर्शसः ॥ ददतंशीत
 कालेचसम्यगुष्णंजलंतयोः ॥ ३० ॥ तैलतापनतांबूलंतथातूलवतींपटीम् ॥ नित्याशनंचमिष्टान्द्रुग्धखंडंतथैवच ॥ ३१ ॥ दापयंतं वसंतंचमधुमालां
 सुगंधिकां ॥ अन्यानियानिभोग्यानि कृत्यानि विविधानि च ॥ ३२ ॥ उष्णेचावीजयत्सोपिनित्यंचपितरावपि ॥ ततस्तयोःप्रचर्याचकृत्वाभुंक्तेथसर्व
 दा ॥ ३३ ॥ श्रमस्यवारणंकुर्यात्संतापस्यतथैवच ॥ एभिःपुण्यैःस्थितोविष्णुस्तस्यगेहोदरेचिरम् ॥ ३४ ॥ अंतरिक्षेचक्रीडंतमाधारस्तंभवर्जिते ॥
 तस्यापिभवनेनित्यंस्थितंत्रिभुवनेश्वरं ॥ ३५ ॥ ॥ विप्ररूपधरंकांतंनान्यैर्भूतंचसत्परम् ॥ तेजोमयंमहासत्त्वंशोभयंतंचमंदिरं ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वा
 विस्मयमापन्नोविप्रःप्रोवाचमूककम् ॥ ॥ विप्रउवाच ॥ ॥ आसन्नंचममागच्छत्वयैवेच्छामिशाश्वतं ॥ ३७ ॥ हितंमेसर्वलोकानांतत्वतोवल्लुमहं
 सि ॥ ॥ मूकउवाच ॥ ॥ पित्रोरर्चाकरोम्यद्यकथमयामितेंतिकं ॥ ३८ ॥ अर्चयित्वातुपितरौकृत्यतेकरवाणिवै ॥ तिष्ठमेद्वारदेशेचआतिथ्यते

प० पु०
॥१५९॥

करोम्यहम् ॥ ३९ ॥ इत्युक्तेचैवचांडालेचुकोपब्राह्मणस्तदा ॥ ब्राह्मणंमांपरित्यज्यकिंकार्यमधिकंतव ॥ ४० ॥ ॥ मूकउवाच ॥ किंकुप्यसिवृथावि
प्रनवकोहंतवाधुना ॥ कोपस्सिद्धयतिततावद्वकेनान्यत्रकिंचन ॥ ४१ ॥ गगनेस्नानशाटीतेनशुष्यतिनतिष्ठति ॥ वचनंखाततःश्रुत्वामद्गृहंचागतोभवा
न् ॥ ४२ ॥ तिष्ठतिष्ठवदिष्यामिनोचेद्वच्छपतिव्रतां ॥ तांचदृष्ट्वाद्विजश्रेष्ठदयितंतेफलप्यति ॥ ४३ ॥ ततस्तस्यगृहाद्विष्णुर्द्विजरूपधरोविभुः ॥ विनिस्सृ
त्यद्विजंप्राहगेहंतस्याःप्रयाम्यहं ॥ ४४ ॥ सविमृश्यद्विजश्रेष्ठस्तेनसार्धंचचालह ॥ गच्छंतंतमुवाचेदंहरिंविप्रोतिविस्मितः ॥ ४५ ॥ किमर्थंचत्वयाविप्रचां
डालस्यगृहोदरे ॥ सदासंस्थीयतेतातयोषाजनवृतेमुदा ॥ ४६ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ इदानींमानसंशुद्धंनभूतंभवतोध्रुवम् ॥ पतिव्रतादिकंदृष्ट्वापश्चाज्ज्ञास्यसि
मांकिल ॥ ४७ ॥ ॥ विप्रउवाच ॥ पतिव्रताचकातातकिंवातस्याश्श्रुतंमहत् ॥ येनाहंतत्रगच्छामिकारणंवदमेद्विज ॥ ४८ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ नदीनां
जाह्नवीश्रेष्ठाप्रमदानांपतिव्रता ॥ मनुष्याणांप्रजापालोदेवानांचजनार्दनः ॥ ४९ ॥ पतिव्रताचयानारिपत्युर्नित्यंहितेरता ॥ कुलद्वयस्यपुरुषानृद्धरेत्साशतं
शतं ॥ ५० ॥ स्वर्गंभुनक्तितावच्चयावदाभूतसंप्लवं ॥ स्वर्गाद्भूतोभवेद्वास्याःसार्वभौमोमनृपःपतिः ॥ ५१ ॥ अस्यैवमहिषीभूत्वासुखंविदेदनंतरं ॥ पुनः
पुनःस्वर्गराज्यंतस्यतस्यानसंशयः ॥ ५२ ॥ एवंजन्मशतंप्राप्यअंतेमोक्षोभवेद्भुवम् ॥ विप्रउवाच ॥ पतिव्रताभवेत्कावातस्याःकिंचालक्षणं ॥ ५३ ॥
ब्रूहिमेद्विजशार्दूलयथाजानामितत्त्वतः ॥ ५४ ॥ हरिरुवाच ॥ पुत्राच्छतगुणंस्नेहाद्राजानंचभयादथ ॥ ५५ ॥ आराधयेत्पतिंशौरिंयापश्येत्सापतिव्रता ॥ का
र्येदासीरतौवेद्याभोजनेजननीसमा ॥ ५६ ॥ विपत्सुमंत्रिणीभर्तुःसाचभार्यापतिव्रता ॥ भर्तुराज्ञानलंघेद्यामनोवाक्कायकर्मभिः ॥ ५७ ॥ भुक्तेपत्यौसदा
चातिसाचभार्यापतिव्रता ॥ यस्यांयस्यांतुशय्यायांपतिःस्वपितियत्नतः ॥ ५८ ॥ तत्रतत्रचसाभर्तुरर्चाकरोतिनित्यशः ॥ नैवमत्सरमायातिनकार्पण्यंनमा
निनी ॥ ५९ ॥ मानेऽमानेसमानंचयापश्येत्सापतिव्रता ॥ सुवेषंयानरंहंश्चाभ्रातरंपितरंसुतं ॥ ६० ॥ मन्यतेचपरंसाध्वीसाचभार्यापतिव्रता ॥ तांगच्छद्वि
जशार्दूलवदकामंयथातव ॥ ६१ ॥ तस्यपत्न्योऽष्टतिष्ठंतितन्मध्येवरवर्णिनी ॥ रूपयौवनसंपन्नादयायुक्तायशस्विनी ॥ ६२ ॥ शुभानामेति
विख्यातागत्वातांपृच्छतेहितं ॥ एवमुक्तातुभगवांस्तत्रैवांतरधीयत ॥ ६३ ॥ तस्यैवाद्दृश्यतांदृष्ट्वाविस्मितोभूद्विजस्तदा ॥ सचसाध्वीगृहंगत्वा
पप्रच्छाथपतिव्रतां ॥ ६४ ॥ अतिथेर्वचनंश्रुत्वागृहान्निःसृत्यसंभ्रमात् ॥ दृष्ट्वाद्विजसतीतत्रद्वारदेशेस्थिताभवत् ॥ ६५ ॥ तांचदृष्ट्वाद्विजश्रेष्ठउवाच
चनंमुदा ॥ प्रियंममाहितंब्रूहियथादृष्टंवमेवहि ॥ ६६ ॥ ॥ पतिव्रतोवाच ॥ सांप्रतंपत्युरर्चास्तिनचास्माकंस्वतंत्रता ॥ पश्चात्कार्यंकारिष्यामिगृ
हाणातिथ्यमद्यैव ॥ ६७ ॥ ॥ विप्रउवाच ॥ ममदेहेक्षुधानास्तिपिपासाद्यनचश्रमः ॥ अभीष्टंवदकल्याणिनोचेच्छापंददामितेः ॥ ६८ ॥

प्र०सू०खं०
अ०५०

॥१५९॥

तमुवाचतदासापिनवकोहं द्विजोत्तम ॥ गच्छधर्मतुलाधारं पृच्छतं ते हितं द्विज ॥ ६८ ॥ इत्युक्त्वा सामहाभागाप्रययौ च गृहोदरम् ॥ तत्रापश्यद्विजो
विप्रं यथा चांडालवेषमनि ॥ ६९ ॥ विमृश्य विस्मयापन्नस्तेन सार्धं ययौ द्विजः ॥ तिष्ठंतं च द्विजं तं च सोपश्यद्वृष्टमानसम् ॥ ७० ॥ सचोवाचमु
दाविप्रं दृष्ट्वा तं तां सतीं च सः ॥ देशान्तरे च यद्वृत्तं तथा च कथितं किल ॥ ७१ ॥ कथं जानाति मद्भूतं चांडालोपि पाति व्रता ॥ अतो मे विस्मयस्तात किमाश्चर्यं
परं महत् ॥ ७२ ॥ हरिरुवाच ॥ ज्ञायते कारणं तात सर्वेषां भूतभावनैः ॥ अतिपुण्यात्सदाचाराद्यतस्त्वं विस्मयंगतः ॥ ७३ ॥ किमुक्तं श्रुतया त्वं
च वदतस्मां प्रतं मुने ॥ विप्र उवाच ॥ प्रष्टुं धर्मतुलाधारं सा च मां समुपादिशत् ॥ ७४ ॥ हरिरुवाच ॥ आगच्छ मुनि शार्दूल अहं गच्छामि तं प्राति ॥ गच्छं
तं च हरिं प्राह तुलाधारः कतिष्ठति ॥ ७५ ॥ हरिरुवाच ॥ जनानां निकरो यत्र बहुद्रव्यमु विक्रये ॥ विक्रीणाति च क्रीणाति तुलाधारस्ततस्ततः ॥ ७६ ॥ जनो य
वान्नरसंस्नेहं कूटमन्नस्य संचयं ॥ सर्वतस्य मुखादेव गृह्णाति च ददात्यपि ॥ ७७ ॥ सत्यं त्यक्त्वा नृत्तं किंचित्प्राणांते समुपस्थिते ॥ नोक्तं नरवरश्रेष्ठस्तेन धर्मतुला
धारः ॥ ७८ ॥ इत्युक्ते तु तमद्राक्षीद्विक्रीणं तं रसान्वहून् ॥ मलपंकधरं मर्त्यदंतं कुड्मलपंकिलम् ॥ ७९ ॥ तत्र वस्तु धनोत्थांच भाषतं विविधांगिरम् ॥ वृत्तं बहु
विधैर्मर्त्यैः स्त्रीभिः पुंभिश्च सर्वतः ॥ ८० ॥ कथं कथमिति प्राह स तं मधुरयागिरा ॥ धर्मस्य मे समुद्देशं वद प्राप्तोऽति कंहिते ॥ ८१ ॥ तुलाधार उवाच ॥ याव
ज्जनाः प्रतिष्ठंति ममैव सन्निधौ द्विज ॥ तावन्मे स्वस्थतानास्ति यावच्च रात्रियामकः ॥ ८२ ॥ तच्चोपदेशमादाय गच्छ धर्माकरं प्राति ॥ बकस्य मरणे दोषं खेच
वस्त्राविशोषणम् ॥ ८३ ॥ सर्वतत्र च जानीषे सज्जनाद्रोहकं व्रज ॥ तत्र तस्योपदेशेन तव कामः फलिष्यति ॥ ८४ ॥ इत्युक्त्वा तं तुलाधारः करोति क्रयविक्रयौ ॥
तथा तात गमिष्यामि सज्जनाद्रोहकं प्राति ॥ ८५ ॥ तुलाधार समुद्देशात्त्रजानां मितदालयम् ॥ हरिरुवाच ॥ एह्यागच्छ गमिष्यामि त्वया सार्द्धं च तद्गृहम् ॥ ८६ ॥
अथ वर्त्मनि गच्छं तमुवाच ब्राह्मणो हरिं ॥ विप्र उवाच ॥ तुलाधारे च न स्नानं देवपितृतर्पणम् ॥ ८७ ॥ मलदिग्धं च गात्रं तु सर्वं चेलमलक्षणम् ॥ कथं जानाति मद्भूतं
देशान्तरं समुद्रवम् ॥ ८८ ॥ अतो मे विस्मयस्तात सर्वत्वं वद कारणम् ॥ हरिरुवाच ॥ सत्येन समभावेन जितं तेन जगत्रयम् ॥ ८९ ॥ तेनातृप्यंतं पितरो देवा
मुनिगणैः सह ॥ भूतभव्यप्रवृत्तं च तेन जानाति धार्मिकः ॥ ९० ॥ नास्ति सत्यात्परो धर्मो नानृतात्पातकं परम् ॥ विशेषेण समभावस्य पुरुषस्यानवस्य च ॥ ९१ ॥
अरौ मित्रेऽप्युदासीनमनो यस्य समं व्रजेत् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य विष्णुसायुज्यतां व्रजेत् ॥ ९२ ॥ एवं यो वर्तते नित्यं कुलकोटिं समुद्धरेत् ॥ सत्यं दमः शमश्चैव
यैस्तैर्यमलोभता ॥ ९३ ॥ अनाश्चर्यमनालस्यं तस्मिन् सर्वं प्रातिष्ठितम् ॥ तेन वै देवलोकस्य नरलोकस्य सर्वशः ॥ ९४ ॥ वृत्तं जानाति धर्मज्ञस्तस्य देहे स्थितो
हरिः ॥ लोके तस्य समो नास्ति समः सत्याजं वेषु च ॥ ९५ ॥ सच धर्ममयः साक्षात्तेनैव धारितं जगत् ॥ द्विज उवाच ॥ ज्ञातं मे त्वत्प्रसादाच्च तुलाधारस्य कार

णम् ॥ ९६ ॥ अद्रोहकस्ययद्वृत्ततद्ब्रूहित्वंयदीच्छसि ॥ हरिरुवाच ॥ पुरैवराजपुत्रस्यकुलस्त्रीनवयौवना ॥ ९७ ॥ पत्नीवकामदेवस्यशचीववासवस्य
 च ॥ तस्यप्राणसमाभार्यासुन्दरीनामसुन्दरी ॥ ९८ ॥ अकस्मात्पार्थिवस्यैवकार्येगन्तुंसमुद्यतः ॥ मनसालोचितंतेनप्राणेभ्योपिगरीयसीम् ॥ ९९ ॥
 कस्मिन्स्थानेस्थापयामियतोरक्षाभवेद्भ्रुवम् ॥ इत्यालोच्यैवसहसात्वागतोस्यगृहंप्रति ॥ १०० ॥ उक्तंचतादृशंवाक्यंश्रुत्वासविस्मयंगतः ॥ नतातस्ते
 नचभ्रातानचाहंतवबान्धवः ॥ १०१ ॥ पितृमातृकुलस्यैवतस्यानहिसुहृज्जनः ॥ कथंचमदृहेतातस्थित्यास्वस्थोभविष्यसि ॥ २ ॥ एतस्मिन्नन्त
 रेतेनचोक्तंवाक्यंयथोचितम् ॥ लोकेत्वत्सदृशोनास्तिधर्मज्ञोविजितेन्द्रियः ॥ ३ ॥ सचाहंतंचसर्वज्ञंवाकुंनार्हसिदूषणम् ॥ त्रैलोक्यमोहिनीभार्याकः
 पुमान्रक्षितुंक्षमः ॥ १०४ ॥ राजपुत्रउवाच ॥ धरण्यांपरिविज्ञायत्वागतोहंतवान्तिकम् ॥ एषातिष्ठतुतेऽगारेव्रजामिनिजमन्दिरम् ॥ १०५ ॥ इत्युक्ते
 सपुनःप्राहनगरेऽस्मिन्प्रशोभने ॥ बहुकामुकसंपूर्णेकथंरक्षाभवेत्स्त्रियाः ॥ १०६ ॥ सचोवाचपुनस्तंचकुरुरक्षांव्रजाम्यहम् ॥ गृहस्थस्सङ्कटादाहधर्म
 स्यराजपुत्रकम् ॥ १०७ ॥ करोम्यनुचितंकार्यंस्वदास्यमुचितंहितम् ॥ सदाचैवेदशीभार्यास्थातव्यामदृहेपितः ॥ १०८ ॥ अरक्षारक्षणेदेववदाभी
 ष्टंकुरुप्रियम् ॥ ममतल्पेमयासार्धशयानंभार्यासह ॥ १०९ ॥ मन्यसेदैवतंस्वंचेत्तिष्ठेन्नोचेत्तुगच्छतु ॥ क्षणंविमृश्यतंप्राहराजपुत्रःपुनस्तदा ॥ ११० ॥
 बाढमेतद्वचस्तातयथाभीष्टंथाकुरु ॥ ततोभार्याजगादाथअस्यवाक्याच्छिवाशिवम् ॥ १११ ॥ कर्तव्यंचनतेदोषआज्ञायाममसुंदरि ॥ एतदुक्त्वागतःसो
 पिभूपतेःशासनात्पितुः ॥ १२ ॥ अनंतरंक्षपापांचयदुक्तंचतथाकृतम् ॥ योषितोर्मध्यगःसोपिनित्यंस्वपितिधार्मिकः ॥ १३ ॥ धर्माव्रचलतेसोपिस्वभा
 र्यापरभार्ययोः ॥ संस्पृशात्स्वस्त्रियश्चास्यकामाभिलषितमनः ॥ १४ ॥ तस्याःसंसर्गतश्चैवदुहितैवप्रमन्यते ॥ स्तनौतस्यास्तुपृष्ठेचलग्नौचपुनःपुनः ॥ १५ ॥
 बालकस्येवपुत्रस्यस्तनौमातुःसमन्यते ॥ तस्याअंगानिचांगेषुलग्नंतिचपुनःपुनः ॥ १६ ॥ ततोमातुस्सुतस्येवसोमन्यतदिनेदिने ॥ तस्ययोपासुसंस
 र्गोनिवृत्तस्त्वभवत्ततः ॥ १७ ॥ एवंसंवत्सरस्यार्द्धेत्तत्पतिश्चागतःपुरं ॥ अपृच्छत्तंचलोकेषुतस्यावृत्तमथोदितम् ॥ १८ ॥ केचिद्भद्रंवाधयन्तोयुवानोपिसु
 विस्मिताः ॥ केचिदाहुस्त्वयादत्तातयासार्द्धंस्वपित्यसौ ॥ १९ ॥ स्त्रीपुंसोरेकसंसर्गात्शांततातुकथंभवेत् ॥ तस्यांयस्याभिलाषोस्तिनपृष्ठस्सवदेद्युवा ॥ १२० ॥
 लोकानांकुश्रुतिर्वार्तातेनपुण्यबलाच्छ्रुता ॥ जनापवादमोक्षार्थंबुद्धिस्तस्याभवच्छ्रुता ॥ २१ ॥ दाह्णिस्त्वयमाहृत्याजिज्वलत्समहानलम् ॥ एतस्मि
 न्नंतरेतातराजपुत्रःप्रतापवान् ॥ २२ ॥ आगमत्तद्ब्रूहंसद्यःसोपश्यत्तंचयोषितम् ॥ प्रोत्फुल्लवदनानारींप्रविषादगतंनरं ॥ २३ ॥ अनयोर्मानसंज्ञात्वारजपु
 त्रौवद्वचः ॥ किंसंभापसेमांचमित्रकंचिरमागतम् ॥ २४ ॥ अत्रवीत्सोपिधर्मात्मारजपुत्रमनष्टधीः ॥ यत्कृतं दुष्करं कर्म मया त्वद्धितकारणात् ॥ २५ ॥

सर्वव्यर्थमहं मन्ये जनानां च प्रवादतः ॥ अद्य वह्निमहं यास्ये प्रपश्यंतु नरास्सुराः ॥ २६ ॥ इत्युक्त्वा समहाभागः प्रविवेश हुताशनम् ॥ विशतस्तस्य वह्नौ न कु-
 सुमंचिकुरालये ॥ २७ ॥ नांगमस्यानलो धाक्षीत्रचवस्त्रानकुंतलम् ॥ खेच देवामुदासर्वे साधुसाध्विति चाब्रुवन् ॥ २८ ॥ अपतन्पुष्पवर्षाणितस्य मूर्ध्नि समं
 ततः ॥ यैर्यैश्चदुष्कृतं वाक्यं गदितं तावुभौ प्रति ॥ २९ ॥ तेषां मुखे प्रजायंते कुष्ठानि विविधानि च ॥ तत्रागत्य च देवाश्च वहेराकृष्य तं मुदा ॥ १३० ॥ अपूज-
 यन्सुपुष्पैश्च मुनयो विस्मयंगताः ॥ सर्वैर्मुनिवैरेवं मनुष्यैर्विविधैस्तदा ॥ ३१ ॥ अर्च्यते तु महातेजाः स च सर्वानपूजयत् ॥ सज्जनाद्रोहकं नाम कृतं देवा-
 सुरैर्नृभिः ॥ ३२ ॥ तस्य पादरजः पूतास्य पूर्णाधरा भवत् ॥ सुराश्चाहुश्च तं तत्र भार्याति संप्रगृह्यताम् ॥ ३३ ॥ एतस्य सदृशलोकेन भूतो न भविष्यति ॥
 नास्तीति सांप्रतं पृथ्व्यां कामलोभाजितः पुमान् ॥ ३४ ॥ देवासुरमनुष्याणां रक्षसां मृगपक्षिणाम् ॥ कीटादीनां च सर्वेषां काम एष मुदुर्जयः ॥ ३५ ॥ कामा-
 लोभात्तथा क्रोधा त्रित्यं सत्त्वे पुजायते ॥ संसारबंधकः कामो ह्यकामो न कचिद्भवेत् ॥ ३६ ॥ अनेनैव जितं सर्वं भुवनानि चतुर्दश ॥ अमुष्य हृदये नित्यं वासुदे-
 वो मुदा स्थितः ॥ ३७ ॥ एवं स्पृष्ट्वा तदृष्ट्वा तं मनुष्याः सर्वकल्मषात् ॥ पूयंते ह्यनघाश्चैव लभंते चाक्षयां दिवम् ॥ ३८ ॥ एवमुक्त्वा गता देवा विमानै-
 श्च दिवं मुदा ॥ मनुष्याः प्रययुस्तुष्टादं पतीस्व गृहं तथा ॥ ३९ ॥ दिव्यं च क्षुस्तदा तस्य चासीद्देवान्सपश्यति ॥ त्रैलोक्यस्य च वार्ता च जानाति
 लीलया भृशम् ॥ १४० ॥ ततस्तस्य च वीथ्यां च दृष्ट्वा स्तेन सहैव सः ॥ स पप्रच्छ मुदा तं च धर्मोद्देशं हितं वद ॥ ४१ ॥ ॥ सज्जनाद्रोह उवाच ॥
 गच्छ बाडवधर्मज्ञवैष्णवं पुरुषोत्तमम् ॥ तं च दृष्ट्वा त्वभीष्टं ते सांप्रतं च फलिष्यति ॥ ४२ ॥ वकस्य निधनं यद्वा वस्त्रस्याशोषणं तथा ॥ जानीषे चाप-
 रोयश्च कामस्तेऽस्ति हृदि स्थितः ॥ ४३ ॥ एतच्छ्रुत्वा तु वचनमागतो वैष्णवं प्रति ॥ विष्णुरूपद्विजेनैव सार्द्धं तेन मुदा ययौ ॥ ४४ ॥ अपश्यत्पुरुषं शुद्धं ज्वलं
 तं च पुरःस्थितम् ॥ सर्वलक्षणसंपूर्णं दीप्यमानं स्वतेजसा ॥ ४५ ॥ अब्रवीत्स च धर्मात्मा ध्यानस्थं च हरेः प्रियम् ॥ वदनो यद्यद्वृत्तं वैदूरात्त्वां चागतो ह्यह-
 म् ॥ ४६ ॥ वैष्णव उवाच ॥ प्रसन्नस्ते सुरश्रेष्ठो दानवारीश्वरः सदा ॥ दृष्ट्वा त्वां च मनोऽस्माकं दृष्ट्यतीवाधुना द्विज ॥ ४७ ॥ कल्याणं चातुलं तेद्य फलिष्यति
 मनोरथः ॥ सुरवर्त्मनिते नित्यं चेलं शुष्यति नान्यथा ॥ ४८ ॥ दृष्ट्वा देवं सुरश्रेष्ठं मम गेहे हारं स्थितम् ॥ इत्युक्ते वैष्णवेनाथ स तु तं पुनरब्रवीत् ॥ ४९ ॥ का-
 सौ विष्णुः स्थितो नित्यं दर्शयाद्य प्रसादतः ॥ वैष्णव उवाच ॥ ॥ अस्मिन्देव गृहे रम्ये प्रविश्य परमेश्वरम् ॥ १५० ॥ तं दृष्ट्वा किलिषाद्वोरांस्तु च यसे-
 जन्मबंधानत् ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्रविश्य सदनं प्रति ॥ ५१ ॥ अपश्यत्तं द्विजं विष्णुं तिष्ठंतं पद्मतल्पके ॥ शिरसैव प्रबंधाथ जग्राह चरणौ मुदा ॥ ५२ ॥
 प्रसादी भवदेवेश न ज्ञातस्त्वं पुरामया ॥ इहामुत्र च देवेश तवाहं किं करः प्रभो ॥ ५३ ॥ अनुग्रहश्च मे दृष्टो भवतो मधुसूदन ॥ रूपं ते द्रष्टुमिच्छामि यदि चा-

स्तिकृपायि ॥ ५४ ॥ विष्णुरुवाच ॥ अस्तिमेत्वायिभूदेवाप्रियत्वचंसदैवाहि ॥ स्नेहात्पुण्यवतामेवदर्शनंकारितंमया ॥ ५५ ॥ दर्शनात्स्पर्शनाद्व्या-
नात्कीर्तनाद्भाषणात्तथा ॥ सकृत्पुण्यवतामेवस्वर्गचाक्षयमश्नुते ॥ ५६ ॥ नित्यमेवतुसंसर्गात्सर्वपापक्षयोभवेत् ॥ भुक्त्वासुखमनंतंचमद्देहेप्रविली-
यते ॥ ५७ ॥ स्नात्वाचपुण्यतीर्थेषुदृष्ट्वामां चैवसर्वतः ॥ दृष्ट्वापुण्यवतांदेशान्ममदेहेविलीयते ॥ ५८ ॥ कथयित्वाकथांपुण्यांलोकानामग्रतःसदा ॥
सचैवनरशार्दूलमद्देहेप्रविलीयते ॥ ५९ ॥ उपोष्यवासरेस्माकंश्रुत्वामच्चरितंध्रुवम् ॥ रात्रौजागरणंकृत्वामद्देहेप्रविलीयते ॥ १६० ॥ अत्यंतघोषणोनृत्य-
गीतवाद्यादिकैस्सदा ॥ नामस्मरन्द्विजश्रेष्ठमद्देहेप्रविलीयते ॥ ६१ ॥ मद्रक्तस्तीर्थभूतश्चत्वमेवबकमारणात् ॥ यत्पापंतस्यमोक्षायसखेस्थित्वा
उवाचह ॥ ६२ ॥ गच्छमूकंमहात्मानंतर्तीयपुण्यवतांवरम् ॥ मूकस्यदर्शनात्तातसर्वदृष्टामहाजनाः ॥ ६३ ॥ तेषांचदर्शनादेवतथासंभाषणा-
न्मम ॥ ममसंपर्कभावाच्चमद्गृहंचागतोभवान् ॥ ६४ ॥ जन्मकोटिसहस्रेभ्योयस्यपापक्षयोभवेत् ॥ समापश्यतिधर्मज्ञोयथातेनप्रसन्न-
ता ॥ ६५ ॥ ममैवानुग्रहाद्वत्सअहंदृष्टस्त्वयानघ ॥ तस्माद्वरंगृहाणत्वयंतेमनसिवर्तते ॥ ६६ ॥ विप्रउवाच ॥ अस्माकंसर्वथाना-
थमानसंत्वयितिष्ठतु ॥ त्वद्वत्सर्वलोकेशकदाचिन्नतुरोचताम् ॥ ६७ ॥ ॥ माधवउवाच ॥ यस्मादेतादृशीबुद्धिःस्फुरतेतेसदानघ ॥
तस्मान्मत्सदृशान्भोगान्मद्देहेसंप्रलप्स्यसे ॥ ६८ ॥ किंतुतेपितरौपूजामाप्नुतो नत्वयानघ ॥ पूजयित्वातुपितरौपश्चाद्यास्यसिमत्तनुम् ॥ ६९ ॥
तयोर्निश्वासावातेनमन्युनाचभृशंपुनः ॥ तपःक्षरतितेनित्यंतस्मात्पूजयतौद्विज ॥ १७० ॥ मन्युर्नपततेयस्मिन्पुत्रोपित्रोश्चनित्यशः ॥ तन्निरयंनावाधेहं
नधातानचशंकरः ॥ ७१ ॥ तस्मात्वंपितरौगच्छकुरुपूजांप्रयत्नतः ॥ ततस्त्वंहितयोरेवप्रसादान्मत्पदंब्रज ॥ ७२ ॥ इत्युक्तेतुद्विजश्रेष्ठःपुनराहजगद्गुरुम् ॥
प्रसन्नोयदिमेनाथरूपंस्वंदर्शयाच्युत ॥ ७३ ॥ ततोद्विजप्रणयतःप्रसन्नहृदयोवशी ॥ रूपंस्वंदर्शयामासब्रह्मण्योब्रह्मकर्मणे ॥ ७४ ॥ शंखचक्रगदापद्मधा-
रणंपुरुषोत्तमम् ॥ कारणंसर्वलोकस्यतेजसापूरयज्जगत् ॥ ७५ ॥ प्रणम्यदंडवद्विप्रउवाचपुनरच्युतम् ॥ अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेचक्षुषीशिवे ॥ ७६ ॥ अ-
रथाः ॥ ७८ ॥ किंतुमेविस्मयोनाथमूकादिज्ञानिनोभृशम् ॥ कथंजानंतिमद्वत्तदेशांतरमुपस्थितम् ॥ ७९ ॥ तस्यगेहोदराकाशस्थितोविप्रोतिशोभनः ॥
तथापतिव्रतागेहेतुलाधारशिरस्यपि ॥ १८० ॥ तथामित्राद्रोहकस्यत्वंचवैष्णवमादिरे ॥ अनुग्रहाच्चमेविप्रतत्त्वतोवकुर्महसि ॥ ८१ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
पित्रोर्भक्तःसदामूकःपतिव्रताशुभाचसा ॥ सत्यवादीतुलाधारःसमःसर्वजनेषुच ॥ ८२ ॥ लोभकामजिददोहोमदकोवैष्णवःसदा ॥ ८३ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥

म्यावसथेमुदा ॥ ८३ ॥ भारतीकमलाभ्यांचसहितोद्विजसत्तम ॥ ॥ विप्रउवाच ॥ महापातकिसंसर्गान्नराश्चेवातिपातकाः ॥ ८४ ॥ इतिजल्पन्तिधर्मज्ञाः
 स्मृतिशास्त्रेषुसर्वदा ॥ पुराणागमवेदेषुकथंत्वंतिष्ठसेगृहे ॥ ८५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कल्याणानांचसर्वेषांकर्तामूकोजगत्रये ॥ वृत्तस्थोयोपिचण्डलस्तदेवा
 ब्राह्मणविदुः ॥ ८६ ॥ मूकस्यसदृशोनास्तिश्लोकेषुपुण्यकर्मतः ॥ पित्रोर्भक्तिपरेनित्यंजितंतेनजगत्रयम् ॥ ८७ ॥ तयोर्भक्त्यात्वहंतुष्टःसर्वदे
 वगणैःसह ॥ तिष्ठामिद्विजरूपेणतस्यगोहोदरेचखे ॥ ८८ ॥ तथापतिव्रतागेहेतुलाधारस्यमंदिरे ॥ अद्रोहकस्यभवनेवैष्णवस्यचवेश्मनि ॥ ८९ ॥ स
 दातिष्ठामिधर्मज्ञमुहूर्तनत्यजाम्यहम् ॥ तेनपश्यंतिमानित्यंयेत्वन्येषापकृज्जनाः ॥ ९० ॥ पुण्यत्वाच्चत्वयादृष्टोममानुग्रहकारणात् ॥ पित्रोर्भक्तिपरः
 शुद्धश्चांडालोदेवतांगतः ॥ ९१ ॥ तस्मात्तेनसहप्रीत्यातिष्ठामितस्यमंदिरे ॥ पुनःपुनःकथालापंकरोमिद्विजनंदन ॥ ९२ ॥ तस्यवैमानसेनित्यंवर्तेऽहं
 तभावनः ॥ सतज्जानातित्वद्वृत्तंतथापतिव्रतादयः ॥ ९३ ॥ तेषांवृत्तंवदिष्यामिशृणुत्वंचानुपूर्वशः ॥ यच्छ्रुत्वासर्वथामर्त्योमुच्यतेजन्मबंधनात् ॥ ९४ ॥
 पितुर्मातुःपरंतीर्थदेवदेवेषुनैवाहि ॥ पित्रोर्चाकृतायेनसएवपुरुषोत्तमः ॥ ९५ ॥ पित्रोराज्ञाचदेवस्यगुरोराज्ञासमंफलं ॥ आराधनादिवो
 राज्यंवाधयारौरवंव्रजेत् ॥ ९६ ॥ सचास्माकंहृदिस्थोऽपितस्याहंहृदयेस्थितः ॥ आवयोरंतरंनस्तिपरत्रेहचमत्समः ॥ ९७ ॥ मदग्रेमत्पु
 रेरभ्येसर्वैश्चवांधवैःसह ॥ सभुंजीताक्षयंभोगमंतेमयिचलीयते ॥ ९८ ॥ अतएवाहिमूकोसौवार्त्तात्रैलोक्यसंभवाम् ॥ जानातिनरशार्दूलएषते
 विस्मयःकुतः ॥ ९९ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ मोहादज्ञानतोवापिनकृत्वापितुरर्चनं ॥ ज्ञात्वावार्किंचकर्तव्यंसदसज्जगदीश्वर ॥ २०० ॥ ॥ श्रीभग
 वानुवाच ॥ दिनैकमासपक्षौवापक्षार्धवाथवत्सरं ॥ पित्रोर्भक्तिःकृतायेनसचगच्छेन्ममालयं ॥ १ ॥ कारयित्वामनःकष्टमवश्यंनरकंव्रजेत् ॥ न
 कृतावाकृतावास्यात्पित्रोर्चापरंपुरा ॥ २ ॥ वृषोत्सर्गनरःकृत्वापितृभक्तिफलंलभेत् ॥ अन्नं वस्त्रं तथागव्यंसामिषंचनिरामिषम् ॥ ३ ॥ सर्वैलक्ष
 गुणंप्रोक्तंज्ञातिभ्योयत्प्रदीयते ॥ सर्वस्वेनकृतंश्राद्धंयेनपुत्रेणधीमता ॥ ४ ॥ जातिस्मरत्वंप्राप्नोतिपितृभक्तिफलंलभेत् ॥ श्राद्धात्परोमहायज्ञश्चैलो
 क्येतुनविद्यते ॥ ५ ॥ अत्रयद्दीयतेकिंचित्सर्वचाक्षयमश्नुते ॥ अन्यस्मिंश्चायुतंविद्धिज्ञातिभ्योलक्षमुच्यते ॥ ६ ॥ पिण्डेकोटिगुणंप्रोक्तंद्विजायान
 न्तमुच्यते ॥ गंगाजलेगयायांचप्रयागेपुष्करेतथा ॥ ७ ॥ वाराणस्यांसिद्धकुंडेगंगासागरसंगमे ॥ अन्नपिंडंप्रदद्याद्यस्तस्यमुक्तिर्भवेद्ध्रुवम् ॥ ८ ॥ पित
 रश्चाक्षयंस्वर्गलभंतेजन्मनःफलम् ॥ भागीरथ्यांविशेषेणयस्तुदद्यात्तिलोदकम् ॥ ९ ॥ मुक्तिमार्गंसचाप्नोतिपिंडदानेतुकिंपुनः ॥ नदीतीरेषुसाहस्रंनदे
 त्वयुतमिष्यते ॥ २१० ॥ सामान्यफलसंसर्गाच्छ्राद्धंशतगुणंभवेत् ॥ अमायांचयुगाद्यायांग्रहणेसूर्यचंद्रयोः ॥ ११ ॥ पार्वणंकुरुतेयस्तुसोक्षयंलोक

मश्नुते ॥ पितरस्तस्य तुष्यंति सर्वसमायुतप्रति ॥ १२ ॥ आशिषंदयितं दत्त्वा भोग्यं चानंतमात्मजे ॥ ततः पर्वणि पुत्रैश्च कर्त्तव्यं पार्वणमुदा ॥ १३ ॥
 पित्रो र्यज्ञमिमं कृत्वा मुच्यते जन्मबंधनात् ॥ अहन्यहानियच्छ्राद्धं नित्यश्राद्धमिति स्मृतम् ॥ १४ ॥ श्रद्धया कारयेद्यस्तु सोऽक्षयं लोकमश्नुते ॥ तथैवापरपक्षे च
 काम्यश्राद्धं विधानतः ॥ १५ ॥ कृत्वा कामं सचाप्नोति यद्दामनसि वर्तते ॥ आपाढीमवधिं कृत्वा यस्तु पक्षस्तु पंचमः ॥ १६ ॥ तत्र श्राद्धं प्रकुर्वी
 त कन्यांगच्छतुवानवा ॥ कन्यांगते सवितरियान्यहानितुषोडश ॥ १७ ॥ क्रतुभिस्तानितुल्यानिसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ काम्यश्राद्धं महापुण्यमिदं
 तस्यागतं शिवम् ॥ १८ ॥ अभावात्कृष्णपक्षादौ तु लायां कर्तुमर्हति ॥ अमावृश्चिकमायातिनैराश्रयं पितरोगताः ॥ १९ ॥ पुनः स्वभवनं यां
 ति श्रापं दत्त्वा सुदारुणम् ॥ पितृश्रापेन पुत्रस्य नष्टं सर्वमिति स्मृतम् ॥ २० ॥ धनं पुत्राय शः काम्यमभीष्टमायुरेव च ॥ सर्वाण्येतानि लभ्यंते जन्मज
 न्मसुमानवैः ॥ २१ ॥ पितृणां च वरेणैव तस्मान्मेनं परिज्यजेत् ॥ विवाहव्रतयज्ञादौ कृत्वा नांदीमुखं द्विजः ॥ २२ ॥ अक्षयं लभते पुण्यं गोत्रंतस्य
 प्रवर्द्धते ॥ एतद्विपर्ययो यस्य स याति नरकं नरः ॥ २३ ॥ कुलक्षयो भवेत्तस्य स जीवोदुःखितो भवेत् ॥ ततस्तु पूजयेदग्रे गणेशं शंभुनंदनम् ॥ २४ ॥
 परंपोडशमातृश्च तत्पश्चात्पितृसंचयम् ॥ नांदीमुखे पुसर्वेषु प्रपितामहपूर्वकम् ॥ २५ ॥ नांदीमुखे द्विजान्सर्वान्स्थापयेत्प्राङ्मुखान्सुधीः ॥ उच्चा
 रयेन्नमो वाक्यं स्वधा चान्यत्र योजयेत् ॥ २६ ॥ ग्रहणे चंद्रसूर्यस्य दत्त्वा पिंडोदकं नरः ॥ अक्षयं लभते स्वर्गं पितृणां पुष्टिवर्द्धनम् ॥ २७ ॥ तत्र
 स्नानं न कुर्याद्यः शक्त्या पिंडोदकं नरः ॥ नददाति पितृणां तु चांडालत्वं सगच्छति ॥ २८ ॥ सर्वभूमिसमं दानं सर्वे व्याससमाद्विजाः ॥ सर्वगंगासमतो
 यं राहुग्रस्ते निशाकरे ॥ २९ ॥ इंदोर्लक्षगुणं प्रोक्तं दशलक्षं तु भास्करे ॥ गंगातोये तु संप्राप्त इंदोः कोटीरवेर्दश ॥ ३० ॥ गवांशतसहस्रस्य सम्यग्दत्त
 स्य यत्फलम् ॥ तत्फलं जाह्नवीस्नाने राहुग्रस्ते निशाकरे ॥ ३१ ॥ चंद्रसूर्यग्रहे चैव अवगाहति जाह्नवी ॥ सस्नातस्सर्वतीर्थेषु किमर्थमटते महीम् ॥ ३२ ॥
 सूर्यग्रहः सूर्यवारे सोमे सोमग्रस्तथा ॥ चूडामणिरिति ख्यातस्तत्रानंतफलं स्मृतम् ॥ ३३ ॥ समुपोष्य तयोः पूर्वपुण्यतीर्थे तु यः पुमान् ॥ दत्त्वा पिंडोदकं दानं सत्य
 लोके प्रतिष्ठितः ॥ ३४ ॥ ॥ द्विज उवाच ॥ ॥ पितुरेव महायज्ञः श्राद्धं च भवते रितं ॥ तातापश्चिमकालादौ किं कर्त्तव्यं सुतेनाहि ॥ ३५ ॥ किं कृत्वा च परश्रे
 यो जन्मजन्ममुलभ्यते ॥ पुत्रेण धीमता देवयज्ञतो वक्तुमर्हसि ॥ ३६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पूर्ववयसि संप्राप्ते पिता पुत्र इति स्मृतः ॥ उत्तरे च सुतस्तातः पा
 लनान्नतु पूजनात् ॥ ३७ ॥ देवत्पूजयेत्तातं स्नेहं कुर्याच्च पुत्रवत् ॥ नलं वयेद्वचस्तस्य मनसापि कदाचन ॥ ३८ ॥ आतुरस्य पितुः पुत्रो यस्तु कुर्यात्प्रतिक्रि
 यां ॥ सोक्षयं लभते स्वर्गं सदा देवैः प्रपूज्यते ॥ ३९ ॥ मुमूर्षोरपि तातस्य पश्यतो मृत्युलक्षणम् ॥ कृत्वा च यजनं पुत्रो देवानां तुल्यतां व्रजेत् ॥ ४० ॥ विधि

नानशनेनैवपितुःस्वर्गैददातियः ॥ पुत्रस्यतस्यधीरस्यशृणुवक्ष्यामियद्गुणम् ॥ ४१ ॥ अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच ॥ भवेदनशनेपुण्यंतीर्थकोटि
 गुणंतयोः ॥ ४२ ॥ भागीरथ्याजलेचैवयोमृतःपुरुषोत्तमः ॥ पयोधररसंमातुर्नपिवेन्मुक्ततां व्रजेत् ॥ ४३ ॥ वाराणस्यांत्यजेद्यस्तुप्राणांश्चैवयदृच्छया ॥
 अभीष्टंचफलंभुक्त्वामद्देहेप्रवर्लियते ॥ ४४ ॥ यागतिर्योग्युक्तानांमुनीनामूर्द्धरेतसां ॥ सागतिस्त्यजतःप्राणान्ब्रह्मपुत्रेषुसप्तसु ॥ ४५ ॥ लोहितस्यविशेषे
 णतीरोत्तरसमाश्रितः ॥ विधिनायस्त्यजेत्प्राणान्सचमत्समतां व्रजेत् ॥ ४६ ॥ तस्यैवचोर्वशीकेशेषुपुण्यतीर्थेद्विजोत्तम ॥ मृतोत्पन्नःसमाप्नोतिसर्वदोषैर्नलि
 प्यते ॥ ४७ ॥ गृहस्याभ्यंतरेयस्यप्राणत्यागोभवेद्भुवम् ॥ यावद्वंधिर्गृहेतिष्ठेत्तावद्वंधोभवेत्तनौ ॥ ४८ ॥ हायनेहायनेचापि एकैकं परिहायते ॥ पश्यतां
 पुत्रवंधूनांवंधनेनास्तिनिष्कृतिः ॥ ४९ ॥ पर्वतेकाननेदुर्गेस्थानेवाजलवर्जिते ॥ मृतोदुर्गतिमाप्नोतिकीटादौजायतेपुनः ॥ ५० ॥ संस्कारश्चभवेद्यस्यमृतस्यप
 र्वासरे ॥ पट्टिर्वर्षसहस्राणिकुंभीपाकेप्रतिष्ठति ॥ ५१ ॥ अस्पृश्यस्पर्शनादेवउच्छिष्टःपतितोभृतः ॥ सुचिरंरनकेस्थित्वाग्लेच्छजातिपुजायते ॥ ५२ ॥ तथै
 वबहुकीटेषुजायतेसत्त्वजातिषु ॥ तस्मान्नचिरकालेषुजानीयात्पुण्यपातकम् ॥ ५३ ॥ पुण्यात्पुण्यप्रयोगैश्चसर्वेषांमर्त्यवासिनाम् ॥ मरणेयागतिःपुंसांगतिर्भवति
 तादृशी ॥ ५४ ॥ पुण्यतीर्थेमृतोयस्तुविष्णोर्नामानिचिंतयन् ॥ पापात्पूतोव्रजेत्स्वर्गसर्वदोषैर्नलिप्यते ॥ ५५ ॥ पितुर्मृतस्यदेहंतुवहेद्यस्तुसुतोवली ॥ पदेपदेऽश्वमेध
 स्यफलंप्राप्नोत्यसंशयम् ॥ ५६ ॥ प्राक्चितौचपितुर्देहेमुखार्थिकारयेत्सुतः ॥ विधिनामंत्रपूतेनपश्चाद्देहंदहेत्पुनः ॥ ५७ ॥ लोभमोहसमायुक्तं पापपुण्यसमावृतम् ॥
 दहेयंसर्वगात्राणिदिव्यान्लोकान्सगच्छतु ॥ ५८ ॥ दग्ध्वाचलंघयेत्पुत्रोप्यस्थिसंचयनंप्रति ॥ दशाहेसमनुप्राप्तेचार्द्रवस्त्रंपरित्यजेत् ॥ ५९ ॥ छित्त्वाचलो
 हितंचेलंवह्नौचाथजलेक्षिपेत् ॥ ततश्चैकादशाहेचश्राद्धंकुर्याद्विचक्षणः ॥ ६० ॥ प्रेतस्यदेहपुष्ट्यर्थं ब्राह्मणैकंतुभोजयेत् ॥ दानंदद्याच्चविधिवद्ब्रह्मपीठंच
 पादुकाम् ॥ ६१ ॥ सर्वोपकरणैस्तुल्यंधरादिगजवाजिकम् ॥ कृष्णांगांचप्रदद्यात्सर्वपापविमुक्तये ॥ ६२ ॥ चतुर्थाहेत्रिपक्षेचपण्मासेचाब्दिकेतथा ॥ द्वादश
 प्रतिमास्यानिश्राद्धान्येतानिषोडश ॥ ६३ ॥ यस्यैतानिनसंतीहयथाशक्तिचश्रद्धया ॥ पिशाचत्वंस्थिरंतस्यदत्तैःश्राद्धशतैरपि ॥ ६४ ॥ अब्दमंबुवटंदद्यादन्नं
 चामिपसंयुतं ॥ नित्यानित्यमभावाच्चक्षपन्मासंक्षमापयेत् ॥ ६५ ॥ सर्पिंडीकरणश्राद्धंगतेसंवत्सरेबुधः ॥ पार्वणस्यविधानेनकारयेद्विजसत्तमः ॥ ६६ ॥
 पितुरब्दमशौचंस्यान्मातुःपण्मासमेवच ॥ त्रिमासंतुस्त्रियश्चैवतद्वर्द्धात्पुत्रयोः ॥ ६७ ॥ सर्पिंडानामशौचंस्याद्यावद्देहेसतिष्ठति ॥ पुत्रस्ययन्निषिद्धंतुशृ
 णुतातवदाम्यहम् ॥ ६८ ॥ ब्रह्मचारीसदाचारीनगच्छेच्चस्त्रियंक्वचित् ॥ सप्तघट्याःपरंचैवनवघट्याश्चपूर्वतः ॥ ६९ ॥ सकालःकुतपोज्ञेयःपितृणांदत्त
 मक्षयम् ॥ श्राद्धेत्रीणिपवित्राणिदौहित्रंकुतपस्तिलाः ॥ ७० ॥ त्रीणिचात्रप्रशंसंतिसत्यमक्रोधमत्वराम् ॥ सायंसंध्यांपरात्रंचपुनर्भोजनमैधुनम् ॥ ७१ ॥

दानं प्रतिग्रहं चैव श्राद्धं कृत्वा विवर्जयेत् ॥ अकर्तव्यं शतं कृत्वा श्राद्धं कुर्याद्विचक्षणः ॥ ७२ ॥ तच्च कर्तव्यतामेति स्वयमुक्तं विरिञ्चिना ॥ शृणु पुत्र पुरावृत्तं
बहूनां च वदाम्यहम् ॥ ७३ ॥ गुरोर्गोहनं न कृत्वा ददुःश्राद्धं ययुर्दिवम् ॥ तेषां च कीर्तनादेव श्राद्धं भवति चाक्षयम् ॥ ७४ ॥ वसिष्ठस्य मुनेः शिष्या ब्रह्माणास्सप्त
सुव्रताः ॥ पितृश्राद्धे समायाते होमधेनुं गुरोः प्रियाम् ॥ ७५ ॥ प्रार्थयित्वा गृहं नीत्वा सप्तभिर्भ्रातृभिर्मुदा ॥ गव्यार्थं पितृयज्ञेतां धेनुं हत्वा विमृश्य च ॥ ७६ ॥
ददुर्मांसं च विप्रे च शेषं विप्रांस्त्वभोजयन् ॥ समाप्य पितृकर्माणि वत्सं संगृह्य ते द्विजाः ॥ ७७ ॥ गुरौ समर्पयामासुर्धेनुं नृप्रेण भक्षिता ॥ ततस्तपोर्वलादे
व ज्ञात्वा तेषां च कारणम् ॥ ७८ ॥ सशशाप ततः शिष्यांश्चांडालाश्च भविष्यथ ॥ वेपमानास्ततो विप्राः कृतांजलिपुटाः स्थिताः ॥ ७९ ॥ धेनोर्मांसं प्रदा
तारः पितृकृत्ये सदानव ॥ अकर्तव्यं सहस्राणि महान्तिपातकानि च ॥ २८० ॥ कुर्वतः पितृकार्येषु पापात्पूता दिवंगताः ॥ श्रुतं बहुविधं नाथ मुखात्ते च पुरात
नम् ॥ ८१ ॥ क्षंतुमर्हसि धर्मज्ञ शपस्यांतो विधीयताम् ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ८२ ॥ शापो वोथ यथा पाप्मानं तु धर्मविचारणात् ॥ ८२ ॥ चांडालादौ स मुत्पन्नाः
पुरावृत्तं स्मरिष्यथ ॥ न च बोद्धानलोपश्च स्मृतिशास्त्रमनष्टकम् ॥ ८३ ॥ पापयोर्निसमुत्तीर्य पश्चात्सोमं क्षं गमिष्यथ ॥ ततः प्राणान्परित्यज्य गुरुशपात्तु ते
द्विजाः ॥ ८४ ॥ जाताश्चांडाल्योनौ तु सर्वे ज्ञानसमन्विताः ॥ स्तन्यं ते स्तुनपीतं वै स्मरद्भिः पूर्वजन्मतत् ॥ ८५ ॥ मृता जाता मृगाः सर्वे चक्रवाकाः पुनर्वने ॥
हंसास्तु मानसे तीर्थे शुक्ला जाताः पुनर्द्विजाः ॥ ८६ ॥ मुमूर्षवो महाभागामृतास्ते खेदकारणात् ॥ तस्मिन्काले महाराजो धर्मकेतुरिति स्मृतः ॥ ८७ ॥ ययौ
स्नातुं ततस्तीर्थसदारः स परिच्छदः ॥ ततो हंसास्त्रयो मोहाद्राज्यं भोग्यं तु योषितः ॥ ८८ ॥ भक्ष्याणि चिंतयंतश्च लोकांतरमयुस्तदा ॥ ज्ञात्वा वेदं च वेदां
गं मोक्षं यास्यामहे वयम् ॥ ८९ ॥ चिंतयंतो गता अन्ये ततो लोकांतरं प्रति ॥ अथ त्रयो नृपा जाताश्च त्वारो विप्रसत्तमाः ॥ २९० ॥ कुरुक्षेत्रे ततो वेदान्वेदांगानि
समंततः ॥ तपोर्वलाद्विदंति स्म वार्तां चामुत्र चेह च ॥ ९१ ॥ त्रयो राजकुले जाता राजानो मदमोहिताः ॥ ज्ञानलोपात्परं लोकं न जानंति हिताहितम् ॥ ९२ ॥
ते च विप्राश्च संदेहादाहूय चेष्टकं स्वकम् ॥ राज्ञो गच्छस्व कर्पण्यात्पत्रं देहि च संभ्रमात् ॥ ९३ ॥ सप्तव्याधादशार्णेषु मृगाः कालं जरिगिरौ ॥ चक्रवाकाः शरद्वीपे हं
साः सरसि मानसे ॥ ९४ ॥ ते पि जाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारगाः ॥ प्रस्थिता दूरमध्वानं यूयं किमवसीदथ ॥ ९५ ॥ गृहीत्वा चेष्टकोले खं राज्ञस्तु समदर्शयत् ॥ दृष्ट्वा
लेखं तुराजानो राज्यं त्यक्त्वा ययुर्द्विजान् ॥ ९६ ॥ श्रुत्वा वाक्यं ततस्ते पांगतास्ते च तपोधनाः ॥ अचिरेणैव कालेन मोक्षं याताश्च तैस्सह ॥ ९७ ॥ यद्वदं शृणुयाच्छ्राद्धे
सप्तव्याधादिकं द्विज ॥ अक्षयं चान्नपानं च पितृणामुपतिष्ठति ॥ ९८ ॥ ॥ द्विज उवाच ॥ वित्तहीनस्य विप्रस्य पितृकार्यं कथं भवेत् ॥ तपस्विनो वनस्थस्य
गृहस्थस्य च केशव ॥ ९९ ॥ भगवानुवाच ॥ तृणकाष्ठार्जनं कृत्वा प्रार्थयित्वा वराटकम् ॥ करोति पितृकार्याणि ततो लक्षणं भवेत् ॥ ३०० ॥ अक

तव्यशतंकृत्वापितृश्राद्धं करोति यः ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य स्वर्गयातिच मानवः ॥ १ ॥ सर्वाभावे पितृतिथौ गोभ्यो घासं ददाति यः ॥ फलं च पिण्डदानस्य संप्राप्नोत्यधिकं नरः ॥ २ ॥ पुरा वैराटविषये रुरोदातीव दीनकः ॥ पितृतिथौ स्वयं प्राप्ते सर्वाभावाच्च रोदिति ॥ ३ ॥ रुदित्वा सुचिरं सोपि पप्रच्छ कोविदं द्विजं ॥ ब्रह्मन् पितृतिथावद्य किं स्वित्कृत्वा हितं भवेत् ॥ ४ ॥ वराटकश्च मेनास्ति धनं ब्रह्मविदां वर ॥ उपदेशं च मे देहि येन धर्मे स्थितो ह्यहम् ॥ ५ ॥ द्विज उवाच ॥ गच्छ शीघ्रं वने तात मुहूर्ते कुतपेऽधुना ॥ घासं पितरमुद्दिश्य गवे देहीति तत्वरम् ॥ ६ ॥ ततस्तस्योपदेशेन गृहीत्वा घासपूलकम् ॥ गवे दत्वा यथा हृष्टः पुष्ट्यर्थं पितुरेव च ॥ ७ ॥ एतत्पुण्यप्रसादेन गतो सौ सुरमंदिरम् ॥ स्वर्गं च सुचिरं भुक्त्वा उत्पन्नो धनिनां कुले ॥ ८ ॥ धनवान्सपुरा पुण्यात्पितृयज्ञस्य कारणात् ॥ सददाति पितुः पिण्डं सर्वस्वेन धनेन च ॥ ९ ॥ तत्रैकजन्मनो भ्यासाद्गतो सौ विष्णुमंदिरम् ॥ भुक्त्वा नन्तमुखं तत्र सार्वभौमो भवत्पुः ॥ ३१० ॥ पितृयज्ञात्परो यस्माद्धर्मो नास्ति कथंचन ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन शक्त्या कुर्यादमत्सरः ॥ ११ ॥ यः पठेद्धर्मसंतानं जनानामग्रतो नरः ॥ विष्णुपद्याजले स्नानं प्रतिलोके च लभ्यते ॥ १२ ॥ जन्मजन्मकृतो येन महापातकसंचयः ॥ तत्सर्वप्रलयं याति सकृदुच्चरिते श्रुते ॥ ३१३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे पंचारुयानो नाम पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ नरोत्तम उवाच ॥ त्रिदशानां च देवानां मन्येषां जगदीश्वरः ॥ प्रभुः कर्ता च हर्ता च गोप्ता भर्ता पिता प्रसूः ॥ १ ॥ अस्माकं वाक्श्रमो विष्णोः कथनेनैव युज्यते ॥ किंतु कौतूहलं मे स्ति पिपासा वा क्षुधापि वा ॥ २ ॥ कृतं पृच्छति येनैव वक्तव्यं तत्प्रियेण हि ॥ अतीतं चैव जानाति कथं नाथ पतिव्रता ॥ ३ ॥ किं वा तस्यां प्रभावं च वक्तुमर्हस्य शेषतः ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ कथितं मे पुरावत्स पुनः कौतूहलं द्विज ॥ ४ ॥ कथयिष्यामि तत्सर्वं यत्ते मनसि वर्तते ॥ पतिव्रता पतिप्राणा सदा पत्युर्हितैरता ॥ ५ ॥ देवानां पिसाराध्यासु नीनां ब्रह्मवादिनां ॥ धवस्यैकस्य यानारी लोके पूज्यतमा स्मृता ॥ ६ ॥ तस्यासंमानने गुर्वीनिभृतान भविष्यति ॥ मध्यदेशे पुरा तात नगरी चातिशोभना ॥ ७ ॥ तस्यां च ब्रह्मजातीया सेव्या नाम्नी पतिव्रता ॥ तस्याधवो भवत्कुष्ठी पूर्वकर्मविरोधतः ॥ ८ ॥ गलद्रणास्य पत्युश्च नित्यं चर्या परायणा ॥ यद्यन्मनोरथं तस्य शक्त्या साकुरुते भृशम् ॥ ९ ॥ अर्चयेद्देववन्नित्यं स्नेहं कुर्यादमत्सरम् ॥ कदाचित्पथि गच्छंतीं विश्यां परमसुंदरीम् ॥ १० ॥ दृष्ट्वा तीवा भवन्मोहान्मन्मथाविष्टचेतनः ॥ निःश्वस्य सुतरां दीर्घतस्तु विमना भवत् ॥ ११ ॥ श्रुत्वा गृहाद्विनिःसृत्य सा ध्वी पप्रच्छ तं पतिं ॥ उन्मना स्त्वं कथं नाथ निःश्वासस्ते कथं विभो ॥ १२ ॥ ब्रह्मिमे यच्च कर्तव्यमकर्तव्यं च यत्प्रियम् ॥ दयितं ते करिष्यामि त्वमेको मे गुरुः प्रियः ॥ १३ ॥ अभीष्टं वद मे नाथ यथा शक्तिं करोम्यहम् ॥ इत्युक्ते ता मुवाचे दंवृथा किं भापसे प्रिये ॥ १४ ॥ न शक्ता त्वं न चैवाहं मोघं वक्तुं न युज्यते ॥ प्रष्टुनाधिकरोषीति यथा दीर्घतरोः फलम् ॥ १५ ॥ भूमौ स्थित्वा तु खर्वात्मा समुद्धर्तुं प्रसंछ

ति ॥ तथा मेरमणीलोभान्मोहाद्यदभिवांछितम् ॥ १६ ॥ दंपत्योरपि दुःसाध्यमपयानंवदाम्यहम् ॥ ॥ पतिव्रतोवाच ॥ ॥ ज्ञात्वा तु त्वन्मनो वृत्तं शक्ताहं
 कार्यसाधने ॥ १७ ॥ आदेशं कुरु मेनाथ कर्तव्यं येन केनचित् ॥ यदि ते दुर्लभं कार्यं कर्तुं शक्नोमि यन्नतः ॥ १८ ॥ तदामे त्वतिकल्याणं फलिष्यति परे त्विह ॥
 इत्युक्ते परमः प्रीतः स्थितो वचनमब्रवीत् ॥ १९ ॥ पापाभ्यासाच्च पाप्मानं पृच्छतीति विनिश्चयः ॥ पथ्यस्मिन्संप्रगच्छंतीं वेश्यां परमसुंदरीम् ॥ २० ॥ सर्वतश्चान
 वद्यां गीहृद्वा मे दह्यते मनः ॥ यदि तां त्वत्प्रसादाच्च प्राप्नोमि न वयौ वनां ॥ २१ ॥ तदामे सफलं जन्म कुरु साध्वि हितं मम ॥ यदि मां कुपितं दीनं पूतिगंधं न वव्रणम् ॥ २२ ॥
 न गच्छति वरारोहा तदामे निधनं हितम् ॥ श्रुत्वा तेनेरितं वाक्यं साध्वि वचनमब्रवीत् ॥ २३ ॥ यथा शक्तिकरिष्यामि स्थिरीभवप्रभोधुना ॥ मनसाथसमालोच्य
 क्षपांति ह्युपसिद्धुतम् ॥ २४ ॥ गोमयं सहशोधन्या गृहीत्वा साययौ मुदा ॥ संप्राप्य गणिकागेहं शोधयित्वा च चत्वरम् ॥ २५ ॥ प्रतोर्लीवीथिकां
 चैव गोमयं प्रददौ मुदा ॥ सातूर्णमागतागेहे जनस्यालोकने भयात् ॥ २६ ॥ एवं क्रमेण सासाध्वी चरति स्म दिनत्रयम् ॥ अथ सा वारमुख्याचचे
 टिकाश्चेटकानपि ॥ २७ ॥ अपृच्छत्कस्य कर्माणि शोभनानि च चत्वरे ॥ मयानोक्तेषु पःकाले कस्य मत्प्रियकारणात् ॥ २८ ॥ रुच्यकर्म
 णि दीप्यंते रथ्या च चत्वरवीथिकाः ॥ परस्परं संचिंत्य वारमुख्यां च ते ब्रुवन् ॥ २९ ॥ अस्माभिर्न कृतं भद्रे कर्म चैतत्प्रमार्जनम् ॥ अथ सा
 विस्मयं गत्वा संचिंत्य रजनीक्षये ॥ ३० ॥ तथा च दृश्यते सा च तथैव पुनरागता ॥ दृष्ट्वा तां महतीं साध्वी ब्राह्मणां च पतिव्रताम् ॥ ३१ ॥ दधा
 रचरणे तस्या हाक्षमस्वेति भाषिणी ॥ आयुर्देहं च संपत्तिर्यशो र्थः कीर्तिरेव ॥ ३२ ॥ एतासां मे विना शायस्फुरसीव पतिव्रते ॥ यद्यत्प्रार्थयसे
 साध्वि नित्यं दास्यामि तद्दृढम् ॥ ३३ ॥ सुवर्णमणिरत्नं वा चे लं वा यन्मनोरथं ॥ तामुवाच ततः साध्वी न मे चाथै प्रयोजनम् ॥ ३४ ॥ अस्ति कार्यं च तोकिं शि
 द्रदामि कुरुषे यदि ॥ तदामे हृदिसंतोषः कृतं सर्वं त्वया धुना ॥ ३५ ॥ गणिकोवाच ॥ सत्यं सत्यं करिष्यामि द्रुतं वद पतिव्रते ॥ कुरु मे रक्षणं मातर्दुःकृ
 त्यं च मे वद ॥ ३६ ॥ त्रपयानि कृतं वाच्यं तस्यामुक्तं वरं प्रियम् ॥ क्षणं विमृश्य सा वेद्या कृत्वा क्षांतिमुवाच च ॥ ३७ ॥ कुपितः पूतिगंधस्य संपर्कं दुःखिताभृ
 शम् ॥ दिनैकं च करिष्यामि यद्या गच्छति मद्गृहम् ॥ ३८ ॥ पतिव्रतोवाच ॥ आगमिष्यामि ते गेहमद्य रात्रौ च सुंदरि ॥ भुक्तभोग्यं पतिं हृष्टं पुनर्नेप्यामि मद्गृ
 हम् ॥ ३९ ॥ गणिकोवाच ॥ गच्छ शीघ्रं महाभागे स्वगृहं च पतिव्रते ॥ पतिस्ते चार्द्धरात्रे स आगच्छतु च मद्गृहम् ॥ ४० ॥ बहवो मे प्रियास्संति राजानस्तत्समाश्र
 ये ॥ एकैको मद्गृहे नित्यं तिष्ठतीह निरंतरम् ॥ ४१ ॥ अद्याहं मे गृहं शून्यं करिष्यामि च त्वद्गृहात् ॥ स चागच्छतु ते भर्ता स चास्मान्प्राप्य गच्छतु ॥ ४२ ॥ एत
 च्छुत्वा तु सा साध्वी गता सौ स्वगृहे तथा ॥ पत्यौ निवेदयामास कृत्यं ते फलितं प्रभो ॥ ४३ ॥ अद्य रात्रौ च तद्देहं गंतुं ख्यातिं करोतिसा ॥ प्रभूताः पतयस्तस्यास्तव

कालोनविद्यते ॥ ४४ ॥ विप्रउवाच ॥ कथंयास्यामितद्वेहंमयागंतुंनशक्यते ॥ एतज्ज्ञात्वाकुतःक्षांतिःकृतंकार्यंकथंभवेत् ॥ ४५ ॥ पतिव्रतोवाच ॥ स्वपृ
 ष्ठस्थमहंकृत्वानेष्यामितद्वहंप्रति ॥ सिद्धेह्यथैनयिष्यामिपुनस्तेनैववर्त्मना ॥ ४६ ॥ द्विजउवाच ॥ कल्याणित्वत्कृतेनैवसर्वमेकृत्यमेष्याति ॥ इदानीयत्कृ
 तंकर्मस्त्रीजनैरपिदुःसहम् ॥ ४७ ॥ तस्मिंश्चनगरेरम्येनित्यंचधनिनोगृहे ॥ पौरैश्चप्रचुरंविहंतंरत्नाश्रुतंतदा ॥ ४८ ॥ श्रुत्वासर्वात्रिशाचारानाहूयनृपतीरुपा ॥
 जीवितुंयदिवोवांछाचोरंमामद्यदास्यथ ॥ ४९ ॥ गृहीत्वातुनृपस्याज्ञायतैर्जिघृक्षयाकुलैः ॥ चारैश्चोरोगृहीतस्तैर्वलाच्चैवनृपाज्ञया ॥ ५० ॥ नगरोपांतदेशेच
 वृक्षमूलेवनेवने ॥ समाधिस्थोमहातेजामांडव्योमुनिपुंगवः ॥ ५१ ॥ व्यातिष्ठद्वहिसंकाशोयोगिनांप्रवरोमुनिः ॥ अंतर्नाडीगतोवायुःकिंचिन्नप्रतिभाति
 च ॥ ५२ ॥ तंब्रह्मतुल्यंतिष्ठन्तंदृष्ट्वादुष्टमहामुनिम् ॥ चोरोयमद्भुताकारोधूर्तस्तिष्ठतिकानने ॥ ५३ ॥ एवमुक्त्वातुतंपापावबन्धुर्मुनिसत्तमम् ॥ नोक्ताश्चने
 क्षितास्तेनपुरुषाअतिदारुणाः ॥ ५४ ॥ ततोराजाउवाचेदंसंप्राप्तस्तस्करोमया ॥ उपांतैचपथिद्वारैकुरुध्वंघोरदण्डनम् ॥ ५५ ॥ मांडव्यश्चमुनिस्तत्रपथिशूले
 चकीलितः ॥ पायुदेशेचतैर्दत्तंशूलंयावच्चमस्तकम् ॥ ५६ ॥ व्यथांसचनजानातिशूलेविद्धतनुर्यमात् ॥ अन्यैरपिकृतोदण्डःकृतस्तैस्तुमनोहितः ॥ ५७ ॥
 एतस्मिन्नंतरेरात्रावंधकारेवनोब्रते ॥ स्वपतिं पृष्ठतःकृत्वाप्रययौसापतिव्रता ॥ ५८ ॥ मांडव्यस्यतनौसद्भात्कुष्ठिनोगंधआगतः ॥ भग्नःसमाधिस्तस्यैवंकुष्ठिसं
 सर्गतोध्रुवम् ॥ ५९ ॥ मांडव्यउवाच ॥ एवंयेनाधुनाकृच्छ्रंकारितंगात्रवेदनम् ॥ सएवभस्मतांयातुप्रोदितेचविरोचने ॥ ६० ॥ मांडव्येनैवमुक्तस्सपपातधरणी
 तले ॥ ततःपतिव्रताचाहब्रध्नोनोदयतुध्रुवं ॥ ६१ ॥ दिनत्रयंगृहंनीत्वाशापाद्विश्मगताततः ॥ शयनीयेस्थितंरम्येधृत्वाऽतिष्ठत्पतिव्रता ॥ ६२ ॥ शप्त्वातं
 चमुनिश्रेष्ठोगतोदेशमभीष्टकम् ॥ सूरोनोदयतेलोकैयावच्चैवदिनत्रयम् ॥ ६३ ॥ निखिलंव्यथितंदृष्ट्वात्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ शतक्र
 तुंपुरस्कृत्यगतादेवाःपितामहम् ॥ ६४ ॥ वृत्तंन्यवेदयन्सर्वपद्मयोनौदिवौकसः ॥ कारणंचनजानीमस्त्वंतुयोग्यंविधेहिनः ॥ ६५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पति
 व्रतायायद्वृत्तंमांडव्यस्यमुनेश्चयत् ॥ यथानोदयतेब्रध्नोधातादेवेष्ववेदयत् ॥ ६६ ॥ ततोदेवाविमानैश्चपुरस्कृत्यप्रजापतिम् ॥ गतास्तदंतिकंविप्र
 तूर्णसर्वैचभूतलम् ॥ ६७ ॥ तेषांश्रियाविमानानांमुनीनांकिरणैस्तथा ॥ शतसूर्यमिवाभातिनान्यत्रचगृहोदरे ॥ ६८ ॥ हाहतास्मिकथंसूरोमद्ब्रह्मेसमुप
 स्थितः ॥ अदृश्यंततयादेवाविमानैर्हंससन्निभैः ॥ ६९ ॥ एतस्मिन्नंतरेब्रह्मातामुवाचपतिव्रताम् ॥ आखिलानांचदेवानांद्विजानांचगवांतथा ॥ ७० ॥ य
 थैवनिधनंतेषांकथंतेपरिरोचते ॥ मातःक्रोधंत्यजस्वाद्यसूर्यस्योदयनंप्रति ॥ ७१ ॥ पतिव्रतोवाच ॥ सर्वलोकानतिक्रम्यपतिरेकोगुरुर्मम ॥ अस्यमृत्यु
 मुनेश्शापादुदितेचविरोचने ॥ ७२ ॥ तेनैवकारणेनैपमयाशतोदिवाकरः ॥ नकोपात्रचमोहाच्चलोभात्कामात्रमत्सरात् ॥ ७३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एकस्य

निधनेनैवत्रैलोक्यस्यहितंभवेत् ॥ ततस्तेचाधिकंपुण्यंमातरेवंभविष्यति ॥ ७४ ॥ साचोवाचविधितत्रदेवानामग्रतःसती ॥ पतित्यक्त्वाचमेसत्यंशि
 वमेनानुरोचते ॥ ७५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ उदितेचखगेसौम्येपत्यौतेभस्मतांगते ॥ स्वस्थेभूतेचत्रैलोक्येकारिष्यामिहितंतव ॥ ७६ ॥ भस्मनः पुरुषोभाव्यः
 कामदेवसमप्रभः ॥ गुणैःसर्वैर्युतोभर्तारतिवत्त्वंचसर्वदा ॥ ७७ ॥ यथापूज्योहरिर्देवैर्यथालक्ष्मीश्चपूजिता ॥ तथैवदंपतीस्वर्गेतस्मान्मद्वचनंकुरु ॥ ७८ ॥
 पतिव्रतोवाच ॥ पत्युर्मेनिधनेब्रह्मन्नाविधवालोकेनिदिता ॥ कांस्तुलोकांगमिष्यामिभग्नाचारामलीमसा ॥ ७९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अतस्तेनास्तिदोषोवैन
 मृतस्तेधवोधुना ॥ अस्माकंवचनेनैवकुष्टीमन्मथतांव्रजेत् ॥ ८० ॥ वदत्येवंविधौसाचविमृश्यक्षणमेवच ॥ वाढमुक्तवतीसाचततस्सूर्योदयोभवत् ॥
 ॥ ८१ ॥ अभवद्भस्मरूपोसौमुनिशापप्रपीडितः ॥ भस्वनोमध्यतोजातोद्विजोमन्मथपीडितः ॥ ८२ ॥ दृष्ट्वाविस्मयमापन्नाःसर्वेतेपुरवासिनः ॥ मुदि
 तादेवसंधाश्चजनःस्वस्थतरोभवत् ॥ ८३ ॥ विमानेनार्कवर्णेनस्वर्लोकादागतेनच ॥ पतिनासहसासाध्वीसुरैःसार्द्धंगतादिवम् ॥ ८४ ॥ एवंपतिव्रता
 यस्माच्छुभाचैवतुमत्समा ॥ तेनवृत्तंचजानातिभूतंभव्यंप्रवर्तनम् ॥ ८५ ॥ यइदंश्रावयेल्लोकेपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ तस्यपापंक्षयंयातिजन्मजन्मकृतं
 चयत् ॥ ८६ ॥ अक्षयंलभतेस्वर्गविबुधैःसंप्रयुज्यते ॥ ब्राह्मणोलभतेवेदंजन्मजन्मसुवाडब ॥ ८७ ॥ सकृच्छृणोतिःपूतोदुष्कृतौघाद्विमुच्यते ॥ सुरा
 लयमवाप्नोतिस्वर्गाद्विष्टोधनीभवेत् ॥ ८८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेपतिव्रतोपाख्यानंनमैकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ द्विजउवाच ॥ मां
 डव्यस्यमुनेर्विष्णोश्शूलाघातःकथंतनौ ॥ पत्यौपतिव्रतायाश्चकथंकुण्डकलेवरे ॥ १ ॥ हरिरुवाच ॥ शिशुभावाच्चमांडव्योऽज्ञिल्लिकायामभानतः ॥
 वस्तिदेशेतृणदंत्वामोहात्सचमुचताम् ॥ २ ॥ तेनापवाददोषेणधर्मस्याज्ञातुरेवच ॥ अहोरात्रंव्यथाकृच्छ्राभुक्तातेनद्विजन्मना ॥ ३ ॥ किंतुसमाधिनातेननज्ञा
 तंशूलसंभवम् ॥ कृच्छ्रंचमुनिनाकृत्स्नंयोगाभ्यासाद्दृशादपि ॥ ४ ॥ कुष्ठिनोब्रह्मणोघातादजितेन्द्रियकारणात् ॥ पूतिगंधंतनौकुण्डसंजातंद्विजसत्तम ॥ ५ ॥
 पुराविप्रायतेनैवदत्तंगौरीचतुष्टयम् ॥ कन्यकात्रितयंविप्रतेनतस्यपतिव्रता ॥ ६ ॥ अस्यास्तुकारणादेवसचमत्समतांव्रजेत् ॥ अत्रतोविस्मयःकुत्रवेदकर्म
 पुरातनम् ॥ ७ ॥ द्विजउवाच ॥ कृत्यानारीनयस्यैवतस्यस्वर्गोभवेद्ध्रुवम् ॥ यथैतच्चरितंनाथसर्वेषांशिवमिष्यते ॥ ८ ॥ हरिरुवाच ॥ संतिकृत्याःस्त्रियः
 काश्चित्पुंसःसर्वस्वदस्यच ॥ तत्राप्यरक्षणीयांचमनसापिनधारयेत् ॥ ९ ॥ नस्त्रीणामप्रियःकश्चित्प्रियोवापिनविद्यते ॥ गावस्तृणमिवारण्येप्रार्थयंतिनवं
 वम् ॥ १० ॥ पुमांसंवित्तहीनंचविरूपंशुणवर्जितम् ॥ अकुलीनंचभृत्यंचकामिनीभजतेध्रुवम् ॥ ११ ॥ भर्तारंचगुणोपेतंकुलीनंचमहाधनम् ॥ सुंदरं
 रतिदक्षंचत्यक्त्वानीचंभजेद्भूः ॥ १२ ॥ उमानारदसंवादमाख्यानंविद्विभूसुर ॥ येनविद्यास्त्रियाश्चेष्टाविविधाःकृत्स्नशोद्विज ॥ १३ ॥ स्वभावान्नारदोविप्र

विश्वजिज्ञासकोमुनिः ॥ स्वांतेविमृश्याथगतःकैलासंगिरिमुत्तमम् ॥ १४ ॥ वृषकेतुसदारुणानसप्रतिष्ठेहिमेगिरौ ॥ प्राणिपत्यमहात्मावैपप्रच्छर्पावर्ती
 मुनिः ॥ १५ ॥ देविसीमंतिनीनांतुदुश्चेष्टांज्ञातुमुत्सहे ॥ कौतुकेनत्वयाचर्यावधूनांसंप्रयुज्यते ॥ १६ ॥ सर्वासामपिनारीणांस्वान्तंजानासितत्त्वतः ॥ त
 न्मांकथयसर्वेषुविनीतमज्ञमत्रच ॥ १७ ॥ देव्युवाच ॥ युवतीनांसदाचित्तंपुंसुतिष्ठत्यसंशयम् ॥ अस्मिन्योनौसुसंयोग्येसंगतेवाप्यसंगते ॥ १८ ॥ सुवेपंपुरुषं
 दृष्ट्वाभ्रातरंयदिवासुतम् ॥ योनिःक्लियतिनारीणांसत्यंसत्यंहिनारद ॥ १९ ॥ स्थानंनस्तिक्षणंनस्तिनास्तिप्रार्थयितानरः ॥ तेननारदनारीणांसतीत्वमुपजाय
 ते ॥ २० ॥ घृतकुंभसमानारीतप्तांगारसमःपुमान् ॥ तस्माद्घृतंचवह्निचनैकस्थानेचधारयेत् ॥ २१ ॥ यथैवमत्तमातंगंसृणिमुद्गरयोगतः ॥ स्ववशंकुरु
 तेयंतातथाम्नीणांप्ररक्षकः ॥ २२ ॥ पितारक्षतिकौमारेभर्तारक्षतियौवने ॥ पुत्राश्चस्थाविरेभावेनस्त्रीस्वातंत्र्यमर्हति ॥ २३ ॥ ततःस्वातंत्र्यभावाच्चस्वे
 च्छयाचवरांगना ॥ पुरुषेणार्थिताधीराप्रेरणादिचरीभवेत् ॥ २४ ॥ अरक्षणाद्यथापाकःश्वकाकवशगोभवेत् ॥ तथैवयुवतीनारीस्वच्छंदाहुष्टांत्रजेत् ॥ २५ ॥
 पुनरेवकुलंदुष्टंस्यास्संसर्गतोभवेत् ॥ परबीजेनयोजातःसचस्याद्वर्णसंकरः ॥ २६ ॥ जारजःसंकरःपापोनरकेनियतंवसेत् ॥ कीटजातौगताजाताःपुनःसर्वेम
 हीतले ॥ २७ ॥ ततोम्लेच्छमुपानीतंकुलंस्याद्विजनंदन ॥ कुलक्षयोभवेद्यस्मात्तस्माद्दुष्टांधारयेत् ॥ २८ ॥ ज्ञात्वैवयोपितांदोषंक्षमतेयोनराधमः ॥ सतिष्ठे
 त्रिरयेवोरैरैवेपितृभिःसह ॥ २९ ॥ काचित्पातयतेनारीकाचिदुद्धरतेकुलम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकुलजामुद्रहेदुधः ॥ ३० ॥ कुलद्वयंसमानारीसमयित्वातु
 तिष्ठति ॥ साध्वीतारयतेवंशान्दुष्टापातयतिध्रुवम् ॥ ३१ ॥ दारेष्वधीनंस्वर्गंचकुलंपंकयशोऽयशः ॥ पुत्रंदुहितरंमित्रंसंसारैकथयंतिच ॥ ३२ ॥ तस्मादेकांद्वितीयां
 वावामामुद्राहयेदुधः ॥ संतानार्थात्तुकामाच्चबहुदोषाश्रिताचसा ॥ ३३ ॥ रजस्वलांचवनितांनावगच्छतियःपतिः ॥ ब्रह्महाभ्रूणहासोपिदुर्गतिंचाधिगच्छ
 ति ॥ ३४ ॥ योमोहाद्भर्गांकृत्वासाध्वीत्यजतिपापकृत् ॥ तस्यावधेनयत्पापंतद्भुक्त्वानरकंत्रजेत् ॥ ३५ ॥ वनिताहरणंकृत्वाचांडलकुलतांत्रजेत् ॥ तथैवव
 निताहानात्पतितो जायतेनरः ॥ ३६ ॥ रामांविन्यस्यस्कंधेचचिरंयमपुरेवसेत् ॥ मलमूत्रंशिरोदेशेनित्यंतस्यचसंपतेत् ॥ ३७ ॥ एवंवर्षसहस्राणिभारंवहतिदुर्म
 तिः ॥ पुनर्यावन्तिलोमानितावत्सरौरवंत्रजेत् ॥ ३८ ॥ पुनःकीटेषुसंतीर्णस्तदामानुपतांत्रजेत् ॥ ततश्चकलहंशोकंप्राप्नोतिपूर्वकल्मपात् ॥ ३९ ॥ एवंजन्मत्रयं
 प्राप्यमुच्यतेपातकान्नरः ॥ तत्कालंनरकंभुक्त्वासातुकाकीतुवञ्चकी ॥ ४० ॥ उच्छिष्टनरकंभुक्त्वामानुषेविधवाभवेत् ॥ यःपुनश्चांत्यजांगच्छेन्म्लेछां
 वापुल्कसांनरः ॥ ४१ ॥ द्वित्रिचतुर्गुणंभुक्तातत्रसंचीर्णवंचकः ॥ मातरंगुरुभार्यांचब्राह्मणींमहिषींतथा ॥ ४२ ॥ अन्यांवाप्रभुपत्नींचगत्वायात्यपुनर्भवं ॥ भगि
 नीतत्पुत्रभार्यांतथादुहितरंस्तुषाम् ॥ ४३ ॥ पितृव्यांमातुलानींतुतथैवचपितृष्वसाम् ॥ मातृष्वस्त्रादिकामन्यांगत्वानास्तिचनिष्कृतिः ॥ ४४ ॥ ब्रह्महा

प० पु०
॥१६६॥

सभवेदंधोवचसाजडतां व्रजेत् ॥ कर्णयोर्वधिरोजातश्च्यवतेनास्ति निष्कृतिः ॥ ४५ ॥ उक्ता अश्लीलमत्यर्थमखिलं कृतं तेन हि ॥ द्विज उवाच ॥ एवं दुष्कृत
मासाद्य कथं मोक्षो भवेत् पुनः ॥ ४६ ॥ तत्समाचक्ष्व भगवन् श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ श्री भगवानुवाच ॥ तासां च गमनं कृत्वा तत्तां लोहस्य पुत्तलीं ॥ ४७ ॥
समालिङ्ग्य त्यजेत् प्राणं शुचिर्लोकांतरं व्रजेत् ॥ यो वै गृहाश्रमं त्यक्त्वा मच्चित्तो जायते नरः ॥ ४८ ॥ नित्यं स्मरति गोविंदं सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ ब्रह्म हत्यायुतं तेन
कृतं गुर्वगना गमात् ॥ ४९ ॥ शतं शत सहस्रं च पैष्टी मद्यस्य भक्षणात् ॥ स्वर्णादेर्हरणं कृत्वा तेषां संसर्गकंचिरं ॥ ५० ॥ एतान्यन्यानि पापानि महान्ति पातका
नि च ॥ अग्निं प्राप्य यथा तूलं तृणं शुष्कं प्रणश्यति ॥ ५१ ॥ तस्मान्मन्त्रा मगोविंदं स्मृत्वा पूतो भवेन्नरः ॥ यो वा गृहाश्रमे तिष्ठेन्नित्यं गोविंदघोषणम् ॥ ५२ ॥
कृत्वा च पूजयित्वा च स पापात् सन्तरो भवेत् ॥ भागीरथी तटे रम्ये खगस्य ग्रहणे शिवे ॥ ५३ ॥ गवां कोटिप्रदानेन यत्फलं लभते नरः ॥ तत्फलं समवाप्नोति स
हस्रं चाधिकं च यत् ॥ ५४ ॥ गोविंदकीर्तने तात मत्पुरे चाक्षयं वसेत् ॥ कामात्स भवने स्थित्वा सार्वभौमो भवेन्नृपः ॥ ५५ ॥ पुराणे मत्कथां श्रुत्वा मत्सादृश्यं
लभेन्नरः ॥ कथयित्वा पुराणं च विष्णुसायुज्यं तां व्रजेत् ॥ ५६ ॥ तस्मान्नित्यं च श्रोतव्यं पुराणं धर्मसंचयं ॥ श्रावितव्यं प्रयत्नेन लोके विष्णु तनुं व्रजेत् ॥ ५७ ॥
अन्यद्वा स्त्रीकृते दोषे यथा योगं भवेद्भुवं ॥ निशामय प्रवक्ष्यामि तत्त्वतो द्विज नन्दन ॥ ५८ ॥ सर्वबीजस्य दानेन सांबु कुंभं महाफलम् ॥ दद्याद्विप्राय पुण्याहे सद्यः
पूतो भवेत्क्षणात् ॥ ५९ ॥ सर्वधान्यादिकं बीजं काले दद्याद्विजातये ॥ सर्वपापक्षयं कृत्वा अक्षयं स्वर्गमश्नुते ॥ ६० ॥ गुणं वक्ष्यामि विप्रपैतृणां यादृशं दृढम् ॥
शुद्धवंशो भवेत्तस्या नित्यं लक्ष्मीः प्रवर्तते ॥ ६१ ॥ उभयोर्विशयोः स्वर्गो भर्तुरात्मन एव च ॥ पतिव्रता गुणो विप्रविस्मृतः पृच्छतस्तव ॥ ६२ ॥ पुनर्वक्ष्या
मियोषाणां सर्वलोकहितं शुभम् ॥ उपित्वा पूर्वकालं च पुण्या पुण्येन योषितः ॥ ६३ ॥ पश्चात्पतिव्रतायाश्च ताश्च गच्छति मद्गतिम् ॥ पणमासं वाथ व
र्षं वा अधिकं च प्रशस्यते ॥ ६४ ॥ पतिव्रता भवेद्या च यावत्पूता व्रजेदिवम् ॥ सुरापं विप्रहंतां सर्वपापयुतं पतिम् ॥ ६५ ॥ पंकात् पूतं नयेत्स्वर्ग
भर्तारं यानुगच्छति ॥ कंदर्पसदृशो भर्ता सारती विमनोरमा ॥ ६६ ॥ जिष्णोरेव चिरं लोके भुंक्तेऽनंतमयं सुखम् ॥ पतिव्रता वलाद्या च विदूरे स्वामि
पातने ॥ ६७ ॥ चिह्नं लब्ध्वा मृता वह्नौ पापा दुद्धरते पतिं ॥ पतिव्रता च यानारी देशांतरं मृते पतौ ॥ ६८ ॥ सा भर्तुं श्रद्धा मादाय वह्नौ सुप्त्वा दिवं व्रजेत् ॥ या
स्त्री ब्राह्मणजातीया मृतं पतिमनुव्रजेत् ॥ ६९ ॥ सा स्वर्गमात्मघातेन नात्मानं तपति नयेत् ॥ नम्रियेत समंगत्वा ब्राह्मणी ब्रह्मशासनात् ॥ ७० ॥ प्रव्रज्या
गतिमाप्नोति मरणादात्मघातिनी ॥ ॥ नरोत्तम उवाच ॥ सर्वासामपि जातीनां ब्राह्मणः शस्य इष्यते ॥ ७१ ॥ पुण्यं च द्विजमुख्येन अत्र किं वा विपर्ययः
॥ श्री भगवानुवाच ॥ ब्राह्मण्यास्साहसं कर्म नैव युक्तं कदाचन ॥ ७२ ॥ निःशेषे स्यावधं कृत्वा स नरो ब्रह्महा भवेत् ॥ तस्माद्ब्राह्मणजातीया विप्रयाच व्रतं च

प्र० सू० ख०
अ० ५२

॥ १६६ ॥

रेतु ॥ ७३ ॥ प्रवक्ष्यामियथातथ्यं शृणुविप्रयथार्थतः ॥ आपणांतरमामिष्यं भक्षयेन्न कदाचन ॥ ७४ ॥ अश्वमेधसहस्राणां हायनेफलमाप्नुयात् ॥ अर्ह
 णंचेष्टदेवस्य हरेर्व्रतमनुत्तमम् ॥ ७५ ॥ स्वामिनोपि जलं पिबं संप्रदद्यादमत्सरात् ॥ युगकोटिसहस्राण्युगकोटिशतानि च ॥ ७६ ॥ पतिना सहसासा
 ध्वीविष्णुलोके युता भवेत् ॥ ततो महाव्रतं प्राप्य निरये ब्राह्मणी वधूः ॥ ७७ ॥ उद्धरेदुभयौर्वैशाच्छतशोथसहस्रशः ॥ अतो बंधुजनैरेव पुत्रैर्भ्रात्रादिभि
 र्बुधैः ॥ ७८ ॥ विनियम्य सदा तस्या व्रतलोपनं कारयेत् ॥ हरेश्चेद्वासं प्राप्य विधवान् व्रतं चरेत् ॥ ७९ ॥ पुनर्वैधव्यतामेति जन्मजन्मनि दुर्भगा ॥ भोजनात्मत्स्य
 मांसस्य व्रतानां विप्रयोगतः ॥ ८० ॥ चिरं निरयमासाद्य शुनी भवति निश्चितम् ॥ दुष्टायामैथुनं गच्छेद्विधवा कुलनाशिनी ॥ ८१ ॥ नरकाननुभूयाथ गृध्रिणी
 दशजन्मसु ॥ द्विजन्म फेरवाभूत्वा ततो मानुषतां व्रजेत् ॥ ८२ ॥ तथैव बालवैधव्यादासीत्स्वमुपगच्छति ॥ ८३ ॥ द्विज उवाच ॥ कन्यादानफलं ब्रूहि वददास्याः
 फलं च यत् ॥ ८४ ॥ विधानं च यथोक्तं च यदि मे नुग्रहः प्रभो ॥ ८५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ रूपाढ्ये गुणसंपन्ने कुलीनयौवनान्विते ॥ ८६ ॥ समृद्धे वित्तसंपूर्णे
 कन्यादानफलं शृणु ॥ सर्वाभरणसंयुक्तां कन्यकां यो ददाति च ॥ ८७ ॥ तेन दत्ताधरा सर्वासौ लवनकानना ॥ अर्द्धाभरणदानेन फलं दातुर्भवेद्भुवम् ॥ ८८ ॥
 अनाभरणकन्यायाः पादैकस्य फलं भवेत् ॥ यः पुनः शुल्कमश्नाति स याति नरके नरः ॥ ८९ ॥ विक्रीय चात्मजाम् मूढो नरकान्न निवर्तते ॥ लोभादसदृशेषुंसिक
 न्यायस्तु प्रयच्छति ॥ ९० ॥ रौरवं नरकं प्राप्य चांडालत्वं च गच्छति ॥ अत एव हि शुल्कं च जामातुर्न कदाचन ॥ ९१ ॥ गृह्णाति मनसा प्राज्ञो यद्दत्तं तस्य चा
 क्षयम् ॥ भूमिगां च हिरण्यं च धनं वस्त्रं च धान्यकम् ॥ ९२ ॥ जामातुर्यौतकं दत्त्वा सर्वं भवति चाक्षयम् ॥ विवाहसमये वत्ससंगोत्रपरगोत्रजैः ॥ ९३ ॥
 यौतकं दीयते किंचित्तत्सर्वं चाक्षयं भवेत् ॥ दातानस्मरते दानं प्रतिग्राही न याचते ॥ ९४ ॥ उभौ तौ नरकं यातश्छिन्नरज्जुर्वटो यथा ॥ अवश्यं
 यौतकं दानं दातव्यं सात्त्विकेन हि ॥ ९५ ॥ अदत्त्वा नरकं प्राप्य दासीत्वमुपगच्छति ॥ अत्यासन्नेति दूरस्थे चात्याढ्ये चातिदुर्गते ॥ ९६ ॥
 कुलहीने च मूर्खे च पट्सुकन्यानदीयते ॥ अतिवृद्धे चातिदीने रोगिष्ठे देशवासिनि ॥ ९७ ॥ अतिक्रुद्धेऽप्यसन्तुष्टे पट्सुकन्यानदीयते ॥ एतेभ्यः
 कन्याकां दत्त्वा नरकं चाधिगच्छति ॥ ९८ ॥ लोभात्समानलाभाच्च कन्यकापीरवर्तनात् ॥ मुनीनां प्रियसिं नारीण्युवतीं रूपशालिनीम् ॥ ९९ ॥
 सालंकारां सशय्यां च दत्त्वाऽनंतफलं लभेत् ॥ अनयोश्च फलं तुभ्यं युवती कन्ययोरपि ॥ १०० ॥ एकावरा यदा तव्या अपरा ब्राह्मणाय तु ॥ क्रीतादे
 वायदा तव्या धीरेणा कष्टकर्मणा ॥ १०१ ॥ कल्पकालं भवेत्स्वर्गं नृपो वा कौमहाधनी ॥ प्रतिजन्म लभेत्तैष सुपत्नीं वरवर्णिनीम् ॥ १०२ ॥ यद्दं शृणुयात्रि
 त्यं पुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य सर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ १ ॥ लभेत्सोऽक्षयं स्वर्गं नारीणां वल्लभो भवेत् ॥ क्षत्रियो विजयी चाथ लोकनाथो भवेद्भु

वम् ॥ २ ॥ श्रुतं हरति पापानि जन्म जन्म कृतानि च ॥ सौभाग्यं लभते लोके तथैव च वरांगना ॥ १०३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे पंचाख्याने
 स्त्रीणामाख्याने नाम द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ द्विज उवाच ॥ तुलाधारस्य चरितं प्रभावमतुलं प्रभो ॥ वक्तुमर्हस्य शेषेण यदि मय्यस्त्यनुग्रहः ॥ १ ॥ भगवानु
 वाच ॥ सत्यभावादलोभाच्च दद्याद्यो वै त्वमत्सरात् ॥ नित्यं यज्ञशतं तस्य सुनिष्पन्नं सुदक्षिणम् ॥ २ ॥ सत्येनोदयते सूरौ वाति वातस्तथैव च ॥ नलं घयेत्समु
 द्रस्तु वेलां कूर्मौ धरां तथा ॥ ३ ॥ सत्येन लोकास्तिष्ठन्ति सर्वे च वसुधाधराः ॥ सत्याद्धृष्टो थयः सत्वोप्यथो वासी भवेद् ध्रुवम् ॥ ४ ॥ सत्यवाचिरतो यस्तु सत्यकार्य रतः
 सदा ॥ सशरीरेण स्वर्लोकां गत्याच्युततां व्रजेत् ॥ ५ ॥ सत्येन मुनयः सर्वे मां च गत्वा स्थिरंगताः ॥ सत्याद्युधिष्ठिरो राजा सशरीरो दिवंगतः ॥ ६ ॥ सर्वशत्रुगणं
 जित्वा लोको धर्मेण पालितः ॥ अकरोच्च मखं शुद्धं राजसूयं सुदुर्लभम् ॥ ७ ॥ चतुरशीति सहस्राणि ब्राह्मणानां च नित्यशः ॥ भोजयेद्भुक्मपात्रेषु राजोपकरणेषु
 च ॥ ८ ॥ भोजयित्वा उपकरणांस्तेभ्यो दत्त्वा विसर्जयेत् ॥ यदभीष्टं द्विजातीनामतो न्यदापयेद्धनम् ॥ ९ ॥ अदरिद्रं ततो ज्ञात्वा द्विजव्यूहं परित्यजेत् ॥ तथैव
 स्नातकानां तु सहस्राणि तुषोडश ॥ नित्यं संभोजयेद्वाजासत्येनैव विमत्सरः ॥ १० ॥ अतिष्ठंत गृहे पूर्वचिरंतस्य जिगीषया ॥ जितं तेन जगत्सर्वं प्राणानुग्रहकार
 णात् ॥ ११ ॥ सत्येन चासुरो राजा बलिं रींद्रो भविष्यति ॥ पातालस्थस्य तस्यैव भूयस्तिष्ठा भविष्यति ॥ १२ ॥ निरंतरं च तिष्ठा भिस्वांति पुण्यैककर्मणः ॥
 यद्वापुरामया बद्धो दैत्ययोनेर्विमोक्षणात् ॥ १३ ॥ तलं चैवामरत्वं हि शक्रत्वं प्रददाम्यहम् ॥ हरिश्चंद्रो नृपस्त्यात्सवाहनपरिच्छदः ॥ १४ ॥ स्वशरीरेण
 शुद्धेन सत्यलोके प्रतिष्ठितः ॥ राजानो बहवश्चान्ये च सिद्धामहर्षयः ॥ १५ ॥ ज्ञानिनो यतयश्चैव सर्वे सत्येऽच्युता भवन् ॥ तस्मात्सत्यरतो लोके संसारोद्धरण
 क्षमः ॥ १६ ॥ तुलाधारो महात्मा वै सत्यवाक्ये प्रतिष्ठितः ॥ लोके तत्सदृशो नास्ति सत्यवाक्यस्य कारणात् ॥ १७ ॥ अश्वमेधसहस्रेण सत्यं तु तुलया धृ
 तम् ॥ अश्वमेधसहस्राद्धि सत्यमेव विशिष्यते ॥ १८ ॥ सर्वसत्याद्धवेत्साध्यं सत्यो हि दुरतिक्रमः ॥ सत्यवाक्येन साधेनुर्बहुला स्वर्गगामिनी ॥ १९ ॥
 सर्वराष्ट्रं समाधाय पुनरावृत्तिदुर्लभा ॥ तथायं सर्वदा साक्षी मृषानास्ति कदाचन ॥ २० ॥ बह्वर्घमल्पमर्घ्यं च क्रयविक्रयणे सुधीः ॥ सत्यवाक्यं
 प्रशस्तं च विशेषात्साक्षिणो भवेत् ॥ २१ ॥ साक्षिणः सत्यमुक्त्वा च अक्षयं स्वर्गमाययुः ॥ वावदूकः सभां प्राप्य सत्यं वदति वाक्पतिः ॥ २२ ॥
 सयाति ब्रह्मणो गेहं यज्ञैरन्यैश्च दुर्लभम् ॥ सभायां यो वदेत् सत्यमश्वमेधफलं लभेत् ॥ २३ ॥ लोभाद्धेषान्मृषोक्त्वा च रौरवं नरकं व्रजेत् ॥ सर्वसाक्षी
 तुलाधारो जनानां शूर एव च ॥ २४ ॥ विशेषाद्धो भसंत्यागात्रा के निर्जरा व्रजेत् ॥ कश्चिच्छूद्रो महाभागो न लोभे वर्तते क्वचित् ॥ २५ ॥ वृत्तिश्चाकेन दुः
 खेन तथा शिलोच्छतो भृशम् ॥ जर्जरं वस्त्रं युग्मं च करौ पात्रे च सर्वदा ॥ २६ ॥ सदापिला भविरहो न परस्वंगं गृहीतवान् ॥ तस्य जिज्ञासयैवाहं गृहीतवान्

युग्मकम् ॥ २७ ॥ अवकोटेनदीतीरेस्थितस्संस्थाप्यसादरम् ॥ सहृदयवस्त्रयुग्मंतत्रलोभेकुरतेमनः ॥ २८ ॥ इतरस्यपरिज्ञायतत्क्षांत्यास्वगृह्ययौ ॥
 ततोविचिंतयित्वातुहदास्वलपमितिद्विज ॥ २९ ॥ उदुंबरहंमगर्भमयातत्रैवपातितम् ॥ किंकरेचनदीतीरेविकोणेजनवर्जिते ॥ ३० ॥ तस्ययातस्यदेशेतुहट्टते
 नतदद्भुतम् ॥ अलंविधानमेतत्तुक्त्रिमंचोपलक्ष्यते ॥ ३१ ॥ ग्रहणेवाधुनाचास्यअलोभनष्टमेवमे ॥ अस्यैवरक्षणेकष्टमहंकारपदंत्विदम् ॥ ३२ ॥ यतो
 लोभस्ततोलाभोलाभाल्लोभःप्रवर्तते ॥ लोभग्रस्तस्यपुंसश्चशाश्वतोनिरयोभवेत् ॥ ३३ ॥ यदनोविगुणंविचिंतयदावेष्टमनितिष्ठति ॥ तदामेदारपुत्रा
 णामुन्मादोह्युपपद्यते ॥ ३४ ॥ उन्मादात्कामसंजातविकारान्मतिविभ्रमः ॥ भ्रमान्मोहोप्यहंकारःक्रोधलोभावतःपरं ॥ ३५ ॥ एषांप्रचुरभावाच्चतपःक्षयंगमिष्य
 ति ॥ क्षीणेतपसिवर्ततेपंकाश्चित्तप्रमोहकाः ॥ ३६ ॥ तैश्चशृंखलयोगैश्चबद्धोनैवोद्धृतिं व्रजेत् ॥ एतद्विमृश्यशूद्रोसौपरित्यज्यगृहंगतः ॥ ३७ ॥ स्वस्थादे
 वामुदातत्रसाधुसाध्वितिचाब्रुवन् ॥ निग्रथिरूपमादायतस्यांतिकगृहंतथा ॥ ३८ ॥ गत्वाहंदैवसंवादमवदंभूतवर्तनम् ॥ ततोभ्यासप्रसंगाच्चजनानांच
 परिप्लवात् ॥ ३९ ॥ तस्ययोषातदागत्यपप्रच्छदैकारणम् ॥ ततोहमवदंतस्ययद्वाचेतोगतंदुतम् ॥ ४० ॥ निभृतोथनिनादस्यकारणंकथितंमया ॥ हृद्
 तंपतिनातेद्यविधेनादत्तमज्ञवत् ॥ ४१ ॥ परित्यक्तंमहाभागेपुनर्नास्तीहतेवसु ॥ यावज्जीवितिदौर्विध्यंतस्यभोक्तानसंशयः ॥ ४२ ॥ गच्छमातर्गृहं
 शून्यमलब्धंतत्प्रपृच्छतम् ॥ श्रुत्वातद्वैशिवंसाचवचनंपत्युरंतिके ॥ ४३ ॥ गत्वाप्रोवाचदुर्वृत्तंतच्छ्रुत्वाविस्मयंगतः ॥ सविचिंत्यतयासार्धमागतोसौ
 ममांतिकम् ॥ ४४ ॥ निभृतंमामुवाचेदंक्षपणत्वंचकीर्तय ॥ क्षपणकउवाच ॥ चाक्षुषंचिरसंशुद्धंहेलयातृणवत्कथम् ॥ ४५ ॥ त्वयात्यक्तंयतस्तातनास्तिभाग्य
 मकंटकम् ॥ ऐश्वर्यमतुलंशौर्यशीर्यतेभावुकंपुनः ॥ ४६ ॥ स्वबंधूनामहदुःखमाजन्ममरणांतिकम् ॥ द्रक्ष्यसेचात्मनानित्यंमृतानांयागतिध्रुवम् ॥ ४७ ॥ तस्मात्त
 द्ब्रह्मतातूर्णभुंक्ष्वभोग्यमकंटकम् ॥ ऐश्वर्यमतुलंशौर्यलोकानांविस्मयंवरम् ॥ ४८ ॥ शूद्रउवाच ॥ नमेवित्तेस्पृहाचास्तिधनसंसारवागुरा ॥ तद्विधौपतितोमर्त्यो
 पुनर्मोक्षकंव्रजेत् ॥ ४९ ॥ शृणुवृत्तस्ययद्दोषमिहलोकेपरत्रच ॥ भयंचोराच्चज्ञातिभ्योराजभ्यस्तत्करादपि ॥ ५० ॥ सर्वेजिघांसवोमर्त्याःपशुमत्स्यविविष्किराः ॥
 तथाधनवतानित्यंकथमर्थोस्सुखावहाः ॥ ५१ ॥ प्राणस्यांतकरोह्यर्थस्साधकोदुरितस्यच ॥ कालादीनांप्रियंगेहंनिदानंदुर्गतेःपरम् ॥ ५२ ॥ क्षपणकउवाच ॥
 यस्यार्थोस्तस्यमित्राण्यस्यार्थोस्तस्यबांधवाः ॥ कुलंशीलंचपांडित्यंरूपंभोग्यंयशःसुखम् ॥ ५३ ॥ धनेनतुविहीनस्यपुत्रदारोज्जितस्यच ॥ क
 थंमित्रंकथंधर्मदीनानांजन्मनःकथं ॥ ५४ ॥ सत्त्वादिकृतुकार्यंचपुष्करिण्युपकारकं ॥ दानंनानाकस्यसोपानंनिःस्वस्यचनसिद्धयति ॥ ५५ ॥ व्रतकार्य
 स्यरक्षाचधर्मादिश्रवणंभृशम् ॥ पितृयज्ञादितीर्थचनिर्वित्तस्यनसिद्धयति ॥ ५६ ॥ तथारोगप्रतीकारःपथ्यमौषधसंचयं ॥ रक्षणंविग्रहश्चैवशत्रूणांविजयोध्रु

वम् ॥ ५७ ॥ स्त्रीणांचजन्मनावार्तावसुयोगेनलभ्यते ॥ भूतभव्यप्रवृत्तानांसुकृतंदुष्कृतंचयत् ॥ ५८ ॥ तस्माद्बहुधनंयस्यतस्यभोग्यंयदृच्छया ॥ स्व
 गैवितरणादेवलप्स्यसेह्यचिरादितः ॥ ५९ ॥ ॥ शूद्रउवाच ॥ अकामाच्चव्रतंसर्वमक्रोधात्तीर्थसेवनम् ॥ दयाजप्यसमाशुद्धंसंतोषोधनमेवच ॥ ६० ॥ अहिंसापरमा
 सिद्धिः शिलोच्छृत्तिरुत्तमा ॥ शाकाहारः सुधातुल्यउपवासः परंतप ॥ ६१ ॥ संतोषोमेमहाभोग्यमहादानंवराटकम् ॥ मातृवत्परदाराश्चपरद्रव्याणिलोष्ठवत्
 ॥ ६२ ॥ परदाराभुजंगाभाः सर्वयज्ञइदमम ॥ तस्मादेनंनगृह्णामिसत्यंसत्यंगुणाकर ॥ ६३ ॥ प्रक्षालनाद्धिपंकस्यदूरादस्पर्शनंवरं ॥ इत्युक्तेतुनरश्रेष्ठपुष्प
 वर्षपपातह ॥ ६४ ॥ मूर्ध्निदेशेतनौतस्यसर्वदेवैरितं द्विज ॥ देवदुंदुभयोनेदुर्नृत्यं त्यप्सरसांगणाः ॥ ६५ ॥ जगुर्गंधर्वपतयोविमानंचापतादिवः ॥ ऊचुर्दे
 वगणास्तत्रविमानमिदमारुह ॥ ६६ ॥ सत्यलोकंसमासाद्यभुंक्ष्वभोग्यमहेद्रवत् ॥ संख्यातेनापिवर्तेतभोग्यकालस्यधार्मिक ॥ ६७ ॥ इत्युक्तेषुचदेवेषुशू
 द्रोवचनमब्रवीत् ॥ कथंनिर्ग्रथकस्यास्यज्ञानंचेष्टास्यभाषणम् ॥ ६८ ॥ किंवाहरिहरौब्रह्माकिंवाशक्रोबृहस्पतिः ॥ किंवामच्छलनादेवसाक्षाद्धर्मइहाग
 तः ॥ ६९ ॥ इत्युक्तेक्षपणश्चासौस्मितोवचनमब्रवीत् ॥ विज्ञातुंचैवबोधर्ममहंविष्णुरिहागतः ॥ ७० ॥ विमानेनदिवंगच्छसकुटुंबोमहामुने ॥ मत्प्रसादाच्च
 गुप्ताकंसदैवनवयौवनम् ॥ ७१ ॥ भविष्यतिमहाप्राज्ञभाग्यानंत्यंप्रलप्स्यथ ॥ दिव्याभरणसंयुक्तादिव्यब्रह्मोपशोभिताः ॥ ७२ ॥ गतास्तेसहस्रानाकंसर्वे
 र्वधुजनैर्वृताः ॥ एवंद्विजवरश्रेष्ठलोभत्यागाद्ययुर्दिवम् ॥ ७३ ॥ तुलाधारस्तथाधीमान्सत्यधर्मप्रतिष्ठितः ॥ येनजानातितद्वृत्तंदेशांतरसमुद्रवम् ॥ ७४ ॥
 तुलाधारसमोनास्ति सुरलोकेप्रतिष्ठितः ॥ तस्मात्त्वमपिभूदेवसमंगत्वादिवंब्रज ॥ ७५ ॥ यइदंशृणुयान्मर्त्यःसर्वधर्मप्रतिष्ठितः ॥ जन्मजन्मार्जितंपापं
 तत्क्षणात्तस्यनश्यति ॥ ७६ ॥ सकृत्पठनमात्रेणसर्वयज्ञफलंलभेत् ॥ लोकानांपुरतोविप्रदेवानामर्च्यतांब्रजेत् ॥ ७७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसु
 ष्ठिखंडेशूद्रस्यालोभाख्यानंनमत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अद्रोहकस्यचाख्यातोमहिमालोकदुःसहः ॥ एकतल्पगतां
 वामांक्षांत्वासर्वजितोभवत् ॥ १ ॥ ज्ञानिनामपिदुःसाध्यंमुनीनांब्रह्मचारिणां ॥ सुगसुरमनुष्याणांविषमंतत्समंगतः ॥ २ ॥ स्वभावाद्विषमंकामं
 जेतुंकःपुरुषःक्षमः ॥ अद्रोहकमृतेविप्रसएवभवजित्पुमान् ॥ ३ ॥ अहल्याहरणादेवसुरेशस्यभगांकता ॥ पुनर्देव्याःप्रसादाच्चसहस्राक्षेतिवि
 श्रुतः ॥ ४ ॥ विदितंसर्वलोकेचत्रैलोक्येसचराचरे ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ कथंचदेवदेवस्यअहल्याहरणंप्रभो ॥ ५ ॥ भगांकत्वंचसंप्राप्सहस्रा
 क्षःसुराधिपः ॥ नगांकोपिभगांकत्वंसंप्राप्तस्सुरराटकथम् ॥ ६ ॥ दुःश्रुतंसुरवैकल्यंश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पुरास्वांतोद्भवांक
 न्यांलोकेशश्चमहामनाः ॥ ७ ॥ गौतमायददौधातालोकपालाग्रतोमुदा ॥ ततस्तुलोकपालानांमन्मथाविष्टचेतसाम् ॥ ८ ॥ शचीपतेस्तुसंमोहोहृदि

शल्यइवस्थितः ॥ लोकपालानतिक्रम्यसुवेषावरवर्णिनी ॥ ९ ॥ द्विजायरत्नभूतैषादत्ताकिंवाकरोम्यहम् ॥ इतिसंचित्यतस्यास्तुवर्तमानेचयौवने ॥
 ॥ १० ॥ पुनश्चमाययादृष्टंरूपंतस्यास्सुशोभनम् ॥ पुनश्चिन्तयमानोसौगौतमाध्यासनंगतः ॥ ११ ॥ पश्चात्तुतस्यगमनाद्यदृष्टंतच्छृणुष्वमे ॥ एक
 दागौतमःस्नातुंगतोसौपुष्करंप्रति ॥ १२ ॥ साध्वीचगृहशौचेचगृहवस्तुनितत्परा ॥ प्रवृत्तादेववास्तूनांबलिकर्तुतत्परा ॥ १३ ॥ इंधनंवाह्निकार्यंच
 नित्यकर्मानुसंचयम् ॥ एतस्मिन्नंतरेशक्रोमुनेस्तस्यमहात्मनः ॥ १४ ॥ रूपमास्थायगात्रेणप्रविवेशोदजंमुदा ॥ पतिव्रतापतिदृष्ट्वाश्रद्धयापरयासती ॥
 ॥ १५ ॥ देवस्थानेचवस्तूनांसंचयंकर्तुमुद्यता ॥ ततस्तामब्रवीदातौमुनिवेषधरोहरिः ॥ १६ ॥ प्रद्युम्नवशगोवामेदेहिमेक्षुंवनादिकम् ॥ एतस्मिन्नं
 तरेसाचत्रपायुक्ताब्रवीद्वचः ॥ १७ ॥ देवकार्यादिकंत्यक्त्वावकुंनार्हसिमेप्रभो ॥ सर्वजानासिधर्मज्ञपुण्यानानिश्चयंमुने ॥ १८ ॥ अयमर्थोहिवेलायाम
 धुनैवनयुज्यते ॥ ततस्तांचारुसर्वांगीदृष्ट्वामन्मथपीडितः ॥ १९ ॥ अलंप्रियेनवक्तव्यंहृच्छयोमेप्रजायते ॥ कर्तव्यंचाप्यकर्तव्यंपत्युर्वचनसं
 मतम् ॥ ॥ २० ॥ करोतिसततंयाचसाचनारीपतिव्रता ॥ लंघयेद्याचतस्याज्ञांसुरतेचविशेषतः ॥ २१ ॥ पुण्यंतस्याभवेन्नष्टंदुर्गतिंचाधिगच्छति ॥
 साब्रवीदेववस्तूनिसंतिदेवार्थतोमुने ॥ २२ ॥ नित्यकर्माणिचान्यानिकिंवातेषुविपर्ययः ॥ सचोवाचसतीतत्रदेह्यालिंगादिकंमम ॥ २३ ॥
 मनसाभयमुत्सृज्यमयादत्तानितानिच ॥ इत्युक्त्वातांपरिष्वज्यकृतस्तेनमनोरथः ॥ २४ ॥ एतस्मिन्नंतरेविप्रमुनेर्हृद्यासकलमपम् ॥ ततो
 ध्यानंसमारभ्याजानाद्वृत्तंशचीपतेः ॥ २५ ॥ तूर्णमेवद्वारदेशेगत्वाचसमुपस्थितः ॥ शक्रोमुनिंतुसंलक्ष्यचौतुदेहंविवेशह ॥ २६ ॥ गच्छतःपृषदं
 शस्यपद्धतौप्रचचालह ॥ मुनिस्तत्रावदत्तैकस्त्वंमाजरिरूपधृत् ॥ २७ ॥ भयात्तस्यमुनेरग्रेशक्रःप्रांजलिराश्रितः ॥ मधवंतंपुरोदृष्ट्वाचुको
 पमुनिपुंगवः ॥ २८ ॥ यत्त्वयाचेदृशंकर्मभगार्थंछलसाहसम् ॥ कृतंतस्मात्तवांगेषुसहस्रभगमुत्तमम् ॥ २९ ॥ भवत्विहतुपापिष्ठलिंगंतेनिपाति
 प्यति ॥ गच्छमेपुरतोमूढसुरस्थानंदिवौकसः ॥ ३० ॥ पश्यंतिमुनिशार्दूलानराःसिद्धास्सहोरागाः ॥ एवमुक्त्वामुनिश्रेष्ठोरुदंतीतांपतिव्रताम् ॥ ३१ ॥
 पप्रच्छकिमिदानींतिकर्मदारुणमागतम् ॥ इत्युक्त्वावेपमानासाभीतापतिमुवाचह ॥ ३२ ॥ अज्ञानाद्यत्कृतंकर्मक्षंतुमर्हसिवैप्रभो ॥ मुनिरुवाच ॥ परेणाभिगता
 सित्वममेध्यापापचारिणी ॥ ३३ ॥ अस्थिचर्मसमाविष्टानिर्मासानखवर्जिता ॥ चिरंस्थास्यसिचैकापित्वांपश्यंतुजनाःस्त्रियः ॥ ३४ ॥ दुःखितातमुवाचे
 दंशापस्यांतोविधीयताम् ॥ इत्युक्तेकरुणाविष्टोमन्युनापिपरिपुतः ॥ ३५ ॥ जगादगौतमोवाक्यंरामोदाशरथिर्यदा ॥ वनमभ्यागतोविष्णुः
 सीतालक्ष्मणसंयुतः ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वात्वांदुःखितांशुष्कांनिर्देहांपथिसंस्थितां ॥ गदिष्यतिचवैरामोवसिष्ठस्याग्रतोहसन् ॥ ३७ ॥ किमियंशुष्करूपाचप्र

तिमास्थिमयीशवा ॥ नदृष्टमेपुराब्रह्मरूपं लोकविपर्ययम् ॥ ३८ ॥ ततो रामं महाभागं विष्णुं मानुषविग्रहम् ॥ यद्वृत्तमासीत्पूर्वतद्वसिष्ठः कथयिष्य
 ति ॥ ३९ ॥ वसिष्ठवचनं श्रुत्वा रामो वक्ष्यति धर्मवित् ॥ अस्यादोषो न चैवास्ति दोषो यं पाकशासने ॥ ४० ॥ एवमुक्ते तुरामेण त्यक्त्वा रूपं जुगुप्सितं ॥
 दिव्यं रूपं समास्थाय मद्ब्रह्मं चागमिष्यसि ॥ ४१ ॥ श्रुत्वा तु गौतमस्तां हितं पस्तप्तुं गतो वनम् ॥ ततो त्यंतं शुष्करूपात् तथैव पथि संस्थिता ॥ ४२ ॥ रामस्य वच
 नादेव गौतमं पुनरागता ॥ गौतमोऽपि तया सार्द्धं वैवंधिवितिष्ठति ॥ ४३ ॥ इंद्रोऽपि त्रयया युक्तः स्थितश्चांतर्जले चिरम् ॥ स्थित्वा चांतर्जले देवीम
 स्तौ दिं द्राक्षि संज्ञिताम् ॥ ४४ ॥ सुप्रसन्ना ततो देवीस्तोत्रेण परितोषिता ॥ गत्वोवाच ततः सा च वरोरुमतो विगृह्यताम् ॥ ४५ ॥ ततो देवी मुवाचे दंशक्रः पर
 पुरंजयः ॥ त्वत्प्रसादाच्च मे देवि वैरूप्यं मुनिशापजम् ॥ ४६ ॥ संत्यज्य देवराज्यं चलब्ध्वा हंतुं पुरायथा ॥ तमुवाच ततो देवी पापंतं मुनिशापजम् ॥ ४७ ॥
 हंतुं ब्रह्मादयो देवा इशकानां हंसुरेश्वर ॥ किंतु बुद्धिं सृजाम्यद्य येन लोकैर्न लक्ष्यते ॥ ४८ ॥ यो निमग्न्य गतं दृष्टिं सहस्रं ते भविष्यति ॥ सहस्राक्ष इति ख्यातस्सुररा
 ज्यं करिष्यसि ॥ ४९ ॥ मेषां डंतवशिश्नं च भविष्यति च मद्रात् ॥ इत्युक्त्वा सा जगन्माता तत्रैवांतरधीयत ॥ ५० ॥ शक्रो देववरैः पूज्यो ह्यद्यापि दिविवर्तते ॥
 इंद्रस्यैतादृशी कामादवस्था द्विजसत्तम ॥ ५१ ॥ इति श्रौपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे अहल्याहरणं नाम चतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अ
 परं च प्रवक्ष्यामि कामेनाधिष्ठितस्य च ॥ पुराभागीरथी तीरे द्विजः परमहंसकः ॥ १ ॥ उपदेष्टा सहस्राणां द्विजानां शांतिदः परः ॥ एकदंडधरः साक्षात्कूर्मवद्ध
 रणीस्थितः ॥ २ ॥ एकाकिनः सतस्तस्य देवागारे विनिष्कृते ॥ पत्युर्गृहात्परंगेहं गंतुं सायं समुद्यता ॥ ३ ॥ अकस्माद्युवती नारी मिलितारूपधारिणी ॥ दृ
 ष्ठातां भगवान् विप्रो मन्मथस्य भयार्दितः ॥ ४ ॥ अगारजठरे कृत्वा सचैनां प्राक्षिपत्क्षपाम् ॥ अर्गलं सा दृढं कृत्वा देवागारे सुशोभने ॥ ५ ॥ कदाचिदपि तं द्वारा
 दागंतुं न ददाति ह ॥ एवं भूतः समाधिस्थः क्षपां क्षिप्त्वा विलप्य सः ॥ ६ ॥ चिंतयंस्तं वारोहां द्वारिकं वा कृतं मम ॥ एवं संचिंत्यतामाह द्वारं देहीहनः प्रिये ॥ ७ ॥
 पतिश्च वशगः कांते दयितस्ते भविष्यति ॥ ततस्तं प्राह सा विप्रं वृद्धं कामप्रलालसम् ॥ ८ ॥ अनन्विता गिरः स्तातव कुं त्वं नार्हसि प्रभो ॥ अथा
 सौ भगवान् प्राह प्रचुरं चास्ति मे वसु ॥ ९ ॥ तव दास्यामि कल्याणि प्रस्फोटय कपाटिकाम् ॥ विप्रमाह पुनः सा च त्वं वै मे धर्मतः पिता ॥ १० ॥ माग
 च्छ पुत्रिकां मां च परयोषां च धार्मिक ॥ मनसा स समालोच्य सुषिरेण पथा गृहान् ॥ ११ ॥ बाहुनोद्धाट्य तेनैव गंतुं चैव समुद्यतः ॥ गच्छतश्चार्द्धम
 रर उत्तमांगं सुसंकटे ॥ १२ ॥ प्रविष्टं पुनश्चैति पंचत्वमगमत्तदा ॥ उपः काले समायाता रक्षिणो ये च कंकिराः ॥ १३ ॥ अद्भुतं तं शवं दृष्ट्वा तामृचुस्ते च विस्मि
 ताः ॥ कथंचन धनं त्वस्य संभूतं ब्रूहि सुंदरि ॥ १४ ॥ कथयित्वा तु तद्वृत्तमभीष्टं देशमागता ॥ एवं कामस्य महिमा दुर्निवारो जनेषु च ॥ १५ ॥ सर्वेषामपि जं

तूनांसुरासुरनृणां भवेत् ॥ दृष्ट्वाऽमोघांवरारोहांसर्वलोकपितामहः ॥ १६ ॥ च्युतबीजोभवत्तत्रलौहित्यसंभवस्मृतः ॥ पुनातिसकलान् लोकान्सर्वतीर्थमयो
 हिसः ॥ १७ ॥ यमाश्रित्यनरोयातिब्रह्मलोकमनामयम् ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ कथंचब्रह्मणोमोहोह्यमोघाकावरांगना ॥ १८ ॥ उद्भवतीर्थराजस्यश्रोतुमि
 च्छामितत्त्वतः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मुनिदैवैः समाराध्यः पद्मयोनिः समप्रभः ॥ १९ ॥ शंतनुश्चेति विख्यातः पत्नीतस्य पतिव्रता ॥ अमोघेति समारूपात्तारू
 पयौवनशालिनी ॥ २० ॥ अस्याश्च पतिमन्वेष्टुं यातो ब्रह्मा च तद्ब्रह्म ॥ तस्मिन्काले मुनिश्रेष्ठः पुष्पाद्यर्थवन् गतः ॥ २१ ॥ सातंदृष्ट्वासुरश्रेष्ठमर्घ्यपाद्या
 दिकंददौ ॥ दूरेभिवादनं कृत्वा सा गृहं प्रविवेश ॥ २२ ॥ तांच दृष्ट्वा न वद्यां गीं धाता कामवशंगतः ॥ स्रष्टात्मानं समाधाया चितयत्तां पुरोगताम् ॥ २३ ॥ बी
 जं पपात खदायां ब्रह्मणः परमात्मनः ॥ ततो ब्रह्मागतस्त्रस्तस्त्वरया परिपीडितः ॥ २४ ॥ अथायातो मुनिर्गैहं शुक्रं पीठे ददर्श ॥ तमपृच्छद्वरारोहां कांश्चाप्यत्रा
 गतः पुमान् ॥ २५ ॥ तमुवाच ततोऽमोघा ब्रह्मा ह्यत्रागतः पते ॥ त्वामेवान्वेषितुं नाथमया दत्तोऽत्र पीठकः ॥ २६ ॥ शुक्रस्य कारणं चात्र तपसा ज्ञातुमर्हसि ॥ ततो
 ध्यानात् परिज्ञातं ते नैव च द्विजन्मना ॥ २७ ॥ ब्रह्मेतः परं साध्वी पालयस्व ममाज्ञया ॥ उत्पद्यते सुतस्ते तु सर्वलोकैकपावनः ॥ २८ ॥ आवयोः सर्वक
 ल्याणं फलिष्यति मनोगतम् ॥ ततः पतिव्रता तस्य आज्ञामागृह्य संभवात् ॥ २९ ॥ पपौरेतो महाभागा ब्रह्मणः परमात्मनः ॥ आवर्तद्वयसंज्ञे रौद्रगर्भ इति
 स्फुरन् ॥ ३० ॥ प्रसोढुं नैव शक्ता सा शंतनुं चाब्रवीत्ततः ॥ गर्भधारयितुं नाथन शक्रोऽभ्यधुना प्रभो ॥ ३१ ॥ किं करिष्यामि धर्मज्ञ प्राणो मे संचलत्यपि ॥
 आज्ञापय महाभाग गर्भं त्यक्ष्यामि यत्र च ॥ ३२ ॥ पत्युराज्ञां समादाय मुक्तो गर्भोऽयुगंधरे ॥ पयस्तेजो मयं शुद्धं सर्वधर्मप्रतिष्ठितम् ॥ ३३ ॥ तन्मध्ये पुरुषः
 शुद्धः किरीटी नीलवाससा ॥ रत्नदात्रा च विद्धां गोदुःप्रेक्ष्योऽन्योतिषांगणः ॥ ३४ ॥ ततो देवगणाः स्वर्गात् पुष्पवर्षमवाकिरन् ॥ प्रसूतः सर्वतीर्थेषु ती
 र्थराज इति स्मृतः ॥ ३५ ॥ ततो राम इति ख्यातः प्रजातो हं भृगोः कुले ॥ क्षत्रियान् पितृहंतंस्तु ससैन्यबलवाहनाम् ॥ ३६ ॥ हत्वा युद्धगतान् भीतान् पंकैः
 सर्वैर्युतो ह्यहम् ॥ ब्रह्महत्यासमं घोरं मद्देहे स मुपस्थितम् ॥ ३७ ॥ पंकयुक्तं कुठारं मे क्षालितं नैव शुद्ध्यति ॥ ततः खेचा भवद्वाणी राम मद्बचनं कुरु ॥ ३८ ॥ यत्र
 तीर्थं कुठारं ते निर्मलं च भवोदिह ॥ तत्र ते सर्वपापानां जातानां च क्षयो भवेत् ॥ ३९ ॥ जनानां तत्र सर्वेषां हितार्थं तिष्ठमानद ॥ चपलं गच्छतीर्थानि सर्वा
 णि सुमहांति च ॥ ४० ॥ तेषां मध्ये महातीर्थं पशुः शुद्धो भवेद्यदि ॥ तंच जानीहि तीर्थेषु मुक्तिदं परिकीर्तितम् ॥ ४१ ॥ तच्छ्रुत्वा जामदग्न्यस्तु तीर्थानि
 प्रययौ तदा ॥ गंगां सरस्वतीं शुभ्रां कावेरीं सरयूं तथा ॥ ४२ ॥ गोदावरीं च यमुनां कद्रूंच वसुदां तथा ॥ अन्यां च पुण्यदां रम्यां गौरीं पूर्वां स्थितां शुभाम् ॥ ४३ ॥
 गच्छतस्तस्य धीरस्य सदा गतिसमस्य च ॥ क्षालितः सर्वतीर्थेषु न पुनर्निर्मलो भवत् ॥ ४४ ॥ ततो गिरिगुहां दुर्गमहारण्यं च पर्वतम् ॥ गिरिकूटं च दुर्लभ्यं

ययौतीर्थमसौहारिः ॥ ४५ ॥ नचनिर्मलतामेतिकुठारस्तस्यतेनच ॥ विषादमगमत्तत्ररामःपरपुरंजयः ॥ ४६ ॥ हाहेतिविविधंकृत्वाचोपविश्यधरातले ॥
 प्रचिंतामगमद्वीरस्तमुवाचपुनस्तथा ॥ ४७ ॥ पूर्वस्यांदिशिदेवेशतीर्थंचास्तिगुहोदरे ॥ तच्छ्रुत्वानरशार्दूलोगत्वाकुण्डंददर्शसः ॥ ४८ ॥ प्रदक्षिणंजला
 वर्तेशुभ्रंपापहरंशुभम् ॥ तज्जलस्पृशमात्रेणकुठारःशुद्धतांगतः ॥ ४९ ॥ ततोरामोभिषेकंतुकृतवान्प्रमुदान्वितः ॥ शुद्धात्मनस्त्वपापस्यबुद्धिर्जाताप्रपा
 विनी ॥ ५० ॥ सरामःसुचिरंस्थित्वातीर्थराजंप्रसाद्यतम् ॥ ततस्ततोऽचलात्प्राप्यपुरंवेगसमन्वितः ॥ ५१ ॥ ख्यातंकृत्वाततश्चोव्यागतोसौलवणार्णवम् ॥ अ
 यंतीर्थवरःसाक्षात्पितामहकृतोभुवि ॥ ५२ ॥ सुखदःसर्वतःशुद्धोमुक्तिमार्गप्रदः किल ॥ एवंकामप्रभावंचविद्धिदुर्वारदुःसहम् ॥ ५३ ॥ कामाज्जातंवृषंपापंपुण्यं
 पुण्यप्रयोगतः ॥ सजातश्चैवलौहित्योविरंचैवचौरसः ॥ ५४ ॥ शंतनोःक्षेत्रसंजातस्त्वमोघागर्भसंभवः ॥ विरिञ्चिनाजितःकामःशान्तनोरप्यमत्सरात् ॥
 ॥ ५५ ॥ तस्याःपतिव्रतात्वाञ्चतीर्थात्तीर्थवरोहिसः ॥ एवंयस्तुपठेत्रित्यंपुण्याख्यानमिदंशिवम् ॥ ५६ ॥ शृणुयाद्वासुदापृथ्व्यामुक्तिमार्गसगच्छति ॥ इति
 श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेपंचाख्यानेलौहित्योत्पत्तिर्नामपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पुराशर्वःस्त्रियोदृष्ट्वायुवतीरूपशालिनीः ॥
 गंधर्वकिन्नराणांचमनुष्याणांचसर्वतः ॥ १ ॥ मंत्रेणताः समाकृष्यत्वतिदूरेविहायासि ॥ तपोव्याजपरोदेवस्तासुसंगतमानसः ॥ २ ॥ अतिरम्यांकुटींकृत्वा
 ताभिःसहमहेश्वरः ॥ क्रीडांचकारसहसामनोभवपराभवः ॥ ३ ॥ एतस्मिन्नंतरेगौर्याश्चित्तमुद्भान्ततांगतम् ॥ अपश्यद्वचानयोगेनक्रीडंतंजगदीश्वरम् ॥ ४ ॥
 स्त्रीभिरंतर्गतंज्ञात्वारोषस्यवशगाभवत् ॥ ततःक्षेमंकरीरूपाभूत्वाचप्रविवेशसा ॥ ५ ॥ व्योमैकांतेतिदूरेचकामदेवसमप्रभम् ॥ वामातिमध्यगंशुभ्रंपुरु
 षंपुरुषोत्तमम् ॥ ६ ॥ स्त्रीभिःसहसमालिङ्ग्यप्रक्रीडंतंमुहुर्मुहुः ॥ चुवंतंनिर्भरंदेवंहरंरागप्रपीडितम् ॥ ७ ॥ वृत्तंक्षेमंकरीदृष्ट्वानिपपाताग्रतस्तदा ॥ ता
 सांकेशेषुचाकृष्यचकारचरणाहतिम् ॥ ८ ॥ त्रपयापीडितश्शर्वःपरङ्मुखमवस्थितः ॥ केशेष्वाकृष्यरोषात्ताःपातयामासभूतले ॥ ९ ॥ स्त्रियः सर्वा
 धरांप्राप्यसहसाविकृताननाः ॥ उमाशापप्रदग्धांगल्लेच्छानांवशमागताः ॥ १० ॥ ताश्चांडालस्त्रियःख्याताअधवाधवसंयुताः ॥ अद्याप्युमाकृतं
 शापंसर्वास्ताश्चसमश्नुयुः ॥ ११ ॥ अथोमाशतधारूपंकृत्वेशंसंगतातदा ॥ एवंप्रभावंजानीहिकामस्यसततंद्विज ॥ १२ ॥ ततश्चिरात्तयासाद्विगतःकै
 लासमंदिरं ॥ अतःक्षेमंकरीदृष्ट्वायेभिनंदंतिमानवाः ॥ १३ ॥ तेषांवित्तिर्द्धिविभवाभवन्तीहपरत्रच ॥ कुंकुमारक्तसर्वांगिकुंदेन्दुधवलानने ॥ १४ ॥
 सर्वमंगलदेदेविक्षेमंकरिनमोस्तुते ॥ योगिनीसाम्यंतैनैवसंमुखाविमुखापिवा ॥ १५ ॥ दृष्ट्वातानाभिवंदेद्यस्तस्ययुद्धेपराजयः ॥ राजगृहेषुविद्यायां
 नमस्काराज्योभवेत् ॥ १६ ॥ एवंकामस्यमाहात्म्यंभवोमोहवशंगतः ॥ अयंदेवासुराणांचक्षमयाप्रभुतांगतः ॥ १७ ॥ अस्यैवसदृशोलोकेनभूतो

नभविष्यति ॥ रामामङ्कस्थितांरम्यांक्षमातलपगतेनच ॥ १८ ॥ त्यक्त्वैवसाधितालोकास्सुरासुरसुदुर्लभाः ॥ एवंवैष्णवमुख्यश्चसुरासुरगणा
 चितः ॥ १९ ॥ योनोददातिभुक्त्यग्र्यंशेषंस्वयमश्नुते ॥ एवमभ्यासधैर्येणदीर्घकालेसुखंगते ॥ २० ॥ प्राक्संगमात्स्वभार्याचहृष्टामांप्रददौमुदा ॥
 द्वादशाब्दंप्रसंकल्प्यप्राग्भोगोमयिवेशितः ॥ २१ ॥ तेनतस्यगृहेनित्यांतिष्ठामिगृहरक्षणात् ॥ तथाधात्रीफलस्यापिसदास्वरसमीहते ॥ २२ ॥
 तस्मादुक्तोमयान्येषांवैष्णवानांचवैष्णवः ॥ पुरायेविप्रमेभक्तास्सुरामत्पथगामिनः ॥ २३ ॥ तैरेवनकृतंयच्चतदनेनकृतंपरम् ॥ तस्माद्वैष्णवसर्व
 स्वंनामरम्यंमयाकृतम् ॥ २४ ॥ अस्यवेश्मनितिष्ठामिसुहृतेनचलाम्यहम् ॥ अतोयेचैवमद्रक्तास्तेष्वहंसुलभोद्विज ॥ २५ ॥ अस्माकंपदवी
 तेम्योह्यद्यदग्निस्वकारणम् ॥ आवयोर्विप्रसौजन्यंस्वप्रभोज्यादिकंसमम् ॥ २६ ॥ सायुज्यंचसखित्वंचपश्यभूदेवनांतरम् ॥ ततोमूकादयःसर्वेस्वागताह
 रिमीश्वरम् ॥ २७ ॥ गंतुकामादिवंपुण्यास्सदाराःसपरिच्छदाः ॥ येचतेषांगृहाभ्याशेष्यात्मनोगृहगोधिकाः ॥ २८ ॥ नानाकीटादयोयेचेतेषामनुययुःसुराः ॥
 ॥ व्यासउवाच ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥ २९ ॥ प्रचक्रुःपुष्पवर्षाणिसाधुसाध्वित्यनादयन् ॥ देवंदुंदुभयोनेदुर्विमानेषुवनेषु
 च ॥ ३० ॥ समारुह्यरथंस्वंस्वंहरिवीथीपुरंययुः ॥ तदद्भुतंसमालोक्यविप्रोऽवोचज्जनार्दनम् ॥ ३१ ॥ उपदेशंचदेवेशब्रह्मिमेभधुसूदन ॥ श्री
 भगवानुवाच ॥ गच्छस्वपितरौतातशोकविक्रबमानसौ ॥ ३२ ॥ समाराध्यप्रयत्नेनमद्गृहंप्राप्स्यसेचिरात् ॥ पितृमातृसमादेवानतिष्ठंतिसुरालये ॥ ३३ ॥
 याभ्यांसुगर्हितंदेहंशिशुत्वेपालितंसदा ॥ अज्ञानदोषसहितंप्रपुष्टंचापिर्वाहितम् ॥ ३४ ॥ याभ्यांतयोस्समंनस्तित्रैलोक्येसचराचरे ॥ ततोदेवगणा
 स्सर्वेपंचभिस्तैर्मुदान्विताः ॥ ३५ ॥ माधवंसंस्तुवंतश्चगतास्तेहरिमंदिरम् ॥ खचितांचपुरींरम्यांविश्वकर्मविनिर्मिताम् ॥ ३६ ॥ रत्नाढ्यामिष्टसं
 पूर्णांकल्पवृक्षादिभिर्युताम् ॥ शातकुम्भमयैर्गैर्हैस्सर्वरत्नैस्सकर्बुराम् ॥ ३७ ॥ वज्रवैडूर्यसोपानांस्वर्णदीतोयसंयुताम् ॥ गीतवाद्यादिसंपूर्णांसर्वदु
 र्गसमाकुलाम् ॥ ३८ ॥ कोकिलालापबहुलांसिद्धगंधर्वसेविताम् ॥ रूपाढ्यैःसुजनैःपूर्णांप्रियांतीमिवखेपुरीम् ॥ ३९ ॥ ततःस्थित्वाच्युताःसर्वेसर्वलोको
 र्ध्वतोभृशम् ॥ द्विजोपिपितरौगत्वासमाराध्यप्रयत्नतः ॥ ४० ॥ अचिरेणैवकालेनसकुटुंबोहरिययौ ॥ पंचारख्यानमिदंपुण्यंमयातेसमुदाहृतम् ॥ ४१ ॥
 यःपठेच्छृणुयाद्वापितस्यनास्तीहदुर्गतिः ॥ ब्रह्महत्यादिभिःपापैर्नलिप्येतकदाचन ॥ ४२ ॥ गवांकोटिप्रदानेनयत्फलंलभतेनरः ॥ तत्फलंसमवाप्नोति
 पंचारख्याननावगाहनात् ॥ ४३ ॥ स्नानेनपुष्करेनित्यंभागीरथ्यांचसर्वदा ॥ यत्फलंतदवाप्नोतिसकृच्छ्रवणगोचरात् ॥ ४४ ॥ दुःस्वप्ननाशयेत्क्षिप्रंतथारो
 ग्यंप्रयच्छति ॥ लक्ष्म्यारोग्यकरंचैवतस्माच्छ्रोतव्यमेवहि ॥ ४५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेष्टिखंडेपंचारख्यानंनामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

॥द्रिजाउचुः॥कीर्तिर्धर्मोऽथलोकेषुसर्वाणिप्रवराणिच ॥ वदनोमुनिशार्दूलयादिनोस्तित्वनुग्रहः॥१॥ व्यासउवाच ॥ यस्यखातेवनेगावस्तृप्यन्तिमासमेवच॥
 यद्रासप्तदिनात्पूतःसर्वदेवैःसपूजितः॥२॥ पुष्करिण्याविशेषेणपूतायायज्ञकर्मणा ॥ यत्फलंजलदानेनसर्वमत्रास्यितच्छृणु ॥३॥ हायनेहायनेचैवकल्पंकल्पं
 विधीयते ॥ दानात्स्वर्गमवाप्नोतितोयदःसर्वदोभुवि ॥ ४ ॥ मेघेवर्षतिखातेचजायंतेयेऽक्षिकराः ॥ तावद्वर्षसहस्राणिदिवमश्रातिमानवः ॥ ५ ॥ तोयैरन्ना
 दिपाकैश्चप्रसन्नोमानवोभवेत् ॥ प्राणानांचाविनात्रैश्वधारणत्रैवजायते ॥ ६ ॥ पितृणांतर्पणंशौचंरूपवर्गैर्धनशानम् ॥ बीजंत्विहार्जितंसर्वसर्वतोयेप्रातिष्ठित
 म् ॥ ७ ॥ वस्त्रस्यधावनंरुच्यंभाजनानांतथैवच ॥ तेनैवसर्वकार्यचपानीयंमेध्यमेवच ॥ ८ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवापीकूपतटाककम् ॥ कारयेच्चवलयैःसर्वै
 स्तथासर्वधनेनच ॥ ९ ॥ ततोविनिर्जलेदेशोददातिजलाशयम् ॥ वासरेवासरेतस्यकल्पंस्वर्गंविनिर्दिशेत् ॥ १० ॥ त्रिविष्टपाच्च्युतोविप्रोवेदशास्त्रार्थ
 पारगः ॥ लोकबंधुःसधर्मात्मातपस्तप्त्वादिवंन्रजेत् ॥ ११ ॥ एवंजन्माष्टकंप्राप्यएकस्याक्षयमिष्यते ॥ क्षत्रियाणांकुलेजातःसार्वभौमोभवच्छृपः ॥ १२ ॥
 विशोऽक्षयंधनंविद्याजन्मजन्मसुयत्प्रियम् ॥ शूद्रादयोन्त्यजाश्चान्येलभन्तेस्वर्गंतिमुहुः ॥ १३ ॥ चतुर्हस्तप्रमाणंतुकूपंखनतियःपुमान् ॥ परोपकारकं
 नित्यंकल्पंस्वर्गंतुहायने ॥ १४ ॥ द्विगुणेद्विगुणावेद्याच्छतंचैवचतुर्गुणे ॥ विंशत्किष्कुप्रमाणंतुदद्यात्पुष्करिणींतुयः ॥ १५ ॥ विष्णोर्धामलभेत्सोपि
 दिव्यभोगंतथैवच ॥ अनंतरंनृपोजातोधनीवार्गेश्वरोभवेत् ॥ १६ ॥ एवंद्विस्त्रिंशत्तुर्वापिगुणतोभोग्यमिष्यते ॥ विस्तीर्णंप्रचुरंविद्विंसहस्रेणाच्युतोदि
 वः ॥ १७ ॥ सहस्राद्विगुणेनैवसुरपूज्योभवेन्नरः ॥ जंतवस्तत्रयेसंतियावंतोजीवनंययुः ॥ १८ ॥ तत्संख्याकाजनास्तस्यकिंकराःपृष्टलग्नकाः ॥ भवं
 तिसततंगेहेपुरेजनपदेषुच ॥ १९ ॥ विहायपितरंभोग्याधनेक्षणेयथावनम् ॥ पक्षिणस्सूकरश्चैवमहिषीकरिणीतथा ॥ २० ॥ उपदेष्टाचकर्त्ताचप
 डेतेस्वर्गगामिनः ॥ दिव्यंचपक्षिणांचैवशतंस्वर्गंविनिर्दिशेत् ॥ २१ ॥ क्रोडोवर्षसहस्रंतुमहिष्ययुतहायनम् ॥ देवरूपंसमास्थायकरिण्याल
 क्षमुच्यते ॥ २२ ॥ कोट्येकमुपदेष्टुश्चकर्तुरक्षयमेवच ॥ पुराधनिसुतेनैवकृतःख्यातोजलाशयः ॥ २३ ॥ अयुतधनव्ययेनैवप्राणेनैववले
 नच ॥ सर्वसत्वोपकारायशिवश्चद्वायुतेनच ॥ २४ ॥ कालेनकियताचापिक्षीणवित्तोभवत्किल ॥ कश्चिदर्थार्थिनीतस्यमूल्यदानायचो
 द्यतः ॥ २५ ॥ विमृश्यधनिनाचोक्तंव्याहारंशृणुताधुना ॥ दीनारस्यायुतंवातेदास्याम्यस्याश्चकारणात् ॥ २६ ॥ लब्धंतेपुष्करिण्याश्चपुण्यंलाभात्प्र
 मन्यसे ॥ शक्त्यादत्त्वाथमूल्यंतांस्वीयांकर्तुंयवस्थितः ॥ २७ ॥ एवमुक्तेसंतप्राहवासरेप्ययुतंपुनः ॥ फलंभवतिवैनित्यंपुण्यंपुण्यविदोविदुः ॥ २८ ॥
 एतस्मिन्निर्जलेदेशेशिवंखातंकृतंचमे ॥ स्नानपानादिकंकर्मसर्वैकुर्वन्त्यभीष्टतः ॥ २९ ॥ तस्मान्मेप्ययुतार्थस्यनैत्यंकफलमिष्यते ॥ ततस्तस्याभव

द्वास्त्यंतथैवचसभासदाम् ॥ ३० ॥ द्वियाचपीडितः सोपिवाक्यमेतदुवाचह ॥ सत्यमेतद्वचोस्माकंपरीक्षांकुरुधर्मतः ॥ ३१ ॥ मत्सरात्सतुतंप्राहशृणुमेव
 चनंपितः ॥ दीनारायुतमेतत्तेदत्वाचानीयप्रस्तरम् ॥ ३२ ॥ पातयेष्यामि ते खाते यथायोगं प्रमज्जतु ॥ उन्मज्जति च यत्काले प्रस्तरः संतरत्यापि ॥ ३३ ॥
 क्षयं यास्यति नो वित्तं नो चेन्मधर्मतो हि सा ॥ बाढमुक्त्वा युतंतस्य गृहीत्वा स्वगृहंगतः ॥ ३४ ॥ साक्षिणामग्रतस्तेन प्रस्तरः पातितस्तथा ॥ पुष्करिण्यां महत्यां
 च दृष्टं न सुरासुरैः ॥ ३५ ॥ ततो धर्मतुलायां तु तुलितं धर्मसाक्षिणा ॥ दीनारायुतदानस्य पुष्करिण्या जलस्य तु ॥ ३६ ॥ न समंतुदिनैकं तु जलस्य धर्म
 तो भृशम् ॥ धनिनो मानसंदुःखं मोघार्थं च परे हनि ॥ ३७ ॥ शिलोच्चयोऽभवत्तीर्णो द्वीपवच्च जलोपरि ॥ ततः कोलाहलः शब्दोजनानां समुपस्थितः ॥ ३८ ॥ तच्छु
 त्वाद्भुतवाक्यं च मुदा तौ चागतौ ततः ॥ दृष्ट्वा शैलं तथा भूतं कृतं तेनायुतं तथा ॥ ३९ ॥ ततः खाताधिपे नैव शैलं दूरे निपातितम् ॥ पुण्यं खातस्य चोत्खाते प्रलु
 तस्य सुतेन हि ॥ ४० ॥ सोपि नाकं समारुह्य जन्मजन्मसु निर्वृतः ॥ गोत्रमातृगणानां च नृपाणां सुहृदां तथा ॥ ४१ ॥ सखीनां चोपकर्तृणां खातं खात्वाऽक्षयं
 फलम् ॥ तपस्विनामनाथानां ब्राह्मणानां विशेषतः ॥ ४२ ॥ खातं तु जनयित्वा तु स्वर्गं चाक्षयमश्नुते ॥ तस्मात्खातादिकं विप्राः शक्तितो यः करिष्यति ॥ ४३ ॥
 सर्वपापक्षयात्पुण्यं मोक्षं यायान्न संशयः ॥ यद्दं श्रावयेल्लोके धर्माख्यानं महोत्कटम् ॥ ४४ ॥ सर्वखातप्रदानस्य फलमश्राति धार्मिकः ॥ ग्रहणे भास्कर
 स्यैव भागी रथ्यांतटे वरे ॥ ४५ ॥ गवां कोटिप्रदानस्य फलं श्रुत्वा लभेन्नरः ॥ न च दारिद्र्यतामेति न शोकं व्याधिसंचयम् ॥ ४६ ॥ असंमानं महद्दुःखमुभयोर्ना
 धिगच्छति ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे खातादिकीर्तनं नाम सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ शाखिनामेव सर्वेषां फलं वक्ष्यामि या
 दृशम् ॥ तच्छृणुष्वं महाभागारोपणे च पृथक् पृथक् ॥ १ ॥ यस्तुरोपयते तीरे पुण्यवृक्षान्समंततः ॥ तस्य पुण्यफलं ज्ञातुं कथितुं नैव शक्यते ॥ २ ॥ अन्यत्रो
 पणं कृत्वा शाखिनां यत्फलं लभेत् ॥ ततो जलसमीपे तु लक्षकोटिगुणं भवेत् ॥ ३ ॥ स्वयं पुष्करिणी तीरे त्वनंतं फलमश्नुते ॥ तस्माच्छतगुणं ब्रूमः शाखि
 नां पुण्यकारिणाम् ॥ ४ ॥ अश्वत्थरोपणं कृत्वा जलाशयसमीपतः ॥ यत्फलं लभते मर्त्यो न तत्क्रतुशतैरपि ॥ ५ ॥ पतंतियानि पत्राणि जले पर्वणि पर्वणि ॥ तानि पि
 ङ्समानीह पितृणामक्षयं ययुः ॥ ६ ॥ खादंत पतगास्तत्र फलानि कामतो ध्रुवम् ॥ ब्रह्मभक्ष्यसमंतस्य पुण्यं भवति चाक्षयम् ॥ ७ ॥ अश्वत्थे नैव भक्ष्येण
 रोपणे नैव यत्फलम् ॥ तद्वै क्रतुशतैर्नैव पुत्रैरेव शतैरपि ॥ ८ ॥ उष्णेच्छायां प्रगृह्णंति गावो देवा द्विजातयः ॥ कर्तुः पितृगणानां च स्वर्गो भवति चाक्षयः ॥ ९ ॥
 कर्तुं स्वस्थस्य वै विघ्नमक्षयत्वा न्न शक्यते ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन रोपयेद्बुद्धिमाधवम् ॥ १० ॥ एकं वृक्षं समारोप्य नरः स्वर्गान्नहीयते ॥ तस्मादेव महावृक्षं रोपयध्वं
 द्विजोत्तमाः ॥ ११ ॥ जलानां निकटे रम्ये रसानां क्रयविक्रये ॥ मार्गे जलाशये वृक्षान् रोपयेद्यो महाशयः ॥ १२ ॥ अश्वत्थादीन् समारोप्य स्वर्गं याति मनो

रमम् ॥ अर्चयित्वा तु यत्पुण्यं प्रवक्ष्यामि द्विजातयः ॥ १३ ॥ स्नात्वा श्वत्थं स्पृशेद्यस्तु सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ अस्नातो यः स्पृशेन्मृत्योर्लभते स्नानजं फलम् ॥ १४ ॥
दृष्ट्वा च नाशयेत्पापं स्पृष्ट्वा लक्ष्मीं प्रपद्यते ॥ प्रदक्षिणे भवेदायुः सदा श्वत्थनमोस्तुते ॥ १५ ॥ चलदलाय वृक्षाय सदा विष्णुस्थिताय च ॥ बोधिसत्त्वाय योग्याय सदा श्वत्थनमोस्तुते ॥ १६ ॥ अश्वत्थाय तु हव्यं तु पयो नैवेद्यमेव च ॥ पुष्पं धूपं दीपकं च दत्त्वा स्वर्गाव्रहीयते ॥ १७ ॥ स पुत्रं चाक्षयं विद्धि धनवृद्धिं यशस्करम् ॥ विजयं मानदं भद्रमश्वत्थस्य प्रपूजनम् ॥ १८ ॥ यज्जसंचहुतं स्तोत्रं यन्त्रमंत्रादिकंच यत् ॥ सर्वकोटिगुणं प्रोक्तं मूले चलदलस्य च ॥ १९ ॥
यस्य मूले स्थितो विष्णुर्मध्ये तिष्ठति शंकरः ॥ अग्रभागे स्थितो ब्रह्मा कस्तंजगति नार्चयेत् ॥ २० ॥ सोमवारे त्वमायां च स्नानं यन्मौनिना कृतम् ॥ दानस्य गोसहस्रस्य फलं चाश्वत्थवंदने ॥ २१ ॥ सप्तप्रदक्षिणे नैव गवामयुतजं फलम् ॥ प्रचुराल्लक्षकोटिश्च तस्मात्कार्या हि सा सदा ॥ २२ ॥ यत्किंचिद्दीयते तत्र फलमूलजलादिकम् ॥ सर्वतश्चाक्षयफलं जन्मजन्मसु जायते ॥ २३ ॥ अहो श्वत्थसमो नास्ति वृक्षरूपी हरिर्भुवि ॥ यथा पूज्यो द्विजलोके यथा गावो यथा मराः ॥ २४ ॥ तथा श्वत्थवृक्षरूपी देवः पूज्यतमः स्मृतः ॥ रोपणे रक्षणे स्पृशेत् पूजा कर्मणि वै सदा ॥ २५ ॥ ददाति वित्तं पुत्रांश्च स्वर्गमोक्षं पुनः क्रमात् ॥ किंचिच्छेदं तु यः कुर्यादश्वत्थस्य तनौ नरः ॥ २६ ॥ कल्पैकं निरयं भुक्त्वा चांडालादौ प्रजायते ॥ मूलच्छेदेन तस्यैव स च यात्यपुनर्भवम् ॥ २७ ॥ पुरुषास्तस्य तिष्ठंति रौरवे चोरदर्शने ॥ अश्वत्थस्यैकवृक्षस्य रोपणे यत्फलं भवेत् ॥ २८ ॥ तथैव चंपके कैचत्रयाणारोपणेऽपि च ॥ अष्टौ विल्वस्य वृक्षाश्च न्यग्रोधाश्चैव सप्त च ॥ २९ ॥ निंबस्य दश वृक्षाश्च फलं चैषां समं भवेत् ॥ एकैकस्य फलं चोक्तं वृक्षाणारोपणे द्विजाः ॥ ३० ॥ एवं बुध्वा तु धर्मात्मा यः कुर्यात्कृत्रिमं वनम् ॥ कल्पकोटि सहस्राणि कल्पकोटि शतानि च ॥ ३१ ॥ नाकमेति स चूतस्य समारोप्य सहस्रकम् ॥ ततो द्वित्रिगुणे नैव न्यूनं वा प्रचुरेऽपि वा ॥ ३२ ॥ भुंक्ते भुक्त्वा पुनः कुर्यान्नृपो वाथ स दीश्वरः ॥ स्वर्गं भोग्यं ततो राज्यं कल्याणं मंगलं शुभम् ॥ ३३ ॥ आरोग्यं शौर्यं संपन्नमारा मादेव जायते ॥ फलानियस्य खादं तिजंतवोथ सहस्रशः ॥ ३४ ॥ आश्रिता विहगाः कीटाः पतंगाः शलभादयः ॥ छायाश्रिताश्च ये सत्त्वास्तत्संख्याताः पृथग्जनाः ॥ ३५ ॥ तस्य किं करतां याति शतशो देवतार्चिताः ॥ ये च वृक्षामहासत्त्वास्सर्वे ते देवरूपिणः ॥ ३६ ॥ तदर्चापितृवत्कार्यां शुश्रूषां जलपिंडकम् ॥ मर्त्यलोके च ते पुत्रास्तस्य जन्मनि जन्मनि ॥ ३७ ॥ सुरूपाः सुविनीताश्च सदा पुण्यक्रियाशुभाः ॥ एवं गणेशतां याति जंतवश्चूतलग्नकाः ॥ ३८ ॥ धात्रीहरीतकी चान्ये कटुतिक्ता म्लसंभवाः ॥ सर्वे चारामतः शुद्धाः फलदाः शिवदाः सदा ॥ ३९ ॥ प्रासादाय त्रसौ वर्णाः सर्वरत्नविभूषिताः ॥ सर्वाभरणसंयुक्ता विमानाश्चानि लोपमाः ॥ ४० ॥ शातकुंभमया वृक्षाः सदैव सर्वदा यिनः ॥ सर्वर्तुसुखदाः सौम्यकन्यका अप्सरस्समाः ॥ ४१ ॥ गीतनृत्यपराधीरास्तत्र तिष्ठंति वृक्षदाः ॥ पुष्करिण्यो विशेषेण स्वातान्यन्यानि यानि च ॥ ४२ ॥

शुद्धोपलान्तरचितानद्यःपायसकर्ममाः ॥ पुनर्दुग्धसफेनाश्चअन्नादिषड्रसान्विताः ॥ ४३ ॥ मर्त्यलोकेयथाभोग्यं पुनःस्वर्गेपुनर्भुवि ॥ पुनरेवतदभ्या
 सात्खातमारामकंपुनः ॥ ४४ ॥ यथापुण्यादिकंकृत्वास्वर्गमर्त्याधिपः पुमान् ॥ अशक्तस्तुप्रपांकृत्वापुष्करिण्याःफलंलभेत् ॥ ४५ ॥ प्रपायालक्षणंचात्रसर्वपापह
 रंपरं ॥ सर्वभोगप्रदंशुद्धंस्वर्गापवर्गदंस्थिरं ॥ ४६ ॥ लक्षणंचप्रक्ष्यामिप्रपायाःकीर्तिवर्धनम् ॥ निर्जलेऽध्वनिपृक्तेचस्थानेकृत्वाचमंडपम् ॥ ४७ ॥
 बहुपान्थेसमायातेग्रीष्मवर्षाशरत्स्वपि ॥ अगरुकादिसौगंध्यंजलंपूगंसचंद्रकम् ॥ ४८ ॥ आसनंचैवतांबूलंदत्वास्वर्गान्निहीयते ॥ एवंवर्षत्रयेणैवपुष्क
 रिण्याःफलंलभेत् ॥ ४९ ॥ स्वर्गाच्चैवाच्युतोमर्त्योदैवैरपिप्रपूज्यते ॥ मासमेकंतुयोदद्यात्प्रपांग्रीष्मेथनिर्जले ॥ ५० ॥ कल्पैकंतुवसेत्स्वर्गेस्वर्गाद्भ्रष्टो
 महीयते ॥ प्रपादास्तत्रतिष्ठंतियत्रपुष्करिणीप्रदाः ॥ ५१ ॥ नोचेद्धर्मघटोदेयःपुण्यपापक्षयायच ॥ एषधर्मघटोज्ञेयोब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ ५२ ॥
 तवप्रसादात्सफलाःममसंतुमनोरथाः ॥ स्वर्णमाषंचतुर्भांगंदक्षिणार्थघटस्यच ॥ ५३ ॥ एवंवर्षत्रयेणैवप्रपादानफलंलभेत् ॥ यःपठेच्छ्रावयेद्वा
 पिपुष्करिण्यादिजंफलम् ॥ ५४ ॥ साक्षात्पापात्भवेन्मुक्तस्तत्प्रसादात्तुसद्गतिः ॥ जेनषुश्रावयेद्यस्तुपुण्याख्यानामिदंशुभम् ॥ ५५ ॥ कल्पको
 टिसहस्राणिसुरलोकेसतिष्ठति ॥ ५६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेऽष्टिखंडेपुष्करिण्यादिधर्मकीर्तनंनानामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ व्यास
 उवाच ॥ ॥ अतःपरंप्रक्ष्यामिकीर्तिधर्मपरंशुभम् ॥ सेतुबंधफलंपुण्यंब्रह्मणाभाषितंयथा ॥ १ ॥ कांतारेदुस्तरेपैकेपुरुशंकुसमाकुलं ॥ आलि
 कृत्वाभवेत्पूतोदेवत्वंयातिमानवः ॥ २ ॥ वितस्तौतुलभेत्स्वर्गादिव्यंवर्षशतंसमम् ॥ एवंसंख्याविधानेननरःस्वर्गान्निहीयते ॥ ३ ॥ कदाचित्पंकयो
 गाच्चस्वर्गाद्भुविविजायते ॥ तदाभट्टारकःश्रीमान्रोगशोकविवर्जितः ॥ ४ ॥ पंकादौसंक्रमांश्चैवकृत्वास्वर्गान्निहीयते ॥ सर्वपापंक्षयंतस्यसंप्रयातिदिने
 दिने ॥ ५ ॥ तथालिसंक्रमाणांचफलंतुल्यंप्रकीर्तितम् ॥ धनप्राणाव्ययेनैवधीमताक्रियतेसदा ॥ ६ ॥ श्रूयतांयत्पुरावृत्तमाख्यानंवृद्धसंमतं ॥ कश्चिच्चो
 रोमहाभिष्मेस्तेयकर्मणिचोद्यतः ॥ ७ ॥ कांतारेगोशिरःस्थाप्यक्रांत्वास्तेयंगतोह्यसौ ॥ धनापहरणंकृत्वागृहस्थस्यचतेनहि ॥ ८ ॥ गतःस्वमंदिरंतत्र
 जनागच्छंतिवर्त्मनि ॥ सर्वेषामेकपादस्यसुखंभवतिनिश्चितं ॥ ९ ॥ एकपादेहृद्देदुर्गेतारकंगोशिरःपरम् ॥ चांद्रायणंचतत्तस्यकांतारेसंस्थितंशिरः ॥ १० ॥
 ततश्चोरस्यनिधनेचित्रगुप्तप्रणीतके ॥ धर्मस्यफलमात्रंतुएतस्यचनविद्यते ॥ ११ ॥ नदैवैपैतृककार्यतीर्थस्नानंद्विजार्चनं ॥ दानंगुरुजनेमानंज्ञानंपरहि
 तंशुभम् ॥ १२ ॥ मनसानकृतंतेनक्रिययाचकथंपुनः ॥ कृतंसाहसिकंस्तेयंपरदाराभिमर्शनम् ॥ १३ ॥ भूतमिथ्यापवादंचसाधुर्निदापरंतथा ॥ एवंश
 तसहस्रंतुतथागोहरणंकृतम् ॥ १४ ॥ तत्राहधर्मराजस्तुकालानलसमप्रभः ॥ नयतैनंफलंशूरादुर्गतिंचापुनर्भवम् ॥ १५ ॥ एतस्मिन्नंतरेवोचच्चित्रगुप्तो

नुकंपकः ॥ अस्त्यस्यगोशिरःपुण्यंकिंचिन्नाथक्षमाधुना ॥ १६ ॥ नृपोद्वादशवार्षिक्यंलभेत्पुण्योदयंक्षितौ ॥ तथाहधर्मराजस्तंगच्छमर्त्यदुरात्म
 क ॥१७॥ अकंटकंचराज्यंचभुंक्ष्वद्वादशवत्सरम् ॥ यद्धृतं गोशिरोगार्गेमुक्तस्तस्यैवकारणात् ॥१८॥ पुनस्त्रसमागम्यसंगंताचापुनर्भवम् ॥ ततःकृतांज
 लिदैवमुवाचदुःखपीडितः ॥ १९ ॥ धर्मराजानुकंपाचमय्येवंपापकारिणि ॥ कुरुनाथत्वनाथेचजानामिप्रीतिपूर्वकम् ॥ २० ॥ धर्मराजस्तुतंचाहवाढमेव
 मितोव्रज ॥ स्मरिष्यसिस्ववृत्तांतंमत्प्रसादात्सुदुःखितः ॥ २१ ॥ एतस्मिन्नंतरेचैवमोचितःकिंकरेणहि ॥ तस्यजन्माभवत्कौचदुर्विधेचातिवाणिके ॥२२॥
 आजन्मविविधंदुःखंभुक्तंपूर्वविकर्मतः ॥ भुक्त्वाक्लेशंमहांतंचएकविंशतिहायनम् ॥२३॥ तस्मिन्नराष्ट्रेमृतोभूपःस्वकर्मपरिपीडितः ॥ एतस्मिन्नंतरेऽमात्यैः
 समालोक्यसुमंत्रिभिः ॥ २४ ॥ अनेकपरिमशैस्तुपृथिव्याभ्रमणंकृतम् ॥ तमावृण्वंश्चतेसद्यःसर्वेषांपुरतोदृढम् ॥ २५ ॥ ततोराज्याभिषेकश्चकृतस्तैस्तु
 विमत्सरेः ॥ सचराज्यंचसंश्रित्यधर्मराजवरेणच ॥ २६ ॥ अकरोदालिकंकर्मशिलावद्धंचमृन्मयम् ॥ संक्रमंजलदुर्गंचतरणिचतथापरे ॥ २७ ॥ वापीकू
 पतटाकानिप्रपाराममहीरुहं ॥ कृतवान्विविधंयज्ञंदानपुण्यमतःपरम् ॥ २८ ॥ स्मरंश्चपूर्वकम्माणिसर्वपापक्षयायवै ॥ कृतंबहुविधंधर्मव्रतानिविविधा
 निच ॥ २९ ॥ सुराणांब्राह्मणानांचगुरूणांचैवतर्पणात् ॥ पापात्पूतोययौगेहंधर्मराजस्यधीमतः ॥ ३० ॥ सयानस्थंततोदृष्ट्वाक्रोधरक्तेक्षणोभवत् ॥
 सचतंप्रांजलिःप्राहभोधर्मकुरुतारणम् ॥ ३१ ॥ चित्रगुप्तोब्रवीद्राक्यंधर्मराजसमीपतः ॥ कर्मणामनसापूतोविष्णुलोकंसगच्छतु ॥ ३२ ॥ सतच्छ्रुत्वापुन
 श्चाहृतस्यविज्ञायकारणम् ॥ स्मितःप्रीत्याप्रसन्नात्मागच्छगच्छाच्युतालयम् ॥३३॥ विमानंसुरलोकाच्चस्वागतंवर्णकबुर्म् ॥ समारुह्यगतःस्वर्गपुनरावृ
 त्तिदुर्लभम् ॥ ३४ ॥ तस्मात्किष्कुप्रमाणंहिदत्तयेनालिकंपुरा ॥ सतुराज्यान्वयंस्वर्गमहांतंचानुगच्छति ॥ ३५ ॥ तथैवगोप्रचारंतुदत्त्वास्वर्गाब्रहीयते ॥
 यागतिर्गोप्रदस्यैवध्रुवंतस्यभविष्यति ॥३६॥ व्याभैकंगोप्रचारंतुमुक्तयेनसुधीमता ॥ तस्यस्वर्गभवेदिष्टंकिमन्यैःपुरुभाषितैः ॥ ३७ ॥ गोप्रचारंयथाशक्ति
 योवैत्यजतिहेतुना ॥ दिनेदिनेब्रह्मभोज्यंपुण्यंतस्यशताधिकम् ॥ ३८ ॥ तस्माद्गवांप्रचारंतुमुक्त्वास्वर्गाब्रहीयते ॥ यश्छिनत्तिद्रुमंपुण्यंगोप्रचा
 रंछिनत्यापि ॥ ३९ ॥ तस्यैकविंशपुरुषाःपच्यंतैरौरेवेषुच ॥ गोचारग्रंथामगोपःशक्तोज्ञात्वातुदण्डयेत् ॥ ४० ॥ छेतारंधर्मवृक्षाणांविशेषाद्गोप्रचारधम् ॥
 तस्यदंडेसुखंतस्यतस्मात्तंदंडयेत्तुसः ॥ ४१ ॥ प्रासादंकुरुतेयस्तुविष्णुलिंगस्यमानवः ॥ त्रिकांडंपंचकांडंचसुशोभंसुघटान्वितम् ॥ ४२ ॥ इतोऽधिकं
 तुयोदयान्मृन्मयंवाहणमयम् ॥ वसुवृत्तिसुपूर्णंचसुरम्यंदिव्यभूतलम् ॥ ४३ ॥ प्रतिष्ठाकर्मसंपन्नंकिङ्करादिभिरावृतम् ॥ सुलिंगमिष्टदेवस्यविष्णोरेव
 विशेषतः ॥ ४४ ॥ कृत्वाचविष्णुसायुज्यंसमाप्नोतिनरोत्तमः ॥ तथैवप्रतिमांकृत्वाहरेरन्यतरस्यच ॥ ४५ ॥ कृत्वादेवकुलंरम्यंयत्फलंभतेनरः ॥

नतन्मखसहस्रैस्तुदानैर्भुवित्रतादिभिः ॥ ४६ ॥ कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच ॥ प्रासादेरत्नसंयुक्तेसंपूर्णद्रव्यसंकुले ॥ ४७ ॥ सवसेत्कामगे
यानेसर्वलोकमनोहरे ॥ स्वर्गाच्च्युतोभवेद्राजासार्वभौमोगुणैर्वशी ॥ ४८ ॥ शिवलिङ्गेतुप्रासादंकारयित्वास्वशक्तिः ॥ यदुक्तंविष्णुलिङ्गेतुतज्ज्ञेयंशिव
वेदमनि ॥ ४९ ॥ भुंक्तेभोगंमहाभागोमनःशर्मकरंपरम् ॥ रामाभिरामसंपूर्णसर्वतःसुखदंदिवि ॥ ५० ॥ उर्व्यामक्षयभोग्यानिनृपोवाथमहाधनी ॥
हरस्यप्रतिमायश्चकृत्वादेवगृहेनरः ॥ ५१ ॥ सुलिङ्गांवासुरूपांवाकल्पकोटिवसेदिवि ॥ स्वर्गाद्भ्रष्टोभवेद्राजाधनीपूज्यतमोपिवा ॥ ५२ ॥ देवीलिङ्गे
षुसर्वेषुकृत्वादेवगृहेनरः ॥ सुरत्वंप्राप्नुयाल्लोकेदेव्यास्सर्वसुखोद्भवे ॥ ५३ ॥ भृशमच्युततामेतिसुखमेतिनिरामयम् ॥ रत्नसंसृष्टप्रासादेमणिकर्तुरभूत
ले ॥ ५४ ॥ रामायुतप्रसंभोग्येदेवोसंसृष्टनिर्भये ॥ नृत्यगीतपरेरम्येसर्वेन्द्रियमनोरमे ॥ ५५ ॥ रत्नमर्दलतालाढ्येसर्वदाम्नाजनेरिते ॥ निर्मलेसुखदे
रम्येरत्नानांसुशुभेगृहे ॥ ५६ ॥ तथैवप्रतिमायाश्चदेव्याःप्रासादमुत्तमम् ॥ नियुतंकल्पकोटीनांस्वर्लोकमेतिमानवः ॥ ५७ ॥ स्वर्गाद्भ्रष्टोभवेद्भू
पोदेवीभक्तिपरायणः ॥ एवंचजन्मसाहस्रंस्मरएवभवेद्भुवि ॥ ५८ ॥ प्रासादंगाणपत्यंचदेव्यावाप्रीतिमात्ररः ॥ कृत्वासुरगणानांचपूजितोदिविजा
यते ॥ ५९ ॥ तथैवराजतामेतिभोग्यान्देवीपुरेतथा ॥ अविघ्नंसर्वकार्येषुसदैवगणपोयथा ॥ ६० ॥ आज्ञानस्खलितातस्यसुरासुरनरेषुच ॥ तथैवसौर
प्रासादेफलमेतिनरोत्तमः ॥ ६१ ॥ अरोगीसुप्रसन्नात्माकामदेवसमप्रभः ॥ वरदःसर्वलोकेषुयथाव्रधस्तथाहिसः ॥ ६२ ॥ सूरस्यप्रतिमायांचगृहंकृत्वा
शिलामयम् ॥ कल्पकोटिशतंभुक्तास्वर्गमुर्वीश्वरोभवेत् ॥ ६३ ॥ विष्ण्वादिसर्वदेवानामर्चनंयत्पृथक्पृथक् ॥ प्रत्येकंसंप्रवक्ष्यामिनराणांहितहेत
वे ॥ ६४ ॥ घृतप्रदीपंयोदद्यात्मासमेकमहर्निशम् ॥ दिव्यंवर्षायुतंस्वर्गपूजितोदेवसतमैः ॥ ६५ ॥ घृतस्नानंतथालिङ्गेयःकुर्याद्भुविमानवः ॥ कल्पकोटि
सहस्राणिमासैकेलभतेनरः ॥ ६६ ॥ तिलतैलप्रदीपस्यतथान्यस्यार्द्धकंफलम् ॥ मासैकंजलदानस्यफलेनेश्वरतांव्रजेत् ॥ ६७ ॥ धूपदानेनगंधर्वचंदनेद्वि
गुणंभवेत् ॥ मृगमदागरुसत्त्वस्यदानेबहुफलंभवेत् ॥ ६८ ॥ मालापुष्पप्रदानेननरःस्यात्रिदशेश्वरः ॥ शोतेतूलपटींदत्त्वासर्वदुःखात्प्रमुच्यते ॥ ६९ ॥ जन्मज
न्मसुलभ्येतउष्णेचशीतलांपटीम् ॥ दत्त्वाचनैवसीदेतश्चतुर्धावस्रंददाति यः ॥ ७० ॥ चतुर्हस्तप्रमाणंववर्णमवेष्टं सुशोभनम् ॥ पिधानंचरणानांचदत्त्वा
स्वर्गाव्रहीयते ॥ ७१ ॥ शक्त्यास्वर्णप्रदानेनस्वर्गपूज्योभवेन्नरः ॥ दशयोजनविस्तीर्णमंडपेरूपभागभवेत् ॥ ७२ ॥ सुवर्णरत्नसंयुक्तंदत्त्वादशगुणंलभेत् ॥
वज्रवैडूर्यगारुत्ममाणिक्यादीननर्घतः ॥ ७३ ॥ दत्त्वालिङ्गेविधानाच्चब्राह्मणेवायशस्विनि ॥ शतयोजनविस्तीर्णमंडलेधिपतिर्भवेत् ॥ ७४ ॥ तथैवभुवि
जातोपिसर्वलोकप्ररंजनः ॥ सुरभिद्रव्यदानेनवावदूकश्चसुंदरः ॥ ७५ ॥ रक्तामृतसुकंठश्चपूगदानान्नरोभवेत् ॥ वरदासीप्रदानेननरःकल्पंवसेदिवि ॥ ७६ ॥

वरदासीप्रदानेन उर्व्याजातो धनेश्वरः ॥ तथैव भृत्यदानेन बहुभृत्यो भवेदिवि ॥ ७७ ॥ धरायामक्षयाऋद्धिर्जन्मजन्मसुजायते ॥ सर्वतूर्यप्रदानेन गुणवान्
लोकसंमतः ॥ ७८ ॥ नृत्यगीतादिशास्त्रेण गंधर्वाणां पतिर्भवेत् ॥ दासीदासयुतः स्वर्गे धनैः स्त्रीभिर्वैर्युतः ॥ ७९ ॥ तथैव गोप्रदानेन तावत्कालं वसेदिवि ॥
लिंगे दुग्धप्रदानाच्च नरः कल्पं वसेदिवि ॥ ८० ॥ दध्रास्त्रानेन द्विगुणं घृतेन तु शताधिकम् ॥ अन्नं पद्मसंयुक्तं दत्त्वा क्षिते पतिर्भवेत् ॥ ८१ ॥ तथैव पायसं दत्त्वा
मुनीनां प्रवरो भुवि ॥ हविष्यान्नं मुदा दत्त्वा वेदशास्त्रार्थपारागः ॥ ८२ ॥ निरामिषप्रदानाच्च ब्रह्मचारी व्रती भवेत् ॥ मधुदानाच्च सौभाग्यं गुडेन लवणेन
च ॥ ८३ ॥ शर्करादिभिर्लावण्यं सर्वलोके पुगीयते ॥ देवानां शंभुलिङ्गानामर्चा कृत्वा विधानतः ॥ ८४ ॥ अनुक्रमेण स्वर्गादौ लोकानां सपतिर्भवेत् ॥ लोका
नां च हितार्थाय देवास्तिष्ठन्ति संमुखाः ॥ ८५ ॥ सकृत्प्रदक्षिणां कृत्वा शंभुलिङ्गे पुण्डितः ॥ दिव्यं वर्षशतं पूर्णस्वर्गमेति नरोत्तमः ॥ ८६ ॥ एवमेव क्रमेणैव नम
स्कारैः स्वयं भुवः ॥ लोकवन्द्यो ब्रजेत् स्वर्गतस्मात्त्रित्यं समाचरेत् ॥ ८७ ॥ लिंगहस्तस्य देवस्य यो धनं हरते नरः ॥ स च रौरवमासाद्य हरणात् कीटतां ब्रजेत् ॥ ८८ ॥
दातुः पूजां च लिंगार्थं हरेश्चाप्याददाति यः ॥ कुलकोटिहस्त्रेण नरकात्त्रनिवर्तते ॥ ८९ ॥ जलपुष्पादिदीपार्थं वसुचान्यद्गृहीतवान् ॥ पश्चात्तदीयते लो
भादक्षयं नरकं ब्रजेत् ॥ ९० ॥ दासीं हत्वा तु लिंगस्य नरकात्त्रनिवर्तते ॥ कामातीं मातरं गच्छेन्नरकं गच्छेच्छिवचेटिकाम् ॥ ९१ ॥ शिवदासीं ततो गत्वा शिवस्व
हरणे तथा ॥ भक्षणादन्नपानानां त्रयोदुर्गतिमाप्नुयात् ॥ ९२ ॥ अतो देवलयविप्रो यो नरकात्त्रनिवर्तते ॥ तस्माद्देव्याजनानां च दौष्ट्यमेव हि तं भवेत् ॥ ९३ ॥
अतस्तु गणिकां स्पृष्ट्वा नरः स्नानाद्विशुध्यति ॥ मलिनां दुर्गतिं याति बहुपूरुषसंश्रयात् ॥ ९४ ॥ वेद्यात्पस्विनीयाच देवार्चनरता सदा ॥
पतिव्रतपराशुद्धा स्वर्गाचाक्षयमश्नुते ॥ ९५ ॥ गणिकां मातृवद्यस्तु सदा सत्रां प्रपश्यति ॥ देववत्सुरलोकेषु निखिलं भोगमश्नुते ॥ ९६ ॥
सुरासुरनराणां च वन्दनीयो यथा हरिः ॥ तथा हौयं सर्वलोके सर्वभूतैकपावनः ॥ ९७ ॥ देवदासः सदा यस्तु देवकृत्येषु लोपः ॥ स च गच्छति लो
केशो देवलोके महीयते ॥ ९८ ॥ एतेषां मेव लिङ्गानि कारयित्वा च मण्डपम् ॥ शक्त्या यं लभते नाकं कालस्य निश्चयं शृणु ॥ ९९ ॥ हाय नै
कं तूष्णेनैव शरकां डेन तच्छतम् ॥ अयुतं त्वन्यकाष्टेन लक्षं खादिरदारुणा ॥ १०० ॥ कोटिकोटिचपाषाणैः सुदृढैर्यत्नसंयुतैः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्ने
न मण्डपं कारयेदुधः ॥ १ ॥ यावत्कालं वसेत् स्वर्गे नरो मण्डपकारकः ॥ तावत्कालं च हरणे नरो दुर्गतिमाप्नुयात् ॥ २ ॥ जनानां निचये रम्ये वस्तू
नां क्रयविक्रये ॥ आश्रये चाध्वगानां च नदीनदसमागमे ॥ ३ ॥ देवानां मण्डपं कृत्वा यत्फलं लभते नरः ॥ तत्फलं समवाप्नोति द्विगुणं विप्रमं दिरे ॥ ४ ॥
अनाथस्य च दीनस्य श्रोत्रियस्य विशेषतः ॥ कारयित्वा गृहं रम्यं नरः स्वर्गात्त्रहीयते ॥ ५ ॥ यद्दं शृणु यात्रित्यं पुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ अक्ष

यंलभतेस्वर्गप्रासादादेःफलंलभेत् ॥ ६ ॥ धनिनांचेश्वराणांचतथापुण्यवतांपुनः ॥ पाठयित्वापठित्वातुनरःस्वर्गाव्रहीयते ॥ ७ ॥ देवानांदासदासीनांस
 दादेवालयेषुच ॥ पठेद्यस्तुसदाविप्रोमोक्षमार्गसगच्छति ॥ ८ ॥ नृपाणामीश्वराणांचधनिनांगुणिनांपुरः ॥ पठित्वामोक्षमाप्नोतिश्रवणात्तत्फलंलभे
 त् ॥ ९ ॥ द्विजाऊचुः ॥ सामान्येकःपरःपुण्योमर्त्यलोकेद्विजोत्तम ॥ सुलभोमर्त्यपूज्यस्तुमुनीनांचतपस्विनाम् ॥ ११० ॥ चातुर्वर्ण्याश्रमाणांचपापपु
 ण्यवतांनृणाम् ॥ गुणागुणवतांचैववर्णावर्णवतांतथा ॥ ११ ॥ व्यासउवाच ॥ सर्वेषामेवभूतानारुद्राक्षेणयुतोवरः ॥ दर्शनाद्यस्यलोकानांपापराशिःप्रलीय
 ते ॥ १२ ॥ स्पर्शनादिवमश्रातिधाराणाद्रौद्रतांत्रजेत् ॥ शिरस्युरसिबाहौचरुद्राक्षंधारयेत्तुयः ॥ १३ ॥ सचेष्टानसमोलोकेमखेसर्वत्रगोचरः ॥ यत्रतिष्ठत्य
 सौविप्रस्सदेशःपुण्यवान्भवेत् ॥ १४ ॥ तंहृष्टाप्यथवास्पृष्टानरःपूयेतकल्मषात् ॥ यज्जप्यंतर्पणंदानंस्नानमर्चाप्रदक्षिणम् ॥ १५ ॥ यत्किंचित्कुरुतेपुण्यं
 निखिलंतदनंतकम् ॥ तीर्थानांचमहत्तीर्थरुद्राक्षस्यफलंद्विजाः ॥ १६ ॥ अस्यैवधारणाद्देहीपापात्पूतोऽतिपुण्यभाक् ॥ गृहीत्वाचाक्षमालांचब्रह्मग्रंथियुतांशिवा
 म् ॥ १७ ॥ यज्जतंचकृतंदानंस्तोत्रमंत्रंसुरार्चनम् ॥ सर्वचाक्षयतामेतिपापंचक्षयमात्रजेत् ॥ १८ ॥ मालायालक्षणंभूमःश्रूयतांद्विजसत्तमाः ॥ तस्यास्तुलक्षणं
 ज्ञात्वाशैवमार्गप्रलप्स्यथ ॥ १९ ॥ नियौनिकीटविद्धंचभग्नलिंगंयथाक्रमम् ॥ अन्योन्यंबीजलग्नंचमालायांपीरवर्जयेत् ॥ २० ॥ स्वयंचग्रथितायाचक्षुथान्यो
 न्यप्रसजिता ॥ शूद्रादिग्रथिताऽशुद्धादूरात्तांपरिवर्जयेत् ॥ २१ ॥ मध्यमालग्नकंबीजंजप्तव्यंचयथाक्रमम् ॥ हस्तसंभ्रमणेनैवमेवामर्शपुनःपुनः ॥ २२ ॥ संख्यातंयज्ज
 पेन्मंत्रमसंख्यातंचनिष्फलम् ॥ सर्वेषामेवदेवानांजपेन्मंत्रंस्वमालया ॥ २३ ॥ प्रयतःसकलेतीर्थैकोटिकोटिगुणंभवेत् ॥ शुद्धायामेवभूम्यांतुमेध्यकेवृक्षमू
 लके ॥ २४ ॥ गोष्ठेचतुष्पथागारेविष्णोर्मंत्रशिवस्यच ॥ गणपतेश्चसूरस्यलिंगेनंतफलंलभेत् ॥ २५ ॥ शून्यागारेशवस्याग्रेऽमशानेचचतुष्पथे ॥ देवीमंत्रंज
 पेद्यस्तुसद्यस्सिध्यतिसाधकः ॥ २६ ॥ यावच्चावैदिकमंत्रंपौराणंचागमोद्भवम् ॥ सर्वरुद्राक्षमालामीप्सितेष्टार्थदायकम् ॥ २७ ॥ रुद्राक्षस्रवजंशुद्धंजलंशिरसिधार
 येत् ॥ सर्वस्मात्कल्मषात्पूतःपुण्यंभवतिचाक्षयम् ॥ २८ ॥ रुद्राक्षस्यचप्रत्येकंबीजंप्रत्येकनिर्जरं ॥ धारयेद्यस्तनौमर्त्यःसुराणांसत्तमोभवेत् ॥ २९ ॥ द्विजाऊचुः ॥
 रुद्राक्षस्तुकुतोजातःकुतोवामेध्यतांगतः ॥ ॥ किमर्थंस्थावरोभूमौकेनैवचप्रचारितः ॥ १३० ॥ व्यासउवाच ॥ पुराकृतयुगेविप्रास्त्रिपुरोनामदानवः ॥ सुरा
 णांचवधंकृत्वाअंतरिक्षपुरेहिंसः ॥ ३१ ॥ प्रणाशेसर्वलोकानांस्थिरोब्रह्मवरेणच ॥ शुश्रावशंकरोभीमंदेवैरीशोनिवेदितम् ॥ ३२ ॥ ततोऽजगवमासज्य
 बाणमंतकसन्निभम् ॥ धृत्वातंचजघानाथदृष्टादिव्येनचक्षुषा ॥ ३३ ॥ सपपातमहीपृष्ठेमहोल्केवच्युतोदिवः ॥ घटनव्याकुलाद्रुद्रात्पातिताःस्वेदविंदवः ॥ ३४ ॥ त
 त्राश्रुविंदुतोजातोमहारुद्राक्षकःक्षितौ ॥ अस्यैवचफलंजीवानजानंत्यतिगुह्यतः ॥ ३५ ॥ ततःकैलासशिखरेदेवदेवंमहेश्वरम् ॥ प्रणम्यशिरसाभू

मौस्कंदोवचनमब्रवीत् ॥ ३६ ॥ रुद्राक्षस्य फलं नाथ ज्ञातुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ जप्येथ धारणे चैव दर्शने स्पर्शनेऽपि वा ॥ ३७ ॥ ईश्वर उवाच ॥ लक्षं तु दर्शनात् पुण्यं को
 टिर्वै स्पर्शनेन च ॥ दशकोटिफलं पुण्यं धारणा लभते नरः ॥ ३८ ॥ लक्षकोटि सहस्राणि लक्षकोटि शतानि च ॥ जप्त्वा स्य लभते पुण्यं नात्र कार्या विचारणा ॥
 ॥ ३९ ॥ उच्छिष्टो वा विकर्मस्थो युक्तो वा सर्वपातकैः ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यो रुद्राक्ष धारणे न वै ॥ ४० ॥ कंठे रुद्राक्षमादाय श्वापदो भ्रियते यदि ॥ सोऽपि रुद्रत्व
 माम्प्रोति किं पुनर्मानुषादयः ॥ ४१ ॥ ध्यानधारणहीनोऽपि रुद्राक्षं यदि धारयेत् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः स याति परमां गतिम् ॥ ४२ ॥ कार्तिकेय उवाच ॥ ए
 कवक्त्रं द्वित्रिचतुःपंचषड्वक्त्रमेव च ॥ सप्ताष्टनववक्त्रं च दशैकादशवक्त्रकम् ॥ ४३ ॥ रुद्राक्षं द्वादशास्यं च त्रयोदशमुखं तथा ॥ चतुर्दशास्यं संयुक्तं स्वयम्भु
 तं च शंकरम् ॥ ४४ ॥ तेषां च तन्मुखानां च देवताः काश्च तद्ब्रू ॥ गुणो वा कीदृशस्तेषां दोषो वा जगदीश्वर ॥ ४५ ॥ यदि मे नुग्रहो वास्तिकथय स्वयथार्थतः ॥
 ॥ ईश्वर उवाच ॥ एकवक्त्रः शिवः साक्षाद्ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥ ४६ ॥ तस्मात्तु धारयेद्देहं सर्वपापक्षयाय च ॥ शिवलोकं स गच्छेच्च शिवेन सह मोदते ॥ ४७ ॥ महता पु
 ण्ययोगेन हरानुग्रहकारणात् ॥ एकवक्त्रं लभेन्मर्त्यो कैलासं च षडाननम् ॥ ४८ ॥ देवदेवो द्विवक्त्रं च यस्तु धारयते नरः ॥ सर्वपापक्षयं याति यद्ब्रह्म गं गोवधा
 दिकम् ॥ ४९ ॥ स्वर्गं चाक्षयमाप्नोति द्विवक्त्रधारणात्ततः ॥ त्रिवक्त्रं मनलस्साक्षाद्यस्य देहं प्रतिष्ठति ॥ ५० ॥ तस्य जन्मार्जितं पापं दहत्यग्निरिव धनम् ॥
 स्त्रीहत्या ब्रह्महत्याभ्यां बहूनां चैव हत्यया ॥ ५१ ॥ यत्पापं लभते मर्त्यः सर्वं नश्यति तत्क्षणात् ॥ यत्फलं बह्विपूजायामग्निकार्यैः घृताहुतौ ॥ ५२ ॥ तत्फलं
 लभते धीरः स्वर्गं चानंतमश्नुते ॥ त्रिवक्त्रं धारयेद्यस्तु स च ब्रह्मसमो भुवि ॥ ५३ ॥ निचितं दुष्कृतं सर्वं दहेज्जन्मनि जन्मनि ॥ न चोदरे भवेद्गोगोन चैवापटुतां व्रजे
 त् ॥ ५४ ॥ पराजयं न लभते नाग्निना दह्यते गृहम् ॥ एतान्यन्यानि सर्वाणि वज्रादेश्च निवारणम् ॥ ५५ ॥ नाशु भविष्यते किंचिच्च त्रिवक्त्रस्य तु धारणात् ॥ चतुर्वक्त्रः स्वयं
 ब्रह्मायस्य देहं प्रतिष्ठति ॥ ५६ ॥ स भवेत्सर्वशास्त्रज्ञो द्विजो वेदविदांवरः ॥ सर्वधर्मार्थतत्त्वज्ञः स्मार्तः पौराणिको भवेत् ॥ ५७ ॥ यत्पापं नरहत्यायां बहु सत्त्वेषु
 वैश्वसु ॥ तत्सर्वं दहते शीघ्रं चतुर्वक्त्रस्य धारणात् ॥ ५८ ॥ महेशस्तु प्यते नित्यं भूतानामधिपो भवेत् ॥ सद्योजातस्तथेशानस्तत्पुरुषोऽयोरप्येव च ॥ ५९ ॥
 वामदेव इमे देवा वक्त्रैः पंचभिराश्रिताः ॥ अतः सर्वत्र भूयिष्ठाः पंचवक्त्रो धरातले ॥ ६० ॥ रुद्रस्यात्मज रूपो यं तस्मात्तं धारयेद्बुधः ॥ कल्पकोटि सहस्राणि कल्प
 कोटि शतानि च ॥ ६१ ॥ तावत्कालं शिवस्याग्रे पूजनीयः सुरासुरैः ॥ सार्वभौमो भवेद्भूमौ शर्वतेजाः शिवालयो ॥ ६२ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पंचवक्त्रं तु धारयेत् ॥
 षड्वक्त्रं कार्तिकेयं तु धारयन् दक्षिणे भुजे ॥ ६३ ॥ ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः ॥ स्कंदस्य सहशः शूरः कल्पांते समुपस्थिते ॥ ६४ ॥ नात्र पराजयं
 चैति गुणानामाकरो भुवि ॥ कुमारत्वमवाप्नोति यथा गौरी शनंदनः ॥ ६५ ॥ ब्राह्मणो भूपूज्यश्चक्षत्रियो लभते जयम् ॥ वैश्याः शूद्रादयो वर्णाः सदैवैर्यप्रपूरि

ताः ॥ तस्यैव वरदागौरीमातेव सुलभा भवेत् ॥ ६६ ॥ ततो भुजबलादेव विश्वतेजा भवेन्नरः ॥ वाग्मीधीरस्सभायां च नृपवेश्मनि संसदि ॥ ६७ ॥ न च कातरता
 मेति नैव भंगो भवेद्भुवम् ॥ ६८ ॥ एतान्यन्यानि सर्वाणि षड्वक्त्रस्यैव धारणात् ॥ सप्तवक्त्रो महासेनस्त्वनंतो नाम नागराट् ॥ ६९ ॥ अस्य प्रत्येकवक्त्रे तु प्रतिनागाव्य
 वस्थिताः ॥ अनंतः कर्कटश्चैव पुंडरीकोऽथ तक्षकः ॥ ७० ॥ विषो लवणश्च कारीषः शंखचूडश्च सप्तमः ॥ एते नागामहावीर्याः सप्तवक्त्रे व्यवस्थिताः ॥ ७१ ॥
 अस्य धारणमात्रे तु विपिनक्रमते तनौ ॥ हरश्च परमप्रीतो भवेन्नागेश्वरे यथा ॥ ७२ ॥ प्रीत्या स्यात्सर्वपापानि क्षयं यांति दिने दिने ॥ ब्रह्महत्यासुरापानं स्तेया
 दिगुरुतल्पजम् ॥ ७३ ॥ यत्पापं लभते मर्त्यः सर्वं नश्यति तत्क्षणात् ॥ देवस्य सदृशं भोग्यं त्रैलोक्ये निश्चितं लभेत् ॥ ७४ ॥ अष्टवक्त्रो महासेनः साक्षाद्दे
 वो विनायकः ॥ अस्यैव धारणादेव यत्पुण्यं तच्छृणुष्व मे ॥ ७५ ॥ जन्मजन्मनमूर्खः स्यान्नातुरो न च नष्टधीः ॥ अविघ्नं सर्वकार्येषु तस्यैव सततं भवेत् ॥ ७६ ॥
 नैपुण्यं लिपिकार्येषु महाकार्येषु कौशलम् ॥ सर्वारंभादिकार्येषु क्षमं तस्य दिने दिने ॥ ७७ ॥ अर्धकूटं तुलाकूटं सर्वकूटं तथैव च ॥ शिश्रोदरकरेणैव संपृष्टे
 द्वागुरुस्त्रियम् ॥ ७८ ॥ एवमादीनि सर्वाणि हंति पापानि सर्वथा ॥ अक्षयं त्रिदिवं भुक्त्वा मुक्तो याति परांगतिम् ॥ ७९ ॥ गुणान्येतानि सर्वाणि अष्टवक्त्रस्य धार
 णात् ॥ न वास्यं भैरवं प्रोक्तं धारयेद्यस्तु बाहुतः ॥ १८० ॥ कपिलं मुक्तिदं धृत्वा मम तुल्यबलो भवेत् ॥ लक्षकोटि सहस्राणि ब्रह्महत्याः करोति यः ॥ ८१ ॥ ताः
 सर्वादहते शीघ्रं न वक्त्रस्य धारणात् ॥ सुरलोके सदा देवैः पूजितो मघवान्यथा ॥ ८२ ॥ हरवद्वरवेश्मस्थो गणेशो नात्र संशयः ॥ पत्रगाश्च विनश्यंति दशवक्त्रस्य
 धारणात् ॥ ८३ ॥ वक्त्रे चैकादशे वत्सरुद्राश्चैकादश स्मृताः ॥ शिखायां धारयेन्नित्यं तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ८४ ॥ अश्वमेधसहस्राणि यज्ञकोटि शतानि च ॥ गवां
 शतसहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलम् ॥ ८५ ॥ तत्फलं शीघ्रमाप्नोति वक्त्रैकादश धारणात् ॥ हरस्य सदृशलोके पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ८६ ॥ रुद्राक्षं द्वादशा
 स्यं यः कंठदेशे तु धारयेत् ॥ आदित्यस्तुष्यते नित्यं द्वादशास्ये व्यवस्थितः ॥ ८७ ॥ गोमेधं नरमेधं च कृत्वा यत्फलमश्नुते ॥ यत्फलं शीघ्रमाप्नोति वक्त्रादेश्च
 निवारणम् ॥ ८८ ॥ नैव वहेर्भयं चैव न च व्याधिः प्रवर्तते ॥ अर्थलाभं सुखं मुक्तिं ईश्वरो न दरीदृता ॥ ८९ ॥ हस्त्यश्च नरमार्जारमूपकाञ्छकांस्तथा ॥ व्या
 लं द्विसृगालादीन् ब्रह्मत्वाव्याधातयत्यपि ॥ ९० ॥ मुच्यते नात्र संदेहो वक्त्रद्वादश धारणात् ॥ वक्त्रयोदशो रुद्रो रुद्राक्षः प्राप्यते यदि ॥ ९१ ॥ शंतमः स तु विज्ञे
 यः सर्वकामफलप्रदः ॥ सुधारसायनं चैव धातुवादश्च पादुका ॥ ९२ ॥ सिध्यंति तस्यैव सर्वे भाग्ययुक्तस्य षण्मुखः ॥ मातृपितृस्वभ्रातृगुरुन्वाथनिहत्य च ॥ ९३ ॥
 मुच्यते सर्वपापेभ्यो त्रयोदशस्य धारणात् ॥ अक्षयं लभते स्वर्गं यथा देवो महेश्वरः ॥ ९४ ॥ चतुर्दशमुखं वत्सरुद्राक्षं यदि धारयेत् ॥ सततं मूर्ध्नि बाहौ वा शक्ति
 पिंडं शिवस्य च ॥ ९५ ॥ किंपुनर्बहुनोक्तेन वर्णितेन पुनः पुनः ॥ पूज्यते सततं देवैः प्राप्यते पुण्यगौरवात् ॥ ९६ ॥ कार्तिकेय उवाच ॥ भगवन् श्रोतुमिच्छा

५० पु०
॥१७६॥

मिवक्त्रेयथाविधि ॥ न्यसनंकेनमंत्रेणधारणंवाकथंवद ॥ १७ ॥ ईश्वरउवाच ॥ शृणुषण्मुखतत्वेनवक्त्रेयथाविधि ॥ अमंत्रोच्चारणादेवगुणाह्येतेप्रकीर्तिताः ॥ १८ ॥ यः पुनर्मंत्रसंयुक्तंधारयेद्भुविमानवः ॥ गुणास्तस्यमहत्त्वंचकथितुंनैवशक्यते ॥ १९ ॥ इदानीमंत्रादिश्यंते ॐ रुद्रएकवक्त्रस्य ॥ ॐ खंद्विवक्त्रस्य ॐ त्रिवक्त्रस्य ॐ द्विचतुर्वक्त्रस्य ॥ ॐ त्रिचतुर्वक्त्रस्य ॥ ॐ पञ्चवक्त्रस्य ॥ ॐ षड्वक्त्रस्य ॥ ॐ सप्तवक्त्रस्य ॥ ॐ अष्टवक्त्रस्य ॥ ॐ जूनवक्त्रस्य ॥ ॐ क्षंदशवक्त्रस्य ॥ ॐ श्रींएकादशवक्त्रस्य ॥ ॐ द्विद्वादशवक्त्रस्य ॥ ॐ क्षींत्रयोदशवक्त्रस्य ॥ ॐ त्रिचतुर्दशवक्त्रस्य ॥ एवंमंत्रायथाक्रमंन्यस्तव्याः ॥ शिरस्युरसिमालांचगृहीत्वा योत्रजेन्नरः ॥ पदेपदेश्वमेधस्यफलमाप्नोतिनान्यथा ॥ २०० ॥ सर्वेषामपिवक्त्राणांधारणेमत्समोभवेत् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनरुद्राक्षंपुत्रधारय ॥ १ ॥ धारयित्वातुरुद्राक्षंभ्रियतेयःक्षितौनरः ॥ सयातिमत्पुरंरम्यंसर्वदेवैःप्रपूजितः ॥ २ ॥ मरुदेशेपुरावत्सवाणिज्यायकिलस्थले ॥ गच्छन्वाणिकुसुतस्तातत रौप्रेताप्रपीडितः ॥ ३ ॥ नरीनर्तिततःप्रेताद्विजेनपरमैश्चिच ॥ कात्वंनृत्यसिदीनातिसंवृताजर्णवाससा ॥ ४ ॥ अथसाचद्विजंप्राहदेवदूतान्मयाश्रुतम् ॥ अस्यचारुनरस्यैववज्रपातेनसांप्रतम् ॥ ५ ॥ निश्चितंनिधनंविप्रमद्भर्तातुभविष्यति ॥ एतस्मिन्नंतरेनाकाद्वज्रंतस्यशिरोपरि ॥ ६ ॥ अपतत्सपपा तोर्व्यारुद्राक्षस्यार्धखंडके ॥ ततोममपुरात्पुत्रविमानंचापतद्भुतम् ॥ ७ ॥ समारुह्यततःश्रीमांस्तत्रतिष्ठतिसंचिरम् ॥ ममांशकंसमासाद्यईश्वरःकौधनी भवेत् ॥ ८ ॥ एंवुरुद्राक्षखंडेचमृतस्यसुगतिःसुत ॥ ज्ञानेनधारिणःपुंसःफलंवक्तुंनशक्नुमः ॥ ९ ॥ सशैवोवाभवेच्छाक्तोगाणपत्योथसौरकः ॥ योद धातिमृतोमा लामेकरुद्राक्षकंतुवा ॥ २१० ॥ यः पठेत्पाठयेद्वापिश्रावयेच्छृणुतेपिवा ॥ सर्वपापात्प्रमुक्तात्मासुखंस्वर्गलभेक्रमात् ॥ २११ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमेसृष्टिखंडेरुद्राक्षमाहात्म्यं नामैकोनषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ स्कंदउवाच ॥ अपरस्यापिपृच्छामिफलस्यपूततांतरोः ॥ सर्वलोकहितार्थायवदनोजग दीश्वर ॥ १ ॥ ईश्वरउवाच ॥ धात्रीफलंपरंपूतंसर्वलोकेषुविश्रुतम् ॥ यस्यरोपात्रो नारीमुच्यतेजन्मबंधनात् ॥ २ ॥ पावनंवासुदेवस्यफलंप्रीतिकरंशुभम् ॥ अस्यभक्षणमात्रेणमुच्यतेसर्वकल्मषात् ॥ ३ ॥ भक्षणेचभवेदायुःपानैवैधर्मसंचयः ॥ अलक्ष्मीनाशनंस्नानेसर्वैश्वर्यमवाप्नुयात् ॥ ४ ॥ यस्मिन्नृगृहेमहासेनधात्री तिष्ठतिसर्वदा ॥ तस्मिन्नृगेनगच्छंतिप्रेतादैतेयराक्षसाः ॥ ५ ॥ नगंगानगयाचैव नकाशीनचपुष्करम् ॥ एकैवहिनृणांधात्रीसंप्राप्तेहरिवासरे ॥ ६ ॥ एकाद श्यांपक्षयुगेधात्रीस्नानं करोति यः ॥ सर्वपापक्षयंयांतिविष्णुलोकेमहीयते ॥ ७ ॥ धात्रीफलंसदासेव्यंभक्षणेस्नानएवच ॥ नियतंपारणेविष्णोःस्नानमात्रेहरे र्दिने ॥ ८ ॥ संयतेपारणेचैवधात्र्येकस्पर्शनेनरः ॥ भुक्तातुलंघयेद्यस्तुएकादश्यांसितासिते ॥ ९ ॥ एकेनैवोपवासेनकृतेनतुषडानन ॥ सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यते न्नात्रसंशयः ॥ १० ॥ अक्षयंलभतेस्वर्गविष्णुसायुज्यमात्रजेत् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनधात्रीव्रतंसमाचर ॥ ११ ॥ धात्रीद्रवेणसततयस्यकेशाःसुरंजिताः ॥ नपिबे

प्र०सृ०सं०
अ०६०

॥१७६॥

त्सपुनर्मातुःस्तनंकाश्चित्पडानन ॥ १२ ॥ धात्रीदर्शनसंप्रशान्नाम्रउच्चारणेपिवा ॥ वरदःसंमुखोविष्णुःसंतुष्टोभवतिप्रियः ॥ १३ ॥ धात्रीफलंचयत्रास्तेतत्र
 तिष्ठतिकेशवः ॥ तत्रब्रह्मास्थिरापद्मातस्मात्तातुगृहेन्यसेत् ॥ १४ ॥ अलक्ष्मीर्नश्यतेतत्रयत्रधात्रीप्रतिष्ठति ॥ संतुष्टास्सर्वदेवाश्चनत्यजंतिक्षणंमुदा ॥ १५ ॥
 धात्रीफलेननैवेद्योददातिमहाधनम् ॥ तस्यतुष्टोभवेद्विष्णुर्नान्यैःऋतुशतैरपि ॥ १६ ॥ स्नात्वाधात्रीद्रव्येणैवपूजयेद्यस्तुमाधवम् ॥ सोभीष्टफलमा
 प्रीतियद्गमनसिवर्तते ॥ १७ ॥ तथैवलक्षणंस्मृत्वापूजयित्वाफलेनतु ॥ सुवर्णशतसाहस्रंफलमेतिनरोत्तमः ॥ १८ ॥ यागतिज्ञानिनांस्कंदमुनीनां
 योगसेविनाम् ॥ गतिंतांसमवाप्नोतिधात्रीसेवारतो नरः ॥ १९ ॥ तीर्थसेवाभिगमनेत्रतैश्चविविधैस्तथा ॥ सागतिर्लभ्यतेपुंसांधात्रीफलमुसेवया ॥ २० ॥
 प्रीतिश्चसर्वदेवानांदेवीनांनोगणस्यच ॥ संमुखावरदास्नानेधात्रीफलनिषेवणे ॥ २१ ॥ ग्रहादुष्टाश्चयेकेचिदुग्राश्चदैत्यराक्षसाः ॥ सर्वेनदुष्टतांयातिधा
 त्रीफलमुसेवनात् ॥ २२ ॥ सर्वयज्ञेषुकार्येषुशस्तं चामलकीफलम् ॥ सर्वदेवस्यपूजायांवर्जयित्वा रविंसुत ॥ २३ ॥ तस्माद्रविदिनेतातसप्तम्यांच
 विशेषतः ॥ धात्रीफलानिसततंदूरतःपरिवर्जयेत् ॥ २४ ॥ यस्तुस्नातितथाइनातिधात्रीचरविवासरे ॥ आयुर्वित्तंकलत्रंचसर्वतस्यविनश्याति ॥ २५ ॥
 सक्रान्तौचभृगोर्वारिषष्ठ्यांप्रतिदिदिधुवम् ॥ नवम्यंचाप्यमायांचधात्रींदूरात्परित्यजेत् ॥ २६ ॥ नासिकाकर्णतुंडेषुमृतस्यचिकुरेषुवा ॥ तिष्ठेद्धात्रीफलं
 यस्यसयातिविष्णुमंदिरम् ॥ २७ ॥ धात्रीसंपर्कमात्रेणमृतोयात्यच्युतालयम् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यस्वर्गयातिरथेनतु ॥ २८ ॥ धात्रीद्रवंनरोल्लिखवायस्तु
 स्नानंसमाचरेत् ॥ पदेपदेश्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिधार्मिकः ॥ २९ ॥ अस्यदर्शनमात्रेणयेवैपापिष्ठजंतवः ॥ सर्वेतेप्रपलायंतेग्रहादुष्टाश्चदारुणाः ॥ ३० ॥
 पुरैकःपुल्कसःस्कंदमृगयार्थवनंगतः ॥ मृगपक्षिगणान्हत्वातृपयापरिपीडितः ॥ ३१ ॥ क्षुधयामलकीवृक्षंपुरःपीनफलान्वितम् ॥ दृष्ट्वासंरुद्धसह
 साचखादफलमुत्तमम् ॥ ३२ ॥ ततोदैवात्सवृक्षाग्रान्निपपातमहीतले ॥ वेदनागाढसंविद्धःपंचत्वमगमत्तदा ॥ ३३ ॥ ततःप्रेतगणाः सर्वैरक्षोभृतगणास्तथा ॥
 तनुंवोढुमुदासर्वेयेवैशमनसेवकाः ॥ ३४ ॥ नशक्नुवन्तिचांडालंमृतंद्रष्टुंमहाबलाः ॥ अन्योन्यंविग्रहस्तेपांममायमितिभाषताम् ॥ ३५ ॥ ग्रहीतुंचापिने
 तुंचनशक्तास्तेपरस्परम् ॥ ततस्तेतुसमालोक्यगतामुनिगणान्प्राति ॥ ३६ ॥ प्रेताऊचुः ॥ किमर्थमुनयोधीराश्चांडालंपापकारिणम् ॥ प्रेक्षितुंनवयंश
 क्तानचापियमसेवकाः ॥ ३७ ॥ प्रियंतेपातितायेचस्थिरैर्युद्धपराङ्मुखाः ॥ साहसैःपातिताभीतावज्राभ्रिकाष्ठपीडिताः ॥ ३८ ॥ सिंहव्यग्रहतामर्त्या
 व्याघ्रैर्वाजलजंतुभिः ॥ जलस्थलस्थिताःप्रेताःवृक्षपर्वतपातिताः ॥ ३९ ॥ पशुपक्षिहतायेचकारागारेगरेमृताः ॥ आत्मघातमृतायेचश्राद्धादिक
 र्मवर्जिताः ॥ ४० ॥ गूढकर्ममृताधूर्तागुरुविप्रनृपद्विषः ॥ पापंडाःकौलिकाःक्रूरागरदाःकूटसाक्षिणः ॥ ४१ ॥ आशौचात्रस्यभोक्तारःप्रेतभोग्यान्

संशयः ॥ ममायमिति भाषंतोनेतुंतं च न शक्नुमः ॥ ४२ ॥ आदित्य इव दुष्प्रेक्षः किं वा कस्य प्रभावतः ॥ मुनय ऊचुः ॥ अनेन भक्षितं प्रेताः पक्वं चामलकी
फलम् ॥ ४३ ॥ तत्संगं यांति तस्यैव फलानि प्रचुराणि च ॥ तेनैव कारणेनार्थं दुष्प्रेक्ष्यो भवतां ध्रुवम् ॥ ४४ ॥ वृक्षाय पतितस्याथ प्राणः स्नेहात्त्र चत्य
जेत् ॥ नायं चारेण सूर्यस्य न चान्ये पापकारिणः ॥ ४५ ॥ धात्री भक्षणमात्रेण पापात्पूतो ब्रजे दिवम् ॥ प्रेता ऊचुः ॥ पृच्छामो वो ह्यविज्ञानात्त्रयं निंदकाः क्व
चित् ॥ ४६ ॥ विष्णुलोकाद्विमानं तु यावन्नैवात्र गच्छति ॥ उच्यतां मुनिशार्दूलवोद्भूतं मनसि स्थितम् ॥ ४७ ॥ यावद्विजानघोषंति वेदमंत्रादिकल्पितम् ॥
वोष्यते यत्र वेदाश्च मंत्राणिविविधानि च ॥ ४८ ॥ पुराणस्मृतयो यत्र क्षणं स्थातुं न शक्नुमः ॥ यज्ञहोमजपस्थानदेवतार्चनकर्मणाम् ॥ ४९ ॥ पुरतो वै न
तिष्ठामस्तस्माद्भूतं समुच्यताम् ॥ किं वै कृत्वा प्रेतयोर्निलभंते हि नराद्विजाः ॥ ५० ॥ श्रोतुमिच्छामहे सम्यक् कथं वै विकृतं वपुः ॥ द्विजा ऊचुः ॥ शीतवातात्
पक्वैः शैः क्षुत्पिपासाविशेषकैः ॥ ५१ ॥ अन्यैरपि च दुःखैर्येषां डिताः कूटसाक्षिणः ॥ वधबंधप्रमीताश्च प्रेतास्ते निरयंगताः ॥ ५२ ॥ छिद्रान्वे
षपराये च द्विजानां कर्मधातिनः ॥ तथैव च गुरूणां वते प्रेताश्चापुनर्भवाः ॥ ५३ ॥ दीयमाने द्विजाग्ये तु दातारं प्रति विध्यति ॥ चिरं प्रेतत्वमा
श्रित्य नरकात्प्रनिवर्तते ॥ ५४ ॥ परस्य वाऽत्मनो वा गां चैव कृत्वा पीडनवाहने ॥ न पालयंति ये मूढास्ते प्रेताः कर्मजा भुवि ॥ ५५ ॥ हीनप्रतिज्ञकाः स
त्यास्तथा भग्नव्रतानराः ॥ नलिनीदलभुक्ताश्च ते प्रेताः कर्मजा भुवि ॥ ५६ ॥ विक्रीणन्ति सुतां शुद्धांस्त्रियं साध्वीमकंटकाम् ॥ पितृव्यमातुल्यं च ते प्रे
ताः कर्मजा भुवि ॥ ५७ ॥ एते चान्ये च बहवः प्रेता जाताः स्वकर्मभिः ॥ प्रेता ऊचुः ॥ न भवंति कथं प्रेताः कर्मणा केन वा द्विजाः ॥ ५८ ॥ हिताय वदन
स्तूर्णं सर्वलोकहितं परम् ॥ द्विजा ऊचुः ॥ येन चैव कृतं स्नानं जले तीर्थस्य धीमता ॥ ५९ ॥ नमस्कृतं परं लिङ्गं न प्रेतो जायते नरः ॥ एकादश्यामुपोष्यै
व द्वादश्यां च विशेषतः ॥ ६० ॥ पूजयित्वा हरिं मर्त्याः प्रेतत्वं न ब्रजंति वै ॥ वेदाक्षरप्रसूक्तैश्च स्तोत्रमंत्रादिभिस्तथा ॥ ६१ ॥ देवानां पूजने रक्तानवै प्रेता भवं
ति ते ॥ श्रुत्वा पौराणिकं वाक्यं दिव्यं च धर्मसंहितम् ॥ ६२ ॥ पाठयित्वा पठित्वा च पिशाचत्वं न गच्छति ॥ व्रतैश्च विविधैः पूताः पद्माक्षधारणैस्तथा ॥ ६३ ॥
जप्त्वा पद्माक्षमालायां प्रेतत्वं नैव गच्छति ॥ धात्रीफलद्रवैः स्नात्वा नित्यं तद्भक्षणे रताः ॥ ६४ ॥ तेन विष्णुं सुसंपूज्य न गच्छंति पिशाचताम् ॥ प्रेता ऊचुः ॥
सतां संदर्शनात्पुण्यमिति पौराणिकाविदुः ॥ ६५ ॥ तस्माद्दोदर्शनं जातं हितं नः कर्तुमर्हथ ॥ प्रेतभावाद्यथा मुक्तिः सर्वेषां नो भविष्यति ॥ ६६ ॥ व्रतोपदेशकं धी
रायुष्माकं शरणागताः ॥ ततो दयालवः सर्वे तानूचुर्द्विजसत्तमाः ॥ ६७ ॥ धात्रीणां भक्षणं शीघ्रं कुर्वतां मुक्तिहेतवे ॥ प्रेता ऊचुः ॥ धात्रीणां दर्शने
विप्रावयं स्थातुं शक्नुमः ॥ ६८ ॥ कथं तेषां फलानां च शक्तवै भक्षणे धुना ॥ द्विजा ऊचुः ॥ अस्माकं वचनेनात्र धात्रीणां भक्षणं शिवम् ॥ ६९ ॥ फलि

व्यतिपरं लोकं तस्माद्गंतुं समर्हथ ॥ अथ तेभ्योवरं लब्ध्वा धात्रीवृक्षं पिशाचकैः ॥ ७० ॥ समारुह्य फलं प्राप्य भक्षितं लीलया तदा ॥ ततो देवा लया
 तूर्णरथं पीनसुशोभनम् ॥ ७१ ॥ आगतं तं समारुह्य सचांडालपिशाचकाः ॥ गतास्ते त्रिदिवं पुत्रत्रैर्यज्ञैः सुदुर्लभम् ॥ ७२ ॥ ॥ स्कंद उवाच ॥ धात्रीभ
 क्षणमात्रेण पुण्यं लब्ध्वा दिवंगताः ॥ तद्भक्षिणः कथं स्वर्गं न गच्छंति नरादयः ॥ ७३ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ पूर्वते ज्ञानलोपाच्च न जानंति हिताहितम् ॥ उ
 च्छिष्टं श्वभिरुत्सृष्टं श्लेष्ममूत्रं शकृत्तुवा ॥ ७४ ॥ मत्वा च मोहिताः श्रेष्ठं प्रेतादंति सदैव हि ॥ शकृच्छौचजलं वातं बलिं सूकरकुट्टैः ॥ ७५ ॥ मृतके सू
 तके जप्यं न त्यक्तं येन केनचित् ॥ तस्यान्नं च जलं प्रेताः खादंति तु सदैव हि ॥ ७६ ॥ दुर्दाता गृहिणीयस्य शुचि संयमवर्जिता ॥ गुरुनिःसारिता दुष्टा संति प्रेता
 श्वतत्र वै ॥ ७७ ॥ अपुङ्गवाः कुलैर्जात्या बलोत्साहविवर्जिताः ॥ बधिराश्च कृशादीनाः पिशाचाः कर्मजा तयः ॥ ७८ ॥ क्षणं च मंगलं नास्ति दुःखैर्देहयुताभृशम्
 तेनैव विवृता काराः सर्वभोगविवर्जिताः ॥ ७९ ॥ नग्नकारोगसंतप्ता मृता रूक्षामलीमसाः ॥ एते चान्ये च दुःखार्ताः सदैव प्रेतजा तयः ॥ ८० ॥ तेन कर्मविपा
 केन जायंते काममीदृशाः ॥ पितृमातृगुरूणां च देवनिंदा पराश्रये ॥ ८१ ॥ पाषंडाः कौलिकाः पापास्ते प्रेताः कर्मजा भुवि ॥ गलपाशैर्जलैः शस्त्रैर्गर्लैरात्म
 घातकाः ॥ ८२ ॥ इह लोके च ते प्रेताश्चांडालादिषु संभवाः ॥ अंत्यजाः पतिताश्चैव पापरोगमृताश्च ये ॥ ८३ ॥ अंत्यजैर्वातिता युद्धे ते प्रेतानि श्विता
 भुवि ॥ महापातकसंयुक्ता विवाहे च बहिष्कृताः ॥ ८४ ॥ शौर्यात्साहसिका ये च ते प्रेताः कर्मजा भुवि ॥ राजद्रोहकरा ये च पितृणां द्रोहचितकाः ॥ ८५ ॥
 ध्यानाध्ययनहीनाश्च त्रैर्देवार्चनादिभिः ॥ अमंत्राः स्नानहीनाश्च गुरुस्त्रीगमने रताः ॥ ८६ ॥ तथैव चांत्यजस्त्रीषु दुर्गता सुचसंगताः ॥ मृताः क्रूरोपवासे
 न म्लेच्छदेशस्थिता मृताः ॥ ८७ ॥ म्लेच्छभाषायुता शुद्धास्तथा म्लेच्छोपजीविनः ॥ अनुवर्तंति ये म्लेच्छान् स्त्रीधनैरुपजीवकाः ॥ ८८ ॥ स्त्रियोयैश्च न रक्ष्यं
 ते ते प्रेतानात्र संशयः ॥ क्षुधासंतप्तदेहं तु श्रांतं विप्रं गृहागतम् ॥ ८९ ॥ गुणपुण्यातिथित्यक्त्वा पिशाचत्वं व्रजंति ते ॥ विक्रीणंति च वैगाश्च म्लेच्छेषु च गवा
 शिषु ॥ ९० ॥ प्रेतलोके सुखं स्थित्वा ते च यांत्यपुनर्भवम् ॥ अशौचाभ्यंतरे ये च जाताश्च पशवो मृताः ॥ ९१ ॥ चिरं प्रेताः पिशाचाश्च मृता जाताः पुनः
 पुनः ॥ जातकर्ममुखैश्चैव संस्कारैर्ये विवर्जिताः ॥ ९२ ॥ एकैकस्मिंश्च संस्कारे प्रेतत्वं परिहीयते ॥ स्नानसंध्यासुरार्चाभिर्वेदयज्ञव्रताक्षरैः ॥ ९३ ॥
 आजन्मवर्जिताः पापास्ते प्रेताश्चापुनर्भवाः ॥ भोजनोच्छिष्टपात्राणियानि देहमलानि च ॥ ९४ ॥ निपातयंति ये तीर्थे ते प्रेतानात्र संशयः ॥ दानमानार्चनैर्नैव ये
 विप्राभुवितर्पिताः ॥ ९५ ॥ पितरोगुरवश्चैव प्रेतास्ते कर्मजाभृशम् ॥ पतित्यक्त्वा च यानां यौवसंति चेतरैर्जनैः ॥ ९६ ॥ प्रेतलोके चिरं स्थित्वा जायंते चांत्ययो
 निषु ॥ पतिं च वंचयित्वा याविषयेंद्रियमोहिताः ॥ ९७ ॥ मिष्टं चादंति याः पापास्तास्तु प्रेताश्चिरं भुवि ॥ विण्मूत्रभक्षका ये च ब्रह्मस्वभक्षणे रताः ॥ ९८ ॥ अभक्ष्यभक्ष

काश्चान्येतेप्रेताश्चापुनर्भवाः ॥ बलाद्येपरवस्तूनिगृह्णन्तिनददत्यपि ॥ ९९ ॥ अतिथीनवमन्यतेप्रेतानिरयमास्थिताः ॥ तस्मादामलकींभुक्त्वा
 स्नात्वातस्यद्रवेणच ॥ १०० ॥ सर्वपापाद्विनिर्मुक्तोविष्णुलोकेमहीयते ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसेवयामलकींशिवाम् ॥ १ ॥ यइदंशृणुयान्नित्यं
 पुण्याख्यानमिदंशुभम् ॥ सर्वपापप्रपूतात्माविष्णुलोकेमहीयते ॥ २ ॥ श्रावयेत्सततंलोकेवैष्णवेषुविशेषतः ॥ सयातिविष्णुसायुज्यमितिपौ
 राणिकाविदुः ॥ ३ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ महीरुहफलंज्ञातंप्रपूतंद्विविधंप्रभो ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामिपत्रंपुष्पंसुमोक्षदम् ॥ ४ ॥ ईश्वर
 उवाच ॥ ॥ सर्वेभ्यःपत्रपुष्पेभ्यःसत्तमातुलसीशिवा ॥ सर्वकामप्रदाशुद्धावैष्णवीविष्णुसुप्रिया ॥ ५ ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदामुख्यासर्वलोकपराशुभा ॥
 यामाश्रित्यगताःस्वर्गमक्षयंमुनिसत्तमाः ॥ ६ ॥ हितार्थंसर्वलोकानांविष्णुनारोपितापुरा ॥ तुलसीपत्रपुष्पंचसर्वधर्मप्रतिष्ठितम् ॥ ७ ॥ यथा
 विष्णोःप्रियालक्ष्मीर्यथाहंप्रियएवच ॥ तथेयंतुलसीदेवीचतुर्थानोपपद्यते ॥ ८ ॥ तुलसीपत्रमेकंतुशतहेमफलप्रदम् ॥ नान्यैःपुष्पैस्तथापत्रैर्नान्यै
 र्गंधानुलेपनैः ॥ ९ ॥ तुष्यतेदैत्यहाविष्णुस्तुलस्याश्चदलैर्विना ॥ अनेनपूजितोयेनहरिर्नित्यंपराशया ॥ १० ॥ तेनदत्तंहुतंज्ञातंकृतंयज्ञव्रतादिकम् ॥
 जन्मजन्मनिभासित्वंसुखंभाग्यंयशःश्रियं ॥ ११ ॥ कुलंशीलंकलत्रंचपुत्रंदुहितरंतथा ॥ धनंराज्यमरोगत्वंज्ञानंविज्ञानमेवच ॥ १२ ॥ वेदवेदांगशास्त्रंचपुराणाग
 मसंहिताः ॥ सर्वकरगतमन्येतुलस्याभ्यर्चनेहरेः ॥ १३ ॥ यथागंगापवित्रांगीसुरलोकेविमोक्षदा ॥ यथाभागीरथीपुण्यातथैवंतुलसीशिवा ॥ १४ ॥ किंचगं
 गाजलेनैवकिंचपुष्करसेवया ॥ तुलसीदलमिश्रेणजलेनैवप्रमोद्यते ॥ १५ ॥ माधवःसंमुखोयस्यजन्मजन्मसुधीमतः ॥ तस्यश्रद्धाभवेच्छुत्वातुलस्याहरिम
 चित्तुम् ॥ १६ ॥ योमंजरीदलैरेवतुलस्याविष्णुमर्चयेत् ॥ तस्यपुण्यफलंस्कन्दकथितुनैवशक्यते ॥ १७ ॥ तत्रकेशवसान्निध्यंयत्रास्तितुलसीवनम् ॥ तत्रब्र
 ह्माचकमलासर्वदेवगणैःसह ॥ १८ ॥ तस्मात्तांसंनिकृष्टेतुसदादेवींप्रपूजयेत् ॥ स्तोत्रमंत्रादिकंक्यद्रासर्वमानंत्यमश्नुते ॥ १९ ॥ येचप्रेताश्चक्रुश्मांडाः
 पिशाचाब्रह्मराक्षसाः ॥ भूतदैत्यादयस्तत्रपलायंतैसदैवहि ॥ २० ॥ अलक्ष्मीर्नाशिनीघूर्णायाडाकिन्यादिमातरः ॥ सर्वाःसंकोचितायांतिदृष्ट्वातुलसीद
 लं ॥ २१ ॥ ब्रह्महत्यादयःपापव्याधयःपापसंभवाः ॥ कुमंत्रिणाकृतायेचसर्वेनश्यंतितत्रवै ॥ २२ ॥ भूतलेवापितयेनहर्यर्थंतुलसीवनम् ॥ कृतं
 क्रतुशतंतेनविधिवत्प्रियदक्षिणम् ॥ २३ ॥ हरिलिंगेषुचान्येषुसालग्रामशिलासुच ॥ तुलसीग्रहणंकृत्वाविष्णोःसायुज्यमाव्रजेत् ॥ २४ ॥ नंदं
 तिपुरुषास्तस्यमाधवार्यैक्षितौतुयः ॥ तुलसीरोपयेद्द्वारःसयातिमाधवालयम् ॥ २५ ॥ पूजयित्वाहरिदेवंनिर्माल्यंतुलसीदलम् ॥ धारयेद्यःस्व
 शीर्षेतुपापात्पूतोदिवं व्रजेत् ॥ २६ ॥ पूजनेकीर्तनेध्यानरोपणेधारणेकलौ ॥ तुलसीदहतेपापंस्वर्गमोक्षंददातिच ॥ २७ ॥ उपदेशंदिशेदस्याःस्वयमा

चरते पुनः ॥ २८ ॥ सयाति परमं स्थानं माधवस्य निकेतनम् ॥ हरेः प्रियकरं यच्च तन्मे प्रियतरं भवेत् ॥ २९ ॥ सर्वेषामपि देवानां देवीनां च संप्रतः ॥
 श्राद्धेषु यज्ञकार्येषु पुष्पमेषकं पडानन ॥ १३० ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन तुलसीसेविनं कुरु ॥ तुलसीसेविता येन तेन सर्वं तु सेवितम् ॥ ३१ ॥ गुरुं विप्रं देवतीर्थं तस्मात्सेवय प
 ण्मुख ॥ शिखायां तुलसीं कृत्वा यस्तु प्राणान्परिजेत् ॥ ३२ ॥ दुष्कृतौ वा द्विनिर्मुक्तः स्वर्गमेति निरामयम् ॥ राजसूयादिभिर्यज्ञैर्व्रतैश्च विविधैर्यमैः ॥ ३३ ॥
 यागतिः प्राप्यते धीरैः तुलसीसेविनां भवेत् ॥ तुलसीदलेन चैकेन पूजयित्वा हरिं नरः ॥ ३४ ॥ वैष्णवत्वमवाप्नोति किमन्यैः शास्त्रविस्तरैः ॥ नपि वेत्सपयो मा तुस्तु
 लस्याः कोटि संख्यकैः ॥ ३५ ॥ अर्चितः केशवो येन शाखामृदुलपल्लवैः ॥ भावयेत् पुरुषान्मर्त्यैः शतशोथ सहस्रशः ॥ ३६ ॥ पूजयित्वा हरिं नित्यं कोमलैस्तुलसी
 दलैः ॥ प्रधानतो गुणास्ता तुलस्या गदिता मया ॥ ३७ ॥ निखिलं पुरुषकालेन गुणं वक्तुं न शक्नुमः ॥ यस्त्विदं शृणुयात् नित्यं माख्यानं पुण्यसंचयम् ॥ ३८ ॥
 पूर्वजन्मकृतात्पापान्मुच्यते जन्मबंधनात् ॥ सकृत्पठनमात्रेण वा ह्यष्टोमफलं लभेत् ॥ ३९ ॥ न तस्य व्याधयः पुत्रमूर्खत्वं न कदाचन ॥ सर्वदा जयमाप्नोति न गच्छे
 त्स पराजयं ॥ १४० ॥ लेखस्तिष्ठेद्ब्रह्मेयस्य तस्य लक्ष्मीः प्रवर्तते ॥ न चाधयो न च प्रेतान शोकानावमानना ॥ १४१ ॥ न तिष्ठंति क्षणं तत्र यत्रेयं वर्तते लिपिः ॥ ४२ ॥
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे मृष्टिखंडे तुलसीमाहात्म्यं नाम षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ द्विजा ऊचुः ॥ तुलसीपुष्पमाहात्म्यं श्रुतं त्वत्तो हरेः शुभम् ॥ तस्यास्तो
 त्रं कृतं पुण्यं श्रोतुमिच्छामहे वयम् ॥ १ ॥ व्यास उवाच ॥ पुरास्कंदपुराणे च यन्मया कीर्तितं द्विजाः ॥ कथयामि पुराणं च पुरतो मोक्षहेतवे ॥ २ ॥ शतानंदमुनेः
 शिष्याः सर्वे ते संशितव्रताः ॥ प्रणिपत्य गुरुं विप्राः पप्रच्छुः पुण्यतोहितम् ॥ ३ ॥ पूर्वव्रह्ममुखात्राथ च्छ्रुतं तुलसीस्तवम् ॥ तद्वयं श्रोतुमिच्छामस्त्वत्तो ब्रह्मविदां व
 र ॥ ४ ॥ शतानंद उवाच ॥ नामोच्चार्य कृते तस्याः प्रीणात्यसुरदर्पहा ॥ पापानि विलयं यांति पुण्यं भवति चाक्षयम् ॥ ५ ॥ साकथं तुलसीलोकैः पूज्यते वंद्यते न
 हि ॥ दर्शनादेव स्यास्तु दानं कोटिगवां भवेत् ॥ ६ ॥ धन्यास्ते मानवा लोके यद्ब्रह्मे विद्यते कलौ ॥ सालग्रामशिलार्थं तुलसीप्रत्यहं क्षितौ ॥ ७ ॥ तुलसीये
 विचिन्वन्ति धन्यास्ते करपल्लवाः ॥ केशवार्थं कलौ ये चरोपयंती ह भूतले ॥ ८ ॥ किं करिष्यति संरुष्टो यमोपि सह किं करैः ॥ तुलसीदलेन देवेशः पूजितो येन दुः
 खहा ॥ ९ ॥ तीर्थयात्रादिगमनैः फलैः सिध्यति किन्नरः ॥ स्नाने दाने तथा ध्याने प्राशने केशवार्चने ॥ १० ॥ तुलसीदहते पापं कीर्तने रोपणे कलौ ॥ तुलस्यमृ
 तजन्मासि सदा त्वं केशव प्रिये ॥ ११ ॥ केशवार्थं चिनोमि त्वां वरदा भवशोभने ॥ त्वदंगं संभवौ नित्यं पूजयामि यथा हरिम् ॥ १२ ॥ तथा कुरु पवित्रांगिकलौ म
 लविनाशिनि ॥ मंत्रेणानेन यः कुर्याद्विचित्य तुलसीदलम् ॥ १३ ॥ पूजनं वा सुदेवस्य लक्षकोटिगुणं भवेत् ॥ प्रभावं तव देवेशि गायंति सुरसत्तमाः ॥ १४ ॥ मु
 नयः सिद्धगंधर्वाः पातालानगरा इव यम् ॥ न ते प्रभावं जानंति देवताः केशवाहते ॥ १५ ॥ गुणानां परिमाणं तु कल्पकोटिशतैरपि ॥ कृष्णानंदात्समुद्भूताक्षी

प० पु०

॥१७९॥

रोदमथनोद्यमे ॥१६॥ उत्तमांगेपुरायेनतुलसीविष्णुनाधृता ॥ प्राप्यैतानित्वयादेविविष्णोरंगानिसर्वशः॥१७॥ पवित्रतात्वयाप्राप्तातुलसीत्वांनमाम्यहम् ॥
त्वदंगसंभवैःपुत्रैःपूजयामियथाहरिम् ॥१८॥ तथाकुरुष्वमेऽविघ्नंयतोयामिपरांगतिम् ॥ रोपितागोमतीतीरेस्वयंकृष्णेनपालिता ॥ १९ ॥ जगद्धितायतु
लसीगोपीनांहितहेतवे ॥ वृंदावनेविचरतासेविताविष्णुनास्वयम् ॥ २० ॥ गोकुलस्यविवृद्धचर्थकंसस्यनिधनायच ॥ वसिष्ठवचनात्पूर्वराजेणसरयूत
टे ॥ २१ ॥ राक्षसानांवधार्थायरोपितात्वंजगत्प्रिये ॥ रोपितातपसोवृद्धचैतुलसीत्वांनमाम्यहम् ॥ २२ ॥ वियोगेवासुदेवस्यध्यात्वात्वांजनकात्मजा ॥ अ
शोकवनमध्येतुप्रियेणसहसंगता॥२३॥ शङ्करार्थपुरादेविपार्वत्यात्वंहिमालये ॥ रोपितातपसोवृद्धचैतुलसीत्वांनमाम्यहम्॥२४॥ सर्वाभिर्देवपत्नीभिःकिन्नरै
श्चापिनंदने ॥ दुःस्वप्ननाशनार्थायसेवितात्वंनमोस्तुते॥२५॥ धर्मारण्येगयायांचसेवितापितृभिःस्वयम् ॥ सेवितातुलसीपुण्याआत्मनोहितमिच्छता॥२६॥
रोपितारामचंद्रेणसेवितालक्ष्मणोच॥ पालितासीतयाभक्त्यातुलसीदंडकेवने ॥ २७ ॥ त्रैलोक्यव्यापिनीगंगायथाशास्त्रेपुगीयते ॥ तथैवतुलसीदेवीदृश्यते
सचराचरे ॥२८॥ ऋश्यमूकेचवसताकपिराजेनसेविता ॥ तुलसीवालिनाशायतारासंगमहेतवे॥२९॥ प्रणम्यतुलसीदेवींसागरोत्क्रमणंकृतम् ॥ कृतकार्यःप्र
हृष्टश्चहनुमान्पुनरागतः ॥३०॥ तुलसीग्रहणंकृत्वाविमुक्तोयातिपातकैः ॥ अथवासुनिशार्दूलाव्रह्महत्यांव्यपोहति ॥३१॥ तुलसीपत्रगलितंयस्तोयंशि
रसावेत् ॥ गंगास्नानमवाप्नोतिदशभेनुफलप्रदम् ॥ ३२ ॥ प्रसीददेविदेवेशिप्रसीदहरिवल्लभे ॥ क्षीरोदमथनोद्धूतेतुलसित्वांनमाम्यहम् ॥ ३३ ॥ द्वाद
श्यांजागेररात्रौयःपठेत्तुलसीस्तवम् ॥ द्वात्रिंशदपराधांश्चक्षमतेतस्यकेशवः ॥ ३४ ॥ यत्पापंयौवनेवाल्येकौमारिवाद्धंकेकृतम् ॥ तत्सर्वविलयंयातितुलसी
स्तवपाठतः ॥ ३५ ॥ प्रीतिमायातिदेवेशस्तुष्टोलक्ष्मींप्रयच्छति ॥ कुरुतेऽशत्रुनाशंचसुखंविद्यांप्रयच्छति ॥ ३६ ॥ तुलसीनायमात्रेणदेवायच्छंति
वाञ्छितम् ॥ गर्ह्याणमपिदेवेशोमुक्तियच्छतिदेहिनाम् ॥ ३७ ॥ तुलसीस्तवसंतुष्टासुखंवृद्धिददातिच ॥ उद्धतंहेलयाविद्धिपापंयमपथेस्थितम् ॥ ३८ ॥
यस्मिन्गृहेचलिखितोविद्यतेतुलसीस्तवः ॥ नाशुभंविद्यतेतस्यशुभमाप्नोतिनिश्चितम् ॥ ३९ ॥ सर्वचमंगलंतस्यनास्तिकिंचिदमंगलम् ॥ सु
भिक्षंसर्वदातस्यधनंधान्यंचपुष्कलम् ॥ ४० ॥ निश्चलकेशवेभक्तिर्नवियोगश्चवैष्णवैः ॥ जीवतिव्याधिनिर्मुक्तोनाधर्मेजायतेमतिः॥४१॥ द्वादश्यांजागे
रात्रौयःपठेत्तुलसीस्तवम् ॥ तीर्थकोटिसहस्रैस्तुयत्फलंलक्षकोटिभिः ॥ ४२ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिपठित्वातुलसीस्तवम् ॥ ४३ ॥ इति श्रीपाद्मपुरा
णेप्रथमेसृष्टिखंडेतुलसीस्तवमाहात्म्यंनामैकपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ द्विजाञ्जुः ॥ मज्जनादखिलंपापंक्षयंयातिसुनिश्चितम् ॥ महापातकमन्यच्च
तदादेशंवदस्वनः ॥ १ ॥ पापात्पूतोऽक्षयंनाकमश्नुतेदिविशक्रवत् ॥ सुरयोनेर्नहानिःस्यादुपदेशंवदस्वनः ॥ २॥ अत्रभोग्यंपरंसर्वमृतेस्वर्गोसुरोत्तमः ॥

प्र०सू०ख०

अ० ६१

॥१७९॥

कलिपापहतानांचस्वर्गसोपानमुच्यते ॥ ३ ॥ व्यासउवाच ॥ गतिंचितयतांविप्रास्तूर्णसामान्यजन्मनाम् ॥ स्त्रीपुंसामीक्षणाद्यस्माद्गंगापापंव्यपोहति ॥
 ॥ ४ ॥ गंगेतिस्मरणादेवक्षयंयातिचपातकम् ॥ कीर्तनादतिपापानिदर्शनाद्गुरुकल्मषम् ॥ ५ ॥ स्नानात्पानाच्चजाह्नव्यापितृणांतर्पणात्तथा ॥ महा
 पातकबुंदानिक्षयंयातिदिनेदिने ॥ ६ ॥ अग्निनादह्यतेतूलंतृणंशुष्कंक्षणाद्यथा ॥ तथागंगाजलस्पर्शात्पुंसांपापंदहेक्षणात् ॥ ७ ॥ संप्राप्तोत्यक्षयंस्व
 र्गंगस्नानेनकेशवम् ॥ यशोराज्यंलभेत्पुण्यंस्वर्गमंतेपरांगतिम् ॥ ८ ॥ पितृनुद्दिश्यगंगायांयस्तुपिंडंप्रयच्छति ॥ विधिनावाक्यपूर्वेणतस्य
 पुण्यफलंशृणु ॥ ९ ॥ अन्नैकेनतुसाहस्रवर्षपूज्यःसुरालये ॥ तिलेनद्विगुणंविद्वितथामेध्यफलेनच ॥ १० ॥ गव्येनविधिनाविप्राःस्वर्गस्यांतोनविद्यते ॥
 एवंपिंडप्रदानेननित्यंकृतशतंभवेत् ॥ ११ ॥ पितरोनिरयस्थायेधन्यास्तेमर्त्यवासिनः ॥ धनपुत्रयुतारोग्यंसुखसंमानपूजिताः ॥ १२ ॥ रसातलगताये
 चयेचकीटामहीतले ॥ स्थावरेपक्षिसंघादौतेमर्त्याधनिनोत्पाः ॥ १३ ॥ तत्तत्पुत्रैश्चपौत्रैश्चगोत्रैर्दोहित्रकैस्तथा ॥ जामातृभागिनेयैश्चसुहृन्मित्रैःप्रियाप्रि
 यैः ॥ १४ ॥ प्रदीयतेजलंपिंडंयथोपकरणान्वितम् ॥ गंगातोयेषुतीरेषुतेषांस्वर्गोऽक्षयोभवेत् ॥ १५ ॥ पिंडादूर्ध्वस्थितायेचपितरोमातृगोत्रजाः ॥ भवंति
 सुखिनःसर्वेमर्त्याश्शतसहस्रशः ॥ १६ ॥ स्वर्गेतस्यस्थिताःसत्वाअधःस्थामध्यवासिनः ॥ नित्यंवांच्छंतिसद्गंगांछंतुसुरनिम्नगाम् ॥ १७ ॥ एकोगच्छ
 तिमंगांयःपूयंतेतस्यपूरुषाः ॥ एतदेवमहापुण्यंतरतेतारयत्यपि ॥ १८ ॥ गंगाकृत्स्नगुणंवक्तुंनशक्तश्चतुराननः ॥ अतःकिंचिद्रदाम्यत्रभागीरथ्याद्विजा
 गुणम् ॥ १९ ॥ मुनयःसिद्धगंधर्वायैचान्येसुरसत्तमाः ॥ गंगातीरेतपस्तप्त्वास्वर्गलोकेऽच्युताभवन् ॥ २० ॥ दिव्येनवपुपासर्वेकामगेनरथेनच ॥ अद्यापिन
 निवर्ततेरत्नपूर्णक्षयेषुवै ॥ २१ ॥ प्रासादायत्रसौवर्णास्तुर्वलोकोर्ध्वगाश्शिवाः ॥ इष्टद्रव्यैःसुसंपूर्णाःस्त्रियोयत्रमनोरमाः ॥ २२ ॥ पारिजातःसमाःपुष्पवृक्षाः
 कल्पद्रुमोपमाः ॥ गंगातीरेतपस्तप्त्वातत्रैश्वर्यलभंतिहि ॥ २३ ॥ तपोभिर्वहुर्भिर्यज्ञैर्व्रतेर्नानाविधैस्तथा ॥ पुरुदानैर्गतिर्याचंगंगांसंसेवतांचसा ॥ २४ ॥ जार
 जंपतितंदुष्टमंत्यजंगुरुवातिनम् ॥ सर्वद्रोहेणसंयुक्तंसर्वपातकसंयुतम् ॥ २५ ॥ त्यजंतिपितरंपुत्राःप्रियंपतन्यःसुहृद्गणाः ॥ अन्येचवांधवाःसर्वेगंगातुनप
 रित्यजेत् ॥ २६ ॥ यथामातास्वयंजन्ममलशौचंचकारयेत् ॥ क्रोडीकृत्यतथातेपांगंगाप्रक्षालयेन्मलम् ॥ २७ ॥ भवंतितेसुविख्याताभोग्यालंकारपू
 जिताः ॥ दर्शनेक्रियतेगंगासकृद्रक्तयानरैस्तुयैः ॥ २८ ॥ तेषांकुलानांलक्षंतुभवात्तारयतेशिवा ॥ स्मृतार्तिहर्त्रीयैर्ध्यातासंस्तुतासाधुमोदिता ॥ २९ ॥
 गंगातारयतेनृणामुभौवंशौभवार्षवात् ॥ संक्रांतिषुव्यतीपातेग्रहणेचंद्रसूर्ययोः ॥ ३० ॥ पुण्येस्नात्वातुगंगायांकुलकोटिसमुद्धरेत् ॥ शुक्लपक्षेदिवामर्त्या
 गंगायामुत्तरायणे ॥ ३१ ॥ धन्यादेहंविमुंचंतिहृदिस्थेचजनार्दने ॥ अनेनविधिनायस्तुभागीरथ्याजलेशुभे ॥ ३२ ॥ प्राणास्त्यक्त्वाव्रजेत्स्वर्गपुनरावृत्तिव

जितम् ॥ योगंगानुगतो नित्यं सर्वदेवानुगोहिसः ॥ ३३ ॥ सर्वदेवमयो विष्णुर्गंगाविष्णुमयीयतः ॥ गंगायां पिंडदानेन पितृणामैतिलोदकैः ॥ ३४ ॥ नरकस्था
 दिवं याति स्वर्गस्थामोक्षमाप्नुयुः ॥ परदारपरद्रव्यवाधाद्रोहपरस्य च ॥ ३५ ॥ गतिर्भनुष्यमात्रस्य गंगैव परमा गतिः ॥ वेदशास्त्रविहीनस्य गुरुनिंदापर
 स्य च ॥ ३६ ॥ समयाचारहीनस्य नास्ति गंगा समा गतिः ॥ कियज्ञैर्वहुविच्छाद्यैः किं तपोभिः सुदुष्करैः ॥ ३७ ॥ स्वर्गमोक्षप्रदं गंगासुखसौभाग्यपूजिता ॥
 नियमैः परमैर्नित्यं किं योगैश्चित्तरोधकैः ॥ ३८ ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदा गंगा सुखमोक्षाय तः स्थिता ॥ अनेकजन्मसंवातपापपुंसां विनश्यति ॥ ३९ ॥ स्नानमात्रेण
 गंगायां सद्यः स्यात्पुण्यभाङ्गरः ॥ प्रभासे गोसहस्रस्य राहुग्रस्ते दिवाकरे ॥ ४० ॥ लभते यत्फलं दाने गंगा स्नानादिने दिने ॥ दृष्ट्वा तु हरते पापं स्पृष्ट्वा तु लभते दिव
 म् ॥ ४१ ॥ प्रसंगादपि सा गंगामोक्षदा त्ववगाहिता ॥ सर्वेन्द्रियाणां चापल्यं वासनाशक्तिसंभवम् ॥ ४२ ॥ निर्घृणत्वं ततो गंगा दर्शनात्प्रविनश्यति ॥ पर
 द्रव्याभिकांक्षित्वं परदाराभिलाषिता ॥ ४३ ॥ परधर्मे रुचिश्चैव दर्शनादेव नश्यति ॥ यदृच्छालाभसंतोपस्स्वधर्मेषु प्रवर्तते ॥ ४४ ॥ सर्वभूतसमत्वं च
 गङ्गायां मज्जनाद्भवेत् ॥ यस्तु गंगां समाश्रित्य सुखं तिष्ठति मानवः ॥ ४५ ॥ जीवन्मुक्तस्स एव ह सर्वेषामुत्तमः ॥ गंगां संश्रित्य यस्तिष्ठेत्तस्य कार्यं न विद्यते ॥ ४६ ॥
 कृतकृत्यस्स वै मुक्तो जीवन्मुक्तश्च मानवः ॥ यज्ञोदानं न पोजप्यं श्राद्धं च सुरपूजनम् ॥ ४७ ॥ गंगायां तु कृतं नित्यं कोटिकोटिगुणं भवेत् ॥ अन्यस्थाने कृतं पापं गंगा
 तीरे विनश्यति ॥ ४८ ॥ गंगातीरे कृतं पापं गंगा स्नानेन नश्यति ॥ आत्मनो जन्मनश्च त्रेजाह्वीसंगते दिने ॥ ४९ ॥ नरः स्नात्वा तु गंगायां स्वकुलं च समुद्धरेत् ॥
 आदरेण यथास्तौ तिथनवंतं सदानरः ॥ ५० ॥ सकृद्गंगां तथा स्तुत्वा भवेत्स्वर्गस्य भाजनम् ॥ अथ द्वयापि गंगायां यो सौ नामानुकीर्तनं ॥ ५१ ॥ करोति पुण्य
 वाहिन्यास्स वै स्वर्गस्य भाजनम् ॥ क्षितौ भावयतो मर्त्यान्नागांस्तारयते पथः ॥ ५२ ॥ दिवितारयते देवान् गंगा त्रिपथगा स्मृता ॥ ज्ञानतो ज्ञानतो वापि का
 मतोऽकामतोपि वा ॥ ५३ ॥ गंगायां च मृतो मर्त्यः स्वर्गमोक्षं च विंदति ॥ यागतिर्यागयुक्तस्य सत्त्वस्थस्य मनीषिणः ॥ ५४ ॥ सा गतिस्त्यजतः प्राणान् गंगायां
 तु शरीरिणः ॥ चांद्रायणसहस्राण्यश्चरेत्कायशोधनम् ॥ ५५ ॥ पानं कुर्याद्यथेच्छं च गंगां भः स विशिष्यते ॥ तावत्प्रभावस्तीर्थानां देवानां तु विशेषतः ॥ ५६ ॥
 तावत्प्रभावे वेदानां यावन्नाप्रोति जाह्नवीम् ॥ तिस्रः कोट्योर्ध्वं कोटीचतीर्थानां वायुरब्रवीत् ॥ ५७ ॥ दिवि भुव्यन्तरिक्षे च तानि ते सन्ति जाह्नवि ॥ विष्णुपादा
 व्जसंभूते गंगे त्रिपथगामिनि ॥ ५८ ॥ धर्मद्रवेति विख्याते पापं मे हर जाह्नवि ॥ विष्णुपादप्रसूता सि वैष्णवी विष्णुपूजिता ॥ ५९ ॥ ब्राह्मिणो न सस्तस्मादाजन्म
 मरणांतिकात् ॥ अथ धर्मसंपूर्णे श्रीमतारजसा च ते ॥ ६० ॥ अमृतेन महादेवि भागीरथि पुनीहि मां ॥ त्रिभिः श्लोकैरेरेभिर्यः स्नायाज्जाह्नवी जले ॥ ६१ ॥
 जन्मकोटिकृता तपापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ मूलमंत्रं प्रवक्ष्यामि जाह्नव्या हरभाषितम् ॥ ६२ ॥ सकृज्जपात्तरः पूतो विष्णुदेहे प्रतिष्ठति ॥ मंत्रश्चायं ॥ ॐ

नमोगंगायै विश्वरूपिण्यै नारायण्यै नमो नमः ॥ ६३ ॥ जाह्नवीतीरसंभूतांमृदंमूर्धाविभर्तियः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोगंगानंविनानरः ॥ ६४ ॥ गंगाजलो
 मिनिर्धूतपवनंस्पृशतेयदि ॥ सपूतःकल्मपाद्धोरात्स्वर्गचाक्षयमश्नुते ॥ ६५ ॥ यावदस्थिमनुष्यस्यगंगातोयेप्रतिष्ठति ॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमही
 यते ॥ ६६ ॥ पित्रोर्वैधुजनानांचअनाथानांगुरोरपि ॥ गंगायामस्थिपातेनरःस्वर्गाव्रहीयते ॥ ६७ ॥ गंगांप्रतिवहेद्यस्तुपितृणामस्थिखंडकम् ॥ पदेपदे
 श्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ६८ ॥ धन्याजानपदायेचपशवःपक्षिकीटकाः ॥ स्थावराजंगमाश्चान्येगंगातीरसमाश्रिताः ॥ ६९ ॥ क्रीडांतरमृतायेचजा
 ह्नव्याद्विजसत्तमाः ॥ मानवादेवतास्संतिइतरेमानवाभुवि ॥ ७० ॥ गंगास्नानायसंगच्छन्पथिसंम्रियतेयदि ॥ सचस्वर्गमवाप्नोतिगंगास्नानफलंलभेत् ॥ ७१ ॥
 गंगाजलेप्रयास्यंतितेजीवाःपथियेमृताः ॥ कीटाःपतंगाइश्लभाःपादावातेनगच्छतां ॥ ७२ ॥ येवदंतिसमुद्देशंगंगांप्रतिजनंद्विजाः ॥ तेचयांतिपरंपुण्यंगंगास्ना
 नफलंनराः ॥ ७३ ॥ जाह्नवीयेचर्निदंतिपापण्डैर्हतचेतसः ॥ तेयांतिनरकंचोरंपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ७४ ॥ दुस्थोवापिस्मरन्नित्यंगंगेतिपरिकीर्त
 यन् ॥ पठन्स्वर्गमवाप्नोतिकिमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ ७५ ॥ गंगागंगेतियोब्रूयाद्योजनानांशतैरपि ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ७६ ॥
 अंधाश्चभंगवस्तेचवृथाभवसमुद्रवाः ॥ गर्भपाताद्विपद्यंतयेगंगानगतानराः ॥ ७७ ॥ नकीर्तयंतियेगंगांजडतुल्यानराधमाः ॥ परात्रोपदिशंतिस्मवा
 तूलाश्चित्तविभ्रमाः ॥ ७८ ॥ नपठंतिजनायेचतेपांशास्त्रंविनिष्फलम् ॥ गंगापुण्यफलंविप्राःकुधियःपतिताधमाः ॥ ७९ ॥ पाठयंतिजनायेचथ्रद्वयानिपठं
 तिच ॥ गच्छंतितेदिवंधीरास्तारयंतिपितृन्गुरुन् ॥ ८० ॥ पाथेयकंगच्छतांयौवसुशक्त्याप्रयच्छति ॥ भागीरथ्यालभेत्स्नानंयःपरात्रेनगच्छति ॥ ८१ ॥
 कर्तुःस्नानफलंविद्याद्विगुणंप्रेरकस्यच ॥ इच्छायानिच्छयाचापिप्रेरणेनान्यसेवया ॥ ८२ ॥ जाह्नवीयोगतःपुण्यांसगच्छेन्निरंजलयम् ॥ द्विजाऊचुः ॥
 गंगायःकीर्तनंव्यासश्रुतंत्वत्तोविनिर्मलम् ॥ ८३ ॥ गंगाकस्मात्किमाकाराकुतःसाह्यतिपावनी ॥ ८४ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुध्वंकथयाम्यद्यकथांपुण्यांपुरा
 तनीं ॥ ८४ ॥ यांश्रुत्वामोक्षमार्गंचप्राप्नोतिनरसत्तमः ॥ ब्रह्मलोकंपुरागत्वानारदोमुनिपुंगवः ॥ ८५ ॥ नत्वाविधिंचपप्रच्छपूतंत्रैलोक्यपावनम् ॥ किं
 सृष्टंचत्वयातातसमतंशंभुकृष्णयोः ॥ ८६ ॥ सर्वलोकहितार्थायभुवःस्थानेसमीहितम् ॥ देवीवादेवताकावासर्वासामुत्तमोत्तमा ॥ ८७ ॥ यांसमा
 साद्यदेवाश्चदैत्यमानुषपन्नगाः ॥ अंडजाःस्वेदजावृक्षायेचान्यउद्भिजादयः ॥ ८८ ॥ सर्वेयांतिशिर्वं ब्रह्मन्समग्रंविभवंध्रुवम् ॥ ८९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सृजता
 चपुराप्रोक्तामायाप्रकृतिरूपिणी ॥ ८९ ॥ आद्याभवस्वलोकानांत्वत्तोभवंसृजाम्यहम् ॥ एतच्छ्रुत्वापरासाचसप्तधाचाभवत्तदा ॥ ९० ॥ गायत्रीवाक्चस्वलं
 क्ष्मीस्सर्वसस्यवसुप्रदा ॥ ज्ञानविद्याउमादेवीशक्तिवीजातपस्विनी ॥ ९१ ॥ वर्णिकाधर्मद्रवाचएतास्सप्तप्रकीर्तिताः ॥ गायत्रीप्रभवावेदावेदात्सर्वं

स्थितं जगत् ॥ ९२ ॥ स्वस्ति स्वाहा स्वधा दीक्षा एता गायत्री मातृकादिभिः ॥ ९३ ॥ क्रतौ देवाः स्वधां प्राप्य भवेयुरज
 रामराः ॥ ततस्सुधारसं देवामुमुचुर्धरणीतले ॥ ९४ ॥ अथ सस्यवती पृथ्वी ओषधीनां पराशुभा ॥ फलमूलैरसैर्भक्ष्यैर्जनाः सुस्थतरा भवन् ॥ ९५ ॥ भार
 ती सर्वलोकानां चानने मानसे स्थिता ॥ तथैव सर्वशास्त्रेषु धर्मोद्देशं करोति सा ॥ ९६ ॥ विज्ञानं कलहं शोकं मोहं शिवा शिवम् ॥ तया विना जगत्सर्वया
 त्यतत्त्वमिति स्मृतम् ॥ ९७ ॥ कमलासंभवश्चैव वस्त्रभूषणसंचयः ॥ सुखं राज्यं त्रिलोके तु ततः सा हरिवल्लभा ॥ ९८ ॥ उमया हेतुना शंभोर्ज्ञानं लोकेषु सं
 ततम् ॥ ज्ञानमाता च सा ज्ञेया शंभोरर्धाङ्गवासिनी ॥ ९९ ॥ वर्णिकाशक्तिरत्युत्था सर्वलोकप्रमोहिनी ॥ सर्वलोकेषु लोकानां स्थितिं संहारकारिणी ॥ १०० ॥
 देव्या च निहतौ पूर्वमसुरौ मधुकैटभौ ॥ रुद्रश्चापि हतो घोरः सर्वलोकपरिश्रुतः ॥ १ ॥ सर्वदेवैकजैतारं सा जगन्नेमहिपासुरम् ॥ निहतालीलया देव्या
 येऽसुरा दैत्यपुंगवाः ॥ २ ॥ एवं बलानि दैत्यानां निहत्य सर्वदा तया ॥ पालितं मोदितं चैव कृत्स्नमेतज्जगद्वयम् ॥ ३ ॥ धर्मद्रव्यस्वरूपा च सर्वधर्मप्र
 तिष्ठिता ॥ महती तां समा लोक्य मया कमंडलौ धृता ॥ ४ ॥ विष्णुपादाब्जसम्भूता शंभुना शिरसा घृता ॥ अस्माभिश्च त्रिभिर्भुक्ता ब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः ॥ ५ ॥
 धर्मद्रवापरिव्याता जलरूपा कमंडलौ ॥ बलियज्ञेषु संभूता विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ ६ ॥ छद्मना छलितः पूर्ववलिर्वलवतां वरः ॥ ततः पादद्वयेनैव क्रांतं
 सर्वमहीतलम् ॥ ७ ॥ नभःपादश्च ब्रह्माण्डं भित्त्वाममपुरःस्थितः ॥ मया संपूजितः पादः कमण्डलुजलेन वै ॥ ८ ॥ प्रक्षाल्यैवाचिता त्पादाद्वै मकू
 टेऽपतज्जलम् ॥ तत्कूटाच्छंकरं प्राप्य भ्रमते सा जटा स्थिता ॥ ९ ॥ ततो भगिरथेनैव समाराध्या शिवं भुवि ॥ आनीयाराधितो नित्यं तपसा गजपुंगवः ॥ १० ॥
 तेन भित्त्वानगं वीर्या त्रिभिर्देतैः कृतं विलम् ॥ ततस्त्रिविलगायस्मा त्रिस्रोता लोकविश्रुता ॥ ११ ॥ हरिब्रह्महरयो गातृता लोकस्य पावनी ॥ समासाद्य
 च तां देवीं सर्वधर्मफलं लभेत् ॥ १२ ॥ पाठयज्ञपरैः सर्वैर्मंत्रहोमसुरार्चनैः ॥ सा गतिर्न भवेज्जतोर्गंगा संसेवया च या ॥ १३ ॥ धर्मस्य साधनोपायो ह्यतः परो न विद्यते ॥
 त्रैलोक्यपुण्यसंयोगात्तस्मात्तां ब्रजनारद ॥ १४ ॥ गंगातोयास्थिसंयोगात्सुतास्ते सगरस्य च ॥ स्वर्गताः पितृभिश्चैव स्वपूर्वापरजैः सह ॥ १५ ॥ ततो
 ब्रह्ममुखाच्छ्रुत्वानारदो मुनिपुंगवः ॥ गंगाद्वारे तपः कृत्वा ब्रह्मणा सदृशो भवत् ॥ १६ ॥ सर्वत्र सुलभा गंगा त्रिषु स्थानेषु दुर्लभा ॥ गंगाद्वारे प्रयागे च गंगा सा
 गरसंगमे ॥ १७ ॥ त्रिरात्रेणैकरात्रेण नरो याति परांगतिम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सद्यो मुक्तिविचिंतयेत् ॥ १८ ॥ ततो गच्छत धर्मज्ञाः शिवां भागीरथीमिह ॥
 अचिरेणैव कालेन स्वर्गमोक्षं प्रगच्छथ ॥ १९ ॥ विशेषात्कलिकाले च गंगामोक्षप्रदानृणां ॥ कृच्छ्राच्च क्षीणसत्त्वानामनंतः पुण्यसंभवः ॥ २० ॥ ततस्ते ब्राह्म
 णा हृष्टाः श्रुत्वा व्यासाद्विरंशुभाम् ॥ गंगायां तु तपस्तप्त्वामोक्षमार्गं युस्तदा ॥ २१ ॥ यद्दंशृणुयान्मर्त्यः पुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ सर्वतरति दुःखौघं

गान्धानफलंलभेत् ॥ २२ ॥ सकृदुच्चारितेचैवसर्वयज्ञफलंलभेत् ॥ दानंजप्यंतथाध्यानंस्तोत्रंमंत्रसुरार्चनम् ॥ २३ ॥ तत्रैवकारयेद्यस्तुसचानंतफलंलभेत् ॥
 तस्मात्तत्रैवकर्तव्यंजपहोमादिकंनरैः ॥ २४ ॥ अनंतंचफलंप्रोक्तंजन्मजन्मसुलभ्यते ॥ २५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेगंगामाहात्म्यंनामाद्विपाष्टि
 तमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एतस्मिन्नंतरेपूर्वव्यासशिष्योमहामुनिः ॥ नमस्कृत्यगुरुंभीष्मसंजयःपरिपृच्छति ॥ १ ॥ देवानांपूजनोपायंकमं
 हिसुनिश्चितम् ॥ अग्रेपूज्यतमःकोसौकोमध्यो नित्यपूजने ॥ २ ॥ अंतंचपूजाकस्यैवकस्यकोवाप्रभावकः ॥ किंवाकंचफलंब्रह्मपूजयित्वालभेन्नरः ॥ ३ ॥
 ॥ व्यासउवाच ॥ गणेशंपूजयेदग्रेत्वविघ्नार्थंपरेत्वह ॥ विनायकत्वमाप्नोति यथागौरीसुतोहिसः ॥ ४ ॥ पार्वत्यजनयत्पूर्वमुतौमहेश्वरादिभौ ॥ सर्वलोकधरौ
 शूरोदेवौस्कंदगणाधिपौ ॥ ५ ॥ तौचद्वानगसुतासिध्यर्थंपर्यभाषत ॥ इदंतुमोदकंपुत्रौदेवैर्दत्तंमुदान्वितैः ॥ ६ ॥ महाबुद्धीतिविख्यातंसुधयापरिनिर्मितम् ॥ गु
 णंचास्यप्रवक्ष्यामिशृणुतंतुसमाहितौ ॥ ७ ॥ अस्यैवाग्राणमात्रेणअमरत्वंलभेद्भुवम् ॥ सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ८ ॥ निपुणःसर्वतंत्रेषुलेखक
 श्चित्रकृत्सुधीः ॥ ज्ञानविज्ञानतत्त्वज्ञःसर्वज्ञोनात्रसंशयः ॥ ९ ॥ पुत्रौधर्मादधिकतांप्राप्यसिद्धिशतंत्रजेत् ॥ यस्तस्यैवप्रदास्यामिपितुस्ते
 संमतांस्त्वदम् ॥ १० ॥ श्रुत्वामातृमुखादेवंवचःपरमकोविदः ॥ स्कंदस्तीर्थययौसद्यःसर्वत्रिभुवनस्थितं ॥ ११ ॥ वर्हिणंस्वंसमारुह्यत्वभिषेकःकृ
 तःक्षणात् ॥ पितरौप्रदक्षिणंकृत्वालंबोदरधरस्सुधीः ॥ १२ ॥ ततएवमुदायुक्तःपित्रोरेवाग्रतस्थितः ॥ पुरतश्चतथास्कंदोमेदेहीतिशुबन्स्थितः ॥ १३ ॥
 ततस्तुतौसमीक्ष्याथपार्वतीविस्मिताव्रवीत् ॥ सर्वतीर्थाभिषेकस्तुसर्वदेवैर्नैस्तथा ॥ १४ ॥ सर्वयज्ञव्रतैर्मंत्रयोगैरन्यैर्यमैस्तथा ॥ पित्रोरर्चाकृतःको
 पिकलानार्हतिपोडशीम् ॥ १५ ॥ तस्मात्सुतशतादेपोधिकःशतगुणैरपि ॥ अतोददामिहेरंवेमोदकंदेवानिर्मितम् ॥ १६ ॥ अस्यैवकारणादस्यअग्रे
 पूजामखेषुच ॥ वेदशास्त्रस्तवादौचनित्यंपूजाविधासुच ॥ १७ ॥ पार्वत्यासहभूतेशोददौतस्मैवरंमहत् ॥ अस्यैवपूजनादग्रेदेवास्तुष्टाभवंतुच ॥ १८ ॥
 सर्वासामपिदेवानांपितृणांचसमंततः ॥ तपोभवतु नित्यंचपूजितेग्रेगणेश्वरे ॥ १९ ॥ ततःसर्वेषुयज्ञेषुपूजयेद्गणपंद्भिजः ॥ कोटिकोटिगुणंतपुदेवदेवीवचो
 यथा ॥ २० ॥ दत्त्वा सर्वगुणंपुण्यं देवदेव्या तथा मुदा ॥ कृतं गणाधिपत्यंच सर्वदेवाग्रतस्तदा ॥ २१ ॥ तस्मात्प्राज्येषु यज्ञेषु स्तोत्रेषु नित्यपूजने ॥ ग
 णेशंपूजयित्वा तु सर्वसिद्धिं लभेन्नरः ॥ २२ ॥ एवं ज्ञात्वा तु देवैस्तु दयित प्राप्ति काम्यया ॥ पूजितश्चाथ सर्वैस्तु स्वर्गमोक्षार्थतो ध्रुवम् ॥ २३ ॥ नक्ताहारश्च
 तु र्यार्तुपूजयित्वा गणाधिपं ॥ लिंगे वा प्रतिमा चित्रे देवः पूज्यो भवेद्यदि ॥ २४ ॥ गणाधिपनमस्तुभ्यं सर्वविघ्नप्रशान्तिद ॥ उमानंदप्रदप्राज्ञत्राहिमांभवसागरा
 त् ॥ २५ ॥ हरानंदकरध्यानज्ञानविज्ञानदप्रभो ॥ विघ्नराजनमस्तुभ्यं प्रसन्नो भव सर्वदा ॥ २६ ॥ कृतोपवासो गणपं पूजयेद्योनरो मुदा ॥ सर्वपापविनिर्मु

तः सुरलोके महीयते ॥ २७ ॥ स्तोत्रं तस्य प्रवक्ष्यामि नाम द्वादशकं शुभं ॥ ओं नमो गणपतये मंत्र एष उदाहृतः ॥ २८ ॥ गणपतिर्विघ्नराजो लंबतुं डोगजा
 ननः ॥ द्वैमातुरश्च हेरम्ब एकदंतो गणाधिपः ॥ २९ ॥ विनायकश्चारु कर्णः पशुपालो भवात्मजः ॥ द्वादशैतानि नामानि प्रातरुत्थाय यः पठेत् ॥ ३० ॥ वि
 श्वंतस्य भवेद्द्रव्यं न च विघ्नं भवेच्चित् ॥ महाप्रेताश्शमं याति पीड्यते व्याधिभिर्निच ॥ सर्वपापाद्भिनिर्मुक्तो ह्यक्षयं स्वर्गमश्नुते ॥ ३१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे
 प्रथमे मृष्टिखंडे गणपतिस्तोत्रं नाम त्रिपाठितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ व्यास उवाच ॥ पुनरन्यत्प्रवक्ष्यामि स्तोत्रं गणाधिपस्य च ॥ सर्वसिद्धिकरं पूतं सर्वाभीष्टफलप्र
 दं ॥ १ ॥ एकदंतं महाकायं ततकांचनसन्निभम् ॥ लंबोदरं विशालाक्षं वंदे हंगणनायकं ॥ २ ॥ मुंजकृष्णाजिनधरं नागयज्ञोपवीतकम् ॥ वालेंदुकलिकामौलिं वंदे
 हंगणनायकं ॥ ३ ॥ सर्वविघ्नहरं देवं सर्वविघ्नविवर्जितम् ॥ मृपकोत्तममारुह्य देवासुरमहाहवे ॥ ४ ॥ योद्धुकामं महाबाहुं वंदे हंगणनायकम् ॥ अंघ्रि
 काहृदयानंदमातृकापरिवेष्टितम् ॥ ५ ॥ भक्तिप्रियं मदोन्मत्तं वंदे हंगणनायकम् ॥ चित्ररत्नविचित्रांगं चित्रमालाविभूषणम् ॥ ६ ॥ कामरूपधरं देवं
 वंदे हंगणनायकम् ॥ गजवक्रं सुरश्रेष्ठं चारु कर्णविभूषितम् ॥ ७ ॥ पाशांकुशधरं देवं वंदे हंगणनायकम् ॥ यक्षकिन्नरगंधर्वैः सिद्धविद्याधरैस्तदा ॥ ८ ॥
 स्तूयमानं माहादेवं वंदे हंगणनायकम् ॥ गणाष्टकमिदं पुण्यं भक्तितोयः पठेन्नरः ॥ ९ ॥ सर्वसिद्धिमवाप्नोति रुद्रलोके महीयते ॥ ननिःस्वतां तथाभ्येतिसतज
 न्मसुमानवः ॥ १० ॥ यद्दं पठते नित्यं महाराजो भवेन्नरः ॥ वश्यं करोति त्रैलोक्यं पठनाच्छ्रवणादपि ॥ स्तोत्रं परं महापुण्यं गणपस्य महात्मनः ॥ ११ ॥
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे मृष्टिखंडे गणपतिस्तोत्रं नाम चतुष्पाठितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ नांदीमुखे पुसर्वे पुपूजयेद्योगणाधिपम् ॥
 तस्य सर्वो भवेद्द्रव्यः पुण्यं भवति चाक्षयम् ॥ १ ॥ गणानां त्वेति मंत्रेण सर्वयज्ञवटे पुच ॥ सर्वसिद्धिमवाप्नोति स्वर्गमोक्षं लभेन्नरः ॥ २ ॥ मृन्मये प्रतिमायां च चि
 त्रे चाथ पन्मये ॥ द्वारदारुणि पात्रे च हेरवं लेखयेद्बुधः ॥ ३ ॥ अन्यस्मिन्नापि देशे तु सततं दृष्टिगोचरे ॥ स्थापयित्वा तु हेरवं शक्त्या यः पूजयेद्बुधः ॥ ४ ॥ त
 स्य कार्याणि सिद्ध्यन्ति दयितानि समंततः ॥ न विघ्नं जायते किंचिन्नैलोक्यं वंशमानयेत् ॥ ५ ॥ विद्यार्थी लभते विद्यां वेदशास्त्रसमुद्भवाम् ॥ अन्यां च शि
 ल्पविद्यां च विजयां स्वर्गं दायिनीम् ॥ ६ ॥ धनार्थी विपुलं वित्तं कन्यां सार्धं मनोरमाम् ॥ ऐश्वर्यधर्मसाध्यं च तनयं कुलमोक्षदम् ॥ ७ ॥ नरोगैः पीड्यते कश्चि
 त्प्रहैः प्रेतयोचिभिः ॥ शृंगिभिर्नापिरक्षोर्भिर्विद्युद्भिर्वनतस्करैः ॥ ८ ॥ नराजाकुप्यति गृहे न च मारी प्रवर्तते ॥ न दौर्भाग्यं न दौर्बल्यं पूजयित्वा विनायकम् ॥ ९ ॥
 अभिप्रेतार्थसिद्ध्यर्थं पूजितो यत्सुरैरपि ॥ सर्वविघ्नछिदेतस्मै गणाधिपतये नमः ॥ १० ॥ मंत्रश्चायं ओं नमो गणपतये ॥ नारायणाप्रियैः पुष्पैरन्यैश्चापि सुगंधिभिः
 मोदकैः फलमूलैश्च द्रव्यैः कालोद्भवैस्तथा ॥ ११ ॥ दधिदुग्धैः प्रियैर्वाधैरपि धूपसुगंधिभिः ॥ पूजयेद्गणपंस्तु सर्वसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ १२ ॥ विशेषात्तस्य लिंगे

तुयोददातिवसुप्रियम् ॥ पूजोपकरणं सर्वलक्षगुणं भवेत् ॥ १३ ॥ देशे च भारते वर्षे वनिता पूर्वसन्निधौ ॥ लौहित्यदक्षिणे तीरे लिंगरूपो विनायकः ॥ १४ ॥
हरगौरी समादेशाद्देवानां समतेन च ॥ स्थितो लोकप्रशान्त्यर्थं सर्वविघ्नविनाशनात् ॥ १५ ॥ पूजयित्वा तु तं देवं शक्तितो द्रव्यसंचयैः ॥ विनायकत्वात् प्रोतिवे
दशाम्नाथं पारगः ॥ १६ ॥ सकृत्प्रदक्षिणं कृत्वा दृष्ट्वा स्पृष्ट्वा तु मानवः ॥ अक्षयं लभते स्वर्गसदा देवैः प्रपूज्यते ॥ १७ ॥ संसर्गिणां च म्लेच्छानां गत्यर्थं सुतपस्वि
नाम् ॥ पुत्रार्थं सर्वलोकानां तत्र शंभुर्विनायकः ॥ १८ ॥ कृत्वा भिषेकं लौहित्ये स्पृशेद्यस्तु गणाधिपम् ॥ सप्तजन्मकृता त्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ १९ ॥
न वै धव्यं न कार्पण्यं न शोकं न तु मत्सरम् ॥ विनायकं समासाद्य जन्मजन्मनि संलभेत् ॥ २० ॥ पुनः सिद्धिं पुनर्भोग्यं पुनः कीर्तिः पुनर्वलम् ॥ पूजयित्वा तु गण
पं नरस्य नात्र संशयः ॥ २१ ॥ अस्य पूजाम कृत्वा च सर्वाभीष्टं विनश्यति ॥ तत्र देवाश्च सुप्रीता ब्रह्मविष्णुहरादयः ॥ २२ ॥ मयोनोगणपस्याथ पूजा
विरहितस्य च ॥ अथासुरैर्महावीर्यैर्हिरण्याक्षमुखैरणे ॥ २३ ॥ मघवा तु जितो वीर्याद्विरण्याक्षेण वै तदा ॥ ततस्सुराश्च निर्वीर्या यावद्वर्षशतं
पुरा ॥ २४ ॥ दैवासुरैर्महायुद्धे सुराणां च पराजयः ॥ ततो देवाधिदेवस्तु शिवे देवैर्निवेदितम् ॥ २५ ॥ भगवन्नसुरैर्नो हि जितं राज्यं गतामखाः ॥ एत
स्मिन्नंतरे शंभुर्देवान् वचनमब्रवीत् ॥ २६ ॥ हे रंवायवरो दत्त उभयाप्रीतयामया ॥ पूजया ते परासिद्धिर्देवादीनां भवत्विति ॥ २७ ॥ अवजानातियो मोहात् पुरु
षस्तु महोत्सवे ॥ न भवेत्तस्य सिद्धिश्चरणे चापि पराजयः ॥ २८ ॥ महामखेन युष्माभिः पूजा गणयते कृता ॥ हेलयानकृतामोहात्तस्मात्प्राप्तः पराजयः ॥ २९ ॥
शीघ्रं गच्छत वै पुण्यांगणपस्य महात्मनः ॥ पूजां कुरुत धर्मज्ञा जयस्तूर्णं भविष्यति ॥ ३० ॥ ततो हरमुखाच्छ्रुत्वा वचः क्षेमपराहितम् ॥ प्रहृष्टा विबुधास्त
वै गणपस्य पुरःस्थिताः ॥ ३१ ॥ देवा ऊचुः ॥ गणाधिप नमस्तुभ्यं सर्वदेवैकपालक ॥ स्वर्गभोगप्रदप्रीत्या हे रं वत्वा न ताः स्मह ॥ ३२ ॥ जयदं सर्वयुद्धेषु सि
द्धिदं सर्वकर्मसु ॥ महामायं महाकायं हे रं वत्वा न ताः स्मह ॥ ३३ ॥ एकदंतं महाप्राज्ञं लंबतुंडं विनायकम् ॥ देवं महापिंदवानां मिद्रस्य च न ताः स्मह ॥ ३४ ॥
यत्ते पुरार्चनं यज्ञेन कृतं तत्क्षमस्वनः ॥ सुराणां च गिरः श्रुत्वा गणपो वाक्यमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ युष्माभिर्ब्रियतां देवा वरो मत्तो हि वांछितः ॥ ततः शक्रादयः
सर्वे बृहस्पतिपुरोगमाः ॥ ३६ ॥ ऊचुर्गणपतिं देवा जयोस्माकं भवत्विति ॥ देवानां वचनं श्रुत्वा गणेशो वाक्यमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ बाढमेव सुरश्रेष्ठा जयो वो भ
वतु द्रुतम् ॥ ततो देवगणास्तर्वे हर्पनिर्भरमानसाः ॥ ३८ ॥ गणेशं पूजयामासुर्गंधसारैस्तु मण्डनैः ॥ दिव्यधूपैः सुवस्त्रैश्च कुसुमैर्नन्दनोद्भवैः ॥ ३९ ॥ पारिजाता
दिभिः पुष्पैरन्यैर्देवमनोहरैः ॥ पूजितो गणपो देवैरुवाच सुरसत्तमान् ॥ ४० ॥ गच्छध्वं विबुधा देव विष्णुमद्भुतसाहसम् ॥ सविधास्यति वः कामं वांछितं च त
तः सुराः ॥ ४१ ॥ स्वं स्वं रथं समारुह्य गतास्ते हरि मव्ययम् ॥ पीतांबरं नमस्कृत्य ऊचुर्देवगणमुदा ॥ ४२ ॥ हरात्मजं तु संप्राप्य पूजयित्वा गणाधिपम् ॥ आग

५० पु०
॥१८३॥

तास्त्वत्सकाशं वै महात्मन्नद्यकेशव ॥४३॥ एतच्छ्रुत्वा तु देवानां वचनं हरिर्व्ययः ॥ यथा तथ्यमुवाचे दं ह निष्येदैत्यपुंगवान् ॥ ४४ ॥ श्रुत्वा वागमृतं देवानारा
यणमुखाच्च्युतम् ॥ दृष्ट्वाश्च सुमुदाविष्टाद्रव्यैरिष्टैः समर्चयन् ॥ ४५ ॥ पुनर्विष्णु रुवाचे दं देवानिन्द्रपुरोगमान् ॥ स्वस्वंबलं समाहृत्य सज्जीभवत विज्वराः
॥ ४६ ॥ हरिष्येतान् दुराचारान् बलं चैव समंततः ॥ अस्त्रबृंदं तु संगृह्य यूयं तिष्ठत निर्भयाः ॥ ४७ ॥ माधवस्य वचः श्रुत्वा प्रगताः सुरपुंगवाः ॥ विमाना
निसमारुह्य सर्वे दिव्यास्त्रधारिणाः ॥ ४८ ॥ देवानां हर्षवाक्यानि दैत्यचाराः श्रुतानि वै ॥ राजानं कथयामासुर्हरिण्याक्षं महाबलम् ॥ ४९ ॥ श्रुत्वा दैत्यपति
स्तत्र चुकोपाति महाबलः ॥ सचिवांस्तु समाहूय क्रुद्धो वचनमब्रवीत् ॥ ५० ॥ अधुनेन्द्रादिदेवाश्च निखिलाः क्रूरबुद्धयः ॥ माधवं च परीप्सन्तः शंभौ सर्वे न्यवे
दयन् ॥ ५१ ॥ कथं जयं चलस्यामो दैत्यबृंदेति दारुणे ॥ त्रिपुरारि रुवाचे दं गणेशं यजतामराः ॥ ५२ ॥ पूजयित्वा तु तं देवं जेष्यथा सुरदानवान् ॥ ततो
देवगणैर्हृष्टैः पूजितो गणनायकः ॥ ५३ ॥ गणाधिपेन तुष्टेन क्रूरो दत्तो वरो महान् ॥ जेष्यथा द्यासुरान्सर्वे स्ततो देवा मुदान्विताः ॥ ५४ ॥ हरिनिवेदयामासुरस्मद्र
धपरीप्सवः ॥ हरेर्वाढमुपश्रुत्य रथिनः शस्त्रपाणयः ॥ ५५ ॥ युद्धार्थं माधितिष्ठंति निर्जरास्त्वभयामयि ॥ यस्य याशक्तिरस्तीह देवा जेतुं बद्धवल् ॥ ५६ ॥
ततो राज्ञो वचः श्रुत्वा मधुर्वचनमब्रवीत् ॥ जेष्यामि च हरिं राजन्सहायं मे नियोजय ॥ ५७ ॥ जितेनारायणे देवाः सभयास्त्रिदशाध्रुवम् ॥ तस्मान्नारायणोऽस्मा
कं भागः सर्वपुरंजयः ॥ ५८ ॥ ततो धुंधुश्च सुंदश्च कालकेयो महाबलः ॥ सहायश्च मधोस्तस्य जेष्यामो माधवं नृप ॥ ५९ ॥ सर्वदैत्यबले मुख्याश्च त्वारोहदवि
क्रमाः ॥ कालमृत्युसमावीराः सर्वास्त्रविधिपारगाः ॥ ६० ॥ बलस्तत्राब्रवीद्वाक्यं यस्मिन् जय उपस्थितः ॥ तं च जेष्यामि जिष्णुं च प्रतिज्ञामेदृढानृप ॥ ६१ ॥
नमुचिश्च मुचिश्चैव भ्रातरौ बलदर्पितौ ॥ ऊचतुस्तौ नृपं ह्यावां जेष्यावो वै बलाद्वलौ ॥ ६२ ॥ जम्भश्चैवाब्रवीद्वाक्यं मिन्द्रमिन्द्रपुरोगमान् ॥ जेष्यामि नात्र
संदेहो दैत्या भवत विज्वराः ॥ ६३ ॥ त्रिपुरश्चाब्रवीद्वाक्यं जेष्यामि च विनायकम् ॥ तावदूचेऽथ सेनानी रम्यो देवांतको बली ॥ ६४ ॥ कुबेरं प्रति रक्षोभिः सर्वा
श्चैव हरिण्यकान् ॥ एतस्मिन्नंतरे तन्नारदो मुनिसत्तमः ॥ ६५ ॥ गत्वोवाच हरिण्याक्षं जिष्णुदूतो हमागतः ॥ राज्यं त्यजस्व वाचानः प्राणेषु यदिते हितम् ॥ ६६ ॥
न चेद्युध्यस्व मामद्यनवागच्छ रसातलम् ॥ ततः कोपादुवाचे दं नारदं मुनिसत्तमम् ॥ ६७ ॥ अहिंस्यस्त्वं ब्राह्मणाद्यगच्छ तूर्णममाग्रतः ॥ देवानां च विपत्ति
चकदं न निधनं पुरः ॥ ६८ ॥ पश्य विप्रक्षणेनांतं प्राप्तं हरिहरादिकम् ॥ एवमुक्त्वा स दैत्येन्द्रो बलाध्यक्षमुवाच ह ॥ ६९ ॥ सज्जीकृत्य बलं सर्वान् रथांश्चानय
तद्गतम् ॥ दैत्यराजवचः श्रुत्वा बलाध्यक्षः समंततः ॥ ७० ॥ बलान्याहूय सहसा संव्रस्तास्त्वूर्णमागताः ॥ कोटिकोटि सहस्राणि अक्षौहिण्यो बलानि च ॥ ७१ ॥
एकैकस्य च वीरस्य वाहनानि महान्ति च ॥ स्यंदनानि विचित्राणि गजोष्ठाश्च खरानपि ॥ ७२ ॥ सिंहव्याघ्रलुलायांश्च समारुह्य युस्तदा ॥ वाद्यैः सर्वैश्च भूयिष्ठैः

प्र० सू० खं०
अ० ६५

॥१८३॥

सिंहनादैर्भयानकैः ॥ ७३ ॥ दिशस्तु पूरयामासुस्सिन्धुवेलाचलाधराः ॥ सर्वलोकाश्चवित्रेसुःसमुद्राश्चचकंपिरे ॥ ७४ ॥ देवदुंदुभयोनेदुःसर्वदेवैःसंपीरि
 ताः ॥ वाद्यैश्चविविधैरन्यैर्वायुपूर्णैर्वनस्वनैः ॥ ७५ ॥ सर्वलोकाभयत्रस्तायेचत्रैलोक्यवासिनः ॥ भ्रष्टकामागताकाशंधोरतीव्रमहाहवम् ॥ ७६ ॥ परिधैः
 पाशशूलैश्चखड्गयष्टिपरश्वधैः ॥ शरैश्चनिशितैर्वोरैर्जघ्नुरन्यान्यमाहवे ॥ ७७ ॥ शस्त्रास्त्रैर्वहुधामुक्तैर्दिशःसर्वानिरंतरम् ॥ विग्रहेषुधरण्यांचपर्व
 तेषुजलेषुच ॥ ७८ ॥ देवस्थानेतथाकाशेपर्वताग्रेषुसानुषु ॥ गह्वरेषुमहारण्येतयोर्गुह्यमवर्तत ॥ ७९ ॥ पुष्कलादिवनानांचवर्षधाराजलयथा ॥ पतंत्यस्त्रा
 णिसैन्येषुशतशोथसहस्रशः ॥ ८० ॥ केचित्पेतुःपृथिव्यांतुशरैःसंभिन्नविग्रहाः ॥ शक्तिभिर्मुसलैश्चान्येछत्रशूलपरश्वधैः ॥ ८१ ॥ पतिताःसंमुखेशूरायुद्धेषु
 न्यायवर्तिनः ॥ गच्छंतिसुरसद्मानिस्वाम्यर्थेयेत्वभीरवः ॥ ८२ ॥ येचान्येकातराःपापाहंतारोविमुखात्रणे ॥ अन्यायैर्येचयोद्धारस्तेयान्तियममंदि
 रं ॥ ८३ ॥ त्रिदिवस्थागजारोहाःसैन्धवस्थास्तथापरान् ॥ रथस्थांश्चरथारोहाःपदगांश्चपदातयः ॥ ८४ ॥ परस्परंविनिघ्नंतिशूरायुद्धाभिकांक्षिणः ॥
 मुदिताःसत्त्वसंपन्नाधर्मिष्ठाबलसंवृताः ॥ ८५ ॥ केषांचिद्वाहवश्छिन्नामुसलैर्भिन्नमस्तकाः ॥ केशादिशरांसिवस्त्राणिनिपेतुर्धरणीतले ॥ ८६ ॥ मध्यच्छिन्नास्त
 थाभिन्नाःपेतुरुर्व्यामहावलाः ॥ खड्गपातैस्तथाचोग्रैश्छिन्नभिन्नाःपरश्वधैः ॥ ८७ ॥ गामेवपतिताधीरादिव्यालंकारभूषिताः ॥ प्रदीप्तोभूद्धरादेशोर्वीरै
 र्नागैर्हयैरथैः ॥ ८८ ॥ विविधाभरणैर्नष्टैःपताकाभिश्चकेतुभिः ॥ ततोवसुंधरासर्वासशैलवनकानना ॥ ८९ ॥ रुधिरौघप्लुतातत्रविबुधासुरयोर्युधि ॥ क्रव्या
 दैर्वहुभिस्तत्रस्वादितोद्वयसंचयः ॥ ९० ॥ लोहितंप्रचुरंपीतरक्षोभिश्चवृकादिभिः ॥ अन्यैर्महागणैरेवक्षतजंपवनान्वितम् ॥ ९१ ॥ खादितंप्रीतिमद्भिश्च
 फेरुगृध्रगणैर्मुदा ॥ एतस्मिन्तरेसूरिःसुरपूज्योबृहस्पतिः ॥ ९२ ॥ मृतसंजीवनीविद्यांसुराणांसंजजापह ॥ विशल्यकरणींदिव्यांब्रह्मविद्यांमहाव
 लां ॥ ९३ ॥ ततोधन्वंतरिर्विद्वान्सुरवैद्योमनोजवः ॥ औषधैस्तत्प्रयोगैश्चरणेपर्यटतेमुदा ॥ ९४ ॥ तत्रदेवाश्चजीवंतियेमृताश्चमहाहवे ॥ अत्रणावलसं
 पन्नाःप्रयुध्यंतिभृशंपुनः ॥ ९५ ॥ एवंशतसहस्रंतुगणैर्देत्यस्यचोद्धतम् ॥ पतितंपुण्ययोगाच्चशरैर्निर्भिन्नकंधरम् ॥ ९६ ॥ ततस्तुजयशब्देननंदंतिसिद्धचार
 णाः ॥ ऋषयःखेचराश्चान्येयेचैवाप्सरसांगणाः ॥ ९७ ॥ गीतिंगायांतिगंधर्वाःशशंसुःपरमर्षयः ॥ अथकुद्धोमहातेजादैत्यमुख्योमहाबलः ॥ ९८ ॥ कालकेयइति
 ख्यातःसेनानीदैत्यपस्यच ॥ स्यन्दनस्थोमहावीर्योधनुरादायतत्रच ॥ ९९ ॥ जघानसुरसंघांस्तान्त्रतयामासभूतले ॥ निरंतरशरैर्घेनच्छादितंगगनंतदा ॥ १०० ॥
 निपतंतिशराःसैन्येकोटिकोटिसहस्रशः ॥ निपतंतिततोदेवाःसंयुगेष्वनिवर्तिनः ॥ १०१ ॥ रुधिरौद्धारिणस्सर्वेसिद्धगंधर्वकिन्नराः ॥ विशिखैःपीडितादेवानिपेतु
 र्धरणीतले ॥ २ ॥ केचिच्छरशतैर्भिन्नास्तहस्रैरयुतैस्तथा ॥ पेतुरुर्व्यामहावीर्यायेरणेसुरपुंगवाः ॥ ३ ॥ व्यथिताश्चाभवन्सर्वेस्यंदनस्थादिवौकसः ॥ शरैः

प्रव्यथितास्तेतुस्थातुं शक्तानसंमुखे ॥४॥ तेनावगाहितं सैन्यं गजेनेव सरोवनम् ॥ शरैस्तस्यार्दिता देवावज्जानलसमप्रभैः ॥५॥ न शेकुः समरे स्थातुं मघवंतं यु-
 स्तदा ॥ चित्ररथ इति ख्यातो देवश्शस्त्रभृतांवरः ॥ ६ ॥ ययौ स्यंदनमारुह्य युद्धं प्रति धनुर्धरः ॥ अब्रवीद्वचनं सोपि सेनान्यंतु महासुरम् ॥ ७ ॥ यथा
 हंसिमहाशूरसुरसेनामुदान्वितः ॥ सत्वं प्रशंसनीयश्च शूरोसि सुरसंमतः ॥ ८ ॥ हिरण्याक्षप्रियंकर्मकृतं युद्धे त्वया धुना ॥ इदानीं मम वाणैश्च गच्छ स्वयम्
 मंदिरम् ॥ ९ ॥ ततश्च कालकेयस्तुस्मितो वचनमब्रवीत् ॥ पुरैव विजितो देवगणः सर्वः प्रलीलया ॥ १० ॥ इदानीं तु स्थितं युद्धे वलं सर्वतुहेलया ॥ यदि ते नि-
 धने प्रीतिरस्तीह सुरपुंगव ॥ ११ ॥ एभिस्त्वा निशितैर्वाणैर्नयामि यममंदिरम् ॥ इत्युक्त्वा परमक्रुद्धो वाणमंतकसन्निभम् ॥ १२ ॥ जघान समरे वीरसिद्धिभि-
 श्चिच्छेदसौवरे ॥ पुनर्वाणांश्च समरे योजयित्वा द्रुतं रूपा ॥ १३ ॥ जघान प्रचुरान्दैत्यांस्तान्श्च कर्तृसलाघवात् ॥ ततो न्योन्यं शरैस्तीक्ष्णैः कालानलसम-
 प्रभैः ॥ १४ ॥ युद्धे धनुष्मतां श्रेष्ठश्चिच्छेदभुवि वेगतः ॥ तद्युद्धमभवद्देवदैत्ययोर्धर्मतोभृशम् ॥ १५ ॥ द्रष्टुकामा गताः पार्श्वमृषिदेवाः सुरो रगाः ॥ एवं
 शतसहस्राणि वाणानां विधृतानि च ॥ १६ ॥ अन्योन्यं समरे वीरौ विजयाय विरेजतुः ॥ अथ क्रुद्धो महातेजा गंधर्वाणां पतिस्तदा ॥ १७ ॥ त्रिभिर्विभेदवाणै-
 श्च ललाटे हृदि पंचभिः ॥ सप्तभिर्जठरेनाभौ वस्तौ तस्य स पंचभिः ॥ १८ ॥ शरैः संपातितो दैत्यो मुग्धः कश्मलतांगतः ॥ शिथिलीकृतचापश्च लेभे संज्ञां
 चिराद्वली ॥ १९ ॥ मधुसंज्ञं त्रिभिर्वाणैस्स विभेदसुरोत्तमम् ॥ चकर्त धनुस्त्रैश्च दैत्यराजस्य पश्यतः ॥ २० ॥ ततो वाणसहस्रैस्तु कालांतक-
 समप्रभैः ॥ विभेददैत्यसिंहं तु सुराणामुत्तमो वली ॥ २१ ॥ हतचेताः स दैत्येन्द्रो बहुशोणितसंभावः ॥ विह्वलो बहुवाणार्तः शूलं जग्राह दानवः ॥ २२ ॥ शू-
 लहस्तस्य तस्यैव चतुर्भिस्तुरगान् शरैः ॥ हत्वा च पातयामास त्रिभिर्भयं तारमेव च ॥ २३ ॥ जघान शूलमुर्वीष्टस्ततो गंधर्वसत्तमम् ॥ विचकर्त त्रिभिर्वाणैः शूलं
 चित्ररथो वली ॥ २४ ॥ शूलं च नष्टं दृष्ट्वा हतभोगमिवोरगम् ॥ गृहीत्वा मुद्गरं धोरं प्रदुद्राव सुरवंली ॥ २५ ॥ समुद्गरं समायात दैत्यसेनाधिप तदा ॥ विचकर्त
 शिरो देहादधर्चं द्रेणसंभ्रमात् ॥ २६ ॥ स पपात मही पृष्ठे संचालवसुंधरा ॥ ततो दैत्यगणाः सर्वे विमुखा विप्रदुद्रुवुः ॥ २७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे
 कालकेयवधोनाम पंचषष्ठितमोऽध्यायः ॥६५॥ व्यास उवाच ॥ भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा काले योनाम दानवः ॥ चित्ररथं प्रदुद्राव धृत्वा वाणं सकाशं कम् ॥ १ ॥ दृष्ट्वा
 सुरविधावंतं कालमृत्युसमप्रभम् ॥ अरौ तसीत्तं महावीर्यो जयंतः पाकशासनिः ॥ २ ॥ अब्रवीच्च महातेजा दैतेयं सुरसत्तमः ॥ तथ्यंधर्माभिसंयुक्तं लोक-
 द्रयहितंध्रुवम् ॥ ३ ॥ शस्त्राभिधात दुःखार्तकश्मलं चान्यसंयुतम् ॥ प्रभयं च निरस्तं च यो हंतिस च वालिशः ॥ ४ ॥ सुचिरं रौरवं भुक्त्वा तस्य दासो भवेच्चिरम् ॥
 तस्मान्मा मुं प्रयुज्यस्व युद्धधर्मस्थितो भव ॥ ५ ॥ जयंतं मव्रीद्राक्ष्यं कालेयः क्रोधमूर्च्छितः ॥ निहत्य भ्रातृहंतारमथ त्वां हन्मि सांप्रतम् ॥ ६ ॥ ततस्तं

चासुरश्रेष्ठंकालानलसमप्रभम् ॥ जयंतोनिशितैर्वाणैर्जघानसुरसत्तमः ॥ ७ ॥ निचकर्त्तेशरान्सोपित्रिभिर्विव्याधचासुरः ॥ यथावृष्टिगणंप्राप्यनदीगैरिक
 वाहिनी ॥ ८ ॥ तथातौचमहावीर्यौनक्षीणौनचकातरौ ॥ नशर्मपरिलेभातेपरस्परजयेषिणौ ॥ ९ ॥ अथतस्यचदैत्यस्यधनुश्चिच्छेदचेष्टुणा ॥ यंता
 रंपंचभिर्वाणैःपातयामासभूतले ॥ १० ॥ अष्टाभिर्निशितैर्वाणैश्चतुरोश्चानपातयात् ॥ शक्तिसंगृह्यभूमिष्ठःकुमारंचजघानह ॥ ११ ॥ गदयापीडितंसा
 श्वंसवहृथंसकूबरम् ॥ पातयित्वाधरण्यांचसिंहनादंननादह ॥ १२ ॥ लाघवात्सधरांगत्वागदापाणिरुपस्थितः ॥ वज्रपाताद्यथाशब्दोलोकानांदुःसहोभ
 वेत् ॥ १३ ॥ तथातयोर्गदापातेशब्दःस्यात्तुमुहुर्मुहुः ॥ एवंतयोर्गदायुद्धंयावदब्दचतुष्टयम् ॥ १४ ॥ प्रभग्नेतेगदेखस्थौखड्गचर्मधराबुभौ ॥ तदापदा
 तिनोर्युद्धमद्भुतंलोमहर्षणं ॥ १५ ॥ दृष्ट्वाचविस्मयंजग्मुर्देवासुरमहोरगाः ॥ खड्गपातैर्मुहूर्तातेतयोश्छिन्नेतुवर्मणी ॥ १६ ॥ अभवत्खड्गयुद्धंचतयोर्यु
 द्धातिशीलिनोः ॥ दधागचिकुरेतस्यजयंतोर्भूमिविक्रमः ॥ १७ ॥ शिरश्छित्त्वास्यखड्गेनपातयामासभूतले ॥ ततस्तुजयशब्देनदेवाःसर्वेननंदिरे ॥ १८ ॥
 प्रभग्नादैत्यसंधाश्चदिशःसर्वाःप्रदुदुवुः ॥ १९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेकालेयवधोनामषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ व्यासउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वातुदैत्येन्द्रो
 हिरण्याक्षोमहाबलः ॥ सरोपश्चातिताम्राक्षोह्यसुरानादिदेशह ॥ १ ॥ स्वयंगच्छामियुद्धायदेवानांविजिघांसया ॥ नागच्छंतिनयुद्धंचतेतेनमार्गाद्विशत्स्वितः ॥ २ ॥
 एतच्छ्रुत्वातुवचनंशेषादैत्यगणाधिपाः ॥ युद्धायप्रययुःसर्वेऽशूलापाशातिपंडिताः ॥ ३ ॥ अधिकंपूर्वसैन्याश्चतथाशतगुणैरपि ॥ निरंतरं तथाकाशंप्रययुर्युद्धकां
 क्षिणः ॥ ४ ॥ ततोरुद्रास्ससाध्याश्चविश्वेचवसवस्तथा ॥ स्कंदश्चगणपश्चैवविष्णुजिष्णुपुरोगमाः ॥ ५ ॥ सर्वेयोद्धुंगतास्तेचहृष्टारणसमुत्सुकाः ॥ एत
 स्मिन्नंतरेयुद्धं देवदानवयोरपि ॥ ६ ॥ नभूतंनश्रुतंपूर्वसर्वलोकभयंकरम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्वहुधायुक्तांशिशिरेणेवकाननम् ॥ ७ ॥ धरांस्वर्गौकआकाशंसंरुध्य
 युद्धमावभौ ॥ अन्योन्यंजघ्नुराकाशेतथान्योन्यमहीतले ॥ ८ ॥ शक्तिभिर्मुसलैर्भल्लैर्वहुभिःशरवृष्टिभिः ॥ दारुणैःखड्गपातैश्चतथाचक्रपर
 श्वधैः ॥ ९ ॥ अन्यायुधैश्चविविधैर्निर्जघ्नुस्तेपरस्परम् ॥ अभवन्घोररूपाणिधराकाशेव्ययानिच ॥ १० ॥ शस्त्रैःशरैरसृक्पातैःकंकवायसजंबुकैः ॥
 यथामुसलधाराभिर्वनावर्पातिलोहितम् ॥ ११ ॥ तथैवक्षतजैःस्रस्तैःस्वाङ्गाच्चदेवदानवाः ॥ केचित्पतंतमुद्गंतस्वलंतचहसंतच ॥ १२ ॥
 मुंचंतिचार्तनादांश्चसिंहनादंमुहुर्मुहुः ॥ केषांचिद्वाहवश्छिन्नाश्छिन्नपादास्तथापरे ॥ १३ ॥ छिन्नपाश्वोदराःकेचिन्निपेतुःशतशोभुवि ॥ कोटिकोटिसह
 स्राणिगजवाज्यसुराणिच ॥ १४ ॥ अपतन्धरणीपृष्टेरक्तौघेवहुधाभुवि ॥ ततस्तुधरणीपृष्टेत्वभवल्लोहितार्णवः ॥ १५ ॥ विपरीतास्ततो नद्यः
 सद्यस्तत्रविमुमुवुः ॥ तृणकाष्ठपरास्तत्रशक्तयोदारुसंचयाः ॥ १६ ॥ मुद्गरामुसलाःशूलामकराद्याभवंतिच ॥ जयंतिकाध्वजामीनाःकमठाश्चर्म

कायकाः ॥ १७ ॥ शरादिभिर्महोष्टैश्चनिरुद्धाः प्रचुरैस्तथा ॥ केशचामरशैवालाः संपूर्णास्तास्ततःस्ततः ॥ १८ ॥ पतद्भिश्चतथान्यैश्चविविधैस्तजार्णवः ॥
 तदावसुंधरासर्वासशैलवनकानना ॥ १९ ॥ रुधिरौघामहाघोरासर्वलोकभयंकरा ॥ स्कंदस्यशक्तिपातेनगतादैत्यायमक्षयम् ॥ २० ॥ पर्शुनापरमेणैव
 अग्निनाग्निशिखैः शरैः ॥ वरुणस्यचपाशेनवद्ग्रामग्रायमक्षये ॥ २१ ॥ येषांपुत्रैश्चपौत्रैश्चपुरोगैः सचिवैस्तथा ॥ निपातिताश्चदैतेयाः शरशक्त्याष्टिवृ
 ष्टिभिः ॥ २२ ॥ ग्रहैश्चश्वसनैरेवयक्षगंधर्वकिन्नरैः ॥ महत्यागदयाचैवकुबेरेणचर्धामता ॥ २३ ॥ घनानानिकरैर्वज्रैस्तुषारैर्विधुनेरितैः ॥ पन्नगानांवि
 पैर्घोरैर्दैत्याः पेतुर्धरातले ॥ २४ ॥ अन्यैश्चविविधैर्दैवैः कोटिकोटिसहस्रशः ॥ पातिताः प्रययुस्सर्वे धरण्यांतुगतासवः ॥ २५ ॥ देहांस्त्यक्त्वा दिव्यांति
 केचिच्चयममंदिरम् ॥ केचिद्गच्छंति पातालं पुण्यापुण्यप्रयोगतः ॥ २६ ॥ एतस्मिन्नंतरे वेदाञ्जलपुः परमर्षयः ॥ स्वस्त्यस्तु ब्राह्मणेभ्यश्च गोभ्यः स्त्रीभ्य
 स्तपस्विषु ॥ २७ ॥ प्रयुध्यमानेष्वन्येषु सांप्रतंसर्वजंतुषु ॥ विबुधैर्दितादैत्याः शेषाः पर्वतमाश्रिताः ॥ २८ ॥ प्रजग्मुश्चदिशः सर्वाः कातरारणभीरवः ॥
 दैत्यव्यूहे प्रभग्ने च बलोनाम महाबलः ॥ २९ ॥ अर्दयामास देवांश्च संयम्याग्नि समैः शरैः ॥ तस्य बाणादिता देवा बहवो बलदर्पिताः ॥ ३० ॥ पतिता धरणी
 पृष्ठे केचिद्भग्नारणाजिरे ॥ दृष्ट्वा तस्य महत्कर्मदारुणं लोकभीषणम् ॥ ३१ ॥ शशंसुर्ऋषयो देवास्तत्र शिष्टाः प्रचुकुशुः ॥ अथ कुद्धो महातेजाः शतक्रतुर
 रिंदमः ॥ ३२ ॥ जघान शरपुंसंदोहैर्बलं बलवतां वरम् ॥ सोपिकुद्धो बलपुद्गेतथा शक्रं संभ्रमः ॥ ३३ ॥ रुधिरेणावसिक्तांगौ प्रसृतेन महाबलौ ॥ तौ यथा
 माधवे मासि पुष्पितौ किंशुकद्रुमौ ॥ ३४ ॥ चक्राणि च सहस्राणि शूलानि मुसलानि च ॥ निचखानरणेशक्रे च पलेचासुरोत्तमः ॥ ३५ ॥ तानि चक्राणि शू
 लानि निचकर्त्त शरोत्तमैः ॥ ३६ ॥ सुरराट्सहस्रां तौ लीलया समरे बली ॥ ३७ ॥ सच दैत्यो महातेजाः शक्त्या चैव पुरंदरम् ॥ निजघान तदा तूर्णं गजस्थं चस्त
 नांतरे ॥ ३८ ॥ तया विनिहतः शक्रः प्रचचाल गजोपरि ॥ लब्धसंज्ञो बलं जिष्णुर्विभेददनुजं क्षणात् ॥ ३९ ॥ रथसंस्थस्य हस्तौ च धनुश्चिच्छेदचेपुणा ॥
 चर्मतीक्ष्णं ध्वजंतस्य शरेणैकेन वीरहा ॥ ४० ॥ चतुर्भिर्निशितैर्बाणैर्विव्याध चतुरो हयान् ॥ शरेणैकेन सूतस्य शिरश्चिच्छेदतत्क्षणात् ॥ ४१ ॥ छिन्नध
 न्वाहतरथो हताश्चोहत सारथिः ॥ निपत्य मूर्च्छितः पृथ्व्यां मुहूर्तान् मृत्युमापसः ॥ ४२ ॥ अथ कुद्धो महादैत्यो नमुचिः सुरदर्पहा ॥ गदामादाय सहसा सज
 घानमहागजम् ॥ ४३ ॥ यथामेरुगिरिः शृंगे वज्रपातो भवेद्भुवम् ॥ तथैव च महाशब्दो ह्यभवलो महर्षणः ॥ ४४ ॥ प्रहारेणादितः पद्मीसंचचालसविह्वलः ॥
 रुधिरेणावसिक्तांगो विमुखो वेदनातुरः ॥ ४५ ॥ शतक्रतुं विधावति शतशोथसहस्रशः ॥ अर्धचंद्रैः क्षुरप्रैश्च चिच्छेद पाकशासनः ॥ ४६ ॥ जंतुभिस्तस्य मा
 याभिरर्दितास्सुरपुंगवाः ॥ भूमौ निपतिताः केचित्केचित्सुप्ता रथोपरि ॥ ४७ ॥ दृष्ट्वा तस्य महत्कर्म माधवो विशिखास्तथा ॥ जंतुभूतान्सचक्रेण चिच्छेद देह

लग्नकान् ॥४७॥ ततो जिष्णुस्त्रिभिर्बाणैः पातयामास भूतले ॥ पृथिव्यां पतितो दैत्यो मूर्च्छितस्खलितः पुनः ॥४८॥ दधारमुद्गरं घोरं शक्रं हंतुं समुद्यतः ॥ ततो ज
 वानमववाकुलिशेन महासुरम् ॥४९॥ सपपात महीपृष्ठे क्षतवक्षामहाबलः ॥ साधुसाध्वेति देवाश्च सिद्धाश्चैव महर्षयः ॥५०॥ अपूजयंस्तदा शक्रं बहुभिः पु
 ष्पवृष्टिभिः ॥ ततो दैत्यगणाः सर्वे भीतास्तत्र प्रदुदुबुः ॥ गीतंगा यतिगंधर्वाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥५१॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे बलनमुचिवधोनाम
 सप्तषष्ठितमोऽध्यायः ॥६७॥ व्यास उवाच ॥ बलं च निहतं दृष्ट्वानमुचिं च स्वकाग्रजम् ॥ मुचिस्तत्राब्रवीद्वाक्यं ज्येष्ठो मे सूदितस्त्वया ॥१॥ परोक्षेणाधुना
 त्वंच शरैर्नैष्यामि भास्करिम् ॥ तमब्रवीन्महातेजाः शक्रः सर्वसुरार्चितः ॥२॥ भ्रातुस्ते धर्मपंथानमिदानीं लप्स्यसे ध्रुवम् ॥ बह्नेरुष्णमविज्ञाय प्रमोहाच्छल
 भायथा ॥३॥ सहसा प्रविशं त्यग्निं तथामां योद्धुमिच्छसि ॥ एवं ब्रुवाण मिन्द्रं च जघान विशिखैस्त्रिभिः ॥४॥ सचिच्छेद त्रिभिर्बाणैः शक्रः परपुरंजयः ॥
 ततो जवान दशभिर्निद्रमैरावणं त्रिभिः ॥५॥ सप्तभिर्मार्तिलिखित्वानादैरुच्चैर्ननादह ॥ शक्रं प्रति पुनर्दैत्यो भ्रामयामास संभ्रमात् ॥६॥ आयसीं
 तांगदां क्रोपान् महाबलपराक्रमः ॥ ततस्तुलाघवाच्छक्रो जघान कुलिशेन हि ॥७॥ भिदुरस्यावपातेन गतासुर्निपपातह ॥ दनुजस्य प्रपातेन संचाल
 वसुंधरा ॥८॥ देवाः प्रचक्रुर्नृत्यानि दानवा विप्रदुदुबुः ॥९॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे मुचिवधोनामाष्टषष्ठितमोऽध्यायः ॥६८॥
 व्यास उवाच ॥ तारेयो वलसंपन्नः शक्रतुल्यपराक्रमः ॥ जघान विशिखैस्स्कन्दं पितृघातिनमाहवे ॥१॥ ततस्स्कन्दो महाबाहुर्हरितुल्यपरा
 क्रमः ॥ विचकर्त शरांस्तांस्तान्निर्विभेदशरोत्तमैः ॥२॥ सदैत्यस्सहसा स्कंदं दंष्ट्रा दयामास मार्गणैः ॥ असंभ्रान्तः प्रचिच्छेद विशाखो विशिखै
 स्तदा ॥३॥ तारेयोऽग्निशरैः स्कंदं जघान रणमूर्धनि ॥ विशिखं भिदुरप्रख्यं च खानहरनंदने ॥४॥ वैश्वानरेण सेनानीस्तत्र संपर्यवारयत् ॥ रौद्रम
 खं पुनर्दैत्यः प्रपयामास तं प्रति ॥५॥ तन्निरस्तं कृतं तेन बाणेनास्फालितेन च ॥ अघोरं प्राक्षिप दैत्यो धोररूपं सुदारुणं ॥६॥ भूधरा विटपारिंस
 हास्तथा सर्पादयः शराः ॥ धावन्ति पार्वती पुत्रं कोटिकोटि सहस्रशः ॥७॥ छित्वा तांस्तु शरान् स्कंदो विभेद दैत्यपुंगवं ॥ आपादंशीर्षपर्यंतं शरैरग्न्यर्कसन्नि
 भैः ॥८॥ स्वर्णपुंखाः शरालग्रादेह दैत्यपतेर्भृशं ॥ रेजुस्ते स्वर्णशकला यथा कृष्णशिलोच्चये ॥९॥ तस्य देहात्ततश्चैव बहुसुस्रावशोणितं ॥ यथा च मा
 धवे मासि पुरुषुष्पशमीतरुः ॥१०॥ स्यंदनाधश्चराश्चाश्च शिड्यरेभूमिलग्नकाः ॥ अथ क्रुद्धो महादैत्यः शूलं भीमं च दारुणं ॥११॥ धृत्वा तं प्रति चिक्षेप कालमृ
 त्युसमप्रभं ॥ पार्वती नंदनेनापिशूलं पाशुपतेन ह ॥१२॥ क्षिप्तं तेन कृतदग्धं मूहते न रणाजरे ॥ पुनः शक्तिमु मोचाथ ब्रह्मदत्तान्तु दानवः ॥१३॥ शूलं प्रति ज
 वानाथ शतकूटसमप्रभम् ॥ ततोऽस्त्रेवज्रसंकाशे जघटाते वियत्यपि ॥१४॥ तयोस्स वीर्ययोरस्त्रे धरण्यां प्राणिपेततुः ॥ ततो दैत्यपतिः स्कंदं शरैरग्निशिखोप

पु० पु०
॥१८६॥

मैः ॥ १५ ॥ अर्दयामाससहसाघनधारेवपर्वतं ॥ तांस्तुच्छित्त्वामहाबाहुः सेनानीश्चापमस्यवै ॥ १६ ॥ विचकर्तार्धचंद्रेण तथायंतुः शिरोमहत ॥ तथाश
न्वहुभिर्वाणैः पातयामासभूतले ॥ १७ ॥ गृहीत्वामुसलं वेगात्सदुद्रावस्थलेगुहं ॥ जघान तेन दैत्येन्द्रः शिखिनं शिखिवाहनं ॥ १८ ॥ ततोमोहंगतोवही
प्रचकंपेमुहुर्मुहुः ॥ ततःस्कंदः पुनस्तंचजघानासुरपुंगवं ॥ १९ ॥ प्रचिच्छेदासिनावेगान्मुसलं चातिदारुणं ॥ तारेयः शक्तिमादाय जघान क्रौंचदारणम् ॥ २० ॥
सोपिशक्तिमुमोचाथ अमोघांदुष्टघातिनीम् ॥ ततःसंदह्यसाशक्तिर्विश्वप्रलयकारिणी ॥ २१ ॥ यमदंडसमानंच भित्त्वा पुनर्गुहंगता ॥ सगतासुः पपातोव्या
चालयंश्च वसुंधरां ॥ २२ ॥ पुष्पधूपादिभिः स्कंदः सर्वदेवैः प्रपूजितः ॥ २३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे तारेयवधोनामैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥
व्यास उवाच ॥ ततो देवांतको दैत्यो व्यनदत्समरंप्रति ॥ रणंचकार धर्मेण संदष्टौष्टपुटोवली ॥ १ ॥ सगत्वाचाब्रवीद्राक्ष्यं सर्वलोकविगर्हितं ॥
नजानासिमहद्धर्मदुष्टमोहाद्यथाक्रमम् ॥ २ ॥ पापपुण्यप्रयोगेण निग्रहानुग्रहे प्रभुः ॥ अहंच निर्मितो धात्रा करोमि तव शासनम् ॥ ३ ॥ नजाना
सियतो धर्मकालमृत्युपुरःसरः ॥ नरोगोन जराकालोनमृत्युर्न च किंकरः ॥ ४ ॥ धर्मात्प्रचलितः कर्माकृष्ट्यातिदिवानिशम् ॥ उक्तं वसुं महावीर्य
यधर्मैकसाक्षिकम् ॥ ५ ॥ सजघान त्रिभिर्वाणैः कालमृत्युसमप्रभैः ॥ प्रचिच्छेद सधर्मात्मा ते त्वन्यैर्विशिखैस्त्रिभिः ॥ ६ ॥ ततस्तुच्चैः शरै
प्राज्यैर्युगांतानलसप्रभैः ॥ निजघान यमं संख्ये सचिच्छेद शरैः शरान् ॥ ७ ॥ एतस्मिन्नंतरे क्रुद्धौ परस्परजयैपिणौ ॥ जघ्नतुः समरेन्योन्यं महाबलपराक्रमौ
॥ ८ ॥ अहोरात्रंतयोर्युद्धमवर्तत सुदारुणम् ॥ एतस्मिन्नंतरे क्रुद्धः शक्त्या प्रशमनं रूपा ॥ ९ ॥ विभेद दैत्यशार्दूलो ह्यहंकारयुतोवली ॥ तामेवाथ रूपाधर्मो
गृहीत्वा शक्तिकांद्रुतं ॥ १० ॥ निजघान तयैवामुस्तनयोरंतरे भृशम् ॥ सविह्वलितसर्वांगो मुखादागतशोणितः ॥ ११ ॥ ततः क्रुद्धो महातेजा धृत्वा
दंडं सुदारुणम् ॥ अमोघं पातयामास तस्य दैत्यस्य विग्रहे ॥ १२ ॥ साश्वरथं तथा मृतं योद्धारं शस्त्रसंचयम् ॥ चकार भस्मसात्तंच शमनः क्रोधमूर्च्छितः ॥ १३ ॥
पतिते च तथा दैत्ये दुर्धर्षो नाम दानवः ॥ शमनं शूलहस्तस्तु प्रदुद्राव जिघांसया ॥ १४ ॥ शूलहस्तं समायातं बडवानलसन्निभम् ॥ आससादरणे मृत्युः शक्तिह
स्तोति निर्भयः ॥ १५ ॥ सच दृष्ट्वाऽसुरो मृत्युं शूलैर्नैव जघान ह ॥ शक्तिं चैव ततो मृत्युः प्रचिक्षेप रणाजिरे ॥ १६ ॥ संदह्य सहसा शूलं वह्निकूटसमप्रभम् ॥
दैत्यस्य हृदयं भित्त्वा गता सा च धरा तलम् ॥ १७ ॥ सरथः स पपातोव्या शक्तिजर्जरविग्रहः ॥ अथान्यो दुर्मुखो मृत्युं कृष्टचापो महाबलः ॥ १८ ॥ खड्गचर्मधरः
कालो रथ एव गतो भवत् ॥ दृष्ट्वा तं विशिखैः प्राज्यैर्जघान स यमं रणे ॥ १९ ॥ सचापुत्यरथादेवो ह्यसिना च सकुंडलम् ॥ शिरश्चिच्छेद सहसा पातयित्वा च भूतले ॥ २० ॥
हतशेषं बलं सर्वं प्रदुद्राव दिशोदश ॥ २१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे देवांतकर्दुर्धपंदुर्मुखवधोनाम सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ व्यास उवाच ॥

प्र० सू० खं०
अ० ७०

॥१८६॥

अथान्योनमुचिः क्रुद्धः स्यंदनस्थो दिवौकसः ॥ विशिखैरदयामास वोरैराशीविषोपमैः ॥ १ ॥ ततस्तु संयुगे देवाः सिद्धकिन्नरपन्नगाः ॥ न शक्रुर्वंति वाणानां वि
 गंसोऽतुंसमंततः ॥ २ ॥ रथमुच्चैश्च श्वेन युक्तं मातलिनेरितम् ॥ पुरुहूतः समास्थाय प्रागमत्तं महाबलम् ॥ ३ ॥ दृष्ट्वा शक्रं महावीर्यं न मुचिदैत्यपुंगवः ॥ अब्रवी
 द्वासवं संख्येव च न संसानुगंतदा ॥ ४ ॥ प्राकृतं निर्जरं हत्वानय शोस्तिनचप्रियम् ॥ नलाभकृतकं वापिनजयस्तु पुरष्टुत ॥ ५ ॥ तस्मात्त्वयि हते त्रैव सर्वं भवति
 शाश्वतम् ॥ देवराज्यं प्रलप्स्यामि सुखं भोग्यं सुरालये ॥ ६ ॥ तमब्रवीन्महातेजाः शक्रः परपुरंजयः ॥ शूरतावाक्यमात्रेण सर्वत्र सुलभा भवेत् ॥ ७ ॥ महापरा
 क्रमं यद्वा अस्ति ते दानवाधम ॥ दर्शय स्वाहवे वीर्यं पुरं नेष्यामि भास्करे ॥ ८ ॥ एतच्छ्रुत्वा महातेजाश्चक्रोपदैत्यपुंगवः ॥ पंचभिर्निशितैर्वाणैर्जघान सुरसत्त
 मम् ॥ ९ ॥ तांस्तु चिच्छेदमववाक्षुरग्रैः पंचभिर्दुतम् ॥ जग्मतुस्तौ महावीर्यासमरो वषयैषिणौ ॥ १० ॥ अन्योन्यं सहसा वेगाच्छरैश्चिच्छिदतुः शरान् ॥
 विभिदाते थगात्राणि विशिखैर्भिदुरोपमैः ॥ ११ ॥ अत्यपूर्वकृतं कर्म ताभ्यामेव रणे भृशम् ॥ लाघवं शरसंधानग्रहमोक्षं सुदुर्लभम् ॥ १२ ॥ दृष्ट्वा तु विस्मयं
 जग्मुर्देवासुरगणास्तदा ॥ एतस्मिन् तरे दैत्यो मायासं प्रमु मोच ह ॥ १३ ॥ विशिखाः शतशस्तत्रा विनिश्चेरुस्समंततः ॥ शक्रः कोपात्पुनः शीघ्रं धनु रूद्य
 म्यवीर्यवान् ॥ १४ ॥ जघान विशिखैरुग्रैः सर्वगात्रेषु संज्वलन् ॥ ततो मार्गणसां स्रैरष्टभिस्त्वधिकं तथा ॥ १५ ॥ विभिदाते ततो न्योन्यं चिच्छिदाते पर
 स्परम् ॥ शरैर्निरंतरा काशं ददृशुस्तत्र संयुगे ॥ १६ ॥ निपतंति धरा पृष्ठे खट्वपातैः सहस्रशः ॥ एवं सुदीर्घकाले तु गते तस्मिन् महाहवे ॥ १७ ॥ मायासं दश
 यामास क्रूरकृत्रमुचिस्तदा ॥ तामसं त्रिपुल्लोकेषु कृतं स्यात्तु निरंतरम् ॥ १८ ॥ परस्परं न पश्यंति देवासुरगणा भृशम् ॥ सूर्यचंद्रग्रहाणां च वह्नीनां च दिवौ
 कसाम् ॥ १९ ॥ तस्मिंस्तमांसदुष्पारिगमस्ति नैव दृश्यते ॥ दैत्यस्य च ततस्तूर्णं शरैर्गग्निशिखोपमैः ॥ २० ॥ विभग्नाः सर्वदेवाश्च शक्रश्चरणसं
 मुखे ॥ शरैर्विभिन्ने देहास्तु निपेतुर्धरणीतले ॥ २१ ॥ प्रभग्नाश्चापेरशूरास्संयांति च दिशो दश ॥ कूटं तस्य परिज्ञाय सर्वदेवार्चिता हरिः ॥ २२ ॥ सौम्यमस्त्रं
 मुमोचाथ दिविसूर्यशतप्रभम् ॥ विलंबितं समालोक्य शक्त्या च बहुधुं टया ॥ २३ ॥ जघानोरसि दैत्यस्य स पपात व्यथान्वितः ॥ चिरात्संलभ्य संज्ञां च दैते
 यः क्रोधमूर्च्छितः ॥ २४ ॥ गत्वा वेगात्सुरश्रेष्ठमैरावतं दधार ह ॥ त्रासयामास सुतरां मिद्रस्यद्विरदं रूपा ॥ २५ ॥ धृत्वा स तु गजं सेंद्रं मुमोच धरणीतले ॥ ततो भू
 मिगतः शक्रः कश्मलं च क्षणगतः ॥ २६ ॥ अवप्लुत्य स दैत्येन्द्रो गजदंतांतरस्थितः ॥ शक्रं ग्रहीतुं कामस्य वधार्थं यूथपस्य सः ॥ २७ ॥ असिनाऽसुरमुख्यस्य शिर
 षिच्छत्वा न्यपातयत् ॥ सर्वे प्रजहृषु देवा गंधर्वा ललितं जगुः ॥ मुदितास्ते च मुनयः स्तुवंति सुरसत्तमम् ॥ २८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे द्वितीयं नमुचि
 वधो नामैकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ व्यास उवाच ॥ दिव्यं रथं समास्थाय धनुर्हस्तो बलैर्युतः ॥ गत्वा च माधवं संख्ये देवासुरगणाग्रतः ॥ १ ॥ क्रोधेन महता वि
 ष्टो मधुर्निर्जरमर्दनः ॥ अब्रवीत्परुषं वाक्यमव्ययं हरिमीश्वरम् ॥ २ ॥ नारायण न जानासि युद्धधर्ममितः कथम् ॥ अन्यायाद्बुधोपायं कृत्वा नष्टो न शोचसि ॥ ३ ॥

अनेनपंकथोगेनव्यवहाराकृतस्यच ॥ सुरत्वंचोपनष्टस्यादन्यसृष्टिकरोम्यहम् ॥ ४ ॥ त्वामेवनिहनिष्यामिसहदेवगणैरिह ॥ इत्युक्त्वाधनुरादायजघान
विशिखैर्विभुम् ॥ ५ ॥ माधवस्तान्विभेदाथशरैर्वज्रसमप्रभैः ॥ बहुभिस्सर्वगात्रेषुजघानचमधुततः ॥ ६ ॥ माययाछादितःसोभूदैत्यस्तंसुरसत्तमाः ॥
यैवेशूराश्चरुद्राद्यास्त्रिदशास्सत्त्वधारिणः ॥ ७ ॥ देव्योनानाविधाश्चापिसायुधावाहनान्विताः ॥ सेनान्योगणपादेवालोकेशहरविष्णवः ॥ ८ ॥ अन्येग्रहादयो
देवाःसर्वेयुध्यन्तिसंगताः ॥ विनष्टाश्चतदादेवामधोवैमाययाध्रुवम् ॥ ९ ॥ संमुखेविमुखेचैवशरशक्त्यष्टिवृष्टिभिः ॥ पतंतिसहसादेवाभूमौशस्त्राभिपी
डिताः ॥ १० ॥ एतस्मिन्नंतरेविष्णुर्गृहीत्वाचसुदर्शनम् ॥ असुरान्माययादेवान्जघानरणमूर्धनि ॥ ११ ॥ अथतेपांशिरांस्येपछित्वाचैवसहस्रशः ॥ पा
तयामासदेवेशोदैत्यानांचसुरात्मनाम् ॥ १२ ॥ एवमन्यान्विभुर्दैत्यान्द्रावयामाससंगरात् ॥ तं दृष्ट्वा मुनयो देवाः सर्वे विस्मयमाययुः ॥ १३ ॥ कर्णेकर्णेप्र
जल्पन्ते देवामुनिगणास्तथा ॥ सदादैवैकगोप्ताचहरिरव्ययईश्वरः ॥ १४ ॥ सर्वसाक्षीत्वयंदेवोदैत्यजिष्णुर्युगेयुगे ॥ कथं हंतिसुरान्सर्वान्कल्पांत इह जायते ॥
॥ १५ ॥ एतस्मिन्नंतरेदूरेमधुर्मायां प्रयोजिता ॥ हररूपधरोभूत्वा अब्रवीद्धरिमव्ययम् ॥ १६ ॥ दैत्यानामग्रतः पापरणे देवान्समंततः ॥ हत्वा किंते शिवं चाद्यधर्म
कीर्तियशो गुणाः ॥ १७ ॥ महतोन्मत्तभावेन न जानासि परान्स्वकान् ॥ अतस्त्वां निशितैर्वाणैर्नयामि यमसादनम् ॥ १८ ॥ एवमुक्त्वा शरैरुग्रैर्जघान केशवरणे ॥
निचकतं शरांस्तांस्तु माधवो वाक्यमब्रवीत् ॥ १९ ॥ जानामित्वां रणे दैत्यं हररूपधरं प्रियम् ॥ शूरं शूरविकर्माणं मधुमायानियोजितम् ॥ २० ॥ मिथ्या लोकं प्रदास्या
मिपातयित्वा रणाजिरे ॥ एतस्मिन्नंतरे तीक्ष्णैः शरैर्विव्याध संयुगे ॥ २१ ॥ जटिलं वृषकेतुं च वृषभस्थं महेश्वरम् ॥ तथोर्ध्वं द्रुमतीवासी देवदानवयोस्तदा ॥ २२ ॥
परस्परं भिदतोश्च प्राप्तान् प्राप्तान् शरान् शरैः ॥ क्षुरप्रेणधनुस्तस्य चिच्छेद हरिरव्ययः ॥ २३ ॥ ततश्च पातयामास घोटकं वृषरूपिणम् ॥ स दैत्यश्शूलहस्तोऽथ प्रदु
द्रावजगत्पतिम् ॥ २४ ॥ भ्रामयित्वा ततः शूलं जघान परमेश्वरम् ॥ त्रिभिश्चिच्छेद बाणैश्च शूलं कालानलप्रभम् ॥ २५ ॥ ततः क्रूरो महाबाहुर्मधुर्मायातिमा
यिकः ॥ देवीरूपं समास्थाय सिंहस्थः प्रययौ हरिं ॥ २६ ॥ शरैर्बहुविधैर्विष्णुं जघानैवाब्रवीद्ध्रुवः ॥ स्वामी तु मे सुरश्रेष्ठ त्वयैव पातितोऽयुधि ॥ २७ ॥ अहं त्वांच हनि
ष्यामि सुतौ स्कंदविनायकौ ॥ उक्तवन्तं च दैतेयं जघान बहुमार्गणैः ॥ २८ ॥ स पपात महीपृष्ठे गता सुलोहितोद्गिरः ॥ पितरौ निहतौ दृष्ट्वा मायाबद्धो महाबलः ॥ २९ ॥
स्कंदः शक्तिसमादाय प्रायाद्योधयितुं हरिम् ॥ ततो धाताऽब्रवीद्वाक्यं स्कंदं मोहप्रपीडितम् ॥ ३० ॥ पश्यते पितरौ दूरे पश्यंतौ युद्धमिदं शम् ॥ अंतरिक्षे भ्रमं
तौ च संस्थितौ लोकसाक्षिणौ ॥ ३१ ॥ एतच्छ्रुत्वा ततो दृष्ट्वा तत्रैवांतरधीयत ॥ ततोऽधुं धुश्च संधुश्च भ्रातरावतिदर्पितौ ॥ ३२ ॥ वधं प्रति हे र्युद्धे पेततु
गेरुडोपरि ॥ खड्गहस्तं च धुं धुंच सगदं सुंधुमेव च ॥ ३३ ॥ चिच्छेद नंदकेनैकं गदया सादयत् परम् ॥ पेततुस्तौ धरापृष्ठे प्रवीरौ क्षतविक्षतौ ॥ ३४ ॥ मधुस्तदा
गतस्तूर्णमंतर्धानं तमोवृतः ॥ पातयामास विष्णोचमायया शतपर्वतान् ॥ ३५ ॥ ततस्तान्पर्वतां छित्त्वा तमसोऽन्तर्गतोऽयुधि ॥ क्रोधात्सुदर्शनैर्वाशिराश्छि

त्वानिपातितः ॥ ३६ ॥ ततो ब्रह्मादिभिर्देवैश्शंभुना त्रिदशैरपि ॥ मधुसूदन इति ख्यातिर्विष्णोर्लोकेषु कारिता ॥ ३७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे मधु
 वधो नाम द्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ व्यास उवाच ॥ ॥ ततो वृत्रो महातेजा दैत्यानां प्रवरो युधि ॥ दिग्गजाढ्यंगजारूढः प्राद्रवद्बलसूदनम् ॥ १ ॥ आग
 च्छंतं ततो वृत्रं शरैः कालानलप्रभैः ॥ विव्याध सर्वगात्रेषु द्विरदस्थो महाहवे ॥ २ ॥ ततो वृत्रस्तु शीर्षं च जिष्णोरेव पतत्रिणा ॥ विव्याध सहसा तेन स च चालम
 हाबलः ॥ ३ ॥ आत्मानं च समाश्वास्य धनु रूढम्यवीर्यवान् ॥ ववर्ष शरवर्षेण तस्य दैत्यस्य विग्रहे ॥ ४ ॥ शरांश्छित्त्वा विभेदांशु शरैराशीविषोपमैः ॥ शत
 क्रतुं महावीर्यः सर्वदेवाधिपं युधि ॥ ५ ॥ ततः शरसहस्रैस्तु दैत्यं विव्याध देवराट् ॥ परस्परं शरायांति यथा सप्ताश्वरश्मयः ॥ ६ ॥ एवं शरसहस्रैस्तु विभिदाते
 परस्परम् ॥ मनोजवसमाः शीघ्रागाढाः शिखरिणो यथा ॥ ७ ॥ बडवानलसंस्पर्शाः खगावज्रारभेदकाः ॥ तयोर्धनुष्मतो र्युद्धे शरास्तुल्यगुणान्विताः ॥ ८ ॥ एवं क्र
 मेण युद्धे च अहोरात्रमवर्तत ॥ महेंद्रो द्विरदं तस्य शूलैर्नैव जघान ह ॥ ९ ॥ सनिपत्य महीपृष्ठे लाववात्स्वरथं ययौ ॥ रथस्थस्तस्य देवस्य शक्त्या चैरावणं दृढम् ॥ १० ॥
 विभेदलाववेनाशु वज्रेणेव महागिरिं ॥ शुशुभे कंपमानस्तु सेंद्रः स च महागजः ॥ ११ ॥ ततः शक्तिसमादाय आविध्यमघवाऽसुरम् ॥ विभेदोरसि दैत्यस्य
 सपपात रथोपरि ॥ १२ ॥ क्षणात्संज्ञां समालंब्य स विनद्य पतत्रिणा ॥ विभेदसमरेशं सततः कश्मलंगतः ॥ १३ ॥ इंद्रः संज्ञां पुनः प्राप्य
 जघान विशिखैः शितैः ॥ शतकोटि समैर्बाणैरर्दितो व्यथयान्वितः ॥ १४ ॥ ततो वृत्रो महाशूलं प्राक्षिपन्निर्जिरे श्वरे ॥ शांभवास्त्रेण देवेशो वैष्णवास्त्रं
 मुमोच ह ॥ १५ ॥ उभयोरं वरे चास्त्रे वाह्निकूटसमप्रभे ॥ अन्योन्यं जघ्नतुस्तत्र स्फुलिंगानि विमुंचती ॥ १६ ॥ स्पर्शने च स्फुलिंगानामुभयोः
 सेनयोर्भटाः ॥ नशक्ताः संसुखे स्थातुं शलभाज्ज्वलने यथा ॥ १७ ॥ दग्धाः पेतुः पृथिव्यां च दिशस्सर्वाः प्रदुद्रुवुः ॥ देवदानवयोर्वीराः शून्य
 स्तत्राभवद्रणः ॥ १८ ॥ अस्त्रं निरस्तकं दृष्ट्वा स दैत्यः क्रोधमूर्च्छितः ॥ मायया शैलसंदोहमस्त्रं शक्रे मुमोच ह ॥ १९ ॥ बाणौघैः शैलसंघातं प्रचिच्छेद रणे हरिः ॥
 अवोरं प्रासृज दैत्यः पुरुहूते महाबले ॥ २० ॥ कोटिकोटि सहस्राणि जंतूनां प्रवराणि च ॥ सिंहशार्दूलभङ्गकवृकव्याघ्रमहागजाः ॥ २१ ॥ दंदशूकादयः स
 त्वाः प्रधावन्ति सुरेश्वरं ॥ क्षुरप्रैरर्धचंद्रैश्च भल्लैः शिलीमुखैस्तथा ॥ २२ ॥ असंप्राप्तान् प्रचिच्छेद मघवा परवीरहा ॥ ततो वृत्रो महाबाहुर्धनु रूढम्यवीर्यवान् ॥ २३ ॥
 विभेदशरसाहस्रैर्वज्रकल्पैः शतक्रतुं ॥ छित्त्वा क्षुरप्रैश्शक्रश्च धनुस्तस्य च कर्तव्यं ॥ २४ ॥ सूतं चाश्वान् पृथिव्यां च पातयामास तत्क्षणात् ॥ सकंटाकां गदां भी
 मां संपूज्या सुरसत्तमः ॥ २५ ॥ जघान पाद्मिनः शीर्षं मोहादंतीक्षितिययौ ॥ सगदः सर्वदेवेशो धरणीं समुपास्थितः ॥ २६ ॥ ततस्तयोर्गदायुद्धमवर्तत मुहुर्मु
 हुः ॥ तयोः प्रहरतोः शब्दो गदापातोद्भवो ध्रुवं ॥ २७ ॥ आवर्तं परिवर्तं च चक्रतुस्तौ पुनः पुनः ॥ अध ऊर्ध्वं प्रहारं च पार्श्वयोरतिभीषणं ॥ २८ ॥ बभूवैवं तयो र्यु
 द्धं लोका लोकभयंकरं ॥ दृष्ट्वा देवगणाः सिद्धादानवा विस्मयंगताः ॥ २९ ॥ युद्धचमानौ तौ तौ वीरौ मृत्युसंशयमागतौ ॥ देवदानववीराश्च द्रष्टुं नैव तदाशिरं ॥

॥ ३० ॥ ईशब्रह्मादयः खेतुस्थिताद्रष्टुंतदद्भुतं ॥ तयोर्हुकारशब्देन गदापातस्वनेन च ॥ ३१ ॥ ऊर्ध्वोर्ध्वमगमच्छब्दो ह्यशनेश्चोपजायते ॥ भग्रेगदेद्वयोरेव करः
संपुटितस्तयोः ॥ ३२ ॥ एवं चैवार्धयामेन तयोरस्त्रे निपेततुः ॥ एतस्मिन्नन्तरे वीरौ खड्गचर्मधरौ तदा ॥ ३३ ॥ प्रतियोद्धुं महायोरमाहवे संप्रचरतुः ॥ निस्त्रिंशौ
विद्युदुल्काभौ तयोर्गात्रे च चर्मणी ॥ ३४ ॥ दृश्येते सर्वलोके श्वलाघवं विस्मयंगतैः ॥ चिच्छिदाते तयोरेव चर्मणी बहवर्णके ॥ ३५ ॥ भीष्मकं बलयुद्धं च तयोरे
वं प्रवर्तते ॥ मंडलं चक्रधन्वं च लाघवं च परिपुतं ॥ ३६ ॥ वृत्रवासवयोर्युद्धं वृत्रवासवयोरिव ॥ केशान्वृत्रस्य उत्प्लुत्य संप्रधृत्या सिनाद्रुतं ॥ ३७ ॥ शिरश्चि
च्छेदसहसामघवारणमूर्धनि ॥ जयशब्दस्ततस्त्वासीद्देवानां च समंततः ॥ ३८ ॥ प्रोत्फुल्लहृदया देवामवर्ततमपूजयन् ॥ देवदुंदुभयो नेदुर्ननृतुश्चाप्सरोग
णाः ॥ ३९ ॥ गीतं गायति गंधर्वा मुनयः स्तुतिपाठकाः ॥ भीताः पलायिताः सर्वे दैत्यास्त्यक्ता युधादिशः ॥ ४० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे वृत्रासुरवधो ना
म त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ व्यास उवाच ॥ चतुर्भिस्तुरगैर्जुष्टं रथं सूर्यसमप्रभं ॥ त्रैपुरिः संरुहो हाथा ब्रवीद्वाक्यं गणाधिपं ॥ १ ॥ पिता मे निहतः पित्रा तव य
स्माद्रणाधिप ॥ तस्मात्त्वामद्य विशिखैर्नयामि यमसादनं ॥ २ ॥ ततस्तम ब्रवीद्देवो गणेशस्त्रिपुरात्मजं ॥ तव तातेन दुष्टेन सुराणामहितं पुरा ॥ ३ ॥
कृतं कर्म महत्पापं श्रुतं नोजनकेन हि ॥ पापकर्म रतं दुष्टं ज्ञात्वा ज्ञानबलेन च ॥ ४ ॥ अवधीत्तं शरैः केन पितरं ते बलेन च ॥ पंकात्प्रतारितो मोहात्प्रेपितो
यममंदिरं ॥ ५ ॥ त्वांचाहंत तपथं दैत्यप्रेषया भिक्षणादिह ॥ उक्तवंतं महाप्राज्ञं सुराणां च गणाधिपं ॥ ६ ॥ विव्याध दशभिस्तीक्ष्णैः काला
नलसमप्रभैः ॥ ततः शरसहस्रेस्तु दैत्यं विव्याध साहसात् ॥ ७ ॥ यमदंडसमैर्बाणैः क्षुरप्रैश्च शिलीमुखैः ॥ कंकपत्रैर्महातीक्ष्णैर्वज्रानलसमप्र
भैः ॥ ८ ॥ विचकर्त शरांश्चास्य लंबोदरः सुरार्चितः ॥ पुनर्विव्याध विशिखैः सहसाभिदुरोपमैः ॥ ९ ॥ शरैर्दित सर्वांगो मूर्च्छितस्त्वपत
द्भुवि ॥ ततो भद्रश्च सौभद्रो भीषणो निर्जरांतकः ॥ १० ॥ स्वांस्वांगदां समादाय दुद्रुवुस्तं विनायकम् ॥ युगपत्ते गदापातैर्निजघ्नुर्गणनायकम् ॥ ११ ॥
लाघवात्तु वृथा कृत्वा गदास्तेषां महाबलः ॥ भद्रकस्य तु शपिंचाहनत्परशुना तदा ॥ १२ ॥ सौभद्रस्योत्तमांगं च असिनाग्ने निपातितम् ॥ भीष
णस्य कुठारेण खड्गेन निर्जरांतकम् ॥ १३ ॥ पातयित्वा च हेरम्बो महागिरि स मांस्तदा ॥ चतुरोगणमुख्यांश्च अन्यांश्चापातयद्विपः ॥ १४ ॥
ततः संज्ञां समालभ्य त्रैपुरिश्चासुरोत्तमः ॥ समारुह्य रथं स्वंच जघान सुरसत्तमम् ॥ १५ ॥ विशिखैरर्धचंद्रैश्च क्षुरप्रैर्मल्लकैस्तथा ॥ तांस्तु चिच्छे
दधर्मात्मा पुनर्विव्याध तं शरैः ॥ १६ ॥ चतुर्भिः सैधवांश्चैव शरैः केन च सारथिम् ॥ शरैः संपातयामास धरण्यां गणनायकान् ॥ १७ ॥ लाघवात्तुरथं चान्यं
गत्वा त्रिपुरनंदनः ॥ विशिखैर्वज्रसंकाशैः संविभेद गणाधिपम् ॥ १८ ॥ रुधिरणावसिक्तां गोरुषाघोरयमप्रभः ॥ ललाटे च त्रिभिर्बाणैस्सप्तभिश्चस्तनां
तरे ॥ १९ ॥ चतुर्भिर्नाभिदेशे च पंचभिर्मुष्टिमस्तके ॥ संविभेद महाक्रोधो बलिनं शंभुनंदनः ॥ २० ॥ शरैर्दित सर्वांगः स दैत्यो रणमूर्धनि ॥ कश्मलं

परमंगत्वासंपपातरथोपरि ॥ २१ ॥ ततःसूतेनधीरेणअपनीतोरणाजिरात् ॥ विमुखनाहनच्छूरोविनायकःसुरार्चितः ॥ २२ ॥ चिरात्संज्ञांसमालभ्ययं
 तारंचात्रवीद्वचः ॥ गच्छसूतरणेभीरुविनायकंहरात्मजम् ॥ २३ ॥ ततोयंताव्रीद्वक्त्रं सत्यं पथ्यंचकोमलम् ॥ हरात्मजशरान्सोढुंकस्समथोरणाजि
 रे ॥ २४ ॥ तस्मान्मोहगतस्त्वंचमयानीतःप्रभासुत ॥ एतज्ज्ञात्वात्विदानींभोयद्युक्तं तद्विधीयताम् ॥ २५ ॥ एतस्मिन्नंतरेराज्ञाप्रेरितःकविसत्तमः ॥
 औषधादिप्रयोगेणगजःसंज्ञामबोधयत् ॥ २६ ॥ अकारयच्छतगुणप्राणंचजयमादिशत् ॥ प्रागजलंमंत्रितंदत्वारुरोधास्याङ्गकव्रणान् ॥ २७ ॥ सगजो
 दशनैरेवस्फोटयामासवैगिरिम् ॥ एवंशतसहस्राणिसैन्यानि सैन्यपालकान् ॥ २८ ॥ पातयामाससमितौगजःपरमदुर्जयः ॥ सदैत्यस्तस्यपृष्ठस्थःशरैः
 कालानलप्रभैः ॥ २९ ॥ हत्वात्वपातयच्चोर्व्यामुख्यमुख्यान्सुराधिपान् ॥ शरैस्तस्यतदादेवायमदंडसमप्रभैः ॥ ३० ॥ निपतंतिमहावीर्यारु
 धिरौधपरिप्लुताः ॥ यस्मिन्यस्मिंश्चमार्गेतुसदैत्यःसगजोगतः ॥ ३१ ॥ तत्रतत्रचकाराशुभीषणंसंचितंशरैः ॥ गजेनपातिताःकेचिद्वजारो
 हेणचापरे ॥ ३२ ॥ वेगेनभ्रमणेनैवसुराःकेचित्प्रतापिताः ॥ एवंसुरगणाध्यक्षाःशस्त्रास्त्रैर्विविधैश्चतम् ॥ ३३ ॥ सगजंयुद्धनिर्भीतानिजघ्नुर्वहुभिःशरैः ॥
 तथापितद्गजयोद्धुंनशक्तास्तेमहाबलाः ॥ ३४ ॥ क्षिप्रंतांस्तुगजोदंतैस्त्रैपुरोऽपातयच्छरैः ॥ नगतायेधरण्यांचदेवाजर्जरविग्रहाः ॥ ३५ ॥
 शरण्यंगणपंजरमुर्भीतास्तेवेदनातुराः ॥ देवानांकदनंदंद्वागणार्थीशःप्रतापवान् ॥ ३६ ॥ सगजंताडयामासवज्रानलसमैःशरैः ॥ सगजोवेगसरुद्धःशरेण
 चसमुत्थितः ॥ ३७ ॥ अथोतौद्रौशरैरेवविभिदातेपरस्परम् ॥ उभौतौनर्दमानौचअन्योन्यंजयमैच्छताम् ॥ ३८ ॥ शोणितैर्लिप्तसर्वांगौवीरमुख्यौसुरासुरौ ॥
 अथाखुंसगजोमत्तोविभेददशनैःस्वकैः ॥ ३९ ॥ आखुनाभिद्रुतोनागोवोरयुद्धंतयोःपरम् ॥ अधोर्ध्वंसंविभागेचचतुर्भिर्युद्धमद्रुतम् ॥ ४० ॥ सशब्दंतुमुलं
 युद्धंसर्वलोकभयंकरम् ॥ दशनैर्दशनैरेवशरैरेवशरोत्तमैः ॥ ४१ ॥ तद्वोरमभवद्युद्धंदेवदानवसंगरे ॥ आखुकोभेदयांचक्रमहानांगमहाबलम् ॥ ४२ ॥
 पशुनापृष्ठवंशाग्रेस्थित्वातेनाहनत्पुनः ॥ दैत्यस्यदशनद्वारेहृदिस्कंधेथलाववात् ॥ ४३ ॥ सगजःसपपातोर्व्यागतासुलोहितंवमन् ॥ शशंसुर्मुनयोदेवा
 स्साधुसाध्वितिचाब्रुवत् ॥ ४४ ॥ अत्रान्येस्त्रैरमोवैश्वेदैत्यानाजगुराहवे ॥ यावत्तुसेनयोनैर्वजययुद्धंसमापयेत् ॥ ४५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेत्रैपुरि
 विमर्दानामचतुस्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वामहेश्वराद्वाक्यंदेवाःशक्रपुरोगमाः ॥ दुद्रुवुर्दैत्यसंघांस्तान्सर्वेसर्वान्समंततः ॥ १ ॥
 आजगाममहाबाहुःकुंभोनाममहासुरः ॥ नैर्ऋतोयशराजानंगदयाचाहनदृशम् ॥ २ ॥ गुह्यकेशोगदापातैर्जघानभृशमुत्तमम् ॥ ततोऽन्योन्यंगदायुद्धमभ
 वद्रीषणंतयोः ॥ ३ ॥ चक्रबंधमहाबंधपुरावेध्यनिबंधनम् ॥ प्राचुरंभीषणंयानंस्फोटतैलाभिवास्तिकम् ॥ ४ ॥ तेनकृत्वामहायुद्धमवसानेधनेश्वरः ॥
 पातयामासतंस्फोटंतस्यकुंभस्यचोरसि ॥ ५ ॥ भग्नदंष्ट्रस्ततःकुंभोनिपपातमहीतले ॥ स्यंदनस्थोमहावीर्योजंभोहरिहयंतदा ॥ ६ ॥ जघानशरसंवैश्च

तथैवैरावणंभृशम् ॥ वासवोभिदुरेणैवैसंविभेदोसुरोत्तमम् ॥ ७ ॥ सपपातधरापृष्ठेगतासुलोहितोक्षितः ॥ तथारण्यंसुघोरंचअघोरंधोरमेवच ॥ ८ ॥
 चतुरोगणमुख्यांश्चशक्त्याविभेदसंयुगे ॥ सेनान्यश्चैवप्रत्येकंपातयामासलाववात् ॥ ९ ॥ सौरभंशरसंघैश्चजयंतोवशमानयत् ॥ शक्तिहस्तंचसंहा
 दंयमदंडंनरांतकम् ॥ १० ॥ हत्वाचपातयामाससभस्मकृतविग्रहः ॥ कालश्चखड्गपातेनपातयामासबाभ्रवम् ॥ ११ ॥ शक्त्यामृत्युर्विभे
 दाश्वंतथानिर्घृणकरणे ॥ अग्निनादह्यमानाश्चसप्तैतेचमहाबलाः ॥ १२ ॥ भद्रबाहुर्महाबाहुःसुगंधोगंधएवच ॥ भौरिकोवल्लिकोभीमएतेसेनाग्रग
 मिनः ॥ १३ ॥ रणेसंदग्धदेहाश्चपेतुरुर्व्यागतासवः ॥ पाशबद्धमहावीर्याविरुणस्यमहात्मनः ॥ १४ ॥ पेतुरुर्व्यामहासत्वाःशूराःशूरभयानकाः ॥ शूर
 स्यरश्मिजालेननिहताःपञ्चदानवाः ॥ १५ ॥ तुरुतुंबुरुदुर्मेधस्साधकासाधकाभिधाः ॥ क्रूरक्रौंचरणेशानमोदसंमोदषण्मुखाः ॥ १६ ॥ शरैर्नि
 पातितादैत्याःसंयुगेमातरिश्वना ॥ नैर्ऋतोऽगदयाभीमंपातयामासभूतले ॥ १७ ॥ शूलपातैश्चरुद्राणांशतशोदैत्यदानवाः ॥ निपेतुःसंयुगेभीताः संमु
 खारणपंडिताः ॥ १८ ॥ वसुनांशरपातैश्चशूराणांरश्मिमालिनाम् ॥ मेघानांकरकाभिश्चवज्रपातैस्सुदारुणैः ॥ १९ ॥ निपातितारणेदैत्याःशतशोव
 लशालिनः ॥ कुबेरस्यगदापातैर्निपतंतिसहस्रशः ॥ २० ॥ शक्रस्यभिदुरेणैवभेदितादैत्यपुंगवाः ॥ असंख्याताःपतंत्युर्व्यास्कंदशक्त्यातथा ताः ॥ २१ ॥
 गणेशपशुपातेनपतंतिमुख्यमुख्यकाः ॥ वैकुण्ठकरमुक्तेनचक्रेणतीव्रकर्मणा ॥ २२ ॥ दैत्यानांप्रवराणांचशिरांसिनिपतंतिकौ ॥ शमनोयमदंडेनको
 टिकोटिसहस्रशः ॥ २३ ॥ अपातयत्तदाभूम्यांकालःखड्गेनदानवान् ॥ मृत्युश्शक्त्यातथादैत्यान्पाशीपाशेनचापरान् ॥ २४ ॥ पातेनतक्षकादीनांसुधांशोःशि
 रिणच ॥ अश्वारोहीखरोमन्योहनिपाशस्तथागजान् ॥ २५ ॥ परिघेणगजकुंभेदैत्यानांनाशयत्ततः ॥ एवमश्वान्गजांश्चैवलाघवात्सन्धपातयत् ॥ २६ ॥
 एवंसिद्धैश्चगंधर्वैरप्सरोभिर्महाबलैः ॥ अन्याभिर्देवताभिश्चसमातृगणनायकैः ॥ २७ ॥ निपातितामहोघोरायतेप्रलयदानवाः ॥ शरैश्चखड्गपातैश्चशूल
 शक्तिपरश्वधैः ॥ २८ ॥ यष्टिपरिघकुंतैश्चपातयंत्यसुरान्सुराः ॥ एवंसंक्षीयमाणेषुदैत्यराट्समपद्यत ॥ २९ ॥ आदित्यरथसंकाशंरथरत्नविभूषितम् ॥
 शातकुंभमयदिव्यवंटाचामरभूषितम् ॥ ३० ॥ पताकाध्वजसंपूर्णरम्यंशक्ररथोपमम् ॥ समारुह्यमहावीरोहिरण्याक्षोऽसुराधिपः ॥ ३१ ॥ जवानशरजालैश्चदुर्नि
 वार्यःसुरासुरैः ॥ ससैन्यानिगजान्वीरोरथांश्चसहसंधवान् ॥ ३२ ॥ पातयामासभूमौचशतशोथसहस्रशः ॥ एवंचरन्संवृंदेषुनिखिलेषुदिवाकसा
 म् ॥ ३३ ॥ पातयामासदैत्येन्द्रःशरोवान्मृत्युसन्निभान् ॥ क्रमेणसमरेचाथदेवसैन्यान्यमथत ॥ ३४ ॥ यथापुष्करिणीवृंदेगजःकंजवनंशितैः ॥ शरपा
 शक्रंपंचदशेनतु ॥ चित्ररथंविंशतिभिःपंचविंशतिभिर्गुहम् ॥ ३५ ॥ हेरवंत्रिशरेणैवचत्वारिंशच्छरैर्यमम् ॥ तथैवकालंमृत्युंचपाणिनाद्विगुणे

नच ॥ ३८ ॥ गुह्यकेशं जगत्प्राणं दशभिर्दशभिः शरैः ॥ षड्विंशसप्तभिश्चैव रुद्रान्सर्वान्पृथक्पृथक् ॥ ३९ ॥ वसून्सर्वींश्च सशरैः सिद्धगंधर्व
पन्नगान् ॥ दशाष्टदशभिः षड्विंशद्वेदेवान्भिनत्यसौ ॥ ४० ॥ ओजौ वादतिवीर्यात्तु शीघ्रलाघवदर्शनान् ॥ आपत्प्राप्ताः सुराभीत्या प्रतिकर्तुनचे
श्वराः ॥ ४१ ॥ महेशशूलसंकाशैः शरैर्मर्मविभेदिभिः ॥ ताडितानिर्जरा युद्धे मूर्च्छिता धरणीययुः ॥ ४२ ॥ तस्यैव संमुखे स्थातुं न शक्नुः प्रवरा
स्सुराः ॥ ततो देवा विनिर्धूतास्त्रिदिवेशेन संयुताः ॥ ४३ ॥ शरण्यं ते हरितत्रशरणताडिताययुः ॥ एतस्मिन्नंतरे विष्णुः प्राह जिष्णुं खगेश्वरम् ॥ ४४ ॥ अधु
ना गच्छ दैत्यस्य संमुखं रणमूर्धनि ॥ नाशाय स तत्स्वपूर्णं गतस्तस्यातिकंजवात् ॥ ४५ ॥ सरथं मार्गेणैभित्वा विष्णुमारोधय ज्ववम् ॥ रथस्य संमुखे द
त्य उवाच विष्णुमव्ययम् ॥ ४६ ॥ अन्यस्मिन्करोम्यद्य हत्वा त्वांच सनिर्जरम् ॥ ततो विष्णु रुवाचे दंगर्जतं दैत्यपुंगवम् ॥ ४७ ॥ शक्तस्त्वं स्पृष्ट्वेने पापयदि
युद्धे स्थिरो भव ॥ ततः शरशतैरेव जवान विष्णुमव्ययम् ॥ ४८ ॥ असंभ्रांतः स चिच्छेदय मदंडानि भानुशरान् ॥ पुनः शरसहस्राणि प्रेरयामास
तंरणे ॥ ४९ ॥ तांश्च छित्त्वा शरैः शौरिस्तंच विव्याध मार्गेणैः ॥ प्रगौरवाद्दहार्याभैः संस्पृशाद्वाडवानलैः ॥ ५० ॥ शरैश्च भेदकैस्तीक्ष्णैः खगमैश्च मनोजवैः ॥
लाघवात्केशवास्रस्य तूलशुष्कतृणोपमैः ॥ ५१ ॥ हैमैः शरसहस्रैस्तु ताडितो दैत्यपुंगवः ॥ बाधयाभ्यर्दितः क्रुद्धो धृत्वा शिखरिणं रणे ॥ ५२ ॥ जवानमाधवं वे
गाद्विरण्याक्षो महाबलः ॥ तंच संचूर्णयामास गदया लालया हरिः ॥ ५३ ॥ एवं पर्वतसाहस्रं पातितं तु क्रमेण हि ॥ तथैव लाघवाच्चूर्णं हरिणा दानवा
रिणा ॥ ५४ ॥ पुनर्बाहुसहस्राणि कृत्वा सौ दानवोत्तमः ॥ शरैः शक्तिभिरत्युग्रैः शूलैः परशुकादिभिः ॥ ५५ ॥ ववर्ष बहुभिर्विष्णुं क्रोधा विष्टेन चेतसा ॥ तांस्तु ते
नैव प्रहितांश्चिच्छेद सुरसत्तमः ॥ ५६ ॥ शरैर्दातैर्महाघोरैरसुराणां भयंकरैः ॥ विव्याध सर्वगात्रेषु शंभुशूलोपमैश्च शरैः ॥ ५७ ॥ दानवाधिपतिः संख्येन व्ययोह
रिरीश्वरः ॥ स च कश्मलतांगत्वा सर्वशक्तिमनुत्तमाम् ॥ ५८ ॥ कालजिह्वोपमां घोरामष्टवंटसमान्विताम् ॥ हरेरुरसि पीने च विद्रुत्या पातयद्द्रुतम् ॥ ५९ ॥
शुशुभे स सुरश्रेष्ठस्तटित्वत्सान्द्रमेघवत् ॥ ततश्च चुक्रुशुर्दैत्या जयेति साधुवादिनः ॥ ६० ॥ ततश्च क्रुद्धैस्तैर्न्ये दानवारिर्व्यसर्जयत् ॥ तेषां शिरांसि संच्छि
द्य माधवं पुनरागमत् ॥ ६१ ॥ स दैत्यं शक्तिपातेन पातयामास वैरणे ॥ चिरात्संज्ञां समालंब्य बह्निवाणेन केशवम् ॥ ६२ ॥ निजजानरणे क्रुद्धो हरिः कौबेरमा
क्षिपत् ॥ ततो मुमोच मायास्रं चासुरं चातिदारुणम् ॥ ६३ ॥ सिंहव्याघ्रलुलायां श्वतद्विपसरीसृपान् ॥ जवानसमरे विष्णुं हिरण्याक्षः प्रतापवान् ॥ ६४ ॥
ततो मायास्रसंभूतान् शस्त्रास्त्रौवान् रणे हरिः ॥ प्रचिच्छेद शरैरेव शूलैर्नैव मताडयत् ॥ ६५ ॥ स विह्वलितसर्वांगस्तत्क्षणं लोहितोक्षितः ॥ विचक
र्ष हरन्विष्णुरमृगिषु तविग्रहः ॥ ६६ ॥ तच्छूलंच त्रिभिर्बाणैः प्रविव्याध सुराधिपः ॥ वरूथं स च्वजं कर्तुं रथं चैवातपत्रकम् ॥ ६७ ॥ यंतारंच प्र
चिच्छेद दशभिश्च हरिः शरैः ॥ पातिते चरथे दैत्यः संपुत्याथ रथं परम् ॥ ६८ ॥ आरुरोह स दैत्येन्द्रः संमुखं चाकरोद्वली ॥ ततो युद्धं महाघो

रमभवल्लोमहर्षणम् ॥ ६९ ॥ हिरण्याक्षस्यचहरेलौकविस्मापनंमहत ॥ अस्त्रयुद्धंतथान्योन्यंकृतप्रतिकृतंचतत् ॥ ७० ॥ ततोनिगुह्येसतंतं
 दिव्यवर्षशतंगतम् ॥ ततोदैत्यामहासत्वोववृधेवामनोयथा ॥ ७१ ॥ भुवेनजग्राहरुषात्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ भूमंडलंसमुद्धृत्यविवेशच
 रसातलम् ॥ ७२ ॥ शेषाश्चविविशुदैत्यास्तमनुप्रीतिसंयुताः ॥ ततोविष्णुर्महातेजाज्ञात्वादैत्यबलंमहत ॥ ७३ ॥ दधाररूपंवाराहंदै
 त्यराजजिघांसया ॥ धृत्वाक्रोडतनुविष्णुर्विवेशतमनुद्रुतम् ॥ ७४ ॥ तत्रगत्वारसामूलेरसातलगतांमहीम् ॥ दृष्ट्वास्वदंष्ट्रयोर्दध्रेलोकाधारां
 वसुंधराम् ॥ ७५ ॥ तांधृत्वागच्छतस्तस्यविष्णोरमिततेजसः ॥ समाजगामदैत्येद्रोधृष्ट्वाग्निभस्तुदन्ननु ॥ ७६ ॥ मायाक्रोडतनुर्विष्णुर्दुर्वचां
 सिसहन्रुपा ॥ जलोपरिदधारेमांधरांभूधरएवच ॥ ७७ ॥ तस्यान्यस्यस्वसत्त्वंचसचकारतदाचलाम् ॥ ततःपश्चात्ससंलग्नोदैत्यराट्समुपास्थितः ॥ ७८ ॥
 क्रोधेनमहताविष्टोजघानगदयाहरिम् ॥ माययासूकरोविष्णुस्तांगदांसमवंचयत् ॥ ७९ ॥ योगयुक्तोयथामृत्युंकौमोदक्याहनञ्चतम् ॥ ततःपुनारुषा
 विष्टोहिरण्याक्षोमहाबलः ॥ ८० ॥ मुष्टिनाप्राहरदेवंदक्षिणेतुभुजेप्रभोः ॥ एवंयुद्धंमहाघोरंसव्यासव्यंगतागतम् ॥ ८१ ॥ परिभ्रमणविक्षेपंकृता
 नुकरणंतथा ॥ ततोब्रह्मादयोदेवायुद्धंपश्यतिखेस्थिताः ॥ ८२ ॥ स्वस्तिप्रजाभ्योदेवेभ्यःऋषिभ्यश्चेतिचाब्रुवन् ॥ ऊचुश्चदेवदेवेशंविष्णुंवाराहरूपि
 णम् ॥ ८३ ॥ माक्रीडबालवदेवजह्यमुदेवकंटकम् ॥ ततोविष्णुर्महातेजामायावाराहरूपधृत् ॥ ८४ ॥ ब्रह्माद्यनुमतिप्राप्यचक्रंप्राक्षिपदुल्वणम् ॥ सहस्रसूर्य
 संकाशंसहस्रारंमहाप्रभम् ॥ ८५ ॥ दैत्यांतकरणरौद्रंप्रलयाग्निसमप्रभम् ॥ तच्चक्रंविष्णुनामुक्तंहिरण्याक्षंमहाबलम् ॥ ८६ ॥ चकारभस्मसात्सद्योब्रह्मा
 दीनांचपश्यताम् ॥ दैत्यांतकरणरौद्रंचक्रंचागमदच्युतम् ॥ ८७ ॥ ततोब्रह्मादयोदेवाःशक्रमुख्याश्चलोकपाः ॥ दृष्ट्वाचविजयंविष्णोःस्तुवंतिस्मसमाग
 ताः ॥ ८८ ॥ देवाऊचुः ॥ नताःस्मविष्णुंजगदादिभूतंसुरासुरेद्रंजगतांप्रपालकम् ॥ यन्नाभिपद्मात्किलपद्मयोनिर्वभूवतंवैशरणंगताःस्मः ॥ ८९ ॥ नमो
 नमोमत्स्यवपुर्द्धरायनमोस्तुतेकच्छपरूपधारिणे ॥ नमःप्रकुर्मश्चनृसिंहरूपिणेतथापुनर्वामनरूपिणेनमः ॥ ९० ॥ नमोस्तुतेक्षत्रविनाशनायरामायरामा
 यदशास्यनाशिने ॥ प्रलंबहंत्रेशितिवाससेनमोनमोस्तुबुद्धायचदैत्यमोहिने ॥ ९१ ॥ म्लेच्छांतकायापिचकलिकनाम्नेनमःपुनःक्रोडवपुर्द्धराय ॥ जग
 द्धितार्थचयुगेयुगेभवान्निभर्तिरूपंत्वसुराभवाय ॥ ९२ ॥ निपूदितोऽयं ह्यधुनाकिलत्वयादैत्योहिरण्याक्षइतिप्रगल्भः ॥ यश्चंद्रमुख्यान्किललोकपालान्संहेल
 याचैवतिरश्चकार ॥ ९३ ॥ सर्वैत्वयादेवाहितार्थमेवानिपातितोदेववरप्रसीद ॥ त्वमस्याविश्वस्यविसर्गकर्ताब्राह्मेणरूपेणचदेवदेव ॥ ९४ ॥ पातात्वमेवास्ययु
 गेयुगेचरूपाणिधत्सेसुमनोहराणि ॥ त्वमेवकालाग्निहरश्चभूत्वाविश्वंक्षयंनेष्यसिचांतकाले ॥ ९५ ॥ अतोभवानेवचविश्वकारणंनतेपरंजीवमजीव
 मीश ॥ यत्किंचभूतंचभविष्यरूपंप्रवर्तमानंचतथैवरूपम् ॥ ९६ ॥ सर्वैत्वमेवासिचराचराख्यंनभातिविश्वंत्वद्वतेचार्कंचित् ॥ अस्तीतिनास्तीतिचभेदनि

निष्ठुत्वय्येवभातंसदसत्स्वरूपम् ॥ ९७ ॥ ततोभवंतंकतमोपिदेवनज्ञातुमर्हत्यविपक्रबुद्धिः ॥ ऋतेभवत्पादपरायणंजनंतेनागतास्मइशरणंशरण्य
 म् ॥ ९८ ॥ व्यासउवाच ॥ ततोविष्णुं प्रसन्नात्मा उवाच त्रिदिवौकसः ॥ तुष्टोस्मि देवाभद्रं वीथुष्मत्स्तोत्रेण सांप्रतम् ॥ ९९ ॥ यइदंप्रपठेद्भक्त्या विजयस्तो
 त्रमादरात् ॥ नतस्य दुर्लभं देवास्त्रिपुलोकेषु किंचन ॥ १०० ॥ गवांशतसहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलम् ॥ तत्फलं समवाप्नोति कीर्तनाच्छ्रवणात्तरः ॥ ११ ॥ सर्व
 कामप्रदं नित्यं देवदेवस्य कीर्तनम् ॥ अतः परं महाज्ञानं न भूतं न भविष्यति ॥ १०२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे देवासुरसंग्रामसमाप्तौ विजयस्तोत्रं नाम
 पंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ संजय उवाच ॥ येऽसुराश्चमृतायुद्धे संमुखे विमुखेऽपि वा ॥ गतितेषामहं ब्रह्मन् श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ १ ॥ असंख्याता इ
 मे दैत्यास्त्रैलोक्ये सचराचरे ॥ अद्याप्यासन्गताः कुत्र एतन्मेशं सभोगुरो ॥ २ ॥ व्यास उवाच ॥ येमृतास्संमुखे शूरा दैत्यानां प्रवरारणे ॥ स्वयंप्राप्य च देवत्वं
 भोग्यमश्रंति शाश्वतम् ॥ ३ ॥ प्रासादाय त्रसौ वर्णानां नारत्नविभूषिताः ॥ सर्वकामप्रदा वृक्षाः स्वर्णदीतोयसंयुताः ॥ ४ ॥ पद्मोत्पलसुकलहारैर्गंधाढ्यैरन्यपुष्प
 कैः ॥ दधिदुग्धाज्यखंडैश्च युता पुष्करिणी शुभा ॥ ५ ॥ अतीवरूपसंपन्नाः सदैव न वयौ वनाः ॥ तत्र राज्यं प्रकुर्वतितथैव वसुधातले ॥ ६ ॥ एवं जन्माष्टकं प्रा
 प्य धनिनोऽप्यक्षमंत्रिणः ॥ अर्धसंमुखगात्रेण दिवमश्रंति शाश्वतम् ॥ ७ ॥ विमुखाः कातराभीता ये च मायाविनोरणे ॥ तेषांति निरयं वोरं ये च देवद्विजद्विपः ॥ ८ ॥
 पतितं मूर्च्छितं भग्नमन्योद्धारमाहवे ॥ हंतारो निरयं यांति ते च म्लेच्छाः कुवाचकाः ॥ ९ ॥ परन्यासापहर्तारो विमुखास्संतितत्त्वतः ॥ रात्रौ वा विपिने नष्टो
 रास्साहसकारिणः ॥ १० ॥ सर्वभक्षरतामूढाम्लेच्छागोब्रह्मघातकाः ॥ कुवाचकाः परे म्लेच्छा एते ये कूटयो नयः ॥ ११ ॥ तेषां पैशाचिकीभापालोका
 चारो न विद्यते ॥ नास्ति शौचं तपो ज्ञानं न देवपितृतर्पणम् ॥ १२ ॥ दानश्राद्धादिकं यज्ञे सुराणां च प्रपूजनम् ॥ पितृणां च न शुश्रूषा द्विजदेवतपस्विनाम्
 ॥ १३ ॥ ज्ञानलोपादतस्तेषां मलशौचं न विद्यते ॥ मातरं भगिनीं चान्यां गृहिणीं कामयंति च ॥ १४ ॥ सर्वो विपर्ययो लोकात्सदा चारो मलीमसः ॥ ताक्ष्यस्यो
 द्रवनानां च अन्येषां गोत्रवासिनाम् ॥ १५ ॥ कुलजातास्सदा दैत्या ये पापुण्यमकारणम् ॥ दुर्गांतं च मृतायांति द्विजस्त्रीशिशुघातिनः ॥ १६ ॥ गवांशिनो दुरात्मा
 नो ह्यभक्ष्यभक्षणे रताः ॥ कीटयोर्निव्रजंत्येते तरवश्च पीलिकाः ॥ १७ ॥ नमंत्रेषु न देवेषु कल्पंते ते सुरद्विपः ॥ अग्रजः सहजस्तेषां सदृक्को ग्राम्यवृत्तयः ॥ १८ ॥ लो
 मकेशप्रणे तारः क्रव्यभक्षरताभुवि ॥ साहसं च व्रतं दानं स्नानं यज्ञादिकं च यत् ॥ १९ ॥ मत्स्यमांसादिषु प्रीता मृषावचनभाषिणः ॥ सदा कामास्सदालोभा
 स्सदा क्रोधमदान्विताः ॥ २० ॥ वधबंधरतो द्वेगा द्यूतसंगीतसंप्रियाः ॥ कुभृत्याः कुजनप्रीताः पूतिगंधरतानराः ॥ २१ ॥ न देवेषु न विज्ञेषु न धर्मश्रवणेषु च ॥
 स्तोत्रमंत्रादिकेषु ण्येयथा कार्येष्वनिश्चयाः ॥ २२ ॥ बहुरोगाधिरोषाश्च बहुरूपपरिच्छदाः ॥ न रजातिषु दैत्यानां चिह्नान्येतानि भूतले ॥ २३ ॥ न जानंति परं
 लोकं न गुरुं स्वं न चापरं ॥ गर्भपूरणमिच्छंति नातिथिन गुरुं न द्विजान् ॥ २४ ॥ न देवं न सुतं गोत्रं न मित्रं न च बान्धवं ॥ स्वप्ने दानं न जानंति भक्षणात्परिच्छदं ॥ २५ ॥

गोपायंति धनं यस्मात्ते यक्षानररूपिणः ॥ प्राणांतेपि धनं किंचिन्नदिशंति चराजनि ॥ २६ ॥ ते यक्षादुर्गतिस्थाश्च परार्थे भास्वाहकाः ॥ प्रेतानां लक्षणं यद्वासर्व
लोकविगर्हितं ॥ २७ ॥ स्त्रीणां च पुरुषाणां च शृणुष्वैकमना मम ॥ मलपंकधरानित्यं सत्यशौचविवर्जताः ॥ २८ ॥ दंतकुंतलवस्त्राणं वपुषो मलसंचयाः ॥
गृहपीठादिपात्राणां सकृच्छौचं न रोचते ॥ २९ ॥ न पश्यंति सुखं स्त्रीणां विशंतिकानने द्रुतं ॥ विषसोच्छिष्टपूतीनां भक्षणे भिरताभुवि ॥ ३० ॥ अन्नपानं च शय
नमन्धकारेण रोचते ॥ कदाचित्स्वस्थतानास्ति कचिद्वा शुचितातनौ ॥ ३१ ॥ लक्षणं नरलोकेषु प्रेतानां मीढशंकिल ॥ हिताहितं न जानंति मित्रामित्रं गुणागुणम्
॥ ३२ ॥ पापपुण्यादिकं स्थानं स्नानं देवद्विजार्चनं ॥ अरिमित्रमुदासीनं विदंति स्वभावतः ॥ ३३ ॥ मर्त्यस्थाः पशवस्ते च ज्ञायंते बुद्धिसंमतेः ॥ बुद्ध्याना
नात्वभावाश्च भ्रमंति च मृपाभुवि ॥ ३४ ॥ यक्षरूपानरास्ते च सर्वकर्मवहिष्कृताः ॥ एषां भेदं प्रवक्ष्यामि लक्षणं धरणीतले ॥ ३५ ॥ विजाता मर्त्यलोकेषु पाप
स्यैवानुरूपतः ॥ मलीमसभुवि प्रस्थं नागरं छद्मरूपिणं ॥ ३६ ॥ विषसादिप्रभोक्तारं काकमाहुर्मनीषिणः ॥ अभक्ष्येनिरतः पापः कुरुरः पूतिसंप्रियः ॥ ३७ ॥
प्रवृत्तस्सर्वगृहेषु भक्ष्याभक्ष्यसजीवनः ॥ भूम्यां पश्वादियोनीनां कुलेषु प्राप्तसंभवाः ॥ ३८ ॥ शुनो विगृह्य हस्तेन म्लेच्छानां भक्षणप्रियाः ॥ विशेषात्सूकराणां च त
थाचरणयोधिनां ॥ ३९ ॥ पोषणे भक्षणे प्रीताः पूतिगर्भेष्वसाधुषु ॥ पर्वते करणाद्रह्नेः काष्ठसंचयसंग्रहे ॥ ४० ॥ विज्ञेयास्ते सदा म्लेच्छाः क्षत्रियाणां
भयाकुलाः ॥ लोकानां नष्टधर्मैश्च सदा शौचविवर्जिते ॥ ४१ ॥ कुलानां तदा म्लेच्छा भविष्यंति च दस्यवः ॥ तेषां संसर्गतो न्येच संवधादन्नभो
जनात् ॥ ४२ ॥ मैथुनात्तस्य योपासुतद्भावतु व्रजंति ते ॥ तस्मिन्काले जनास्सर्वे दुःखरोगप्रतापिताः ॥ ४३ ॥ दुर्भिक्षात्प्रपरा मू
ढाः सदारजप्रपीडिताः ॥ तत्रासत्ये रतामर्त्याः सर्वशौचविवर्जिताः ॥ ४४ ॥ न श्रूयंते जने रेवपुराणागमसंहिताः ॥ मद्यमांसप्रियाः पापा
स्सर्वभक्ष्यास्सुदारुणाः ॥ ४५ ॥ दारुणाचारनिरतानित्यं छलपरायणाः ॥ न पुष्पंति सुतास्तातं प्रसुवं च गुरुनापि ॥ ४६ ॥ न शुश्रूषंति वै भृत्याः
स्वामिनं गुणशालिनम् ॥ भर्तारं न स्त्रियः काश्चिच्छुश्रूषंति च स्वमातरः ॥ ४७ ॥ नित्यकष्टानरास्तत्र कलहश्च गृहे गृहे ॥ नृपाम्लेच्छाः सुरापाश्च तथा मंत्रिपुरो
हिताः ॥ ४८ ॥ मनुष्यैश्च बलिस्तेषां मत्स्यैर्मसैर्निरामिषः ॥ पापं डायासयोगेभ्यः प्रधाना गुणवार्तयोः ॥ ४९ ॥ धनिकैः कोकिलैर्मदैर्व्यासंति तस्तु मही
तलम् ॥ ततो न्योन्यं प्रियामूढावनेवानगरेषु च ॥ ५० ॥ भक्ष्याभक्ष्यं समश्रंति मत्स्यमांसादिकं नराः ॥ वने द्विजातयश्चान्ये भुंजते चानुपापकम् ॥ ५१ ॥
भक्तिमंतं पशुं चान्यत्सर्वेयांत्यपुनर्भवम् ॥ पातयंति पितृन्पापाः सर्वे ते पूर्वदेवकाः ॥ ५२ ॥ पिशाचाराक्षसा ये च मर्त्यका गुह्यका ध्रुवम् ॥ एते चाविनय
प्रीतान् देवान् च मानुषाः ॥ ५३ ॥ संजय उवाच ॥ कथंचमर्त्यभावेषु लक्षं जानंति तात्त्विकाः ॥ एतं मे संशयं नाथ दूरीकुरु तत्ततः ॥ ५४ ॥ व्यास-
उवाच ॥ कृतपापानुरूपास्तु द्विजातिष्वन्यजातिषु ॥ असुराराक्षसाः प्रेताः स्वभावं न त्यजंति ते ॥ ५५ ॥ जाता ये चासुरामर्त्ये सदा ते कलहोत्सकाः ॥ कु

हकाः कञ्चराः क्रूराः विज्ञेयाराक्षसाभुवि ॥ ५६ ॥ जनोद्विगादिकंदानंतथादेवार्चनंभुवि ॥ उग्रभावाद्धनंलब्ध्वाराज्यंभुञ्जतिशाश्वतम् ॥ ५७ ॥ जयं
शौर्यादिकंपुण्यंपुनःपापक्षयंत्रजेत् ॥ एवमुर्व्यातथानाकेनागलोकेयमालये ॥ ५८ ॥ उग्रेणतपसाकश्चित्सुरत्वंलभतेदिवि ॥ वासुदेवंसमाराध्यप्रहादः
सुरपूजितः ॥ ५९ ॥ हरंतथान्धकोदैत्यःस्तुत्वातत्सभ्यकोभवत् ॥ तस्यैवगणमुख्यत्वंलेभेभृंगमिहावलः ॥ ६० ॥ एतेचान्येचबहवोबलिर्निद्रोभविष्य
ति ॥ गच्छंतिसद्गतिंतातइहामुत्रचसर्वदा ॥ ६१ ॥ केचिदैत्यकुलेजाताःपृथिव्यांसुरसत्तमाः ॥ भावयंतिपितृन्सर्वानृशतशोथसहस्रशः ॥ ६२ ॥ एकेनापि
सुपुत्रेणकुलत्राणंचधीमता ॥ एकोपिवैष्णवःपुत्रःकुलकोटिसमुद्धरेत् ॥ ६३ ॥ जितेन्द्रियोपिधर्मात्माद्विजदेवार्चनेरतः ॥ क्षयेधर्मेकलौशेपुणेन
पदेषुच ॥ ६४ ॥ एकोरक्षतिधर्मात्मापुरेग्रामंजनंकुलम् ॥ विज्ञातुमेदुरंचासीद्राह्मणानांपुरंमहत् ॥ ६५ ॥ तत्रसर्वेद्विजाःशश्वत्संध्योपासनतत्पराः ॥ वेद
पाठरताधीरादवोतिथिद्विजार्चकाः ॥ ६६ ॥ यज्ञव्रताग्निकर्माणःपङ्कर्मपरिनिश्चयाः ॥ अतिकृच्छ्रेचतेपांवेनपापेवर्ततेमनः ॥ ६७ ॥ कुर्वतिसततंवीरा
व्रतंयज्ञंसनातनम् ॥ कदाचिदैवयोगाच्चगृहस्थश्चसकोविदः ॥ ६८ ॥ बह्वौजुहोतिविप्रर्षिराज्यंमंत्रेणमंत्रवित् ॥ तस्मिन्कालेचतस्यैवमूत्रकृच्छ्रंसुदारुण
म् ॥ ६९ ॥ तत्प्रोज्झितुंगतःसोपिरक्षार्थंस्थाप्यचेटिकाम् ॥ तस्यास्त्वनवधानेनशुनाचाज्यंचभक्षितम् ॥ ७० ॥ भियातयाततःपात्रंस्वीयमूत्रेणसंभृतम् ॥ असंल
क्ष्याजुहोदग्नौसविप्रस्त्वरयाततः ॥ ७१ ॥ आश्चर्यंचततोबह्वौलक्षितंतेनतत्क्षणात् ॥ कूटंहेमयंसाक्षात्स्वर्णजांबूनदप्रभं ॥ ७२ ॥ गृहीत्वातन्मुदाविप्रः
पापयोगंचकारह ॥ पप्रच्छविस्मयादासींकथमेतद्वदप्रिये ॥ ७३ ॥ मुदातत्रयथावृत्तंकथितंतुतयाद्विज ॥ ततोनिर्त्ययथाकालंतच्चतस्यप्रवर्तते ॥ ७४ ॥
समृद्धिरद्भुतागेहेलोकविस्मयकारिणी ॥ ततःपरस्परच्छ्रुत्वासर्वैरेवचतत्पुरे ॥ ७५ ॥ कृतंकर्मदुराचारंश्रुत्वालोभादसाधुभिः ॥ गुरुलोभाच्चसुमह
त्स्वांतेपंकंविशत्यपि ॥ ७६ ॥ पंकादेवभयन्मोहान्मतिभ्रंशोभवत्ततः ॥ अथकिल्विपकूटेनदग्धमेवपुरंचतत् ॥ ७७ ॥ स्त्रियोदुष्टाजनादुष्टाःसर्वेपापबला
त्तदा ॥ वृद्धोज्ञाताद्विजस्तत्रतत्कार्येनमतिदधौ ॥ ७८ ॥ तस्यभार्यातदासाध्वीपुरुदुःखेनसंयुता ॥ भर्तारंकृच्छ्रसन्ततापुरकार्यंजगादसा ॥ ७९ ॥ ब्राह्मण्यु
वाच ॥ ऋषेर्वर्ततेनाथदृष्ट्वात्वांदुःखसंयुतम् ॥ ग्रामाचारमिमंयद्वाप्यपरंकर्तुमर्हासि ॥ ८० ॥ ततस्तत्रसदोपज्ञःस्मित्वावचनमब्रवीत् ॥ यस्तुजीवतिपापे
नत्यक्त्वाधर्मपरंहितम् ॥ ८१ ॥ सर्वेधेयोमहाभागेप्रगच्छत्यपुनर्भवम् ॥ एतेविप्रादुराचाराःसदारास्सपरिच्छदाः ॥ ८२ ॥ अतिपातकयोगाच्चमहापातकसं
मताः ॥ सहपापेनमहताप्रयास्यांतिरसातलम् ॥ ८३ ॥ अंतेऽपुनर्भवंप्राप्यापराधांतोनविद्यते ॥ अहमेकोत्रतिष्ठामिस्वपुण्यपरिरक्षणात् ॥ ८४ ॥ तत्
स्सातमुवाचेदंलोकहास्यवचस्तव ॥ वक्तुमर्हसिनश्चाग्नेनपुरोन्यस्यकस्यचित् ॥ ८५ ॥ द्विजउवाच ॥ यदियास्यामिचात्यत्रइतोहंतत्क्षणात्प्रिये ॥ सवितैः
स्वजनैरेवपुरीयास्यत्यथोगतिम् ॥ ८६ ॥ इत्युक्त्वापरमप्रीतःसंगृह्यचधनंस्वकम् ॥ क्षिप्रंसचतयासार्धययौसीमांतरंद्विजः ॥ ८७ ॥ स्थित्वापश्यत्पुरी

तावत्स्थिरातिष्ठतिपूर्ववत् ॥ साचाहतं पतिसाध्वीपुरीचेयं न नश्यति ॥ ८८ ॥ विमृश्यतामुवाचेदं विप्रवर्यस्सुविस्मितः ॥ किं नु तिष्ठति तत्रैव द्रव्यमस्मद्गृहा
 द्रहिः ॥ ८९ ॥ विचार्यसाधवं प्राह मया भ्रांत्या उपानहौ ॥ नानीतेतिष्ठतस्तत्र धारयिष्यामि किं नु वै ॥ ९० ॥ एवमुक्त्वा पतिसाध्वी गृहीत्वा ते उपगता ॥ प
 त्युरभ्याशतो हृष्टं पुरं निर्व्यथं न गतम् ॥ ९१ ॥ ततो विप्रादयो वर्णाः कच्चराः पुरवासिनः ॥ तिष्ठंति नरके घोरे दुःखिताश्चापुनर्भवे ॥ ९२ ॥ कृच्छ्राद्यमपुरं यांति
 नास्ति तेषां च निष्कृतिः ॥ पूतिगन्धं ततो मेघ्यं वर्जनीयं प्रकीर्तितम् ॥ ९३ ॥ पूर्ववद्भक्षणे प्रीतो ह्यद्य पापं करोति च ॥ स्तेयशीलो निशाचारी बुधैर्ज्ञेयस्सर्वच
 कः ॥ ९४ ॥ अबुधः सर्वकार्येषु अज्ञातः सर्वकर्मसु ॥ समयाचारहीनस्तु पशुरेव स वालिशः ॥ ९५ ॥ एवमुद्रादयस्संति भक्षादिनकुलादयः ॥
 हिंस्रो ज्ञातिजनो द्वे गिरते युद्धे च कातरः ॥ ९६ ॥ विघसादिप्रियो नित्यं नरः श्वाकीर्तितो बुधैः ॥ चौर्यकर्मरतो नित्यं बहुमित्रप्रवंचकः ॥ ९७ ॥
 मिथुने कलहो नित्यं मर्त्यस्तु परिकीर्तितः ॥ प्रकृत्या च पलो नित्यं सदा भोजनचंचलः ॥ ९८ ॥ प्लवगः काननप्रीतो नरः शाखामृगो भुवि ॥ सूचको
 भाषया बुध्या स्वजने न्यजनेषु च ॥ ९९ ॥ उद्वेगजनकत्वाच्च स पुमानुरगः स्मृतः ॥ बलवान्क्रांतशीलश्च स ततंचानपत्रपः ॥ १०० ॥ पूतिमांस
 प्रियो भोगी नृसिंहस्समुदाहृतः ॥ तत्स्वनादेव सीदंति भीता अन्ये वृकादयः ॥ १०१ ॥ द्विरदादिनरा ये च ज्ञायंते दूरदर्शिनः ॥ एवमादिक्रमेणैव वि
 जानीयात्रेषु च ॥ २ ॥ सुराणां लक्षणं ब्रूमो नररूपं व्यवस्थितम् ॥ द्विजदेवातिथीनां च गुरुसाधुतपस्विनाम् ॥ ३ ॥ पूजातपोरतो नित्यं धर्म
 शास्त्रेषु नीतिषु ॥ क्षमाशीलो जितक्रोधः सत्यवादी जितेन्द्रियः ॥ ४ ॥ दयालुर्दयितो लोके रूपवान्मधुरस्वरः ॥ वागीशः सर्वकार्येषु गुणी दक्षो महाबलः ॥ ५ ॥
 साक्षरश्चापि विद्वांश्चर्गा तनृत्त्यार्थतत्त्ववित् ॥ आत्मविद्यादिकार्येषु सर्वतंत्रीस्वरेषु च ॥ ६ ॥ हविष्येषु च सर्वेषु गव्येषु च निरामिषे ॥ सद्योगास्वादद्रव्ये च
 प्रत्यग्रेचातिशोभने ॥ ७ ॥ गंधमाल्येषु वस्त्रेषु शास्त्रेषु वा भरणेषु च ॥ संप्रीतश्चातिथौ दाने पार्वणादिषु कर्मसु ॥ ८ ॥ स्नानदानादिभिः कार्यैर्व्रतैर्यज्ञैः सुरा
 र्चनैः ॥ कालो गच्छति पाठैश्च न क्लीवं वासरं भवेत् ॥ ९ ॥ अयमेव मनुष्याणां सदाचारो निरंतरम् ॥ देववन्मानवाचारो गीयते मुनि सत्तमैः ॥ ११० ॥ किं नु
 सत्त्वाधिको देवो मनुष्यो भीत एव च ॥ गंभीरः सर्वदा देवः सदैव मानवो नृदुः ॥ १११ ॥ द्वयोस्तु त्याच संप्रीतिर्न दैत्यादौ भवेत्किल ॥ प्रीतिभावं परं सौख्यं सौहृदं
 सुकृतं शुभम् ॥ ११२ ॥ देवमानुषयोरेव दैत्यराक्षसयोस्तथा ॥ प्रेतादीनां च प्रेतेषु पशौ प्रीतिः पशोरपि ॥ ११३ ॥ काकादयः स्वजातौ च तथान्ये च स्वजातिषु ॥
 प्रीता भवंति चाप्रीता विद्यातेषां च लक्षणम् ॥ ११४ ॥ एवं पुण्यविशेषेण साविशेषा सुजातिषु ॥ प्रियाप्रियं विजानीयात् पुण्या पुण्यं गुणा गुणम् ॥ ११५ ॥ दंपत्योर्न सु
 खं किंचिज्जातिभेदा नृणां भुवि ॥ स्वजातिषु भवेत्प्रीतिर्मुक्तौ वानिरयेपि वा ॥ ११६ ॥ अतिपुण्याल्लभेदायुः शोभनाः पुण्यकारिणः ॥ पापात्मानो लभंतेऽन्तये च दैत्या
 दयोनराः ॥ ११७ ॥ कृते जाताः सुराभूमौ न दैत्याश्चान्यजातयः ॥ त्रेतायामेकपादं च द्विपदं द्वापरयुगे ॥ ११८ ॥ संध्यायां च कलरेव सर्वपादं च संकुलम् ॥

देवादीनां भवेजातं भारतं यत्प्रवर्तितम् ॥ १९ ॥ ये ते दुर्योधनस्यैव योधाः सैन्यादयस्तथा ॥ ते च दैत्यादयः सर्वे ये च कर्णादयो भुवि ॥ १२० ॥ गांगेयो वसुमुख्यश्च द्रो
 णो देवमुनिः प्रभुः ॥ अश्वत्थामा हरः साक्षाद्धरिर्नंदकुलोद्भवः ॥ १२१ ॥ पंचेन्द्राः पांडवा जाता विदुरो धर्म एव च ॥ गांधारीद्रौ पदीकुंती चैता देव्यो धरातले ॥ १२२ ॥ दे
 व दैत्याः कलेर्मध्ये दैत्या इशेषे च मानवाः ॥ उत्पत्स्यंते सदा प्रेताः क्रव्यादाः पशुपक्षिणः ॥ १२३ ॥ तेषां च कुलटादासीनित्यकष्टाय वीयसी ॥ नित्यं द्वंद्वेषु संप्रीत्या
 तेषामाचारभाषिणी ॥ १२४ ॥ किल्बिषेषु च सर्वेषु कलहेन्यायकर्मणि ॥ रता दैत्यादयो ये ते सर्वे निरयगामिनः ॥ १२५ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ ॥ दैत्यादीनां मृषा
 भावात्सुरत्वं न सुरालयम् ॥ कथं भोग्यं कथं सौख्यमारोग्यं बलसंचयम् ॥ १२६ ॥ राज्यमायुस्तथा कीर्तिरभीष्टं दयितं बलम् ॥ नीतिविद्यादिकं भाव्यं जन्मबुद्धं
 सनातनम् ॥ १२७ ॥ दानाध्ययनकर्माणि यज्ञादिकथं प्रभो ॥ एतदाप्ताय शिष्याय मद्भावं भुक्नुमर्हसि ॥ १२८ ॥ व्यास उवाच ॥ दैत्यानां साहसादेव तपो भ
 वाति निश्चितम् ॥ व्रतं यज्ञादिकं चैव संप्रीतिः स्वजनस्य च ॥ १२९ ॥ यो दांतो विगुणैर्मुक्तो नीतिशास्त्रार्थतत्त्वगः ॥ एतैश्च विविधैः पूतः स भवेत्सुरलक्षणः ॥ १३० ॥
 पुराणागमकर्माणि नाकेष्वत्र च वैद्विज ॥ स्वयमाचरते पुण्यं स धरोद्धरणक्षमः ॥ १३१ ॥ विशेषाद्वैष्णवं दृष्ट्वा प्रीयते पूजयेच्च यः ॥ विमुक्तस्सर्वपापेभ्यस्स धरोद्धर
 णक्षमः ॥ १३२ ॥ षट्कर्म निरतो विप्रस्सर्वयज्ञरतस्सदा ॥ धर्माख्यानाप्रियो नित्यं स धरोद्धरणक्षमः ॥ १३३ ॥ विश्वासघातिनो ये च कृतघ्ना व्रतलोपिनः ॥ द्विजदेवे
 षु विद्विष्टाः शातयंति धरां नराः ॥ १३४ ॥ ये च मद्यरताः पापाद्यूतकर्मरतास्तथा ॥ पापं डपतितालापाः शातयंति धरां नराः ॥ १३५ ॥ सुकर्मरहिता ये च नित्योद्वेगाश्च
 निर्भयाः ॥ स्मृतिशास्त्रार्थको द्विग्राह्यं शातयंति धरां नराः ॥ १३६ ॥ निजवृत्तिपरित्यज्य कुर्वन्ति चाधमां च ये ॥ गुरुनिंदारताद्वेषाच्छातयंति धरां नराः ॥ १३७ ॥ दातारं ये
 रोधयंति पातके प्रेरयंति च ॥ दीनानाथान्पीडयंति शातयंति धरां नराः ॥ १३८ ॥ एते चान्ये च बहवः पापकर्मकृतो नराः ॥ पुरुषान्पातयित्वा तु शातयंति धरां न
 राः ॥ १३९ ॥ य इदं शृणुयाद्रम्यं गुह्यं दुर्लभं परहितम् ॥ न तस्य दुर्गातिर्दुःखं दौर्भाग्यं दीनता भुवि ॥ १४० ॥ न दैत्या दौर्भवे जन्मस्वर्लोकेशाश्च तं सुखम् ॥ नाकाले मरणं त
 स्य न च पापैः प्रलिप्यते ॥ १४१ ॥ इह सर्वजनाध्यक्ष इति दिवेश्वरः ॥ कल्पं कल्पं दिवं भुक्ता मोक्षमार्गं व्रजत्यसौ ॥ १४२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे पुण्य
 व्यक्तिर्नाम षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ प्रभवत्ययमाकाशे नित्यं द्विजवरप्रभो ॥ कोयं केवाप्रभावोस्य कुत्र जातो घृणीश्वरः ॥ १ ॥
 किं करोति हि कार्यवैयतोरश्मिमयो भृशम् ॥ देवैर्मुनिवरैस्सिद्धैश्चारणैर्दैत्यराक्षसैः ॥ २ ॥ निखिलैर्मानुषैः पूज्यः सदैव ब्राह्मणादिभिः ॥ व्यास उवाच ॥ परमं
 ब्रह्मणस्तेजो ब्रह्म हेहाद्रिस्सृतम् ॥ ३ ॥ साक्षाद्ब्रह्म मयं विद्धि धर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ मयूखैर्निर्मलैः कूटमतिचंडं सुदुःसहम् ॥ ४ ॥ दृष्ट्वा प्रदुर्दुर्लोकैः करैश्चंदैः
 प्रपीडिताः ॥ ततश्च सागराः सर्वे वरनद्यो न दादयः ॥ ५ ॥ शुष्यंति जंतवस्तत्र भ्रियंते चातुराजनाः ॥ अथ शक्रादयो देवा ब्रह्माणं समुपागताः ॥ ६ ॥ इममर्थं
 तदप्रेक्षुर्देवांश्च विधिरब्रवीत् ॥ आदिब्रह्मतनो देवाः सत्त्वगोजनकः प्रभुः ॥ ७ ॥ अयं रजोमयः साक्षात्सुधांशुस्तनुमध्यगः ॥ एताभ्यां पालिता लोकास्त्रै

लोक्येसचराचराः ॥ ८ ॥ दिव्योपपादकादेवायेवात्रैवजरायुजाः ॥ अंडजाःस्वेदजाश्चैवयेवात्रैवोद्भिजादयः ॥ ९ ॥ सूर्यस्यास्यप्रभावंतुवक्तुमेव न
 शक्नुमः ॥ अनेनरक्षितालोकाजनिताःपालिताध्रुवम् ॥ १० ॥ अस्यैवसदृशोनास्ति सर्वेषांपरिरक्षणात् ॥ यंचदृष्ट्वाप्युषःकालेपापराशिःप्रलीयते ॥ ११ ॥
 तमाराध्यजनामोक्षसाधयंतिद्विजातयः ॥ संध्योपासनकालेतुविप्राब्रह्मविदःकिल ॥ १२ ॥ उद्धाहवोभवंत्येवतेचदेवप्रपूजिताः ॥ अस्यैवमंडलस्थां
 चदेवींसंध्यास्वरूपिणीं ॥ १३ ॥ समुपास्यद्विजास्तसर्वे लभंतेस्वर्गमोक्षकौ ॥ धरायांपतितोच्छिष्टाःपूतास्तेचास्यरश्मिभिः ॥ १४ ॥ संध्योपासनमात्रेण
 कल्मपात्पूततां व्रजेत् ॥ दृष्ट्वाचांडालकंगोघ्नपतितंकुष्ठसंगतम् ॥ १५ ॥ महापातकसंकीर्णमुपपातकसंवृतम् ॥ पश्यंति येनरास्सूरंतेपूतागुरुकिल्बि
 षात् ॥ १६ ॥ अस्योपासनमात्रेणसर्वरोगात्प्रमुच्यते ॥ नांधत्वंनचदारिद्र्यंनदुःखंनचशोच्यताम् ॥ १७ ॥ लभतेचइहामुत्रसमुपास्यविरोचनम् ॥ अदृष्टानै
 वलोकैश्चदेवाहरिहरादयः ॥ १८ ॥ ध्यानरूपप्रगम्यास्तेदृष्टोदेवोह्यस्मृतः ॥ देवाऊचुः ॥ अस्तुप्रसादनाराध्यश्चास्तूपासनपूजनम् ॥ १९ ॥ अस्यैवद
 र्शनं ब्रह्मन्प्रलयानलसंमितम् ॥ सर्वेनरादयस्सत्त्वामृतावस्थांगताभुवि ॥ २० ॥ अस्यतेजःप्रभावेणप्रणष्टास्सागरादयः ॥ नसमर्थावयंसोढुंकथमन्ये
 पृथग्जनाः ॥ २१ ॥ तस्मात्तवप्रसादाच्चपूजयामोयथारविम् ॥ यजतिचनराभक्त्यातदुपायोविधीयताम् ॥ २२ ॥ देवानांवचनंश्रुत्वागतोब्रह्माखगेश्वरम् ॥
 गत्वास्तोतुंसमारिभेसर्वलोकहितायैव ॥ २३ ॥ देवत्वंसर्वलोकस्यचक्षुर्भूतो निरामयः ॥ ब्रह्मरूपधरःसाक्षाद्दुष्प्रेक्ष्यःप्रलयानलः ॥ २४ ॥ सर्वदेवस्थित
 स्त्वंहिसदावायुसखस्तनौ ॥ अन्नादिपाचनंत्वत्तो जीवनंचभवेद्ब्रुवम् ॥ २५ ॥ उत्पत्तिप्रलयौदेवत्वमेकोभुवनेश्वरः ॥ त्वदृतेसर्वलोकानांदिनैकंनास्ति
 जीवनम् ॥ २६ ॥ प्रभुस्त्वंसर्वलोकानांत्रातागोप्तापिताप्रसूः ॥ चराचराणांसर्वेषांत्वत्प्रसादाद्धृतंजगत् ॥ २७ ॥ देवेषुत्वत्समोनास्तिभगवंस्त्वखिलेषुच ॥
 सर्वत्रतेस्ति सद्भावस्त्वयैवधारितंजगत् ॥ २८ ॥ रूपगंधादिकारीत्वंरसानांस्वादुतात्वया ॥ एवंविश्वेश्वरःसूरोनिखिलस्थितिकारकः ॥ २९ ॥ तीर्थानांपुण्य
 क्षेत्राणामखानांजगतःप्रभो ॥ त्वमेकःप्रयतोहेतुस्सर्वसाक्षीगुणाकरः ॥ ३० ॥ सर्वज्ञःसर्वकर्ताचहर्तापातासदोत्सुकः ॥ ध्वांतपंकामयघ्नश्चदारिद्र्यदुःख
 नाशनः ॥ ३१ ॥ प्रेत्येहचपरोबंधुःसर्वज्ञःसर्वलोचनः ॥ त्वदृतेसर्वलोकानामुपकारीनविद्यते ॥ ३२ ॥ आदित्यउवाच ॥ पितामहमहाप्राज्ञविश्वेश्वरीव
 श्वभावक ॥ ब्रूहिशीघ्रंपरंयत्तेकरिष्यामिमंतंविधे ॥ ३३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ मयूखस्त्वत्तिचंडश्चलोकानामतिदुःसहः ॥ यथैवमृदुतामेतितथाकुरुसुरेश्वर ॥
 ॥ ३४ ॥ आदित्यउवाच ॥ किरणाःकोटिकोटिमैलोकनाशकराःपराः ॥ नचाभीष्टकरालोकेप्रयोगाच्छिन्धितान्प्रभो ॥ ३५ ॥ ततोविरेचिनातूर्णरवि
 वाक्यवशाद्ब्रुवं ॥ आहूयविश्वकर्माणंकृत्वावज्रमयींभ्रमि ॥ ३६ ॥ चिच्छेदचरवेर्भानून्प्रलयानलसन्निभान् ॥ तैरेवरचितंतत्रविष्णोश्चक्रंसुदर्शनम् ॥ ३७ ॥
 अमोघंयमदंडंचशूलंपशुपतेस्तथा ॥ कालस्यचपरःखड्गश्शक्तिर्गुरुप्रमोदिनी ॥ ३८ ॥ चंडिकायाःपरंशस्त्रंविचित्रंशूलकंतथा ॥ चक्रेब्रह्माज्ञयाशीघ्रतेनै

वविश्वकर्मणा ॥ ३९ ॥ सहस्रकिरणशिष्टमन्यच्चैवप्रशातितम् ॥ अजनोपायभावेनपुनश्चक्ष्यपान्मुने ॥ ४० ॥ अदितेर्गर्भसंजातआदित्यइतिवैस्मृतः ॥
 अयंचरतिविश्वान्तेरुशृंगंभ्रमत्यपि ॥ ४१ ॥ सदोर्ध्वदिनरात्रंचधरण्यालक्षयोजने ॥ ग्रहाश्चंद्रादयस्तत्रचरंतिविधिनोदिताः ॥ ४२ ॥ सूरःसंचरतेमासान्
 द्वादशद्वादशात्मकः ॥ संक्रमादस्यसंक्रांतिःसर्वैरेवप्रतीयते ॥ ४३ ॥ तासुयद्वाफलंभूमोलोकानानिखिलंमुने ॥ धनुर्मिथुनमीनेषुकन्यायांपडशीतयः ॥
 ॥ ४४ ॥ वृषवृश्चिककुंभेषुसिंहेविष्णुपदीस्मृता ॥ तर्पणंचाक्षयंविद्विदानंदेवार्चनंतथा ॥ ४५ ॥ षडशीतिसहस्राणिषडशीतौफलंभवेत् ॥ विष्णुपद्यां
 तुलक्षंतुअयनेकोटिकोटिकं ॥ ४६ ॥ विष्णुपद्यांतुयद्दानमक्षयंपरिकीर्तितं ॥ दातुर्वदामिसान्निध्यंसदाजन्मनिजन्मनि ॥ ४७ ॥ शीतेतूलपटीदानाब्रह्मः
 खंजायतेतनौ ॥ तुलादानेतल्पदानेद्वयोरेवाक्षयंफलं ॥ ४८ ॥ सर्वोपकरणांशय्यायोददातिविमत्सरः ॥ वर्णमुख्यायविप्रायसराजपदवीलभेत् ॥ ४९ ॥
 तथैवाग्निजलंदत्वादितीरेपथिप्रगे ॥ दत्त्वाचतैलतांबूलमूर्त्याअधिपतिर्भवेत् ॥ ५० ॥ सत्यभावाद्विजंनत्वाधनीचाक्षयतांव्रजेत् ॥ मावेमास्यसितेपक्षेपंचद
 श्यामहमुखे ॥ ५१ ॥ पितृंस्तिलजलैरेवतर्पयित्वक्षयोदिवि ॥ सुलक्षणांचगां दत्त्वाहेमशृंगांमणिप्रभाम् ॥ ५२ ॥ रौप्यसुरप्रदेशांचतथाकांस्यसुदोहनाम् ॥
 एतांदत्त्वाद्विजाग्र्यायसर्वभौमोभवेन्नृपः ॥ ५३ ॥ दत्त्वान्नाभरणंराजामंडलेशोधनश्चिरः ॥ तिलधेनुंतुयोदद्यात्सर्वोपस्करगान्विताम् ॥ ५४ ॥ सप्तज
 न्मार्जितात्पापान्मुक्तोनाकेऽक्षयोभवेत् ॥ भोज्यान्नब्राह्मणेदत्त्वाअक्षयंस्वर्गमश्नुते ॥ ५५ ॥ धान्यंवस्त्रंतथाभृत्यंगृहपीठादिकंचयत् ॥ योददातिद्विजाग्र्यायतं
 चलक्ष्मीर्नमुंचति ॥ ५६ ॥ यत्किंचिद्दीयतेदानंस्वलपंवायादिवाबहु ॥ अक्षयंपरलोकेषुयुगाद्यास्तुतथैवच ॥ ५७ ॥ यद्वादेवार्चनंस्तोत्रधर्माख्यानप्रतिश्रवः ॥
 पुनातिसर्वपापेभ्योदिविपूज्योभवत्यसौ ॥ ५८ ॥ तृतीयामाघमासस्यसितामन्वंतरास्मृता ॥ तस्यांयद्दीयतेदानंसर्वमक्षयमुच्यते ॥ ५९ ॥ धनंभोग्यं
 तथाराज्यंनार्ककल्पांतरस्थितम् ॥ तस्माद्दानंसतांपूजाप्रेत्यानंतफलप्रदा ॥ ६० ॥ मन्वंतरातुमावेस्यात्सप्तमीयाशितीतरा ॥ तिथिःपुण्यतमाप्रो
 क्तापुराणैरभिरक्षिता ॥ ६१ ॥ माघमासेसितेपक्षेसप्तमीकोटिभास्करा ॥ तामुपोष्यनरःपुण्यामुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ६२ ॥ सूर्यग्रहणतुल्या
 हिशुक्लमाघस्यसप्तमी ॥ अरुणोदयवेलायांतस्यांस्नानंमहाफलम् ॥ ६३ ॥ यच्चतत्रकृतंपापमयासप्तसुजन्मसु ॥ तन्मेरोगंचशोकंचभास्करीहंतुसप्त
 मी ॥ ६४ ॥ जननीसर्वभूतानांसप्तमीसप्तसप्तिके ॥ सप्तम्यामुदितेदेविनमस्तेरविमंडले ॥ ६५ ॥ अर्कपत्रंयवाःपुष्पंसुगंधंवदरीफलम् ॥ तत्पत्रेताम्रपा
 त्रेवायुक्तमानीयतण्डुलम् ॥ ६६ ॥ यज्ञसूत्रंसिंदूरंदत्त्वाचार्यसुशोभनम् ॥ सर्वपापंक्षयंयातिसप्तजन्मकृतंचयत् ॥ ६७ ॥ नरकैःपीडयतेतावद्भोगैः
 पापैश्चदुःखदैः ॥ हविष्यंभोजयेदन्नंशुद्धमातपतंडुलैः ॥ ६८ ॥ वर्जयेच्चशिलाघृष्टंशृंगवेरंतुशाककम् ॥ कोरदूपकपत्रंचरंभाच्छागीघृतंतथा ॥ ६९ ॥
 केशकीटादिकंवर्ज्यमुष्णोदस्नानमेवच ॥ अल्पवीजादिकंसर्वव्रतेसूरस्यवर्जयेत् ॥ ७० ॥ अन्यच्चनाचरेत्तत्रधर्माचितांविनाव्रती ॥ सौरव्रतंमहापुण्यपुरा

गैरभिनन्दितम् ॥ ७१ ॥ वर्षकोटिसहस्राणिवर्षकोटिशतानिच ॥ आदित्यस्यसमंभोग्यंलभतेदिविशाश्वतम् ॥ ७२ ॥ एवंस्वर्गक्षयादेवराजाभूमौमहाध
 नी ॥ मर्त्यलोकेपुराभ्यासात्करोतिभास्करव्रतम् ॥ ७३ ॥ तथास्वयंमुखंभोग्यंलभतेदिविशाश्वतम् ॥ आरोग्यंसंपदंजन्मीभास्करस्यप्रसादतः ॥ ७४ ॥
 रविवारेभवेद्याचसप्तमीमाघशुक्ले ॥ महाजयेतिविख्याताअन्यत्रविजयास्मृता ॥ ७५ ॥ विजयाकोटिलक्षंस्यात्दनंतंस्यान्महाजया ॥ तत्रैकेनव्रतेनैव
 मुच्यतेजन्मबंधनात् ॥ ७६ ॥ अश्वरत्नं सुवर्णचरक्तवस्त्रं च धान्यकम् ॥ ददातिभास्करप्रतियास्वर्गमर्त्यपतिः क्रमात् ॥ ७७ ॥ एषांभेदं प्रवक्ष्यामिशृणुवि
 प्रयथार्थवत् ॥ उत्तमाभरणैर्युक्तं सद्वाहं यो ददातिह ॥ ७८ ॥ समुद्रैस्सप्तभिर्जुष्टांभूमिमेत्यरिवर्जिताम् ॥ लभेद्भवांतरं मर्त्यमेकेनैकाधिपा भवेत् ॥ ७९ ॥
 अश्वहीनं च पत्रांगं वृषभैर्वाप्यलंकृतम् ॥ हेममाण्डिमाण्वा दक्षिणा विहिता बुधैः ॥ ८० ॥ रत्नभाण्डं महार्थं च हेमैरेव कृतं च यत् ॥ स्वर्णवाकेवलं दत्वा त्रिवि
 ष्टपधनेश्वरः ॥ ८१ ॥ रक्तवस्त्रं च धान्यं च शक्तितोयः प्रयच्छति ॥ स्वर्गोर्व्योरीशतामेतिनतं लक्ष्मीर्विमुचति ॥ ८२ ॥ अरोगी सुप्रसन्नात्मा दस्युजेता प्र
 तापवान् ॥ यावत्प्रभासते भानुस्तावत्पूज्यतमो हि सः ॥ ८३ ॥ माघादौ द्वादशीमायां सप्तमीकारयेत्सतु ॥ इहाभीष्टफलं भुक्त्वा सुरैश्चैव प्रपूज्यते ॥ ८४ ॥ अर्का
 ज्ञसप्तमीव्रतं कृत्वा च विधिवद्बुधः ॥ पापात्पूत इहाभीष्टं प्राप्य मुक्तिमाप्नुयात् ॥ ८५ ॥ लक्षणं च प्रवक्ष्यामि मासिमासि च याविधिः ॥ व्रतस्यास्य प्रसादाच्च सुराणा
 मर्चितो दिवि ॥ ८६ ॥ शुक्लपक्षे रविदिने प्रवृत्ते चोत्तरायणे ॥ पुं नामधेय नक्षत्रे गृह्णीयात्सप्तमीव्रतम् ॥ ८७ ॥ हस्तो मंत्रं तथा पुण्यः श्रवो मृगपुनर्वसु ॥ पुं नामधे
 य नक्षत्राण्येतान्याहुर्मनापिणः ॥ ८८ ॥ पंचम्यामेकभक्तं तु पृथ्वा नक्तं प्रकीर्तितम् ॥ सप्तम्यामुपवासं च अष्टम्यां पारणं भवेत् ॥ ८९ ॥ अर्काग्रं शुचिगोमयं सुमरिचं
 तोयं फलं चाग्नुते मूलं नक्तमुपोषणं च विधिवत्कृत्वेकभक्तं तथा ॥ क्षीरं वाप्यशनं घृताक्तमिति च प्रोक्ताः क्रमेणा मुना कृत्वा वासरसप्तमीदिनकृतः प्राप्नोत्यभीष्टं फलं
 ॥ ९० ॥ अर्काग्रं ग्रामात्पूर्वोत्तरदिग्गता कं विटपस्य शाखाग्रस्थितं विशिष्टं सूक्ष्मपत्रद्वयं सतोयं दन्तैरस्पृष्टं पातव्यं ॥ शुचिगोमयं भूमावपातितं मद्याहुष्टाभ्यां पलमा
 त्रं दन्तैरस्पृष्टं सतोयं पातव्यम् ॥ सुमरिचमत्रणमपुरातनं स्थूलमवशुष्कमेकं दन्तैरस्पृष्टं सतोयं पातव्यम् ॥ तोयं ब्रह्मापित्रदुर्लभं लघुमूलप्रसरं पातव्यम् ॥ फलं खर्ज
 रनारिकेलानामन्यतमं दन्तैरस्पृष्टं पातव्यं ॥ घृताक्तमिति चाहारं मयूरडिं भपरिमाणं ॥ घृतमपितत्परिमाणम् ॥ ९१ ॥ आत्मनो द्विगुणांछायां यदा कुर्वीत भा
 स्करः ॥ तदानक्तं विजानीयात् नक्तं निशि भोजनं ॥ ९२ ॥ प्रथमं पूजयेद्देवं फलं पुष्पादिमंत्रकैः ॥ अन्नदानं ततः कुर्याद्विध्युक्तपरिमाणकं ॥ ९३ ॥ ततो ध्यानम् ॥
 सर्वलक्षणसंपूर्णं सर्वाभरणभूषितं ॥ द्विभुजं रक्तवर्णं चरक्तपंकजधृत्करं ॥ ९४ ॥ तेजो विवंधुजलमध्यस्थं सपरिच्छदं ॥ पद्मासनगतं देवं रक्तगंधानुलेपनं ॥
 ॥ ९५ ॥ आदित्यं चितयेद्देवं पूजाकाले विशेषतः ॥ अथ मंत्रं श्राप्यं ॥ भास्कराय विद्महे सप्तम्यै नमः ॥ सूर्यः प्रचोदयात् ॥ ९६ ॥ जप्य एष परः प्रोक्तः
 सप्तम्यां विजयावहः ॥ करवीरैः करं जैश्च रक्तकुंकुमसन्निभैः ॥ ९७ ॥ पश्चाच्च पारणाकार्या तथाष्टम्यां विशेषतः ॥ अष्टम्यामेव कर्तव्यं नवम्या नैव पारणं ॥ ९८ ॥

व्रतेफलंनचाप्रोतिनवम्यांपारणेकृते॥पारणंत्वपराह्नेतुकटुतिक्ताम्लवर्जितं ॥ १९॥ तंडुलंशोधयेद्यत्नात्तृणबीजादिकंत्यजेत् ॥ मुद्गमापतिलादीनिघृतंचप
 रिवर्जयेत् ॥ १०० ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्याशक्तःक्षीरादिहव्यकैः ॥ यथाशक्त्यन्नपानैश्चव्यंजनैश्चनिरामिषैः ॥ १ ॥ विप्रायदक्षिणांदद्याद्विभज्यचानुरू
 पतः ॥ इमामनंतफलदायःकुर्यात्सप्तमीनरः ॥ २ ॥ सर्वपापप्रशमनीधनपुत्रविवर्धनीम् ॥ मासिमासिद्विजश्रेष्ठव्रतंकृत्वाकृतुष्टये ॥ ३ ॥ यःकु
 र्यात्पारणंभक्त्यासूर्यलोकंसगच्छति ॥ कल्पकोटिवसेत्स्वर्गेततोयातिपरांगति ॥ ४ ॥ इदमेवपरंगुह्यंभाषितंशंभुनापुरा ॥ श्रवणात्सततंतस्यव्रतस्य
 परिपालनात्॥श्रावयेद्वापिलोकस्यफलंतुल्यंप्रकीर्तितं॥१०५॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेअर्काङ्गसप्तमीव्रतंनामसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥
 वैशंपायनउवाच ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादाच्चश्रुतंमेपावनंव्रतं॥अपरंश्रोतुमिच्छामिब्रध्नस्यचप्रियंचयत्॥१॥व्यासउवाच॥कैलासशिखरेरम्येसुखासीनंमहेश्वरं ॥
 प्रणम्यशिरसाभूमौस्कंदोवचनमब्रवीत् ॥ २ ॥ अर्काङ्गाख्यविधिस्त्वत्तोमयैवंविस्तराच्छ्रुतः ॥ वारादेर्यत्फलंनाथश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ३ ॥ ईश्वरउ
 वाच ॥ रक्तपुष्पैरवेवारित्वर्घ्यंदद्याद्रतीनरः ॥ नक्ताहारंहविष्यान्नंकृत्वास्वर्गाव्रहीयते ॥ ४ ॥ सप्तम्याश्चसदाचारंसर्वमेवार्कवासरे ॥ कुर्वतःप्रीतिमाप्रोतिसगणः
 परमेश्वरः ॥ ५ ॥ शूरस्यसदृशंयातितिथिवारस्यपालनात् ॥ एकेनगाणपत्यस्ययावत्सूरोनभस्तले ॥ ६ ॥ सर्वकामप्रदंपुण्यमैश्वर्यरोग
 नाशनम् ॥ स्वर्गदंमोक्षदंपुण्यंरवेवारिव्रतंहितम् ॥ ७ ॥ रविवारेणसंक्रांत्यासप्तम्यातदिनेशिवे ॥ व्रतपूजादिकंचाप्यंसर्वचाक्षयतांव्रजेत् ॥ ८ ॥ आदित्य
 वासरेशुभ्रेग्रहाधिपप्रपूजनम् ॥ प्राणादहतवक्त्रेणनिःसार्यमंडलेन्यसेत् ॥ ९ ॥ द्विभुजंरक्तपद्मस्थंसुगलंरक्तवाससं ॥ सर्वरक्ताभरणंध्यात्वाहस्ताभ्यां
 पुष्पंविधृतसंघ्रायैशान्यांक्षिपेत् ॥ १० ॥ आदित्यायविघ्नहेभास्करायधीमहि ॥ तन्नोभानुःप्रचोदयात् ॥ ११ ॥ ततोगुरूपदिष्टेनविधिनाचविलेपनम् ॥
 विलेपनांतेसङ्घ्रूपंधूपांतेचप्रदीपकम्॥१२॥प्रदीपांतेचनैवेद्यंततोवारिनिवेदयेत् ॥ ततोऽजप्यंस्तुतिमुद्रांनमस्कारंतुकारयेत्॥१३॥अंजलिःप्रथमामुद्राद्विती
 याधेनुकास्मृता ॥ एवंयःपूजयेदर्कंरविसायुज्यमाव्रजेत् ॥ १४ ॥ ममब्रह्मवधंधोरंकपालंकरलग्रकम् ॥ रवेस्तस्यप्रसादात्तुमुक्तंवाराणसीतटे॥१५॥ रवेःपर
 तरंदैवत्रैलोक्येतुनविद्यते ॥ यस्यप्रसादतोघोरांमुक्तोहंगुरुकिल्विपात् ॥ १६ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ श्रुत्वात्वत्तोगिरंनाथविस्मयोमेऽभवत्प्रभो ॥ त्वद
 न्योस्तिनकोदेवःकथंब्रह्मवधंत्वयि ॥ १७ ॥ त्वंचज्ञानीश्वरोयोगीलोकभोक्ताऽक्षरोव्ययः ॥ देवानांगुरेकस्त्वंव्याप्तरूपीमहेश्वरः ॥ १८ ॥ सर्वज्ञोवरदोनि
 त्यंसर्वेषांप्राणिनांप्रभुः ॥ दुष्कृतंतेकुतोनाथतथाक्रोधोविशेषतः ॥ १९ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ लोकानांचहितार्थायपृथग्भूतायुगेयुगे ॥ सर्वकुर्मोवयं
 पुत्रब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ २० ॥ नास्माकंबंधमोक्षौचनाकार्यकार्यमेववा ॥ तथालोकस्यरक्षार्थंचरामोविधिपूर्वकम् ॥ २१ ॥ सर्वचपरमंचैवसर्वविघ्नविना
 शनम् ॥ सर्वरोगप्रशमनंसर्वार्थप्रतिसाधकम् ॥ २२ ॥ एकोसौबहुधाभूत्वाकालभेदादनिदितः ॥ मासेमासेतुतपतिःएकोद्वादशतांव्रजेत् ॥ २३ ॥ मित्रो

मार्गशिरेमासिपौषेविष्णुःसनातनः ॥ वरुणोमाघमासेतुसूर्योवैफाल्गुनेतथा ॥ २४ ॥ चैत्रेमासितपेद्धानुर्वैशाखेतापनःस्मृतः ॥ ज्येष्ठमासेतपेदिन्द्र
 आपाढेतपतेरविः ॥ २५ ॥ गभस्तिःश्रावणेमासियमोभाद्रपदेतथा ॥ हिरण्यरेताश्वयुजिकार्तिकेतुदिवाकरः ॥ २६ ॥ इत्येतेद्वादशादित्यामासिमासि
 प्रकीर्तिताः ॥ उरुहूपामहातेजायुर्गातानलवर्चसः ॥ २७ ॥ यइदंपठतेनित्यंतस्यपापंनविद्यते ॥ नरोगोनचदारिद्र्यंनावमानोभवेत्कचित् ॥ २८ ॥
 अक्षयंलभतेस्वर्गसुखंराज्यंयशःक्रमात् ॥ महामंत्रप्रवक्ष्यामिसर्वप्रीतिकरंरमम् ॥ २९ ॥ ॐ नमःसहस्रबाहवेआदित्यायनमोनमः ॥ नमस्तेपद्महस्ता
 यवरुणायनमोनमः ॥ ३० ॥ नमस्तिमिरनाशायश्रीसूर्यायनमोनमः ॥ नमःसहस्रजिह्वायभानवेचनमोनमः ॥ ३१ ॥ त्वंचब्रह्मात्वंचविष्णुरुद्रस्त्वंचनमो
 नमः ॥ त्वमाग्निःसर्वभूतेषुवायुस्त्वंचनमोनमः ॥ ३२ ॥ सर्वगःसर्वभूतेषुनहि किंचित्त्वयाविना ॥ चराचरेजगत्सस्मिन्सर्वदेहव्यवस्थितः ॥ ३३ ॥
 इतिजह्वालेभेत्कामंस्वर्गभोग्यादिकंक्रमात् ॥ आदित्योभास्करःसूर्योअर्कोभानुर्दिवाकरः ॥ ३४ ॥ सुवर्णरेतामित्रश्वपूपात्वष्टाचतेदश ॥ स्वयंभूस्ति
 मिराशश्चद्वादशःपरिकीर्तितः ॥ ३५ ॥ नामान्येतानिसूर्यस्यशुचिर्यस्तुपठेन्नरः ॥ सर्वपापाच्चरोगाच्चमुक्तोयातिपरांगतिम् ॥ ३६ ॥ पुनरन्यत्प्रवक्ष्यामि
 भास्करस्यमहात्मनः ॥ रक्ताख्यायेरक्तनिभास्सिंदूरारुणविग्रहाः ॥ ३७ ॥ यानिनामानिसुख्यानिनित्यंछृणुष्वपठानन ॥ तपनस्तापनश्चैवकर्त्ताहर्ताग्रहे
 श्वरः ॥ ३८ ॥ लोकसाक्षीत्रिलोकेषुव्योमाधिपोदिवाकरः ॥ अग्निगर्भोमहाविप्रःस्वर्गःसप्ताश्ववाहनः ॥ ३९ ॥ पद्महस्तस्तमोभेदीऋग्वेदोयजुस्सामगः ॥
 कालप्रियपुंडरीकंमूलस्थानंचभावितम् ॥ ४० ॥ यःस्मरेच्चसदाभक्त्यातस्यरोगभयंकुतः ॥ शृणुकार्तिकयत्नेनसर्वपापहरंशुभम् ॥ ४१ ॥ नसंदेहोम
 नाकार्यंआदित्यस्यमहामते ॥ ॐ इन्द्रायनमः ॥ ॐ विष्णवेनमः ॥ ४२ ॥ एषजप्यश्चहोमश्चसंध्यापासनमेवच ॥ सर्वशांतिकरश्चैवसर्वविघ्नविनाशनः ॥ ४३ ॥
 नाशयेत्सर्वरोगांश्चलूताविस्फोटकादिकान् ॥ कामलादिक्रोगांश्चयैरोगांश्चैवदारुणाः ॥ ४४ ॥ ऐकाहिकंत्र्यहिकंचज्वरंचातुर्थिकंतथा ॥ कुप्टरोगंक्षयरोगं
 कुक्षिरोगंज्वरंतथा ॥ ४५ ॥ अश्मरीमूत्रकृच्छ्रांश्चनानारोगामयांस्तथा ॥ येवातप्रभवारोगायेरोगागर्भसंभवाः ॥ ४६ ॥ मर्दयन्तोमहारोगामर्दितावेदना
 त्मकाः ॥ विलयंयांतितेसर्वेआदित्योच्चारणेनतु ॥ ४७ ॥ रक्षमांदेवदेवेशग्रहरोगभयेषुच ॥ प्रशमंयांतितेसर्वेकीर्तितेतुदिवाकरे ॥ ४८ ॥ मूलमंत्रंप्रव
 क्ष्यामिसर्वकामार्थसाधकम् ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदंनित्यंभास्करस्यमहात्मनः ॥ ४९ ॥ मंत्रश्चायं ॥ ॐ ह्रां ह्रीं सःसूर्यायनमः ॥ अनेनमंत्रेणसदासर्वसि
 द्विर्भवेद्भुवं ॥ ५० ॥ व्याधयोवैनवाधंतेनचानिष्टंभयंभवेत् ॥ सूर्यावर्तौदंकंयस्तुगृहीत्वातुक्रमेणतु ॥ ५१ ॥ तस्यप्राशनमात्रेणनरोगात्प्रमुच्यते ॥
 नदातव्यंनखातव्यंजतव्यंचप्रयत्नतः ॥ ५२ ॥ अभक्तेष्वनपत्येषुपापण्डलैलिकेषुच ॥ कटुतैलसमायुक्तंनस्येपानेचदापयेत् ॥ ५३ ॥ सूर्यावर्तजलंपुत्रसर्वरो
 गाद्रिमुच्यते ॥ मूलमंत्रस्तुजप्तव्यः संध्यायांहोमकर्मसु ॥ ५४ ॥ जप्यमानेतुंनश्यंतिरोगाःक्रूरग्रहास्तथा ॥ किमन्यैर्बहुभिःशास्त्रैर्मंत्रैर्बाहुविस्तरैः

॥ ५५ ॥ सर्वशांतिरियं वत्स सर्वार्थप्रतिसाधिका ॥ नास्तिकायनदातव्या देवब्राह्मणनिंदके ॥ ५६ ॥ गुरुभक्ताय दातव्या नान्येभ्योऽपि कदाचन ॥
 प्रातरुत्थाय यो नित्यं कीर्तयिष्यति मानवः ॥ ५७ ॥ गोघ्नः कृतघ्नश्चैव मुच्यते सर्वपातकैः ॥ शरीरारोग्यकृच्चैव धनवृद्धिश्च शस्करः ॥ ५८ ॥ जायते नात्र
 संदेहो यस्य तु प्येदिवाकरः ॥ एककालं द्विकालं वा त्रिकालं नित्यमेव च ॥ ५९ ॥ यः पठेद्रविषात्रिध्वंसोऽभीष्टफलमाप्नुयात् ॥ पुत्रार्थीलभते
 पुत्रं कन्यार्थे कन्यकालभेत् ॥ ६० ॥ विद्यार्थीलभते विद्यां धनार्थीलभते धनं ॥ शृणुयात्संयुतो भक्त्या शुद्धाचारसमन्वितः ॥ ६१ ॥ सर्वपापविनि
 मुक्तस्मर्यलोकं व्रजत्यपि ॥ भास्करस्य व्रते यच्च व्रताचारमखेषु च ॥ ६२ ॥ पुण्यस्थानेषु तीर्थेषु पठेत्कोटिगुणं भवेत् ॥ ग्रहेभ्यो ज्येष्ठपूजायां ब्रह्मभोज्ये
 द्विजाग्रतः ॥ ६३ ॥ यद्दं पठते विप्रस्तस्यानंतफलं भवेत् ॥ तपस्विनां च विप्राणां देवानां मयतः सुधीः ॥ ६४ ॥ यः पठेत्पाठयेद्वापि सुरलोके महीयते ॥ ६५ ॥ इति
 श्रीपाद्मपुराणप्रथमस्रोष्टं देवसूर्यशांतिर्नामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ व्यास उवाच ॥ मध्यदेशे स्वराट्सम्राट् भद्रेश्वर इति श्रुतः ॥ तपोभिर्बहुभिः पूतो व्रतैर्ना
 नाविधैरपि ॥ १ ॥ देवास्तु पूजयेन्नित्यं सुभावेन सदाखलु ॥ तस्य सव्येऽभवत्कुपुंकरे श्वेतमजायत ॥ २ ॥ ततोऽभिषेकप्रयोगाच्च लक्षणं दृश्यते पुरा ॥ आहूय
 द्विजमुख्यांश्च मंत्रिणः सोऽब्रवीद्भूतः ॥ ३ ॥ राजोवाच ॥ किल्विषमेकरो विप्रादुःसंलोकगर्हितं ॥ तस्मात्पुण्यं महाक्षेत्रं यत्र त्वं द्यामि भविष्यहं ॥ ४ ॥ अज्ञा
 पयत धर्मज्ञाः परलोकहिताय वै ॥ वंशहीनस्य मे वीराः प्रेत्यामुत्र हितं च यत् ॥ ५ ॥ तद्ब्रूत सुप्रसन्ना मउद्दिष्टं त्करोम्यहं ॥ द्विजा ऊचुः ॥ परित्यजेत्त्वयाराष्ट्रं
 धर्मशिलेन धामिता ॥ ६ ॥ नष्टं जगदिदं राजंस्तस्मान्नो वक्तुमर्हसि ॥ अयमस्य प्रतीकारो ह्यस्माभिरवगम्यते ॥ ७ ॥ सूरमंत्रैर्महादेवं यत्नादाराधय प्रभो ॥ राजो
 वाच ॥ केनोपायेन विप्रेन्द्रास्तोषयिष्यामि भास्करं ॥ ८ ॥ अमेध्यनाथ कुपेन लोकानां गर्हितेन च ॥ अदृश्यः सर्वभूतानां गर्हितोऽस्मि द्विजातयः ॥ ९ ॥
 किं करिष्यामि राज्यं च किं स्यादाराधनेन तु ॥ द्विजा ऊचुः ॥ अत्र स्थित्वा स्वराज्ये तु समुपास्य विरोचनं ॥ १० ॥ प्रमुच्य किल्विपाद्भोरात्स्वर्गमोक्षं च लप्स्य
 से ॥ एतच्छ्रुत्वा तुराजेंद्रः प्रणिपत्य द्विजोत्तमान् ॥ ११ ॥ आकापी तस्य सूर्यस्य परमाराधनं च यत् ॥ नित्यपूजां तथा मंत्रैरुपहारैर्विलेपनैः ॥ १२ ॥ फलैर्ना
 नाविधैरर्चयैरक्षतापतंडुलैः ॥ जपापुष्पांश्च पर्णैश्च करवारिकरंजकैः ॥ १३ ॥ रक्तकुंकुमसिन्दूरैस्तथा वासंतिकादिभिः ॥ सुगंधकदलीपत्रैस्तत्फलैः सुमनोहरैः ॥ १४ ॥
 अर्घ्यमौदुंबरे कृत्वा सदा सूर्याय पार्थिवः ॥ आदित्यसंमुखो दत्ते स दामं त्रिपुरोहितैः ॥ १५ ॥ माहिषीभिस्तथा चार्वाभोगिनीभिः समंततः ॥ सर्वैरंतःपुरस्थैश्च सपत्नीकै
 श्वरक्षिभिः ॥ १६ ॥ चेष्टवर्गैस्तथान्यैश्च दीयते घांदिनेदिने ॥ अर्कशांतिभिरत्युग्रैः स्तोत्रमंत्रादिभिः परैः ॥ १७ ॥ मूलमंत्रान्यमंत्रैश्च यजति स्म दिवाकरं ॥ तथार्कांग्र
 तं चान्यत्कृतं तैः सुसमाहितैः ॥ १८ ॥ क्रमात्समांसमासाद्य रोगस्यांतं गतो नृपः ॥ बाधिते चामये घोरे सराजानि खिलजगत् ॥ १९ ॥ नियम्य कारयामास
 कल्येच या जनव्रतम् ॥ एवमेव जपापुष्पं सुगंधकदलीफलम् ॥ २० ॥ बाणैर्जायाभिरालभ्य मर्कटपर्णान्यपुष्पकं ॥ एवमेव महापुण्यं कृत्वा सर्वजनप्रियं ॥ २१ ॥

हविष्यान्नोनिराहारोजनोयजतिभास्करम् ॥ एवमेवत्रिभिर्वर्गैरर्चितस्तैर्विभाकरः ॥ २२ ॥ संतुष्टोभूपमागम्यकृपयाचाब्रवीद्वचः ॥ वरंवरयचाभीष्टं
स्तेमनसिवर्तते ॥ २३ ॥ सर्वेषां वोहितार्थायसानुगः पुरवासिनाम् ॥ राजोवाच ॥ यदीच्छसि वरं दातुं सर्वलोचनमतिप्रियम् ॥ २४ ॥ सर्वेषां नः परं स्वर्गं त्व
त्सकाशे भवत्विति ॥ सूर्य उवाच ॥ अमात्यास्ते द्विजाविप्राः स दारास्तस्य परिच्छदाः ॥ २५ ॥ नवीनयौवनाः शुद्धायावदाभूतसंप्रवम् ॥ तिष्ठंतु मत्पुरे रम्ये
सर्वभोगैर्निरामयाः ॥ २६ ॥ सुरद्रुमैः सुसंपूर्णैः प्रासादैर्द्रुमकल्पकैः ॥ प्रमदाभिर्महाभागनृत्यगीतादिभिः परैः ॥ २७ ॥ पंचकल्पांतरैराजामन्वाद्यौ त्वं भ
विष्यसि ॥ अमी ते मनुजा भूपुरस्थाश्च पुरोधसः ॥ २८ ॥ तथा जनपदस्थाश्च विद्रांसो धनिनो नराः ॥ तत्र मत्तो वरं लब्ध्वा सुखं स्वर्गं मवाप्स्यथ ॥ २९ ॥ ए
व मुक्त्वा जगच्चक्षुस्तत्रैवांतरधीयत ॥ ततो भद्रेश्वरो राजा स पुरो दिवि मोदते ॥ ३० ॥ तत्र कीटादयो ये च ते पीताः ससुतादयः ॥ स्वर्गे देवद्रुमे भोग्यं कुर्वन्ति मह
द्भुतम् ॥ ३१ ॥ एवमेव नृपा विप्रामुनय इशंसितव्रताः ॥ ये च क्षत्रादयो वर्णास्तसूस्वर्गययुर्भुतम् ॥ ३२ ॥ कैश्चिदभ्यर्थितं वित्तं पुत्रदारास्तथा परैः ॥ सु
खं स्वर्गं तथारोग्यं भास्करस्य प्रसादतः ॥ ३३ ॥ पुण्यकूटमिदं भद्रं यः पठेन्मानवः शुचिः ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य रुद्रवत्पूजितो भुवि ॥ ३४ ॥ सर्वसाक्षी भवे
त्स्वर्गवरदो भास्करप्रियः ॥ शृणोति संयतो मर्त्यः सो भीष्टं फलमाप्नुयात् ॥ ३५ ॥ पारगः सर्वपापानां भास्करस्यैव संसादि ॥ वावदूको भवेन्नित्यं श्रवणात्पु
ण्यवान्धनी ॥ ३६ ॥ इदं गुह्यातिगुह्यं च भास्करेण प्रचारितं ॥ इदं यमाय कथितं क्षितौ व्यासेन कीर्तितम् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे भद्रेश्वरा
ख्यानं नामैकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ श्रुतो ग्रहेश्वरस्यैव प्रभावस्तत्प्रसादतः ॥ ख्यादीनां ग्रहाणां च साधनं नो वदद्विज ॥ १ ॥
केतेरव्यादयस्तेषां कथं तोषः कथं प्रियम् ॥ काले देशे तु संप्राप्ते दर्शनं तच्छिवाशिवम् ॥ २ ॥ व्यास उवाच ॥ ग्रहादयो ये लोके तु भुंजंति पुण्यपातकम् ॥ शि
वाशिवं च कुर्वन्ति विश्वकर्मक्षयाय वै ॥ ३ ॥ सूरः कालांतको ज्ञेयो जनेषु च ग्रहेषु च ॥ तिग्मसौम्याच्च योगात्सनिग्रहानुग्रहे प्रभुः ॥ ४ ॥ ग्रहभावाच्च तस्यैव संतो
षं निगदाम्यहम् ॥ उदुम्बरपलाशाभ्यां पल्लवाभ्यां जुहोति यः ॥ ५ ॥ आकृष्णेनेति मंत्रेण मूलकेनाथशांतये ॥ जुहुयादाज्ययुक्ताभ्यामभीष्टफलहे
तवे ॥ ६ ॥ शांतये सर्वरोगाणां वधं धविमोचने ॥ एकैकेन तु मंत्रेण होतव्यं च शतं शतम् ॥ ७ ॥ शितं च च्छागलंदद्यात्सूरायादित्यवासरे ॥ भोजये
द्ब्राह्मणान् शक्त्या हव्यकव्यैर्मनोहरैः ॥ ८ ॥ सप्तम्यां च सिते पक्षे पंचदश्यांतथैव च ॥ रोगाद्विमुच्यते रोगी न रोगात्कृच्छ्रमेप्यति ॥ ९ ॥ परमं चामरं सत्वमा
त्रहस्तं वमात्रके ॥ ब्रह्मांडे चाणुमात्रे च सूरः संभावयिष्यते ॥ १० ॥ संहारांतं क्रमात्सर्वमुत्पत्तिस्थितिकारणात् ॥ प्राणसर्गे जनानां स पाताविश्वचरस्त
नौ ॥ ११ ॥ मृत्युकाले तनोर्मध्यात्प्राणेन सह गच्छति ॥ शीर्षान्तस्थः सदा चंद्रोद्विरष्टकलयायुतः ॥ १२ ॥ अहर्निशं सुधावृष्टिं देहे वर्पत्य धोमुखः ॥ जंतव
स्तेन जीवंति महासत्त्वानुमात्रकाः ॥ १३ ॥ उर्व्यां सस्यानि पुष्पाति तथा स्थावरजंगमान् ॥ एताभ्यां पुष्पवज्यां च धारितं जनितं जगत् ॥ १४ ॥ तयोशराधना

त्पुष्टिः सदा पुण्यापराधिका ॥ साधयेत्सर्वकार्याणि साधकः सर्वदा शुचिः ॥ १५ ॥ न पूजयति यो मोहात्सुधांशुमानवाधमः ॥ आयुस्तस्य क्षयं याति नरकं चा
 धिगच्छति ॥ १६ ॥ निष्कलंककलाधारगंगाधरशिरोमणे ॥ द्वितीयायां जगन्नाथतुभ्यं चंद्रनमोस्तुते ॥ १७ ॥ तिथिमन्यामनुप्राप्य नमस्कारं विधोरपि ॥ प्र
 करोति नरो यस्तु सो भीष्टं फलमाप्नुयात् ॥ १८ ॥ अत्रिनेत्रोद्भवश्रीमन्क्षीरोदमथनोद्भव ॥ महेशमुकटावासतुभ्यं चंद्रनमोस्तुते ॥ १९ ॥ दिव्यरूपनमस्तु
 भ्यं सुधाकरजगत्पते ॥ शुक्लपक्षे तथा कृष्णे त्रियामायां विदुर्बुधाः ॥ २० ॥ ॐ ह्रीं सोमाय नमः इति जप्य मंत्रः ॥ प्रभाते जपनीयः ॥ एवं यः पूजये
 त्सोमं श्रावयेच्च शृणोति वा ॥ स पीयूषसमो लोके भवेज्जन्मनि जन्मनि ॥ २१ ॥ एवं सहस्रनाम्नायः स्तौति पूजयते भुवि ॥ सोऽक्षयं लभते स्वर्गं पुनरावृत्तिदुर्लभ
 म् ॥ २२ ॥ इति सोमपूजा ॥ पित्तलभाजने कांस्ये दधिपूर्णं घृतं शिवे ॥ न्यूनोऽधिकस्तु विभवाच्छ्रुत्वा कर्मविमत्सरः ॥ २३ ॥ स्वर्णवाराजते वारिसौम्यकृ
 ष्णभवे बुधम् ॥ संस्थप्य सर्वसंस्थाने दद्याद्ब्रह्मसुताय च ॥ २४ ॥ परं भवति सौभाग्यं पीयूषपादधिकं भृशम् ॥ स्त्रीणां च पुरुषाणां च न दौर्भाग्यं कदाचन ॥ २५ ॥
 रूपसौभाग्यकामो हं दधिपूर्णं च भाजनम् ॥ ददामि कांस्यपात्रस्थं देहि सौभाग्यरूपकम् ॥ २६ ॥ द्विजाय वाक्यपूर्वेण दद्याद्द्विमतसरो नरः ॥ शक्तितो दक्षिणादे
 या तथा वस्त्रादिकं नवम् ॥ २७ ॥ भोज्यान्नं सर्वसंपूर्णं तांबूलं सुमनोहरम् ॥ पुष्पमालादिकं दद्याद्रूपसौभाग्यहेतवे ॥ २८ ॥ एवं यः कुरुते दानं सोमो
 दिष्टं द्विजातये ॥ स्वर्लोके नरलोके वा रूपसौभाग्यभुग्मवेत् ॥ २९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे सोमार्चनं नामाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥
 वैशंपायन उवाच ॥ उद्भवं लोहितांगस्य संतोषं तु जनेषु च ॥ प्रभावं वै भवं तेजः श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ १ ॥ व्यास उवाच ॥ हरांशं संभवो देवः
 कुजातः पृथिवीसुतः ॥ सत्त्वस्थस्सत्त्वसंपूर्ण इशूरः शक्तिधरो भुवि ॥ २ ॥ तीक्ष्णः क्रूरग्रहो देवो लोहितांगः प्रतापवान् ॥ कुमारो रूपसंपन्नो विद्युत्पातमयः
 प्रभुः ॥ ३ ॥ अनेन भर्जिता दैत्याः क्रव्यादा य सुराद्विपः ॥ दशायोगाच्च मनोजा उद्भिज्जाः पशुपक्षिणः ॥ ४ ॥ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ शंभोरेप कथं जातः कथं
 जातो महीसुतः ॥ ग्रहो देवः कथं क्रूर एतदिच्छामि वेदितुम् ॥ ५ ॥ कथमस्य भवेत्पुष्टिः सर्वलोकेषु सर्वदा ॥ गुरोमय्यात्तभावे तु वदनिस्संशयं मुखात् ॥ ६ ॥
 ॥ व्यास उवाच ॥ हिरण्याक्षकुले धीमानसुराणां च पार्थिवः ॥ अंधकेति स माख्यातो दैत्यः सर्वसुरांतकृत् ॥ ७ ॥ जातो विष्णुवरादेव जातो विष्णुपराक्रमः ॥
 तेनैव निर्जिता देवास्सेन्द्राः क्रतुभुजः क्रमात् ॥ ८ ॥ ततो देवा विधिं गत्वा वचनं चेदमब्रुवन् ॥ अन्धकेनैव चास्माकं हतं राज्यं सुखं मखः ॥ ९ ॥ तस्मा
 तस्य वधोपाय उच्यतां तद्विधीयताम् ॥ अथ धाता ब्रवीद्वाक्यं देवानस्य च नैधनम् ॥ १० ॥ नास्ति विष्णुवरादेव पीयूषस्य च भक्षणात् ॥ किंतु तस्या
 सुरत्वस्य यथापीरभवो ध्रुवम् ॥ ११ ॥ कुर्वे लोकहितार्थाय श्रद्धां कामसमन्विताम् ॥ विचिकित्सा तु तत्रैव सर्वास्त्रीरतिगच्छति ॥ १२ ॥ त्यक्त्वैकां पा
 र्वतीं दुर्गान्तस्य मानसं स्थिरम् ॥ ततः कुद्रोजगत्स्वामिं तं च वै रूप्यतां नयेत् ॥ १३ ॥ ततोऽसुरत्वं संत्यज्य गणस्तस्य भविष्यति ॥ एवमुक्त्वा प्रजाध्यक्षः श्र

प० पु०
॥१९७॥

द्धांकामसमन्विताम् ॥ १४ ॥ विचिकित्सांस्वमायांचप्रेषयामासतंप्रति ॥ ततोविचेष्टितःकामाह्योपान्वेषणतत्परः ॥ १५ ॥ स्वदारान्परयोपांचनाप
श्यद्विचिकित्सया ॥ ततोमायाप्रयुक्तोसौत्रैलोक्यविचचारह ॥ १६ ॥ दृष्टंचहिमवत्पृष्ठेस्त्रीरत्नंचातिशोभनं ॥ दृष्ट्वाचपार्वतीदैत्यःकामस्यवशगोभ
वत् ॥ १७ ॥ ज्ञानलोपात्ततोदुर्गाग्रहीतुंतांसचेच्छति ॥ उमाचकोटवीरूपंकृत्वादेहस्यचात्मनः ॥ १८ ॥ ईश्वरस्यांतिकस्थाचग्रहीतुंतांसारसः ॥ ततः
कामविचेताश्चउन्मत्तीकृतचेतनः ॥ १९ ॥ नजहातिशिवांधार्त्रीपार्वतीदैत्यपुंगवः ॥ ततोध्यानात्समागम्यमिलितःपार्वतीधवः ॥ २० ॥ दृष्ट्वातंचसदै
त्येन्द्रःप्रगतस्तुस्वमालयम् ॥ सजीकृत्यस्वयोधांश्चशंभुंजेतुंसमुत्सकः ॥ २१ ॥ गौरीमेवसमानेतुंकाममोहादचेतनः ॥ एतच्छ्रुत्वातुत्रिदशागत्वातंनंदि
नेरिताः ॥ २२ ॥ अकुर्वश्महद्युद्धंघोरंलोकभयंकरम् ॥ दैत्यात्रणेमृतांस्तत्रदैत्याचार्योह्यजीवयत् ॥ २३ ॥ एतद्वृत्तंतुकैलासेसर्वैचैवन्यवेदयन् ॥ क्रोधा
च्छंभुस्तदाव'क्यंनंदिनंनिजगादह ॥ २४ ॥ गच्छदैत्यालयंवीरद्रुतमेवममाज्ञया ॥ पश्यतांसर्वदैत्यानांदैत्येन्द्रस्यचसंसदि ॥ २५ ॥ गृहीत्वाचिकुरेऽत्य
र्थभार्गवंतंदुरात्मकम् ॥ लब्ध्वाचास्मत्सकाशंवैहलंचानयक्षणात् ॥ २६ ॥ ततो नंदीश्वरःश्रीमान्पार्वतीपतिनेरितः ॥ काव्यंतंकुंतलेधृत्वादैत्यानांपु
रतोबलात् ॥ २७ ॥ आनयंतंचतंदैत्याजघ्नुःप्रहरणैःशरैः ॥ नशेकुस्तेरुजांकर्तुंनंदिनोबलशालिनः ॥ २८ ॥ देवानामग्रतो नंदीगृहीत्वातंचकुंतले ॥ हरस्य
पुरतोहृष्टःसहतेनसमाययौ ॥ २९ ॥ गृहीत्वाभार्गवंशंभुरसुराणांगुहूरुपा ॥ अगिलद्रौद्रमूर्तौसौकालांतकसमःप्रभुः ॥ ३० ॥ ततोदैत्यपतिःक्रुद्धःसर्वसैन्यवृ
तोबली ॥ दुद्रावशंकंरंतत्रघोरैःप्रहरणादिभिः ॥ ३१ ॥ त्रिदशाश्चतथाक्रुद्धास्ततोविद्याधरादयः ॥ प्रययुःसमरंतत्रदैत्यानांचभृशंरुपा ॥ ३२ ॥ एतस्मिन्नंतरेघो
रंयुद्धंभीष्मंसमुत्थितम् ॥ देवदानवयोरेवंसर्वलोकभयंकरम् ॥ ३३ ॥ ततःप्रत्ययितास्त्रैश्चदेवानिघ्नंतिदानवान् ॥ दनुजानिर्जरांस्तत्रविनिघ्नंतिमहाहवे ॥ ३४ ॥
शातकुंभमयाङ्गैस्तेशरैर्वज्रसमानकैः ॥ विभिदूरतपुखैश्चपरस्परजयैषिणः ॥ ३५ ॥ दीपयंतिभृशंकांतैस्तद्वात्राणिनभांसिच ॥ वीर्यवंतोमहादैत्यानमोपैर
त्नसंचयैः ॥ ३६ ॥ हत्वाचपातयामासुःकाश्यपाःसुरसत्तमाः ॥ जगद्व्याप्तमहासैन्यंबलायुधसुसंवृतम् ॥ ३७ ॥ नीतंक्षयंसुरैःसर्वैःशस्त्रैःप्रत्ययितैः
क्षणात् ॥ स्वयंचयुध्यमानेनमहादेवेनयत्नतः ॥ ३८ ॥ शूलोद्धृतोपिसुचिरमाविनष्टोऽथनम्रधीः ॥ अन्धकोगणतानीत्वाकृतोभृंगीरिटिर्द्विज ॥ ३९ ॥
ततोदेवान्समाभाष्यशुक्रमुद्गीर्णवान्शिवः ॥ भूमौनिपतितोगर्भस्ततोभौमइतिस्मृतः ॥ ४० ॥ शुक्रइशवंसमाभाष्यगतोदैत्यान्मुदान्वितः ॥ एवंभौमस्समु
त्पन्नोहरांशोभूस्समुद्रवः ॥ ४१ ॥ तस्यपूजाचतुर्थ्यांतुभौमवारेचसुव्रतैः ॥ दशाद्यरिष्टेचतथागोचरेनिष्ठराशिगे ॥ ४२ ॥ त्रिकोणेमंडलेचैवरेक्त
पुष्पानुलेपनैः ॥ एवंवैपूजितोभौमःप्रयच्छतिमतिधनम् ॥ ४३ ॥ पुत्रान्सुखंयशश्चैवकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एतद्वःकथितंशि
ष्याधर्माख्यानंशुभावहम् ॥ ४४ ॥ यच्छ्रुत्वानपुनर्भूयोजायतेप्रियतेपिवा ॥ द्विजातीनांपुण्यदंचसंसेव्यंचशुभेप्सुभिः ॥ ४५ ॥ यथासुखंचगच्छध्वंकृतकृत्या

प्र०सु०सं०
अ० ८१

॥१९७॥

ममाज्ञया ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवंविश्राव्यभगवान्यासः सत्यवतीसुतः ॥ ४६ ॥ निर्णयधर्मैविविधं शम्याप्रासमगात्सुत ॥ त्वमपिश्रद्धयावत्सज्ञात्वातत्वं
यथासुखम् ॥ ४७ ॥ विहरस्वयथाकालंगायमानो हरिमुदा ॥ लोकान्धर्मचोपदिशन्प्रीणयन्जगतांगुरुम् ॥ ४८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्तः प्रययौ
भूपनारदोगंधमादनम् ॥ नारायणमुनिवरं द्रष्टुं वदरिकाश्रमे ॥ ४९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे भौमोत्पत्तिपूजनं नामैकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥
भीष्मउवाच ॥ श्रुतं सूर्यस्य चंद्रस्य भौमस्यापि प्रपूजनं ॥ बुधस्य सोमसूनोश्च पूजनं कथयाधुनो ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तारागर्भसमुद्भूतो बुधश्चंद्रकुमार
कः ॥ सौम्यः क्रूरः प्रहो ज्ञेयः शुभाशुभप्रदो नृणां ॥ २ ॥ शराकारं मंडलं तु बुधस्य परिकीर्तितं ॥ हरिन्मणिसमैर्वर्णैश्चूर्णैः कुर्यात्तु मंडलं ॥ ३ ॥ पूजयेत्तत्र गंधा
द्यैः पुष्पैर्धूपैस्सुशोभनैः ॥ दानं च विधिवत्कुर्याद्दशारिष्टे च गोचरे ॥ ४ ॥ कर्पूराश्चैव मुद्राश्च हरिद्वस्त्रं हरिन्मणिः ॥ सुवर्णचयथाशक्तिदद्याद्बोधनतुष्टये ॥ ५ ॥
सोमपुत्रमहाप्राज्ञवेदवेदांगपारग ॥ नमस्ते ग्रहमध्यस्थप्रसन्नो भव मे सदा ॥ ६ ॥ इति स्तुत्वामहाराज बुधभक्त्या समाहितः ॥ प्राप्नुयान्नि
खिलान्कामान्सोमसूनुप्रसादतः ॥ ७ ॥ गुरोश्च पूजनं प्रोक्तं पट्टसाकारं मंडले ॥ पीतवर्णैः सुनिष्पन्नैश्चूर्णैराजन्सुशोभनैः ॥ ८ ॥ पीतैर्गंधयुतैः
पुष्पैर्वस्त्रैर्हैर्भ्राच पूजयेत् ॥ दशागोचरयोर्दोष्टे दानं दद्याच्च शक्तिः ॥ ९ ॥ चणकद्विदलचैव पीतवस्त्रसुवर्णकं ॥ पुण्यरागं तु विप्राय दद्याच्चा
रिष्टज्ञांतये ॥ १० ॥ बृहस्पते सुराचार्य सर्वशास्त्रविशारद ॥ दानेनानेन संतुष्टो भवसौम्यो ममाधुना ॥ ११ ॥ एवं कृते तुराजेंद्रस्वानु
कूलो भवेद्भूरुः ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति नरोगुरुसमर्चनात् ॥ १२ ॥ भार्गवस्यापि वक्ष्यामि पूजनं नृपते धुना ॥ यत्कृत्वा सर्वकामाप्तिः सम्य
क्पुंसां प्रजायते ॥ १३ ॥ पंचकोणं समुद्दिष्टं मंडलं भार्गवस्य तु ॥ चूर्णकैः श्वेतवर्णैश्च विधिना सुधिया कृतं ॥ १४ ॥ श्वेतगंधैश्च पुष्पैश्च वस्त्रैश्चापि सितैस्तथा ॥
पूजयेद्भार्गवं भक्त्या नरः श्रद्धासमन्वितः ॥ १५ ॥ रौप्यं च दक्षिणादानं यथाशक्ति प्रकीर्तितं ॥ दशाद्यरिष्टे चोत्पन्ने सितमश्वं प्रदापयेत् ॥ १६ ॥ तंडुलाः श्वेत
वस्त्रं च रौप्यं च दानमेव च ॥ कर्पूरं च सुगंधाढ्यं दानं द्विजातये ॥ १७ ॥ भृगुपुत्रमहाभाग दानवानां पुरोहित ॥ दानेनानेन संतुष्टो भवसर्वासुरार्चित ॥ १८ ॥
इति मंत्रं समुच्चार्य दद्याद्दानं यथादितं ॥ तस्य तुष्टो भवत्याशु भार्गवः कुरु नंदन ॥ १९ ॥ शनैश्चरस्य पूजार्थं मंडलं च नराकृति ॥ कृत्वा चूर्णैः कृष्णवर्णैः पूजये
त्तत्र भक्तिः ॥ २० ॥ कृष्णैर्गन्धैश्च पुष्पैश्च वस्त्रैश्चापि तथा विधैः ॥ लोहं च दक्षिणादानं पिण्याकंच तिलस्य च ॥ २१ ॥ दानं शनैश्चरारिष्टे कृष्णां
गां कृष्णवस्त्रकं ॥ सुवर्णचयथाशक्तिदद्यान्नीलमणितथा ॥ २२ ॥ सूर्यसूनो महाभाग छायापुत्रमहाबल ॥ अधोदृष्टे भवशने प्रसन्नोऽस्मात्प्रदान
तः ॥ २३ ॥ एवं स्तुत्वा शनिं भक्त्या यश्च दद्याद्द्विजातये ॥ स्वानुकूलो भवेत्तस्य शनिः पापे च गोचरे ॥ २४ ॥ राहोर्वर्णादिकं सर्वं शनिवन्मंडलं त
था ॥ सूर्याकारं समुद्दिष्टं तत्र पूजां कंसूनुवत् ॥ २५ ॥ गोमेदं सर्पपाशैश्चैव तिलाभाषाश्च कृष्णकाः ॥ महिषी च तथा च्छागोदानं राहोः प्रकीर्तितम् ॥ २६ ॥

प० पु०
॥१९८॥

सिंहिकासुतदैत्येन्द्राहोचंद्रार्कमर्दन ॥ भवतुष्टोमहाभागदानेनानेनसुव्रत ॥ २७ ॥ केतोर्मंडलकंकुर्याद्धजाकृतिसुशोभनम् ॥ शनिवत्सकलंज्ञेयं
पूजावर्णादिकंनृप ॥ २८ ॥ सतधान्यंसमुद्दिष्टस्वर्णकेतुदानकम् ॥ एवंकृतेस्वानुकूलौभवेतांचनृणानृप ॥ २९ ॥ प्रदद्यातांधनंपुत्रानसुखंसौभा
ग्यमेवच ॥ आकृष्णेतिरवेर्मत्रदं देवास्तथाविधोः ॥ ३० ॥ अग्निर्मूर्धैतिभौमस्यमंत्रोजप्येहणे तथा ॥ उद्धुध्यस्वेतींदुसूनोर्वृहस्पतेगुरोस्तथा ॥ ३१ ॥
अत्रात्परीतिशुक्रस्यशत्रोदेवीरयंशनेः ॥ कयानइतिराहोश्चकेतोःकेतुमितिस्मृतः ॥ ३२ ॥ एतेमंत्रास्समुद्दिष्टाग्रहणांपूजनेजपे ॥ एवंकृतेनृपश्रेष्ठानु
कूलाअखिलाग्रहाः ॥ ३३ ॥ भवन्तिपुंसांसततयच्छंतिचसुसंपदः ॥ एतन्महाराजमयासमस्तंतुभ्यंसमुद्दिष्टमिहक्रमेण ॥ ३४ ॥ श्रुत्वानरःसर्वश्रुतार्थसा
रमेतीश्वरस्यैवचसन्निधानम् ॥ इदंपवित्रयशसोनिधानमिदंपितृणामतिवल्लभंस्यात् ॥ ३५ ॥ इदंचदेवेष्वमृतायकल्पतेपुण्यावहंपातकिनांचपुंसाम् ॥
इतिपठतियशस्ययःशृणोतीहभक्त्यामधुमुरनकारेरर्चनंवाथपश्येत् ॥ ३६ ॥ मतिमपिचजनानांयोददातींद्रलोकेविधिशिवविबुधेन्द्रैःपूज्यतेकल्प
मेकम् ॥ यइदंशृणुयान्नित्यमृषीणांचरितंशुभम् ॥ ३७ ॥ विमुक्तस्सर्वपापेभ्यःस्वर्गलोकेमहीयते ॥ तपःकृतेप्रशंसन्तित्रेतायांज्ञानमेवच ॥ ३८ ॥
द्रापरेयज्ञमित्याहुर्दानमेकंकलयुगे ॥ सर्वपापमेवदानानामिदमेवैकमुत्तमम् ॥ ३९ ॥ अभयंसर्वभूतानांनास्तिदानमतःपरम् ॥ दानंप्रधानंशूद्रस्य
त्वित्याहभगवान्प्रभुः ॥ ४० ॥ दानेनसर्वकामाप्तिस्तस्यसंजायतेतपः ॥ पुण्यंपवित्रमायुष्यंसर्वपापविनाशनम् ॥ ४१ ॥ पुराणमेतत्कथितंतार्थश्रा
द्धानुवर्णनम् ॥ शृणोतियःपठेद्वापिश्रीमान्संजायतेनरः ॥ ४२ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःसलक्ष्मीकंहरिलभेत् ॥ इदंमहाराजअगादितुभ्यंपुण्यंमहापातक
नाशनंच ॥ ४३ ॥ ब्रह्मार्करुद्रैश्चसुपूजितंचश्रोतव्यमेतत्प्रवदंतितज्ज्ञाः ॥ सृष्टिखंडमिदंराजन्मयातुभ्यंप्रकीर्तितम् ॥ ४४ ॥ पुराणस्यादिभूतं
चनवधामृष्टिपौष्करम् ॥ द्विजेभ्यःश्रावयेद्विद्वान्यश्चवैशृणयात्पठेत् ॥ कल्पकोटिशतंसाग्रं ब्रह्मलोकेसमोदते ॥ ४५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमे
सृष्टिखंडेपुराणावतारेग्रहार्चनवर्णनंनामअष्टाशतमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ सृष्टिखंडं समाप्तम् ॥ शुभंभवतु ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६३ ॥

प्र०सू०खं०
अ० ८२

सृष्टिखण्ड भूमिखण्ड स्वर्गखण्ड पातालखण्डोत्तरखण्ड रूपखण्ड पञ्चकात्मके श्रीपाद्मपुराणे प्रथममष्टाविंशत्युत्तर पञ्चशत्यधिकैका दशसहस्री ११५२८ श्लोकमिदं सृष्टिखण्डं श्रीमद्वेद
मार्गप्रतिष्ठापना चार्योभय वेदान्ताचार्य श्रीवैकट्याद्रि श्रीमदनन्त पुरुषाचार्य सिंहासनासीन श्रीरङ्गाचार्यस्वामिभिर्दाक्षिणात्यशुद्धकोशसाहाय्यकेन संशोधितं श्रीकृष्णदासात्मज
खेमराज गुप्तेन स्वकीये “ श्रीवैकटेश्वर ” मुद्रालयेमुद्रितम् ॥ ॥ विक्रम शके १९५१ संवत्सरे जयन्तान्नि कार्तिक शुक्ल सप्तमी सोमवासरे समाप्तम् ॥

॥१९८॥

